IOANNIS GENESIJ SEPULUEDAE CORDUBENSIS ... OPERA, QUAE REPERIRI...

Juan Ginés : de Sepúlveda, Andreas Schott, Wilelmus Poes

Digitized by Google

XV.6.2.

8
G-b

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
6
M
34 D
50

8.9.b.2

8-8 g. 67.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Ioannis Wilelmi Poes.

IOANNIS

GENESII SEPVLVEDÆ

u

CORDVBENSIS

Sacroſanctæ Theologiæ Doctoris, Caroli V.
Imperatoris, Hiſtorici.

OPERA,

quæ reperiri potuerunt

OMNIA.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Quorum elenchum vide lector pagina quinta.

NVNC PRIMVM SINGVLARI STVDIO in Hiſpania, Italia, & Gallia ad publicam vtilitatem conquiſita, & iam ſimul in lucem edita.

Adiectus eſt copioſus rerum memorabilium index.

COLONIAE AGRIPPINAE,
In Officina Birckmannica, ſumptibus Arnoldi Mylij.
ANNO clɔ. IɔCII.
Cum gratia & priuilegio Sac. Cæſ. Maieſtatis.

Digitized by Google

Digitized by Google

AMPLISSIMO, DOCTISSIMOQVE VIRO,

MARCO VELSERO

DVVMVIRO AVGVSTANO

Salutem.

BIBLIOTECA ... BCM ... VITARIO ...

PHilosophandi rationem, vtte omnium minime fugit, amplis. ac doctiss. VELSERE, cum ab Hebræis discesseris, Græci primum tractarunt, post, serius tamen, Romani Ciceronis ætate, vsque ad Boethium Seuerinum, indeque Arabes eam, vt rerum est omnium vicissitudo, cum Mathematicis disciplinis arripuerunt, denique in Europam penitus Philosophia peruasit: & quis credat, ab vltimis ferè Septemtrionis oris Lutetiam, indeque porro in Italiam, cum Scholastica quam vocant, Theologia, denique in Hispaniam delata est: quæ gens hodie in his ipsis disciplinis sic regnat, vt, absit verbo inuidia, familiam ducere, qua subtilitate ingenij, qua laboris constantia videatur. In his si qui forte iudicio cæteris antecelluerunt, Eloquentiam Philosophiæ arctissimo vinculo colligatam adiunxerunt: rati quod est, sensa eloqui commodè non posse, sed rusticè & inquinatè proferre, id demum esse, vt in Tusculanis disputationibus M. Tullius ait, hominis intemperanter abutentis & otio & litteris. Equidem duos præcipuè gentis huius, parentum memoria, hac in re claruisse obseruaui, ex quo libros tractare cœpi IOANNEM GENESIVM SEPVLVEDAM Cordubensem, cuius tibi scripta lubens merito offero dedicoque, & SEBASTIANVM FOXIVM MORZILLVM Hispalensem, Bæticum vtrumque, id est acutum ac disertum. Hunc quidem in Belgio floruisse memini, familiaritate vsum Pet. Nannij, ac Cornelij

nelij Valerij Eloquentiæ Doctorum Louanij in Collegio Trilingui Buſlidiano: Ille vero in Italia clarus, Bononiæ ac Romæ quæ didicerat Ciceronianæ in primis dictionis ſtudioſus, litteris conſignauit, teſtantur id ad eruditos epiſtolæ, quas hic damus. FOXIVS Peripateticam ac Platonicam Philoſophiam Latinis litteris conſignauit, & orbem diſciplinarum, quem Græci ἐγκύκλιον παιδείαν nominant, tradidit, domumque accitus à regijs, vt Principis iuuentutis Hiſpanicæ ſtudijs præeſſet, naufragio, pro dolor, perijt, & niſi iuuenis diligenter à ſe cogitata euulgaſſet, idem ſane Oceanus nomen, qui corpus obruiſſet. GENESIVS Hiſpanorum in Bononienſi Academia Gymnaſium hiſtorico ſtylo in vita AEgidij Albornotij Card. deſcripſit, & Ariſtotelem potiſſimum admiratus POLITICORVM libros octo & vertit & Commentario illuſtrauit. Cum iam *parua*, vt vocant, *Naturalia* opuſcula Latinè reddidiſſet, & Petrum Alcyonium ſpeciosè magis quam verè reddentem, longè ſuperaſſet. Alexandri quoque Aphrodiſiei interpretum omnium principis Commentarios εἰς μετὰ τὰ φυσικά, hoc eſt in primam Philoſophiam conuerſos Clementi VII. Pontif. Maxi. obtuliſſet. His nos POLITICORVM libros duos adiungendos Kyriaci Strozæ hominis Græcè doctiſſimi, coronidis vice curauimus, quibus quæ deerant, ſupplere conatus eſt. huius quoque *Geneſij* opera valde adiutos, vel ipſorum confeſſione animaduertas, qui poſt eadem Stagiritæ Politica Latinè facta ſcholijs illuſtrarunt: Ioachimi quidem duo: Gallus alter, alter Germanus, vt & Mart. Borraus, Ludouicus Strebæus, & Nic. Gruchius, Lambinus, Galli, & Ioannes Caſius Anglus, & de Italis Petrus Victorius vir vndecunque doctiſſimus. Reliqua verò SEPVLVEDAE monumenta, quæ σποράδην edita in Hiſpania, Italia, Gallia, ac Germania circumferebantur, quæq; in vltimis Hiſpaniæ finibus reperiebantur, à ſingulari amico, tuique imprimis ſtudioſo And. Schotto veluti naufragij tabulas collecta, ad noſque in Vbios miſſa, & vno faſce colligata nominis tui auſpicio damus: cum quod à ſacris, vt pius, minimè abhorreas, quæ & hic grauiter diſerteque tractat; tum quod vnus propemodum in Germania litteras litteratoſque foueas.

Solus enim triſtes hac tempeſtate Camœnas
Reſpicis.

Equi-

Equidem si hæc tibi grata accidisse cognouero, erit cur maiora tibi me debere ingenuè profitear, domíque adornem. Vale. noſque amare perge. Coloniæ Vbiorum, ipſis IDIB. Ianuar. noui anni cIↃ.IↃcII. qui, vt tibi feliciter eueniat, opto.

D. T.

deditiſſimus

Arnoldus Mylius.

ELENCHVS OPERVM IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE.

De vita & rebus geſtis Aegidij Albornotij Card. lib. tres pag. 1.

Deſcriptio collegij Hiſpanorum Bononienſis p. 63.

De regno & regis officio lib. tres p. 71.

Epiſtolarum lib. ſeptem pag. 119.

De correctione anni & menſium Romanorum pag. 289.

Dialogus de appetenda gloria, qui inſcribitur Gonſalus pa. 310.

De honeſtate rei militaris qui inſcribitur Democrates, libri tres pag. 339.

Apologia pro libro de iuſtis belli cauſis, ſuſcepti contra Indos, pag. 423.

Oratio ad Carloum V. vt bellum ſuſcipiat in Turcas pag. 446.

Dialogus de ratione dicendi teſtimonium in cauſis occultorum criminum, qui inſcribitur Theophilus p. 400.

De ritu nuptiarum & diſpenſatione lib. tres pag. 492.

De fato & libero arbitrio contra Lutherum lib. tres pag. 536.

Antapologia pro Alberto Pio comite Carpenſi in Eraſmum pag. 594.

DE VITA SCRIPTISQ.

IOAN. GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS.

E scriptis eius & epistolis collecta.

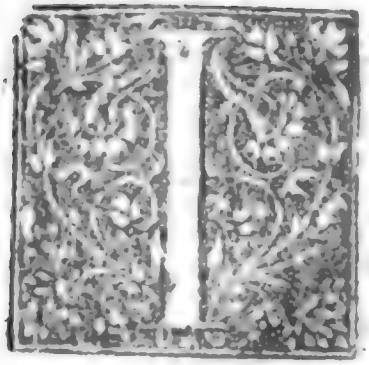

OAN. GENESIVS SEPVLVEDA Cordubæ honestis parentibus, antiqua Christianorum apud suos genere natus, Anno Christi opinor cIↃ. cccc. xci. puer liberaliter institutus, primisque literis in patria est imbutus, ad quas rapi se natura, genioque videbat. Est autem Corduba vlterioris Hispaniæ in Bætica, vrbs celebris, & non modo frugum, optimorumque equorum feracissima, sed & ingeniorum parens, & militarium virorum vt astutorum copia felix: in his olim Fernandus Gunsaluus fuit, Dux Regum Catholicorum, qui rerum gestarum gloria Magni cognomentum retulit. Genesius verò, Complutum, Carpetanorum frequentem Academiam, (hodie *Alcala de Henares* à flumine nominatur,) à parentibus ad vberiorem ingenij cultum, tanquam ad mercatum mittitur: deditque operam in Dialecticis & Physicis Xantho Mirandæ, egregio eius ætatis Philosopho ac Theologo, & acerrimo disputatori, vt solus pæne in scholis regnare putaretur. Decursis iam triennio Philosophiæ humanæ spatijs, ad sacram illam scientiarum dominam, animum conuertit, vt Ecclesiæ Dei vtilem nauare operam posset. Ne verò parentibus oneri amplius esset, vacaretque Bononiæ alumnis Hispaniæ locus, eò se non inuitus Sepulueda contulit, quo vt Philosophiæ, sic & Theologiæ culmen superare, Deo bene iuuante, aliquando posset. Cuius de Collegij Bononiensis fundatoris, Aegidij Carilli Albornotij vita, rebusque domi, militiæ gestis, Latinè & eleganter, rogatus à sodalibus, eò postea scripsit libentius, quo grati animi testificationem apud posteros exstare cupiebat ardentius. Adiecit & Collegij illius Hispaniensis originem, doctosque homines recenset, qui ad eum diem, tan-

ém, tanquam ex equo Troiano, inde prodijſſent. Totum hîc ſe Theologicis ſtudijs ac S. Scripturæ, qua diſputando, qua lucubrando ſic tradidit, vt & Philoſophica interdum retractaret & horis ſubſeciuis Græcas litteras,(quas iam inde à puero adamauerat, & eloquentiæ Ciceronianæ iungendas arbitrabatur,) reſpiceret: confectoque iam ſacrarum literarum curriculo, Romam vltro honoris gratia eſt euocatus in familiam Alberti Pij Carporum Principis, viri non modo natalium ſplendore, ſed & Philoſophiæ ac Theologiæ ſcientia adeo excellentis, vt æqualium cederet fortaſſe nemini. Huic libenter ſtudiorum ſeſe ſocium Geneſius adiunxit, qui,vt in Apologia aduerſus Eraſmum teſtatum ipſe reliquit, tam honorificè ſemper, tamque amanter, multos annos eum tractauit, nihil vt honoris, vel benignitatis,vel denique fauoris, cuiquam ſuorum tribuerit, quod illi non fuerit ſane libens impertitus. Erat in docta illa familia, ſeu Ahenæum appellare libet, doctorum hominum, non aſſentatorum copia: Aldus Manutius Romanus, & Marcus Muſurus Cretenſis: quo quidem Græcæ linguæ, vt illo Latinæ vſus doctore Albertus fuerat, Triphon Byzantius vtriuſque peritus linguæ,Petrus quoque Pomponatius, & Ioannes Monſdocus Hiſpalenſis: qui poſt Philoſophiæ magiſtri publicè inclaruerunt: ille Bononiæ, hic Piſis, & Patauii. Theologi quoque complures alij hic cernebantur. Igitur otium nactus, liberaliter Geneſius ad commentandum, litteriſque mandandum quæ pridem meditata haberet,animum appulit. Cumque magnam eſſe oratoris laudem in interpretando didiciſſet, & penes Græcos Philoſophiam eſſe, quæ muta adhuc apud Latinos iaceret, careretque litterarum lumine, Ariſtotelis Peripateticæ ſcholæ principis libros quoſdam,Bononiæ primum, poſt etiam Romæ in illa viginti duorum annorum Italica peregrinatione,Latinitate donauit, Animaduerterat enim elegantius quoſdam quam verius, ſenſa Philoſophi reddere, & Ciceronianos quam Ariſtoteleos, videri ſe maluiſſe,vt Alcyonium,vt Perionium. Conuertit enim duos *de Ortu, & Interitu* libros,& quattuor *Meteorologia*:quorum alteros Adriano VI.Pont.Max. alteros Carolo V. Cæſari obtulit. Libellos quoq; ad animantiũ naturã pertinẽtes,qui vulgo *parui Naturales* nominãtur. *de ſenſu & ſenſibilibus,de memoria ac recordatione,de ſomno ac vigilia,de inſomnijs,de diuinatione per ſomniũ,de vitæ lõgitudine ac breuitate, de iuuẽtæ ac ſenectæ,vita ac morte,de ſpiratione,de motu animaliũ,de eorum deniq; in-*

ceſſu:

ceſſu: quos ad Albertum Pium Principem miſit: Græcorum ſcholijs in ijs adiutus Alexandri, Simplicij, Philoponi, ac Michaelis Epheſij. *De mundo* quoque libellum aureum ad Alexandrum, quiſquis tandem auctor eſt, Latinum etiam fecit, in gratiam Herculis Gonzagæ Mantuani Principis. Præterea Clementis VII. P. M. voluntate ac iuſſu, doctiſſimam Alexandri Aphrodiſiei enarrationem, in duodecim Ariſtotelis libros περὶ τῆς πρώτης φυσικῆς *de prima Philoſophia* Latinè reddidit: nam duos qui reſtant, Alexandri libros Græcè exſtare audio Patauij, apud nobilem iuxta atque eruditum virum Vincentium Pinellum; poſt Ariſtotelis *de optimo reip. ſtatu* libros VIII. non ſolum è Græco in latinum ſermonem, veterum & caſtigatorum exemplarium fidem ſecutus conuertit, ſed eorum difficiles quoque locos breuibus ſcholijs explanauit. Ethica quoque Νικομαχεια maiorum vigiliarum opus Paraphraſi, quæ tamen lucem non aſpexit, illuſtraſſe videtur, & Argyropoli verſionem caſtigaſſe hortante Io. Matthæo Giberto, Veronenſi Epiſcopo, *apparet ex epiſtola VI. & VII.* Qua commentatione natam ſibi ſcribit illam Quæſtionem, quam & profligauit, ad exitumque adduxit, *De conuenientia militiæ cum Chriſtiana religione*, & *Democrates* inſcribitur Dialogus: nam altera huic affinis, & longe difficilis quæſtio acceſſit, cui titulus, *Democrates alter*, ſiue *de iuſtis belli cauſis*. Quæſitum enim, *iuréne an iniuria Barbari apud Indos in Hiſpanorum ditionem redigerentur*. Aſſerebat nimirum Geneſius, noui orbis incolas, quos Indos vocamus, in Chriſtianorum ditionem armis redigi ius faſque eſſe. Non in ſeruitutem tamen, ſed ditionem abducendos: non bonis ſpoliandos, ſed ſine iniuria conſeruandos: non heriliter eis, ſed regiè ac ciuiliter, ad illorum vtilitatem eſſe imperandum. Edituſque olim hac de re Romæ libellus, paucis admodum exemplaribus, curante Antonio Auguſtino V. C. Pontificij tum tribunalis, quam *Rotam* à forma vocãt, auditore, *vt ait epiſtola LXIX. & LXX.* verũ quod conſtanter à reliquis contradici videret, premi & intercidere paſſus eſt. Apologiã tamen eius, qua rationes ſententiæ ſuæ apertius reddebat, in Italia nacti ſumus, *vide Epiſt. LXVII. & LXXXI.* Diſputauit & ipſe hac ipſa de re coram iudicibus, cum Dominicanæ familiæ Theologis, qui & ipſi de hoc iure ſententiam ſuam copioſè explicarunt, Franciſcus Victoria, Dominicus Soto, & Bartholomæus Chapæ in India Epiſcopus. Sed & Complutenſis Academiæ doctores, à Sepulueda diſſentiſſe, didici lib. VIII. Aluari Cometij

Gometij de vita Franciſci Ximenij Cardinalis. Cõſulebatur autem vt præſtans eius ætatis Theologus frequenter, difficileſque ad eum nodi ac ſcrupuli reijciebantur, quos diſertè ipſe diſſoluit, & quidem ferè Dialogorum ritu, Platonis, & quem ſtudioſè ſectabatur, M. Tullij exemplo. *Sic de gloria appetenda, de fato, & libero arbitrio: de nuptiarum ritu, ac diſpenſatione: denique de teſtimonij dicendi in occultis criminibus ratione.* qui ſunt in manibus libelli, citanturque & in rem præſentem adferuntur, à ſummo Iureconſulto Martino doctore Nauarro. Cæterum cum Eraſmo, nouis rebus ſtudente, & ambiguè atque occulte Eccleſiam oppugnante, ſic edita Apologia contendit, vt & modeſtiæ nunquam ſuæ oblitus, & veritas alterando quæſita videretur. Iactarat ille eius libri auctorem (quem Albertus Pius Carporum Princeps, pro Catholica religione in eius errores euulgarat) Sepuluedam eſſe, *vt epiſtola XVIII.* refert: quodque frigide illum in Ciceroniano ſuo Batauus, ac veluti ſpei bonæ iuuenem prædicaſſet, cum grandis iam natu eſſet, editiſque libris clarus, in alia omnia Geneſius diſceſſit, & Ciceronem vnum, vt eloquentiæ parentem, non quoſuis imitandos eſſe, rectè cenſuit, *epiſtola X. & XXXIX.* Quemadmodum vero in anni menſiumque correctione (de qua pauci tunc egerant, hodie verò plurimi, inſtaurato à Gregorio XIII. P. M.) diſſenſit à noſtro Gaſpar Contarenus Card. Venetus, Mathematicus & Philoſophus egregius, *epiſtola XXV. XXVI. XXVII.* Sic & ille à Fredenando, Nonio Pinciano diſcrepat, in ſaltus Pyrenæi terminis apud Plinium, motuque Solis per ſigniferum, *epiſtola XLVI. XLVII. XLVIII.* & ne quid diſſimulem, in Aera Hiſpanorum etymo, hallucinari Geneſium docuit, doctus Luſitanus Andreas Reſendius epiſtola ad Io. Vaſæum Brugenſem data, indeque Didacus Couaſruuias, variarum Reſolutionum Lib III, & in Anni emendatione Scaliger. Sed hæc hactenus. Poſt cum annos amplius viginti ἀποδημίᾳ per Italiam peregrinatus eſſet, qua in re Vlyſſem illum Homericum ſuperauit, tandem aliquando, magna ſuorum, ciuiumque exſpectatione in patriam reuertit Geneſius, collecta iam ingenti gloriæ adorea foris parta. Multi enim, inquit ille, extra patriam bene rem geſſere, domi obſcuri atque inglorij futuri. Patriam enim ſuos Prophetas honorare ſolitam negat Chriſtus. Cæſar illum Carolus V. verè Auguſtus, ex Italia per Germaniam ſponte adductum, nihilque talc ambientem, vltro in domeſticorum numerum

retulit, & Hiſtorici titulo cohoneſtauit: *epiſtola VIII. IX. & XXIX.* Cuius etiam Imperatoris, res præclarè domi, foriſq; geſtas, v' ſumma fide diligentiaq;, ſic & elegãtia pari, litteris prodidit: aſſeruariq; aiunt, eos Commentarios à Regibus Catholicis, qui inanis gloriæ contemptum, ijs hactenus latere iuſſis, declarant, dum tempore vt ſit inuidia decedat: poſteri enim incorruptius ferè iudicant. Climactericum agens annum tertium & ſexageſimum, pleriſq; fatalẽ, graui morbo, ad medicorũ deſperationem conflictatus, Dei benignitate, qui ad maiora eũ reſeruaret, incolumis euaſit *vt ait epiſt XXCVII.* Grauis iam annis, octogenario enim maior erat, atq; in affecta, feſſaq; ſtudijs ætate, è Carpetanis Vaccæiſq; Cordubam rurſum ſeceſſit, vt vbi ſpiritum primo hauſerat, ibidẽ redderet. Igitur in prædio Mariano vt animum defatigatum relaxaret, ruſticabatur: in quo & otij, & ſtudiorum gratia perinde verſabatur, atq; in Tuſculana ſua villa diſputationibus nobilitata M. Tullius. Is eius fundus erat ad conuallem Mariani montis, qua Cordubæ imminet, Galliq; cognomentum habet, diſertè deſcriptus *epiſt. LXIV. LXVII. & LXXXIV.* Fratrem habuit Bartholomæum Sepuluedam, qui multis & ipſe annis Cæſari militauit, fratriſque alterius filium, Petrum Sepuluedam Cordubenſis Eccleſiæ Sacerdotem: cœlebs perpetuo vixit & continenter, ſacerdotia minimè ambiuit, in ſtudijs acquieſcens, ſuoq; ſuco, ac Cæſaris liberalitate priuatus viuens: qua & priſcos Philoſophos beatam metiri vitam non ignorabat. Ad ſtylum quod attinet, poetica leuiter tinctus fuit, ſoluta oratione Ciceronem ſemper æmulatus, Hiſpanos inter excelluit, cõiuncta cum ſapientia vera eloquẽdi facultate, vt & apud Luſitanos Hieronymus Oſorius præſtitit. Oratio eius ſuauis, diſerta, ac grauis, vt iudicio Philoſophum excelluiſſe, vel hinc agnoſcas, vberior tamen eſt ac venuſtior, quam Philoſophorum aut Theologorum noſtri temporis. Epitaphium inſcripto marmoreo lapide, ſepulchro ſuo, hoc ſibi viuens fecit, (exſtatque *epiſt. LXXXVI.*) Quod in Putalbani Municipij æde ſacrorum maxima, & primario ſacello Antiſtitis, & Preſbyterorum conceſſu, ſibi fratriq; ac poſteris deſignauit.

D. X. S.

IO. GENESIVS SEPVLVEDA
QVI SE ITA GERERE STVDEBAT
VT IPSIVS ET MORES PROBIS

PIISQ.

Digitized by Google

IOA. GENESII SEPVLVEDAE VITA

PIISQ. VIRIS ET DOCTRINA SCRIPTIQ.
DE THEOLOGIA ET PHILOSOPHIA
HISTORIARVMQ. LIBRI
DOCTIS ET AEQVIS PROBARENTVR
S. V. F.
VIXIT ANNOS LXXXI.
OBIIT ANNO cIↃ. IↃ LXXII.

ELOGIA DOCTORVM VIRORVM.

De Ioa. Geneſio Sepulueda.

Paulus Ionius in elogijs doctrina illuſtrium.

HOdie procul dubio IO. SEPVLVEDA Cordubenſis, ipſam eximiæ laudis arcem obtinet, qui Græcæ peritus linguæ & ſcientiarum propè omnium validis inſtructus præſidijs, dum aſſiduè atque adeo feliciter ſtylum exercet, eloquentiſſimus euaſit.

Idem in Petro Alcyonio Cap. CXIII.

CVm aliqua ex Ariſtotele perperam inſolenterque Petrus vertiſſet, in eum SEPVLVEDA vir Hiſpanus, egregiè de litteris meritus, edito volumine, iacula contorſit, non Hercule indigna tãti Philoſophi vulneribus, ſi vindictæ nomine merita pœna mulctaretur, tanto quidem eruditorum applauſu, vt Alcyonius ignominiæ dolore, miſere conſternatus, Hiſpani hoſtis libros in tabernis vt cõcremaret, graui pretio coemere cogeretur.

Franciſ. Floridus Sabinus in Apologia Latinæ linguæ.

IOan. Sepuluedam Hiſpaniæ, ſeculique noſtri decus, Philoſophũ Theologumq; egregium, prout par eſſet celebrare, maius eſt opus, quam vt à nobis commode præſtari poſſet. Siquidem eius ſcripta exactam rerum cognitionem, mirumque in Latinitate candorẽ præferunt.

Digitized by Google

Petrus Curtius in Apologia pro Italis aduersus Erasmum.

Quid tu GENESIVM SEPVLVEDAM Hispanũ, qui Philoso phiã ac Theologiam, Græcis Latinisque litteris, gnauiter persecutus, vtramque etiam orationis vbertate, & vitæ grauitate decorauit, ad scribendum contra te, traxisse cogitas, nisi officium? nisi pietatem?

L. Gregorius Gyraldus Dial. II. De poëtis sui temporis.

GENESIVS Sepulueda Græcè ac Latinè, & bonis omnibus artibus est eruditus, in primisq; Philosophia ac Theologia, &c.

Alfonsus Garsias Matamorus Hispalensis lib. de asserenda Hispanorum eruditione.

IOA. GENESIVS SEPVLVEDA Cordubensis natura fuit admirabili, exquisita doctrina, & singulari industria: qui cum multis rebus excelleret, sic in omnibus tamen eminuit, ac si totum otiũ in singulis reposuisset. Latine vertit Aristotelem, & Alex. Aphrodiseum in libros XII. τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ: & quæ à doctis Græcis accepit, si digna existimauit in quibus elaboraret, multo quam in ipsis fuerant explicata autoribus meliora reddidit. Genus orationis illi fusum, tractum, & cum lenitate quadam profluens, quale Historia, auctore Cicerone, postulare videtur. Quo factum, vt in tam admirabili aureoque Eloquentiæ flumine, quantum in *Genesio Sepulueda* attoniti intuemur, spiritum aliquem ampliorem desiderent, caloré intensiorem quærant, & flammas maioris incendij postulent: non intelligentes fusioribus numeris placidam, quietamque orationem reddi. Sit igitur hoc GENESII proprium, perpetuumque elogium, celebratum encomijs à Paulo Iouio, sublatum in cęlum à Lilio Gyraldo Ferrariensi: neminemque vnum esse ex his qui *de claris doctrina viris* ætate nostra conscripserunt, qui non Hispanorum primum GENESIVM Sepuluedam nominet: satiusq; foret de aucta eius dignitate Historici Cæsaris Caroli V. loqui, quam de artibus & studijs, de quibus nemo paullo eruditior vnquam dubitauit.

AD ILLVSTREM ET MAGNIFICVM. D. D. LVDOVICVM CARILLVM ALBORNOTIVM, IN AEGIDII ALBORNOTII gestorum Librum IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS.

BIBLIOTECA NAZIONALE ROMA VITTORIO EMANUELE

PRAEFATIO.

CVm illustrium Virorum res gestas, et fortunæ, omnibus reb. dominantis, temeritatem, considero, vt præclarè in primis cum his actum esse videri solet, quibus illustrium factorum suorum illustres scriptores contigere, sic eorum conditio mihi quadamtenus videtur miseratu digna, quorum gloria post præclara ab ipsis viuentibus edita facinora, obruta, obliuione in obscuro iacet. Quam calamitatem maioribus nostris, id est, Hispanis, scriptorum inopia contigisse, satis scitè Mena conterraneus meus suo carmine deplorauit. Quid enim miserabilius, quam post plurimos labores, ingentiaq; exhausta pericula, summam virtutem suo præmio fraudari? Est verò cum aliarum virtutum commune præmium honor, tum magnitudinis animi, teste Aristotele, maxime proprium. Qui honor eo cuiq; vberior defertur, quo ad plurium hominum, pluriumq; ætatum memoriam eius laudes monumentu litterarum propagantur. Senserat hanc iniuriam multos annos AEGIDIVS ALBORNOTIVS *Vir sine cõtrouersia suæ memoriæ decus, & gloria. Qui cum pacis belliq; artibus viuẽs summam claritatem adeptus esset, nemo tamen eius præclarè gesta, nisi auarè, & dum alias res agit, memoriæ tradiderat. Donec prouenere grati homines in collegio Hispanensi, quod eius auspicijs Bononiæ honesti generis nostri iuuenibus litterarum studia æmulantibus conditum est. Qui, vt tantum virum deq; se optimè meritum ab ea iniuria vendicarent, perlectis, ac consideratis epistolis Pontificum, ac* AEGIDII *vltrò citroq; missis, quarum maxima copia in collegij scrinijs etiã nunc asseruantur, quosdam velut Cõmentarios eius rerum gestarum, summo, vt credibile est, labore confecere. Et vt in historiæ formam redigeret, cuidam Ioanni Garzoni Bonienſi, cuius eloquentia, erat tunc*

non mediocris opinio in hac ciuitate prouinciam oblata satis honesta conditione delegarunt. Ita horum opera effectum est, ut AEGIDII nomen, quod diuina oblitione velut oppressum tenebatur, è maligna luce in apertum emergeret, hominumq; notitiam prodiret. Sed scriptor ille disertus, vt putabatur, iniunctum munus tam negligenter obiuit, vt difficile dictu sit, industriane, an eloquentiæ minorem laudem meruerit. Qui nulla sæpe nec temporum, nec locorū habita ratione, vt quæ quæ in manus venerāt, scribebat. Quo factū est, vt quædam non satis sibi constantia, nonnulla eadem haud vno in loco confusa, inculcataq; reliquerit. Nam quod ad stilum attinet, tantum abest, vt historicum characterem tenuerit, vt nunquam, dicam enim quod sentio, historiam legisse videatur, atque adeo vtinam quæ voluit, satis latinè, dixisset. Quæ nō ob id hercle à me commemorantur, vt homini probo alioquin, vt accepimus, nec inerudito, cui vel eo nomine habenda gratia est, quod pleraq; res tam diffusas, tamq; dispersas in vnum velut corpus vtcunq; congesserit, inuidiam faciamus, cum mortuis laruarum more luctantes, sed vt interim constet, nō temerè hunc laborem à nobis fuisse susceptum. Huiusmodi namq; vitia non ferētes eruditi iuuenes mei sodales in Aegidiano collegio, qui dum, vt ego interpretor, mutua inter nos beneuolentiæ indulgent, ingenio meo, quod equidem intelligo quam sit mediocre, tantum tribuunt, quantum ego nec agnosco, nec postulo, à me familiariter petiuerunt, vt rudem & barbaram historiam in mitiorem cultum, & humaniorem, si enim aiebant, formam redigerem. Ego verò & meæ tarditatis conscius, nec ignarus, quod Cicero testatus est, historiam nec institui nisi præparato otio, nec exiguo tempore absolui posse, diu equidem repugnaui. Sacrarum literarum, & Aristotelicæ doctrinæ studio seueriore, quod me multos iam annos teret, occupatus. Sed cum tanto illi magis vrgerent, & mihi velut ingratitudinem exprobrantes AEGIDII erga nos merita commemorarent, accessit summi et grauissimi viri authoritas Bernardi Caruaial Cardinalis, qui Sanctæ Crucis inscribitur, qui, vt est, cum illustrium virorum suiq; simulium, tum in primis AEGIDII Albornotij laudum (vt ita dicam) adamator, id mihi munus missis litteris iniungere tanti putauit. Prouinciam ergo non tam perficiundi sine, quàm negandi verecundia suscepi. Et succisiuas horas, quas literarum Græcarum studio in quo aliquandiu versatus sum, impendere solebam, huic operi destinaui. Quod Ludouice Carille Albernotie tibi potissimum iustis de causis dicamus. Non ob id tantum, quod quidem magnum est, quod inter Principes Hispanos ita generis claritate, et omni virtute, nulli cessurus excellis, vt ad illustrāda scripta nostra nomen tuum per se satisfore videatur, sed quia cū tu sis albornotiæ familiæ Princeps, ac proinde gloriæ, ac laudum AEGIDII legitimus hæres, nefas duxi, quidquā

à me

à me rerum gestarum huius diuini Viri memoriæ prodi, quin sub tuo patrocinio in lucem emitteretur: vt dum te hoc officio colimus, quod quantulumcunque est certè Principes & honestum sibi, & glorioſum putare ſolent, ipſi quoque AEGIDIO, cui ob ingentia eius in nos merita, hoc officium præſtamus, hac quoque parte gratificemur. Quem nemini ſuorum geſtorum hiſtoriam nuncupari, quam tibi malle credibile eſt. Suſpice igitur opus grato animo & maiorum tuorum illuſtria facta recognoſce, vt hæc legendo, ſimul tui generis gloria fruaris, ſimul ad æmulandam illam uirtutem (quod facis) tanto magis exciteris. Ita te quamlibet rudis et nuda narratio iuuare, et opus quoquo modo ſcriptum aliqua ex parte delectare poterit, cum ſe tibi parum labore noſtro commendabit. Quanquam mehercule teſtari poſſum multum me in id operæ poſuiſſe: non modo vt orationi Latinæ aliquem nitorem adderem, licet ne hanc quidem partem, quantum in me fuit neglectam reliquerim, ignarus quantum ea opera fuerim conſecutus, ſed multo magis in reuoluendis illis ſcriptis quorum fidem, ſed præpoſterè ſecutum fuiſſe Ioannem Garzonem ſupra memorauí: vt aliqua ſaltem locorum, ac temporum ratio conſtaret, & pleraque quæ deſiderabantur excerperem. Qua mihi parte hærenti, ac diu laboranti dum implorata auxilia comparantur, opus intermititur, Et quod otium huic impendebam: vertendis è Græco in Latinum exponendiſq; quibuſdam Ariſtotelis voluminibus tradidi, quæ propediem edere cogitamus. Donec Gometius Carillus frater tuus, Vir præclarus et qui magno animo magnaq; ſapientia Conchenſem Eccleſiam Theſaurarius moderatur, quoque alumno collegium noſtrum merito gloriatur, à me literis conſultus multa è fidelibus monimentis excerpta ſuppeditauit, quæ me magnopere iuuerunt: qua occaſione inuitatus, cum quæ intermiſeram, reuocaſſem, abſoluta vt recognoſcerem, ac edere inciperem me hortati ſunt cum alij mei ſodales AEGIDII eiusq; gloriæ amantiſsimi, tum in primis Iacobus Pontius de Leon noſtri collegij Rector, Vir integer, et grauiſsimus; qui, vt de eius multiplici doctrina taceam, cū priuatus, tū maximè in eo magiſtratu conſtitutus ſuo ſe nomine, ſuaq; clariſsima familia perquam dignum exhibere perſeuerat. Horum igitur authoritatem ſecuti, vt obiter immaturæ forſitan editionis inuidiam authoribus leuemus, librum quem ipſi nondum maturuiſſe putabamus, ac iuſto fortaſſe crudiorem emiſimus. Hac tamen fiducia, quod tibi dicatur, tutiorem ab iniurijs in manus hominum proditurum. Vale.

RERVM GESTARVM.

ÆGIDII ALBORNOTII CARILLI, CONCHENSIS S. R. E. CARDINALIS ET ARCHIEPISCOPI TOLETANI, DVCIS CLARISSIMI LIBRI TRES.

In quibus, qua ratione tyrannica oppressam seruitute ITALIAM *in libertatem asseruit, Ecclesiæq; restituit, & Pontifices Auenione velut exulantes,* ROMAM *reduxit, legisse operæ precium fuerit.*

A IOANNE GENESIO SEPVLVEDA CORDVBENSI conscripti.

LIBER PRIMVS.

Natales Aegidij Albornotij.

AEGIDIVS ALBORNOTIVS natione Hispanus, patria Conchensis, ex clarissima Albornotiorum familia, patrem habuit Garsiam Aluarum Albornotium principem virum, & multis populis dominantem, qui genus ab Alphonso quinto Legionensium Rege perpetua stemmatis claritate repetebat. Matrem Teresiam de Luna, quæ eadē summo loco nata genus ducebat à Iaimo seu Iacobo, rege Arragonum. Is cum iam inde ab ineuntibus annis literarum studio deditus, magna futuri profectus præbuisset documenta, ætate adultior in Tolosanum, florentissimum id temporis gymnasium, à patre, optima spe concepta, mittitur. Vbi ingenij felicitate, pertinaci erga literas studio, eo processit eruditionis, vt breui inter paucos iuris pontificij peritissimos, nec extremo loco numeraretur, quam doctrinam cum eximia morū sanctitate & singulari religionis obseruantia illustrasset, in patriam reuocatus nactusq; familiaritatem Alphonsi Castellanorum Regis, qui Algeziras vrbes quondam nobilissimas haud procul sitas à freto Herculeo à Mauris recepit, summis virtutibus hominum de se vicit opinionem:

Regi

Regi adeo charus & ſanctimonia venerandus, vt interfuturus ille ſacrificijs à nemine mallet, quàm ab AEGIDIO iam ſacris initiato rem diuinam peragi. Quibus artibus cum à Rege ſummam gratiam iniuiſſet, haud ita longo interiecto tempore, Archiepiſcopatu Toletano, ampliſſima dignitate, ab eodem auctus eſt: non multò antè præclarũ illud nobiliſſimum, quo ab hoc Alphonſo victus eſt & fugatus Benamarinus Rex Maurorum potentiſſimus, qui bellum Hiſpanis illatus, innumerabilem penè exercitum in Bæticam traiecerat. Quod præclarum Rex initurus AEGIDIO rem diuinam facienti religioſiſſimè interfuit, & cum CHRISTI corpus adoraſſet & venerabundus ab eius manibus ſumpſiſſet, ab eodem ſeſe arma indui popoſcit: cuius ille precatus, vt res feliciter eueniret, non modo corpus ferro, ſed animum etiam ſumma ſpe ac ingenti fiducia armauit, dum fortiter gestorum, inuictæque ipſius maiorum virtutis admonet, & multa non inultæ impietatis in Deum CHRISTVM exempla commemorat. Et omniſſo certamine, Regem alios hortantem, ipſe lateri proximus adhortationibus incendebat. Sed parta victoria, receptiſque Algeziris, quæ fugato Benamarino, paruo negotio victori ceſſerunt, dum Gibraltare obſideret, morbo correptus Alphonſus diem ſuum obijt. Regnum ille diſſimillimus filius, atque adeò peſtis humani generis, Petrus ille cepit, cui facta *Crudelis* cognomen merito peperere. Hic initio rerum adhuc ferina fæuitia ſeſe efferente, AEGIDIVM, vt par erat, eo-dem familiaritatis loco recepit, quem apud Alphonſum obtinuerat: uſque adhortationes & monita admittere viſus eſt: adeò, vt hoc magiſtro morum non paruam ſpem de ſe hominibus principio rerum exciberet. Sed cum ſe paulatim peſtis detexiſſet, cum virtutibus cœpit diſſe magiſtrum. nam cum primum caſtigationis dolorem animo pugnante, tamen altius ſuppreſſiſſet, paulo pòſt victus inſita ferita, iuſta conſilia detrectabat; & cum cætera grauiſſimè pateretur, illud re non potuit ab AEGIDIO ſibi toties exprobari. Quod faſtidi-Blanca vxore pudiciſſima, cuidam Mariæ de Padilla effrenata libidine aſſueſceret. Erat enim AEGIDIVS cum omnis generis vitium acerrimus inſectator, tum libidinis vel maximè, à qua tantum horruit, vt fama conſtet, nunquam eum hoc crimine, quoad vixit, iſſe pollutum. Rex ergo diſſimillimum hominem ſua ſpontè palàm oſus, pellicis quoque, quæ grauem cenſorem capitaliter oderat, ecibus incenſus, necem AEGIDIO molitur. Ille verò cognitis inijs, quæ gratioſum in primis hominem diu latere nequiuerunt, cauſimulata, miſſionem efflagitat. quam cum vix ad tempus impetraſſet, Concham vrbem patriam peruenit. Vbi parumper commoratus, mparataque profectione, ad Clementem VI. P. M. Auenionem, lem id temporis Eccleſiæ Romanæ, contendit. A quo libentiſſi-mè

Regi Alphõſo Caſtellæ fuit à ſacris.

Donatur Archiepiſcopatu Toletano.

Regis Alphõſi obitus. Anno Chriſti 1351.

Regis Alphõſi F. Petro Crudeli inuiſus, quod ipſius libidinẽ reprehenderet.

Conchæ Auenionem ad Clementem VI. P. M. proficiſcitur.

mè exceptus ſummoque in honore habitus, paruo interiecto tempore, Cardinalis factus eſt. Clementi ſucceſſit in Pontificatu Innocentius VI. Vir integerrimus, ſingularis conſtantiæ & ſeueritatis. Apud hunc AEGIDIVS ſanctitate & moribus perſimilis, multò etiam magis gratia & authoritate valuit. Quandoquidem iam non ſapientia tantum, & pacis artibus cenſebatur, ſed magnis etiam virtutis indicijs ſpem concitauerat, non minus præſenti ſe animo ad bella gerenda futurum, quàm acri ingenio fuiſſet ad litteras capeſſendas. Opprimebatur eo tempore à tyrannis magna pars Italiæ, quæ Eccleſiaſticæ ditionis erat, inſtimulante ad id, non modo fauente, Ludouico Bauaro Imperatore, quem propter ipſius ſcelera, Innocentius quoque poſt ſuperiores Pontifices anathemate reuinxerat. Quippè cum occupaſſet cum multis alijs oppidis Viterbium, Ioannes Vicus: Ariminum, Piſaurum, Fanum Malateſta de Malateſtis: Vrbinum, Antonius Philaretus. Ac ne ſingulos perſequar: quota pars erat Imperij Eccleſiaſtici, quæ à tyrannis non teneretur? Ad eas igitur ciuitates recipiendas, quæ ſuperiorum Pontificum negligentia magna ex parte amiſſæ fuerant, etſi quædam alia Innocentium ſtimularent, poſcentibus nonnullis earum idipſum per legatos, multum tamen AEGIDII virtutem conſiliumque inuitaſſe creditum eſt. Plerisque igitur rebus opportunè congruentibus, Pontifex nihil cunctandum ratus, AEGIDIVM ad ſe vocat, conſilium ſuum exponit: multos eſſe in Italia populos ab Eccleſia per vim tyrannicam alienatos, cum magna rei Eccleſiaſticæ iactura & Pontificum dedecore, fore, niſi ſerpenti indies malo quàm primum occurratur, vt cæteri eorum exempla ſecuti, ab Eccleſia propediem deſciſcant: tanto magis, cum Ludouicus Imperator Eccleſiæ infeſtiſſimus hoſtis, eas ad defectionem ſollicitare nunquam deſiſtat. Commemorat deinde quantam ipſe & Cardinalium collegium ſpem & præſidium in eius ſapientia, fide, ac virtute collocauerint. Summam eius belli contra Tyrannos adminiſtrandi ad eum communi omnium ſententia ac conſilio deferri. Proinde ſe honeſtiſſimæ ſimul & honorificæ rei accingat, quàm peractū non ſe credere tantæ virtuti & induſtriæ difficilem fore, nonnullis iam ciuitatibus Tyrannorum ſæuitiam deprecantibus. Quæ ſint ad expeditionem neceſſaria, diſpiceret, milites omnis generis, pecunias, commeatus, abundè ſe ſuggeſturum pollicetur, quibus rebus ille amiſſas Eccleſiæ opes valeat reſtituere, & ſibi immortalem gloriam comparare. Hac oratione delectatus AEGIDIVS, quod videret oblatam ſibi occaſionem in difficili quidem, honeſtiſſima tamen cauſa, virtutem ſuam & conſilium oſtentandi, prouinciam libenti animo ſuſcepit. Quin etiam gratias ſe habere reſpondit Pontifici, quod ſibi potiſſimum ea partes iniungeret. Nam etſi rei onus ſentire, nihil tamen ſibi po-

ab eodem Card creatur.

Italia à Tyrannis oppreſſa.

ab Innocentio VI. Card. Alborn. pontificii exercitus dux eligitur.

tius

tius, nihil antiquius esse, quàm Ecclesiæ ac Pontifici suum officium impartiri: cuius rei causa nullos labores, nulla discrimina, deprecari sibi iampridem indixisset. Bonam spem conciperet, daturum se operam, sperareque, vt debellatis tyrannis, omnes ciuitates, quæ vnquam Ecclesiæ paruissent in eiusdem redigerentur potestatem. In haben- *Militum delectus & duces.*
do igitur delectu vix mense absumpto, iustum exercitium diuersarum nationum Gallorum, Teutonum, Cimbrorum, Britannorumque AEGIDIVS comparauit. Vsus adhoc magna ex parte opera Gomecij Albornotij nepotis ex fratre Aluaro Garsia Albornotio, viri & strenui & rei militaris bene periti. Proficiscenti addit se Comitem Lupus *Episc. Caraugustanus & Pacensis belli socij.*
Archiepiscopus Cæsaraugustanus, vir sapiens & alto consilio. Quem AEGIDIVS multis magnisque beneficijs deuinxerat, suorumque consiliorum arbitrum adhibebat. Secutus est, & Aphonsus Toletanus Pacensis Episcopus, auctus ea dignitate à Pontifice AEGIDII precibus exorato: erat enim ei veteri fidaque familiaritate coniunctus. Quin etiam ab Hispania huius expeditionis fama celerrima nonnullos exciuit. In primis Blascum Fernandum, & Garsiam Albornotium AEGIDIO consanguinitate propinquos. Qui iam sub Aphonso rege Castellæ militantes, suæ virtutis præmium, amplos honores fuerint consecuti, & post AEGIDIO operam egregiam, vt suis locis referemus, in bello gerendo nauauerunt. Erat ea tempestate Archiepiscopus, princepsque idem Mediolanensis Ioannes Matthæi filius, huius fauore conciliando magnum fore momentum ratus AEGI- *Mediolanum proficiscitur.*
IVS, Mediolanum iter suscepit. Quo cum appropinquare nunciaretur, Archiepiscopus, multis honestissimis viris, ac fermè nobilissimo quoque longius præmissis, ipse obuiam cum magno comitatu duo millia ab vrbe passuum officij gratia procedit, ac demum splendidè magnificèque hospitio accepit: edicto per vrbem, vt AEGIDIO atque vniuerso exercitui cibaria abundè sine vllo pretio suppeditentur. AEGIDIVS literas, quas à Pontifice attulerat principi dedit: harum summa fuit AEGIDIVM Legatum, quem à latere suo Italiam cum exercitu mitteret, ad recipiendas à tyrannis vrbes, quæ ditionis essent Ecclesiasticæ, ipsi etiam atque etiam commendare, quidquid fauoris & auxilij in eum contulisset, sibi fore quam gratissimum: non se solere acceptorum beneficiorum memoriam deponere, aut esse in referenda, vel cum fœnore gratia paratiorem. Postero die, qui fuit decimus septimus Calend. Octob. cum lecta Epistola princeps adesset, AEGIDIVS insuper Pontificis mandata exponit, quanta, quamque iusta esset Pontificis indignatio in annos, qui nullo, nec Christianæ religionis, nec legum humanum respectu, Ecclesiasticas vrbes occupassent. Ad hos depellendos magnam in ipsius Archiepiscopi fide spem Pontificem, cum eam- *Aegidius Archiepiscopi fidem imploratur.*

expe-

expeditionem moliretur, collocasse. Proinde obtestari, vt Christi vicario, omnia de ipso sibi promittenti, ne deesset Ecclesiæ, cuius ipse bona pars esset, laboranti, & in ruinâ præcipiti succurreret. Quibus auditis, princeps multa simul animo agitans, pugnante videlicet cum petitione honesta, eo timore, ne debellatis tyrannis, ipse quoque Bononiam, quæ itidem ab ipso occupata ad Ecclesiam pertinebat, amitteret, semper se, respondit Pontificis voluntati fuisse obsequētissimum, quia tamen ea res ardua pergrauisque esset, ad deliberandum se diem sumpturum. Postridiè reuersus incertum, an rei honestate victus, an quod à Pontificis voluntate non auderet dissentire, respōdit. Bellum quidem, quod contra multos simul & potentes tyrannos, quique partim iam in armis cum manu non contemnenda essent, iniretur difficilimum videri, se tamen, quēcumque euentum fortuna tulerit, quidquid in se opis et auxilij fuerit, in Ecclesiæ dignitatem libenti animo esse collocaturum. Pergrata fuit AEGIDIO principis responsio, eo magis, quod intellexerat, paucis antè diebus Francisci Estensis & Malatestarum ad Archiepiscopum Legatos Mediolano discessisse, & proximè à Ioannè Vico et à tyrannis Foriliuij, Rauennæ, Fauentiæ aduenisse. quid Legati cum Archiepiscopo egissent, valde metuebat. Nec enim dubitabat à tyrānis suo aduentu commotis, ad captandum principis fauorem, hos fuisse dimissos: licet Archiepiscopus interrogatus aliam cæterorum aduentus causam simulatè reddiderit: nam Principum Fauentiæ et Foriliuij Legati, ex consilio, vt creditum est, Archiepiscopi, alijs fortasse recusantib. AEGIDIVM conuenerunt, quasi ad ipsum fuissent Legati, renunciantes, Principes suos paratos esse imperata facere, si modo æqua conditio, citraque detrimentum offeratur. Quibus AEGIDIVS haud ignarus, quo animo dicerentur, pro tempore quæ uisa sunt, spe pacis interiecta, respondit. Triduo ibi commoratus facilè intellexit, Archiepiscopum vereri, ne si ipse per Flaminiam iter faceret, Bononia, quæ nullo, aut paruo præsidio tenebatur, in discrimen traheretur. Hanc vt ei solli citudinem explicaret, simul quod allatum erat Malatestam, qui bellū tunc gerebat cum Gentile Moliano, cum mille quingentis equitibus, haud procul à Ferraria castra posuisse, qui cum ad præsens confligere, nō erat consilium, iter se in agrum Pisanum carpturum, Archiepiscopo id ipsum suadenti, secretò affirmauit. Petitque ab eo duos viros authoritate graues, consilio præstantes sibi dari. quorum opera in legatione mittenda ad Ioannem Vicum vteretur, quique simul ipsum de Archiepiscopi voluntate erga Summum Pontificem edocerent, vt intelligeret nullam sibi ad resistendum spem esse debere à Principe Mediolanensi. Datus est cum Occino à secretis Guilielmus Iuris legumque scientia clarus: ambo consilio ac virtute præstantes. Proficiscentem Archiepiscopus muneris ergò duobus poculis argēteis, tertio aureo, magni pretij pro-

Iter exercitus Aegidij.

tiſ proſecutus eſt. Cum ad oppidum qui Sãctus Dominicus appellatur, peruenisſet, legatos à Marchione Eſtenſi obuios habuit, qui omne eius ſtudium operamque polliciti, ita excuſarunt, quod promiſſa auxilia Hugoni miſſo rogatum ſuppetias non præſtitiſſet, vt iuſto eum metu exclusum, non voluntate defuiſſe oſtenderent. Nam præterquam, quod Malateſta propius Ferrariam caſtrametatus eſſet, multos etiam ciues in ipſius caput conſpiraſſe: daturum tamen operam, vt quod verbis profeſſus eſſet, re aliquando declararet. Accepta AEGIDIVS excuſatione, reſpondit, gratiam ſe habere Marchioni Eſtenſi, quod eo animo eſſet erga ſe Summumque Pontificem, fore, vt eum inſtituti conſilij nunquam pœniteret. Hoc reſponſo legatis redeuntibus. Legati quoque à Malateſta Ariminenſi ad Furnum nouum, quod oppidum eſt in agro Parmenſi, agmen conſecuti, cum huiuſmodi mandatis adſunt: Aegro animo ſeſe tuliſſe, quod AEGIDIVS à Flaminia iter auertiſſet. Qua id ratione feciſſet magnoperè mirari, tantò magis cum ipſius ſtudium animusque in Eccleſiam nunquam fuiſſet dubitabilis: quibus tamen verbis cũ iniqua poſtulata addidiſſent, re infecta, ſed cũ pacis futuræ ſpe, redierunt, tandem itinere non intermiſſo quinis denis caſtris Florentiam peruenit, fuitque à Florentinis ſplendidè ac magnificè exceptus, nulloque officio ſociæ & amicæ ciuitatis prætermiſſo, centũ quinquaginta equites ei auxilij cauſa, hæc ciuitas decreuit. Iam hinc AEGIDIO, quos viros ab Archiepiſcopo Mediolanenſi acceperſe, demonſtrauimus, legatos ad Ioannem Vicum mittere placet, quibus mandat, vt expoſita Archiepiſcopi voluntate, ac conſilio erga ſuſceptam expeditionem, Pontificis ſuisq; verbis ei renuntient, oppida, vicos, caſtella, quidquid demum occupaſſet, quod iure ad Eccleſiam pertineret, Pontifici ſine vlla mora reſtitueret. Habiturus ſi ita feciſſet, omnium præteritorum malorum à Summo Pontifice veniam. Sin recuſaret, aut quouis modo tergiuerſaretur, vt Eccleſiæ Pontificisque hoſti bellum indicerent, & minis conterrerent. A Florentia AEGIDIVS magnis itineribus Senas ire contendit, huius enim ciuitatis primores cognouerat, vehementer tumultuare, dum alteri Ioanni Vico, alteri Pontifici Maximo ſtuderent: cuius aduentu, operaque & prudentia Epiſcopi Senenſis celerrimè effectum eſt, vt compoſita ſeditione omnes in Eccleſiæ partes adducerentur, & communi conſilio centum auxiliares equites AEGIDIO ea ciuitas daret. Interea allatum eſt hoſtiles copias non longè abeſſe à Meuania & Monte Faiſcorum, quare ea oppida non contemnendis præſidijs muniri placuit. Influxerat Italiæ temporibus illis perditorum multitudo, qui Germania non domicilium, aut nouas ſedes captandi gratia, vt Cimbros olim feciſſe legimus, ſed bellandi prædandique ſtudio conciti, Montem Regalem & Comitem Laudinum duces ſequebantur,

Legati Marchionis Eſtenſis.

Florentiam Aegidius adueni & ſubſidiũ accipit.

Legati ad Ioannẽ Vicum.

Senam Aegidius venit

His belli gerendi ea ratio erat,vt ſigularum ciuitatum agros hactenus infeſtarent,ociumque earum ſollicitarent, donec populi magno precio ab eis pacem redimere,cogerentur : qua immanitate cum in populos Eccleſiaſticæ ditionis potiſsimum vſos conſtaret,non tamen AEGIDIVS ad præſens eos bello laceſſere in rem fore,ducebat:ne ſe Ioanni Vico id ipſum magnis præmijs pollicitationibusq; ſuadenti ſocia arma iunxiſſent,hoſtium numerus magna multitudine augeretur. Erat enim ea ſocietas, nam ſic vulgo dicebatur, armatorum octo admodum millia, quorum tria tantum pedibus,cæteri omnes equis militabant: quin potius in ſuas partes adducere omni ratione enitendum ratus,Carolo Aduadulæ,& Ioanni Alberto, viris magna, & authoritate & prudentia,negotium dat,vti Germanos adeant, eorum animos tentent,quid conſilij cœpiſſent explorato, conentur à Ioanne Vico ad exercitum Eccleſiaſticũ auertere. De conditionibus verò pacis & ſocietatis nihil ſe inconſulto paciſcantur.Sub hæc Perufini, exorta inter ciues magna ſeditione, Legatos publicè ad AEGIDIVM mittunt,qui ipſum edocerent, quanta in diſſenſione populus ille verſaretur. Quæ cum accedentibus odiorum, vt fit,in dies nouis cauſis,magis ac magis aleretur,poſitum eſſe in eius aduentu ac authoritate, ne ciues cum ciuibus confligant:propterea comprecari, iter ad ipſos quantum maximè poſſet acceleraret. Fore eam rem populo Perufino magnopere ſaluti, AEGIDIO non mediocri fortaſſe vſui ad bellum gerendum. Cui petitioni, cum AEGIDIVS libenter acquieuiſſet, magna cum celeritate Perufium contendit, exceptusque cum ingenti lætitia pacem breui inter ciues compoſuit,atque omnium animos in Eccleſiæ, & Pontificis ſtudium conuertit. Interea legati, qui fuerant ad ſocietatem miſsi,re infecta redeuntes, hoc tantum reſponſi à Germanis attulerunt.Statuiſſe ſe liberè vagari,nec cuiuſquam Imperio, aut voluntati ſe addicere. Quod reſponſum cum AEGIDIVS ad concilium retuliſſet, cui adhibuit primos quosque Perufinæ ciuitatis, omnes in eam ſententiam venerunt.In primis habendam eſſe rationem, ne Germanorum ſocietas ſeſe hoſtibus aggregaret. ad hoc vnam potiſsimam viam patêre,ſi cum tota adduci non potuerit, aliqua ſaltem eius pars cum Duce Monte Regali magnis pollicitationibus, & qualibet grandi mercede conduceretur, vt altero Ducum conciliato, alterius opes non forent extimeſcendæ. Sed de his rebus legatione miſſa, reſponſum eſt à Germanis: Se fide data acceptaque & iureiurando ſanxiſſe, nulla ſocietatis partitione facta, omnes eandem ſemper belli fortunam experiri:quibus reſponſis Legatis redeuntibus,tertio AEGIDIVS ad Montem Regalem legatos cum his mandatis mittit.Quando ſocietati nullis præmijs perſuaderi poſſet, vt aut tota, aut aliqua ipſius pars ſub ſignis Eccleſiæ militaret,dum liberè vagari, ac neutiquam ſe iungi

Perufiæ tumultũ ſedat Albernotius.

Germanorũ reſponſio.

Germanorũ alterum reſponſo.

iungi iureiurando ſtatuiſſe,profiteatur, ab eo poſtulare primũ, vt copias quę agrum Tudertinũ infeſtarent,inde quamprimũ abduceret,deinde ciuitates ditionis Eccleſiaſticæ,ne bello,néue alia iniuria laceſſeret. Poſtremò rogare,ne hoſtib.ſuis Pontificisq;,pręſertim Ioanni Vico prę ſtaret auxilium.Quæ ſi ita feciſſet,magnam illi ſecum et cum Pontifice Maximo,gratiam futuram,acturumq; ſe pollicetur cum Summo Pontifice,vt fratrem eius, hominẽ Eccleſiaſticum & vtriuſq; iuris non Imperitum cum honeſtis reditibus Epiſcopali dignitate augeret: ſin minus hæc impetraret,quæ tam iuſta & honeſta eſſent, cum non minus hoſtes Eccleſiæ vlciſcendi,quàm amicos & clientes conſeruandi curam ſuſceperiſſet,non ſeſe commiſſurum, vt horum iniurias neglexiſſe, videretur. Ad hæc Mons Regalis pauciſ reſpondit. Iuſta eſſe AEGIDII poſtulata,& accepta conditione, nihil ſe deinceps acturum pollicetur, quod intellexerit, AEGIDIO Summoque Pontifici moleſtiam, aut incommodum allaturum, ſtatimq; exercitum à Tuderto promotum in Picenum perduxit. Hæc eodem tempore AEGIDIO reſponſa factaque eferebantur,et legati,quos ad Ioannem Vicum miſerat,redibant: qui hæc reſponſa ab ipſo reportarunt, AEGIDII poſtulata grauia ſe, & periniqua cenſere, et in quæ ſine magna opum ſuarum iactura, ſuoque dedecore deſcendere nequiret. Pacem tamen cum eo, ac Summo Pontifice,certis conditionibus libentiſsimè eſſe facturum.Quibus conditionibus cum eas periniquas eſſe conſtaret, minimè acceptis, AEGIDIVS,cum primum per anni tempus poſſet,eum bello perſequi ſtatuit, tunc verò affecto autumno parte exercitus Romam miſſa, quæ populum in officio contineret, locum hybernis deligendum,in omnia quæ vſui belli futura videretur, comparanda exiſtimauit. Abolita igitur inter Peruſinos diſcordia, ſua præſentia, animisque in Pontificem confirmatis, populum eo nomine liberali oratione collaudatum hortatur,vt in ea ſententia,& fide perſiſteret, tum quod in ſe tam officioſi extitiſſent,gratias egit.Poſtremo Florentinorum, ac Senenſium exemplo cõmemorato, petit, vt ipſi quoque ſe aliquo auxilio iuuare officij ducerent. Tunc Peruſini per primores ciuium omnem ſuam operã ſimque polliciti, equites ei ducentos dant, quibus loco prætoriæ cohortis vteretur. His copijs AEGIDIVS auctus necdum tamen Ioanni Vico militum numero par, in Montem Faliſcorum, quòd oppidum,quia nec ab hoſte longè aberat,& erat in edito colle ſitum,hybernis opportunum cenſebatur, hyemandi cauſa XVII.die antè Calendas Decembris contendit.Tribus ibi menſibus tractis, cum nec pecunię à Pontifice ſubmitterentur, nec commeatus conuecti ſuppeterent,cœpit exercitus fame laborare, nec enim ab AEGIDIO in magis tempus rei frumentariæ potuerat prouideri : quandoquidem inummorum inopiam, ea quoque mala acciderant, vt Patriarcha

Legati à Ioanne vico to dẽũt.

Exercitum Pontificis fame laborat.

Aquilegiensis, & Episcopus Tudertinus, cum reliquis, qui exercitui commeatus supportare, fuerat polliciti, fidem metu hostium excluſi fallerent. Naues etiam quæ à Corsica & à Sardinia frumentandi causa missæ redibant, interciperentur. Quo malo cum multi milites discedere cogerentur, Ecclesiasticus exercitus indies minuebatur. In tanta omnium rerum iniquitate, AEGIDIVS Pontificem de cunctis certiorem faciendum ratus, Episcopum Pacensem cum mandatis & literis mittit: Vt ipsum edoceret, quàm in angusto res esset, & quanta non cõmeatus modò, sed militum etiam indigentia exercitus versaretur Quibus malis ni subueniretur maturè, timorem esse, ne deficiente Ecclesiastico exercitu, atq; indies decrescente, hostibus contra, ex his rebus maiorem audaciam, maioresq; spiritus sumẽtibus, eæ quoq; ciuitates, quæ hactenus Ecclesiæ fine controuersia paruissent, discrimen adirent. Se verò eo semper animo persistere, scribit, vt pro Pontifice, & Ecclesia nullum laborem, nullum discrimen esset deprecaturus. Sed nec Imperatorem sine exercitu bellum gerere, nec exercitum sine stipendio, aut contineri, aut reparari posse. In eam se necessitatẽ esse compulsum, vt cæteris absumptis ex instrumenti sui vasis argenteis aureis ue, nihil sibi reliquum fecerit, omnia aut distraxisse, aut oppignorasse. Multum præterea æris alieni contraxisse, vt milites in officio contineret, et parum profecisse. Magnam etenim partem ex hybernis, cibariorum inopia discessisse. At sibi à Monte Falisco rum copias idcirco non esse promotas, quod dubium non esset in tanta militum paucitate, si inde discesserit, hostem, qui quotidie infestus adesset, oppido potiturum, quod ad ducendum bellum, natura situs magnam faceret occasionem: cuncta tamen damna posse resarciri, si ab ipso pecuniarum, quantum satis esset, suppeditaretur. Iam enim se in Aethruriã, ac Galliam Cisalpinam dimisisse, qui militum delectum haberent. Paucis interiectis diebus allatum est, Vrbeuetanos, quæ ciuitas, cum tota Pontifici pareret, tamen in duas factiones Muffatam & Marchulinam scindebatur, intestino bello acriter agitari. Nam extra multa data, acceptaque vulnera, plurimos ciues interfectos fuisse, nunciabatur. Ad quas discordias sedandas, virum authoritate graue, & rebus gestis insignem mittit, qui ciues graui oratione castigatos, ad concordiam omnibus rationibus hortatus est. Et cum perpetuam pacem impetrare, difficile esset, factis in annum inducijs, obsides vtriusque factionis principibus imperauit, accepitque. Domesticis seditionibus leuati Vrbeuetani, bellum omnes Ioanni Vico inferendi, consilium inire cœperunt. Quo cognito, Ioannes Vicus adeò commotus est, vt collatis omnibus viribus, in Vrbeuetanos totum bellum conuerterit. Quibus superatis expugnataque vrbe, multis promiscuè necatis, in primos quosque ciuitatis multifariam sæuitum est. Postremò magna vi pecuniarum

Vrbeuetanos Ioannes Vicus oppugnat

vniuer-

vniuerſis imperata, quoſdam ſecum captiuos duxit. Qui poſtea libertatem ab eo octo millibus ducatorum redemerunt. Quo tempore Vrbeuetani bellum aduerſus Ioannem Vicum moliebantur, eodem Viterbij, cui Petrus Vicus Ioannis frater præerat, ingens animoi um commotio facta eſt. Quidam enim ex primoribus ciuitatis, conſpiratione in Tyrannum facta, cum trecentorum armatorum manu, quam occultè coêgerant magno clamore excitato, populum ad libertatem vocare cœperunt. Quo cognito, Petrus Vicus extemplò amicorum cohorte, quos ſatis paratos habuit, comparata, forum occupauit. Vbi acre prælium commiſſum eſt, ac demum populares in fugam coniecti. Quorum multi comprehenſi, & ſupplicio affecti ſunt. inter quos quattuor ex nobilitate ſecuri percuſſi: alij verò timore perterriti fuga mortem vitauerunt, quorum omnium bonis publicatis, magnum inde Ioannes Vicus pecuniarum numerum congeſſit. His rebus fiebat, vt eius indies authoritas ac opinio creſceret, & exercitus augeretur. Quæ cum AEGIDIO non ſine ingenti eius dolore nunciarentur, nondum tamen cum hoſte prælio decernere, à quo tã longè numero militum ſuperabatur, ex vſu eſſe ratus, ſeſe hybernis continebat: expectans, dum auxilia, quæ à Pontifice mittenda erant, ſe cum cætero exercitu coniungerent. Sed cum diutius hæc morarentur, longumque videretur expectare, nec iuam pati dignitatem. vt impunè Ioannes Vicus agrum Faliſcorum creberis incurſionibus quotidie vaſtaret, fluctuans animo, ac tota mente agitans, ſi qua ratione æquari poſſet, quod viribus deerat, hoc cunctis conſilijs præferendum ſtatuit. Intellexerat robur exercitus Ioannis Vici in equitatu eſſe. Cum huius primoribus magno præmio, ac magnis ſollicitationibus, per occulta colloquia paciſci conatur, vt copias ad ſe traducerent: quod horum pleriſque perſuadere, tanto minus fuit difficilè, quod multorum populorum tyrannum ac hoſtem Eccleſiæ deſeentium defectio, non magni facinoris inuidiam, ſed pietatis potius ſpecioſum titulum, apud honeſtiſſimos quoſque & Chriſtianos homines habitura videbatur. Quingenti igitur equites, ſignis repentè ſublatis, ad AEGIDIVM tranſierunt. Quorum defectio Ioannis Vici auaciam vſque adeò fregit, vt Vrbeueteri contentus, nullam deinceps incurſionem facere auderet. AEGIDIVS verò cum iam virium non diffiteretur, relicto in Monte Faliſcorum firmo præſidio, cui Carolum Guadulam præfecit, milites ex hybernis educit. Cœpitq; hoſtem bellum prouocare. Templum erat Laurentio dicatum haud procul ab Vrbeueteri, opere ac natura ita munitum, vt arcis locum, ſpeciemque præberet. Hoc, quia Ioannes Vicus alta foſſa circunducta, valido militum præſidio firmauerat, AEGIDIVS imprimis expugnare ſtatuit. Ac Ioannini cum parte copiarum id negotium dat. Is properè admotis machinis, ac tormentis diſpoſitis, ſe ita ſtrenuè geſſit, vt quo die oppugnari

Viterbij tumultus excitatus.

Defectio equitum Ioannis Vici ad Aegidiũ.

Templum S. Laurentij captum.

cœptum ab eo eſt,eodem quoque fuerit expugnatum . His autem, qui templum cuſtodiebant,venia data,& abeundi facta facultate,Concharatum, & Albertatium Richaſulum , ac Benedictum Ormarium cum centum quinquaginta militibus cuſtodiæ loco relinquens, ipſe cum reliqua manu Vulſinum oppidum proficiſcitur.Quæ cum Ioanni Vico renunciata eſſent, cum peditibus nonnullis ſed omni equitatu vrbe egreditur,experiundi gratia, an templum ſicut celeriter fuerat amiſſum,ita properè poſſet recuperari . Templum prætergreſſus cum nemo ſe illi obiecciſſet ſpeculatores mittit,qui cognoſcerent,ecquid propè lateret inſidiarum.Qui renuntiarunt, haud inde procul hoſtium viſa quinque ſigna, quo metu ſubſiſtere agmen iubet, nec eſt auſus vltra progredi . Eccleſiaſtici verò nunciato,quo loco Ioannes Vicus extra oppidum vagaretur,ei ſe celeriter oſtendunt:& commiſſo prælio,cum acriter vtrinque pugnaretur,qui templum tenebant, hoſtes à tergo adorti, tantum eis terrorem incuſsêre, vt turbato ordine, multis occiſis,pluribus vulneratis,& vno ſigno amiſſo, cæteri in fugam verterentur.Cum quibus Ioannes equo ſaucio in oppidum ſeſe recepit . Corſidium deinde oppugnari placet , quoniam ex eo oppido Eccleſiaſticos commeatu prohibere facultas erat . Ergo à circumiecta manu vbi tela iaci cœpta ſunt , & propugnatoribus nudatus murus,admotis ſcalis milites conſcendunt,& vi oppido celerrimè potiuntur.Qua oppugnatione oppidanorum nonnullis occiſis , cæteros nulla affectos iniuria AEGIDIVS in ſuam fidem recepit. Paulo pòſt vrbem Toſcanellam cum arce,oppidanis ad deditionem oppugnatione, & Corſidienſium exemplo compulſis, recepit.Interea pecuniarum à Pontifice præmiſſis ſubſidijs,equites etiam trecenti peruenere.Miſſa ſunt itidem auxilia à Ioanne Archiepiſcopo Mediolanenſi,quæ prætereunti AEGIDIO fuerat pollicitus . Quæ res vt exercitum Eccleſiaſticum numero viribuſque auxerunt,ita hoſtibus magnum iniecere terrorem. Prorſus, vt multi tyrannorum auxilijs,quæ Ioanni Vico ſubminiſtrant , renocatis, in ſuas quiſque res omnes curas intendere cœperint , & neceſſaria ad ſui defenſionem comparare. Cum ſeptingentis equitibus, peditibuſque pro numero equitum Ioannes Vicus in oppidum,quod Aquã pendentem appellant, ab Vrbeueteri profectus eſt, reparandi exercitus gratia,& quod locus ille opportunior ad trahendum bellum videbatur . Quo cognito AEGIDIVS Andreæ Salamoncello, viri magni animi & conſilij , cuius in bello gerendo ſingulari opera ſæpe vſus eſt, imperat, cum equitatu, & parte copiarum eum anteuertat,ac itinere prohibere contendat.Qui celerius omni opinione, quod iuſſus erat, executus, viam occupat, & procedere pergenti hoſti ſeſe acie directa opponit.Quam pugnam cum Ioannes minimè detrectaſſet, in ſeſtis ſignis acriter vtrinque concurſum eſt:pugnatumque diu eſt æqumarto

Corſidium ab Aegidio capitur.

Toſcanella ſe Aegidio dedit.

Ioannes Vicus Aquam pendentem proficiſcitur.

marte, hos cladis nuper acceptæ indignatione, illos priſtinæ victoriæ gloria accedente. Poſtremò Ioannes multis ſuorum amiſſis, cum reliquis funditur fugatuŕque; coactuśque eſt iterum in Vrbem ueterem ſeſe recipere. Poſtero die ad Arcem abbatiæ producto exercitu, vbi oppugnare fruſtra tentaſſet, viſuḿq; eſſet oppidum inexpugnabile, obſidione cinxit. Quam cum diutinâ fore, oppidani intelligerẽt, & ſibi perniciosam, deſperatis Ioannis Vici rebus, ſeſe Andreæ dediderũt. Quorũ exẽplum ſecuta multa oppida finitima, quæ ſita in montibus, fuerant à Ioanne Vico præſidijs munita, admoto tantum ſibi exercitu Eccleſiaſtico, AEGIDIO dediderunt. Tunc verò multarum ciuitatum, quæ tyrannis ſeruiebant, Legati ad AEGIDIVM venerunt. Gratiſſimum ſibi primò fuiſſe nuntium, quando AEGIDIVS cum exercitu in Italiam aduentare, nunciatus eſſet. Nam tunc demum ſuæ libertatis ſpẽ aliquam concipere auſos fuiſſe. Victorias deinde ab eo de hoſtibus partas vehementer gratulari. Nam & ſi pleraſque vrbes Eccleſiæ amiſſas à tyrannis bello recepiſſet: magis tamen ex ſuo, quam vel Pontificis vſu eueniſſe, ſeſe non ignorare. Cum ille amiſſas vrbes, ipſi libertatem, quo nihil melius eſſe in rebus humanis, recuperaſſent. Proinde ſuis malis edoctos, quam ſit calamitoſum tyrannis ſeruire, ſe ſuaq́ue AEGIDII Pontificiſq́; fidei ac poteſtati tradere. Quidquid imperaſſet, libentiſſimè ſe eſſe facturos, tantum ſe à violentia ac iniuria tyrannorum tueretur. AEGIDIVS liberali oratione Legatos proſecutus, eorum animos ſermone ſic confirmauit. Pontificem vt id bellum ſuſciperet, non magis amiſſæ partis Eccleſiaſtici Imperij indignationem, quam infœlicium ciuitatum, in quas ſceleſtiſſimi homines tyrannidem exercerent, miſerationem impuliſſe. Sperare ſeſe quam maximè à facinoroſis hominibus, hoſtibus Eccleſiæ, qui omnia iura diuina, humanaq́; violaſſẽt, horum ſcelerum pœnas quam primum ſumpturum: ac omnes ciuitates, quæ aut vi tyrannica inuitæ ſuppreſſæ fuiſſent, aut ſponte hactenus ſeruientes, aliquando reſipiſcerent, in libertatem vindicaturum. Satis ſuum liberos eſſe, qui Eccleſiæ tantum ac ſummi Pontificis legibus inſeruirent. Quod ſi qua ciuitas eo ſtultitiæ ac dementiæ procederet, vt oblatam libertatem recuſaret, ei non impunè, non magis quam iniquis tyrannis fore. His reſponſis Legati lætabundi diſcedunt. A quorum ſententia Cornetani tam longè aberant, vt pro Ioanne Vico ſe Pontificis hoſtes eſſe haud obſcurè profiterentur. Quo cognito AEGIDIVS, ne eius ciuitatis pertinacia exemplo quoq; nocere poſſet, eos omnium maximè bello perſequi, & prima quaque temporis opportunitate agrum Cornetanum vaſtare ſtatuit. Quare Iordanẽ & Blaſium nepotem ſuum Romam properare iubet, & copias quæ hybernan-ac præſidij gratia eo miſſæ fuerãt, in agrum Viterbienſem deducere. Quod conſilium vbi Ioanni Vico nunciatum eſt, Reuerium Victorium

Cornetanorũ pertinacia.

quem

quem vnicè diligebat,& quod erat ad nectendos dolos mirus artifex, magni faciebat,cum centum quinquaginta equitibus Cornetanis ſubſidio mittit. Is non ignarus quantam Eccleſiaſticis ad bellum gerendũ, opportunitatem Mons Faliſcorum faceret,conſilium inire cæpit,vt Carolo,quem oppido præfectum ab AEGIDIO diximus, cum præſidio circumuento,interfectoque oppido potiretur. Ratio hæc fuit. Arx erat munitiſſima, quæ à Monte Faliſcorum circiter tria millia paſſuum aberat, Arx Caſtellacij appellata,cum huius arcis præfecto conſilium cõmunicat,monetque,vti literas, nunciumque ſecreto per ſpeciem proditionis ad Carolum mittat, quibus polliceatur in arcem ipſum cum armatis accipere, ſi ad diem dictam magno cum ſilentio paulo ante lucem præſto fuerit. Quibus cum Carolus, magnæ ſibi gloriæ oblatam occaſionem, quam diu captauerat, ratus, reſcripto annuiſſet,præſtituto die,qui fuit vndecimus ante Calendas Maias, Reuerius Victorius ipſe cum magno equitatu peditatuque proxima ſilua occultatus,Carolum expectabat,vt prætergreſſum à tergo adoriretur. At Carolus,qui hoſtis pollicitis fidem non ſine ſuſpicione inſidiarum habebat, conſilia ad omnes caſus comparabat. Nam militibus paucis ad tutelam oppidi relictis,cum cæteris omnibus benè inſtructis,ac ordine ſeruato,de tertia vigilia proficiſcitur. Signo accepto,equites decem cum centum & quinquaginta peditibus præmittit, qui fidem arcis præſidis perclitarentur. Ipſe cum reliquo agmine haud ita longo interuallo,in via ſubſiſtit. Præfectus antecurſores propè arcem conſpicatus cœpit magna voce *Eccleſiam Eccleſiam* inclamare,ſimulque ab arce in eos tela conijciebantur. Quo ſigno hoſtes ſubitò è ſilua exorti concurrunt, nec multis paucos circunſiſtere,& comprehendere fuit perdifficilè. At Carolus, qui auribus animoque intentus euentum rei ſubueritus,expectabat,exaudito clamore, & hoſtium inſidijs intellectis, aduolat, & impetu facto hoſtem in ſe conuertit,& cum diu fuiſſet acriter dimicatum, tandẽ inſidiatores profligati ſe fugæ mandarunt, quos Eccleſiaſtici inſectati, multis interfectis,equites viginti,cumque his arcis præfectum, cœperunt. Reuerius accepto vulnere cum paucis euaſit. Carolus his geſtis,ac ſuorum paucis amiſſis in Montem Faliſcorum ſe recepit. Hac clade AEGIDIVS Cornetum defenſoribus multum exhauſtum fuiſſe arbitratus,confeſtim eo rapit agmen, cœpitque magno impetu oppidum oppugnare, vt iniecto terrore, oppidanos ad deditionem compelleret: quod cum parum procederet, erat enim oppidum militibus differtum miſſo iterum auxilio à Ioanne Vico,cui præerat Ludouicus eius frater, peruaſtato agro,copias inde abducit,& in Celenum, Vetralam, & reliqua oppida,quæ circa Montem Faliſcorum Ioanni parebant,conuertit: magna itidem his populatione incommoda inferendo. Cum præſidiũ Romanum ſe cum reliquo Eccleſiaſtico exercitu coniunxiſſet, inter duos vi-

Inſidiæ Ioannis Vici ad montem Faliſcum non ceſſerunt optato.

Cornetum oppugnat Albornotius.

Seditio in caſtris.

os viros nobiles alterum Romanum, Germanum alterum, tanta ſeditio in caſtris exorta eſt, vt à Romanis Germaniſq;, dum ſuo quiq; fauẽt, ad arma conclamato, aliquandiu fuerit pertinaciter prælio dimicatum. quod nullius oratione commonitioneué ante dirimi valuit, quã nonnullis interfectis, pluribus vulneratis, reliquæ copiæ ex AEGIDII imperio ſe ex tranſuerſo inter volantia tela, facto impetu, intuliſſent. Ad hunc modum ſeditione ſedata, moxque facta pace, & gratia inter vtroſq; reconciliata, AEGIDIVS copias propius Viterbium mouet, & crebris incurſionibus magnum hoſtibus timorem inferebat. Interea Ioannes Vicus vrbem repetit, cum nullo eam Eccleſiaſtico præſidio teneri, intellexiſſet, ac nemine prohibente ingreſſus magnam in locupletes auaritiam, & crudelitatem exercebat: nam qui imperatam magno numero pecuniam denegaſſent, omnia in eos exempla cruciatus edebat. Cuius immanitatis latius fama diſſipata, quarundam ciuitatum animos ab ipſo multum auertit: Viterbienſium in primis. Horum enim plerique (quorum fuerunt qui arcem cuſtodiebant) auxilio AEGIDII, qui propè aderat, freti, die quodam ſub ſolis exortum, ingenti clamore ſublato, Eccleſiam incœperunt conclamare. Quo audito AEGIDIVS properè arma ſumere, machinas admoueri, ſcalis arcem conſcendere iubet. Omnia tamen tyranni prõstitudo ac diligentia, irrita fecit qui antequàm cæteri oppidani conuenirent, qui clamorem excitarant, ex templo comprehenſis, & magno ſupplicio affectis, cæteros ab inſtituto deterruit, & qui arcem tenebant animis conſternati, eam tyranno reddiderunt. Simulque milites diſpoſuerat, qui ſubeuntes Eccleſiaſticos à muris repellerent. At AEGIDIVS cum Viterbium, niſi longiore obſidione, haud facilè expugnari poſſe, intelligeret, ne dum ibi tẽpus terit, alia oppida in diſcrimen thaherentur, populabundos agros, exercitum propius Germanorum ſocietatem, de qua ſupra dictum eſt, promouit. At ex itinere cum Vrbem Veterem oppugnare, ſi forte reſiſteret, moliretur, portis patefactis, omnes oppidani obuiam ei procedunt, Vrbemque tradunt. Ingreſſum, cum oppidum vacuum habitatoribus reperiſſet, magna eius ciuitatis miſeratio inceſſiſſe fertur. Nam ex numeroſa multitudine, qua oppidum illud non pridem abundabat, vix trecenti homines, qui arma ferre poſſent, numerabantur. Poſtridie re diuina ritè perpetrata, cum omnibus benedixiſſet, pacem perpetuam inter Muſſanos & Marculinos, factiones, vt diximus, contrarias fecit. Iubetq; omnes ciues, qui à Ioanne Vico eiecti fuerant, ſuæ ciuitati reſtitui. Vrbetanorum exemplum Tuſculani ſecuti, mox legatione miſſa ſe AEGIDIO dediderunt. Ioannes Alerianus Ameriæ tum temporis Tyrãnus erat, qui licet amicitiam cum Ioanne Vico confirmaſſet, non tamẽ AEGIDIO palàm audebat deſciſcere. Hunc igitur AEGIDIVS pau-

Ioannes Alerianus Ameriæ tyrãnus.

pauliſper in Vrbe veteri commoratus, denunciatum mittit, ad ſe quàm primum venire properaret : habere, quæ cum eo de re communi colloqui vellet, qui ſi renuiſſet, ſibi eodem loco, quo Ioannem Vicum futurum. Ille verò, cum ſe humiliorem ſciret, quàm vt AEGIDIO reſiſtere poſſet, & Ioannis. Viciopēs afflictas videret, dicto audiens Vrbem veterem peruenit, multa meditatus, quibus dum AEGIDIO fruſtra perſuadere conatur, vt ſe miniſtro in populo Amerino gubernando vteretur, Ioannes, Albertus & Magnus Præfectus Legati clam miſſi Ameriam perueniunt. qui populum omnibus rationibus hortati, vt ſe Pontificis imperio redderent, adduxerunt. Tunc AEGIDIVS magna propoſita pœna, interdicit Ioanni Aleriano, imperatque, ne mille omnino paſſibus propius Ameriam de cætero appropinquaret. Interea ſocietas in agro Tudertino vagari ab exploratoribus renuntiatur. quā rem ægrè ferens AEGIDIVS Legatos ad principes eius mittit. Quod in eum locum copias cum magna Eccleſiæ clientum iactura deduxiſſent, iniquè eos agerè. Qua id ratione feciſſent, mirari ſeſe. Poſtremò rogare, agmen inde ſine ciuitatum ditionis Eccleſiaſticæ iniuria ſubmouerent. Ad hæc Germani pauca, ſed inſolenter reſponderunt. Nemini ſuæ vitæ rationem in Italia ignotam eſſe debere, quibus cum cætera deſint vectigalia, præda ac rebus bello partis vitam ducere neceſſe eſſet. Multas ciuitates pacem ac ſuorum agrorum incolumitatem magna vi pecuniarum à ſe redemiſſe. Proinde, ſi vellet AEGIDIVS ſe ſollicitudine, populos Eccleſiaſticos ea moleſtia ſubleuare, earum ciuitatum ſequeretur exemplum, quæ pecunias numeraſſent. Et magnam vim pecuniarum petunt. Hanc Germanorum inſolentiam grauiter admodum tulit AEGIDIVS, præſertim quia ſuſpicabatur, Germanos Ioannis Vici voluntatem ſecutos, in id audaciæ ac improbitatis aduerſum ſe proceſſiſſe. Cum ille victus neceſſitatibus, vnā ex filiabus ſuis Anibaldo Montis Regalis fratri cum grandi dote ſpopondiſſet, exiſtimans ſic vniuerſam ſocietatem poſſe in partes ſuas adduci. Ergo Legatos iterum ad ſocietatē cum his mandatis mittit. Mirari ſeſe quæ cauſa ipſos ſua Eccleſiæq; Romanæ amicitia repudiata, eo iniuriarum & in tam iniqua poſtulata compuliſſet, cum ſe hoſte non contemnendo, amico fortaſſe nō inutili, eis liceret vti. Tantò magis cum Mons Regalis ſuperiore anno, fide data, pollicitus fuiſſet, ſocietatem ſe ab inferenda iniuria ciuitatibus Eccleſiaſticis contenturum. Nam quod ſibi pecuniarum vim extorqueri poſſe putarent, non modo iniuſtè eos facere, ſed etiā imprudenter. Neq; enim earū ciuitatū, quas pacem à ſe magno precio redemiſſe iactarēt, & ſuā conditionem ſimilē eſſe. Illas namq; multò plus ſi reſiſtere vellent, in nouū exercitū conficiendū, fuiſſe collaturas, & cum magno, tum vniuerſi populi, tum ſingulorū incommodo, à pacis negotijs auocādas: ſe verò in armis eſse, & ea pecunia honeſti-

liben-

Germani graſſantes rebellant.

Ad Germanorū petitiones reſpondet.

libentiusq; nouum militem, ad propulsandas iniurias, si opus esset, conducturum, quam ad id satis superq; roboris, ac virium sibi esse in veteri & exercitato milite sperare. Se ita esse, semperq; fuisse animatum, vt vltrò nunquam nouum hostem esset quæsiturus: lacessitus autem dignitatis suæ ac ciuitatum, quarum patrocinium à pontifice suscepisset, commoditatis rationem haud segniter habiturus. Proinde iterum iterumq; rogare, monereq; per Deum iusti belli semper fautorem, vltorēque iniusti, Ecclesiasticis finibus nulla amplius illata iniuria, cederent. quæ si fecissent magnam se illis gratiam habiturum, & quæ Monti Regali superiore anno fuisset pollicitus, quàm primum opere præstiturum: sin minus impetraret, ita sibi persuaderent, rebus se suis & Ecclesiæ clientibus, locisq; gnauiter esse consulturū. Quibus auditis Germani, partim rei honestate, partim timore victi, per Ecclesiasticos terminos à maleficio temperantes in agrū Senensē iter suscipiūt. A quibus exorta pecunia, deinde à Florentinis, in Pisanos terminos peruenerunt. Paulò pòst Germanorū discessum AEGIDIVS Eugubium, cui Ioannes Cancutius imperitabat, legatos mittit: qui omnibus modis opidanos, vt pontificis fidē sequantur, cohortentur. Quibus responsum est ab Eugubiensibus, sese paratos esse imperata facere, & prima quaque occasione oppidum AEGIDIO tradituros. At cum interiecto tēpore, diem de die proferentes, à promissis discedere viderentur, iterum AEGIDIVS legationem, subsequentibus copijs mittit. Tunc verò Eugubienses, nulla facta mora, patefactis portis oppidum arcemq; Legato tradunt. Omanum quoq; ditionis Ecclesiasticæ Stephanus occupauerat. is, vt iusti imperij titulum Tyrannidi prætenderet, cum AEGIDII quæstorem nummorum inopia premi intellexisset, cum eo mille nummum aureorum pactus est, vt oppidi redditibus, in mutui compensationem, sibi frui liceret quadriennio: existimans scilicet id conuentum AEGIDIO ratum fore. qui tamen cum pactum resciuit, improbata re, Stephano, vt intra sex dies oppido cederet, denunciatum mittit. Ille dicto audiens cum imperatum fecisset, nummos cœpit instā ter à quæstore repetere. Tunc verò AEGIDIVS dimidium ei reddere censuit: reliquos, quia satis cōstabat ex vectigalibus Pontificijs plus etiam ab eo fuisse perceptum, non item. His gestis in Montem Falisco- um versus ab Vrbeueteri promouit, relicto illi, custodis loco, & cum otestate oppidanis etiam iuris dicendi Albornotio Richasulo, cui duentos equites & quadringentos pedites attribuit. Harum rerum fama iuagata, complures ciuitates, quæ principio Ioanni Vico coniuerant, de deditione ad AEGIDIVM Legatos mittunt. Quarum defectione Ioannes Vicus vehementer fractus animo, cum nec ab his, nec à Germanorum societate spes esset, tot continuis acceptis incommodis, rebus denique desperatis, legationem & ipse, de se dedēdo, *Aegidium legatos mittit Eugubium.* *Eugubienses se dedunt.* *Ioannes Vicus deditionem cogitat.*

& quæcunq; occupaſſet, ad AEGIDIVM mittit. Et in fidei teſtimonium, alterum dare filium obſidis loco pollicetur. Preces addit magis quàm pacta. Quoniam ita tuliſſet fortuna, vt imperio & opibus amiſſis, ad quas res non dolo irrepſiſſet, aut prorupiſſet vi, ſed aut iubente Ludouico Bauaro quàm ſi ſuo iure poſſet, aut ipſorum populorum voluntate, & ſuperioribus Pontificibus quadamtenus cõſentientibus, eue ctus eſſet, in ſummam omnium rerum inopiam redigeretur, ab eo petere, niſi forte Ioannem Vicum, poſt omnia vitali quoque aura interdicendum ſtatuiſſet, depoſita ſua clementia & manſuetudine, quam in aliorum malis cognouiſſet, tantiſper, dum in ipſum ſæuiret, ſi tamen conſeruandum decreuiſſet, obſecrare, aliquam ſaltem miſero vitam trahendi, alendiq́ue infœlices cum coniuge liberos, reliquam faceret facultatem. Oppidulum permitteret cuius penſiuncula ad priuatæ vitæ neceſſitates parca mediocritate ſuppeteret. Accepit conditionem AEGIDIVS, & precibus acquieuit. Acceptoque obſide, Ligerium Androtum ciuem Peruſinum, cuius fidem ſummam coniunctam pari prudentiæ erga ſe perſpexerat, qui Viterbij prætu-ram gereret, cum ducentis equitibus præmittit. Poſtero die Luppum Archiepiſcopum Cæſarauguſtanum, & Alphonſum Epiſcopum Pacenſem, cum equitum duobus millibus, & multis peditibus, qui oppidum reciperent, ſubmittit. Qui portis patentibus ingreſſi, claues portarum, turrium, arcisq́; traditas acceperunt. Poſtridiè Ligerius Androtus, vt iuſſus ab AEGIDIO fuerat, aduocata oppidanorum concione populum, qui frequens conuenerat, in hunc modum ad pacem hortatus eſt. Non ſe dubitare, quanta eo die cum expectatione populus Viterbienſis ad indictam ſibi concionem conueniſſet. Nam præter multa ac propè innumerabilia incommoda quæ cunctis, qui bellum gerunt accidere neceſſum eſſet, duo eſſe maxima mala, quæ homines potiſſimum vrgere ſoleant. Quoniam, vt bello pendente, illam cunctis ineſſe perpetuam curam ſummumq́ue timorem, ne quomodo, aut à quouis hoſte tandem ſuperentur, ſic poſtremò victis illum teſtare timorem difficillimum, atque haud ſcire, an omnium maximum, quali victoria in victos dedititiosq́ue victor ſit vſurus. Cuius cum iure belli ſumma ſit facultas in eos animaduertendi, quos iuſto bello deuicerit, neminem laterè à multis, in eos etiam, quos iniuria debellaſſent, ita fuiſſe atrociter ſæuitum, vt meritò omnes victi euentum victoriæ deberent exhorrere. Viterbienſes autem ſi nulla antiquorum exempla, quorum eſſe plena omnia, mouerent, at certè recentia ſupplicia, quæ ille Ioãnes Vicus, (præſtò enim aderat) de Vrbeuetanis ſuperioribus diebus à ſe victis ſumpſiſſet, conterrere debuiſſe. Qui Ioannes vicus ex his, quos expugnato oppido in poteſtatẽ ipſius

Ad viterbienſes Aegidij de pace oratio.

ipſius veniſſet, alios ſecuri percuti iuſſiſſet, alios egiſſet in exilium, omnibus magna vi pecuniarum imperata, quorundam bona prorſus diripuiſſet. Et ea quidem omnia iure belli ipſum ſibi licuiſſe, quæ Viterbienſibus, quàm Vrbeuetanis tantò magis fuiſſe extimeſcenda, quantò iuſtius bellum AEGIDIVS gereret, quam Ioannes Vicus. Tibi enim, inquit, Ioannes Vice, quoniam huic concioni, quam nos ad populum Viterbienſem AEGIDIVS habere iuſſit, intereſſe, nec nobis inuitis, voluiſti, aliqua ſunt audienda minimè quidem fortaſſe auribus tuis iucunda, ſed vera vſque adeò, vt ne tu quidem poſsis inficiari. Si tu enim qui de miſeris Vrbeuetanis, quod vrbem ſuam tibi non proderent, dum ſibi eam, ac ſummo Pontifici conſeruare conarentur, quod facere omni iure tenebantur, tam graues pœnas ſumere, non grauiter putaſti, qui tot in ciues Romanos dudum cruciatus edebas, quicunq; imperatam à te pecuniam dare, aut poſſe, aut velle negaſſent, aut quidquàm facere ad nutum tuum renuiſſent, ſi tu, inquam, qui modo deorum ope, quibus aduerſis bellum gerebas, & AEGIDII virtute ac prudentia victus iaces, hanc vrbem deuiciſſes, victorque ingreſſus, concionem conuocaſſes: quo animo, credimus, hos omnes fuiſſe conuenturos? Certè alios cum bonorum publicatione exilia, alios capiti metuentes, minimè autem conſcios, relegationes tantum ſperantes, aut quantamuis pecuniarum mulctam. Vos autem viri Viterbienſes, AEGIDIVS victor ſua clementia ac manſuetudine omnem metum gaudio lætitiaque iubet hodierno die commutare. Et hanc victoriam non tam ipſi Pontifici, quàm vobis partam putare. Libertatem modo veſtram vobis, otium perpetuum, ſi bona veſtra cognoueritis, reſtitui, exiſtimare. Nullam vobis pecuniarum imperat vim, nulla iniqua tributa imponere veſtræ ciuitati cogitat. Tantum à vobis petit, quod vos cunctis votis, ſapitis, exoptare debetis, pacem ametis perpetuam, otium quietum diligatis. Quas res hoc vno aſſequi poteſtis, ſi fidem Eccleſiæ, ac ſummo Pontifici debitam perpetua conſtantia obſeruabitis. Et eos patriæ iudicatis hoſtes, quos rebus nouis ſtudere cognoſcetis. Quæ vt faciatis viri Viterbienſes, non magis vobis fides ipſa, quæ eſt omnium virtutum fundamentum, & diuina humanaque iura, quibus eſtis obligati, quàm propria veſtra, ac peculiaria commoda perſuadere debent. Ea verò quot, quantaque ſint in pace degentibus, tunc magis perſpicietis, quum incommoda & detrimenta, quæ bellum comitantur, alta mente, & intentis omnibus fueritis contemplati. De quibus multa mihi hoc in loco eſſent fortaſſe dicenda, niſi ſatis ſuperq; veſtra vos mala hoc tempore docuiſſent, quàm ſit miſerum bellum ſuſtinere. Quod eſt enim calamitatis genus, quod veſtra hoc tempore ciuitas non perſenſerit? Pecora veſtra hoſtibus prædæ fuerunt, Villæ incenſæ, Pagi diruti, Agri funditus deuaſtati. Quibus detrimentis ad quam omnes inopiam redacti ſitis, ipſi videtis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

detis. Iam verò quotus quisque vestrum numerabitur, cuius pater, filiusue, aut frater, aut ex his quæ horum loco sunt, aliquis prælio non fuerit desider[illegible]. Omitto negotiorum intermissionem vrbanorum & rusticorum, quæ vel sola & opulentis indigentiam parere potest. Nihil dico de laboribus, fame, solicitudine, quæ omnia comites bellorũ sunt. Atque hæc quidem infortunia, quanquam per se grauissima sunt, & quæ nullam non ciuitatem debeant à suscipiendo bello deterrere, sed quia temporalia intelliguntur, possunt quodam modo leuiora videri. Illos verò cruciatus æternos, quis non exhorrescit? quis non cogitando contremescit? quibus apud inferos torquentur, ac sine fine torquebuntur eorum animæ, qui in huiusmodi bello ac perfidia interempti sunt. Formidandis summi Pontificis, Christi vices gerentis, execrationib. ad loca damnatorum spirituum deuoti. Nisi fortè vos, quod absit, Christiani nomine tenus, adeò estis stupidi, & ab omni humanitate abhorretis, vt nullum esse Deum credatis, nec bonos gloria, nocentes pœna affici putetis; Ac demum Christi loco Pontificem esse negetis. Si tamen Deus est, vt est, si Deus curat mortalia, si Christus in cœlum aduolans, Pontificem maximum Ecclesiæ suæ præfecit, quid tandem eos expectare conuenit, qui Ecclesiam quam ille construxit, labefactare conantur, aut conantibus auxilium præbent? Hæc & illa ciues Viterbienses ante oculos ponite; hæc tota mente versate, quæ vos seu victores, seu victos futuros, indubitata manent, quoties de rebellione aduersus summum Pontificem faciendа, cogitabitis. Nec speretis cum iterum victi essetis, vt certè essetis, nemo enim aduersus Deum sine sua pernicie pugnauit, tam mansuetum victorem esse experturos, quàm modo AEGIDIVM. Quin potius timendum est, ne præsentis victoris clementia, vestram tunc inuidiam & futuri indignationem adaugeat. Siquidó quanto modo huius mansuetudo maior in vos est, tanto illius erit tunc in ingratos, iustior indignatio. Quæ oratio magno populi assensu gaudioque excepta est. Et à Ioanne Vico, qui præstò, vt dictum est, aderat cum fratribus, & vultu & sermone comprobata. Huius ciuitatis statum deinde sic AEGIDIVS dispoſuit. In primis Ioannem Vicum cum tota ipsius familia Viterbio eiusque finibus in duodecim annos interdicit. Pœnam addit quinque millium ducatorum, quoties contra imperium feciſſet. Quinque præterea factiosis hominibus, & quos fuisse intellexerat, semperq; fore rerum nouarum cupidos suspicabatur, ne in posterum ciuitatis fidem, otiumque sollicitarent, ex vrbe eiectis, cæteris omnibus dat veniam, & expulsos a Ioanne Vico iubet restitui. Tum omni cura in populi gubernationem statuendam conuersa, Conss. nouem æquo imperio, senatores ducentos creat. Quibus dicerent quot satis vilum esset, constituit. Cohortem prætoriam, quæ Præfecti ciuitatis latus clauderet, & magistratus cæteros tutaretur,

Viterbiensiũ res cõpositæ.

tercen-

tercentum armatorum esse voluit. Et, quia Viterbium totius Vmbriæ velut caput esse videbatur, operæ pretium id fore ratus, arcem præmunitam erigendam curauit, quæ mediocri præsidio firmata, eam ciuitatem posset in fide continere. Hęc cum summo Pontifici nunciata essent, ingens Auenione gratulatio facta est. Quando Ioanne Vico tyrannorum maximè formidabili deuicto, spes cunctos incessit, cæteros omnes facilè posse AEGIDII virtute debellari. Tunc Pontifex ad AEGIDIVM literas mittit, laudibus, gratulatione, ac exhortatione plenas. Paulò pòst AEGIDIVS ab Arnaldo eiusque fratre Ioanne Sutrium recepit, cum arce, quam ipsi ibi de suo ædificauerant, Iussis oppidanis eos sumptus illis rependere. Deinde Interamna vrbs, à situ sic appellata, deditione facta in AEGIDII potestatem peruenit. Tunc Narnienses legatos de se dedendo miserunt. Item Celerium & Cipignanum oppida in agro Viterbiensi. Spoletani quoque, missa legatione, eo pacto ne in quenquam animaduerteretur, se dedit. Oppidi arcem AEGIDIVS triplici muro cinxit, medio crebris turribus munito: arcem deinde cum aduerso monte, qui non longe aberat ponte communiit: & per superinstructum aquæ ductum fontem qui in monte scaturiebat, ad arcem deriuauit. Fontem ipsum lapideo propugnaculo muniuit, ac præsidio firmauit, quo tutius opus ab iniurijs redderetur. Assisium deinde Episcopus Assisiensis legatus publicè tradit, idem est tunc à Nucerinis factum. Veientana vrbs, quam nunc Castellanam ciuitatem appellant, editissimo colle præruptis vndique saxis sita, adeò est natura munita, vt absque vllo humano opere satis per se reddatur inexpugnabilis. Hanc occupauerat Petrus Vicus, qui perterritus exemplo fraterno, ne contra AEGIDIVM sibi quoque pugnandum esset, vrbem Lucę Sabellio vendidit. Sed quia solutio differebatur, depositа est apud Iulianum ciuem, donec precium solueretur. Hęc cum AEGIDIO nunciarentur, literis nunciоque Lucam ad se accersiuit. Qui cum se ad imperatum venturum negasset, nec vllum oppidani deditionis præberent indicium, AEGIDIVS detestatus conceptis execrationibus Petrum Vicum, & Lucam cum toto populo Veientano vicis incensis, ac deuastatis agris, oppidum obsidione cinxit, ac demum ad deditionem, desperato auxilio, compulit. Bartholotius Hispellum diu tyrannide oppressum tenuerat: aliquando tamen oppidani, sæuitiã tyranni pertesi, eum vrbe eiecerunt, seque AEGIDIO dedunt. Ille verò coacta manu, ab vico quodam, quod aberat ab Hispello duo millia, crebris incursionibus agrum Hispelli reddebat infestum. Quod cum esset ad AEGIDIVM delatum, equitum peditumque præsidio summisso, tyrannũ longè summouit. Eo dẽ tempore alatũ est, in pleriſq; Campaniæ, atq; eius ore maritimæ, ditionis Ecclesiasticæ ciuitatibus quosdam imperandi cupiditate reb. nouis studere, & nonnulla oppida vulgo

Sutrium deditur.

Interamna vnde dicta.

Assisium occupatum.

Petrus Vicus deuictus.

vulgò à tyrannis occupari, eaq; incommoda culpa, atque ignauia prætoris euenisse. Quibus malis, cum ignauo & imperito, strenuus & prudens prætor, cum armatorum præsidio, ab AEGIDIO subrogatus fuisset, facile fuit obuiatum. Interim Ioannem Vicum Corneti Vicarium in duodecim annos AEGIDIVS creat. Nõ tantũ vt fidem instanter re petenti præstaret, sed multo etiam magis, vt suæ liberalitatis ac mansuetudinis fama per Italiam dissipata, reliquos tyrannos, spe tutioris conditionis, ad pacem & deditionem alliceret. At summus Pontifex, vt erat paulo seuerior, & Ioannem Vicum vehementer oderat, nuncio ac literis AEGIDII factus certior, rem periniquè tulit, eumq; per literas monuit, vt primo quoq; tempore Ioannem Vicum Corneti præfectura submouere curaret. Nec enim par esse, vt ei aliquis honos haberetur, qui Ecclesiam tamdiu, tantisque incommodis pertinaciter vexasset: nec verum esse, eius fidem sanctam fore, qui semper infidus extitisset. Ad quæ AEGIDIVS in hunc maximè modum respondit. Siquidem odio suo, quo Ioannem Vicum prosequeretur, indulgere, quàm imminentibus difficultatibus consulere maluisset, non modo Ioannẽ Vicum nulla dignitate ornaturum se fuisse, sed grauissima de eo supplicia sumpturum, nec enim ignorare, quàm malè semper ille de Ecclesia Romana meritus fuisset. Sed cum supplicium de eo sumptum, qui se suaq; in deditionem fidei ac potestati Ecclesiæ permisisset, cæterorum tyrannorum animos à Pontifice auersurum, honor habitus ad pacem impulsurus visus esset, omne odium & indignationem publicæ ac maiori vtilitati posthabendum putasse. Imperatores clarissimos magno vsu id consilium vsurpasse, commemorat. Annibalem imprimis, hominem alioquin crudelissimum, de quo sic Liuius scriberet, in captiuos ex tradito præsidio, vt fama clementiæ in principio rerum colligeretur, nihil sæuitum est: & qui, post victoriam ad Trasimenum de Romanis partam, captiuos nominis Latini fine precio dimisisset. Cæsarem in bello Gallico, Alexandrum Macedonem in subiuganda Asia multo plus clemẽtia in dedititios, quàm pugnando, si vera essent historiarum monimenta, profeciſſe. Præterea Ioannem Vicum multum affinitatib. consanguinitatibusque valere, quippè cuius affines ac propinqui plusquam triginta oppidis multarum virium imperarent, præsenti eius conditione quiescentes. Quos tamen, si quicquam grauius Ioanni Vico cõtra fidem datam statueretur, omnes suas opes aduersus Ecclesiam collatum ire, nemini dubium esse debere. Cum in propinqui simul atque amici vltionem, tum verò vt se à simili iniuria tuerentur. Non esse committendum, vt ea hostibus imponatur necessitas, vt desperationem in virtutem conuertant. Huc accedere periculum, ne Cornetum, & multa alia oppida, quæ factionis Gibellinæ, & summi in Ioannem Vicum studij, eius voluntate fuissent recepta, non seruata ipsi fide sibi in Ecclesi rebel-

Ioannes Vicus Corneti vicarius.

Clementiæ principum exempla.

Digitized by Google

rebellare licere putarent. Nam quod de Ioannis fide timeret, non esse dubitandum, datis obsidum loco charissimis liberis, quin ille vltrò nihil vnquam esset moturus. Atque eas potissimum esse rationes, quibus initio Ioannem Vicum indulgenter habendum putasset, & tunc nihil aduersus id factum innouandum censere. Quæ si Pontifici non tanti essent, vt Ioannem Vicum eo statu viuere, quo animo pateretur, ab eo petere, ac per Deum obsecrare, ne se ministro ad eum vlciscendum vteretur, qui suam fidem secutus, se suaque Romanæ Ecclesiæ commisisset.

ÆGIDII ALBORNOTII CONCHENSIS DVCIS CLARISSIMI, VITAE, AC RERVM PER EVNDEM GESTARVM, LIBER SECVNDVS.

SIC Vmbria recepta, AEGIDIVS omnes suas curas & consilia cœpit in bellum Malatestæ inferendum intendere. Satis enim constabat, illo superato, facilem fore de cæteris tyrannis victoriam. Sed dum ad hoc necessaria compararet, ex literis Pontificis cognouit, se apud ipsum fuisse ab Archidiacono Anconitano insinuatum, quod cũ Malatestis inita gratia fœdera percussisset. Adeo viros optimos, qui calumniaretur, nunquam defuit. Quam calumniam AEGIDIVS tanto iniquiore animo tulit, quãto longius aberat à crimine, quod ipsi obijciebatur. Ergo Pontifici rationem consilij reposcenti ita respondit. Non se mirari, si, cum tot hominum inimicitias Ecclesiæ causa suscepisset, non decessent qui se, factaque sua criminarentur. Illud molestè ferre, quòd propter quam rem magnam à cæteris hominibus laudem, à summo Pontifice gratiam quoque non paruam speraſſet, eam apud ipsum AEGIDIO pro crimine obijcere qui squam sibi licere putasset. Non quod pacem vllam fecisset cum Malatestis, nec enim vnquam tantam authoritatem fuisse sumpturum, vt hoc integrum sibi esse putaret. sed quod ab hoste minimè contemnendo, per speciem spemque pacis bellum tamdiu vitare non imprudenter sciuisset, dum Ioannem Vicum satis per se potentem hostem debellare posset. Cui rei nisi à se maturè fuisset prouisum, & vterque tyrannus opes coniunxisset, quod maximè timendum fuisse, non esse dubitandum, quin aut neuter eorum vnquam superaretur, aut bellum difficilimum aut diuturnum esset futurum. Sæpe ad se legatos à

Malatestæ Tyrannus oppugnatur.

Alborotius à calumnia se purgat.

Digitized by Google

e consilia: ac legationibus quoquo versus dimissis ad omnes Flaminiæ & Piceni tyrannos, nouos amicos conciliare, confirmare veteres. Ille verò & hostes reconciliare communi periculo omnibus proposito, à cunctis auxilium petere : suam inuicem opem aduersus Ecclesiasticos pollicerí. In primis habendam sibi rationem statuens, vt Gentilis Molianus ab amicitia AEGIDII auerteretur, atque ad suas reuocaretur partes, triginta ei ducatorum millia per legatos mitti. Omnia oppida agri Firminani se illi reddere, & per liberorum connubia affinitatem pacisci tur, si datis acceptisque obsidibus, sese mutuo auxilio aduersus communem hostem iuuarent. Et cum vtriusque eadem esset causa, eundem belli euentum experirentur, commune esse periculum docet, vtiliorem magisque fidam suam Gentili amicitiam fore quàm AEGIDII. Qui cum bellum pro Pontifice suscepisset, neminem eorum qui oppida Ecclesiasticæ ditionis occupassent, hostem non esset indicaturus. Nam & si ad præsens amicitiam cum eo gerere simularet, vt facilius contra cæteros bellum gereret, fore, vt alij superatis ipsum postremò excogitata causa, vel etiam non quæsita, omnibus bonis sine repugnantia expoliaret. Quibus auditis, Gentilis vehementer est perturbatus. Nec quid consilij caperet, satis sciebat. Turpè videbatur fidem AEGIDIO datam fallere, sed magna erant & munera & promissa Malatestæ, consiliumque eius longè tutius reputabat. Et hæc quidem pars proculdubiò vicerat, nisi quidam ex Frmianis ciuibus quibus Malatestæ sumo erant, odio restitissent. qui cum ex populi sententia legati publicè ad AEGIDIVM missi de ancipiti Gentilis animo docuissent, AEGIDIVS ad Gentilem legatos misit, qui partim pollicitationib. partim territando, eius animum ab incepto reuocarunt. Qui in fidei testimonium filium atque nepotem obsides dedit, & duo castella Morosium, & Sanctum Benedictum tradidit. Tandem legati missi à Malatesta re infecta redierunt. Nec ea tantum res fecit, vt rei benè gerendæ, & Malatestam desperatio non parua, & AEGIDIVM magna spes incesseret, sed illud multò magis quod superiore tempore idem Malatesta à Germanorum societate, de qua suprà demonstratum est, triginta millibus ducatorum pacem emerat: magnaque præterea stipendia erogauerat militibus, quos ex eo conduxerat, qui fuerant supra mille quingentos equites, multique pedites, cum bellum aduersus Gentilem Molianum gerebat: quibus sumptibus maximè exhaustum nūmis esse Malatestam nemini videbatur dubitabile. Quum tamen nihilo secius abundare ipsum numero militum constaret, augendum sibi exercitum AEGIDIVS censebat, etiam reclamantibus, eam diligentiam nimiam esse, nonnullis, qui multum in rei militaris scientia

Malatesta conatur Molianū ab ducere à societate cū Aegidio.

sibi

ifice, qui rerum in Piceno gestarum certior iam factus fuerat, quibus itteris, laudato consilio AEGIDII, & Blasci virtute, vt pergeret ɔellum Malatestis inferre, hortabatur: daret modo operam, ne Vmbria nterea in discrimen traheretur. qua re delectatus AEGIDIVS Blascum Fernandum per literas monet, vti oppida inuadat agri Firmia ii, quæ occupata erant à Malatestis. Ille nihil moratus & de tertia vigilia Firmum egressus in Phalaronem oppidum contendit. & primo mpetu tradito simul & expugnato potitur. Sancti quoque Angeli catellum deinde simili modo recepit. Morus etiam, id oppidi nomen est, iecto præsidio sibi imposito à Malatesta, deditionem fecit. Tria præterea oppida, quæ ab Ancona non longè absunt, à Malatestis deficientia n Blasci potestatem peruenere. Interea AEGIDIVS profecturus in Picenũ sic Vmbriæ statum cõstituit. Iordanem & Angelum quæstorem, piorum in populo Viterbiensi summa erat gratia, ei potissimum ciuitati præficit: sed & totius Vmbriæ Latijque curam & gubernationem iniungit. His quadringentos equites, pedites ducentos, attribuit. Arci Montis Falisco rum Ioannem Vrbeuetanum præesse iubet. In arce Tustanella veterem probatæ fidei præsidem confirmat cum militum supplemento. Ioannem Albertum Florentinum cum centum equitibus & peditum pari numero in Vrbeueteri custodis loco relinquit. Et ne esset nterea, qui aliorum animos ad rebellionem sollicitare posset, per honoris & amicitiæ speciem proficiscens iubet, nobilissimum quemque e in bellum subsequi. Vt autem Ioannem Vicum, si minus fides data, at certè cara pignora in officio continerent, Franciscum eius filium virgi i equitibus præpositum secum adducit: relicto fratre, qui datus erat obses, in arce Montis Falisco rum. Fulgineum modo peruenerat AEGIDIVS, & se, cum reliquo exercitu coniunxerat, cum Episcopus Vicentinus & Senitius Comes Palatinus à Carolo quarto legati adsunt ti Romam veniret, impositurus ex more coronam auream Imperatoris capiti, qui ad compescendam Ludouici Bauari insolentiam autore Clemente VI. P. M. creatus erat. Qua de re non erit hoc in loco ab instituto nostro alienum, pauca verba facere, quoniam & in superiorius de Ludouico Bauaro facta est mentio, & fiet in sequentibus de Carolo. Mortuo Henrico Imperatore, magna fuit inter electores Imperatoris controuersia, quibusdam Federico Austriæ, alijs Ludouico Bauariæ ducibus suffragantibus. In tanta igitur electorum dissensione candidati ipsi concurrunt ad arma. qua in pugna cum Ludouici res superior fuisset, maiore exercitu confecto, inuito Ioanne XXII. qui tunc erat Pontifex Maximus, in Italiam irruere parat, ius fore ratus quidquid per violentiam rapuisset. Primum ergo accepta, ex more, corona ferrea Mediolani, cui ciuitati Vicecomites tunc temporis auxilio eius imperabant, Romam peruenit. Cui duo ex nobilitate Romana Stepha-

Vmbriam excidiri mandat Pontifex

Carolus IV. Imperator à Clemente creatur.

Ludouici Bauari de imperio contentio, cũ Papa.

nus Columna & Nicolaus Comes tunc moderabantur, qui magiſtratus Vicarij Imperatoris Romani nuncupabantur. Abſente itaque collega ab Stephano Corona aurea inſignitus eſt ad ædes Laterani, iubente clero P. Q. R. Tunc verò magna ſumptaa udatia, per contemptum non hominum tantum, ſed Dei etiam immortalis Antipapam creat, in æmulationem Ioannis. XXII. quendam Petrum Corbarienſem ordinis minorum, humili loco natum, non indoctum illum quidem, nec ignauum, ſed ſceleſtum & nefarium hominem, & qui contra iura diuina humanaque, reclamante vxore, religionem, quam peſsimè prophanaret, profeſſus fuerat: ſed relictus Piſis, abeunte Ludouico in Germaniam, capitur à Bonifacio Comite Piſano, & Auenionem perductus, & Pontifici traditus, in carcere miſerrimè obijt. Ludouicus autem ipſe, qui nullam occaſionem prætermittens, omnes ſuas cogitationes in Pontificis Maximi & rei Eccleſiaſticæ perniciem conferebat, multos tyrannos in ciuitatibus Eccleſiaſticis aut veteres confirmauit, aut denuo præpoſuit. Cuius hominis impietatem non ferens Clemens ſextus, qui fuit tertius à Ioanne XXII, author fit, vti Carolus Ioannis Regis Vngariæ filius, deſignaretur Cæſar. qui virtute & opibus ſuis Ludouici conatibus obſtaret. Is igitur legationem ad AEGIDIVM mittit, cupiens ab ipſo potiſsimum coronari. At ſummus Pontifex, ne AEGIDIVS cum incommodo rei Eccleſiaſticæ à tantis negotijs anocaretur, tres Cardinales cum poteſtate eo nomine miſerat, qui paulo pòſt Carolum conſecuti, peruenêre in vrbem, ipſumq; authoritate Apoſtolica coronauerũt. Ea igitur res AEGIDIO iam antea cognita, pro reſponſo legationis fuit. Cumq; nunciaretur Carolus Senas appropinquare, AEGIDIVS officij gratia, ſimul ſi poſſet ab eo quiddam auxilij impetrare obuiã procedit. A quo liberaliter, indulgenterque exceptus, cum ducentos equites auxiliares obtinuiſſet, Fulgineum vnde venerat redijt. Paucis ibi diebus traductis, dum finitima quædam oppida reciperet, quorum fuere Nuceria, Gualdum, Cæſarium, Carolus in Germaniam regreditur. Percuſſo fœdere cum Principe Mediolanenſi: qui cum arma depoſuiſſet, multosque tum equites, tum pedites dimiſiſſet. Malateſtæ ac Franciſcus Ordelaphus, cæterique eius belli ſocij duo millia equitum, milleq; pedites ex illis mercede conduxerunt. Adeoque tyrannorum exercitus auctus eſt, vt præterquam quod multitudine peditum abũdaret, quattuor millium numerum equitatum excedere conſtaret. Qua occaſione fiduciaq; perſuaſus Gentilis Molianus, quem antea non ta fides quam metus in officio continuerat, ab AEGIDIO defecit, ſeque tyrannis aggregauit; qui coactis viribus magnaque ſumpta audacia, non dubitauere ſe ſe Eccleſiaſtico exercitui opponere & ſponte ad pugnam prouocare. Prorſus, vt cum Nicolaus Acciaolus vir geb. geſtis inſignis & ſumma au-

Petrum Corbarienſis Fratricellum Antipapa contra Ioannem XXII & eius mors infr lib. 3.

Carolus regis Vngariæ filius Cæſar creatur contra Ludouicũ Bauarũ.

Gentilis Moliani defectio.

thori-

ioritate grauis, quem vulgo magnum Architriclinum Regis Siciliæ
ppellabant, conaretur inter vtroſq; bellum dirimere. Malateſtæ, qui
uper omnibus precibus bellum deprecabantur, tunc velut explorata
ctoria, magno faſtu pacem repudiarent. Quo cognito AEGIDI-
S, etiam ſi nummorum inopia premeretur, qui nimis parcè à Ponti-
ce ſuppeditabantur, ex hauſto, vt ipſe dicebat, ærario, tamen vel pro-
io ſumptu nouum militem conducere ſtatuit. Et quidem ſatis oppor-
nè accidit, vt ſexcenti equites, qui Bononiæ præſidij gratia hyema-
rant, paulò autè à Principe Mediolanenſi dimiſſi, & conductorem ex
ctantes in eadem vrbe commorarentur. His itaque conductis, pedi-
m etiam habito delectu, ſuppleuit quidem exercitum, ſed adhuc ho-
bus numero militum impar conandum ſtatuit, ſi qua ratione hoſtiũ
piæ poſſent diſtineri. Ipſe igitur ſuas partitur. Maiori parti Alphon-
m Toletanum præficit, & in agrum Ariminẽſem ducere, omniaq; fer
flammaq; vaſtare imperat. Ille non ſegnius, ac iuſſus fuerat imperata
ecutus, & obuia quæq; populatus, duobus ab vrbe millibus caſtra
etatus eſt. Indeq; crebris incurſionibus agros infeſtabat: nec quenquã
bem ingredi, egrediué patiebatur. Quod cum eſſet tyranni per la-
m, resque ad conſilium referretur, omnes in hanc ſententiam iêre:
imò quoq; tempore ſubueniendum eſſe Ariminenſibus, ſed haben-
m eſſe rationem, ne interea reliqua pars exercitus Eccleſiaſtici liberè
garetur, & cæteræ ciuitates in diſcrimen traherentur. Quare pla-
copias bifariam partiri, vt minor pars finitimis oppidis præſidio
et, alteram Galeotus Malateſta in agrum Ariminenſem duceret,
demque obſidione ſolueret. Nec hoſtibus, ſi popoſciſſent, pugnan-
copiam facere, recuſaret. Cognito AEGIDIVS Galeoti diſceſſu,
et properè cum ſilentio caſtra moueri, & vt ſe reliquo exercitui
iungeret, ſumma celeritate contendit prorſus: vt non prius ho-
in agrum Ariminenſem peruenisſet, quam copiæ Eccleſiaſticæ con-
garẽtur. Cũ ſe exercitus in mutuũ conſpectum dedêre, vterq; pugnã
eſſere paratus, inſtruunt, educuntque acies duces ſtrenuè, vt quidem
eſt credere, ſed quo potiſſimum modo, non eſt traditum. Tunc AE-
DIVS cohortandos militũ animos oratione prẽmiorũq; pollici-
onibus accẽdendos ratus, in hunc maximè modũ aduocata cõcione,
utus eſt. *Iuſtiſſimi piiq; belli Viri fortes, quod pro Repub. Eccleſiaſtica, proq; religio*
Chriſtiana, quæ nobis patria longè charior eſſe debet a thore Deo Chriſto contra tyrã-
Chriſtiani nominis hoſtes, gerimus, bona pars diuina ope veſtraq; virtute nobis con-
a eſt. Recepimus Latiũ, Vmbriã ſubegimus, Aethruſcorũ dubios animos in fide ac of
confirmauimus. Nec ſolũ cæteri eius tractus tyranni vobis ſuccubuere, ſed Ioãnis e-
rici tyranno ũ & potẽtiſſimi & maximè formidoloſi opes veſtræ virtuti ceſſerũt, Iã
vt piiſſimè ſacroq; bello finis imponatur, vt pax ſit rebus, vt Eccleſiæ ſtatus veſtra
à perfidorũ violentia vindicetur, vosq; veſtra virtute digna præmia ſciatis, tan-

Alphonſus Toletanus Ariminenſem agrum populatur.

Aegidij Albornotij ad milites oratio.

tum

cum ſupereſt, vt Piceni Flaminiæque tyrannos debelletis: quæ victoria quam ſit nobis in expedito numine diuino poſita, ſi eã hodie virtutẽ præſtatis, quàm ſuperiorib. prælijs præſtiuiſtis, vel me tacente vobis ſatis exploratum eſſe debet. Mihi enim principio, cum hanc expeditionem comparabam, rei magnitudinem reputanti, multi labores hauriendi, aut magna diſcrimina ſubeunda occurrebant. Quippè ſi tyranni muris foſsiſque contenti, nobis ſigillatim forent expugnandi, longa duraque obſidionum faſtidia, malaque animo præcipiebam. Sin cum vniuerſis, coactis viribus, quod magis fore putabã, prælio eſſet decernendum, veſtræ quidem virtuti, mihi multis magnisque periculis cognitæ, ſummopere confidebam, ac ſtrenuitate recreabar, anceps tamen fortuna belli, dubiuſque euentus, indubitatam multitudinem hoſtium animo præcipientem me anxium habebat. Nunc cum res eo deducta ſit, vt tyranni, qui vniuerſas opes non inutili conſilio contulerant, ſatis gnari, haud aliter ſuis viribus noſtrum exercitum eſſe tolerandum, diuiſis copijs pugnare cogãtur. quid tandem exiſtimandum eſt, niſi Deum CHRISTVM, pro cuius Eccleſia bellum gerimus, vindicem adeſſe? & ſuorum hoſtium animis tenebras obfudiſſe? vt de regibus Ammoreorum ſacris literis proditum eſt. quos turbauit Dominus à facie Iſrael, & contriuit plaga magna in Gabaon. Qui cum parte copiarum noſtrarum confligere rati ſolidum exercitum adeſſe, tunc demum ſentient, cum ſera pugnæ pœnitentia ſubeunte, non niſi fugæ locum erit: quam tamen pleroſque eorum non inuitos arreptam ire certum habeo. Nec enim genus belli mihi ignotum eſt, aut hoſtis ignoratur. Cum his eſt vobis milites dimicandum, qui tyrannos exoſi duces: vt hominum fert natura, trahuntur magis ad execrandum bellum, quam ducuntur, nihil magis quàm fugere, ſi id impunè liceat, parati. Taceo quod veterani milites, cum tyrone exercitu pugnaturi eſtis. Religioſi & animis ſpiritibuſque ob honeſtatem cauſæ pleni & confirmati, cum ſceleratis, & ſuæ impietatis conſcientia profligatis. Sed, vt intelligatis milites CHRISTI, quanta animi contentione pugnam capeſſere debeatis, ponite ante oculos quanta rerum momenta diſcrimine huius certaminis vertantur. Vobis enim hodierno die CHRISTVS Eccleſiam ſuam, ſibi ſuo, & innumerabilium Martyrum ſanguine partam commisit, vt eam veſtra virtute è nefariorum hominum impiorumque latronum manibus aſſeratis. qui ſi ſuperiores, quod abhominor, euaſiſſent, fruſtra, credite mihi, ſuperioribus prælijs viciſſetis. Siquidem cum inexplebilem ſitim noſtro piorũque ſanguine ſatiaſſent, erectis ſceleris ſocijs, qui veſtra virtute iacent, non dubium eſt, quin Eccleſiam, ac religionem Chriſtianam, ipſorum ſcelere labefactatam funditus eſſent euerſuri. At ſi vilis erunt, vt erunt, noui enim veſtram virtutem, & præſens numen adeſſe ſentio, laceratam Eccleſiam reficietis, captiuam in libertatem aſſeretis, & Chriſtianam religionem vltimum diſcrimen adeuntem, priſtinæ dignitati reſtituetis. Cum Deo ergo bene iuuante Viri fortes arma capite, veſtri laboris certiſſima præmia capturi. quibus enim hoc ſacratiſſimo prælio oppetere continget, hi paratos habebunt angelos Dei, qui ipſius militum beatas animas cum glorioſis martyrii coronis excipiant: qui verò pugnæ victores ſuperfuerint, pro ſuis quidem quiſque facinoribus editis, quæ latere minimè poſſunt, digna præmia reportabit. omnibus tamen ſine diſcrimine pro hac victoria duplex militiæ ſtipendium. Sed nec Galeotus Malateſta in cohortandis militibus ſibi defuit: quem huiuſcemodi habuiſſe orationem accepimus. *Captam iam pridem nobis facultatem milites cum hoſte aperto marte decernendi, en vltrò hodie neſcio quæ bona fortuna attulit non ſperantibus. Video enim hoſtes eductæ aciem pugnam capeſſere paratos: quàm cùm diu, nobis poſcentibus, inuictis viribus ſuis totoque exercitu ſuperiores decertandum, etenim habeo, nunc paratos copijs, neceſſitatis non ani-*

Ioſue 10.

Altera oratio Malateſtæ.

mo rum

norum hoc esse consilium. Atque equidem mea sententia institutum ducis, si militum animos haberet consentientes, non esset admodum improbandum, qui cum locum effugij minus adesse intelligat, quo se tuto possit recipere, mauult suum exercitum quantulacunque be praeter ignominiam vinci, quam inter fugam & trepidationem turpiter occidi, sed arum animaduertit, quo genere militum, & contra quos difficillimum pugnam sit initurum. Opponere molitur mercenarijs milites, milites autem, immò verò latronum colluuiem, qui nulla gloria accensi, nulla, praeterquam praedae, aut mercedis spe ducti, bellum erunt, qui cum neque pro sua dignitate, nec pro libertate patria dimicare cogantur, deerunt potius signa, quàm nisi exploratam habuerint victoriam, vllum Martis discrimen abstinere inducant animos. Hoc genus, inquam, militum educit in aciem contra vos, quibus vtinam pro gloria tantum & decore, non etiam pro opibus, pro libertate, pro salute nitè mœnia vestra esset dimicandum. Nec enim timeo, ne nobis, qui vestrae libertatis duces sumus, fraudi, aut vobis errori sit, quod in nostram inuidiam callida improbitate excogitauit, iactatque versutus hostis, dum nobis tyrannidis nomen obiectat, qui vobis volentibus, atq; adeo magno consensu petentibus, vestrarum ciuitatum patrocinium, contra inroborum hominum auaritiam notasque fraudes suscepimus, contra eorum dolos, & cõilationes, quos religionis, quam omni turpitudine profanant, specioso nomine, suas sordes & scelera praetexentes, non pudet honestis viris, ac suae libidini obsistentibus tyrannidis quam ipsi affectant, exercentque) nomine inuidiam facere, & vanis execrationibus detestari. Quasi Deum immortalem, quem nos sanctius ac religiosius reueremur, colimusque, suis sordibus ac criminibus consentientem, & conspirantem habeant, & non potius ratum, quod videat, suam religionem, & Ecclesiam, quae sanctimonia, frugalitate, terreni imperij opumque despectu, ex exemplo CHRISTI ac beati Petri tuenda erat, in ambitionem & auaritiam conuersam scelere eorum, quibus commissa esse videtur. qui sacerdoti, virtutum olim & sanctitatis non tam praemia, quàm exercitamenta, nunc ab ipsis in mercaturae formam coacta, quo carius emunt, eo turpius ad colligendam pecuniam abiuntur Et si quis imperatam pecuniam pendere renuerit, aut ipsorum libidini parere iussus, vt est hoc genus hominum imperiosum, minus obtemperauerit, hunc protinus sacris interdicunt, horrendis deuotionibus detestantur, quibus ignauos homines & superstitiosas mulierculas, deterreri compererunt. idem cum erga viros fortes, prudentesque, nec ignaros quam vana sint illa territamenta, nisi iustissima sint, intellexerunt, terras mariaque miscent, & non tam marte quam plutone agitante bellum inferunt: scilicet, vt beatum Petrum, cuius clauibus se imperare iactant, imitentur, qui in suae posteritatis exemplum piscatorium instrumentum, quo solo suam paupertatem tolerabat, iubente CHRISTO, abiecit, vt doceret, praeter virtutem & Religionem, omnes res humanas suntque CHRISTI vicario, non modo non esse appetendas, sed etiam abijciendas. Atque equidem horum & habendi, & dominandi inexplebilem auiditatem vtcunque tolerandam esse censerem, si vllum modum seruare scirent. Atque adeo legatos, prae hac nostra modestia, saepe ad eos de pace misimus, multa de iure nostro, multa etiam de libertate remittentes, ea offerentes annua tributa, quibus, si scirent auaritiae temperare, satis superque debuerunt esse contenti. Sed dij immortales, quo fastu, qua insolentia respondere? Deditionem sine conditione volumus. Cedite patria, relinquite opes, manus date, misericordiam supplices implorate, nostrum sit in captiuos summum ius, nostra sit summa in deditios necis iuxta, & vitae potestas. Quid turpius erata mancipia ab importunissimis Dominis audire, quid grauius expectare solent? Ita cum sit aut pugnandum, aut ijsdem seruiendum, vel mortem fortibus viris ante seruitutem ponendam statuimus.

vulgo à tyrannis occupari, eaq; incommoda culpa, atque ignauia prætoris euenisse. Quibus malis, cum ignauo & imperito, strenuus & prudens prætor, cum armatorum præsidio, ab AEGIDIO subrogatus fuisset, facile fuit obuiatum. Interim Ioannem Vicum Corneti Vicarium in duodecim annos AEGIDIVS creat. Nō tantū vt fidem instanter re petenti præstaret, sed multo etiam magis, vt suæ liberalitatis ac mansuetudinis fama per Italiam dissipata, reliquos tyrannos, spe tutioris conditionis, ad pacem & deditionem alliceret. At summus Pontifex, vt erat paulo seuerior, & Ioannem Vicum vehementer oderat, nuncio ac literis AEGIDII factus certior, rem perinique tulit, eumque per literas monuit, vt primo quoq; tempore Ioannem Vicum Corneti præfectura submouere curaret. Nec enim par esse, vt ei aliquis honos haberetur, qui Ecclesiam tamdiu, tantisque incommodis pertinaciter vexasset: nec verum esse, eius fidem sanctam fore, qui semper infidus extitisset. Ad quæ AEGIDIVS in hunc maximè modum respondit. Siquidem odio suo, quo Ioannem Vicum prosequeretur, indulgere, quàm imminentibus difficultatibus consulere maluisset, non modo Ioannē Vicum nulla dignitate ornaturum se fuisse, sed grauissima de eo supplicia sumpturum, nec enim ignorare, quàm malè semper ille de Ecclesia Romana meritus fuisset. Sed cum supplicium de eo sumptum, qui se suaq; in deditionem fidei ac potestati Ecclesiæ permisisset, cæterorum tyrannorum animos à Pontifice auersurum, honor habitus ad pacem impulsurus visus esset, omne odium & indignationem publicæ ac maiori vtilitati posthabendum putasse. Imperatores clarissimos magno vsu id consilium vsurpasse, commemorat. Annibalem imprimis, hominem alioquin crudelissimum, de quo sic Liuius scriberet, in captiuos ex tradito præsidio, vt fama clementiæ in principio rerum colligeretur, nihil sæuitum est: & qui, post victoriam ad Trasimenum de Romanis partam, captiuos nominis Latini sine precio dimisisset. Cæsarem in bello Gallico, Alexandrum Macedonem in subiuganda Asia multo plus clemētia in dedititios, quàm pugnando, si vera essent historiarum monimenta, profeciſſe. Præterea Ioannem Vicum multum affinitatib. consanguinitatibusque valere, quippè cuius affines ac propinqui plusquam triginta oppidis multarum virium imperarent, præsenti eius conditione quiescentes. Quos tamen, si quicquam grauius Ioanni Vico cōtra fidem datam statueretur, omnes suas opes aduersus Ecclesiam collatum ire, nemini dubium esse debere. Cum in propinqui simul atque amici vltionem, tum verò vt se à simili iniuria tuerentur. Non esse committendum, vt ea hostibus imponatur necessitas, vt desperationem in virtutem conuertant. Huc accedere periculum, ne Cornetum, & multa alia oppida, quæ factionis Gibellinæ, & summi in Ioannem Vicum studij, eius voluntate fuissent recepta, non seruata ipsi fide sibi in Eccles

rebel-

Ioannes Vicum Corneti vicarius.

Clementiæ principum exempla.

rebellare licere putarent. Nam quod de Ioannis fide timeret, non esse dubitandum, datis obsidum loco charissimis liberis, quin ille vltrò nihil vnquam esset moturus. Atque eas potissimum esse rationes, quibus initio Ioannem Vicum indulgenter habendum putasset, & tunc nihil aduersus id factum innouandum censere. Quæ si Pontifici non tanti essent, vt Ioannem Vicum eo statu viuere, æquo animo pateretur, ab eo petere, ac per Deum obsecrare, ne se ministro ad eum vlciscendum vteretur, qui suam fidem secutus, se suaque Romanæ Ecclesiæ commisisset.

ÆGIDII ALBORNOTII CONCHENSIS DVCIS CLARISSIMI, VITAE, AC RERVM PER EVNDEM GESTARVM, LIBER SECVNDVS.

SIC Vmbria recepta, AEGIDIVS omnes suas curas & consilia cœpit in bellum Malatestæ inferendum intendere. Satis enim constabat, illo superato, facilem fore de cæteris tyrannis victoriam. Sed dum ad hoc necessaria compararet, ex literis Pontificis cognouit, se apud ipsum fuisse ab Archidiacono Anconitano insimulatum, quod cũ Malatestis inita gratia fœdera percussisset. Adeo viros optimos, qui calumniaretur, nunquam defuit. Quam calumniam AEGIDIVS tanto iniquiore animo tulit, quãto longius aberat à crimine, quod ipsi obijciebatur. Ergo Pontifici rationem consilij reposcenti ita respondit. Non se mirari, si, cum tot hominum inimicitias Ecclesiæ causa suscepisset, non deessent qui se, factaque sua criminarentur. Illud molestè ferre, quòd propter quam rem magnam à cæteris hominibus laudem, à summo Pontifice gratiam quoque non paruam speraſſet, eam apud ipsum AEGIDIO pro crimine obijcere qui squam sibi licere putasset. Non quod pacem vllam fecisset cum Malatestis, nec enim vnquam tantam authoritatem fuisse sumpturum, vt hoc integrum sibi esse putaret. sed quod ab hoste minimé contemnendo, per speciem spemque pacis bellum tamdiu vitare non imprudenter sciuisset, dum Ioannem Vicum satis per se potentem hostem debellare posset. Cui rei nisi à se maturè prouisum, & vterque tyrannus opes coniunxisset, quod maximè timendum fuisse, non esse dubitandum, quin aut neuter eorum vnquam superaretur, aut bellum difficilimum aut diuturnum esset futurum. Sæpe ad se legatos à

Malatesta Tyrannus oppugnatur.

Albornotius à calumnia se purgat.

Malateſtis bellum peprecantes veniſſe, pacem cum eis feciſſe nunquam, ſpem pacis ſemper præbuiſſe. Tunc id agere, vt Malateſtas omni auxilio & ſpe à Ioanne Vico deſtitutos aggrederetur. Quæ ſi culpanda eſſent, ſi digna cenſura viderẽtur, nihil ſe habere, quod pro ſe poſſet reſpondere. Hæc reſponſa Pontifici allata comprobataque multum, vt parerat, apud ipſum AEGIDII opinionem auxerunt. Interea Malateſta cognito AEGIDII conſilio, vel quia bellum ſibi inferendum, ſuperato Io. Vico, coniectura proſpicere facile erat, duo de vigeſimo menſe, quam fuerat bellum initum, legatos ad AEGIDIVM mittit, qui ſic cum ipſo egerunt. Si pacem ſecum ſummus Pontifex faceret, & vrbes quas obtinerent, relinquendas ſtatueret, decem ducatorum millia in ſingulos annos Apoſtolico fiſco dare paciſci, & ad bellum gerendum AEGIDIVM ducentis equitibus duobus menſibus auxilio eſſe. Negante illo licere ſibi in ea pacta deſcendere, duodecim millia ducatorum in annos ſingulos, èquitum trecentum auxilium in tres menſes pollicentur. Ad quod AEGIDIVS reſpondit: Nullas ſibi à Malateſtis conditiones pacis accipere dicereue, Pontifice inconſulto, interim eſſe. Si velint bellum deprecari, legatos ad Pontificem mittant, ſeque interceſſore vtantur, non ſe dubitare pro eius iuſtitia, quin quæ honeſtè poſcerent, ſint impetraturi. Tunc legati, immò idipſum ab eo petere, obſecrareque, vt ipſe de his conditionibus Pontificem certiorem literis & nuncio faceret, ſuumque conſilium & authoritatem interponeret, ac interim bello ſupereſſederet. Id cum impetraſſent, diſcedunt. Quod cum eſſet ad Pontificem ab eo relatum, nullas eſſe leges pacis reſpondit, ciuitatibus in tyrannorum poteſtate relictis. Proinde Malateſtas & cæteros Flaminiæ vel Piceni tyrannos bello inſectari pergeret. Qua renunciatione accepta AEGIDIVS, nihil cunctatus ad bellum, ineunte vere, capeſcendum, pro rei magnitudine pergit neceſſaria comparare. Imprimisque, cum intellexiſſet inter Gentilem Molianum, qui Firmianæ ciuitati imperabat, & Malateſtam continenter bella ſuperiori tempore interceſsiſſe, rationem cœpit inire, vt alterius opibus alterum debellãdum vteretur: Et ad Gentilem Molianum legatos mittit, qui in Malateſtarum inuidiam eius amicitiã captarent: darentque operam, vt inter ſe ac Gentilem pax non iniquis conditionibus fieret, & ſocietas coiretur. Ille verò conditionem amplectitur, ſuæ infirmitatis conſcius, ſimulque vt occaſionem arriperet vlciſcendi Malateſtas, à quibus multa magnaque acceperat detrimenta. Pacem ergo his conditionibus accepit, vt paucis ſuo iuri permiſis caſtellis, nec ijs magnis, cætera omnia redderet Pontifici, ac obſides daret. Quod factum cum Malateſta reſciuiſſet, hoſtis iam Eccleſiæ iudicatus, cæterorum omnium inimicitias odiaque inſtantidiſcrimini poſthabendas ratus, pro magnitudine periculi cœpit in re co n

Malateſtæ pauci volũt Aegidio.

Gentilis Moliani cũ Aegidio ſocietas.

e consilia: ac legationibus quoquo versus dimissis ad omnes Flaminiæ & Piceni tyrannos, nouos amicos conciliare, confirmare veteres. Ille verò & hostes reconciliare communi periculo omnibus proposito, à iunctis auxilium petere : suam inuicem opem aduersus Ecclesiasticos pollicerí. In primis habendam sibi rationem statuens, vt Gentilis Mo- *Malatesta* ianus ab amicitia AEGIDII auerteretur, atque ad suas reuocaretur *conatur Moli* partes, triginta ei ducatorum millia per legatos mitti. Omnia oppida *anũ al duce-* igri Firminani se illi reddere, & per liberorum connubia affinitatem *re à societate* pacisci tur, si datis acceptisque obsidibus, sese mutuo auxilio aduersus *cũ Aegidio.* communem hostem iuuarent. Et cum vtriusque eadem esset causa, eundem belli euentum experirentur, commune esse periculum docet, vtiliorem magisque fidam suam Gentili amicitiam fore quàm AEGIDII. Qui cum bellum pro Pontifice suscepisset, neminem eorum qui oppida Ecclesiasticæ ditionis occupassent, hostem non esset indicaturus. Nam & si ad præsens amicitiam cum eo gerere simularet, vt facilius contra cæteros bellum gereret, fore, vt alij superatis ipsum postremò excogitata causa, vel etiam non quæsita, omnibus bonis sine repugnantia expoliaret. Quibus auditis, Gentilis vehementer est perturbatus. Nec quid consilij caperet, satis sciebat. Turpè videbatur fidem AEGIDIO datam fallere, sed magna erant & munera & promissa Malatestæ, consiliumque eius longè tutius reputabat. Et hæc quidem pars proculdubiò vicerat, nisi quidam ex Frmianis ciuibus quibus Malatestæ sũno erant, odio restitissent. qui cum ex populi sententia legati publicè ad AEGIDIVM missi de ancipiti Gentilis animo docuissent, AEGIDIVS ad Gentilem legatos misit, qui partim pollicitationib. partim territando, eius animum ab incepto reuocarunt. Qui in fidei testimonium filium atque nepotem obsides dedit, & duo castella Morosium, & sanctum Benedictum tradidit. Tandem legati missi à Malatesta re infecta redierunt. Nec ea tantum res fecit, vt rei benè gerendæ, & Malatestam desperatio non parua, & AEGIDIVM magna spes incesseret, sed illud multò magis quod superiore tempore idem Malatesta i Germanorum societate, de qua suprà demonstratum est, triginta milibus ducatorum pacem emerat: magnaque præterea stipendia erogauerat militibus, quos ex eo conduxerat, qui fuerant supra mille quingentos equites, multique pedites, cum bellum aduersus Gentilem Morianum gerebat: quibus sumptibus maximè exhaustum nũmis esse Malatestam nemini videbatur dubitabile. Quum tamen nihilo secius abundare ipsum numero militum constaret, augendum sibi exercitum AEGIDIVS censebat, etiam reclamantibus, eam diligentiam nimiam esse, nonnullis, qui multum in rei militaris scientia

sibi

ifice, qui rerum in Piceno gestarum certior iam factus fuerat, quibus itteris, laudato consilio AEGIDII, & Blasci virtute, vt pergeret bellum Malatestis inferre, hortabatur: daret modo operam, ne Vmbria interea in discrimen traheretur. qua re delectatus AEGIDIVS Blascum Fernandum per literas monet, vti oppida inuadat agri Firmia ni, quæ occupata erant à Malatestis. Ille nihil moratus & de tertia vigilia Firmum egressus in Phalaronem oppidum contendit. & primo impetu tradito simul & expugnato potitur. Sancti quoque Angeli castellum deinde simili modo recepit. Morus etiam, id oppidi nomen est, iecto præsidio sibi imposito à Malatesta, deditionem fecit. Tria præterea oppida, quæ ab Ancona non longè absunt, à Malatestis deficientia in Blasci potestatem peruenere. Interea AEGIDIVS profecturus in Picenũ sic Vmbriæ statum cõstituit. Iordanem & Angelum quæstorem, quorum in populo Viterbiensi summa erat gratia, ei potissimum ciuitati præficit: sed & totius Vmbriæ Latijque curam & gubernationem iniungit. His quadringentos equites, pedites ducentos, attribuit. Arci Montis Faliscorum Ioannem Vrbeuetanum præesse iubet. In arce Tusanella veterem probatæ fidei præsidem confirmat cum militum supplemento. Ioannem Albertum Florentinum cum centum equitibus & peditum pari numero in Vrbeueteri custodis loco relinquit. Et ne esset interea, qui aliorum animos ad rebellionem sollicitare posset, per honoris & amicitiæ speciem proficiscens iubet, nobilissimum quemque se in bellum subsequi. Vt autem Ioannem Vicum, si minus fides data, at certè cara pignora in officio continerent, Franciscum eius filium virginti equitibus præpositum secum adducit: relicto fratre, qui datus erat obses, in arce Montis Faliscorum. Fulgineum modo peruenerat AEGIDIVS, & se, cum reliquo exercitu coniunxerat, cum Episcopus Vicentinus & Senitius Comes Palatinus à Carolo quarto legati adsunt vti Romam veniret, impositurus ex more coronam auream Imperatoris capiti, qui ad compescendam Ludouici Bauari insolentiam autore Clemente VI. P. M. creatus erat. Qua de re non erit hoc in loco ab instituto nostro alienum, pauca verba facere, quoniam & in superioribus de Ludouico Bauaro facta est mentio, & fiet in sequentibus de Carolo. Mortuo Henrico Imperatore, magna fuit inter electores Imperatoris controuersia, quibusdam Federico Austriæ, alijs Ludouico Bauariæ ducibus suffragantibus. In tanta igitur electorum dissensione candidati ipsi concurrunt ad arma. qua in pugna cum Ludouici res superior fuisset, maiore exercitu confecto, inuito Ioanne XXII. qui tunc erat Pontifex Maximus, in Italiam irruere parat, ius fore ratus quidquid per violentiam rapuisset. Primum ergo accepta, ex more, corona ferrea Mediolani, cui ciuitati Vicecomites tunc temporis auxilio eius imperabant, Romam peruenit. Cui duo ex nobilitate Romana Stepha-

Vmbriam ex stodiri mandat Pontifex

Carolus IV. Imperator à Clemente creatus.

Ludouici Bauari de imperio contentio, cũ Pont.

nus Columna & Nicolaus Comes tunc moderabantur, qui magiſtratus Vicarij Imperatoris Romani nuncupabantur. Abſente itaque collega ab Stephano Corona aurea inſignitus eſt ad ædes Laterani, iubente clero P. Q. R. Tunc verò magna ſumptaa udatia, per contemptum non hominum tantum, ſed Dei etiam immortalis Antipapam creat, in æmulationem Ioannis. XXII. quendam Petrum Corbarienſem ordinis minorum, humili loco natum, non indoctum illum quidem, nec ignauum, ſed ſceleſtum & nefarium hominem, & qui contra iura diuina humanaque, reclamante vxore, religionem, quam peſsimè prophanaret, profeſſus fuerat: ſed relictus Piſis, abeunte Ludouico in Germaniam, capitur à Bonifacio Comite Piſano, & Auenionem perductus, & Pontifici traditus, in carcere miſerrimè obijt. Ludouicus autem ipſe, qui nullam occaſionem prætermittens, omnes ſuas cogitationes in Pontificis Maximi & rei Eccleſiaſticæ perniciem conferebat, multos tyrannos in ciuitatibus Eccleſiaſticis aut veteres confirmauit, aut denuo præpoſuit. Cuius hominis impietatem non ferens Clemens ſextus, qui fuit tertius à Ioanne XXII, author fit, vti Carolus Ioannis Regis Vngariæ filius, deſignaretur Cæſar. qui virtute & opibus ſuis Ludouici conatibus obſtaret. Is igitur legationem ad AEGIDIVM mittit, cupiens ab ipſo potiſsimum coronari. At ſummus Pontifex, ne AEGIDIVS cum incommodo rei Eccleſiaſticæ à tantis negotijs anocaretur, tres Cardinales cum poteſtate eo nomine miſerat, qui paulo pòſt Carolum conſecuti, peruenêre in vrbem, ipſumq; authoritate Apoſtolica coronauerũt. Ea igitur res AEGIDIO iam antea cognita, pro reſponſo legationis fuit. Cumq; nunciaretur Carolus Senas appropinquare, AEGIDIVS officij gratia, ſimul ſi poſſet ab eo quiddam auxilij impetrare obuiã procedit. A quo liberaliter, indulgenterque exceptus, cum ducentos equites auxiliares obtinuiſſet, Fulgineum vnde venerat redijt. Paucis ibi diebus tradu-ctis, dum finitima quædam oppida reciperet, quorum fuere Nuceria, Gualdum, Cæſarium, Carolus in Germaniam regreditur. Percuſſo fœdere cum Principe Mediolanenſi: qui cum arma depoſuiſſet, multosque tum equites, tum pedites dimiſiſſet. Malateſtæ ac Franciſcus Ordelaphus, cæterique eius belli ſocij duo millia equitum, milleq; pedites ex illis mercede conduxerunt. Adeoque tyrannorum exercitus auctus eſt, vt præterquam quod multitudine peditum abũdaret, quattuor millium numerum equitatum excedere conſtaret. Qua occaſione fiduciaq; perſuaſus Gentilis Molianus, quem antea non ta fides quam metus in officio continuerat, ab AEGIDIO defecit, ſeque tyrannis aggregauit; qui coactis viribus magnaque ſumpta audacia, non dubitauere ſe Eccleſiaſtico exercitui opponere & ſponte ad pugnam prouocare. Prorſus, vt cum Nicolaus Acciaolus vir geb. geſtis inſignis & ſumma authori-

Petrus Corbarienſis Frãciſcanus Antipapa contra Ioannem XXII & eius mors infr lib. 3.

Carolus regis Vngariæ filius Cæſar creatur contra Ludouicũ Bauarũ.

Gentilis Moliani defectio.

thoritate grauis, quem vulgo magnum Architriclinum Regis Siciliæ appellabant, conaretur inter vtroſq; bellum dirimere. Malateſtæ, qui nuper omnibus precibus bellum deprecabantur, tunc velut explorata victoria, magno faſtu pacem repudiarent. Quo cognito AEGIDIVS, etiam ſi nummorum inopia premeretur, qui nimis parcè à Pontifice ſuppeditabantur, ex hauſto, vt ipſe dicebat, ærario, tamen vel proprio ſumptu nouum militem conducere ſtatuit. Et quidem ſatis opportunè accidit, vt ſexcenti equites, qui Bononiæ præſidij gratia hyemauerant, paulò autè à Principe Mediolanenſi dimiſſi, & conductorem exſpectantes in eadem vrbe commorarentur. His itaque conductis, pedium etiam habito delectu, ſuppleuit quidem exercitum, ſed adhuc hoſtibus numero militum impar conandum ſtatuit, ſi qua ratione hoſtiũ copiæ poſſent diſtineri. Ipſe igitur ſuas partitur. Maiori parti Alphonſum Toletanum præficit, & in agrum Ariminẽſem ducere, omniaq; ferro flammaq; vaſtare imperat. Ille non ſegnius, ac iuſſus fuerat imperata executus, & obuia quæq; populatus, duobus ab vrbe millibus caſtra metatus eſt. Indeq; crebris incurſionibus agros infeſtabat: nec quenquã vrbem ingredi, egrediué patiebatur. Quod cum eſſet tyranni perlatum, reſque ad conſilium referretur, omnes in hanc ſententiam iêre: primò quoq; tempore ſubueniendum eſſe Ariminenſibus, ſed habenam eſſe rationem, ne interea reliqua pars exercitus Eccleſiaſtici liberè agaretur, & cæteræ ciuitates in diſcrimen traherentur. Quare placet copias bifariam partiri, vt minor pars finitimis oppidis præſidio eſſet, alteram Galeotus Malateſta in agrum Ariminenſem duceret, vrbemque obſidione ſolueret. Nec hoſtibus, ſi popoſciſſent, pugnandi copiam facere, recuſaret. Cognito AEGIDIVS Galeoti diſceſſu, iubet properè cum ſilentio caſtra moueri, & vt ſe reliquo exercitui coniungeret, ſumma celeritate contendit prorſus: vt non prius hoſtis in agrum Ariminenſem peruenisſet, quam copiæ Eccleſiaſticæ conſegarẽtur. Cũ ſe exercitus in mutuũ conſpectum dedêre, vterq; pugnã peſſere paratus, inſtruunt, educuntque acies duces ſtrenuè, vt quidem res eſt credere, ſed quo potiſſimum modo, non eſt traditum. Tunc AEGIDIVS cohortandos militũ animos oratione prẽmiorũq; pollicitionibus accẽdendos ratus, in hunc maximè modũ aduocata cõcione, locutus eſt.

Alphonſum Toletanum Ariminenſem agrum populatur.

Iuſtiſſimi piiq; belli Viri fortes, quod pro Repub. Eccleſiaſtica, proq; religio Chriſtiana, quæ nobis patria longè charior eſſe debet, a thore Deo Chriſto contra tyrã. Chriſtiani nominis hoſtes, gerimus, bona pars diuina ope veſtraq; virtute nobis conſtat eſt. Recepimus Latiũ, Vmbriã ſubegimus, Aethruſcorũ dubios animos in fide ac oſ confirmauimus. Nec ſolũ cæteri eius tractus tyranni vobis ſuccubuere, ſed Ioãnis e Vico tyranno ũ & potẽtiſſimi & maximè formidoloſi opes veſtræ virtuti ceſſerũt, Iã ò vt piiſſimo ſacroq; bello finis imponatur, vt pax ſit rebus, vt Eccleſiæ ſtatus veſtra ra à perfidorũ violentia vindicetur, vosq; veſtra virtute digna præmia ſciatis, tan-

Aegidij Albornotij ad milites oratio.

uorum hoc esse consilium. Atque equidem mea sententia institutum ducis, si militum animos haberet consentientes, non esset admoduni improbandum, qui cum locum effugij minus adesse intelligat, quo se tuto possit recipere, malit suum exercitum quantulacunque spe praeter ignominiam vinci, quam inter fugam & trepidationem turpiter occidi, sed earum animaduertit, quo genere militum, & contra quos difficillimam pugnam sit initurus. Opponere molitur mercenarijs militibus, milites autem, immò verò latronum colluuiem, qui nulla gloria accensi, nulla, praeterquam praedae, aut mercedis spe ducti, bellum gerunt, qui cum neque pro sua dignitate, nec pro libertate patria dimicare cogantur, deserunt potius signa, quàm nisi exploratam habuerint victoriam, vllum Martis discrimen substinere inducunt animos. Hoc genus, inquam, militum educis in aciem contra vos, quibus vtinam pro gloria tantum & decore, non etiam pro opibus, pro libertate, pro salute uestè moenia vestra esset dimicandum. Nec enim timeo, ne nobis, qui vestrae libertatis duces sumus, fraudi, aut vobis errori sit, quod in nostram inuidiam callida improbitate excogitauit, iactatque versutus hostis, dum nobis tyrannidis nomen obiectat, qui vobis volentibus, atq; adeo magno consensu petentibus, vestrorum ciuitatum patrocinium, contra improborum hominum auaritiam notasque fraudes suscepimus, contra eorum dolos, & cõspirationes, quos religionis, quam omni turpitudine profanant, specioso nomine, suas sordes & scelera praetexentes, non pudet honestis viris, ac suae libidini obsistentibus tyrannidis quam ipsi affectant, exercentque) nomine inuidiam facere, & vanis execrationibus detestari. Quasi, Deum immortalem, quem nos sanctius ac religiosius reueremur, colimusque, suis sordibus ac criminibus consentientem, & conspirantem habeant, & non potius curatum, quod videat, suam religionem, & Ecclesiam, quae sanctimonia, frugalitate, terreni imperij opumque despectu, ex exemplo CHRISTI ac beati Petri tuenda erat, in ambitionem & auaritiam conuersam scelere eorum, quibus commissa esse videtur. qui sacerdoti, virtutum olim & sanctitatis non tam praemia, quàm exercitamenta, nunc ab ipsis in mercaturae formam coacta, quo carius emunt, eo turpius ad colligendam pecuniam abutuntur Et si quis imperatam pecuniam pendere renuerit, aut ipsorum libidini parere iussus, vt est hoc genus hominum imperiosum, minus obtemperauerit, hunc protinus sacris interdicunt, horrendis deuotionibus detestantur, quibus ignauos homines & superstitiosas mulierculas, deterreri compererunt. idem cum erga viros fortes, prudentesque, nec ignaros quam vana sint illa territamenta, nisi iustissima sint, intellexerunt, terras maria-ne miscent, & non tam marte quam plutone agitante bellum inferunt: scilicet, vt beatum Petrum, cuius clauibus se imperare iactant, imitentur, qui in suae posteritatis exemplum piscatorium instrumentum, quo solo suam paupertatem tolerabat, iubente CHRISTO, abiecit, vt doceret, praeter virtutem & Religionem, omnes res humanas futuro CHRISTI vicario, non modo non esse appetendas, sed etiam abijciendas. Atque equidem horum & habendi, & dominandi inexplebilem auiditatem vtcunque tolerandam esse censerem, si vllum modum seruare scirent. Atque adeo legatos, prae hac nostra modestia, saepe ad eos de pace misimus, multa de iure nostro, multa etiam de libertate remittentes, ea offerentes annua tributa, quibus, si scirent auaritiae temperare, satis superque debuerunt esse contenti. Sed dij immortales, quo fastu, qua insolentia respondere: Deditionem sine conditione volumus. Cedite patria, relinquite opes, manus date, misericordiam supplices implorate, nostrum sit in captiuos summum ius, nostra sit summa in deditios necis iuxta, & vitae potestas. Quid turpius aerata mancipia ab importunissimis Dominis audire, quid grauius expectare solent: Ita cum sit aut pugnandum, aut sine re seruiendum, vel mortem fortibus viris ante seruitutem ponendam statuimus.

Ergo viri fortes memores vestræ libertatis sic hodie pugnate vt memineritis huius prælij discrimine, vestra patriq; libertatem, opes, salutem denique vestri. Reputantes qualem virtutem hodie præstiteritis, talem imposterum statum, fortunamq; vos, ac ciuitates vestras habiturum. Sic vtrinque accensis militibus, committendi prælium signum datur. magno impetu initur certamen, diuque peruicaciter ancipiti victoria pugnatum est. Donec Galeotus, vt laborantibus suis subueniret, admisso equo, in hostes irruens & ab his fortissimè exceptus, vulnerato lethaliter equo prosternitur, capiturque. Quod, cum esset passim diuulgatum, fecit, vt Ecclesiastici pro victoribus essent, hostes pro victis, qui metu dissipati fugam capessunt. Ecclesiastici, fugientes consectati, magnas strages ediderunt. Quo in prælio Blasci Fernandi militis simul, & ducis munera exequẽtis, virtus & strenuitas summoperè emicuit, dum hostẽ repellit, laborãtibus suis subuenit, & opportuna appellatione militẽ cohortatur. Nec minor fuit in Rodulpho Camerinate, nec industria, nec animi promptitudo, quin & Alphonsus Toletanus & Carolus Aduadula præcipuam eo die laudem meruêre. Nanque AEGIDIVS ipse non pugnando, sed imperando vincebat, & instructa acie, magis suam centebat decere dignitatem, Deum immortalem interea cunctis precibus obtestari, vt res fœliciter eueniret, quam vt ipse inter tela versaretur. Hac parta victoria, pleraque omnia oppida, quæ circum Ariminum sita sunt, partim facilè expugnata, partim spontanea deditione in AEGIDII potestatem peruenere. Inter quæ Aesim vrbem expugnauit Blascus, Maceratam Fedus tradidit sponte, qui ei hactenus imperitauerat: quem oppidanis petentibus, AEGIDIVS eidem oppido præfecit. At Galeotus Malatesta, quem à militibus captum fuisse demonstrauimus, adhuc in eorum potestate permanebat. Nec, vt eum traderent AEGIDIO vlla ratione adduci poterant, donec sibi, vt promissum erat, duplex stipendium, quæ summa erat, quadraginta millia ducatorum exolueretur. Non quod de præstandis pollicitis dubitarent, sed impatientes moræ, ne solutio in longum traheretur, verebantur. pleriſq; enim nota erat AEGIDII indigentia, quem superiore solutione decem millia ducatorum de suo erogasse constabat. Quæ res cum AEGIDIO suam authoritatem minuere videretur, in hæc pacta descendit, vt milites apud Rodulphum Camerinatem in vigesimum diem deponerent Galeotum, haberentque obsides pro eo Blascum Fernandum: Vngarum Saxoferratum: Ioannem Albertum: Albertatium Ricasulum, quibus militibus, si citra præstitutum diem satisfactum esset, traderetur Galeotus AEGIDIO, sin aliter, redderetur ipsis, essetque eorum in captiuum summũ ius summaq; potestas. Ergo AEGIDIVS, omni cura in conquirendã pecuniã conuersa, à Perusinis octo millia ducatorũ mutuatus est, ab Eugubiensibus tria. Quæstorem præterea

Pugna committitur.

Aegidij in pugna officium.

terea Florentiam properare iubet, & pecuniam sibi longo tempore debitam à Florentinis exigere. Ipse verò quidquid habuit vasorum aureorum, argentorumque & annulorum Albergotio Fabriensi viro id temporis valde nummoso oppignorauit, accepta pecunia quæ summæ deerat, qua militibus numerata Galeotus Eugubium, vbi AEGIDIVS commorabatur, iussu eius deportatur, daturque custodiæ. Tantâ clade fractus Malatesta, optimum factu esse statuit ad Pontificis Aegidijque misericordiam confugere, & quorum erga vtrunq; summam esse gratiam, aut authoritatem intelligeret, horum maximè precibus ad componendam pacem vti. Ergo paucis interiectis diebus, Nicolaus Acciaolus, de quo suprà mentionem fecimus, à Carolo Cæsare, & Cardinale Hostiensi nuncius adest cum litteris, quibus ab AEGIDIO magnoperè contendunt, vti cum Malatestis, futuris in posterum Ecclesiæ tributarijs, fidissimisque clientibus, fœdus tolerandis conditionibus feriret. Nec vellet antiquam, nobilissimamque familiam, & sibi amicitia coniunctam funditus abolere. Nec grauaretur, si Malatesta ad ipsum venire vellet, tutam colloquij facere facultatem. fore eâ rē sibi gratissimam, & à dignitate ipsius, cōmodoq; rei Ecclesiasticæ minimè alienam. Inquam sententiâ cum multa Nicolaus addidisset, ab AEGIDIO impetrat, vti sua voluntate liceat Malatestæ ad colloquium venire: qui postridie eius diei, literis Nicolai accitus adest, & introductus ad AEGIDIVM, ad eiusq; pedes obuolutus crimen fatetur, ad ipsius clementiam cōfugere, quam nemo nunquàm frustra imploraſſet. Erratorū veniâ, & pacē petere. Cuius sermone interpellato, Nicolaus: Hoc, inquit, à te Malatesta petit, clementissime Imperator, in quo & Carolo Cæsari & Cardinali Hostiensi nimiū gratificaberis, vti ea oppida, quæ in Flaminia obtinet sibi liceat tua voluntate retinere, nec id quidē vt domino, sed vt Pōtificis, Eccl'esiæq; tributario clienti. Reliqua omnia sum ni Pontificis tuæq; potestati permittit, quibus AEGIDIVS respō dit. De graui re nō se, ni post maturā deliberationē responsurū. Postero die cū rem ad consiliū referens, quid Malatesta postularet, exposuisset, cæterorum huic congruere sententiæ, nullas conditiones pacis à Malatestis esse accipiendas, eisué dicendas. Nam qui nuper tam superbè pacem renuissent, necessitate eos non potentia ad pacta descendere. Non esse ambigendum, tanta clade accepta fractos animis viribusq; omnino suis rebus diffidere vt qui minimè valeant bellum reparare. Vecordis esse aspiranti deesse fortunæ. Ad hæc tyrannorum fidem cū fortuna commutari: quippè quorum nihil interfit, quibus artibus dominentur. Ergo optimum esse, Malatestarum familiam ab Ecclesiasticis finibus exterminare. Ad quod ni occasio præsens prætermittatur, nihil negotij supereſſe. Hæc & pleraque alia in hanc sententiam dictu satis specio

Galeotus ca-stodiæ tradi-tur.

Malatestæ cum Aegidio colloquium.

Vrbes vetus re Malatestæ postulat.

Aegidio consilium potius clementiæ quam seueritatis placet.

ſa iactabantur, quæ tamen AEGIDII animum haud ſatis explebant, multa variaque ſimul agitantem. Quippè ne Cæſaris animum offenderet,& Cardinalis Hoſtienſis amicitiam parui facere videretur metuebat,ſi vterque tanto ſtudio,pacem fieri, ab ipſo fruſtra contendiſſent. Præterea nunciatum erat Patauinos,Peruſinos,& Mantuanos cum Malateſtis amicitiam cõiunxiſſe.Huc accedebat nummorum penuria,quæ exhauſto Pontificio ærario ad ducendum bellum minus ſuppetebant, quod ſi Malateſtæ æqua inopia laborarent,ac certè difficile fore reputabat,expugnare Ariminum,Anconam vrbes munitiſsimas, & congeſtis commeatibus abundantes,& quorum oppidanos tyrãnis ſtudentes, cũ ipſi Eccleſiaſticæ factionis homines è proprijs ſedibus expuliſſent,totis viribus,priuatiſq; opibus reſtituros, non erat dubitabile: metuentes ſcilicet poſſe,ad ipſos ſimile malum recidere.Nec parũ mouebat,quod cæteros tyrannos,qui collatis cum Malateſtis viribus ad ſummam belli non parui erant momenti, horum opibus deſtitutos infirmos fore, certum erat.His igitur perſuaſus, ſimulq; ne tantis precibus, rem honeſtam denegare videretur,pacem cum Malateſtis faciendam ſtatuit, ſed quoniam de ea re conſulendus erat Pontifex,quanquam à ſe diſſenſurũ non verebatur,duorum menſium concedit iuducias.Quarum tertius agebatur dies,cum à Pontifice, non alienas à voluntate AEGIDII literas PetrusEpiſcopus Turiaſonenſisdefert: quarum hoc fuit exemplũ.

Clem.VI. ad Aegidium epiſtola.

In eam ſummæ inopiam redacti, adeoque erarium exhauſtum eſt, vt minimè ducendo bello ſufficiamus quin etiam, vt tandiu ſuffecerimus tuæ, magna ex parte, prudentiæ, atque induſtriæ ferimus acceptum proinde bello Italico finem aliquando imponere cenſemus. quod etiam ſi rebus tuis geſtis comparatum, breuè admodum puſsu videri, vobis tamen qui ſumma inopia premimur longum eſt, ſed nec finiendi deeſt occaſio. Malateſtæ omnibus precibus bellum à nobis deprecantur. Pacem cum his facito quibus conditionibus, modo Ancona vrbe cedant, nihil præſcribimus. Tu quid rei Eccleſiaſticæ expediat, quidque à noſtra dignitate non abhorreat, vt ſoles, diſpicies. Galeotus, quem captiuum ducis, redimat cenſemus libertatem medietate ſtipendij militibus duplicati. Pace facta cum Malateſtis cætera tuæ virtuti ac prudentiæ in expedito erunt. Ac cæteris quidem tyrannis, qui ſupplices pacem orauerint, æquiorem te præbeas licebit. Gentili Moliano, vt ſit non inultæ perfidiæ, atq; inconſtantiæ exemplum, nullas conditiones pacis, niſi vt finibus Eccleſiaſticis omnino cedat, dicas. Finito bello, ita tibi proxima cura ſit, vt vrbibus oppidiſque viros & prudentes, & probatæ fidei præficias, poſtremò, vt arces muroſq; dirutos reficiẽ dos cures. Hæc vbi feceris ad nos venire properato, tua opera atque conſilio indigentes.

Pacis fœdera.

His literis lectis, quæ nullo modo pacem morabantur, pax his conditionibus facta eſt. Vt Malateſtæ Ariminum, Fanum, Piſaurum, Forum Sempronij, in decem duntaxat annos retinerent, ſinguliſque ſena millia ducatorum Pontifici duabus penſionibus. VIII. Calend. Ianua.&, III. Calend. Iulias, tribuerent, Reliqua omnia oppida Flaminiæ, Piceni, Maſſæ Trebariæ, Sanctæ Agathæ, quicquid deni-

lenique præterea ditionis Eccleſiaſticæ occupaſſent, reſtituerẽt. Quod
i qua ciuitas earum in Eccleſiam interim rebellaſſet, Malateſtæ cẽtum
quitum auxilio Eccleſiaſticos tribus menſibus iuuare tenerentur, &
d præſens tres itidem menſes eodem equitum numero auxiliarentur.
Galeotus ad hæc, cum triginta millia ducatorum exoluiſſet, tum de-
num liber eſſet. Has conditiones pacis ſic conſtitutas, & ſanctiſſimo iu
rando firmatas, vbi Epiſcopus Turiaſonenſis et Albertinus Ricaſu-
us ad Pontificẽ detuliſſent, nõ modo ipſe ratas habuit, ſed AEGIDII
anſilium in pace facienda, nihilo ſe minoris, quàm virtutem in bello
erendo, facere, non ſemel in concilio Cardinalium profeſſus eſt. Fini-
o bello cum Malateſtis, oppidisque ab ipſis receptis, AEGIDIVS o-
timum factu fore ſtatuit, copias partiri. vt vno tempore plurib. tyran-
is, haud breui abiunctis interuallo, bellum inferretur, quos non puta-
at prælio dimicaturos, vt qui per ſe infirmiores eſſent, ſed vrbibus cõ-
ntos, muris ſe, & vallo à violentia tutaturos. Ergo cum res non vno
npetu ſed agrorum populationibus, obſidioneq; gerenda videretur,
opias in tres partes diſtribuit, vni Blaſcum Fernandum præfecit, et cõ-
a Gentilem Molianum mittit: alteram Alphonſum Toletanum in
nes Cæſenatium inducere, iubet, eosque vaſtare, et vrbi infeſtum adeſ-
tertiæ Bonifacium Vrbeuetanum præeſſe placet. Et quia ſummus Põ-
fex, qui inextinguibili odio in Ioannem Vicum ardebat, multis læ-
literis AEGIDIVM commonuerat, vt eum Corneto, cui ab ip-
fuerat præfectus, expellendum curaret, Bonifacio imperat, Corne-
m proficiſcatur, & quidquid Pontifex iuſſerit in Ioannem Vicum,
equatur. Se verò his rebus, quas Ioanni Vico fide data conceſsiſſet, ho
inem expoliandi nequaquam authorem, quod ſæpe teſtatus eſſet, fu-
rum. At Blaſcus nulla interpoſita mora in agrum Firmianum rapit a-
nen, quem cum decem continuis diebus populatus eſſet, diſpoſitis
achinis, cœpit magno impetu urbem impugnare, In cuius murum, cũ
rtim deieciſſet, cæterum propugnatoribus nudaſſet, iubet milites,
ua murus patebat, ingredi, & qua facilior videbatur aſcenſus, ſcalis
nſcendere. Illi nihil ſibi reliqui ad celeritatem facientes, imperata
ciunt, quos cum vidiſſent oppidani intra vrbem admiſſos, Eccleſiam
a voce ſæpius conclamant. At præſidium nihilo ſegnius intra vrbẽ
integrato prælio fortiſsimè repugnat, & in tertiam horam certa-
en trahit: ſed tandem victi hoſtes in arcem confugiunt. quam cũ Blaſ-
s duodecimo iam die obſideret, Gentilis expers victoriæ, deſperatoq;
xilio, cum ne fugæ quidem locus eſſet, ſe ſuosque dedit, & Blaſci mi-
icordiæ permittit. A quo non modo ſeruatus eſt incolumis, ſed ipſo
precatore impunitatem ab AEGIDIO impetrauit: qui cum nun-
ta victoria, ac deditione Firmum peruenisſet, vt erat ſingularis in de
citios clementiæ, iuſſum modo finibus Eccleſiaſticis excedere Genti-

Eccleſiaſticus exercitus in tres partes diuiditur.

Firmum oppugnatio et captum.

Moliano Eccleſiæ finib. interdictum.

lem, munuſculis etiam & viatico proſecutus eſt. Huius vrbis muros dirutos refici ſtatim iubet AEGIDIVS, arcemque reparari, quæ non mediocriter tormentorum ictibus concuſſa fuerat. Cum ſtatui ciuitatis huius proſpexiſſet, Blaſcum qui imperata adminiſtraret, cum deſtinato præſidio reliquit, ipſe vero Anconam ire contendit. Interea Alphonſus Toletanus fines Ceſenates populatus, Sanctum Archangelum, et Sauignanum, haud ignobilia oppida, receperat. Paulo poſt AEGIDIO ab expolatoribus, quos occultè per omnes tyrannorum vrbes diſpoſuerat, nunciatur, Bernardinum Poletanum quem Rauẽnam obtinuiſſe demonſtrauimus, audita victoria de tantis tyrannis, maximo metu trepidare, ac proinde poſſe facilè ad deditionem compelli. Ergo Patriarcham Aquilegienſem cum exercitu Rauennam proficiſci iubet, portis vrbis inſiſtere, ac omni ratione tyranno metum inijcere Qui cum ſtrenuè imperata adminiſtraſſet, tyrannus deditionem facere parat: qui hac duntaxat excepta conditione, ne vrbe pelleretur, magnam vim auri in præſentia dare profiteretur, & dum cæteri tyranni pacarentur, centum quinquaginta equitibus Eccleſiaſticos iuuare. Qua de re conſulius AEGIDIVS conditiones accepit non grauatè, quibus firmatis Rauenna recepta eſt, & Ceruia, quæ eidem tyranno ſubiacebat. At Franciſcus Ordelaphus et Ioannes Manfredus, quorum hunc Fauentiæ, illum Foriliuij, et Ceſenæ tyrannos eſſe, ſupra demonſtrauimus, reliquum bellum ſibi potiſsimum impendere intelligentes, milites vndique omni ſtudio conquirunt, & auxilia ſummis precibus implorant. Itaque ſocietatem illam Germanorum, de qua ſupra mentionem fecimus, cum duce Laudino magna mercede conducere nituntur. quod cum minus proceſsiſſet, magno precio eos adducunt, vt Picenum incurſionibus prædarentur, eo ſcilicet conſilio, vt Eccleſiaſtici à Flaminia auerterentur, & ad Regem Pannoniæ, et ad Barnabouem, eiuſque fratrem, qui in principatu Mediolanenſi Ioanni Archiepiſcopo inde mortuo ſucceſſerant, ſubſidia comprecatum mittunt. quibus rebus cognitis AEGIDIVS Pontificem per litteras de ſtatu rei certiorem facit, hortaturque, vti primo quoque tempore Regem Pannoniæ & Principes Mediolanenſes dimiſsis literis roget, obteſteturque, ne improbis tyrannis, & Eccleſiæ Chriſtique hoſtibus præſtent auxilium. Porrò ipſe diſperſas copias cogit, & relictis Alphonſo Toletano centum equitibus & ducentis peditibus cætero exercitui Blaſcum Fernandum præfecit, iubetque in Aprucium accellerare, & Germanos, qui tranſitum in Picenum parabant itinere prohibere. Is, cum eo magnis itineribus contendiſſet, oportuno loco caſtrametatus, ſe Germanis opponit, qui cum, ne tunc quidem incepto deſiſtere, animos inducerent, ſed vlterius progredi, fractis viribus putarent, Blaſcus prælio ſtatim decernere, niſi quod ſine imperio AEGIDII

Ceſenatum fines Alphonſus Toletanus populatur.

Rauẽna & Ceruia recepta.

In Aprutium exercitum mittitur.

Digitized by Google

ID II non licebat, ex vsu rei putabat. At AEGIDIVS factus ab
) sui exprimorum exercitus consilij certior litteris, consultusque re-
ondit. Abstineret prorsus à pugna, sed occupatis superioribus locis
ermanos sua præsentia deterreret, & factis pro re & tempore in-
ursionibus, longius vagari ne pateretur. Neque enim cum his esse in
icipitem pugnam, nisi necessariò descendendum, qui si superentur,
victorem nullum, aut certè minimum emolumentum sit consecutu
m, si victores euaserint, maximam iacturam sint illaturi. At qui si
ermanos deuicerimus, vlciscemur quidem flagitiosos homines, sed
ist cruentam victoriam exercitu nostro (quod euenire necesse est)
nuto, quæ oppida? quos populos propterea Ecclesiæ, quo nomine
llum gerimus, recipiemus? Nam si ab ipsis victi essemus, timendum
et, ne sumptis ex infirmitate nostra & spiritu & viribus, iacentes ty-
ni excitarentur, & longo labore parta momento temporis amitte
tur. Se tamen supplementum missurum scribit, vt aucto exercitu
ltitudinis terrore hostem auertat, aut si pugnare fuerit necesse, non
victoria dubitabilis. Tunc euocari præsidia iubet, superioribus die-
s per oppida disposita. paucis admodum ad arcium custodiam reli-
s, quæ celerrimè ad Blasium peruenêre. Simulque legatos ad Ger-
nos mittit conquestum de fœdere violato, quod secum percussis-
t, quibus mandat, minas precibus addant, & omni ratione nitan-
, ab eo consilio deterrere. Interea Franciscus Ordelaphus arre-
occasione, quod videbat Flaminiam Ecclesiastico milite vacuam,
pit Ecclesiastica oppida crebris incursionibus infestare. Quo intel-
to AEGIDIVS iubet Aphonsum Toletanum cum coacta vn-
unque manu tyranni violentiam compescere. Malatestis scribit,
ta subsidia suppeditêt. ad cuius imperatũ Galeotus cũ centũ equiti-
mittitur. qui cum ad Alphonsum peruenisset, alia oppida cir-
nuagari & eis præsidio esse iubetur : ipse verò Quilianum con-
dit, quippè cui oppido maius periculum à Francisco Ordelaphio
minere constabat. At Franciscus despecta etiam tunc paucitate,
contentus incursionibus cœpit Quilianum oppugnare, illi verò
otione facta inopinantes adorti turbant, cædunt & in fugam con-
int, Franciscus cum his qui stragi superfuere, se in Forum liuij
pit. Hac parta victoria, manuque non contemnenda coacta, Ga-
us se, cũ Alphonso Toletano cõiunxit, & communi sententia pla-
Modianam, quod oppidum Francisco subiacebat, oppugnare, cum
imoribus Montis Velij, oppido id nomen est, conditio offertur
nonso, si octingẽti ducati sibi cõferãtur, oppidum sese ipsi tradituros
simul igitur & de oppugnãdo Modianã, & de emẽdo Mõte Velio ad

Prudens Aegidii consilium.

non temerè cum latronibus confligẽdum.

Franciscum Ordelaphus agros populatur.

Modianam oppugnare parat.

AEGI-

AEGIDIVM referre, satius est visum: qui respondit, Nec esse tẽpus conterendum in oppugnatione oppiduli, quod in Foro Iuij posset expugnari, nec in venalis oppidi emptionem pecuniam profundendã, quippè oppida pecunia facile parta, facile pecunia amitti solere. Eam curam deponerent, & relicto Galeoto cum parte confectæ manus ad præsidium partorum oppidorum, Alphonsus cum reliquis militibus ad Blascum properaret. Quod eo consilio fieri voluit AEGIDIVS, quo supra euocasse præsidia diximus, cum inter ipsum & Germanos de conditionibus pacis parum conueniret. Nam societas, perditorum hominum colluuie crescebat indies, & tyrannorum studijs efferebatur. Sed tandem aucto Ecclesiastico exercitu in hæc pacta AEGIDIO petente descenderunt, vt ipse quinque millia ducatorum Germanis numeraret, illi verò citra duodecimum diem fines Ecclesiasticos, temperantes à maleficio excederent, nec ante sex menses cuipiam ex hostibus Ecclesiæ quacunque ratione auxilio essent, ac fœdere non violando depositis decem ducatorum millibus, adiuratusque Comes Laudimus caueret. Quibus ita constitutis, Germani Flaminiam versus proficiscuntur, præcedẽte cum sexcentis equitibus Perucio Pepo, subsequenti Alphonso cum cætero Ecclesiastico exercitu, qui ipsos ab iniuria & maleficio prohiberent, donec finibus Ecclesiasticis excessissent. quo itinere comes Laudimus cum Alphonso colloquutus profitetur, si æqua offeratur conditio Ecclesiastica stipendia mereri. Quod cum esset AEGIDIO delatum, non censuit flagitioso & notæ perfidiæ homini habere fidem. Ea cura AEGIDIVS solutus totum bellum in Ioannem Mãfredum conuertit, & quia Blascus Fernandus Firmum redire atque ea loca tutari iussus fuerat, Alphonsus Episcopus cum exercitu ad oppugnandam Fauentiam mittitur. Ille verò adiunctis sibi cum milite auxiliari Galeoto Malatesta & Bernardino Bolentano Fauentinum agrum populatus oppido infestus adest. At Ioannes Mãfredus, qui nec animo defecerat, & numero militum abundabat, indignum duxit in prospectu vibis agros ab hoste se vidente agi ferrique, & oppidum iam propè obsidione cingi, se verò, velut muris tantum fidentem, intra mœnia cõtineri. Ergo milites hortatus aciem educit, & Ecclesiasticis pugnæ potestatem facit. Alphonsus verò hostem extra mœnia conspicatus, paratum prælio decernere, vix oculis habita fide, suos & ipse hortatus, partarum victoriarum, & pristinæ ipsorum virtutis admonens, in hostem fiducia plenus irruit: pugnatumque est diu, summa contentione, sed demum hostes terga vertêre, & se in oppidum recepêre. Quo in prælio non paucis Ecclesiasticis, pluribus ex hostibus desideratis, captus est inter cæteros vir quidam non obscuro loco natus, sed eius nomen non est traditum, cuius consilio maximè vti solitum esse Ioannem Mãfredum constabat. Hunc ad se AEGIDIVS, nunciata victoria, adduci iubet,

Germanorũ cum Aegidio fœdus.

Bellum in Ioannem Mafredum.

Fauentia bis oppugnata & capta.

iubet,nec hominis cõueniẽdi cuipiam facultatem fieri,eum verò,qui ip-
ſum cepiſſet, centum ducatis donari.Eo prælio fractus Ioannes Man-
fredus ad Epiſcopũ huiuſmodi legationem mittit. Si liceat ſibi, ſaluis
oppibus priuatis, ab omni publico munere Fauentiæ abdicatum,vitam
ducere priuatam,oppidum ſe AEGIDIO dediturum. Quam legatio-
nem cum ad AEGIDIVM retuliſſet Epiſcopus,hoc ab eo reſponſum
tulit.Qui talia retuliſſent,eos putare ſe, per ſpeciem legationis explo-
ratum in caſtra veniſſe. Eadem enim Ioannem Manfredum ante illam
victoriam fruſtra contendiſſe.Proinde Legatos iuberet quàm primum
caſtris excedere.Et ſi qui præterea venerint, ne pateretur diu commo-
rari, interimque ſuorum fideliſsimum quemque eorum lateri adhæ-
rere iubet, qui occulta,& pernicioſa colloquia fieri prohiberet. ipſe
verò Fauentiam oppugnare pergeret. Legatis itaque re infecta redeun-
tibus,Epiſcopus cœpit Fauentiam oppugnare. Cuius cum partem mu-
ri tormentorum ictibus dirutam cõſpexiſſet Ioannes Manfredus, &
propè eſſe, vt Eccleſiaſtici ſubirent, quibus ipſe cum paucis militibus
reſiſtere non poterat,legationẽ mittit de ſe dedendo,et pacem his con-
ditionibus impetrauit:vt ipſe Fauentiam,& cætera oppida, vicosque,
et caſtella ditionis Eccleſiaſticæ, qui ab ipſo fuiſſent occupati ſtatim
AEGIDIO traderet,& intra duos menſes proximos, compoſitis re-
bus ſuis, tota Manfredorum familia nunquàm reuerſura, Fauentia,&
eius finibus excederet.Interea obſide filio dato de excedendo intra pre
ſtitutum tempus,caueret : & ad hunc modum Fauentia in AEGIDII
poteſtatem peruenit.Interea à Iordane Perfecto Vmbriæ, et à Bonifa-
cio,quem contra Ioannem Vicum miſſum fuiſſe demonſtrauimus, AE-
GIDIO literæ afferuntur, vaſtato agro Cornetano, atque obſeſſo
oppido Ioannem Vicum paratum eſſe deditionem facere, niſi admo-
dum iniquæ conditiones dentur. Proinde quid agendum eſſet,impera-
ret. Quibus AEGIDIVS reſpondit, ſe verò illius belli inferendi
nunquam authorem extitiſſe,quin diſſuaſorem potius, multò minus i-
gitur gerendi futurum. Proinde Pontificem conſulerent aut ſi lon-
gum videretur, quod illi gratum fore exiſtimarent, id efficerent. Vi-
cto Ioanne Manfredo,& cum familia de oppido eiecto,ne per occaſio-
nem ab officio diſcederet proxima cura erat, Franciſcum Ordelaphi-
um debellare.His igitur rebus Eccleſiaſtico exercitu in Flaminia occu-
pato, Gentilis Molianus cum Rogero filio, adiuncto ſibi cum latro-
num cohorte Guarelino latrone,id temporis famoſiſſimo, crebris in-
urſionibus,aut graſſationibus potius per occaſionem factis, cœpit Pi-
cenum infeſtare. Quo nuncio commotus AEGIDIVS partem copia-
rum contra eos mittit,à qua compræhenſi, & ad AEGIDIVM addu
cti, capite pœnas dedêre : et ſic tandem notiſsimus ille tyrannus Gen-
tilis Molianus, qui ſcelus ſceleri addiderat, tanta perfidia, tantis

Molianus Picenum agrũ infeſtat.

Molitani mors.

Digitized by Google

que flagitijs condigna morte miserrimè obijt. Dum hęc apud AEGIDIVM geruntur, Alphonsus Toletanus, qui exercitum Foroliuij admouerat, cœpit vsque ad portas incursiones facere, si posset Franciscũ Ordelaphium, vt superioribus diebus Ioannem Manfredum ad pugnam elicere, qui se hactenus intra oppidum continuerat. Ille verò, ne exemplo quidem illius perterritus, pugnam detrectauit, & pugnatum est summa contentione, postremò victus Franciscus est, & in Forumliuij sese recepit multis vtrinque interfectis, captis nonnullis inter quos Ioannes Lazarus ex Franciscí Ordelaphij intimis familiaribus capitur & ad AEGIDIVM defertur. Qui, cum ab eò AEGIDIVS sciscitaretur, quid cõsilij Franciscus cepisset: quibus opibus fretus, cuiusue auxilij spe molem belli sustinere speraret, incertis responsis, nec sibi satis constantibus percontantem illudebat, tandem, cum AEGIDIVS tormenta minaciter intentaret respondit. Omnem spem Franciscí Ordelaphij positam esse in Principibus Mediolanensibus, qua si destitueretur, nihil esse, quod posset eius deditionem morari, quin & magnam partem militum, quorum opera ad præsens vteretur, magis Ecclesiasticorum, qui exitu eos intercluſissent, metu, quàm officio continere. Quibus responsis, congruêre literæ à nonnullis ciuibus Bononiensibus rei Ecclesiasticæ studiosis, quibus nunciabatur AEGIDIO, appropinquare auxilia missa à Barnaboue Francisco Ordelaphio; quin & ipse Barnabos AEGIDIO scripserat deprecatus, vt se aduersus Frãciscum Ordelaphium mitiorem gereret. His igitur malis AEGIDIVS ratus occurrendum, ad Barnabouem huiusmodi literas conscribit. *Audio nos Ioannis Manfredi, Ecclesiæ Christíque hostis, qui cum bellum gerimus, tyrannidem fouere, iamque missa ipsi à vobis auxilia iter ingressa appropinquare. Et quidem non tantum mea causa molestè fero, quod affectum in auxilio diuino bellum mihi ad alias res properanti diuturnius facere paratis, sed vestro etiam nomine non mediocriter moueor. Nam cum Luchini patris vestri, Ioannisque Archiepiscopi fratris eius summa semper in Romanam Ecclesiam fides, summum studium stetisset, nec minor inter Archiepiscopum meque amicitia, multis vtrinque firmata beneficijs intercessisset, putabam, sperabamque, vos illorum non minus virtutum atque amicitiarum fore successores, quàm principatus, fortunarumque hereditatem adituros, tanto magis cum omnes opes vestras & imperium, ac denique quidquid est, Pontificibus acceptum referre debeatis, si principia requiritis à memoria nostra non ita remota, quandoquidem Benedictus XII principatum Mediolani Luchino patri, & Ioanni patruo vestro, nullo successionis iure debitum primus detulit, existimans eos, eorumque posteros tanti beneficij memores summo semper studio erga Ecclesiam futuros, nec ea cum spes hactenus fallum habuit. Nam vt vetustiora taceamus, nuper Ioannes Archiepiscopus ineunti mihi bellum Italicum aduersus hostes Ecclesiæ magno opitulatus est auxilio, quem Mediolano transeuntem gratissimus precatusque muneribus prosecutus fuerat. Atque adeo post ipsius mortem reputanti mihi fortunæ bellicæ vicissitudines, si quid detrimenti acceptum esset id resarciendi, vel etiam agendi spes nihilominus in Principibus Mediolanensium reponebatur. Nunc verò quod tantum vos ab eorum moribus, & institutis desciscatis, vt ipsorum hostes pro amicis, & amicos pro ho-*

Ordelaphius pugna victus.

Aegidij ad Barnabouẽ literæ.

pro hoſtibus habere ſubſtineatis, magnoperè doleo. Quid enim aliud his factis aſſequimini, niſi vt ſimul & maiorum veſtrorum ſententiam damnare, aut veſtram inconſtantiam turpiter profiteri, & Deum ſpernere videamini: quorum altero inſignem vobis inter homines infamiam paritis, altero diuinam iram concitatis, quæ ſolet inimicos ſuos non leui iactura vlciſci. Vos igitur pro mutua beneuolentia quæ nobis cum patre patruóque veſtro coniunctiſſima fuit, hortor, & per Deum immortalem obteſtor, turpes conatus reprimatis. Nec vnius tyranni, eiuſdemque infirmiſſimi amicitiam Pontificis de vobis meritis, ac noſtræ neceſſitudini præponatis. Quæ ſi feceritis, gratiſſimo vtrumque noſtrum beneficio demerueritis, ſin aliter, mementote hominum, ac Dei ſimul iram vobis eſſe extimeſcendam. Alphonſo quoque Toletano ſcribit, laxaret oppidum obſidione, vt militibus Franciſci Ordelaphij, ſi diſcedere vellent, facultas eſſet, & Ariminum verſus agmen reduceret, ibique ſe iubet expectare. His litteris dimiſſis iuſſisque nuncijs aduolare, AEGIDIVS ſummam ſpem in celeritate ponens ſi res accellerando, antequam auxilia conuenirent, confici poſſet, cum prętoria cohorte, & manu, quę tumultuario delectu confici potuit, Ancona profectus, magnis itineribus Ancona profectus, magnis itineribus Ariminum venit, vbi Alphonſum Toletanum cum exercitu obuium habuit, inde Fauentiam peruenit, & firmo præſidio oppidum firmat, cui Epiſcopum præeſſe voluit. Ipſe nihil moratus in agrum Cæſenatem rapit agmen, vt eo oppido expugnato, quod minus firmo præſidio tenebatur, facilior eſſet Foriluij expugnatio, ſocia ciuitate amiſſa, & adiecta dubijs militum animis deſperatione. Vaſtato igitur agro, & oppido pluribus partibus ſimul cœpto impugnari, oppidani ne quid grauius paterentur, ſe dedunt. Accepta in deditionem Cæſena, AEGIDIVS Abbatem Cluniacenſem cuſtodis loco ibi reliquit, cui firmum præſidiũ attribuit, ipſe exercitum Foroliij admouet, quod oppidum cum oppugnare cœpiſſet, oppidani vel inuito Franciſco Ordelaphio deditioné facere parant, is tamẽ deſperatis reb. & auxilijs retardatis haud magnoperè repugnauit. Miſſa igitur legatione, imperata ſe facturos, vrbemq; tradituros profitentur, ea cõditione, vt nullũ nec capitis, exiliúe ſupplicium de quopiã oppidanorũ ſumeretur, opũúe irrogaretur multa. Quib. cum AEGIDIVS reſpondiſſet. Cęteros facile ſepaſſurũ, nullo accepto incõmodo, in oppido permanere, modo Franciſcus Ordelaphius vrbe ſtatim excederet, accepta conditio eſt, & oppidum traditũ. At Franciſcus Ordelaphius Mediolanũ ad Barnabouẽ cõfugit & fortẽ ſuã miſeratus ab eo cõtendit, vt agat cũ AEGIDIO, aliquam ſibi facultatem relinqueret, qua poſſet vitam tolerare. Cuius miſertus Barnabos, et Galeatius fratres huiuſmodi ad AEGIDIVM epiſtolam mittunt, *Venit nuper ad nos Franciſcus Ordelaphius, patria vulſus, luctu, & mœrore plenus; qui, multa de ſua olim felicisſima ſorte miſerãdã in modum queſtus, ita nos affecit, vt non ſecus ac eiuſdem calamitatis ſocij cum eo doleremus. Demũq;, cũ ſe à tãto dolore paulũ recepiſſet, nos obſecrauit, quando quidẽ auxilio noſtro, in quo ſummã ſpẽ poſuiſſet, cauſſa veſtra deſtitutus, principatu amiſſo, eo infœlicitatis veniſſet,*

Cæſena oppugnata & Forum Iuij mox capitur.

Barnabonis & Galeatij ad Aegidiũ epiſtola.

niſſet, vt præter miſeram animam, nihil ſibi relictum eſſet, tecum ageremus, precaremurque, vti ſibi, quem nuper eum deuiciſſes viuum excedere poſſe eſſes, aliquam vitam ducendi rationem reliquam faceres. Quod & propter mutuam amicitiam, et pro cæteratua humanitate à te impetratum iri non dubitabat. Quippè rem non ſine exemplo fore. Nam ſuperioribus diebus in Ioannem Vicecom., Malateſtas, Bernardinum Voletanum, & plerosque alios à te deuictos, quos ob eandem cauſam hoſtes habuiſſes, ſumma te vſum clementia demõſtrabat. Quibus rationibus, quaque fiducia ducti has ad te literas ſcripſimus, tibique eum ſumme commendamus, nec iniqua poſcentem, & nobis magnis ſtudijs coniunctum. Ne homo claro loco natus, nuper potens & opulentus, à quo ſi tyranni nomen abſtuleris, nihil vel in præteritum, quod magnoperè culpare poſſis, inuenias, nunc in opprobrium fortunæ mendicare cogatur. In quẽ ſi quo præter cæteros priuato odio vtereris, id vti noſtræ amicitiæ condonares præcaremur, relaturi cum repoſceris, vel etiam ſi non repoſces gratiam, quodcumque beneficium in Franciſcum Ordelaphium contuleris. Quibus lectis AEGIDIVS, & conſuetudine ſua & vicecomitum precibus ductus duo oppida Ioanni Manfredo permiſit, quæ Eccleſiæ nomine teneret, ac eorum reditibus aleretur. Sic confecto bello Italico, cum ſingulis ciuitatibus probatæ fidei viros præfeciſſet, neceſſariaque adhibuiſſet præſidia ſuffecto ſibi Androino Abbate Cluniacenſi, Auenionem contendit. Exceptusque eſt honorificentiſsime, ingenti omnium lætitia. Appropinquanti enim Summus Pontifex cùm vniuerſo Cardinalium collegio ad duo millia ab Vrbe paſſuum obuiam officij gratia procedunt. Vbi in palatium Pontificium deductus eſt, locuplete oratione rerum geſtarum AEGIDII ſummam complexus Pontifex, ipſum pro ſuggeſtu magnoperè laudauit, & Eccleſiæ Patrem cum magno omnium aſſenſu appellauit: & tandem iubet eum omnium rerum Italicarum curam cum ſumma poteſtate habere, & Androinum, quem ſucceſſorem habuiſſe demonſtrauimus AEGIDIO in cunctis quæ imperaſſet obtemperare, ſiquidem dignum eſſe eo honore qui tot laboribus ſuſceptis tam benè de Eccleſia meritus eſſet, & ſi quid conſulto, factoúe opus eſſet, per eum maximè Italiam optimeque retineri poſſe, per quem recepta fuiſſet.

Aegidius magna pompa Auenione a Clemente.

Pontifex acceptus.

Androinus abbas Cluniacenſis Aegidio ſuccedit.

AEGIDII

ÆGIDII ALBORNOTII, CONCHENSIS DVCIS CLARISSIMI, VITAE, ACRERVM PER EVNDEM GESTARVM, LIBER TERTIVS.

QVINTVM decimum iam menſem AEGIDIVS Auenione apud Pontificem morabatur, cũ domeſticis cognatorum ſeditionibus euocatus easq; ſedare cupiens, profectionem in Hiſpaniam comparabat. Qui quo tempore à Pontifice miſſionem efflagitabat, eo potiſſimum crebri rumores afferuntur, pleraſque ciuitates Italiæ vehementer tumultuare, quibuſdam hominibus nouis imperijs ſtudentibus, alijs veteribus hiantibus. Quibus rumoribus cum litteræ nuncijq; ab ſtudioſis rei cleſiaſticæ eadem nunciantibus cor ſentirent, cauſam huius mali rquirens Pontifex, ignauiam potiſſimum eſſe reperiebat Androini, i parum adminiſtrandis publicis rebus idoneus eſſet. Vnumque eſſe EGIDIVM, cuius vel ſola præſentia tyrannorum violentia cohibe ac populorum inconſtantiam ſtabiliri nullo negotio poſſet: quipquem tyranni ſummoperè formidarent, ciuitates diligerent, ſimul vererentur. Cum igitur de mittendo Androino ſucceſſore Pontifex patres retuliſſet, vna fuit omniũ ſententia, remittendũ eſſe AEGIIVM, cuius prudẽtia, virtuſq;, multis maximiſq; periculis ſibi æque, que hoſtibus nota eſſet, è cuius hãrum rerum opinio ad continendos officio populos ſatis eſſet per ſe potens, modo AEGIDIVS more , ne grauaretur priuatis negocijs publicam vtilitatem anteferre. rrò in alio deligendo inexpertæ, aut induſtriæ, aut ſtrenuitatis periloſiſſimè in ea rerũ perturbatione peccari poſſe, At AEGIDIVS, i ab officioſo itinere comparata iam profectione abſtrahi iniquo ano ferebat, cum res ſuas geſtas efferẽtibus gratias egiſſet, & ſua ipſe ta extenuaſſet, quidquid gelſiſſet Dei auxilio acceptum referens, qui annis hoſtibuſq; Eccleſiæ impunè eſſe non fuiſſet paſſus. Multos eſſe endit ſapientia, ſimulque virtute præſtantes, quibus ſumma eius exlitionis optimè, ac tutiſſimè deferri poſſet. Se verò, ſi nullo magno gotio diſtineretur, tamen poſt tot laborum diſcriminumque curſum minem affecta ætate, velut militem veteranum, eius muneris vacanem emeritum videri poſſe. Quamquam, cuiuſmodi eſſet in Eccle n animi ſtudijq;, ne has quidem cauſſas obſtituras fuiſſe, quo minus id

Androini gubernatio ignauior.

Aegidii felicitas & fortitudo.

id quod supereſſet ætatis bono publico, & Eccleſiaſticæ dignitati impartiretur, ſi ipſius opera vtilis fore Pontifici patribuſque viſa fuiſſet, non, ſi eoſdem labores remeare, totiesque cum hoſtibus iterum depugnare iuberetur. Tunc verò neceſſario ſe in fratres & cognatos officio euocari, qui cum magno & pertinaci diſſidio ad vulnera vſque proceſſiſſent, ipſeque ſolus tantis malis occurrere ac mederi poſſe crederetur, non eſſe committendum, vt ea cura depoſita, cognatos ac fratres deſeruiſſe videretur, qui ipſius aduentum expectatione operirentur. Proinde Pontificem patresque etiam atque etiam deprecari, vt cum multi ex patribus eſſent, quibus plurium rerum vſum, & magnitudinem animi longè præſentiorem ad id munus obeundum concederet, paterentur, ſe in ſumma neceſſitate propinquis, ac fratribus ſuum officium impartiri, quod Eccleſiæ, cum licuiſſet ſine inſigni criminis nota, libentiſſimè præſtitiſſet. At ſummus Pontifex, qui in tantis difficultatibus ſummam ſpem in AEGIDIO collocauerat, quantò ille conſtantius negocium recuſabat, tanto ipſe magis deſiderio accendebatur, cauſasque AEGIDII potiſſimum mittendi inueniebat. Neque enim modo præſentiam eius animi, fœlicitatemque in certaminibus reputabat, ſed meminerat etiam multo maiora bella conſilio eius fuiſſe confecta, quam alter magnis viribus pugnando confeciſſet. Sed nec illud parum mouebat, reputare in quanta ſæpe omnium rerum indigentia milites continuiſſet, ſuſtinuiſſetque grauia bella, tum commeatib. parcendo, tum de ſuo ſine cunctatione ſuggerendo, tum demum iniecta ſapienter ſpe animos militum fouendo. His accedebat, quod ab omnibus iactabatur, AEGIDII nomen tyrannis eſſe formidoloſum, & in gratia ſumma apud omnes ciuitates Eccleſiaſticas. Omni ergo ratione conatur in ſuam ſententiam adducere, oſtendit denique, ac multis confirmat exemplis, ſi neceſſitas optionem dederit, cognatos potius, quã aut patriam, aut religionem eſſe deſerendos. Porrò Eccleſiam cunctorum piorum patriam eſſe, & religionem, aut certè patria multo cariorem eſſe debere, quæ ſi ſacrilegis & ſceleratis hominibus per contemptum agenda ferendaq; permitteretur impunè, non eſſe dubitandum, quin breui religio Chriſtiana ſummum detrimentum eſſet acceptura. Atqui à ſapientibus illud Ciceronis laudari. *Qui non defendit aut obſiſtit, ſi poteſt iniuriæ, hunc tam eſſe in vitio, quàm ſi parentes, aut amicos, aut patriam deſerat.* Quod ſi fratres & cognati inteſtina diſcordia agitarentur, poſſe eam ſeditionem, & per litteras, & per amicos, principes viros ſedari, eamq; curam ſibi ipſe depoſcit, & ſuam ſe gratiam, & authoritatem ad rem conficiendam collaturum pollicetur. Tot rationibus, tantisque precibus AEGIDIVS, admodum alioquin exorabilis, & ſummi in Eccleſiam, Pontificemq;, ſtudij victus, prouinciam ſuſcepit, & profectione comparata, magnis itineribus in Italiam contendit. Cuius aduentu adeo

In Hiſpaniã cogitat vt cognatos diſſidentes componat.

Aegidij nomen Tyrannis formidoloſum.

De offic. lib. 3.

Aegidius de nouo belli curam ſuſcipit.

Digitized by Google

adeo omnes,qui rebus nouis ſtuduerant, perterriti ſunt, vt non iam de imperijs occupādis,ſed magis de capitib.ſuis, proprijſq; fortunis retinēdis ſolliciti eſſēt; Admiſſi itaq; ſine repugnātia in ſingula Eccleſiaſtica oppida,ſúpto ſupplicio de his,qui tyrānidē affectarāt, collaudatisq; ciuitatibus,quod eorum conatibus obſtitiſſent,omnium populorum animos in Eccleſiā magnoperè confirmauit. His rebus geſtis AEGIDIVS,qui nullam Eccleſiæ iuuādæ occaſionem prætermittebat, totū animū,omnesq; curas ad religionē conuertit,ſi quomodo abolere poſſet nefarium illud ſcelus,quod multū ea tempeſtate vocati Fraticelli inter facinoroſos homines,& credulas fatuasq; mulierculas per ſpeciē religionis diſſipauerāt. Quādoquidē,mortuo miſerrimè in vinculis Petro Colutio,quē à Ludouico Bauaro in æmulationem Ioannis XXII. Pōtificis Maximi Antipapā Romæ creatū fuiſſe,ſupra demonſtrauimus, non defuēre ſceleſti homines,qui Ioannē XXII. eiusq; ſucceſſores, nec iure, nec ſanctè Pontifices factos fuiſſe cōtenderent,& in contemptū religionis Chriſtianę flagitioſam quandā,ſimul & turpiſſimam ſectā excogitarent. Nā conuenientib. in antris,locisq; abditis, quos in eā turpitudinē allexerant,Viris fœminisq;,qui inter ipſos ſacerdotes habebantur, vt crimen honeſtate prætexerēt,diuinas laudes Chriſtiano more pręcinebant. Quib. intēpeſta nocte peractis,ſacerdos pro concione quædā prefatus ad confirmandos in nefario errore hominum animos,in eo maximè erat occupatus colendam eſſe ante omnia charitatē,quā eſſe omniū virtutū caput ſacræ literæ teſtarentur. Porrò potiſſimum hanc inter homines authore Deo cōciliari poſſe, Si ſpiritu ſancto inuocato bini maſcul⁹ fœminaq; Venereo cōplexu iūgerentur. Cū ergo quā quiſq; oculis prænotarat,extinctis luminibus viciaſſet,tunc demū peracta ſacra cenſebantur,quo cōpreſſu ſi qua concepiſſet,deportari ad ſe partum ſacerdotes iubebant,qui ſolemni more in loco ſacrificijs dicato conuenientes, infantulum ſubiecto igne ad cineres vſq; comburebant, quos vrna exceptos ceu rē ſacram reponebant, cumq; erat aliquis collegio ſacerdotum cooptandus,illis cineribus cum vino epotis initiabatur. Credo vt pœnitētiæ nullus locus relinqueretur,& quem religionis perſuaſio continere nō poſſet,criminis ſaltē ſocietas retineret. Quod ſi Pontificem eorū Maximū mori contigiſſet, vt omnis abeſſet inuidia,& res non humano, ſed diuino conſilio agi videretur,hic erat in demortui alterius ſubrogādi, ſtatutus modus. Infantē illo flagitio conceptum ad locum celeribus deſtinatū iuſſa mater haud inuita deportabat, & vbi vulgo ſtante, ſacerdotes confederant,tā diu illum per comprimentes manus in orbem tradebant,donec miſerrimus infans pernecatur, & cuius in manibus animam exhalaſſet,is Pontifex Maximus diuino numine factus eſſe cenſebatur. Quo in loco admirari ſuccurrit,quo procedat impobitas cordis humani pudoris ſemel atque honeſti fines egreſſa. Tā-

Fraticellorū in Italia hereſis.

Lib.II.pag. 30.

Fraticellorū impietas.

Modus eligendi pontificē inter ipſos.

tam

tam ne feritatem in mortales cecidisse, vt quemadmodum in homines sæuirent, non modo peccati, sed etiam intellectus expertes, excogitarent? Et si cæteros nullus humani generis amor tangebat, nulla humanitas à tanta sæuicia retardabat, non saltem matres, vel feras multo iã mitiores imitantes, visceribus suis peperciſſe, quarum plerasque non siccis tantum oculis, sed hilari etiam vultu, filiorum cruciatus, necesq; spectasse constat. His ergo quæ non dubio multorum sermone afferebantur, commotus AEGIDIVS, cupiensque tanta infamia non modo Christianam religionem, sed genus etiã humanum vindicare, Neapolim cum exercitu proficiscitur, qua in regione potissimum ea pestis homines inuasisse nunciabatur. Sed & eo proficiscendi causis illa quoq; accesserat, quod multi viri principes eius regni in Ioannam Reginam palam conspirauerant, contra quos cum Regina à Pontifice auxilium imploraſſet, datum est AEGIDIO negocium, vti pacem inter ipsos faceret gratiamque reconciliaret. Quo cum peruenisset, precibus addendo minas facilè principes in Reginæ sententiam traduxit, pacemque firmauit. Tunc conquisitis vbique Fraticellis, sic enim sacerdotes illi nefarij vulgò appellabantur, eorumque complicibus, factaque de quibusdam quæstione ac socijs proditis, magna turba comprehenditur virorum mulierumque qui omnes ingenti rogo combusti tanti facinoris pœnas dedère, & Presbyteros qui parum flagitijs istorum obstitisse comperiebantur, dignitatibus ac sacerdotijs eis abrogatis, muneribus, si quibus publicè fungebantur, sese cogebat abdicare. His rebus gestis, AEGIDIVS cum in Flaminiam iter conuertisset, obuios habuit legatos à Ioanne Olegio, Bononiæ id temporis imperitante. Qui cum initio huic vrbi à Barnaboue fuisset præfectus, quæsita paulo pòst causa, Vicecomitis imperata spernere cœpit: ac ciuitatem suo arbitratu, suoque nomine non tam moderabatur, quàm diripiebat. Hic igitur bello à Barnaboue agitatus, ad AEGIDIVM huiusmodi legationem mittit. Bononiam se cum magno ciuium consensu ipsius potestati permissurum, modo suis militibus superioris temporis mercedem numeraret, quæ summa satis magna erat, seque vni cuipiam Piceni ciuitati præficeret, quod se facere dicebat Barnabouis tyrannidem pertæsum, & Bononiensis ciuitatis misericordia tactum, quæ multa indigna, magnaque detrimenta, auaritia atque improbitate Barnabouis, se inuito perferret. Tum etiam adduci se religione, & studio quo Ecclesiam prosequeretur, ad quam iure Bononiam pertinere non ignoraret. Audita legatione AEGIDIVS, ne quid vel cupidè, vel iniustè fecisse videretur, non putauit quidquam iniussu Pontificis sibi esse conandum. Nam & si sciret Bononiam esse iuris Ecclesiastici, tamen quo minus repeteretur, obstabat fœdus non pridem factum inter Clementem sextum, & Ioannem Archiepiscopum simul, & Principem Mediolanensem. Cum enim

Neapolim proficiscitur Aegidius vt secum istam reprimeret, Ioannam Reginam cum principibus conciliat.

Fraticelli publicè puniti.

Bononia Aegidij opem implorat.

enim ſuperioribus diebus Bononia ab Eccleſia ad hunc Ioannem defeciſſet. Clemens ſextus, qui tunc rerum potiebatur, miſſo in Italiam oratore, Florentinos & Maſtinum Scalam in Mediolanenſem concitauit. At mortuo Maſtino, qui Vicecomitum Mediolanenſium conatibus nimium obſtabat, Ioannes captata amicitia huius filij, qui patrem nomine tenus referebat, Canis Grandis appellatus, omnes Gibilinæ factionis homines in Flaminia & Hetruria cum eo ad ſuam amicitiam ſocietatemq; traduxit. Ac miſſo Barnaboue ex fratre nepote Bononiam, qui cum magno præſidio oppidanos in officio contineret, recipiendæ vrbis Pontifici ſpem multum ademit. Ioannes verò cum ſucceſſu rerum Florentinos bello perſequi perrexiſſet, ipſi adiunctis ſibi Senẽſibus, & Aretinis Peruſiniſq;, Vicecomitum tamẽ eiuſq; ſociorum coactis opibus, & potentiæ minimè pares externa auxilia in Italiam conuocabat. Quo cognito Pontifex Maximus, qui eius belli ineũdi author extiterat, cum parum eſſet in rebus ſpei, atroxq; bellum imminêre intelligeret, niſi malis ſerpentibus occurreretur, vt Italiæ quieti conſuleret, Vicecomiti Bononiam in duodecim annos ea lege permittit, vt ille annua tributa duodecim millia ducatorum Pontifici penderet, ſic facta eſt pax inter Florentinos, & Vicecomites, & vtriuſq; partis ſocios. Hæc cum AEGIDIVS animo repetiſſet, collaudato Ioanne Olegio, pro ea pietate, cuius ſe in Eccleſiã eſſe profiteretur, nulla ſe reſpondit mandata de rebus Bononienſibus à Pontifice accepiſſe, eam tamen legationem ſẽ ad Pontificem primo quoque tempore relaturum, & quæ imperaſſet, adminiſtraturum. His reſponſis redeuntes legatos AEGIDIVS ſuo more amplis muneribus proſecutus eſt Protinusq; Pontificem literis, nuncioq; de Ioannis Olegij voluntate, & ciuitatis Bononienſis, ſimulq; de immanitate & auaritia Barnabonis certiorem facit, & quid fieri velit, vt ſe doceat, perquirit. Quod cum Pontifex ad concilium retuliſſet, multum eſt ſententijs inter patres diſcrepatum. Quidam enim ſeruare fidem Vicecomitibus cenſebant, quibus Bononia in duodecim annos permiſſa eſſet, nec longam eſſe peractis iam octo, quatuor expectare: poſt quod tempus ſine cuiuſpiam perfidiæ nota, & ſine repugnantia ea ciuitas ad Eccleſiam eſſet reditura. Cui ſententiæ alij adijciebant, Vicecomitum potentiã adeò opibus, & clientelis increuiſſe, vt difficilè videretur, traditum oppidum poſſe retineri, in quod recipiendum illos, omnes ſuas, amicorumq; vires collaturos, non eſſet dubitandum: his accedere, quod ærarium Eccleſiæ adeo ſuperioribus bellis exhauſtum eſſet, vt huic ducendo, quod diutinum fore videretur, ſufficeturum non eſſet. Sed potior apud Pontificem eorum fuit ſententia, qui fœdus fœdifrago ſeruare non conſuerunt. Porrò Vicecomites præterquam quod primò contra ius fasque alienam vrbem rapuiſſent, poſt inita pacta, in quæ Pontifex magis neceſſitate,

Qua ratione Bononia ad Mediolanẽſes deuenerit.

Aegidij ad Pontif. Clementem literæ.

Deliberatio facta de Bononia.

qui consilio descendisset, pactum tributum pendere intermisisse, ac idcirco fœdus eum violasse videri, quæ causæ si minus subessent, tamen Barnabouis tyrannidem non esse ferendam, qui ciuitatem Bononiensem nullo æqui bonique respectu quotidie compilaret. Nam qui putarent oppidum non posse retineri, timidè eos id temporis Ecclesiasticas vires metiri, parumque AEGIDII exercitus Ecclesiastici Imperatoris inuicti virtutes intelligere, deque eo nimium ingratè sentire, quem, contra præpotentes hostes tot ac tantis oppidis ab ipso nuper expugnatis, non putarent Bononiam aduersus quancunque potentiam, cũ fuisset admissus, tutaturum. Quod verò de numorum indigentia iactarent, posse id malum mutuata pecunia, vel oppignoratis alijs oppidis, resarciri, nihil enim oportere inexpertum relinqui, vt Bononia Flaminiæ opulẽtissima nobilissimaq; ciuitas reciperetur. Quę recepta non modo ad imperij Ecclesiastici vires, sed multo etiam magis ad opinionem qua maximè possent cæteræ ciuitates contineri, esset, adiectura. Cùm hæc itaque sententia vicisset, Pontifex ad AEGIDIVM scribit. Si Ioannes Olegius Bononiam sibi tradere voluerit, ne recuset, cumq; eo, vt sibi ex vsu rei Ecclesiasticæ visũ fuerit, paciscatur. Stipendijs verè militaribus, quæ Ioannes Olegius pacisceretur erogandis, & si quid Barnabos mouisset, conducendo nouo militi, quamuis oppida oppignorandi potestatem tribuit. Quibus literis allatis, AEGIDIVS ita pepigit cum Ioanne Olegio, vt inuicem suæ potestati permittendæ Bononiæ militibus Ioannis Olegij stipendia ipse persolueret, atque illum Firmo præficeret. Omni ergo cura ad conquirendam pecuniam conuersa, opportunè accidit, vt eo potissimum tempore triginta ducatorum millia AEGIDIO ex ijus vectigalibus ab Hispania portarentur. Quibus numis, & quod potuit, oppignorato instrumento congerere, Ecclesiæ mutuatis, cum stipendia militaria numerasset, exercitus Ecclesiasticus duce Gometio Albornotio in vrbem admissus est. Hæc cum essent Barnaboui nunciata ægerrimo animo tulit, Missaque legatione multa de iniuria in se ab AEGIDIO illata conquestus, vrbem iure sibi debitam ex pactis à Clemente sexto cum Ioanne Archiepiscopo patruo suo reddi postulat. Quæ nisi impetrasset, iam tunc graue bellum indicere. Quibus AEGIDIVS respondit. Se verò nullam iniuriam in Barnabouem intulisse. Nam & se Pontificis imperata administrasse, & Pontificem suo iure imperare potuisse. Siquidem cum multa ipsius crudeliter atque auare facta in ciuitatem Bononiensem commemorasset, quam ob rem imperium abrogandum ei videretur, Perperam ait percussa fœdera Barnabouem allegare, quæ toties ipse violasset, multifariam quidem, sed vel eo maximè, quod pacta tributa aliquot annis pendere intermisisset. Quare si iure agere vellet, iudices eligeren-

Pontificis responsum de occupanda Bononia.

Bononia occupata.

gerentur, iuris ac legum periti, qui si iudicassent, Barnabouem iniuriam accepisse Bononiam ei se absque mora redditurum. Sin aliter, æquo animo contentus esset. Nec putaret licere sibi aliena retinere, Pontificem sua repetere iniquum esse. Re igitur permissa honestorũ virorum, illiusq; memoriæ iuris peritissimorum arbitrio pronũciatum est: Barnabouem iure ab imperio Bononiensi fuisse submotum. Ac tunc demum AEGIDIVS Bononiam inuisere constituit quod ante hac facere, ad suæ iustitiæ opinionem non putarat interesse. Ne si non expectato iudicio, oppidum fuisset ingressus, adeo rebus Bononiensibus incumbere videretur, quasi iure vel iniuria imperium retinere statuisset. Appropinquãti, cum Senatu totus fermè Populus Bononiensis summo cum gaudio, summaq; gratulatione obuiam procedit, à quibus adeò splendidè exceptus est, vt nihil ad summam magnificentiam ea ciuitas reliqui fecerit, cum ad ædem Petronij deductus est. Gollinum Gallutium, Iacobum Ramponem, Gerardum Confortũ, Albertum Gallutium accinctos ensibus solenni more à Galeoto Malatesta, equites auratos esse iubet, ac demum magno cum populi plausu ad Pontificias ædes deducitur. Pergratum fuit AEGIDIO officium sibi præstitum à Bononiensib. ex quorum ingenti gaudio & vultu tyrãnorum improbitatem non fuit factu difficilè agnoscere, de quorum administratione perquirens, ita reperiebat, nullam ab his tyrãnicam immanitatẽ fuisse prætermissam. Nam præter ingentem pecuniam sæpe imperatam ciuitati, singulorum etiam multa bona publicata, insidiarum aut criminis causis excogitatis. Ad hæc ex nobilitate honestissimum quenque & eos præcipuè, quorum virtutes tyrannicæ libidini obstituræ videbantur, in exilium missos: & ne quid huic ciuitati malorum abesset, ex contagione tyrannica morum etiam noxam non paruam traxisse, nec enim tantum lenonibus, scortis, latronibus, iuuentutis corruptoribus refertam esse, sed etiam iniquis fœneratoribus redundare. Tantorum ergo malorũ iniquitate laboranti Bononiç vt subueniret, non solum innatus æqui honestiq́ue amor, & miseræ ciuitatis lachrymæ AEGIDIVM adduxerunt, sed illud magnoperè compulit, quod iam tunc collegium scolasticorum Hispanorum in ea vrbe, ob florentissimum omnium disciplinarum Gymnasium condere cogitabat, quod esset sui nominis insigne monimentum, occasionemq́ue arripiebat demerendi multis beneficijs populum Bononiensem, vt si quando id collegium quapiam difficultate affectum eius patrocinium imploraſſet, ipsius in se meritorum memores ab omni iniuria tutarentur. Omnes igitur qui iniuria proscripti, vel in exilium missi fuerant, iubet in patriam reuocari. Quorum fuisse accepimus Tomolum Paschalem, Nerium Pilatum, Porinellum Suzolinum, Berturellum Lapum,

Aegidium lætè à Bononiensibus excipitur.

Collegiũ Hispanorum Bononiæ condere cogitat Aegidius.

Quicquid in ciuitate antea à Tyrannis male actum est, emendat.

Lapum, Guilielmum Pilatum, Beltrandum Guandonem, Ramponem Magardum, Alexium Buellam, Scarabellum Donducium, Iacobellum Lantpaſium, nobiles omnes & de patria optimè meritos. Bona præterea publicata dominis in integrum præcipit reſtitui. Fœneratores, quicunque ſoluendo eſſent, ruſticis etiam aut vrbanis prædijs diſtractis, exacta fœnera cogit plenè reſtituere, conſtituta exilij pœna, ſi quis in poſterum crimen repetiſſet. Sed quoniam inueterata iam poſſeſſione aliena reddere plerique grauiſſime ferebant, quidam etiam in ſummam inopiam redigebantur, vt vtriſque & creditoribus & debitoribus, quoad fieri poſſet ſatisfaceret, per ſummam liberalitatem magnum numerum pecuniarum de ſuo largitus eſt. Edicit tandem, vt ſcortatores, ganeones, ſicarij & cæteri id genus homines cuncti oppido eueſtigio cederent, capitis pœna conſtituta, ſi quis deinde repertus eſſet, cuius honeſtæ vitæ ratio non conſtaret.

Ad hunc modũ reddita ſibi Bononia, receptaque AEGIDII beneficio priſtina dignitate, magno tamen bono carebat, non ſolum ad pulchritudinem & ornamentum, ſed etiam ad quotidianos vſus neceſſario. nullo ſiquidem fluuio interlabente Bononiam, ſed ne præterfluente quidem propius paſſuum tribus millibus, aſſiduo diſpendio longius ab vrbe oppidanos excedere ad conficiendum frumentum neceſſe erat. Res non modo grauis, ſed bellum gerentibus minimè tuta. Quo animaduerſo AEGIDIVS, vt Bononienſes ſuo beneficio à tanto incommodo liberaret, vtque vrbs honeſtior ſimul, & munitior redderetur, partem Rheni, qui Bononiam à tertio lapide præterlabitur, magno labore magnilque ſuis impenſis per mediam vrbem deriuauit. qui fluuius in plurimos magnoſque vſus ciuitatis ceſſit, nam molæ æquariæ frequentes intra mœnia ædificatæ, piſtrinorum neceſſitatem, & longius excedendi molitionis cauſa incommodum ſubſtulerunt. Machinæ præterea conſtructæ ſunt ad ſecandam mira celeritate materiam ſerra truſatili, quæ aquæ vi ſurſum deorſumque agitata vna multorum hominum operas adæquaret. Quo nec minus vtile, & maiore etiam admiratione dignum eſt frequens Bononiæ machinamentum ad polienda concinnandaque textui fila ſerica, quo machinamento aquæ impulſu circumacta ſupra quatuor millia fuſorum interdum miro ordine & incredibili artificio ſimul verſantur. Quin ad ſalutem loci plurimum contuliſſe flumen indubitato experimento didicerunt Bononienſes. Nullis enim fontium riuis vrbem diſcurrentibus, putealis tantum aquæ copia & vſus erat, qua fluuiatilis tanto dulcior eſt, tantoque ſalubrior, vt huic comparata putealis humano potui damnetur à Medicis. Nam quod merces onerarijs cymbis Ferrariam vſque ſecundo flumine deportentur reportenturque aduerſo, commune id & Bononiæ & Ferrariæ emolumentum eſt. Quibus rebus occupa-

Rhenum fluuium Bononiam iaducit.

Machinæ variæ conſtructæ ſunt in ciuium commodum.

occupatus AEGIDIVS dum Bononiæ commoratur, Barnabos, apud quē iura, quatenus modo conatib. ipsius subscriberēt, sancta erāt, iniquo animo ferens deijci se ab spe retinendæ perpetuo opulentissimæ ciuitatis, spreto arbitrorum iudicio, ad arma recurrit, & quam iure nō poterat, bello repetere constituit: sed quia AEGIDIO in ea commorante difficilè admodum reputabat vrbem expugnari, inito consilio Anchinum Bongarbum cum exercitu in Picenum mittit. Iussum ciuitates Ecclesiasticas bello lacessere, vt hoc irritamento AEGIDIVS à Bononia eliceretur. Anchinus celerius omni opinione in Picenum rapit agmen, à nullo temperans maleficio, ac tria oppida Corialtum, Buscharetum, Montem nouum oppidanis haud admodum repugnantibus prius suæ ditionis fecit, quàm planè AEGIDIO de aduentu eius enunciari potuisset. Tantusque terror inopinato bello Picentibus incussus est, vt vrbibus contenti, vix satis ipsarum fiderent muris, quāobrem Epistolas ad AEGIDIVM dimittunt timoris & sollicitudinis plenas, multa etiam vero periculo adijcientes, quæ rumoribus metus affinxerat: quo nuncio AEGIDIVS accepto, & si Barnabonis consilium virum prudentissimum non lateret, tamen laborantibus ciuitatibus subueniendum ratus, cum populum Bononiensem aduocata concione ad fidem & officium longa oratione cohortatus esset, Gometium Albornotium Bononiæ firmo attributo præsidio, iubet præesse: ipse cum reliquo exercitu in Picenum eo consilio proficiscitur, vt si Barnabos, quod fore non dubitabat, Bononiensibus bellum intulisset, liberius commodiusque posset suis atque oppidanis auxilium submittere. Magnis itaq; nocturnis diurnisq; itinerib. ad ea oppida, quæ capta nunciabantur, peruenit: cuius aduentu Anchinus perterritus, vel quia sic fuerat ipsi à Barnaboue imperatum, dum AEGIDIVS in recipiendis oppidis, ne hostibus, quos bello persequi instituerat perfugium essent, est occupatus, comparata fuga silentio noctis aufugit. AEGIDIVS verò oppidis sine repugnantia receptis, in nonnullos oppidanorum animaduertit, quos dedendi oppida authores fuisse repericbat. Interea Barnabos de abscessu AEGIDII à Bononia certior per exploratores factus, cum tatis magno exercitu superioribus diebus comparato in agrum Bononiensem, peruenit. qui cum Vicos aliquot et Castella suæ ditionis feciſſet, paucis post diebus motibus Gallorum euocatus Mediolanum reuertitur, permissa huius belli summa Ioanni Bizaulo, is ad Rheni ripam locatis castris quotidie portis vrbis infestus obequitabat, dum Ecclesiastici numero militum inferiores se vrbe continebant. Quibus rebus nunciatis, AEGIDIVS Galeotum Malatestam & Petrum Farnensem cum duobus equitum millibus, & quingentis peditibus laboranti ciuitati propere subsidio mittit, qui secunda vigilia in vrbem hostibus ignorantibus accepti, tantum roboris oppidanis præ-

Bellū à Barnaboue in agro Picenō excitatū vt ita Aegidium Bononiæ excederet.

fidioque addiderunt, vt statim Gometius de conferendis cum hoste cominus signis cogitauerit, Prius tamen non alienum ratus Bononiensium animos in fide oratione confirmare, & excitare ad pugnam: Concionem ipsis in posterum diem indicit, quæ cum frequens conuenisset, ipse pro suggestu, cum multa & magna beneficia AEGIDII in ipsos commemorasset, illudque omnium maximum, quod Bononiensem ciuitatem à tyrannica & inmani seruitute vindicasset, tyrannorum crudelitatem & inexplebilem auaritiam, quæ mala non pridem tanto cum suo dolore non semel experti essent, iubet ad memoriam reuocari, iniurias sibi illatas, accepta incommoda perpendere. Quæ mala cum multa, indignaque fuisse demonstrasset, multo tamen grauiora impendere, ni viri fuerint, docet. nam qui nulla lacessiti iniuria, sed summa cum indulgentia in vrbem accepti, sua sponte ac suopte ingenio se tales præbuissent in eos, qui imperium ipsis nullo iure debitum detulerant, quid ab his sperandum esse defectione ac rebellione exasperatis, denique multifariam irritatis? si vrbem, qua exacti essent, vt & armis recepissent, an non eos hostili more vrbem direpturos? & nobilitate è medio sublata plebem, si qua gladio superfuisset, in mancipiorum formam redacturos? Porrò vinci vtcunque miserrimum esse, at non pugna sed obsidione superari multo esse turpius. Nam strenuè pugnare virtutis esse, superare fortunæ. at fossa murisque hostem distinere nisi longè paucioribus non esse virile. Se verò superioribus diebus non sine maximo suo dolore tulisse eam indignitatem, vt hostes per agros libere ac impunè populabundi vagarentur, ac vrbi infesti adessent. ipse verò, auxilia indies expectans, se intra muros contineret, quæ cum aduentassent, ac spem dedissent, satis superque virium esse ad prælio decernendum, statuisse se postero die acie dimicare. Proinde se Bononienses pro sua salute, proque sua libertate ad pugnam compararent, ac postridie armati & instructi in forum accepto signo conuenirent, qui si suam fidem ac virtutem præstitissent, satis scire victoriam in expedito esse de hostibus, qui non tam suæ virtuti confiderent, quàm sperarent inter Bononienses discordiam fore, quos cum viderint suæ libertatis memores concordi acie pugnare paratos, insciissa spe animis defecturos. Qua oratione erecti Bononienses, indignatione simul & spe accendente animos, discedunt. Postridie omnes, qui arma ferre poterant, accepto signo in forum armati conueniunt, quorum parte ad vrbis præsidium relicta, cæteri cum Auxilijs Gometium sequuntur, qui cum eo deduxisset agmen, vbi Rhenus ponte maiore committitur, seque in mutuum hostium dedisset conspectum, ad hunc modum aciem instruxit. Veteranos milites in fronte collocat. Ad vtrunque cornu equites consistere iubet. Læuum attribuit Blasco Fernando, ipse sibi dextrum assumit, & leuis armaturæ milites

Gometij Albornotij ad Bononienses concio.

Acies ad pugnam instructa.

milites in medio locat. Galeotus Malateſta, cuius potiſsimum consilio Gometicus vtebatur, cum oppidanis ſubſiſtere iubetur, nec primo impetu inuadere, ſed laborantibus ſubuenire, aut feſsis ſuccedere. Equitatus partem iubet extra ordinem vagari, vt quid facerent molirenturúe hoſtes ab editioribus locis ſpecularentur, & ſi quid opus eſſet facto non turbato ordine in expedito eſſent. Sed nec hoſtes detrectauere pugnam, cuius dux erat, vt ſupra memorauimus, Franciſcus Eſtenſis. Qui veteranus ipſe quoque in fronte pugnaciſsimum quemq; militem oppoſuit. Gometio Vincentius Laudenſis, Garſiæ Fernando, Ludouicus Albenſis cum equitatu obijciuntur. Signo vtrinque dato magnis animis concurritur. Initium certaminis equitum, fuit, Læuum cornu hoſtium tantiſper Eccleſiaſticorum impetum tulit, donec Vincentius Laudenſis cum pleriſque alijs obtruncatur. Deinde ea parte acies inclinari cœpit. Gometius accepto vulnere nõ prius deſtitit à prælio, quàm largius manante ſanguine viribus deſtitui cœpiſſet. tunc verò milites hortatus, ne victoriam iam penè partam è manibus emitterent, pugnæ exceſsit. Iuſſo Petro Farneſio in ſuum locum ſuccedere, cui & ipſi protinus vulnus illatum eſt. Hæc cum eſſent paſsim per aciem diuulgata, inclinata hoſtium acies ſpiritum recepiſſe viſa eſt, maioreque animo prælium redintegratur. Tũ Fernandus, qui in læuo cornu ſtrenuè pugnãbat, ſuos hortatus magno impetu in confertiſsimos hoſtes irruit, & à ſua parte repulit ille quidem hoſtem, ſed dum auidus Ludouicum Albenſem ſequitur, telis obrutus occiditur. Tunc Franciſcus Eſtenſis, feſsis ac cedentibus ſuis integros ſummittit. contra quos Galeotus, haud amplius expectandum ratus, procedere iubet Bononienſes. Qui magnis animis irruentes hoſtes in fugam vertunt. & dux ipſe Franciſcus Eſtenſis inter fugam, cum in Eccleſiaſticos, qui vias obſederant, incidiſſet vinus capitur. Quo in prælio cecidere ex hoſtibus ſeptingenti; mille centum vulnerati ſunt; capti nongenti quadraginta. Ex Eccleſiaſticis circiter ducenti deſiderati, atque omnibus ſepulturæ datæ, ex quibus Fernandus Hiſpanus in æde Franciſci conditur. Galeotus inter paucos vulnus accepit. In captiuos nihil eſt ſæuitum, quin imò cunctis libertas, primoribus & arma reddita ſunt. Huius belli præmium cum Bononienſes, qui diu tyrannica ſeruitute preſsi fuerant, libertatem eſſe ſtatuiſſent tanta victoriæ partæ lætitia animis eorum incenſit, vt placuerit publico decreto diem, quo hoſtem ſuperaſſent poſteritati celebrem fieri. Statutumque eſt, id quod etiam nunc perpetua celebritate vſurpatur, vt xij. Calendas Iulias magno propoſito præmio equorum pernicitate contendatur. Inter hæc AEGIDIVS longis laboribus curisque fatigatus febre grauiſsima implicatur. Quæ cum ægritudine animi ingrauesceret, tyrannos non lætos modo fecit, ſed plenos etiam ſpe poſſereci-

Pugna ad Bononiã commiſſa.

Cæſorum numerus.

Quando victoria parta.

Aegidius aegrotat.

Digitized by Google

ſe recipi, quæ induſtria & ſtrenuitate illius amiſerant: cœptumque eſt à nonnulis nouis rebus ſtudere. Hoc vbi nunciatum eſt, AEGIDIVS vixdum morbo explicitus, nec planè viribus receptis, conſcenſo equo in conſpectum ſuorum venit, quo nuncio tyrannorum motus facilè ſupprimitur, & ipſe paucis poſt diebus vigori redditus pleraſque ciuitates obiuit, vt animos ſua præſentia atque verbis in fide confirmaret. Per id tempus de Pontificis obitu nuncius affertur. Simulque multorum amicorum literæ redditæ ſunt AEGIDIVM ad comitia pontificialia reuocantium. Tanta enim erat AEGIDII apud omnes cunctarum virtutum opinio, vt pleriſq; omnibus viſum fuerit haud dubitabile, eũ, ſi Auenione adeſſet, fore candidatorum maximè gratioſum. Quibus ipſe in hunc maximè modum reſpondit. Se verò illorum beneuolentiæ ingentes gratias habere. Cęterum ſi tunc temporis relicta Italia Auenionem ire pergat, pleraque oppida ſcelere et inconſtantia tyrannoruin magnorum magnum diſcrimen aditura. At qui non eſſe tãti ſe pontificatu maximo: qui melius fortaſſe iuſtiusque ad alium deferretur, augeri, vt quæ longo tempore multoque & labore & ſanguine parta, ſua potiſsimum præſentia retinerentur, diſcedendo hoſtibus tradere videretur, qui huiuſmodi occaſionibus immineret: darent modo ipſi operam, vt ſummo virò & omnium maximè digno ſumma dignitas defereretur. Se Eccleſiaſticæ reipublicæ ſuum officium præſturũ. Delatus itaque fuit pontificatus Guilielmo Chryſauro, qui mutato de more vocabulo Vrbanus eſt dictus, huius nominis Quintus, vir ſummæ virtutis, & integritatis. Qui accepto imperio ſtatim ad AEGIDIVM literas mittit laudi & adhortationis plenas, ac multis verbis ſuo & Eccleſiæ nomine gratias agens, iubet ſe expectare cupientem, parantemque Italiam, quod iam ipſius beneficio pontificibus liceret, inuiſere, & Romam ſedem antiquam repetere. Quo magis miror quoſdam memoriæ tradidiſſe ab hoc Pontifice AEGIDIVM Italiam fuiſſe miſſum: ſed & in quibuſdam alijs parum his rationem illorum temporum fuiſſe exploratã, indubitato teſtimonio deprehendimus. quippè multis breuibus literis à Pontificibus ad AEGIDIVM miſsis, quas ipſi perlegimus, ſed narratio redeat eo vnde digreſsi ſumus. Interea Barnabos Vicecomes acceptam nuper ad Bononiam cladem ægerrimo ferens animo, & tantæ vrbis recipiendæ deſiderio flagrantior effectus, bellum omni ope reparare nunciatur. Quare AEGIDIVS Franciſci Eſtenſis amicitiam, et quarundã ciuitatum ſocietatem occupare in rem fore ſtatuens, Lupo de Luna auunculo hanc prouinciam delegauit. Cuius induſtria operaque effectum eſt, vt cum hoc principe viro, et cum Parauinis, Veronenſibus, Florentinis amicitia & ſocietas iniretur. Sollicitato Franciſco Eſtẽſi eo prẽmio, vt in decenniũ Nonãtulæ & Bozano agri Bononiẽſis oppidis iure dominaretur. A quibus

Clemens VI. Pont. Max. moritur.

Succeſſit Vrbanus V.

Barnabos bellum inſtaurat.

Digitized by Google

bus missis auxilijs,par hostium copijs exercitus comparatur, huic Lupus de Luna præficitur.Cui, cum aduentare Barnabouem exploratores retulissent,in occursum ducit agmen,& ad oppidum,cui nomen est Salatolo, qua hostibus iter erat,castra metatur. Barnabos haud prælium detrectaturus castra castris opponit. Sed quia interfluente amne ne incursiones quidem faciendi facultas erat, aliquantisper prælio abstinuerunt,vtrique tamen in alteros irruendi occasionem expectantes: vt si fortè hostes vado traijcere cœpissent, diuisos & impeditos adorirentur.Hac cunctatione paucis traiectis diebus,speculatores referunt,impedimenta castris hostium egressa longo agmine retrocedere. Quod factum cum timentium hostium fugamq; parantium indicium, ab Ecclesiasticis interpretatum esset, placet Lupo amnem, quanta maxima posset celeritate,ponte committi. Quo sine periculo traiectis copijs, cœpit hostes prælio lacessere.Castra oppugnaturus si se intra continuissent. Illi verò & si timentibus quod audierant Ecclesiasticum exercitum multum inualuisse, illud quoque timorem adiecerat, quod tanta fiducia flumen traiecissent, prælio tamen decernere cunctis consilijs anteponunt:quippe cum fuga non modo turpis, sed instantibus hostibus plena periculi videretur: ac vt castris contenti fossa valloq; obiectis bellum traherent,præmissis impedimentis, ac commeatibus erepta facultas esset.Eductis ergo copijs prælium committitur.sed non diu Ecclesiasticorum impetum ferentes hostes in fugam vertuntur,quos illi insecuti magnam stragem edidere. Multos beneficio noctis interuenientis fuga subtraxit.Ex Ecclesiasticis pauci vulnerati sunt: interfectus vnus tantum,sed qui pro multis fuit,Garsias Albornotius AEGIDII nepos ex fratre,vir manu forti, promptoque animo, & qui multa suæ virtutis iam antè præbuerat documenta, & tunc cum in confertissimos hostes irruisset,non antè spiritum emisit, quam multos ex his qui promptius resistebant,trucidasset. Tam præstanti animo commilitonem in flore iuuentæ sublatum,non sine magno dolore tulit totus exercitus.Illo quoque adijciente molestiam, quod non ambigebatur patruo,qui ipsum,cum ob generis propinquitatem,tum ob eximias virtutes loco filij amabat,grauissimum nuncium futurum. Et profectò constat AEGIDIVM nihil vnquã grauius ea morte tulisse.Siquidẽ cũ perẽpto superiore prælio Blasco Fernãdo,quẽ summoperè diligebat,maximã ac penè vnicã posteritatis spẽ in hoc summæ indolis adolescente collocasset, nõ poterat non ægro animo ferre,hac se quoq; spe iniquitate fortunę fuisse defraudatũ & in hoc ictu fortunæ, illud quoq; vulnus recrudescebat.Hæc vbi sunt ad Põtificẽ delata, casum amici miseratus, huiusmodi quoq; literis eũ cõsolari officij duxit. *Vidimus tuis auspicijs, tuorumque virtute ac industria, fugatumque magna accepta clade cum exercitu suo Barnabouem, non sine magna voluptate accepimus, & tuorum in Ecclesiam meritorum*

Pugna iterũ commissa.

Garsias Albornotius interfectus.

Aegidium Pont per literas consolatur.

perpetuam ſeriem non ingrato animo recoluimus. Verum eninueroillud nobis fuit permoleſtum, ac victori e letitiam quod ammodo ſuppreßit, quod ſimul intelleximus Garſiam Albornotium fortißimum adoleſcentem nepotem tuum eo prælio concidiſſe. Cuius mortem te ægro animo ferrè non miramur. Summa enim virtus cum florente iuuentute extincta affectis animis merito miſeranda videtur: ſed te fortiſſimum ſapientiſſimumque virum minimè decet dolori ſuccumbere, quo accepta damna gliſcere ſolent, non reſarciri. Adde quod in hoc caſu multa ſunt, nec ea mediocria ſolatia, quæ meritò poſſint omnem moleſtiam abolere. Primum quod pro Eccleſia, quæ nobis, id eſt, Chriſtianis patria antiquior eſſe debet, fortiſſimè dimicans, & vt audio, egregiè victus occubuit. Deinde quod victor ſuo ſanguine victoriam ſuis peperiſſe videri poteſt. Qui vt vnum omnium trucidatus eſt, ita omnium maximè hoſtem propulſaſſe conſtanti voce nunciatur. Poſtremò quod honeſtiſſimam vitam ſummæ ſpei plenam, quam nulla deformi nota coinquinauerat, pulcherrima morte, velut firmiſſimo quodam ſigillo, concluſit, obſignauitque. Sunt enim vt rerum, ita morum quoque viciſſitudines, ac interdum qui optimè vixerit, vno vicio totam obfuſcat, deboneſtatque vitam. Prorſus, vt qui vitam cum laude clauſere, ii ſoli valeant ſine fuci ſuſpicione laudari.

Androinus Abbas Cluniacenſis, Cardinalis factus, mittitur ad Barnabonem, vt cedat iure Bononiæ.

Duobus prælijs fractum Barnabouem facilè ad pacem adduci poſſe Pontifex ratus, Androinum iam Cardinalem factum ad ipſum, tunc quoque bellum reparantem, legatum mittit, à quo paruo negotio perſuaſus eſt, vt iure cederet vrbis Bononiæ, quod ſe habere iactabat. Hac ab ipſo excepta conditione, vt legatione Bononienſi ſe AEGIDIVS abdicaret: ſcilicet ingratam rem huic ſe facturum arbitratus, ſi quam ciuitatem impenſe amare, & multis beneficijs demeruiſſe conſtaret, ea ſe authore cogeretur excedere: quod cum eſſet AEGIDIO, non ſine præfatione, denunciatum, hoc adiecto, daret id quoque Eccleſiæ, ne amatæ ciuitatis grauatè deponeret adminiſtrationem: Sibi verò reſpondit, minimè id fore moleſtum, quod ſi aliqua ſua merita in eam ciuitatem extarent, hoc quoque fieri cumulatiora velle, vt pro ipſius libertate, ac pace nihil ferret ægro animo: & ad Gometium Albornotium præfectum Bononiæ conſcribit, vt tradita ſucceſſori vrbe, ad ſe quam primum veniret. Quem proficiſci parantem ciuitas non immemor beneficiorum ab ipſo acceptorum communi conſilio pulchro ſimul, & præcioſo munere proſecuta eſt: quod eſſet grati erga ipſum animi teſtimonium. Hæc corona fuit gemmis in orbem ambientibus frequens, impoſita galeæ ſerico intectæ, in cuius cono criſta erat, à qua imaguncula argentea prominebat ſimilis angelo, dextra gladium, ſiniſtra aureum pomum tenenti: velut teſtata Bononia libertatem, facultates, ac demum precioſiſſima quæque bona reddita ſibi fuiſſe gladio, ac virtute Gometij. Quo potiſſimum miniſtro AEGIDIVS res Bononienſes pace belloque adminiſtrauerat. Tam grati animi fuit Gometio Bononienſium donum, vt eius imagine inſignia ſua perpetuo decorari glorioſum duxerit qualia modo viſuntur Bononiæ in

Bononienſem legationem relinquit Aegidius.

Gometio donum à Bononienſibus offertur.

niæ in ædibus collegij Hiſpanorum auſpicijs AEGIDII conditi, in lapide inciſa ſupra valuas, quæ introeuntibus ſecundo loco obijciuntur. Interea AEGIDIVS, qui Italiæ proſpiciendi omnifarias occaſiones captabat, quod à curis bellicis dabatur ocij, id omne in conſeruandam, augendamque pacem conferebat. Itaque vt ciuitates, quas à tyrannis iniuria aſſeruerat, bonis etiam legibus, ac moribus formaret, ſumpta à Pontificibus authoritate, neque enim paucorum dierum id opus fuit, leges condidit, quæ conſtitutiones Aegidianæ appellantur, tanta ſapientia, vt cum magno populorum conſenſu receptæ, parem Pontificijs, & Canonicis inſtitutis vim & authoritatem vſque in hodiernum diem obtinuerint. His rebus geſtis finis iam bello Italico impoſitus eſſe videri poterat, cum à tyrannis nihil moueretur. Ecce nuntius affertur latronum exercitum. quem Ambroſius quidam Vicecomes ductabat, Flaminiam, & finitima loca depopulari, deprædarique, à quibus Eccleſiaſticis oppidis non mediocrè periculum atque damnum immineret. His malis vt occurreret AEGIDIVS magnis itineribus ea verſus loca contendit, quæ latrocinijs infeſtabantur: & ſe cum Gometio, quem obuium habuit coniunxit. Hoc vbi Ambroſio allatum eſt, à finibus Eccleſiaſticis agmen abduxit. Qui nuncius non tam gratus AEGIDIO fuit, quam ille moleſtus; alterum exercitum longè maiorem, qui ſub Florentinis meruerat pari furore prædabundũ circa agrum Camerinatem debacchari. Britanni erant iſti, & Pannonij, mixta perditorum hominum Italorum turba. Quibus vel per ſe ſatis potentibus, Ambroſium, quem ſcilicet ſuarum virium pœnitebat, velle ſuam legionem aggregare, rumor afferebatur. Huic peſti omni ope occurrere AEGIDIVS antè omnia ſtatuit. Quippè non erat dubitabile, eos pro ſanis nihil eſſe facturos, & à nullo maleficio, modo vires ſuppeterent, eſſe temperaturos. In rem itaque fore ratus, ad hos legatos mittit, qui magnis pollicitationibus ac iuſta mercede conducendos curarent: ſed fruſtra auidos prædæ animos ad ſanitatem reuocare tentauit, qui obuia quæque populati, per Camerinatem agrum Fulginatemque, ſuperatis montibus, fines Montis Regalis pertinuerunt. Hic legati iterum ab AEGIDIO miſſi, qui nihil voluit intentatum relinqui, agmen conſecuti, & ſi maioribus præmijs maioribuſque pollicitationibus negotium tentaſſent, re tamen infecta redierunt. At illi ad Aquilam, oppido id nomen eſt, caſtra poſuêre, & ingenti abacta præda cœperunt fruſtra oppidum impugnare. Nam præſidium paucis ante diebus ab AEGIDIO miſſum tam promptè cum oppidanis reſtitit, vt non mediocre damnum fuerit ab hoſtibus acceptum. Tunc AEGIDIVS, qui omnia prius experiri, quam armis rem gerere conſtituerat, cum intellexiſſet magnam gratiam Gometio cum pleriſque Britannorum intercedere, in eadem militia ſuperio-

Eiuſdem inſignia in Hiſpanorũ collegio.

Conſtitutiones ab Aegidio factæ, quæ hinc Aegidianæ dicuntur.

Latronum exercitus.

Britannorum & Pannonum copiæ in agrum Camerinatem debacchati.

Gometij ad Britannos illos legatio.

Digitized by Google

perioribus annis,conciliatam, ipſi imperat eos adeat, conetúrque ómni ratione adducere in partes Eccleſiæ, ac Ioannæ Neapolitanorum Reginæ quæ ſuorum inconſtantiam verita, firmo præſidio regnum tutari ſtatuerat ad continendos in officio principes,quorum conatus paulò antè repreſſos fuiſſe ab AEGIDIO commemorauimus. Ille verò cum in caſtra peruenisſet,amicos agnoſcit,omnes ferè, qui ordines ducebant, viciſſimque agnoſcitur ab ipſis:ac poſt multa dicta factaque, vt ſolet,amicè,priuatim ſingulis quorum ſuminam eſſe inter ipſos authoritatem intellexerat, quid veniſſet, expoſuit, ſuaſit, precatus eſt, quos demum cum perſuaſos intelligit,concilium poſcit. Quod cum frequẽs conueniſſet, quæ priuatim ſingulis dixerat publicè vniuerſis elocutus facilè in ſententia animos eorum confirmauit. Ad ſummam pax & ſocietas his conditionibus conuenit. Vt AEGIDIO Reginæque ſex menſes hæ copiæ auxilio eſſent,atque imperata facerent, acciperentq; pro mercede ducatorum centum quinquaginta millia duabus ſolutionibus. Quod vbi AEGIDIVS reſciuit Gometio imperat, vti primo quoque tempore agmen illud cæteris copijs coniungeret, & ad Vrbem ueterem promoueret,& Anichinum Ambroſiumq;, (qui paribus copijs coniunctis eum tractum latrocinijs infeſtabant,& nonnullis oppidis oppugnatis,quoſdam tyrannos patria exules ſe ſecutos ſpe vana erigebant,)bello perſequeretur. Ille nihil moratus ad ea loca perduxit agmen,vbi ſtatiua hoſtes habebant:iubetque protinus ſuos hoſtilia caſtra obequitare,eo conſilio,vt niſi poſſent hoſtes ad pugnam elicere, caſtra oppugnare adoriretur. Tunc verò Anichinus ſuas vires æqua æſtimatione metitus,nihilque temerè agendum ratus, communi conſilio legationem de pace mittit. Quæ his conditionibus data eſt. Vt oppida Eccleſiaſtica,quæ occuparat ſtatim AEGIDIO redderet: vtque ſe copiasque ſuas iure iurando obſtringeret, ne intra triennium auxilium hoſtibus,aut Pontificis aut Neapolitanorum Reginæ præſtarent. neúe horum clientibus quoquo modo iniuriam inferrent. Tunc verò iuſta mercede his ipſis auxilio futuri Gometium ducem ſequerentur. Inuicem ipſis,qui ſumma inopia laborabant,ne deprædari cogerentur,pecuniarum certa ſumma pacta eſt. Sed hac paucis poſt diebus numerata, Britãnorum ac Pannoniorum animos ſuſpitio inceſſit, ne hæc ſolutio ſuam cuius tempus inſtabat,moraretur. Itaque non expectato die, amicitiæ fideique obliti temerarium ſimul & ſceleſtum conſilium inire cæperunt, vt Gometium in cuſtodiam conijcerent, tam diuque coercerent,donec pactum ſtipẽdium ſibi numeraretur. Quod vbi eſt Gometio enunciatum, per quendam è Britannis arcta & veteri amicitia ipſi coniunctum,multis ipſorum dictis factisque nuntio conſentientibus,indubitata initi conſilij ſigna conſpicatus,per ſpeciem commeatus qui parcè ſuppetebat,proſpiciendi, in Vrbemueterem ſeſe recepit, vt

Gometius Anichinum Ambroſiumque tyrannos ad Vrbẽ ueterem bello perſequitur.

Pax inter ipſos quomodo inita.

Perfidũ Britannorũ conſilium.

præ-

præſentem barbarorum feritatem vitaret: quem ſui admoniti conſilij ſubſecuti ſunt. Hoc cognito Barbari ſe deceptos arbitrati tanto furore correpti ſunt, vt cœperint non modo vndique prædas agere, ſed agrum Vrbeuetanum & finitima loca igne ferroque vaſtare. Tantam immanitatem non ferens Gometius coactis vndique auxilijs ipſis quoque Anichino Ambroſioque accitis, partem barbari exercitus comparauit, atque eos perſequi contendit: qui accepto nuncio in agrum Perusinum diuerterant, ibique caſtra munierant. Quo cum ventum eſt, Eccleſiaſtici caſtris adequitando hoſtes ad pugnam prouocabant. Illi cum diu cunctantes, quod numero iam, nō modo cauſa Eccleſiaſticos ſuperiores effectos cognouerant, ſe intra caſtra continuiſſent, cœptumque eſſet fame laborare, ſilentio noctis caſtris elabuntur. Hoc vbi eſt Gometio ab exploratoribus renunciatum, ipſe cum equitatu prægreſſus, vt fugientes moraretur, cæterum agmen ſumma celeritate ſubſequi iubet, nec longe progreſſos aſſecuti à nouiſſimo agmine laceſſunt. Illi verò multis ſuorum amiſſis, continenti fuga in quoddam agri Perusini caſtellum ſe recipiunt: Frumento cæterisque commeatibus adeò vacuum, vt obſeſſi vix biduo potuerint famem tolerare. Tandem rebus deſperatis permiſerunt ſe Gometio. Qui ſumpto capitali ſupplicio de his qui caput, authoresque tantorum malorum extiterant, vt eſſent latrocinij ac perfidiæ non inultæ documentum, cæteros accepta fide, ſe primo quoq; tempore finibus Italicis ſine iniuria exceſſuros, impunè abire permittit. His ita debellatis nihil ſupereſſe videbatur, quod poſſet ocium pacemque ſociorum & clientum Eccleſiæ ſollicitare, præter Perusinos qui quorundam ex primoribus impulſu rebus nouis ſtudebant. Iamque Aſſiſium ditionis ſuæ fecerant. Horum igitur vt motus inhiberet AEGIDIVS præfecto Blaſco nepote, qui Piceni & Flaminiæ curam gereret, in Vmbriam proficiſcitur. Et vbi Aſſiſium peruenit, Perusinorum eiecto præſidio ciuitatem ſuæ reddidit libertati. In qua, æde Franciſci reſtaurata ſacellum intus iuſſit ædificari, & in eo monimentum quo mortuus conderetur, extrui. Tantiſque beneficijs monachorum collegium proſecutus eſt, vt ſe ipſi ſanctiſſimo ſtatuto conſtrinxerint, ſingulis menſibus quarta & viceſima quaque die eius animæ iuſta ſe in perpetuum celebraturos quod officium pari de cauſa Bononiæ anniuerſario ſacro præſtant eidem in æde Ioannis in Monte, XXV. Auguſti religioſi Monachi, qui Auguſtini regulam profitentur. Sed dum Aſſiſij AEGIDIVS commoratur, cupido inceſſiſſe animum fertur corporis ſanctiſſimi Franciſci viſendi: quod cum venerabundus conſpexiſſet, & impreſſa Chriſti vulnera notaſſet: exclamaſſe dicitur. Vel ſolum Franciſcum ad confirmandam Chriſti religionem ſatis fuiſſe. Poſt hæc Perusium peruenit acceptuſque in vrbem cum authores malorum partim capitali ſupplicio multaſſet, partim in exilium miſiſſet, cæteris collauda-

Pœnas dant perfidiæ.

Perusium & Aſſiſium bello vexata ab Aegidio liberantur.

Aegidius ſibi mortuo monimentū in quo conderetur, extruit.

S. Franciſci corpus viſit Aegidius.

tis ac liberali oratione confirmatis, Viterbium peruenit. Tunc verò cum vniuersam Italiam sua opera pacaram considerasset, nullumque nec à tyrannis nec à latronibus periculum imminere, intelligeret, Gometium ad Pontificem cum quatuor nauibus proficisci iubet. Et quo in statu Italia esset nunciare, omnia tanquilla pace frui. Si vellet Romam, quod ante significauerat, inuisere, tuto secureque iam inde licere. Gratissimum sibi fuisse nuncium aduentumq; Gometij Pontifex non verbis tantum, quib. AEGIDII virtuti ac industriæ gratias egit, sed multis etiam beneficijs declarauit. Siquidem inter cætera ipsi Gometio Esculi, quod oppidum est in Piceno, ius & vectigalia in decennium tribuit. Fratres AEGIDII literis & nuncio ab Hispania iubet accersiri, nõ alijs professus velle se præfectis administratoribus, quàm his Italiam tueri ac gubernare: statimq; discessu comparato, in Italiam proficiscitur. Cum ad Viterbium ventum est, vbi AEGIDIVS eius aduentum expectabat, paulisper hic commoratus, quindecim annoru n administrationis & vectigalium rationem quorundam inuidia & impulsu, reposcenti Pontifici claues vrbium arciumq; à se receptarum vix capiente curru AEGIDIVS pro ratione obtulisse fertur. Cui Pontifex, admiratus eius magnitudinem ac constantiam, *Et hercle*, inquit, *AEGIDI tã emissam rem Ecclesiasticam haud magno impendio nobis receptam esse fatemur, & tuæ parcitati gratias habemus.* Paucis post diebus AEGIDIVS ad vrbem Romam Pontificem comitatus, longi muneris vacatione impetrata, Viterbium redijt: vbi mortalitatis memor, ac velut instantem mortem animo præsagiens posteritatiq; consulens, testamentum rarissimi exempli sanctissimè ac religiosissimè condidit. & conuocatis amicis, collegij in vrbe Bononia Hispanis condendi, de quo mox separatim dicemus, præcipuam curam delegauit, & tribus mensibus quàm Viterbium redierat exactis, vitam cum morte commutauit. Anno gratiæ Millesimo Trecentesimo Sexagesimo septimo. Tanti viri mortem Pontifex tam acerbè tulit, vt accepto nuncio continuum biduum nihil aliud, quam mœrori indulserit, nec sui conueniẽdi copiam cuiquam fecerit: corpus eius vt ipse iusserat, Assisium elatum, & in æde Franciſci depositum est. Inde Toletum vbi modo ossa eius iacent, paruulo admodum impendio humeris deportatus est. Nam Summus Pontifex hoc tribuit eius meritis, vt quicunq; lecticam quantulocunq; spatio supportaret, peccatorũ remissionem perinde consequeretur, ac si Anno Iubilei Apostolorum Petri & Pauli ædem inuisisset: quod officiũ AEGIDIO cum locupletissimo ipsius meritorum testimonio ab Henrico Rege, qui Petro fratri à se interfecto succesſerat, suisq; purpuratis præstitum accepimus.

Romam Aegidius Pontificem inuitat pacata Italia.

Romam pontifex proficiscitur.

Viterbũ testamentum condit & moritur Aegidius Anno 1367.

BRE-

BREVIS BONONIENSIS COLLEGII HISPANORVM DESCRIPTIO, ET QVORVNDAM QVAE ad ipſum pertinent, commemoratio.

SED, vt pollicitus in calce hiſtoriæ geſtorũ AEGIDII dicere ſeparatim de Bononiẽſi Hiſpanorũ Collegio, promiſsũ exoluã, pauca hoc in loco de eo verba mihi faciẽda ſunt. Si prius de nobili, & memorabili eius teſtamẽto, quo cõſtat, collegiũ cõdi ab AEGIDIO fuiſſe iuſsũ, nonnihil attigero. Reſignato Teſtamento quod conditum eſt, anno gratiæ Milleſimo trecenteſimo ſexageſimo quarto, multa, quę eius ſanctitatis, religionis, ac ſummæ iuſtitię documento eſſe poſſunt, reperta ſunt. Ex quibus quæ memoratu digniſsima ſunt viſa, & monumentis prodenda, ſilentio præterire non putaui ex officio fore: cætera qui deſiderabunt, petant licet ab eodem Teſtamento, quod iam pridem editum, impreſſumque circumfertur. Principio iubet ſibi quinquaginta miſſarum millibus primo quoque tempore parentari. Centum virginibus maritandis Toletanæ & Conchenſis diœceſis trecenos Marapetinos diſtribui. Qui nummus, vt accepimus, id temporis in Caſtella tanti erat, quanti nunc regalis nummus, aut in Italia Marcellus. Redimendis captiuis Chriſtianis è dominatu Mahumetæorum triginta eorundem nummorum millia legauit. Porrò cum ſex ſacerdotia, quas Capellanias appellant, in Eccleſia Toletana ſtatuiſſet, duabus dotandis, quas indotatas relinquebat, huic Eccleſiæ triginta millia. Præterea Conchenſi pleraſque poſſeſsiones, prædia ſuburbana, paſcuaque inſtituendis in eo templo duabus capellanijs in ſacello, vbi parentes ipſius iacent Cui ſacello calicem argenteum auratum, ac precioſa & decora ſacerdotalia veſtimenta legauit. Adhæc multa eidem Eccleſiæ precioſa, ac in primis pluuiale ſuum margaritis diſtinctum. Item monaſterio Franciſci in Aſsiſio tres tapetes magni precij, ac ædificationi eius ædis mille florenos. Item Anconæ in Eccleſia cathedralitia, ſtatuit vnum ſacellum dicandum Clementi martyri. In eadem vrbe, in æde Magdalenæ duas capellanias: ibidem Monachis prædicatoribus ad ædificandum centum florenos legauit. Heremitis totidem Monachis, quos minores dicunt, ducentos item ad ædificandũ. Iã domeſticos ſingulos quanta, pro cuiuſque conditione, liberalitate proſe-

Collegij origo.

Teſtamentũ Aegidij pietatis plenũ.

Aſsiſioquid legauerit.

profecutus fuerit, longum est enarrare. Hoc quoque magnificum, quod a suo obitu nouem continuos dies iubet, quicunque iustis soluendis interfuissent ipsius sumptibus ali, Et duo millia pauperum panno ipsorum ordini conueniente vestiri, sed de his hactenus. Nam ingentia legata, quæ propinquis ac consanguineis, præsertim Gometio Albornotio nepoti reliquit, referri non est operæ. Venio ad Collegium quod ex residuo bonorum suorum magnificè cõdi iubet Bononiç, ob florentissimum omnium disciplinarum Gymnasium, & suum vniuersalem hæredem instituit. Et moriens inuictissimo Hispaniarum Regi, & Cardinalium Hispanorum Romæ degentium antiquissimo cuique commendauit: à quibus suscepto patrocinio, vt solet esse religiosum huiusmodi officium à defunctis iniunctum negligere, in magnis sæpè necessitatibus ipsorum authoritate seruatum est, sæpè etiam beneficio auctum. Aedes autem ædificandi, & prædia emendi negotium datum est Fernando Aluaro Abbati Valladoliti, & Alphonso Fernando cubiculario. A quibus in ea parte vrbis conditæ sunt, quæ meridiei ac occidentis medium spectat, non longè à porta, quam AEGIDIVS, mutato vocabulo Cæsaraugustæ à nomine amatæ vrbis appellauit, cum prius Villianæ diceretur, & eam viam, quæ à collegio pertinet ad hanc portam, quadrato lapide strauerat: qui post inde translatus est ad Rheni vrbem interfluentis alueum muniendum Consulto Senatus Bononiensis, qui pro eo lapide laterib. coctis eam viam strauit, professus vt accepimus, publica fide eandem perpetuo sternendo reficere. Sed in his ædibus ædificandis qui negocium susceperant, non tam decoris, quàm firmitatis videntur habuisse rationem. Constant enim parietes omnes coctis lateribus, qui vt in altitudinem haud admodum sublimes exsurgunt, sic in latitudinem patent latissimè. Opus est vbique concameratum, vbique itidem latericium, ea demum firmitudine stabilitum, quæ citra resarcionem videatur immortalitatem polliceri. Forma ædium si ad insulam spectes, quam cum binis hortis, & domibus, quas collegium sibi contiguas possidet, efficiunt, in orbem potissimum excurrere dicas, nisi quod paucis angulis interpellatur, si ad ipsum velut corpus collegij scholasticorum vsui accommodatum, quadrata figura est. In huius medio cauædium patet raris consitum arboribus lauris, buxis, & tessiminis vulgò dictis. Hoc breuiusculo pariete omni ex parte infrà supraq; peristylio committitur. Sacellum quod Clementi dicatum est, cæteris ædibus altius exsurgit, quod à Septentrione commodè pro ipsarum ratione ædificatum, ingredientibus domum obijcitur è regione. In huius eminentiore turricula horologium nuper est fabricatum, quod per singulas horas & tintinabulo, & gnomone labentis temporis scholasticos non modo, sed viciniam quoque latiusculè admonet. Triclinium contra sacellum in parte superiore ante sexdecim annos in vsu erat discum-

Collegiũ hæredẽ ex asse instituit.

Aedificium firmissimũ.

Area & horologium.

Triclinium.

ſcumbendi, meridiem ſpectans, à quo per tres feneſtras quamdiu virent agri in Apenninum montem amœniſsimus proſpectus eſt : qui conſitus omnis generis arboribus ſe molliter ab ipſa protinus vrbe incipit attollere. Sed vt incommodum per longiuſculos anfractus à coquina, quæ ab Oriente iacet parte inferiore, in hoc cœnaculum, in quod per viginti ſex gradus conſcenditur, cibaria efferendi tolleretur,hoc in alios ceſſit vſus, & alterum anno gratiæ Milleſimo ducenteſimo ſexto, ab eadem parte, ſed paululum in dextram ingredientibus ſubductum,eadem ferè forma, & iuſta magnitudine loco inferiore ædificatum eſt. Quod lumen à meridiè duabus feneſtris admittit: ab Oriente focum habet, qui aſſiduo igne tota hyeme triclinium ingenio regionis humens,frigensque temperat. Reliquum diſpoſitis menſis vndique ambitur, niſi qua cælla promptuaria nuper facta recedit. Sub hoc triclinium ſuperioribus diebus aptiſsima ſimul & pulcherrima cella vinaria ſubterraneo loco, ſed latericia teſtudine intecta multis operis, magnoque impendio conſtructa eſt: ducta cloaca, per viam Cæſarauguſtæ,qua exſudans aqua, quæ hactenus optatum opus morabatur,effunditur,ſordesque doliorum egeruntur. Cubicula omnia infrà ſupraque concamerata anguſtioribus, ſed latericijs parietibus diſtinguuntur. Quæ Theologis aſſcripta ſunt, Orientem ſpectant vno excepto, quod vergit ad Septentrionem : Medicorum Occidentem: qui verò Pontificio, ciuilique Iuri ſtudent, vt ſunt numero longè plures,ſic cubicula infrà&ſuprà in omnem partem diſperſa tenent,eadem que vulgo ratione librorum capaciora. Communis bibliotheca,quæ ab Oriente ſacellum parte ſuperiore contingit, referta eſt libris non tam pulchris, quàm emendatis. Sunt enim vetuſtiſsimi magna ex parte,& manuſcripti,& quorum nonuullis ipſum AEGIDIVM dum in humanis ageret, vſum fuiſſe conſtat.Extra id quod Collegij velut corpus appellauimus,horreum eſt capaciſsimum, quo frumentum,& cæteræ fruges conduntur.Huic par cella altera vinaria ſubdita eſt. Tum lignorum repoſitorium,iuxtaque equorum ſtabulum. Deinde penè ſacellum ambientibus occurrit aptiſsimum Spheriſterium : quo in ſtudiorum inducijs, licet feriatis ſodalibus tuendæ valetudinis gratia exerceri,vt honeſto ludo corpore exercito,& animis relaxatis integriores vigetioresq;ad ſtudia redeãt.Ab hoc horti alteri proximè excurrũt, diſpoſitis arboribus conſiti, viribusq; ita ambientibus, vt amœna dum virent arbores,efficiant deambulatoria. Sed omnes hæ arbores nouellæ ſunt,& locus ipſe ædib. Hiſpanienſib.adiunctus ante quatuor annos, area publica erat inutilis alioquin, & parum decora. Hæc itaque à Senatu Bononienſi impetrata domui noſtræ acceſsio facta,ducto pulcherrimo muro, qui diſtingentibus pinnis viam publicam honeſtat : quæ vt pulchrior aſpectu redderetur, aliorum hortorum, qui à meridie a-

Cubicula.

Bibliotheca communis.

Spheriſterium.

Horti.

trio pariete medio committuntur, particulis pacto nobis adempta est. Hæc igitur forma est, hæ ferè partes rerum, quas hoc in loco à nobis quamlibet crassa Minerua describi, haud ita videatur importunum, si quis doctissimos, & eos summa grauitate viros meminerit, non dico vrbana palatia, sed rustica prædia, villasque suas, affectatè descripsisse, idq; memoriæ prodere tanti putasse. Constat autem conditũ fuisse Collegium, circiter annum à redempto orbe, Millesimo trecentisimo sexagesimo quinto, quod vix dici potest, quanto semper vsui, quantoque ornamento nostris hominibus fuerit. Ex hoc enim viri, quos enumerare longum esset, sapientia clari nulla nõ memoria prouenêre, qui tum singulas ciuitates, tum vniuersam Hispaniam doctrina & consilio summopere iuuarent. Et viuunt hodie haud ita pauci (ne quis putet effœtam huius Collegij feracitatem consenuisse, qui partim docendo, partim monumentis literarum, alij maximarum rerum administratione secula nostra exornant. Quorum sunt Antonius Nebrissensis, qui expugnata suo Marte Barbarie, quæ ab Hispania Latini sermonis exterminato nitore, regnum longè lateque obtinebat, nunc Regum Hispaniæ historiam fœlici, & antiquitatem prouocaturo stilo mandat monumentis. Et Fortunius Garsias Cantaber vtriusque Iuris peritissimus. Regius nunc, vt audio consiliarius, & qui in Regno Nauarræ magistratu fungitur, qui Regens appellatur: de cuius doctrina & virtutibus quid sentirem iampridem quadam epistola ad Iacobum Arrheagam Iodalem meum, virum quoque vtriusque Iuris doctissimum testatus sum: quæ (vt video) edita in vulgus est, cum illis Commentarijs quæ ipse in l. Gallus, de li. & posth. ff. composuit. Adhæc Antonius de Burgis Salmanticensis, cui doctorum consensus primas in iure Pontificij cognitione defert. Cuius discessum mirum est, quàm ægrè tulerit Academia Bononiensis, vbi honestissima conditione Ius Pontificium publicè docebat, cum est à Leone decimo Pontifice Maximo huiusmodi opinionis fama commoto Romam accersitus, vt eius doctrina, ac iudicio in maximis rebus vteretur. Dignissimus quoque qui inter præcipuos numeretur Ioannes Montesdoca Hispalensis: qui vt taceam, quam in Theologia ad Scoticã subtilitatem, quam potissimũ æmulatur, proximè accedat, cum huius memoriæ philosophorum principibus æquo Marte certat de primo loco: quique nunc in celeberimo Gymnasio Patauino Philosophorum facile princeps annuo sexcentorum ducatorum salario naturalem doctrinam docet. Noster quoque est vir Theologica doctrina clarus Martinus Garsias, Episcopus Barcinonẽsis: qui (vt rei summam complectar) nulla maiorum suorum claritate adiutus, ex fortuna perquam mediocri ad magnos processit honores, & ingenti ac multiplici virtute coniuncta pari sapientiæ, id est assequutus, vt Episcopali dignitati, quam suis sibi meritis, pepererat, non minus decori esse putaretur

Vt Plini⁹ minor lib V. epist VI. Statius Papini⁹ & Vitruuius.

Conditum collegium anno 1365

Qui potissimũ viri doctissimi inde proderint.

Antonius Nebrissensis Grammat.⁹

Fortunius Garsias. I C.

Antonius de Burgis Salmãticẽs. I.C.

Ioãnes Mõtes doca philosophus.

Martinus Garsias Episcop⁹ Barcinonensis.

retur

retur,quàm ab eadem ipſe honeſtaretur : quæ multorum qui virum familiarius cognouerunt,conſtanti nobis ſermone relata,ſpem dederũt poſſe hunc mihi fama tantum notum inter viuentes ſine inuidia nominari:Nam de quibus ante hunc mentionem feci, eos vt nominatim referrem,duæ me cauſæ potiſſimum impulere, altera quod alij viri eruditiſsimi,& memoratu digniſsimi, quanti ſint,audiui tantum, hos diuerſis quidem & locis,& temporibus præſens tamen colui,& ijs partim præceptoribus ſum vſus.Altera quod ijdem tum docendo in celeberrimis Gymnaſijs magno publicè propoſito præmio, tum editis ſuis operibus ſingularem ſuam doctrinam cunctis hominibus notam fecerunt,vt timor non ſit,ne dum horum excellentem doctrinam commemoramus, noſtris indulgenter fauiſſe videamur. Sed cum cæteros, qui ante hanc memoriam floruere ex induſtria taceam, ne tot virtutes & præclaram ſapientiam tanta breuitate, tamque iniquis ſpatijs coercendo in plurimos, eoſdemque ſummos viros iniuriam videar intuliſſe,vnum ſine flagitio prętĕrire nõ poſſe videor:qui non doctrina tantum,& ſanctitate viuens excelluit, ſed mortuus etiã magnis multisque miraculis claruit. Petrus Arueus hic eſt, qui vulgo Magiſter Epillæ vſurpatur, quia fuit ſacræ doctrinæ Magiſter, & Epillæ, caſtello id nomen eſt in agro Cæſarauguſtano, natus: qui cum ob ſapientiæ opinionem,& parem morum ſanctitatem in ea ciuitate iudex,vindexque hæreticæ prauitatis factus eſſet:tam conſtanter, tam ſeuerè, tam denique religioſè crimen hoc ſcrutabatur, & vindicabat, vt ſummam in ſe hæreticorum inuidiam concitauerit.Eumque ipſis timorem iniecerit, vt illi ſatis ſibi perſuaſiſſent,hoc viuente, nihil ſibi eſſe de ſua ſalute ſperandum. Itaque deſperatis rebus,inſidias ei magnis ſtudijs tendebant. Quod cum eſſet eidem renunciatum ab amicis, vt parcius ageret admonentibus,reſpondiſſe fertur:Nihil ſe,quid ab hominibus ſibi poſſet accidere ſolicitum eſſe, modo Deo immortali & Chriſtianæ religioni ſuum officium præſtaret. Ita cum aliquando intempeſta nocte templum eſſet ingreſſus nocturnis ſacris interfuturus, quo officio fine intermiſſu Canonicus fungebatur, duo armati ab hæréticis ſummiſsi hominem genibus flexis Deo more ſuo ſupplicantem adorti,trucidant. Qui,cum in Regno Arragoniæ nullum effugij locum ſibi fore ſatis tutum intelligentes, in Galliam transfugere ſtatuiſſent, finibus tamen Aragoniæ, quo ſæpius fugientes peruenerũt,omni ſtudio conãtib. excedere nõ fuit vlla ratione poſsibile,diuinitus sẽper, vt ferũt,in ipſo regnorum cõfinio torpentibus,& in veſtigio hærétib.quod ipſi paulo pòſt comprehenſi cum crimine falſi ſunt, quum ad ſupplicium traherentur. Multos dies ſanguinem interfecti ferbuiſſe, & plurimos eius aperſu conclamatis morbis fuiſſe explicitos, conſtanti voce

Petrus Arueus vulgò Magiſter Epillæ Theologus & Martyr.

Arnei martyrium.

ti voce fertur, Ergo cum hominum opinio in diuos ipſum refertur non dubitaſſet, tumulus ei ex pario marmore in honoratiſsimo templi loco, Senatus Populiq́ conſenſu poſitus eſt : qui lampadum perpetuo igne illuſtratur, & magna populi pietate colitur. Ad quod multi plerumque venerabundi accedentes, fuſis precibus, hoc interceſſore honeſta optata à Deo impetraſſe crediti ſunt. Ne ſingula perſequar eius miracula, quæ plurima Cæſarauguſtana ciuitas teſtis locupletiſſima prædicare ſolet. Et profectò ſi gratiſsimis nec inuidè merita libeat interpretari, quod tot collegia ſplendidè ac magnificè in Hiſpania condita fuerint, in quibus ſtudioſis ſcholaſticis omnia ad præclaram ſapientiam gratis, & abundè ſuppeditantur. AEGIDII Albornotij beneficium videri poſſit, qui primus hoc collegium in florentiſsimo Gymnaſio condidit, cuius exempla cætera in Hiſpania condita fuiſſe non poteſt dubitari. Certè Ioannem Luppum de Mitina, virum ſummum & nunquam ſatis laudatum qui in Eccleſia Saguntina Archidiaconus fuit de Almazan, hoc ſpectato collegio, cum legatus à Rege Hiſpaniæ ad Pontificem Bononiam diuertiſſet, ad eius formam conſtat collegium commodiſſimè ternis denis ſcholaſticis ſtudia Theologiæ æmulantibus ſtatuiſſe in ſuburbano Seguntiæ loco ab hominum cœtu omniq́ue turba, vt Philoſophos decet, ſepoſito : cuius nos adoleſcentes aliquam partem fuiſſe non modo non pœnitet, ſed etiam gloriamur. Iam Petrũ Gonlũ Mendociũ, Franciſcũ Ximeniũ Cardinales & Archiepiſcopos Toletanos, quem niſi Aegidium æquè Archiepiſcopum Toletanum & Cardinalem, qua parte vel religionem vel mortalitatem iuuêre, imitatos fuiſſe credimus? quorum alter Valliſoleti, alter nouiſsimè Compluti magnifica Collegia ad huius exemplum conſtruxerunt, vt ante hos Salmanticæ vir inclytus Iacobus Anaia Archiepiſcopus Hiſpalenſis. Ex quibus complures viri eruditiſsimi, qui Reipub. Hiſpaniæ multifariam prodeſſent, extitêre, cum magna eorum gloria, quorum beneficio, eruditione, pariter & authoritate aucti eſſent. Quare ſic exiſtimo cum multiplex hominibus ad homines cum ſua laude demerendos, aliaq́ue alijs via pateat : nullam eſſe tamen ad immortalitatem magis compendiariam ea, quã ſummi illi viri ingreſsi ſunt, qui ſtudia literarũ, & mortui tãtopere fouẽt : ſi mortui dicẽdi ſunt, & nõ potius immortalitate donati, quorũ rectè facta doctorũ virorũ ſermo quotidie vlurpat, & nomina circũſonãt aures ſapientũ, ita nũquã ex eorũ animis diſcedit tantorũ virorũ recordatio. Neq; verò eos ſolũ venerãtur, ac loco numinis colũt, qui ſui quorũq; Collegij authores fuerũt. Sed eos quoq; ſuſpiciũt, qui vel induſtria, vel benignitate cõmodo, aut dignitati Collegij cõſulere. Vt nos Bononiæ Petrũ de Frias, Cardinalẽ virũ ſanctiſsimũ, & de Collegio noſtro optimè meritũ : qui cũ ei⁹ patrocinium antiqua lege ſuſcepiſſet, idq́ue improbitate & auaritia quorundam

Seguntinum collegium cuius Sepulueda alumnus.

Complutenſe & Vallis oletanũ collegium qui condiderint.

Petrus Fri⁹ in collegium Bononienſe beneficus.

rundam ſcholaſticorum labefactatum & penè profligatum offendiſſet, omni cura & diligentia, ſummaq; liberalitate duobus millibus ducatorum de ſuo erogatis, in priſtinum ſtatum reſtituit. Cuius beneficij memores inſtituto maiorum anniuerſario ſacro quotannis ei pridie Calendas Ianuarias libentiſſimè parentamus: vt Bernadinum Caruaial Cardinalem, qui ſanctæ Crucis inſcribitur, qui huius quoque Collegij patronus in multis ſæpè neceſſitatibus ei laboranti ſubuenit: & iniuris laceſſitum indentidem vendicauit, omniq; authoritate etiam nunc tueri perſeuerat. Vt denique (ne ſingulos perſequar) Aluarum Carrillum Albornotium ſummæ virtutis virum, & in cuius iuuenili ætate canam prudentiam & ſenilem conſtantiam, grauitatemq; merito demireris, Et Xanthum Mirandam canonicum Ralaguritanum artiũ & theologiæ doctorem eruditiſſimum, qui multos annos Compluti, vbi nos ei præceptori triennium philoſophantes operam dedimus, publico ſalario Dialecticam & Phyſicam doctrinam, deinde Theologiam docuit, cum magna ſua gloria: acerrimus omnium, quos ego vnquam viderim diſputator, & qui in ſophiſtarum & phyſicorũ ſcholaſticis congreſſibus, quo tempore hæc ſtudia curabat, regnare dicebatur. Sed illã tantam gloriam audio iam ab eodem maioribus ſuis virtutibus & opinione Theologicæ ſapientiæ ſuperatam. De cuius virtutibus acriq; & flebili ingenio parcius agere illi timor admonet, ne amantiſſimo præceptori, & cuius in me reciproca beneuolentia multis extat teſtata documentis, quidquam me induſiſſe, inuidia poſſit interpretari. Qui duo viri cum ſuperiore anno ab vniuerſa Hiſpaniarum Eccleſia ob ipſorũ præſtantiam ad pontificem legati Bononia tranſirent, Collegium noſtrum libentiſſimè inuiſerunt, & alter parentis AEGIDII monimẽtum celebre, & ſuæ familiæ magnum ornamentum cum ingenti gaudio preſens conſiderauit: alter diſcipulos amantiſſimos ſui lętabundus agnoſcit, & viciſſim agnoſcitur. Quibus nec ipſi honori debito habendo, nec officio noſtro præſtando defuimus. Ad ſummam ſuſcepta illi huius collegij cura Romæ omni ſtudio à Leone. X. P. Maximo, authoritate & nomine Hiſpaniæ Eccleſiæ contenderunt, impetraueruntq; illud nobis optatiſſimum ſimul & æquiſſimum Priuilegium, *vt quiſquis ritè aſcriptus huic Collegio Hiſpanorum, & ab Hiſpano condito iuxta eius ſtatuta doctoris, aut magiſtri dignitate Bononiæ actus eſſet, perinde ad Eccleſiaſtica ſacerdotia, & cæteras dignitates in Hiſpania obtinendas idoneus cenſeretur, ac ſi Salmaticenſi, aut alio gnonis celebri Caſtellæ Gymnaſio doctor, aut magiſter factꝰ eſſet.* Cæterũ ſatis ſumus diuagati. Venio ad precipuas collegij conſtitutiones, quę merito in huiuſmodi narratione ſuam partem vindicabunt. Primum omnium quatuor ſacerdotes, qui præſint rebus diuinis & ſacra procurent, inſtituti ſunt. ij bini ſingulis hebdomadis quotidie rem diuinam faciunt. Alter cum primum illucet, alter cum vulgo reditur ab vltimis lectionibus

Bernardinus Carnaial Card. S. Crucis.

Aluarus Carillus Albornotius.

Xanthus Miranda Sepulueda Cõpluti præceptor.

Priuilegiũ huius Collegij.

Res diuinæ ibidem peragitur.

publicis. Vt ſodalium qui alteris ſacris minus vacauerit, pro rationę ſtudiorum ſuoq; arbitratu valeat alteris intereſſe. Quæ nemo impunè negligit, præter Rectorem & œconomum, qui ſæpè hoc officio fungendo negocijs tum externis, tum familiaribus excluduntur. Veſpertinis autem & nocturnis ſeu matutinis ſacris omnes quatuor ſacerdotes interſunt. Sodales ſuo verò arbitratu aut impunè abſunt, aut non ſine prę-

Sodalium numerus.

mio interſunt. Quod ad ſcholaſticos pertinet ſodalium, triginta vnius ad ſummum Collegium eſſe placuit. Qui tres omninò Arragones eſſent, vnus Portugalenſis, cæteri omnes Caſtellani. Prorſus, vt præter Hiſpanos, niſi in extrema noſtrorum inopia, qualis hactenus nunquam fuit, cæteris aditus ad collegium ſit interdictus. Quorum item octo, Theologiam quatuor. tres Medicinam, cæteri Ius Pontificium profiterentur. Horum veſtitus cætera doctorum Bononienſium ſimilis eſt. Caputio tamen appellato inſigniuntur, quali Salmaticenſes, qui à noſtris

habitus.

acceperunt, & Complutenſes ſodales vtuntur: niſi quod noſtrum tenui filo Amethiſtinum, illorum craſſiore, & colore natiuo, fuſco pallio concolor eſt. Patientia item, quæ dicitur, ſtaminea nunc peculiare noſtrum geſtamen eſt, quondam commune Bononiẽſium ſcholaſticorum erat. Sed ab illis vt ingratum & inutile impedimentum antiquatum, in nobis pertinacius reſedit. Qua nempè moleſtia, vt dicam quod ſentio, citra incommodum & indignitatem carere poteramus, & iam diu caruiſſemus, niſi quorundam moleſtè antiquariorum importunitas obſtitiſſet. Rectoris veſtitus non diſcrepat à cæteris, niſi quod ſplendidior

Rectoris habitus ſplendidior.

eſt, & magnificentior, vt ſericeis ac coccineis veſtibus dignitatem honeſtet, & præ ſe ferat. Nobili ac certè antiquo Chriſtianorum genere ortis duntaxat Collegium patet. Aliter nemo vlla ratione aſciſcitur: aut ſi quis dolo fortaſſis irrepſerit, quod diu latêre non poteſt, fide & diligentia conquiſitoris, qui, cum reſpoſcit, in Hiſpaniam mittitur, turpiter exigitur, & crimen magnis pœnis vindicatur.

IOANNIS

IOANNIS GENESII SE-
PVLVEDAE CORDVBENSIS
DE REGNO ET REGIS
OFFICIO.

LIBER PRIMVS.

AD PHILIPPVM HISP. REGEM.

QVamquam de regno,& regis officio ſcribere,& quęſtioni pro rei magnitudine ſatisfacere opus eſt vt maximum, ſic ad præſtandum difficillimum,& quod facilè poſſit in varias reprehenſiones incurrere,Philippe rex inuictiſſimè, & humaniſſime:tamen nõ alienũ ſtudijs, officioq; meo fore putaui,ſi quæ à sũmis viris, qui in hac philoſophię parte diligenter elaborarunt,conueniẽtia huic loco tradita,& per multos libros ſparſa ſunt ad te mittenda colligerẽ,& in pauca conferrẽ;quædã etiam adderem,quæ me lõgi tẽporis,multarumq; rerũ vſus,ac diligens obſeruatio docuit;dũ patris tui Caroli Maximi Imperatoris,tuaſq;,& gentis noſtræ res hac ætate geſtas latinis litteris potiſſimũ mandarẽ, & ſuperiorẽ regũ,tempoꝝq; memoriã cognoſcendi gratia replicarem.Quarũ rerũ occaſionem mihi haud minimã præbuit diuturna Romæ primũ ad põtificiã,deinde in Hiſpania ad veſtrã aulã cõmoratio.Nam vtramq; vt diu coſerẽ,& frequentarẽ me meorũ ſtudiorũ ratio,& pontificum,ac eiuſdẽ Imperatoris,tuaq; volũtas induxit, quo in opere hoc mihi maiorẽ curã, & diligentiã adhibendam ſtatui, quod ad te tantum regẽ ſcribo.Quãquam enim nihil eſt,vt arbitror,quod pro tua plane regia ſapientia cõſequi nequeas;tamẽ te multũ iuuare poterunt præcepta,& monita veterum ſapientiũ,quæ ipſe vndiq; diligẽter collecta in hũc librũ, quem ad te mitto,conieci.Sed quoniã omnis de regno diſputatio cũ cęterorũ reipub.generũ cõmentatione coniuncta eſt, aliqua nobis erunt tũ vniuerſe de rep.tum de ſingulis eius generib.differenda.Qua in quęſtione ex Græcis philoſophis Ariſt.maxime ſequar,ſummũ virũ, & cuius doctrina in ciuili,omniq; morali facultate,aut nihil, aut perparum differt à Chriſtiana philoſophia.Nã vtraq; diſciplina morũ honeſtatẽ, atq; iuſtitiã,ordine naturali cõueniente legi ęternę metitur.Sequemur aũt non vt interpretes,vt pridẽ cũ ciuſdẽ philoſophi opus de repub. ex Græco in latinum ſermonẽ à nobis conuerſum,& ſcholijs enarratũ ad eundẽ Carolũ patrem tuũ miſimus;ſed ex fontib. eius iudicio, & arbitrio noſtro,quatenus videbitur haurientes. Vt

Geneſius de Caroli V. hiſtoricis.

Ariſtotelis laus.

Varia imperandi ratio.

VT igitur initium paulo altius repetamus, imperandi, parendiq́ue ratio,quam natura,cuius moderator ſummus DEVS eſt, ad rerum ſalutem molita eſt,tam late patet in omni genere; vt nihil vnum, & commune ex pluribus rebus,ſiue continentibus, ſiue diuiſis conſtitutũ ſit,quin in eo ſit aliquid quod imperet, quiddam etiam quod imperio iure naturæ pareat,non ſolum in animantibus,ſed etiam in rebus inanimatis.Quoniam vbiq́ue quod perfectius eſt, & maioris dignitatis imperium tenet,minus autem perfectum imperio paret lege naturę,vt etiam in rebus ſimplicioribus,quæ vocantur elementa,notare licet.Nã in igne,& item aqua formã præeſſe,materiam eſſe ſubiectam lege naturæ,ex eo facilè intelligitur,quod cũ omnium naſcentium, & intereuntium rerum eadẽ ſit,hoc eſt eiuſdem generis materia, tamẽ in igne materia ad imperium formæ in ſublime fertur,eadẽ; ſi aquæ vel terræ formã induat,ipſam ſequitur ad inferiora ducentẽ, & in cæteris eodẽ modo,quæ ratio in animantibus multo etiã apertius apparet, in hoc vero vtriuſque etiam imperij exemplũ animaduertere licet.Anima enim in corpus herile imperium, vt domina in ſeruum exercet,intellectus,ſiue ratio in appetitum,ciuile.Nam cum multiplex ſit imperandi ratio,aliter enim pater imperat filijs,aliter maritus vxori,aliter magiſtratus ciuibus aut princeps popularib.aliter dominus ſeruis;cuncti tamẽ imperãdi modi in duo genera cõtrahũtur,ciuile,& herile,quę Græci πολιτικὴν, καὶ δεσποτικὴν ἀρχὴν appellant. Ciuile imperium intelligitur, quod in liberos homines ad ipſorũ vtilitatem exercetur, herile aũt,quod in ſeruos ad cõmoditatem imperantis. Eadem ratione,eodemq́ue iure inter animantes homini datum eſt imperium,quippe cum homo probus in genere animantium ſit perfectiſſimus, nam improbus & iuſtitia vacans omnium peſſimus habetur, in luxu, & venere nequiſſimus: ex hominibus autem quo quiſque perfectior eſt, id eſt virtute ac prudentia inſtructior, hoc magis eſt ad imperandum aptus,contraq; ad ſeruiendum magis idoneus,quo hebetior & minoris intelligentiæ.Ita fit,vt quidam homines ad imperandũ,quidam ad ſeruiendum nati ſint,quorum imperandi, parendiq; munus, idcirco naturale eſſe declaratur, quia non ſolum iuſtè, ſed etiam vtriq; parenti, & imperanti vtiliter obitur, vnde ipſis mutuus quidam amor ingeneratur.Eſt autẽ natura dominus,qui virib.animi intelligentiaq; præſtat, corporis autem robore minus valet, ſeruus natura, qui corpore validus eſt ad obeunda munera neceſſaria,ſed hebes intelligẽtia,& ingenio tardus. Nam ceteri homines his duobus generibus interiecti,qui nec prudentia,ingenioq; præſtant,nec rurſus valde deficiunt, quæ magna multitudo eſt, nec natura domini ſunt, nec natura ſerui.

Herile et ciuile imperiũ.

Ciuile.

Herile.

Hominum inter ipſos imperium.

Dominus quis & ſeruus.

Cęterum vt in vno populo, vnaq; ciuitate,hæc hominum tria genera notan-

notantur, sic inter aliquas totas, vniuersasq; nationes discrimen magnũ existit, quarum quædam humaniores, & prudentiores habentur, quædam barbaræ, & inhumanæ, quæ scilicet vita, & morib. publicè probatis à ratione, longeq; naturali discedunt. Quarũ gentiũ ea conditio est, vt barbari humaniorũ, & cultiorũ imperio parere debeãt iure naturæ: vt melioribus legibus: & institutis ab ijs, pro ipsorum iustitia, & prudẽtia gubernentur: qui si imperium iustũ, & sibi vtile recusent, bello possunt iure naturæ, si facultas adsit, ad parendi officium, & iustitiã cõpelli. Hoc iure Romani gens humanissima, & virtute præstãs nationes barbaras in suã ditionẽ redegerũt, vt noster Augustinus his verbis testatur. *Romanis Deus concessit maximum & illustrissimum imperium ad domandum grauia mala multarum gentium.* Vt intelligas proauis tuis optimis, & religiosiss. principibus Fernando, & Isabellæ Hispanorum humanitate, ac omni genere virtutis præstantis nationis regibus, vobisque posteris nouum orbem debellare, non modo per Christianos, sed etiam per naturales leges licuisse. Nã illud proauorum tuorum barbaros in ditionem redigendi consilium, Alexander sextus summus sacerdos, & Christi vicarius non modo probauit, sed & laudib. per rescriptum extulit, vtq; ab instituto nullo nec labore, nec periculo deterrerentur, adhortatus est eos, *quo scilicet Christi nomen per subditas gẽtes fidei prædicatione circumquaq; discurreret:* vt verbis vtar diui Gregorij, cuius auctoritatem secutus est Alexander, & talia bella iure naturæ suscipi summi philosophi declarant ab humanissima videlicet natione in gentes supra quam credi posset incultas, & barbaras, quæ litterarum nullam prorsus notitiam, nullum nummorum vsum habebant, nudi magna ex parte degebant; etiam fœminæ, idemque onera iumentorum vice ad quamlibet longa spatia humeris, dorsoque portabant. Sed hæc agrestis vitæ, belluarumque similis documẽta sunt: illa prodigiosa, & execrãda, quod humanas victimas dæmonijs immolabant, humanis carnibus vescebantur, vxores cũ principibus maritis demortuis viuas sepeliebant, & hæc, similiaq; flagitia naturali ratione damnata, quæq; audita respuunt aures humanarum gentium, atque animus exhorrescit, quasi piè facta publica approbatione patrabant. Itaq; huiusmodi prodigiosa flagitia tollendi, & innocentes ab iniurijs prohibendi ratio vel sola poterat vobis ius à Deo, naturaq; ductũ tribuere barbaros in ditionem redigendi. Nam vt est in Ecclesiastico *mandauit Deus vnicuique de proximo suo* per legẽ scilicet naturalẽ. His accedit multarum vtilissimarum, maximeq; necessariarum rerũ facultas, quæ barbaris, cum ante nulla fuisset, magno nostræ gentis, regumq; beneficio contigit. Etenim equos, mulos, boues, asinos, oues, capras, arborum, leguminũ, olerum multa genera ne fama quidem ante nostrorum aduentum nouerant, quarum rerum copia iam beneficio nostrorum hominum abundant. Tot igitur bonis contributis, tot por-

Gentes partim ciuiles, partim barbaræ.

Barbari ad armis cogendi.

de ciuit. Dei lib. 5.

Indiam iure debellata.

23. q. 4. c. Si non.

Indorum barbaries.

Eccl. 17.

Quæ in Indiam ab Hispanis allata.

rentis auctoritate vestra, nostræque gentis opera, iuduſtria, & virtute ſublatis; & pro impietate prodigioſa, Chriſtiana religione optimiſque legibus inductis; quibus officijs illæ nationes, quibus obſequijs tantum, tam varium, tamque immortale beneficium exæquabitur? Sed vt redeat, vnde digreſſa eſt oratio, cum iuſta imperandi, & parendi ratio rebus vbique ſalutem affert: tum ciuitatibus, earumque partibus eſt maximè ſalutaris: rurſus iniuſtum imperium pernicioſum, & exitiale. Sũt autem ciuitatis partes primum domus, quæ vt ſit perfecta, marito, & vxore, filijs, & cætera familia cõſtat, deinde vicus, qui quaſi colonia eſt ex domo deducta. Nam plurimorum vicorum perfecta conſociatio ciuitas eſt: quæ conſociatio tunc perfecta eſſe cenſetur, cum ipſa ſibi ſufficit, habetq; adiumentorum, quantum ſatis eſt ad vſus non modo neceſſarios, ſed etiam liberales. Quamquam enim homo natura gregalis eſt, & homines, vel ob hoc ipſum, vt ſimul viuerent, in vnum locum conuenirent: ciuitas tamen non viuendi, ſed rectè viuendi gratia conſtituta eſt: neq; verò ſolum domibus & vicis, ſed etiam alijs partibus, ex hominum generibus ciuitas conſiſtit. Eſt enim vna pars eorum, qui agros cuiuſque generis colunt, multitudo, quos vno vocabulo agricolas appellamus, altera opificum, tertia mercatorum, tabernariorum, inſtitorum, qui vno nomine forẽſes dicuntur, quarta mercenariorum, quinta militarium hominum, ſexta iudicum, ſeptima locupletum, octaua eorum, qui publicis muneribus, magiſtratibuſq; funguntur. Cæterum hæ partes huiuſmodi ſunt vt idem poſſit in multis partibus numerari: fieri enim poteſt, vt agricola ſit aliquis, & idem miles, idem iudex, & magiſtratus: vt autem pauper ſit idem, & idem locuples, fieri nõ poteſt, itaq; ciuitas in duas potiſſimum partes, & eas contrarias diuiditur; in diuites, qui pauci eſſe ſolent, & pauperes, qui multi, ex quorum alternis exceſſibus, & præſtantia varia genera rerum publicarum exiſtunt: quæ tamen in duo à quibuſdam redigũtur in paucorum potentiã: & ſtatũ populare. Alio modo ciuitas diuiditur in nobilitatẽ, & plebẽ: quarum vtriuſq; multæ partes numerantur: quatuor enim ſunt genera nobilitatis. Nam quoſdam diuitiæ, alios, generis honeſtas, alios virtus, & res virtute geſtæ, alios egregia doctrina nobilitat. Plebis autem partes ſunt agricolæ, opifices, forenſes, nautæ, mercenarij, & cætera id genus turba; veruntamen non ſi quis in parte aliqua ciuitatis numeratur, protinus ciuis eſt habẽdus in quaq; rep. Nam propriè ciuis in ſua quiſq; ciuitate ſeu rep. intelligitur, qui iudicandi, aut deliberãdi particeps eſt. Iudicare aũt dicuntur, non ſolũ qui cõtrouerſias, liteſq; minuũt, ſed etiam quorũ ſuffragio mandantur magiſtratus. Nã ferendis ſuffragijs de candidatorum dignitate, & meritis iudicatur. eodemq; modo de virtute boni ciuis ſtatuẽdum eſt, non eandẽ eſſe in omni genere reip. Alia. n. virtute ciuis bonus in rep. populari cenſetur, alia in ſtatu optimatũ, alia

Ciuitatibus neceſſariũ eſt imperium.

Ciuitatum origo.

Ciuitatis finis vt recte viuatur.

Ciuium diuiſio.

Ciuium duæ potiſſimum partes.

Reipublicæ formæ duæ.

Nobilitatis quatuor genera.

Plebis diuiſio.

Quis propriè ciuis.

Iudicare qui dicti.

lia in paucorum potentia. Nam bonus ciuis appellatur, qui pro ſua virili parte ciuitatis ſaluti rectè cõſulit, bonus autem non niſi virtute aliqua bonus eſſe dicitur. Itaq; facultas qualiſcunq; ea ſit, communi ſaluti reip conſulendi virtus boni ciuis eſſe dicitur: ſed in rebuſp. deprauatis, alieno nomine per veræ virtutis ſimilitudinem, cum re vera ſit vitium & immane flagitium, vt virtus, quæ bonum archipiratam facit, nefaria ſcilicet aſtutia, & diligens, & execrabilis audacia, quę in malis, & iniurijs iuſti, prudentiſq; ducis in bello iuſto virtutem, & officiũ ęmulatur, vis enim ſeu facultas inſita ad finẽ, qualẽcumq; propoſitũ perueniendi, virtus ſolet appellari. Nã in rectis rebuſpub. præſertim in ſtatu optimatum bonum ciuem eadem virtus facit, quæ bonum virum, prudentia ſcilicet, iuſtitia, fortitudo, & temperantia, & cæteræ virtutes, quæ ad hos velut cardines, quibus tota viuendi ratio, & quaſi machina vertitur, referuntur: ſed cum alia ſit recte imperantis ciuis virtus, alia rectè parentis, cæteræ cõmunes videri poſſunt. Prudẽtia vero propria virtus eſt rectè imperantis, quę eadẽ facultas ciuilis appellatur. Nã idẽ habitus prudentia eſt, & ciuilis facultas, ratio tamen diuerſa. Prudentia enim dicitur, vt eſt habitus verus cum ratione actuoſus in ijs, quæ homini bona, vel mala ſunt: facultas vero ciuilis, quatenus idem habitus ad ciuitatẽ, eiuſq; partes moderandum refertur, *Eſt igitur ciuitas communio rectè viuendi, domib. atq; generib. perfectæ, & copioſæ vitæ gratia conſtituta.* Cũ ergo iuſto imperio, rectaq; adminiſtratione ſalus ciuitatis, & gentis cõtineatur, multiplexq; ſit adminiſtrãdi, & imperandi ratio, ſequitur, vt de generib. ipſis differamus, vt quæ ſit optima gubernandi ciuitates ratio intelligatur. Ciuitas, vt vnius, vel paucorũ, vel multorũ hominũ imperio, ſummaq; poteſtate gubernetur, neceſſe eſt, ex qua diuerſitate varia genera rerum publicarũ exiſtunt; rectarũ, ſi ad publicũ ſubiectorũ bonũ; prauarũ, ſi ad imperantiũ vtilitatẽ, & libidinem omnis adminiſtratio referatur. Tria ſunt igitur rectarũ rerũ publicarũ genera, regnum, ſtatus optimatũ, quę græcè dicitur ἀριστοκρατία & quæ reſp. cõmuni vocabulo, eademq; *Timocratia* nominatur. Regnũ eſt ciuitatis aut gentis adminiſtratio, quæ vnius hominis virtute præſtãtis arbitrio ad ſubiectorũ cõmoditatẽ gubernatur; ſtatus optimatũ, vbi res cõmunis paucorũ optimorũ virorũ publicum bonũ ſpectantiũ cõſilio cũ ſũma poteſtate geritur; reſp. vero, ſiue Timocratia, vbi populus rem communẽ ad communem vtilitatem adminiſtrat. Deprauatæ reſp. quæ aberrationes potius rerumpub. ſunt, in totidem genera ſecantur, tyrannidem, paucorum potentia, quæ Græcè eſt ὀλιγαρχία, & popularẽ, quæ δημοκρατία, & omnes hac maxima, & communi differentia à rectis differunt: quod rectarum omnis adminiſtratio ad publicã ſubiectorum commoditatẽ refertur, deprauatarum ad imperantium commodum, & libidinem ſpectat. Sunt & alia diſcrimina,

Ciuis bonus virtute prædius.

Prudentia imperantis virtus.

Ciuitatis definitio.

Optima gubernãdi forma.

Tres reipublicæ formæ.

Contrariæ huius formæ.

ſcrimina,quibus quæque priuatim à ſibi oppoſita, cuius deprauatio,& aberratio eſt,diſcernitur:de quibus poſt hac ſummatim diſſeremus, & primum de primis,hoc eſt,de regno,& tyrannide.Nam vt rectarum dignitate regnum,ſic deprauatarum tyrannis improbitate principatum tenet,vt optimæ reip.deterrimam oppoſitam eſſe neceſſe eſt loquor autem de regno,quod propriè intelligitur.Nam regnorum multa genera numerantur,quæ tamẽ cũcta in duo redigũtur.Horum alterũ eſt,in quo rex ſummam habet rerũ omniũ poteſtatẽ, Græcè παμβασιλεία dictũ;alterum,vbi certis in rebus imperium tenet, quod Laconicũ idcirco appellatur,quoniã Lacones id eſt Lacedemonij hoc regni genere vtebantur;quorũ reges in bello imperij ſummã obtinebant,vitęq; & necis poteſtatẽ habebant,& erat regnũ hæreditariũ.Cęterũ in pace legib. erant ſubiecti,eratq; ab ipſis ad Ephoros prouocatio. Huiuſmodi autẽ reges,quoniã alij alijs maiorẽ poteſtatẽ in ſuis ciuitatib. & gentib. habent,idcirco eorũ multa genera memorãtur, ſed quia cæteris in rebus ſunt oẽs legib.ſubiecti,ideo legitimi reges appellãtur, omniaq; huiuſmodi regna ad Laconicũ referũtur Sed quoniã Laconicũ,& cætera id genus imperia,& ciuiles adminiſtrationes,vt magni philoſophi tradiderũt,non tã regna ſunt,quã alia reip.genera,nã in quaq; rep.perpetua,& hæreditaria exercit° præfectura conſtitui poteſt,idcirco cũ de rege diſſeritur,eum propriè intelligere oportet,qui ſummã habet, & ſine prouocatione rerũ omniũ poteſtatẽ;vt rex Caſtellæ,rex Francorũ,Rex Portugaliæ.Multa ſunt igitur,quib.rex à tyranno diſcernitur, primũ quod tota regis adminiſtratio ad ſubiectorũ bonũ publicũ refertur; tyrãnica vero ad priuatã ipſius tyranni cõmoditatẽ, ſed hoc diſcrimẽ commune eſt:vt diximus,quo rectæ reſp.à deprauatis differunt.Deinde quod rex, qui quidẽ iure nominetur,eſt vir optimus,& prudentiſſimus,ad ſummã omni uirtutũ genere præſtãs,tyrãnus peſſimus,& verſutus.Nã vt plurimis prodeſſe optimũ eſt,& diuinũ beneficiũ,ſic iniuria plurimos afficere,impiũ,& ſceleratũ.Tũ quod rex honeſtatẽ ſequitur, & pro virtutis proximo præmio gloriã ſibi proponit,nõ vanã,& inanẽ,ſed verã,& ſolidã.Hæc aũt eſt,vt à viris prudentib.definitur,*conſentiens laus bonorum,incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute* : qua gloria qui ducitur, is virtutẽ,vnde ipſa effloreſcit,maxime colit,rectaq; via graditur ad felicitatẽ æternã;quæ finis vltimus eſt,quo gloria,& virtus à bonis & Chriſtianis hominibus eſt referenda:tyrãnus vero voluptate ducitur,& pecunia,qua res voluptatis efficientes cõparantur, & præſidiũ neceſſariũ alitur.Præterea rex ſuorũ populariũ præſidio cuſtoditur,tyrãnus externorum,propterea quod rex volentibus imperat,tyrãnus inuitis;quę eſt alia,& maxima differentia.Rex igitur fidũ ſuorũ præſidiũ habet, tũ ad inſidias,& iniurias repellendas,tũ ad ciues improbos, & potentiores in officio continendos. Tyrannus ſe contra iuſtum odium ſuorum popularium,

De regno & tyrannide.

Regnorum duo genera.

Rex proprie dictus.

Diſcrimẽ regis & tyranni.

Gloriæ deſinitio Cic. Tuſc. queſt 3.

Finis hominis vita æterna.

pularium, ciuiumque munit. Adhæc rex amicis, & ijs, quibus familiariter vtitur, maximè fidit, seq; rectissime cõmittit: tyrãna ab his maximũ periculum impendet. Nam cũ omnes tyrãnum de medio sublatũ velint, amici, & familiares maximã habent tollẽdi facultatem. Item in regno egregia virtute, aut facultate præstanrib. viris honores, magistratus, ac dignitates præmia sunt propoſita, quibus homines ad bonarum artium cultum excitantur: tyranno quo quisq; melior est, prudentior, bonis artib. & maiore ad res gerendas facultate instructior, quo maiore ingenio, & industria, hoc magis suspectus est, & formidolosus. Rex nobilium, & opulentorum consuetudine gaudet: tyrannus hos maxime odit, quasi æmulos artis, vt *figulus figulum faber fabrum*, vt est inprouerbio. Itaque commentum tyrannicum est, hos in primis tum latenter, tum palam necare, vel in exiliũ mittere, constat enim ab his potissimũ tyrannidis licentiam impediri: rex vt suorum saluti, & commoditatibus consulit, sic eis carus est, & tutus, securusque degit, & præter hostem neminẽ veretur: tyrãnus sollicitudine, & angoribus excedentibus animum, cum omnia timeat, omnia cauet. Itaque ciuium colloquia, & congressus fieri, ne qua detur occasio in ipsum cõspirandi vetat; & ciuiũ inter se concordiã suam esse pestẽ ratus, discordiã inter eos serere non desistit. Doctrinarũ studio, & doctis hominib. idcirco infẽsus est, quoniã harũ præsertim philosophiæ scientia animos extollit, odiũ seruitutis, libertatis amorẽ, cõtemptũq; mortis maximè, quę miseriarũ finẽ afferat, ingenerat, magno Dionis Syracusani, Brutiq; Romani documẽto: quorũ ille Platonis auditor Dionysium, à quo fuerat ob timorem in exiliũ missus, inducta Græcorũ adolescentiũ manu vrbe cedere cogit; hic diu in Platonicis scriptis versatus conspirandi, ac Cæsaris opprimendi princeps, & auctor fuit. A qua suspicione Cęsar ipse nõ abhorrebat, qui ab amicis, vt à Marco Antonio, & Dolabella caueret admonitus, *non metuo*, inquit, *hos obesos, & cincinnatos, sed illos pallidos, & macillentos* Brutum scilicet ostẽdens, & Cassiũ. Ad summã rex patrem familias imitatur. Nam vt hic domus, domesticorũq; sic rex ciuitatis, ac ciuium cõmodis, & dignitati consulit. Tyrannus autẽ publicus hostis est, & bellũ cũ ciuibus cõtinenter gerit, & hoc agit, hoc vnũ molitur, vt ciues extenuet, & ad cõspirandũ infirmos reddat, multis quidem rationibus sed quę oẽs in tres conferri queant. Primũ vt ciues non elatos, sed demissos animos gerãt, nam sic affecti seruitutem ferre malunt, quam cum periculo insidiari. Deinde ne fidant inter se, neue alter alteri occultas, & periculosas cogitationes audeant committere; quo fit, vt viros probos, quia tũ inter se, tum etiã alijs fideles sunt, tyranni tamquã hostes capitales insectentur, eoq; magis quod hoc hominum genus libertati maxime studet, & honestam mortẽ seruiendi turpitudini præfert. Postremo ne, si velint quidẽ, & audeant, facta conspiratione tyrannidẽ euertere, perficiẽdi facultã-

An Philosophia mortem timere doceat.

Tyrannus quare ciues extenuet.

tem habeãt, quo pertinent delatorum calũniæ, locupletũ ſpoliationes & frequentes tributorũ exactiones. Atq; his quidẽ rebus tyrannus à rege differt: his artibus contrarijſq; rationib. alter regnũ fidum, & ſtabile conſeruat, & ſubiectos mortales ſibi mutua caritate deuinctos diuinis, naturalibuſq; legib. cõuenienter cũ ſua magna laude, & gloria feliciſſime moderatur. Alter tyrãnidẽ per ſummũ dedecus, & flagitiũ calamitoſẽ tueri nititur, animum ſubinde ſcelerũ cõſcientia, & timore velut furijs exagitãte, nec id quidẽ temere. Nã tales tyrãnos nulla data fides, nullum iuſiurandũ tuetur: quin eos de medio tollẽdi, opprimendiq; auctores in magna gloria ſint, & tanquã publici hoſtis, ac tacitis totius ciuitatis, ſingulorũq; ciuiũ ſententijs, publicaq; auctoritate dãnati occiſores, & cõmunis ſalutis, ac libertatis aſſertores ſũmis laudib. efferãtur. Itaq; Athenienſes ſtatuas etiã Harmodio, & Ariſtogitoni tyrãnicidis publicè poſuerũt. Alia ratio eſt eorũ, qui regnũ iuſtũ à patrib. traditum auare, & crudeliter adminiſtrant. Interdũ nãq; in regnis hæreditarijs reges exiſtũt natura ſuperbi, & inſolẽtes, imperioſi, & ad tyrãnidẽ procliues, qui cæcitate quadã, & ignoratione victi, quæ origo eſt omniũ malorũ, hereleimperiũ ciuili, regioq; præferunt, ſeq; pro regib. tyrãnos gerere gaudent: quorũ importunitas patiẽter eſt, chriſtianis tolerãda, exſpectandaq; emendatio, & pie, rectẽq; factis ira diuina placanda. Sæpe enim Deus populorũ peccata per reges iniuſtos vindicauit, ignaros ſcilicet volũtatis diuinæ. Nam ſi ſciẽres ſe vindices præberẽt diuinæ iuſtitiæ, iuſto pioq; miniſterio fũgerẽtur, nec ea crudelitas eſſet, & auaritia: ſed iuſtẽ, pieq; factũ, quale illud Moſis, de quo eſt in hiſtoria ſacra, vbi ſtrages viginti triũ milliũ populariũ per Leuitas propinquos, & amicos, Moſe auctore, edita memoratur. Reges igitur, qui ſe tyranicè gerũt, ac idcirco tyrãni nominãtur, patienter ferendi ſunt, tanquã domini dyſcoli, vt eſt in epiſtola Petri, in quos nihil eſſe conãdũ, præterquã auctoritate publica, ac ne ſic quidem, niſi cum eſt eorum importunitas intolerabilis; grauiſſimi auctores, & in his Thomas prodiderunt, vt ſententia illa de tyrãno impune necãdo in quã partẽ à Concilio Conſtãtiẽſi ſeſſione. 15. accepta, damnataq; ſit intelligatur. Nam tyrannus propriè dictus, de quo primo loco memorauimus, qui libertate ciuitatis, aut gentis oppreſſa, vi aut dolo tyrãnidẽ inuaſit & inuitis heriliter imperat, vt eſt, ſic loco publici hoſtis philoſophorũ cõſenſu, & more gentiũ habetur. Ergo malorũ regũ culpa factum eſt, vt regis nomen odiosum, atq; ſuſpectum eſſet nonnullis nationibus, maxime Romanis, qui poſt Tarquinium ſuperbum, exactosq; reges pro tyrãno regem, & regnare dicebant, ſi quis tyrannidem exerceret. Hiſpanis contra regis nomẽ ſemper magnum fuit, ac venerabile. Vtriuſque exemplum eodem loco intueri licet in hiſtoria Romana vbi P. Scipio magnis rebus in Hiſpania geſtis multiſq; maximi, & optimi viri documẽtis editis, recepta noua Carthagine memoratur maximis beneficijs Hiſpanos cum affeciſſet, & à circũfuſis

Tyrannicidæ apud Græcos laudati.

Reges hereditarij.

Cur Deus per reges punit populos.

Geneſ. 32.

1. Pet. 2.

Quousque Tyrannus tolerandus.

Regis nomen Romanis olim inuiſum.

Hiſpani reges amant.

Digitized by Google

fusis Hispanis virtutum eius magnitudinem in omni genere demiranti bus ingenti consensu rex appellari cœpisset, ille silentio per præconē facto sibi maximū nomē imperatoris esse dixisse, quo se milites sui appellassent, regium nomen alibi magnū, Romæ intolerabile esse, regalē animum in se esse, si id hominis ingenio amplissimū ducerēt, taciti iudicarēt, vocis vsurpatione abstinerent. Eandem rationem secuta esse videtur scriptura sacra in iure regio commemorando, cum ait: *Agros quoque vestros, & vineas & oliueta tollet, & dabit seruis suis, sed & segetes vestras, & vinearum reditus addecimabit. vt det eunuchis, & famulis suis, seruos etiam vestros, & ancillas, & iuuenes optimos, & asinos auferet, & ponet in opere suo; greges quoq; vestros addecimabit, vosque eritis ei serui.* 1 Reg. 8

Hæc igitur nō quasi probi regis officia proponit historia sacra, sed vt improbi & tyrannici peccata. Itaque licentiam, quam mali Reges sibi sumunt, ius regis appellauit, vt ius tyrānicū dicitur & ius paucor. potētiæ, quod ad cōseruādas huiusmodi rerūpub. corruptiones cōducit. Ceterū vt rex per abusū nōnūquā dicitur, qui re vera tyrānus est; sic Græcorū veteres scriptores probos etiā reges tyrānos sæpe nominabāt, quod Isocratē oratorē plerūq; factitasse cernim⁹. Nos aūt Arist. philosophor. facile principis morem sequimur, qui propriè his nominib. vtitur, & regem a tyrāno, quib. notis diximus discernit. Nōnunquā igitur Reges existūt, qui se pro tyrānis gerere malūt, & simile faciūt vt si quis cū liceat in otio, & pace cū gloria, & laude lætā, & securā vitā feliciter agere, bellū quærat periculosū, & infame; aut si quis cū in portu tutissimo, & cōmodissimo nauigare vel se cōtinere possit, spōte se in fœdā tēpestatē conijciat, quod furoris est, & extremę demētiæ. Nā Reges tyrānici, vt vitā turpē sollicitā, deoq;, & hominib. odiosā degunt; sic exitus sępe simillimos tyrannicis sortiuntur. vt ex Romanis Tarquinius superbus, & Nero; ex nostris Petrus, qui & ipse superbi cognomen ex factis inuenit. Quorū Tarquinius magno ciuitatis consensu autore Bruto vrbe pulsus est. Nero vt turpissimam mortem, qua fuerat è senatu damnatus effugeret, in suburbana villa, quo latitādi gratia confugerat, sibi mortem miserrimā consciuit. Petrus cum multæ ciuitates Hispaniæ ab eo defecissent, inops ab amicis, ab Henrico fratre, qui in regnum successit, occisus est. Quanto prudēti⁹ tyranni quida sibi consuluerūt, qui vt incōmoda, & pericula, inquæ isti sese spōte conijcerūt, enitarēt, tyrānidē vltro deposuerūt, vt Sylla Roman⁹, qui se spōte dictatura perpetua, quo nomine tyrānidē prætexerat, abdicauit, & Pittac⁹ Mitylenę⁹, quē tyranū fuisse quid (vt refert Aristoteles) prodiderūt. Nam principatū deposuisse, inter oēs, cōstat, de cuius consilij causa idem rogatus illud Hesiodi respondit, quia *dimidium plus est, quam totum*. Alij vero cum tyrannidem omnino deponere vel nollent, vel ne priuati ab inimicis oppr imerentur, non auderēt; commodiorem imperandi, humaniorem que rationem, quam quæ supra explicata est inierunt, vt & ipsi tutiores, se-

Regis & Tyrāni nomine olim abutēbantur.

Infelix Tyrannorū exitus.

Qui se vltro Tyrannidē abdicarunt.

Ἐργων Tyranni qui dā facti sunt humaniores.

Digitized by Google

res,securioresque degerent,& imperiũ redderent diuturnius,hæc autẽ fuit,vt iustos reges,quatenus fieri posset, imitarentur. Nam vt regno, Regiq; periculosa, sæpeque pernitiosa est tyrannica imperandi ratio; sic tyranno,tyrannidiq; regiæ administrationis imitatio saluraris, cogendi tamẽ facultate,si ciuitas imperium detrectet, retenta: hac enim sublata,tyrãnis stare non potest. Vt igitur reges pie Deum venerari,sacris interesse,religionis primã curã habere,&debent,& solẽt:sic huiusmodi tyráni religionis studiũ,Deiq;cultũ simulare solent,vt boni viri, & religiosi esse videantur;tales deniq; à quib.nihil metuendũ,& quib. laborantib.Deus affuturus esse videatur. Nã vt Deum recte veneretur, vereq; religionẽ colat,qui contra leges diuinas,& naturales liberos homines seruire cogit,& in eo persistit,vt inuitis imperet,quod est tyrannidis propriũ,fieri non potest.Item vt reges patresfamilias, qui omnia ad suæ familiæ cõmoditatem referunt,imitantur; sic huius generis tyrãni re cõmuni administranda, & tributis exigendis ita se gerunt, vt cuncta ad cõmoditatẽ ciuitatis,& externorũ iniurias, vimq; hostilẽ, si forte ingruat,repellendũ referre videãtur,viros probos honorãt, donantq; virtutis causa,ab iniurijs subiectorũ & ipsi abstinẽt, & suos abstinere cõpellũt:mulieres etiã, ne sint in alias cõtumelioſæ coercent, constat enim magnis auctorib.muliebres cõtumelias causã, & originẽ fuisse,multas tyrãnides euertẽdi.In his aũt rebus,& cæteris omnib.quę regiã administrationẽ imitantur, huiusmodi viã tuendæ tyrãnidis ingressi bonã mentẽ aut præstare debent,aut simulare.Sed præstare multo satius est,& ad tuendi principatũ accõmodatius,fit enim lõge,&meli⁹ & cõstantius,ac fieri potest,vt sic regnũ ex tyrannide fiat,mutata scilicet voluntate ciuiũ,vt iam volentes imperio pareant,qui prius inuiti parebãt,quod Romanis accidit Augusti Cæsaris principatu,qui cum Iulij Cęsaris tyrannidem excepisset,& triũuiratus dynastiçq; socios summouisset,ita se gessit sublatis æmulis vt libẽte populo Romano monarchiam obtineret, quod genus imperij in societatẽ ciuilem si in inuitos seruiliter exerceatur,tyrannis:sin autem ciuiliter in volentes,vt est, sic regnum appellatur.

Pietatis studium Regibus necessarium.

Mulieres sæpe belli causſa fuerunt.

Quale regnũ di Principiũ Augusti.

Differentia aristocratiæ & oligarchiæ.

Diximus de regni,& tyrãnidis differentia, sequitur,vt de statu optimatũ.& paucorũ potentia Græce ἀριστοκρατία & ὀλιγαρχία dictis eodẽ modo differamus,quamquã horũ reip.generũ eadem pæne differentia est,quæ regni, atq; tyrannidis.Est enim status optimatũ,vt supra memorauimus,resp.in qua pauci viri optimi ad publicã ciuitatis vtilitatẽ rẽ cõmunẽ administrant,ad quod genus ceteræ resp.referũtur,in quib. virtus etiã cũ alijs facultatibus ad honores, & magistratus suffragatur, vt Carthaginensiũ vetus resp.in qua diuitiarũ,ac virtutis, & populi ratio ducebatur,& Lacedæmoniorũ,in qua ratio popularis cũ virtute miscebatur.nam hæc status optimatũ genera dicuntur.Paucorũ vero potẽtia est,

tia eſt,in qua pauci diuites imperium ad ſuã commoditatẽ referẽtes dominantur.Poſt commune igitur rectæ prauæq; reipub.diſcrimen,quod in altera communis populi, in altera priuata ſuaq; commoditas imperantibus eſt propoſita, proxima differentia eſt, quod in ſtatu optimatũ viri optimi, & prudentiſſimi imperium tenent,in paucorum potentia homines improbi, & aſtuti, vtrobique ſcilicet pauci,vtriuſque exemplum petere licet è Romana rep. Nam regibus exactis, cum conſulum, & ſenatus delectorum ſcilicet, & virtute præſtantium virorum conſilio, & auctoritate res communis gerebatur, nondum plebi per tribunos imperio communicato,Romana reſp.ſtatus erat optimatum. Tunc verò paucorum potentia cum Cæſaris,& Pompeij, Craſſique & poſt eos Auguſti,Lepidi, & Antonij libido dominabatur. Nam vterque triumuiratus mera dynaſtia,hoc eſt extremum, & peſſimum paucorum potentiæ genus fuit.Ad ſummam optimatibus id eſt propoſitum; quod regibus vt tum ciuitati vniuerſæ,tum ſingulorum ciuium ſaluti,dignitati, & commodis cunctis rationibus proſpiciant. Atque eadem pæne officia ab his,quæ à regibus exſpectantur,de quibus ſuo loco accuratius diſſeremus. Paucorum potentiam communis conſtituendi ratio eſt, vt magiſtratus,ex magnis cenſibus non habita virtutis ratione manden tur,ſic enim lege pauperes à rep. gerendiſque magiſtratibus excludentur; qui cenſus, quo maiores ſunt, hoc imperantium numerum minorem faciunt, & varia paucorum potentiæ genera conſtituunt. quorum eo quodque peius eſt,minuſque legibus temperatur,quo magis accedit ad monarchiam. Itaque illud peſſimum eſt, & proximum tyrannidi,& dynaſtia ſeu dominatus dicitur,quod à perpaucis magnas opes,magnaſque clientelas habentibus geritur,qui iam non legibus, ſed ſuo arbitratu,& libidine ciuitatem dilacerant potius,quam moderantur. Paucorum autem potentiæ reſp. popularis oppoſita eſt, ſed vt extremum extremo,quemadmodum prodigalitas auaritiæ,audatia timiditati. Nam vt virtuti, & medio reip.timocratiæúe,cõtraria eſt,eiuſque digreſſio ſiue aberratio,& tanquam peccatum. Popularis ergo reſp. contrarijs ac paucorum potentia rationibus conſtituitur & conſeruatur. Eſt enim reſp.popularis, in qua pauperes, qui multi numero ſunt, imperium tenent,quæ quominus legibus vtitur,hoc deterior eſt,& illa peſſima,quæ non legibus,ſed arbitrio multitudinis, decretiſque de ſingulis ſcilicet negotijs adminiſtratur,eſtque ſimilis dynaſtiæ,& ipſa quoque tyrannidem æmulatur. Timocratia verò temperatio quædam eſt, & mixtura paucorum potentiæ,& reip.popularis,ac vt virtus duobus extremis vitijs interiecta,in qua imperium diuitibus,iuxta,& pauperibus communicatur. Eſt autem triplex temperandi ratio, prima, vt vtriuſque reip. inſtituta ſumantur.Exempli gratia, vt iudicibus egenis merces proponatur iudicia obeuntibus,quod eſt reip. popularis, diuitibus, niſi obe-

Oliarchiæ reſp.popularis oppoſita eſt.

Reſp. popularis quæ.

Timocratiæ quæ.

Digitized by Google

ant, ſit pœna conſtituta, quod paucorum potentiæ. Altera, vt mediũ ex vtriuſq; inſtitutis accipiatur, exẽpli gratia, vt ius in cõcione, vel ſonatu deliberãdi, nec ex tenui, nulloue cenſu more reip. popularis, nec ex magno, vt in paucorũ potentia; ſed ex mediocribus facultatibus tribuatur tertia vt aliquid ex vtroq; ſumatur, vt in mandandis magiſtratibus paucorum potentiæ eſt, vt ſuffragio & ex cenſu mandentur: populare, vt ſortibus, nec habita diuitiarum ratione, ex vtraq; ſumetur, ſi magiſtratꝰ alij ſuffragio, & ex cenſu, in quibus ſcilicet maior rerũ ſcientia, & ob morum probitatem dignitas obſeruetur; alij ſortib. nulla cenſus habita ratione deferantur. Ac genera quidem, & diſcrimina rerum pulicarum explicuimus. Sequitur vt pauca de legibus memoremus.

Legum vtilitas.

Leges duplices.

Legum ea vis eſt, vt harũ auctoritate, & imperio de ciuitate ſublato, reſp. nulla ſit, ſed inane nomen, & reipub. peccatum: ſunt autẽ leges duplices, alteræ proprię, quę ciuiles quoq; idcirco nominantur, quia ciuitates ſuis quæq; legibus gubernantur; alteræ cõmunes, quæ quoniã iure naturali innitũtur, & ſunt hominib. naturaliter inſitę, idcirco naturale quoq; ius vocantur: quippe quas non legũlatoris volũtas, vel opinio inſtituit, ſed Deus, & natura cordibus hominum impreſſit. Itaq; his legib.

Ius gentium.

hoc iure gentes oẽs paulò modo humaniores vtũtur, & idcirco ius quoque gentiũ nominantur, eoq; iure decalogi præcepta continẽtur: ad quę velut capita, & principia referuntur leges omnes naturales, quæ ob eã cauſam in numero diuinarum habentur, quoniam ab æterna lege per rationem humanã, lumẽq; diuinũ cordib. noſtris impreſſum deriuãtur

Contra Fauſtum 22. cap. 27.

Eſt enim *lex æterna*, vt definit Auguſtin⁹ *voluntas Dei, quæ ordinẽ naturalẽ conſeruari iubet, perturbari vetat.* Cum igitur duo genera ſint iuſtarum legũ, vtriſq; bonam remp. ſic eſſe munitã oportet, vt nulla naturalis excludatur, eſſet enim barbarum, & humanæ naturæ, quæ ratione potiſſimũ cẽſetur alienũ: vt quæ ciuiles ſint bono publico ad rectæ rationis normã pro ingenio ſcilicet hominũ, & natura regionis accommodatæ. Ad ſũmam hoc propoſitũ eſſe debet legumlatori, vt cum ciues ſingulos, tum ciuitatem vniuerſam per optimas leges ad felicitatem perducat, eadẽ eſt enim ciuitatis felicitas, quę ſingulorum. Loquor autem de felicitate

In optimis legibus ciuitatis felicitas

1. Cor. 10.

vt in hanc mortalem vitam cadere poteſt, quæ in vſu virtutis non impeditæ poſita, aditus eſt ad illam æternam, quæ iuſtis animis aſpiciendo, & contemplando Deo contingit, qui vltimus finis eſt, quo vita omnis chriſtianorum ſpectare debet. *Sine manducatis*, inquit Paulus *ſiue bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite.* Sed cum duplex ſit virtus, altera,

Virtus duplex.

quæ ad mores, altera, quæ ad mentis cognitionem pertinet; vtriuſq; ratio legumlatori habenda eſt, & vtriuſq; impedimenta per leges, quatenus fieri poſſit, ſummouenda, cuncta, quæ ad rerum, locorumq; ſalubritatem, & ciuium vtilitatem pertinere videbuntur prouidendo. Nã virtutis vſus ſæpe corporis imbecillitate, vel inopia externorum bonorũ,

in

Digitized by Google

in vtraque vita impeditur, præsertim in ea, quæ in actione consistit, quę quanquam inferior dignitate est, tamen fructuosior, tum ciuitati, tum singulis habetur, quã contemplantiũ vita, auctore Gregorio, qui in libro sexto moraliũ ex duabus sororibus Liç maiori natu Lippę quidem, sed fæcũdæ vitã actiuam, Racheli vero pulchræ, sed sterili cõtẽplantiũ similẽ esse tradit. Vt igitur pax bello, otium negotio præstat. Nam bellũ, & negotia gerimus, vt in pacẽ, & otio viuamus; sic contemplantiũ vita, quã res gerentiũ potior est, & pluris faciẽda. Ceterum qui bella iusta pro patriæ salute, & libertate, aut etiã pro religione strenuè gerunt, periculis, multisq; miserijs subeundis plus laudis, & gratiæ à suo principe ferunt, quã qui pace, otioq; etiam honesto fruuntur. Vtrũ vero eadẽ ratione, qui in reb. agendis, & virtutib. morũ versantur, quã qui contẽplationi vacãt, & intelligentię virtutib. seruiunt, plus mereãtur apud Deum, viderint doctiores, ego rẽ in medio relinquo. Cõtemplantes enim in otio, & vmbra frui magis virtutis præmio videntur, quod maius est, & optabilius, quã præmiũ mereri. Nã quod Gregorius idem magna esset dicit vitæ actiuæ merita, sed cõtemplatiuæ potiora, & merito maiorẽ esse contemplatiuã; in eã sententiã dictũ esse videri potest, vt merito, id est dignitate contẽplatio potior esse intelligatur, nõaũt quod plᵉ præmij mereatur. Quanquã enim caritas principẽ locum tenet in ratione merẽdi vitã æternã, proximus tamẽ tribuitur volũtatis conatui, qui maior in reb. arduis, vnde labores, pericula, variæq; difficultates deterrent, quã in otio contẽplationis, quæ ipsa per se, suaq; honestate & pulchritudine animos hominũ allicit ad se magna cũ iucunditate fruendũ Caritas autẽ in Deum, cur minor esse dicatur in eo, qui propter Deũ magnos labores, & ærũnas, certaq; pericula, in aliorũ vtilitatem perfert, subitq; quam in eo, qui in sola Dei veritatisq; contemplatione adquiescit. Nam quod aiunt Deum diligere maius esse, quam proximum, verum est, si fiat separatim: sed si quis proximum diligit propter Deum, is vtrumque diligit, sed multo magis Deum ex trito illo philosophorum præcepto *propter quod existit, unumquodq; id magis existit*, itaq; duplici caritate censetur. Cui sententiæ Apostolorum quoque vita videtur suffragari, qui Christi magistri vestigia sequentes, euangelicæ prædicationis laboribus & periculis vsque ad mortem ob eandem rem oppetitam perseuerarunt, & his meritis ad æternæ beatitudinis præmium peruenerunt. De quo Paulus *bonum*, inquit, *certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui, in reliquo reposita mihi est corona iustitiæ, quam reddet mihi dominus in illa die* Cuius Apostolorũ vitæ labores & pericula vno certaminis vocabulo complexus est. Et alio in loco, *si in hac vita* inquit *tantũ sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominibus*. Nam munus prædicandi Euangelium ad vitam actiuam pertinere Gregorius, hanc Liæ similem esse ipse declarat his verbis. *Lia* (inquit) *lippa est; & fœcunda, quia nimirum*

De vita actiua & contemplatiua veteres epist. 80. cap 18.

Caritas Dei.

2. Tim. 4.

1. Cor. 15.

6. moral. ca. 18.

mirum mens, cum contemplando otia appetit, plus videt, sed minus Deo filios generat, cū verò ad laborem prædicationis se dirigit, minus videt sed amplius parit. Videndum est igitur num vita cōtēplatiua non tā meritis cōmendari videatur, quā dignitate. Est.n. imitatio quædā vitæ diuinę, certè in beatitudinibus euāgelicis auctore Thoma; quæ vt merita memorātur, ad actiuā vitā, quæ, vt præmia ad cōtēplatiuā pertinēt, & sunt vel ipsa beatitudo ęterna, vel aliqua eius inchoatio. Quo intelligitur vitā contemplatiuā ijs tantum conuenire, qui prius vitia per virtutum moralium actiones extirpauerint. *Prius* (inquit Gregorius) *ab appetitu gloriæ temporalis, atque ab omni carnalis concupiscentiæ delectatione detergenda mens est, & tunc ad arcem contemplationis erigenda.* Contemplatio igitur potior est, & maioris dignitatis, actio magis necessaria, ac proinde sæpè, & multis magis expetenda, & capessenda: vt vitiosis, & incōtinentibus quos prius oportet, per labores, & molestias virtutibus moralibus colendis prauos habitus, moresque delere, ac exuere, viciſſimque contrarios induere, quam contemplationi, quæ plurimum malis moribus impeditur, & tanquam inquinatur, se dedant: Cæterum fieri vix potest, & rarissimum est, vt quisquam etiam vir optimus, & virtutib. moralib. percultus sic se intra fines cōtēplatiuæ vitæ contineat vt non sæpe ad actiuæ munera necessitate, & officio reuocetur. Nam in periculo patriæ, exempli gratia, & difficili aliquo suo, vel propinquorum, amicorumue tempore officiosum, aut etiam necessarium laborem, & salutarem actionem otiosæ contemplationi non anteponere, contra officium esset. Non enim vt res quæque melior est, & præstantior; sic semper, & omnibus magis eligenda, vt exemplo philosophiæ Aristoteles docet. *Philosophari*, inquit, *res melior est, & præstantior, quam pecuniam quærere: non tamen magis eligenda, siue expetenda rebus necessariis indigenti, præstantius est enim, quod rebus necessariis suppetentius ex pulchris, & honestis rebus quæritur; fortasse tamen necessariam fere semper est eligendum.* Quæ philosophi verba declarant, tunc contemplantium vitæ excellentioribus muneribus vacandum esse, cum actuosæ necessarijs officijs satisfeceris. Sed in vtraque vita, qui virtutem sublatis impedimentis colunt, felices sunt; feliciores tamen, qui contemplationi vacant. Hoc igitur maximè legumlatori prouidendum est, & considerandum, qua ratione, quibus studijs, & exercitationibus homines ad virtutum cultum, non modo moralium, sed etiam intellectualium per leges inducantur; & vtrique animæ parti consulendum. Est enim duplex facultas animæ, altera rationis compos, altera per se quidem rationis expers, sed quæ valeat rationi obtemperare; ad quam excolendam, & moderandam, vt rationi libenter parere assuescat, virtutes morales pertinēt. Quarum omnium eadem animæ pars rationis expers, vt lib. primo magnorum moraliū habetur, subiectum est, vt philosophi loquuntur, & quasi sedes. Ratio vero, quæ intellectus quoque, & mens dicitur, quam virtutes intellectuales

12.q.69. art.5.

Philosophia an actiuæ vitæ præstet.

Top.3.

Animæ duplex facultas.

ctuales informant, duplex est, contemplatiua, & actiua; quarum illa in veri consideratione, hæc in rebus agendis versatur, & prudentia virtutum moralium magistra, & moderatrice maximè cẽsetur. Quamquam enim virtutes morales eius partis habitus sunt, quæ ratione vacat, quaque irasci solemus, & concupiscere; tamen earum actiones, sine ratione moderante non obeũtur, vt equus sit licet domitus, & assuefactus, equitis tamen arte impellendus, ac vicissim cohibendus est, & in gyrum ducendus. *Ratio duplex.*

Cum autem omnis humana vita in negotium, & otium, bellum, & pacem diuidatur, & rerum agẽdarum quędam necessariç, & vtiles sint, quædam honestæ; bellum pacis, negotium otij: necessaria vero, & vtilia honestorum causa suscipi debent. Ad hæc igitur omnia spectanti viro ciuili, legisq; latori ferendæ leges sunt, tum per animæ partes, tum per ipsarum actiones, sed ad meliora, & fines magis spectare debet, eodemq; modo vitæ, actrerum partitiones considerare. Nam negotia, bellaq; gerendi magna, maior tamen pace atq; otio fruendi facultas ciuitati adesse debet: item necessaria, commodaq; gerendi, maior tamen, quæ honesta sunt, obeundi, & ad hos fines puerorum educatio, & cæterarum ætatum, quæ disciplina indigent, institutio per leges dirigenda est. Cuius educationis, ac disciplinæ summa est vt ciues à pueris bonis, honestisque rebus assuescant, & contrarias deuitent: consuetudo enim habitum ingenerat; habitus verò facit, vt cum voluptate operemur: quæ autem delectant, hæc ferè homines sequuntur probi perinde, atq; improbi; sed interest, quod alteri rebus honestis, alteri turpibus oblectantur. Leges igitur ferendæ sunt, quæ bonarum rerum consuetudine, virtutis amorem, ac vicissim odium turpitudinis ingenerent, Lycurgique vitandus error, viri alioquin optimi, & prudentissimi, qui Lacedæmonios, quibus leges scripsit, ad negotia, bellaque gerenda optimis legibus instituit, sed pacis vlque adeo negligenter rationem duxit, vt hi, cum cæteros Græcos bellicis virtutibus anteirent, tamen potiti rerum quia pacis artibus, bonisque vti nesciebant, imperium amitterent. Sunt autem virtutes propriæ belli fortitudo, & tolerantia, pacis philosophia, & veritatis contemplatio. Communes verò vtriusque temporis iustitia & temperantia, sed otiosis, & in pace degentibus magis necessariæ. Nam in bello necessitas ipsa iustos esse cogit, & temperantes, in otio vero, & pace, secundaque fortuna licentia desides, & contumeliosos facit, & voluptatibus multifariam seruientes; nisi iustitiæ, & temperantiæ præsidio his malis occurratur, & philosophiæ, ac doctrinarum studium occupatos animos habeat, qui honestissima, eademque iucundissima rerum optimarum contemplatione fruentes, nullam præterea voluptatem ex ijs; quarum vel ipsarum, vel rerum, vnde comparantur, cupiditate homines ad facinus impelluntur, requirunt. Cæterum hæc

Pax bello anteferẽda.

De liberorũ educatione. Consuetudinis vis.

Leges quales ferendæ. Lycurgi error.

Belli pacis virtutes.

Diuitibus esse philosophandum.

præcepta in eos maximè conueniunt, qui rebus neceſſarijs ſuppetentibus arbitratu ſuo viuere poſſunt,& ſuam,filiorumq; vitã,vt libet,inſtituere.Pauperes.n.rerum neceſſariarum inopia, quaſi bellũ operi addictos in officio continet,ab iniurijſq; & voluptatib.refrenat, eadẽq; tenuitas filijs, quaſi ſeruis vti cogit,nec latis otij, & facultatis relinquit

Fortuna inopum & diuitum.

ad munera quarundã virturũ obeũda.Cæterũ in neutra fortuna occaſiones deſunt rectè viuendi:nã inopes egeſtas à voluptatib. cohibet, diuites copia rerũ ad ceteros multifariã iuuandos, benignitatemq; inducit vicifſimq; ſæpè vtroſq; cupiditas exagitat,& ad peccatũ, & iniuriã impellit.Pauperes dum pecuniã cupiunt,vt egeſtati medeãtur,diuites propter licentiã,voluptates quęrunt nõ neceſſarias,quę cupiditas,cęteriq; animorum morbi per leges ad virtutum omnium cultũ inducentes, & à reb. contrarijs deterrentes cohibenda ęſt , primũ honeſtarum rerum exercitatione,quæ facile bonæ indoli amorem virtutis ingenerat, de-

Virtuti præmia proponẽda,

inde præmijs egregiæ virtuti proponendis,quo boni magis alliciantur vicifſimq; pœnis iniuriæ conſtituendis,vt improbi metu coẽrceantur, & ęmendentur,vel ſi fuerint inſanabiles,& reip, pernicioſi, de medio tollantur.Hæc igitur omnia intuentes,& bonum publicum ſpectantes viri ciuiles,& ſapientes,quib,id munus fuerit delegatũ,de quamplurimis reb,fieri poſſit leges ferre debent:ea duntaxat,de quibus leges ſanciri nequeunt , prætermittentes, & principum,aut ſummorum magiſtratuum arbitrio,& prudentibus,vt eſt neceſſe,relinquentes.

Rerum ſingularium nõ ſunt leges.

Rerum enim agendarum varia & inconſtans natura nullã de ipſis legẽ ferri permittit,quę cunctis hominib.temporib.& locis cõueniat.Nã leges vniuerſæ præcipiunt communẽ quandã rationem ſpectãtes. Quæ vt in plures cõuenit,ſic interd: locis,& temporib. hominũq; & rerum ſingularũ conditionib.& qualitatib.nõ aptatur. Ita cũ de his,cæteriſq; reb. ſingularib. quæ infinitę numero ſunt,non ſatis poſſit legib. conſti-

Ex æquo & bono multa diudicanda.

tui;efficitur,vt multa neceſſario hominum arbitrio,& conſilio delibe randa & iudicanda relinquãtur Veruntamen omnis cõſultatio in bona rep.omneq; de reb.dubijs iudicium , ad bonum publicũ referri debet, omniaq; ſunt ad iuſti,& æqui quaſi normã Lesbiam dirigẽda. Lex enim

Lex ferreã normam æmulatur.

ferream normam,quæ flecti neſcit æmulatur.Ratio vero boni,& æqui, quæ ab ordine naturali lege æterna ſancito nunquã diſcedit, ſimilis eſt plũbeæ,Lesbiæq; normæ , quæ pro lapidum perficienda figura flectendo mutabatur.Quod vbi fit,non homines,humanũue arbitrium in rep. ſed Deus,& leges imperium tenẽt propter legẽ ęternã, quę ſumma lex ſummaq; ratio ſolet à philoſophis nuncupari.Hęc enim in bona rep.o-

Ariſt. 4. Polit.c.4.

mni ciuili adminiſtrationi per rationem humanã à ſe mananrẽ præeſt, & moderatur . Ita fit, quod philoſophus cenſet vt leges in omni bonæ reip,parte dominentur,magiſtratus autem,& reſp.de rebus ſingulis decernant.Nam ipſa iudicia, & decreta, quæ de rebus ſingulis præter le-

ges

Digitized by Google

ges ſcriptas iudicando,& deliberando fiunt,ad ius naturę,& legis ęternæ,ac ſummæ rationis normam dirigi debent.

Non ſunt igitur audiendi, qui propter diuturnas moleſtias, impẽſaſq; litium,quæ ex legib. & legũ calũnia,malitioſaq; iuris interpretatione naſcuntur,miniſtrorũq; fraudẽ,& auaritiã,leges à rep.ſummouẽdas putant.Nulla eſt enim ratio tam fera,& inhumana,quæ legib.omnino careat.Mores enim publicè probati, quib. incolæ noui orbis mortalium ſcilicet barbariſſimi,qui nullũ prorſus litterarũ vſum habebant,vtebãtur;quid aliud erant,quam leges?Et profectò,qui leges ex humana vita tollit,rationem tollit,quæ legum proxima norma eſt,& origo, quã rationem ſi ſuſtuleris,qui poteſt humanitas ex hominib.non eſſe ſublata Cum ipſos viros probos, quorũ illi arbitrio omnem reip. adminiſtrationem iudiciumq; cõmittere cenſent,niſi lumẽ æternæ legis,& cõmunia legũ præſcripta ſequantur,in magna iuſti, & recti ignoratione verſari ſit neceſſe:contraq; iuuari plurimũ,ſi proba ipſorum voluntas luce non modo naturalium,ſed etiã ciuilium, & ſcriptarũ, reiq; publicæ accommodatarũ legum illuſtretur.Iam vero ſi qua ira, vel cupiditas magiſtratus,vt ſæpe ſolet,tranſuerſos agat,quomodo peccatũ cõuinci, aut prauitas emendari queat;ſublata legũ norma,ad quam tota reip. adminiſtratio,iudiciorumq; ratio eſt dirigenda?Propter aduocatorum autẽ procuratorumq; calumniam,& malitiam,interdum etiã præuaricationem,tabellionumq; auarit à,& fraudẽ, leges, vnde horum malorũ occaſio naſci videtur,accuſare iniquum eſt,nec aliud,quam hominum vitia,& peccata in res optimas per ſe, atq; ſalutares conferre. Cur enim Mauris,Numidiſq; in Africa,cum legibus vtantur,pauciſſimæ tamen lites ſunt,& hæ breuiſſimo tempore terminantur?Niſi,quia,vt eſt eorum inuictu & cultu dura,& ſtricta parſimonia,à furtis, rapinis, fraudationibus,malefitijs extra bellũ,multum abhorrent. Quib. ſceleribus pleriq; in Europa non ſuppetentibus opib. vbi ſe deſidiæ dediderunt; gulæ & lautitiæ ſeruientes implicantur:qui vt pœnas legitimas effugiat, neue ad iuſtitiam compellantur, ad calumnioſas defenſiones, doloſq; confugiunt,& ducẽdis litib.quoquo modo poſſunt,tergiuerſantur.Sed horũ malorũ maxima culpæ pars eſt in quorundã iuriſperitorũ, nullã qualibet turpẽ cauſam repudiantiũ,peruerſitate; qui; cũ eos ſcelerati, & fraudulenti aduocatos adhibent;iuris ſcientia,re ſua ſponte reip.ſalutari,& ad bonorũ præſidiũ nata,ad malorũ impunitatẽ, & iniurias alẽdas,extrahendaſq; lites cõpendij ſui cauſa per calũnias,& malitioſas iuris interpretationes ſine culpa legũ turpiter abutuntur,ipſaſq; leges fruſtrari,& iudices eludere captionibus, præſtigijſq; nituntur. Quib. calumnijs,& fraudib.omni ratione, quatenus fieri poſſit, occurrere iuſti,& ſapientis iudicis eſt.In qua cura,& officio prætermittendo,quod vtinã paucis iudicib.accideret,nõ minor culpa ineſt,quã in dolis aduocato-

Litium cauſa non ſubmouendæ leges.

Qui leges tollit rationem tollit.

Aduocatorũ & procuratorũ fraudes

Cur Afri litibus careant.

Calumniæ in litibus per iureconſ.

Iudicis prudentis officium.

Digitized by Google

catorum. Nam, *qui non obeſt, cum poteſt iniuriæ, tam eſt in vitio, quam qui facit*, Ciceronе, Ambroſioque auctoribus. Et vt eſt in Damaſi reſcripto, *non caret ſcrupulo ſocietatis occultæ, qui manifeſto facinori deſinit obuiare.* Quod ſi nulla nec iſtorum, nec iudicum fraude, vel malitia, ſeu negligentia interueniente, lites in longum tempus, qnod non fit ſine iactura litigantium, producantur; nulla rectarum legum culpa eſt, ſed legum latoris incuria, cui hoc vel in primis prouidendum fuit, legibuſq; cauendum, vt omnes aditus ad ducendas lites eſſent, quatenus fieri poſſet, obſtructi. quod plurimum valet, vt omnis calumnia, omnis veri inficiatio, præſertim dato iureiurando, grauibus pœnis in controuerſijs quidem ciuilibus ſanciatur. Alia eſt enim ratio cauſarum capitalium. Contra verò ſtatuere, quod alijs placet, vt leges in omni reipublicæ parte ſic dominentur, vt ab ipſorum ſcripto non diſcedatur, nec quidquam humano arbitrio relinquatur, hominum eſt pertinatium, & rerum agendarum naturam ignorantium, quæ tam varia eſt, & inconſtans, quemadmodum ſupra diximus, vt plurima negotia in locos communes, vniuerſaliaque præcepta, quæ aptè rebus omnibus, temporibus, & perſonis accommodentur, conferri nequeant. Sed pleraque neceſſario ſint eorum, qui reipub. cum ſumma poteſtate præſint, prudentiæ ac iudicio relinquenda, qui pace belloque de rebus dubijs conſultent, ac prout ratio boni publici poſtulare videatur, conſtituant. In iudicijs autem ſummo iuri, in quo ſæpè iniuria eſt, æquitatem anteponant, quæ origo eſt iuſtorum priuilegiorum, & decretorum, præſertim eorum, quæ vulgo theologi *diſpenſationes* appellant. Ac de legum quidem ferendarum ratione, & quæ potiſſimum debent legumlatores ſpectare, diſſeruimus, & multa arbitrio principum, vel ſummorum magiſtratuum neceſſario relinqui declarauimus.

1. offic. 22 q. 2 c. Qui poteſt.

Litium prorogatio ex culpa legum latoris.

Legum verbis non ſemper inhærendum.

Summo iuri æquitas eſt anteponēda.

IOANNIS

IOANNIS GENESII SE-
PVLVEDAE CORDVBENSIS
DE REGNO ET REGIS
OFFICIO,

LIBER SECVNDVS.

DEINCEPS de regia, ciuilique adminiſtratione, vtrum vnius hominis arbitrio, & auctoritati, quæ legibus aut omnino, aut recte conſtitui non poſſunt, an plurium conſilio, & prudentiæ ſint in bona rep. relinquenda, diſputandum eſt. Nec enim res vacat controuerſia, ſiquidem de regib. non heroicæ, ſed vſitatæ virtutis, de quibus nunc quæritur, diſputetur. Nã illud dubium non eſt, quin regnum ceteris reb. ſp. longo interuallo præferatur, ſi rex ad formam Ariſtotelicam cõtingat, hoc eſt ſi prudentia, & virtute, ac omni ciuili facultate cæteros oẽs antecellat, quod optari magis poteſt, quã ſperari, præterquã in gente aliqua inculta, agreſti, & barbara, quales multæ priſcis tẽporib. fuiſſe memoratur. Idcirco enim circa rerũ initia homines fere imperio regio parebant, quia in illa hominum paucitate vicatim, & pagatim habitantium perpauci exiſtebant, qui eſſent, virtute, atque prudentia, quæ facultas ciuilis dicitur, magnopere ad imperandum inſtructi. Poſtea vero ciuitatibus conſtitutis, & auctis, cum multi eſſent, quorum virtutes pariter eminerent, non æquo animo regna tolerabant, ita ne par in pares perpetuum imperium obtineret; remp. conſtituerunt, vbi parendi, & imperandi viciſſitudo æquales æquali iure contineret. Hoc igitur in controuerſiã venit, ſi copia ſit in magna ciuitate, aut gente virorum pari virtute, & ſapientia præſtantium, vtrũ cõmodius, & magis è bono publico ſit, vnius, an pluriũ arbitrio rẽp. tẽperari. Nec enim defuerunt quib. iniuſtum, & præter naturã videretur, vt in ea ciuitate, quæ ex multis ſimilib. cõſtaret, vnus in oẽs perpetuo imperio fungeretur. Nam qui ſunt, ingenio, & virtute pares, hos eodẽ iure, eademq; dignitate eſſe lege naturæ. Iuris autẽ æqualitatẽ ita demum inter pares ſeruari, ſi per annos, aut alia tẽporum ſpatia ciues ijdem nunc magiſtratus gerant, & ceteris imperent, nunc viciſsim pareant imperio, donec ea viciſsitudo ad pares oẽs perueniat. Prẽterea multorum hominũ virtutẽ, atq; prudentiã maiorẽ eſſe dicunt, quã vni⁹, & facilius vnũ ira, vel cupiditate, quã plures corrumpi. Itaq; nõ ſolum iuſtius eſſe, ſed etiã cõmodius ciuitati paucorum

Regnum cæteris Reip. formis præſtantius.

Vnius an pluriũ arbitrio melius reſp. regatur.

Paritas natura conditione.

Optimatum ſtatus quare melior videri queat.

corum optimorum,vt in ſtatu optimatum,aut promiſcue multorum,vt in timocratia,quam vnius imperio ciuitatem adminiſtrari. In qua ſententia multos,& magnos viros fuiſſe video,tũ ex Cræcis, tũ etiã ex Latinis,quorũ auctoritati concedere haud equidẽ dubitarẽ,niſi mẽcertiſſimæ rationes,& ipſe rerũ vſus doctrinarũ omniũ magiſter dehortaretur,& in oppoſitã ſententiã reuocaret.Sic enim exiſtimo,regiũ imperium cæteris omnib.rebuſp.longe præferendũ eſſe, nõ ſolũ ſi rex cæteris omnib.virtute,ac omni ciuili facultate præſtet,ſed etiã ſi alij in ciuitate,aut gente ſint,qui cũ ipſo virtue,& conſilio cõferri valeãt, dũmodo ipſe vir prob.ſit,& vſitatę prudentiæ,regiũ animũ gerens,nõ tyrannicũ, quę ſententia multis rationib.cõfirmatur.Primum quoniã regia adminiſtratio antiquiſsima omnium eſt,vt non tã conſilio, quã duce natura inducta eſſe videatur.Nã *in teris*,vt Salluſtius ait,*nomen imperij id primũ fuit*. Certe Troianis tẽporib.nullam dum alterius generis remp. fuiſſe conſtitutam,fidem facit carmen Homericum,

Regum imperium cur præſtantius.

Probatur rationibus.

Οὐκ ἀγαθὸν πολύκοιρανίη εἷς κοίρανος ἔστω.

Iliad.B.

Quo multi reges illius memoriæ commemorantur ; dealia republica nullam mentionem fieri videmus, quodidem animaduertere licet in hiſtoria ſacra,& illorum,ac ſuperiorum temporum commemoratione. Regnum igitur, vt eſt imperiorum vetuſtiſsimum, ſic maxime naturale ; quippe cum non ſolum domeſticam adminiſtrationem æmuletur, ſed etiam ab ipſa primam originem traxerit. Nam vt hac memoria in quibuſdã regionib.ſic olim vulguo multitudo domeſtica, vbi tãtopere creuerat,vt eam domos vna capere nõ poſſet,in alias domos velut in colonias deducebatur, & ſic vicus paulatim fiebat,imperiũ totius familiæ adhuc maximo natu retinẽte, quod Bononiæ, & in reliqua circũpadana Italia etiã nunc factitari cernim⁹.Eo quidẽ tẽpore,cũ ipſe Bononiæ in Hiſpanor.collegio ſtudia litterar.adoleſcens æmulabar,vn⁹ erat ex agricolis, qui noſtros agros inita ex more Bononienſi ſocietate,prædiaq; colebat.Memini enim,& nõ ſine admiratione quadã animaduerti,qui totius familiæ in quattuor,aut quinq; villas propter magnitudinẽ partitæ, quia maxim⁹ natu erat, imperiũ domeſticũ obtinebat;nõ aliter,quã ſi oẽs vna domo cõtinerentur.Eadẽq; tẽpeſtate in vicino erat alter agricula ex familia,quæ ſartorũ dicebatur,qui eodẽ ætatis iure à maiorib.deinceps tradito trecentis amplius hominib. in multas domos,villaſq; deductis,eodẽ ſcilicet modo imperitabat,& quod magis miremur,libentes oẽs,ſũmaq; cõcordia eidẽ,vt patri obtẽperabant. Quanquã ea familia paulo poſt,cũ ſua magnitudine laboraret,de cõmuni cõſilio multis patribus familias diſtributa fuit.Idẽ igitur circa rerũ initia duce natura fiebat,ſed cũ homines in vacua veniſſẽt,quæ iure naturę fiũt occupantium,multis domib.ex vna deductis natu maximus,ex patrefamilias rex fiebat,& ſic paruũ regnũ conſtituebat, quod cũ iure hæreditario poſteris deinceps traderetur,creſcẽte multitudine,donec

Primogenitura eius Bononiæ & in Hiſpania

ex vicis ciuitas cõstitueretur, ipsa quoq; regna dilatabãtur, & ex paruis ad iustam magnitudinem perueniebant..

Fuit, & alia iustissima reges constituendi ratio, quam vetustas interdum vsurpabat, quippe regna nonnunquã viris optimis non ętatis iure, vt illis alteris, sed iustitiæ, ac virtutis opinione deferebantur, qua de re Cicero his verbis memorat. *Mihi quidem, non apud Medos solum, vt ait Herodotus, sed etiam apud maiores nostros fructæ iustitiæ causa videntur olim bene morati reges constituti, nã cũ premeretur initio multitudo ab iis qui maiores opes habebãt, ad vnũ aliquem confugiebant virtute præstantem; qui, cum prohiberet iniuria tenuiores, æquitate constituenda, summos cum infimis pari iure retinebat.* Ad vnum igitur vetustissimi mortales, ducti scilicet ratione naturali, cuius ductu, & auctoritate tuti essẽt, cõfugiebãt, nõ ad plures, ne qua esset inter ipsos dissensio. Quã publicã hominũ de regno cæteris imperijs præferẽdo persuasionẽ insitã fuisse veterib. mortalib. ea quoq; ratione cõfirmat Arist. quod Deos immortales regio imperio gubernari persuasũ habebãt, minime scilicet diuinæ sapientiæ regiã rẽp. tributuri, nisi hãc cæteris omnib. potiorẽ, & augustiorẽ esse existimarẽt. Nobis aũt fabulis omissis, quãquã harũ inuolucro veteres poetæ, qui theologi dicebantur, sæpe de maximis reb. sapiẽter philosophabãtur, verisimis, & sacratissimis historiæ diuinæ vtriusq; testamẽti testimonijs, & exemplis vti licet. Nã Hebræi quõ dã *genus electũ, regale sacerdotiũ, gens sancta, populus acquisitionis*, vt Petrus ait, qui peculiari Dei cura, & quotidianis oraculis gubernabãtur, à libertate post AEgyptiã seruitutẽ recepta ad Christi tẽpora cũ suæ gẽtis reges amiserũt, semper regiã remp. habuerũt. Moses enim, & Iosue, & qui huic successit Iudas, ac cæteri populi ductores, & gubernatores, quid aliud erãt, nisi reges? quãuis tũ sacerdotes, tũ iudices, tũ prophetæ, vt simul erant, nominarẽtur. Rex enim est, quicũq; vnus in ciuitatẽ, aut gentẽ perpetuũ imperiũ cũ sũma potestate gerit ad bonũ publicũ spectans. Itaq; Eli, quẽ annis quadraginta Israel iudicasse legim⁹, & qui huic successit, Samuel nõ solũ sacerdotes, & prophetæ fuerunt, sed reges etiã Hebræorum, licet nomine regis abstinerẽt. Cæterũ quoniã hi, & cęteri huiusmodi sacerdotes, per ea quidẽ tempora, licet imperij summã obtinerẽt: bella tamẽ non per se, sed per duces, & præfectos gerebant, Israelitica gẽs, non quod imperiũ vnius recusaret, sed eã imperãdi rationẽ pertæsa regẽ à Samuele postulauit, qui nõ solũ cõtroue. sias iudicaret, sed bella etiã ipse gereret, & exercitum in hostes more regum ceterarũ gentiũ duceret. *Rex* inquiunt, *erit super nos, & erimus nos quoque sicut omnes gentes, & iudicabit nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.* Atque hæc quidẽ ex veteri testamẽto. venio, ad nouũ, & Euangelica tempora, quorũ inito Christus ipse Deus suã Ecclesiã ita constituit in Apostolis: nõ vti paucorum, vt status optimatum, nec multor. vt resp. seu timocratia, sed vnius summa potestate, & arbitrio tẽperaretur; Petri scilicet Apostolorũ principis initio, deinde summorũ, qui in locum eius succe-

offic. lib. 2. Reges etiam electi, quia iusti.

Exemplagẽtis Hebrææ. 1. Pet. 2.

Reges olim etiam sacerdotes.

Rex diffinitur.

Israelitæ regem à Samuele postulãt. 1. Reg. 8.

Noui testamenti ratio gubernandi Ecclesiam.

Digitized by Google

dunt ſacerdotum ſingulorum. Epiſcopi enim, & antiſtites alij, qui cæteris Apoſtolis, & diſcipulis ſucceſſerunt sũmi põtificis adminiſtri sũt ad Eccleſiaſticã remp. regio more adminiſtrandã. Quibus exemplis declaratur, ipſius Dei iudicio regnũ cunctar. rerumpub. facile principem locum auguſtiſsimum, & ſacratiſsimũ obtinere. Itaq; ambitio, & multorũ imperãdi cupiditas, magis, quã vel neceſsitas naturalis, vel boni publici ratio, cauſa fuiſſe videri poteſt, vt omiſſo regio imperio, varia reip. genera cõſtituerẽtur; nõ quia illa altera duo genera iuſta ſint, & ſuo modo naturali quoq; iuri cõſentanea; ſed quia regnũ multo plures cõmoditates habet, multoq; minus eſt corruptioni, & alijs malis opportunũ, Nã quod obijcitur iure naturæ cõſentaneum eſſe, vt qui prudẽtia pares ſunt, hi paris iuris æqualitate per imperandi, & parendi viciſsitudinẽ cõtineantur; nõ ſi quid iuſtum eſt lege naturæ, ſtatim eius prætermiſsio iniuſta, & præter naturã videri debet. Fieri enim poteſt, vt huic aliud natura itẽ iuſtũ melius, & cõmodius præferatur. Quod rectiſsime fit auctore Paulo, ſic ad Corinth. ſcribente. *Qui matrimonio iungit virginem ſuã, bene facit, & qui non iungit, melius facit.* Vt igitur Paulus nuptias rem honeſtam, honeſtiori virginitati poſtponit: ſic nos reip. ſiue timocratiæ, & ſtatui optimatum, bonis, & iuſtis rebuſp. meliorem, & iuſtiorem, regnũ præterimus. Iuſtum eſt enim & commodum, vt virtute pares nunc imperent, nunc viciſsim imperio pareant: iuſtius tamen, vt vnus probus, & prudens perpetuo imperio in omnes fungatur, propter maiorem reip. commoditatem quæ paucorum ambitioni, atque etiam vtilitati præferri debet Quippe *bonum, quo pertinet ad plures, hoc ſanctius, & diuinius habetur.* At, inquis, plures melius cuncta perſpicient, & prudentius de rebus dubijs iudicabunt, conſtituentque quam vnus. Hoc quidem dubium non eſt: ceterum rex non ſolus, vel debet, vel ſolet deliberare, ſeu iudicare: ſed multis viris optimis, & prudentiſsimis adhibitis, qui pro ſe quiſq; quid factu optimum, & maxime è republica ſit, conſiderare, & pronuntiare ſolent: tum, ſiquis recte ſentiat, & ſalutarem reip. ſententiam dixerit, nemo per odium, & contentionem conſulto refragari audet, vt ſæpe fit in alijs reb. publicis. Nam tacitum de ſe quiſq; iudicium regis veretur, qui ſententias ponderare ſolet, non numerare. Verum tamen regnum inter cæteras reſpub. quantopere emineat, etiam in rege virtutis nõ heroicæ, probo tamẽ, atq; prudente, nõ erit intellectu difficile, ſi cum pluriũ imperio, qui modo imperent, modo priuati pareant, regnum, & vtriuſq; cõmoda inter ſe, atq; incõmoda cõferantur. Multis igitur rationib. regnum præ alijs rebuſp. cõmendatur. Primum quoniã qui annuis imperijs funguntur, vt fere fit in imperandi viciſsitudine, prius abeunt magiſtratu, quam plane poſsint, quid muneris ſui ſit intelligere. Rex propter imperij diuturnitatẽ plurimarũ rerũ, vſu indies, & annos prudẽtior fit, magniſq; ciuilis, ac regiæ facultatis adiumentis inſtru-

Ambitio varia reip. genera excogitauit.

Obiectionib. reſpondet.

1. Cor. 7.

Ariſt. lib. 1.

Comparatio formarũ reipublicæ.

ſtructior,tũ ad ſuos in officio cõtinendos;tũ ad externorũ cõmercia,ſiue bellum gerendum ſit, ſiueamicitiæ, paciſq; cõditiones per ſe,vel legatos agitãdę.Deinde quod in magiſtratuũ multitudine ſæpè,dũ alterũ exſpectat; res cõmunes per negligẽtiam dilabũtur.Rex oẽm rẽp.ſuæ vni°fidei cõmiſſam eſſe memor,neminẽ eſſe intelligit,in quẽ,ſi quid offẽ ſum fuerit,ſuã culpã transferre poſsit.Præterea illi in publicis conſultationib. ſæpè cõſulto diſſentiũt,variantq; ſentẽtijs,nõ vt reip.cõſulãt, ſed vt alijs rectè fortaſſe ſentientib per odiũ,aut inuidiã refragẽtur: vel contra,vt potentiores cuiuſpiã,cui ſe addixerũt,libidini ſeruiãt. Rex nullum æmulum cũ habeat,nemini vel inuideat, vel addictus ſit; optimis,& prudentiſsimis viris in conſilium adhibitis,eam ſententiam,neminem ſcilicet reſpiciens,omnib.anteponis, quæ plurimum ex omnibus iuſtitiæ,& grauitatis habere,maximeq; ad bonum publicum pertinere videatur.Ad hæc magiſtratus in paucorum,aut multorum rep. ſuis interdum rebus familiarib.impediti;tunc demum in locum conſilijs deſtinatum conueniunt, cum occaſio rerum deliberandarum effluxit: rex cum nullum deliberandi,nec locum,nec tempus certum,& definitũ habeat;ſed dies,& noctes,cum res poſtulat,in ea cura cõſumat,nullã patitur rei bene conſtituendæ,ſiue gerendæ occaſionem elabi.Item illorum quidam ambitioni ſeruientes,ne ſuę,quam affectant glorię,laus aliena tanquam obſtrepere videatur,collegis domi nonnunquam,ſępius in bello impedimento ſunt,aut ipſos etiã deſerunt, ne qua facultas adſit rei bene,& cum gloria gerendæ,vel materiã præripiunt, negotiũ temere,& importunè in reip.perniciem occupando.Regi,cum ſolus tota vita rerum potiatur,nulla talis cauſa interuenire poteſt,in æmulum ſimul,& remp.peccandi.Præſertim cum intelligat, non ea ſolum quæ ipſe per ſe geſſerit,ſed etiam,quæ per duces,& præfectos confecerit,ad ſuã laudẽ,& gloriã pertinere.Quod autẽ cõpilationes attingit,quę mala ſæpè grauiter populos exagitant,illi res cõmunes vt alienas, non ſolũ negligenter curant,ſed quidã etiã ſordidiores animaduertentes breuis tẽporis eſſe diripiendi facultatem, nullam occaſionem prætermittunt,remp.compilandi;quin etiam publica poteſtate quandoq; in bona priuatorum per fraudes,& calumnias abutuntur. Rex ob imperij perpetuitatem rebus communibus ſic parcit, vt ſuis:ſic proſpicit, vt non ſolum ad ſe, quoad vixerit,ſed etiam ad filios,& poſteros pertinentib. His rationibus Iſocrates vir prudentiſsimus, qui ſcite admodum hunc locum attigit,duarum clariſsimarum rerumpub. teſtimonium addit, Carthaginenſium,& Lacedæmoniorum,qui cum domi ſummum imperium optimates obtinerent; belli tamen ſummam ad vnum regem deferebant; publicis videlicet periculis publicam per facta confeſſionem exprimentibus, vnius, quam plurium imperium cœtibus hominum commodius,ac tutius eſſe ad ſummã multo magis ſalutare. Athe-

Iſocratis teſtimonium de rebusp. Carth. & Laced.

nienſium quoq; remp.quib.maximè monarchia omnis eſſet odioſa,documẽto eſſe,qui cũ belli ſummã,nunc plurib.ſimul ducib.nunc vni traderent,ſæpè res ipſa declarauit,vnius viri præſtãtis imperium longe ſalutarius eſſe reip.quã plurium.Quo in loco nõ eſt ſilentio prætereundũ clariſſimum Milciadis,Ariſtidis,Themiſtoclis, & cæterorũ ducum exemplum;qui Perſico bello,prælioq; Marathonio præfuerunt.Nã primũ cum decem numero eſſent:ſinguli tamen publico ciuitatis Athenienſis decreto per ſingulos dies imperij ſummã viciſsim obtinebant, deinde duces ipſi,publici periculi ratione,& cõmunis ſalutis cauſa,ambitionẽ ſuperãte,omnes,dierum omnium imperandi ius,auctore Ariſtide viro optimo & cognomine Iuſti claro,in Milciadem,cuius virtutis,atq; prudentiæ prima laus erat,trãſtulerunt.Parum ſcilicet eſſe putantes, vt vn⁹ partitis dieb.imperaret,niſi omnium dierum imperij ſumma penes vnum,eundemq; virum optimum,& prudentiſſimum eſſet.

Imperatores Athenienſium.

Seditio interuñ adfert rebuſp.

Vltima differentia rerũpub.& maxima regni præſtãtia eſt,quod in cęteris facilè diſſidia exiſtũt,& ciuiles armorũ cõtentiones. Quę nõ ſolũ calamitates,ciuitatib.& populis afferunt;cũ plurimorũ ciuiũ cęde proſcriptione,& direptione:ſed florẽtes etiã reſp.fundit⁹ euertũt. Multarũ rerũp.maximas calamitates ex diſſidijs ortas cõmemore poſsẽ.Sed vtar potiſsimũ Romanorum exẽplis,qui,vt opulẽtiſsimã, ſic iuſtiſſimã rẽp. habuiſſe putãtur,Auguſtino noſtro auctore,qui, Romanis propter ipſorũ iuſtitiã pulcherrimũ,& opulentiſsimũ imperiũ ad prauos multarũ gentiũ mores corrigẽdos à Deo triburũ eſſe teſtificatur. Romani ergo, quã diu regib.paruerunt,magna cõcordia vixere, paucis & exiguis iniurijs,& calamitab.agitati.Cõſtat.n.præter Tarquiniũ Superbũ, qui nõ rex fuit,ſed cunctis rationib. tyrãnus, cæteros oẽs reges iuſtos fuiſſe & moderatos.Nã quod Tarquini⁹ idẽ Seruium Tullium regem interfecit, & iniuſſu ſenatus,inuitoq; populo imperium inuaſit,nulla culpa regni eſt, ſed iniuſtiſsimi, & importuniſſimi hominis flagitium, qui in ea ciuitate,quę iuſtiſsimo,& honeſtiſsimo ſtatu,imperioq; fruebatur,ſublato rege tyrãnidẽ occupauit.Nã iuſto principe necato, ad ſuã libidinẽ inuitis imperare,ciuiũq; timore corp⁹ armatis circũſepire,cognitiones rerũ capitaliũ per ſe ſine cõſilio.i.obire, vt per eã occaſionẽ occidere, in exiliũ mittere,& bonis multare poſſet,& ſic optimatum numerũ imminuere,quod Tarquinius,vt Liui⁹ refert, faciebat;quid erat aliud quã mera tyrãnis? Nihil igitur afferunt,qui Bruti,Collatini,Lucretij,& Valerij præclaro facinore,& teſtimonio rẽp.regno præferrẽdã cõtendunt: quod viri optimi,& prudẽtiſſimi imperiũ Romanum ex regno in rẽp. mutandi auctores fuerunt.Horum nãq; maximè Bruti,qui princeps cõſpirationis fuit,iuſtiſſima laus eſt, quod deiecto Tarquinio ſuperbiſſimo tyrãno,patriã ſeruitute liberarunt,& remp.ex peſſimo ſtatu in formã iuſtam,& commodã mutauerunt.Quod autẽ ex tyrãnide remp. qua pluri-

Exemplo eſt Romanorum reſpub. Lib 5. de ciuit Dei.

Tarquinius Romæ tyrãnidem exercuit.

An Bruti exẽplo regno præſtet ſimperatia.

plurib.imperium cõmunicaretur,conſtituerunt,potius quã in priſtinã regni formã reſtituerunt;vt vnus vir optimus,& prudentiſſimus populi ſuffragio,aut iure hæreditario perpetuo imperio præficeretur, nihil habet,quod ſit magnoperè gloriãdum. Nã ſuæ quiſq; dignitatis rationẽ habuiſſe videri poſſunt,quippe ad quos ſummi magiſtratus facilè deferrentur,vt factum eſt.Nã primi conſules Brutus, & Collatinus fuerunt, tamen reip.multo melius reſtituẽdo regno ob rationes ſupra expoſitas cõſuluiſſent:ſed ob eã maximè,quę vltimo loco poſita eſt,ciuilium diſſenſionum,quæ nunquã pænè in Romana rep. defuerunt;iã inde ab initio,antequa plebs patrib.infeſta in ſacrum montẽ tria ab vrbe paſſuum millia, anno ſextodecimo poſt exactos reges ſecederet.Quæ diſcordia ea potiſſimum cõditione ſedata eſt,vt plebi ſui magiſtratus eſſent,ſacroſancti,quib.auxilij latio aduerſus cõſules eſſent,neúe cui patrum capere eum magiſtratum liceret.Itaq; tũc primũ tribuni plebis creati ſunt, qui ſic erant apud Romanos cõſulib.oppoſiti,vt Ephori regib. apud Lacedæmonios.Cęterum ijdẽ tribuni plebis tot ſeditionũ deinceps auctores fuerunt,vt cum ab alijs quies eſſet,ab his reſp. pæne continenter agitaretur,plebe contra patres,hoc eſt ſenatores, & nobilitatem à tribunis cõcitata. Quorum quidã,cum ſe intolerantiſſimè gereret, perniciofis legib.agrarijs,& frumentarijs potiſſimum ferendis,non ſine magno tumultu à nobilitate cæſi ſunt.Sẽpronius Gracchus in capitolio auctore P.Cornelio Naſica.C. Gracchus frater cum Auentinum montẽ armata multitudne occupaſſet,à.L.Opimio conſule ex S. C. populo ad arma vocato pulſus,& interfectus eſt,Apuleius Saturnius cum Glaucia prætore,& alijs eiuſdem furoris ſocijs ab armata manu conciſus. Nam Marcus Liuius Druſus Tribunus,& ipſe plebis,incertum à quo, domi necatus eſt,propterea,quod auctor eſſet belli ſocialis.Sulpitius autem Tribunorum nequiſſimus,qui tria millia ſatellitum alebat, & magnam equeſtris ordinis audaciſſimorũ iuuenum manum,quã antiſenatum vocabat,ad cuſtodiam ſui corporis habebat, poſt multa patrata ſcelera à Sylla damnatus in ſenatu eſt,deinde necatus.Quid illa reip. perturbatio,quanta fuit,cum Decẽviri ad ferẽdas leges in annum creati, eo peracto imperium,quod ſine prouocatione acceperant,inuitis patrib. plebemq; Romana continuare conantes magnas turbas ciuere, ſic vt ob eã cauſam plebs iterum,in ſacrum montem ſecederet, nec ante reuocari poſſet,qui Decemviri magiſtratu ſeſe abdicarent,& plebi facultas redderetur ſuos Tribunos, itemq; Conſules, (neutri enim tempore illo Decemviratus erant,)priſtino more creandi.

Romæ ſeditioſi pleriq; cæſi ſunt.

Decemuirorum imperium.

Coniurationes à prauis,& ſeditioſis hominib.vt in magiſtratus,ipſãque remp.ſæpè fiunt:ſic etiam in reges nõnunquam fieri,dubium nõ eſt. Cæterum ſi qua ratione cõpertum fuerit,facillimè ſumpto de cõiuratis ſupplicio per regẽ,apud quõ nulla eſt tergiuerſãdi facultas, exſtinguitur.In

In regno ſeditiones eius extinguntur.

tur. In rep. verò etiã conuicti nonnunquam impunè reluctantur, ſummis etiam magiſtratibus inuidiam, & calumniam, ſi quid in reos grauius ſtatuerint, metuẽtibus propter magnas ſcilicet eorum cognationes, & clientelas, quarum iniurijs, & fraudibus, ne non facile, cum abierint magiſtratu, priuati obſiſtere poſsint, reformidant. Vt eſt magno documento Catilinæ, Lentuli, Cethegi, & ſociorum conſpiratio, qui de cõſulibus, & ſenatu necandis, & vrbe incendenda coniuraſſe multifariã, cum eſſent conuicti: tamen impune, & impudenter in curiam ventitabant, & reclamanti Marco Tullio conſuli, eorumque ſcelera coram ſenatu, ipſiſq; prædicanti princeps coniurationis Catilina non ſine conuitijs, & maledictis impudenter obſtrepebat, idq; impunè in magno, non ſolùm patrum, ſed totius etiam ciuitatis timore, & trepidatione faciebat, donec ipſe non vi pulſus, ſed ſua voluntate minitabundus vrbe ad caſtra coniuratorum, quæ in patriam duce Manlio comparabant, egreſſus eſt. nec his maximis malis, & publico timori finis ante impoſitus fuit, & vrbs, atque Italia magno metu liberata, quam ſocij coniurationis viri genere nobiliſſimi in vrbe ad eius incendium relicti, tãdem aliquando in carcerem coniecti, ibique ſtrangulati pœnas cogitati ſceleris dederunt, & Catilina ipſe, qui totam Italiam vſq; in Galliam trãſalpinam, & Allobroges ſollicitauerat, difficili bello prælioque ab C. Antonio conſule altero vinceretur, & egregiè ſeſe vltus occumberet.

Catilina & ſociorum cõſpiratio

Bella ciuilia Romæ.

Verum hæ, cæteræque tot, tantæq; calamitates ſupra à nobis memoratæ, ludus, iocuſq; videri poſſunt, ſi cum bellis ciuilibus conferãtur, quæ non ſolum vrbem Romam, ſed totam etiam Italiam, multaſq; prouincias reipub. tempore concuſſerunt, & afflixerunt: quorum primum Mario, & Sylla, ſecundum Cæſare, & Pompeio factionum principibus, ducibuſq; geſtum eſt, tertium duo conſules Hircius, & Panſa, qui eodẽ prælio conciderunt, & Auguſtus cum Marco Antonio, quartum ijdem Auguſtus & Antonius cum Bruto, & alijs Cæſaris interfectoribus geſſerũt. Sed horum omnium maximum fuit, quod Cæſar per ſe & præfectos, cum Pompeio, eiuſq; ducibus, & filijs in Italia, Gallia, Hiſpania, Græcia Macedonia, Sicilia, Africa, rurſuſq; in Hiſpania geſsit. Mediocre, quod Marius cum Sylla; ex cuius belli calamitatibus, quæ certius traditæ ſunt, cæteras æſtimare licebit. Hæc enim ciuilis contentio, ſiquidem Plutarcho auctori grauiſſimo credimus, tantum malorum, & calamitatum Romanis inuexit, quantum non omnes ante id tempus hoſtes inuexerant. Ab alijs autem ſupra centum quinquaginta Romanorum, ſociorumq; millia ſociali, & hoc, quod ſuccreſit, Mariano bella cæſa eſſe memorantur: his, eorum, qui cæteris bellis ciuilibus mutuis vulnerib. conciderunt, infinita multitudo, ſi connumeretur, quæ tãdem erit ſumma? Cunctorũ profecto regnorum, quæ poſt hominum memoriam fuêre inteſtinæ cædes, mutuæq; popularium iniuriæ, ſi in vnum congerantur,

Plutarchi de bellis ciuilibus iudicium.

tur,

tur,multo me quidem iudice,vnius reip.non longi temporis calamitatibus leuiores esse censentur. Tarquinij,& Neronis inter Romanos,Petri inter nostros Hispanos,trium scilicet regum crudelitas, vt intolerabilis,& execranda,in regibusq; rarissima celebratur. Horum tamen omnium omnia crudeliter facta,tolerabilia putes,si cum vno exemplo Lucij Syllę cõferas in rep.Romana,qui sex millia deditiorum ex partibus Marianis contra fidem datam in via publica trucidauit. Tabulam proscriptionis posuit, vrbem & vniuersam Italiam cædibus repleuit, & in his Prænestinos omnes inermes interimi iussit.

Tarquinij Neronis & Petri regis Hispan. immanitas, minor Syllæ crudelitate.

At ista dicet aliquis non integræ reip.sed corruptæ,& deprauatæ,exempla sunt,hoc est paucorum potentiæ vel tyrannidis. Nam decemvirorum inuito senatu,populoq; Romano dominatus, & duo triumuiratus,alter Crassi Cæsaris, & Pompeij,alter Augusti,Antonij, & Lepidi, quid aliud erant,quã paucorum potentiæ;Syllæ verò,& postremò Cæsaris perpetua dictatura,quid aliud quã tyrãnis?Nos autem de iustis, & integris rebusp.differimus,nõ de iniustis,& deprauatis.Hæc igitur,quę fateor esse verissima,si quis obijciat,& ob ea nostram sententiã minus probandã esse putat,longè fallitur opinione:nã hoc ipsum magno argumento est,cæteras bonas resp.nõ esse cũ regno cõparandas.Quod nõ solùm cæteris incõmodis,& ærũnis opportuniores sunt, sed multo etiã faciliùs in pessimas reip.formas transeunt,& lõgè difficiliùs in pristinũ statum rediguntur. Nã si quis furore quopiã,vel errore inductus ex rege tyrãnus fiat,is timore ab eis quib.ipse timori est,cruciatu,sollicitudine,scelerumq; cõscietia,tanquã furiarũ ardentib.tædis,vt fere fit,miserabiliter agitatur:qui tædio miserrimæ vitæ,si resipiscat,protinus recepta sanitate,in pristinũ statũ,& sacrosanctã regij imperij dignitatem per seipsum nemine repugnante,sed cunctis popularibus libẽtissimis restituitur.Quib.rationib.ducti,& tot suis,tantisq; malis Romani,quãtopere Regnũ reip.præstet edocti,è rep.ad monarchiã redacta,libenter in ea præstiterũt.Sæpè enim post Cæsarem dictatorẽ facultatem habuerunt,rempub.in quacunq; formã vellent cõmutandi:nunquã tamẽ in eum statũ reuerti placuit,in quo fuissent tot seditionib. & calamitatib, cõflictati,cõtenti vnius imperio;qui cũ rex esset,*imperator* dicebatur;vocabulo scilicet min° apud eos inuidioso.quippe quo duces belli summã obtinentes,reip.tẽpore nominabãtur,ac statũ quidẽ ciuitatis, aut gẽtis, quæ ab vno viro probo,& prudente,etiã citra virtutẽ heroicã gubernãtur,quõd regnũ dicitur,cęteris omnib.rebusp.longo interuallo pręstare docuimus.Sequitur vt de regis cõstitutione,creationeque differam°.

Obiectionibus denuo respondet.

Monarchiam Romani retinuerunt.

Imperatorij nomen.

Dupliciter regna deferuntur,vno modo hæreditario iure,cũ regi demortuo filius,aut proximus quisq; cognatione ex eadẽ familia,quę initio populi cõcordi voce,vel tacito cõsensu cæteris omnib.prælata fuerit,succedit;altero eiusdẽ populi suffragio,ipsius viri,qui regno quæri-

De regis creatione.

Digitized by Google

Arbitrariũné ius an hereditarium sit potius.

tur,virtutib.ſpectatis.Harum vtra ratio ſit potior, & magis è bono publico,non vacat controuerſia.Quidã poſteriorẽ magis probant,à quib. hæ rationes eſſe vidẽtur.Primùm,qua iam cognita, perſpectaq; virtus, exſpectatæ,& incertæ iure optimo prẽfertur:cũ ſæpè videamus in eadẽ familia filios,& poſteros à parentũ,& maiorũ præſtantiũ virorũ virtutibus degenerare.Deinde quia regi defuncto nõnunquã filius puer, aut infans ſuccedit,aut etiã poſthumus relinquitur;vt Lacedæmone Charilaus Lycurgi fratris filius:quorum dum maturitas exſpectatur,regnum ſolet multis incõmodis,& ſeditionibus laborare.Quod malũ ſæpè Hiſpania noſtra ſenſit, in qua Ranimirus tertius quinq; annos natus Sanctio, Alfonſus quintus eadem ætate Veremundo, Alfonſus nonus Sanctio quadrimus,Alfonſus vndecimus vix, dum egreſſus primũ ætatis annũ Fernando,Ioannes ſecundus menſem vigeſimũ agens Henrico patribus in regnũ ſucceſſerũt;vt cæteros,qui ætate paulo prouectiore,ſed puerili etiã nunc regnum iniuerũt prẽtereã.Quib.temporib.quot,quãtiſq; malorũ fluctib.per tutorũ,regnumq; procurãtium ambitioſas cõtentiones,& procerum nouarum rerum,& imperiorum ſtudium, vicinorumq; regum huiuſmodi occaſionib.abutentium cupiditatem Hiſpania iactata ſit,longum eſſet recenſere.Tum illud huic ſententiæ ſuffragatur,quod,ſi regnum ſummæ virtuti præmium ſit propoſitum, magna erit inter primarios ciues de principatu virtutũ omnium concertatio; quo fiet,vt multi ſint in ciuitate vel gente regio principatu digni,quod de priſcis illis Romanis Cineas dixiſſe memoratur:qui Pyrrho regi, à quo legatus de pace miſſus fuerat,qualem Romã cõperiſſet percõtanti, *ciuitatem ſe, patriamque regum conſpexiſſe*, reſpondit;innuens ſcilicet tales eſſe primarios omnes ciues Romæ, qualis Pyrrhus in Epiro, & reliqua Græcia putaretur. Atq; his quidẽ potiſsimum rationib.ducuntur,qui nõ familiæ,ſed hominis præſtantiã in regno deferẽdo ſpectare cẽſent: quæ rationes tantam vim habent,vt eis obſiſti nó poſsit, ſi res ipſa per ſe conſideretur,& legi bona fide pareatur. Cæterum tãta eſt hominum peruerſitas,tanta impe. andi,& habendi cupiditas; vt ſæpè viri ſapientes in rep.conſtituenda,legibuſq; formanda, non quod optimum eſſet, ſpectare ſoleant:maximeq; optadum,ſed quo maximè obuia iri poſſit iniuſtorũ,& cupidorũ hominũ prauitati.Itaq; ſi viri principes,ex quorum grege, ſuffragio populariũ rex deligeretur,eſsẽt oẽs,vt eſſe debebant,ea iuſtitia,& moderatione, qua fuiſſe olim accepimus Curium, & Fabritium inter Romanos,Ariſtidem inter Athenienſes,cuius factũ ſupra memorauimus,vt communẽ ſalutem,publicumq; bonũ omni loco priuatis,ſuisq; rationib.anteferrent,ipſiq; populares ſemper incorrupti,quod optimũ eſſet,& bono publico conueniẽs ſequerentur;haud erant ſanè,quod quiſquam dubitaret,quin optima ratio regnum deferẽdi eſſet,vt regi demortuo optimus,& prudẽtiſsimus quiq; ſuffragio populi

Pueri à regibus Hiſpaniæ hæredes relicti.

Ciuæ Pyrrhi regis legati de Romanis dictum.

Cur non eligantur potius Reges.

Digitized by Google

populi ſufficeretur.Nũc multis ſęculis vix vnus,aut alter Ariſtides,vel Fabritius in quaq; ciuitate,aut gente cõtingit,& vulgo proceres ambitioni ſeruiunt,& nouis imperijs per occaſionẽ ſtudent: populares aũt facile,odio,aut gratia,& munerib.abſtrahuntur.Itaq; magna,& certiſſima incõmoda,quæ hanc rationõ cõſequũtur,vitandi,neceſsitas facit, vt illa altera ratio,quæ regnum facit eidẽ familiæ hæreditariũ,prudẽte conſilio à pleriſq; mortalibus præferatur:vt neceſſariæ plerũq; reb. meliorib.optimo iure à quibuſdã,auctore philoſopho,præferũtur. Incõmodorũ aũt conſequentium vnum eſt, quod ex ambitione cõpetitorum facile largitiones exiſtũt,quæ primũ auaritiã in ciuitatẽ,peſtẽ ſcilicet maximam inducunt.Semper enim ſuffragatores ad accipiendũ paratiores fiunt;deinde cãdidatos ipſos exhauriunt,aut etiã maximo ære alieno grauant,ad quas iacturas ſarciendas,qui pretio vicerit, cogitur idem empto imperio ad quęſtum per multorum iniuriam,& direptionem abuti.

Cur hæreditarium ius ſit melius ac tutius.

Primum incommodum.

Alterum incommodum.

Alterum incõmodum huic proximũ eſt,quod licet nullę largitiones anteceſſerint:cura tamẽ poſteritatis,ne filios priuatos, paupereſq; relinquat,huiuſmodi regem,& ipſos liberos exagitat. Quod malũ iniuſtarũ exactionũ,interdũ etiam tyrãnidis origo eſt.Tertiũ,quod in taliũ regum capita cõſpirare procliue eſt;nunc populariũ auaritia: quorum quidã cũ ſemel iuſtitiæ,modeſtięq; fines hoc in genere trãſierint,ſuffragiũ,fidemq; venalẽ habent:nũc eius flagitio,qui regnũ aut etiã tyranni dem occupare cogitat.Plena eſt ciuitas,hiſtoriaq; Romana, quæ quidẽ de regum,qui imperatores dicebantur,temporib.ſcripta eſt, huiuſmodi malorum exemplis.Ab Aelio enim Pertinace,qui octogeſimo imperij die à militib.Iuliano auctore necatus eſt, qui,& ipſe ſeptimo occupati imperij menſe à Septimio Seuero obtruncatus fuit, vſq; ad Numerianum Cari filiũ nonaginta circiter annorum ſpatio, viginti vnũ imperatores,cũ memoriã tẽporũ illorũ replicarẽ,numeraui,& neſcio, an aliquẽ prætermiſerim,qui ſuorũ inſidijs,& cõſpiratione perierunt. Confer nunc regũ horũ ſuffragio populi delectorum ſtatũ cum Hiſpanorum,qui iure hæreditario ex eadẽ Pelagidarum familia in regnũ ſuccedunt,cõditione,fortaſſe nihil prætereа ad hanc cauſam deiudicandã deſiderabis.Octingenti quadraginta circiter anni ſunt, cũ rege Roderico ex Gothorum gente prælio deuicto,atq; necato,& à barbaris Mahumetanis ex Africa,& Arabia,Hiſpaniæ maxima parte ſcelere,& auxilio quorundam noſtrorũ occupata;regnũ maiores noſtri,qui ſe in Aſturias,Cantabriamq; receperant, Pelagio Fauilæ Cantabriæ ducis filio detulerũt,eoq; ductore amiſsa Hiſpaniã recipere cœperũt,ab eo prorſus,qui cũ multis alijs regnis nunc rerũ Hiſpanarum potitur, perpetua eiuldẽ familiæ ſucceſsiõne quadrageſimus quartus numeratur, nec tot ſęculis regũ omniũ quiſquã fuit,qui ſuorũ cõſpiratione,& inſidijs neca

Pelagidarũ regum in Hiſpania ſtirps ad Philip. II.

Hiſpanie Reges occiſi.

retur,niſi quod ex regib.Froilas Vimaranum fratrẽ magnæ indolis adoleſcentem pulchritudine,liberalitate,affabilitateq; pręſtantem,populoq; acceptiſſimum,ne quid in ſe tanto populi fauore moliretur,cũ occidiſſet,ob eã rem ipſe à populariбus facto impetu cõciſus eſt. Et Sanctius cum Gallecos tumultuantes per quorundã ſupplicium cõpeſcuiſſet,& Gonſalum ex proceribus,armis, quæ in ſe ſumpſerat, depoſitis, ſupplicem in ſuam fidem recepiſſet,eb eodem per pomum venenatum, quod manu porrexit,ſublatus eſt.Sanctiuſq; ſecundus Vrracam ſororẽ ad Zamoram vrbem,cuius ciuitatis imperium ei Fernandus pater teſtamento reliquerat,cum obſideret,à Bellidolfo, qui egreſſus vrbe ſe pro transfuga gerebat,vt ab Vrraca gratiã iniret,venabulo traiectus eſt.Petrus autem,qui ex factis crudelis cognomen inuenit, nõ ſolum multis procerum,ſed etiã vxore,& trib.fratrib.crudeliſſime necatis, ab Henrico fratre notho bello eſt appetitus,poſtremoq; iuuantib. Gallis ab eodem prælio victus;deinde pugione confoſſus noſtris ſcilicet popularibus libentiſsimis,qui Petrum,non vt regem verebantur,ſed vt tyrannũ exhorrebant.Itaq; duo Sanctij non multitudinis, ſed duorum perfidorum hominum flagitio perierunt, dum Froilas vnius optimi fratris, Petrus trium,& vxoris parricidij, multorumq; optimatum cædis pœnas darent;alter irato,iuſtoq; dolore concitato populo,alter fratri ſuas, & fratrum,amicorumq; iniurias perſequenti.Non igitur otio,& dignitati reip.regniq; cõſulitur ea lege, vt citra ius hæreditarium in demortui regis locum optimus quiſq; ſuffragio popularium ſufficiatur. Perraro enim huic inſtituto paretur,ſed eius occaſione cõtentiones ſæpè, & tumultus oriuntur,nec ſemper optimus,ſed plerumq; ambitioſiſsimus quiſq; procerum cum magna reip.regniq; corruptione ſufficitur. Nec proceres regnandi cupidi virtutem maximè colunt,quo ſe multitudini cõmendent,ſed congerendis opib.ſtudent, vt largitionibus à populo, qui fit accipiendi conſuetudine venalis,quod volunt conſequantur.

Hæc cum ſint maxima mala,& quib.interdum via munitur ad tyrannidem,illa regulorum,tutorumq; & cætera hæreditariæ ſucceſsionis, quæ obijciuntur incommoda,leuiſsima his collata videri debent, nec recuſanda,ſed amplectenda potius condicio,quæ perparua,& tolerabilia incommoda,morum corruptiones,principum contentiones, & neces,interdum etiam tyrãnides pernitioſa mala,& maximas reip.peſtes euitat:vt appareat,non temerè, ſed magna ratione, magiſtraq; natura comparatum eſſe,vt gentes tum barbaræ,tum etiam humaniores, non ſolum imperio regio libenter pareant,ſed etiam id velint poſteris hæreditaria ſucceſſione tradi.Sed de ratione regnum deferendi hactenus. Sequitur,vt de regis officio paulo accuratius diſſeramus.

IOANNIS

IOANNIS GENESII SE-
PVLVEDAE CORDVBENSIS
DE REGNO ET REGIS
OFFICIO.

LIBER TERTIVS.

PRæcepta regibus multa dantur à viris ſapientibus cũcta tamen vnum exitum ſpectantia, vt rex tota mente, omnique ope in eam curam incumbat, vt à regno ſuſcepto, calamitatem, ſi qua laborat, depellat: felicitatem partam rebus omnibus conſeruet. Eſt autem regni felicitas, vt cũ rerum ad vſus, non modo neceſſarios, ſed etiam liberales pertinentium copia, quæ Græcè αὐτάρκεια dicitur, tum pace fruatur: non ſolum ab hoſtibus externis, ſed etiam à ſeditioſis, & improbis ciuibus, vt abſit omnis iniuria, ciues ad omne virtutum genꝰ, quoad fieri poſſit exerceantur; ſic, vt per vſum, & ingentium habitum recte factis oblectentur, quæ his contraria ſunt, odio proſequãtur: quod rex duplici ratione præſtabit, primum ferendis legibus optimis, quæ virtuti egregiæ præmia conſonant, improbitati pœnas conſtituant, auctore Solone viro ſapientiſsimo: cuius non ſine magna cauſa prudentium præconio ſententia illa commendatur, *duabus rebus remp. contineri præmio, & pœna*, deinde exemplo ciues ad rectam viuendi rationem cohortando. Sic enim natura comparatum eſt, vt proceres regis, populares autem procerum mores libenter imitentur. Itaq; regibus prudentiſſime præcipitur, dent operam, vt quanto ſunt honore, & dignitate cæteris ſuperiores, tanto omni genere virtutis excellant, ſummos cum infimis pari iure contineant, nemini iniuriam inferri patiantur. Sic enim fiet, vt rex pariter omnibus carus habeatur, ciuium autem caritas maximum eſt præſidium non ſolum ad corporis tutelam, ſed etiam ad imperij perpetuitatem, cuius caritatis primum, & firmiſsimum fundamentum eſt iuſtitia, qua maxime popularium, & bonorum omnium animi ad regis beneuolentiam alliciuntur, ſi viderint tenuiores cum potentioribus pari iuris æquabilitate contineri, & vtroſq; ab iniurijs, tum internis, tum externis prohiberi: quarum rerum cauſa reges initio ſunt conſtituti. Deinde liberalitate, & magnificentia multitudinis caritas conciliatur; quarum virtutum præceptis pleni ſunt philoſophorum libri. Sed hoc in genere cauendum regibus eſt, ne largitionibus maxime perpetuis remp. exte-

Quis Regi propoſitus finis.

Præmio & pœna continetur reſp. iuxta Solonẽ. Cicero epiſt. ad Brutũ.

Regis exemplum tota reſp. imitatur.

Virtutes principi neceſſariæ.

Digitized by Google

nuent,& publica,regiaq; veſtigalia magnopere minuant.Poſſe enim liberalitate vti,vt viri prudentiſsimi tradiderunt,non ſpoliantem ſe patrimonio,nimirum eſt pecuniæ fructus maximus,cuius cautionis Henrici duo,ſecundus,&quartus,Ioanneſq; ſecundus reges noſtri immemores,alienãdo per donationes regio patrimonio plurimũ Hiſpanæ reip. & poſteritati nocuerunt. Itaq; non temerè viri ſapiẽtes largitionibus, quas corruptelas appellarunt,ſermonis affabilitatẽ in rege prętulerũt, quæ ſcilicet grauitatem,regiamq;maieſtatem retineat,ad multitudinis animos conciliandos. Qua de re Philippi ad Alexandrum,Antipatri ad Caſſandrũ, Antigoni ad Philippũ trium prudẽtiſsimorum regũ epiſtolæ memorantur,quib.eis præcipiunt,vt oratione benigna multitudinis animos ad beneuolentiam alliciant,militeſq;blando ſermone appellantes deliniant.Quorum Philippus Alexandrum filiũ accuſans, quod largitione Macedonum beneuolentiam conſectaretur:*quæ te,malum,* inquit,*ratio,in iſtam ſpem induxit,vt eos tibi fideles putares fore, quos pecunia corrupiſſes?an tu id agis,vt Macedones, non ſe regem ſuum ſed ad miriſtrum, & præbitorem, putent?quo quid ſordidius regi?*

Qui Hiſpaniæ reges nimis liberales.

Largitio non eſt ſatis tuta.

Ceterum aliud eſt largitione popularium beneuolentiam conſectari,quod eſt rege indignum ; aliud egregiam virtutem meritis præmijs non fraudare,quod eſt officium regis,pertinetq; ad iuſtitiam, magis etiam,quam ad liberalitatẽ,quæ niſi fiat cum delectu,&quemadmodum oportet, liberalitatis nomen amittit. Ad quam vtramq; virtutem referenda eſt illa Titi Veſpaſiani imperatoris à multis laudata ſententia, qui oportere negabat, *quenquam à ſermone principis triſtem diſcedere.* vt illud quoq; iuſtitiæ eſt,& humanitatis, vt ſe adiri rex certis temporib. facile patiatur,& ſui conueniendi poteſtatẽ faciat.Ne miſeris, & potentiorũ iniuriã paſſis,qui in præſidũ fortaſſe negligẽtia,vel ob alias neceſſarias cauſas regis officium imploratũ lõgo itinere, & labore ſuſcepto venerint,malum malo addatur,ſi vel re infecta mœſtiſsimi , & deſperatione pleni diſcedere,vel multorũ dierũ,aut etiã menſiũ ſollicitudinẽ, & impenſam perpeti cogãtur.Quod interdũ etiã fit inſciẽtib.regib. regiorũ adminiſtror.ad quos negotia reijciũtur culpa : quorũ quoldam iã vidimus,ad quos difficilior,quã ad ipſum regem aditus erat.Quod ne accidat,iuſti,ac prudentis regis eſt,diligenter prouidere,ne alienæ ſuperbiæ,vel negligẽtiæ ratio ab ipſo ſeuerius adeo,& hominib.tacito iudicio repoſcatur.Ad ſummã regib. eſt etiã atq; etiã cauendum , ne auarè, neue ſuperbè,aut crudeliter imperare videantur.Ex his enim reb.odiũ, & timor popularib.innaſcitur,quib.malis nihil eſt alienius ad opes, regnumq;tuendum.Nã vt Ennius præclare cecinit:*Quem metuunt,oderunt: quẽ quiſq; odit,periſſe expetit.*Præterea quib.rex propter fœuitiã eſt timori,hos vt ipſe timeat,neceſſe eſt:qui mutuus timor origo plerumque eſt maximarum in rep.calamitatũ.Cæterũ auarè rex imperare, nõ ideo dicitur,

Aliud eſt præmium dare bene merẽtibus.

Sui conueniendi poteſtatem faciat.

A ſuperbia cauendum regibus.

ſi bo-

si bonum publicum spectans tributa, quæ tum ad publicam dignitatẽ, & imperium tuendum, aut etia augendum, & populares in officio continẽdos, tũ ad bella iusta gerenda, & externorum iniurias repellẽdas sint necessaria: huiusmodi enim exactiones iure, moreq; gentiũ introductæ sunt, & ratione naturali, rem Paulo apostolo in primis commendante. Sed tunc demum auarè imperare intelligitur, si tributis inusitatis, aut non necessarijs, nec ad remp. pertinentibus populares grauet, aut singulorum facultates per iniuriam more tyrannorum inuadat. Nec superbè, & crudeliter regnare dicẽdus est, qui malos, & facinorosos homines legitimis pœnis, & capitalibus coercet: cuius rei vt Paulus idem ait, *gladium portat* sed si odio, vel iræ indulgens, alioue malo inductus in viros probos, & innocentes sæuiat, siue insuspectos, aut etiam criminis conuictos grauioribꝰ pœnis, quã leges permittũt, vel delicti magnitudo poscit, animaduertat, ad summam si se tyrannice gerat. Nã cum cæteros, qui reip. iudicij sq; præsunt, tũ maxime reges decet, ad absoluendum, quam ad condemnandum, ad misericordiam, quam ad seueritatẽ procliuiores esse, & æquitatem vbiq; summo iuri, quatenus res patitur, præferre. Qua æquitate introductum est, vt in delicto ad plurimos pertinente multitudini parcatur, in auctores, principesq; sceleris vindicetur. Qua moderatione Carolꝰ Cæsar pater tuꝰ optimus, & humanissimus princeps cum magna sua laude vsus est in seditionibus Hispaniæ popularibus, & post aliquot annos in Gandauensium defectione punienda.

Tributa sint principi, prouidenda. Rom. 13.

Rom. 13. Non nimis in reos sæuiendum est.

Decimatio Caroli V. Cæsaris in exemplum.

Quo in genere sapientis, & humani regis est, vt beneficia, virtutisq; præmia, sic erratorum, cum oportet veniã per seipsum tribuere, pœnas autẽ legitimas, & supplicia non nisi per magistratꝰ, & iudices rerũ capitaliũ irrogare, vt boni à rege honestari, & augeri, improbi autẽ à legũ custodib. pœnis legitimis plecti videãtur: ita fiet, vt rex benignꝰ & idẽ iustus citra sæuitiæ suspicionẽ habeatur. Est enim magna pars iustitiæ, & reip. in primis salutaris scelera, & fraudes; ad summam, genus omne maleficij legitimis pœnis coercere. Nam malis hominib. parcere & mitem esse in facinorosos, & fraudulẽtos, nihil aliud est, quã in bonos sæuire, quorũ illi pacẽ, otiumq; sollicitare, aut etã saluti insidiari soliti, facilitate veniæ ad facinus inuitantur. Quo magis improbãda est præsidũ, ac iudicum quorundam, seu leuitas, seu ignauia vocari debet, qui precib. victi, vel animi mollitia improbis, & sceleſtis hominib. cũ magna bonorũ, & reip. malo gratiam delictorum faciunt. Ad quod crimen proximè accedit quorundam bonorum alioquin, humanorumq; virorũ error importunus, qui humanitatis, ac pietatis officium esse putãt, propessimis, & sceleratis, & impijs hominibus precibus ambitiosis quotidiana consuetudine supplices esse magistratibus, quod nihil aliud est, quam leges non modo ciuiles, sed etiam diuinas, & naturales, quantum

Venia interdum danda.

Iniuriam facit bonis qui parcit malis.

An pro malis orandum.

est in

eſt in ipſis,fruſtrari, quarum legum præſidio bonorum, & reip.otium nititur,& ſalus. Cultus autem veritatis ex omnibus regem plurimum decet,non dico vt fidem præſtet,& iuſiurandum,ſi quod in ſuſceptione regni de priuilegijs,& immunitatibus populis, aut ſingulis ciuibus irrogatis,cæteriſque inſtitutis,& moribus ſeruandis dederit: quod officium ſine magna iniuſtitia,& animi ad tyrānidem ſpectantis ſuſpicione præteriri non poteſt;nec vt à vanitate,& inutilibus mēdacijs abhorreat;in quo peccare futilis hominis eſt,& ſummæ leuitatis:ſed vt nemi nem inani ſpe iniecta deludat, neminem fallaci oratione circumueniat.Nam ſententiam occultare remp. adminiſtrantem, ſæpe eſt magnæ prudentiæ,præſertim in bello, vbi etiam vtili ſimulatione in inſidias hoſtem præcipitare,laudi datur,& more gentium,ac iure diuino,&naturali permittitur.Ceterum dolo malo neminem circumueniet.

Dolus malus fugiendus.

Fides à rege data ſeruāda

Sed nec à fide temporis gratia,vel hoſtibus,vel improbis,& ſeditioſis ciuibus data rex iuſtus,& prudens numquam diſcedet,ne ſi aliter fecerit, violato iure gentium omnem viam pacificationis cum hoſtibus intercludat;aut vno ciue per inſidias capto, cæteros periculoſo exemplo deterreat,cogatque ſuæ ſaluti, & rebus non ſuſpecta pactione; ſed per fraudem,aut vim inita cum hoſtibus ſocietate conſulere,vt magno, claroque documento accidit Alfonſi vndecimi Regis noſtri principatu;qui cum eſſet adoleſcens,nec ſatis vſu rerum peritus, occiſo Ioanne propinquo ſuo,quem ad ſe fide publica venire iuſſerat, ſic cæteros proceres,& conſanguineos ciuilium diſſenſionum auctores conterruit;vt ſæpe ab ipſo data venia,& bona fide pacificationis,quam omnes cupiebant,cauſa vocati,venire,ſeque ſuſpectæ regis fidei committere non audentes,multis iacturis,calamitatibus & indignitatibus implorato finitimorum regum auxilio Caſtellam diu,atque regem ipſum affecerunt. Præterea quia regnis,quæ hæreditaria ſucceſſione adminiſtrantur,non ſemper ea felicitas contingit,vt optimi, & prudentiſſimi reges ſuccedant,*qui per ſeſe omnia norint*,vt ait Heſiodus poeta;

Conſiliarij ſunt adhibendi.

Οὗτος μὲν πανάριστος, ὃς αὐτῷ πάντα νοήσῃ
Φρασσάμενος, τὰ κ' ἔπειτα, καὶ εἰς τέλος εἶσιν ἀμείνω

Sed quidā interdū, cū quib.præclare agitur,ſi recte conſulētium monita ſequantur,illud talib. regib. etiā atq; etiācauendū eſt,ne ſe vnius etiā ingenioſi,& rerum periti conſilio,voluntatique addicant;ſed complurium grauium, ſapientiumque virorum prudentia ducātur, multos conſilio,& virtute præſtantes deliberationibus, de magnis quidem rebus adhibeant.Non ſolum quia multorum maior eſt prudentia,grauior auctoritas, & incorruptior integritas quam vnius; ſed etiam quia minus vel inuidiæ,vel indignationis in cæterorum animis exiſtit; quæ

mala

mala ſæpe ambitioſos ſollicitant,& nouarum rerum ſtudium, magnãque perturbationem inducunt,quod Ioanni ſecundo, & Henrico filio Caſtellæ regnum obtinentibus accidiſſe, in regum noſtrorum monumentis legimus. Adhæc, quia regno paulo quidem ampliore non vna tantum,ſed multæ ciuitates,municipia, & caſtella continentur, & ſuis quiſq; populus magiſtratibus gubernatur;prouidendum regi eſt, vt earum communitatum adminiſtratio remp.optimatum æmuletur.Huius enim cognatum,atq; æmulum eſſe regnum,& res ipſa docet, & philoſophus teſtatur. Eſt autem proprium ſtatus optimatum, vt magiſtratus viris ingenuis,probis,& prudentibus mandẽtur: ingenui verò propriè nominantur,qui nec ſerui ſunt,nec libertini.Seruorum autem nomine quod ad magiſtratus pertinet,mercenarios etiam, & ſordidarum artium opifices,quaſi ſeruos publicos intelligi volunt philoſophi: quibus philoſophis ne forenſes quidem magiſtratibus præfici placet propter auaritiæ, & vanitatis ſuſpicionẽ; quæ inſtitorũ,& minutarũ mercium mercatorũ comites eſſe ſolent:quo in loco Thebanis teſtibus vtũtur apud quos ob eas cauſas,qui intra decem annos mercaturam exercuiſſet magiſtratum gerere lege vetabatur.In regno igitur magiſtratus ſupremos quidem per vrbes regio,aut eorum iudicio probatis,quorum prudentia rex in rebus ſummis adminiſtrandis vti conſueuit;cæteros vero per minora oppida,ſeu vicos, vnde ad vrbes eſt prouocatio,popularium ſuffragio delectis,ſed ex aliquo cenſu deferri conuenit,vt primum virtutis,atq; prudentiæ;deinde etiam diuitiarum ratio ducatur. Paupe ribus enim niſi alantur ex publico,nec otium ſuppetit, quo poſſint rebus communibus vacare,& à cæteris tum ipſi,tum eorum iuſſa contemnuntur,præſertim à diuitibus,quibus ne audent quidem imperare.Sortitò vero deferre magiſtratus, præter quam ſi fiat inter iam ſuffragio delectos, aut de quorum virtutibus ſit anceps iudicium; ad ſtatum popularem pertinet,genus reip. deprauatum;multifariamq; bono publico nocet: cum ſæpe improbos, ſtultos, pudendoſq; homines optimis, prudentibus, honoratiſq; viris ſorte prælatos videamus, natura repugnante; quæ eadem nos, vſuſque rerum docet, ſummæ vel dementiæ, vel prauitatis etiam rationi, & cõſilio caſum, & temeritatem per legẽ anteferre.Licet enim popularesnonnunquam largitione,aut alio malo corrupti ineptis poſthabeant meliores; plerumque tamen ſi non optimis, certe mediocribus ſuffragantur. Leges autem, in bona rep. quod plerumque ſuapte natura iuſtum eſt, & bono publico accommodatum ſpectare,ſancireque & debent, & ſolent; non ſiquid caſu, & præter cõmunem hominum conſuetudinem poſſit accidere. Qua de re,vt pluribus fortaſſe,quam opus erat differerem, me lex popularis de huiuſmodi ſortitionibus hortata eſt;quæ nuper in quædam municipia, & vicos Hiſpaniæ,neſcio quo pacto per quorundam immoderatam cupiditatẽ,

Optimatum ratio habenda.

Ariſt. polit.

Opifices philoſophis pro ſeruis.

Mercatores magiſtratũ ne gerant.

Sortiri magiſtratus democratiæ eſt.

Sortitio in quibuſdã Hiſpanorũpagis

& ſtudium rerum nouarum in malum, & dedecus populorum, vt res ipſa docet, irrepſit; per ſpeciem largitioni, ambitioniq; occurrẽdi, falſam videlicet, impetrata. Quis enim locus his malis extra vrbes relinquitur, vbi magiſtratus ſine mercede geruntur, ab ijs fere, quos rei familiaris anguſtè ſine labore quotidiano ſuppetentis cura ſollicitat, & à publicis negotijs dehortatur? Cæterum ea lex vt contra regiæ, optimatumq; reip. rationem, & bonum publicum eſt introducta; ſic fore ſpes eſt, vt iam vſu damnata breui tempore repudietur, & antiquetur. Verũtamen de magiſtratibus non ſolùm mandandis, ſed etiam corrigendis, & ratione geſti muneris repoſcenda reges Hiſpaniæ parum præceptis philoſophorum indigent; modo placeat, vt placet, morem maiorum, & publicam Hiſpaniæ cõſuetudinem tenere: adiecta præſertim ea prouiſione, qua pater idem tuus, cum magno popularium applauſu ciuitatibus conſulere ſeſe velle, oſtenderat: vt non ſolùm ab annuis & temporarijs magiſtratibus; ſed etiam à perpetuis, vt ſenatoribus, ratio geſtorum munerum repoſcatur; ne impunitate, atq; licentia improborũ audacia, & auaritia creſcat, mediocres autem eſſe illorum exemplo ad peccandum inuitentur. Sed ne hoc prudentiſsimè cogitatum, & alia ſimilia ad pacem pertinentia perficeret, bellis neceſſarijs primum, poſtremò morbis inde contractis, immaturaq; morte excluſus: fecit, quá ſenatores corrigendi prouiſionem à Lycurgo in Lacedæmoniorum inſtituenda rep. prætermiſſam eſſe, philoſophus reprehendit, his verbis: *cum muneribus corrumpi ſenatores, & multa de rebus communibus largiri cernantur, vtique commodius erat, vt is, magiſtratus correctione liber, atque ſolutus non eſſet, quod nunc abeſt* Qua ratione ductis quibuſdam prætores aulicos, qui quatuor numero regem, conſiliaq; regia per Hiſpaniam ſequuntur, eſſe, vt ſunt, vtiq; in rebus capitalibus ſine prouocatione, & correctione, non placet: nam periculoſum eſſe, & tyrannidi ſimile in rebus maximis ad famam, & ſalutem ciuium pertinentibus hominum arbitrium libere, & impunè, ac non potiùs leges dominari, ſapientib. viris reclamantib. Sed horum ita diſſerentium ratio eſt illa quidem ſpecioſa, atq; adeo iuſta, & recta, ſi homines iniuſti patrato ſcelere, legibus vellent iudicari. Sed tanta eſt multorum peruerſitas, & iniquitas, vt non quid moribus, & legibus conſtitutum ſit, laborent; ſed toti in eam curam inſillant, vt admiſſo facinore, & iniurijs illatis, per calumniam, & dolos inſtituta legum, & iudicum officium fruſtrentur: qui iudices ſæpe magnis indicijs, certaq; ratione veritate cognita; tamen quia reorum malitia, & aſtutia legitimæ probationes deſunt, conſtantiores redduntur, ſeueritatem correctionis à ſuperioribus iudicib. metuentes: quibus multa probari nequeunt, de quibus præſens iudex omnia circumſpiciens non dubitauit. Cum hoc igitur timore ſæpe iudices deterreantur, ſæpius etiam iniuſtis prouocationibus, & calumnijs ab officij executione prohibeantur

De mandandis in Hiſpania honoribus.

Geſti magiſtratus exigenda eſt ratio.

Ariſt. lib. 2. Polit.

Prætores ſine prouocatione.

Digitized by Google

beantur,summa ratione, maximaque regum prudentia prouisum est, vt prętores quidam sine prouocatione,& correctione constituerentur, qui non solùm circa regiam aulam,quàm seditionibus, aut tumultibus sollicitare scelus est,imminutæ maiestati simile, facinorosis hominibus terrori essent;sed rei magnitudine poscente quoquo versus missi capitales causas cognoscerent,& nullis fraudibus,& calumnijs impedientibus pro sua prudentia in flagitiosos vindicarent: ne callido legum præsidio per versutias, & dolos magna flagitia cùm grandi reip. incommodo impunita manerent. Curandum tamen est, inprimisq; cauendum,ne huiusmodi officio quisquam,nisi prudens,grauis, integer, iustitiæ cultor,iuris,rerumque peritus præficiatur. Quamquam enim multa horum prudentiæ permittuntur:ipsi tamen & debent, & solent legibus,& moribus,quoad fieri possit seruire.

De liberorum procreatione.

Quando vxor ducenda. Polit.7.

De liberorũ procreatione non placet Philosophis, nec nimis adolescentes in matrimonium,nec seniores copulari,cum in vtraq; ætate filios,& corpore,& animo inualidos gigni constet. Itaq; viris circa annum ętatis trigesimum sextum,fœminis circa decimum octauum tempestiuas esse nuptias, Aristoteles decernit. Nam Plato vigesimum fœminæ,viro trigesimum nuptijs aptissimum esse lib. 5 de rep.prodidit,& mulieribus ad quadragesimum,viris ad quinquagesimũ circiter ætatis annum filios procreare,tempestiuum esse.Quæ cura si cæteris hominibus adhibenda est,quanto magis regibus, quibus apud Lacedæmonios vxores etiam proceriore statura ducere legitimum erat, vt liberos, qui maternam corporaturam plus etiam, quam paternam referre solent,grandiores procrearent.Quamquam in mediocri,aut etiam parua statura magnitudini,tum animi,tum etiam consilij locus est, vt de Tydeo prodidit Homerus:& item viribus ingenuis, quæ viros principes maximè decent,nec enim in his athletarum habitus,& robur desideratur.Veruntamen corporis proceritate,sine qua pulchritudo non constat,multum accedit maiestati,vnde nota est Indorum, Aethiopumq; consuetudo;de qua meminit Arist.maxima cuiq; statura regnum popularium suffragio deferendi,cui sententiæ, & consuetudini conuenit, plurimumq; auctoritatis addit Saulis exemplum, qui primus omnium regis nomine Hebræorum genti præfuit. Is enim adeo per Samuelem prophetam,spectata non solum animi, sed etiam corporis præstantia, delectus fuisse,sacra historia memoratur,de quo sic scriptum videmus.

Procera vxor regi ducenda.

In paruis corporibus maior animi vis.

Reg 1 cap.10

Erat Saul electus & bonus,& non erat vir de filijs Israel melior illo, ab humero & sursum eminebat super omnem populum. Quod vero pertinet ad educationem, illa summa est omnium præceptorum consentiente sapientissimorum iudicio probata, vt pueri ab ineunte ætate, virtute, vt rebus probis oblectari, turpes odio habere consuescant, quam curam olim in quibusdam ciuitatibus puerorum præfecti παιδονόμοι

Liberorum educatio qualis.

Græcè nuncupati publicè gerebant. Est autem virtus duplex, quo puerorum educatio spectare debet. Nam vt viri non eadem virtus est, quæ mulieris: quoniam si vir ita fortis esset, vt fortis mulier timidus esset; sic alia est imperantis virtus, alia parentis, non solum quoniam imperantis propria virtus est prudentia, sed etiam quia cæteræ virtutes, quæ vtriq; sunt communes inter sese specie differunt: exempli gratia imperantis temperantia à temperantia obsequentis, & iustitia eodem modo Poli. 3. Honoratorum igitur ciuium filij vtraq; virtute excolendi sunt, vt habeant, non modo parendi, sed etiam ciuiliter, si magistratui præfuerint imperandi facultatem; quæ rectè vel togæ, vel militiæ imperãtibus parendo discitur, & comparatur. Futuri autem regis educatio tota ad virtutes imperantis, perfectas scilicet & heroicas, de quibus est in libro de moribus septimo, dirigi debet, & per viros, tum sapientia, tum cæteris virtutibus præstantes tenerior ætas studijs litterarum imbuenda est; firmior autem equestribus, & bellicis meditationibus, & item venationibus quod belli genus est, exercenda, & partim sapientium præceptis, partim summorum, & clarorum virorum, ac principum exemplis ad omne virtutum genus instituenda, sed religione, & pietate in Deum primum omnium, & per omne tempus imbuenda. Quarum rerum causa Persarum reges consueuisse refert Plato, in Alcibiade maiore, quatuor viros in suo quemque genere summos ad filium stirpis maximum & maximi regni hæredem instituendum ex omni ciuium, populariumq; copia sapientissimum, iustissimum, temperantissimum, & fortissimum deligere.

Virtutibus & literis pueri imbuendi.

De militia ac venatione.

Perse ciuiũ optimũ eligebant qui Regis hæredis pædagogus esset.

Neque vero solum rex futurus, ita vti diximus pædagogorum, paternisque monitis instituendus est; sed ipse accepto regno per omnem ætatem ita se gerere, vt omnes intelligant, ipsum magno excellentium virtutum præsidio instructum esse; tum ad otium, & pacem cum regni, suaque felicitate fruendum, & retinendum; tum ad bellum, siqua necessitas impulerit gerendum. Nam bellum temere per auaritiam vel regnandi cupiditatem, ad summam fine iusta causa suscipere, impium habetur, & nefarium. Quoniam bella, vt est sapientium consensus, à Cicerone in libro de officijs primo eleganter, vt solet, explicatus, suscipienda sunt, vt sine iniuria in pace viuatur. Nec vllum bellum iustum est, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit, & indictum, etiam si subsit, vt primum omnium subesse debet, auctore philosopho iusta causa. Iustæ vero causæ belli triplici genere continentur Nam bello iusto propulsantur iniuriæ, ne ciuitas seruire cogatur, quæ grauissima ex omnibus causa est, & maximè naturalis, ad quam repetitio rerum ablatarum, & iniuriarum persecutio refertur. Nam se, suosque defendere, & vim vi repellere censetur, qui hostes illatæ iniuriæ auctores pœna sumpta, rebusque cum primum potest, receptis, extenuat,

Non temere belligerãdũ sed vt in pace viuatur.

Arist. polit. 7. c. 14.

Iustæ belli causæ.

Digitized by Google

nuat,cunctatioresque,& infirmiores reddit ad contumelias; vt Innocentij pontificis maximi rescripto declaratur.c.*olim*, & primo.§. *intelligentes de rest.ff.* & innuit Augustinus cum iusta bella definiri solita esse testatur, quæ iniurias vlciscuntur, propulsationem, & vindicationem iniuriarum verbo vno complexus. Oportet enim, vt philosophus ait, hostibus, non solum cum fines inuadunt, sed etiam cum abierint, esse formidabiles.Bello item iusto imperium quæritur in eos,quorum commoditati consulitur,vt peccandi licentia priuati barbari, & à lege naturali aduersis moribus exuti primum,deinde pijs exhortationibus atque doctrina in cultum humaniorem, aut etiam veram religionem reuocati per ciuile, siue regium imperium cunctis rationibus in officio contineantur, quam rationem Gennadius exarchus Africæ vir optimus,& catholicæ fidei ac religionis colentissimus sequebatur,cum gẽtes paganas interiorem Africam incolentes bello in ditionem redigere,cœptis fauente Deo nitebatur,ob eam dumtaxat causam, vt Christianorum imperio subiectæ commodius euangelica prædicatione,& doctrina in Christi fidem inducerentur,vt Gregorius pontifex maximus, & idem Ecclesiæ doctor sanctissimus,& grauissimus in epistola,quæ est ad eundem Gennadium lib. primi. 73. memoratæius generis bella maximè commendans, quæ Deo Christo gratissima esse testificatur. Eadem causa veteribus Romanis auctore Augustino suffragatur, vt iure terrarum orbem in suam ditionem redegisse videantur, ad grania multarum gentium,vt idem Augustinus ait,domanda mala His tertiam iusti belli causam addit philosophus,vt herili imperio, qui ea condicione digni sunt, subijciantur, cuius generis sunt nationes,vbi homines improbi natura proueniunt,& ad maleficia procliues,qui virga ferrea regendi sunt,& ab iniurijs coercendi, vel tales, vt herile imperium æquo animo ferant; vt quædam gentes in Europa, sed multo plures in Asia,quarum populares non recusant, quominus honorum expertes à regibus,& nobilitate loco seruorum habeantur:à qua demissione animi longissimè nostri homines abhorrent, quibus gentibus hoc ipsum vtile est,& iustum,vt non vicissim,sed semper melioribus,& humanioribus pareant,vt horum virtute,atque prudentia per vim, & timorem, si aliter non datur,ipsorum improbitas coerceatur, feritas in humaniorem cultum, & veram religionem reuocetur, & vita, quam quidam ferarum similem degunt,à desidia, vel iniurijs ad iustum, & vtrisque vtilem laborem retrahatur.Quæ causa Lusitanis suffragari videri potest vt ex Nigritis Aethiopibusque & cæteris ad oram Africæ, quam longissimo circuitu legunt, barbaris, agrestibus, & incultis veræ religionis,ac pæne humanitatis expertibus multos bello, vel per aliam occasionem non iniuria in seruitutem Christianorum abstrahant, sub quorum etiam herili imperio tum in præsens,tum in futurum, siue corpo-

Bellum cum barbaris gẽtibus.

Gennadij exarchi Africa factum.

Romani an orbem iure subegerint.

Seruitus quæ rũda in Asia & Europa.

Lusitani an recte Aethiopes in seruitutem redigant.

ris, siue animi commoditates spectes, vitam degunt multo optabiliorem, quam in patria, exusta solis ardoribus regione, vbi nudi ab omni virtute, & humanitate alieni ritu belluarum vagantur, vt non iniuriâ à capientibus, sed beneficium accipere videantur: quod beneficium licet inuitis cõferatur, t ũiure diuino, & naturali cõferri mihi videatur ad illud euangelicum, idemque naturale præceptum intuenti; *omnia quæcunque vultis, vt vobis faciant homines, hæc & vos facite illis* Non enim quid homines perperam velint, sed quid recta ratione velle debeãt, intueri oportet, vt theologi declarant. Nam velle, & nolle sæpe, vt apud historicos, & cæteros profanos scriptores, sic in scriptura sacra ad approbandi, & improbandi sensum transferuntur. *Non quod volo*, inquit Paulus, *bonum hoc facio, sed quod nolo malum*, id est, non bonum quod approbo, sed malum quod improbo, iudicio scilicet rectæ rationis. Si hæc igitur humana seruitus illi ferinæ libertati iudicio rectæ rationis antefertur, eandẽ seruitutem barbari malle censendi sunt. Sed hæc viderint doctiores, ego nihil statuo pro certo & definito. Cæterum in bellis quamlibet iustis, non tamen ita necessarijs, id est quæ non ad vim, & præsentem iniuriam propulsandam referuntur, suscipiendis, prima cautio sapientis regis, primaque prouisio est, ne opibus, & viribus maius negotium per ambitionem, aut cupiditatem suscipiat; ne vel frustra, & cum temeritatis nota innitatur; vel per magnas ciuium, clientumue, & pacatorum populorum iniurias, & intolerabiles exactiones inopiæ, & infirmitati mederi cogatur. Deinde vt sit commodorum, & incommodorum diligens ratiocinator, vt addendo, & deducendo, quæ reliqui summa fiat, intelligatur. Paruas enim, aut mediocres commoditates magnis iacturis, periculis, laboribusque petere, extremæ dementiæ est. Iusto autem bello ex quacumque honesta causa suscepto, vtrum id ab ipso per se rege, an per duces administrari satius sit, in controuersiam venire potest, quæ deliberatio magnorum, & opulentorum regum est, apud exiguos enim, tenuisque fortunæ regulos, ea res non est consilij. Cum autem per opulentiam, & magnitudinem vtrumque licet, sæpe magnæ prudentiæ est, vtrum magis è rep. regiaque dignitate, & existimatione sit, constituere. Cæterum in popularibus dissensionibus, quibus regis dignitas, & auctoritas, aut etiam salus scelere seditiosorum, perfidorumque ciuium in discrimen vocatur, quia regis præsentia, & bonis, fidisque ciuibus animus accedit, & improbis, & perfidiosis timor injicitur, tum ob hanc causam eiusmodi bella à rege ipso administrari conuenit, tum ne qua suspicio ignauiæ, & timoris oriatur, quæ opinio regis contemptum parit, & nouarum rerum cupidis, & male cogitantibus animos addit. Cuius præcepti clarissimum exemplum pater tuus nuper edidit in Germanica defectione, quam summa vigilantia, prudentia, vir-

Mat. 7. Tob. 4.

Velle & nolle in sacris literis pro probare & improbare. Rom. 7.

Bellum an à rege an à ducibus gerendum.

Carolus V. Germanicũ bellum per se gessit.

virtute, & constantia compescuit. Germania, quæ Io. Federico duce Saxoniæ, & Philippo Hessiæ Lantgrauio auctoribus imperium eius detrectans maximo exercitu coacto tumultuabatur, bello difficillimo pacata.

Bella extra fines melius ab alijs gerà

Quæ vero bella extra regni fines, in prouincijs iustis ex causis suscipiuntur, his gerendis idoneos duces cum summa imperij præficere, cõmodius est, quã regem per se administrare, idque expeditius esse, & magis è dignitate, & grauitate regia notius est, quam vt exemplis, quæ plurima suppetunt, confirmari debeat. Quis enim non videat, sic bellum grauius, & minore tum periculo, tum etiam sumptu, & quod plurimũ refert, minore cunctatione administrari? In consilijs enim, quæ in bello prudentissimis præfectis, & rei militaris peritissimis adhibitis, more prudentium imperatorum coguntur; sæpe magna pars consultorum in rebus periculosis decernendis ore parum libero apud regem loquũtur, dum omnes regiæ saluti maxime consulere videri volunt, & nemo ei auctor esse vult periculosi consilij. Itaque consultorum dehortatione sæpe rex cunctantior efficitur, & belli tempora, magnęq; rei bene gerẽdæ occasiones elabũntur, quod nostra memoria non semel vsu venisse exploratum habeo. Itemque accidisset ad Tunetum patri tuo, si cõsultores audisset; quibus fere omnibus dehortantibus in hostes mouens maximo Turcarum, Arabumque cum ductore Caradino exercitu fuso, vrbem expugnauit: in cuius olim obsidione Gallorum rex Ludouicus exstinctus fuerat; vt nostra memoria Franciscus ad Papiam cũ magno exercitu à nostris ducibus & militibus victus, & cum multis viris principibus captus fuit. Qui nostri duces gloriæ, & prædæ cupiditate regem cum magno procerum numero, ipsum, vt fieri solet, affectantium deuicerunt, incensi studio naturam, ac difficultates omnes superantes nullum periculum recusarunt. Nam hæc quoque ratio magnis regibus bellum administrantibus est aduersaria. Atque hæc quidem de bellis inferendis.

Tunetum à Carolo V expugnatum.

Defendendi sui ratio.

In defendendo autem si externi hostes fines regios inuaserint, summa, & vtilissima cautio est, & quæ prætermissa maximas, & regibus magnis, & præclaris rebus publicis calamitates attulit; vt coacto delectorum hominum exercitu, ne temere agatur, neue summis copijs prælio cum hostibus decernatur. Nam milites in aliena regione, cum intelligant, sibi aut vincendum esse, aut mortem oppetendam, necessitatem in virtutem conuertunt: ciues autem, & regni populares cum sibi fuga elapsis multa perfugia parata esse videãt, non ita cõstãter in periculis persistũt. Quo factum est, vt Romani in Italia ab Annibale ad Trebiam, ad Transymenum, ad Canas, denique quotiescumque signa cũ eo cõtulerunt, vincerentur. Cuius rei, & causæ memor Annibal, ipse Antiocho regi, (ad quẽ in Africa à P. Scipione victus profugerat)

In patria rarò feliciter pugnari exemplis ostenditur.

gerat) ſuadebat, vt bellum à Romanis impendens ex Syria in Italiam transferret, quo conſilio rex contempto victus eſt à Romanis in ſua Syria, & maxima regni parte ſpoliatus; victo enim & ſupplici partem regni conceſſerunt. Idem ac peius etiam accidit Roderico regi noſtro Gothorum vltimo, qui copijs omnibus cum Mauris Hiſpaniam inuadentibus pugnans, & ipſe occubuit, & Hiſpaniam rege orbatam hoſtibus occupandam, & diripiendam reliquit. Hæc igitur temeritas regi vitanda inprimis eſt, ſuiſque bonis, & facultatibus vtendum, vt vim hoſtilem ab vrbibus, & municipijs, caſtelliſque non armis ſolum impoſitorum præſidiorum; ſed muris etiam, & munitionibus, tormentiſque repellat, ſimulque cum exercitu ſuperioribus, & munitioribus locis, tum per ſe, tum per duces occupatis, caſtriſque munitis hoſtes impune vagari ne patiatur, & agrorum populationibus, quoad fieri poſſit, prohibeat, & commeatibus excludat, & oppidis obſeſſis ſubſidium mittat vt ſic hoſtes difficultatibus affecti, vel finibus excedere cogãtur, vel ad iniquam pugnandi conditionem deſcẽdere. Huius vtiliſſimi, ac regno regique, & reip. maximè ſalutaris conſilij auctorem habemus Q. Fabiũ Maximũ virũ, maximi tũ animi, tũ etiam conſilij, cui *Cunctatori* ex ea re cognomen fuit, quod cunctando, & prælijs, præterquam per occaſionẽ, abſtinendo, euagandi modo licentiam, & libertatem populandi hoſtibus minuendo Annibalem exultantem molliuit, ſuaque patientia fregit, publicæ ſaluti rumoribus popularibus poſthabitis; eaque ratione remp. Romanam aliorum ducum malis pugnis pæne amiſſam & deletam reſtituit.

Arces præſidijs muniendæ.

Cunctandũ interdũ exẽplo Q. Fabij Maximi.

Ennius: Vnus homo nobis cunctando reſtituit rem. Non ponebat enim rumores ante ſalutem.

Quod vero pertinet ad iuſti belli gerendi rationem, hæc in lege quadam diuina Deuteronomij ad mores pertinente, ac proinde à Chriſto non abrogata, ſummatim continetur; quæ lex cum gentium more, id eſt cum iure naturali congruens, *ſi quando*, inquit, *acceſſeris ad expugnandam ciuitatem, offerens ei primum pacem, ſi receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea eſt, ſalua bitur, & ſeruiet tibi ſub tributo: ſin autem fœdus inire noluerit, & cœperit contra te bellum, oppugnabis eam. Cumque tradiderit dominus Deus tuus illam in manu tua, percuties omne, quod in ea generis maſculini eſt, in ore gladij abſque mulieribus, & infantibus, iumentis, & cæteris, quæ in ciuitate ſunt. Omnem prædam exercitui diuides, & comedes de ſpolijs hoſtium tuorum, quæ dominus Deus dederit tibi.* Qua lege declaratur, iuſtum bellum gerentibus more gentium, iureque diuino, & naturali permiſſum eſſe, hoſtem occidere, in ſeruitutem redigere, bonis ſpoliare, vrbes, oppidaque diripere, agros vaſtare, & populari, & modis omnibus hoſtes male habere, donec victoria potiantur, dummodo hæc bono animo fiant, & ad pacem ſpectante. Ergo quihorum malorum vitandi cauſa Chriſtianis omne belli genus vetitum eſſe contendunt, hi quidem in magna iuris diuini, & naturalis ignoratione verſantur, reclamante Auguſtino, *quid culpatur*, inquit, *in bello an quia*

Iuſtæ belli gerẽdi cauſæ Deut. 20.

Bello non eſſe Chriſtianis interdictum.

Digitized by Google

ea quia moriuntur aliquando morituri, vt regnent in pace victuri: hoc reprehendere timidorum est, non religiosorum. Nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua similia, hæc sunt, quæ in bellis iure culpantur. contra Faustum lib. 22. cap. 4.

Hęc Augustinus. Bello autem iusto confecto victori principi, si summo iure innitatur, eodem modo licet hostem interficere, seruitute, & bonis multare. Sed quia interdum *summum ius est summa iniuria, & multa licent, quæ non expediunt*, auctore Paulo; iusti, & humani principis est parta victoria, æquitatem summo iuri præferre, & hostium causam in vtramque partem considerare, mores, crudelitatẽ, mãsuetudinem, pugnandi causas, facilitatem, & vicissim pertinaciam perpendere, non odio indulgere, non auaritiæ, cuncta ad bonum publicum referre. Ad summam, nihil amplius vel appetere, vel sæuire, quam ratio postulet illatæ iniuriæ, & publicæ quietis, stabilisque pacis, quæ nihil sit insidiarum habitura. Hunc enim esse iusti belli finem, communis est hominum consensus, id est naturæ decretum, de quo magni viri meminerunt Arist. eth. 10. & 7. Pol. Cicc. off. 1. Augustinus in epistola ad Bonif. & hunc morem gentes humanissimas tenuisse legimus, Macedones, Athenienses, Lacedæmonios, inprimisque veteres Romanos, qui habiti sunt in bellis gerendis, vt testatur Augustinus, moderatissimi. Quasdã enim ciuitates à se deuictas leuibus incommodis afficiebant, & æquis conditionibus in prouincias redactas, stipendiarias efficiebant, nonnullas relinquebant etiam liberas, & suis quamque legibus vti permittebant, sed cum hostium grauissima culpa, seu peruersa natura postulabat, oppidis, agrisque multabant, quasdam etiam funditus delebant, vt Carthaginem. Prudentes igitur, iustique mortales ea ratione ius in hostes victos temperabant; quod temperamentum principes Christiani, & solent, & debent imitari, sed ita, vt Ethnicos etiam moderatissimos vt religione, & vera in Deum pietate; sic etiam clementia, & humanitate vincant, tum in bellis gerendis, tum in hostibus victoria parta puniendis. Ceterum hæc monita ad regis officium pertinentia, de quibus hactenus partim rerum vsu, & clarorum virorum exemplis, partim sapientium solertia, & diligente obseruatione docti disseruimus; non vt leges perpetuas, quæ numquam sine culpa prætereantur, accipere oportet. In maxima enim rerum agendarum varietate, & inconstantia, vt supra diximus, nulla lex, nullum præceptum perpetuum esse potest, maximis philosophis auctorib. Platone in libro de regno, & Arist. eth. 5. c. 10. præter quædam latissimè statuentia, quale illud est; *declina à malo, & fac bonum* & illud eiusdem fere sententiæ; *ab ordine naturali ne discedas*. Quæ lege æterna, vt docet Augustinus contra Faust. 22. continentur. Cæterum his præceptis, quæ plerumque salutariter seruantur cognitis, eorumque memor, regis, & regiorum consultorum prudentia, non cõtẽnendis adiumentis, instructior erit ad consilia de rebus singulis

Parta victoria moderatio est adhibenda.

5 de ciuit. Dei.

Poena hostium multandi.

Leges perpetuo seruandas. Philosophi docent.

Psal. 36.

gulis iucunda. Leges enim,& præcepta vniuerſe ſcribi neceſſe eſt. Actiones autem in ſingulis verſantur,de quibus rex,& qui reip.præſunt, decerne e,& iudicare debent. Quæ leges, dum locorum,temporum, perſonarum aliaúe iuſta, & honeſta ratione obſidente ob vniuerſale deficiunt, decreto ab æquitate ducto,per reges,aut magiſtratus, qui reip.cum ſũma poteſtate præſunt,auctore philoſopho,corrigẽdæ ſunt; eodemque modo monita ſapientium per eoſdem ob eaſdemcauſas conſilijs prudenter ineundis, quæ ad bonum publicum referantur, moderanda.Quibus reb.explicatis ad reliqua inſtituti noſtri pergamus.

Leges pro ratione temporis moderari poſſunt.

Condendarũ vrbium ſit & ratio.

Vrbem loco idoneo condere,quæ imperij ſedes ſit, & regni quaſi caput munus ciuilis,ac regiæ facultatis eſt.Quod interdum facere cogũtur,qui ob aliquam neceſsitatem patria cedentes,in alienas, ſed vacuas regiones cum hominum multitudine ad nouas ſedes quærendas proficiſcuntur.Quamobrẽ hanc quoque partem attingere,non erit alienum inſtituto noſtro. Ergo qui vrbi condendæ poteſt locum ex animi ſententia deligere(nec enim omnibus ea felicitas contingit) is primum omnium regionem conſiderabit,vt dulcium aquarum perennibus fontibus ſcaturientibus,& fluminibus interfluentibus rerum ad victum hominum, & pecorum, armentorumque paſtum neceſſariarum ferax ſit, & ſyluis,vnde materia ædificijs, & ligna neceſſarijs vſibus petantur,abundans.Præterea vt nec frigoribus rigeat;nec ſolis ardoribus infeſtetur, ſed ſalubri temperatura commendetur;quod ita demum fiet,ſi medium locorum ſortita ſit, in quarta,vel quinta cæli declinatione, quæ Græce climata nuncupantur,qualem ſitum tota ferme Hiſpania,Italia,Græciaque obtinent.

Fontibus & ſyluis abundent.

Nam quæ gentes frigidas regiones incolunt, cuius modi ſunt Septẽtrionibus adiacentes,vt Scythę,& Sarmatę,hę animo præſtant,ingenio minus valent;quæ vero calidas, ingenio excellunt, nec ſunt latis animoſæ,vt Aſiani pleriique,& Afri.Qui vero mortales temperatas regiones tenent,hi animi,&ingenij temperamento vigent,& vtriq; facultatis officijs ſunt accommodati.Natura enim tractabiles,& dociles generantur ad omne virtutum genus,quib.per leges excolendi ſunt. Nam cum principis,legumque laboris in bona rep.officium, propoſitumque ſit,ciues probos viros efficere hoc tribus rebus contingit,natura, moribus,atque ratione. Virtutes enim morales,quæ per conſuetudinem recte factorum ingenerantur,haud ita valide animis inhærent,& conſeruantur,niſi virtutibus naturalibus innitantur, id eſt, igniculis quibuſdam à natura datis, qui reddunt ad virtutes aptos,atque procliues; vt vitia naturalia dicuntur,ineptitudines,& tarditates, & ad malum propenſiones,illis igniculis contrarias.Hæ tamen, tum conſuetudine bonarum rerum tum ratione ſuperantur: quæ ratio pietatem ſceleri, honeſtatem turpitudini,laudem infamiæ præferendam eſſe docet, & pœnarum le-

Septentrionis incolæ animo præſtant ingenio reliquis nationibus minus valent

Tribus reb probi viri euadunt.

rum legibus conſtitutarum admonet. Locus autem ipſi vrbi deligendus eſt; primum omnium ſaluberrimus, qualis eſſe traditur, cerniturque excelſus, non nebulis, nec pruinis obnoxius, quique cæli regiones ſpectet, nec nimium frigidas, nec æſtuoſas valde; ſed temperatas inter ſeptentrionem maxime, & ſolis exortum. Nam locus in meridiem, occaſumue ſolis vergens, minime probatur: cælum enim meridianũ, vt Vitruuius ait, & res ipſa docet, per æſtatem exoriente ſole caleſcit, meridie ardet: quod vero occaſum ſpectat, ortu ſole tepeſcit, meridie calet, veſpere feruet. Itaque nimio calore corpora non modo laborant, ſed etiam vitiantur. Nam calor excoquens vires naturales exſugit, diſſoluitque & corpora reddit imbecilla, & macilenta, qualia ſunt plera que Æthiophum, & Afrorum. Si locus in ſeptentrionem vergat, eſt ille quidem ſalubris, ſed per hyemem frigore flantibus Aquilonibus riget, vitanda eſt etiam paluſtris vicinitas: nam auræ matutinæ, & nebulæ, quæ inde afflantur, exoriente ſole, cum per ſe corporibus humanis noceant, putreſcentium aquarum, cœnique tetro fœtore, aut etiam paluſtrium beſtiarum venenatis ſpiritibus infectæ locum peſtilentem reddunt. Hæc eſt enim, vt arbitror, potiſſima cauſa, cur Hiſpania multo ſalubrior ſit, quam Italia, quod hæc lacubus, & paludibus referta eſt: per omnem autem Hiſpaniam ſalubritas cæli, vt Trogus ait, æqualiſque aeris ſpiritus nulla paludium graui nebula inficitur. Aquarum quoque commoditas plurimum facit ad ſalutem animantium. Nam quibus rebus ſæpe & multum vtimur, hæ ſalubres ſint, an ſecus, plurimum intereſt ad valetudinem, cuiuſmodi ſunt aquæ: quippe quæ non ſolum potui, ſed etiam cibis excoquendis, & multis alijs vſibus aptantur. Eadem eſt aeris ratio, quem ſpiritu continenter ducimus ad cordis calorem temperandum.

Quis locus vrbi deligẽdus.

Calor reddit corpora debilia.

Hiſpania quare Italia ſalubrior. Iuſtinus.

Proxima ſalubritati cura eſt, vt ſit locus natura munitus, & ad hoſtiles iniurias repellendas accommodatus, qualem eſſe conſtat locum editum magno aliquo flumine circũfluente, & præruptis ſaxis vallatum; cuiuſmodi eſt Toleti ſitus, ad Carpetania circumfluente Tago, & Conchæ in Celtiberia inter Sucronem, & flumen alterũ, vrbium Hiſpaniæ loco munitiſſimarũ. Ad quas *Sepulueda* vnde genus noſtrũ firmitudine, & munitione naturali proxime accedit, circũfluente Duratone flumine, cuius alueus crepidinib. vtrinq; cõtinetur, ſaxis, eiſdemque præaltis, & in ſublime inſtar muri directis. Qua vero flumẽ intermittit, altero itẽ, ſed paruo flumine, & præruptorum ſaxorum natiuo munimento Sepulueda vallatur, quod oppidum olim *Segobrigam* fuiſſe ſuſpicor, tum ex loco, & regione Celtiberiæ, tum ex vocabulo coniecturam faciens. Nam quæ nunc *Sepulueda* corruptiore vocabulo dicitur, hanc in veteribus ipſius legibus *Segulueguam* vocitari animaduerti, nomine ſcilicet, non ita multũ

Locus ſit natura munitus.

Sepulueda oppidum olim Segobriga dictum.

à primo illo discrepante. Est autem Sepulueda municipium nobilissimum ad Orospedæ montis, qua septétrionem spectat, radices, loco salubri simul,& æquali: qua commoditate Tolerum,& Concham vincit vrbes ad inambulandum,& equitandũ propter soli inæqualitatem ineptissimas: in cuius municipij finibus, & clientela vici trecenti amplius cum sint, vt ipsum ex magna frequẽtia ad nimiam hominũ paucitatem peruenerit, sterilitatem montuosi agri,& pacis diuturnitate factum esse reor. Nã vt in periculo,& vicinitate hostium, homines ad munitiora loca etiam sterilia confugiunt; sic in otio,& securitate ad frumentarias, frugumq; teraces regiones facile demigrant. Vtrumque igitur cum salubritate adesse oportet vrbi ratione condendæ; his enim congruentibus in regione temperata, nihil est præterea, quod ad vrbis commodum situm desideretur; si ciuitas sit probis legib. fundata, & rectæ reip. conuenienter administretur. Facit etiam vel plurimum ad naturalem loci munitionem,& commoditatem, vt non solum fluuius præterfluat, aut interlabatur mœnia; sed etiam intra dulcium aquarum fontes perennes scateant, aut putei largiter manantes suppetant: tum vt res omni tempore ad plurimos vsus necessaria, nunquam desideretur: tum ne si forte hostes in obsidione fluuium auerterint, ciuitas aquarum inopia deditionẽ facere cogatur: quæ fontiũ, aut puteorũ commoditas, si Toleto adesset, nihil erat quod ad firmissimã loci naturalẽ munitionem in ea vrbe desideraretur: sed ea facultas Toleto tanto pere abest vt nullus aquæ dulcis fons intra mœnia, aut iugis puteus scateat. Itaque Tago, si qua ratio iniri posset, vt fortasse non longe ab vrbe, magno licet sumptu,& labore posset auerso, ne paucorum quidem dierum obsidionem Tolotum à magna multitudine intercluſis cõmeatib. sustineret; nisi plurimis,& capacibus cisternis huic malo prospexisset; sed vt ea caret, sic alias multas,& magnas habet cõmoditates. Quippe cuius regio tẽperata est in quinto climate, quo Roma sita est: ager late patens frumentarius,& vini optimi, mellis, olei, aliarũq; frugũ ferax,& in proximo ad Tagi annis siluestrib,& hortis irriguis frequentẽ ripã amœnus; locus ipse vrbis quanquã omnib. ventis propter magnitudinẽ per partes exposit⁹; saluber tamẽ est, ac, vt dixi, munitissimus: vt nõsine magna causa hęc vrbs à Gothis regib. ad sedẽ, vnde regno moderarentur, cæteris prælata fuisse videatur: accedente ad memoratas causas, quod mediũ Hispaniæ tenent. Ceterũ Corduba, vt Toleto naturali munitione, quã asperitas & celsitudo loci, circumuectusq; Tag⁹, præstat,& quibusdã alijs obsimiles causas cedit; sic ceteris fere in reb.& hanc,& alias oẽs mediterraneas quidẽ Hispaniæ vrbes situs bonitate vincit, tẽperatura, fertilitate, salubritate;& amœnitate regionis præstans: sita est enim in quarto climate, quod philosophorũ,& mathematicorũ cõsensu tẽperatissimũ omniũ habetur: ex qua tẽperie magna ingenia ad studia literarum,& animi.

Situs municipij situs.

Fontes & flumina.

Toletum puteis caret.

Cisternæ Toleti

Eius soli bonitas.

Toletum regia sedes Hispaniæ.

Cordubæ situs & soli bonitas.

animi fortes simul,& solertes ad bella gerenda Cordubæ proueniunt. Vt magno documento sunt in litteris duo Senecæ philosophus,& Tragicus,Gallio orator,Lucanusq; poëta; & Saracenorum tẽpore Auerroes,& Auempaces summi philosophi:in armis autem Gonsalus magnus, & Alfonsus Aguilarius frater,& multi præterea clari bellorum duces; quorum bellicis laudib.posteri Prigenses, Comarensesq; marchiones, & item Cabrensis,& Alcaudetenses comites gloriantur,nihil ipsi à maiorum virtute degenerãtes. Quod verò pertinet ad ipsius vrbis sedem, loco commodissimo partim pleno,partim molliter in solis ortum decliui,& saluberrimo Bætis magni,nobilisq; fluminis ripæ imposita est, & agrum habet vndiq; feracissimũ,sed maximè ab Aquilone,& Austro: hinc enim ager nudus quidem magna ex parte,præter loca vitibus, & oliuis circa vicos consita;sed totius Hispaniæ maximè frumentarius, ab ipso statim Bæte longè,lateq; patet. A septẽtrione vero parua interiecta planitie saltus Marianus exsurgit,olcis omnisq; generis citreis,& præcipua bonitate ficubus, cæterisq; frugiferis arboribus consitus, & passim,largeq; manantib.fontib.irriguus,quorum fontium prædulces aquæ partim arbores, & hortos amænissimos in latere montis rigant: quosdam etiam in subiecta, & suburbana planitie diuino quodam odore,qui ex citrearum floribus afflatur verè fragrantes, partim per subterraneos meatus in vrbem illatæ quoquo versus,tum in publica loca ad communem ciuitatis vsum,tum in arcem,nobiliumq; domos, & sacras ædes deriuantur.In parte verò montis auersa, quæ latissimè patet in septentrionem,vineta longissimo spatio diffunduntur,totusq; mons in multa passuum millia longè, lateq; procurrens nusquam non fruticibus,& arboribus vestitus est;vnde mellis magna copia, & magna venandi,& aucupãdi,& herbosis interiectis locis pecus,præsertim capras, quæ virgultis gaudent, pascendi,& indeficiẽs lignandi facultas. Ad equas enim generosas,quæ in Bætica felicissimè proueniunt, & pretiosarum lanarum oues,tum indigenas, tum earum bonam partem, quæ plurimis,magnisq; gregibus in Bæturias hyemandi causa ex remotissimis Hispaniæ locis quotannis coguntur pascendas,eiusdem Bætis ripa, & multa præterea in finibus Cordubensibus pascua loca suppeditant, vnde macello optimorum arietum, & reliqui pecoris magna copia.

Cordubensium ingenia & ars militaris.

Vrbis situs de quo & Ambrosius Moralis.

Equæ & oues Baticæ.

Cæterum mari impositarum vrbium cum portu naturali, vel manufacto situs propter multas commoditates,quæ per nauigationẽ contingunt,prudentium iudicio maximè commendatur.Nam & hostibus nocendi,& subsidium clientium, aut amicorum ad repellendas iniurias recipiendi maritimę vrbes maiorem facultatem habent,& item rerum necessariarum,quæ desunt ex longinquo inuehendi,& quę de prouenientibus in ipsa regione superstant,exportãdi. Accedit piscationum occa-

Vrbes maritimæ.

casio,quæ tum pacis,tum belli temporibus potest terrestrium animalium vicem explere,ac vt mensas lautiores instruere,sic popularium famem in inopia subleuare.Sed hæ commoditates ad rerũ necessariarũ, & vtilium copiam referendæ sunt;non ad mercaturam quæstus gratia cum alijs exercendam; ne auaritia mercaturæ comes,& pestis maxima ciuitatum;ad summam *cunctorum malorum*,vt Paulus testatur,*radix*,& origo ciuium animos inuadat. Quamquam maritimis vrbibus nauigandi facultas,vt eas, de quibus diximus, commoditates suggerit;sic interdum non parua incommoda,& difficultates affert:non solũm quia peregrinorum,tum bæq; naualis commercio, & consuetudine probi mores rectè institutæ ciuitatis corrumpuntur; sed quoniam ager,& villæ vicinq; cum sint iniurijs opportuni,sæpè hostium,aut piratarum improuiso aduentu opprimuntur,& aguntur omnia, feruntur q; & homines sine ætatis,aut sexus discrimine, vel necantur,vel in seruitutem abstrahuntur.Quæ incommoda retentis fere, quas dixi, facultatibus vitantur;si vrbs non mari,sed nauigabili flumini non procul mari, & portu imposita sit; quo vel mediocria nauigia compelli possent, vt Roma Antuerpia & Hispalis.Cæterum vbi absunt adiumenta naturæ, & necessitas aliqua, vel aliquæ commoditates loco parum idoneo condere vrbem adhortantur,*secunda*,vt aiunt,*nauigatio* est,vt incommodis,ac difficultatibus ratione medeamur.Nam agri sterilitati,maris,vti dixi, vicinitas medetur,& item nauigabilia flumina,quibus commeatus ex feracioribus regionibus importare queant,fontium, & iugium puteorum inopia,multis,& capacibus cisternis,quibus aqua pluuia per hyemẽ excepta in totum annum suppetat,sarcitur;immunitum natura locum oppetere & manu munire licet,non solum muris egregia firmitudine circundatis,& frequentibus turribus interiectis,& quibusdam etiam à latere paululum excurrentibus,vnde maior est hostes muris succedentes lædendi facultas;sed etiã prærtis fossis,quæ aqua,si facultas adsit,inducta plus etiam munitioni addunt,circumductis.

2 Tim.6. Nauigatio commodior sit an contra

Oppida fluminj nauigabili apposita

Quæ natura locis negauit ingenio supplenda sunt διὰ τεχνῆς πλῆς.

IOAN. GENESII

SEPVLVEDAE CORDVBENSIS ARTIVM ET SACRAE THEOLOGIAE DOCTORIS, HISTORICI CAESAREI,

EPISTOLARVM LIBRI SEPTEM.

IN QVIBVS CVM ALIA MVLta, quæ legantur dignißima traduntur, tum varij loci grauiorum doctrinarum eruditißimè, & elegantißimè tractantur.

AD ILLVSTRISSIMVM DOMINVM LVDOVICVM MENDOZAM MONDEIARAE MARCHIONEM.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE in Librum Epistolarum.

PRAEFATIO.

EPistolarum genera complura esse, tam verè traditum est à Cicerone, vt nullum sit scriptionis genus, in quo locus epistolis apud viros eruditos non relinquatur. Epistolis sæpè res non solùm priuatim, sed etiam publicè gestæ sic comprehenduntur, vt earum historia non admodum desideretur, quod in eiusdem Ciceronis epistolis animaduertere licet. Epistolis ius quandoq; dicitur, & leges sanciuntur. Principũ enim rescripta pro legibus habentur, vt indicant multa principum Romanorum rescripta, & item leges Pontificiæ, quæ vt sunt; sic epistolæ decretales nominantur. Per epistolas Hippocrates de medicina, Plato, & Heraclitus, & Seneca noster, & plerique alij de rebus tum ad naturam, tũ ad mores pertinentibus philosophati sunt, & vt Basilium, & cæteros Græcos Theologos omittam, Hieronymus, Augustinus, Gregorius, Ambrosius quatuor ecclesiæ Latinæ velut columnæ de rebus sacris, & religionem attingentibus per epistolas disseruerunt, & plerosque diuinarum scripturarum locos grauissimè, & diligentissimè tractauerunt, & libros epistolarum confecerunt. Ad summam, vt coram voce, sic cum absentibus amicis sermones de rebus omnibus per literas conferimus. In quibus generib. cùm pro sua quisque facultate versetur, more doctorum hominum comparatum esse videmus, vt epistolas à se paulò accuratius scriptas in vnum quasi corpus conferant, & in codices digestas in manus hominum emittant, idq; ad officium, & humanitatem pertinere putent, si qua ex parte hominum studia suis laboribus, & lucubrationib. iuuare queãt. Ego verò, qui in vario genere versatus sum, vt me scilicet res ad doctos amicos latinè scribere cohortabatur, non eas modò causas, quas cæteri vulgò solent, secutus sum: epistolas meas præsertim de rebus litterarijs recognoscendi, & in libros digerendi, & emittendi si quid mea industria, & lucubratiuncula curiosis, studiosisq; hominibus ad rerum vel memoriam, vel cognitionem prodesse possent: & quod me complures amici docti

& gra-

& graues ad editionem hortabantur, ſed ea quoq; ratione priuatim impulſus, quòd multarum mearum epiſtolarum exempla ab ſtudioſis, meiq; amantibus adoleſcentibus collecta, & quædam parum fideliter deſcripta ferri cognoueram. Cui malo, ne latiùs ſerperet, per publicam, et incorruptam impreſſionem fuit occurrẽdum: & ſimul eadem opera prouidendum, ne locus fraudi fieret, illius ſimili, qua libros alienos ab improbis, & maleuolis cum inſigni auctorum infamia corruptos fuiſſe conſtat, per occaſionem priuatim libros manu deſcribendi, nondum ſcilicet inuenta imprimendi ratione, cui commodiſſimæ ſolertiæ cum publica auctoritas accedat, & fidelis examinandorum librorum diligentia, facile eſt priuatas fraudes publico teſtimonio deprehendere, & redarguere, quàm prouidendi curam quo minùs mihi negligendam putarem, fecit falſorum criminum moleſtiſſima recordatio, quibus multis & impudentiſſimis, per rumores à quibuſdam meorum iniquorum in vulgus diſſipatos ſum laceſſitus. Atq; his quidem ex cauſis Epiſtolarum librum concinnaui, & typis excuſum euulgandum curaui, quem librum ad te mitto Ludouice Mendoza Mondeiaræ clariſſime Marchio, tenue quidem munuſculum, ſed vtriuſq; noſtrum perſonæ conueniens, quod ſit meæ in te colendum propẽſæ voluntatis, & tuorum in me magnorum meritorum memoris animi teſtimonii. Quã ego neceſſitudinẽ non nuper, ſed olim cõſtitutam habui cũ domo veſtra, iam tum ab eo tempore, cum fratres tuos, viros optimos, & Illuſtres, Franciſcum, & Iacobum Romæ colere cœpi, quorum alter Epiſcopus Gienenſis fuit, alter Caroli Cæſaris Orator ad Pontificem Maximum ampliſſima diu legatione functus. Deinde Bernardinum, qui cum Hiſpanæ claſſis præfectus eſſet, Turcis hoſtibus, quos præclaro nauali certamine deuicit, cæteriſq; piratis magno terrori erat, quiq; ea præfectura Ioanni filio tradita, nunc Philippo Regi gratum officium familiariùs præſtat, & ad conſilium de maximis rebus adhibetur. Antonium enim idcirco familiariter colere non potui, quia paulò antè, quam ego ex Italica longiſſima peregrinatione in Hiſpaniam remeaſſem, ipſe in nouum orbem cum imperio, & ſumma poteſtate à Carolo Cæſare miſſus eſt, vt pro ſua iuſtitia, & prudentia illarum gentium imperium pro Rege procuraret, antequam ipſe in aulam regiam vocatus venires: ad quam non ſolum regio conſilio ſumma eiuſdem noui orbis adminiſtrationi dicato præes, ſed etiam ad conſultationes de ſummis Hiſpaniæ rebus, & Reipub. ſtatum, ſiue pax, quieſq; ſit, ſiue bellum impendeat, attingentibus pro tua ſapientia, & grauitate imprimis adhiberis, quæ magna eſt, & memorabilis domus veſtræ gloria, quinque fratres in ſummis ab optimo, & ſapientiſſimo Principe propter ſingularem virtutum veſtrarum opinionem delatis honoribus eodem tempore Remp. cum egregia laude gerere. Sed de veſtris virtutibus, quanquã

hic locum attingere non fuit alienum, tamen in huius memoriæ noſtræq; gentis hiſtoria, cuius ipſi bonam partem vobis veſtro iure vendicatis commodiùs memoratur Librum igitur accipies hoc animo miſſum, quo tenues, ſed addictiſſimi clientes in magnos amicos & patronos ſolent per parua munuſcula magnam gratificandi, & quacunq; ratione poſſint, colendi voluntatem declarare, quem librum ſi per otium legere non grauaberis, inuenies fortaſſe non pauca, quæ teſcire delectet, & multa literarum ſtudioſis non inutilia, quæ longioribus epiſtolis ſum perſecutus. Hieronymum, & Auguſtinum imitatus, cum quorum multis epiſtolis ſi mearum longiſſimas, quibus varios locos de Chriſtiana philoſophia, alijſque grauibus doctrinis ab amicis prouocatus, atque conſultus tractaui, contuleris, & cuiuſque argumentum ſpectaueris, breues exiſtimabis, ſi quis autem longiores de rebus literatis commentationes, Epiſtolas inepte nominari contendat, is poterit equidem per me eoſdem libros epiſtolares, vt à quibuſdam Hieronymi epiſtolæ inſcribuntur, appellare. Vale.

IOANNIS

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS EPISTOLARVM.

LIBER I.

ARGVMENTVM.

Mittit eut apologiam pro Alberto Pio.

I. Geneſius Sepulueda, DES. E. R. S. P. D.

EPISTOLA I.

ANTAPOLOGIAM pro Alberto Pio, quam Romæ iam pridem excuſam, cum his ad te literis dedi: ſtatueram tibi primo quoque tempore mittere vt mea potiſſimum opera, factus eius compos, intelligeres me, qui eam operam ſcribendi, non infenſo animo, ſed officij gratia ſuſcepi, minimè abuti velle ignoratione tua, quo liber poſſet interea latiùs, ac liberiùs diuagari. Sed obſtitit huic voluntati, meumq; inſtitutum retardauit honeſtiſſimorũ quorundam, & vtriuſque noſtrũm ſtudioſorũ, ſed nimis cautorum hominum diligentia, qui cupiẽtes omnes inter nos ſimultatis cauſas ſubmouere, lecto libello, temperanda, aut etiam expungenda verba quædam cenſuerunt, quibus ipſi contra meam ſententiam, qui nihil magis toto in libro, quàm vt modeſtiſſimè tecum agerem elaboraui, animum tuum exaſperari poſſe exiſtimabant. Quanquam vno, aut altero loco Italorum potiùs ſtomacho fuit inſeruitum, quos ijdem mihi, niſi ad eum modum prouiſum fuiſſet, iratos fore denunciabant, ſic horum ſtudio factum eſt, vt liber iam impreſſus, non prius euulgaretur, quàm eſſet certis in locis ex ipſorum ſententia, quemadmodum videbis, emendatus. Quod te volui non ignorare, ne, viſis lituris, rei nouitate n, aut diſcrimen de nireris, ſi locis integris, ex impreſſione Pariſienſi, liber ad manus tuas peruenerit. Quod verò attinet ad Obſeruationes Stunicæ, de quibus in eodem opuſculo mentionem feciſcito eas eſſe penes Franciſcum Quignonium, ſanctæ Crucis Cardinalem, non abhorrentem ab illius voluntate, qui morien, non, vt liber ipſe inchoatus, & impolitus, ſed ſummatim decerptæ ſententiæ tibi mitterentur, mandauit. Quod decerpendi munus, ego eiuſ-

dem Præſulis voluntate libenter obijſſem, ſi mihi per ingentes meas occupationes licuiſſet, quas tamen, ſi tibi rem fore gratam intellexero omnes, huic officio poſthabebo, daboque operam, vt exemplum ad te primo quoque tempore tranſmittatur. Sunt autem, ſi tibi hoc ſcire cordi eſt, octoginta omnino Adnotationes in ſcolia tua in Hieronymi opera ex editione ſecunda, & plus centum in noui teſtamenti conuerſionem, Adnotationeſque tuas ex quarta. Vale. Roma Calend. Aprilis. 1531.

ARGVMENTVM.

Hortatur Eraſmum vt ſcripta ſua purget, ne alijs offendiculo ſit.

Ioannes Geneſius Sepulueda DES. E. R. S. P. D.

EPISTOLA II.

ACCEPI literas tuas Romæ pridie Idus Octobris, Friburgi decimo ſexto Calendas Septembris datas, quo minùs videlicet demirarer, meum libellum tam ſerò ad te fuiſſe perlatum; in quibus quod ſcribis, te conſultiùs arbitrari, ad eum non reſpondere, ne inter nos diſſidium excitetur, præ te fers egregiam quandam humanitatem, & ſapientiam, qui nolis otium noſtrum ab ſtudijs vtilioribus auocatum, moleſtis contentionibus conteri, eiſdemque parum fructuoſis. Quæ tui conſilij ingenua profeſſio, dici non poteſt quàm grata mihi fuerit, atque iucunda. Quid enim mihi aut grauius poterat, aut moleſtius accidere, quam eò detrudi, vt cogerer cum Eraſmo, quem velut ætatis noſtræ lumen ſuſpicio, ſimultates inuitiſſimus exercere? Quanquam iſtius æquitatis animi tui ſpem certam nobis fecerat, non modò perſpecta prudentia tua, cuius non erat meum officiosè factum in diuerſum interpretari, ſed etiam epiſtola, qua nuper Thomæ Caietano Cardinali ſcripſiſti, te ſponte quidem tua, ſed ipſius auctoritate confirmatum, in eam potiſſimùm curam incumbere, vt omnibus tuis libris recognitis, hominum etiam morioſorum de te querimonijs, ſine contentione ſatisfaceres. Quod opus vt vrgeas, quanquàm vt video, hortatore non eges, tamen pro ea in te ſingulari beneuolentia, & obſeruãtia, ego quoque te iterum, atque iterum oro, & precibus omnibus obteſtor, vno ſiquidem facto (crede mihi) ſilentium impones obtrectatoribus tuis, & à bonis omnibus egregiam laudem aſſequeris, & quod maximè conuenit tuæ pietati, firmior ipſe iuxta Pauli præceptum infirmiorum imbecillitates ſuſtinebis. Quod verò pertinet ad Stunicæ annotationes, iam Inachi Mendozæ Cardinalis iuſſu decerptas omnes, & tibi miſſas, ad tuas manus peruenisſe puto. Hunc enim, cùm Romam peruenisſet, ipſarum commentarios, retẽto exemplo, tradidit Quignonius

nius Cardinalis cum cæteris Latinis libris, eidem ab Stunica legatis. Itaq; præsul optimus, & tui percupidus, meo labori consuluit, quem ipse tamen, vt tibi morem gererem, perquam lubens obijssem. Vale mi Erasme, tibiq; persuade, me tui esse studiosissimum, & si quid mea opera, studium, ac diligentia præstare poterit, me tua causa nihil non esse conaturum. Vale. Roma Idibus Octobris. Anno Christi nati 1532.

ARGVMENTVM.

Versionem noui Testamenti Erasmi depranatam ostendit ex Vaticane Bibliothecæ exemplari græco, locum item Pauli ad Gal IV. Sina mons est in Arabia. *&c. explicat.*

Ioannes Genesius Sepulueda DES. E. R. S. P. D.

EPISTOLA III.

IAM pridem quid agas ignoramus, ac ne illud quidem exploratum habemus, num ad tuas manus peruenerit libellus Stunicæ, aduersus tuas obseruationes in nouum testamentum, quem superioribus diebus ad te ex vrbe Bononia misimus. Sed quoniam perlatum esse non dubito, & te suspicor ob eius admonitiones, in illis tuis vigilijs accuratiùs recognoscendis, occupatum esse: contra officium, atque adeo pietatem fore putaui, te id celare, quod ad hanc rem etiam atque etiam pertinere arbitror. Scito exemplaria Græca, quæ tu secutus es in nouo testamento, pleriſque mendis esse deprauata, iam singulis verbis, iam solidis orationibus sublatis, aut vicissim redundantibus. Quod factum esse reor culpâ librariorum, quibus errandi occasionem præbuerint scholia quædam importunè, vt sæpè solet, à quibusdam studiosis in librorum marginibus adscripta. Itaque id malum, semel per errorem à nonnullis admissum, tam latè, vt video, permanauit, vt non solùm excusi omnes libri cum eis erratis circumferantur, sed quædam etiam manu scripta exemplaria ab his mendis non abhorreant. Quo minùs debet mirum videri cuipiam, te, dum cæcos sequeris, ad eadem salebras offendisse. Est enim Græcum exemplar antiquissimum in bibliotheca Vaticana, in quo diligentissimè, & accuratissimè literis maiusculis cõscriptum vtrumq; testamentum continetur, longè diuersum à vulgatis exemplaribus. Mihi enim cum ab Stunica fuissem admonitus, rem perspicere, & libros conferre curæ fuit. Hoc autem exemplar omnium esse emendatissimum, cùm eius antiquitas declarat, & librarij diligentia, tùm quod multum conuenit cum vetere nostra translatione, quæ dubitari non debet, quin ex emendatissimo quoq; exemplari conuersa, & tradita nobis sit à maioribus. Cum igitur ad illius exemplaris fidem, & quasi normã cæteri libri sint emendandi, ac dirigendi, quid opus facto

fit,ipſe conſiderabis:ſic enim habeto,rarò vulgatam Græcorũ editionẽ à veteri tranſlatione noſtra diſcrepare,diſcrepat aũt,vt noſti ſepiſſimè, vt à Vaticano illo exemplari non diſſentiat,ac ne teneam, trecentis ſexaginta quinq; locis ſcripturæ diuerſitatẽ adnotauimus. Cæterùm,qui me animus impulit,vt iſta te in vniuerſum admonerem,dum tuæ laudi hoc faueo libentiùs,quo mihi cum bono publico coniũctior eſſe videtur,idem tacere non patitur,quod in epiſtola Pauli, quæ eſt ad Galatas capite quarto,iampridem animaduerti.Legebam epiſtolas Pauli,vt ſæpè,iam Græcè,interdũ Latinè ſoleo,prout liber venerit in manus,nõ equidem,vt Latina cum Græcis conferendo, in cuiuſquâ inuidiam ingenium periclitaret,ſed vt altiùs memoriæ ſenſa illarum inhæreſcerent. Cum ergo in locum illum incidiſſem, vbi ſic habet vetus tranſlatio. *Sina mons eſt in Arabia,qui coniunctus eſt ei,quæ nunc eſt Hieruſalem,* re diligentiùs inſpecta, non potui non demirari, locorum rationem tantoperè à Pauli verbis diſſidere.Conſtat enim montem hunc,qui coniunctus eſſe dicitur Hierotolymis, ab eadem vrbe itinere multorũ dierum abeſſe. Quẽ mihi ſcrupulum multùm etiam adauxit enarratio Thomę,qui prę fatus hæc inter ſe loca viginti dierum itinere diſtare,eadem tamẽ propter itineris Iudæorum continuationem coniuncta dici interpretatur. Tunc igitur mihi id,quod erat ſuſpicanti, codicem Græcum conſulere placuit, qui mihi facilè omnem dubitationem ademit:ſic enim habet, τὸ γὰρ Ἄγαρ σινᾶ ὄρος ἐστὶ ἐν τῇ ἀραβίᾳ συνοχὴ δὲ τῇ νῦν ἱερουσαλήμ. Quorum verborũ germanus intellectus,aut ego fallor,aut longè diuerſus eſt,tum à veteri,tum à tua tranſlatione,quam itidem me videre non piguit.Nam verbum συνοχὴ neque coniuncta eſſe ſignificat,neque confinia, quemadmodum te miror conuertiſſe. σύνοχα enim, vt multis in locis docet Ariſtoteles,ſunt,quæ quandam inter ſe proportionem,ordinémue habent: & talis ordo συνοχία paſſim ab eodem Philoſopho nuncupatur, vt in primo & tertio libro de phyſico auditu: & item in primo τῶν ἠθικῶν τῶν νικομαχείων. & alijs pleriſque locis.Sed quanquam nemo, vt arbitror, his verbis ſi equẽtiùs vtatur, quàm Ariſtoteles,tamen Suidas ipſorũ vim apertiſſimè declarat. σύνοχα γάρ φησὶ λέγεσθαι ἀλλήλοις τὰ ὁμοίως ἔχοντα πρός τινα, ἢ κατὰ τὸ ἀναλογίαν τῶν ὅλων ἢ κατὰ τὸ λοιπόν vt mihi locꝰ in hunc modũ verti cõmodiùs poſſe videatur. *Agar enim Sina mons eſt in Arabia. eſt autem eiuſdem rationis, atque ea,quæ nunc eſt Hieruſalem.* Eſt enim ſenſus.Sina, quò per figuram refertur Agar, mons eſt in Arabia, qui eiuſdem rationis, eiuſdemq; proportionis eſt,atque vrbs Hieruſalem, quam nunc oculis corporeis cernimus,nam vt hæc,ſic ille terreſtris eſt,eodemq; modo ambo ſe habent ad ſupernam,hoc eſt cœleſtem Hieruſalem. Hæc igitur vt ad te ſcriberem,me,& officij ratio,& tui ſtudium induxit.Tuum erit, ad nos viciſſim quid ſentias,quid egeris,quid moliaris reſcribere. Vale, Roma decimo Calend.Nouemb.Anno Chriſti nati.1533.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Erasmus in Geographia reprehenditur, græcæque codices Romæ in Vaticano sincerè asseruatos ostendit.

Ioannes Genesius Sepulueda, DES. E. R. S. P. D.

EPISTOLA IV.

MIror tibi meam epistolam cum Stunicæ Annotationibus non fuisse redditam, intellexisses, nihil me seperatim misisse, sed curasse tamen diligenter, vt tibi primo quoque tempore chartæ illæ Bononiæ ab Inacho Cardinali receptæ rursus mitterentur. Quod te scribis ex literis ipsius intellexisse, morientē Stunicā mandasse, ne quidquā earū ederetur in vulgus, sed ad tuos vsus in bonum publicum reseruarentur: hoc ego non ignorabam, qui idem tibi fuerā in Antapologia testatus. Expedire porrò ad famā Stunicæ, ne emittatur, propterea quòd multa sint in eis friuola, & perperam reprehensa, tibi haud difficulter assentiar: sed tu vicissim intelligis, hoc nihilo magis ad tuam laudem pertinere, qui fateris eundem multa bene perspexisse. Quanquam igitur neminē putō commissurum, vt quidquam edat præter defuncti voluntatem postremis vocibus testatam, erit tamen tuæ humanitatis per occasionem facere, vt homines intelligant, Stunicam à te non prorsus laude sua fuisse fraudatum, vt simul tuo more fungaris officio boni viri, simul ansam tollas editionis, quam posset quispiam arripere ingratitudine prętenta. Nihil est autem, quod specimen (quemadmodū, si velim, polliceris) aliquorum perperàm ab Stunica reprehēsorum mittas ad me, cui nihil minùs est propositum, quàm Stunicæ in omni causa patrocinari, præsertim contra te aduersarium potentissimum, & quē summis ipse viris parem semper iudicaui, & ob eam rem obseruo, amanterque colo: nec dubito pro tua prudentia, quin iam sublata contentione, ingenuè fis admonitiones defuncti, quascunque rectas putaueris, admissurus. De verbo Pauli συσχεῖ, sit satis admonuisse, mihi tamē certissima ratio semper erit pluris, quā omnes enarratores, vel interpretes, quorum neminem probabo, qui translatis, dubijsque vocabulis vertet, quod auctor proprijs, atque certis prodiderit. Thomam non accuso, quòd loca disiunctissima coniungat: nam qui possum, iter viginti dierum interponentem? Sed quòd vir alioqui doctissimus parum aptè Iudæorum itineris continuationem excogitauerit præter mentem Pauli: vt taceam, quòd nullum vnquam iter fuit minùs continuatum, quàm illud Iudæorum, qui tot annos in Arabiæ solitudine consumpserunt. Cæterùm me hic locus admonet, vt pro mea in te singulari beneuolentia, & obseruantia illud te horter, ne cùm tibi est

bi eſt de oppidorum ſitu differendum, oſcitanter agas, ſed Strabonem, Melam, Plinium, aut Ptolemæum reuiſas. Nam his paucis diebus, dum Hieronymi epiſtolas euoluerem, incidi in quædã ſcholia tua, vbi multò etiam magis tuam diligentiam deſideraui. Scribis enim in epiſtolã ad Euagrium, Rhegium eſſe oppidum in Græcia, Conſtantinopolim in Macedonia, cùm hæc haud dubiè, quæ priùs Byzantium dicebatur, ſit in parte Thraciæ à Macedonia prorſus auerſa, Rhegium in Brutia, quo paruo freto Italia diſiungitur à Sicilia. Quod ſi ad magnæ Græciæ Ciceronis quoque vetus vocabulum ſpectaſti, tamen meminiſſe debebas, qui Græciam ſimpliciter dicit, hunc non partem Italiæ videri, ſed Atticam, & finitima loca deſignare. Memini etiam (ſed locus excidit) me legere in alio tuo ſcholio, vrbem Nicopolim ex Auguſti victoria nuncupatam, vrbem eſſe in Thracia, quam eſſe conſtat in Epiro prope Actium, ad quod Antonius fuit prælio nauali ſuperatus, ſed tibi videlicet impoſuit, quòd altera eſt τούτῃ ὁμώνυμος ἐν τῇ Ἠπείρῳ. In libello Ciceronis de Senectute adſcriptum à te notaui, Capuam eſſe vrbem in Apulia, quæ tamen caput eſt Campaniæ, & clim præter Romam Italiæ nobiliſſima. Nec eſt abſimile huic incuriæ, quod in Ciceroniano me, quem Cordubenſem eſſe ſciebas, Luſitanis annumeraſti, vt te admonui in meo, quem ſupra dixi libello. Ac de his quidem, quæ tum leuiſſima ſunt, tum tibi duntaxat non dormitanti facillima, ſed magnam ſecuritatem indicantia, te, amicitiæ, vt dixi officijque gratia admonendum putaui, admonitus ipſe dicto Pauli, locorum rationenõ animaduerſa, parum à quibuſdam intellecto. Tuum erit omnia in bonam partem accipere. Quod ſi à te ſecus factum intellexero, non ampliùs tibi officijs ingratis ero moleſtus. Quod pertinet ad librum Pontificium, Græcos codices noui teſtamenti Græcorum quorundam, vel malitia, vel leuitate fuiſſe deprauatos, id ipſum, quòd ſcribis, fides eſſe debet indubitata, quòd in Græcorum ad ſanitatem redeuntium fœdere inito cum eccleſia Romana, cautum fuerit, vt Græci codices ad Romanam lectionem emendarentur, quomodo enim poterãt clariùs vtrique conteſtari, exemplaria Romana lectionem veram & Germanam retinere, Græcorum eſſe vitiata? Nam quod ais, Græcam lectionem ex Græcis authoribus eſſe petendam, diceres aliquid, ſi rationem Græci ſermonis affirmares à Græcis commodiùs, quàm à Latinis explicari, at libros archetypos fundamenta noſtræ religionis continentes, qui Græcè fuerunt à ſuis auctoribus ſcripti, cur non credamus, ſanctiùs, grauiùs, & incorruptiùs aſſeruatos eſſe in ſcrinijs, ac bibliothecis Eccleſiæ Romanę, quæ caput eſt Chriſtianorum, & ſemper fuit norma Catholicæ pietatis, quàm in Græcia, quæ ſæpe fuit hæreticorum, & leuiſſimorum hominum fraudibus, & motu rerum nouarum agitata? Quod accidiſſe certum eſt in LXX. decreta Concilij Nicæni,

quæ

Digitized by Google

quæ cùm integra in ſcrinijs Eccleſiæ Romanæ aſſeruarentur, tamen ad orientem in quibuſdam Eccleſijs ab hæreticis incenſa ſunt, in alijs ad minorem numerum redacta, ſublatis videlicet, quæ ipſorum conſilijs, aut conatibus obſtitura videbantur, vt Athanaſius, & cæteri Epiſcopi ex Alexandrina Synodo in Epiſtola ad Marcum Papam conqueruntur, à quo exemplum decretorum ipſorum, quòd petebant, receperunt. Adde quod libri tutiores ab iniurijs eſſe ſolẽt, & minùs à parũ doctis ſcholia ſæpè cũ ſcriptura cõfundẽtib. vitiari, vbi à pauciorib. vel leguntur, vel intelligũtur, niſi fortè hoc dicis, placuiſſe in fœdere, vt dictio Græca emẽdaretur ad Latinam, quod nec eſt probabile, prẽterquã in certo aliquo loco, & nunquam factum fuiſſe certum habeo: nam articulum, quem citas ex aurea bulla, licet duas aureas bullas in libro conciliorum perlegerim, inuenire nuſquam potui. Quam igitur dicas, & vnde nobis petenda ſit, obſecro te, ne graueris ad nos perſcribere. Vale Roma decimo Calend. Iunij. Anno à Chriſto nato 1534.

ARGVMENTVM.

Locum Matt. 7. Moyſes dixit Honora patrem &c. exponitur, & Matth. 15.

I. Geneſius Sepulueda DES. E. R. S. P. D.

EPISTOLA V.

QVam me valde delectent noſtra per literas colloquia de negotijs præſertim literatis, vel ex eo tibi licet intelligere, quòd leues etiam quæſtiunculas argumenta mearum ad te literarum facio, ſi quid tamen poteſt eſſe leue, quod faciat ad intelligentiam ancipitis, & obſcuri loci ſcripturæ ſacræ. Quam tu pro tua pietate, atque doctrina non ſolùm interpretatione noua, ſed ſcholijs etiam, ac iuſtis potiùs commentarijs exponendam curaſti, ac vt video, curare nunquam deſiſtis, mutandis, ſiue augendis locis, ſi quid nactus ſis vel per te partum, vel à doctis amicis, ſi quando id fortè accidit, ſuggeſtum, quod melius, aut commodius tibi eſſe videatur. Scripſeram ad te ancipitem illum locum Epiſtolæ ad Galatas, de monte Syna, & Hieruſalem, quemadmodum interpretandum, exponendumque putarem: tuque meam ſententiam non ſolùm reſcripta Epiſtola, probaſti, ſed etiam editis proximè commentarijs, cæteris omnibus, quod nuper non ſine iucunditate perſpexi, prætuliſti, vt Sina, intelligamus à Paulo dici, συστοιχεῖν τῇ νῦν ἱερουσαλήμ, non quaſi coniuncta ſint ea loca, quæ

conſtat inter ſe longo interuallo diſtare, ſed quod ſint eiuſdem ordinis atque rationis. Qui verbi Græci germanus eſt, atque proprius intellectus. Sed illud miror, quid cauſæ fuerit, cur qui hanc ſententiam auctis ſcholijs libenter amplecteris, non idem in vertendo latinam orationem ad ipſum ſenſum accommodaueris, maluerisq; verbum, confinis eſt, anceps, & tranſlatum retinere, quàm vti proprio, & quod nihil haberet ambiguitatis, præſertim cùm ipſe non timidiſſimè ſoleas à vetere tranſlatione diſcedere, ac potiùs cùm iam ibidem mutato verbo diſceſsiſſes. Quemadmodum igitur tunc Pauli verbum mihi præbuit ſcribendi materiam, ſic nunc locus alter ex Euangelio argumentum Epiſtolæ ſuppeditauit, vt expoſita mea ſententia, ab omnibus, tum veteribus, tum etiam iunioribus, quòd equidem ſciam, diuerſa, tuum exactiſſimum iudicium exquiram. ſic enim ſcriptum eſt in Euangelij Marci Capite ſeptimo; *Moyſes dixit, Honora patrem tuum, & matrem tuam, & qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. Vos autem dicitis, Si dixerit homo patri, vel matri, Corban, quod eſt donum, quodcunque ex me, tibi proderit.* Sunt autem verba Chriſti, taxantis Phariſæorum auaritiam, quòd Dei præceptum auara interpretatione molliendo deprauarent. Qui locus, vt noſti, tam obſcurus eſt, & tanta caligine cæcus, vt Hieronymi, Auguſtini, Theophylacti, aliorumq; maximorũ virorum ingenia mirabiliter torſerit, variis quoq; ſenſib. excogitatis, ingenioſis illis, quidẽ & à vera pietate profectis, ſed partim abhorrentibus à propoſita re, partim dictioni Euangelicæ minimè conuenientibus. Quas expoſitiones referre ſuperuacaneum puto, præſertim apud te, cui nota ſunt omnia, quique in commentarijs tuis id, quod veriſsimum eſt, ſolerter adnotaſti, principale verbum, vt ſit locus eis enarrationibus, in Euangelica dictione deſiderari: quod eſt magnum argumentum, eas loco non ſatis facere. Hæc ego nuper cùm animo volutarem, cœpiſſemque anxius, & totus in hanc cogitationem incumbere, in quandam ſuſpicionem veni, quæ ſi vera eſt, vt eſſe arbitror (habet enim magnam ex antecedentibus, relatisque verbis probabilitatem) ſenſus orationis planus erit, propoſitoque ſermoni accommodatiſsimus. Suſpicor enim verba illa, *ſi dixerit homo patri vel matri*, hanc habere vim, ſi dixerit homo in patrem, vel in matrem, hoc eſt, ſi maledixerit patri, vel matri; quam Phraſim non abhorrere à ſermonis Hebraici conſuetudine, declarat illud ex Pſal. ſeptuageſimo. *Quia dixerunt inimici mei mihi*, id eſt, maledixerunt, vt ſint ea verba repetitio illius orationis, quæ pars prior eſt diuinæ legis, quam Phariſæi peruertebant, hoc enim conſtituto, facillimè ſequentium verborum intellectus prioribus accommodabitur, vt pro illa poſteriore legis parte, *morte moriatur*, ſuppoſitum ſit à Phariſæis *Corban ex me tibi proderit*, id eſt, quodcunque donum obtuleris in templo, me ſacerdote interceſſore tibi proderit, vt veniam contemptus paterni conſequaris, ſupplicium

videlicet

videlicet capitale, quam pœnam huic flagitio lex diuina constituerat. Phariſæorum auaritia quocunque mumuſculo ſacerdotibus tributo exorari poſſe interpretabatur. Nam Corban nomine, vt Marcus ipſe interpretatur, quodcunque munus templo, aut ſacerdotibus collatum intelligitur. Quo vocabulo vtitur etiam nunc Hebraica lingua in eodem intellectu. Itaque Phariſæis auctoribus fiebat, vt praui filij metu pœnæ legis diuinæ liberati, parentum reuerentiam, curamque contemnerent. Hoc eſt enim, quod ſubijcit Marcus, *& vltra non dimittitis eum quidquam facere patri ſuo, aut matri*, vt Matthæus, qui eadem fermè capite decimoquinto prodiderat, apertiùs explicauit, his verbis, *& non honorificabit patrem ſuum, aut matrem ſuam*. Erit igitur ſenſus totius orationis, Lex diuina ſanxit, vt quicunque maledixerit patri ſuo, aut matri, morte moriatur. Vos autem Phariſæi hanc legem peruertentes dicitis, ſi dixerit homo in patrem vel in matrem, hoc eſt ſi maledixerit eis, quodcunque munus obtulerit in templo, me ſacerdote apud Deum intercedente, proderit ei, ſcilicet, vt criminis veniam, ac impunitatem aſſequatur. Deus enim filiorum in parentes officium tam ſanctum eſſe voluit, vt hoc negligentibus, non ſolùm pœna præſens à magiſtratibus, quos latere poſſent, timenda eſſet, ſed lentior etiam ira Dei, quam fallere nemo poſsit, metuenda. Nam cùm honor parentibus tributus longitudine vitæ per legem diuinam, quæ habetur Exodi 20. cap. remuneretur, contumelia vicisſim in eoſdé illata, vitæ breuitate vindicari iure videlicet exiſtimatur: qui metus ad filios in officio continendos accõmodatiſsimus, peruerſa legis interpretatione à Phariſæis tollebatur. Atque hæc quidem mihi venerunt in mentem, quibus locus obſcuriſsimus, & impediti ſſimus, vt putabatur, illuſtrari, expediriſque poſſe videatur. ſuperest, vt ipſe accuratius diſpecto loco, & hac noſtra diuinatione cum cæteris collata, quid ſentias, & quantum ei tribuendum putes, pro tua humanitate, ingenijq; candore ad nos reſcribere ne graueris. Quanquam enim hanc meam ſententiam facilè quibuſdam prudentibus doctisque viris probaui, plurimum tamen apud nos auctoritas tua valebit in vtramque partem, vt te auctore, grauiſsimoque iudice vel perſtemus in ſententia vel aliquid commodius quærendum etiam nunc intelligamus. Vale, Roma Idibus Februarijs à Chriſto nato. 1536.

Anno.

ARGVMENTVM.

De politicis Aristotelis à se conuersis, & Ethicis in Latinum conuertendis tractat.

I. Genesius Sepulueda Io. Matthæo Giberto Episcopo Veronensi.

EPISTOLA VI.

EPistola tua hoc sum vehementiùs delectatus, quo maiorem mihi nuper dolorem attulerat, tristissimus quidam de te nuncius, qui per vrbem cum magno mœrore nostro, id est tuorum omnium increbuerat. Itaque tibi gratulor primùm, nobisq; gaudio, deinde venio ad eam partem epistolæ tuæ, qua me ex Clementis Pontificis Maximi voluntate, cuius ipse te interpretem esse voluit, dum me in huiusmodi scriptionibus amplius cessare vetaret, adhortaris, vt paraphrasim potiùs Ethicorum Aristotelis conscribam, quàm vt eiusdem de Republica libros, de quibus ego in meis literis memineram, conuertam, & illud pro tua summa modestia adijcis, modò mea nihil interfit, hic mihi, an ille labor iniungatur. Ego verò in minimo discrimine pono, cui nulla est alia ratio negotium suscipiendi, quàm si posset mea industria, dum Pontifici, tibiq; morem gero, studia Latinorum philosophorum, aliqua ex parte iuuare, à quibus quoniam librorum Aristotelis de Republica commodiorem interpretationem multum sciebam desiderari, sperabamq; illis meam operam, & in eo præstando diligentiam, nec inutilem fore, nec ingratam, de hoc ipse te celandum non putaui. Tu tamen (vt video) morum doctrinam quæstioni præfers de Repub. & merito præfers. Nam summo bono constituto, maior esse debet cura, quo modo rectè vitã instituamus, quã vt sciamus, quæ sit optima Reip. forma. Licet vtraq; disciplina dignissima sit ingenuo viro, & maximas habeat cõmoditates, multaq; præcepta ad eandẽ facultatẽ, hoc est ad moralem Philosophiã pertinentia. Atq; equidẽ peruelim, si quid in mea industria positũ est, mihi tempus & otiũ dari, quo possim veriq; cũ aliqua publica commoditate seruire, quã occasionem nec despero, nec si mihi contingat, in animo est perire pati. Faciã igitur quod iubes, teq; auctore laborem longum licet, & operosum, suscipiã tamẽ libentissimè. Et quanquã difficilè est eo in loco non vulgariter versari, in quo multi diligenter elaborauerint, dabo tamen operam, vt neq; ego temerè suscepisse, nec vos sine causa mihi negotiũ iniũxisse videamini. Quod eo cõfidentiùs aggrediar, quoniã tria de moribus opera, hoc est ἠθικὰ νικομάχεια, ἠθικὰ μεγάλα, & ἠθικὰ εὐδήμια, in quib. Aristoteles easdem res vario sermone tractauit, ipse mihi lectitando reddidi superiorib. diebus paulò familiariora, dum libellũ scriberem, qui iã nobis peractus:

peractus sancitur, de conuenientia militiæ cum Christiana religione, in quo, ad Theologos cum Peripateticis in doctrina morum concilian dos, & multas vtrisque communes, variasque quæstiones è re natas accuratiùs disserendas, necesse fuit hinc sacras scripturas, inde Aristotelis omnes velut arculas diligenter perscrutari. Sed quò res commodius fiat, tuæ partes erunt, per literas agere cum Pontifice Maximo, vt nobis liceat ipsius voluntate Eustratij horum librorum enarrationem, ex bibliotheca Vaticana mutuari. Vale. Roma, Idibus Februarij. Anno Christi 1534.

ARGVMENTVM.

Petit se excusari à paraphrasi Ethicorum Aristotelis non perfecta, quod iussu magnorum amicorũ libellum ediderit de conuenientia disciplinæ militaris cum Christiana religione.

I. Genesius Sepulueda Io. Matthæo Giberto Episcopo Veronensi S. P. D.

EPISTOLA VII.

BINVS tuus, & idem noster, ex tuis literis mihi nuntiauit, gratum tibi fore, si Latina Ethicorum Aristotelis Argyropoli, vt opinor, translatio, opera mea castigaretur. Ab eo tibi, quid esset mei consilij rescriptum puto. Nam de animo nihil arbitror esse necesse. Magnitudo enim tuorum erga me meritorum facit, vt nihil sit tã difficile, quod tua causa non sim libenter susceperus, adsit modò perficiendi facultas. Nam quod pertinet ad eorundem librorum Paraphrasim, quam Pontificis Maximi voluntate, hortatuque tuo susceperam, scito mihi eam cõfecto secundo libro è manibus excussam esse necessitate quadam parẽdi studio magnorum amicorum, qui à me contendebant, vt libellum ederem, De Conuenientia disciplinæ militaris cum Christiana religione: qui iam mihi confectus sanciebatur, quorum voluntati cum obsistere non possem, coactus sum primùm id opusculum paulò diligentiùs retractare, deinde opera non tam assidua, quàm meum animum sollicitante, nec aliud agere permittente, excusionem Librariorum dirigere, in quo tamen parum profeci: nam meam curam, illorum negligentia superauit, vt ipse cernes, si libellum, quem tibi mitto, per otium legere non grauaberis. Sed ea cura mihi iam nunc liberato nihil potius erit, quàm vt tuæ voluntati morem geram, siue me Paraphrasim vrgere malis, operam continente, siue hac intermissa interpretationem aliquam Ethicorum Aristotelis è Græco castigare, adiutore Bino, qui mihi vltrò, & liberaliter suam operam non tolùm gratam, sed propemodùm etiam necessariam detulit, vt vno tempore alter Græcum exemplar, alter Latinam interpretationem intueatur. Quid igitur iubeas, expectamus. Vale. Roma. 10. Cal. Mar. 1535.

ARGVMENTVM.

Excusat suam in scribendo moram sęq; à Carolo V. Cæsare vt res ipsius gestas describeret historicum creatum, quem cum sequeretur iussu Cardinalis Sanctæ Crucis Bononiense Hispanorum Collegium se lustrasse scribit.

Io. Genesius Sepulueda, Io. Matthæo Episcopo Veronensi.

S. P. D.

EPISTOLA VIII.

QVOD tam longo interuallo ad te scribam, noli mea vel obliuione, vel negligentia commissum existimare, sed quòd diu mihi ad scribendum nullum satis idoneum argumentum in mentẽ venit. Nũc cũ Roma post diuturnũ peregrinationem relicta, Carolũ Cæsarem assectari constituerim, officij esse duxi, te per litteras huius mei consilij institutiq; certiorem facere, vt si quid erit in mea cura, vel diligentia, siue industria, quod tibi à me pro tuo iure præstari velis, vbi gentiũ agã, non ignores. Scito enim me, & priùs absentem, ac nihil tale cogitantẽ in albũ Caroli Cæsaris domesticorũ esse relatũ, & cũ ipse Romã peruenit, vt se sequerer ab eodẽ fuisse iussum, dato negotio, vt res ab ipso, ipsiusq; auspicijs gestas conscriberẽ, nec id ambitioso eius consilio, quo nihil est (vti scis) φιλοτιμότερον, sed more maiorũ. Nam Regibus Hispaniæ legitimum est, doctos homines habere, qui suorum temporũ historiam diligenter, ac fideliter persequantur. Quam conditionẽ hoc ego libentiùs accepi, quòd planè intelligebam non id mihi, quod quibusdam scriptoribus accidit, esse verendum, ne me vel rerum tenuitas inopem orationis, vel Principis, cuius gloriæ cupidus essem, socordia, vel morum prauitas mendacem, & assentatorem faceret, quorum vitiorum odium mihi natura insitum esse profiteor, cùm illud sit potius metuendum, ne ingenium materia, virtutibus illius mea scribentis oratio inferior esse videatur. Cùm huius rei gratia ex vrbe proficiscerer, iussit patronus meus Sanctę Crucis Cardinalis, vt obiter Collegium Hispanorum Bononiense ipsius fidei patrocinioque creditum, & cuius me fuisse alumnum gloriari soleo, reuiserem, & cùm in vitam, moresque singulorum sodalium, vt fieri consueuit, inquisiuissem, censorem, ac si res poscceret, etiam legum latorem agerem, Pontificia videlicet, seu magis Apostolicam vocare oportet, aũctoritate, & facultate mihi proficiscenti tradita, quo munere præstando, cùm hæc scriberem eram occupatus, ne quis me posthac contemnendum putet Solonis, atque Lycurgi æmulum. Sed ridicula missa faciamus. Huic ego muneri cũ satisfecero, me in Castra CAROLI Cæsaris conferre cogitabam, vt experiar quanta philosophandi sit occasio inter tormentorum tonitrua, clangoresque tubarum. Quanquam si leges, quæ clamore fo-

rensi

Digitized by Google

rensi delectantur, inter arma, vt est in Prouerbio, silent, quantum in Castris silentium esse debet musarum? quæ solitudines in primis amant, & præter murmur aquarum, auicularumque concentus omnem strepitum exhorrescunt. Seueriores igitur musas cum Philosophia, dum se fragor iste, ac tempestas remittat, valere, & ad vos potissimùm nota via, vestrumq; museum properare iubebimus: vnde nouos quotidiè fœtus cum publica studiosorum commoditate, tuaq; egregia laude prodire in manus hominum vehementer gaudeo, me tamen in Castrēsibus molestijs studiorumque iactura, illa cogitatio nonnihil solabitur, atque iuuabit, quòd quæ memoriæ posteritatis tradenda suscepi, hæc eo commodiùs, & cum maiore fide proditurus esse videor, si me posteri rerum gestarum non scriptorem tātùm, sed testem etiam fuisse cognouerint. Vale Bononia, decimo Calen. Iulias. Anno Christi 1536.

ARGVMENTVM.

De scribenda historia officiosa epistola Io. Matthæi episcopi Veronensis.

Io. Matthæus Episcopus Veronensis Io. Gen. Sepulvedæ. S. P. D.

EPISTOLA IX.

ETSI ex amicorum literis de noua ista tua profectione, atque consilio certior antè factus fueram, non negabo tamen, iucundissimū accidisse, me ex tuis potissimùm etiā literis idē posteà cognouisse. Etenim ea res magno mihi argumento fuit, me ex animo abs te semper fuisse dilectū, cùm hoc tēpore in istis occupationibus, atque ista adeò noua Cęsaris familiaritate animaduerterim, te neutiquam passum esse, mei memoriā ex animo tuo excidere. Ac quòd tu quidē tanti Principis iudicio dignus habitus sis, qui in ipsius domesticorum numerū ascitus, eius res gestas, gerendasq; monimentis literarum mandes, ac posteritatis memorię tradas: sanè hic haud facilè videor mihi posse explicare, vtrum tibi ne magis, an illi gratulandum putem. Siquidem, quod ad te attinet, nō possum dubitare, si tu in hoc scribendi genere historiæ accommodato, quemadmodum in cæteris, quibus adhuc animum applicuisti, elaborare volueris, futurum, quin pro egregia opera egregiū etiam præmiū appareat: quanquā, vt nihil aliud esset, satis magna sēper laborū atq; ingenij tui merces esse posset, eaq; ingenuo viro maximè digna, quod tanti Principis iudicio vnus tu præcipuè ex omnibus literatis delectus dicereris, cuius ingenio, atq; eloquentiæ, adde etiam in se beneuolentiæ, res ille suas, alioqui per se clarissimas semper futuras, illustrandas committeret. Quamuis neque ille credo non prudentissimè, vt omnia sua, hac in re, hoc suo consi[lio] is est, quòd intelligeret, ad egregiū

gregiã, quam ad iſtam rem facultatem es apportaturus, vt res eius exornes, beneuolentiam etiam quandam neceſſariò quaſi eſſe adhibiturum, quippe cùm facere non poſsis, quin ad eius præcipuas laudes communes etiam nationis tuæ adiungas. Quocirca vtrique magnoperè gratulor, tibi quòd in id ſolum incideris, ex cuius diligenti cultura non niſi vberrimos fructus meo iudicio ſperare poſsis, & illi item rurſum, quòd induſtrium adeò, ac diligentem, ac beneuolum, ſibi agricolam nactus ſit, qui quæ egregia in eius fundo nata viderit, ea non modò non deperire paſſurus ſit, ſed longè plura, ſi fieri poſsit, ac certè nitidiora effecturus. Quod autem de ſeuerioribus muſis ſcribis, te videlicet iuſſurum illas, vt interea dum tu inter medios armorum ſtrepitus, & tormẽtorum fragores verſaberis, huc ad nos adproperent, nobiscumque maneãt, eſt ſanè iſtud etiam tui erga nos amoris ſignum vel præcipuum, cùm videlicet, quæ chariſsima habes, ea te apud nullos meliùs depoſiturum putes, quàm apud nos: ſed eæ metuo ego, ne tui deſiderio minùs libenter ſint apud nos permanſuræ, neúe tandem nobis relictis, te in caſtra potiùs proſequantur, ibique tecum moleſtijs illis perferendis malint conſueſcere, quàm hîc in pacatiſsima quiete nobiſcum viuere. Vale Veronæ. 8 Calend. Sexti. 1536.

Scripta iam epiſtola, neque dum tamen obſignata, redijt ad me Flaminius meus, qui mirabilia quædam mihi de opera tua narrauit, quam tu apud ſe mihi, vnquam vſu veniret, liberaliſsimè pollicitus ſis. Ego mi Sepulueda, etſi nullum in iſta pollicitatione noui amoris ſignum video quod natiuo illo tuo ingenui animi candore confiſus, meique item in te contra optima conſcientia, cui non ita fortaſſe facta reſpondere potuerunt; nunquam potui dubitare, me abs te non vehementer diligi, ac propterea, quicquid iſtius modi inter nos fieret, non debere mirum videri, tamen non ſecus, atque ſi id mihi permiſſu tuo facere licet, gratias ago, petoque, vt quam hactenus in me tam gratam, tamque liberalem voluntatem præ te tuliſti, & præ te ferre quotidie non deſiſtis, mihi poſthac in perpetuo conſerues, de meque viciſsim tibi ea pollicearis, quæ de viro tibi amiciſsimo vnquam poſſes polliceri. Iterũ cura, vt valeas.

ARGVMENTVM.

Oſtendit quanto cum deſiderio Ciceronianum Eraſmi legerit, eiuſque frigidum nimis de ſe iudicium culpat.

I. Geneſius Sepulueda Alf. Valdeſio. S. P. D.

EPISTOLA X.

ERaſmi tui Ciceronianum tandem aliquando nactus cupidiſsimè perlegi, accenderat enim meam cupiditatem eius operis videndi, non

non ſolùm commendatio tua, qui Eraſmum in cæteris operibus cũctis æqualibus, in Ciceroniano ipſum ſibi præferre videbaris, ſed etiam longioris temporis expectatio. Nam quo magis homines noſtri, id eſt, Hiſpani, quàm Itali Eraſmi eruditionem, & facundiam demirantur, hoc eius ſcripta tardiùs ad hos, quàm ad illos perferuntur. Ita factum eſt, vt priùs in Hiſpania Ciceronianus conſeneſceret, iam iterum, vt video, regeneratus, quàm planè primos in Italia vagitus ederet. Cùm nuper igitur in eum Bononiæ peregrinantem apud Adrianum Brandum Germanum hominem, vtriuſque linguæ peritum incidiſſem, arctè complectens deſideratiſsimum libellum libenter perlegi, non quidem, quòd ea gloria magnoperè fruerer, quam noſtrorum quidam, qui Eraſmi ſcriptis vtcunque celebrari, optabiliùs, quàm inaurari putant; mihi fuerant ex honorifico teſtimonio polliciti, qui Geneſium Romæ nuper edito libello præclaram ſpem de ſe præbuiſſe, in eodem Ciceroniano teſtatur, nam huiuſmodi teſtimonium, præſertim tanti viri etſi non eſt omnino contemnendum, friget tamen in cauſa hominis hac ætate in ſenium ſcilicet vergente, & cuius extant non pauca opera ab ipſo, vel elucubrata, vel ex Græcis philoſophis conuerſa, ex quibus quid iam eſſet, non quid eſſet futurus, æſtimari debuit, præſertim ab eo, qui, cum libet, vel ex vnica edita epiſtola iudicium facere ſolet. Ergo me in Ciceroniano non tam mentio de me non inhonorifica delectauit, quã quòd Eraſmi ingenium perlibenter agnoui, feſtiuum, argutum, vrbanũ, & ne Africæ quidem, vt ſe frequentiùs aliquid noui afferat conceſſurum, qui mihi viſus eſt in eo libro omnes huius memoriæ doctos ad cõuiuium magis copioſum, & ſumptuoſum, quàm lautum inuitaſſe, quorum cùm ſciret nonnullos eſſe faſtidientis ſtomachi, atque gulæ nimiũ ingenuæ, quibus nihil placeat, quod non ſit condimentis Ciceronianis apparatum; hos arguta ſanè oratione, & planè Eraſmiana nititur ad ſanitatem reuocare, vt improbum delicatioris, magnoque emendi cibi amorem exuentes, robuſtiore eodemque parabili contenti ſint, nimirũ ne ſuam menſam magnificè cunctis dapibus, præterquàm Ciceronianis epulis inſtructam aſpernentur. Vale.

ARGVMENTVM.

Alf. Valdeſij inſcribendo aritatem ignoſcit, fratrẽque eius ſumme ſibi curæ eſſe ſignificat.

Ioannes Geneſius Sepulueda Alfonſo Valdeſio. S. P. D.

EPISTOLA XI.

ACcepi tandem literas tuas eruditiſsime Valdeſi, quæ mihi, quo fuerunt optatæ magis, hoc iucundiores cõtigère. Quòd reſcribendi officiũ longiore tempore prætermiſsũ excuſas, & te negas in eo præſta-

præſtando ſolitum eſſe amicos negligere, tibi facilè aſſentior; non ſolùm quia, quod ad me attinet, me non penitus tibi negligendũ putabã ſed quia te ſemper, vt humaniorib. diſciplinis exceltum noui, ſic egregia quadam prudentia, & humanitate præditum eſſe exiſtimaui, in eos præſertim amicos, quos tibi communitas ſtud. orum, & aliqua non vulgaris eruditionis, nec à virtute abhorrens opinio conciliaſſet. Illud potiùs ſuſpicabar, te grauiſſimorum negotiorum, vel copia implicitum, vel magnitudine preſſum leuioribus his officijs non vacare. Sed quæcunque ea cauſa fuerit, ſuperioris temporis ceſſationem facilè condonabimus, ſi eam, quemadmodum oſtendis, in poſterum frequentioribus epiſtolis aliqua ex parte reſarcies. Id autem in primis à te certior fieri cupio, num epiſtola, quam tibi ad Eraſmum miſi, ad manus eius peruenerit. Quòd meas nugas videre cupis, de quibus Narciſum noſtrum neſcio quid tibi narraſſe ſcribis, libellum fratri tuo ad te mittendum dedi, eumq; tibi diligenter commendarem, niſi erraret, vt Poeta ille ait, *qui commendandum ſe putet eſſe ſuis.* Rogas porrò, vt ipſum fratrem tuũ, ſi ad me venerit, non ſecus, ac teipſum recipiam. An ego poſſum aliter eum recipere, quem cùm video, ſiue ſtet, ſiue incedat, ſiue taceat, ſiue loquatur, quidquid denique agat, vel non agat, teipſum videre puto? & quod eſt non minore admiratione dignum, non ſolùm facie, ſed etiam doctrina, ingenio, moribus, ſtudijs ipſis te vſque adeò refert, vt tu ipſe, non frater tuus eſſe etiam atque etiam videatur. Faciam igitur quod ſcribis. Ego verò antequam ſcriberes, faciebam, iam enim fueramus ſæpiùs de te primùm, deinde de ſtudijs noſtris collocuti. Ego q; libẽter ei, ac liberaliter, ſi quid in me opis eſſet, cuncta pollicitus ſum, & quoties permiſſum repoſcet, præſtabo. Vale 7. Calend. Septemb.

ARGVMENTVM.

Scribit Alberto principi Carpenſi, quod Meteorologica Ariſtotelis in latinum conuerterit, & Carolo Cæſari dedicauerit, eundemq; ad bellum contra Turcas Viennam obſidentes, ſuſcipiendum oratione incitauerit, cuius tranſmiſſæ cenſuram poſtulat, præterea de ſcriptis Alberti pij contra Eraſmum.

Io. Geneſius Sepulueda Alberto Pio Principi Carpenſi.

S. P. D.

EPISTOLA XII.

PRopediem fore ſpero, Illuſtriſſime Princeps, vt tibi per literas in tanta Cæſaris indulgentia, & liberalitate gratulemur, interea meæ nugæ erunt mihi pro argumento. Meteorologiam Ariſtotelis, quam ſcis à me in latinum fuiſſe conuerſam, Carolo Cæſari dicaui, & Placentiæ dedi. Paulò pòſt eundem ad bellum in Turcas, Vienam obſidentes, oratione ſum adhortatus, quam amicorum hortatu impreſſam ad te mitto: quam vellem, vt ante editionem cenſuram tuam ſubijſſet

subijsset. Sed quoniam id non licuit, illud saltem delectabit, qualis tibi, cùm legeris, visa fuerit, intelligere. Audio te nescio quid in Erasmum parare, noui tuam, & prudentiam, & grauitatem, sed tamen ille tam incunctanter, nolo enim dicere impudenter, quæ ipsi verè scilicet, & vt Stunica clamat, verissimè obieceras, inficiatur, vt sit difficile calamum continere. Si Alpes non intercederent, crede mihi, iã ad te aduolassem, vt fruerer tuo desideratissimo, & iucundissimo colloquio, sed temporum difficultate, & locorum distantia deterreor. Noui, quod ad te ab alijs non putem perscriptum, nihil habeo. Vale.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS EPISTOLARVM.

LIBER II.

ARGVMENTVM.

Deflet obitum Iacobi Stunicæ, in cuius obitum epigramma à se Conscriptum, Episcopo Burgensi transmittit.

Io. Genesius Sepulueda, Inacho Mendozæ Episcopo Burgensi.

S. P. D.

EPISTOLA XIII.

GRAVISSIMVS mihi, peracerbusq; fuit nuntius, pater Ampliss. qui nuper ad nos allatus est de obitu Iacobi Stunicæ, in quo iacturam magnam literæ fecerunt, virtutesque omnes. Nam cùm moriens omnibus, qui hominem familiari consuetudine nouerant, ingens sui desiderium ob humaniss imos, iucundissimosq; mores reliquerit, meus tamen dolor ob eam rem fuit præcipuus, quòd redamari me ab eo viro intelligebam, cuius virtutes, hoc cæteris altiùs perspexeram, quò diutiùs ipsũ, familiariùsq; coluerã. Ita cũ alij doctrinã modò illi⁹ & vrbanitatẽ amplecterẽtur, ego multas pariter, magnasq; virtutes in eo demirabar, ingenij candorẽ, & cũ libertate quadã ingenua, morũ atq; verborũ honestatẽ ac pudorem inatũ, vitæ singularem innocentiam, mentis religionem

nem præcipuam, & cum his omnibus incredibilem quandam consuetudinis suauitatem. Quæ cùm nuper, sedato dolore, altiore cogitatione reuoluere cœpissem, venit mihi in mentem, breui quodam Epigrammate mores, atque ingenium illius describere tentare. Quod cum his literis tibi mitto, cui Iacobi Stunicæ nomen curæ esse certum habeo, vt si inscripto Marmore tumulum eius de more prænotare tantiper tibi, quod vt facias, te etiam atque etiam oro, habeas inculcum fortasse Carmen, sed tamen eiusdem ingenio, & moribus cum certissimo testimonio accommodatissimum. Vale.

EPIGRAMMA IN OBITVM IACOBI STVNICAE.

FLETE virum Charites, iacet hîc virtutis alumnus
Stunica laus sæcli, deliciáq; sui.
Vos quoq; lugete heu Musæ, nam vtrumq; colebat
Ille chorum sanctè, gratus vtriq; fuit.
Viuentumq; gregi charus, languere videntur
Doctrina, & probitas, cumq; pudore iocus.

ARGVMENTVM.

Inacho Mendozæ de incolumi in Ecclesiam suam reditu gratulatur, eiusque vitæ commoditatem & studiorum occasionem prædicat, adiuncto suo in patriam remeandi proposito.

Io. Genesius Sepulueda Inacho Mendozæ Cardinali Romano, & Episcopo Burgensi S. P. D.

EPISTOLA XIV.

INCOLVMEM te grauissime præsul in tuam ecclesiam peruenisse, quod scire mihi magnæ curæ fuit, vehementer gratulor, tibiq; & precor, & cupio ex sententia res omnes euenire, vtpote, quemadmodum optabas, otio fruaris honestissimo, & tuæ fidei commissum populum optimis institutis, & vitæ similis exemplo sanctè, & iustè moderis, quo munere nihil esse arbitror, nec gratius Deo, nec hominibus fructuosius: credendum est enim Paulo, qui regnum Dei iustitiam esse tradit, pacemq;, & gaudium in spiritu sancto, in hoc enim ait, qui seruit Christo, placet Deo, & probatus est hominibus. Ad has vitæ commoditates cùm accedat summa in altissimo isto recessu studiorum occasio, quid tibi decrit ad eam felicitatem, quę maxima potest hominibus in

bus in mortali vita contingere? præsertim vrbanas molestias recordari, quæ plerisque libertatem, non solùm studendi, sed etiam liberaliter viuendi tollunt. Quanquàm enim Romæ magna est optimorũ, & vetustissimorum librorum copia, frequens doctorum hominum cõcursus, quib. reb. studia literarũ alũtur, difficilè tamen est in fortunæ quasi officina, vel suis, vel alienis cupiditatibus non inseruire, atque alijs ex alijs nascentibus negotijs inextricabilibus non implicari. Quarum rerum tædium impatienter ferens, statuo equidem vrbe relicta, in patriã longo post tẽpore, hoc est, decimo octauo meæ peregrinationis anno, cùm tricis me quibusdam explicauero, remeare, vt in otium, ac libertatem assertus, aliquando musarum liberiore, secretioreque commercio fruar. Noui, quod ad te non putem pleniùs, certiusque aliorum literis perscribi, nihil est. Erasmus quid agat ignoro. Num Stunicæ adnotationes in nouum testamentum à te missas acceperit, ad tuamque epistolam responderit, scire perquam vellem. De studijs meis, erat enim nonnihil in manibus, scribam cùm erit tempestiuiùs. Vale Roma Idibus Augusti Anno Christi. 1535.

ARGVMENTVM.

Narratio admirabilis quinque facinorum Romæ patratorum post Clementis Pontificis in Gallium discessum.

I. Genesius Sepulueda Inacho Mendozæ Burgen. Episcopo, & Ecclesiæ R. Cardinali. S. P. D.

EPISTOLA XV.

NE meum officium in scribendo requiras, qui operam petis, argumenti genus non perscribis, accipe Tragœdias, non quas poeta quispiam sit ingeniosè commentus, sed quę Romę his paucis diebus post Clementis Pontif. in Galliam discessum patratæ sunt. Pessima quædam mulier, Cassandra nomine, iuuenis amore capta, vt sublato de medio sene marito, expeditiùs adultero commodiusque vacaret, cui etiam se nupturam sperabat, adolescentem sibi notum adit egenum, & audacem, cupiens eius manu ad maritĩ necem abuti, pretium sceleris proponit decem aureos numos. Adolescens conditionem haud prorsus aspernatus, quinque accepit statim, totidem acceptarus, cùm necem patrasset. Postridie mulierculæ domum adit, maritum inuitat ad animi causa vrbem perlustrandum (erat enim vtrique cõiugi familiaris) egressumque domo per loca diuersa inhabitata. Cùm ventum esset ad amphitheatrum, locum insolentem, & sceleri peropportunum, adolescens marito insidias vxoris, & conditionem sibi oblatam exponit, monetque, vt ad tempus vrbe decedens, vxoris conatus deuitet, &

quid optimum factu sit, interiecto tẽpore consideret, simulq; acceptos numos ad viaticum peregrinationis tradit, sed vt sceleratæ (inquit) fœminæ fidem peractæ necis faciamus, & reliquum propositæ mercedis ad præsentem meam indigentiam alleuandam eliciamus, terram hîc in secretiore loco suffodiamus, & hac leuiter, fruticumque ramusculis, te mortuo similem, sed ore libero ad spirandum supersterni tantisper patere, dum ego vxori tuæ gladio meo te confossum, & hîc semisepultum esse renuntiem, & dubitantem, vt par est, adducam. Quæ cùm placuissent, rebus sic conpositis adolescens ad mulierem reuertitur, mercedis reliquum petit necati mariti, quem semiobrutum terra fruticibusque sub amphitheatro reliquisset. Fide non satis habita verbis, eadem in locum sepulturæ ducitur, maritum agnoscit, mortuum credit. Dum reuertũtur, ad forum boarium prætores officiales cum satellitib. occurrunt. Hîc mulier furore cæca, & sceleris conscientia exagitata, inclamare cœpit, & fidẽ militum implorans, Hunc, inquit, (monstrabat aũt adolescentem) hunc sceleratum cõprehendite, qui meũ hodie maritũ interemit. Adolescens verò captus mulierculã magis capiendã esse clamat, totũ crimen in eã reijciens, & illa capta, rẽ hic ordine officiali narrat, missisq; satellitib. senex ab amphitheatro, nondum enim recesserat, adducitur, omnibusq; custodiæ traditis, & re per quæstionem cognita, viri dimittuntur, fœmina plectitur pœna capitali. Mulier altera pellicatus impatiens, sæpe maritum incusabat, iam precibus, & lacrymis, interdum agens liberioribus querelis, ille verò tantò magis incẽdebatur ad adulteria. Quod vxor animaduertẽs, nec se ludibrio, contẽptuiq; haberi ferens, dormientem obseruat, atq; tonsorio cultro membrum genitale cum testiculis abscindit, quo vulnere miser paulò post expirauit, ipsa dum hæc scriberem, è vinculis causam dicebat.

Pharmacopolæ duo Valentini Romam aduecti, magnam ex suo artificio pecuniam cõmuniter confecerant, magnaq; concordia vixerant, ita, vt vterq; alterũ facto testamento hæredem scriberent. Horum alter natu minor monstrum sceleris, & ingratitudinis sola hæreditatis cupiditate ductus, eidem amico & socio cognomine Vrsæ, cui omnia debebat, necem moliebatur. Ad quod perficiendum duos milites Hispanos, vel potiùs Sicarios denis aureis numis, quos in hoc ipsum ab eodem amico fuerat mutuatus cõduxit. Hi quo res facilius perficeretur, tertium pari pretio ad societatem sceleris inuitant, cui neganti se temerè conditionem accepturum, ne fortè imprudens in amicum incideret, nisi priùs se, cui, & à quo malum paretur, edocerent, Alfonsum Petrum Castillegium ciuem meum virum domi nobilem, qui tunc fortè præteribat, digito monstrarunt, atque eum esse, cui insidiæ pararentur, confirmauerunt, tum pro sceleris auctore alterum ipsis notum hominem nominarunt, qui eum ipso prætereunte litigaret, scilicet, vt personis falso

falsò nominatis, rectiùs, tutiusque Tragœdia perageretur. Erat autem Alfonsus Petrus militi, cui pro ignoto monstrabatur, ex castris notus, & amicus, cuius ille, vt saluti consuleret, conditionem militibus se se accipere dixit, & tempore, si vocatus esset, præsto futurum ostendit. Sed ab his digressus, amicum adit, periculum, quod ipsi à duobus mercede conductis militibus Hispanis impendeat, proponit, vt caueat hortatur, seq; domi diligenter, sed maximè noctibus contineat. Ille, qui nullius iniuriæ tanto odio dignæ sibi conscius erat, dolum, & auaritiam in iudice paupere subesse suspicatus, tamen propter injectum scrupulum gratias agit pro indicio, rogatq; ne se anxium, suspensumq; relinquat, sed cerca solicitudine liberet, & ex duabus penulis, quæ sibi suppetãt, alteram sibi sumat. Index animaduersa suspicione, & suis verbis fidem derogari molestè ferens, donum repudiat, & amicè se, ac syncerè rem detuliſſe confirmat, & quò magis fidem faceret, milites, & insidiarum auctorem nominauit, & vbi diuersarentur, expoſuit. Hoc Alfonsus audito, quanquam litis, aut simultatis nihil ei cum auctore nominato intercedebat, tamen denuntiati periculi magnitudine commotus, indice digresso, rem cum amico, & contubernali communicat, qui sibi negotiũ auctorem adeundi, ac de simulatæ, odijq; causa percunctandi suscepit. Sed vbi domum peruenit, ipsum ad ianuam sedentem, pedes, manusque morbo articulari implicitum offendit hominem, vt ex ornatu, & familia cõijcere licuit, grauem, & honoratũ, ex quo rẽ per se suspectam, falsam omninò, atq; fictam esse iudicans, apud eum de insidijs mentionem facere leuitatis esse existimauit. Quo renuntiato Alfonsus temperare sibi in tanta solicitudine nõ potuit, quin sumpto gladio, accito eodem amico & socio, milites adiret, & de insidijs ad se perlatis cum ipsis expostularet. Seque solicitudine, quacunque ratione daretur, explicaret. Sed cùm diu quæsitos non inueniſſent, Deo scilicet flagitium nec peragi, nec impunitum relinqui volente, se se domi ut appetente nocte receperunt. Postridie manè ex amicorum sententia Præsidem de rebus omnibus certiorem facit. Quo iubente primùm auctor sceleris commentitius, & index, deinde sicarij, postremò verus auctor Tragœdiæ à sicarijs proditus cum fratre conscio capiuntur. Omnibusque in vincula coniectis, non diuturna fuit, nec difficilis causæ cognitio, nemo enim factum negauit, omnes citra quæstionem initum consilium confessi sunt. Itaque cæteris dimissis, in sicarios, & auctorem cogitati facinoris capitaliter animaduersum est. Huius frater ad triremes damnatus.

Nec silentio prætereundum est eisdem ferè diebus duos honestos, & bene numatos homines à suis seruis occisos esse, & spoliatos. Audisti immania, execrandaque flagitia, nunc audi casum miserabilem. Scortum Hispani generis lepidum, vt ferebatur, & formosum, mula, vt Romæ me-

mæ meretrices cum amatoribus solent, animi gratia gestabatur. Hæc cùm veniſſet ad Thermas Diocletianas, viuarium ferarum ingreſſa, nec contenta cicures vagantes ſpectaſſe, precibus contendit, atque ægrè impetrat à belluarum magiſtro, vt ingenti vrſo cauea ſeparatim incluſo, ſed quem conſtabat in neminem antèà deſæuiſſe, exitum aperiret. Facta poteſtate vrſus erumpit, mulam terrefacit, excuſſam mulierculam, cæteris, qui aderant, diffugientibus, inuadit, dictoque citiùs ſtrangulat, & contrito capite, primùm auulſa vbera, deinde natem alteram deuorat, vnguibus & dentibus laceratam. Efferatam beſtiam exiſtimo colore coccineæ veſtis, quam induerat miſella, ſpeciem ſanguinis præferentem. Hæc omnia Romæ patrata ſunt paucis poſt Pont. diſceſſum diebus. Sed boni conſulimus, quòd Italia nullo infeſtatur bello, quo nomine iam video publica etiam latrocinia nuncupari. Vale Præſul grauiſsimè, cui omnia lęta feliciaque precor. Roma, pridie Nonas Nouembris. Anno Chriſti nati. 1533.

ARGVMENTVM.

Gratias agit Ludo. Auilæ pro commentarijs rerum à Carolo Cæſare in Africa geſtarum, ad ſe miſsis, multumque ſe ijs iuuari in bello Africo conſcribendo.

I. Geneſius Sepulueda Ludo. Auilæ S. P. D.

EPISTOLA XVI.

COmmentarios rerum à Carolo Cæſare in Africa geſtarum, quos à te magna diligentia, pariſque ingenio confectos Garſiæ Laſſo ad me mittendos dediſti, libentiſsimè perlegi, & vtriq; veſtrum pro magno, & mihi maximè optato munere, ingętem habeo gratiam. Quāquam vos pro talibus officijs gratiarum actionem non expectatis, quibus video propoſitum eſſe gloriam bellicam laude literarum cumulare, & huiuſmodi ſtudia cunctis rationibus fouere, vt laudare magis debeant homines inſtitutum veſtrum, quam pro eo vobis agere gratias. Sic igitur habeto, nihil mihi hoc tempore gratius his tuis monumētis euenire potuiſſe. Nam etſi ex duplicibus commentarijs aliorum, & multorum præterea, qui rebus interfuerunt, ſermone, hiſtoriam huius Africi belli conſcripſeram, tua tamen diligentia multum me iuuari poſſe video, fide porrò, & auctoritate in ijs, de quibus ambigebam vehementer confirmari. Quibus adiumentis inſtructus, libenter ſcripta mea de ſacro bello recognoſcam, aduerſus Chriſtiani nominis hoſtes piè à Carolo Cæſare Rege noſtro ſuſcepto, cui, debellato Caradino, debetur etiam de Solymano Turcarum Rege in eodem ſuo duce deuicto triumphus. Vale. Roma, Pridie Idus Ianuarij.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Io. Geneſio ſe ad omne officium præſtandum offert Alphonſus Valdeſius, eiuſque literis ad Eraſmum miſſis reſpondet.

Alphon. Valdeſius Io. Geneſio Sepulueda S. P. D.

EPISTOLA XVII.

LITERAS tuas vir ornatiſſime ſumma cum voluptate legi, in quibus tuam erga me voluntatem, atque beneuolentiam, de qua certè nunquam dubitaui, facilè perſpexi. Perſpiceres & tu viciſſim meam erga te, ſi aut ſermone, aut (quod longè eſſet gratiùs) re ipſa id tibi probare poſſem. Attamen nunc, cùm nec opere, nec ſermone quidquam valeam, ſupereſt, vt aut tu pro tuo candore mihi credas, aut occaſionem ſuppedites, qua, quis ſit meus erga te animus aperire valeam. Quas ad Eraſmum dediſti literas, an ad eũ peruenerint, neſcio, certè ex his, quas ex Auguſta illi ſcripſi, periêre. Lucubrationes tuas, quas ſumma auiditate perlegi, propterea non laudabo, quòd magis illis detrahere, quàm conferre meum encomium poſſe videatur, nec vacet illas pro meritis laudare. Fratrem meum tibi commendaui, nimirũ eruditiſſimo viro literarum ſtudioſum, ſed video tuam erga me beneuolentiam meę commendationi locum pręoccupaſſe. Vale & me, quod mutuò facies, amare perge. Bruxellis. 18. Calend. Nouemb. 1531.

ARGVMENTVM.

Carpit tacitè Alphonſum Valdeſium quod nimis Eraſmo tribuat; eoſque qui contra Eraſmum ſcripſerunt, defendit, & ſe vt amicum in Eraſmum ſcripſiſſe apologiam, non vt obtrectatorem.

Ioannes Geneſius Sepulueda Alphonſo Valdeſio. S. P. D.

EPISTOLA XVIII.

ACCEPI literas tuas, ſeras illas quidem, & cùm Eraſmi reſponſum ad antapologiam pro ipſius in conficiendis libris celeritate iam expectarem, ſed quibus moleſtiam, quã ex meo libello maximam te cepiſſe profitebaris, vigentem adhuc, nec ſe ſpatio temporis remittentem præteferebas. Itaque vehementer eos incuſas velut ingratos, & importunos, qui Eraſmum, de bonis literis, ac religione quotidiè benè merentem, libellis omnino inutilibus à tergo confodiunt. Quod qualecunque ſit, ignoſcendum eſt dolori tuo, propter nimium amorem, quo tãtoperè proſequeris Eraſmum, tamq; ſolicitè ſtudes

ipſius gloriæ,vt in aliena eius cauſa plus penè tu,quàm ipſe in ſua,labo rare videaris.Cæterùm, qui ſcribunt in Eraſmum, primùm de bono opere(vt eſt in Euangelio)non lapidant ipſum, deinde quàquam tibi videantur errare,ſic tamẽ exiſtimant,libellos ſuos non inutiles eſſe, ſed commodiſſimos potiùs,aut etiam neceſſarios,partim bonis literis,partim religioni,cuius nomen libenter omnes vſurpamus, & noſtris inſtitutis prætendimus. Quod verò ad me attinet, quem non prorſus ſano conſilio, ſed ingrato animo illam ſcribendi operam ſuſcepiſſe confirmas,non mihi tam moleſtum fuit meum inſtitutum parum probari ãte iudice in Eraſmi cauſa perquàm ſuſpecto,quàm illud iucundum, quod affectum animi mei in virum optimè de me meritum non potuiſſe te non laudare conſcribis.Quod porrò te ais egiſſe cum Eraſmo,vt omiſſo libello ad literas tantùm meas reſponderet,(in quo vereor, ne tibi nõ ſit morem geſturus) meq; amicũ potiùs, quã inimicum habere curaret, facis tu quidem & amicè,& perhumaniter,vt te pacis auctorem præbeas, & amicos tuos ad mutuam inter ipſos concordiam cunctis rationibus adhorteris. Cæterùm ego, qui officij duntaxat gratia cauſam egi Alberti pij,vt amicus admonitor, non vt infenſus obtrectator in Eraſmum ſcripſi,vt quod idem ex religione, dignitateq; ſua facturus mihi videretur exponerem,non vt ipſum ad dicendi certamen prouocarem. Parebo igitur libenter tuis monitis,nec vlteriùs vt ipſe admones, niſi me itidem officium,etiam atque etiam adhortabitur, progrediar equidem,vt teneam meam conſuetudinem, neminem ſine cauſa neceſſaria, vt iniuriam repellam,ſçndi,non vt ei occurram ſuſpicioni,à qua me tantoperè dehortaris,ne gloriæ ſtudio voluiſſe videar cum Eraſmo cõtẽdere.Nam ex alterius iniuria famam aucupari,miſerrimi ingenij eſt, & nulla ſua virtute freti, qualis ille fuiſſe traditur, qui Dianæ Epheſiæ templum incendit,de quo vide,ne non ſatis opportunè memineris. Illud enim in eos duntaxat conuenit, qui cum nulla ipſis adſit induſtria, nulla denique vel ingenij,vel animi virtus,qua poſſint nomen ſuum illuſtrare, per omne facinus præpoſteram nobilitatem quærunt. At ego, neque ambitioni ſeruio, nec ſi vel quàm maximè ſeruiam, ſum adeò ignauiæ, aut infirmitatis conſcius (quod ſine arrogantia dictum accipi velim)vt quærenda mihi eſſe putem flagitioſa compendia,quo poſteris me vixiſſe teſtatum relinquam, aut ex tali certamine temerè ſuſcepto gloriam poſſe mihi tantoperè contingere, quàm ipſe putas, qui Eraſmum, quaſi numen par Dianæ, Mineruæque ſuſpicis,& eius ſcripta, dictataque velut oracula,legis.At ego in ea regione multos annos cum viris doctiſſimis, & eloquentiſſimis, quorum laudem æmulari ſoleo, vixi, vbi longè aliter, certè non tam magnificè de Eraſmo docti homines, quàm tu,multique noſtræ gentis vel ſentiunt, vel loquuntur,vt intelligas,me Eraſmum,vt non contemno, ſed potiùs magnifacio, ſic

non

non tantoperè demirari,vt quemadmodum ipſe videris innuere, glorioſum putem cum eo certare, cuius ſcripta, qua parte Chriſtianam philoſophiam attingunt,quaque verſatur meus libellus,theologi, fortaſſe non rectè,plurimi tamen,contemnunt,& ſic aſpernantur,vt quod ipſe non ignoras,multis in locis minimè ferenda eſſe contẽdant. Tu igitur hoc tribuis Eraſmo, quod ipſe fortaſſe non agnoſceret,nec omnium in ſe ſcribentium conſilium tam magnificis verbis damnaret, præſertim poſt illam diſputationem, qua vſus in eum ſum in hoc, qui te tantoperè offendit libello,ad ſimilem,quam de Alberto Pio idem mouerat ſuſpicionem minuendam.Vale.

ARGVMENTVM.

Recenſet oſtenta Romæ,menſe Auguſto viſa, eorumque cauſſas & effecta. & Plinij locum reprehendit lib.2. Arcus noctu non fit.

I.Geneſius Sepulueda Io.Valdeſio.
S. P. D.

EPISTOLA XIX.

EGo ne vt meminerim, tibi me de portentis commentatiunculam promiſiſſe?Portentum id eſſet,meminiſſe quod non fuerit. De cometis vt aliquid ſcriberem,à quibuſdam me rogatum eſſe,tibi hoc ipſum mecum nuper agere incipienti,ac de oſtentis,quę his paucis diebus viſa ſunt,aliquid ex me,vt aiebas,audire cupienti,dixi,ſcripturum nemini,propter ingentes meas occupationes,promiſi. Sed tu videlicet quod non apertè negatur,id promiſſum ſtatim interpretaris. Nec tamẽ te miror,& inſolẽtia rerum commoueri,& placita de his Philoſophorum velle cognoſcere.Nam quæ ſingula, & longiſſimo interuallo cum admiratione mortalium ſolent exiſtere,hæc multa vno Auguſto menſe nuper accidiſſe notauimus: nam ſeptimo Idus, Cometa duabus ampliùs horis ſolis exortum antecedens flagrare cœpit.Pridie Idus,tertia fermè diei hora ad Troiam Apuliæ tres ſoles viſi ſunt.Idibus ipſis, prima nocte, alter Cometa, qui ſolem duarum circiter horarũ interuallo ſequebatur,eadem forma viſus eſt, ſed minor, & ſubobſcurior, & alijs ſtellis vicinus:nam matutinus cum Venere exoriebatur,à qua veſperti nus longè diſtabat,magno argumento errare, qui negant hos fuiſſe diuerſos.Quarto Cal.Septembris,Iridem noctu (quod eſt omnium rariſſimũ)ſecunda poſt ſolis occaſum hora ſupra Romam cõſpeximus.Quoniã igitur te video non ſine cauſa cupere de his oſtentis, quid viri doctiſſimi ſentiant,intelligere,auctores, locaq; indicabo, vbi quæſtionẽ accuratiùs diſputatam inuenies. Lege primum, & tertium Ariſtotelis Meteorologicorum librum; Plinij naturalis hiſtoriæ ſecundum; Se-

necæ quæſtionum naturalium primum,& ſeptimum,nihil fortaſſe prę tereà deſiderabis.Si ſummam quæris,quod non promiſi,præſtabo.Quæ res Cometa dicitur, eadem variata figura, varijs nominibus appellatur, quem nuper vidimus vterque à promiſſa velut iuba in ſpeciem barbæ,πωγωνίας à Græcis dicitur.Ignes id genus, quacunque figura frequentiores conſpiciantur,Ariſtoteli ſiccitates, ventoſq; portendunt,velut abundante calido, ſiccoq; halitu, qui ventis iuxta & cometis pro materia eſt,niſi quòd cometæ in loco ignis appellati fiunt, cùm ea materia compactior, & ad ignem ex motu cœli concipiendum opportuna facta fuerit. Venti infra montes altiſſimos ex hac eadem, ſed rariore, & fluida, dum à terra ſubit,generantur: quanquam eis principium motus ſupernè adeſt. Plinius maiorum malorum prænuntium cometam facit,& rem, magnis bellorum ciuilium,& Principum occaſuum exemplis confirmat.Cui Lucanus æmulatus ait,

Crinemque timendi
Sideris,& terris mutantem regna cometam.

Seneca temperat hanc ſententiam vno duntaxat exemplo, nec à Plinio præterito,eius cometæ,qui Cæſare Auguſto principatum ineunte, orbi ſalutaris apparuit.Geminati ſolis,qui παρήλιος à Græcis appellatur cauſa eadem eſt propemodùm,quæ cæleſtis arcus. Nam cùm radij ſolares in nubem denſiorem incidentes ita replicantur, vt colores duntaxat quoſdam nubes oſtentet,arcus efficitur,aut virgæ nuncupatæ,cùm porrò figuram etiam reddit,& æquali denſitate tanquam ſpeculum efficitur,ſol geminatus videtur, & pluuiam imminentem Ariſtoteli portendit. Arcum fieri poſſe noctu,veteres ante Ariſtotelem negauerant, nondum erat videlicet ob eius raritatem tunc à viris doctis animaduerſus. Itaque ſolis tantum, non etiam lunæ replicatos in nube radios poſſe illam arcus ſpeciem oſtentare putabant. Quorum errorem Ariſtoteles in tertio Meteorologicorum libro refellens, ſua memoria bis viſum teſtatur, ſpatio tamen annorum ſupra quinquaginta.Nam rariſſimè fieri,ipſe quoque confitetur,nec vnquam niſi vno die menſis,hoc eſt,in pleni lunio,cum luna plena lumine, frequentiores,vehementioreſq; radios emittit.Itaq; Plinium auctorem alioquin grauiſſimum magnoperè miror,quid ei venerit in mẽtem, vt nihil veritus tanti Philoſophi auctoritatem,ſic in ſecundo Naturalis hiſtoriæ libro ſcriptum reliquerit: *Arcum noctu non fit, quamuis Ariſtoteles prodat aliquando viſum. Qui tamen fatetur idẽ non niſi tricesima luna poſſe* Paucis verbis multa peccata. Primum negat noctu fieri poſſe Iridem. At nos ipſi nuper Romæ cum multis conſpeximus, partem circuli quarta maiorem abſoluentem, qui à Vaticano monte, quà Septentrionem ſpectat, meridiem verſus aſſurgebat. Deinde ſummi Philoſophi teſtimoni-

um nulla certa ratione reijcit. Tum eundem non niſi triceſima luna arcum noctu fieri poſſe profeſſum eſſe tradit. At ille in plenilunio duntaxat, hoc eſt, luna quarta decima prodidit. Quanquàm is, quẽ nuper Romæ vidimus, non in ipſo die plenilunij, ſed poſtridie apparuit, atque adeò quadrageſimaoctaua circiter hora ab ipſo temporis puncto, quo ſol aduerſus plenè lunam illuſtrauerat. Sed hæc hactenus, quę ſi tibi breuiora, quam pro rei magnitudine, & difficultate videbuntur, meminiſſe debebis, nos rei ſummam epiſtola perſtringendam, non quæſtionem libro accuratiùs diſputandam ſuſcepiſſe. Vale Romæ, Nonis Septem. Anno Chriſti nati. 1531.

ARGVMENTVM.

Suam cum Roderico Manrico amicitiam confirmat, eiq; mittit commentaria Alexandri Aphrodiſienſis in libr. Ariſtotelis περὶ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ à ſe conuerſa & Romæ edita, eumq; vt eadem accurate Pariſijs recudi procuret, hortatur.

Io. Geneſius Sepulueda Roderico Manrico.

S. P. D.

EPISTOLA XX.

EX literis, quas proximè ad Pontium tuum, vel noſtrum potiùs miſiſti, quo in me animo eſſes, quantiq; faceres meas nugas, intellexi, ſimulq; tuam indolem, ſtudiaq; perſpexi. In quo enim ab eo petis, vt auctor interpreſq; fiat amicitiæ inter nos conciliandæ, prætefers cũ egregia humanitate magnum quendam virtutis, ac literarum amorem. Nam licèt ipſe nihil in me agnoſcam iſta opinione tantoperè dignum, tamẽ, qui abſentem, & ignotum ob nullam aliam cauſam diligit, quàm quòd eũ, & probum, & eruditũ arbitratur, hic nihil aliud amat, quàm virtutem, & doctrinam, quod magnum eſt inſitæ virtutis & honeſtiſſimorum ſtudiorum argumẽtum. Tibi ergo magnã habeo gratiam, quòd me tua beneuolentia non indignum exiſtimaueris, me verò ad te diligendum, & amanter cõlendum multa cohortantur. Primum ipſarũ, de quibus dico, virtutum, & literarum ſtudium, virtus enim ipſa ſui lena eſt, atq; blanda conciliatrix; deinde generis tui claritas, tandem quòd à te prouocatus in amore vinci, turpiſſimum eſſe magnis auctoribus exiſtimo. Cuius mei animi, vt te per literas facerem certiorem, eidem Pontio viro optimo, & grauiſſimo me diligenter adhortanti, libenter ſum obſecutus, dediq; has literas ad te, quæ fœderis inſtar magis habeant, quam epiſtolæ, vt me iam ſcias, ita eſſe animatum, vt in te colendo, & ſi quid in me facultatis erit, ornando, nuſquam ſim officio defuturus.

Alexandri Aphrodiſienſis commentaria in duodecim Ariſtotelis libros

bros περὶ τῶν μετὰ τα φυσικὰ à nobis ante aliquot annos è Græco in latinum conuersa, Romæq; impressa, ad te, quemadmodũ iussisti, mittimus. Quæ, si me audies, sæpè, ac diligẽter lectitabis, nihil est enim eis eruditius, nihil ipsorum auctore vel grauius, vel subtilius, teste non solùm Auerroe ciue meo, qui ipsum est plerisq; in locis secutus sed etiam Hieronymo, qui se commentarios eius vertisse in epistola quadam gloriatur, siue quoniam eos è Græco in Latinum sermonem conuerterit, siue, quod magis puto, quia sæpe euoluerit lectitando. Illud autem à te peto, vehementerq; rogo, vt si hoc opus Lutetiæ, quemadmodum te facturum ostendis, excudendum curaueris, des operam, vt id accuratè, diligenterq; fiat, ad cætera enim mala, quibus fama interpretis est opportuna, accedit librariorum negligentia: qua si quid peccatum fuerit, hoc quoque plerunq; solent obtrectatores interpretibus assignare. Vale, & me, quòd mutuò facis, ama. Romæ Idib. Iul. An. Chr. nati 1534.

ARGVMENTVM.

Se excusat quod rariùs scribat, gratulaturque F. Florido ob felicem Bononiam aduentum, & eum, vt in studi, grauiora incumbat, admonet, humaniores autem literas animi tantum gratia recolat.

Io. Genesius Sepulueda Francisco Florido S. P. D.

EPISTOLA XXI.

ACcepi literas tuas erudite Francisce, plenas vt ingenij, sic officij, & beneuolentiæ, ad quas quominus ante rescripserim, non obliuio tui, cuius mihi esse solet perquã grata recordatio, sed partim multæ meæ occupationes fuerunt in causa, partim quòd, cui literas ad te darẽ, nemo erat. Hoc epistolium ne diutius meum officium desideres Ioanni Scobari misi, homini Hispano, & in collegio Hispanorũ diuersanti, qui tibi reddat, inuestigato. Quod scribis tibi aduentum tuum Bononiam ex voto, ac sententia successisse, etiam atque etiam gratulor, optoq; & precor, vt cuncta tibi feliciter eueniant. Tu modò da operam, vt ingenium tuum agnoscas, ne in tanta studiorum occasione tempus nequicquàm teras. Vrge tuum institutum, totusq; in doctrinæ genus incumbe, quod vberiorem tum fructum, tum honorem non temerè pollicetur. Amœnitates humaniorum literarum, in quibus diu non sine laude versatus es, ijs duntaxat horis sectaberis, si me audies, cùm animus fessus à seuerioribus studijs est recreandus, illis in ocio frui semper licebit, horum magistros audiendi non semper est occasio. Hoc tua fortuna in primis desiderat, hoc tibi commoditsimum erit, hoc patri gratius nihil facere potes. Hoc igitur cura, & Vale.

ARGVMEN-

ARGVMENTVM.

Io. Toleto gratias agit nomine Franciſci Toleti, quem ære alieno liberauerat, eumque certiorem facit de ſua cum illo in Hiſpaniam poſt XX annos redeundi cupiditate.

I. Geneſius Sepulueda Ioan. Toleto Epiſcopo Cordub.

S. P. D.

EPISTOLA XXII.

INGENTES gratias tibi nuper egit apud me Franciſcus noſter Toletus, cùm ipſum magno ære alieno liberaſſes. Nam ſe tuo beneficio ſubleuatum éſſe dicebat onere, quod ſibi grauius Aetna ſuſtinere videretur. Ergo te, quem dominum ſolet omni ſermone vocare, tunc patrem etiam ſuum appellabat, qui multa, & magna in ſe beneficia, tanta, tamque opportuna liberalitate cumulaſſes. Nec aliud iam vel cogitat, vel experit, niſi vt te primo quoque tempore reuiſat, & tua grauiſsima ſimul & iucundiſsima conſuetudine fruatur, quem adhuc honeſtæ rationes, prudensq; conſilium diſtinuit, ne ſi à Clemente P. M. cuius animum in ſe ornandum procliuem ſentiebat, præpropera quadam feſtinatione diſceſſiſſet, videri poſſet, non ſatis conſultè, neque tuis negotijs, neque ſuis commoditatibus proſpexiſſe. Sed hac cunctatione per obitum Pontificis ſublata, & negotijs, quæ propter diuturnum eius morbum conficere nequiuerat, extricatis, ſtatuit, cùm primùm per tempus anni licebit, hoc eſt ineunte vere, in Hiſpaniam proficiſci, & me, quo ſui colendiſſimo, poſtquàm Romam venit, ſemper eſt libenter, & familiariter vſus, comitem etiam itineris habere vellet, non ſolum vt habeat cum quo poſſit confabulando tædium itineris leuare, & familiares conferre ſermones, ſed etiam quoniam ſe putat, vt ipſe ait, rem tibi gratam facturum, ſi hominem ſecum ad te duxerit, quem tu propter neſcio quam doctrinæ, & ſtudiorum opinionem, aliquid eſſe putare ſoles, & certè tuarum virtutum, gloriæq; veſtræ clariſſimæ familiæ ſtudioſiſſimum. Quo circa me iam de reditu in patriam in proximum autumnum cogitantem diligenter hortatus eſt, & rogauit, vt maturem profectionem, ſibiq; in Calend. Aprilis pollicerer. Ego verò quanquàm nondum ſatis, quid mihi faciendum eſſet, conſtitueram, tamen omnia mea conſilia ſtudio, & voluntati eius pro mea in ipſum ſingulari beneuolentia, & obſeruantia poſthabui. Sed dubium, & labantem animum meum hoc impulit facilius, quòd ſe ſtatuiſſe affirmauit apud te æſtiuare ad Salmanticam, vel Albam, conſilio videlicet ſalutari. Ne ſi Cordubam rectà contenderimus longo poſt tempore reuerſi, protinus cogamur in calidiore regione caniculæ ardore experiri

cum

eum vtriusque quidem graui periculo, sed meo longè maiore post annum vigesimum in patriam ex Italica peregrinatione redeuntis, velut ex industria fuerim moram Homerici Vlyssis imitatus. Nos igitur Pater amplissime ducente Deo ante Calendas Iunias expectabis, & locum parari iubebis idoneum, tum ad æstiuandum, tum ad philosophandum. Vale, & primo quoque tempore, volente Deo profecturis bene precaberis.

ARGVMENTVM.

Respondet iocis Francisci Toleti, & de voluntate animoq; in se ducis Albani & Cardinalitij.

Io. Genesius Sepulueda Francisco Toleto. S. P. D.

EPISTOLA XXIII.

Literas à te Romæ datas postridie nonarum Octobris, ipse Genuæ tertio nonas Nouembris accepi, sed huiusmodi, vt facilè tarditatẽ iucunditate compensarent. Erant enim officij, beneuolentiæ, ac humanitatis plenæ. Nam quid ego de vrbanitate dicam? Quæ tibi tam penitus insedit, vt nihil, nisi aspersum aliquo sale, nec dicere possis, nec scribere. Haud enim sum tam hebes, vt te cuius ingenium, & libertatem noui, blanditum mihi esse putem, in eo, quod scribis, Trebatium à me, non solùm cæteris in rebus, sed laude quoque bellica fuisse superatum. Quem tu mihi Trebatium narras? aut quid tibi venit in mentem, in meo facto, Trebatij potissimùm mentionem facere, qui non magis philosophus est habitus, quàm ego iurisconsultus? Illud igitur haud dubiè (nec enim me fallis) significare voluisti homo vafer, me nihilo magis in Ligustico mari nuper natare voluisse, quàm illum olim in Oceano Britannico, quod per iocum in epistola obijcit ei Cicero, velut iners, & ignauum. Sed heus tu, dum talia ludis, memento etiam in iocis retinere aliquam æquitatem, nisi fortè eandem fuisse putas meam, & Trebatij causam, at Trebatio licuit commodè in classe octingentarum nauium in Britanniam breuissimo traiectu nauigare, mihi erat infesto mari cymba cum magna rerũ omnium difficultate multò longior in Galliam præter amicorum sententiam, & manantium rumorum rationem suscipienda nauigatio. Qui si vos censores audiuissẽ, non modò natationem eo tempore vitassem, sed omnino maris conspectum, nec me, dum officij rationem sequor, ante tempus in vrbem coniecissem, omnium, quas ego, aut viderim, aut legerim, maximè & in hospitalem, & ab omni genere, ac studio literarum abhorrentem, & quæ sola in Italia extremum belli discrimen adiuit. Sed ad tuum dictum redeo, quod mihi risum mouit, hoc etiam iucundiorem, quòd iã pridem

pridem vix aliquem nactus fueram, qui cum possem aliquantisper ridere docte. Nam quòd hostem gratularis ab vrbis oppugnatione fortiter à nobis fuisse reiectum, id non per iocum à te, sed seriò dictum accipio, strenuè namq; repulsus est à nobis, à militibus quidem manu, & telis, à me verò, meiq; ordinis hominibus, id est à clericis, lacrymis, & orationibus, sic enim solicita vota, piasque preces appellare solemus, quoniam arma nostra (vt auctor est Paulus) non carnalia sunt, nec sanguinolenta, sed potentia Deo ad destructionem munitionum. Sed de his hactenus.

Voluntatem optimi, ac humanissimi viri Principis Albani tui propinqui, meiq; patroni, quam tu mihi per literas, conscius videlicet eius in me animi, liberaliter polliceris, iam ego cùm epistolam accepi, re fueram expertus, eiusdemq; singularem humanitatem, ac beneuolentiam perspexeram. In quo verò meam consuetudinem te tantoperè desiderare confirmas, præfers singularem amorem tuum, non ignotum illum mihi quidem, sed suauissimum, & peroptatum. Eodemque modo iudico de animo in me præsulis amplissimi Cardinalis Quignonij patroni mei, de cuius voluntate in me, ac humanitate eadem ex aliorum literis libenter intellexeram, quæ proximè ex tuis libentissimè cognoui. Vale. Genua. quarto Idus Nouembr. 1536.

ARGVMENTVM.

Deplorat improbitatem sui temporis, & iustè Deum iratum esse, vt autem facilius emendari possit, Sacerdotum vitia prius corrigenda admonet.

I. Genesius Sepulueda Gaspari Contareno. S. R. E. Cardinali. S. P. D.

EPISTOLA XXIV.

CVm ex moribus nostris, & cultu Christianæ pietatis neglecto coniecturam facio, cùm ad tempora nostra, quorum ipse calamitatem epistola tua paucis quidem, sed prudentissimè deploras, specto, tibi equidem vehementer assentior, Deum nobis etiam atq; etiam iratum esse. Reuelatur enim ira Dei de cælo super omnem impietatem hominum eorum, qui veritatem Dei in iniustitia detinent. Quæ verba olim à Paulo in Ethnicos philosophos potissimùm dicta non possum nō vehementer dolere, tantoperè in nostri ordinis, hoc est sacerdotum mores iam pridem conuenire. Qui cùm morum, ac religionis magistros agamus, Deumq; plus cæteris nouisse profiteamur, non tamen sicut Deū glorificamus, nec gratias agimus, sed euanuimus in cogitationib. nostris, & obscuratum est insipiens cor nostrum, & pro sapientibus stulti facti

ſumus. Ergo iam diu benignitate Dei, atque patientia, quæ nos ad pœnitentiam inducit, abutentes, duritia noſtra, & corde impœnitente iram nobis, vt Paulus ait, theſaurizamus, quam cùm adhuc mediocribus in rebus experti ſimus, verẽdum eſt etiam atq; etiam, quod ipſe ſcribis, ne niſi reſipiſcamus, iuſtiſſima eadem ira Dei grauiùs in nos pro noſtrorum criminum magnitudine, & ratione deſæuiat. Iam enim iraſcentis Dei non obſcura indicia, ſed manifeſta documenta videmus, quæ ipſe commemoras, ſchiſmata, hæreſes, Chriſtianorumq; principũ diſſidia, & inteſtina bella, quibus malis iam pridem Eccleſia, ac omnino Chriſtianus orbis continenter affligitur. Quo diligentiùs nobis, qui in partem ſolicitudinis, vt ipſe ais, atq; curæ paſcendi gregem Chriſtianum vocati ſumus, enitendum eſt, vt Deum nobis, noſtræq; fidei commiſſo populo placatum reddamus. Quod non tam verbis, aut precibus, quam pietate, ſanctitateq; hominum effici certũ eſt: quas artes fruſtra, & impudenter ſæpe labimur in alijs, ſi curam ipſarum in nobis recuſauerimus. Priùs enim vitam noſtram piè, ſanctèq; inſtituamus oportet, quã prauos populariũ mores caſtigare aggrediamur, ſi velimus cum fide, & auctoritate, agenda, viciſſimq; fugienda alijs præſcribere, eodẽ Paulo auctore, qui ſic nos in Tito cohortatur, *in omnibus*, inquit, *te ipſum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, integritate, & grauitate*. Sic enim fiet, quod Chriſtus præcipit in Euangelio, vt noſtra lux, hoc eſt ſplendor eius doctrinæ, quam ad aliorum mores inſtituendos, atq; formandos adhibemus, ſic luceat coram hominibus, vt videant opera noſtra bona, & glorificent patrem noſtrum, qui in cœlis eſt. Verba enim cum diſcrepant à vita, & moribus præcipientis, fide carent, & grauitate, ac, vt tuus philoſophus ait, non ſunt niſi verba, id eſt gloriolæ, ac venditationes. Sed lõgiùs prouectus ſum fortaſſe, quam erat neceſſe, non tui docendi cauſa (quis enim Miuerua doceat?) nec admonendi, quem nullo loco Reipub. Chriſtianæ, quantum eſt in te, deeſſe ſcio, ac vt religionis, omniſq; virtutis exẽplo, ſic oratione, cura & diligẽtia paratum eſſe certum habeo, tuum officium Eccleſiæ præſtare, ſed vt ſponte currenti adderem (vt dicitur) calcaria, ſimulq; fruerer iucundiſſimo tuo colloquio. Mihi enim ſuauiſſimum eſt tecum viro doctiſſimo, grauiſſimoq; & Antiſtite religioſiſſimo per literas, quando coram negatur, huiuſmodi conferre ſermones, nec illiteratos videlicet, nec à bono publico abhorrentes, & apud eundem te, quid mei iudicij ſit, quæ ratio ſubueniendi rebus lapſis ineunda mihi eſſe videatur, quid demũ maximè cupiam teſtificari. Cuius ſumma eſt, vt primùm omnium ſacerdotum vitia, quæ cauſam dedẽre noſtris malis, locumq; hæreticorum fraudibus, atq; calumnijs fecerunt, tum publicè, tum etiam priuatim emendentur. Sed ita emendentur, non vt veſtium, fimbriarumq; laſciuiam edictis coẽrcere proceres Eccleſiæ contenti ſitis, ſed vt veteres ſanctorum patrũ leges, quæ mores

attin-

attingunt,iam diu iacentis excitetes,ac priſtinæ auctoritati, quæ licentia temporum iam propemodùm aboleuit,reſtituatis, idq; nõ ſenatuſconſultis,aut nouis decretis,quorum ſunt omnia referta,ſed factis, & exemplis,vſuq; virtutis faciatis,vt omnes intelligant, rem Eccleſiaſticam,non ſacerdotum arbitrio,ne libidinem dicam,vt quidem loquuntur & iactant,ſed pijs ſanctorum patrum inſtitutis adminiſtrari.Quod factum iri noſtra tempeſtate,vt ſperem,quædam me rationes cohortãtur,ſed maximè omnium P.pontificis maximi ſapientia,& animus,quẽ in bonum publicum eſſe procliuẽ,vt ipſe teſtaris,maximis,& illuſtrib. documentis mihi videtur declaraſſe.Primùm quòd te, & quoſdam alios tui ſimiles ſingulari doctrinà,ac religione, & omni virtutũ genere præſtãtes viros in collegiũ Cardinaliũ,cũ magna & ſua,& veſtra laude cooptauerit. Deinde quòd vniuerſale ſacerdotum Concilium indixerit tempore maximè neceſſario.Poſtremò,quòd gratiæ inter Principes Chriſtianos reconciliandæ,conſtituendæq; pacis auctor fuerit, nullo nec labore longi itineris,nec valetudinis incommodo, atque periculo in ea ætate recuſato.Quæ res non modò mihi, ſed cunctis Chriſtianis magnam expectationem,& ſpem melioris rerum ſtatus,ac conditionis attulêre.Vos igitur pergite,& Pont.incitatum ſponte ſua ad corruptas, & vitioſas conſuetudines emendandas, ad optimam rerum Eccleſiaſticarum adminiſtrationem recipiendam adhortamini, ne rei benè gerẽdæ præſentem occaſionem amittatis.Qua in re ſi adeſſem, me veſtrorũ conſiliorum,atq; conatuum admonitorem ineptum fortaſſe, fidum tamen,ac diligentem, & boni publici ſtudioſum haberetis. Vale pater grauiſsime,tibiq; perſuade,me tui, tuarumq; excellentium virtutum eſſe ſtudioſiſsimum.

ARGVMENTVM.

Iudicium ſuum fert Cardinalis Contarenus de Io.Geneſ.Sepulueda opuſculo De anno:*cur annus cum à Bruma ſumat initium,octauo poſt Brumam die incipiat.*

Gaſpar Cardinalis Contarenus Io.Sepulueda. S. P. D.

EPISTOLA XXV.

ACcepi opuſculum tuum de ratione anni, ſimul cum epiſtola mihi ſcripta plena ſingularis cuiuſdã erga me beneuolentiæ,& eximiæ humanitatis, quandoquidẽ ſeriò iudiciũ meũ de tuo hoc opere requiris,nec ludis,vt pleriq; noſtra hac tempeſtate facere conſueuerunt,qui poſt libros publicatos,& editos,laudari potiùs volunt, quã fidum conſilium habere.Quamobrem meas partes eſſe duxi (quamuis parum peritus, ac propterea minùs idoneus ſim adferre iudicium de

operibus præclarorum hominum, qualem te esse plerique omnes nouerunt) si non doctum, saltem tibi fidum me amicum præstare. Mihi visum est opusculum tuum hoc, multis in partibus illustre. Ea quoq; quæ in calce dicis de AEra, mihi valde verisimilia visa sunt, ac diligenter notata, causa etiam illa prior, cur annus noster euariet, verissima est, quam nullus negare queat. Altera verò, quam addis, ac miraris præteritam fuisse ab alijs, non mihi videtur satis constans. Ego olim sæpenumerò dubitaui hoc in loco, in quo video te hærere, cur scilicet annus, cũ à bruma sumat initium, non etiam cœperit à die brumæ, sed octaua post brumam die; iam à temporibus Augusti, rebar ego id, quod tu reris, erratum fuisse, nescio qua ratione, nec tamen cõijcere poteram, quę fuisset errandi causa. Post nonnullos, annos tandem deprehendi id, quod Forosempronien sis. Episcopus Astrologiæ peritissimus mihi illustre fecit. Iulius Cęsar, Geneſi, in anno constituendo habuit rationem solis, in mensibus verò putauit habendam rationem lunæ, à qua etiam dicti sunt menses, aureumq; numerum decemnouem annorum collocandum putauit in mensibus sui anni. Ideirco post brumam nouam lunam expectauit, à qua primum mensem inchoaret, quæ fuit octaua die post brumam. Sicque in suis Fastis seu Calendario (vt loquar nostro more) constituit aureum numerum, vnum inquam post viginti dies Ianuarij ad diem pridie Calendas Februarias. Sicque secundùm aureum numerum, vnum, inquam, post vigintinouem dies mense imperfecto, seu octauo Calend. scilicet Martij. Hæc ergo ratio fuit, cur Calendæ Ianuarij fuerint protractæ octo diebus post brumam. Tuum erit iudicium. Ego cum Forosempronien si Episcopo sentio hac in re. Id verò, quod affers de anno corrigendo, vt scilicet statim, ac simul tot diebus annum vnum minorem faciamus, quot errauimus; cùm non vulgaris turbatio tum fastorum, tum negotiorum videri posset, si id fiat, minùs mihi probatur, quam si dimissa diei intercalatione, totidem annis, quot sufficiant resarciendis diebus illis, quibus anteuertimus, sensim ratio anni, vel instituta à Iulio Cæsare, vel quæ extabat Nicæni Concilij tempore, restituatur, longè minori turbatione hoc pacto, vt reor, res tota processura est, verùm non ita tueor hanc sententiam, quin facilè sim concessurus tuæ. Hæc notanda visa sunt in tuo præclaro hoc opere. Tu pro tua singulari eruditione rectiùs omnia & iudicabis, & statues. Vale Romæ, septimo Calend. Maij.

An. 1539.

ARGVMEN.

ARGVMENTVM.

Confirmat Contarenus ſuam ſententiam de initio anni in ſuperiore epiſtola, & reſpondet locis ex Galeno & primo faſtorum Ouidij allatis à Io. Geneſio Sepulueda.

Gaſpar Cardinalis Contarenus I. Geneſio Sepulvedæ

S. P. D.

EPISTOLA XXVI.

NVLLO pacto tibi perſuadeas velim, Sepulueda doctiſſime, vllo negligentia, aut obliuione tui factum eſſe, vt tamdiu reſpondere diſtulerim tuis literis amoris & officij erga me plenis, verùm cùm nonnulli amici mei, tui nominis ſtudioſi, à me legendas petijſſent, ac habuiſſent, easque per manus traditas, cùm mihi redditas eſſe arbitrarer, ſedulò inter meas ſchedas inquirens, nuſquam reperiebam, qua in re dum ego, & mei diligentiam adhiberemus, demum ad hanc diem res eſt protracta, nec tamen literæ inuentæ. Quamobrē duxi non ampliùs mihi differendum eſſe, ne dum vellem officioſus eſſe, & ſingulis earum partibus reſpondere, tibi iure videri poſſem parum officio ſatisfaciens. Legi igitur & Galeni locum, quem citas in primo Epidemiarum, & Ouidij in primo Faſtorum. In Græco codice Galeni res eſt magis expreſſa, quàm in Latino, ibi enim Februarius διὰ τρὸς μετὰ τὰς χειμερινὰς τροπὰς menſis dictus eſt, & Ianuarius primus, vbi planè videre poteris noſtræ ſententiæ locum illum nihil obſtare. Etenim nos quoque putamus prima poſt brumam luna fuiſſe Calen. Ianuar. In Ouidij verò verſu, *quòd ſol nouus, & annus nouus eat Calend. Ianuar.* non fuiſſe ſeruatum exactum illud, quod Græci dicunt, vt ſcilicet propterea velimus eam fuiſſe diem brumæ, cùm ſol Capricornum attingit, perſpicuè oſtendit auctor idem inferiùs, qui ſcribit *ſecundo poſt Carmentalia die* XVI. ſcilicet, Calen. Februa. ingreſſum ſolis in Aquarium, qui vtique eſſe nullo modo poſſet, ſi ipſis Calend. ſol primùm attigiſſet Capricornū. Columella grauis auctor, qui floruit tempore Auguſti, non multò poſt Iulium Cæſarem, lib. IX. de Re ruſtica Cap. 14. inquit. *Ab occaſu vergiliarum brumam, quæ ferè conficitur circa VIII. Calen. Ian. in octaua parte Capricorni, condita melle vrantur examina* Dicit, octaua parte Capricorni octauæ ſphæræ, quæ proceſſerat Orientem verſus. XI. libro eiuſdem operis Cap. 2. verſus finem. Idem dicit iuxta obſeruationem Chaldæorum, licèt in codice impreſſo ſcriptum ſit XI. *Calend Ianuar. brumam eſſe*: quem locum puto legendum VIII. Calen. Verùm vtro modo legatur, nihil refert, conſtat brumā fuiſſe ante Calend. Ianua. Plinius libro XVIII. Cap. 25. de quatuor cardinibus anni loquens, cùm dixiſſet fieri illos in octauis partibus ſignorum,

rum,ea de cauſa,quam ſuprà tetigimus,ſubdit, *Bruma Capricorni octaua ſcilicet parte ab VIII Calend. Ianua.* Mihi certè loci hi,præter ea, quæ priori epiſtola ad te ſcripſi, magnoperè perſuadent, Iulium Cæſarem non inchoaſſe annum à bruma,ſed à prima luna poſt brumam.Poteris tu,& peritiores meliùs totam hanc rem dijudicare. Foroſempronienſis Epiſcopus non citat auctorem quempiam antiquum. Hæc pro iure amicitiæ noſtræ volui tibi afferre,vt tota cauſa diligenter perſpecta,ſtatuas,quid tibi ſit ſentiendum, & agendum de opuſculo illo tuo eruditionis pleno,quo me honeſtare,quæ tua eſt humanitas, voluiſti. Nos bene valemus,ac tibi omnia bona optamus.vale.Romæ,Nonis Febr. 1540.

ARGVMENTVM.

Excuſat ſe de intermiſſione literarum,& anni corrigendi ſilentio, accuſat vero negligentiam Rom.Sacerdotum in cogendo concilio; Reſpondet deinde ad ea quæ obſtare ſuæ ſententiæ videbantur.

Io:Geneſius Sepulueda Gaſpari Contareno S. R. E. Presb.Cardinali.

S. P. D.

EPISTOLA XXVII.

QVOD tam longum fuerit mearum literarum interuallum, & de quæſtione corrigendi anni ſilentium,mallem equidem aliqua mea deſidia,vel obliuione commiſſum fuiſſet, & in eo culpã agnoſcere, ſolicitèq; deprecari,quàm ex veſtra,hoc eſt ſacerdotum Romanorum(vt liberè loquar)negligentia,veram cauſam afferre,quos nimirum frigere,& nihil minus, quàm de cogendo Concilio cogitare video,cui',vt ſpes me priùs acuebat,& incitabat, ſic deſperatio iã pridem hebetat,atq; retardat:quos enim maximè in publicã Eccleſiæ ſalutẽ excubare,atq;eius dignitatis augendæ nullã occaſionem prætermittere oportebat,ab ijs Concilij rei ſalutaris,etſi vnquã aliàs,nunc maximè neceſſariæ mentionem fieri nõ alio tempore video,quã cùm bellũ,aut geritur inter Principes Chriſtianos,aut impendet. Ad ſummã cùm certa ſpes eſt,horum diſcordia ipſum impediri poſſe,Nam cũ pax redijt,& firma concordia,de nulla re maius eſt ſilentium, vt quid intempeſtiuis edictis alieno tempore captent, neminẽ quãlibet tardũ ad intelligendũ dubitare patiantur.Sed quoniã in tanta multorũ deſidia,tua mihi ſingularis rei eccleſiaſticæ cura explorata eſt, & ſtudiũ boni publici perſpectũ,redibo ad quæſtionẽ de ratione menſium,& anni, quam ad te miſſo libello complexus ſum,reſpondeboq; ad ea,quæ obſtare meæ ſententiæ tibi viſa eſſe proximis literis ſcripſiſti,vel hoc ipſo nauaturus operam, quòd tecũ viro doctiſsimo, religionis Antiſtite grauiſsimo de reb. honeſtiſsi

neſtiſsimis, literatis,& ad bonum publicum pertinentib. tantiſper colloquar.Scio quod ſcribis, & admones traditum eſſe, tum à Columella, tũ à Plinio brumale ſolſtitiũ in octaua parte capricorni confici ad octauũ Calend.Iannar.Sed illud nõ ignoro, quod te quoq; meminiſſe oportet,hæc eos nõ à Iulio Cæſare,aut Iuliano Soſigene ſumpſiſſe,ſed vt ipſe Columella declarat,ab Eudoxo,& Metone veterib.Aſtrologis, hoc eſt, à Græcis auctorib.apud quos diuerſa ratio erat,tũ anni, quem à ſolſtitio æſtiuo inchoabant,tũ menſium, quos ad lunæ motum accommodabant, vt hi ſine magno errore,& inconſtantia ad Romanorum,Cæſarisq; mẽſes interpretando referri nequaquã poſsint.VndeOuidij quoq. manauit inconſtantia,qui planè teſtatus(id,quod erat conſuetudine Romanorũ indubitatum)initium anni ſumi à ſolſtitio brumali, & (vt par erat) Calen.Ianuarij, in cuius menſis principio de faſtis ſcribens, cum hæc traderet, verſabatur, paulò pòſt ad Græcorum obſeruationes redit, de tranſitu ſolis in Sagittarium,ſextodecimo Calen.Februar.in quo,vtColumella docet,ſecutus eſt Hipparchũ, cui placuiſſe refert ſolſtitia,& æquinoctia non in octauis,vt Eudoxo,& Metoni,ſed in primis partib. ſignorum confici,&brumale ſolſtitium in ſextumdecimum Calend.Ian. incidere,tanta eſt Græcorum varietas,atque diſſenſio.

Hæc cùm ita ſint,video tamen difficile factu fuiſſe,ſeptem illos dies brumæ & Cal.Ianuar.interiectos, publico mortalium errore latenter obrepſiſſe.Itaque admonitu tuo, re diligentiùs & accuratiùs inſpecta, venit mihi in mentem ſuſpicari,id quod ipſe initio tibi placere cõſcripſeras,Iulium Cæſarem,vel potiùs Soſigenem principium anno ſolſtitium brumale feciſſe,Ianuario verò nouam lunam, quæ proximè ſecuta eſt,octauo ſcilicet poſt die,idq; non ob eam cauſam, quam ipſe priore tua epiſtola auctore Foroſempronienſi Epiſcopo propoſueras, quòd Cæſari oportere viſum fuerit,vt menſium initium ad motum lunæ, vnde ſcilicet nomen acceperunt,accommodaret, quemadmodum anni ad ſolis circumactũ.Hæc enim cauſa,quod ad menſes attinet, inanis prorſus(quod pace Foroſempronienſis Epiſcopi dixerim) mihi ſemper viſa eſt,& ab inſtituto Cæſaris abhorrere, qui varietatem ſuperioris rationis,& inconſtantiam pertæſus, quæ in menſibus conſtituendis Lunæ curſum ſequebatur,vt annum, item menſes ad ſolis motum referri voluit, vt annus intelligatur ſpatium temporis, quo ſol totum ſigniferum peruagatur,menſis verò vnius ſigni ſolis eiuſdem peragratio.Non igitur hanc cauſam,quæ nulla eſt,ſecutus eſſe Cæſar,vel Soſigenes videri poteſt,ſed illam, quam ſolam mihi venit in mentem ſuſpicari, quòd tum ad faſtorum ſibi conficiendam rationem accommodatius, tum inueteratæ ſacrificiorum conſuetudini conuenientius Cæſari viſum eſt, à noua luna Ianuarium menſem inchoari, ſaltem eo anno, vnde de-

cemno-

vernoue annorum circuli ab ipso traditi principium sumendum, ac repetendum erat, cui consuetudini, quantoperè soleant auctores interdũ seruire, docet Columella, qui libro de re rustica. IX. cùm Hipparchi sẽtentiam solstitia, & æquinoctia in primis signorum partibus confici docentis probaret, se tamen profitetur idcirco fastos Eudoxi, atque Metonis vetustiorum astrologorum in octauis tradentium sequi, quòd hi publicis sacrificijs essent aptati, & notior illa vetus agricolis concepta opinio. Itaque Cæsari vel maximè fuit optandum, vt lunæ cum sole cõgressus eo anno in brumale solstitium incideret, ne scilicet quæ natura indiscreta sunt, distraherentur, vtque annus naturalis, & ciuilis, eiusque primus mensis ab eodem principio repeterentur Sed aliter cadente, nõ putauit prorsus sibi esse à more maiorum, & sacrificiorum temporibus recedendum. Erat enim vetus Romanorum consuetudo, vt satis me puto in meo libello, ex Ouidio, Simplicio, & alijs bonis auctoribus docuisse, vt à brumali solstitio annum inchoarent, primum verò mensem, hoc est Ianuarium à noua luna, quæ proximè brumam sequeretur. Febr. à secunda, & cæteros eodem modo, vt Hebræi mensem primum à noua luna post æquinoctium vernum, quod eis erat initium anni, & Athenienses à noua luna post solstitium æstiuum, vnde principium anni capiebant, quo fieri necesse erat etiam in maxima sacerdotum fide, ac diligentia, vt non semper in octauum post brumam diem, aut alio certo numero Calendæ Ianuarij, sed plerumq; citiùs, aut tardiùs pro varietate temporis lunę silentis inciderent. Cùm igitur accidisset eo anno, quo noua ratio est à Cæsare constituta, vt octauo post brumam die esset noua luna, quo die superiore consuetudine Ianuarius hoc anno erat inchoandus, itidem sibi Cæsar faciendum ob eam quam dixi causam putauit, quę vt illi commentitiorũ Deorum Pontifici Maximo propter vanæ religionis iam abolitos fastos grauis est visa, sic apud verę pietatis antistites nullius debet esse ponderis, cùm nihil faciat ad Christianorum fastos, aut, siquid facit, leue incommodum maxima commoditate pensetur, vt obstare non debeat, quominus in correctione anni, Calend. Ianuarij ad anni naturale principium, & diem Christi natalem, & hæc omnia ad brumale solstitium reuocentur, plana, luculenta, & plena dignitatis ratione inita, quæ nec à summa veteris Romanorum instituti abhorreat, & sit piæ Christianorum consuetudini à natali Christi, quẽ natum constat in ipsa bruma caput anni repetentium aptissima, sublata quorundam errorum occasione. De quo quid sentias, erit humanitatis tuæ, & mihi gratissimum, vt rescribas. Nam si tibi probabiles causas, cur illud dierum, ex quacunque, certè parum, aut nihil ad nos pertinente causa interiectorum inter annum multifariàm importunum tolli debeat, attulisse videbor, poterit fortasse non inutiliter libellus edi, paucis mutatis de spatij temporis interiecti causa, de qua nobis fuit adhuc,

huc, nec erit amplius dissensio. Sequar enim te quocunque duxeris hac in parte, modò ipse mihi in summa causæ ne refrageris. Vale.

ARGVMENTVM.

A Cardinale Contareno certior fieri cupit, quid cum Carolo Cæsare in religionis causa egerit, & de concilio ad hæreses excutiendas & damnandas conuocando.

Io. Genesius Sepulueda, Gaspari Contareno. S. R. E. Presb. Cardinali. S. P. D.

EPISTOLA XXVIII.

SCRIPSERAM ad te, pater grauissime, cùm Madritium ex meis Corduben. hybernis reuerti, quò soleò quotannis ad patriam temperiem frigora vitandi gratia secedere, quæ sunt meæ tenui valetudini tam inimica, vt eorum timore prohibitus sim, quominus Carolum Cæsarem in istas rigentes plagas proficiscentem sequerer, atque eas literas, quibus modum faciens quæstiunculæ de anni correctione ad proximas tuas respondebam, Romam proficiscenti tabellario dederam. Nondum enim de tuo in Germaniam aduentu quidquam certi cognoueram, quo factum est, vt Petrus Martinus meus domesticus sine meis ad te literis proficisceretur, cui modò per literas, vt te adiret, supplexque meis verbis salutaret mandaui. Ab eo de mearum rerum, studiorumque ratione, si scire tibi tanti erit, edoceri poteris, quem ego istuc, vt cùm cætera memoratu digna, tum quid vos religionis patroni geratis, quid moliamini, diligenter obseruet, & ad me perscribat, exploratorem misi, Suspectum (inquis) vocabulum, & insidiosum, fateor, si calumniam socijs, malumque moliatur, non si spectat (vt solet) interdum ad officium. Cæterùm vos quid faciatis, etiam atque etiam videte, nam exploratorum omnia sunt plena, à quibus ad nihil non intentis, quicquid exceptum est, statim per omnem Christianum orbem dimissis literis perfertur, sed alij alio, ego hoc animo consilia, & facta vestra, id est, Caroli Cæsaris, & tua, qui Pontifici Maximo in hac publica religionis causa vicariam operam impendis, explorata mihi esse velim, vt eadem cupiam multis ex causis, & precer exitu felicissimo concludi, vel quia Christianus sum, & sacerdos catholicæ pietatis non obscurè studiosus, editis etiã in hæreticos libellis, vel quia nihil tam libenter soleo literis mandare, quã si quid ab ijs, quorum virtutibus, & gloriæ faueo, gestũ sit, quod posteritati gratum, & bonis pijsq; viris probatũ fore videatur. Sic enim cũ magna mea voluptate fungor officio, cui me Carolus non ambitiosè, sed more maiorum, suas & gentis nostræ res gestas monumentis mandandi præfecit. Quo me magis solicitum habet ea cura, quò tandem sit euasurus vester ille conatus, qui (vt vos quoq; homi-

nũ de vobis ſermonẽ exploratũ habeatis) eiuſmodi eſſe pleriſque videtur, vt vota magis facienda ſint, quã inito conſilio fidendũ à quorũ ipſe ſenſu non multùm interdum abhorreo. Conſtat enim (vt optimè noſtri) maioribus noſtris, ſanctisque patribus, eam rationem hæreticos conuincendi, ac eorum fraudes detegendi certiſsimam, commodiſsimam, & grauiſsimam viſam eſſe, vt ſacerdotum vniuerſali Concilio ritè conuocato, in eo de publicis controuerſijs religionem attingentibus ad Antiſtites referatur, vt res multùm ac diligenter agitata, eorundem patrũ ſententijs, ac ſuffragio permittatur: ipſorum decreta Spiritu ſancto, quem huiuſmodi concilijs intereſſe, ac potiùs præeſſe credimus, comprobante. Sed in his pijs deliberationibus, illud peruetuſtum, & iuſtiſsimum decretum in primis vſurpari, renouariſque ſolet, ne qua hæreſis in aliquo ritè coacto Concilio priorum ſententijs damnata, in dubium, ac diſputationem reuocetur. Cuius ſacroſancti decreti ea vis eſt, vt hoc vno cuncta dogmata Lutheranorum corruant. Quid enim noui excogitarunt ingenioſi artifices? quid verò afferunt, quod non hauſerint ex veterum hæreticorum damnata ſentina? Hæc cum ita ſint religionis, morumque ſummam in huiuſmodi controuerſia paucorum doctorum hominum diſputationi, & quaſi certamini, æquatis vtrimq; claſſibus, & quidem loco noſtrorum iniquiore Pontificis Maximi voluntate permitti, nonne ſimile eſt, ac ſi quos capitalium, & manifeſtorum ſcelerum reos, quos liceat iuſtiſsimis legibus grauiſsimè, & cum ſumma auctoritate damnare, ſummus magiſtratus ſic ſuam cauſam agentes audiat, vt crimina planè confeſsi, in leges receptas, ſacroſanctasque argutè diſputent, & cum iuſtitia, & innocentia virtutes omnes in diſcrimen vocent? eaſdemque de vetere ſua, pateræque poſſeſsione, indicibus quoque damnatis, pellere nitantur? Cum igitur publicæ viæ, & ſanctorum patrum auctoritate munitæ, & frequentatæ trames quidam ſalebroſus, & penè præceps prælatus eſſe videatur, meritò publicæ cauſæ à pijs hominibus, & veſtrarum laudum cupidis timetur. Quanquam ea eſt hominum opinio, vt ſi res ceciderit quemadmodum optamus magis quàm ſperamus, id totum admirandum beneficium fore credatur, quod Deus Eccleſiæ ſuæ, & optimæ, ac piæ menti Caroli Cæſaris, tuæque inuſitata ratione tribuerit, ſin aliquid fuerit offenſum, maxima pars inuidiæ in eos conferatur, à quibus nullis Caroli iuſtis pijſque precibus impetrari potuit, vt in tantis rerũ anguſtijs Eccleſiæ catholicæ ſuũ officiũ, quemadmodũ oportebat, præſtarent. Carolo enim quis iure obtrectet? ſi negligentia, & culpa eorundã à recta, & tutiſſima via intercluſus in dubia diuerticula deſcendit, dũ piè cupit religioni laboranti, & à quibus minimè oportebat, pene deſertæ, quacunque aditus oſtendatur, vel cum aliquo diſcrimine ſubuenire? Sed nos fortaſsis inepti ſumus, nec ad altiſsimæ mentis veſtræ receſſum, & conſiliorum intima, noſtra tardi-

tas

tas penetrauit, aut res aliter quàm sit, ad nos fama perfertur. Mihi enim Pontificis Maximi, Caroliq́ue, ac tuam prudentiam recordanti, vtrumque sæpe venit in mentem suspicari. Erit igitur humanitatis tuæ, quæ suprà scripsi, qualiacunque sunt, in bonam partem accipere, & vt sunt, sic ab optimo in catholicam religionem, vosq́ue patronos eius animo profecta esse existimare. Vale Amplissime Præsul, cui omnia læta, feliciaq́ue precor. Ex Madritio, pridie Idus Iunij. An. Christ. 1541.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS EPISTOLARVM.

LIBER III.

ARGVMENTVM.

Explicat Marchesiæ Zeneti, rationem suorum studiorum, quomodoq́ne mandato Caroli Cæsaris, in ipsius, Hispanorumq́ue rebus gestis describendis laborauerit.

Io: Genesius Sepulueda Marchesiæ Zeneti. S. P. D.

EPISTOLA XXIX.

AVE Princeps Illustrissima. Ex verbis Gironis tui, vel nostri potiùs, qui mecum solet non inuitus sermones tum literatos, tum etiam familiares cõferre, multa de tuis excellentibus virtutibus, egregia doctrina, & singulari humanitate cognouerã, quæ meum animum in tui admirationem, obseruantiãq́ue traduxerant. Nuper ex literis, quas ad eundem proximè misisti, hoc, quod humanissimè innuis, intellexi, tibi, quando coram negatur, non ingratum fore, vt per literas colloquereinur. Erat in eadẽ epistola, scire te velle, quid agam, & quib. in studijs nunc maximè verser, cũ significatione quadã opinionis tuæ à meis literarijs rationib. nõ auersa, quæ cura, & existimatio mihi est instar immortalitatis. Scito igitur, quãdo hæc cognoscere pro tua humanitate tanti putas, me illa studia grauiora sacrarũ literarũ, ac philosophiæ, quæ ab ineũte ætate Græcè, atq; Latinè colui, nõ deseruisse, vt indicio tibi esse potuerunt mei libelli, quorũ lectionẽ, cũ scilicet in eos incidisses, haud iniucundã tibi fuisse scribis. Nihil enim ad hoc tẽpus edidi, edidi aũt opuscula cõplura, quin ex illis quasi fontibus argumẽtum hauserim, qui ne ad illud quidem adduci vnquã potui, vt extra libros Aristotelis de philosophia, & eius Græcè enarratorũ interpretis officio fungerer. Sed postea quã mihi Carolus Cæsar suas, Hispanorumq́ue res hac memoria gestas conscribendi negotium iniunxit, necesse fuit, aliquid de seuerioribus illis sed mihi gratioribus studijs remittere. Quippe id muneris seriò mihi

à tanto principe mandatum esse, vt par est, semper existimaui, non ioco, vt quidam ante me putasse videntur. Quorum si officij ratio constaret, multò minùs mihi esset in hac susceptа prouincia laborandum, quam nunc sic subire cogor, quasi nulla cuiquam eius cura ante me fuisset iuncta. Itaque omnia multò etiam ante prætерita magno labore conquirenda mihi sunt disponenda, & illustranda. Nec tamen difficultatib. cedendum putaui. Sed cùm ad eas expediendas, & vtrique studio partitis temporibus satisfaciendum, curæ ac diligentiæ præsidium, non inuita Minerua mihi comparauerim, perpetuam historiam à bello Pannonico, quo Princeps Turcarum Solymanus à Carolo fugatus est, vsque ad Caroli eiusdem postremum hunc ex Hispania discessum deduxi: Vnde ad superiora tempora, & initium principatus ipsius regressus, in eam curam incumbo, vt quibusdam altiùs, sed summatim, quo sint omnia ad cognoscendum illustriora, repetitis, principium conueniens rerum tantarum enarrationi sumatur, & in quem temporum, atque rerum statum Caroli regnum inciderit, non ignoretur. Vale fœminarum decus, tibique persuade, me tuarum laudum, & gloriæ studiosissimum esse. Ex Madritio septimo Calend. Septemb. Anno Christi. 1540

ARGVMENTVM.

Excusat suam apud Petrum Mesiam in scribendo raritatem, eumque laudat pro animo & officio sibi præstito in Indice sui libri vertendo & cura imprimendi suscipienda.

I. Genesius Sepulueda Petro Mesiæ S. P. D.

EPISTOLA XXX.

EPISTOLA tua, quam ipse decimo Calendas Aprilis dederas, reddita mihi est cum indice libelli ad nonum Calendas Maias, ne qua fortè mea negligentia factum putes, vt serò ad eam rescriberem, qui vltro etiam paulò antè ad te nescio quid literarum dederam, priùs daturus, nisi me discedentem ipse cum indice Hispanè verso tuas expectare iussisses, quas tandem, optatissimas officij ac humanitatis, ac etiam singularis benevolentiæ plenas accepi. Cui scilicet indulgens earum rerum me laudib. oneraſti, quarum in me vix adumbratam effigiem agnosco. Sed hoc quoque humanitatis, & amoris est, gloriolæ vel fallæ blandis stimulis ad virtutis studium euntem fortassis adhortari. Quòd aût mihi omnia defers, ac liberaliter cũ hac duntaxat exceptione polliceris, quantũ valeas, & quantũ possis, ingentè tibi gratiam habeo pro isto in me animo, qui licèt se omnib. in locis & ex cũctis partib. ostendat, nuper tamen mihi planè perspectus est, & exploratus, cùm me Hispali peregrinantem comiter admodum omnibus officijs es prose-

profecutus, ac diſcedentis operoſum negotium libenter ſuſcepiſti. Quarum omnium rerum erit apud me memoria ſempiterna, nec committam, vt in charitate, & beneuolentia prouocatus, tibi non reſpondiſſe, aut à te victus fuiſſe videar. Index à te aptè, & luculéter verſus mihi viſus eſt, eum ad te perpaucis mutatis remitto. Supereſt, vt ipſe pro tua humanitate incœptum beneficium abſoluas, curesq; vt libellus primo quoq; tempore in manus hominum emendatè, ac diligenter excuſus exeat. Mohedano noſtro canonico Hiſpalenſi, à quo mihi per te gratiſsima ſalus miſſa eſt, plurimam ſalutem referes. Vale, & me, quid facis, mutuò dilige.

ARGVMENTVM.

Maio vicecancellario Arragoniæ commendat Ioannem Soram.

I. Geneſius Sepulueda Maio Vicecancellario Arragoniæ. S. P. D.

EPISTOLA XXXI.

VEREOR ne me parum memorem, gratúmue putes, qui poſtquam à te liberaliter, ac magnificè potiùs habitus, multis deniq; tuis officijs deuinctus diſceſsi, nihil ad te literarum dederim, ſed me rurſus confirmat, quòd te nouiſſe arbitror conſetudinem ingeniumque meum, qui libentiùs ſoleo re, ſi quid præſtare poſſum ijs, quos colo, & obſeruo, quàm verbis, aut literis meum animum declarâre. Quod ſi fortè parum habes notum, perſpicies idem, ſi quid poſitum in meo ſtudio, opera, vel diligentia tibi gratum fore, me admonere tanti putabis. Ioânem Soram Cæſarauguſtanum multis mihi officijs, & magnis amicitiæ vinculis coniunctum, tibi (ſi meminiſti) tum inter nauigandum, tum Barcinonæ abſentem præſens accuratiſsimè commendaui, vt te auctore magiſtratum quendam in vrbe patria conſequeretur, & quantum eius cauſa laborarem, expoſui, tuq; tibi rem curæ fore liberaliter nobis recepiſti. Is nuper cùm in patriam ex Gymnaſio Bononienſi doctor vtriuſq; iuris rediuiſſet, ad me ſcripſit, rogauitq;, vt eam commendationem diligenter renouarem, nec enim ſe dubitare pro ſingulari mea in te tibi non ingrata obſeruantia, quin ea commendatio multum apud te ponderis eſſet habitura. Illius voluntati, hoc ego libentiùs annui, quo mihi notiores ſunt virtutes eius, ſingularisque grauitas, atq; doctrina. Quapropter te maiorem in modum oro, atque iterum & ſæpiùs contẽdo, vt eum in tuâ fidem recipias, in tuis habeas, & ſic ornes tua benignitate, vt intelligat meam commendationem apud te magno ſibi adiumẽto fuiſſe. Spondeo enim, in meq; recipio, ea prudentia, ea probitate Ioannem

annem Soram esse, vt quoduis eius generis munus eius fidei rectè possis cõmittere: quod ipse, cũ ille ad te venerit, facilè pro singulari tua prudẽtia breui poteris iudicare. Vale. Valdolito, vndecimo Calend. Octobris. Anno Christi. 1537.

ARGVMENTVM.

Causam reddit, qua re Rodulpho Pio S.R.E. Card. ob dignitatem adeptam, citius non sit gratulatus, sed in posterum per Bernardinum Episcopum Venafranum fieri mandarit, lætaturq; Isidorum Neilam Rodulpho Card. commendatum esse.

I. Genesius Sepulueda Rodulpho Pio Cardinali R. S. P. D.

EPISTOLA XXXII.

QVod tibi pater Amplissime non antè fuerim per literas gratulatus de honore nouo, tibi tamen iam pridem debito, deque gradu dignitatis, in quo te tui generis dignitas, sed multò magis excellentium virtutum ornamenta collocarunt, non est, quòd vlla mea negligentia factum esse putes, qui meum in te animum nosti, atq; studium, & obseruantiam perspexisti. Huius igitur officij differendi nulla, crede mihi, fuit alia causa, quam quòd ego, donec ex Gallia in Italiam remeasses, ad te scribere opportunum non putabam, nec tamen interea tacitus sum mecum ipse lætatus, sed gaudium, quo me gratissimus ille nuntius compleuerat, sæpè apud magnos amicos præ me tuli, & cũ tuarum virtutum laude prædicaui; simul professus, vt res est, non mihi satis esse constitutum, vtrum tibi magis gratulandum sit, quòd in locum ascenderis, vnde clariora possis tuarum virtutum cum bono publico præbere documenta, an amplissimo Cardinalium, in quod fuisti cooptatus, collegio, quod eum virum nactum sit, cuius non modò oratione, & prudẽti consilio, sed etiam vitæ, atq; morum exemplo possit magnoperè iuuari. Cæterùm vtrique gratulari non desino, vtrique rem feliciter euenire cupio, precor, & spero.

Perquàm Reuerendo patri Bernardino Episcopo Venafrano, quem iustis ex causis vnicè diligo, & obseruo, per literas mandaueram, vt cùm primùm in vrbem rediuisses, te supplex meis verbis salutaret, quod factum esse, teq; recordatione meæ singularis in te beneuolentiæ, & obseruantiæ non parum delectatum, fuit mihi gratissimum ex literis eius intelligere, simulque cognoscere Isidorum Neilam meum, vel iam potiùs nostrum, qui me multis, & longi temporis officijs demeruerat, à te fuisse mea causa in tuorum domesticorum numerum receptum. Itaque tibi pio tanta benignitate, & humanitate magnam habeo gratiam, tibique

biq; Isidorum maiorem in modum commendo, quem eius ingenij, atq; morum esse confirmo, vt nihil debeas de ipsius fidelitate dubitare. Nã sedulitatem, & industriam in muneribus sibi commissis exequendis, ipse perspicies, si quid ei paulò grauiùs cõmendabis, aut iam potiùs perspexisti. Vale patrone mihi maximè colende, & me, quod mutuo facis, ama. Ex Valdolito, tertio Nonas Septemb. 1537.

ARGVMENTVM.

Miratur Honoratum suis literis non respondere, quibus certior fieri cupiebat de rebus Caroli Cæsaris & Philippi principis, & suæ, dum ab illis abest, vitæ, rationem explicat.

I. Genesius Sepulueda Honorato Ioanni.

S. P. D.

EPISTOLA XXXIII.

DEderam ad te iam pridem literas circiter Calendas Decemb. opinor, simulque miseram epistolam latinè scriptam, quam Philippo Principi nostro redderes, sed nec à te, nec ab alio quopiã amicorum remissas literas accepi. Nam te certè acceptis literis nihil referri posse adduci non possum, noui enim humanitatem, officiumque tuum, sed aut meas tibi non esse redditas, aut tuas ad me non esse perlatas, hyemis forsitan magnitudine interclusis itineribus, tantas enim aquas, tamque diu continuatos imbres in his regionibus nemo est, vt arbitror, qui viderit. Itaque in magna rerum aulicarum ignoratione iam pridem versor, quod me vehementer anxium habet, scire cupientem res Caroli Cæsaris, quo in statu sint, bellum ne gerat anni durissimo tempore, qui nullas difficultates solet exhorrescere, aut magnoperè vitare, an sibi, militibusq; parcat in hyberna deductis, quid agat Philippus Princeps, redierit ne in gratiam cum Musis, à quibus studio Hymenæi nonnihil alienatus esse videbatur. Nam si partium causa perstat in simultate, nihil est, quod studij literarum administri properemus, præsertim in tanta itinerum difficultate, altissimis vbiq; fluminbus, rapidissimis torrẽtibus, &, vt reor, ad Orospedã, iugaque Segouiensia altissimis niuibus impeditorum. Suspenso igitur animo tuas literas expecto, ex quibus valeam consilij mei rationem moderari. Si quæris quid interim agam, nihil certè minus, quam quod putaueram, præter studiorum quasi legitimum pẽsum. Mihi erat in animo ædificia cœpta perducere, serere arbores, ac ex plantarijs semina radicata transferre, nihil horum permittit pluuijs durissima hyems. Ego verò, quod pertinet ad ædificia, absolutis etiam timere cogor, vt constant magna ex parte more nostræ gentis antiquo, parietibus formaceis,

maceis, quos sine magna sanè causa magnoperè demiratur Plinius Secundus, multum scilicet, de sua admiratione remissurus, si ei accidisset, vt tali quopiam anno imbribus eos peruictos passim ruere conspiceret. Pōtifici Carthaginensi, quem nuper missis literis pro mea singulari in ipsum obseruantia salutandum curaueram, tu quoq; meis verbis dices plurimam salutem. Vale. Pridie Non. Febr.

ARGVMENTVM.

Philippo Hispaniarum principi, quid, dum Episcopum Carthaginensem, in interiorem Lusitaniam ad Mariam Ioannis Portugalliæ regis filiam, sponsam ipsius excipiendam sequeretur, in itinere rerum vetustarum & memoria dignarum viderit, transcribit.

I. Genesius Sepulueda Philippo Hispaniarum Principi. S. P. D.

EPISTOLA XXXIV.

QVoniam tibi rerum vetustarum notitiam gratam in primis esse perspexi, non alienum, nec iniucundum tibi me facturum existimaui, si paucis ad te, quædam memoratu digna scriberem, quæ in itinere notaui, dum Episcopum Carthaginensem tuum legatum, viam in interiorem Lusitaniam habentem, sequerer tua voluntate, cum is ad Mariam Ioannis Portugalliæ Regis filiam, sponsam tuam in confinio regnorum excipiendam, deducendamq; cum magno nobilium, doctorumq; virorum comitatu contenderet. Ex Vaccæis profecti, in qua regione situm est (vt nosti) Valdolitum regium oppidum, Vettonib. trāsmissis, quorum est Metina Campestris, Salmanticam primam vrbem Lusitaniæ doctrinarum omnium Gymnasio celeberrimam venimus, hinc egressos via militaris excepit, quæ emeritam Augustam ducit, Romanorum quondam nobilissimam Lusitaniæ coloniam, deductis militibus emeritis ab Augusto Cæsare, vnde nomen, cognomenq; vrbi; via hæc olim munita, stratáq; lapidibus erat, & columnis, paulò statura humana proceriorib. per singula passuum millia, distincta. Quarum ego rerum vestigia magna cum voluptate perspexi. Nam etsi eius munitiones iniuria temporum magna ex parte, disiectæ, deletæque sunt, tamen quibusdam in locis extant etiam nunc ipsarum clara vestigia, & columnæ, quæ quinæ, atq; senæ ad interualla, vt dixi, milliariorum signanda erigebātur, inscriptæ nōnullæ literis latinis, sed deletis magna ex parte, & quę vix ob vetustatem dignosci queant, præter admodum paucas, quarum vna est duo millia passuū ante Carcabosum, qui vicus ab Emerita Augusta viginti quinque leucis nostris abest, cuius inscriptionis exemplum infrà scripsi. Ex eo viam hanc militarem à priorib. Romanis munitam,

nitam,deinde vſu,& vetuſtate diſiectam,poſtremò ab Hadriano Imperatore inſtauratã,reſtitutamq; fuiſſe cognoſces.Horum ego interuallorũ ſex,ſeptemue, comparato ad id certæ menſuræ filo metienda curaui, eaq; omnia reperi inter ipſa paruo diſcrimine congruentia, ſcilicet prout nos maiore, minoréue diſpẽdio per nouam viam à vetere rectiſſima nonnihil diſcrepantẽ,columnarũ interualla cõficiebamus. Patent igitur interualla ſingula mille paſſus, hoc eſt pedum quina millia, ratione ad veterẽ Romanorũ conſuetudinẽ pediſq; menſurã reuocata,q̃ pedis menſurã ipſe notã habes ex ea ferrea, quã anno ſuperiore tibi oſtẽdi,dediq; ad duas lapideas, quæ Romæ ſunt in hortis Angeli Colotij p meipſum emenſam,& perfectè coæquatã. Itaq; mihi perjucundũ fuit animaduertere illam pedis menſuram horum milliariorum rationi reſpondere.Illud etiam graueſſimum, quòd ſpatium à noſtris leucam appellatum paſſuum non tribus, vt vulgo docti etiam homines opinantur,ſed quatuor millibus conſtare,cum leucis milliaria non ſemel,nec vno loco conferens,manifeſtò deprehendi. Quod ipſum apertè inſcriptio colũnæ indicat,in cuius extremo,vt in pleriſq; alijs,numerus milliariorum ſumpto initio ab ipſa Emerita Auguſta notatur,ſcilicet CII. qui numerus ad amuſſim cum leucis quadrat, collatis in ſingulas quaternis milliarijs.Illud quoque in eodem itinere non ſine admiratione quadam animaduerti,nobis,vt Pacem Auguſtam peruenirem⁹,Anam fluuium,qui Bæticam dirimit à Luſitania, neceſſariò fuiſſe traijciendũ, ita eandem vrbem, quæ Romanorum colonia fuit, ad Anæ quidem ripam, ſed in parte Bæticæ ſitam eſſe, cùm tamen Luſitaniæ veterum auctorum conſenſu tribuatur,cuius rei cauſa, cùm accuratius omnia perpendiſſem,non aliunde profecta mihi tandem viſa eſt, quàm ex Luſitanorum finium inconſtantia , qui pro ratione iuriſdictionis, ſæpe, vt Strabo refert,mutati ſunt.Sic enim factum eſſe reor , vt in iuriſdictione Bæticæ, Luſitaniæque præſidibus finienda, Pax Auguſta Luſitaniæ,à qua fluminis ibi ponte commiſſi alueo duntaxat excluditur,contribueretur, ac proinde Luſitana colonia populari Romanorum conſuetudine diceretur . Quam conſuetudinem auctores rem ad vſum non reſecantes exactæ rationi,velut æquitatem ſummo iuri prætulerint. Idemque iudico de Metellinenſi colonia , quæ & ipſa in parte Bæticæ Anæ appoſita,Luſitanis tamen colonijs ab geographis connumeratur.Hanc enim vrbem, quæ nunc Badajoz corrupto vocabulo nominatur, olim fuiſſe Pacem Auguſtam,conſenſus eſt eruditorum. Nam cùm pleraque vrbium & oppidorum Hiſpaniæ Latina nomina vel prorſus abolita ſint, vel admodum deprauata Barbarorum, qui Hiſpaniam inuaſerunt, iniuria,Pax Auguſta in Baxagus primùm Maurorum corruptione,deinde in Badajoz degenerauit,vt ex Aſtygi in ripa Singilis Ecija,& vt cætera omittam, ex Segobriga ad radices Oroſpedæ montis Duratoni fluuio

uio appoſita, loco munitiſſimo, Sepuluega primum facta eſt, quo nomine id municipium, quod quondam ampliſſimum & maximæ auctoritatis fuit, in ſui fori legibus appellatur, poſtremò in Sepulueda m àbijt. Erat autem antiquitus Pax Auguſta non ſolùm Romanorum colonia, ſed etiam conuentus, vt Emerita Auguſta, & vtraq; ciuitas iuris Italici, ex quo iure Italici, vocabulo ad immunitatem pertinente, dicebantur, vnde Italci, deinde Idalgi, & hidalgui paulatim corrupta voce nominati ſunt. Vale princeps humaniſſime, cui omnia læta, feliciaq; precor. Ex Pace Auguſta ſexto Calend. Nouembr. An. Chriſti 1543.

Inſcriptio columnæ.

IMP. CAESAR
DIVI TRAIANI PARTHICI. F.
DIVI NERVAE NEPOS TRA-
IANVS HADRIANVS AVG.
PONTIF. MAX. TRIB. POT. V.
COS. III. RESTITVIT.
CII.

ARGVMENTVM.

Petrus ab ilaGeueſio Sepulueda probat, apud veteres in more fuiſſe, vt proceres hiſtoriam ſcriberent, ſimulq; tranſmitti, Ioannis Auilæ fratris, commentaria, de rebus Caroli Cæſ. in Germania contra fidei deſertores geſtis.

Petrus Auila Nauarum Marchio I. Gen. Sepul. Cæſareo hiſtorico

S. P. D.

EPISTOLA XXXV.

VEtuſtiſſimus, vt noſti, mos fuit, atque vtinam temporis prauitas eum non aboleuiſſet, vt proceres, ac magni viri hiſtoriam ſcriberent. Nam vt regem Iubam omittamus, ſcis enim quantus vir fuerit Ptolemæus, qui in Aegypto regnauit, quantus Ariſtobulus, ambo magni Alexandri purpurati, quis Thucidides, quis Xenophon, quis Tacitus, & Salluſtius, & non abſque reuerentia nominandus Titus Liuius, ſed vt numeroſiſſimam claſſem iſtorum omittamus, veniendum eſt ad illum, qui ſolus rationi meæ patrocinari poteſt, D. Iulium Cæſarem iudicio meo hominum vltimum. Et cùm ſic ſe res habeat, videbatur inter nos hic mos iam propemodùm euaneſcere, cùm ſubitò exortus

ortus est Cæsar noster Carolus Quintus, tertium belli fulmen, qui rerũ à se gestarum mole, magnitudine, ac pulchritudine omnium scribentium calamos occupat, inter quos est Ludouicus Auila Stunica frater meus, qui commentaria de rebus in Germania gestis contra fidei desertores vernacula lingua conscripsit, ac mihi ea lege misit, vt ad te quàm citissimè exemplar mitterem. Accipe igitur munus fratris mei, qui te vehementer amat, atq; in pretio habet, & tibi erit curæ, illi rescribere à me eius commentaria recepisse. Cæterùm te rogo, vt me inter amicos tuos annumeres, & meis facultatibus perinde ac tuis vtaris. Vale. Ex arce Nauarum, Idib. Iul.

ARGVMENTVM.

Respondet Petri Auilæ literis, cum quibus fratris ipsius commentaria de bello Germanico acceperat, multumque se illis iuuari in perficienda Caroli Cæsaris historia.

Io. Genesius Sepulueda Petro Auilæ Nauarum Marchioni S. P. D.

EPISTOLA XXXVI.

ACCEPI tuam epistolam Illustrissime, ac doctissime Marchio, simulque Ludouici Auilæ fratris de Germanico bello Commẽtarios, vtrumq; mihi fuit gratissimum, vtrumq; loco magni beneficij. Itaque epistolam libentissimè legi, vt latinè sic eleganter scriptã plenam officij, & humanitatis, qua fratris optatissimum mihi munus humanissimè persequeris, deque ipsius in me voluntate multis quidem officijs, atque adeò meritis mihi iam diu cognita, sed quæ quotidiè sese magis ostendit, commemoras. Ipsos verò Commentarios prudentissimè, ac diligentissimè confectos, quos statim cupidissimè perlegi, tanti facio, vt nihil mihi potuerit hoc quidem tempore, nec optatius contingere, nec gratius. Nam cùm me valetudinis, ætatisque iam ingrauescentis ratio intra Hispaniç fines contineat, quo minùs valeam, vt maximè vellem, Carolum Cæsarem affectari, vnaque ratio supersit, res ipsius in locis remotissimis gestas historiæ causa cognoscendi, vt vtar aliorum, qui rebus gerendis interfuerint, opera, & notandi, scribendiq; diligẽtia, quid mihi vel ad fidẽ grauius, vel ad cognitionem accõmodati' accidere potuit diligentissimis Commentarijs ab eo viro conscriptis, qui sit nõ solùm illustri loco natus, & ab ineunte ætate studijs literarũ deditus, sed qui ab Imperatoris latere ferè nunquam discedat? vt rebus ipsis non interfuisse modò, sed etiam præfuisse videatur? Nã vt ipse

in tua epistola prudentissimè innuis, multum addit historiarum grauitati & fidei, si ad auctoris diligentiam, & doctrinam, etiam personæ dignitas accedat. Quod igitur scribis, vt ipsum de perlatis ad me Cõmentarijs certiorem faciam, hoc equidem officio primo quoque tempore libenter fungar, atque eo magis, quòd id sine crimine, & ingrati animi nota præterire non possum. Quod verò tuam voluntatem mihi tam liberaliter defers, etsi iam pridem tuum in me propensum animum claris documentis perspexeram, tamen eius rei mihi, vt recordatio solet esse periucunda, sic commemoratio fuit gratissima, cui voluntati, vt pari, aut etiam cumulatiore studio respondeam, dabo equidem, vt huc vsque feci, operam, nec committam, vt in vos, in te, inquam, & fratrem humanissimos, & de me bene meritos patronos, vllum memoris, & amantissimi clientis officium à me prætermissum esse videatur: vos ex animo colendo, & obseruando, atq; etiam loco, si quid erit in me facultatis, iustis laudibus ornando. Vale.

ARGVMENTVM.

A Io Martino Silicæo petit librum sibi promissum.

Io. Genesius Sepulueda Io. Martino Silicæo, Philippi Principis Magistro S. P. D.

EPISTOLA XXXVII.

TV me fortasse doctissime Silicæ nuper lusisse putas, cùm te libellum poscerem, vnum è tribus, quos ipse domi te habere dixeras, captiuos scilicet, custodiæque datos, velut nouæ religionis interpretes, per eam precandi rationẽ, quæ nuper Romæ κ' ἀμῦ συνεργῦντος inita est, de qua id temporis differebamus. Ego verò egi seriò, & quam non grauatè adquieueris roganti, quamque fueris liberaliter pollicitus, memoria teneo. Quòd si tu temerè fortasse promissorum μνᾶμονας μισεῖς, vitium Græcorum vetere Prouerbio notatũ meminisse debes, hæc non in conuiuio esse acta, sed in congressu familiari, eodemque literario. Erit igitur officij, fideique tuę, manumissum libellum, incolumemque nobis mittere, cuius culpam visus mihi es amicitiæ nostræ condonare, si culpa vocari debet vetus sanctorum patrum institutum magna ex parte in consuetudinem reuocare, idque nõ priuato consilio, sed iussu, & auctoritate Pontificis Maximi, & communi sacerdotum, atque Præsulum Romanorum approbatione, quorum iudicio grauissimæ quæque Christianorum & religionis caussæ dijudicantur. Non igitur modò vt meis commodis seruiam, libellum mihi à te mitti cupio, sed tua causa multò etiam magis, quin eos omnes libellos.

los à te, cuius laudi pietatiq́ue faueo, procul abductos peruelim, ne si quid grauius in eos statueris, dum odio indulges, vt rumor est, plusquã Vatiniano, aliquid te indignũ admittas, teq́; obstringas sacrilegio. Sed extra iocum mihi feceris pergratum, si libellum miseris, quem tibi nõ tantoperè displicere, quàm quidam ad nos detulerant, gratissimum mihi fuit nuper intelligere. Sed si me amas, quamprimùm mitte, vt habeã quem possim in alterius locum sufficere, iam vsu confecti, & penè demortui, qui quasi miles veteranus fractus laboribus, & plagis, quas tum nauali bus, tum pedestribus pugnis acceperit, consossus missionem pridem, vacationemq́ue suo iure quotidiè flagitat, & vix abstinet conuitijs. Quod si impetrabimus, erit, quod vterq; nostrum gratias etiam atque etiam agamus tuæ liberalitati. Vale.

ARGVMENTVM.

Rogat Simonem Colinæum librarium Parisiensem, vt Aristotelis libros de repub. à se in Latinum conuersos, in vulgum edat.

I. Genesius Sepulueda Simoni Colinæo Librario Parisiensi. S. P. D.

EPISTOLA XXXVIII.

SCripsi nuper ad te, libros Aristotelis de Repub. quos è Graco in Latinum conuertissem, & breuibus scholijs enarrassem, velle me tuis typis, vt cętera mea scripta, diligenter excusos, si tibi nec incommodum nec ingratum esset, in manus hominum emittere, nihil scilicet deterritum occupata à nouis interpretibus editione, quorum vtriusque magnam negligentiam vel cæcitatem potiùs deprehendissem. Eam epistolam tabellarius à se tibi fuisse redditam affirmauit, sed responsum idcirco eundem à te non petiuisse, quòd tu Lutetia cùm ipse paucis post diebus rediret, abesses. Quid igitur ad ea rescribas expecto. Qua de re Iacobo Caruaiali viro nobili, & mihi amicissimo modò per literas mandaui, is te de mea voluntate pluribus verbis edocebit. Ergo tuum erit, vt quid statueris me primo quoque tempore certiorem facias, vt tibi archetypum, si conditio placuerit mittam, sin aliter, ipse quoque de meis rebus consilium capiam. Vale Madritio Cal. Septemb.

ARGVMENTVM.

Sebastiani Leonis munusculum cum epistola sibi gratum fuisse scribit, eiq; suadet vt per exteris Ciceronem sti i exercendi ergo legat.

Io. Genesius Sepulueda Sebastiano Leoni. S. P. D.

EPISTOLA XXXIX.

PERGRATVM mihi fuit munusculum tuum, quod mensas secundas, etiam lautissimas decorare poterat, pergrata epistola doctè, & accuratè scripta, sed vtroq; multò gratior tua in me propensa voluntas, quæ ex omnibus partibus cum magna ingenij, animiq; optimæ indolis significatione lete ostendit Quod scribis, tibi esse in animo meis monitis parere, qui te peramanter hortatus sum, vt in studijs literarum, styliq; ratione tibi optimum quemque, id est Ciceronem, Ciceronisq; æquales ad imitandum proponeres, consilium tuum, cùm ex meo manet, non possum non probare. Nec me pœnitet eius esse sententiæ, in qua Marcus Tullius, & Fabius Quintilianus fuêre, cum quibus errare expetibiliùs esse videri potest, vt idem Cicero de Platone ait, quàm cum istis recentioribus, quibus leui, & præpostero consilio nouissima quæque maximè placent, rectè sentire. Cuius enim prudentiæ est, riuulos, & hos interdum turbidos consectari, cui licet ex purissimo fonte haurire? Sed sunt, vt video, quidam camelorum similes, qui non aliter potu gaudent, quàm si priùs aqua fuerit conculcando turbata. Vale, & me, quod mutuò facis ama. Ex meis Putalbanis hybernis Calend. Aprilis An. Christi nati. 1546.

ARGVMENTVM.

Pedrosæ videndi studio teneri se scribit, modestèque de propria æstimatione loquitur.

Genesius Sepulueda Pedrosæ suo S. P. D.

EPISTOLA XL.

PErgrata mihi perq; iucunda fuit epistola tua, peroptato enim accidit mihi per literas tecum, quando locis distinemur, colloqui, quem iam olim videre & affari cupio, de facie quidem ignotũ sed fama notissimum, quæ te virum probum esse prædicat, & omni humanitate perpolitum. Illud autem fuit iucundum, quòd interim non sine voluptate tuæ de me probæ opinionis vsura fruebar, teq; errare in meorum studiorum existimatione facilè patiebar. Itaque planè intellexi, veris me laudibus indignum esse, cui etiam falsæ proborum virorum,

Digitized by Google

non callidè blandientium, sed amanter errantium laudationes non displiceant, te ipso teste, qui à laudibus suis audiendis abhorrere conscribis qui veras merentur. Sed ego fortasse non tam falsæ laudis cupiditate ducor, quàm cognita præstantium virorum beneuolentia delector. Quòd autem mihi tuam voluntatem liberaliter defers, & in me propensum animum partibus omnibus ostendis, agnosco singularem tuam humanitatem, daboque operam, vt à te nec officio, si facultas erit, nec certè amore victus fuisse videar, quando id à viris probis, vt animaduerti in rebus turpibus habetur. Vale sexto Calendas Maij.

ARGVMENTVM.

Alphonso Portiello officiosè respondet, ac gratas fuisse literas Francisci Cordubæ nomine ad se missas significat.

I. Genesius Alphonso Porticello. S. P. D.

EPISTOLA XLI.

EPISTOLAM tuam libenter perlegi, eruditam, officij beneuolentiæque plenam, vt facilè egregiam tum ingenij, tum virtutis indolem, de qua mihi relatum erat, ostendas, & singulare in me studium, de quo scribis, præ te feras. Dabo igitur operam, si qua erit occasio, vt meæ in te beneuolentiæ officia constent, neue in amore me viciisse videaris. Quod scribis, Franciscum Cordubam Guadalcazarensem Principem patronum tuum, vel potiùs nostrum tibi mandasse, vt literas, quas humanissimè & amantissimè ad me scriptas discedenti, & me vt putabat conuenturo dederat, liberali oratione quod per literas feciisti, prosequereris, hac quoque in parte gratissima mihi fuit epistola tua. Quanquàm ego iam pridem eam opinionem, ac spem ex sermone, & singulari eius humanitate conceperam, vt officium mihi ex ipsius in me voluntate, ac liberalitate nullum non polliceretur. Qua in re coniecturam quoque de ipsius animo ex meo faciebam. Vale, & me, quod mutuò facis, ama, Nono Calend. Febr. An. Chr. 1547.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Chirographum Franciſci Guzmanni ſe recepiſſe ſcribit, eumque ad ſtudia literarum excitat, ſimulque ſuam illi operam promittit.

I. Geneſius Sepulueda Alphonſo Guzmanno S. P. D.

EPISTOLA XLII.

CHirographum tuum elegans & perhumanum libenter perlegi, gratiſſimumque mihi fuit in eo clarum documentum ingenij & amabilium morum tuorum perſpicere, de quibus mihi meus Petrus Sepulueda diligenter expoſuit, tui, tuarumq; laudum ſtudioſiſſimus adoleſcens. Quo te magis hortor, vt quod facis, in ſtudia literarum incumbas, & virtutis via gradi pergas. Ego verò, cuius ipſe ſtudijs hoc tribuis, quod ego nec agnoſco nec poſtulo, ſic faueo cœptis, honeſtiſſimisq; tuis conatibus, vt ſi quid poſitum erit in mea facultate, libenter ſim omnem curam & diligentiam in tua commoda collaturus, & voluntati morem geſturus. Vale nonis Ianuarijs.

ARGVMENTVM.

Affirmat Fernando Pinciano, ſe ipſum monitioni pariturum, & obiectionem Ludoici Auilæ, ſe non admittere donec veriorem audiat. Denique Pinicianum hortatur ad proſequendum, in caſtigando Pomponio Mela.

Io. Geneſius Sepulueda Fer. Pinciano S. P. D.

EPISTOLA XLIII.

PERIVCVNDA mihi perque optata fuit epiſtola tua, quam proximè accepi longo interuallo, in quo excuſando, te frequentiùs, atque libentiùs hoc officio fungi poſſe ſcribis, ſi eſſent in foro Epiſtolæ venales, nec ſcribendi labore, ſed pecunia pararentur. Quod cùm dicis, hoc, vt opinor, dicis, te minùs parcere ſumptui, quàm operæ. Vbi ſunt igitur qui tuam parſimoniam accuſant? Sed quid facias inuidis iſtis, & obtrectatoribus? quorum eſt ſanta peruerſitas, vt non recuſent interdum, quo minùs ipſis approbantibus cæci homines viris oculatiſſimis præferantur. Sed extra iocum, epiſtola tua mihi fuit non ſolùm lepore iucunda, ſed etiam officio pergrata. Cæterũ quod mones, vt me tempori accommodem, faciã quod præcipis, ſed ita te, vt opinor, exceptionem approbante, ſi ſaluo id officio, atq; fide licebit, quæ non minùs læditur nonnunquam occultanda ſententia, qua prodeſſe queas, quã ſi quid commentitium afferas nocendi cauſa. Et tacere quandoque flagitioſè blandientis eſt, non minùs, quàm ficta loqui, cui vitio ſi mihi

mihi ſeruiendum eſſet, à natura & inſtituto meo diſcedendum eſſet, mihi enim odio eſt, ſemperque fuit quiſquis ἕτερον μὲν κεύθῃ ἐνὶ φρεσὶν ἄλλο δ' ἀνῃ. Quod verò ſcribis, tibi de meis laudibus, vt ſcilicet ſoles pro tua humanitate, & mutua inter nos beneuolentia, prædicanti, vnam dumtaxat pertinaciæ in diſputando exceptionem à viro nobiliſsimo & humaniſsimo Ludouico Auila obiectam fuiſſe, vitium agnoſco, ſi vitium eſt, ſententiam, quam ductus certa vel probabili ratione dixeris, libera oratione conſtanterque tueri, atque in ea, donec veriora aut probabiliora à diſſentientibus afferantur, manere. Quòd in caſtigando Pomponio Mela te occupatum eſſe conſcribis, gaudeo, conſiliumque probo, ſi quantoperè ſcribis, is conſuetudine, & vitio librariorum corruptus, à paterna virtute degenerauit. Sed vt hominem non modò Hiſpanum, ſed etiam Bæticũ, & mihi à puero familiarem humaniter, quantum res patietur, tractes, te vehementer rogo, idq; non illius ſolùm, ſed etiam tui cauſa, vtque in eo caſtigando auctorem adhibeas Ciceronem, qui docet, omnem caſtigationem contumelia vacare debere: quod vereor equidem vt præſtare poſsis in tanta ſeueritate, qui te ſexcenta loca in opere tam paruo, vixq; tot verba continente corrigere profiteris. Erit igitur tuæ prudentiæ, & grauitatis cauere, ne quid cupidiùs, ne quid ambitioſiùs feciſſe videaris, atque eo magis, quòd iniuſtæ caſtigationis contumelia ſolet in caſtigantem nonnunquam recidere. Vale.

ARGVMENTVM.

Pinciani iudicium, quo ſe à Theologiæ ſtudio ad humaniores literas reuocare conabatur, variis rationibus improbat.

I. Geneſius Sepulueda Fernando Pinciano S. D.

EPISTOLA XLIIII.

LIBENTISSIME perlegi ſuauiſsimas tuas literas beneuolentiæ plenas, & humanitatis: ſed cùm cætera pergrata mihi fuerint, & periucunda, illud tamen non perinde probaui, quod me videris non obſcurè cohortari, vt omiſſo ſtudio Theologiæ, cui me non pœnitet multos iam annos impendiſſe, Poëtis, Rhetoribus, Oratoribus, Hiſtoricis, Medicis, Geographis vtriuſque linguæ, atque item Philoſophis (nam totidem verba ſunt in epiſtola tua) me totum traderem, cui conſilio longè aliena mihi mens eſt, & inſtitutum, non quòd humaniorum literarum, & vtriuſque linguæ ſtudia negligenda putem, quæ me magnoperè delectant, aut Philoſophorum conſuetudinem reijciendam, cum quibus quàm familiariter vi-

xerim, documento sunt multa ipsorum scripta diligenter à me è Græco in Latinum conuersa, quam viuam etiam nunc, te docere possunt Aristotelis atque Platonis, quos ipse in primis nominasti, testimonia in meis libellis frequentiùs etiam vsurpata, quàm quibusdam Theologis satis esse videatur, sed quoniam Principi doctrinæ non primum honorem deferre, nec operæ plurimum conferre contra officium esse duco. Poëtas igitur vtriusq; linguæ legere interdum non desisto, sed cùm animum placet à seueriorib. studijs relaxare. Oratores porrò, & Historicos, in quibus adolescens intentiore cura elaboraui, hoc animo nunc voluo, non vt illustrem, vel emendem obscura, aut etiam depravata loca, hanc enim laudem tibi relinquo, tuique similibus magnis viris, quibus datum est nonnunquam etiam diuinare, sed vt horum facundia instructior discedam ad eas cogitationes, quas literis mandare moliar, ornandas, & illustrandas, quæ vtinam in solo Theologiæ, simul ac Philosophiæ studio versarentur, nec me aliorsum tam sæpe detruderet officium necessarium, iniunctumque negotium CAROLI Cæsaris & nostrorum hominum res gestas prodendi memoriæ posteritatis. Non igitur doctrinarum, quibus me à puero dederam, curam deposui, aut magnoperè remisi, sed me ita comparaui, vt cæteras esse velim velut ancillas, & administras Theologiæ, quæ mores etiam (vt nosti) non modò religionem moderatur, vtilissimam Philosophiæ partem, cui ab illis est nomen complexa. Sed tu fortasse iam dudum rides, meque ineptum vocas, qui tam seriò ad ea, quæ tu forsitan more tuo iocatus es. At ego tanti facio iudicium tuum, vt tibi etiam iocanti causam meam probari velim, noui enim ingenium tuum festiuum, & vafrum, quanquam ipse nulla tali solicitudine ductus, libenter vsus fuissem occasione tibi meorum studiorum rationes explicandi, sed redeo ad studium Theologiæ, quod ipse non tam mihi videris epistola tua improbare, quàm damnare meum consilium, qui cùm tibi aliquid in doctrinis esse videar, nec abhorrere à politiore literatura, Barbaros tamen Theologos in honore habeam, & legam, cùm disertos liceat Poëtas, & Rhetores honestiùs scilicet lectitare. At hoc ipsum etiam atque etiam vide, ne non rectè, nec pro tua prudentia & ingenio statuere videaris, vt qui optimarum & grauissimarum rerum multis in locis auctores sunt, hos propterea, quòd parum ornatè loquantur, Rhetoribus atque Poëtis, hoc est dicendi, & fabulandi artificibus posthabendos putes: quos ego, vt sæpe quosdam legi, sic mihi sæpiùs etiam legendos puto, sed ita, vt æquiore animo sim verborum artificio, quàm scientia rerum carituros. Nec tamen te purissimis aquis Castalij fontis assuetum has palustres Gandauenses, & Gersonicas tantoperè, vt scribis, aspernari, & abhorrere miror, non magis quam quòd ille noster amicus aëre libelli mei, paulò scilicet sereniore, & illustriore offendatur, so-

tur, ſolitus haurire longè craſsiorem, & totam vitam in cœlo caligino ſo verſatus. ſcio enim, quanta ſit moris vis, & quàm proxima naturæ. Ita cum is cætera elementa, totumque libelli quaſi corpus, quod erat ipſius iudicij, atque item ſtylum probet, nihil eſt, quod ei de improbato aêre ſuccenſeamus: qui ſi ſtylum quoque aërea pœna condemnaret, me tamen nihilo magis moueret, quàm Apellem quondam ineptus ille ſutor, qui locum fecit veteri Prouerbio, cùm vltra calceos iudicaſſet. Vale.

ARGVMENTVM.

Laudat Pinciani operam in Plinio corrigendo, hortaturq; eum, vt opus inchoatum perficiat, præterea tres locos in Plinio emendat.

Geneſius Pinciano. S. D.

EPISTOLA XLV.

PLiniānæ tuæ caſtigationis tantoperè mihi probantur, vt non poſſim non vehementer Plinio, tibique ſimul gratulari: illi, quod innumerabilibus quaſi vulneribus per indoctorum hominum iniuriam iam pridem confoſſus, tua opera, qua parte hucuſque curandum eum ſuſcepiſti, penè ad ſanitatem perductus mihi eſſe videtur, qui multis ante medicis, & quibuſdam magni nominis adhibitis parum profecerat: tibi, quòd ingenij atque doctrinæ magnum fructum, laudemque tuliſti, addo etiam induſtriæ & officij, quibus non deſinis rem communem, literariamque cum egregia tua laude iuuare. Quamobrem te mi Pinciane hortor, & pro iure veteris noſtræ amicitię moneo, & obteſtor vt quod in præfatione polliceris, opus inchoatum vrgeas, ad finemque perducas, *εὐ καιρῷ γονῦ ἐσέρχεταί μοι τὸ τῦ ποιήσαντος ἐπεῖμ. βάλλ' οὕτως ἀκέλευτι φόως ἵεῃρσι γένηαι.* nec patiaris tantam & tuæ gloriæ & publicæ vtilitatis occaſionem cum magno doctorum hominum deſiderio perire. *ἀλλὰ τί σεσπένδονλα χ̀ ἀυτὸμ ὀτρύνω;* vt Agamemnon Teucrum illum ſponte ſua ad gloriam properantem, qui cæteros etiam doctos viros tum clara voce, tum magno exemplo ad iſtam induſtriam æmulandam adhortaris, *ἀλλ' οὐ πάντεσσι θεὸι χαρίεντα δίδῶσι.* nec omnibus paria tuis ſuppetunt vel doctrinę & ingenij, vel probatæ fidei & veterum Codicum adiumenta. Quod verò ad me attinet, quem tu pro tua beneuolentia & humanitate aliquid in literis eſſe putare, & certè prædicare ſoles, non ſolum earum, de quibus modò dixi, rerum inopiam, ſed multa etiam, & neceſſaria, quibus obruor, impedimenta excuſare poſſum. Cæterùm ne tibi publici boni cauſa

laborem planè Herculeũ obeunti nulli vsui, prorsusq; tanto in opere cessator fuisse videar, non desinam, si quis in hoc opere dignus vindice nodus inciderit, vt Horatius ait, tevelut Pythium Apollinem consulere, hoc est te admonere, ac velut sagacissimum coniectorem adhibere, cùm in locum incidero difficilem mihi, & inextricabilem, vt me admonente, accuratiùs impedita illa loca dispicias, expediasque, & dum mihi hærenti fers opem, eadem opera cæteris tardioribus, meique similibus cõsulas, quale illud est, quod nuper offendi, dum roboris naturam cognoscere cupiens, Plinium consulerem in historia naturali. Nam cùm hybernorum, studiorumq; causa in fines Cordubenses patriamq; Bæturiam, eam dico, quę finitima est Hispanię Tarraconensi, quæque Petrochæ, nunc ex petrarum frequẽtia magna ex parte nominatur, inq; Putalbanum municipium animua consuetudine secedam, penè factus sum agricola, cuius studiũ mihi videtur proximè ad Philosophiã accedere. Itaq; latum fundum sepiendum, ac vitibus plurimũ, sed multis varij generis frugiferis arborib. permistis conserendũ curaui, cuius rei causa conficiendis cupis roboris materiã circa brumã luna decrescente ex præceptis Philosophorum cædendã mãdauerã, vt optimũ vinũ, & Hispaniæ nobilissimis (crede mihi anno superiore eũ multis experto) cõparandum, in cupas optimas cõderetur, quales esse dicũtur ex roboris materia, hanc enim abieti, & larici, cæterisq; cognatis arboribus, quas nostri, vt video, vno Pinus nomine vocant, longo interuallo præferunt. Roboris igitur naturã cognoscendi gratia Plinij locũ mihi paulò accuratiùs legẽti, occurrit perdifficilis salebra, quàm mihi à te maximè velim expediri. Nam lib. sextodecimo c. 6. cùm de glãde disseruisset, omnesq; glãdiferas arbores nominatim proposuisset, vt idẽ faceret de galla, *Quæ glandẽ* (inquit) *ferunt, omnes & gallã, alternisq; annis glandẽ*, nã glandiferas oẽs arbores gallã quoq; ferre, plane translatitium est, ilicis .n. quã Græci πρῖνον vocãt, genus vtrũq; glandẽ ferre, & Theophrastus docet, & Plinius ei⁹, dũ quidẽ stirpiũ persequitur historiã, penè interpres fatetur. At quis vnquã probatorũ auctorũ meminit iligneæ gallæ, quisue hominũ in ilice arbore notissima, & passim proueniẽte gallã vidit? cuius arboris, vt nosti, Plinius idẽ duo genera facit, alterũ quod fert puniceum coccum, & communi duntaxat, πρῖνον ilicisq; vocabulo à Græcis Latinisq; notatur. à nostris enim *coccygia* à quisquilio scilicet corrupto vocabulo nominatur, alterũ quod foliis speciem Oliuæ præfert Aquifolia Latinè nominata. nam Græcè varia per nationes nomina sortita est, auctore Theophrasto. Arcades enim tum σμίλακα tum φιλόδρυα. Dores ἀγρίαμ appellant, nostri homines *Enzinam* dicunt, magno quorundã errore, qui Quercũ Latinè huic nostrati vocabulo respõdere tradidẽre, &, vt video, plerisq; persuaserunt. Quercus. n. q̃

Græcè

Græcè tũ ἴμερις dicitur tũ μύδιον, genus est roboris, & folium amittit Theophrasti ac Plinij testimonio, quod huic alteri abest. Cùm igitur ilex vtraque glandem, neutra gallam ferat, quid venit in mentem Plinio glandiferas omnes arbores gallam quoq; ferre asseuerare? an quia fructus ilicis non tam βάλανον, hoc est, glandem, quàm ἄκολον nominari ijdem Homero auctore prodiderunt? At interdum Theophrastus βάλανον, καὶ βαλανώδη καρπόν. Et Plinius sæpe, & quidem eodem capite ilicis glandem appellat, quam propriè intelligi declarat his verbis *Glandẽ* (inquit) *quæ propriè intelligitur, ferũt robur, quercus, esculus, cerrus, ilex, suber.* Tuum igitur erit exemplaria vetusta consulere, quæ si cum cæteris congruunt, nodus hic ipso Gordiano cæcior, & inexplicabilior mihi quidem esse videtur, quem nisi tu mihi pro tua solertia, & sagacitate expedieris, certũ est Alexandrum auctorem adhibere, & quem soluere non possum, abscindere, quod ita demum fiet, si Plinium hoc in loco, quod bonus Homerus interdum facere Prouerbio vetere memoratur, dormitasse dicemus, cuius oscitantis negligentiæ, si quid tale Plinio, cætera magno & vigilantissimo auctori accidit, occasio non aliunde nata mihi esse videtur, quã ex Theophrasti verbis ex tertio de stirpib. libro, quo in loco cũ de quinque roboris generib. differuisset, & eorũ differentias cum ex alijs rebus tum ex glandibus explicuisset, hæc verba subiecit, κυκλάδας δ πάντα φέρει τὰ γένη quod de roboris duntaxat generibus à Theophrasto dictum Plinius errore (vt suspicor) inductus, transtulit ad omnia glandiferarũ arborum genera, qui vt omnia ferè superiora penè ad verbũ, ordine tamẽ nõ nihil immutato, Latinè reddiderat, sic cũ his, quæ modò scripsi, continenter est persecutus subiecta illa, & cohærentia verba, Μόνη δὲ εἰς τὰ δίμματα χρησίμη μέμιμρις, ἡδὺ τῆς ἀιγίλωπος καὶ τῆς πλατυφύλλου τῇ μὲν δρυῒ παρομοία, τῇ δὲ τῆς ἰμερίδος πλὴν λιπαρέστερα, ἀχρεῖος δὲ, φέρει δὲ καὶ τὴν μέλαιναν, ἣ τὰ ἱμάτια βάπτουσι. Quæ postrema verba declarant, in codicibus Plinianis vulgatis in fine huius Capitis verbum *lanis* desiderari, vt sit scribendum, *hæc tingendis lanis vtiliora.*

Sed nec illud satis expedire possum, quod idem Plinius in Hispaniæ descriptione tradit libro tertio, Capite primo: *Tarraconensis* (inquit) *Solorio monte, & Oretanis iugis, Carpetanisque, & Asturum, à Bætica, atque Lusitania diffinguitur.* nisi forte mendum inest librariorum, qui pro Vettonum, Asturum supposuerunt. Nam post Carpetana iuga, quæ Tagus interfluit, Vettonum montes, quorum sunt fauces Balneorum dictæ iuxta Capparam, & Placentiam in Durium amnem porriguntur. Asturum verò montes ante Durium esse nequeunt, auctore Plinio,

nec constanter ab eo possunt ad Lusitaniæ, & Tarraconensis distinctionem accommodari, si pro Asturum Vettonum reponeretur, nihil esset offensionis, Vettones enim Plinio, & Strabone auctoribus, non Vergaones, vt corruptè vulgò legitur in exemplaribus Ptolemæi, nuncupantur populi, quos dixi montes vltra citraque accolentes, quorum iuga cùm Lusitaniam à Tarraconensi distinguant, non dubium est, quin vetere, & commodiore Hispaniarum partitione, quam sequitur Plinius, Salmantica, & cætera oppida citra horum montium iuga, quæ Lusitaniæ Ptolemæus adscribit, Tarraconensi potiùs annumerarentur, vt Bæticæ tota Bæturia Turdulorum, licet eius partem attingentem Oretana iuga ratio Ptolemæi interiecta linea transferat ad Tarraconensem.

Nam illud ex quarto libro Capite vigesimo te non leuiùs, vt video, quam me offendit, vbi de saltu Pyrenæo verba faciens, *Immensum*, inquit, *quantum hinc Oceano, illinc Iberico mari comprimentibus*. cui tu commodiùs fortasis ita mederis, vt pro quantum cuneata reponas, mihi si pro immensum, immissum reponeretur, planus, rectusque sensus fore videbatur in hunc modum, & intelligentiam, immissum montem, quantum hinc Oceano, tantum illinc Iberico mari comprimentib. Immittur enim Pyrenæus in vtrunque mare duobus appositis promontorijs, & ad immensum facilis est lapsus ab immisso, quo vocabulo Mela vtitur in eundem sensum de Hispania, atque eodem Pyrenæo saltu differens his verbis, *Donec per omnem prouinciam longo limite immissus* & in Asiæ descriptione, *Pelagus*, inquit, *quod inter ambas immissum est*. Sequitur in eodem loco: *Ipsa Pyrenæi iuga ab exortu æquinoctiali ad occasum brumalem fusa*, quæ oratio te tantoperè offendit, vt in diuersam commutandam putes. Cæterum haud scio, an nihil ea verborum inuersione proficiamus: quanquam locum impeditum esse fateor, & mihi suspectum. Cui expediendo Mathematicorũ præceptum adhibere oportet, qui ad verbis, aut prouinciæ, cuiusuis denique loci partes pro discriminibus cælestium regionum distinguendum, primum omnium certum aliquem locum constituere iubent, quo ratio tota referatur. Nam si quis diuersa, & disiuncta loca respiciat, licebit huic eundem montem, aut vrbem à diuersis cœli plagis sitam esse memorare, ita cum nullus locus huic rei accommodatior sit, quàm medius, hunc auctores, quasi centrum in huiusmodi rationibus constituere solent, vnde lineæ ad diuersas cæli partes deducantur, quam consuetudinem, vt cæteris in regionibus, sic in Hispania tenuisse Plinium certum habeo. Cùm ergo in Hispaniæ descriptione Plinius Pyrenæi iuga ab ortu æquinoctiali proficisci tradit, quid aliud intelligi oportet, quã huius saltus initium repeti ab ea parte, qua linea transit à medio Hispaniæ in ortum solis æquinoctialem producta. Quã rationem secutus Ptolemæus, hoc Hispaniæ latus æstiuum ortum spectare dicit, dum medij lateris non extremorum rationem habet. Nam quod in eiusdem Hispaniæ de-

niæ deſcriptione, lib. tertio Cap. primo de Bæturia laboras conſentientibus exemplaribus, vide ne cùm Plinius Bęturiam tradit in duàs partes eſſe diuiſam, duas eſſe Bæturias innuat, alterã Celticorum, Turdulorum alteram, vt Hiſpaniam quidam bipartitam eſſe aiunt, alij duas Hiſpanias dicunt citeriorem, & vlteriorem. Quod ſi ita eſt, vt eſſe videtur, non eſt, quòd culpam Librariorum incuſemus, atque eo minùs, quòd oppida, quæ poſtremò memorentur, ſunt haud dubiè in ea, quam Turdulorũ Bæturiam dixerat, Luſitaniæ, & Tarraconenſi finitima, vt Mirobriga, in cuius veſtigijs duo lapides nuper reperti ſunt, quorũ ego inſcriptiones legi, oppidum illud Mirobrigenſium fuiſſe declarantes non longè ab eo, quod Capillam nunc appellant in finibus Comitatus Bellalcazarenſis. Vale.

ARGVMENTVM.

Fern. Pinciani ſententiam quam de Saltu Pyreneo habebat, emendatiſſimæque temeritatem argnit.

I. Geneſius Pinciano ſuo.

S. D.

EPISTOLA XLVI.

EGO te Pinciane prò iure noſtræ amicitiæ ſuperioribus diebus admonui, vt tuarum in Plinium obſeruationum locum illum, qui ſaltus Pyrenæi ſitum attingit, diligentiùs recognoſceres, perſtrictis cauſis, cur verborum mutatio, qua tu vulneri medendum putabas, mihi non ſatis probaretur. Tu tamen vt video, nondum ſcilicet inuentionis, quæ tibi magnoperè placueras, amore refrigerato, vt ex mei Villaſicci literis, deinde ſcriptis tuis cognoui, non ſolùm in ſententia perſtas, ſed meam admonitionem, velut inanem, & ab Aſtrologiæ exigua fortaſsis cognitione profectam aſpernaris, nec audiendam putas. Ego quantum operæ in aſtrologicis theorematis adoleſcens poſuerim, referre nihil attinet, ſed quoniã ἐλευθεριάζειν δεῖ μετὰ χρὴ, πρὸς τοὺς φίλους vel te auctore, quod exploratum habeo, te non celabo. Illud igitur dicere Plinij verbis contra fidem omnium exemplarium periculoſo exẽplo, & à magnorũ, tuiq; ſimilium virorũ conſuetudine multũ abhorrente, mutandis non ſolùm nihil ingenioſo iſto commento proficere, ſed in falſum ſenſum, & quem tueri nulla ratione poſsis, orationem repugnantem detorquere, & qui conſtare nullo modo poſsit, niſi Pyrenæis montibus, quos ipſe ab ortu Brumali ad occaſum æquinoctialem ducis, è regione Dianij inter Toletum, & Cordubam Vlyſipponem verſus deductis. Hiſpania enim, vt cum cæteri Geographi, tum omnium diligentiſſimus Claudius Ptolemæus teſtatur, ſic locata eſt, vt ab ortu æſtiuo mediam Pyrenæi ſaltus partem ſpectet, à brumali verò

inſulas

insulas Baleares. Quoniam igitur vna parte constituta, constitutæ sunt omnes, describatur circulus vetusta mathematicorum ratione, cuius centrum sit in media Hispania, ducaturque meridiana linea, & item altera transuersa, quæ secet hanc ad angulos rectos, & duæ præterea per idem centrum inter illas paribus interuallis decussatim in hunc modum.

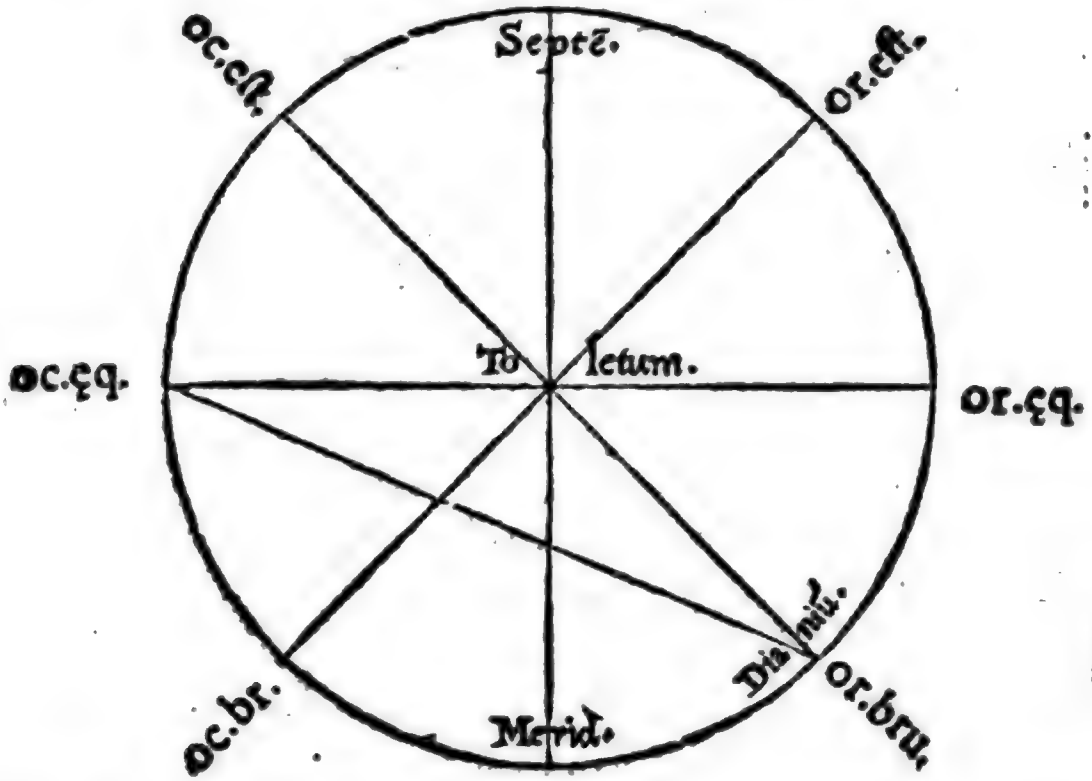

Hæc figura Aristot. (Met. 2.) & Plinio libro historiæ naturalis decimo octauo, & Vitruuio libro de Architectura primo, Ortus, & Occasus æquinoctiales & solstitiales in quaque regione indicat. Duc igitur lineam, quæ Pyrenæum signet, ab ortu brumali in Occasum æquinoctialem, & cùm omnia paulò diligentiùs consideraueris, quàm rectè verba Plinij commutaueris, non poteris ignorare, simulque cognoices, si quid mutandum est in Plinio, vt omnino esse videtur, pro occasu brumali, Occasum æstiuum esse reponendum in verum & commodum intellectum. Hunc enim esse montis situm exploratum nobis & perspectum est. Nam quòd Ptolemæus Pyrenæum esse tradit ab ortu æstiuo, dum medij rationem ducit, non discrepat à Plinio, qui de initio montis ab Austro sumpto memorat. Illud igitur pro iure nostræ amicitiæ te hortor, & moneo, vt in alienis scriptis castigandis temperantiùs agas, nec auctoris verba sine certissima ratione præter omnium exemplarium fidem inuertere, aut quoquo modo mutare animum inducas,

ma. hoc enim periculoſum habetur. Ad illud nõ cuiuis in promptu eſt, nec caret egregia iudicij, & eruditionis laude diſſentientibus exemplaribus, veram & germanam lectionẽ aſſerere. Nec id, quod veteres magnos viros factitaſſe conſtat, exiſtimationem minuere ſolet, non ante libros emittere, quàm fuerint doctorum amicorum iudicio probati. hoc certè Plinium, hoc Ciceronẽ feciſſe legimus, nec erat alia honeſta cauſa libros conuocatis amicis, quod olim paſsim fiebat, recitandi. Ego verò non ſolum doctiſsimos, ſi quos nactus ſum, ſed etiam ſemidoctos adhibere ſoleo. Nam παλμάκι τοι χ μικρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον ἔπος, οὐχ ὅπως δι τὰ μέτρια πεπαιδευμένοι ἄνδρες, & vt virtus in quoque colenda eſt, ſic veritas à quouis accipienda, gratiæq; agendæ. Quid igitur ſentiam, quid probare, quid viciſsim damnare ſoleam, expoſui: quæ ſi tibi non probabuntur, erit tamen humanitatis tuæ cuncta in bonã partem accipere, & ab optimo, fido, amiciſsimoq; animo profecta eſſe exiſtimare. ἀριλῶς γὰρ χ φίλως, ἴσθι, ὅτι, ὅλως δὲ χατὰ φιλόσοφον ἴγραψα πάντα. Vale Valdolito.

ARGVMENTVM.

Contra Pincianum, admodum ex hac ſententiarum de ſalſu Pyrenæo conſentione commotum, circuli ſui, in ſuperiori epiſtola, rationem defendit.

Geneſius Pinciano ſuo.
S. P. D.

EPISTOLA XXXXVII.

QVoniam contentiones etiam literarias ab amicorum conſuetudine ſubmouendas cenſes, & rectè cenſes, ne (quod interdum efficitur) coniunctorum animorum alienationem pariant, faciam, quod præcipis, & tibi, quem propter ingentem tuam doctrinam, ſingularem humanitatem, & ſuauiſsimos mores iam inde ab ineunte mea ætate colo, & obſeruo, morem geram, quanquàm ego quod ſcripſi, non vt tecum certarem, crede mihi, ſcripſi, ſed vt te admonerem, ineptè forſaſsis, optimo tamen, & amiciſsimo animo, quod meum factum quando ipſe, vt video, aliorſum accepiſti, non committam poſt hac, vt te admonendo bis ſtultè ὡς κωμικὸς φησι facere dicar, laborem ipſe in meis maximis occupationibus inanem capiam, & tibi, cui placere máximè cupio, moleſtus ſim, ſed ita legam ſcripta tua, cùm per otium licebit, vt quæ mihi maximè probabuntur, vt multa probantur, hæc ſim meritis laudibus libenter affecturus: ſi qua verò dubia, aut minùs probabilia eſſe videbuntur, vt eſſe aliqua neceſſe eſt in opere longo & magno, ea tamen tacitus putem fundamentis inniti altiùs à te iactis, quàm

quò valeat ingenij mei acies intenta penetrare. Nam licet adhuc pauca legerim, hoc eſt, ea duntaxat, quæ pertinent ad Hiſpaniæ deſcriptionem, in qua tunc temporis ſcriptorum meorum cauſa verſabar, ita tamen captus ſum quibuſdam à te optimè caſtigatis locis, vt totum opus mihi per otium perlegendum putem. Semel igitur diſputatione de Plinianis caſtigationibus tuis omiſſa, reſpondebo tamen ſed paucis ad eum epiſtolæ locum, in quo te meam vel doctrinam, vel intelligentiam maximè deſiderare ſcribis, quòd ſic tibi figura quadam Hiſpaniæ partes pro ratione cœleſtium regionum deſignauerim, vt linea recta paulò ſuprà Toletum ab Oriente in Occidentem ducta, quæ alteram à Septentrione in meridem contendentem tranſuerſa ſecet ad angulos rectos, Ortum & Occaſum æquinoctialem ſuis extremis demonſtrare dicerem. Nam ſi hoc verum eſt (inquis) efficitur, vt Toletana regio circulo æquinoctiali ſit ad perpendiculũ ſubiecta, vnde tamẽ conſtat eam partes amplius quadraginta Septentrionem verſus receſſiſſe. Addis præterea tertiam & quartam lineas, quæ in decuſſes obliquæ Ortus & Occaſus æſtiuos ac brumales oſtendunt, perperam in eadem figura per partium nonagenarum medios arcus fuiſſe ductos arcubus, quos in portiones longè impares partitos oportebat, in prorſus æquales diuiſis, quorum vtrunq; per magnum videlicet errorem commiſſum eſſe à me homine in literarum ſtudio tandiu verſato, vehementer te demirari conſcribis. Atque hæc quidem ſumma eſt (vt arbitror) accuſationis, admonitionisq; tuæ, quæ tantum abeſt, vt mihi moleſtæ, aut grauis acciderit, vt fuerit etiam grata, & periucunda. Quid enim mihi philoſopho, id eſt diſcendi cupido, optatius accidere poteſt, quàm ſi quis me doctorum amicorum officiosè velit labentem ſuſtinere, prolapſumúe erigere, aut erranti viam, vt eſt apud Ennium, comiter monſtrare? Cæterùm ego excuſationem affero non modò probabilem, vt ſpero, ſed legitimã etiam, & qua iure poſsim culpam omnem deprecari, quod me non temeritas, aut nouus & inſolens quaſi trames abſtulit, ſed ratio, & publica via veteribus ac doctiſsimis pertrita in eam, quæ tibi tantoperè improbatur, ſententiam induxit. Rationem enim ſecutus ſum, quam vt alios magnos Philoſophos, & Mathematicos omittam, Plinius tuus Ariſtoteles que tradiderunt, aut hos igitur mecum erroris & inſcitiæ damnare debes, aut cum eis me culpa omni liberare, qui mihi auctores fuerunt ortus & occaſus ſolis in quaq; regione ad illum, quem damnas modum, per deſcriptam figuram deſignandi, alter (vt ſcis) in Naturalis hiſtoriæ libro decimooctauo, Capitulo ſexageſimotertio, & trigeſimoquarto, alter in Meteorologicæ ſecundo libro. quod, vt cætera Ariſtotelis opera te legiſſe, & relegiſſe, nunquam equidem, vt tibi, neſcio qua ex cauſa, ſuſpicari in mentem venit, dubitaui, ſed profectò quò ſæpiùs te Plinium Ariſto-

um Aristotelemque legisse puto, qui non obscuris aut ancipitibus, sed perspicuis planisque verbis de hac quæstione disseruerunt, hoc magis miror, te nunquam antè commotum fuisse præcepti huius absurditate, qua tantoperè nunc offenderis, postquàm cùm descriptione literas meas cum clarissimorum auctorum præceptis ad amussim congruentes accepisti, quanquam non miror te ad eam salebram offèdisse, quò multos incurrere video, diutiùs etiam in studijs Astrologiæ versatos, itidem illam figuræ describendæ rationem, ad regiones duntaxat æquinoctiali circulo subiectas rectè accommodari posse existimantes. Quæ de re nescio quid nugarum his paucis diebus rudioribus fortasse non inutile futurum meditabar, scriptoq; mandabam. certissimis enim argumentis, quę persequi epistola longum & ineptum esset, declaraui nihil ad illam certissimam & verissimam rationem interesse, sub æquinoctiali circulo regio sita sit, an vltrà citráue, etiam sub ipso mundi cardine, qui πόλος ἀρκτικὸς à Græcis nominatur. Quòd si nec Plinio credis, nec Aristoteli, ipse te rerum vsus in iam appetente æquinoctio poterit edocere, si periculum facere libuerit, & ratio, si rem cum doctissimis Mathematicis conferes, si quem fortè nactus eris, nec enim passim reperies, qui planè possit causas, & initia rationis huius explicare, his enim expositis, atque perspectis, & ad instrumenta Astrologica præsertim globosa examinatis, facilè intelliges, illam rationem ortus & occasus æquinoctialis inuestigandi omnibus terræ regionibus rectissimè accommodari, nec cum Plinio errasse me putabis obliquis lineis ita ducendis, vt in æquas portiones interualla illa partium nonagenarum diuidant, non quòd fieri vsu veniat vbiq; terrarum, sed quia id medium est, nec procul abest à norma Hispaniæ nostræ, & Italiæ, vbi Plinius ea prodebat conueniente, non enim si sol viginti tres gradus & semis circiter declinat ab æquinoctiali circulo, protinus idem Cancri primam partem obtinens, eadem distantia supra finitorem ascendit in quaq; regione, cùm id in recta dumtaxat sphæra contingat, hoc est, sub æquinoctiali sita, nam obliquis ita variat, vt interdum per locum plus etiam quinquaginta gradibus ab æquinoctiali circulo remotum supra finitorem emergat, & oriatur ratione mirabili quidem non expertis, sed Mathematicis διὰ τῶν ἀστρολογικῶν θεωρημάτων explorata.

Vale. Ex oppido Valdolid, septimo Cal. Aug 1544.

ARGVMENTVM.

Miratur Pinciani pertinaciam in tuenda sententia sua: De motu solis per signiferum ad terram relato, de ratione cœlestes regiones designandi, & de Orospedæ montis situ. Eamq; opinionem Quignonio explicat, à quo se contra calumniatores defendi cupit.

L. Genesius Sepulueda I. Quignonio gymnasij Salmanticensis præfecto.

S. P. D.

EPISTOLA XLVIII.

VIDISTI nequenquam pertinaciorem, quàm fuit Fernandus Pincianus in illa Salmanticensi disputatione, cui tu, Neylaque noster, & Oliuarius vir astrologia, cæterisque mathematicis disciplinis eruditissimus interfuistis? cùm ille non à me solùm, sed à vobis etiam omnibus, quibus meam sententiam certissimis rationibus probaueram, obstinatissimè propter inueteratam in ipso, & plerisque alijs opinionem dissentiret: de motu scilicet solis per signiferum ad terram relato, deque cœlestes regiones designandi ratione, & Orospedæ montis situ. his enim de rebus disceptabamus. Erat autem meæ sententiæ, orationisque summa, de progressu quidem solis, omnem ab eo terram tum ad Meridiem, tum ad Septentrionem longissimo interuallo relinqui. Ita vt terræ duntaxat rotunditas obstet, quo minùs vmbræ omnes Europam incolentium statim post vernum Æquinoctium sole cæli medium obtinente, in meridiem iactentur, quod, si terra plana esset, vsu veniret. Quanquam enim sol per signiferum incedens, nec solstitia transit, nec radijs ad perpendiculum iactis Torridam terrestrem zonam, & Syenem vrbem prægreditur, tamen postridie verni Æquinoctij omnem terram à meridie relinquit, quam terram cœlesti globo, cui sol affixus conuoluitur, comparatam pro puncto esse, inter mathematicos constat. De regionibus autem cœlestibus, si per lineam meridianam linea recta, quæ illam secet ad angulos rectos, ducatur, huius altera parte ortum solis æquinoctialem, altera occasum in quaq; parte orbis terræ monstrari confirmabam, in quo theoremate nõ ab Aristotele solùm, sed etiã à veteribus mathematicis magno cõsensu tradito pleriq; iuniorũ hallucinabatur, id regioni dũtaxat æquinoctiali circulo subiectæ accommodari existimantes. De Orospeda verò hũc esse montem asseuerabam, qui ex media ferè Idubeda circa Saguntiam vrbem profectus in occasum excurrit, Segobrigenses, & Segobienses, Auelensesque fines à Carpetanis disterminãs, deinde in Meridiem flexus Lusitanos à Toletanis dirimit, tum Spartarium campum, & ex altera parte Bæturiam prætergressus, Carthaginensibus montibus coniungitur, & per oram interni maris vsque ad fretum Herculeum excurrit, cuius sententiæ auctor Strabo est, qui libro de situ orbis tertio Hispaniæ mediterraneas regiones, quæ inter Pyrenæum saltum, & la-

tas

um Septentrionale vsque ad Astures continentur, duob. maximè montibus disterminari testatur Idubeda, & Orospeda, deinde vtrumq; describens ex media Idubeda à Cantabris ad mare nostrum non procul Iberi Ostio pertinente ortam Orospedam, per quas dixi regiones, ad Calpen vsque deducit. Quo planè publicus error, in quo Pincianus erat, conuincitur omnem Orospedam existimantium ora maris nostri contineri, & maximum Hispaniæ, maximeque in oculis hominum positum montem esse nominis expertem. Quarum rerum memoriam faciendum putaui, vt tibi per epistolam renouarem, vt in isto clarissimo & doctissimis hominibus frequentissimo gymnasio Salmanticensi, cui ipse scholarchus ecclesiastica dignitate præes, & cum egregia tua laude pro tua singulari, & hæreditaria prudentia, virtute, & grauitate moderaris, si quis apud te de meo his de rebus iudicio perperam, vt passim quosdam factitasse exploratum habeo, memorauit, calumniam possis pro tua in me beneuolentia, meaque in te obseruantia tum ex tuo grauissimo testimonio, tum ex meis literis refellere. Quanquàm de solis per signiferum motu, & terræ transitu libello huic quæstioni dicato, de ratione verò cœlestes regiones in quaque terrarum parte demonstrandi, cùm in vtraque quæstione non modò Pincianum, sed multos præterea aduersarios habuissem, in epistolis ad eundem Pincianũ missis accuratiùs disputaui. Quo in loco mons idem Orospeda me cuiusdã publici item erroris admonet, de quo te celatum nolo: ex Orospeda enim Bætis fluuius in Oretania non procul capite Mariani montis, qui & ipse ab Orospeda proficiscitur, exoritur, diuq; Mariano παραλληλος in occasum delapsus, & non procul Hispali in Meridiem deflexus duobus ostijs in Oceanum Atlanticum emitti à veteribus scriptoribus cùm memoretur, iuniorum tamẽ communis sed falsa persuasio iam pridem inualuit, alterum Bætis ostium paulatim euanuisse, cuius aluei claras vestigia circa Rotam littorale Castellum extare, quidã ex nostris scriptoribus, dum cæteris diligentiores, nec temerè publicam persuasionẽ secuti esse videri vellent, literis mandare non dubitarunt, magna scilicet securitate. Bætis enim vt olim, sic hoc tempore duobus ostijs in Atlanticum Oceanum emittitur. A quo flumine quatuor insulas infra Hispalim effici constat, sed duas, quas memorare non pigeat, alteram sexdecim, alteram vigintiocto circiter milia passuum longitudine patentes, minorem, & maiorem appellatas, quarum inferiorem Bætis, duobus quasi brachijs complexus alluit, donec Oceano breui sinu terras vsque ad insulam intranti occurrat, quæ duo brachia Oceanum dextra, lævaque influentia veteres duo Bætis Ostia, vt sunt, sic esse dixerũt, vt Strabo grauis auctor declarat, his verbis, *Bætis bifariam partitus in Oceanum exit, inter cuius Ostia intercepta insula centum, vel vt quidam tradunt, amplius stadijs à littore distat*; cum hæc enim Strabonis oratione nunc quoque res quadrat

ad amuſsim. Nam frõs inſulæ huius tribus noſtratibus Lenois, quæ ſumma fere eſt cõtum ſtadiorum, abeſt à Salucare, quod caſtellum primum eſt in Oceani littore extra ſinum ori tamen ipſius appoſitum, quem ſinum non amnis in vnum corpus redeuntis, ſed maris partem eſſe veteres magna ratione propter aquarum tum ſalſedinẽ perpetuam, tum latitudinem ſtatuerunt. Nam ſi interceptam inſulam accipias ſpatium Salucari, & Rotę interiectũ, quod iuniorũ ſcriptis eſt conſentaneum, inſula nõ ſtadijs cẽtũ à littore aberat, vt Strabo tradidit, ſed ipſa littus efficiebat, & Oceani fluctibus alluebatur. Vale Corduba Nonis Decẽbris.

IO ANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS EPISTOLARVM LIBER IIII.

ARGVMENTVM.

Ramirum Nugnum Guſmannum ſalutat, eumque ad literarum ſcriptionem prouocat.

Io. Geneſius Sepulueda Ramiro Nugno Guſmano. S. P. D.

EPISTOLA XLIX.

Oannes tuus, ſeu noſter potiùs dicendus eſt, quẽ tu genuiſti, ego doctrina literarũ excolui, ad me nuper ſcripſit, te propter quãdã de ſtudijs meis opinionẽ neſcio quib. meis nugis legẽdis perceptã animũ à me gerere nõ alienũ, ac proinde rẽ fore tibi põ ingratã, ſi te, quãdo aliter nõ datur, miſsis literis ſalutarẽ: quod officiũ tãtũ abeſt, vt ipſe recuſarẽ, vt iã pridẽ nihil libentiùs ſuſceperim. Nã mihi crede homini ab aſſentationis crimine alieniſsimo, paucisſimos eſſe ex Hiſpana nobilitate, quos meus animus pari obſeruantia, & quaſi religione cõplectatur, ac te, quem maiore, certè neminem. Nam te optimum virum & ſapientiſsimum eſſe, non tam mihi perſuaſit conſentiens omniũ, qui propiùs virtutes tuas perſpexerunt, teſtimoniũ, quàm probatiſsimi, ſuauiſſimique mores tuorum filiorum, Alfonſi & Ioannis, quos ego familiari longioris temporis cõſuetudine cum magna non modò iucunditate colui, ſed etiam admiratione tam humanam & comitate conditam grauitatẽ, tam pertinax omniũ virtorum odium in adoleſcentes ea ætate potuiſſe cadere. Sic enim ſtatui nullis poſſe hanc morum felicitatem contingere, præter eos, qui

domestica disciplina, & singulari paternarum virtutum exemplo liberaliter sanctèque fuerint educati. Accedit ad causas meæ in te singularis obseru antiæ, quòd tu præter morem gentis nostræ bellicam laudem doctrina politicorum literarum cumulasti: in qua senex, & quidem ea ætate quò perpauci, & hi per summam vitæ superioris continentiam perueniunt, tam libenter versaris, vt in ea duntaxat adquiescas, ac eius consuetudine interuenientes molestias lenias, & curas etiam asperiores depellas. Hæc igitur ad te scripsi simul vt morem gererem Ioanni filio tuo, quem ob egregias eius virtutes & amo & suspicio, simul vt tanti sper optatissimo colloquio tuo, quacunque ratione datur, fruerer. Quòd si mihi hoc epistolio aliquid à te literarum elicere contigerit, iam me putabo nunquam operam nauasse fructuosius. Vale. Romæ Cal. August. An. Christi nati. 1533.

ARGVMENTVM.

Genesij literis respondet, quas sibi pergratas fuisse scribit, earumque studio se iam dedere non posse, propter ætatem grandeuam: hortaturque eundem vt Hispanorum res gestas in lucem proferat.

Ramirus Nugnus Guſmanus Io. Genesio Sepulueda S. P. D.

EPISTOLA L.

MAGNO equidem gaudio affectus sum ijs literis, quas proximè à Ioanne filio, abs te recepi, fuissemque multò maiore, si eas mihi accipere contigisset eo tempore, quum otium atque ætas tulit, vt ad amicos Latinè scriberem. Nunc autem quid commercij cum literis homini octogenario, ac tot malis morbisque obnoxio? Cui nihil magis curæ esse debet, quàm vt animum veteribus piaculis grauatum, assidua meditatione atque pœnitudine, in rerum diuinarum cogitatione exerceat, Deoque placando quam maximo possit affectu studeat. Vnum interim mihi reliquum est, vt semper doctissimorum hominum scriptis, si quando ad manus meas peruenêre, maximè oblectet. Quòd filius meus te præceptorem sortitus sit, gaudeo maiorem in modum neque dubito, quin doctrinæ tuæ iactis fundamentis ad altiora propediem te discente securus euadat. Is mihi nuper significauit, te Hispanorum regum historiæ expoliendæ, atque à barbarie vindicandæ prouinciam suscepisse, quo mihi nihil gratius afferri potuit. Scio enim qua eloquentia atque prudentia es, neque ad stylum, neq; ad rerum gestarum fidem tibi quicquam defuturum. Age igitur, & nostratium Principum gloriã, quę vel temporum culpa, vel scriptorum ignoratione tamdiu latuit, in lucem profer. Vale, & me inter intimos tibi annumera. Datum duodecimo Calen. Nouembris. 1533.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Ioannis Tauerę Pontificis Toletani literis respondet de Caroli Cæsaris rebus bellicis & infausta ad Argeliam Mauritaniæ nauigatione, deque suo ob continuos Aquilones & hyemis siccitatem ex Betica in Vaccæorum fines discessu.

I. Genesius Sepulueda Io. Tauerę Pontifici Toletano, & Eccl. Rom Cardinę.

S. P. D.

EPISTOLA LI.

SVAVISSIMAS tuas literas Præsul grauissime, & simul exemplaria epistolarum, quæ ad te de rebus bellicis, & infausta illa nostrorum ad Argeliam Mauritaniæ nauigatione, à Carolo Cæsare missæ fuerunt, accepi. vtræque mihi optatissimæ contigêre, & fuerunt instar magni beneficij, sed vario diuersoque modo legentem affecerunt, haud enim facilè dixerim, vtrum mihi gratius iucundiusque fuerit humanissimum tuum colloquium, quo tuam in me voluntatem perspectam mihi quidem multis documentis, sed suauissimam & peroptatam per literas declarasti, an tristior contemplatio naufragij, & à nostris acceptæ calamitatis, de qua in suis literis Carolus memorabat, indignus profectò, cuius tam pios conatus iniquiras fortunæ frustraretur. Cæterùm fit nescio qua Dei occulta rerum administratione, vt scelera populorũ obsint interdum bonorum Principum pietati, vt vicissim peccatis regum nonnunquam commoda populorum impediuntur. Quàm valde iam pridem in nos & hæc tempora conuenit dictum illud Hieremiæ oraculumque diuinum, *Ab Aquilone pandetur omne malum!* Nam ab Aquilone Lutherus eiusque discipuli longè iam magistro nocentiores non cessat ecclesiæ quietem conturbare, cuius nitorem ac puritatem fœdissimis maculis inficere conantur. Ad Aquilonem vergentes nationes ferè solent reliqui nostri orbis pacem publicam sollicitare. Aquilonij flatus ad oram Mauritaniæ in hostium conspectu autumno superiore nostrã, Imperatoriamque classem afflixerunt. Aquilonibus eisdem ab eo tempore penè continenter flantibus, perpetua totius hyemis inducta serenitate bona pars Hispaniæ, sed maximè Bætica nostra reddita est consimilis AEgypto, quæ pluuijs rarissimè madescit, sed hoc sumus nos, quã AEgyptij duriore conditione, quòd nullum habemus Nilum, qui restagnantibus aquis stato tempore nostros, vt illorum agros fœcundet. Itaque frumenta sub ipsa hyeme sitiunt humore destituta, pecora fame cõficiuntur pabulo non suppetente, vel ob hanc igitur causam nobis hinc migrandum est, & ad vos & feliciores nunc, vt opinor quidem, Vaccæo-

rum

rum fines redire maturandum, cuius rei & hoſpitij parandi cauſa meum Petrum Martinum, vt ſoleo præmiſi. Cuius expectaui diſceſſum, vt has ad te literas darem, huic, vt in mea cauſa faueas, eandemque pro tua ſingulari humanitate, & conſuetudine ſuſcipias, te etiam atque etiam oro. Vale.

ARGVMENTVM.

Ad eundem Io. Taueram ſcribit, ſe nouo patriæ deſiderio teneri, vt commodius res geſtas Caroli Cæſaris percipiat.

I. Geneſius, I. Taueræ Archiepiſcopo Toletano. S. R. Eccl. Cardinali.

S. P. D.

EPISTOLA LII.

CVM eſſem apud vos, hyberna patria deſiderabam, nunc in hybernis eiſdem veſtram, hoc eſt aulicam conſuetudinem requiro, vtrùm magis ratione faciam haud facilè dixerim. Nam fortaſſe fit vtrunque vitio quodam naturæ, vt nos rerum præſentium ſatietas, abſentium deſiderium celeriter capiat; ſed me nunc nihil æquè ſolicitat, ac ignoratio rerum, quæ in hoc pio bello à Carolo rege noſtro Imperatoreque geruntur, quippe ſerò ad nos perferuntur, & per magnos anfractus. Itaque boni conſului, nuper literas à meo Petro Martino ex maioribus balearibus ſexdecim diebus, quibus datæ fuerant, accepiſſe. Tunc cognoui de obitu Compoſtellani præſulis. Mirum eſt, Italia quàm inclementer iampridem cum noſtræ nationis Cardinalibus ſe gerat. Quo igitur animo nunc eum eſſe putemus, qui anno ſuperiore inuitus & reluctans illuc tãquam ad Anthropophagorum regionem iuſſus peruenerat, nunc ſocijs omnibus aut ablumptis, aut fuga ſubtractis, ſolus relictus eſt velut Achæmenides Vergilianus in patria Cyclopum. Hæc ad te ſcripſi pater ampliſsime, qui pro tua humanitate ſoles meas literas præſertim Latinas non inuitus legere, vt tantiſper tuo ſuauiſsimo colloquio fruerer.

Vale.

ARGVMENTVM.

Petro Fer Velasco Friarum Duci, duarum columnarum ad Ferrariam, inscriptiones explicat, & soluit controuersiam Soriæ Zamoræque vrbium inter se, de Numantiæ situ: demum locum Orosii interpretatur, quo se Zamorani Numantinos probant.

Io. Gen. Sepulueda Petro Fer. Velasco Friarum Duci, & Castellæ Comestabili.

S. P. D.

EPISTOLA LIII.

COLVMNARVM quas non procul à Piſoraca flumine ad Ferrariam tuæ ditionis castellum, tibi repertas esse proximis ad me literis scripsisti, inscriptiones libenter, vt iusseras, consideraui, deque his cum viris doctis communicaui. Erant autem huiusmodi.

TI. R. DIVI. AVG. F.
DIVI. IVL. N. AVG. PONT. MAX.
TRIB. POT. XXXV. IMP. IIX.
COS. V. A. PISORACA.
M. L.

In altera columnæ.

NERO. CLAVDIVS. DIVI.
CLAVDI.
AVG. F. GER. CAES. AVG. N.
TI. CAES. AVG. PRO. N. DIVI.
AVG. AB. N. CAES AVG. GER.
PONT. MAX. TR. POT. IMP. COS.
A. PISOR. M. L.

Post longam igitur disputationem in eam opinionem discessimus, hos lapides ad milliariorum interualla more veterũ Romanorum notanda fuisse constitutos, principio scilicet à Piſoraca flumine sumptò, vnde, vt scribis, mille circiter passibus absunt. nam illæ literæ. M. I. milliarium vnum signant. Quamquàm enim in vijs militaribus, quæ à magnis vrbibus proficiscerentur, nec vrbis, nec milliariorum mentio nominatim fiebat, sed numerum tantùm adscribere mos erat, vt indicant ij, qui in via ab Emerita Augusta Salmanticam ferente dispositi sunt, cùm tamen de initio dubitari poterat, nomen eius non prætermittebatur, vt in duabus item marmoreis columnis animaduertere licet, quæ non

non ità pridem Cordubę ad ędem ſacrarum maximam repertæ ac effoſſæ ſunt, Aug. Cæſ. Tiberioque dicatæ, cum inſcriptionibus huius modi.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. COS. XIII. TRIB. POTEST. XXI. PONTIF. MAX. ABAETE. ET. IANO AVGVST. ADOCEANVM. LXIIII.

TI. CAE. DIVI AVGVSTI. F. DIVI IVLII NEPOS AVGVSTVS PO. MAX. XXI. COS. VI. TRI. P. XXXVII. ABIANO AVGVSTO. QVIESTADBAETEM VSQVEADOCEANVM. LXIII.

Quod de Numantia quæris, vnde nata ſit Soriæ Zamoræque tam diſſantium inter ſe vrbium de ſitu illius controuerſia, dum vtraque veterum Numantinorum velut maiorum gloriam ſibi vendicaret, haud parua quæſtio eſt, quam tibi tamen breuiter explicare tentabo. Veteres auctores, qui de ſitu orbis ſcripſerunt, tum Romani, tum etiam Græci Numantiam circa Durij fontes collocarunt, & horum conſenſu Soriani, qui non procul ab eius fluminis capite abſunt, nituntur. Cæterùm Oroſius ſcriptor natione Hiſpanus, qui diui Auguſtini æqualis, & auditor fuit, Numantiam in capite Galleciæ ſitam fuiſſe prodidit, cuius teſtimonium ſic interpretantur Zamorani, vt vrbem ſuam ab Oroſio deſignari confirment. Zamoram enim caput eſſe Galleciæ, quippe quæ in publicis Caſtellanorum concilijs pro ſe Gallecisque ſuffragium init. Quod verò ad auctores pertinet, Hiſpanum ſcriptorem de locis & vrbibus Hiſpaniæ differentem omnibus Græcis & Latinis præferendum eſſe contendũt. hę ſunt igitur cauſæ, hęc contentionis origo. Quòd verò iudicium meum exquiris, cognitis rebus facilis eſt iudicãdi ratio. Nam à veterum tum Romanorum, tum etiam Græcorum ſcriptorum conſenſu diſſentire temerarium puto, atque eò magis, quòd Strabo grauis auctor & diligentiſsimus, interuallum etiam prodit octingentorum ſcilicet ſtadiorũ, id eſt, leucarũ noſtrarum vigintiquinq;, quo Numantia diſtat à Cæſarauguſta. Hic autem in Hiſpaniæ deſcriptione, & locorũ cõ-

memoratione Polybium Græcum Historicum, quem sæpe citat, maximè sequitur magnæ virum auctoritatis, Africani Scipionis comitem, quique bello Numantino interfuit, idque à perpetua historia, vt Cicero testatur, separauit. Numantia igitur, vt est publica eruditorum persuasio, non in Soriæ solo, nec tamen longè à Soria sita fuit, ita cùm regio talium virorum procreatrix Soriæ sit cum Numantia communis, iure Soriani veterum Numantinorum vicinæ ciuitatis gloriam sibi possunt bona ex parte vendicare. Superest vt rationem, quam Orosius sequutus est, paucis explicemus, huius enim ignoratione Zamorani lapsi sunt. Trium Hispaniarum, & earum cuiusque fines sæpe à Romanis, sub quorum imperio erant, fuisse mutatos, cùm alij Geographiæ auctores, tum maximè Strabo libro tertio De situ orbis testatur, idque pro iurisdictionis ratione factum fuisse declarat. Cæterùm Agrippæ Augustique Cæsaris, qui de situ orbis cum summa etiam statuendi potestate conscripserunt, institutum atque rationem veteres & grauissimos auctores secutos fuisse constat. Horum consensu Gallecia propriè intelligitur ea regio, quæ à Durio flumine per Oceani oram ad Asturiam vsque procurrit. Hanc prouinciam Tiberij principatu legatus vnus præsidij gratia cum duabus legionibus obtinebat, postea verò, Pauliique Orosij ætate huius legati prouincia ab Oceano Callaico ad Celtiberos vsque cùm esset protracta, cœpit totus ille tractus vsque ad fontes Durij propter communem legatum Galleciæ nomine vocari. Ita cùm Numantia in confinio Celtiberiæ & eius regionis, quæ Gallecia tunc vulgò dicebatur, sita fuisset, factum est, vt eadem in capite Galleciæ ab Orosio sita fuisse diceretur. Quo planè intelligitur, Orosij testimonium nihil Zamoranis suffragari. Cuius tamen ciuitatis ac regionis τιτάνιον, si quis adornaret, non deesset aliunde larga virtutis laudisque materia, vt tibi in primis notum esse certum habeo, qui vt Hispanorum procerum opibus & auctoritate primus es, aut certè nulli secundus, sic omnibus nostris non dico proceribus, sed hominibus historiarum nostræ gentis notitia & vetustatis, vt equidem mihi persuasi, cognitione præstas. Nam de cætera tua prudentia & singulari humanitate, & in omni genere virtutis præstantia non est huius loci commemorare. Vale. Valdoliti, Idibus Iul. Anno 1545.

ARGVMENTVM.

Laudat Alphonsum Guaiardum, illumque inter alia negocia versantem, ad studia literarum excitat.

I. Genesius Sepulueda Alfonso Guajardo.

S. P. D.

EPISTO-

EPISTOLA LIIII.

ACcepi literas tuas plenas beneuolentiæ & humanitatis, quòd enim me ijs laudibus oneras, quas ego nec agnosco, nec postulo, quid aliud quàm indulges veteri nostræ amicitiæ & mutuo amori, qui solet interdum homines in amicorum causa ad errorem inducere, vt quæ parua humiliaque sunt, magna putent & sublimia. Quòd verò peracre ingenium tuum & non vulgarem literarum Latinarum eruditionem, quæ certè vicit opinionem meam, tantoperè extenuas, præ te fers egregiam quandam humanitatem & moderationem, quæ omnia, quanquam mihi erant iam pridem cognita & perspecta, tamen hoc nouum documentum persuaue perque optatum fuit. Illud quoque gratissimum, quòd te licet negotijs familiaribus iam pridem implicitum, non tamen ab studio literarum abhorrere animaduerti, & ijs potissimum, quæ ingenuo ac libero homine dignissima sunt, animum oblectare. Perge igitur, & vt instituisti, studia intermissa reuoca, & diligenter cole. Nam mihi crede, magnitudine ingenij tui per curam & laborem vel mediocrem quicquid voles consequêris. Vale, & me, quod mutuò facis, ama.

ARGVMENTVM.

Alphonso Guaiardo, cum pro ratione animi, locorum mutationem, liberamque peregrinandi licentiam, Genesio inuideret, varia peregrinantium incommoda transcribit, eiusque vitæ statum in matrimonio, suo in cælibatu multas ob causas anteponit.

I. Genesius Sepulueda Alfonso Guajardo suo.

S. P. D.

EPISTOLA LV.

INVIDERE te mihi scribis viuendi libertatem, qui nulli loco addictus, nulla nec vxoris, nec liberorum cura solicitante regiam aulam in Carpetania, & frigidiore etiam nunc Vaccæorum regione magna ex parte commorantem, pro iniuncto mihi munere æstate sequar, frigoribus autem appetentibus patriam repetam, meque in Bæturiam commodissimam hybernis regionem conijciam, nullam nec locorum commoditatem, nec studiorum occasionem prætermittens more Gruum & cæterarum auium, quæ locorum opportunitates annua migratione consectantur Quòd igitur sedes pro temporum anni ratione & vicissitudine mutaret & in diuersas plagas migrare vtilem quandam iucunditatem afferre putas, facilè tibi assentior: valet enim non

ſolùm ad incommoda,& iniurias frigoris & caloris vitandas, ſed nonnihil etiam ad valetudinem tuendam. Veruntamen ſi vitam hanc irrequietam & laborioſam ob eam cauſam,eorum otio, qui ſe domi cũ ſuis continent.& rarò moleſtias variaq; peregrinationis incommoda experiuntur,præferendi cenſes,vehementer erras,præſertim in ætate ingraueſcente,& ſenectute,quę laborem,quo gaudet interdum firmior ętas, imbecillitate refugit, quietem amat captatq;,*ad focum ſi frigus erit, ſi meſſis in vmbra*,vt ait Poeta.Quod ſi nobis datum eſſet,quod volucrib. quas memoras,natura tribuit,vt breui tempore,paruo labore, nulla impẽſa longa ſpatia volando tranſmitteremus , & confecto itinere gratuita cibaria,& domus ad diuerſandum ſine moleſtia contingeret, haud equidem erat , quod magnoperè huiuſmodi peregrinationem recuſaremus.Nunc magno labore,& impendio iter faciendum nobis eſt , & cum peruentum fuerit, frumentum, & iumentorum pabulum, quod quieti tolent in annum recondere,magnis impenſis in diem quæritandum,& quod omnes labores,moleſtiasque vincit,hoſpitium, vt iam ſine pretio propter regiæ familiæ priuilegium contingat, multis precibus à metatoribus poſcendum, conuitijs efflagitandum , ad ſummam, ferè non niſi poſt diuturnam pugnam vel extorquendum, vel impetrãdum.Alia ratio eſt,ſi pretio hîc labor redimatur , quam conditionem libenter equidem tantis moleſtijs & indignitatibus anteferrem , ſi res ſimpliciter ageretur, nec munus timore legitimæ pœnæ reculantium ſimulatio,& verſutia artificio quodam eſſet & occultis precibus expugnãda,quod ipſũ,nec moleſtia vacat,nec indignitate. Quib.maljs atq; moleſtijs ſæpe hoſpitum ipſorum querimoniæ,iurgia, & nõnullorũ lites etiam accedunt.Quod autem de vxore & liberorum,famulorũq; cura memoras , fateor in his nonnihil eſſe impedimenti auctore Paulo ad Chriſtianè & Apoſtolicè philoſophandum , ſed crede mihi, clericorum vita non quidem eorum,qui viuunt in diem, ſed quibus pars Eccleſiaſticarum facultatum ad ſe, & familiam pro ſuæ cuiuſque dignitatis gradu honeſtè alendum , & pauperum indigentiam, quatenus res patitur,ſubleuandum commiſſa eſt,multò maioribus moleſtijs , quam veſtia profanorum implicatur . Vos enim vxor & filij piè ſanctéque colunt, & venerantur , in vos vt in omnium bonorum ſuorum ſecundùm Deum auctores intuentur , veſtræ dignitatis primam rationem ducunt,veſtris commodis, vt ſuis diligenter ſeruiũt, in cuſtodiâ rei familiaris,ne ab exteris inuadatur, excubates. Nos in famulorum,miniſtrorumque poteſtate ſumus,in quos (paucis exceptis,ſi quis fortè ſyncerè amicus, fideliſq; ſeruus Dei munere contingat)maximè conuenit illud euangelicum,*inimici hominis domeſtici eius*,qui ſ andi,diripiendi,fraudandi omnes occaſiones, quas apud vos vxoris cuncta recondentis,habentisque in ſua poteſtate,cura & diligentia tollit,vi-

lit, vigilanter captant, ne desit facultas veneri, & gulæ, & item aleæ (his enim ferè se addixerunt) seruiendi: à quibus imperiosis dominis sæpe, ne domi præstò sint, néue, cũ res postulat, nobis officium præstare possint, prohibentur: quæ quotidiana flagitia & indignitates quis animo ingenuo, & libero sine magna molestia, & cruciatu ferre valeat? Itaque expertis res fidem facit veteris fabellæ, qua traditur, quidam animi tranquillitatis amator, ne ministrorum molestias ferret, ad monachatum confugisse, in quadam videlicet frugum copia & annorum, qualis nunc est, vbertate. id enim bonum hoc, vt res docet, importat mali, non quidem suo, sed hominum sæpe bonitate rerum abutentium, vitio, vt infimi ordinis improborum arrogantia, & licentia, operarumque sine immoderata mercede laboris detrectatio existat: quod nescio an magis reip. noceat, quàm annonæ caritas, sit modò tolerabilis, quæ solet multorum auaram, & copia insolescentem pauperiem in officio continere. Sed longiùs me hac in parte indignatio, & duorum quorundam pedissequorum molesta recordatio prouexit, qui nuper ex hac ἐυτραπελία, & temporis conditione, cui me cessurum existimabant, arrogantia sumpta, cum ea libertate, ea laboris & curæ vacuitate, quam, vt opinor, nunquam antè ausi fuerant optare, apud nos in hoc Tutalbano secessu abuterentur, leuissima & æquissima iussa detrectantes, iubendi leges mihi imponere tentarunt, quam ipse impudentiam non ferendam ratus, statim eos missos feci, longiusque facescere iussi, vel meram solitudinem talium ministrorum frequentiæ non grauatè præsaturus, nec recusaturus, si res poscat, quo minùs τῇ αὐταρκείᾳ facilitateque naturæ vtar, quæ natura ipsa sibi sufficit, paruoque & parabili non in victu solùm, sed etiam in reliquo vitæ cultu contenta est, illius philosophi documento, qui cum ex omni patrimonio & instrumento, poculum modò vt necessarium sibi reseruasset, animaduertens homini cuidam rustico ex fonte haurienti cauam manum cyathi vicem explesse, ipsum quoque poculum vt superuacaneum abijciendum existimauit. Vale pridie nonas Octobris. 1552.

ARGVMENTVM.

Laudat argutum & elegãs, eiusdem Guaiardi ingenium, eumq; monet, vt cautim agat ne suo dialogo aliorum in se animos concitet.

Genesius Sepulueda Alfonso Guajardo.

S. P. D.

EPISTOLA LVI.

GRATIS.

GRATISSIMA mihi fuit epistola tua plena beneuolẽtiæ & humanitatis: iucundissimus dialogus, in quo libenter ingenium tuum agnoui argutum, & elegans, & tibi sum vehementer gratulatus, quòd tantoperè cum musis in gratiam redieris. Quo si te Enquiriæ nostri compulit æmulatio, est quòd illi gratiam etiam atque etiam habeas, quòd te tam vtiliter ad certamen literarium prouocauerit, quem si tuum dialogum elegantem, acutum, & ingeniosum perlegit, vt perlegisse probabile est, suspicor hac in parte desperata victoria, ad cœlestia theoremata confugisse, vt te, quem eloquentia æquare non potest, fulgetrorum, tonitruumque denuntiatione, atque minis oppugnet. Tu verò, si te bene noui, ne pluuiam quidem extimesces ab eo, qui sæpè largos imbres minatus vix potuit tenues, & infœcundas nubes obstentare. Cæterum tu vide, ne quum hunc aduersarium submoueris non admodum pertinacem, alios prouoces, cum quibus tibi sit longè difficilior concertatio. An ignoras, quos aduersarios irritet, qui monachorum in se quacunque ratione concitat inuidiam? Præsertim si quis refricet ea vulnera, vnde bellum exarsit in Erasmum, quem eo nomine nonnulli capitaliter oderunt, nec desinunt manes eius tanquam impios omnibus conuitijs & execrationibus lacerare. Lude igitur, sed ita, ne ludus emanet extra domesticos parietes. sed intra familiariũ cõsuetudinem contineatur. Vale. Ex Madritio.

ARGVMENTVM,

Excusat se de longo literarum interuallo, & Alphonsum Guaiardum laudat, de eius in se propensa voluntate, mittitque cum epistola, carmen, quod luserat in aduentu Maximiliani Archiducis Valdolitum.

L. Genesius Sepulueda Alfonso Guajardo. S. P. D.

EPISTOLA LVII.

QVOD ad tuas literas tam longo interuallo respondeam, non obliuione tui factum est, aut aliqua mea negligentia. Quis est enim me magis vel amicorum memor, vel impiger in scribendo? Sed tot impedimenta, tantæq; curæ, & hæ magna ex parte molestæ superiore æstate meum animum occuparunt, vt his officijs, quę vacuum & hilarem animum desiderant, satisfaciendi locum non relinquerent. Nunc quando in hunc optatissimum secessum reuersus, me magna ex parte molestijs exolui, respondebo epistolæ tuæ non solùm officij gratia, sed etiam vt qua ratione datur, tantisper colloquio tuo & iucundissima consuetudine fruar. Quòd ergo mihi per literas de literarij certaminis victoria gratularis, agnosco tuam in me voluntatem & propẽsum animum,

qui

qui de victoria ſperata quaſi parta gratularis, quanquam ſi victoria eſt meliorem cauſam in iudicio tueri, vicimus. Sed quid facias turbulentis, importunis, ac inuidis hominibus, qui ſuam & amicorum libidinem iuſtitiæ ac veritati pertinaciter præferunt? & hoc demum laudem eſſe ducunt alienis inuentis obſtrepere, & laudibus obtrectare? Sed hæc commodiùs, & pluribus coràm nec ita multò poſt, vt ſpero. De veteribus ſodalibus perpaucos reperi Compluti, plurimos longitudo temporis abſumpſerat. Cæterùm vereor ne partium, quæ poſt meum in Italiam diſceſſum leuitate quorundam extiterant, & vigent etiam nunc, ſtudium innocenti mihi nocuerit. Caſtillus noſter valet, ſed iam priſtino magiſtratu abijt, & pro aulico prætore factus eſt regius conſiliarius. Maximilianum patruelem Philippo noſtro in regni procurationem ſucceſsiſſe noſti. Carmen, quod in eius aduentu luſi, ad te cum his literis mitto, ne te lateat me cum Muſis manſuetioribus in gratiam rediiſſe. Vale ex meis hybernis Putalbanis, pridie Calend. Nouembris. 1548.

¶In Maximilianum Archiducem Auſtriæ, quo Valdolitum ingreſſo, mox imber optatiſsimus flante Aquilone decidit, Epigramma Geneſij Sepulueda.

TERRA debiſcebat ſitiens, fontesq; perennes
Aruerant: mœror cuncta premebat iners.
Te veniente redit facies lætiſſima rerum,
Imber & optatus flante Aquilone cadit.
Arridensq; tibi vires natura reſumit,
Et pluuias infert, quo prohibere ſolet.
Ergo tuus fauſtum Boreas dulciſſime Princeps
Aduentum ſignat, cunctaq; læta fore.
Vnde venit Boreas, hac te regione profectum
Excipimus læti, tempora læta dabit.
Longaq; felici perages cum coniuge felix
Tempora, ſed ſocero cum ſeniore ſenex.
Soſpite Philippo, quo diſcedente feremus
Mœrorem grauiter, te remanente minùs.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Apud eundem Guajardum se excusat, quod ruri delitescat, cum ob solitudinem multæ amicam, tum ob vrbis patriæ quotidiana flagitia.

I. Genesius Sepulueda Alphonso Guajardo. S. P. D.

EPISTOLA LVIII.

MIraris accusasq; per epistolam consilium meum, quòd in vico, aut etiam ruri malim, quam in vrbe, & commodissimis meis ædibus hybernare, & solitudinem præferam magnę hominũ frequẽtiæ. Quid si scires me in hac ipsa infrequentia excursus ad vicinam villam, & item ad proximas syluas, sæpe colloquiorum non contemnendorum occasionibus, quum animus est à seuerioribus studijs remittendus, anteferre? Quod me igitur vt rhetoricè ac ingeniosè, sic amicè in vrbem vocas, facilè ac libentissimè tuum & acre ingenium & in me propensum animum agnosco, est tamen quo me possim aduersus accusationem tuam, quæ plus habet beneuolentię, quam æquitatis, tueri. Nõ enim Scipioni solùm, vt arbitror, datum fuit id, quod à multis memoratur, vt nũquam minùs solus esset, quam quum solus. Idem omnibus, qui rectè, nec inuiti philosophantur, contingit. Quomodo enim solus esse potest, qui cum viris optimis & sapientibus, quorum scripta lectitat, quotidiè colloquitur? Quod igitur ad me attinet, qui nulla re magis, q̃ studio literarum oblector, equidem in hac, quæ cum vrbe collata solitudo tibi esse videtur, tamẽ cum Hieronymo, Ambrosio, Augustino, & cæteris Christianæ religionis magistris: item cum Aristotele & Platone, adde etiam Ciceronem & cæteros Philosophos & Oratores, quorũ libros partitis temporibus lectito, viuere mihi videor. Non semper (inquis) est cum mortuis colloquendum, nec viuorum consuetudo mores Timonis μισανθρώπου fugienda, fateor, sed cùm ætatem in Principis aula, & magna nobilissimorum virorum frequentia transegerim, mihi annua consuetudine ad Cordubensia hyberna redeunti, pergratus est non sine causa tempori accommodatissimus Petrochiensis, Putalbanusque secessus. Age verò quid est hoc tempore, quod me magis possit in vrbe delectare? an magnificarum ædium incendia spectare? an nocturna latrocinia, quæ vt mare piratica solet, sic ipsa nuper, vt audio Cordubam infestam reddiderãt, solicitè cauere? an sacerdotum meiq; ordinis hominum intestinas discordias, quæ paucorum inhumana crudelitate & peruicacia plusquam hostiliter cum magna infamia totius ciuitatis exercentur, videre? Quas indignitates ne audire quidem sine maximo dolore possum. Hæc cùm ita sint, teneor tamen vrbis patriæ

desiderio, nec me tam deterret quorundam importunitas, quàm allicit tua cæterorumq; tui similium ciuium & amicorum virtus & humanitas. Itaque propediem domum redire cogito, me igitur quum se primũ frigora remiserint, id est, circa Idus Ianuarias expectabis, tu interim vale, & me quod mutuò facis, ama. 4. Calend. Ianuar.

ARGVMENTVM.

Alphonsus Guiardus Io. Genesio Sepulvedæ narrat agri sui delicias, & sub finem vitæ aulicæ incommoda recenset.

Alf. Guajar. I. Genesio Sepulvedæ S. P. D.

EPISTOLA LIX.

CVM mihi in mentem venit te toties hyberna tua Petrochiensia meritò magni facere, quod rigidum brumæ tempus varijs loci cõmoditatibus possis superare, ager meus veris amœnitate decoratus, bellus mihi interdum visus est, & certè dignus, quem mihi inuidere incipias, qui nulli inuidere consueuisti, atque eò magis, quòd patria profugus aulam sequeris, quo tempore pecus omne sub vlmo est, & coquit insana canicula messes. Ager itaque noster octo fermè passuum millibus ab vrbe distat, vico proximus, ac potiùs contiguus, quo domus est non prorsus contemnenda, sed quæ dominum valeat honestare. Hac egressus animi gratia mollibus passibus agrum meum inuisere soleo, bone Deus quot delicijs affluẽtem, placidus in primis est soli planicie miroq; situ gratissimus, qua itur breuiuscula via floribus scatet, variisque eorum coloribus, quasi penicillo depicta est, hàc me venientem lætissimus auicularum cœtus festiuissimè excipit, ac multisonis vocibus, cantusque suauissima modulatione salutat. Ingredior tandem limites meos oculos circumquaque diuertens. Nunc me violæ, nunc lilia detinent, sed rosarum fragrantia spiritus reficit, & aura temperatissima præcordijs arridet. progredior passim singula lustrans, hîc fatas arbores placida iuuentute crescentes longiuscula quadam tarditate contemplor, hìc pullulantium fructuum varia fertilitate recreor: illic me nouellæ vites vuarum pendentibus botris, nec inuitum remorantur, tum nouellas moros ramis, & foliorum viriditate formosas miratus vix gressum moueo, qua me vi singula ad se trahunt. Cæterùm vbi ad aquarum riuulos perennemq; fontem, ex quo deriuantur, accedo, ὦ ζεῦ καὶ θεοί quàm mihi beatus videor, consideo tantisper, & lotis manibus faciem etiam lauo, dum me aquarum impetus leni murmure demulcet, deinde totum meum cuncta immissis aquis irrigantem placido sermone saluto, nunc hæc, nunc illa, familiariter rogans, sole verò altiùs ascendente sub opaca ficu, aut patula

tula moro à proxima domo mihi prandium miniſtratur: adſiſtit famulus, & remota menſa, pallioq; herbis impoſito tantillum incubans mẽbris indulgeo, & placidum ſomnum lætus expectare incipio. Videas interdum aquarũ murmure, ramorumq; motu concitatas auiculas varijs clamoribus modulantes, & rancos turtures querula ſimplicitate languentes, ſed inter oẽs Philomela eſt, quæ ſopito mihi molliùs gratiſſima voce blanditur. Venit tandem optatus ſomnus, qui tacito ſopore artus reficit, etiã humanæ neceſsitati ſuccurrit, quo citius expergefactus, graues oculos lenta caligine ſtudeo liberare, & Ciceronem noſtrũ frequentius, ſed interdum Liuium, aut Curtium intẽtus lectito; dum ſolis æſtus deferuet, quo in occaſum declinãte, relicta lectione, iterum atq; iterum vniuerſa cõtemplor, & noctis crepuſculo me domum recipio. Age tu, qui aulicus es, & cui præcæteris Cæſaris negotia magis curæ ſunt, quiq; ipſo Cæſaris colloquio interdum vteris, & tanti Principis gratia propria virtute dignus haberis, & prædicaris, tetrica illa magnatum ſupercilia, ſuperbasq; familias & elatas, quasq; poſtulant adorationes, ruri meo præferenda cenſebis? nónne illa putida ſunt, & libero homine prorſus indigna? Quid referam labores, ſolicitudines, moleſtias, ſumptus, incommoda, (& quod grauioris iacturæ eſt) ſeruã libertatem, quæ omnia cæca neſcio qua expectatione deluſi patiuntur aulici, grande aliquid egiſſe putantes, ſi Cæſarem importuniſsimè ſecuti, miſeram & ignobilem ſeruitutem ingenuæ libertati prætuliſſe videantur. Tu verò (ſi te bene noui) vnicum ſeruitutis oſorem triſtia hæc omnia & omnino miſera, ſat ſcio, moleſtiſsimè ſuſtines, ſed tui officij memor, vel ſufferre cogeris, vel diſſimulare contendis, mihi verò fallaci fortunæ prorſus diffidenti, & vtriuſque vitæ non ignaro longè diuerſus eſt animus. Cum Aglao Arcade tutiùs ſentiendũ exiſtimo, quem Gygi Lydiæ Regi iure prætulit conſultus Apollo. Vale pridie Calen. Maias.

ARGVMENTVM.

Gratulatur Alphonſo Guaiardo Geſius, quod feliciter Oſcam peruenerit, hortaturq; vt ciuitatis expectationi de ipſo conceptæ ſatisfaciat, reiq; eius adminiſtrandæ modum late deducit.

I. Geneſius Sepulueda Alf. Guaiardo.

S. P. D.

EPISTOLA LX.

PErgratum mihi eſt quod ſcribis Oſcam te, quo anni per ſe ſuſpecti alicuius tempore profectus fueras, incolumem peruenisſe, & magna cum ciuitatis gratulatione tuum aduentum equeſtribus ludis fuiſſe ce-

fe celebratum, optima ſcilicet ſpe publicè concepta, fore vt te præſide & correctore, bonis otio & pace frui, ſuumq; negotium agere, improborum iniurijs non interpellantibus liceat, quam ſpem non ſolum antecedens tuarum virtutum fama, ſed etiam præſentis corporis dignitas dediſſe videri poteſt. Nã corporis dignitas quæ ſine proceritate, vt philoſophus teſtatur, non contingit, ſpẽm animi pulchritudinis, quę virtutibus conſtat, pleramque ſolet inijcere. Quo tibi maior eſt adhibenda cura, vt quam expectationem tui feciſti, hanc non modò ſuſtineas, ſed etiam vincas, & officio ſatisfacias. Quod ita demũ fiet, primùm ſi te in adeundo facilem præbueris, nec tamen nimia prouincialium familiaritate contemni patiaris. Deinde ſi Ciceronem auctorem adhibueris, ſic in libro primo officiorum differentem, *caput eſt in omni procuratione negotij, & muneris publici, vt auaritiæ pellatur etiam minima ſuſpicio* & paulo poſt, *nullum*, inquit, *vitium eſt turpius, quàm auaritia, præſertim in principibus, & reſp. gubernantibus*: tum ſi probis hominibus affabilem te, & humanum præbueris, ſceleſtis autem, & flagitioſis formidabilem. vt exemplo præceptum Pauli comprobes, qui ad Corinthios ſcribens, *Vis*, inquit, *non timere poteſtatem? fac bonum, & habebis laudem ab illa: ſi autem malum facis, time, nõ enim ſine cauſa gladium portat.* Nec verò hoc dico, vt aduerſus eos, quos improbos putes, excandeſcas. Hoc enim non eſt conſtantis & recti iudicis, non magis, quàm precibus calamitoſorum illacrymari, vt Calliſtratus Iurecõſultus prudentiſſimè tradidit, ſed vt bonos pro virtute collaudes, facinoris conuictis, aut etiam confeſſis gratiam criminis ne facias. In hos enim miſericordem eſſe, quid aliud eſt, quàm in bonos ſæuire, & Reipub. nocere, cuius intereſt ne crimina maneant impunita, & violare leges, quibus ſalus Reipub. continetur, eaſdemq; ſuo fine fraudare. Leges enim Iſidoro auctore factæ ſunt, vt earum metu humana coerceatur audacia, turaq; fit inter improbos innocẽtia, & in ipſis improbis formidato ſupplicio refræneturaudatia & nocendi facultas. Quo magnus quorundã & legib. ac Reip. religionicq; inimicus error conuincitur, qui humanitatis & pietatis officium eſſe putant pro improbis & ſceleratis hominibus ſupplices eſſe prætoribus, non animaduertentes ſontium impunitatem innocentium eſſe perniciem. Neq; ve ò te nolo propenſiorem eſſe ad abſoluendum, quam ad condemnandum in cauſa dubia, præſertim eorum, qui non fraude ex inſidijſue aut conſuetudine, ſed impetu quodam, & perturbatione animi deliquerunt. Nam minore vel culpa, vel infamia ſontem abſolueris, quam innocentem condemnaueris, & ſic animatum eſſe nec ſcientem & volentem à iuſtitia & æquitate, quę ſemper eſt sũmo iuri præferẽda, diſcedere, boni viri eſt, boniq; prætoris. Eadẽ eſt enim vtriuſq; virtus. Nam Reipub. præſidentem metu potentiorũ animiué mollitia, vel amicorũ ambitioſis precibus culpas pœnaſq; remittere, aut cauſę cognitionẽ in longum ducere, aut etiã

ſucceſſori tradere, legeſq; violari conniuentem pati, qui boni viri eſſe dicunt, boni præſidis præfectiq; negant, hi magno in errore, & Reipub. pernicioſiſſimo imprudentiſſimè verſantur. Nam qui munus ſuæ fidei publicè commiſſum negligit, inutilitérue, & cum magno Reipu. detrimento gerit, hunc ego nō bonum virum, ſed ignauum, inertem, & datæ fidei iuriſq; iurandi violatorem, & in bonos & innocentes, ipſamque Reinp. iniurioſum eſſe dico. Hęc ad te ſcripſi, non tui docendi cauſa, cui ea domi naſcuntur, ſed vt rebus his commemorandis, quarum recordatio nec inutilis tibi ſit, nec iniucunda, te tua ſponte incitatum, ad laudē & officium cohortarer. Vale.

ARGVMENTVM.

Ludoico Caruajali Franciſcanorum ad Bæticam prouinciali, ipſum Cordubam aduentum ſibi gratum eſſe ſcribit, ſimulque noua, quæ pro anni tempore, ruri accidebant tranſcribit, cupiens ab eodem certior fieri quid rerum nouarum agatur foris.

1. Geneſius Sepulueda Lud. Caruajali Franciſcanorum Monachorum ad Bæticam præfecto Prouinciali S. P. D.

EPISTOLA LXI.

PERGRATVM mihi eſt, te Cordubam hoc animo rediiſſe, vt diutiùs apud nos, quàm ſuperiore anno ſis commoraturus. Illud miror, quid tibi in mentem venerit, ad mę in prædio meo Mariano otij ſtudiorumq; gratia ruſticantem mittere, & per literas nunciosque monachos petere, vt te de rebus nouis certiorem faciam. Quid enim noui eſſe poteſt rebus quietis in montibus & conuallibus? ſtirpibus exceptis, quæ à terra feraciſſima nouo germine procreantur? Niſi fortè ſcire vis, iam turdos, qui hanc regionem, cui nomen dederunt, hyeme complere ſolent, cibo deficiente demigraſſe, quippe vnedonis, oleaſtri, lentiſci, & myrti ſponte paſſimque in ſaltu Cordubenſi prouenientium fruticum baccis, quarum iam tempeſtiuitas effluxit, paſcuntur. Et apes, quæ bruma conduntur, & perpetua multorum dierum quiete delitescunt, iam tempore inuitante, thymoq; & rore marino, & cæterorum generum herbis florentibus nouam fœturam vrgentes pabulatum prodire: quarum ſolertiam curamq; Reipub. cui partita officia cupidiſſimè ac mirabiliter impendunt, & cætera magna miracula, quæ in paruo inſecto Ariſtoteles cæterique rei ruſticæ auctores perſequuntur contemplari me magnoperè delectat. Nam hoc quoq; iucundiſſimum ſpectaculum, & hanc philoſophandi occaſionem nobis noſtrum Mariapum ſuppeditat. Cuius Citrei varij generis, cæterasque frugiferas arbores

bores ſuperioribus diebus excoluimus, vites putauimus, ablaqueauimus, atque mergis propagauimus, fruticibus extirpatis multa mitiorũ arborum ſemina radicata ſuffecimus. Hæ igitur res nouæ ſunt apud nos quibus de ſtudio feſſus animum ſoleo magna iucunditate relaxare, & item noua villa, quam æſtate ſuperiore, vt tecto commodiore vteremur, ædificandam curaui. Quid Carolus Cæſar, quid frater Fernandus agat, quid Henricus Gallorum Rex, qui Mediolanenſibus furijs exagitatus non poteſt quieſcere, moliatur, iam pridem ignoro, nec equidem ſcire, ſi ſaluo officio id facere poſſem, magnoperè curarem. Nuper amicorum literis certior factus ſum, Carolum ex Germania Inſpruchum veniſſe, vt à bello Parmenſi, & Tridentino concilio propiùs abeſſet, Fernandum Tranſyluaniam Pannoniæ inferioris regionem, Georgio Monacho auctore, inuitiſſimis Turcis recepiſſe. Vale. Poſtridie Id. Feb. An. Chriſti 1552.

ARGVMENTVM.

Præmiſſa officiorum ſuorum commendatione, Maurico Larę duci Naiarenſi, de ſplendida Barcinonenſi cœna, à Petro Fernando Velaſco inſtructa, habitiſque in ea ſermonibus narrat.

I. Geneſius Sepulueda Manrico Laræ Duci Naiarenſi.

S. P. D.

EPISTOLA LXII.

VOlebam te Dux clariſsime per epiſtolam longiore ſcilicet interuallo ſalutare, ne parum hoc in genere officioſus cliens eſſe viderer in maximum & optimè de me meritum patronum, ſed cũ nihil eſſet quod ſcriberem, niſi me tuarum laudum eſſe ſtudioſiſsimũ, & tuorum in me magnorum meritorum ſemper memorem fore, mihi venit in mentem cœnæ illius Barcinonenſis, ad quam Petrus Fernandus Velaſcus Caſtellæ Comeſtabilis te fratremque Io. Manricum, & Fernandum Raimundum Cardonæ Ducem, & item Cortenſem Marchionem, quatuor viros Principes vocauerat, qui ad Carolum Cæſarem regem noſtrum poſt Gallos à Perpignani obſidione noſtrorum virtute depulſos conueneratis: vnde argumentum epiſtolę naſci poſſe exiſtimaui, tibi nec ingratum, nec iniucundum. Nam mihi cœna digna viſa eſt, quę non minùs, quam Platonicum illud conuiuium, ſi qua faculeas eſſet, celebraretur. De qua & habitis in ea ſermonibus non Ariſtodemum aliquem referentem, vt Apollodorus apud Platonem, audiui, ſed ipſe interfui, vt noſti. Nam me quoque Velaſcus idem pro ſingulari ſua hu-

nitate

manitate adesse,& vobis pro vestra in doctrinarum studiosos indulgẽtia non indignantibus,iussit *mensis accumbere diutùm*. vt verbis vtar poëtæ. Quod conuiuium à veterum Romanorum, & Athenienſium, laudata consuetudine non abhoruisse, testis est Marcus Varro, qui de ipsa consuetudine memorans,aptum conuiuarum numerum definit,vt à gratijs profectus musarum multitudinem non excedat, id est, vt nec pauciores sint,quàm tres,nec plures, quàm nouem, ne conuiuium sit vel paucitate & silentio subtriste, vel multitudine & strepitu turbulentum, quoruum nmerorum cœna illa Barcinonẽsis medium tenuit. Nã quinque sine me accumbebatis,nec muti,nec loquaces,quales idẽ Varro conuiuas esse oportere tradit,qui conuiuium ita demum suis omnibus numeris absolutum fore docet,vt Gellius refert,*si belli homunculi collecti sint, si lectus locus,si tempus lectum,si apparatus non neglectus*, quarum rerum nihil, vt opinor,abfuit conuiuio vestro, nisi quòd non belli homunculi conueniſtis, sed magni viri, & proceres opulenti, multisq; populis imperitantes,grauissimi quidem,sed morum suauitate,& sermonis lepore iucundi, & quod apparatus modum excessisse videri poterat, nisi mensæ fuissent cantis principibus instructę. Nec mirum,nam vestrę,id est procerum Hiſpaniæ quotidianæ quoque mensæ, & familiaria conuiuia eò luxus processere, vt non iniuria à frugi, & antiquarijs hominibus improbari videantur, vtpote longè à veterum parsimonia degenerantes. Nam maiores nostri necessario, aut paulò etiam liberaliore victu & cultu contenti, Lacedæmoniorum frugalissimæ nationis morem æmulari,& tenuiorum amicorum,non gulæ exquisitis dapibus indulgere,sed inopiam rebus necessarijs suggerendis subleuare, id demum procerum officium,& egregiam laudem existimabant. Nam illa erat communis Hiſpanorum laus,auctore Trogo, quòd eis essent corpora ad inediam laboremque,animi ad mortem parati,duraque omnibus,& stricta parsimonia. Nostra verò ætas,externorum, vt opinor,cõsuetudine,& peregrinis moribus depranata,accedente diuturnæ ad Hiſpaniam Caroli Imperatoris Regisque nostri beneficio pacis licentia, tantoperè in diuersum deflexit,vt principum virorum mensæ, pro Laconica parsimonia Syracusanum luxum graui Platonis censura notatũ imitentur.Sed redeo ad cœnam Barcinonensem,in qua me sermones habiti de administranda rep.in primis delectarunt: quibus initium,occasionemque mentio dedit,nescio quo pacto, de seditionibus popularibus exorta,ad quas seditiones compescendas Velasco eodem belli summam obtinente,ipse puer à patre cum manu militari missus,magna generosæ indolis documenta præstitisti,sed in ea disputatione cum multa libenter audirem,illud non perinde placebat, quòd tu, dum in statũ reip. popularem vehementiùs inuehereris, in paucorum potentiam, quæ parum abest à tyrannide,inclinare videbaris. Quanquàm non dubito,

bito, quin ea à te non ex animi sententia, sed disceptandi gratia, & in odium reipub. popularis dicta sint, & harum trium reip. deprauationum nullam non damnes, ex tribus rectis regiam, vt plerique omnes sapientes, maximè probes, qui regibus nostris pace belloque tam non grauatè, tamque libenter operam, & industriam, studium que more maiorum tuorum nauare soles. Sed ea contemplatio ex omnibus gratissima mihi fuit, quòd primæ classis Hispaniæ proceres opibus, auctoritate, & clientelis prępotentes, magnarum olim, & hostiliter dissidentium factionum principes omni simultate deposita, mutua consuetudine frequenter frui, multùm simul esse, simul epulari (quod sæpe antè animaduertebam) gauderetis. Quo nomine tacitus Hispaniæ, seculoque nostro vehementer gratulabar, & Carolo Cæsari regi nostro tantæ felicitatis pro sua iustitia, & animi magnitudine auctori apud animum meum ingentes gratias agebam. Vale.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS EPSTOLARVM

LIBER V.

ARGVMENTVM.

Ad Martinum Oliuanum Inquisitorem Apostolicum scribit, pergratum sibi fuisse commentarium eius, de fraterna correptione, paucisque disputat, de puniendis hæreticis occultis.

I. Genesius Sepulueda M. Oliuano Inquisitori Apostolico.

S. P. D.

EPISTOLA LXIII.

COMMENTARIVM de fraterna correptione, quod mihi redditum est cum tuis humanissimis literis, libentissimè perlegi, pergratumque fuit in eo magnum ingenium tuum, & singularem eruditionem, copiam, & facultatem agnoscere. Nam multa mihi visa sunt à te, & subtiliter ex media iuris vtriusque doctrina deprõta, & prudenter disputata, vt accuratiùs nequierit locus de ratione hæresis occultæ, deque ipsius denunciatione tractari, quem ego ex industria vobis, qui officio,

quod vt est,sic sanctum nucupatur, præfecti estis,dijudicandum in meo Theophilo reliqui. In quo mihi propositum fuit de morum magis peccatis,quàm de mentis erroribus, quas hæreses appellamus, vt ad te nuper scripseram,differere.Sed quamuis tua mihi sententia in primis probetur,nec possim, aut debeam à vestro grauissimo decreto dissentire, quædam tamen inter legendum mihi venerunt in mentem,quę si libellum edere cogitas,non erit fortassis abre,paulò latiùs explicare,vt nõ solùm æquis hominibus,sed contentiosis etiam satisfacias. Quibus de rebus cùm Cordubam rediero,quod propediem facere cogitabam, coram,nisi tibi molestum fuerit, commodiùs differemus. Nam quòd ais hæreticos etiam occultissimos esse iure excommunicatos, tibi etiam atque etiam assentio,nec probari mihi vnquam potuit illa mentis duntaxat assensus, & actus exterioris quamlibet arcani,à iunioribus inducta distinctio,sed semper est visa commentitia(Caiet.22.q.11.art.3.&.4.) nec dubito quin in foro conscientiæ ecclesia militans iurisdictionem habeat in crimina etiam occultissima. Sacerdos enim, qui pars est ecclesiæ,& eiusdem Deique administer, in confessione sacra de mentis quoque cogitationibus inquirit,& pœnas imponit,& si quis occultissimè clericum percusserit, iure ecclesiæ excommunicatus est(c. non dubium.de sentent.excom.)eodemque modo, si quis vel sola cogitatione mentis & assensu, qui per se valet absolutum hæreticum reddere, fiat hæreticus(c. excommunicamus. de hæretil) cùm Ecclesiæ non magis hoc incognitum,occultumque sit,quàm illud,& vtrumq; penitùs ignoretur;sed in foro exteriore Ecclesia ius non habet nominatim in quemquam inquirendi,aut puniendi morum peccata penitùs occulta, etiam si fuerint opere patrata, nec qui propter tale crimen fuerit excommunicatus,hunc habet Ecclesia in foro exteriore pro excommunicato,nec iudex conscius posset ipsum,aut deberet palàm prohibere sacris (glos. c. multorum.ſ.verum.de hæret.in Clem.)Cæterùm de crimine hæresis vtrùm aliter sit statuendum, nihil definio, sed integram causam vobis, quorum officium hoc magis attingit, vestróque iudicio relinquo, quos huius generis quæstiones cunctas diligenter excussas,& piè sacrisque legibus conuenienter constitutas,ac dijudicatas habere conuenit. Vale. Toleto,postridie idus Decembris An. 1538.

ARGVMENTVM.

Eidem Oliuano,locum Catonis, & C. Marij,quo videntur literas græcas contemnere, explicat,easque contra obtrectatores defendit.

Io. Genesius Sepulueda Mart. Oliuano Inquisitori Apostolico.

S. P. D.

EPISTO-

EPISTOLA XLIV.

SCRIBIS ad me, petisque Oliuane doctissime, quidnam causæ fuisse putem, cur M. Cato, qui vir optimus habitus est, & omni ciuili facultate præstantissimus, literas Græcas tantoperè damnaret, vt de Græcis commemorans ad Marcum filium, illud multorum ore celebratum scribere non dubitaret, *Hoc puta Marce fili vatem dixisse, Quandocunq; ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet.* Quod vaticinium non in veteres Romanos magis, quàm in nostræ memoriæ Germanos editum esse videri tibi profiteris. Nam vt Romanis olim morum magnam corruptelam, sic nuper Germanis religionis labem insignem literarum Græcarum eloquentiæque studium & scientiam attulisse, vt iure querela peruetusta nouis exemplis renouari posse videatur. His addis Caij Marij testimonium ex illa nobili oratione, qua est in optimates inuectus, vbi literas Græcas non obscurè vir magnus & suis virtutibus clarus continere atque improbare visus est. Hæc est, vt arbitror, summa tuæ non sententiæ, sed quæstionis, nec enim adduci possum, te virum pergrauem, & præstante tum ingenio, tum etiam doctrina falsæ & iniustæ Catonis accusationi, vt huic parti primùm respondeam, suffragari: nec tamen miror eundem te cum multis viris eruditissimis tanti viri auctoritate commoueri, & de facti causa dubitare. Sed crede mihi, periniqua est Catonis literarum Græcarum criminatio, quæ non aliunde nata mihi esse videtur, quàm ex errore quodam & odio. Accidit enim nescio quo pacto tetricis hominibus, vt quos oderint propter vitia, in his etiam si qua probanda sunt, affectu impediti nō agnoscant, ac potiùs vitio vertant. Quod Catoni homini seueriſsimo in hac causa vsu veniſse certum habeo, qui cùm Græcos propter insitam multis eorū leuitatē, vanitatemq;, & alia vitia, quæ vulgò huic nationi tribuuntur, magnoperè, vt res ipsa docet, odisset ac improbaret, omnes eorū artes suspectas habebat, vituperandasq; putabat magno medicinę argumento, quā facultatem necessariā & salutarem, cùm in Græcis vel doctissimis cōdemnaret, eius tamē commentariū sele habere profitebatur, quo sibi, filio, seruis, & familiaribus mederetur. Quòd si quis Græcarum literarum ignarus (*sunt enim quidā*, vt ait Hieronymus, *qui ea quæque contemnere videri malunt, quàm discere*) Catonis testatam opinionem non errorem esse asserat, sed rectum iudicium, & ratione destitutus in tanti viri authoritate satis esse ponderis ad fidem faciendam contendat, possumus & nos eiusdem Catonis iudicium, & multò quidem incorruptius opponere, qui cùm vir probus esset, nec in errore pertinax, literas Græcas, quas iunior temerè damnauerat, senex prudentissimè didicit, dignasque putauit, in

virtutum in pace præsidium, & maximum ad bene beateque viuendum adiumentum, quod studium sapientium testimonio, vt pueris pro Architæ crepitaculo est, sic viris optimis optima ratio fruendi otio, & vitam honestè, iucundè, ac liberaliter degendi, præsertim philosophiæ impensum, quæ non solùm est vitæ, morumque magistra, sed ingenerat etiam quendam virtutis, & rerum honestarum amorem in ijs quidem, qui rectè philosophantur, nec doctrinarum studio more sophistarum ad quæstum, aut ostentationem abuuntur. Non enim quid virtus sit sciendi, sed rectè & ex virtute viuendi causa doctrina morum inuenta est. Itaque philosophia, quæ latissimè patet, & omnes liberales doctrinas complectitur, animos hominum, qui semel vitijs, & prauis opinionibus extirpatis, paulò familiarius se per longam consuetudinem in eius amicitiam insinuarunt, ea dulcedine complet per optimarum rerum scientiam, & contemplationem, vt facilè cæteras omnes voluptates contemnant. Quæ res si ad Deum referantur, & ex præceptis Christianæ philosophiæ administrentur, fiet, quod fieri non posse cuipiam fortasse videatur, vt sapiens tum in hoc seculo, tum in futuro vitam beatam cum maxima iucunditate degat, quam alij per huius vitæ calamitates, & supplicia post mortem duntaxat assequuntur. Nam multis vijs, sed quarum vnus est exitus finisque Christus, ad æternam vitam peruenitur. hoc enim illud est, quod Paulus ait, *Vnusquisque proprium donum habet ex Deo, alius quidem sic, alius verò sic.* Scilicet quia virtus egregia in vtraque fortuna nitet, & viros præstantes non solùm probis hominibus ad laudem, sed multò etiam magis Deo ad æternam felicitatem commendat. Vt paucis igitur summam complectar, vitiorum mala, quæ per otium & securitatem ex prauitate hominum oriuntur, paci, aut doctrinarum studijs accepta ferre, simile est, ac si quis felicibus annis, cùm inutiles herbæ, quibus vites, & reliquæ arbores sterilescunt, & iacta optima semina obruuntur, atque necantur, in agris malè cultis vberiùs proueniunt, agricolarum culpam in rusticarum rerum vtilissimam & honestissimam artem, aut temporum felicitatem conferat. Atque hæc quidem ad Romanorum exemplum, quod quidam iniustæ Catonis literarum Græcarum vituperationi suffragari putant. Venio ad Germanorum calamitates, & religionis corruptelam, quas si ab hominibus Græcarum literarum, & eloquentiæ studiosis inuectas esse contendis, nihil pugno: sed si ob eam rem eloquentiam, & Græcarum disciplinarum notitiam vituperandas putas, quòd eis interdum ad scelus praui homines abutantur, videne iniustam, & periculosam indicandi rationem inducas, qua licear eodem modo non solùm vires, & pulchritudinem, facultates, & gloriam condemnare, sed & solertiam, & eos habitus, quos in viris probis prudentiam, & virtutes nuncupamus. Quibus

bus rebus, cùm optima sint, & magna Dei munera, tamen praui homines nonnunquam ad magnas iniurias abutuntur. Qua de re sic memorat Aristoteles philosophorum Princeps in libro primo de Repub. *Homo* (inquit) *vt perfectus siue probus omnium animalium est optimus, sic lege, iustitiaque vacans, cunctorum pessimus habetur, pernicissima est enim armata iniustitia, homo autem prudentia, & virtute armatus est, quibus vti potest in contraria.* Igitur eloquendi facultas, & Græcarum Latinarumque literarum scientia honestissimis facultatibus iure optimo annumerantur. Quibus Gregorius Nazianzenus, Ioannes Chrysostomus, Basilius ex Græcis, ex nostris Gregorius, Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, cæteriq; optimi, & sanctissimi viri instructi, magnas religioni Christianæ commoditates attulerunt. Germanis autem, vt eadem hac memoria magnoperè nocerent, non ipsarum culpa factum est, sed scelere, & impietate quorundam, qui optimas sua natura facultates ad euertendam Christianam religionem in fraudem & malitiam conuerterunt. Non enim, vt apud nos pia principum, & vtilissima Reip. prouisione per vrbes viri doctrina, virtute, ac religione præstantes, officio, quo tu iam pridem cum magna tua laude fungeris, præficiuntur, hæreticorum temeritatem, ac scelus vindicandi, sic apud Germanos, aut certè non ea auctoritate & potestate vindices erant impietatis, qui turbulentorum & flagitiosorum hominum in religione rebus nouis studentium, scelus & audaciam coërcerent. Quod verò pertinet ad Caij Marij testimonium viri militari tolerantia & bellicis artibus, quã innocentia & iustitia pacis virtutibus clarioris, qui in cõcione populari sic de Græcis literis disseruit, vt easdem cum nobilitate iure contemnere videretur, idque Romanæ plebi, cuius suffragio consul factus est, persuasit, quid habet argumenti, nisi hominibus inertibus, aut improbis in generis claritate, aut literarum notitiam parum esse præsidij ad laudem egregiam, sed præstante virtute opus esse ad res maximas gerendas. At viris probis, & honestatis amatoribus, quis sanus neget plurimum esse adjumenti ad colendas virtutes, tum in paterna maiorumque virtute & gloria, tum in rerum optimarum scientia? Cùm hæc virtutis viam ostendat, illæ ad ingrediendum domesticis exemplis adhortentur. Præclara igitur ornamenta, quorum expers erat Marius, contemnere se magis, quã requirere callida oratione iactabat, vt se indoctę plebi hac quoq; ratione commendaret. Hæc mihi in mentem venerunt, quibus ad literarum Græcarum vituperationem, tuamq; quæstionem responderi posse videbatur. Quæ si tibi probabuntur, facilè omnes omnium tetricorum inuidorumq; calumnias contemnam, sin aliter, tuum erit, vt me refellas hominem minimè pertinacem, & prudentioribus tuis monitis & auctoritati facilè concessurum. Quanquam enim literas græcas, quibus

me a puero dedi, nihil habeo, quod accuſem, quin potiùs eis magnam habeo gratiam, quòd ipſarum beneficio tum in Græcorũ Philoſophorum libris, tum in ſacris præſertim noui teſtamenti literis, ita ſum verſatus, vt mihi liceret ex fontibus potiùs haurire, quam interpretum riuulos conſectari, tamen te auctore & prudentiùs admonente literarũ Græcarum ſtudio vel omnino deſiſtam, vel ſi hoc propter diuturnam conſuetudinem nimis erit difficile, temperatiùs vtar. Vale, & me, quod mutuò facis, ama. Ex meis hybernis Putalbanis, Idib. Decembris. Anno Chriſti. 1547.

ARGVMENTVM.

Oliuanus Geneſio Sepulucdæ, à monachis Dominicanis Cordubæ palæſtram literariam ſeptem diebus quæſtionibus Theologicis exercitam, ſcribit: eamque epiſtolam quam in defenſionem literarum Græcarum miſerat eſſe approbat: deinq; quod ab Hieronymo Garſia Francorum Reginæ à ſecretis, duo volumina operum Geneſij, ſibi tranſmitti poſtulauerit.

Martinus Oliuanus Iu. vtriuſque D. I. Geneſio Sepulucdæ ſacræ Theologiæ Doctori.

S. D.

EPISTOLA LXV.

POſteaquam literas tuas accepi, nihil omnino fuit noui, de quo te certiorem facerem. Nunc autem eſt quod ſcribam. Superioribus diebus in hac vrbe in monaſterio D. Pauli monachi Dominicani Bæticæ prouinciæ, quorum multi erant ſcientia & dignitate præſtãtes, cum conuentum agerent, quod ipſi capitulum prouinciale vocãt, ſeptẽ cõtinuis diebus palæſtram literariam theologicis quæſtionib. exercuerunt. Quorum fuit & inter ſe & cum alijs cæterorum ordinũ monachis non minima cõcertatio, dum ſuam quiſq; tueri conaretur opinionem: fuerunt autem inter alias quæſtiones duæ præcipuæ, quarum altera circa ea verſabatur, quæ tu in Dialogo, cui titulum Democratem ſecundũ feciſti, accuratiſsimè pertractaſti, vtrum barbaris noui orbis, quos Indos Hiſpana conſuetudo vocat, liceat bellum inferre, & cætera, quæ in eodem libro elegantiſsimè perſequeris. Altera vtrum Romanus Pontifex poteſtatem habeat ſuprà id, quod œcumenica Synodus ſtatuerit, definiendi, aut ipſa per ſe etiam contra voluntatem Pontificis quidquam ſtatuere poſsit. De qua quæſtione ſpero citò te librũ magna cum ſtudioſorum vtilitate in lucem emiſſurum, & vtrunque opus vt, quam primùm in lucem prodeat, vehementer exoptò: erunt enim mihi gratiſſima, vt cætera ſcripta tua, quæ neſcio doctrina, an elegantia magis

magis eruditorum præconio commendentur. Vellem itidem, vt in secunda tui Theophili editione illud quoque adderes, quod ad hæresis crimẽ occultum de fraterna correptione attinet, de qua ipse in eodem libro disputasti. Quod negotium si obiter ac breuiter percurreris, aliorum periculis & erroribus occurres, præsertim cum ad id ipsum nemo non alioquin teneatur: Quoddam exemplar illius eruditissimæ & elegantissimæ epistolæ, quam ad me iam pridem scripseras, vt in eo mihi satisfaceres, quod hîc sæpè familiariter fumus collocuti, posteaquàm tibi literis significaui, vtrùm Græcarum literarum studium hac nostra ætate Germanis ad religionem Christianam offeciſſet, misi ad Ioannem Oliuanum fratris filium, qui non sine aliquo bonarum literarum tanquam fundamento iuri ciuili Salmaticæ incumbit, qui cũ nõ ignoraret epistolam propter eruditionem & doctrinam, qua vbique scatebat, magno in pretio habendam, gymnasiarchæ, & Doctori Neylæ tibi amicitia coniunctis, alijsque illius Academiæ scientiarum omnium peritis eius copiam fecit. Quam epistolam mihi per proximum tabellarium remittens, negat per literas se satis dignè referre posse, quanto applausu, quantisq; laudum generibus eam susceperint. Iam verò quid mihi responderint Vreniæ Comes, Marchio Comarienſis, alijque bonarum literarum studiosi viri, quibus eam feci etiam communem, quid refert commemorare? Omnes vno ore prædicant, te nunquam non debere calamo operam dare, vt & te & patriam ea gloria famaque illustres, qua vix alius quisquam antiquorum vnquã condecorauerit. Quod non dubium est, quin facilè consequaris, data videlicet occasione, ac monachorum molestijs & controuersijs, alijsque familiaribus, quæ sit, vt necesse est, præter spem quotidiè offerunt, omnino expulsis. Ad Hieronymum Garsiam Francorum reginæ à secretis Parisijs commorantem nuper dedi literas, quibus postulabam, vt tuorum operum, quæ hactenus in lucem prodierunt, duo ad me volumina transmittat, ac præterea vt quantum in se fuerit, Chalcographum, cui curæ est tua politica prælis committere, identidem inuisat, horteturque, vt quàm citissimè optima fide in lucem emittat. Hoc genere scribendi meum ingenium alij studio deditum nunc exercere volui Latino sermone potiùs, quàm Hispano, non quòd nostram vernaculam linguam facundam atque suauem parui faciendam censeam, sed vt à te in omni genere literarum consummato viro Latinam etiam epistolam cæteris tuis similem eliciam, doctè scilicet, grauiter, & eleganter scriptam, quæ mihi erit summæ voluptati. Vale, & me, quod mutuò facis, ama. Cordubæ Calend Auguſt. Anno.

1548.

ARGV.

ARGVMENTVM.

Respondet Martino Oliuano ad literas precedentes, sibi eodem tempore certamen fuisse acerrimum cum summis theologis, vtrum bellum Barbaris sit inferendum, probatque partem dicentem summorum virorum autoritate.

Genesius Sepulueda Martino Oliuano Inquisitori Apostolico.

S. D.

EPISTOLA LXVI.

PErgrata mihi fuit epistola tua, erudita, humana, & beneuolentiæ plena, in qua quod scribis monachos Dominicanos, qui Cordubæ conuentus prouincialis agendi causa ex more frequentes conuenerant, palæstra literaria sese exercentes vobis spectaculo non iucundo scilicet fuisse, gratulor vobis, quibus extra teli iactum pugnæ simulachrum spectare licuit. At mihi eisdem dieb. cum alijs doctis sed pertinacibus theologis non ludicra palæstra, sed verum certamen fuit, atque vtinam æquo, & aperto marte, pariq; pugnandi conditione fuissemus congressi, nec ipse versutissimi ducis arte fraudeq; circumuentus fuissem, ijs copijs ad defectionem per dolum, & figmenta solicitatis, & abductis, quarum præsidio ipse mihi certam victoriam pollicebar. Itaque non victi iudiciali pugna excessimus, sed elusi, & destituti, quippe in optima nostra causa paucorum iudicio à Gymnasijs bona fide commissa, eosdem magna ex parte iudices habuimus, & eosdem per quorundam artificium pertinacissimos aduersarios. Quibus reiectis ad sanctiùs tribunal prouocauimus, firmioribus, & constantioribus auxilijs vsuri, & his partim ex ipsorum aduersariorum grege. Nam paucorum vel potiùs vnius iniquitate, & quorundam cæcitate perspecta, optimus, & doctissimus quisque causæ nostræ fauet, quam tibi & grauissimo, atque doctissimo, tuiq; simili collegæ non improbari mihi fuit grauissimum ex tuis literis intelligere. Nec miror vos grauissimos, & integerrimos iudices, qui religionis, & catholicæ Ecclesiæ contemptores, coërcendi officio cum summa potestate præestis, ab ea sententia non abhorrere, quæ vt cætera fundamenta, quibus præaltis nititur, taceam, summum pontificem, & qui nobis in Ecclesia pro Christo est, vnum & alterum auctorem habet, & ipsius Ecclesiæ auctoritate fulcitur. Quod vt habeas exploratius, exemplum ad te mitto literarum, quas Alexander sextus Pontifex maximus Fernando, & Isabellæ regibus nostris rescripsit, quibus non so-

Jùm bellum Barbaricum probat, ſed ad id ſuſcipiendum, & obeũdum, Barbarosq; in ditionem tradendæ pietatis cauſa redigendos, magnoperè religioſos principes cohortatur, qua de re Fernandus Valdeſius ſanctiſsimi tribunalis veſtri omnis Hiſpaniæ præfectus, & idem præſul Hiſpalenſis, quem virum grauiſsimum, & iuris conſultiſsimum noſti, nuper cùm viri multi grauitate & doctrina præſtantes adeſſent, ſic mecum eſt collocutus. Cur (inquit) Geneſi libri tui editionem quidam viri alioquin docti, & graues tantoperè impediunt? Et ego, Quid tu (inquam) præſul ampliſsime me de negotio percontaris, quod melius noſti, quam ego? Cauſa (inquit ille) quam ipſi iactant, perleuis eſt, & mihi nunquam probata, qui cauendum eſſe dicunt, ne milites noſtri per occaſionem libri grauiùs ſæuiant in Barbaros, at hoc ne fiat, ipſorum muneris eſt, quantum res patitur, prouidere. Nam bellum, vt ſine aliqua iniuria, & maleficio geratur, aut fieri non poteſt, aut eſt difficillimum: & cùm parumper ſiluiſſet, adiecit illud. Dicam equidem quod ſentio, meliùs ijdem ſuæ famæ conſulerent, ſi potiùs librum hunc ipſi grandioribus literis excudendum, & per omnem Hiſpaniam ex ſuggeſtis ad publicam commoditatem prædicandum curarent. Sed de his hactenus. De commentatiuncula à me de Pontif. Maxim. & concilij vniuerſalis poteſtate, & comparatione in libro, quem de regno inſcripſi, elucubrata, argumentum eſt lubricum, & ſic à quibuſdam viris doctiſsimis tractatum, vt in eis partium ſtudium magis extet, quàm ſynceræ veritatis amor. Ego vt vtrique parti ſatisfacerem, ſuumque ius ac dignitatem tribuerem, etiam atque etiam elaboraui, an ſim aſſecutus, tuum erit iudicium, perlecto libello, cuius tibi copiam libenter faciam, ſed cùm vos reuiſero Cordubam reuerſus, vt eum tunc maximè legas, cùm erit colloquendi facultas, & coram perpenſis in vtranque partem rationibus diſputandi. Quòd meam ſententiam exuiris de ratione in hæreſi occulta teſtificandi, ego quid in occultis criminibus faciendum putarem, edito, quod ſcis, libello quàm potui diligenter expoſui, tu ſi quid in eo deſiderari putas, & hæreticorum cauſam à cæteris criminibus ſeparandam cenſes, docere me magis debes, qui hanc quæſtionem propriè ad tuum officium pertinentem doctiſsimo commentario perſecutus es, quàm vt quid ſentiam, explicem poſtulare. Vale ex noſtris Putalbanis hybernis Calend. Nouembr.

ARGVMENTVM.

Eundem Oliuanum inuitat ad prædij ſui amœnitatem narratque ſucceſſum reportatæ ſententiæ ſuæ de gerendo contra Barbaros bello.

Geneſius

Geneſius Sepulueda Martino Oliuano I. V. D. Inquiſitori Apoſtolico.

S. P. D.

EPISTOLA LXVII.

EPiſtola tua Oliuane plena officij & beneuolentiæ reddita mihi fuit ad meum prædium Marianum, quò & otij, & ſtudiorum gratia non minùs libenter ſecedere ſoleo, quàm Cicero quondam ad illud ſuum, quod doctiſsimis, & eloquentiſsimis ſcriptis nobilitauit, Tuſculanum, cui hoc noſtrum ad conuallem Mariani montis, qua Cordubæ noſtræ imminet, ſitum, obſcurum adhuc, & Galli cognomine contentum, quantum fama cedit, tantò amœnitate ſuperius eſſe certum habeo, ſiue arborum frugiferarum varia genera perpetua viriditate vernantia, ſiue dulciſsimarum aquarum copiam ſpectes, quæ ex duobus perennibus fontibus manantes, cum iucundiſsimo murmure delabuntur Sed de his hactenus. Malo enim te oculis, cùm ad nos grauiſsimarum rerum, & ad pietatem Chriſtianam, hæreticosque coërcendos pertinentium cura relaxatus in rem præſentem veneris, vt te facturum oſtenderas, quàm auribus de fundi noſtri amœnitate conſtituere. Quod quæris de iudicio doctiſsimorum grauiſsimorumque virorum, quos ex omnibus regijs conſilijs delectos cum quatuor Theologis eruditiſsimis Carolus Cæſar cauſam de bello barbarico cognoſcere voluit, quam ego cauſam libello perſecutus eram, cui titulus eſt Democrates ſecundus, ſiue de iuſtis belli cauſis, longum eſſet præſtigias, artes, & machinamenta commemorare, quibus me deprimere, & veritatem atque iuſtitiam obſcurare conatus eſt artifex ille verſutiſsimus & idem vigilantiſsimus, & loquaciſsimus, cui Vlyſſes Homericus collatus iners erat, & balbus. Huius enim artificio, & quorundam amicorum pertinacia haud procul ab eo fuimus, vt periculo noſtro iudices abſtraherentur, ſuumque iudicium iure periti ſuſpectorum theologorum auctoritati poſthaberent, vt aliqui fecerant in eadem cauſa eiſdem præſtigijs ludificati. Quod præiudicium eiſdem artibus eiſdemq; auctoribus extortum aduerſarij paſsim citabant, & iudicibus oſtentabant, Cui præiudicio nos Doctorum Romanorum conſenſum, & Vicarij P. Max. & Magiſtri ſacri palatij, itemq; doctiſsimi viri ex Rotæ grauiſsimo tribunali, qui tres nominatim in excuſo libello memorantur, ipſiusq; vrbis Romæ, vbi meus libellus ab his comprobatus, & impreſsione euulgatus erat, multò & grauiorē & anguſtiorem auctoritatem & maieſtatem opponebamus. Quod verò pertinet ad rationes, his quoque ipſi longè ſuperiores eramus. Cæ-

terùm aduerſarij, vt erant valentes Dialectici, diſque in ſcholaſticis palæſtris exercitati, ingenioſis & callidis interpretationibus ſic ſcripturarum,& ſanctorum patrum teſtimonia in ſuum ſenſum detorquebant,vt illuſtriſsimæ veritati tenebras offunderent. Quas ipſe cùm excutere,ac diluere via & ratione conarer, hoc minùs auctoritate valebam, quò me magis ambitionis nomine ſuſpectum quorundam artificioſa verſutia reddiderat.Qui me non publicum negotium,quanquam id principes,& nationem noſtram plurimùm attingat,ſed meam cauſam agitare cauillabantur,iactabantque vt meo nomini, exiſtimationiq; conſulerem,ne vnde gloriam aſſertæ in lucem veritatis,multis doctiſsimis alioquin viris non animaduerſę,& ignoratę petiueram,inde contumeliam ferrem, ſi meam ſententiam datis iudicibus non probaſſem,victusq; diſceſsiſſem.Sed in tanta rerum iniquitate, dum quorundã ingenijs vnius artificio appeteremur, Bernardinus Areualus monachus Frãciſcanus,vir vt ſacrarum literarum & Eccleſiaſticorum doctorum cognitione,ſolidaq; doctrina,ſic ſanctitate morum,& pietatis, ac religionis opinione præſtans, opportuniſsimo præſidio venit, qui noſtram velut aciem non quidem profligatam, vt aduerſarij per literas & nũtios falſo & præpoſtero encomio quoquo verſus diuulgarant,at certè primo congreſſu, quibus artibus diximus, inclinatam, non tam orationis ſeu rationum nouitate, quàm auctoritatis pondere reſtituit.Quanquã enim cauſam illegrauiſsimè tractauit, & libellum à ſe in eandem ſententiam doctiſsimè confectum cæteris iudicibus recitauit, grauiſsimæ tamen, & efficaciſsimæ rationes, quibus & ipſe, & cæteri, qui eandem ſententiam poſt me libellis confirmarũt,qui octo numero fuerunt noſtræ nationis viri eruditiſsimi,in meo libro de iuſtis belli cauſis iam pridem multis exemplis vulgato,vel ipſæ,vel fundamenta ipſarum continentur. Erat ſcilicet Bernardinus ex numero iudicum, ſed vulneribus primùm à ſodali, monacho furente illatis, deinde pedum doloribus impeditus, nec noſtris diſputationibus, nec iudicum inter ſe conſilia conferentium diſceptationibus intereſſe valuerat. Ita nemine reſpondente captioſa aduerſariorum Theologorum oratio in conuentu iudicum inualeſcebat,& recentiores iureperitos conturbabat.Nam veterani & doctiſsimi, quibus ab initio noſtram cauſam probaueramus,in ſententia conſtantiſsimè permanſerunt. Sed cùm interiecto multorum dierum ſpatio, ad rationes, quas alij ab alijs in conſiliorum & ſententiarum collatione audierant,diligentiùs conſiderandas,dato rurſus ad negotium conficiendum,& quid cuique placeret conſtituendum conueniſſent, Bernardinus nondum ſatis recepta valetudine,cùm adeſſet, primo loco ſententiam rogatus grauiſsima,& cum meo libello, quem in manibus habuerat,nec oſcitanter perlegerat, congruente ad amuſsim oratione tã-

toperè

topere commouit eorum animos, quos sermo aduersariorum theologorum abstraxerat, vt rationes, quibus in diuersum deducti essent, suspectas sese habere non obscurè significarent. Quippe omnes ad vnum eius causę iudicium ad Theologos reijciendum esse censere se dixerunt, qui scilicet facilius possent decipulas captiosorum Theologorum, quibus decipulis ipsi Iureperiti opportuniores essent, vitare. Sed horum cunctationem, & superius consilium seniores grauissimis verbis castigarunt, indignum esse confirmantes illorum grauitate in causa iudiciali, & legibus atque rationibus à iure, cuius scientiam ijdem profiterentur, petendis dijudicanda obmutescere, & cùm haberent ex suis doctores grauissimos, qui eandem causam sapientissimè tractassent, & quorum auctoritatem grauissmè sequerentur, præsidium petere ab externis, & damnato suo suorumque iudicio, alienorum arbitrium consectari. Qua oratione iuniores officij sui admoniti, & Bernardini auctoritate permoti priſtinam sui quisque iudicij libertatem, quam illorum Theologorum auctoritati addixerat, recipere cœperunt, atque eò magis, quòd cum illis dissentientibus in consessu iudicum, me non iam scriptis, sed voce disceptare cupiente, vt theologicis rationibus accuratiùs vtrinque collatis, quid religionis ratio postularet, appareret, idque per libellum eodem loco palam recitatur, postridie quam Bernardinus perorauerat, postulãte, eosdem theologos certamẽ detrectasse perspexerant. Quam recusationem in doctissimis & acerrimis disputatoribus, quis à causæ diffidentia profectam esse nõ suspicaretur? Ab eo igitur tempore cæteri iudices aures, quas ad meas admonitiones, ac disputationes, quasi ad Sirenum mortiferos cantus obturauerant, mihi singulos adeunti, & veterem cantilenam, quasi nouam recinenti, aperire, & rationes admittere cœperunt, & quibus difficultatibus afficerentur indicantes, explicari à me facilè patiebantur. Ita breui factum est, vt iudicibus ijs, quos error abstulerat, in viam redeuntibus, omnes eam sententiam probarent, in qua ipse tuenda iam multos annos fueram occupatus, vt barbaros noui orbis, quos Indos vocamus, in Christianorum ditionem redigi ius, & fas esse censerent. Vno duntaxat Theologo contradicente, nam ex duobus reliquis vnus Tridentum concilij causa iam pridem discesserat, alter vt sententiam suam aperiret, pronuntiaretque, adduci non potuit, scilicet, vt quidem multorum opinio fuit, ne vel contra mentem nostris rationibus victam impiè iudicium ferret, vel contra amicorum voluntatem, quorum animos offendere nolebat, statuisse videretur. Nam iure periti ex quatuor rationibus, quibus ipsi singulis confici negotium conscripseramus, cùm alius alia magis duceretur, & in quibusdam pertinaciores tergiuersarẽtur, illam tamen, quæ ad cultum Idolorum prohibendum, & asserendã legem naturæ pertinet, omnes post eam, de qua dixi grauissimorum ca-

ſtigationem, incunctanter probauerunt. Hæc ad te plurib⁹ verbis ſcripſi, vt te, qui pro tua in me ſingulari & mutua beneuolentia de mea exiſtimatione æquè ac de tua laborare ſoles, ſolicitudine, ſi qua ſupereſſet liberarem. Nam te in magna tunc fuiſſe, cum falſus rumor de noſtræ cauſæ iudicio, & quaſi mala pugna à turbarum architecto diſſipatus ad tuas aures peruenisſet, non ſolùm ex tuis, ſed etiam aliorum literis intellexeram. De pingui ſacerdotio, quo Caroli Cæſaris beneficio auctus es, tibi etiam atque etiam gratulor, idque gradum ad maiora fieri, & opto, & ſpero, vt magnæ ciuitatis antiſtes ex archimandrita factus, hominibus tuarum virtutum lumen fructuoſiùs oſtendas. Vale. Calend. Octob. 1551.

ARGVMENTVM.

Martino Oliuano S. Ioannis ad Petram Abbati, reditum in patriam, & negocium à Philippo Principe commiſſum, gratulatur, laudemque ſuam extenuat, quam contra Zoilos defendit.

I. Geneſius Sepulueda Mar. Oliuano ſancti Io. ad Petram Abbati.

S. P. D.

EPISTOLA LXVIII.

INCOLVMEM te Cæſarauguſtam vrbem patriam poſt longam peregrinationem remeantem perueniſſe, & in magni, & honorifici ſacerdotij iam pridem tuis virtutibus debiti poſſeſsionem deiectis aduerſarijs inductum fuiſſe, pergratum mihi fuit ex tuis literis intelligere. Illud quoque me delectauit, quod de Philippi principis, quem ad Valdolitum venerabundus ſalutaueris, humanitate in te, iudicioque memoras. Qui negotium, quod ſingularem tum rerum iurisque prudentiam, tum iuſtitiam, & integritatem requirit, tibi rectè committi exiſtimauit, nec mandare dubitauit. Quod verò te multis cum doctis hominibus collocutum, animaduertiſſe ſcribis, mihi primas in philoſophia conceſſu eruditorum inter Hiſpanos deferri, haud equidem me meæ tenuitatis conſcium tali dignor honore. Nam in latiſsima, & ingeniorum feraciſsima regione cùm in quaque ſcientia excellere magnum eſt, tum in philoſophia maximum, & certè longè mea facultate maius, in ea dico, non quam huius temporis ſophiſtæ profitentur, in nouo quodam philoſophandi genere, id eſt in nugis & puerilibus tricis tempus infeliciter terentes, ſed quam viri grauiſſimi & ſapientes tradiderunt, maximè Ariſtoteles, ſiue in natura rerum explicanda, ſiue in tradendis morum præceptis verſetur. Quanquàm me in huius philoſophi cuiuſque generis ſcriptis lectitando, è Græco in Latinum conuertendo,

quædam

quædam etiam ſcholijs enarrando multum temporis conſumpſiſſe non in eo inficias οὐ γὰρ ἀρνητέον χρή. Sed non defuerũt videlicet placidi homines, qui vt tuo mearum laudum ſingulari, quod præ te fers, ſtudio morem gererent, apud te mihi de philoſophiæ non vulgari cognitione blandirentur. Niſi fortè, quod magis ſuſpicor, in aliquos meos iniquos, & æmulos incidiſti, quorum quoſdam, exploratum habeo, de meis in philoſophia ſtudijs liberaliter prædicare ſolitos, non vt in hac ſeueriorum doctrinarũ parte meam exiſtimationem, cui minimè fauent, augeant, ſed vt meis Theologicorum argumentorum ſcriptis auctoritatem minuant, quæ ipſis inuitiſſimis, & contradicentibus confeci, & doctiſſimis grauiſſimisque Theologis approbantibus edidi. Nam primùm ijdem vtriuſque linguæ, eloquentiæ diuturnum ſtudium mihi obijciebant. Deinde cùm id parum procederet, cunctisque conſtare videretur, me quicquid huius facultatis nactus ſum, id totum partim in Ariſtotelem conuertendum, & enarrandum, partim in grauiorum doctrinarum locos tractandos, & quæſtiones explicandas conferre, & Romæ publico ſalario moralem philoſophiam docuiſſe, ad hoc artificicium ingenioſè, vt ſibi videbantur, deſcenderunt, ne quid intactum relinquerent, quo eorum ſcriptorum meorum, quibus ipſi offendebantur, auctoritas minui poſſe videretur, dum ſibi perſuadent, quantum mihi in philoſophiæ ſtudijs tribuitur, tantum in Theologicis detrahi, in quibus contenui, quoniam pigri homines cæteros ex ſeſe metientes, nec fieri nec perſuaderi cuiquam poſſe putabant, vt quiſquam in vtroque genere elaboraſſet, quos vtinam tam facile eſſet liuoris morbo, & obtrectandi libidine ſanare, quàm erroris conuincere, teſtibus maximis auctoribus, & veteris memoriæ ſapientibus, quorum nemo in aliqua doctrina principatum eſt conſecutus ſine eloquentiæ præſidio, & reliquarum diſciplinarum, quæ omnes inter ſe cognatæ ſunt, adiumento, quanquàm ea laus ſine magnitudine ingenij, indefeſſo ſtudio, & ætatis longitudine non contingit. Quorum præſtantium virorum induſtriam imitari me conatum fuiſſe profiteor, aſſecutum fuiſſe, mihi non arrogo, longè enim abeſt. Cæterùm hoc, quantulumcũq; ingenij eſt, quod certè vel mediocre mihi contigiſſe boni conſulerem, & ea diligentia, quam mihi præſidio comparaui, quantum in longa ætate profecerim, ſi quid profeci, æquiorum iudicium eſſe velim, non eorum, qui ex alienæ laudis obtrectatione, vel ſibi famam ambitione præpoſtera, vel ſuis erratis patrocinium per ſuperbam pertinaciam quærunt.

Vale.

ARGV-

ARGVMENTVM.

Anton. Augustino sacri palatij Auditori mittit libellum à se conscriptum : iurene an iniuria Barbari in Christianorum potestatem redigantur, eiusque iudicium expectat, num libellus edendus sit an secus.

Io. Genesius Sepulueda Antonio Augustino sacri Palatij causarum auditori

S. D.

EPISTOLA LXIX.

IVRE an iniuria barbari, quos Indos vocamus, pagani, idolorumq; cultores in Christianorum Hispanorum ditionem redacti sint, redigunturque, vt sublato idolorum cultu, paratioribus animis prædicationem euangelicam audire cogantur, dubitatum est à nostrorum doctis quibusdam hominibus, & non sine contentione in vtramque partẽ disputatum. Quam ego controuersiam dirimere cupiens, quæstionem dicato libello accuratiùs sum persecutus, & quid sentirem, testatus, rectè an secùs, maximè vellem tuo tuique similium eruditissimorũ virorum, qui Romam ex omni orbe Christiano confluere solent, grauissimo iudicio declarari. Causa pergrauis est, nec indigna, quæ talium virorum sapientia & auctoritate dijudicetur. Pertinet enim ad vniuersalem ecclesiam, & iustam rationem gentes paganas ad Christi fidem inducendi, Cui' quæstionis summam in morem scholasticum rationibus vtriusq; partis explicatis redactam tibi mitto. Erit igitur humanitatis officijque tui, vt primùm per te causam collatis rationibus pro tua singulari eruditione diligenter consideres, deinde viros aliquot, quorum tibi grauitas, & doctrina, iudiciumque maximè probetur, tum Theologos, tum iuris Pontificij peritos adhibeas, præsertim ex vestro Rotæ collegio, cuius est in toto orbe Christiano auctoritas grauissima, vt sententijs communicatis, quid hac in causa verum iustumque sit, & num libellus edẽdus esse videatur, constituatis, vt ego vestram auctoritatem secutus libellum vel vanum & inutilẽ, si vobis ita visũ fuerit, supprimã, vel incũctanter primo quoque tempore emittendum curem, si eisdem vobis (vt spero) ad publicum commodum, & declarandam in re grauissima veritatem pertinere iudicabitur. Vale. Ex Valdolito, septimo Calen. Septembris. 1549.

ARGVMENTVM.

Antonius Augustinus ad præscriptas literas respondet.

Antonius Augustinus Io. Genesio Sepul.

S. D.

EPISTO-

EPISTOLA LXX.

SVMMAM illius quæstionis de bello Indico, quæ à te de iustis belli causis pluribus verbis perdoctè perque eleganter disputatur, cum optimo Antistite Philippo Archinto P.M. Vicario, & cum religiosissimo viro Aegidio Foscarario sacri palatij Magistro, atque alijs grauissimis & doctissimis Theologis, ac iureconsultis communicaui, sic enim mihi per literas mandaueras. Omnes singularem in omni genere literarum eruditionem, & acre ingenium tuum semper admirati sumus atque coluimus. Hæc etiam nobis quæstio digna visa est, quæ in omnium hominum theatro tractaretur. res enim maxima est, & ad plurimos homines nostræ nationis ac gentis pertinet, neq; est à Rep. Christiana aliena. Itaque libellum ipsum pluribus exemplis describi, ediq; permisimus, te fortasse non inuito, qui quamuis hæc non eo animo scripseris, vt in vulgus manarent, tamen comprimi ea abs te & abscondi oportuerat, si non te digna euolatura fuisse putaueras. Tu nos ama, & vale. Roma, Calen. Apr.

ARGVMENTVM.

Apud Antonium Honcalam se excusat: quare apologiam scripserit in Erasmum.

Io. Genesius Sepulueda Antonio Honcalæ Doctori Theologo Canonico Auelensi S. P. D.

EPISTOLA LXXI.

EPISTOLAM tuam libenter legi, ex eaque cognoscere, tibi optimo viro, & Theologo primario meam in amicum illum nostrum (scis quem dico) apologiam probari, mihi fuit pergratum. Quòd autem me dehortaris, ne asperius agam in ordinem maximis præsidijs munitum, id cuiusmodi sit, nõ satis intelligo. Nam quem ordinem, seu familiam significare videris, hanc ego semper suspexi, & magna veneratione colui. Quòd si iniuriam, quę mihi ab vno vel altero monacho infertur, paulò liberiùs propulsare nitor, quod mihi leges omnes omniaque iura concedunt, cuius æquitatis est, hoc vel iniustum esse, vel ad totius familiæ iniuriam pertinere interpretari? Non improbo, inquis, defensionem, sed temperamentum requiro. At ego Hieronymum auctorem oppono, qui oportere negat in suspicione hæresis quenquam esse patientem. Et rursus dico, vnius hominis aut alterius causam cum toto ordine communicare iniquum esse. Præsertim cùm à nobis sint plerique eiusdem familiæ monachi doctissimi & grauissimi. Loquor autem de causa belli barbarici, nam de loco Pauli, quem mihi monachus ille obiecit, dissentire puto præterea neminem. Quæ à me idcirco

dicta ſunt,non ſolum,vt me tibi purgarem,ſed multò etiam magis,vt ſi hæc ex aliorum ſermone &querimonia ſcripſiſti,habeas quo me poſsis ab iniquorum calumnia vindicare.Atq; eò magis,quod res tota ſine vllo conuitio peracta eſt, nec quidquam aſperius in quenquam priuatim dictum,licèt quædam vniuersè iactauerim. Quæ ſi quis in ſuam contumeliam interpretabitur,is non à me,ſed à ſeipſo magis accuſari videndus erit. Vale.

ARGVMENTVM.

Ludoici Lucenæ conſilium probat, quo literarum gratia in vrbem profectus eſt, multaque addit de inuidorum calumnijs, à quibus ſe varijs modis vindicare conatur.

I. Geneſius Sepulueda Ludouico Lucenæ Artium & Medicinæ Doctori S. P. D.

EPISTOLA LXXII.

QVOTIDIE magis magisq; probo conſilium tuum optime atque doctiſsime Lucena,qui ex Hiſpania,vbi natus & ad multam ætatẽ educatus fueras,quam longo poſt tempore reuiſeras, Romã quaſi ad ſedem patriamq; communẽ eo conſilio, vt mihi diſcedens indicaueras,remigraſti,non vt ambitioni,& cupiditati ſeruires, vt tibi affirmãti facilè credidi,noui enim modeſtiam tuam,& ſingularem in omni genere continẽtiam,ſed vt otio literario,& honeſta libertate in ea regione atque vrbe fruereris,vbi magna eſt tum ſtudendi occaſio,tum facultas ſimpliciter & ſine fuco fallacijsq; degendi. Nam cum viris optimis, & doctiſsimis viuere,ac ſine inuidia , & obtrectatione philoſophari, nihil fingentem,nihil fictum audientem, nihil ad falſam virtutis ſanctimonieque oſtentationem ſimulantem,non calumnias,non ſycophãtias metuentem,id demum mihi non modò libertas , ſed inſtar etiam beatæ vitæ videri ſolet. Quanquam enim in Hiſpania multi viri optimi ſunt,& ijdem grauiſsimi,quidam etiam doctrina præſtantes, & animo candido,nulla tamen Roma eſt, quò tales homines confluentes, & commorantes tantarum commoditatum occaſionem præbeant, nec deſunt alij,& hi non pauci ex literarum ſtudioſis,qui ambitione quadam præpoſtera famam ſibi ex aliorum obtrectatione quærendam putent, præſertim ſi quis nonnihil nominis inter eruditos conſecutus eſſe videatur . Quod mihi ſi non ingenio, at induſtria , & pertinaci ſtudio, & diligentia in longa ætate contigiſſe , quanquam nemini offenſum, aut inuidioſum eſſe debuit , quoſdam tamen ſic exagitat , quaſi mea exiſtimatione nonnihil extante,ipſorum fama emergere nequeat. Qui vt duplici genere ſunt(pars enim linguarum & eloquentiæ, alij ſcientiarum ſtudia ſeparatim æmulantur) ſic duabus ſed contrarijs rationibus

nibus opinionem, nomenq; meum minuere conantur. Nam qui diserti videri volunt, & in vtriusque linguæ cognitione ætatẽ consumpserũt, hi mihi grauiorum doctrinarum, quas ab adolescentia colui, longi temporis studium, illi alteri operã in politiore literatura diu positã obijciunt. Vtriq; fieri posse negantes, vt quisqua simul in ambobus generibus magnoperè profecerit, in quorũ altero sit difficillimũ excellere. Quos vtinam mihi tam facile esset inuidiæ, arrogantiæq; morbo sanare, meq; magnorum virorum diligentiã non frustra æmulatum fuisse probare, quàm mendacij ab inertia vel tarditate profecti conuincere. Quotus enim quisque Græcorum vel Latinorum olim principem locum in doctrinis liberalibus, philosophiaq; tenuit, qui non idem facultate valeret suas cogitationes, atque præcepta culta oratione disponendi, & illustrandi? Cæterùm ego, qui quo in me quisque animo præter mea culpam sit, præstare nequeo, de obtrectatorum meorum inuidia haud equidẽ laborarem, si periculosis saltem calumnijs temperarent. Nunc quidam eò liuoris processerunt, vt occasionibus immineat mea vel dicta, vel scripta calumniandi, non solum in eo genere, vbi mendum litura tollitur, sed etiam vbi error infami palinodia more nostro vindicatur. Quod periculum nuper quidam nostrorum Theologorum mihi, tanquam in insidias per imprudentiam præcipitato, diuersis magnificis verbis cùm denuntiassent, sic meam causam libellis, & apologijs editis egi, vt eos fregisse viderer, ac doctis hominibus probasse eosdem, dum alienam insciti am insectarentur, suam prodidisse, & meos iniquos intemperantiæ suæ pœniteret. De quorum inuidentia, dum iusto dolore impulsus paulò concitatiùs memoraiem, illud in apologia quadam adieci, me longè æquiores externos homines expertum fuisse, quique candidiùs de meis studijs tum voce tum scriptis prædicarent, quam meorum Hispanorum quosdam. Et testimonio ætatis non frustra in studio literarum consumptæ mihi à viris doctissimis dato vsus sum, in primisque ex Italis à Paulo Iouio episcopo Nucerino, & Francisco Florido Sabino, & vtriusque verba sine locis & librorum titulis, vt mihi à te fuerant ex vrbe Roma missa, subieci. Nam libri nondum ad meas manus peruenerunt. Feceris igitur mihi pergratum, si vt verba, item loca, titulosq; librorum mihi primo quoque tempore, ne quis me finxisse putet, mittere nõ grauaberis. Cæterum quod pertinet ad iniquorum meorum inuidiam, hi fortasse non gentis nostræ primario vitio, sed communi hominum vtuntur, hoc est enim τὸ τὸν ὁμοτέχνον αὐτοῦ, καὶ κεραμεὺς κεραμεῖ κοτέῖ, καὶ τέκτονι τέκτων. Quid his maximè, qui eiusdẽ nationis, aut etiã ciuitatis sunt, vsu venire declarat illud eiusdẽ poëtę ζηλοῖ δὲ γείτονα γείτων. Cęterũ quod ait ἀγαθὴ δὲ ἔρις id in eos haud dubiè cõuenit, qui suis virtutib. sine alterius iniuria pitare vo

lunt,non in ieiuna, exiliaque ingenia, quæ laudis alienæ obtrectatione,& calumnijs nituntur,quorum est ἐρις κακόχαρτος καὶ ἀπαιμμητὴ Vale Calend.Ianuarij.1540.

ARGVMENTVM.

Ludouicus Lucena gaudet consilium suum quo Romam migrauerat Genesio probari, mittitque ad eum Pauli Iouij,Francisci Floridi & Petri Curtij de ipso elogia, & monet se propter paucorum zoilorum temeritatem,multis succensere.

Ludouicus Lucena I. Genesio Sepul. S. P. D.

EPISTOLA LXXIII.

PERGRATVM mihi est probari à te tali tantoque viro consilium meum remigrandi Romam. Nam quòd te ex meo sermone intellexisse ais,me non cupiditatem,aut ambitionem secutum esse, sed officium,& studiorum,ac honestæ libertatis rationem,verissimum est. Adde, quòd me locus ipse delectat, qui quasi theatrum est orbis Christiani,& in quo parietes ipsi,& vrbis ruinę eruditionem quandam prębere videntur,& nusquam est maior doctorum hominum vndique cōcursus, cum quibus, vt ais, viuere & philosophari iucundissimum est, quod tunc etiam mihi gratius erat, cùm tuo, tuique similium Iacobi Neylæ nostri,Ortiſijque optimorum,doctissimorumque virorum consuetudine frui licebat. Quæ de inuidis, & tuæ laudis obtrectatoribus scribis,molesta mihi,non tamen miranda acciderunt. Nam vt fulmina montes,ac æditiora loca tangere magis solent,quàm deiecta,sic magni viri,quàm parui magis patent iniquorum inuidiæ.

Pauli Iouij,& Francisci Floridi elogia, quæ ad te descripta locis non citatis miseram, nunc vt iubes locis, & librorum titulis adscriptis remitto,adiuncto etiam Petri Curtij honorifico testimonio.

Paulus Iouius Episcopus Nucerinus in libro de clarorum virorum imaginibus in Hispanorum mentione.

Sed hodie procul dubio Io. Sepulueda Cordub. ipsam eximiæ laudis artem tenet, qui Græcæ penitus linguæ, & scientiarum propè omnium validis instructus præsidijs, dum assiduè,atque ideo feliciter stylum exercet,eloquentissimus euadit. Franciscus Floridus Sabinus in apologia in linguæ latinæ calumniatorem. *Ioannem Sepulnedam Hispaniæ fœcundę nostri decus,philosophum, Theologumque egregium, prout par esset,celebrare, minus est opus, quàm vt à nobis commodè præstari possit, siquidem eius scripta exactam rerum cognitionem,miramque in latinitate candorem præferunt.* Petrus Curtius in libro apologetico pro Italis in Erasmum. *Quid in Gen. Sepulnedam Hispanum,qui Philosophiam, & Theologiam Græcis Latinisque literis grauiter perfecutus vtramque etiam orationis vbertate & vitæ grauitate decorauit, ad scribendum contra te traxisse cogites,nisi officium nisi pietatem?*

Hæc Italorum tuarum virtutum & doctrinæ prædicatio hoc plus ponde-

ponderis habere mihi videtur, quòd quamuis hęc natio ſtudijs literarũ maximè dedita ſit, ac eruditorum dignitati faueat, tamen ita ſibi placet interdum, vt ſuos tantùm Muſas ritè colere videri velit.

Quod verò pertinet ad noſtros Hiſpanos, nolo te propter paucorum, qui tibi negotium faceſſunt, temeritatem multis ſuccenſere, cùm maior pars, & in hac doctiſsimus quiſque tuam doctrinam & eloquentiam magni faciant, nec verbis ſolùm, ſed etiam ſcriptura prædicent. Sed in magna turba & ingeniorum varietate neceſſe eſt tale aliquid accidere. Vale. Roma. Calend. Aprilis. An. Chriſti 1549.

ARGVMENTVM.

Lętatur de Laurentij Caruajali bona valetudine, eumq; incitat ad ſtudia literarum alacriter proſequenda.

Io. Geneſius Sepulueda Laurentio Caruajali. S. P. D.

EPISTOLA LXXIV.

EX literis, quas ad me proximè miſiſti, te & rectè valere, & libenter in ſtudio literarum verſari didici. Vtrumque mihi fuit pergratum. Nam ſolet Salamantica adoleſcentium ſtudia literarum æmulantium valetudinem tentare, eorum præſertim, qui cœlo clementiori noſtræ regionis ab ineunte ætate ſint aſſueti ſiue aquarum id vitium eſt, ſiue plagæ rigidioris intemperies. Quod verò pertinet ad literas, multùm te in eis profeciſſe declarat ſtudendi voluptas, quæ magnum eſt ingenerati habitus, vnde manat, argumentum. Quippe id ſine multa in quoque genere nauata opera non contingit. Perge igitur, totoque animo in hanc curam incumbe, vt qua ratione cępiſti, ad virtutis doctrinæque ſummam perueniας. Hucautem ducentem viam optimè, voluptatibus, quæ iſtam ætatem ſolicitare ſolent, prætermittendis, & liberalium doctrinarum aſſidua meditatione munies. Quod vt diligenter facias, te domeſtica exempla, maiorumque tuorum ſpectata virtus adhortari debet, qui, quam partem virtutis ſibi colendam ſtatuerunt, in ea cum egregia ſua laude plurimùm elaborarunt. Nam viros generoſos aliud decet belli tempore, cùm ciues ad arma ratio Reipub. vocat, aliud populo longam pacem agitante. Et patriæ, diuerſis belli pacisque artibus, vel manu, vel conſilio rem gerentem conſulere licet, & vtrumq; pulcherrimum habetur, Vale.

ARGVMENTVM.

Valgoſano librario Pariſienſi ſcribit ſibi gratum fuiſſe, Ariſtotelis polyica à ſe conuerſa, ab ipſo eſſe edita, cupitque vt propter errata quæ propediem miſſurus eſt, recudat accuratius.

Io. Geneſius Sepulueda Vaſcoſano Librario Pariſienſi

S. P. D.

EPISTOLA LXXV.

OPVS Ariſtotelis de Rep. Vaſcoſane, quod ipſe è Græco in Latinem ſermonem vertendum, ac ſcholijs enarrandum curaui, à te potiſſimùm viro docto,& diligẽte excuſum fuiſſe mihi fuit pergratum. Nam & characteres mihi probantur, nec tuam vigilantiam magnoperè deſiderarem, niſi inter initia nonnihil dormitaſſes. Itaq; menda, quæ non pauca librum percurrendo videre contigit, adnotaui; nec dubito, quin me aliqua præterierint. Ex literis amicorum intellexi opus in Gallia, Italia, & Germania, Belgioque exceptum fuiſſe non ſine doctorum approbatione,& vt ſcribunt, applauſu, & tibi eſſe in animo rurſus propediem excudere. Quod ſi ita eſt, tuum erit, vt me certiorem facias, vt tibi errata, de quibus dixi, deſcripta, mittam, quæ niſi fuerint emendata,& noua vt fieri ſolet, acceſſerint, rationibus tuis & opinioni nonnihil decedat neceſſe eſt. Vt igitur res procedat, multùm te iuuabit diligentia mihi in emendatione libri adhibita,& quæ fortaſsis maior adnibebitur. Vale. Valdolito, Calend. Auguſt. An. 1549.

ARGVMENTVM,

Recognitionem ſuorum opuſculorum mittit Vaſcoſano, quam ab eodem ſeparatim edi pti,

Io. Geneſius Sepulueda Vaſcoſano librario Pariſienſi

S. D.

EPISTOLA LXXVI.

CHARTAM recognitionis meorum opuſculorum, quam Gaſpari Trechſello proficiſcenti ad te dederam, ſed auctiorem, mitto, quã vt ſic imprimendam mandes, peruelim, ea forma & characteribus, qui mea opuſcula, vt à Colinæo anno Chriſti, 1541, excuſa ſunt, imitentur. Quod vt primo quoque tempore facias, te etiam atque etiam rogo, etiam ſi Trechſellus alteram impreſſerit. Res eſt paucarum horarũ, & minimæ impenſæ, & hanc ipſam faciet Orator Cæſareus patronus meus. Ego tamen pro re exigua tibi magnam habebo gratiam. Centum exempla mihi ſatis erunt, quæ tradi volo hæredibus Colinæi, vt ſingula totidem meorum opuſculorum codicibus addantur, præter ſex aut ſeptem, quæ ad nos per trãſeuntes à Cæſare tabellarios mitti volo, quam curam

caram idem Orator, vt beneficium absoluat, suscipiet. Hoc cùm effeceris, erit diligentiæ tuæ, vt Trechselium, ne fortè laborem inanem capiat, certiorem facias. Vale. Ex Valdolito Nonis Iulij. An. Christi. 1550.

ARGVMENTVM.

Laudat Antonium Cordubam quod in iste ætate, relictis voluptatum illecebris literis animum adplicet, eique hanc quæstionem determinat:

Vtrum ars theorica præstet practicæ?

Io. Genesius Sepulueda Antonio Cordubæ.

S. P. D.

EPISTOLA LXXVII.

GRATVLOR tibi Antoni Corduba, qui adolescens ista fortuna, isto familiæ splendore, tot vndique illecebris auocantibus, sic in studia literarum incumbis, vt hæc cæteris omnibus iucunditatib. anteferre videaris, quod cùm anteà tuorum familiarium consentiente voce ad nos perferretur, proximè tamen ex tuis literis magno documento libentissimè cognoui. De rebus enim eiusmodi per eas me consulis, ac edoceri poscis, quibus nemo nisi philosophiæ, & optimarum doctrinarum perstudiosus solicitari solet. Quæris enim, qua ratione inductus Cicero ciuilem, hoc est eorum, qui in ciuitatum Reipublicæque administratione versantur, contemplantium vitæ, quæ cæterorum ferè sapientium iudicio potior, & præstantior habetur, præferendam esse in opere de officijs, vt persuadeat, contendit. Nam de veritate, vt video, non ambigis, & quidem magna ratione, quod enim Christi verbis in Maria, & Martha dijudicatum est, de hoc nefas fuerit Christianum hominem dubitare. Quamobrem hac quæstione, quæ, si quis in vtramq; partem disputare vellet, epistolæ modum excederet, omissa, quę mihi vt quæstioni tuæ responderem in mentem venerunt, paucis explicabo. Cùm duæ viæ ad colendam virtutem pateant, altera qua qui Remp. administrant, & rebus gerendis sunt occupati, altera, qua philosophi, & qui se rerum contemplationi dedunt, ingrediuntur, in vtrauis satis esse præsidij ad bene beateque viuendum, Peripateticorum dogma est, à quo nostri, id est qui Christianè philosophantur, parum, aut nihil abhorrent. Nisi quòd nostri felicitatem in hac mortali vita, quam peregrinationem potiùs, & exilium vocant, in spe duntaxat agnoscunt, Peripatetici rebus etiam felices esse tradunt, qui alterutro genere virtutis, modò non impeditæ fungantur, virtutis enim vsum nunc egestate, nunc aduersa valetudine impediri docent. Cæterùm potiorem facilioremque esse otiosorum, & contemplantium vitam, quàm eorum, qui negotijs & rebus gerendis implicantur, cũ Peripateticis nobis conuenit

uenit magno conſenſu qua tamen in parte magni viri, quorum, vt ſcribis, Marcus Tullius fuit, non defuerunt, qui ab vtriſque diſſentientes, eorum qui in Rep. militiæ aut togę adminiſtranda verſantur, vitam potiorem beatioremq; putarent, quàm qui ætatem in doctrinis, rerumq; contemplatione degunt. Diſſentiendi cauſa duplex mihi eſſe videtur, altera quòd qua quiſque in re vel excellit vel excellẽdi facultatem habet, hanc cæteris præitare, & potiorem haberi, vt cupit, ſic interdum ſibi perſuadet, ita fit, vt tum oratores, qui vel in ſenatu, vel in foro & cõcionibus quaſi dominantur, tum viri ſtrenui, qui in rebus domi foriſq; gerendis cum laude verſantur, cæteros præ ſe quaſi deſides, ignauos, & nihil agentes contemnant. Altera cauſa eſt, quòd in hac diſputatione quidam rationibus ſpecioſis magis quàm veris, hoc eſt, paralogiſmis abſtrahuntur, qualis illa ratio eſt, qua Cicero vtitur in libro de officijs primo, *quis*, inquit, *tam cupidus eſt in perſpicienda, cognoſcendaque rerum natura, vt ſi ei tractanti, contemplantique res cognitione dignißimas, ſubitò ſit allatum periculum, diſcrimenque patriæ, cui ſubuenire, opitularique poßit, non illa omnia relinquat, atque abijciat, etiam ſi dinumerare ſtellas, aut metiri mundi magnitudinem poſſe arbitretur, atque hoc idem in parentis, in amici re aut periculo fecerit.* Fallitur igitur paralogiſmo, vir alioquin doctiſſimus, non enim ſi qua res alicui, aut aliquo tempore magis expetenda, ſiue deligenda eſt, protinus eadem potior & melior habetur. Quod exẽplo cõmodiſſimo Topic. lib. 3. docet Ariſt. *Philoſophiæ*, inquit, *quàm rei familiari operam dare meliùs, & præſtantiùs habetur, ſi quis tamen rebus neceſſarijs indigeat, huic cura potiùs rei familiari adhibenda eſt, quàm philoſophiæ vacandum.* Sic igitur in Ciceronis exemplo, optimarum cœleſtiumque rerum contemplatio omni reip. adminiſtratione melior, & præſtantior eſt, tamen in ciuitatis, parentis, aut amicorum periculo omittenda contemplatio eſt, & Reip. aut amicis vel cum indignitate ſerniendum, non quòd hæc meliora ſint, ſed quia magis neceſſaria. Quo mihi pertinere euangelicum illud videri ſolet, *vnum eſt neceſſarium, Maria optimam partem elegit.* Nam audire verba Chriſti, & contemplationi vacare, optima vitæ pars erat, longeq; melior, quàm menſam, & res accipiendis hoſpitibus neceſſarias parare, at niſi Martha eã curã, qua nõ ſine laude fungebatur, ſuſcepiſſet, cõtra officium forſitan erat Mariã mun⁹ neceſſarium contemplationi tantiſper non anteferre. Item rei diuinæ, ac ſacrificijs intereſſe res optima eſt, multoq; melior, quàm texere, vel nere; at ſi qua materfamilias, quæ non aliunde poſſit, quàm ex huiuſmodi artificio liberos alere, hoc omiſſo, ſacrificiorum cauſa manè & veſperi diebus etiam profeſtis, in ſuorum fame & nuditate, & grandiore fortaſſe filia per occaſionem matris abſentis malè cogitante, tẽpla per ſpeciem pietatis frequentet, quis prudens conſilium eius laudet? quæ vt munere, quod ſine peccato præteriri poteſt, fungatur, officium neceſſa-

ceſſarium negligit, contra legem diuinam & naturalem, reclamante ipſo Deo, *Obedientiam volo, non ſacrificium.* & Paulo, *Qui non habet curam ſuorum, & maximè domeſticorum, fidem negauit, & eſt infideli deterior.* Simpliciter igitur auctore philoſopho vt res quæque optima eſt, ſic maximè deligenda, alicui tamen vel aliquo tempore vt neceſſaria meliori præferatur, ordo naturalis, id eſt lex æterna poſtulat, quam voluntatem eſſe Dei Auguſtinus interpretatur. Sed redeo ad Ciceronem, qui alia quoque oratione dum laudem, & popularem gloriam cupidiùs ſequitur, in errorem lapſus eſſe videri poteſt. Nam vt philoſophi, & his vita ſimiles viri moderati gloriam, & res humanas magno animo contemnunt, paruoque ſunt, & parabili contenti, ſic ferè, qui naturæ adiumentis inſtructi, ſe rebus gerendis dedunt, vtrumque maximè conſectantur. Quãquam enim melior, &, vt Cicero ipſe ait, facilior & tutior, minusque alijs grauis, aut moleſta vita eſt otioſorum, tamen fructuoſior hominum generi, & ad claritatem amplitudinémque aptior eorum, qui ſe ad Rempub. & magnas res gerendas accommodarunt. Cæterùm in magnarum rerum & facultatum dignitate, & natiua perfectione æſtimanda, vtilitatem nihil momenti addere, doctrinarum & artium inter ipſas comparatio magnoperè declarat, quarum, vt quæque maximè ſeipſa contenta eſt, & ſponte ſua, ipſiusque cognitionis duntaxat gratia, nõ propter aliud aduentitium expetitur, hoc maioris dignitatis ac potior habetur. Quo argumento Philoſophus primæ philoſophiæ, quam eandem Theologiam vocat, principatum in doctrinis tribuere non dubitauit, quia & de reb. optimis & diuinis eſt, & Dei ſcientiam æmulatur. Quæ omnia vt contemplationis propria ſunt, ſic vitæ actiuæ, eiuſque rationibus aliena: quanquam neminem eſſe idem Philoſophus docet, qui perpetuam vitam in contemplatione ducat. Sæpe nauique homines tum ſuis, tum patriæ, vel cognatorum & amicorum temporibus atque rationibus, à contemplatione, in qua maximè adquieſcũt, ad officia neceſſaria, & res vel publicè, vel priuatim gerendas auocari. Itaque ſolius Dei eſſe, nullis in contemplatione negotijs externis, nullis curis, aut moleſtijs interpellari. Vale. Gorduba poſtridie Non. Maij. 1552.

ARGVMENTVM.

Gaſpari Villalpando rationibus oſtendit, ſibi non probari eorum opinionem, qui putant Ariſtotelẽ à Pythagorica παλιγγενεσία nõ abhorruiſſe nonnullorumque ſententias adfert, de animæ creatione & æternitate, manetque in ſuo de libris exotericis iudicio.

Io. Geneſius Sepulueda Gaſpari Villalpando S. P. D.

EPISTOLA LXXVIII.

IMprobari tibi eorum perſuaſionem ſi qui putant Ariſtotelem à Pythagorica illa παλιγγενεσία non abhorruiſſe, nihil miror, cùm idem Ariſtoteles in libro de Anima primo, hanc Pythagoricorum non opinionem vocet, ſed fabulam. Cæterum mea, de qua te Sebaſtiani Leonis mei familiaris literis intellexiſſe ſcribis, non perſuaſio eſt, ſed ſuſpicio: quanquam ne ſuſpicari quidem mihi vnquam in mentem venit, placuiſſe Philoſopho humanas animas in aliorum animalium corpora migrare. hoc eſt enim, quod ille planè fabuloſum eſſe certiſſima ratione confirmat, à quacunque anima quoduis corpus ſine diſcrimine formari poſſe & animari, cùm propriam quodque animal ſpeciem & formam habere cernatur. Alia ratio eſt, ſi hominis defuncti anima in alterius naſcentis hominis corpus migrare, ipſumque animare exiſtimetur. Quod licèt ſit, vt eſt, commentitium, non tamen Ariſtotelica illa ratione redarguitur. Magni enim refert, duo corpora alterũ elephanti, exempli gratia, alterum hominis, quorum habitus & conſtitutio plurimùm differunt, eadem anima deinceps informari, an in duo corpora humana eandem animam rationis compotem diuerſis temporibus recipi dicas: quorum vtrumque quia non modò Pythagoræ, ſed etiam Platoni placuiſſe conſtat, ſuſpicari mihi in mentem venit, Ariſtotelem magiſtri ſententiam vna parte reiecta, in altera ſecutum fuiſſe, vt hac ratione in æternitate mundi, quam ipſe aſſerit, animarum rationis compotum infinitum numerum, cùm morte non deleantur, effugeret. Animas enim humanas immortales eſſe Ariſtotelis etiam ſententia, certum habeo, quod ipſe erudito Commentario, quod nuper libenter perlegi, magno ingenio, & egregia doctrinæ Ariſtotelicæ cognitione collegiſſe mihi viſus es. Hanc enim animarum migrationis plagam accipere, leuiùs puto, quàm illam alteram de vnitate cunctorum hominum intellectus, quam Themiſtium, Alexãdrum Aphrodiſienſem, noſtrumque Auerroem conuenienter, vt ipſi ſibi videbantur, Ariſtotelis ſententiæ probaſſe videmus. Quod eis accidit, dum explicare aliter non poſſent, quomodo non pugnet cum reliqua Ariſtotelis doctrina, animam rationis compotem, quam intellectum agentem ipſe nominat, ſuam cuiuſque hominis haberi, & eandem incorruptibilem eſſe & immortalẽ, quod idem ſæpe in libris de Anima teſtatur, ſed apertiſsimè libro primo (tex. 65.) vbi intellectum agentem ſubſtantiam quandam eſſe, nec interire teſtatur. & in tertio (tex. 10.) eundem ſeparatum, immortalem, & ſempiternum eſſe, idque præfatus, hoc quod mihi ſuſpicionem mouet, adiecit, *Sed non meminimus*, inquit, *quoniam hic intellectus perpetuus eſt immunis, paſſiuus autem ſine quo nihil intelligit, mortalis eſt*. Hoc enim dicere videri poteſt, intellectum, qui nunc per migrationem eſt, exempli gratia, Iulius, & priùs fuerat Alexander, non meminiſſe eorum, quæ ab Alexandro viſa, auditaúe fuerunt, propterea quòd intellectus paſsiuus, id eſt, phantaſia,

ζασία, seu facultas imaginandi, sine qua nec intelligere datur, nec meminisse, cum corpore extinguitur, & impressa per sensum phantasmata, id est, rerum imagines, quarum contemplatio intelligere est, & meminisse, simul delentur, & alia imaginandi facultas nascenti homini ingeneratur. Atq; hęc quidem de Aristotelis opinione, qui mundum æternum, & species rerum mundo coæuas esse putauit: non enim de veritate quęrimus, quæ nobis, id est, Christianis oracula diuina patefecerunt, Mundum à Deo creatum esse, animas rationis compotes aliquando non fuisse, nec tamen interituras, quanquam de ipsarum initio inter pios etiã & catholicos controuersia fuit, nec defuerunt, qui eas initio rerum cum angelis simul creatas à Deo fuisse existimarent, & in prima corporum generatione in suum quamque semel scilicet è cœlo demitti: quibus de rebus si legere libuerit, Augustinus in epistola, quæ est ad Marcellinum (epistola. 7.) Gregorius Epistolarum libro septimo (epistola. 53.) & Hieronymus contra Rufinum (libro. 2.) pluribus verbis disseruerunt, nec eorum iudicio hæc opinio damnata est. Cæterùm posteriorum Theologorum consensus est (sententt. 2. distinct. 17.) animas in sui quamque corporis generatione creari, & ipsum informare. De libris exotericis quid sentirem in scholijs à me in opus Aristotelis de Republica editis, vt nosti, testatus, sum, non ignarus magnos viros tum Græcos, tum etiam Latinos aliter prodidisse. Sed certam rationem, quam secutus mihi fuisse videor, omnibus omnium coniecturis, & opinionibus potiorem habui, & semper habebo, auctore Augustino (de ciuit. lib. 1. cap. 23.) donec me certior alia, si qua erit, in diuersum reuocauerit. Nec meum animum offendet, si quis meam opinionem non ambitiosè & leuiter, sed veritatis gratia grauibus, & doctis rationibus refellere curabit. Ego verò cuiuscunque ingenio, & industria fuero errore, si errorem esse conuicerit, liberatus, huic ingentem habebo gratiam. Antonio Cordubæ nostro meis verbis plurimam salutem renunciabis. Vale. Corduba, nono Cal. April. 1552.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS EPISTOLARVM LIBER VI.

ARGVMENTVM.

Alphonso Stunicæ Marchioni explicat suam opinionem de ista quæstione: Vtrum columbas educare, quæ non condititijs cibarijs alantur, sed agrestibus seminibus sese ipsæ pascant, sit contra iustitiam.

I. Genes. Sep. Alfonso Stunicæ Gibraleonis Marchioni & Bellalcazaris Comiti S. P. D.

EPISTOLA LXXIX.

EX LITERIS, quas ad me proximè tuus Franciscus Metina misit, solicitari te cognoui quæstione quadam, de paruis quidem rebus, publica tamen & magna, vtique si ad Theologorum controuersiam spectes, à quibus nondum est satis dijudicata, num columbas educare, quę nõ condititijs cibarijs alantur, sed agrestibus seminibus sese ipsæ pascant, sit contra iustitiam, sic vt domini damnum præstare debeant, si quod ab illis fuerit alienis segetibus datum. Quoniam igitur rem non ingratam me tibi facturum scripsit, si quid mei iudicij esset, paucis explicarem, obsequar voluntati tuæ, nec te longiore oratione tenebo. Damna non solùm quæ per se quisque, sed etiam quæ per animalia sua dederit, sarciri oportere ius naturale est lege pontificia explicatum (c. si culpa. de iniurijs & dam. dat.) sed hæc lex cũ iusta sit, & à iure diuino, ac vt dixi, naturali ducta, sæpe tamen æquitate quadam item naturali temperatur, si damnum exiguum sit, & publicam vtilitatem attingat. Ab agro alieno pascuo consito, vel frumentario pecora sua continere, ius est, & hanc curam qui nẽgligit, aliena inuadit. At iusta lege cautum est, & moribus inualuit, vt post conditam messem alienum agrum depascere liceat impune, quid ita? nempe quia damnum priuatum est paruũ, & pertinet ad bonũ publicum, quo minore impendio alantur pecora ad victũ, & vestitũ Reip. nec essaria, ac proinde minore pretio vẽdantur. Itẽ fera animalia, vt lepores, & cuniculi priuatis possessionib. multò etiã magis, quã columbæ nocere solẽt, at hoc priuatorũ damnũ principes,

cipes, quique Reip. cum ſumma poteſtate præſunt, ſine vlla culpa cùm prohibere poſsint, tamen propter publicam vtilitatem negligunt. Nec ſolùm huiuſmodi paruarum ferarum ſaluti, ne penitus abſumantur, capi eas procreandi ac niuium tempore vetantes, conſulunt, ſed etiam ceruos, & capreas toxico venatorio interfici prohibent, ne huiuſmodi animalia, quæ natura in publicam hominum vtilitatem cibi, & aliorum vſuum gratia procreauit, magnoperè minuantur. Nec tamen damna ab eis priuatis hominibus data ex publico ſarciuntur. Quæ ratio eodem modo conuenit in columbas, quæ agreſtibus ſeminibus magna ex parte paſcuntur. Harum enim viuaria, quę columbaria nominantur, idcircò publico more permittuntur, pœna etiam inſidiantibus conſtituta, quia paruum damnum eſt, & bonum publicum attingit. Itaque principis, qui totius populi, ac Reip. perſonam gerit, voluntas per morem & legem non ſcriptam parua damna à columbis data dominis condonare videtur, vt pœna damni dati non teneantur, non magis quàm domini pecorum alienum agrum poſt meſſes conditas depaſcétium. Neutrum enim fit inuitis agrorum dominis, qui in Principis voluntate, in quem populus ſuam poteſtatem tranſtulit, conſenſiſſe intelliguntur, ac proinde datum damnum condonare videntur. Hæ autem leges & mores legem illam diuinam, & rationem eius imitantur, quæ meſſem ad ſolum vſque ſecari, & remanentes ſpicas colligi vetabat (Leuit. 23.) vt ex ſua quiſque ſege te aliquid ad publicos pauperum, quæ maxima populi pars eſt, vſus relinqueret. Hoc enim ſine agricolarum damno non fiebat. Sed quia id erat exiguum, & ad multorum vſum pertinebat, ferre agricolæ ijdem lege à Deo lata iubebantur, qui nullam vnquam ad ſuam, ſed omnes leges ad publicam hominum vtilitatem ferre conſueuit. Illud quoque quod eſt in ſacris prouerbijs, *Per me reges regnant, & legum conditores iuſta decernunt*, declarat iuſta Principum decreta, ſiue tacita ea ſint, vt mores populi ſilentio Principis firmati, ſiue ſcripta auctoritatem à lege æterna ipſoque Deo ſortiri. Iuſtum autem intelligitur, quod ad bonum publicum refertur, auctore philoſopho libro 3. de repub. & Thomæ primi libri parte prima quæſtione nonageſimaſexta (ar. 4.) quo in loco de vniuerſo genere iacturæ, quam populares legibus aut moribus propter bonum publicum ſubire coguntur, prudentiſsimè differit. Alia ratio eſt, ſi quis cuiuſcunque generis animalia non ad vſum, qui ad multos peruenire poſsit, ſed animi ſui cauſa, gratiaq; voluptatis alat, ab his enim illata damna dubium non eſt, quin tum diuino, tum etiam humano iure ſint ſarcienda. Vale.

ARGVMENTVM.

Conſulo Pereſio Mathefeos ſtudioſo, explicat locum Plinij lib. 2. cap. 11. Immenſum eſſe &c. quare per ſolem vmbræ parallelæ iaciantur, & quomodo ſol per æquinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus vmbras abſumat.

I. Geneſius Sepulueda Gonſalo Pereſio.

S. P. D.

EPISTOLA LXXX.

GRatiſsima mihi fuit epiſtola, quam ad me proximè miſiſti, non ſolùm propter opinionem, quam de meis ſtudijs tua conſuetudine præfers, qui libenter de his ſoles, dum ſcilicet tuæ in me mutuæ beneuolentiæ indulges, cum egregia mea laude prædicare, ſed etiam quia ſimul ex eiſdem literis intellexi, te in tuis maximis occupationibus aſsiduaque opera, quam principibus noſtris in ſecretioribus epiſtolis impendis, Philoſophiæ, & Mathematum ſtudijs, ſi quid temporis à negotijs vacuum contingit, tribuere; vt non modò vtriuſque linguæ notitia, ſed etiam doctrinarum cognitione valeas. Itaq; Aſtrologicis & libris & inſtrumentis comparatis, libenter in erudito Mathematicorum puluere verſaris, vt indicat illud quod ſcribis, ſolicitari te quæſtione quadam ad ſolis magnitudinem, & vmbrarum rationem pertinente, quæ nuper à nobis diſputari cœpta eſt, nec tamen ſatis dijudicata, quamq; tibi à me velis per reſcriptam epiſtolam explicari. Nata eſt aũt quæſtio ex verbis illis, quæ Plinius libro ſecundo capite vndecimo naturalis hiſtoriæ de ſolis magnitudine memorãs, ſcripta reliquit, *Immenſum*, inquit, *eſſe conſtat, quia arborum in limitibus porrectarum in quotlibet paſſuum millia vmbras paribus iaciat interuallis, & quia per æquinoctium omnibus in meridiana plaga habitantibus ſimul fiat à vertice.* Quæris enim, & quidem magna ratione, quî fieri poſsit, vt ſolis terra centum ſexaginta octo circiter partibus, auctore Ptolemæo, maioris immenſitas faciat, vt arborum in longiſsimum ſpatium porrectarum vmbræ παραλλήλοι ab eo iaciantur, cùm luna, quam vinci conſtat terræ magnitudine, idem efficiat, vt ipſe quoque meo monitu notaſſes. Præterea ſi ſol æquinoctij die ob eandem vaſtitatem omnibus habitantibus in meridiana plaga vmbras abſumit, vt neceſſe eſt, ſi omnib. fiat à vertice, cur cùm ſit quam tota terra tot partibus amplior, nõ idem facit per totum ſpatium, quod ſimul illuſtrat? Faciam igitur quod iubes, & quidem libenter, eoq; expeditiùs, quòd me non imparatum offendis. Nam me idem ſcrupulus, eadem cogitatio multos dies ſolicitauerat, impuleratq;, vt rem accuratiùs intentioreq; animo pertractarem.

Arborum in longiſsimum ſpatium porrectarum vmbras paribus interuallis à ſole iaci, vſqueadeò verum eſt, vt omnes omnium arborum corporumque vmbræ vbique terrarum, quicquid eodem tempore radijs ſolaribus illuſtratur, paribus interuallis iaciantur, quod ad medias vmbrarum lineas referendum eſt, quæ nuſquam concurrent, etiam ſi in

infinitum

infinitum recta ex vtraque parte protendantur. Cuius rei cauſam non eſſe in tanta ſolis vaſtitate, certiſsimo argumento eſt, quod ſcribis de luna, qua lucente vmbræ eodem modo parallelæ iaciuntur. Nec enim ſol materias, vnde vmbræ iaciuntur, per ſui partes illuſtrat, ſed ad ſingulas etiam minimas vmbras iaciendas totus in pyramidem, vt neceſſaria ratione docemur, rotundatur, cuius pyramidis baſis eſt pars ſolis quaſi tympanum diametris æquale: quod tympanum per ſingulas pyramides ita variat, vt nullæ duæ vmbræ eodem temporis puncto poſſint à duabus pyramidibus in plano dirigi paribus interuallis. Quippe quarum ea ratio eſt, vt quò longiùs ducuntur, eò magis earum cuſpides inter ſe diſcedant, quæ deſcriptis in plano figuris facilè perſpicies, duabus ſcilicet, aut pluribus pyramidibus, à circulo qui ſolem referat, ad materias opacas minùs etiam inter ſe diſtantes quàm diameter circuli pateat, ductis. Non igitur vaſtitas ſolis, ſed ipſius terræq; rotunditas facit, vt vmbræ parallelæ iaciantur. Idem enim faceret ſtella multò etiã quã luna minor infra lunam collocata, quæ omnia planè deprehendes, ſi animũ à planicie, quam terra oculis præferens nonnunquam parum intentos in errorem inducit, ad terræ veram & Mathematicis cõfeſſam rotunditatem reuoces, ſic enim omnes vmbras inter ſe paribus interuallis neceſſariò iactari deprehendes, pyramidibus ſolarium radiorum ad latera rotunditatis vt materiæ collocatæ ſunt, deductis, eodemq; modo exploratum erit, quod Ariſtoteles Mathematiciq; tradũt, omnes lineas rectas rectam meridianã ad angulos rectos vbicunq; terrarum ſecantes, ortum æquinoctialem oſtendere. Ad quã quæſtionẽ explicandam, theoremaq; mõſtrandũ, cùm fruſtra viros doctiſsimos conſuluiſſem, aptiſsimũ inſtrumentũ cõmodamq; rationẽ reperiſſe mihi viſus sũ, quã paucis explicabo. Deſcribatur in plana charta linea meridiana, cuius inueniendæ cõmodiſsimã rationẽ Vitruuius lib. 1. de Architectura tradit, deinde aliæ rectæ itidem, quotquot libuerit, trãſuerſæ per hanc ad angulos rectos paribus interuallis perducãtur. Tum faciamus pro ſole corpus ſphæricum luminoſum amplius tota charta ad capita linearum collocari, atq; inde pyramides ad media linearũ arborib. cõfita deduci. Hoc enim ſi fiat in plano, apparebit fieri non poſſe, vt vmbræ paribus interuallis iaciantur. Cæterùm ſi charta eadem cylindro circundetur, ſic, vt terram cum lineis contingentibus ſolem ſpectantibus imitetur, vmbras parallelas per eas lineas pro ratione pyramidum iaci, non poterit dubitari, eaſdemq; omnes in corpus ſolis æquatorem centro ſuo poſsidentis ſic ſpectare, vt circuli cuiuſdam idem centrum ambientis terræ diametro paris circunferentia terminentur. Quod verò Plinius idẽ, ſolẽ per æquinoctiũ omnibus in meridiana plaga habitantibus ſimul à vertice fieri tradit, id ſi ad viuum reſeces, defendi omnino non poteſt, nõ dico ſi meridianã plagã omnem torridã Zonam appellet, in

pellet,in qua per æquinoctiũ meridiani temporis pũcto (hoc enim fine controuerſia ſpectatur)cum paululum ab æquinoctiali circulo diſceſſeris;vbique vmbræ aliæ ad Septẽtrionem,aliæ ad Auſtrum, vt libellus de Sphæra docet,iaciuntur,ſed etiam ſi mediam regionem duos omnino gradus patentem plagæ meridianæ vocabulo ſignet. Non enim vt gnomonis ſub ipſo æquatore ſiti ſol meridie vmbram abſumit, ſic item alterius vno gradu ab æquinoctiali remoti, quoniam ſi ita eſſet, eius gradus differentia per ſolem,& aſtrolabium percipi non poſſet, cui ratio Mathematicorum aduerſatur.Cleomedes quidem Theorię libro ſecundo ad Syenem ſole Cancrum obtinente meridiano diei articulo vmbras abſumi in orbem refert, cuius diameter quadringenta ſtadia, hoc eſt,paſſuum quinquaginta millia pateat, quod ſi verum eſt, meridianam illam plagam,de qua Plinius memorat,ad eaſdem anguſtias reuocari neceſſe eſt. Vale.

ARGVMENTVM.

Diſputat cum Franciſco Argoti de Barbaris in Hiſpanorum ditionem redigendis.

I. Geneſius Sepulueda Franciſco Argoti.

S. P. D.

EPISTOLA LXXXI.

EPISTOLA tua, per cuius omnes partes cum egregia quadam humanitate mirificum in me ſtudium, & amorem præfers, reddita mihi eſt ad meum prædium Marianum, quò multis ante diebus ſtudiorum animiq́ue cauſa, amœniſsimi per ſe loci verna iucunditate multipliciter inuitante,ſeceſſeram, ſimulq́ue doctiſsimam tuam commentationem accepi, & diſceptationem cum homine docto habitam libenter perlegi.Quanquam faciliùs erat calumniam refellere, quàm orationem falſitatis conuincere.Nam Barbaros iſtos noui orbis, quos Indos vocamus,bonis ſpoliare,& in ſeruitutem redigere, ius non eſſe verum eſt.Sed mihi hanc ſeueritatem, à qua longè abſum, obijcere, hominis eſt,qui cauſæ iam mea opera,& magno doctorum aſſenſu damnatæ diffidens à mendacijs,& calumnijs præſidium petit.Non ego Barbaros illos in ſeruitutem abſtrahendos eſſe dico, ſed in ditionem redigendos,non bonis ſpoliandos,ſed ſine iniuria conſeruandos, nec heriliter eis,ſed regiè ac ciuiliter ad ipſorum ſcilicet vtilitatem imperandum:vt primum Barbaricis moribus ſublatis,humanè, & ex lege naturæ viuere cogantur,deinde præparatis ad Chriſtianam religionem excipiendam animis,in veri Dei cultum per Apoſtolicam manſuetudinẽ pijs,blandisq́ue verbis inducantur. Quod verò ais,iuſtum eſſe fortio-

res,ac

res,ac potẽtiores infirmioribus imperare,id à te sic dictum accipio, dũmodo subsit iusta causa debellandi. Nam imperium iniuria quæsitum iustum esse non posse,ipse quem citasti,auctor est Aristoteles, qui hanc ipsam sentẽtiam in libris de Rep.si purè & simpliciter accipiatur, refellit. Alia est prudentium,& humaniorum in dissimiles causa. Nã gentes humanæ suo naturali iure imperium in Barbaros sibi deposcunt, nõ ad iniuriam,& herilem dominatum,sed ad officiũ,& humanitatem: vt barbari ex moribus natura damnatis in melioris,mitiorisq; vitæ cultũ per iustas,& naturæ consentaneas leges traducantur,& vtriq;, clientes & princeps,natio vicissim ope mutua,mutuisq; officijs subleuentur. Iacobum Argotem propinquum tuum, cuius eximias virtutes commemoras,& propensam in me voluntatem exponis, vtroq; nomine charissimum habeo,& dignum duco,quem omnes diligant, egoq; in primis & colam,& obseruem. Vale.

ARGVMENTVM.

Respondet Francisci Argotis petitioni,de columbis per agrestia semina educandis, & refutat cuiusdam Iurisconsulti obiectionem contrariam.

I. Genesius Sepulueda Francisco Argoti.

S. D.

EPISTOLA LXXXII.

PERGRATA perq; iucunda mihi fuit epistola tua, qua tum in me propensum animum,ac mei nominis studiosum liberali oratione & humanissimis verbis declarasti. Qua in re quoniàm prouocatum pari voluntate non respondere, turpe habetur & inhumanum, haud equidem committam, vt ipse mutuum meum officium in eo genere iure possis accusare. Quod quæris de colũbarum educatione, ego feras columbas,quæ se agrestibus seminibus pascant, erectis columbarijs educare,non esse contra iustitiam,nec ab eis illata damna sarciẽda, probabile mihi videri,magno amico iudicium meum exquirenti subiectis causis per epistolam respondi. Qua tu,cùm forte in eius exemplũ incidisses,perlecta,me eisdem de rebus, quid sentiam per literas percunctaris. Hoc videlicet,vt opinor, innuens, moueri te oratione acuti hominis,& iurisperitissimi,qui aduersus meam sententiam, quam ipse perdoctè defendebas,magna,vt scribis,contentione,incertum per ambitionem,an ex animi sententia differebat. Ego verò in ea disputatione,quam mihi pericripsisti,nihil ab illo allatum puto, quod in epistola mea fuerit prætermissum,nihil obiectum,quod non facilè possit ex nostris fundamentis refelli. Nam quòd lege ciuili sancitum esse ais,

vt damna, quæ per ſe quiſque, vel per animalia ſua intulerit, ſarciantur, & iuſtam legem etiam ciuilem non ſine peccato violari libenter ipſi omnem hanc ſolicitudinem remiſiſſemus externa & ciuili lege confirmandi, quę à nobis poſita ſunt, & lege pontificia firmata, quam eandem diuino & naturali iure niti fatemur. Non igitur actum agere, ſed de iuſtitia inductæ à nobis exceptionis diſputare docti hominis erat, & perſpicacis. Num parua priuatorum damna, quę ad publicum bonum referentur, à communi lege excipienda ſint, vt nobis æquitatem quandam naturalem, & publico gentium more probatam ſequẽtibus videtur, & in eo ſi aliter ſentiret, noſtram opinionem nõ tam hominum doctorũ, quos interdum videmus, vt neceſſe eſt, in longis operibus dormitare, quàm certioribus rationibus refellere. Quid igitur ego ſentiam, quibus rationibus, & quaſi fundamentis nitar, illa mea epiſtola te facilè docebit, nec erit difficile tibi viro docto & acuto ex eiſdẽ, ſi accuratiùs conſideres, diſsidentium cauillationes confutare. Si quid præterea deſiderabis, fieri enim poteſt vt nos pro noſtra imbecillitate præſertim in tãtis tenebris allucinemur, & ad latentem aliquam ſalebram imprudentes offendamus, tuum erit oculatiores intelligentioresq; ac minus occupatos conſulere. Vale Corduba poſtridie Non. Aprilis. 1552.

ARGVMENTVM.

Laudat eiuſdem Argotis in patriam amorem eumque dum ab ipſo quædam encomia Cordubæ communis patriæ colligi cupiebat, remittit ad libellum à ſe de appetenda gloria conſcriptum.

I. Geneſius Sepulueda Franciſco Argoti. S. P. D.

EPISTOLA LXXXIII.

PATRIAM tibi eſſe chariſsimam, teq; Cordubæ, vbi honeſtiſsimo loco natus es, ſingulari quodam amore teneri, quod omnibus partibus epiſtolæ, quam ad me miſiſti, profiteris, lætor equidem, & laudo. Nam qui patriæ amore ducitur, is ſi quidem ſibi conſtare velit, enixè dabit operam, vt eidem, quantum in ipſo fuerit, vbique laudi ſit & ornamento. Quod cùm ab omnibus probis ciuibus poſtulandum & ſperandum eſt, tum ab eis maximè, qui domeſticis exemplis ad gloriam, quod tibi accidit, excitantur. Neque verò mirum eſt, te patriam adamare, vrbem iam olim præclaram, alumnorum bellica virtute, & doctrinarum ſcientia in primis nobilitatam, præterea regionis felicitate, ſiue vbertatem ſpectes, ſiue agri amœnitatem & cœli temperaturam quæras, nulli terrarum poſthabendam, cùm Homericus ille Vlyſſes vir

ſes vir ſapientiſsimus Ithacam patriam ſuam in aſperrimis ſaxis, vt Cicero ait, tanquam nidulum affixam immortalitati prætuliſſe memoretur. Quòd autem hortaris, vt quæ in auctoribus ad laudem Cordubæ communis patriæ pertinentia notauerim, in vnum quaſi encomium congeram, non eſt quod vacui ſcriptoris, & ſcribendi argumenta quæritantis onus mihi homini occupatiſsimo, & mole neceſſariorum ſtudiorum preſſo imponas. Cæterùm adoleſcens iſta ætate, qua tu nunc es, & iſto animi feruore libellum ſcripſi de gloria appetenda, in quem aliqua congeſsi iſti tuæ voluntati non aliena, vnde ea petere licebit, editus eſt enim libellus, & cum cæteris meis opuſculis fertur. De conditore nihil, quod equidem legere meminerim, traditum eſt, niſi quòd Strabo Cordubam Marcelli opus eſſe ſcripſit, non, vt opinor, quòd ab eo condita ſit, quam eſſe multò antiquiorem certum habeo, ſed quòd Patricios Romanos cum ſelectis indigenis in eam coloniam, quæ idcirco Patricia cognominata eſt, Marcellus deduxerit. Nam ante bellum ſecundum Punicum nondum imperio Romanorum in Hiſpaniam vlteriorem progreſſo, Cordubam Bæticæ principatum obtinuiſſe declarat Silij Italici carmen, qui de gentibus Hiſpaniæ, quæ Annibalem in Italiam infeſtis ſignis proficiſcentem ſecutæ ſunt, memorans ait.

Nec decus auriferæ ceſſauit Corduba terræ.

De cœli regione non dubium eſt, quin quarto climate Corduba contineatur, quod medium locorum tenet, ac proinde cœlo vtitur ex omnibus temperatiſsimo. Guajardus noſter, quod ipſi per literas mandaueras, mecum egit diligenter, vt eſt in omni genere officioſus: ſed ad cætera iam ſuprà reſpondi. Errata, quibus Librarij opus Ariſtotelis de Repub. à me conuerſum & enarratum multis in locis deprauarunt & emendationes, cum his ad te literis mitto: quas cùm ſcribebam, paucis diebus in prædium meum Marianum, inde in vrbem cogitabam. Vale. Ex hybernis meis Putalbanis, quinto Idus Februar. 1554.

ARGVMENTVM.

Prædium ſuum Marianum cum Leopoldi Auſtrij Epiſcopi Corduberſis latifundio comparat & vtrumque pulcherrimè deſcribit.

I. Geneſius Sepulueda Leopoldo Auſtriæ Epiſcopo Cordubenſi.

S. P. D.

EPISTOLA LXXXIIII.

AGELLVM cum latifundio, villam cum prætorio conferre leuitatis est; me tamen meum prędium Marianum, quò nuper ex more, studiorum gratia secessi, non minùs delectat, quàm te Præsul amplissime ager iste tuus, cui alneta dedere nomen. Magna res est, fateor, & quę possit regios animos solicitare, cum tectis magnificis latissimè patétem fundum habere, qui binos hortos irriguos complectatur, & Neronianis vastiora prata, quæ boum, ouium, & generosarum equarum gregibus pascendis sufficiant, idq; ad ripam Bætis nobilis amnis, ad quem oues olim aureis velleribus indui solitæ fuisse memorantur, ac vt verbis vtar Martialis lib. 9. epigr. 61.

Vellera natiuo pallent vbi flaua metallo,
Et linit Hesperium bractea viua pecus.

Et hæc omnia in suburbano loco posidere, ad quem tibi Corduba post prandium profecto, diu commorari, & occidente sole domum redire liceat, quod ipse tum valetudinis animiq́ue gratia, tum vt ineptorum hominum molestias, interpellationesq́ue deuites, tertio quoque die facere consueuisti. At me paruus, si cum tuo conferatur, & meæ tenuitati conueniens ager hoc magis delectat, quò longiùs abest ab vrbano tumultu, & me magis potest ab interuentorum inutilibus congressibus vindicare. Non quòd me μισανθρωπίας Timonis illius Athenięnsis imbuerim, nec quòd mores hominum ferre nequeam, vt quidam, quos ob eam causam in agris vixisse testatur Cicero, contentos re sua familiari. Inhumanum est enim hominem natum gregale animal de communi hominum conditione recusare. Sed quoniam studiorum, in quibus maximè acquiesco, magnam occasionem solitudo præbet, quam sæpe cogor inter aulicos & vrbanos strepitus desiderare. Quod si magnitudine vincimur, num etiam amœnitate? Non hàc magnus aliquis fluuius præterfluit: at fontes duo perennes aqua dulcissima largiter manant, quorum alter citrearum omnis generis opacam syluam sedibus, & quasi gradibus instar theatri in montis latere distinctam rigat, aquis per euripos non sine iucundo murmure delabentibus, & subinde per opportuna præcipitia maiore strepitu gradatim desilientibus. Alter, qui cœlesti aqua ex montibus confluente augeri solet, imam vallem inter fluit, quæ syluam, de qua dixi, & alios prætereà vndique impendentes montes partim vitibus, ficis, oliuis, cupressis, amygdalis, pinisq́ue, & ilicibus, partim vnedonibus, myrtis, & lentiscis, cæterisq́ue sponte nascentibus fruticibus vestitos excipit, exigua quidem, sed multis varij generis frugiferis arboribus, cydoneis, punicis, persicis, cerasis, pomis, pyrisq́ue consita: his adde prunas, & nuces tum auellanas, tum etiam iuglandes, alnos ad interfluentis riui crepidinẽ sponte nascentes, & salices gallicas, itemq; vimineas, & arũdines.

dines prætereo, ne hac quoque parte, qua ſumus longè inferiores, temerè vobiſcum certare, & de paruis rebus leuiter blandiri nobis videamur. Aluearium memorare idcirco me nec piget, nec pudet, quoniam mihi de regno ciuiliſque adminiſtratione hoc temporis commentanti illud regiæ Reipub. in paruis inſectis ſimulachrum contemplari gratiſſimum eſt. Quis enim cum voluptate quadam apum in ſuis regibus educandis, deinde ex copia deligendis, & ſublata ſeditionis occaſione officijs omnibus colendis, curam & quaſi pietatem non demiretur? præterea in muneribus, quæ partitis prouincijs ſuſcipiuntur, flores & nectareum humorem comportandi, & congerendi, fauos, mella, cerasque cõficiendi & figurandi, obeuntis ſolertiam & ſtudium? Ad hæc mirificam in paranda re familiari diligentiam, in vtẽda parcitatem, & in colonijs tempore deducendis, denique in omni parte Reip. in communem vtilitatem gerenda, induſtriam, atque prudentiam? quarum rerum contemplatione non ſolùm oblectari, ſed interdum etiam, quid naturæ ratio in cœtu hominum, & ciuilibus adminiſtrationibus poſcat, vtiliter admoneri licet. Itaque hanc ego philoſophandi operam ab ſtudijs literarijs non ſeiungo. Sed video te aluearium facilè poſſe auiario magno cõpenſare, quod tibi multis & domi & ruri generibus conſtat, Cygnorum, Gruum, Phœnicopterorum, Ciconiarum, Tardarum auium, ac vt cæteras præteream, quas pro nouitate, & pulchritudine demirari magis poſſum, quàm Latinis nominibus appellare, Pauonũ magno numero, quos idcirco tibi maximè ex omnibus inuideo, quoniam Tuſculanum illud Ciceronis, cuius hoc noſtrum Marianum pro noſtra tenuitate æmulum eſſe peruellem, hoc genere abundaſſe conſtat, vnde Cicero idem ad Papyrium Pœtum ſcribens, *Plures inquit iam ego pauones confeci, quàm tu pullos columbinos*, atque eò magis, quòd pauones, vt aſpectu ſunt pulcherrimi, ſic cibo gratiſſimi, & ad magnos amicos, ſi fortè accidat, accipiendos menſis aptiſſimi, cùm vos autem opulenti, & magno animo Principes ſpeciosa, tenuiores vtilia magis conſectentur, quod re vtraque commendatur, omnibus ſolet eſſe cordi, vt intelligas, quàm grato animo tuum de pauonum noua fœtura promiſſum expectemus. Accedit, quòd villatici pauones hoc ſunt à ferarum maleficio tutiores, quod noctu, cùm illæ maximè graſſantur, tectorum cacumina, aut tranſuerſos in ſublimi palos cubandi gratia, quod ad tuum prætorium animaduerti, ſponte conſcendere, ac aduolare ſolent, cùm gallinæ, quæ cum paucis columbis, ſumma eſt auiarij noſtri, & cæteræ cohortales non ſolùm interdiu paſcendi gratia vagantes, ſed noctu etiam, ſi curam villicus concludendi remittat, vulpeculorum inſidijs apud nos quidem in hac nemoroſa regione ſint opportunæ, niſi eſſemus contra maleficorum animalium iniurias vigilantiſsimorum canum præſidio muniti. Quorum partitis locis in villæ, agrique cuſtodiam excubantium nocturni latratus, præ-

sertim cùm feram insequuntur, nobis interdum non minùs grati sunt, quàm matutini lusciniarum, & reliquarum auicularum cantus iucundi, quæ huc frequentissimæ confluere solitæ, aures nostras tunc maximè certatim concinentes demulcent, cum lucente die cubitu surgentes per tramites arborib. interiectos officio fungimur horariarum precũ, dumque res diuina, quam festis, & tertio quoque die patrare quasi legitimum nobis est, paratur, inambulamus, aut cum de studio fessi ad easdem semitas animi relaxandi gratia inclinato iam die remeamus, & opaca consectantes inter aquarum susurros & suauissimos odores, qui ex arborum præsertim citrearum, quas *Narangias* patrio vocabulo nuncupamus, floribus affiantur, capita fontium & proximam piscinam inuisimus. Quæ largioris superiorisque fontis aqua excepta colligitur, vt copiosior inde per riuos deducta, commodiùs ablaqueatarum arborum radicibus infundatur. Atque hanc quidem philosophandi vicissimque honestissimis oblectamentis animum ab studiorum fatigatione recreandi facultatem nobis nostrum Marianum, hoc quidem verno tẽpore suppeditat, nemini iniuriam aut negotium facessentibus, nullius pacem sollicitantibus. Itaque Marianenses hi dies, & cum mansuetioribus musis consuetudo mihi tantoperè placent, vt libenter sim omnibus omnes opes concessurus, dum mihi saluo officio liceat hoc modo viuere. Quam vitam si quis morum tetricus magister, & censor homine Theologo parum dignam esse putat, Paulum audiat sic Romanos alloquentem, *Regnum Dei non est esca, neque potus, sed iustitia & pax, & gaudium in spiritu sancto.* Non enim iucũdè viuere turpe est, sed turpibus rebus delectari. Nam honestis rebus gaudere, id demum est virum probum esse, & virtutis alumnum, quod genus vno iustitiæ nomine Paulus, vt sæpe solet scriptura sacra, nuncupauit. Nam gaudium in spiritu sancto quid aliud est, quam iucunditas, quæ ex habitu, vsuque virtutum, & rerum optimarum contemplatione contingit? Hæc vt ad te scriberem illustrissime præsul, ea me ratio hortata est, non solum quòd huiusmodi res vt sentire suaue, sic animo retractare pergratum est, sed etiam quòd argumentum epistolæ non iniucundum id fore putaui, qua te forsitan ad alneta tua ineptas interuentiones vitantem citra molestiam salutarem, simulque gratias agerem pro artocrearum xenio, quod cum ipsum per se mihi gratum fuit, qui cæteras omnes venationes cum apro non confero, poëtæ iudicium, pacatumque ridere solitus, qui sæpe apro degustato, lepori tamen potuit primam gloriam inter quadrupedes tribuere, tum eo nomine gratissimum, quod te tui Genesij non immemorem agere, libenter animaduerti. Vale ex eodem Mariano ad vndecim. Calen. Maias. An. Ch. 1554.

ARGVMENTVM.

Eidem scribit de quinque mensium imbribus continuis, variisque propterea incommodis, &

dis,& quod mœrentem ideo animum ad alia auocarit, occasione epistolæ cum Breuiario ad se missæ.

I. Genesius Sepulue. Leopoldo Austrio episcopo Cordubensi.

S. P. D.

EPISTOLA LXXXV.

PAVCIS antè diebus in Marianum veneram, cùm reddita mihi epistola tua, veneram autem otij studiorumque causa, amœni simul & arbitris remoti loci opportunitatem secutus, quò me serena hiemi tempestas subinuitauerat, falsa scilicet spe iniecta, exacto æquinoctio verno, optatissimum tempus aduenisse, quo se cœlum mortalibus aperiret, imbresque remitterent, qui iam quintum mensem præter morem naturæ penè continuati sæuire, & magna variaque incommoda omnis generis animantibus importare non desistunt, dum cultum agrorum impediunt, segetes corrumpunt, afflictarum pecudum fœturam supplemento necessariam labefactant, apum pabulo, & mellificationi obsunt. Nam me hoc quoque mouet, qui alueario intra fundum disposito, philosophando & regiæ Reipub. simulachrum contemplando non mediocriter oblectari soleo. Adde vias luto impeditas, itinera non solùm torrentibus & fluminibus, sed etiam interruptis locis obsessa, vt commeatus necessarios nec inuehere liceat, nec vicissim exportare. Iam illud detrimentum quantum est? passim macerias diruere, ædificia demoliri, hominum animos tristitia cõtrahere, corpora per desidiam remittere. Nam hi quoque, quibus est inimica quies, duram egestatem quotidiana opera sustentare solitis, intra stillantia tecta compulsi otio ingrato quasi veterno torpent, multi etiam exesorum madentium que parietum ruinam metuentes, duabus quasi furijs, timore, & fame exagitantur. Quorum malorum, & publicæ vastitatis, difficillimique temporis cogitatione mœrentem animum meũ exhilarauit epistola tua perhumaniter scripta, & ab ea molestia ad iucundiores considerationes reuocauit, per occasionẽ libri, qui simul redditus mihi est de ratione Deum per preces diei temporibus accommodatas ritu Cordubensi placandi, quod clerici more nostro Breuiarium appellamus. Quanquã enim vna est ecclesia catholica, vnaque fides, tamen piorum eidem ecclesiæ probata consuetudo inualuit, vt Deum Christum varijs ritibus per prouincias & diœceses veneremur. De quo libro, & precandi modo per clericos diligentes, & eius generis formularum peritos tua voluntate nuper correcto, & cõcinnato nõ paucos te cõsuluisse scribis prudente scilicet cõsilio, vt res, quæ ad multorũ vsũ pertinet, multorũ iudicio cõprobetur, sed vt multi multa loquũtur, varias fuisse cõsultorum sententias, quocirca me rem tibi gratã facturũ, si librũ legerẽ, sententias tuis literis explicatas perpenderem, & ad te, quid mei iudicij esset, perscribe-

scriberem. Faciam igitur quod iubes, eadte quid sentiam seperatim perscribam. Vale. Pridie Calend. April. An. Christi. 1555.

ARGVMENTVM.

Petro Sepulvedæ fratris F. mandat, vt marmoreum lapidem, cui epitaphium, quod sibi ipse fecerat, inscriptum erat, ad se mittat & quid velint hæ literæ S. V. F. ipsi explicat, sibique & fratri Barth. sepulturæ locum destinat, eô magis memor mortis, quò grauius anno præcedenti decubuerat.

Io. Genesius Sepulueda Petro Sepulvedæ Portionario Ecclesiæ Cordubensis

S. P. D.

EPISTOLA LXXXVI.

SCripseram ad te, dares operam, vt Epitaphium, quod meo tumulo confeceram, in lapide marmoreo incidendum curares, id autem erat huiusmodi.

D. X. S.

I. Genesius Sepulueda, qui se ita gerere studebat, vt ipsius & mores probis pijsque viris, & doctrina, scriptique de Theologia, & Philosophia, historiarumque libri doctis, & æquis probarentur.

S. V. F. Vix. An.

Tu inscriptum iam esse lapidem rescripsisti, sed obscuram inscriptionis ex parte tibi & amicis, quibus eam legisses, videri, notæ illæ punctis distinctæ quid signent ignorantibus, atque quærentibus, de quo velis edoceri. In qua scilicet hæretis antiqui moris ignoratione. Solebãt enim veteres Romani, quos imitari mihi placuit, studentes breuitati, pro verbis verborum primas literas, præsertim in sepulchrorum lapidibus adscribere. Si quis ergo sibi cum inscripto lapide sepulchrum parauerat, pro his verbis *sibi viuens fecit*, eisdem illis notis, quæ vos perturbarunt, per puncta distinctis vtebatur. Hæc igitur amicis dubitantib. dicere poteris, & lapidem ad nos primo quoque tempore mittes. In huius enim nostri Putalbani municipij æde sacrarum maxima, & primario sacello, Presbyterorum primum, deinde etiam Antistitis concessu duabus sepulturis loca designaui: quarum alteram mihi in pariete inclusam construere molior, quæ isto inscripto lapide claudatur: alteram in proximo, Bartholomæo fratri, & posteris destinaui, viro vt nosti optimo & grauissimo; vt qui post diuturnam peregrinationem, ille ex bellis, in

quibus

quibus diu non ſine ſua laude verſatus fuerat, ego ex gymnaſijs literarū in patriam reuerſi, ſumma concordia & charitate annos iam circiter viginti ſimul viximus, & vt ſpero viuemus, ijdem poſt mortem eodem ſacello iaceamus. Me namque mortalitatis vehementer admonuit grauiſſimus ille periculoſusque morbus, quo diu anno ſuperiore, quem ſuſpicor mihi fuiſſe climactericum, medicis iam, vt noſti, de mea ſalute deſperantibus, conflictatus fui. Quo in morbo ſi quid mihi accidiſſet, illud me in primis ſolabatur, quod talem fratrem nominis bonorumq; meorum hæredem, quibus ſe ipſe aleret, & ſacrificulo impartiretur, qui ſtatis in perpetuum diebus re diuina facienda iram Dei nobis, noſtrisq; corpore exutis animis placaret, & te non abſimilem alterius olim defuncti fratris filium, ſuperſtites relinquerem, qui communi conſilio, opeque mutua vobis ipſis & familiæ proſpiceretis, & mea vice propinquorum indigentiam pro veſtra facultate aliqua ex parte leuaretis. Nam te quoque vehementer gaudeo virum probum & eſſe, & ab ijs, qui tuos mores longa conſuetudine perſpexerunt, exiſtimari, id eſt, à cæteris Eccleſiæ Cordubenſis ſacerdotibus viris grauiſsimis & prudentiſsimis, quibus ita probatus es, vt quæ munera ſingularem fidem, integritatem, ac diligentiam requirunt, ea nulli omnium nec frequentiùs quàm tibi, nec incunctantiùs mandare ſoleant. Quo te magis hortor, vt quam expectationem de te concitaſti, quam tui opinionem hominibus dediſti, hanc non tuearis modò, ſed officijs etiam vincas, & cumulatè ſatisfacias. Nam virtutis & induſtriæ ſola via eſt, quæ ad veram laudem ducit, & quà proximè itur ad felicitatem ſempiternam. Hoc inſtitutæ vitæ tuæ ratio poſtulat, hoc presbyterum decet, id eſt, Chriſti miniſtrū, & diſpenſatorem myſteriorū Dei. Hoc mihi, quo auctore loco iſto collocatus es, nec viuo, nec mortuo gratiùs quidquam facere, maioremúo gratiam referre potes. Vale.

ARGVMENTVM.

Purgat ſe Fernando Valeſio Pontifici Hiſpalenſi, quod morbo impeditus, & amicis annum climactericum timentibus, iam pridem literarum nihil dederit.

I. Geneſius Sepulueda Fernando Valdeſio Pontifici Hiſpalenſi. Inquiſitori generali.

S. P. D.

EPISTOLA LXXXVII.

NVLLA mea negligētia factū eſt, præſul ampliſsime, vt nihil iam pridem ad te literarum dederim, quite libentiſsimè ſoleo, cùm locorū interuallo diſtinemur, per epiſtolas pro meo in te ſtudio,

& obseruantia salutare. Sed me diu grauissimi & periculosi morbi vis sic afflixit æstate superiore, medicis iam de mea salute desperantibus, sic vires extenuauit, vt eas, quamuis valetudini diligenter seruierim, & & iã ab initio morbi nonus hic mẽsis agatur, satis recipere nequiuerim, scilicet vt solent senes paulatim, nimisque tardè conualescere. Hunc ego annum ætatis meæ sexagesimumquartum numerabam, tamen nõ defuerunt ex amicis meæ saluti metuentibus, qui suspicione ad sexagesimumtertium reuocarent, vt esset is annus climactericus traditione medicorum infamis. De quo Gellius noctium atticarum lib. 16. *Obseruatum* inquit, *in multa hominum memoria, experimque est in senioribus plerisque omnibus sexagesimum tertiũ vitæ annum cum periculo, & clade aliqua venire, aut corporis morbique graioris, aut vitæ interitus, aut animi ægritudinis.* Idemque ex epistola Augusti Cæsaris ad Caium citat hæc verba, *Spero te lætum & bene valentem celebrasse quartum & sexagesimum natalem meum.* Nam vt vides κλιμακτῆρα cõmunem seniorum omnium tertium & sexagesimum euasimus. Talia igitur amici mente agitantes hoc magis mea saluti metuebant. Ego verò, fuerit ne hic annus meus κλιμακτηρικὸς, pro certo affirmare nihil possum, illud certò scio, multis me grauioribus & corporis, & animi ægritudinibus, & molestijs, itemque rei familiaris iacturis laborasse, hinc morbo, illinc iniquorum meorum calumnijs conflictantibus. Illud me solicitat etiam nunc, quòd cùm ætate ingrauescente magis indies à peregrinationibus, vt natura fert, abhorrerem, hæc aduersa valetudo sic me extenuauit, vt verear, ne mihi non liceat sine periculo hoc anno me in viam dare, vt ad vos perueniam. Quod multis ex causis maximè vellem, præsertim si Carolus Cæsar rex noster in Hispaniam, vt eũ parare rumor est, omnibus quidem sed mihi inprimis optatissimus, lõgo scilicet post tempore remeauerit. Hæc ad te pontifex grauissime, & mihi maximè colende patrone, cui res meas, nomen & dignitatem pro tua humanitate, meaque in te singulari obseruantia curæ esse magnis documentis perspexi, scribenda putaui, simul vt apud me quomodo esset, intelligeres, simul vt me tibi purgarem, si fortè meum officium vel ad te scribendi, vel in aulam regiam muneris mei causa redeundi desideraſſes, acculandumúe putasses. Vale pridie nonas Martij Anno Christi. 1555.

ARGVMENTVM.

Laudat Iacobum Fernandum Græcarum literarum Salmanticæ professorem & ad maiores progressus excitat.

1. Genesius Sepulueda Iacobo Fernando Græcarum literarum in Academia Salmanticensi Professori.

S. P. D.

EPISTO.

Digitized by Google

EPISTOLA LXXXVIII.

QVAE meus Neyla vir optimus, ac vt ipſe ſcribis, grauiſſimus ſimul,& humaniſsimus ad me de tuis moribus,& doctrina ſummatim ſcripſerat, hæc tuæ literæ perhumaniter ſcriptæ abundè declararunt. Quippe quarum partibus omnibus ſingularem quandam modeſtiam,& virtutis,ac optimarum artium,& doctrinarum ſtudium præ te fers. Quod vel ex eo intelligi poterat,quòd eos tantoperè colendos, & obſeruandos putes,quos harum rerum opinio non vulgaris,& hominum eruditorum fama commendat, quod mihi pro tua ſcilicet humanitate,& animo in meam laudem propenſo accidiſſe,conſcribis. Quantos autem progreſſus in literis tum Græcis, tum etiã Latinis feceris, & quantum de te ſperare liceat, eiuſdem epiſtolæ elegantia & prudentia demonſtrat. Perge igitur,& quam expectationem de te concitaſti, eam fac vt tuearis atq; ſuſtineas,meq; diligas,id enim mutuò facies, nec cõmittam,vt illa ſeueritate, de qua legenti mihi riſum mouit locus epiſtolæ tuæ,iure ab ſcribẽdo deterritus,retardatusúe fuiſſe videaris Vale.

ARGVMENTVM.

Apud Iacobum Neylam conqueritur de inuidorum ſuorum calumnijs,miſcetque hinc inde ſententias morales.

I. Geneſius Sepulueda Iacobo Neylæ. I. Pont. Doctori, Canonico Salmanticenſi.

S. P. D.

EPISTOLA LXXXIX.

Περὶ σοῦ δὲ, inquis, οὐδεὶς λόγος. *Inſere nũc Melibœe pyros, pone ordine vites.* Ergone inimicorum calumnia perijt labor irritus anni? imò annorum multorum? *ſæpe malum hoc nobis ſi mens non læua fuiſſet.* Quid enim oportuit ſpretis veterum ac fidorum, vſuque rerum peritorum amicorum monitis,crabrones irritare? Talia ſcilicet tibi in mentem veniſſe, & talibus pro tua in me ſingulari,&multis in rebus perſpecta beneuolentia te vicem meam ſolicitari ſolitum,nec ego dubito, & tuæ literę ſignificabãt. At [θαρσεῖν χρὴ φίλε βάλλει, τάχ' ἄνριον ἔστιτ' ἄμεινον.] Ego verò neminem lacelsiui,ſed cum meum, ac potiùs publicum nationis negotiũ agerem,quorundam animos inuitus offendi, nec cum crabronibus mihi rem futuram eſſe exiſtimaueram,ſed cum mitioribus apib.& hoc illi erant fortaſſe,niſi ducem hac in parte mirificè & inuſitatè aculeatũ habuiſſent,ver ſuria ſcilicet pluſquam vulpina,ſcorpione nocentiorẽ Cui tamẽ illud obijcere nõ poſſũ,me nõ indicto bello ab eo fuiſſe ſuis armis oppugnatum. Qui mihi inter initia contentionis periculum apertè per amicos denunciauerat,meminiſſeque iuſſerat, neminem cum ea fami-

lia ſine ſua pernicie contendiſſe. Quaſi verò mihi cum tota famlia, quam veneror & ſuſpicio, certamen fuerit, & non cum pauciſsimis ex ea, quorum tamen nemo fuit, præter hunc, qui ad calumnias deſcenderet, nemo qui à nobis pertinaciter & acerbè diſſentiret, vt ſolent probi & religioſi animi à callidis & calumnioſis conſilijs, quibus diſsimiles quidam paſcuntur, abhorrere: & turbulentorum ingeniorum imitationem & ſocietatem, vt impiam & ſceleratam ſibique probroſam aſpernari. Niſi quòd illam verborum iactationem ipſe ad errores literarios, quos eò diligentiùs mihi cauendos eſſe intelligebam, non ad calumnias, & falſa crimina, quęque mihi in illo altero genere nocere poſſent, referebam, quod tamen damnum hoc ego patientiùs fero, quòd memini, ſemperque meminero, virorum ſapientium iudicio felicitatem, quæ mortalibus poteſt in hac vita contingere, & quam vſu virtutis non impeditæ metiuntur, non tam ad publica negotia, & magnos honores, qui rarò ſine periculis & laboribus ſuſcipiuntur, quàm ad otium honeſtum referri, quod ſit cum literis, & optimarum rerum contemplatione coniunctum, & mediocritatem vbique optimo iure commendari. Itaque non ſine magna cauſa Heſiodium illud laudatur, ἕνατα πλεῖστον ἥμισυ τοῦ παντὸς. quod Pittacus Mitylenæus ex ſeptem Sapientibus vnus, in reddenda tyrannidis depoſitæ cauſa vſurpaſſe memoratur. Noli igitur te earum rerum cura de me ſolicitari, quibus ipſe minimè angor, vtpote quæ nec meliorem me fortaſſe facerent, nec doctiorem, nec ad vitam vel trāquilliorem, vel minùs laborioſam traducerent. Sed quædam, inquis, non ad opes, quarum mediocritate, quæ nobis ope diuina, noſtraque induſtria contigit, contenti eſſe debemus, expetuntur, ſed ne officia, ſtudiaque noſtra ſordere, cui minimè vellemus, vel contemptui eſſe videantur. Fateor me nonnihil interdum iſtiuſmodi cogitatione commoueri. Sed quid agas, ſi quis te calumniandi verſutiſſimus artifex, erroris, quo ſe inſolentiùs iactabat, & religioſorum principū fidei, vt verbis vtar Pauli, dominari volebat, per te cōuicti dolorē impatientiſsimè ferens, apud eoſdē principes, quo tuā auctoritatē, gratiamq; minuat falſis criminib. circūueniat? oppugnetq; quæ nominatim diuinare, & refellere nequeas? Quæ eſt iniquiſsima cōditio, vt indicta cauſa tacito iudicio cōdemneris, idque notiſsimæ verſutiæ ac vanitatis inimici teſtimonio. Sed nos fortaſſe vaticinamur, & longè diuerſa ratio inſontibus obfuit, ambitionis ſuſpicionem ambitioſa cautione vitandi, quæ parum fortaſsis habeat æquitatis, ſi pariter in impares habeatur, ne fortè res per ſe honeſta maioribus officijs atque virtutibus obſiſtat. In tāta igitur maleuolorum iniquitate, cùm nihil ſit ſapientis præſtare præter culpam, ſtultum eſt, Fortunæ temeritati ſuccenſere, ac potiùs à Dei volūtate fruſtrà & impiè diſcrepare, qui occultis rationib. per ſummā ſapientiam mortalib. conſulit, ſæpe optatis meliora tribuendo.

Quid

Quid ſi etiam reb. maioribus indigni ſumus? vt certè ſumus. Hoc enim fortaſsis verè obijciat ex obtrectatoribus quiſpiam, cum quibus mihi de religionis, & virtutis poſſeſsione pugnare, non eſt conſilium, facilè melioribus conceſſuro, modò ne nobis vtramque ipſis fortaſſe non negligentiùs colentibus vitio det quiſquam, quòd id ſine fuco fallacijſque, & cum ingenua quadam & honeſta libertate facimus. Néue quis nobis ſuccenſeat, aut crimini vertat, quòd vtimur ingenio noſtro paulo ſcilicet liberiore. Eſt autem proprium ingenij liberi, nullius gratiam mendacijs, vel aſſentationibus aucupari, offenſionem animorum, ne ab officio diſcedas, non magnoperè vereri, in amicis, ſi res poſcat, admonendis, & in viam, ſi fortè deflexiſſe videantur, reducendis, non eſſe timidum. Vt nihil fingere, ſic nihil fictum libenter audire, nihil ad voluntatem, ad veritatem omnia loqui, cognitæ veritatis ſuſceptum patrocinium deſerere, prævaricationis inſtar eſſe putare. Neque verò ignoro, facilitas obſequendi quantùm animos hominum alliciat, veritas quantum alienet, ſed & illud ſcio, quoſdam perſeueriores, & liberiores mores duce natura ſummam, & iuſtiſsimam laudem ſuiſſe cõſecutos. Quis igitur iure nobis obtrectet, ſi magnorum virorum exemplo & præcepto in eam partem, quo igniculi naturales ſine crimine vocant, non inuiti ſequamur? Nam ſuo quemque ingenio, modò ne vitioſo, ſeruire cenſent viri ſapientes, nec quidquam facere inuita Minerua, id eſt, natura repugnante. Quæ omnia hoc liberiùs apud te virum optimum & doctiſsimum, libenterque commemoro, quoniam cùm ab adoleſcentia Compluti, Bononiæ, Romæque tecum ſimul familiariſsimè vixerim, & poſtea quàm in Hiſpaniam reuertimus, ad hanc ætatem coniunctiſsimè viuamus, quotidiè per literas, quando coram non datur, colloquentes, meam naturam, ſtudia, mores, & inſtituta tu ex omnibus optimè perſpexiſti, & quas perſecutiones, vt verbis vtar Euangelij, propter iuſtitiam & veritatem paſſus ſim, quibus dolis & machinis, niſi has ſtrenuè diſsipaſſem, appetitus fuerim, tu optimus teſtis es, qui particeps etiam moleſtiarum fuiſti, & in iniurijs propulſandis adiutor. Vt igitur ad propoſitum redeamus, ſic iucundè ſecurèque, & ex Chriſtiana Philoſophia viuere licebit, ſi quãdo rectè viuendi inſtrumẽtis a re familiari non vſquequaq; deſtituimur, ita nos comparabimus, vt extrinſecus ne pendeamus, néue dolendi, & gaudendi rationes aliũdè ſuſpenſas habeamus, ſed officiorum fructum ſatis magnum in rectè factorum conſcientia ſitum eſſe exiſtimemus, qui gradus eſt, & proxima via ad ciuitatem illam permanentem, de qua ſemper quidem, ſed in hac maximè iam propè decurſa ætate nobis cogitandum eſt, & fluxa hæc, & caduca pro nihilo ducenda. Ne quæ alij minoribus fulti præſidijs delata magno animo contemnunt, hæc ipſi exiguo, expectata duntaxat opinione hominũ magnifacere videamur. vale.

ARGVMENTVM.

Reginaldum Polum S. R. E. Cardin. laudat, quod per ipsum Britanni ad fidem Catholicam redierint, & addit difficultatem conscribendæ historiæ suamque de principibus Hispanis, & rebus Britannicis ipsi emendandam transmittit.

I. Genesius Sepulueda Reginaldo Polo S. Romanæ Ecclesiæ Cardinali S. P. D.

EPISTOLA XC.

POst optatissimum, & bonis pijsq; omnibus gratissimum nuntium, quo tui Britanni, repotissimùm, secundùm Regem, & reginam optimos & religiosissimos Principes, auctore ad sanitatem, fidemq; catholicam rediuisse nũtiati sunt, sępe mihi in mentẽ venit illius diei, quo mihi ad te, cœnamq; Toleti vocato cum alijs quibusdam meæ gentis studiosis literarum hominibus humanissima simul & iucundissima consuetudine tua, doctissimoq; sermone frui datum est: cùm ipse nihil nisi de religione, de studio literarum, & doctis hominibus loquereris. Itaq; multus nobis colloquentibus sermo, si memministi, de Alberto pio Principe Carpensi patrono meo, deq; Erasmo Roterodamo eorumq; literaria contentione habitus est. Nam cùm res in Britannia post obitum Heduardi Regis gestas, quarum tu magna pars fuisti, memoriæ mandare pro iuncto mihi à Carolo Cæsare munere instituissem, & res ad tui mentionem peruenisset, pergrata recordatione mihi ante oculos obuersabatur nostrum illud Toletanum colloquiũ, ex quo te propter perspectas mihi excellentes tuas virtutes, singularemq; doctrinam, & eloquentiam, diligere, atq; etiam absentẽ memoria colere cœpi. Quo mihi leuior erat scribendi labor, vt esse solet, cùm oratio in eorum rectè factis, quorum dignitas mihi chara est, commemorandis versatur. Aliàs enim huius generis scriptio hoc mihi grauior esse consueuit, quo magis auocor à studijs doctrinarum, in quibus orsus à puero consenui, quæq; tum sua dignitate, tum propter diuturnam cõsuetudinẽ ad se me magis alliciunt. Quanquam ei muneri satisfacere, nemini non est, vt opinor, laboriosum. Est enim magni negotij, & magnæ tum diligentiæ, tum in dicendo facultatis historiam scribere, quòd cum eruditi omnes fateantur, plerisq; tamen vel ratione cognitum est, vel quia sic ab expertis acceperunt, ego verò multis meis laboribus, cura, & solicitudine dicici. Solicitum autem me habere solet ea cura, non tam, vt historiam optimi, & maximi Principis orationis ornamentis illustrem, (stultum est enim vltra vires nitendo inani labore se fatigare) quàm ne in rerum gestarum, quas ab alijs acceperim, commemoratione fallar, néue parũ ei legi seruisse videar, de qua Cicero in libro de Oratore secũdo memorans,

morans, *Prima, inquit, historiæ lex est, ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat: ne qua suspicio gratiæ sit, ne qua simultatis.* In qua lege violanda hoc meum esset maius peccatum, quod me ad officium non ratio solùm, & institutum, sed natura etiam adhortatur, quę mihi mentem à mētiendi, & blandiēdi vitio plus etiam quàm amici vellent, qui meis commodis fauēt, alienam ingenerauit. Mea igitur maxima cura est, vt auctores inueniam viros probos & graues; qui me de rebus gestis, quibus interfuerint ipsi, aut etiam præfuerint, bona fide doceant. Sed quoniam aliqua interdū silentio non prætereunda, scribentibus & singula intētiore cura rimantibus, in quibus hæreant, occurrunt, quæ percunctantibus, aut referentibus in mentem non venerint, commodissima perquirendi ratio semper mihi visa est, & qua ipse, cùm licet, diligenter vti soleo, quod scripserim ex prima manu, per partes cum viris grauibus Latinè doctis, quibus facta, & consilia nota sint, communicare. Eam igitur partem historiæ, quę Principes nostros, & communiter rem Britannam attingit, ex commentarijs quibusdam, quæ ad manus meas peruenerūt, & tum aliorum grauium virorum, tum ipsius Philippi Regis epistolis ad Ioannem forte missis, à me proximè prima manu confectam tibi mitto, precorq;, & oro, quod sine tua molestia fiat, vt libellum bona cū venia legas, & tum orationis vitia, si qua erunt, vt erunt fortasse multa, quæ tuas castigatissimas aures offendant, pro tua humanitate & sapientia corrigas, tum in rerum gestarū narratione, quæ desunt, adijcias, quæ perperam posita fuerint, emendes: in primisq; hominū, regionum, oppidorum, fluminumq; nomina, à nobis non per incuriam, sed per ignorationem prætermissa marginibus adscribas, deprauata corrigas. Quæ si per te facere grauaberis, hoc est, si quæ te maximæ, & maximarum rerum occupationes, vt solent, impedierint (non enim vereor, ne rem te tuamq; nationem, & reges attingentem, & ad vestram iustam laudem celebrandam pertinentem contemnas) erit humanitatis tuę, vt negotium totum, aut per partes alicui tuorum, vel aliquib. idoneis hominib. committas. Quorum diligentia, & cura emēdatus in margine libellus, aut etiam emendationum, admonitionumq; chartis adiectis, ad me primò quoq; tempore remittatur. Illud autem mihi feceris gratissimum, si earum concionum, quas prudentiæ, ac pietatis, vt ferunt, & facilè mihi persuadent plenas, ad tuorum Britannorum concilium habuisti, exempla cum libello ad me mittenda curaueris.

Vale Corduba Calen. Octobris.

1555.

IOANNIS

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS EPISTOLARVM

LIBER VII.

ARGVMENTVM.

Perlegerat partem commentarij Serrani in lib. primum Aristotelis de moribus, totum enim non licuerat: in quo reprehendit ipsius seueritatem, qua ait neminem asserere posse: Ethnicos philosophos salutem consecutos fuisse, *multisque argumentis probat sententiam contrariam, aliorumq; rationes refellit, & conatur ostendere Aristotelem, quia legi naturæ conuenienter vixit, beatum esse eumque defendit à veterum aliquot Græcorum calumnijs.*

I. Genesius Sepulueda Petro Serrano Doctori Theologo.

S. P. D.

EPISTOLA XCI.

Ommentarium tuum in primum Aristotelis de moribus librum, quod mihi cum epistola misisti, ex parte legi, & quidem libenter. nam vt perlegerem, me partim ipsius longitudo, partim meæ magnæ occupationes prohibuerunt. Cæterùm vt ex vngue Phidias leonem æstimasse fertur, sic ego ex primo capite, in quo magnum ingenium, magnamque doctrinam præfers, nec abhorres à moderato dicendi genere, & politioribus Philosophis conueniente charactere, de toto opere coniecturam feci, accuratè id scriptum esse, & varia eruditione plenum, tibique de optima studiorum indole gratulatus sum, quæ nihil aridum, nihil ieiunum præfert, sed omnia copiosa, & exuberantia: ita vt multis etiam scitu dignis resecatis, & in alium locum, aliudque scriptionis genus reiectis, iusta & legitima enarratio relinqui posse videatur. Sed vt liberè tecum pro iure nostræ amicitiæ, & quia sic ipse per epistolam hortaris, agam, in eo tuam vel diligentiam, vel æquitatem nonnihil desideraui, quòd te nimis seuerum, & acerbum præbuisse visus es in Philosophos etiam probatissimæ vitæ, id est, in viros optimos & sapientes in causa ipsorum capitali, quam extra ordinem cognoscendam, & iudicandam amicorum rogatu, vt scribis, susceperis.

Sic enim

Sic enim ais, Primum hoc indubitatum apud catholicos ſupponitur, ne minem aſſerere poſſe, ſaluté eos Philoſophos (Ethnicos ſcilicet & ſapientes mundi) conſecutos fuiſſe, & cauſas deinde ſubijcis, & teſtes, auctoresq; producis. De quo tuo dogmate vt nominatim memorarem, & in id ſummatim nonnihil diſſererem, ea maximè ratio me hortata eſt, quòd ego in libro de iuſtis belli cauſis à me nondum impreſſione edito, ſed regij conſilij iuſſu multis deſcriptis exemplis, Complutum, Salmanticamque miſſis euulgato, eundem locum obiter cum tractarem, ſententiam à tua diuerſam ſecutus fueram, quam nunc tuis rationibus victus damnare videri poteram, ſi tuum Commentarium, in quo mihi multa probantur, ſine vlla exceptione commendarem. Itaque faciendum putaui, vt earum, quas ſecutus ſum rationum ſummam complecterer, & tibi meum iudicium in vniuerſum exquirenti de hac parte proponerē, vt intelligas me non ſine magna cauſſa in illā opinionē diſceſſiſſe. Quarum rationum caput eſt, nullum fuiſſe genus hominum, cui Deus Optimus Maximus & idem Clementiſſimus, qui vult omnes homines ſaluos fieri, & ad veritatis agnitionem, vt Paulus ait, venire (1. Timoth. 2.) non aliquod iuris, legumque præſidium præberet, quo ſalui eſſe poſſent, Deū venerando, & iuſſis eius obſequendo. Cuius præcepti auctorē habemus Petrum Apoſtolū, ita differentē in Actis Apoſtolorū (c. 10.) *Nō eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente, qui timet Deū, & operatur iuſtitiam, acceptus eſt illi* Quam ſententiam explicans Auguſtinus in epiſtola, quæ eſt ad Deo gratias Presbyterum, numero quadrageſima nona, in reſponſione ad ſecundam quæſtionem. *Ab exordio*, inquit, *generis humani quicunque in Deum crediderunt, eumque vtcunque intellexerūt, & ſecundùm eius præcepta piè & iuſtè vixerunt, quandolibet & vbilibet fuerint, per eum procul dubio ſalui facti ſunt.* Conſtat autem ab orbe condito ad Chriſti aduentum duo dun taxat iura à Deo mortalibus eſſe data, vnum quod moribus cōſtaret ad normam rectæ rationis, quæ imago eſt æternæ legis mentibus hominū naturaliter conſignata, directis, quod ius naturale dicitur, perpetuum, & immutabile, quo mortales omnes vterētur. Alterum ſcriptum, quod ius Moſaicum nominatur, propterea quòd der Moſen datum eſt ad naturale ius cæremonijs quibuſdam, & præceptis iudiciarijs, & quaſi ciuilibus additis, quo iure gens tantùm Iudaica, cui datum eſt, teneretur. Nam vt eſt in epiſtola ad Romanos (c. 7.) *Quæcunq; lex loquitur, iis, qui in lege ſunt, loquitur.* & in Pſalmo 147. *Non fecit taliter omni nationi, & iudicia ſua nō manifeſtauit illis.* In Deuteronomio quoque ſcriptum eſt (c. 33.) *Legem præcepit nobis Moyſes hæreditatem multitudinis Iacob.* Itaque cæteræ gentes nec Moſaico nec alio diuino iure, quàm naturali tenebantur, eiusque præceptis ſeruandis ſalutem animarum conſequebantur, vt Paulus in eadem ad Romanos epiſtola (cap 2.) declarat his verbis, *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Cùm enim gentes, quæ legem non habent,*

naturaliter ea, quæ legis sunt faciunt, hi legem non habentes ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis. Naturaliter enim dixit Paulus, id est, vt Thomas exponit, ad præscriptum legis naturæ, quæ petenda, fugiendaq; docet. in eundemq; sensum paulò pòst ait, *Si igitur præputium iustitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcisionem reputabitur? & præputium ex natura legem consummans iudicabit te, qui per literam, & circumcisionem prævaricator legis es.* Quam Pauli sententiam, & auctoritatem Thomas idem secutus (in summa secundi libri parte prima. q. 98. artic. 5.) Gentiles ante Christi aduentum sola lege naturali obligatos, & eius præceptis faciendis saluos fieri solitos fuisse confirmat, quamuis auxilio legis Mosaicæ faciliùs seruarentur. idemque testatur secunda parte quæstione secunda art. 7. Alfonsus autem Tostatus noster auctor grauissimus, in libro, quē de Paradoxis inscripsit, non solùm incunctanter probauit hanc sententiam, sed multis etiam verbis multisque capitibus rationem explicauit (Paradoxa quinta, articu. 107. ad c. 134.) qua Gentiles à Deo peccatorum veniam impetrarent. Cuius orationis summa est, Gentilibus vlq; ad Christi passionem, & promulgatum Euangelium peccatum originale deleri solitum, in pueris quidem per fidem parentum, si quis fideles parentes haberet, id est, qui de Deo rectè sentirent, quæ naturaliter sentiri possunt, & idolorum immunditias cauerent; in adultis autem per primum actum bonum, quem in Deum dirigerent, Mortalia verò peccata per contritionem eisdem Gentilibus, vt nunc Christianis remitti. Atque hos quidem auctores, has rationes secutus, Ethnicorum Philosophorum, qui ex præceptis legis naturę vixerunt, causam defendi posse existimaui. Nisi fortè putamus cæteris Ethnicis hominibus per legē naturæ viam ad salutem patuisse, eandem philosophis fuisse interclusam, qui in Deo ex rebus creatis intelligendo cæteris erant perspicaciores, & in virtute non solùm voce, sed vita etiam & factis docenda ætatem consumpserunt. Superest, vt ad rationes, & testimonia, quæ te in oppositam persuasionem induxerunt, paucis respondeamus, & quam vim habeant, explicemus. Quarum rationum summa, nisi fallor, triplici capite continetur. Primùm, quòd seruandis naturalibus præceptis non faciebant, quod erat in se, vt à Deo de via salutis edocerentur. Deinde quòd cum eius naturalia præcepta cognoscerent, ipsis tamen non parebāt. Postremò quia Christi fidem, sine qua nulla est ad salutem via non habebant. De primo igitur capite primùm differamus. Non faciebant, inquis, quod erat in se philosophi, quo digni essent, vt de via salutis diuinitus edocerentur, nec enim ad hoc satis erat præcepta legis naturæ seruare. Quid opus facto sit, vt homo quod erat in se, feciſſe intelligatur ad bonum aliquod impetrandum à Deo, non est huius loci disputare. Nam siue id positum est in libero hominis arbitrio, siue in auxilio Dei, siue quod verius est in vtroque, & sine hoc conatu saluus fieri

nemo

fieri nemo poteſt, huc ijs omnib. affuiſſe, quib. ſalus contigit in lege naturæ, non poteſt dubitari, niſi fortè nemini contigiſſe putas, quod perſpicuè hiſtoria ſacra conuincitur, vt docet Auguſtinus in ea de qua dixi epiſtola (Ep. 49.) de his ipſis rebus diſſerens, cuius verba infrà ſcripta ſunt *Cùm enim nonnulli commemorantur in ſanctis Hebraicis libris tam ex tempore Abrahæ, nec de ſtirpe carnis eius, nec ex populo Iſrael, nec ex aduentitia ſocietate in populo Iſrael, qui tamen huius ſacramenti participes fuerunt, cur non credamus etiã in cæteris hac atque illa gentibus alios alios fuiſſe, quamuis eos commemoratos in eiſdem auctoritatibus non legamus: Ita ſalua religionis huius, per quam ſolam veram ſalus vera, veraciterque promittitur, nulli vnquam defuit, qui dignus fuit, & cui defuit, dignus non fuit.* Hæc Auguſtinus. Adde quòd ille conatus, qualiſcunque eſt, quocunque iure diuino homines vterentur, & quibuſcunque ſacramentis eſſent initiati, etiam euangelicis, ſemper ab eo poſtulatus eſt, qui ex odio peccati à ſe commiſſi ad Dei gratiam ſaluti neceſſariam aſpiraret. De hac enim præparatione ad gratiam, quæ latiùs patet, & fuit omnibus omni tempore neceſſaria, differendum magis erat, quàm de illa altera hominem dignum, ſeu idoneum facienre, qui de Chriſti myſterijs diuinitus extra ordinem doceretur, quod paucis ſingulari Dei beneficio contigit. Nos enim & vt arbitror ij, qui tuam ſententiam ſciſcitabantur, non de priuilegio, ſed de communi priſcarum gentium conditione laboramus. Quod ſecundo loco Ethnicos Philoſophos à Paulo in epiſtola ad Romanos (cap. 1.) damnatos eſſe dicis, ſcis eo loco Paulum de improbis, & vitioſis, idolorumque cultoribus memorare, qui cùm Deum cognouiſſent, non ſicut Deum glorificauerunt. quorum hominum conditio in omni religione damnatur: nobis autem de viris ſapientibus, & optimis ſermo eſt, qui vnum Deum agnoſcebant, & venerabantur, eiuſque præceptis ad iuris naturalis præſcriptum obtemperabant. De quibus Paulus idem non ita multis verbis interiectis diſſerens, non quòd auditores, ſed quòd factores legis eſſent, iuſtificatos eſſe teſtatur, quippe qui ſine doctrina Moſaicæ legis naturaliter, id eſt naturali ratione docti, præcepta legis eiuſdem ad mores ſcilicet pertinentia facerent. Hæc enim eadem ſunt vtriuſque legis veteris, & item euangelicæ communia, & omnia diuina. Quod obijcis poſti emò de fide Chriſti, quo præſidio ad ſalutem omni tempore neceſſario vetes philoſophos inſtructos fuiſſe negas, ſi claram & expreſſam fidem in philoſophis poſtulas, idem argumentum valebit in Hebræos. Quotus enim quiſq; veterum Iudæorum claram habuit Chriſti, eiuſq; myſteriorum notitiam, aut fidem? Non igitur aperta, & explicata Chriſti fides priſcis vel Hebræis, vel Gentilibus neceſſaria erat ad ſalutem, ſed intecta, & complicata ſatis fuiſſe præſidij, Theologi, magno conſenſu declarant, auctorem adhibentes Paulum, qui ad Hebræos ſcribens (cap. 11) *Oportet* (inquit) *accedentem ad Deum credere, quia eſt, & inquirentibus*

ſe remunerator exiſtit. Quem locum enarrans Thomas, *nullibi, inquit, qui ſalui facti ſunt, ſufficiebat credere, Deum eſſe remuneratorem, quæ remuneratio non ſit, niſi per Chriſtum.* Quam eandem ſententiam in ſumma Theologiæ repetit (2.2.q.2.ar.7.) præfatus paulò antè (q.1.ar.7.) illis Pauli verbis omnium articulorum fidem implicitam contineri. Quæ igitur obiecisti, ea parũ aut nihil videntur obſtare, quo minus Ethnici Philoſophi, qui Deum eſſe, & curam gerere rerum humanarum, præmium & pœnam pro cuiuſque merito retribuentem, credentes, rectè ex naturæ legibus vixerunt, ſalui fuiſſe cenſeantur, quo in numero vel in primis fuiſſe Ariſtotelem non tam ex aliorum ſermone, quàm ex ipſius ſcriptis licet exiſtimare. Nam vnum eſſe Deum optimum maximum, quanuis multis nominibus appelletur, multis in locis confirmat, vt in libr. 12. de prima Philoſophia. & lib. de mundo ad Alex. itemq; in lib. de motu animalium. in quo de ipſius immobilitate, & ſumma potentia Iouis nomine memoriauit. Eundemque curam gerere rerum humanarum, & ſapientes maximè diligere & remunerari, Eth. lib. 10. (cap. 8.) teſtatur. Quod verò pertinet ad Ariſtotelis mores, ſcio ab eius iniquis, & inuidis Stoicis, Epicureiſque ſiniſtros quoſdam de ipſo ſermones ſatos fuiſſe ad Ariſtotelicæ doctrinæ de moribus auctoritatem minuendam, vt cui ingenio & rationibus pares eſſe non poterant, hunc mendacijs, & calumnijs oppugnarent, vulgoque perſuaderent, Ariſtotelis vitam ab oratione diſcrepaſſe, ab eodemque ſua dogmata contrarijs factis, quorum eſt nrnius quàm orationis teſtimonium, fuiſſe damnata. Ariſtoteles enim qui omnem de moribus doctrinam ad communem hominum ſenſum, qui vim habet legis naturalis, & proborum hominum cõſuetudinem prudentiſſimè accommodauit, ſummum bonum, de quo eſt omnis Philoſophorum diſſenſio, in vſu virtutis nõ impeditè collocauit. Hanc enim partim aduerſa valetudine & calamitatibus, partim inopia earum rerum impediri docuit, quæ res ad umenta ſunt ad vſus vitæ, tum neceſſarios, tum etiam liberales. Itaque virtutem in ſummo bono, quæ felicitas quoque nominatur, principem locum obtinere, bona tamen corporis, & externa adeſſe oportere, ne virtus vtilibus, aut etiam neceſſarijs adminiculis. & quaſi inſtrumentis deſtituta, infirmior ſit ad officia, & res prædclaras gerendas. Sed nec ſine voluptate vitam beatam contingere ſcripſit, non quamuis, ſed ea, quæ ex vſu, & ingenerato habitu virtutis exiſtit, iramque, & cupiditatem, & cæteros affectus, ſi modum teneant, non eſſe à virtute & conditione ſapientis alienos, cùm in his moderandis virtus moralis ſit occupata. Epicurei voluptatem ſummum bonum eſſe contendebant, Stoici verò ſola virtute vitam beatam metiebantur, etiam, ſi quis vir optimus extrema inopia & maximis calamitatib. vrgeatur, reclamante Paulo, qui ad calamitates, quibus Chriſtiani initio naſcentis Eccleſiæ conflictabantur, intuens, in hanc vocem prorupit,

Si in hac vita tantùm sperantes sumus in Christo, miserabiliores sumus omnibus hominib.
Præterea nec iram, nec cupiditatem in sapientem, quales se videri volebant, cadere contendebant, vt tacita contemptus rerum humanarum, & diuinæ cuiusdam constantiæ, & integritatis professione sese vulgò, & suam disciplinam commendarent. Ita cùm Aristotelis doctrina, & eius præceptis à natura ductis, vt Epicureorum libido & dissolutio, sic Stoicorum ineptiæ, & venditatio cum eorum existimationis iactura à Peripaticis conuincerentur, factum est, vt multi ex his duabus disciplinis, quæ post mortem Aristotelis inualescere cœperunt, æmuli & obtrectatores eius existerent. Quorum vanitatem & petulantiam Suidas diligentissimus auctor, & idem prudentissimus paucis verbis adnotauit in verbo, Aristoteles, qui cùm de calumnijs Timæi cuiusdam in Aristotelem petulanter iactis memorasset, *Sed is*, inquit, *dum talia iactat, vix hominum numero mihi habendus esse videtur, circulator, petulans, & rabula loquacissimus. Aristoteles enim notarius naturæ fuit, cui scilicet natura ipsa scribenda dictabat, & qui calamo intellectum irrigabat, qui nihil fortasse rebus vtilibus indigebat: quanquam figmentum refellere maioris artificij est, & superuacaneum* Cæterùm inuidendi calumniandique occasio inde primùm Græculis quibusdam leniculis, & famelicis hominibus data est, quòd Aristoteles à Philippo Rege Macedoniæ vocatus, Lyceo relicto in aulam veniisset, ibique pro virtutis, & doctrinæ magnitudine indulgenter fuisset habitus, quasi literarum studio, in quo solùm acquiescebat, & in quo dies ac noctes, vt res ipsa docet, ad extremum spiritum consumens extinctus est, contempto inertiæ sese, atq; desidiæ, & desidiosorum voluptatibus tradidisset. Quorum omnium leuitas, & impudentissima mendacia valido scriptorum eius argumento redarguuntur: tot enim libros Aristotelem in omni doctrinarum genere sapientissimè, & cum magna & consentiente hominum approbatione confeciisse constat, vt miremur eis elucubrandis vnius hominis ætatem suffeciisse. Quo declaratur Aristoteles in studio literarum, & optimarum rerum contemplatione, id est, in optima virtute, & diuinæ felicitatis æmula omnem ætatem consumpsisse, iucunditate scilicet laborem minuente, quæ, vt periti nouerunt, & ipse expertus testatur Ethicorum libro decimo, maxima capitur, cùm ex omni virtutis habitu, & vsu, tum maximè intellectiue, vt nec corporeas, turpesq; voluptates desideraret, nec locum, tempúsue relinqueret ad eas fruendas, & more desidiosorum consectandas. Nam vt eodem auctore (Ethic. 10, c. 4.) & vsu rerum didicimus, vt res maximè placent, sic in eas quisque, & ex eis maximè operatur, voluptate opera perficiente, & absoluente, & philosophia voluptates præbet tum puritate, tum firmitudine mirabiles. Cuius Philosophiæ, quæ & sapientia dicitur, amor in animos rebus virtuti contrarijs occupatos, & criminibus contaminatos non cadit: *quoniam in malevolam animam non intrabit sapientia, nec habitabit in*

bitabit in corpore subdito peccatis. Quod non solum de diuina illa sapientia, quæ virtutes omnes, in primisque theologales dictas complectitur, & suggerit, sed etiam de humanitùs inuenta Philosophia, & maximè morali verissimè dicitur. Moralis enim Philosophia, quæ latissimè patet, pertinetque ad omnes vitæ partes, & rerum publicarum, legumque ferendarum rationem, & moralium dogmatum, quæ à recta ratione æternæ legis imagine proficiscuntur, cognitio, & inuentio in vitiosum, & intemperantem hominem cadere non potest, cùm sit inquinata eius & mens, & conscientia, vt Paulus ait, hoc est corrupta ratio, & intellectus obcæcatus, ita vt mala pro bonis iudicet, & bona pro malis virtute destitutus. Quæ virtus causa est rectè de principio, vt ipse Aristoteles docet, existimandi. Principium autem in rebus agendis est finis, vt suppositiones in Mathematicis. Quo fit, vt vitiosus malè iudicet de fine, qui non solum voluptates corporeas infrænis consectatur, sed etiam maximè consectandas esse corrupta ratione iudicat (Ethic. 7. ca. 8) quo morbo qui laborat, is quomodo potest conuenienter rectæ rationi à qua ipsius vtraque animæ pars appetitus, & ratio longè abhorret, philosophari? & de bonis malisque rebus, quarum norma virtus & vir probus est (Eth. 10. c. 5. & 6.) rectè constituere, & præcepta dare? præsertim si quis, vt Aristoteles maximè fecit, non alienis vestigijs insistat, sed suo ingenuo, & iudicio nitatur, & alienos errores conuincat, cui ex suo de cæterorum bonorum sensu, ad quem omnia moralia præcepta accómodátur, iudicandũ est & statuendũ, quæ omnia cũ Aristoteles ex omnibus mortalibus qui via & ratione naturali philosophati sunt, rectissimè & prudentissimè præstiterit, non modò non vitiosus, sed vir optimus & temperantissimus fuisse certissima ratione declaratur, auctore item Augustino, qui in libro de vtilitate credendi, *Non frustrà*, inquit, *vir bonus fuisse creditur, cuius literis generi humano, posteritatiq; consultum est.* Quòd si Aristoteles affectibus humanis, vt homo erat, nonnunquam cessit, vt sæpe cessisse certum habeo, in multis enim delinquimus omnes, septiesque in die cadit iustus, & optimus est, qui minimis vrgetur, ijs tamen qui longo vsu virtutis habitum induerunt, post peccatum pœnitentia statim animum subeunte, facilis est ad insitam virtutem receptus, & expeditior in gratiam cum Deo redeundi conatus. Qua in causa si quis validis argumentis non contentus, testes etiam requirit, vnum scilicet qui pro multis sit, producamus Philippum regem Macedonum, de quo supra mentionem feci, Principem, vt inter auctores constat, grauissimum & prudentissimum, cuius auctoritate, quæ omni ponderè grauior est habenda quàm omnia malè uolorum testimonia, facilè ipsorum calumniæ conuincuntur. Extat eius ad Aristotelem epistola, qua se Alexandro filio auctum esse certiorem cum facit, seque dijs immortalibus gratias agere profitetur, non tam quòd sibi

natus

natus sit filius, quàm quòd Aristotelis tempore natus, à quo educatum eum, & doctum se regnique successione dignum euasurum speraret. Qua in re non solùm ad ingentem doctrinam, sed multò etiam magis ad probatissimos Aristotelis, & publica fama commendatos mores regem sapientissimum spectasse, ipse suis verbis perspicuè declarat. Accenit Plutarchi auctoris grauissimi testimonium, qui de hac ipsa re in Alexandri vita memorans, *Philippus cernens ingenium Alexandri tale esse, quod cogi omnino nollet, facile autem sermone ad officium faciendum perduci posse, adhortatur, ipse etiam suadere potius quam imperare ei instituit: musicesque & encyclicorum doctorum hanc sanis institutionem eius credens, quam rem maioris negotij futuram arbitraretur, (vt est apud Sophoclem) Quod frena mentis, multique gubernacula desiderarent, Aristotelem Philosophorum clarissimum & sapientissimum accersiuit;* vt filij scilicet mores à turpitudine cohibendo, ad virtutem & honestatem incitando formaret. Quod à magistris non solùm ratione & verbis sed multò magis vita, & exemplo rectè factorum præstatur: verba enim cùm discrepant à vita, vt idem Philosophus ait Eth. 10. non sunt nisi verba, id est inanis, & infirma ad fidem faciendam ostentatio. Qualis erat eorum, de quibus Paulus ait, *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant* Sed hæc hactenus, de quibus libenter feci, vt paulò verbosiùs loco non alieno memorarem, vt optimo & sapientissimo viro optimeque de mortalibus præsertim nostri ordinis merito, apud te virum probum & doctum, eiusque philosophi inprimis studiosum iusto aduersus inuidorum, & maleuolorum obtrectationes patrocinio gratiam aliquam referrem. Vale. Ex Mariano Sexto Idus Maij. 1554.

ARGVMENTVM.

Petro Serrano, à quo monitus erat vt istis temporibus vitaret paradoxas opiniones, respondet, falsoque de se dispatum rumorem, quod dogma illud probaret simplicem fornicationem non esse peccatum, qua occasione verborum agit de iuorum inuidorum calumnijs.

Ioannes Genesius Sepulueda Petro Serrano Doctori Theologo. S. P. D.

EPISTOLA XCII.

SCribis ad me Serrane doctissime, & pro iure nostræ amicitiæ mones, vt cautiùs agam, diligenterque his periculosis temporibus vitem paradoxas opiniones. Admonitio nimirùm prudentissima, & ab optimo, & amicissimo animo profecta, sed mihi tantoperè probata sponte mea, vt iampridem in hoc maximè sim occupatus, vt dogmata paradoxa refellam, & ea tuear, quæ communi hominum sensui, qui sapientibus est pro lege naturæ, ac proinde diuina, sint consentanea, & qui-

quibus omnes homines probi,& religiosi, cùm res vsu venit,factis suffragantur.Quod est multò certius , & efficacius cuiusque sententiæ testimonium in rebus agendis , quàm verborum: verba enim cùm à vita dissentiunt, vt philosophus ait, non sunt nisi verba (Ethicor.10.) Quo pertinet illud Pauli ad Titum (cap.1.) *Confitentur se nosse Deum, factis autem negant.* Tu igitur vide, ne quas in meis scriptis opiniones paradoxas vocas hæ infitæ sint omnibus hominibus, & publicæ mortalium persuasioni, id est legi naturæ congruentes , cuius tanta vis est,vt euangelica præcepta ad mores pertinentia, quæ dura esse & paradoxa videntur,à sacris doctoribus interpretatione molliantur, & in eum sensum reuocentur , qui communi hominum persuasioni & cæteris moralibus præceptis, quæ ad naturæ normam diriguntur, nihil repugnet. Non enim nobis de fide eiusque vocatis articulis sermo est, in quibus oportet,vt verbis vtar Pauli, omnem intellectum in captiuitatem redigere in obsequium Christi (2. Cor. 10.) Quod igitur pertinet ad morum præcepta,vter magis in paradoxis versari dicendus est,qui ea præcipit,quæ mens humana respuit, nullis ingeniosorum hominum acugis , quàm probabilibus inuentis præoccupata, quæque pugnant cum proborum hominum communi consuetudine, an qui publicum bonorum morem,qui pro lege naturæ est, vt dixi, maximè tuetur? & suam sententiam tum magnis auctoribus defendit, tum ijs rationibus confirmat, quas contradicentes potentissimas , & vrgentissimas esse confiteantur? quòd amico illi nostro, viro alioquin doctissimo in eas accidit, quibus ipsi nostram sententiam in causa illa matrimonij citra tamen asserendi temeritatem confirmabamus.Qui se non videbat ea confessione,dum aliud ageret, nostram opinionem veram esse , & à nobis demonstratam testificari , quid est enim suam sententiam in causa morali veram esse demonstrare,si hoc non est? eandem potentissimis, & vigentissimis rationibus confirmare? cui confessioni simillimum illud est , quod erat in eadem epistola tua, huiusmodi esse probationes per me in illa altera huic causæ finitima quæstione allatas,vt eis nullis nisi commenticijs rationibus possit obsisti.

Quod autem ad te fama perlatum esse ad his, dogma illud Theologorum cõsensu damnatum mihi probari, simplicem fornicationẽ nõ esse peccatum,nihil miror,hunc rumorẽ ab eis auctoribus sparsum esse, à quibus alter multò periculosior,multòq; latiùs patens, vnde hic emanauit;dissipatus fuerat,de quo non est hic locus disputandi. Neq; verò hæc prima fuit istorũ calumnia, sed ex alia superiore, & impudentiore manauit.Nam cum ego de causa matrimonij difficillima, (scis quam dico , Compluti consultus , & me nihil pro certo in responsione affeueratum profatus,beatratij dictum anceps, & suspectum, sed parum discrepans à facto Iudith sacra historia celebrato, & ab eo, quod

ab

ab Augustino de muliere Antiochensi lib.1.de sermone Domini in mó-
te traditur,retuliſſem,iſti de meo ſermone,& reſponſo cũ reſciuiſſent,
pro ſuo candore & æquitate, quod ego auctori nominatim citato pla-
cuiſſe dixeram, id ex animi ſententia à me dictum eſſe iactauerunt, ex
eodem quoq; periculum mihi, niſi eis negotium faceſſere deſiſterem,
per amicos denuntiantes,loco ſcilicet iniuriæ ponebant, quòd ego in
mea ſententia de iuſtitia belli barbarici tuenda conſtanter perſeuera-
rem:quam ipſis inuitiſsimis non ſolùm Romæ, & per omnem Hiſpani-
am,ſed etiam per omnem Chriſtianum orbem doctis omnibus,nõ per-
tinacibus probaui. Itaque cùm veris rationibus me nec per ſe, nec per
amicos calumniarum artifex refellere poſſet, ibi quoque ad mendacia
deſcendit.Scripſeram ego in libro de iuſtis belli cauſis, & certiſsima
ratione à legibus diuinis, & naturalibus, decretisq; Eccleſiaſticis du-
cta,docueram,ius eſſe & fas Barbaros noui orbis in Chriſtianorum di-
tionem à noſtris principibus redigi,non vt bonis,& libertate, quod eſ-
ſet iniurioſum,ſpolientur,ſed vt barbaris moribus ſublatis, & obſiſtẽ-
di Euangelicæ prædicationi facultate dempta, paratiores fierent ad
Chriſtianam religionem excipiendam: iſti me improborum quorun-
dã militum, qui dedititiorum Barbarorum bonis per iniuriam, & aua-
ritiam direptis,ipſos in duriſsimam ſeruitutem redigebant,patrocini-
um ſuſcepiſſe,non voce modò, ſed excuſis etiam libris impudentiſ-
mis,& turbulentis, vt de inſana, ne dicam impia doctrina taceam,
prodiderunt,vt meum ſcilicet librum infamarent, in quo ipſe clariſsi-
mis verbis cenſere me conſcripſeram, in eoſdem milites ſeueriſsimè,
vt in latrones,& plagiarios eſſe vindicandum. Quinetiam contentio-
nis initio,ne quem calumniæ lapidem immotum relinquerent, per o-
mnem regiam aulam, & apud omnes regiorum conſiliorum ſenatores
ſingulos adeuntes,& appellantes rumorem diſsiparunt, me ad eum li-
brum conficiendum animum appuliſſe,non quòd ita ſentirem, vt ſcri-
bebam, nec officio & pietate ductum, quemadmodum prædicarem,
vt gentis noſtræ,noſtrorumq́ue Principum,quos ipſi non malitia, ty-
rannidis nomine,ſed per errorem, & ipſorum optimi iuris ignora-
tionem infamauerant, exiſtimationis in ſua iuſtiſsima cauſa patroci-
nium ſuſciperem,ſed mercede conductum, vt venalem ſcribendi ope-
ram quinque aut ſex ducatorum aureorum millibus locatam latronum
ducibus præſtarem.Deinde cùm parum proficerent,& flagitioſum im-
pudentiſsimumq́ue mendacium, vt erat tum per ſe improbabile,tum
auctoris notiſsima verſutia,& vanitate ſuſpectum, nemini perſuade-
ri animaduerterent,hoc omiſſo,ad alias artes, aliaq; figmenta confuge
runt.Sed hæc vetuſtiora. Illud recens, quod tibi notũ eſſe oportet, &
mihi nuper ab amico viro graui & docto perſcriptum eſt, rumorem
Compluti à meis obtrectatoribus ſparſum increbuiſſe,me à vindicibus

hæreticorum, quos Inquisitores nominamus, vocatum retentumque fuisse, vt rationem redderem quorundam locorum in meis scriptis suspectorum. At me nulla ex parte huiusmodi suspicionibus obnoxium sciunt omnes, non solùm Cordubæ, cùm adsum, ab Inquisitoribus viris doctissimis & grauissimis, sed etiam cùm ad aulam regiam commoramur, ab ipsis regij tribunalis summæ auctoritatis iudicibus ad dubias hæreticorum causas cognoscendas cum alijs probatæ fidei, atque doctrinæ Theologis adhiberi solitum, tantum abest, vt de me meisque scriptis siniſtrum aliquid viri grauissimi & sapientissimi suspicentur. Sed de meorum iniquorum calumnijs hactenus, de quibus vt paulò verbosiùs tibi rescribens commemorarem, me impulit locus epistolæ tuæ, de simplicis fornicationis calumnia, vt his rebus omnibus cognitis, etsi bonam partem tibi aliunde cognitam esse non dubitabam, & ipse intelligas, & pro tua in me mutua beneuolentia cæteros admoneas, si quid tale de me iactatum fuerit, nec temerè rumoribus esse credendum, & de mea sententia, non ex maleuolorum per calumniam fato sermone, sed ex meis incorruptis scriptis statui oportere. Cæterùm quòd maleuolorum & iniquorum meorum sæpè mentionem feci, nolo te putare meam querimoniam ad plurimos pertinere. Nam vt in causa belli barbarici pauci, & hi forsitan non ex animi sententia, certè sine acerbitate à me de veritate dissentiunt, sic ad calumnias pauciſsimi descenderunt, hoc est, vnus aut alter, sed qui pro multis sit versutia & loquaciſsima vanitate. Vale.

ARGVMENTVM.

Michaeli Metinæ Franciſcano oſtendit, locum illum Ariſtotelis. Laudabile est inimicum vlciſci potius, quam reconciliari, *contra aliquorum opinionem, non abhorrere à Chriſtianis inſtitutis, & in fine de loco animæ rationalis differit.*

I. Geneſius Sepulueda Michaeli Metinæ monacho Franciſcano

S. P. D.

EPISTOLA XCIII.

NIHIL miror, venerande pater, te, qui monaſtica vita, & inſtituto religioſo morum perfectionem, & iniuriarum tolerantiam profiteris, verbis Ariſtotelis offendi, quibus laudabilius esse tradit iniurias perſequi, quam in gratiã cum inimicis redire, idq; viri fortis officij rationem postulare. Quo præcepto Ariſtotelẽ nullum veniæ, ac miſericordiæ locum apud virum fortem relinquere, tibi videri ſcribis, & quid de hoc sentiam, per epiſtolam percunctaris. Ad quam quæſtionem non ex tempore, quæ in mentẽ venerint, ſed meditata reſpondebo, ea

debo,eaſcilicet,quæ iam pridem reſpondi cũ Alexius Venegas vir non ſolùm humaniorib.literis in primis eruditus, ſed etiam in ſtudio Theologiæ verſatus Madritij apud me in colloquio familiari, & eodem literario,cui Honoratus Ioannes vir nobilis & doctiſsimus aderat, id ipſum Ariſtoteli me quoque eadem oratione perſtringens obieciſſet: is enim cum in Ariſtotelis mentionem incidiſſemus, me huiuſmodi oratione compellauit,Quid tu,inquit,qui Ariſtotelis præcepta, vel vt naturæ ipſius oracula proferre ſoles,perſtas ne in ſententia,vt Ariſtotelicam doctrinam,cum de virtutibus agitur, & contrarijs vitijs, maximè cõuenire putes cum Chriſtiana philoſophia? At ego multa in eo philoſopho præcepta notaui, quæ longiſsimè abhorrent à Chriſtianis inſtitutis,quale illud in primis eſt, quod primo de Rhet.ad Theodectem libro ſcriptum reliquit. *Laudabile eſt* inquit, *inimicos vlciſci potiùs, quàm reconciliari Nam malum pro malo reddere iuſtum eſt, & omne iuſtum laudabile. Præterea fortis eſt, inuictum eſſe.* Et addit,Euangelica Chriſti doctrina inimicos diligere nos iubet,Petri, Pauliq́ue præcepto malum pro malo reddere vetamur,Ariſtoteles tuus ſimultatem alere,iniuriasq́; perſequi iubet, & malum pro malo reddere,magnæ virtutis opus eſſe confirmat.Hæc igitur doctrina,quæ impia ſibi, & nefaria eſſe videretur, quomodo cùm vera & Chriſtiana philoſophia non pugnet, me,ſi poſſem, docere iubebat,aut temperantiùs agere in ſtudio Ethnici Philoſophi, ne falſis, & impijs eius dogmatis,per Philoſophiam ſcilicet, & inanem fallaciam, quod Paulus monet, decipiamur. Ad hæc ego ſummatim voce, quę mihi viſa ſunt,poſtridiè autem ſcripto latius explicatis rationibus reſpondi. Cuius meæ diſputationis ſumma paucis repetenda tibi ad eandem quæſtionem reſpondebo. Nec ibo inficias, me Ariſtotelem tantifacere,vt eum naturæ interpretem mortalium omnium ſagaciſsimum,id eſt philoſophorum facilè Principem fuiſſe putem, ſed ita, vt eum hominem fuiſſe meminerim, quem multa ignoraſſe ſit neceſſe: illud tamen affirmo,quæ Ariſtoteles non viderit, in quibus rebus elaborauit,hæc vt acie ingenij à natura tributa quiſquam videat,lynceum eſſe,& omnium oculatiſsimum oportere. Hoc autem quod à vobis objicitur refellere,& doctrinã,quæ vobis à dogmatis Chriſtianis tãtoperè videtur abhorrere, tueri,ſi æqui eſſe volumus, non erit fortaſſe difficile.In qua quæſtione illud in primis meminiſſe oportet,præcepta de iniurijs patienter ferendis,& inimicis diligendis,quæ Euangelicis, & Apoſtolicis ſcriptis traduntur,& cætera id genus, non ad communem vitam, & morem popularem, ſed ad ſapientium perfectionem, vel ad cuiuſuis animi prçparationem,vt Auguſtinus docet,pertinere.Sic enim Chriſtianum animatum eſſe oportet, vt ſi hoc ratio charitatis poſcat, iniurias patientiſsimè ferre non ſit recuſaturus:hoc autem ſi abſit, nec pietatis ratio, ac humanitatis adhortetur, iniurias perſequi, &

auctores vlciſci, nec à Chriſtianis inſtitutis abhorret, nec æternæ legi eſt alienum. Illorum igitur Ariſtotelis verborum non ea vis eſt, vt eo auctore laudi detur, ſi quis odium aut iram explendi cauſa, inimicum vlciſcatur, eidemq; illatæ iniuriæ pœnitẽti, & vemã ſuppliciter poſcẽti ſeſe præbeat inexorabilem: hæc enim longè aliena ſunt ab eiuſdem philoſophi doctrina, & magnanimi, fortisque hominis officio, quem ipſe Ethicorum libro quarto facilè iniuriarum obliuiſci docet his verbis, οὐ δὲ μνησίκακος οὐ γὰρ μεγαλοψύχου, τὸ ἀπομνημονεύειν, ἀλλ' εἰς καιρὸν, ἀλλὰ μᾶλλον παροξύνειν. Non igitur trucem, & inexorabilem animum gerere, quod barbarum eſt, & inhumanum, Ariſtotelis approbatione commendatur, ſed fortem, & conſtantem eſſe in hominum ſuperborum, & violentorum iniurijs tum in ſe, tum in cæteros bonos, aut etiam in Rẽpublicam illatis vindicandis, & coërcendis. Nam vt pœnitentibus, & ſupplicibus veniam pernegare puſilli animi eſt, & à Chriſtiana philoſophia, & humanitate penitus auerſi, ſic illud iuſtitiæ, magnæq; virtutis iniurias perſequi potiùs, quàm iniuſtis, & inſolentibus hominibus remittere, quorum importunitas, niſi coërceatur, eiſdem, quos ſemel læſerint, periculoſa ſit, aut etiam ſpectet ad Reipub. malum. Talibus enim hominibus malum pro malo reddere, iuſtum eſt, & Reipub. ſalutare, cùm impunitas, ac indulgentia prauis hominibus, vt ait Ambroſius, inuitamentum ſit peccandi: tales enim propriè inimici dicuntur, aut hoſtes, non qui pœnitente animo parati ſunt de iniurijs ſatisfacere. Nec intereſt, ciues ſint, an externi, niſi quòd in alteros legib. in alteros iuſtis armis vindicatur. Nam iuſta bella, vt ait Auguſtinus, definiri ſolent, quæ iniurias vlciſcuntur. Cæterùm iniurias aliter Princeps ſeu magiſtratus, aliter priuatus perſequitur, ille, *qui*, vt verbis vtar Pauli, *miniſter Dei eſt, vindex in iram ei, qui malum agit per ſe, & ſua*, quæ eadem eſt Reipub. auctoritate, priuatus autem præſidio legum, & Principis officium implorando, vterque ex lege diuina, & naturali, qua iniuſtorum, ſuperborumq; crimina, ne bonis amplius & Reipub. noceant, iuſtiſsimè vindicãtur. Itaq; huiuſmodi vindicationes ad inimici non malum, præterquàm ex accidente, ſed emendationem, & coërtionem, nec ad explendam iram inferendo dolore, ſed magis ad ſuum, ſuorumue aut etiam Reipub. periculum depellendum, denique ad impendentium iniuriarum propulſationem, & iure naturali conceſſam defenſionem ſpectant, vt praui homines, & violenti, qui ferè venia & facilitate, vt dixi, quam ſæpe ignauiam eſſe interpretantur, ad nouas iniurias inuitari ſolent, timore deterreantur, aut eiſdem per iuſtam necem peccandi poteſtate ſublata, bonorum & Reipub. ſaluti, otio & tranquillitati proſpiciatur. In quam ſententiam à Thoma ſecundi libri ſecunda parte (quæſt. 108. art. 1.) prudentiſsimè, vt ſolet, diſputatur.

Tunc

Tunc igitur inimicos conſtanter vlciſci Ariſtoteles probare cenſendus eſt, cùm iniurias negligere, & cum ſuperbo inimico in gratiam redire, turpe eſſet, ac vitioſum, vt eſt, ſi temere fiat & ignauè, & cum certo bonorum, aut etiam Reip. periculo. Nam odium non quidem iniuſtitiæ, & criminis, prauorumque morum, ſed hominis animo deponere, ſemper ratio poſtulat non religionis Chriſtianæ ſolùm, ſed etiam humanitatis. Quod deinde quæris de loco animæ rationalis quid ſentiam, num eam putem totam ſingulis corporis partibus adeſſe, an corde duntaxat, vt Ariſtoteles innuere videtur, contineri, ego à Thomæ, hanc quæſtionem primæ partis. q. 76. arti. 8. differentis ſententia non abhorreo: qui nō modò rationalem, ſed etiam cuiuſuis perfecti animalis animam totam eſſe docet in toto corpore, & totam in quauis parte, totam autem, id eſt, ſecundùm omnem ſui perfectionem, & eſſentiam: non autem ſecundùm omnem dimenſionem, cùm ſit expers quantitatis, nec ſecundùm omnē virtutem & potentiam: ſic enim tota eſt in toto, & pars in parte, in oculo exempli gratia, ſecundùm videndi virtutem, in auribus ſecundū virtutem audiendi. Cęterùm in corde, vt in principe inſtrumento non mouendi ſolùm, ſed etiam ſentiendi. Quapropter idem Philoſophus in libro de motu animalium in corde animæ ſedem eſſe dicit, ſcilicet vt in primo & communi ſenſorio, primoque inſtrumento cætera membra, totumque animal mouendi. Vale.

ARGVMENTVM.

Eidem Michaeli Metinæ reſpondet, quid ſentiat de iſta quæſtione quæ Compluti magnâ contentione diſputata fuerat. Num fas ſit homini Chriſtiano, vt amici ſaluti conſulat, mortem, quam vitare poſsit, oppetere.

I. Geneſius Sepulueda Michaëli Metinæ Monacho Franciſcano.

S. P. D.

EPISTOLA XCIV.

MAGNA nuper contentione Compluti diſputatum fuiſſe ſcribis inter viros eruditiſſimos, & Theologię proceres; Num fas ſit homini Chriſtiano, vt amici ſaluti conſulat, mortem, quam vitare poſsit, oppetere. Alijs ius naturæ vrgentibus, quæ non patitur, vt cuiquā alter charior ſit, quàm ipſe ſibi, alijs contra hæc doctrinam euangelicā, & Chriſti exemplum allegantibus. Nam Euangelio Ioannis (c. 15.) ea charitas maximè commendatur, ſi quis animam ſuam ponat pro amicis ſuis, & Chriſtus pro genere humano ſponte mortem ſubiuit, *Oblatus eſt enim, quia ipſe voluit* (Eſaiæ. 53.) Cuius exemplum ſequendum nobis eſſe, docet Ioannes idem, alio in loco (1. Ioan. 3.) cùm ait, *Deus animam ſuam pro nobis poſuit, & nos debemus pro fratribus noſtris animas ponere.* atque hæc quidem

ſcribis,& vtra mihi ſententia magis probetur,exquiris. Obſequar igitur voluntati tuæ, atque eo minùs grauatè quod licèt magni negotij ſit, doctiſsimorum hominum controuerſiam vero ſtatuendo dirimere, tamen vtro mihi ſententia magis placeat, ſubiectis rationibus explicare, non fuerit ita difficile, nec te longiore ſermone tenebo, quàm modus epiſtolæ patiatur.Illud autem in primis conſtitutum eſſe debet,nullam legem euangelicam,quæ quidem mores attingat,à iure naturali diſcrepare.Nam,vt omnia vera inter ſe cõcinunt(Ethico.1.)ſic omnium inſtarum legum magna quædam eſt inter ipſas conuenientia, quo fit, vt lex nulla poſsit eſſe iuſta,quæ diſcrepet à iure naturali. Nam etiam in temporali lege,vt ait Auguſtinus(libro.1.de libero arbit.) Nihil eſt iuſtum, ac legitimum, quod non ex lege æterna homines deriuauerint, per legem ſcilicet naturalem,quæ ipſius imago eſt in cordibus hominum impreſſa.Cæterùm multas eſſe cauſas,cur vir fortis certum mortis periculum piè pro alijs,& cum laude ſubeat,nemo ignorat:nam pro patria & Repub.quo pertinet exemplum Chriſti, qui pro genere humano mortem oppetiuit,& pro religione vir probus,& fortis, ſi officium poſcat, mori non recuſabit,vt plerique pro patria pugnantes, & plurimi martyres, pro religione fecerunt.nam bonum hoc maius eſt, & magis aſciſcendum, quo pertinet ad plures (Ethic.1.) item pro parentibus, qui iure naturæ chariores nobis eſſe debent, quàm noſipſi, vt doceut Philoſophi (Ethi. 9. c. 2.) Eos quoque vel cum periculo vitæ noſtræ temporalis defendere fas eſt, qui noſtræ fidei commiſſi ſunt, præſertim in ipſorum animæ periculo. Nam ſocij, ſiue proximi animæ ſalutem ſaluti ſui corporis anteferre, pietatis eſſe, conſenſus eſt Theologorum, & Euangelico præcepto de boni paſtoris officio docemur, nec id munus poteſt ſine ſcelere præteriri. Quin etiam ignotum hominem armis ab iniuria tueri, ſi poſsis (quod plerunque non ſine periculo fit) ad officium pertinere,Ambroſius docet exemplo Moſis (Officio. libro. 1.) Alia ratio eſt,ſi quis amicitiæ duntaxat gratia nullis alijs grauioribus rationibus adhortantibus,mortem ſubeat, quo alterius ſaluti conſulat, vt de Pylade & Oreſte Tragici Poëtæ,vt eſt apud Ciceronem in libro de Amicitia,memorant, quorum amiciſſimè facta cùm in ſcena proferuntur,admirationem magis imperitæ multitudini mouent, quàm à viris grauibus id vnquam in homines ſanos cecidiſſe creditur aut iuſta laude dignum eſſe exiſtimatur, cùm fieri non poſsit ſine ordinis naturalis perturbatione, quæ vetatur æterna lege, vt docet Auguſtinus, eſtque ab ordine charitatis auerſum,vt alterum plus animo, vel opere diligas,quàm teipſum. Nobis enim noſtra vita,& ſalus, noſtraque commoda,quàm aliena,chariora eſſe debent iure naturæ, exceptis Deo, & parentibus,quorum charitas latè patet, & eſt cum religionis patriæque

& Rei-

& Reipub. dilectione coniuncta. Nam suas facultates minuere, & alterius commodis liberaliter, cùm res poscit, seruire, non est alterum opere plus, quàm se diligere, nec idcirco vacat culpa, quòd de rebus, quorum domini sumus, liceat nobis arbitratu nostro constituere, cùm id fiat sine alterius iniuria, vt nuper quidam magni nominis Theologi non solùm de pecunia temerè profusa, sed etiam de fama sua à se consultò læsa, falsò prodiderunt: idque Ambrosij perperam, vt equidem certum habeo, & in ipsius magnam iniuriam conficto exemplo confirmare nituntur, quem ascitis domum meretricibus, seipsum infamare conatum esse imprudentissimè, nescio quis, si non etiam calumniosè commentus est, ne Mediolanensis Episcopus propter bonam famam inuitus constitueretur. Non animaduertentes in exemplo, quod probant, & similibus infamiam per falsa crimina, & pernicioſa, non verborum, sed factorum mendacia stultissimè, ne dicam impiè, & contra charitatem sui, & Reipub. queri. At licet cuique reb. suis, vt velit vti, fateor, non tamen temerè prodigorum & amentium more, sed ad normam virtutis, vt faciunt liberales, & intra fines honestatis, & prudentiæ, quos non sine culpa, & delicto transieris. Nam quod aiunt, si quis volens suam pecuniam profundat, vel famam violet, facto omnem iniuriam abesse, quippe quæ volenti non infertur (Ethic. 5.) ac proinde peccatum, dupliciter opinone falluntur. Primùm sine iniuria fieri putant, quod fit cum iniuria Reipub. cuius interest, ne quis re sua malè vtatur (Qui sint sui, vel alieni iuris inst.) deinde neminem peccare existimant sine alterius iniuria, quod tamen sæpe intemperantes faciunt, & incontinentes. Dilapidator igitur rerum suarum, aut etiam famæ violator, sibi iniuriam non facit, tamen sibi temerè, nocet, ac magnarum virtutum instrumenta adiumentaque stultissimè profundit, ita cùm faciat contra charitatem grauiter peccat, à qua temeritate & iactura procul abest liberalis, qui rei familiaris detrimentum cum longè maiore commodo humanitatis pietatisque, & bonæ famæ compensat. Pro altero igitur mortem oppetere amicitiæ duntaxat gratia, contra iura humanitatis esse opinor, & legem tum Euangelicam, quæ iubet proximum tanquam seipsum diligere, id est secundùm se, & æternam quæ ordinis naturalis perturbatione violatur. Cuius sententiæ auctorem habemus Augustinum, qui in libro de mendacio (cap. 5.) *pro vita*, inquit, *temporali proximi, si quis suam ipsius temporalem perdat, non est tam diligere sicut seipsum, sed plus quàm seipsum*, quod sanæ doctrinæ regulam excedit, hoc autem sic accipiendum est, nisi fortè amicus is esset, in cuius discrimine Reipub. salus ageretur, vt rex, vel exercitus ductor: tunc enim officium non tam amico, quàm toti Reipub. præstaretur.

ARGVMEN-

ARGVMENTVM.

Ioannem Cordubam Ecclesiæ Cordubensis Decanum laudat, quod ædes, quas in Iesuitarum coenobium & publicos studiosorum vsus dicauerat, nouis ornamentis, decorarit, & quæ instruit de patria Aristotelis & Quintiliani, quos Cordubenses putabat.

I. Genesius Sepulueda Ioanni Cordubæ ecclesiæ Cordubensis Decano, & Abbati Rutensi.

S. P. D.

EPISTOLA XCV.

NVPER amicorum literis certior factus sum, te magnificas ædes, & magnis àte impensis Cordubæ ædificatas, quas in Iesuitarum optimorum, & religiosorum hominum Cœnobium, & publicos studiosorũ adolescentiũ vsus pro tua insita liberalitate, & magnificẽtia dicaueras, nouis ornamentis decorare, & eam partem, quam tibi habitandam reseruasti, virorum scientia clarorum, quos Corduba tulit, imaginibus cum elogijs illustrare, scilicet vt eorundem adolescentium animi propositis exemplis ad maiorum suorum industriam, & gloriam æmulandam magis excitentur, qui nuntius pergratus, perque iucundus mihi fuit. Nam me cùm omnia virtutis documenta delectant, tum ea maximè, si qua in patriæ decus à meis ciuibus eduntur. Nam ego quoq; me φιλόπατριν esse profiteor, sed vt hoc tuum factum, institutumque laudo, & amplector, sic officij mei esse duco, vt te horter, id quod est grauitatis & prudentiæ tuæ, vt in congerendis talibus viris nostræ ciuitatis alumnis ne cupidiùs agas, neúe committas, vt studio, & nimia patriæ charitate inductus, aliena inuadere videaris. Audio enim te testimonia nescio quorum haud prorsus repudiare, qui Aristotelem etiam, non modò Quintilianum, Cordubensem fuisse somniarunt, idque memoriæ prodiderunt. Quanquam de Quintiliano, si erratum est in eo, faciliùs fuerit veniam ab æquis iudicibus impetrare, quippe cuius & patria ignoratur, & de natione non satis constat inter eruditos. De quo Hieronymus aduersus Vigilantium Calagurritanum scribens, ipsum quoque Quintilianum Calagurritanum fuisse innuit. Laurentius Valla, vt erat Romanus, & Quintiliani studiosissimus, Italum eundem, & ciuẽ suum fuisse contendit, publica tamen persuasio nostræ nationi Quintilianum attribuit, cui persuasioni Eusebius Cæsariensis suffragatur, dum Quintilianum ab Imperatore Galba ex Hispania scilicet, vbi fuerat imperium adeptus, Romam perductum fuisse in libro de temporibus memorat. Nihil igitur mirem eũ, extitisse ex nostra ciuitate, qui communem opinionem secuti, Quintilianum per Hispaniam in certis sedibus vagan-

vagantem in ſuam vrbem Senecarum, Lucani, Gallionis illius æquiſſimi, & multorum præterea ſuperioris, & inferioris ætatis doctiſſimorum virorum patriam recipiendum, & Cordubenſi ciuitate donandum putarent, cùm de Homeri poëtæ natali ſolo ſeptem vrbes contendant, Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamin, Ios, Argos, Athenæ, quarum vrbium ſibi quamque cæteris repugnantibus Homerum pro ſuo ciue vendicaſſe conſtat. Ariſtotelem autem Stagiritam fuiſſe, quæ vrbs, auctore Suida, Thraciæ eſt, omnes eruditi conſentiunt, & vulgatiſſima ipſius operum inſcriptio declarat. Vt enim Apelles Cous, Democritus Abderita, Thales Mileſius à patria, ſic Ariſtoteles Stagirita vetuſtiſſima, & conſtantiſſima doctorum conſuetudine nominatur. Ariſtotelem igitur cum bona gratia dimittamus, & in Thraciam Græciamque mandemus: aut ſi retineri placeat, vt ſapientium à te inſtitutum chorum illuſtret ſua claritate, vel eo nomine, quòd philoſophi Cordubenſes ferè hoc duce tantos in philoſophia fecere progreſſus, vt hoſpes erit, non vt ciuis, ſed in locum honoratiſsimum, qualis Coryphæo philoſophorúmque Principi conuenit, recipiendus. Quod verò ad me attinet, quẽ ipſe dum tuæ in me ornandum, meamque dignitatem augendam propenſæ voluntati indulges, in tantorum virorum numerum & chorum pro tua largitate retuliſti, tibi gratiam etiam atque etiam habeo, hoc enim maior eſt tua in me ornando liberalitas, quo minùs meo merito hoc mihi tribuis, quod ego nec agnoſco, nec poſtulo, nec equidẽ tali me dignor honore. Tu igitur vide, ne dum in augenda vnius amici, atque clientis fama, idque ante mortem, quæ ſolet inuidiam extinguere, prodigus es, reſtrictior in alios eſſe videaris, & multorum animos offendas. Sunt enim non pauci, qui aliorum laudibus ſuas minui putant, & alienæ virtutis, & induſtriæ commendatione ita cruciantur, quaſi eadem ſit ipſorum ignauiæ, & vitiorum exprobratio. Vale. Ex noſtro Putalbano receſſu. ſeptimo Calend. Octobris. 1555.

ARGVMENTVM.

Ioãnes Corduba Geneſio Sepulueda gratias agit quod ſe de Ariſtotelis patria inſtruxerit, & reddit cauſſam quare ipſum adhuc viuum reliquis virorum clarorum Cordubenſium imaginibus præpoſuerit.

Ioan. Corduba Eccleſiæ Cordubenſis Decanus, & Ruti Abbas Io. Geneſio Sepulueda

S. P. D.

EPISTOLA XCVI.

LIteras tuas, vir vndecunque doctiſsime, non minùs beneuolentiæ, quam eruditionis, & humanitatis plenas maxima cum lætitia ac-

cepi

cepi, quibus ita sum delectatus, vt nostræ necessitudini, cui nullam posse fieri accessionem arbitrabar, hoc tui amoris tum in me, tum etiam in patriam testimonio maximum cumulum accessisse confitear, quòd te tantum virum amplissimis & Cæsaris Inuictissimi, & Christianæ Reipub. negotijs occupatum, mearum & patriæ rerum ita satagere videam, vt inter hæc ipsa tanti ponderis negotia, me quoque eorum, quæ aut quorundam auctoritate ductus, aut nimio patriæ illectus amore forsan errassem, humaniter admonendum curares. Quam quidem amantissimam admonitionem eo animo accipio, vt vel hoc nomine me plurimum tibi debere sentiam, & patriæ nostræ, quæ te tanta sapientia clarum veluti ducem nobis tribuit, vehementer gratulandum censeam. Tuis autem literis respondurus, etsi me longè imparem cognosco, tamen ne inhumanus videar, si à tanto viro prouocatus prorsus obticuero, illis, vt potero, ordine respondebo. Quòd nostram erga societatem Iesu liberalitatem iucundam tibi fuisse dicis, valde lætor: nam etsi erga illius religionis viros propter eximiam ipsorum pietatem eum affectum indui, vt nunquam me huius facti pœnitudine capiendum putem, tamen confirmantur nostra consilia, cùm sentimus prudentibus, fideliterque suadentibus idem videri. Quod autem in accumulandis viris, quorum imagines in huius nostræ domus penetralibus depingendas curauimus, tum vt tantos viros nostræ Cordubæ amplissimum ornamentum ab obliuionis iniuria, quoad eius fieri posset, liberaremus, tum etiam vt iuuentuti nostræ ad consimilia studia amplectenda stimulos adderemus, erratum à nobis scribis, sic habeto, nos veterum historiarum aliquantum rudes, vtpote qui in alijs studijs vitam consumentes, parum huic inuigilauimus, quorundam virorum alioqui doctissimorum auctoritate persuasos Philosophorum principem Aristotelem inter Cordubensiũ imagines, vt Cordubæ prolem depinxisse, nulli iniuriam fieri ratos. Tantum namque omnium scientiarum torrentem ex vberrimo ingeniorum fonte, Corduba matre nostra manasse non improbabile videbatur. Nunc autem quando has opiniones minimè tibi probari video, in melius sententiam mutare statui. Tanti enim est apud me tua auctoritas, vt te auctore non dubitem Quintiliano, qui dubius de paterno solo per alienas sedes errabat, in hospitium ciuitatemque recepto, peregrinum Aristotelem in suam Stagira remittere. Nihil enim necesse habemus, Cordubã suo splendore latis illustratam, luce lucere aliena. Præsertim cùm facta iactura in eius imagine citra magnum negotium, & cum lucro resarciri possit, elogio, quod Aristotelem falsò indicabat, in laudem Auempaces mutato, vt quæ figura anteà Stagiritam Aristotelem adulterino titulo Cordubensem faciebat, ea nunc errore expulso nostrum Auempacem, quem propter rei ignorationem humi iacere patiebamur, veris

literis

literis repræsentet. Ita fiet, vt tua admonitione Stagira, quę per errorem à nobis spoliata erat, suum retineat alumnum, & patria nostra iam pridem temporum iniuria amissam recuperet prolem, amplissimumq; filiorum chorum feliciter foueat. Cui choro quòd te viuentem adhuc tanquam agonothetam præposuimus, id non immeritò, nec sine exemplo fecimus, sed Asinium Pollionem principem Oratorem, & principem ciuem Romanum, vt Plinius septimo Historiæ naturalis libro ait, secuti, qui in bibliotheca, quæ prima in orbe ab ipso de Manubijs publicata Romæ est, Marci Varronis vnius viuentis imaginem, inter veterum scilicet sapientium statuas posuit. Non est igitur, quòd inuidorum tuorum sermonem, de quo pro tua modestia scripsisti, extimescamus. Nam tu inuidiam magnitudine doctrinæ, & eloquentiæ, vt de cæteris tuis singularibus virtutibus, & vitæ honestate & grauitate taceam, vicisti. Inuidia enim aut inter æquales, aut inter eos, qui se exiguo discrimine superant, suam potentiam extendere solet. Tu verò tantum inter cæteros tuæ professionis viros caput extulisti, quantum lenta solent inter viburna cupressi. Ita scilicet, vt ex magno huius ætatis prouentu, & omnis generis doctissimorũ virorum frequentia ipse in Theologia pauciſſimos, in reliqua philosophia, & eloquentia parem habeas neminem. Itaque si Marcus Varro, vt Quintilianus testatur, habitus est Romanorum doctissimus, tu non solùm Cordubensium, sed etiam Hispanorum constante eruditorum ex omni natione virorum, qui de claris huius ætatis viris scripserunt, testimonio, eruditissimus & eloquentissimus, & seculi nostri decus esse prædicaris. Quapropter tantum abest, vt me tua modestia ab incœpto deterreas, vt confirmes potiùs vehementer gaudentem, & Cordubæ nostræ gratulantem, quæ vt quondam viros fama quidem & doctrina claros, sed veri Christianique luminis claritate priuatos produxerat, sic te doctrinæ, & eloquentiæ nomine clarissimum, simulque veri luminis splendore illustratum & tum Peripatetica, tum Christiana philosophia præstantem nostra ætate pepererit, qui tuæ doctrinæ splendore Ethnicorum nebulas expelleres, & veræ luci lucem adderes, id est hæreticorum errores conuinceres, fraudes detegeres, multa obscura loca in vtraque Philosophia illustrares, nodos difficiles explicares, & multas veritates doctissimos etiam latentes, & ad publicam vtilitatem pertinentes ex ignorantiæ tenebris in lucem erueres, & idẽ Latina & luculenta oratione historiã regũ nostrorũ scriberes, & Hispanorũ res strenuè nostris temporib. gestas, & memoria dignissimas illustrares, quæ omnia doctissimis, & elegãtissimis libris cũ magna tua laude præstitisti, & præstare no desistis. Sed hæc hactenꝰ, quæ à me paulò latiùs explicata sunt, nõ vt tuas aures blãda oratione mulcerẽ, sed vt hac epistola meũ factũ aduersꝰ vel tuã modestã incusationẽ, siue dehortationẽ, vel aliorũ iniusta obtrectationem, si qua

fortè fuerit, excusaré. Vale. vir eruditissime, & nos quod mutuò facis, dilige.

ARGVMENTVM.

Petitioni Gasparis Castri de studijs suis, de ratione viuendi, de familia satisfacit, item, quomodo tribus sacerdotijs, cum nullis præsens sit, præesse possit.

I. Genesius Sepulueda Gaspari Castro suo.

S. P. D.

EPISTOLA XCVII.

MAGNAS nuper Andreas meus apud me tibi gratias egit, quòd Ledesmæ hospitio receptus, & indulgenter à te habitus, atque in negotio de Archipresbyteratu, in quod missus à me fuerat, conficiendo, & expediendo, ope & consilio fuerit adiutus. Nam quæ officia tu nostræ veteri necessitudini præstitisti, ijs optimæ indolis adolescens se tibi non minùs, quàm me obligatum esse constituit. Idem de tuis virtutibus, & religione mihi non ignaro quidem, sed libenter audienti cõmemorauit. Nec silentio præteriuit, te curiosiùs non modò de meis studijs, sed etiam de viuendi ratione ex se conquisiuisse, quàm essem assiduus in re diuina, quæ missa dicitur facienda, quantam familiam alerẽ, & quomodo me cæteris in rebus officijsque gererem. Illud etiam liberiùs exquisiuisse, cuius à me rationem idem tu per literas quoque pro cætera ingenij tui libertate, & iure nostræ veteris amicitiæ poscis, qua securitate faciam, vt cùm tribus sacerdotijs cum animarum cura præfectus sim, nulli tamen præsens assiduam operam impendam. Quibus ille percunctationibus idcirco satisfacere non poterat, quia nondum ei per ætatem primùm, deinde per studia literarum, quorum causa diutiùs abfuerat, meam domum frequentare licuerat, nec mihi eodem familiariter vti, qui paucis ante diebus, quam ad vos proficisceretur, domum redierat. Quæ me res hortatur, vt tibi non ad epistolam solùm, sed etiam ad interrogata respondeam, atq; eò magis, quòd vt ex eodem accepi, simul adiecisti, te quominus ille ad me tum de his rebus sermonem perferret, nihil impedire. Cæterùm quod de studijs quæris, nihil noui est quod ad te scribam, in eisdem enim non inuitus versor etiam nunc, quę me Romæ libenter tractare iampridem, id est ante annos viginti videbas (tamdiu enim qui multos annos officijs, & consuetudine coniunctissimi simul vixeramus, locorum interuallo distinemur) nisi quòd grauioribus doctrinis aliquid temporis subducere cogor, vt conscribendæ historiæ muneri, mihi à Carolo Cæsare iniuncto satisfaciam. De re diuina, hanc mihi Mercurij, & Veneris, festisque diebus facere quasi legitimum est, nisi fortè impedior aduersa valetudine. De familia quod quæ-

ris

ris hęc mihi viginti amplius domesticis cõstat, partim ad vsus vel necessarios, vel liberales administris, partim propinquis, quorũ quidẽ in sacerdotiorũ ipsis à me traditorũ ministerio sunt occupati, alij studia literarũ æmulantur, quibus alendis, & officijs, quæ pauperib. debẽtur, præsertim consanguineis, qui etiam ab inuitis ea sacerdotibus extorquere solent & cæteris necessarijs, & personæ conuenientibus sumptibus cũ satisfeci, crede mihi, parum ex annuis fructibus sit reliquum: quo non ad ambitionem, sed ad humanitatem & pietatem vti cogito, vt moriẽs pio & optimè de me merito fratri aliquid relinquam, quo se cõmodiùs alat, & sacrificulo Deum certis dieb. perpetuo munere nostris animis placaturo impartiatur. Quòd autem sacerdotiorum multitudine offenderis, nõ ego tribus cum animarum cura, vt perperam tibi persuaseras, sed vni duntaxat præeram, antequàm mihi nuper iste Archipresbyteratus obuenirẽt, & illo me propediẽ abdicare moliebar, cuius rei gratia literas cum mandatis, diebus superioribus Romam miseram. Quòd verò meam præsentis assiduam in loco sacerdotij curam requiris, eius muneris vacatio mihi per Põtificis maximi priuilegium data est, dummodo officio per vicarium idoneum satisfaciam. Qua libertate non ad inertiam & socordiam abutor, scis enim, quam inquies mihi animus sit à natura tributus, quámque opere pascatur, nec ad venationem, aut ludum, vt quidam, negotiaúe secularia, quibus Paulus clericos implicari vetat, obeunda, sed vtor ad studia literarum à bono publico non abhorrentia, in quibus solis acquiesco. Quæ immunitas si ijs iure Pontificio conceditur, qui ad publica Gymnasia discendi gratia conueniunt, quãtò causatius cõcessa ijs videri debet, qui in studijs ad publicam commoditatem pertinentibus dies noctesque non inuiti consumunt, & ob eam rem secessus ab interuentoribus vacuos studiosè consectantur? Hæc tuis seuerioribus, sed ab optimo, & vt certum habeo, amantissimo animo profectis monitis, & literis prouocatus ad te scripsi, & vitæ institutique mei rationem tibi poscenti non grauatè reddidi. Est enim mihi pergratum, tibique ingentem habeo gratiam, quòd me liberè, vt amicos decet, mei officij admones, ne qua fortè obrepat obliuio, vel negligentia, & res meas, æstimationem, & vtramq; salutem tibi esse curæ præ te fers, & certo documento declaras. Vale.

ARGVMENTVM.

Iacobi Symanchij I.C librum de catholicis Institutionibus commendat, quem nulli inuidiæ ait obnoxium: cepti que ab eo septus ad se literas scribi.

I. Genesius Sepulueda Iacobo Symanchio iureconsulto ex Valdolitani conuentus iudicibus.

S. P. D.

EPISTOLA XCVIII.

LIBRVM tuum de catholicis Institutionibus libenter legi, meque multa in eo scitu dignissima diligenter à te, & prudentissimè collecta, & doctissimè disputata videre delectauit. Quibus non solùm tui iure periti, qui errata, & delicta in hæreticis & impijs emendandi, & vindicandi officio præsunt, sed etiam Theologi nostri, qui solent ab eis, cùm res poscit, in consilium adhiberi, magnoperè iuuari queant. Cuius rei causa mihi librum eundem non negligenter iterum & sæpiùs legendum puto. Quæ tua scripta cum meis mihi conferenti, tum aliis rebus, tum propterea meliore conditione esse visa sunt, quàm mea, quòd tu nullos habes aduersarios, qui eisdem de rebus aliter scripserint, mihi nescio qua mea fortè ratiò desunt obtrectatores, & æmuli, quorum quidam mihi negotium exhibuerunt ob id ipsum, vt probè nosti, quòd aliqua, non equidem (sic me Deus amet) contentioni, aut ambitioni seruiens, sed veritatis inuestigandæ gratia diligenter pro rei magnitudine conscripseram, sententiam secutus ab eo diuersam, quod ipsi, vel ipsorum amici scriptis, aut sermone docuerant. Quibus molestijs quòd ipse vaces, & liber tuus doctis & catholicis acceptus, in nullius præterquàm hæreticorum offensionem cadere possit, vobis etiam atque etiam gratulandum puto. Hæc ad te scripsi, vt tantisper tecum per literas, quod libenter facio, colloquerer, teque simul prouocarem, vt ad nos rescribas. Erit enim pergratum, vt maximè quidem de valetudine, cæterisque tuis rebus, sed simul etiam si quid noui illuc ab aula Imperatoria, vel Regia fuerit allatum, nos certiores facias. Quanquam enim Franciscus Symanchius frater tuus vir optimus & grauissimus, Canonicus quidem & Archidiaconus Cordubensis, sed episcopatu dignissimus, qui à te frequenter fit certior, nobis exquirentibus læta de te & quæ volumus respondere solet, tamen eadem ex tuis literis intelligere, nobis erit gratissimum. Vale Corduba.

ARGVMENTVM.

Purgat se Guilielmo Malinæo, quod tam sero ad eum scripserit, propter incommodam valetudinem, cuius causam itineris Hispanici difficultatibus adscribit. eumq; certiorem reddit de recuperata valetudine, postquàm statim Io. Sleidani commentarios à Lud. Auila ad se missos, perlegit, de quibus suum iudicium subiungit.

I. Genesius Sepulueda Gulielmo Malinæo suo S. P. D.

EPISTOLA XCIX.

NOLIM

NOLIM optime,& doctiſsime Guilielme, vlla mea vel obliuione tui,vel negligentia factum fuiſſe putes, vt ad te tam ſerò ſcriberem,deq; meis rebus certiorem faceré: quod me primo quoq; tempore facturum receperam.Nã me tua vel ſingularis virtus, vel perſpecta humanitas ita nuper cepit,officijsq; demeruit,vt tui, & tuorum in me meritorũ obliuiſci ſine crimine nõ poſsim. Accedit ſtudiorũ cõmunitas,magna beneuolentiæ inter viros probos conciliatrix. Non igitur obliuio,aut alia mea culpa, ſed incommoda valetudo literarum officium tardauit:quam inualetudinem tum ex longi,& (vt opinor) totius Hiſpaniæ difficillimi itineris labore,tum ex temporis inuſitatè ſęuientis iniuria contraxi.Nam ex Bæturia menſe Martio multorum dierum ſerenitate ſubinuitante, & falſam diuturnioris trãquillitatis ſpẽ inijciente profecti, Oroſpedam montem intrauimus,diuq; frequentibus collibus magna moleſtia,& multis fluminibus,atq; torrẽtibus, quæ propter pluuias ſtatim cõſecutas plenis alueis defluebãt traiectis,proceſſimus,& per Guadalupum oppidum in agrum Placẽtinum venimus, vt Carolũm Cæſarem longo quatuordecim annorum interuallo viderem (tãdiu enim abfuerat ab Hiſpania)& venerabundus ad eum ſecceſſum ſalutarem,quem ipſe ſibi ad radices eiuſdem Oroſpedæ,quà Meridiem,& Occidentẽ ſolem ſpectat, opportuno loco,amœno,& ſalubri ad vitam priuatam peragendam delegerat: vbi tibi quoq; magna fuerit ſtudiorum occaſio,cùm te occupationibus,& officio, quod eidẽ Carolo familiariſſimè tribuis,relaxaueris.Sed redeo ad itineris ærumnas, quo repetito,cùm à vobis Cæſare ſalutato diſcelsiſſem, proximum iugum arduum(vt noſti) per frequentiſsimos ad iter molliendum ingeniosè ductos, & reductos anfractus ingenti labore conſcendimus: vt eſt ea viæ pars præmio quidem longè diſpar, ſed difficultate illi non abſimilis,de qua meminit Heſiodus,quæ ad virtutem in celſiſsimo poſitam,& felicitatem ducit,Μακρὸς δὲ(inquit)καὶ ὄρθιος ἶμος ἐπ' αὐτὴν, καὶ τρηχὺς τὸ πρῶτον. Atque vtinam conſcenſus tantùm fuiſſet laborioſus, & non maiore etiam moleſtia deſcendentibus fuiſſet laboratum,& per medium ſummumque montem trepidatum. Eſt enim iugum illud, vt initiò in ſublime directum, ſic poſtremò præceps, nec, vt ad virtutis ſublimem ſedem difficili, & multi ſudoris via cùm proceſſeris, ſic cum pari labore in Oroſpedæ iugum euaſeris, Ῥηϊδίη δ' ἔπειτα πέλει χαλεπή περ ἰοῦσα. Sed ſemita magis quàm via inæqualis excipit, & ſalebroſa, molliter illa quidem per glacialia cacumina decliuis,lubrica tamen, vt pote latioribus petris ſtrata, & quæ diu per capita & marginem magnorum præcipitiorum ducit, vnde in ima fluenta per celſiſsimas crepidines, & abrupta ſaxa deſpectus ipſe horrorem nobis incutiebat. Ad ſummam

ea lo-

ea locorum facies obijciebatur, in ijs itineris angustijs, & iniquitate versabamur, vt omissis iumentis, octo circiter millium spatium pedites conficere præoptaremus. Accedebant imbres, niuesque decidentes, quibus subinde lacessebamur. Itaque asperrimis saltibus ingenti labore transmissis fatigati, & malè accepti, vix Albam, deinde Salmãticam processimus, vbi paucis diebus apud Iacobum Neylam canonicum Salmanticensem veterem amicum quieti datis, ab eoque magnificè, & indulgenter habiti, Bletisam presbyteratus mandati mihi sacerdotij sedem peruenimus. Nihil dum temporis sæuitia sese remittente, quæ has citra Orospedam regiones ab ineunte mense Martio ad hunc vsque diem, qui non procul abest à solstitio, pluuijs, & frigoribus tam pertinaciter præter naturæ morem infestauit, vt ne vno quidem die hoc toto tempore serenum, ac ludum cœlum homines viderint. Tot igitur, tantisque incommodis homo id ætatis, septimum annum agens & sexagesimum, cùm par esse non possem, incidi paulatim in morbum, non acutum illum quidem, nec tam vehementem, vt me prosterneret, & in lecto contineret, molestissimum tamen, & qui me dies & noctes infestaret, humore, qui fuerat in caput contractus, in fauces, interdum etiam ad interiora continenter distillante, vnde aspernatio ciborum consecuta me vehementer debilitauit. Hæc apud te pluribus fortasse quam oportuit, commemoraui non inuitus, tum vt tecum diutiùs loquerer, quod libentissimè facio, tum quia sedata tempestate, iucunda esse solet in portum deuectis haustorum laborum recordatio. Cæterùm cùm emergens morbo conualescere cœpi, me ad pristina studia, in quibus solis adquiesco, retuli, sed timidè & parcè. Ac primum omnium Io. Sleidani commentarios lectione percurrere placuit, quos Ludouicus Auila noster, religiosorum equitum ex Alcantara præfectus, vt te præsente receperat, nuper ad me misit ea conditione, vt perlectos statim remitterem, quos mihi vsui esse posse ambo mihi verè confirmastis, ad ea recognoscenda, quæ ipse de rebus Germanicis conscripseram. Itaque in huius commẽtarijs, dum per valetudinem licet, lectitãdis, etiam nunc libenter versor. Non quòd mentem eius probem (nam quî possum impio nouarum rerum studio deprauatam?) vel stylo delectet parum culto, & à veterum & probatorum scriptorum nitore, & puritate procul abhorrente, sed quia in commemoratione rerum hac ætate ad illas regiones gestarum, quarum quædam mihi longissimè remoto non satis erant explorata, diligentissimus fuisse videtur, nisi quòd in ijs collocandis, ac digerendis nimiam quandam & ineptam atque molestam suum cuique particulæ tempus reddendi, & annotandi diligentiam affectauit. Nam sæpè quæ vno loco tradi & poterant & debebant, hæc ipse minutatim concidit, & longis intervallis dispergit, quo fieri necesse est, vt lectoris animus ad exitum, vt fert natura,

properan-

properantis, anxius reliquarum partium desiderio pendeat. Itaq; longum est, & laborioſum ſingula negotia ex his commentarijs perdiſcere. Idem in contentionibus perturbatæ religionis, & eorum conſilijs, ac machinis commemorandis: qui pios Caroli Cæſaris de eccleſiaſtica concordia, & publica Chriſtianorum pace concilianda conatus impedire, ac fruſtrari per ſummum ſcelus nitebantur, multus eſt, atq; adeò nimius, in cæteris verò partibus parum operæ conſumit. Certè Teruennæ dirutæ, Heſdiniq; recepti hiſtoriam, cuius prætermiſſæ culpam vos mihi vt crimen, & inſignem negligentiam obijciebatis, ille quinq; aut ſex verſiculis abſoluit. Quo magis nobis enitendum eſt, vt res tanta quantam vos fuiſſe dicitis, ſcriptis noſtris pro dignitate, ſi qua facultas erit, celebretur. Quo tuum de illius belli commentario promiſſum atque receptum cupidiùs expecto. Hæc cùm ſcriberem, Valdolitum propediem cogitabam, quo cùm peruenero, te certiorem faciam, Vale ex Ledeſma, quam veteribus Romanis Bletiſam fuiſſe repertorum lapidum inſcriptiones declarant, Calend. Iunij. Anno Chriſti nati. 1557.

ARGVMENTVM.

Iacobum Neylam I. Pont. Doct. rogat, vt librum epiſtolarum accuratè excudendum curet.

Io. Geneſius Sepulueda Iacobo Neylæ. Iur. Pont. Doctori, Canonico Salmanticenſi S. P. D.

EPISTOLA C.

EPISTOLARVM librum, cuius editionem alijs quoque doctis & grauibus amicis efflagitantibus, ſed te maximè, cuius iudicio id tribuo quod pauciſſimis, adhortante, maturandam ſtatui, tibi mitto, vt Salmanticæ, quemadmodum conuenerat, excudendum mandes. Tuum igitur erit curare, vt bonis characteribus quàm emendatiſſimus exeat. Quod ita demum fiet, ſi in tuis magnis occupationibus (ſcio enim quanto onere rerum tibi pro tua magna doctrina, prudentia, & grauitate in iſta Salmanticenſi Eccleſia iniunctarum premi ſoleas) tamen aliquid temporis impertiri huic negotio non grauaberis. Quod vt ſuſcipias oro, vt Romæ in dirigenda & emendanda impreſſione eius libri feciſti, qui clericorum conſuetudine Breuiarium Romanum appellatur, propterea quòd formulas Deum Chriſtum Romano more precandi continet, quem librum Quignonius Cardinalis Patronus noſter tepotiſſimùm adminiſtro & adiutore κἀμοῦ συμπράττοντος Clementis ſeptimi Pontificis Maximi voluntate confecerat, itaque non rudis eius artificij ad negotium accedes. Intelligo me tibi onus imponere

ponere molestum & negotiosum, nec satis auctoritate tua dignum, si ipsum per se suisque momentis & ponderibus existimetur: sed multa munia (quod ipse non ignoras, & maximi Philosophi testantur) per se magnorum virorum consuetudine & dignitate aliena sunt, quæ tamē honestè, & cum egregia sua laude ab eisdem, vel Reipub. vel amicitiæ causa temporibus suscipiuntur. Quod officium vt sponte subire sæpe laudi datur, sic ab amicis petere necessitate aliqua inductum, ingenui animi est, & hominis amicissimi, qui quod amico ipse non grauatè præstaret, id ab eodem pro mutua voluntate poscere non dubitet. Quanquam amicorum non indoctorum scripta emendare, quod ego tibi libenter in meis permisi, & excudendi munus scitè & prudenter, (quod paucis datum est) dirigere, non est vulgaris facultatis, sed egregiæ doctrinæ & singularis industriæ. Vale.

ARGVMENTVM.

Conatur Artheagæ persuadere, vt Fortunio Garsiæ consulat, ne in Hispaniam recedat, ob varia quibus carituras esset si Garsia careret, quem laudat propter plurima in Iure præclare præstita conferíque sub finem Cantabros cum Cordubensium conatibus in togas agoque.

Ioannes Genesius Sepulueda Iacobo de Artheaga Collegæ suo, iuris vtriusque Professori Doctissimo, S. P. D.

EPISTOLA CI.

AVDIO FORTVNIVM nostrum in Hispaniam velle proficisci, iamque sarcinulas, quod aiunt, colligere: & acerbè fero. Acerbè autem, & quidem (nisi dolori nimis indulgeo) causatissime, videor enim mihi facturus grauem iacturam, si eius viri consuetudine fructuq; orbatus fuero, quē mihi & morū, & studiorū sanctissimū velut exemplar proposuerā, atq; ita proposuerā, vt tanquā vitæ meæ magistrū moderatoremque reuererer. Ideoq; metuo, crede mihi, ne hoc absente viuam negligentius. FORTVNIVM, me Hercle Iacobe, ante etiam, quam ipsum viderem, ex nomine tantum diligebam, animoque obseruabam. Diligo enim studiosos, eruditos etiam obseruo. Nunc autem cum penitus, ac familiariter intro pexi, diligo, obseruo, & admiror. Tunc enim audieram, id quod esset, hominem esse literarum studijs addictissimum, consecratumque, acri, flexibili, multiplici ingenio præditum, quam acriter, quam subtiliter, ad summam, quanta cum sua, Hispaniæque gloria mille quingentas Conclusiones lubricæ & ancipitis difficultatis plenas, Bononiæ primum, deinde Senis, postremo

mo in vrbe diſputaſſet, hæc, inquam, conſtanti omnium ore acceperã. Nam quid homines eo tempore, quo ego in Italiam aduentaui, niſi de FORTVNIO loquebantur. Videbam præterea commentarios illos *de pactis*, eruditionis remotiſſimæ, qui iam in manus hominum exierant, Bononiæ circumferri, & apud doctiſſimum quemque in precio eſſe, nunc verò cum Cæcilio dicere poſſum: *Magna FORTVNIVM fama præceſſerat, maior inuentus eſt.* Diſpeream, ſi ſcio quid in eo potiſſimum admirer. Etenim quæ eſſe poteſt, aut in illo vnquam fuit humanitas, cuius in FORTVNIO proprium exemplum non reperias? ſi ad mores ſpectes, nihil eſt hoc homine compoſitius, nihil cultius, nihil denique ſui ſimilius. Ita eſt grauis, vt minimè ſit auſterus. Ita eſt comis, hactenus cum ſuis familiaritati expoſitus, vt tamen ipſius autoritas, grauitasque cõſtet. Et, vt ſemel dicam, ita omni in re modicus, vt in eo nihil emineat, nihil tamen deſideretur. Hæc quidem perquam magna ſunt, & quæ præter ſapientem integerrimumque cadunt in neminem. Illud certè Socraticum, quod cum ſit innatum ferè Cantabris (nec enim vobis blandiri eſt animus) indomitum neſcio quid, ſi quando FORTVNIVS eſt à quopiam, vt fit, vehementer prouocatus, ac Cantabricos animos concipit, mirum eſt vt nihil ſibi indulgeat, vt potius imperet, repugnet, moderetur, poteſtne magis barbari illius magiſtri temperantiam effingere? Iam verò in conſultationibus quid grauius, quid conſultius, quid denique eo circumſpectius? cuius auctoritas, quod ad me attinet, in rebus dubijs ſatis mihi pro ratione eſt. Nam quod ad literaturam attinet, ſolet mihi eſſe admirationi, quòd cum ad eum tanquam ad oraculum Pythium ſcolaſtici iuuenes magna turba quotidiè ventitent, nodoſas abſtruſaſque quæſtiones ſciſcitabundi, nihil eſt quod ignoret, nihil tamen temere ac ſine cunctatione reſpondet, diuerſitate rationum diſtractus, vt plane intelligatur illud Thucydidis eſſe quam veriſſimum:

ἁμαδία μὲν θράσος, λογισμὸς δὲ ὄκνος.

Nihil enim ſe ſcire arbitratur, quod non à cauſis vſque, & origine ipſa repetat, diſpiciat, perpendat. Nec ſatis habet inter Iuris auctores prudentiſſimos quosque tractare, excutit Philoſophos, Theologos non prætermittit. Sed non rectè, inquies, Theologiæ Iure conſultum, idemque parum doctum ſapientiſſimè perſpicere poteſt: ita eſt, non tamen verebor, meum ferre iudicium, ſi quando cum doctiſſimorum virorum ſententia congruit. Congruit autem ſi vnquam alias, maximè in admiranda FORTVNII ſapientia, cuius teſtes ſpero fore ſempiternos Commentarios illos omnigena eruditione ſcatentes, quos proxima fetura natos, iam illum emittere velle audio: illos dico de vltimo fine vtriuſque iuris, doctiſ-

simis etiam enitata materia, & de lege illa, *Gallus*, vel ipsis Vlpiano, Modestoque formidabili, vt cæteros præteream, sapientia non minus refertos, quos tu, cæterique viri doctissimi, eidemque amicissimi, quibus suarum lucubrationum, etiam ante maturitatem, solet copiam facere, vt emittere incipiat olim efflagitatis. Eat nunc Iuuenalis, quæratque *Cantaber vnde Stoicus*. Quanquam quis fore vnquam speraret, vt apud Cantabriam illam horridam olim, ac intractabilem, inter armorum strepitus, Martiosque furores literarum studijs locus relinqueretur? Atqui nostra tempestate bonas disciplinas hæc gens tam religiosè colit, vt de Cantabriæ principatu Minerua cum Marte vt quondam cum Neptuno Athenarum. Qua admonitione succurrit admirari peruetterem illam querelam, sed quæ quotidie magis inualescit, reputantium effœtam iam & exhaustam naturam, nihil tam laudabile nihil tam magnum parturire. Effœtam quisque dicit naturam, quæ in Martia Vulcaniaque regione tales viros generat, qualis est, (vt te præteream, qui minimè glorioſus es, alioſque viros literatissimos conteraneos tuos) FORTVNIVS noster ignosce fatenti, Iacobe, nec enim possum dissimulare. Sæpe mihi hæc animo recolenti, venit in mentem, cũ sim Cordubensis, tuæ Cantabriæ subinuidere, certè admonitus sum, (nec sine magno dolore) vecordiæ Cordubensium: inter quos iam pridem nullos Senecas, nullos Lucanos, nullos Auerroes cernimus, nullum denique Menam, nam cur hunc quoque inter maximos non numeremus? licet sint qui ita excusent, non posse Cordubam literarum simul & armorum studia colere, Granatenses debellare, Africam Hispaniæ imperio continuare, toties de Gallia triumphare, pariterque imbræ, & otij, togæ deniq; munera obire. Ad summam quæ olim magnos philosophos procreasset, satis esse his temporibus magnos duces produxisse, parentem Romam vel in hoc maximè imitatam. Quæ excusatio etsi cæteris satis magna videtur, mihi tamen nullam militiam literis anteferenti non eo vsque satisfacit, vt Cordubenses nullius desidiæ teneri putem. Sed, vt aliquando redeat epistola vnde profecta est, vides quantum sit in Italia FORTVNII nomen, quanto cum honore Bononiæ sit publicè Ius pontificium professus, vt honestissima conditione fuerit à senatu Florentino in Pisanam academiam inuitatus atque adeò summoperè flagitatus. Nemo est quin speret eum breui facultatibus atque honoribus etiam atque etiam auctum iri, si, quem cepit, velit tenere cursum. Ipse verò in Reip. gubernationem propensus, haud tanti illa omnia putat, huc dirigit omnes animi sui commentationes vt *Regi* inquit *meo deseruiam* hoc esse affirmat optimo cuique cunctis votis expetendum, Platonicum scilicet dictitans elogium

Thasos

ἕκαστος ἡμῶν οὐχ ἑαυτῷ μόνον γέγονεν, ἀλλὰ τῆς γενέτειρας ἡμῶν τὸ μέρος ἢ καὶ πλείους μερίζεται. Quasi vero non secus possit patriæ suæ quidquam impartiri. Hæc eo tendunt, vt si mecum sentis, FORTVNIO suadeas supersedeat hoc laborioso itinere. Sin aliter, idipsum rescribas, subiectis causis, vt FORTVNII absentiam æquiori animo feram. Sed vltra modum epistolæ prouexit me dulcedo tecum loquēdi. Quare iam bene vale.

INDEX EPISTOLARVM.

QVIS, CVI, QVOTIES SCRIBAT, COMMONSTRANS.

A.

Alberto Pio	*Epist. 12. Propediem*	*fol. 138*
Alphonso Valdesio	*Epist. 10. Erasmi*	*136*
eidem	*Epist. 11. Accepi*	*137*
eidem	*Epist. 18. Accepi*	*145*
Alphonsus Valdesius Sepulueda	*Epist. 17. Literas*	*145*
Alphonso Porticello	*Epist. 41. Epistolam*	*175*
Alphonso Guzmanno	*Epist. 42. Chirographum*	*176*
Alphonso Guaiardo	*Epist. 54. Accepi*	*197*
eidem	*Epist. 55. Inuidere*	*197*
eidem	*Epist. 56. Gratissima*	*200*
eidem	*Epist. 57. Quod*	*200*
eidem	*Epist. 58. Miraris*	*201*
eidem	*Epist. 60. Pergratum*	*204*
Alphonsus Guaiardus Sepulueda	*Epist. 59. Cum*	*203*
Alphonso Stunica Gibraleonis Marchioni	*Epist. 79 Ex literis*	*236*
Antonio Augustino	*Epist. 69. Iure*	*224*
Ant. Augustinus Sepulueda	*Epist. 70. Summam*	*225*
Antonio Honcala	*Epist. 71 Epistolam*	*223*
Antonio Corduba	*Epist 77. Gratulor*	*231*

D.

DES. E. Roterodamo	*Epist. 1. Antapologiam*	*123*

DES.E.Roterodamo	Epist.2.Accepi	124
eidem	Epist.3.Iampridem	125
eidem	Epist.4.Mirar	127
eidem	Epist.5.Quam	129
F.		
Fernando Pinciano	Epist.43.Perjucunda	176
eidem	Epist.44.Libentissime	177
eidem	Epist.45.Pliniana	179
eidem	Epist.46 Egote	183
eidem	Epist.47.Quoniam	185
Fernando Valdesio Archiepiscopo Hispalensi	Epist.87.Nulla	249
Francisco Florido	Epist.21.Accepi	150
Francisco Toleto	Epist.23 Literas	152
Francisco Argoti	Epist 81.Epistola	240
eidem	Epist 82.Pergrata	241
eidem	Epist.83.Patriam	242
G.		
Gaspari Villalpando	Epist.78.Improbari	138
Gaspari Castro	Epist.97.Magnas	276
Gaspari Contareno Card.	Epist 24.Cum	153
eidem	Epist.27.Quod	158
eidem	Epist.28.Scripseram	161
Gaspar Contarenus Sepulueda	Epist.25.Accepi	155
idem	Epist.26.Nullo	157
Gonsalo Peresio	Epist.80.Gratissima	238
Guilielmo Malineo	Epist.99.Nolim	278
H.		
Honorato Ioanni	Epist 33.Dederam	167
I.		
Ioanni Valdesio	Epist.19.Ego	147
Ioanni Mart.Silicao	Epist.37.Tume	172
Ioanni Quignonio	Epist.48.Vidisti	188
Io Matthaeo Giberto Episcopo Veronensi	Epist 6.Epistola	132
eidem	Epist.7.Binus	133
eidem	Epist.8 Quod tam	134
Ioannes Matthaeus Gibertus Sepulueda	Epist.9.Etsi	185
Inacho Mendoza Episcopo Burgensi	Epist.13. Gratissimus	139
		eidem

Digitized by Google

eidem	Epist 14. Incolumem	142
eidem	Epist.15. Nemeum	141
Ioanni Toleto Episcopo Cordubensi	Epist.22. Ingentes	151
Ioanni Tauera Episcopo Toletano, Cardin.	Epist.51. Suauissimas	192
eidem	Epist.52. Cùm	193
Iacobo Fernando	Epist.88. Quæmeus	251
Iacobo Neylæ	Epist 89. Περὶ σῦ δὲ	251
eidem	Epist.100. Epistolarum	281
Ioanni Corduba	Epist.95. Nuper	272
Ioannes Corduba Sepulueda	Epist.96. Literas	273
Iacobo Symanchio	Epist 98. Librum	278
Iacobo ab Artheaga	Epist.101. Audio	282
L.		
Laurentio Caruaiali	Epist.74. Ex literis	229
Leopoldo Austria Episc. Cordubensi	Epist.84. Agellum	244
eidem	Epist.85. Paucis	246
Ludoico Auila	Epist.16. Commentarios	144
Ludoico Caruaiali Prouinciali	Epist 61. Pergratum	206
Ludoico Lucenæ	Epist.72. Quotidie	226
Ludoicus Lucena Sepulueda	Epist.73. Pergratum	226
M.		
Marchesiæ Zeneti	Epist.29. Aue	163
Maio Vicecancellario Arragoniæ	Epist.31. Vereor	165
Michaeli Metinæ	Epist.93. Nihil	266
eidem	Epist.94 Magna	269
Martino Oliuano Inquisitori	Epist.63. Commentarium	209
eidem	Epist.64 Scribis	211
eidem	Epist.65. Postea	215
eidem	Epist.66. Pergrata	217
eidem	Epist.67. Epistola	219
eidem iam Abbati	Epist.68. Incolumem	222
Mauricio Laræ Duci Naiarensi	Epist.62. Volebam	207
P.		
Petro Messiæ	Epist 30. Epistolæ	164
Petrus Auila Nauar. Marchio Sepulueda	Epist.35. Vetustiss.	170
Petro Auila	Epist.36. Accepi	171
Petro Fernando Velasco Friarum Duci	Epist.53. Columnarum	194

Digitized by Google

Pedroſa	Epiſt. 40. Pergrata	174
Petro Sepulueda	Epiſt. 86. Scripſeram	248
Petro Serrano	Epiſt. 91. Commentarium	256
eidem	Epiſt. 92. Scribis	263
Philippo Hiſpaniarum Principi	Epiſt. 34. Quoniam	168
R.		
Roderico Manrico	Epiſt 20. Ex literis	149
Rodulpho Pio Cardin.	Epiſt. 32. Quod	166
Reginaldo Polo Cardin.	Epiſt. 90. Poſt	254
Ramiro Nugno	Epiſt. 49. Ioannes	190
Ramirus Nugnus Sepulueda	Epiſt. 50. Magno	191
S.		
Simoni Colineo	Epiſt. 38. Scripſi	175
Sebaſtiano Leoni	Epiſt. 39. Pergratum	174
V.		
Vaſcoſano Librario Pariſienſi	Epiſt. 75. Opus	230
eidem	Epiſt 76. Chartam	230

IOANNIS

IOANNIS

GENESII SEPVLVEDÆ CORDVBENSIS

DE CORRECTIONE ANNI MENSIVMQVE ROMANORVM,

COMMENTATIO.

Ad Amplissimum Patrem, præsulemque grauissimum, doctrina omnique virtutum genere præstantem

GASPAREM CONTARENVM
ECCLE. ROMA. CARD.

PRAEFATIO.

MAgnam spem melioris ecclesiasticarum rerum conditionis mihi nuper in hac temporum iniquitate libellus attulit, quo tu aliÿq; grauißimi & prudentiß. viri voluntatem Pauli tertij Pontificis Maximi, iussumq; secuti, cuncta sacerdotum vitia, & quasi morbos collegistis, quibus coacto sacerdotum concilio vniuersali, medendum imprimis existimaretis. Nec enim arbitror id vos egisse, vt crimina clericorum, & sacrilegia praedicaretis duntaxat cateris hominibus, vt domesticis testimonijs ac nostra potius confessione damnati & conuicti maiori iustioriq; odio essemus popularibus, quasi desint ex his obtrectatores, qui proborum etiam sacerdotum mores sua sponte calumnientur. Cum hoc igitur incõmodum sapientißimo Pontifici, vobisq; optimis & prudẽtißimis viris esset etiam atq; etiam cauendum, dubitari non debet, quin libellus ab eo animo profectus sit, qui totus in eam curam incumbat, vt ea vitia, quæ clara voce scriptoq; damnastis, è vita Clericorum tollantur, atq; ita tollantur, vt omnis virtutis ac pietatis clara & illustria exempla cateris hominibus Clerici præbeant, fiatq; quod nobis Christus præcepit illis Euangelij verbis. Sic luceat Math. 5.

(*inquit*) lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra bona, & glorificent patrem vestrum, qui in cœlis est. *Quare cum haberem pro explorato fore, vt auctoritate Pontificis Maximi vestra ĩ, opera concilium sacerdotum ad maximas Ecclesiæ cõmoditates primo quoq; tempore cõueniat, (quid enim nobis serio agentibus obstet?) haud mihi putaui in tanta vestra, & cæterorum boni publici studiosorum sacerdotum cura & festinatione, cessandum atq; torpendum. Nec cum cæteri suæ quisq; fidei cõmissa talenta, iuxta Euangelicam parabolam duplicauerint industria sua, ipse talentum vel drachmam potius mihi traditam per vecordiam & negligentiã defodisse viderer. Sed aliquid conandum, vt dum vos in vinea Christi maiores & vtiliores operas præstatis, colendo, repastinando, ac vites propagando, inutilia ĩ, aut etiam pernitiosa sarmenta vicissim amputando: ego in adminiculorũ saltem ordinibus dirigendis non inutiliter essem occupatus. Dum vos igitur maiora curatis, moribus ac religioni cõsulentes, ego qui hinc quoq; parti siquid inseruire possem, editus in hæreticos & turbulentos homines libellis, dum fuit otium, tentaui superioribus diebus, in meis magnis occupationib aliquid tamen scribere de ratione anni multifariam depranata, atq; eius correctione constituti, & libellum, quem ad te mitto confeci, vt si coacto concilio patribus, quemadmodum spero, visum fuerit in hanc quoq; curam descendere, habeant vnde possint nostris lucubrationibus aliqua ex parte iuuari. Nec enim adduci possum doctissimos, grauissimos, & antiquitatis præsertim Ecclesiasticæ peritissimos viros, in hanc curam descendere grauaturos, vt ratio temporum nõ modo religionem, propter plurimorum festorum dierum celebrationem, sed omnem propemodum humanæ vitæ partem attingens, corrigatur, multiplici errore sublato, qui magna incuria & negligentia superiorum sacerdotum irrepsit, cum veteres illi singulari pietate ac religione patres in sanctissimo ac omnium celeberrimo concilio Niceno hoc vel imprimis ad suum officium & Ecclesiæ dignitatem commodumq; pertinere existimauerunt, vt in die festo resurrectionis Christi, & paschate celebrando, sic anni tempus obseruaretur, vt constaret ratio mensis atq; diei, & solis ac lunæ progressionum in signifero: quæ cura tam opere neglecta est à posterioribus errore in dies augescente, vt celebratio Paschatis interdum plusquam mense disrepet ab illo vetere sanctorum patrum instituto: vt interim taceam, quod natale Christi, quod erat in ipsa bruma (quo die Christum natum esse constat, cum Sol à nobis quam longissime potuit digressus, quod tanquam senium eius dicitur, remeare incipit, rursusq; nouus appellatur) celebrandum, iam quartodecimo circiter post die celebratur, ac cæteri omnes festi dies eodem modo: & veterum medicinæ, reiq; rusticæ auctorum præcepta, & mortalibus vtilissima, ac potius necessaria.* Matth. 25.

ria doctrina, qua rerum tempestiuitates prudentissime traditæ sunt, multum abhorreat ab hac temporum peruersa computatione. Vnde magnus error in vitam hominum inductus, nisi cohibeatur, infinite crescat necesse est. Sed cum huius erroris emendandi duplex sit ratio, neutram intactam relinquere consilium fuit: sed alteram, quæ ad cæli astrorumq; motum pertinet, idcirco leuiter & summatim perstrinxi, quoniam de hac video quosdam astrologos diligenter & docte ac iustis voluminibus disseruisse: alteram, quæ ciuilem instituționē & iura vetustatis attingit, accuratius explicuimus. Quæ cùm sit velut caput huius quæstionis & quasi fundamētum, quo niti debeat tota correctionis ratio, miror equidem eam tam negligenter à prioribus fuisse tractatam. Vale.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS DE CORRECTIONE ANNI MENSIVMQVE ROMANORVM, COMMENTATIO.

CVm cælestium corporum rati, constantesq; motus magna cura & longissimi temporis Mathematicorum obseruatione notati sint, ac mirabiliter deprehensi, tamen cæterorum astrorum cursus mens humana, vt natura est sciendi cupida, curiosa magis diligentia inuestigasse videri potest: Solis autem, qui contra cæli ambitū cuncta secum diurna vertigine trahentis, orbem signiferum peruagatur, vt cognoscerēt homines, & obseruarent, magna quadam commoditate atq; adeo necessitate inductos fuisse putare conuenit: quippe omnem virtutem eorum, quę oriuntur & occidunt, omnemq; rerum naturalium vicissitudinem motu solis eiusq; accessu & recessu gubernari, vt à magnis philosophis traditum, sic vsu atq; rerum argumentis cognitum est & exploratum. Itaq; motu Solis ignorato, vitam in hominum magno errore versari necesse est. Arandi enim excolendique terram, frumenta & cæteras fruges seminandi, serendi arbores & inserendi, & aliarum plurimarum ad vitam degendam necessariarum rerum tempora scire nemo possit, cui non sit motus solis eiusque discrimina cognita. Iam verò ex-

ſtorum ratio, qua bona pars religionis continetur, cognoſci quí poteſt ratione temporis ignorata? Nam qui motum ſolis ignorat, huic eſſe tempus ignotum teſtis locupletiſſimus eſt Plato: qui tẽpus hoc eſſe definit, quod motum ſolis: atteſtante Ariſtotele, qui tempus dicit eſſe *menſuram motus*, non cuiuſuis, ſed *lationis orbicularis*, hoc eſt cæleſtis circumactus: quod ad ſolis maximè motum referrì ſatis ex ijs, quæ ſuprà diximus, intelligitur. Sed quoniam exacta ſolis ambeuntis ratio non poteſt niſi paucis, hoc eſt doctis hominibus & mathematicis eſſe cognita, cõmodiſsimam rationem inierũt veterum mortaliũ, qui omnium prudẽtiſsimè temporis partes diſtinxerunt: vt res cunctis hominibus neceſſarias, à nullo quãuis rudi & indocto poſſet ignorari conſtituto anno, qui cum ſolis motu ſigniferum peruagantis congrueret, & menſibus, quib. ſingulis motus lunæ, aut mora ſolis in quoq; ſigno, aut vtrunque paruo diſcrimine notaretur.

Annus apud priſcos variis ſpatijs claudebatur.

Quanquã enim nonnullæ nationes breuioribus olim ſpatijs ſuos annos concludebãt: vt Cares Acarnaneſq; ſemeſtri, Arcades trimeſtri, Aegyptij primũ vnius, deinde quatuor menſiũ ſpatio, Albani decẽ: omnibus tamen, vt auctor eſt Cenſorinus, cura fuit, diebus aut menſib. intercalandis ſuũ ciuilẽ annum ad naturalẽ, qui ſolis ambitu perficitur, dirigere. Sed eã rationẽ metiendi annum, ſolis cirũactu duodecimq; mẽſib. diſtinguendi, vt eſt optima & maximè naturalis ſic omniũ antiquiſſimam eſſe declarant ſacrarum literarum veteriſsima monumẽta, quæ in alluuionis vniuerſalis cõmemoratione de vndecimo menſe dieq; mẽſis vigeſimaſeptima mentionẽ faciũt. quo planè intelligitur, iã ante Moſẽ, qui ſpiritu Dei afflatꝰ ſcriptorũ veteriſsimus illa memoriæ mãdauit, (fuit.n. ante bellũ Troianũ, vt colligit Euſebius Cæſariẽſis, annos circiter trecẽtos quinquaginta) ſimilẽ rationẽ anni menſiumq;, & horũ parem numerum fuiſſe humaniorib. ferè gentibus, atq; poſt eũ Hebræis ad hanc vſq; memoriã annum ad ſolis, menſes & lunæ progreſſum accommodantib. vt colligit Auguſtinus in lib. 15. de ciuitate Dei: qui mos idẽ propemodũ fuit Athenienſib. niſi quod Hebræi ab æquinoctio verno vitiũ faciunt ſui anni, Atheniẽſes ab æſtiuo ſolſtitio. Hãc igitur naturalẽ cõmodiſsimamq; rationẽ Romani vt ſequerentur, iã inde ab vrbe cõdita ſibi propoſuerãt, ſed ignoratione motuũ cæleſtiũ nõ ſtatim aſſequi potuerũt, quod petebãt. Nã Romulus decẽ dũtaxat menſiũ annũ cõſtituit, Albanos, vnde Romani ortierãt, imitatꝰ: quorũ menſiũ quatuor vocati pleni, Martiꝰ, Maius, Quintilis, October, tricœnos ſingulos dies habebãt. Reliqui caui nũcupati, Aprilis, Junius, Sextilis, Septẽber, Nouẽber, Decẽber, tricenos. Itaq; totus annus dieb. trecẽtis & quatuor explebatur, nec poterat niſi magnis, & incõmodiſsimis intercalationib. ad ſolis curſũ, & naturalẽ annũ reuocari. Qđ animaduertẽs Numa Põpilius, duos mẽſes adiecit: Ianuariũ, quẽ primũ anni, fecit, à bicipite Iano nominatum,

Gen. 8.

Lib. 1. c. 3.

nominatum,quòd altera fronte superioris anni finem, altera sequentis principium respiciat: & Februarium à Februo, qui deus lustrationibus præesse putabatur.hoc enim mense vt dijs manibus iusta soluerentur, idem Numa veteris Romanorum religionis auctor constituit: atque ita facti sunt menses duodecim,quorum Ianuario,Aprili,Iunio,Sextili,Septembri,Nouembri,Decembri,dies vicenos nouenos attribuit:Martio, Maio,Quintili,& Octobri tricenos singulos,eam superstitionem,quod impar numerus faustus haberetur,secutus : vni Februario dies octo & viginti dati sunt numero pari, quod imminutio & par numerus inferis conuenire videretur, simulque vt totus annus impari faustoque numero dierum 355. clauderetur. cæterum cum ne is quidem numerus cum solis motu congrueret,coacti sunt postea Romani,hoc quod deerat,varijs intercalationibus farcire, dato negotio sacerdotibus ciuilem annũ per intercalationes adæquandi naturali,qui trecentis sexaginta quinq; diebus & ferè quadrante conficitur.Sed sacerdotes partim auaritia corrupti à publicorum vectigalium redemptoribus, partim amore vel odio quorundam, quo tardius aut citius abirent magistratu, rationem anni adeo confusam & depraua tam reddiderunt, vt ad libidinem magis,& temeritatem ipsorum, quàm ad motum solis aut lunæ Romanis annus ageretur,vsque ad Cæsaris Dictatoris pontificatum, atque tertium consulatum. *Numerus impar Rom. faustus.*

Cæsar enim pontifex maximus,vt erat magno animo,& acerrimo ingenio ad res gerendas,& explicandas,illam indignitatem & confusionem non ferens,turbam omnem & inconstantiam sibi tollendã, & annum ad solis cursum, quam aptissime fieri posset dirigendum, & coæquandum recentiores Aegyptios æmulatus statuit. Itemque suo tertio, & M. Æmilij Lepidi consulatu adhibitus cum alijs Mathematicis, tum imprimis Soligene, qui Astrologiæ peritissimus id temporis habebatur, cum dies vigintiquatuor Februario mense intercalasset, Nouembri atque Decembri præterea sexaginta quatuor interiecit : Itaque annus ille ad quadraginta duos dies productus est, dum scilicet expectatur bruma, vt is dies sole circiter primam partem Capricorni subeunte initium esset anni Romani,more ac instituto maiorum. Sic igitur sublata confusione cõstitutum est,vt deinde annus Romanus trecentis sexaginta quinque diebus,quemadmodum solis cursus,terminaretur,adiectis videlicet ad annum Numæ diebus decem:quos ita distribuit Cæsar, vt ex ijs mensibus, quos vndetricenos dies sortitos esse memorauimus,Ianuario,Sextili, atque Decembri, bini dies accrescerent: Aprili,Iunio,Septembri,Nouẽbri,singuli. vt cæterorum omniũ cuiusq; præter Februarium, qui suũ numerũ retinuit,triceni singuli dies numerarentur, horum quatuor triceni. Nec enim Cæsar,homo minimè superstitiosus, numerorum religionem commodati rationis anteponen-

dã putauit. Porro ne quadrãs diei, quẽ ſol vltra trecẽtos ſexaginta quinque dies ſuo motu ferè cõſumit, diu ac ſæpe multiplicatus pareret multorũ dierũ errorẽ, placuit expletis quatuor annis .i. quinto quoq; anno diẽ vnũ Februario menſe intercalari: quod cũ triginta ſex annos ſacerdotum, quarto pro quinto quoq; anno intercalantiũ, inſcitia fuiſſet perperam factum, Auguſtus Cæſar omiſſa duodecim continuis annis intercalatione incommodum, quod erat acceptum, ſuſtulit, annumq; redegit in eãdem formam, qua fuerat à Iulio conſtituta: quæ ratio & forma tũ anni, tum etiam menſium quamuis magno conſenſu recepta fuerit à poſteritate eccleſiaq; Romana, & ad hunc vſq; diem retenta, vt omniu commodiſſima & ad ſolis curſum accommodatiſſima: duplicater tamen ita deprauata eſt, vt annus, quo nunc vtimur viginti ferè dierum differentia diſcrepet ab illa naturali, & incorrupta forma, quam tradere poſteris Cæſar ſibi propoſuerat. Deprauandi verò notiſsima eſt plerisq; omnibus altera cauſa, quòd ſolis curſus anno non totum illum diei, de quo diximus, quadrantẽ cum anno conſumit, ſed ſuperſunt eius aliquot momẽta, quæ græci tũ λεπτὰ tũ ἑξηκοστὰ minuta ſiue minutias & ſexageſimas particulas nominãt, quæ à Cæſare, vt res parui momenti neglecta, diutiſſimeq; multiplicata, dierũ iam tredecim errorẽ pepererunt, vt ſolent à paruis initijs errores in immenſũ augeſcere progrediẽdo, & niſi prouideatur, totius anni eiusq; temporũ & feſtorũ ordo tantopere confundetur, vt ſit hyems menſib. olim æſtiuis, æſtas hybernis: tum Chriſti feruente canicula, Ioannis Baptiſtæ natale in frigoribus celebretur. Altera deprauationis cauſa eſt, quã hucuſq; ab omnibus corrigendi anni auctoribus prętermiſſam eſſe demiror, quod, principiũ primi menſis ſeiunctũ eſt ab anni naturalis initio .i. calendæ Ianuarij ab hyberno ſolſtitio. Nam vt ea, quã diximus, cõmodiſſima ratio tradita poſteris eſt, à Cęſare dictatore per nouã inſtitutionẽ: ſic nũquam ei propoſitũ fuit quidquam præter veterẽ Romanorũ conſuetudinẽ innouare de principio anni, quippe quod eis erat optima & cõmodiſſima ratione conſtitutum: vt ſcilicet à nouo ſole, hoc eſt ab hyberno ſolſtitio, quę bruma quoq; dicitur, ſumeretur: quanquã hinc fuerit ab eodem Cæſare primi menſis initũ in octauũ poſt diem ob cauſam à nobis explicandã tranſlatum. cuius veterũ Romanorũ inſtituti, ſiquis de hoc quærẽdũ putauerit, fidẽ faciũt tũ certiſſimæ rationes, tum grauiſſima optimorũ auctorum teſtimonia.

Anni deprauationis cauſæ.

Conſtat enim omnes cuiuſque nationis mortales, quibus quidem propoſitum fuit ſuum annũ ad ſolis alteriũſue altri ambitum accommodare, non caſu temeritateue ductos ipſius initium conſtituiſſe, ſed auctoritatem doctorum hominum ſecutos, aliquã cæli aſtriq; motus inſignẽ partem obſeruaſſe, quæ ſibi videretur eſſe commodiſſima, vnde principium anni duceretur. Itaq; nõnullis, vt ait Cẽſorinus, à nouo ſole, id eſt à bruma, alijs ab æſtiuo ſolſtitio, plerisq; ab æquinoctio verno, partim ab

ſim ab autumnali, quibuſdam ab ortu Vergiliarum, nonnullis ab ipſarum occaſu, multis à canis exortu viſus eſt incipere naturalis annus, cui ſcilicet ciuilis pro cuiuſq; ſententia eſſet aptandus. Quam igitur illarum partiũ cæleſtis motus Romani Dictatorq; Cæſar ſpectaſſe dicendi ſunt, cum principum anni facerent, cuius primus menſis eſſet Ianuarius? nũ æquinoctiorum alterum? athæc ambo trium circiter menſiũ interuallo diſtãt à calendis Ianuarij. an ſolſtitium æſtiuũ? at hoc incidit in tempus oppoſitum, quod exortus Canicułæ poſt trigeſimum ferè diem conſequitur. Vergilias porrò partem eſſe Tauri aſtrologi teſtantur, vt eas nullo modo circa initium Ianuarij vel oriri vel occidere poſſe intelligatur. Supereſt igitur nouum ſolẽ & ſolſtitium hybernum, viſum eſſe Romanis initium naturalis anni, & hoc eiſdem ſpectatum obſeruatumq; fuiſſe in anni ciuilis principio conſtituõdo: quo die ſol nouus ideirco vocatur, quoniam poſt multorum dierum menſiumq; receſſum & luminis imminutionem, quod ipſius velut ſeniũ vocatur, immobilis capricorni ferè primã partem ingrediens ad noſtrum orbẽ reuerti, lumenq; ſuum incipit largius nobis indies impartiri: quapropter aptiſſimus eſt viſus dies ille Romanis Numæ Cæſariq́ue, vnde inciperet annus naturalis, & principiũ ciuilis duceretur. Sed vt ad certiſſimã rationẽ accedant veterum quoq; & grauiſſimorum auctorum teſtimonia, ſimplicius philoſophus & Ariſtotelis nobiliſſimus enarrator, exponens eũ locum ex quinto libro de phyſico auditu, vbi docet philoſophus, quæ dicantur ἐφεξῆς, id eſt, inter ſe deinceps conſequentia, hæc ſcripta reliquit, quæ totidem pẽnè verbis ſunt à nobis conuerſa: *Non natura, inquit, ſed poſitione principia ſũt, quæ nos ſtatuimus anni principia: à ſolſtitio æſtiuo, vt Athenienſes: vel ab æquinoctio autumnali, vt qui nunc vocatã Aſiam tenent: vel ab hyberno ſolſtitio, qvemadmodũ Romani: aut ab æquinoctio verno, vt Arabes & Damaſceni.* Ouidius quoq; poẽta teſtis locupletiſsimus (floruit enim paulò poſt anni rationem inſtituram à Dictatore Cæſare Auguſti principatu) non ſolum initium anni Romani ab ipſo die Brumæ teſtatur, ſed etiam cur ſic placuerit Romanis, rationem reddit his verbis:

Vnde Romani ſupplerint anni initia.

Faſt. lib. 3.

Bruma noui primæ eſt veteriſq́, nouiſſima ſolis:
Principium capiunt Phœbus & annus idem.

Atqui his quidem manifeſtis argumentis & grauiſsimis teſtimonijs planum efficitur, anni formam incorruptam, ac vetus Romanorum (quos orbis occiduus æmulatur, & eccleſia Romana) inſtitutum poſtulare, vt anni principiũ ſumatur ab hyberno Solſtitio, & huc reuocẽtur calendæ Ianuar. Quod cum ita ſit, qua ratione fecerit Cęſar, vt initiũ primi mẽſis *I Cæſar ea de uelleret à naturalis anni principio, & Ianuarij calendas in diem octauum à bruma reijceret, ſæpe cum tam inſignis ineptitudinis admiratione nẽ dubitaui: ſed multa mihi animo colluſtranti, ſuſpicari in mẽtẽ venit* *leud. Ianuarij retecti in diem octauũ poſt Brumã.*

huius

huius abſurditatis & diſcrepantiæ cauſam fuiſſe errorem & negligẽtiam mathematicorum, quorum opera vſus eſt Cæſar in hoc negotio conficiendo: qui perperam fortaſſe diem Brumæ, hoc eſt hybernum Solſtitium, obſeruaſſent: vt illis temporibus non tam nota erat hominibus aſtrologiæ ratio, quàm poſt Claudium Ptolemæum, cuius & poſterorum diligentia obſeruationeq; magna acceſſio huic doctrinæ facta eſt. Quã erroris ſuſpicionem mouerunt mihi verba Plinij ſecundi, qui in commemoratione huius inſtitutionis anni præfatus eam auctore Soſigene, factam eſſe à Dictatore Cæſare, & poſtea errore intercalandi comperto ab Auguſto correctam, illud quod ad ipſius inſtitutionis errorem pertinet, adiecit: Et *Soſigenes* (inquit) *ipſe tribus commentationibus, quanquam diligentior eſſet ceteris, non ceſſauit tamen addubitare, ipſe ſemet corrigenda*: ſed hanc ſuſpicionem minuit ſolſtitiorum & æquinoctiorum inueniendorum ratio: quæ licet ad exactam, & ſcrupuloſam obſernationem difficilis ſit, tamen facilior eſt, quam vt tot dierum error in mediocriter eruditum & diligentem hominem cadere poſſe videatur, non modo per Aſtrologica inſtrumenta, ſed etiam per figuram planam orbicularem, in loco ad regulam & libellam exæquato deſcriptam. Nam ducta per circulum diametro, quę ſit linea meridiana, cuius inueniendi optima ratio traditur à Vitruuio libro de Architectura primo: tunc ſi diametrum alteram per cẽtrũ ducas, quæ ſecet meridianam ad angulos rectos, hæc tibi ortum & occaſum æquinoctialem oſtendit in quouis climate & regione. Itaque ſi in centro gnomen aptaueris, vmbra quæ oriente occidenteũe ſole per hãc lineam iacietur, diem æquinoctialem obſeruanti monſtrabit: hyeme verò ſi diebus breuiſſimis vmbram notaueris, quæ oriente ſole cuncta maximè proximeq; accedit ad caput lineæ meridianæ, qua vergit in ſeptentrionem, diem brumæ ſiue hyberni ſolſtitij deſignabit, & per hanc ducta diameter ex hac parte occaſum æſtiuum, ex altera oſtendet orbem brumalem: atque eodem modo in æſtate vmbra quæ oriente ſole maxime vergit in auſtrum, diem ſolſtitij æſtiui ſignat, & ducta per ipſã diameter ortum æſtiuum, & occaſum brumalem oppoſitis partibus demonſtrat. Quidam igitur viri perdocti nihil errore commiſſum hac in parte fuiſſe exiſtimantes, illam potius diſcrepantiæ cauſam afferebant. Quòd vetere Romanorum inſtituto, vt anni principium erat capiẽdum à nouo ſole, ſic primi menſis à noua luna, à quo inſtituto cum Cæſar non ſibi ipſi cedendum eſſe ſtatuiſſet, & eo anno interlunium incidiſſet in octauum diem poſt hybernum ſolſtitium, factũ ſcilicet eſſe ideirco putabant, vt dierum interuallum inter anni & primi menſis initium interponeretur, aut certe vt anni principium à ſua legitima & naturali ſede in octauum poſt diem transferretur. Sed horum ſententiæ protinus illud occurrit, quod cum Cæſar priorum conſuetudine mentes ad motũ lunæ dirigendi damnata vt importuna & operoſa, frequentesq; ac longas in-

Lib 18. cap. 25.

Digitized by Google

gas intercalationes poſtulâte, eoſdem ad ſolis duntaxat per ſingula Zodiaci ſigna progreſſum inita noua & commodiſſima ratione, vti ſuprà dictum eſt, reuocauerit, non conuenit eundem ob eandem cauſam, ſcilicet vt menſis cum luna congrueret, ad ſtatuendum primi menſis initium interlunium poſt hybernum ſolſtitium, & anni naturalis initium expectaſſe, præſertim cum id, quod petebat multis annis, pluſquam ſemel in vnoquoq; menſe non contingat. Nã totis decem & nouẽ annis vnius modo menſis initium ſemel duntaxat cõgruere neceſſe eſt cũ noua luna. Sic igitur exiſtimo hoc potiſſimum ſpectaſſe Cæſarem, dum illud incõmodum inuitus ſcilicet ſuſciperet, quod ad faſtorum ſibi pontifici maximo conficiendam rationem & ſacrificiorum inueteratam conſuetudinem conuenientius viſum eſt, Ianuarium menſem inchoari à noua luna ſaltem eo anno, vnde faſtorũ & annorum decẽ & nouem circuli ab ipſo traditi principium erat capiendum, ac deinceps repetendum faſtorum ratione, qua interlunia totius anni, pleniluniaque, & aliorum aſtrorum ac ſiderum ortus & occaſus notabantur, horum enim temporum articulos ad ferias quaſdam, & dies feſtos indicendos ac celebrandos, & ſacrificia publica ſacerdotes obſeruabant. Quam ſententiam vt cæteris omnib. præferendam putarem, ea me ratio potiſſimum induxit, quòd non ignorarem quantopere ſoleant aliarum etiam rerũ auctores inueteratæ ſacrorum conſuetudini, ac religioſæ opinioni in vulgus receptæ ſeruire. Cuius rei teſtis eſt Columella grauiſſimus auctor, qui libro de Re ruſtica nono cũ Hipparchi ſententiã & Solſtitia & AEquinoctia, in primis ſignorũ partib. confici aſſeuerantis probaret, ſe tamẽ profitetur idcirco falſus ſequi Eudoxi atq; Metonis, vetuſtiorũ Aſtrologorũ in octauis tradentium, quod ij publicis ſacrificijs eſſent aptati, & notior eſſet illa vetus agricolis cõcepta opinio. Quòd ſi Columella auctor ruſticæ diſciplinæ non dubitauit veriore & certiore ſententia relicta, alteri, quã minus probabat, ſua præcepta accõmodare, ne à conſuetis ſacrificiorũ temporib. diſcederet, quanto iuſtior eſſet Cęſaris in ſimili facto ob eandem cauſam excuſatio, cũ eſſet Pontifex maximus, & religioni procurandorumq; ſacrificiorum muneri ſumma cũ auctoritate præfectus? cui vel maxime fuit optandum vt lunæ ſolilq; cortus competeret eo anno in ſolſtitium hybernum, ne quæ natura indiſcreta ſunt, diſtraherentur, ſed annus naturalis atq; ciuilis eiuſque primus menſis ab eodem principio repeterentur. Cæterum cum res aliter caderet, non ſibi putauit prorſus a recepta opinione & a faſtorũ ſacrificiorumq; conſuetudine recedendum. His rebus explicatis, ſatis intelligitur id, quod ſuprà docuimus, ſynceram illam & incorruptam rationem, quam Romani & Cęſar ipſe tota mẽte petebat, ac vt poſteris traderet elaborabat, dupliciter iampridem eſſe vitiatam: primum, propter dies illos brumæ & initio Ianuarij menſis interiecto; deinde propter momẽta illa pauca,

quæ initio neglecta, multorũ annorum proceſſu multiplicata, iam tredecim ferè dierum errorem induxerunt: quod malum vtrumq; vt eſt pari ratione tollendum, ſic eadem opera poteſt & debet ſanari. Non enim ſi Cæſar cõmentitiorum deorum pontifex maximus, vt vanæ religioni & receptæ faſtorum cõſuetudini ſeruiret, ſibi vel inuito faciendum putauit, vt primi menſis initium ab anni naturali principio diuelleret, idcirco Chriſtianæ veræq; pietatis ſacerdotib. committendum eſt, vt volentes prudenteſq; in anni correctione peccatum alienum nulla tali neceſſitate inducti, ſed inuiolata potius ratione, ipſaq; natura reclamante tueantur. Non igitur audiendi ſunt, qui ſic annum corrigere cenſent, vt ad eam formam redigatur, qua erat cum Chriſtus naſceretur: eos verò multo etiam minus, quibus referri placet ad tempus concilij Niceni, cũ fuit dies celebrandi paſcha conſtitutus, dies Solis ſiue Dominicus proximus poſt plenilunium, in primo menſe Iudæorum, id eſt, Dominicus dies, qui proximè ſequeretur obiectum Solis ac lunæ primum poſt hybernum æquinoctium, vnde Iudæis initium anni ſumitur. neq; enim placuit ipſo die plenilunij celebrari, ne Chriſtiani in paſchate celebrando cum Iudæis congruerent, cum ante id cõcilium magna fuiſſet Chriſtianorum de celebratione paſchatis controuerſia, & variæ conſuetudines, quibuſdam ipſa quartadecima luna celebrantibus. † propterea quatuor decim annis dictis, quorum fuit in eo concilio damnata ſententia & conſuetudo reprobata.

Chriſtianor. à Iudæis differentia in celebrando Paſchate.

Poſt id autem Nicenum decretum diu manſit conſuetudo, vt põtifices Romani AEgyptios Alexandrinoſq; ſacerdotes, qui ceteris Chriſtianis nationibus præſtantiores ſcientia cæleſtium motuum habebantur, quotãnis per literas de tempore illo, ac die celebrandi paſchatis conſulerent, & illorum reſponſa per omnes eccleſias prouinciaſque dimitterent, donec Dionyſius abbas aſtrologiæ peritus, faſtorum libellum edidit, quo æquinoctia & ſolſtitia, & lunæ ac ſolis coitus & obiectus omnibus annis & menſibus inueſtigandi rationem complexus eſt, commodã illam quidem ac diligenter initam, ſed huiuſmodi, vt ei dumtaxat ſæculo recte poſſet accommodari. Quo in loco mirari licet ſupinam, ne quid grauius dicam, negligentiam poſterorum ſacerdotum: qui, cum notum ſit omnibus quanto in errore in dies augeſcente eccleſiaſtica conſuetudo, hac quidem in parte iam plus mille annis verſetur, dum normam ſequitur Dionyſij, quaſi conſtantem & perpetuam, nunquam tamen eis curæ fuit emendare faſtos & aliã rationẽ inire paſchatis ſuo tẽpore celebrãdi: qua de re veteres illi ſancti grauiſſimiq; ſacerdotes, maiores noſtri, tãtopere laborabãt: quo errore & negligẽtia fit, vt multis annis celebratio paſchatis plus ſolido mẽſe diſcrepet à Niceno decreto ſuaq; tẽpeſtate, cũ magna culpa & ſacerdotũ infamia: qui ſi annũ corrigere, & ad formã incorruptam reuocare animũ, vt fas erat, inducerẽt, inita (quod facilè

Solebant Rõpontifices Aegyptios cõſulere de celebratione Paſchatis.

facilè factu est)vt docebimus, constante ratione & sæculis omnib.duratura,cum multas alias commoditates assequerentur, & vitarent incommoda,de quibus diximus & dicemus, tum se turpi nota,& fastos insigni errore & inconstantia liberarent.

Nam sic anno correcto,cũ quadamq; nobis paulo post explicanda cautione,& in posterũ perpetuumq; prouisioni constituto, nõ esset difficile peritis Astrologis fastorum rationẽ conficere, quæ huic nostræ anni mensiumq;stabili &constanti normę in perpetuũ accommodetur,ad celi cardines,astrorumq; motus &aspectus inuestigandos,& pascha ac cętera mobilia festa rite suo tẽpore celebranda.Quod cũ ita sit,tamẽ tanta est hebetudo & inertia quorundã, vt nõ defuerint qui sic annũ corrigere cẽserent,vt ad tẽpus Dionysij abbatis reuocaretur,nõ ob aliam causã, nisi vt ille fastorum de quo memorauimus libellus vtilis,nobis redderetur, quorũ hoc est magis ridenda tarditas,quo sunt nostra tẽpora hoc quidẽ nomine feliciora,quod multi florent Dionysij,atq; adeo Dionysio peritiores astrologi, quibus facile sit vel doctiores de fastis libros cõficere rectissimæ cuiq; rationi anni in perpetuum accommodandos.Non igitur ad aliquod ex ijs quæ diximus tempus, reuocari debet annus (nã eis omnib.antiquior est vtraq; anni deprauatio) sed ad eam perfectam & incorruptam rationem dirigendus, quam Romani Cæsarq; dictator animo gerebant,ac mente formauerant. Nam illud esse scientes volentesque,nec impeditos vlla necessitate non tollere, sed minuere malum, & tanquam morbum pari negotio penitus sanabilem;cum nobis liceat viginti diebus intercalandis integram illam & inuiolatam anni formã ab omni vitio asserere, & annum mensesq; ad legitimum idemq; naturale initium ac caput reuocare,quod si factum fuerit,Solstitium hybernum,& natale Christi,& calendæ Ianuariæ cõpetent in eundem diẽ vnde faustũ sumatur & conuenientissimũ anni principium sublata illa cõfusione, quã dies interiecti natali Christi & calendis Ianuarij erga publicas scripturas quotãnis afferunt,in illa temporis intercapedine confectas,quib.scilicet scripturis annus adscribitur à nato Christo numeratis.Nã septem postremos dies Decẽbris anni superioris scribę solent cõsequenti præter cõmunem cæterorũ cõsuetudinẽ annumerare,quod nõ sine magna confusione molestiaq; legentiũ efficitur.Cuius incommodi tollendi gratia,vt paucis iam explicem quod sentjo,si principiũ cõmunis Romaniq́ue anni sua sponte & vetere instituto discreparet à natali Christi,vnde ferè Christiani tum publicè,tum priuatim scribẽtes principiũ anni ducunt,paucis scripturis exceptis, quibus annus adscribitur expletus ab incarnatione:tamen mutandum mihi esse videretur, & publico Christianorum decreto ad natalem Christi diem reuocandum,vt omnis perturbatio & confusio ex anni computatione tolleretur. Ergo cum ipsa ratio veteris instituti & incorruptæ formæ anni ab ijs,quos

auctores sequimur tradita, nos ad eam mutationem & exactam correctionem cohortetur, veluti reclamans, te violata & reluctante, hæc incommoda quæ latius quotidie serpunt obrepsisse, non dubitauimus notissimis erroribus summouendis, & annum, tanquam sua sede pulsum & errantem in domum & viam reducendo, tot & tantas, quæ sese ostendunt & offerunt commoditates amplecti, & vitam hominum, præsertim sacerdotum propter festorum celebrationes, à magna temporũ atq; rerum confusione, & cæcitate in dies augescente liberare: quod nec operosum est, nec multorum annorum negotiũ, adsit modo concilij sacerdotũ rite coacti, vel Pontificis & Principum Christianorũ cõsensus, vno anno, atq; adeo mense, res tota cõfici potest, si publico ipsorum decreto mensis December eius anni diebus vndecim absoluatur, & qui futurus erat duodecimus, quo nunc incidit bruma, sic sit primus Ianuarij, idemque Natalis Christi, principiumque communis anni.

Quomodo ea nunc corrigi possit.

Ad vitandum porrò futuri temporis omnem errorem, id quoque cõstituendum esset, vt quinto quoque anno mense Februario dies vnus, quemadmodum solet intercalaretur, præterquam circa centesimum & vigesimum tertium quemq; annũ. Nam cũ hoc temporis spatio horarum illæ minutiæ, quæ neglectæ tredecim dierum errorẽ à Christo nato huc usque peperererunt, vnũ ferè diem conficiant, necesse est totidem annorũ interuallo communẽ intercalationem prętermittere, sic enim fiet vt nũquã, vel si ommino adamussimq; prouideri non potest, certè vt in aliquot annorum millia ne vnius quidem diei error interueniat. Nec verò solum commoditates, quas diximus, tot & tantæ nobis per hanc anni correctionem contingent, & magnus error tolletur è vita, sed redibit etiam lumen, quod anni ac mensium inconstantia & confusio consecuta veteribus scripturis, tum latinorum tum etiam græcorum ademit. Quam enim partem anni, mensem exempli causa Iunij, Celsus, Varro, Plinius, Columella, cæteriq; medicinæ, ac rei rusticæ grauissimi, ac vtilissimi auctores antiquitus vocauerunt, hæc nunc à nobis Maius potius nuncupatur, eademq; olim Aprilis, & item Martius appellabitur, quo pereat necesse est maxima & vtilissima pars illorum librorum, qua rerum tempestiuitates continentur, ab hominibus damnata tanquam inutilis, nec consecutis temporibus conueniens: aut quasi permitiosa humana vitæ, si simpliciter intellecta, nec diligenter collatis temporibus ad rerum vsum assumatur. Cui similis est apud nos ratio & difficultas græcorum id genus scriptorum monumenta latine conuertendi, quippe qua in re magni etiam viri ob eã temporis cæcitatem hallucinãtur. Multa enim sunt ab Aristotele, Theophrasto, Hippocrate, Galenoq; de animaliũ & stirpiũ natura, deq; herbarum & medicamentorum virtute & tempestiuitate adscriptis anni temporibus atque mensibus tradita, quę si quis ad antiquam & incorruptam Romanorum consuetudinem

Vtilitates quæ sequuntur ex hac anni correctione.

dinem latinè conuerterit, veteres auctores latinos, vt eos quos modo memoraui Celsum & Plinium, multa ab illis grȩcis mutuatos, & interpretatos secutus, poterit is quidem suam interpretationem his magnis auctoribus & forsitan ipsis etiam græcis testibus, qui se interdum latinis interpretantur excusare, quo facilior sit errati venia, à sensu tamen vtrorumq; longe abhorrebit. Grȩci enim vnum duntaxat tempus vno mensis vocabulo declarant. Romani vt varia tempora vno nomine vocarent, erroris necessitate sunt inducti, quod exemplo fiet manifestius. Mensem tertium ab æstiuo solstitio Atheniensibus βοηδρομιῶνα dictum, veteribus Romanis Septembrem fuisse Galenus est auctor, at his temporibus non dubium est, quin idem Augusti magis nomine vocetur: mensem qui principium capiebat à bruma siue hyberno solstitio Athenienſibus ποσιδεῶνα fuisse dictum, eundemque Romanis antiquitus Ianuarium Plutarchus testatur in Cæsare dictatore, nunc certum est eundem, Decembrem potius appellari. Ad summam nisi error coerceatur, necesse fuerit singulas anni menstruas partes omnium mẽsium latinis nominibus longissimi quidem temporis progressu nuncupari, quæ maiorem in dies latinorum scripturis confusionem, summam denique cæcitatem pariant.

Qua confusione & inconstantia Theodorus Gaza vir alioquin Grȩcorum & Latinorum ætatis suæ, mea quidem sentẽtia, doctissimus, hallucinatus, in eo libro quem scripsit περὶ τῶν μηνῶν, miserandum in modum laborauit in reddenda causa, cur veteres scriptores summa doctrina viri nomina græca mensium interpretantes ab ea ratione, quam ipse traderet, certissimamque putaret, dissentirent. Theodorus enim, qui fuit æqualis Nicolai quinti Pontificis maximi, libellum edidit, quẽ modo memoraui grȩcè scriptum de mensibus, qui magno plausu fuit ab omnibus græcarum simul & Latinarum literarũ studiosis receptus, in quo singulari ingenio, & pari diligentia atque doctrina mensium Athenienſium numerum, nomina, ordinem & latina vocabula est persecutus, ex magnisq; tenebris & ignoratione hominum in apertam lucem atque notitiam reuocauit. Vt enim Romanis, item Athenienſibus duodecim fuisse menses ostendit, quos ipsi à solstitio æstiuo annum inchoantes his nominibus atque ordine nominarent, Ἑκατομβαιῶν, μεταγειτνιῶν, βοηδρομιῶν, μεμακτηριῶν, πυανεψιῶν, ἀνθεστηριῶν, ποσιδεῶν, γαμηλιῶν, ἐλαφηβολιῶν, μουνιχιῶν, θαργηλιῶν, σκιροφοριῶν.

Porrò animaduertens facilè in expeditoque fore, vt singulis redderentur sua nomina latina, si vel de vno quouis constaret, ad eum inuestigandum ingeniosam hanc, commodissimamque rationem iniuit, vt primum constitueret, qui mensis congrueret cum æstiuo solstitio, essetque primus Athenienſibus, qui ab eo temporis articulo suum annum

(quemadmodũ diximus) inchoabant, deinde in menſibus Romanis hoc idẽ conſideraret: quo facto nõ dubitat quin idẽ menſis eſſet, qui vtroq; nomine græco & latino vocaretur: ita cum inueniſſet ἑκατομβαιῶνα Atheniẽſib. Romanis Iunium incidere in ſolſtitiũ æſtiuũ, ἑκατομβαιῶνα putauit Iuniũ à Rom. appellari, & ſic eſſe latinè interpretandum, μεταγιτνιῶνα Iulium βοηδρομιῶνα Auguſtum, & cæteros deinceps eodem modo, & ſic ipſe interpretatus eſt (vt ſupra dixi) Ariſtotelem & Theophraſtum. Sed quoniam huic ingeniosæ & ipſius Theodori noſtriſq; temporib. magis conuenienti rationi, veterum & grauium auctorum Galeni & Plinij menſiũ collationes & expoſitiones ab ea diſcrepantes obeſſe videbantur, illorũ hâc in parte teſtimonia magna (vt equidem arbitror) & ſolicitudine refellere conatus eſt, & auctoritatẽ imminuere, Galenus enim in mentione ſeminis abietis eo menſe tempeſtiuum id eſſe tradit, quo myſtica ſacra faciebãt Athenienſes, hoc eſt βοηδρομιῶνι, & idem hunc menſem à Romanis Septembrẽ appellari teſtatur, quem Theodorus Auguſtum potius conuertendũ putauit. Plinius autem, dum Ariſtotelem ſequitur prodentem piſces magna ex parte tribus menſibus parere, quod ille μουνιχιῶνι, θαργηλιῶνι, σκιροφοριῶνι ſcripſerat, ipſe Aprili, Maio, Iunio conuertit, quos Theodorus Martium, Aprilẽ, Maiũ interpretatur. Sic igitur reiecit illorũ teſtimonia, vt Galenum diceret parum ſcrupulosè tempus ac menſiũ illorũ conuenientiã conſideraſſe: quippe cuius parui intereſſet, tempeſtiuitatem illius ſeminis Auguſto tribueret an Septembri eiusdẽ ferè naturæ menſi. Plinium verò non Ariſtotelẽ interpretando & ex eius ſententia, ſed ex ſua contendit illud conſcripſiſſe, propter locorum videlicet diuerſam naturam: cum tamen Galenus tẽpora & menſes diligentiſſimè contulerit, & Plinius Ariſtotelem & quidem pro illis tẽporib. commodiſsimè fuerit interpretatus, vt declarat Plutarchus teſtis locupletiſsimus, & cui Theodorus in eodem libro ſummã auctoritatẽ tribuere nõ dubitauit, is enim ſic in eo, quem diximus, loco traiectum Cæſaris in Macedoniam conſcribit, χειμῶνος δὲ τροπαῖς δυσὶ ἐσημένου ἰανναρίου μηνὸς: οὗ τῇ δ' ἀνέμοις ποσειδεῶν ἀθηναίοις, ἄρξαν δὲ τὸ πέλαγος, quæ ſi Theodorus legiſſet, aut lecta cũ id proderet meminiſſet, magna ſolicitudine fuiſſet liberatus vnũ illũ menſẽ eiusq; græcũ & latinũ nomẽ inueſtigãdi, nec induxiſſet animũ, vt quidq̃, quod horũ triũ magnæ auctoritatis virorũ cõſenſui, & apertiſsimæ ſententiæ cõtrariũ eſſet cõſtitueret: cũ codẽ in loco Plutarchus ſimul teſtetur brumã incidere in menſẽ ποσειδεῶνα, ſimul hũc eſſe quẽ Romani vocant Ianuariũ. quo cognito & quaſi fundaméto iacto, mẽſibusq; ordine collocatis, cõfectà res erat, nec poterat de ſingulorũ latinis nominib. dubitari. Itaq; aut horũ rationẽ fuiſſet ſecutus tẽporib. illis cõuenientẽ, cũ res ab incorrupto & coin-

Græcæ error in conuertendis latinè græcorum menſibus.

& commodiſsimo inſtituto parũ deflexerat: aut quæſtione diligentius & perquiſitius diſcuſſa & dijudicata, non poſſe in tanto errore tantaq; temporũ inconſtantia, certã aliquã perpetuamq; normã tradi perſpexiſſet. Cæterũ Theodorus, vt eius erroré quatenus licet ſubleuemus, habita ſuæ memoriæ (quę eadem fuit patrum noſtrorũ) ratione, non incõmodè menſibus Athenienſium reddidit latina nomina, quo tẽpore ſolſtitiũ in menſẽ Iuniũ, Bruma in Decembrẽ incidebat: errauit tamen dupliciter, primũ quod exiſtimauit Pliniũ, qui Ariſtotelẽ ſecutus, & rectè ſuæq; memoriæ cõuenienter fuerat interpretatus, ab eodẽ diſcrepaſſe, ſuamq; ſententiã aliis locis, & quorũ eſſet alia natura accõmodaſſe: Galenum verò incuria quadã fuiſſe lapſum, propterea ſcilicet quod neuter illorũ eam, quam ipſe traderet rationẽ ſecutus fuiſſet. Deindè quod hanc putauit omnib. temporibus, tũ in præteritum aptari poſſe, tũ etiã in futurum. Sic enim, quæ obeſſe videntur, reiectis, ſuã ſententiã tuetur & tradit, vt ad eam velit vetuſta quoq; tẽpora reuocare: nec quidquã in futurũ præcipit, aut admonet de mutatione ac diuerſitate temporum, quib. omnib. (vt quidẽ nunc eſt errore in dies augeſcente) nulla cõſtãs atq; eadem interpretatio poſsit in perpetuum cõuenire. Vt.n. Theodori interpretatio, Plinij, Galeni, atq; Plutarchi temporibus nõ conuenit, ſic olim erit inepta cum totidem ab hinc anni defluxerint. Nã vt veteres ἑκατομβαιῶνα rectius Iulium, nos Iuniũ interpretamur, licet hoc ipſo Athenienſium menſe Iulij plus tertia parte etiãnunc contineatur, tãtundemq; Iunij ſumatur extra. Sic erit tempus cũ poſteri Maiũ ac deinde Aprilẽ conuertere debeant ad ſummã eius menſis Romani, in quẽ ſolſtitiũ inciderit nomine declarare, niſi hoc infinito errore ſublato, res ad incorruptum initiũ reuocetur, & perpetua ratio quemadmodũ expoſuimus ſanciatur, vt ſemper bruma & ſolſtitium in eoſdem mẽſes Ianuarium atq; Iulium ipſorumq; initia reuertantur, quod ſi factũ fuerit, redibit illa veterum in perpetuum duratura interpretatio, ad quã facile fuerit cætera, quæ Theodorus doctiſsime tradidit, reuocare. Et Romani atq; cõmunis anni principiũ congruet, vti diximus, cũ Chriſti natali die, quẽ ferè Chriſtiani faciunt caput, vt inde initium anni ducãt temporumq; rationem, abolita iam pridem conſuetudine tempora notandi à quorundã imperatorum ſiue regũ ineũte principatu, qualis fuit Hiſpanorum conſuetudo annos ab Auguſto Cæſare repetendi, quã retinuerunt vſq; ad Ioannem Regem, huius nominis primum, legemq; ab eo latam Anno Chriſti nati 1372. qua cautum eſt, vt anni deinceps atque tempora à Chriſti Natali die ducta ratione, non ab Aera Cæſaris computarentur.

Excuſatur error Gaza.

Ioannes Hiſpan. rex edicto ſanxit vt à natali Chriſti ratione annus computarentur.

De qua æra quoniam multa à multis tum veteribus, tum etiam recẽtioribus temerè tradita ſunt, quorum haud dubiè nemo, quem quidem ni compa- vel legerim, vel audierim quæſtioni ſatisfecit, vt pauca quædam edi- rent.

ſeram,

ſeram,me res ipſa adhortari videtur:nam licet hæc annorum adſcribẽdorum ratio quam pridem diximus fuerit antiquata,durat tamen in omnibus ferè ſcripturis,quę exſtãt mille circiter quadringentorũ annorum interuallo ab Hiſpanis hominib.adſcripto tempore confectæ in hiſtorijs,legibus,priuilegijs,pactorum,conuentorumq; monumentis, teſtamentisq;:quin etiam in libro conciliorum,quę noſter Iſidorus digeſsit nuſquam ferè alia ratione tempus ab ipſo adnotatum eſſe videmus,vt non ſolùm meis hominibus,hoc eſt Hiſpanis, ſed multis etiam alijs,quibus ea legere cordi fuerit,non ingrata,nec inutilis fore noſtra hæc cura videatur:rem ſcitu dignam , ac propemodum neceſſariam, diutiſsimeque ignoratam explicandi,pręſertim poſt tã multum à prioribus fruſtra ſuſceptum laborem . In quo illud inprimis demirari ſoleo,quid venerit in mentem Iſidoro, magno alioquin & graui auctori, tradere id,quod poſteris ferè perſuaſit,æram vt nomen , ſic initium accepiſſe ab ære,hoc eſt à tributo, quod Auguſtus Cæſar tunc mortalibus cunctis,qui Romano imperio parebant,imperauerit,cum edixit vt vniuerſus orbis,quemadmodum eſt in Euangelio deſcriberetur,quod planè fictitium eſſe,vel ex eo declaratur,quòd cenſus ille,vt idem Euangeliſta teſtatur,incidit in eũdem annum, quo Chriſtus natus eſt,à quo trigeſimo octauo altius æram deduci ex pleriſque ſcripturis , quibus eſt vtrumque tempus adſcriptum,non poteſt dubitari . Sed hanc diſcrepãtiam quidam noſtrorum animaduertentes , quum ab Iſidori ſententia prorſus diſſentire,præſertim nihil commodius excogitare valentibus, inſtar ſceleris videretur,cõmentũ aliud induxerũt, ac poſteris tradiderũt:illã deſcriptionẽ trigeſimo octauo anno ante Chriſtũ natum primũ habitam, eandemque ſingulis annis haberi ſolitam fuiſſe, vt anno quo Chriſtus natus eſt,cenſus orbis more ſuperiorum annorum habitus eſſe intelligatur , cui figmento planè refragatur Euangelij indubitata veritas,qua orbis deſcriptio eodem anno quo Chriſtus natus eſt, Syriã procurante Cyrino facta,primum fuiſſe memoratur. Nam illud puerile eſt,affirmare multas orbis deſcriptiones, quarũ illa fuerit prima, factas eſſe Cyrino procurante Syriam,cuius enim leuitatis eſt credere, eodem hunc annum vel duorum annorum magiſtratum gerente, ſæpe orbem fuiſſe cenſum,cum Romana ciuitas ſemel dũtaxat quinquennio cẽſeretur,præſertim Ioſepho authore grauiſsimo in Iudaicis antiquitatibus hunc leuitati apertiſsime refragante ? Fuerunt & alij noſtrorum hominum de hac annorum ratione ſententiæ,quas tum propter auctorum obſcuritatem miſſas facio,tum quia tam ſine fundamento(ne quid grauius dicam)ſunt fabricatæ,vt ipſæ per ſe corruãt, ſi quis modo paulo intentius ipſarum ruditatem,& inconſtantiam intuetur. Quod verò ſuperiores illi aiunt æram à tributo, quacunque id ratione dicerent, initium

De æra Hiſpanorum diſceptatiuncula.

Luc.2.

initium ſumpſiſſe,quis qui modo literas attigerit,tã cæcus eſt,& omnis doctrinæ ac humanitatis expers vt hoc eſſe præter omnem & fidem & morem hominum non videat? viros graues & ingenioſos,(qualis natio Hiſpana ſemper eſt habita)publico conſilio ſtatuiſſe,vt ab initio moleſto grauiq;,& cuius recordatio ſit ingratiſsima, quale tributum eſt ijs quibus imperatur, annorum ratio quotidiana & frequentiſsima conſuetudine repeteretur? præſertim illis temporibus cum res Hiſpana nõ ſolum indigenum, ſed multo etiam magis Romanorum humaniſsimæ nationis,qui plurimi deductis colonijs Hiſpaniam incolebant, cõſilio & auctoritate adminiſtraretur? Rẽ enim gratiſsimam & populis felicẽ, & cuius memoria & recordatio iucundiſsima ſit,homines annorũ temporumq; caput ac initium conſtituere ſolent,vt Romani conditã vrbẽ, Iudæi libertatem cũ ſe ab Aegyptiorũ ſeruitute vindicarũt, Chriſtiani Chriſti vel conceptionẽ(quam incarnationem quoq; vulgari cõſuetudine dicimus)vel Natalẽ diem:rẽ verò grauẽ,& moleſtã,quæq; infauſta videri poſsit,nulla vnquã natio initiũ vnde tẽporis ratio duceretur cõſtituit.quid aũt aut grauius aut moleſtius ſolet hominib.accidere, quã tributũ quod multarum ſæpe ciuitatũ atq; etiã nationum magnũ odiũ in reges ac princeps ſuos,nonnullarum etiam defectionem cõcitauit?

Age verò vt ab his, qui tributũ illud velut rem indubitatam ponunt, & pro ſuæ ſententiæ fundamento jaciunt, paulò ſeuerius rationem reposcamus,quem tandem auctorem habent edictum illud de cenſendo terrarum orbe ad tributũ imperandum pertinuiſſe, ac eodẽ tempore fuiſſe in orbe Romano vniuerſale tributum imperatum? hoc enim veterũ ſcriptorum nemo(vt equidẽ arbitror)memoriæ tradidit: ego verò teſtem habeo locupletiſs. Ioſephum, nullum id temporis imperatum fuiſſe tributum:qui Iudaicarum antiquitatũ lib.18. Iudæos quoſdã tradit, qui ſe vindices libertatis eſſe profitebantur, propter ſuſpicionẽ imperandi tributi ex eo cenſu temerè conceptam tumultuari cœpiſſe, atq; eum motum cauſam fuiſſe multorum malorum,itaq; cenſum hũc, quo de mortalium Romano imperio ſubiectorum numero, & cuiuſq; patrimonio & ordine conſtaret, ob alias cauſas factum fuiſſe pro cõperto habeo. Quemadmodum in vrbe Roma quinto quoq; anno capita & patrimonia ciuium Romanorum, etiam cum nulla eſſet tributi nec mẽtio nec ſuſpicio cenſebatur. Non ſolũ igitur opinionem afferunt futilem,& nihil habentem probabilitatis, ſed quod ſumunt pro comperto,dubium eſt,atq; adeo commentitium. Non enim tributi cauſa factus eſt ille cenſus,ſed ob alias,vt dixi,cauſas: nec ſi quis nulla neceſsitate, ſed curioſa quadam diligẽtia factum ſuſpicari ſe diceret, ſententiam affert improbabilem,vel ab Auguſti Cæſaris ingenio & morib. abhorrentem,docti ac omnis humanitatis ſtudioſi principis, cui & cordi, & curæ fuiſſe ſcimus, adhibito etiam Agrippa, vt opus & tabulæ de ſitu

orbis cum exactiſsima mundi partium, regionum, vrbium, fluuiorum, atque montium ratione ad hominum ſtudioſorum cognitionem conficerentur, quam rationem Plinius ſecundus interdum in grographia ſecutum ſe fuiſſe teſtatur. Quid igitur mirum ſi eadem curioſitate in magna & altiſsima pace, vt deciuium Rom. ſic de ſibi ſubiectorum mortalium numero & opibus, princeps curioſus & eruditus, per cenſum vniuerſalem conſtare voluit? quibus planè intelligitur, eſſe mera ſomnia quæcunque de æra tradita ſunt ab ijs, qui temporis eam rationem ad tributum imperatum ab Auguſto quacunque via referri volunt. Illud quoque non parum obeſt iſtorum figmentis, quòd Romani non aurum, aliudúe metallum victis gentibus imperare ſolebant in tributis,
lib. 33. c. 1. ſed argentum ſemper, vt Plinius eſt auctor.

Hermolaus Barbarus, vir alioquin doctiſsimus, in eo lib. cui titulum fecit caſtigationes Plinianę, æram apud veteres idē ſignare tradit, quod numerum, auctore Lucilio, cuius hæc verba citātur à Nonio Marcello;
62. 11. ara. *hæc* (inquit) *eſt peruerſa ratio æra ſummis, & ſubducta improbe*: atque in eo intellectu Hermolaus id vocabulū ab Aſtrologis tum latinis, tum etiā græcis vſurpari ſolitum eſſe falſo confirmat, ignarus videlicet hunc barbarum morem ad cæteros aſtrologos non pridem ab Hiſpanis, quorum multi in ea doctrina claruerunt emanaſſe. Nam poſtquam huius vocis, æra, qua ratio temporis ab Auguſti principatu ducta notabatur, vis cœpit ignorari, eadem (vt ſolent ex vno multi errores interdum exiſtere) ad quamuis annorum rationem vndecunque duceretur, à noſtris Aſtrologis eſt tranſlata, vt in Alphonſi regis tabulis (nam hic eſt titulus libelli) factum eſſe videmus, vnde potiſsimum in cæteros libros aſtrologicos manauit error, cum nec Ptolemæ, vt Barbarus falſo putauit, nec alius vt arbitror, græcorum quiſquā ea voce ad annorum rationem declarandam ſit vſus: ſed nec veterum quidem latinorum aliquis, cuius quidem locus extet, præter Lucilium, qui tamen non proprie ſed figuratè, atq; plurali numero, æra, id eſt, numos, qui accepti aut expenſi referantur, pro numorum ratione ſiue numero dixit, nec eo verbo ad veterem morem & intelligentiam Hiſpanorum eſt vſus. Nec ſi vel maximè fuiſſet, grauioribus hominibus probari poſſet, veruſtos illos & prudentiſsimos viros Hiſpanos, tum cum Romanam linguam incoruptam retinerent, ac ſincerè loquerentur, æram vſurpaſſe pro numero & pro rei vulgatiſsimæ nota inſolens & obſoletum verbum, omiſſo proprio & notiſsimo in quotidianam conſuetudinem reuocaſſe præter morem Romanorum, qui poterant eodem modo temporis rationem ab vrbe condita ductam æram, quod eſt inauditum, nominare. Cæterū Hermolaus eum æram ad omnem temporis rationem huiuſmodi rectè poſſe accōmodari falſo putaret, de initio tamē & capite eius nihil differuit. Priorum

rum igitur commenta & opiniones in hac quæstione refellere nec difficile est, nec magni ingenij aut eruditionis. Sed rectam veramq; rationem tum rei, tum etiam vocis inuenire difficillimum, constat enim cõcessu omnium, primum hanc temporis rationem, quam æram nostri dicunt, ab Augusto Cæsare deduci, in cuius seculi gratiam fuit hoc à veteribus Hispanis constitutum: vt sic Augusti nomen sibi gratissimum esse ostenderent, cuius memoriam vellent in omnib. suis scripturis in perpetuum quotidiana mentione celebrari, quemadmodũ vrbes non paucas Hispaniæ ab eodem nominarunt, vt Cęsar Augustam, Emeritam Augustam, Pacem Augustam, & Augustobrigam, & si quæ sunt aliæ: & item quemadmodum Romani sextilẽ mensem ob eãdem causam Augustum vocauerunt, deinde rationẽ eandem ab anno ante Christum natũ Trigesimooctauo cepisse initium atq; idem repeti solere: sed nec illud dubitatur, Christum natũ esse anno principatus Augusti Cæsaris quadragesimoprimo peracto, quẽ adnotare magis placuit Tertuliano: & cũ quadragesimus secundus ageretur, quẽ Eusebius cæteriq; tradunt & obseruant. Quorum annorũ ratio cũ non congruat cum ea, de qua loquimur æra siue ipsius initio, sed intersint quatuor anni, non sine magna ratione dubitatum à plerisq; quæsitumq; est de huius æræ capite, & quomodo id referri possit ad ineuntem Augusti principatum, siue initium spectes triumviratus, vt solent auctores annos eius imperij sex & quinquaginta numerantes: siue temporis huius rationem habeas, cum deuicto ad Actium Antonio summa totius imperij ad Augustum est delata, post annum scilicet quartumdecimum, quæ maior esset discrepãtia. Hanc igitur difficultatem quidam expedire conantes (nam huc omnes incurrisse necesse est) cum nullum exitum inuenirent, rei per se obscuræ per vana cõmenta (vti memorauimus) maiores tenebras obfuderũt. Quas ego (difficultatibus eisdem affectus) discutere cupiens, cum veterum scriptorum de temporibus illis monumenta reuoluerem, tandem cõmodissimam rationẽ inuestigasse mihi visus sum, qua negotiũ expediri, totaq; res illustrari posse videretur: quã paucis verbis explicabo. Sic enim existimo, & res ipsa docet, veteres Hispanos in hac ratione constituenda eiusque principio iaciendo, non ipsum Triumuiratus initium spectasse, cum Augustus, Antonius, & Lepidus communi cõsilio & auctoritate aut alia facta diuisione cœperunt rem Romanam administrare, sed initium ab eo tempore sumpsisse, cum orbe partito Hispania & Italia & reliquæ occiduæ citra Ionium mare regiones in Augusti solius imperium concessere, vt reliquus orbis ad orientem Antonio permissus est, Africa verò attributa Lepido, quam partitionẽ post bellum Perusinum statim post L. Antonij consulatum, hoc est quarto triumuiratus anno Cn Domitio, & C. Asinio Cons. factam esse Plutarchus in Antonio testificatur, & Dion in Augusto. Nã prius illud tri-

Vera origo Aeræ apud Hisp.

umuirorum fœdus initum fuiſſe anno, qui fuit Hircio & Panſa conſulibus, & tertio poſt anno cum Publio Seruilio Lucium Antonium fuiſſe conſulem, quarto verò Cn. Domicium Caluicium & C. Aſiniũ Pollionem Aurelius Caſsiodorus eſt auctor. Placuit igitur veteribus illis Hiſpanis, & quidem rectiſsimè, vt temporibus notandis nomen Auguſti celebraturi, rationem ab eo potiſsimum anno, velut à capite, ſuæ nationi felice & ſalutari repeterent, cum Hiſpaniarum imperium ad Auguſtum nominatim ſolumque delatum fuerat, quemadmodum Aegyptij (vt auctor eſt Cenſorinus) rationem temporum ab anno, quo venerant in poteſtatem ac ditionem populi Romani & Auguſti Cæſaris repetebant, qui fuit eiuſdem principatus, vt docet Euſebius, decimusquartus. Diximus de initio & capite ſupputationis huius, quæ barbarè, vt mox docebimus, æra per quorundam hominum ignorantiam vocari cœpit, ſequitur vt vim eiuſdem vocis explicemus, qua ignorata nemine propè dixerim noſtrorum æram alunde quam ab ære dictam ſuſpicante, multis (vt memorauimus) occaſionem prębuit errandi. Qui tamen, ſi rem diligentius aduertiſſent, ex ipſa veterum temporis adſcribendi conſuetudine, quiddam aliud in ea voce latêre admoneri poterãt. veteres enim, vt ex eorum libris apparet, cum rem geſtam actámue cõmemoraſſent, ſic ſcripturã claudentes tẽpus adſcribebant: Aera cc. exempli gratia, vel ccl. nulla alia nec anni nec Auguſti facta mentione, vt ſit neceſſe vtrumq; in literis æra contineri. nam licet in priuatis epiſtolis, quas ſæpe nullo adſcripto tẽpore olim miſſas videmus, quædã interdũ à recentioribus religioſius in epiſtolis quoq; temporis adnotandi morẽ tenẽtibus ſupprimãtur, tamẽ ſtultũ eſſe putare more publico & in publice cõfectis ſcripturis annũ ab aliquo inſigni principio ductũ adſcribi, nulla nec anni nec ipſi capitis vnde repetatur mẽtione facta: præſertim ab ijs, qui vellẽt in omnib. ſcripturis principis cuiuſpiã nomẽ atque memoriã, ducta ab ei ineũte principatu tẽporis ratione, celebrari.

Vnde ductũ nomen Aera

Hanc igitur neceſſariam propè dixerim rationẽ ſecutus ita mihi perſuaſi, æra non ſimplex eſſe vocabulum, ſed tria; quæ prius abbreuiata: & pũctis (vt ſolet) more veterum diſtincta, per tabellionum librariorũque negligentiã & temeritatem confuſa in vnam vocem coaluerint, veteres ſcilicet geſtarum actarumúe rerum tẽpus ſic initio in ſcripturis adſcribebant, *acta ſunt hæc Cordubæ* (exempli gratia) *pridie calendarum Aprilis. Annus erat Auguſti ſeptuageſimus*, vt Romani tum annum ab vrbe condita, tum annum vrbis dicere ſolebant. Plinius *qui ſuit* inquit, *vrbis Romæ annus* CXLII. Aegyptij annos, quos ab eo tempore, vti diximus, cum venerant in populi Romani & Auguſti Cæſaris ditionem deducebant, annos Auguſti ſiue Auguſtanos nominabant, vt alios Nabonnagarij, quos à primo regni eius anno repetebant, alios Philippi eodem modo. Primùm igitur Hiſpani quemadmodum

lib. 2 c. 8.

modum dictum est, annum adnotabant. Deinde breuitatis gratia principia duntaxat trium verborum scribebant, sed punctis seiuncta in hũc modum A. ER. A. LXX. quemadmodum in cætera verba, quæ frequenter vsurpabantur, factitatum à veteribus fuisse in tabulis æneis ac lapidibus inscriptis notamus. In quibus A. pro *anno* & ER. pro *erat* seu *erit* vel *erunt*, & item A. pro *Augusto* interdum posita esse videre licet: & Valerius Probus, qui libellum de huiusmodi notis conscripsit testificatur. Adiuuat coniecturam sententiamq; nostram, quod hæc temporum ratio non æra Augusti dici solet, sed æra Cæsaris. Qui autem Cæsarem duntaxat dicit, non adiuncto Tiberij exempli gratia, vel Traiani nomine, nec eius mentione facta, hunc velle constat Iulium Cæsarem, à quo cæteri principes id nomen acceperunt, intelligi. cum igitur cum æra Cæsaris dicimus, non alium, quam Augustum intelligimus, nisi quoniam Augusti nomen in æra continetur, scilicet qua tempus interdum hoc modo notabatur, A. ER. A. CAES. quod est *annus erat Augusti Cæsaris*: frequentius tamen breuitatis gratia sic. A. ER. A. Sed posteriorum (vti diximus) socordia & temeritate factum est, vt omissis punctis eædem literæ velut in vnum verbum, cuius prima syllaba AE. diphthongus esset, confusæ conscriberentur, non aliter, quàm cum æra scribentes eo vocabulo volumus numos æreos intelligi, vnde nata est errorum, de quibus memorauimus, occasio.

FINIS.

Digitized by Google

IO. GENESII SEPVLVEDÆ S. T. D.

De appetenda gloria Dialogus, qui inscribitur

GONSALVS

Ad Illustrissimos Principes LVDOICVM CORDVBAM eiusque coniugem ELVIRAM Principes Suessanos

PRAEFATIO.

Vm nuper inducias, dum se calores æstiui remittunt, cum studijs seuerioribus pactus (quæ conuertendis è Græco in Latinum exponendisq; Arist. quibusdam, de naturali philosophia scriptis impendebam) inquietem animum, ac nihil agere nescium ad aliquid leuioris, hoc est iocundioris operæ meditandum traduxissem, cœpi mecum sermonem de gloria altius repetere, quem ferè multis in ore esse animaduerteram, & in quo paucis antè diebus à quibusdam meis familiaribus neq; imprudentibus neque ineruditis hominibus nonnunquam dissenseram, Dum admoniti Hispanorum ingenio, qui præ cæteris mortalibus, vt sunt, sic esse gloriæ studiosissimi creduntur, eam mentionem frequenter vsurparemus. qua quæstione in Dialogi formam redacta, libellum non sine iocunda Hispanorum gloriæ recordatione, quem Ludouicæ dux magnanime, ac Eluiræ sexus fœminei decus, ad vos mitterem confeci. Nam cui dignius iustiusq; liber de gloria dicari posset, quàm vobis, qui gloriam in suo quisque ordine, studiosissime colitis, & maiorum vestrorum præclara & glorioſissima gesta per summas virtutes imitamini? A me præsertim eiusdem vrbis, quæ vobis ciuibus merito gloriatur, alumno, quiq; semper vestrarum & virtutum admirator, & laudum fui indefessus prædicator. Quare cum genus hoc sermonum, quod Cicero doctissime, vt cætera, dixit, positum in hominum veterum authoritate, & eorum illustrium, plus nescio quo pacto habeat grauitatis tres summos & clarissimos viros, ex vestra potissimum familia quasi loquentes induxi, Gonsalum magnum, Iacobumq; Cordubam, vestros patres atque

soceros,

ſocèros, & Petrum vtriuſq; gentilem & propinquum. non modo quia de gloria ij commodißime loqui videri poſſunt, qui gloria duce ad ſummam claritatem peruenerunt, ſed etiam vt eos, & eorum occaſione alios nonnullos noſtra nationis ſummos viros, quantum eſſet in me, commemorandis exemplis illuſtrarem. Quod officium ſi maioribus noſtris in ſingulis etatibus cura fuiſſet, parum fortaſſe in explicandis virtutibus externa exempla requireremus. Nunc enim praclara à noſtris olim edita facinora tanta obliuione obruta ſunt ſcriptorum inopia, vt tanquam nulla fuerint, ignorata ſileantur: præterea admodum pauca, quæ vix cum fide ad noſtram notitiam trāſmiſſa ſunt. quod non facile dixerim, ſcriptorumne incuria factum ſit, an principum culpa, qui gloriam bellicam affectantes, literas literarumq; ſtudioſos negligebant. At verò id quàm longè abhorreat à ſummorum imperatorum inſtitutis, nemo valeat dubitare, qui meminerit Alexander Macedo, cum in Sigæum veniſſet, ad Achillis ſepulchrū, quib. verbis honorem habuerit Homero, Pyrrhus Epirotarum Rex Cyneam, Scipio Africanus Polybium ſuorum geſtorum ſcriptorem quanta familiaritate coluerit, Iulius Cæſar, quanto ſtudio ipſe ſua geſta in elegantiſſimos commentarios digeſſerit. Sed ne longior ſim in re apertiſſima, nonne per deum immortalem furor eſt, & inſignis inconſtantia, vt bonam quiſpiam exiſtimationem inter homines indipiſcatur, nullum laborem recuſare, nullius ſumptui parcere, ancipitia diſcrimina vltro etiam adire, eundem quomodo ſua gloria quam maxime dilatetur, & ad poſteritatem perueniat negligere? Quæ à me non idcirco dicta ſunt, vt obiter mei ordinis communem cauſam agerem, quam alioquin tibi Ludouice probare non eſſet factu difficile, qui ſit armorum ſtudium colis, vt literarum minime ſpernas, prorſus vt vtriuſq; gloriam ſimul expetere videaris. Sed vt iam nunc illorum reprehenſionibus occurram: Si quibus in hoc opere viſus fuero, pauciora per ſingulas virtutes Hiſpanorum virorum exempla comuliſſe, quàm ſermo ab his, quos loquentes induxi ſuſceptus deſiderabat. Sed iam ſermo vnde habuerit initium attendite.

DIALOGVS

DIALOGVS DE APPETENDA GLORIA

Io. Gen. Sepulueda.

Onfecto bello Neapolitano, cum Cordubam Vrbem patriã, duplicẽ de Gallis triumphũ reportans Gonſalus Fernandus repetiſſet, is, qui vt dux magnus vſurparetur, clariſſimis geſtis adeptus eſt, & ſummo cum gaudio, ac ingenti gratulatione ab vniuerſa ciuitate fuiſſet exceptus, cum alij viri Principes hunc, ſalutandi gratia priuatim adibant, tum Iacobus Corduba, Aegabrienſis comes, huiuſq; & gentilis & propinquus Petrus Marchio Priegenſis, idemque Gonſali fratris filius, ad ipſum cõſuetudinis gratiâ ventitabant. qui cum aliquando congreſſi in ſermonem incidiſſent bellorum, quæ illa memoria ab Hiſpanis geſta eſſent, & in Granãtenſis mentionem fuiſſent delapſi, fœlicia (inquit Iacobus) tempora noſtra, & nos ipſi fortunati, quibus ea videre contingit, quæ maiores noſtri vt viderent ſummis votis expetiuere, & ſæpe coactis viribus fruſtra tentauerunt. effugimus tandem probrum illud, quod nobis, id eſt Hiſpanis, à cæteris nationibus obijciebatur, quòd nos gloria bellica nullis mortalium ſecundos eſſe iactare ſoliti, hoſtem tamen non modo noſtrum, ſed cõmunem etiã Chriſtiani nominis, noſtris quotidie ceruicib. imminentẽ in optima Hiſpaniæ parte regnare pateremur *Gonſ.* Eſt vt ais Iacobe, nam & nos fœlicẽ hoc nomine ætatẽ ſortiti ſumus, & illud noſtris merito dabatur probro. Sed vt tam tarde hoſtis ab Hiſpania prorſus repelleretur, non ſuperioris memoriæ noſtrorum hominum ignauia, ſed principum diſcordia factum eſt. Quiduis enim potius noſtris, quàm gloriam bellicam adimam, quam ſi Hiſpani, vt modo dicebas, iactare ſoliti ſunt, ſuo id iure faciunt, modo id modice faciant, neq; cæteros contemnant, neue magnis verbis deprimant: id enim arrogans eſt, & inuidioſum. Equidem noſtrorum virtutem ſiquis alius, ego in primis ſæpe demiratus & multis prælijs expertus ſum. Sed nunquam Gallos contempſi: nunquam Italos paruifeci: Germanorum virtutem ſemper probaui. Nam Granatenſes (etſi Mahumetæos) quòd ſpernam°, nihil eſt, niſi velimus Hiſpanos contemnere, præſertim tam egregia vſos virtute, cum aliàs ſæpe, tum maxime in bello poſtremo propulſando, cum tandem ſunt à nobis ſubiugati, quod contra vniuerſas vires noſtras in decennium extraxere. quare cum bella gererem cum horum quibuſpiam, ita eram animatus vt nobis noſtra induſtria & virtute, non hoſtium ignauia vincendum putarem. Ita ſiqua noſtra culpa eſt, hoſtem tam diu in Hiſpaniæ parte regnaſſe, ſeditio (vt ante dixi) principum fuit in cauſa. Ab illo enim tempore quo Petrus, qui ex factis crudelis eſt cognomina-

Digitized by Google

gnominatus, patri Alphonſo Regi optimo diſſimillimus ſucceſſit, cũ ille victo Almohaceno Bellamarini Rege, qui Maurorũ infinitũ exercitũ in Beticam traiecerat, & receptis Algeziris vrbibus, Gibraltare obſidẽs obiſſet, tot inteſtinis Principum ſeditionibus penè continenter Caſtella iactata eſt, vt externis bellis gerendis nullus longo tempore locus fuerit. Nam cum eſt ab his diſcordijs vacatum, arma noſtri in hunc hoſtem conuertebant, vt regnante Ioanne ſecundo, cum coacto exercitu octoginta milliũ armatorũ, quod eſt à Mena ciue noſtro carmine proditum, bellum fuit Granatenſibus illatum. Sed quid noſtros re infecta ab illa expeditione reuocauerit, non ignoratis. *Tac.* Aluarum Lunam ferũt cuius conſilio Rex maxima quæq; adminiſtrabat, tantis conatibus obſtitiſſe. Sed ille ſuæ perfidiæ tandem meritas pœnas capite luit. *G.* Ferunt & alia, ſed iſta fuit conſtantior hominum opinio, hoſtibus ingenti pecuniarum vi bellum deprecantibus Aluarum fuiſſe ſuffragatum. Sed vt memoria illa vnius improbitas Regem Io. à magnis inceptis reuocauit: ſic noſtra Fernandum fortiſſimum, & alta mente præditum, & viraginem illam exemplumq; pudicitiæ Iſabellam reginã, in cuius fœmineo corpore virilẽ animum, prudentiam propè diuinam, & pluſquam regiam grauitatẽ amici venerati ſunt, hoſtes mire reformidarũt, totus orbis eſt demiratus, multorum fides, magnitudoque animi ad lacratiſſimum bellum perſequendum inuitaſſe, videri poſſunt. Sic enim mihi perſuadeo, nulla poſt hominum memoriam ætate, tot ſimul principes viros fortiſſimos, ſtrenuos & ad bella gerenda natos, Hiſpaniam virorum alioquin feraciſſimam protuliſſe. Etenim Roderici Gaditani Marchionis (qui Alhamam in medio hoſtium expugnauit) virtus, quem nõ fuit ad bellum perſequendum incitatura? quem non Io. Metinæ Sidoniæ dux, qui capitalium odiorum oblitus, hunc laborantem maximi exercitus obſidione ſoluit, non ſui animi magnitudine, & fide prouocaſſet? quid de Emanuele dicam huius Roderici fratre, cui ſi Græcia patria contigiſſet, id erat & maximo animo, & fidem non capientibus auſis, factiſque aſſecutus, vt facile decantatum Herculem gloria fuiſſet prouocaturus. Adeo ille non homines tantum, ſed immanes feras edomabat. Qui non ſatis habuit eximiam ſæpe laudem de hoſtibus Granatenſibus retuliſſe. Nec ea gloria contentus fuit, quòd immaniſſimi leones ſuæ virtuti ceſſiſſent, cum nobilem virginem, ſed temere imperioſam incuſſo colapho, quomodo viris nullum diſcrimen recuſaturis imperandum eſſet admonuit. Reddita videlicet chiroteca, quam elapſam illa è manibus iu leonum caueam, non eſſe qui ſibi reſtitueret audiente ipſo Emanuele & alijs ſummo loco natis iuuenibus, quaſi exprobrans illis ignauiam ficto gemitu cõqueſta erat, ſed traiecto mari nouum hoſtem ſibi quærendum, alias magnarum rerum occaſiones captandas putauit. Vnde inter cætera inuictæ ſuæ virtutis documenta ſeptem fortiſ-

simorũ Maurorũ capita, quos sigillatim prælio deuictos interfecerat reportauit: quæ nobis Hispali admirando spectaculo fuere. Nam Bernardini Velasci Castellanorũ cõestabilis, & Petri Manrhici Ducis Naiarensis Principum oppositarum Cantabriæ factionũ: tanta fuit eo bello in prælijs ciẽdis industria, & animi promptitudo, vt dũ alter alterius virtutem æmulatur, multas vterq; de hoste victorias reportauerit, quorum Bernardinus in cæteris certaminibus hostem, in illo vero seipsum vicisse mihi visus est, cum in obsidione Loxæ commisso equestri prælio lancea validissime ab hoste contorta, secundum femur confossus tolum ipse sua manu eduxit. nec solum nõ defecit animo largius manãte sanguine, sed accensus ira, ipsum à quo vulnus acceperat eadem ipsius lancea retorta trucidauit. Longum esset Iacobi Luppi Paciechi Villenę Marchionis documenta fidei ac virtutis, & ante illud bellum in seditionibus Principalibus, & in ipso edita commemorare. Vbi tam grauiter est vulneratus, vt brachium dextrum, quo vulnus accepit, ne nunc quidem satis officio suo fungi queat. quod ei accidit dum laboranti militi inter cõfertos hostes securus periculi subueniret. Quid patres vestros viros optimos, & inuictos referam Iacobũ Corduba Alfonsumq; quorum alter Granatensium regem in prælio parua manu victum cepit captiuumq; cũ 22. militaribus signis in triumphum duxit, alter præclaris editis facinorib. in bello Granatensi honestissimã vitã glorioßissima morte pro patria oppetẽs obsignauit. Aut consanguineũ & gentilẽ nostrum Iacobum Comarensem Marchionẽ? qui non contẽtus gloria sibi clarissimis gestis in hoc bello parta, & quòd eius victoriæ particeps fuerat, qua Rex Granatensis victus captusq; fuit, vltra mare regnũ nostrũ propagauit, expugnata arce Portus magni, cuius occasione vtentes Mauri, nostrum pelagus oramq; maritimam piraticis reddebant infestam. quorum latrocinia non solum repressit, sed tantum ipsis timorem incussit, vt finitimi populi pacem oratum ad Regem miserint annua tributa pacisentes. Arcem nãq; illam sibi ereptã esse Mauri, nõ aliter quã se armis nostris expositos, & omni iniurię opportunos factos fuisse interpretati sunt. vt multos alios omittam, qui cũ hoc hoste pugnãtes, propriam virtutem claris facinoribus ostentarunt. De vobis enim, qui paternam gloriam magnis virtutibus æmulamini, dicam absens libentius. Quanquã tua ætas Petre cum bellum Granatense gerebatur, infirmior erat, quàm vt arma ferre posses, annum enim circiter vigesimũ agebas, cũ in eo prælio, quod patri tuo fuit vltimum mortaliũ secundũ femur sclopetione ictus es, & ore vulnus honestum accepisti, anno post receptam Granatã, nisi memoria fallor, decimo. Sed quid Petre charissime hoc rei est? iam dudum enim manifesta in te mœroris signa video animaduertere, altum silentium tibi in familiaribus congressib. insolitatum, demissum præter naturã tuã vultũ, postremo quod modo suspirium

ſpirium ab imo pectore traxiſti? *Pet.* Silentij patrue ſanctiſſimę conſiliũ fuit, non mœror in cauſa. putaui enim vos viros grauiſſimos, & multo me maiores natu, de ſummis rebus colloquentes interpellare contra officium modeſtiamq; fore. Cætera verò, quæ dicis mœroris indicia dolor expreſſit, quem mihi afferre ſolet, paternæ mortis recordatio, quam modo mihi tuo ſermone ſuggeſſiſti. Vix enim queo à lachrymis temperare, cum mihi illius funeſtiſſimæ noctis in mentem venit, quæ nos montem ſubeuntes, qui occupatus magnam facultatem ad bellum gerendũ facturus videbatur, in latere ipſius oppreſſit, & ingentibus tenebris offudit, quarum occaſione hoſtes vſi ſunt, noſtrorum deſpecta paucitate. Pauci enim vti ſcis, hoc eſt ſui tantum patrem fueramus ſecuti, cæteris pertinaciter ſub ipſas radices reſidentibus. Cum ille ſubire pergentem reuocantibus clara voce reſpondit, nunquam ſuos maiores commiſiſſe, vt pedem timore referrent. Itaque nunc ipſum videre videor telis hoſtium cõfixum, ſuos hortantem, & tela fortiſſime in hoſtes non peruentura retorquentem. Illi enim quibus mons erat familiaris, nos locorum & viarum ignaros, iaculis & ſaxis partim iactatis, partim euolutis, eminus inceſſebant. Itaque nos conſcendentes contra tela temere tela iaciebamus. Ergo cum omnia præſentem mortem intentarent, nunquam tamen vir conſtantiſſimus & inuicti animi vlla ratione adduci potuit, vt (quod ſatis licebat) ſe ad inferiora caſtra reciperet. Sed memor, credo poſteritatis, me qui iam fœmore ſagitta cõfoſſo, duobuſq; dentibus amiſſis, ore nõ mediocre vulnus acceperam, ter aut quater prælio excedere iubet, pertinaciter recuſantem, eundemque prælij euentum experiri cupientem tribus militibus inuitum ſubtrahere imperat. *Gon.* Ego verò Petre pro iſta te in patrem tam inſigni pietate & laudo, & amplector, tu tamen vide ne non ſatis æque agere cum ipſo videaris, qui eius glorioſiſſimam mortem dolore, & non potius beneuolentia proſequaris. Multa extant patris tui domi militiæque ſapienter, atque fortiter facta ab ipſo edita, cum ſua magna laude, neſcio tamen an vllum ſit, quod æque inuictiſſimi eius animi perpetuam gloriam immortalitatẽq; meruerit, atq; mors illa glorioſiſſima, quam cũ hoſte patriæ & religionis Chriſtianę fortiſſime dimicãs oppetiuit. *Pet.* Intelligo venerande patrue, quæ dicis eſſe veriſſima, ſed cum memini illum non fato id eſt, ea morte quam naturæ neceſſitas affert, nobis fuiſſe ſublatum, non item æquo marte dimicantem trucidatum, ſed rebus propemodum deſperatis quaſi voluntariam mortem, cum ſeruari poſſet oppetiſſe, non poſſum non vehementer illa recordatione commoueri. *Gon.* Ergo tu Romanorum hiſtorias non euoluiſti, quæ Paulum Aemilium immortalibus laudibus efferendi nullum finem faciunt, quòd in Cannẽſi pugna cum ſe poſſet fuga ſubtrahere, pro patria pugnans pulcherrimam morte n oppetere maluit, quã ſuorũ ig-

nominiæ ſupereſſe. *Pet.* Imò verò legi patrue, & quæ dicis ſæpe animo reuolui. Cæterum cum Varro conſul alter, qui ſe deſperata victoria ex prælio in tutum recepit, laude non caruerit, quaſi de patriæ ſalute nõ deſperaſſet, etiam ſi potiorem Aemilij cauſam ſemper reputauerim, mihi tamen, qui tali patre adoleſcens orbatus ſum, optabilius neſcio quo pacto videbatur, vt Varronis ille laudibus fuiſſet contentus. *Lac.* Pẽ trus (vti mihi videtur Gonſale) ſententia tibi ſuffragatur, ſed eximio amore, quo in patrem erat affectus, eò reuocatur, vt aliquid de illa tanta gloria fuerit remiſſurus, vt patrem virum clariſſimum ab immatura morte vendicaret. Quo cum ſuo magno incommodo in ea præſertim annorum infirmitate ſeſe orbatum fuiſſe, non poteſt ſine dolore meminiſſe. *Pet.* Eſt vt ais Iacobe. Nam cum me ab hoc affectu recepi, ſoleo illa gloria paterna non mediocriter delectari. *Gonſ.* Neq; me tuus Petre fallebat animus. Sed pulcherrimam illam mortem cum dolore meminiſſe etiam atque etiam vide, ne non patrem, ſed ſeipſum amantis eſſe videatur. Siquid enim dolendum eſt, noſtra cauſa dolendum eſt, quòd virum maximis præditum virtutibus familiæ noſtræ Principem amiſimus: non illius, quem ad vitam cum beatis degẽdam credimus euolaſſe, quique inter homines illa morte immortalem gloriam eſt conſecutus, qua gloria nihil potius, nihil optabilius eſſe debet homini liberaliter inſtituto. Nam quod ais, Varronem poſt fugam fuiſſe à Romanis laudatum, Deus faxit, ne mihi vnquam eiuſmodi laudatio contingat. Non quòd Varro non potuerit iure laudari, ſi recta ratione conſilium moderante ſalutis præſidium in fuga poſuiſſet: quæ ratio etiam in ſumma rerum iniquitate deſpondere animum vetat, ſed rei bene gerendæ ſublata facultate, ſe potius iubet meliori fortunæ ſeruare. Sed vereor ne quemadmodum temere certamen inſtituit Varro, ſic cætera præter rationem adminiſtrauerit. Itaque illas Romanorum voces non virtutis teſtificationem, ſed fugæ potius turpis excuſationem ſemper iudicaui. Niſi fortè Demoſthenem maximum illum quidem oratorem Græciæ, ſed nihil minus quàm ad bella natum, laudibus efferendum putamus, qui cum ei quidam in iurgio fugæ turpitudinem obieciſſet, reſpõdiſſe fertur: Vir fugiens iterum pugnabit: quam vocem, qui laudant, quid ij aliud, quàm ignauiæ latebram quærere videri debent? *Lac.* Itáne cenſes Gonſale, gloriam, excelſo, magnoque animo viris ante cætera mortalia bona, & vitam ipſam eſſe ponendam? *G.* Ego verò cur non ita exiſtimem, nihil video, cum mihi quoquo me vertam, nullum præclarum facinus occurrat, quod non ſit ab eo animo profectum, qui gloria potiſſimum duceretur. *Lac.* En nobis Petre occaſio, quam diu captauimꝰ oblata eſt, audiendi de gloria differentem eum, qui ſibi non ſolum & patriæ, ſed vniuerſæ Hiſpaniæ eam gloriam ſummis virtutibus peperit, qua nemo vnquam maiorem. Tu verò Gonſale, quoniam in hac mẽ-

tio-

tionem incidimus,& ab alijs negotijs vacamus,rem gratiſſimam nobis (pro hoc enim, qui minor me natu eſt, meo iure loqui videor,) effeceris,ſi gloria ſit ne,& quatenus magnis viris appetenda hodierno die nobis explicueris. *Gon.* Noli obſecro Iacobe me tantis laudib.onerare.Nã neque ego quicquam in me agnoſco iſta tanta opinione dignum,neque ſi gloriam in primis eſſe appetendam profiteor,protinus tam immoderate eius cupidus videri volo,vt non malim,ſi quid geſſi laude dignum id tacitis hominum mentibus probari, quam eius prædicationem, falſam præſertim audire. Quod verò me de gloria diſputantem audire cupitis, & à me huiuſmodi operam poſtulatis, iniquum ſane onus, & inſuetum meis humeris paratis imponere. Id ènim munus eorum eſt,qui literarum ac philoſophiæ ſtudia profitentur: non eius,qui vitam in caſtris tranſegerit,à me ſi vos ordinandæ aciei, aut alicuius vrbis oppugnandæ rationem audire cuperetis, iure fortaſſe veſtro id mihi negotium iniungere videremini:& ego vobis rationem ſi non ſatis commode,vtcunque tamen explicarem. Ab illis ergo iſta petatis cenſeo, qui ſunt in philoſophiæ ſcholis exercitati,non à me cui caſtra magis,& ſagum nota ſunt.Ego vos hortari tantum habeo,vt in adminiſtranda hac ciuitate cuius ambo eſtis Senatores, & in quocunque publico munere ſungendo bellico, vel vrbano, nihil vobis gloria ſit antiquius, nihil magis in rebus humanis putetis expetendum.*P.* A te potius patrue ſapientiſſime hæc audire cupimus, quem tum naturæ præſtantia, tum multarum rerum vſu quid optimum ſit rectè ſtatuiſſe credimus, quã à philoſophis,qui talia ſolent ancipiti oratione verſare,& in vtramque partem diſputare, verborum tãta ſubtilitate, vt non liceat, quid verum ſit dignoſcere.*G.* Ego verò meæ tarditatis conſcius, negotium deprecabar. Sed ſi vtrique veſtrum tam gratum, quàm dicitis futurum eſt, rem aggrediar.Non quidem ea fiducia,poſſe me ex ijs,quæ vel vſu rerum, qui mihi parce ſuppetit, vel ingenio meo, quod intelligo quàm ſit exiguum, fuerim conſecutus;veſtro deſiderio ſatisfacere. Sed quoniam ſæpe interfui eruditiſſimis,eiſdemque prudentiſſimis viris, cum alia, tum hãc ipſam quæſtionem prudentiſſime diſputantibus:quorum pleraſq. ſententias memoriæ mandaui,& eas in primis, quæ à communi prudentiũ ſenſu,& ipſo(quem dicitis)vſu rerum,non videbantur alienæ, quas vt ſtudio veſtro ſatisfaciam,in mentem reuocare, & vobis explicare tentabo.Veſtrum autem erit,ſi ſermonem militarem,& planè caſtrenſem audietis, æquo animo eſſe contentos, boniqúe conſulere,agam enim mea,id eſt rudi & inculta minerua. Quanquam res ita mihi ſæpe clara viſa eſt,vt parum egeat diſputatione. Qui cum præſentia,& præterita tempora animo complector,optima quæque regna,& clariſſimas reſp. non aliorum opera vel initio conditas, vel deinde auctas eſſe video, quam illorum,qui ſibi ſuorum laborum præmium ſolam gloriam pro-

ponebant,contra verò ab ijs labefactatas,& funditus euersas,quibus odiũ,vel cupiditas,aliaue libido, quã gloria & existimatio fuit antiquior.Lacedæmoniorũ resp.legibus institutisq; Licurgi condita atque formata,tunc maximè floruit,cum à Leonidæ similibus, qui nulla præterquam gloriæ cupiditate ducti pro patria sese morti obtulere, administrabatur.tunc rursus funditus corruit,cum homines succesſere,qui pecuniã, opesq; ante gloriam posuerunt. Vt verè fuerit, quod ferunt, ab Apolline Pythio prædictum,Spartam auaritia periturã, quod idem licet de Athenienſium rep.verissime dicere.quæ Codri, Aristidis,Themistoclisq;,& cæterorum,qui gloriam sequebantur,virtute stetit: eadem labefactata est eorum improbitate, qui Philippi, atque Alexandri Macedonum munera,famæ suæ, ac existimationis obliti, patriæ libertati prætulere.Quid Romanorum,vt cæteros taceam,resp.an non Bruti fuꝛ data gloria,tunc Imperium ſuum paucis viribus maximè dilatabat, cũ Fabritij,Curijq; administrabatur virtutibus:vt Decios præteream,Metellos,Scipiones,cæteroſq;,quorum animus ſolam gloriam in publicis muneribus fungendis ſpectabat.eadem cum Sylla primum, & Marius, deinde Cæſar gloriæ,qua duce res præclaras effecerant, ſua odia & cupiditates prætulerunt,quibus tempeſtatibus iactata fuerit,quod demũ naufragium fecerit, notum vobis eſt, qui temporum illorum monumenta perlegiſtis.Sed quid externa quærimus exempla?ſi Iulianus,Orpaſq; nobiles Hiſpaniæ proditores vllam existimationis rationem habuiſſent, nec magis apud alterum ira, apud alterum auaritia, quam gloria valuiſſet, nunquam Hiſpania in illas calamitates & luctus incidiſſet,quos inuexere Mauri,cùm euocati horum ſcelere,cum infinitis copijs ipſam inuaſerunt,& penè totam occuparunt. Vix enim noſtri cæteris amiſſis,Aſturiam retinuerunt,cum proximis montanis locis, quo ſe qui ſtragibus ſuperfuerant recepere, Meminiſtis enim vt opinor, quæ à noſtris ſcriptoribus de temporibus illis memoriæ prodita ſunt, *Iac.*An nos earum calamitatum obliuiſci poſſumus? præſertim cum in illis malis,noſtræ ciuitatis iactura ſingularis fuerit, & præ cæteris maximè deploranda.Cuius ne vnum quidem ciuem ex ijs, qui arma ferre poſſent,ſtragi ſuperfuiſſe conſtat. Quanquam pauci admodum illi triplici prælio ſuperfuerant, quo pro legitimis regni hæredibus fortiſſime conſtantiſſimeq; depugnarant aduerſus tyrannidem Roderici, cui libido euerſione regni fuit expiata. Cum ille ciuitatem noſtrã turpib. eius conatibus obſiſtentem, cum maximo exercitu obſidione cinxiſſet. *G.*Rectè admones Iacobe. Nã & domeſticis exemplis confirmare poſſumus,amorem gloriæ maximum eſſe incitamentum ad res præclaras gerendas.Sed prius illud bellum à te modo commemoratum omittamus quod noſtri maiores ſumma cum virtute geſſere. Id enim magis pro fide,& libertate regni,quam pro gloria,quanquam ea virtutis eſt comes

ſuſcẽ-

fuſceptum eſſe videri poteſt. nempe vt regios pueros ſuæ fidei commiſſos conſeruarent, nec paterno regno fraudari paterentur. Cum autem poſt victo Roderico, rebuſq; deſperatis, Mauri nullo prohibente, omnia flamma ferroque vaſtantes interiorem Hiſpaniam inuaderent, pauci illi ſuperſtites cum patriam tutari, aut cum ipſa vitam amittere ſtatuiſſent, quid eos ſibi, niſi gloriam tantæ virtutis præmium propoſuiſſe putamus? Nam fortiſſimi viri turpe putantes capta patria ſupereſſe, quib. honeſtiſſima morte cũ ipſa occidere licuiſſet, fœmineum ſexum & inuentis, atq; defectæ ætatis viros Toletum vrbem manu, & natura munitiſſimam miſere, vt ſupereſſent, qui paternæ virtutis memores, gloriaque excitati amiſſam patriam, regnumq; reciperent. Ita viri magnanimi cum impetũ multorũ, pauci per muros diſperſi ferre non potuiſſent, in templum ſe quoddam recipiunt: vbi coactis viribus tam diu auxilium (ſicunde fortaſſe ſubmitteretur) expectantes reſtitere, donec commeatus prorſus defecerunt. Tunc verò nullas pacis conditiones ſatis honeſtas patria cedentibus exiſtimantes, & ſibi vt opinor, immortalem ex certa morte gloriam polliicentes, eruptione facta hoſtem adoriuntur, nec ante generoſos ſpiritus emiſerunt, quàm magna ſtrage edita ſeſe egregie vlciſcerentur, quæ licet vobis ex Hiſpanis hiſtorijs notiſſima ſunt, iuuat tamen vobiſcum commemorare, non ſolum, vt magno documento, quod quærimus appareat, ſed etiam vt recordatione tantæ maiorũ noſtrorũ gloriæ obiter perfruamur, ſimulq; ad æmulandã illã virtutẽ excitemur. Nam cum alijs ignauis eſſe non licet, tum illis eſt turpiſſimũ, quos maiorũ ſuorum virtus, gloriaq; ad res magnas cohortatur. Quamobrem noli Iacobe poſthac cõmittere, vt illorum pulcherrimam mortẽ, deplorandã calamitatẽ appelles. Calamitoſam tu mortem appellas, quæ a maximis miſerijs, quæ mox totam Hiſpaniã occuparunt, eripuit, & gloriam peperit immortalem ijs, quibus niſi tũc mortui forent, paulo poſt erat moriendũ? nec enim erant immortales. Hac tu ratione Numantinorum, Saguntinorumque exitum glorioſiſſimum, & propter gloriam ſuſceptum, qui per totũ orbem cum maxima Hiſpaniæ noſtræ gloria decantatur, deplorare poteris. Hac Enricũ Guzmanum, Comitem Niebla, cuius pulcherrima mors carmine ciuis noſtri Io. Menæ celebrata eſt, calamitoſum vocabis. Miſerum dices Iacobum Riberium, Bæticæ præfectum, qui in obſidione Aloræ ſcorpione ictus obijt. Nec ſaltem Rodericũ Gyronem magiſtrum militum Ciſtercienſium ab hac calamitate vẽdicabis, qui & ipſe ſagitta vitalib. adacta cũ maximo totius exercitus dolore in obſidione Loxæ deſideratus eſt: multoſq; in clariſſimis Cerdarum, Guzmanorum, Manrhicorũ, Velaſcorũ, Mendoziorumq; familijs pari dãnabis infœlicitate, nec pauciores ex Albornotijs, Toletanis, Cabreris, Carrilis, Patiechis, Caruaialibus, Aſtugnigis, Porticarreris, cæteriſq; Hiſpaniæ illuſtribus familijs,

quas

quas ſigillatim commemorare longum eſſet, qui pro patria oppetentes genti noſtræ vel ſalutem vel dignitatem pepererũt, ſibi ſuiſque immortalem claritatem, Quem errorem ſi quis Romanis perſuaſiſſet, nunquã duo Decij ad conſequendam honeſta morte immortalem gloriam *curſus* (vt ait Cicero) *equorum incitaſſent*. Nunquam (vt cæteros taceam) Marcus Marcellus, qui hanc vrbem à ſe conditam electis è patritia Romanorum gente viris habitandam initio tradidit, & ob id Patritiam coloniam appellauit, ſe ferociſſimi eiuſdemque callidiſſimi hoſtis viribus & inſidijs expoſuiſſet, cum ei liceret poſt quintum conſulatum in otio ſecuram nec inhonoratam vitam agere. At illi omnes, viri præſtantiſſimi magno excelſoque animo præditi, tantum abfuit vt eiuſmodi mortem calamitoſam putarent, vt fœliciſſimam potius iudicauerint, quippe quam ante vitam cunctaſque res humanas libenti conſtantique animo poſuerunt, idque (ne à propoſito diſcedamus) nihil ſibi aliud, niſi gloriam aucupantes. *Iac.* Faciam verò quod præcipis Gonſale, & diuinos illos viros poſthac gratulatione proſequar, non miſericordia, quãquam ego cum deplorandam calamitatem dixi, multitudinis vocem ſecutus ſum: quæ videlicet affectu magis, quam ratione ducta, illiuſmodi mortem ſolet miſerandam appellare, non quòd à ſententia tua diſcreparem, in qua ſemper fui, & nunc authoritate tua gaudeo confirmari. *Gonſ.* Neque verò in caſtris tantum & re militari ſolet appetitus gloriæ res maximas victis difficultatibus conficere, ſed in omni virtutis ſtudio, quod cum laude ingenuos animos exercere ſolet. Nunquam ego eos qui in ſtudio literarum maximè floruerunt. Homerum, Socratẽ, Platonem, Ariſtotelem, Demoſthenem, ex Græcis ad eam claritatem peruenturos fuiſſe crediderim, non magis quam ex Romanis Mar. Varronem, Ciceronem, Vergilium, Plinium, aut noſtræ nationis Quintilianum, Martialem, Melam, Silium, ciueſque noſtros Galleones, Senecas, Lucanum, Auer, niſi ſummos labores, continua peruigilia, ſpe non perituræ gloriæ leniuiſſent. Quod multi ſcriptores teſtati ſunt, & ille in primis, qui ita cecinit:

in Catone Maiori.

Ouid lib. 3. de arte amandi.

Quid petitur ſacris niſi tantum fama poetis?
Hoc votum noſtri ſumma laboris habet.

Quod de poetis dictum ad omne ſcriptorum genus transferri veriſſimè poteſt. Ariſtotelem ferunt cum librum artis Rhetoricæ à ſe lucubratum Theodecti diſcipulo, vt is tanquam ſuum emitteret, dono dediſſet, laudis cupiditate victum re prodita munus reuocaſſe, qui alio in opere dum ſummatim de quibuſdam diſſeruiſſet, *Sed de ijs* (inquit) *accuratius in libris Theodectis ſcripſi*. Factum quidem nec tato philoſopho dignũ, nec à magnitudine animi profectum, ſed quod maximè declarat, qui huiuſmodi gloria carere non potuerit, cum vt veram & ſolidam gloriam

riam consequeretur, nihil non fuisse conaturum. Empedocles enim maximus & philosophus & poeta, vt diuinos honores assequeretur, sese in Aetnæ voragines præcipitasse fertur, vt nusquam inuentus, ad cœlum raptus fuisse crederetur. Nam Cicero Latinorum maximus orator adeo cunctis in rebus gloriam affectauit, vix vt ab eo vitio valeat vindicari, ne glorioſius fuisse videatur. Iam qui iustitiam sanctissime coluisse memorantur, quid aliud quàm gloriam secuti sunt? nisi forte Iunium Brutum gloriam contempsisse putamus, cum filios virgis ad mortem cædi iuberet, quòd Tarquinios reducere tentassent: aut Torquatum, cum filium victorem securi percuti imperaret, quòd is contra legem cum hoste pugnasset. Aut denique Zaleucum Locrensem, cum filium in adulterio deprehensum altero oculo orbaret, sibi alterum effoderet, vt legi satisfaceret, quæ adulterium vtriusque oculi cæcitate vindicabat: quos qui gloria ductos tam pulchra facinora patrasse inficiatur, solem quoq; meridie lucere negare poterit, & Aristidem affirmare nulla nominis habita ratione Themistoclis consilio restitisse, qui Lacedæmoniorum classem incendendam putabat, referentem Athenienſibus Themistoclis consilium vtile quidē videri, sed minimè iustum esse: cui contio Atheniensium gloriæ magis, quam vtilitatis cupida, quod iniquum esset, id ne expedire quidem acclamauit. Quid fides, quæ iustitiæ fundamentum, vt est, sic esse videtur, nónne in ijs semper maxime enituit, qui tendentibus sibi ad gloriam nullum laborem recusandum, nullos cruciatus deprecandos censuerunt? quæ fides tanta, tamq; constans in vllo vnquam fuit, quæ Marci Reguli fidei vlla ex parte præferri queat? qui cum in senatu sententiam de non permutandis captiuis dixisset, nullis amicorum precibus reuocari, nullis suorum lachrymis retineri potuit, quo minus ad certos cruciatus, paratamque mortem reuerteretur: dum nullas calamitates, nullam tam ærumnosam mortem fore putat, quæ comparatæ illi turpitudini, si fidem vel hosti datam fefellisset, non possint videri leuiores, vel optandæ potius, præstitæ fidei ea gloria proposita, quæ non prius ex hominum animis exolebit, quàm Romani nominis memoria funditus deleatur. Tolle ab animo Reguli turpis auditionis impatientiam, tolle gloriæ cupiditatem, sententiam vltro mutabit: aut si reuocare minus licet, nullis certe iam vt permaneat, indigebit amicorum precibus, siccis suorum oculis ipse causas non redeundi haud optimas quidem, aliquas tamen excogitabit, aliquam strophan inueniet, & se ad respondendum, si quis hosti etiam datam fidem præstandam esse dictauerit, multo antè comparabit. Idem ex nostris censeo de Garsia Gometio Carrillo, qui Rege Alfonso decimo, cum Xerecium oppidum à Granatensibus est expugnatum, eius arcem præses custodiebat. cuius fides cur cum Marci Reguli fide non sit comparanda, nihil video. Qui cum intercepto omni arcis præsidio, solus supereſſet, eas hostiū strages edebat,

adeoq; vnus instar cohortis propugnabat, vt rex hostis in admirationē ipsius conuersus, parcere eius vitæ diligentissime imperauerit. Ille verò cum ferreis vncis traheretur, statuissetq; suę fidei esse non antè arcē, quam vitam amittere, quasi sensum amisisset, laniari se, ac discerpi patiebatur, ne in hostium manus perueniret. Sed cum vir vnus magni exercitus coactis viribus obsistere non potuisset, cum maximo vitæ tædio confectus vulneribus captus est. Et à Rege Granatensi non modo impunitatem, sed eximiam laudem commeruit, & recepta per medicorum regiorum summam diligentiam valetudine ad suum regem cū tātæ fidei, ac magnitudinis animi præcipua commendatione remissus est. Nec temperantiæ dubitari posse video, quin clarissima exempla ediderit appetitus gloriæ. Pu. Scipio commemoratur cum capta noua Carthagine, multos obsides à Carthaginensibus ibidem inclusos, in suam potestatem redegisset, inter quos virgo erat singularis pulchritudinis Celtibero Indibili desponsata, non solum illius pudicitiæ in sua quatuor & viginti annorum lubrica ætate peperciſſe, verum etiam inuiolatam accersitis parentibus, & sponso illius gētis nobilissimis sine pretio tradidisse. Quid tunc nisi gloriam sperabat Scipio? an eum religionis superstitio continebat? qui si vel libido, vel auaritia plus apud eum, quā fama valuisset, poterat suo facto ius belli, quod penes alios sacra etiam plerūq; profanauit, prætēdere. Quo in genere multa vobis poterā Christianorum Imperatorum non minora exempla referre. *Iac.* Cuius, quàm tua potius? quem scimus non semel aut iterum, sed sæpe tali occasione oblata, oculos etiam à libidinoso aspectu in ea ætate, quæ facile solet huiusmodi voluptatibus sollicitari cōtinuisse. *G.* Poterat fortasse quicquam (vt ais) de me quoq; non absimile commemorari, sed quia nobis sacratissimæ nostræ religionis, quæ talia fieri arctissimè prohibet, inprimis est habenda ratio, eorum libentius facta hoc in loco refero, quiparum aut nihil religione tangebantur. Quanquam de me tantum affirmare queo, sic me semper fuisse affectum, vt vel nulla religione, quæ certe apud me plurimum semper valuit, valebitque, præcipiente: ipsa tamen nominis honestate facile fuerim ad edendum pulchrum facinus allociendus. Nam quod de Xenocrate scriptum est, cuius nepotiquidem temperantiam Phryne nobile Athenarum scortum vllis illecebris in peruigilio valuit corrumpere, quam nec tactu illaspernatus, nec sermone, irritam tamen incepti dimisit, vnde nisi ab eo animo profectum fuisse credimus, qui abstinentis opinione in primis delectabatur. Nisi fortè putamus dictum meretriculæ non minus verum fuisse, quam facetū: quæ deridentib. se iuuenibus, cum quibus pignus posuerat, quòd tam venusta, & elegans, vino exhilaratū senē sollicitare nequiuisset, & pactū victoriæ pretiū postulantib. nō se de statua, sed de homine cōtēdisse respōdit. Neq; de liberalitate dubitari posse video,

cum.

cum constet neminem hac virtute excelluisse, qui non idem gloria maximè duceretur. vt ab Alexandro Marcedone, Pyrrho, Scipione, Cæsare exemplum peti potest. Cum interim videri liceat eos, qui in officio vel colendo vel negligendo, de se quid homines sentiant, non laborant, commodis tantum suis seruire: auaritia, & sordibus squallere, ac in eos solum beneficia conferre, à quibus plurimum sperant, & multa præter suã dignitatẽ tũ facere, tum etiã pati. Cuius turpitudinis exẽpla à me expectare nolite. Nã mihi alienas laudes efferre, quã peccata insectari, & iocundius, & vsitatius est, scilicet vt hac indulgentia mitiores habeam vituperatores. *Ac* Facis tu quidẽ Gonsale, pro cetera tui animi magnitudine, vt libentius aliorũ bene, quã malefacta cõmemores. Non quidẽ vt isto modo vituperationẽ effugias, qua quid magis est à virtutibus tuis alienũ? Sed quoniã, vt sibi conscij, aliena peccata minima quaq; occasione vituperãt, vt pessimorũ cõparatione boni esse videãtur. Sic vicissim quorum extant præclara in singulis virtutibus gesta, ijs grata est illustrium virorum, quorũ se similes esse cognoscũt, virtutum cõmemoratio quos cũ laudant, seipsos videntur laudare. Atq; equidem vellem huiusmodi sermo ab alio potius fuisset susceptus: nemo enim foret clarorũ virorũ nec ex nostra, neque ex priorum memoria, qui te frequentius iustiusq; in singularum virtutum exempla vocatus veniret. Nã neq; magnitudine animi, neq, magnificentia & liberalitate vllus vnquam te fuit præstantior, nec fide, iustitia, temperantiaúe maior. Quæ tuæ virtutes non tuorum tantum, & voce & animis comprobatæ sunt, sed hostis etiam regis potentissimi, eiusdemque prudentissimi testimonio. Qui te cum rege Fernando in Hispaniam remeantem non tam grauium incommodorum ex te acceptorum, & bis erepti regni Neapolitani memor, quàm tuarum excellentium virtutum admirator cum ipsarum clarissima testificatione Sauonæ regio apparatu accepit, & suis triclinarijs vasis aureis argenteisque summæ æstimationis donauit. Quæ tu vicissim ne ab eo, quem armis viceras, magnificentia saltem superatus fuisse videri posses, vno vasculo in memoriam honorificẽtissimi muneris tibi reseruato, reliqua seruis assecliscque illius distribuisti. Quo die cum omnes qui aderant Galli, Hispaniq́ue nihil nisi de tuis virtutibus loquerentur, dici non potest, quanta cum admiratione omnium, & oculos & animos in te vnum conuerteris, accedente ad regiam corporis tui dignitatem torque illo aureo, quo feras à Neapolitanis publicè donatus, in quo quattuor præcipua de Gallis trophæa faberrimè ex auro cum huiusmodi titulo expressa erant, S. P. Q. Neapolitanus Gallis deuictis. Quod gestamen eo quoque die tibi apud Reges cœnaturo induendum putasti, prudentissimo, & à magnitudine animi profecto consilio. Ne quis putare posset in inuidioso conuiuio, cum maximis & clarissimis Regibus te non tam tuis meritis, qua ipsorum indulgentia discũbere. Simul ne si id

depoſuiſſes aſſentatione, quæ ſemper à magnis animis longe fuit aliena, eorum de quibus triumphaueras, gratiam captaſſe videri poſſes. Nã eum illorum Imperatorum, qui maxime laudantur Alexandri, Annibalis, Cæſaris virtutes inſignium vitiorum labe fuerint obfuſcatæ, tu cũ magnitudine animi prudentiam, fidem, magnificentiam, temperantiam, iuſtitiamq; ita coniunxiſti, vt in ſingulis excellere puteris. Prorſus vt hominibus probare velle videaris, id quod eſt à clariſſimis philoſophis proditum, omnes virtutes colligatas, adeoque implicitas eſſe, vt qui vna careat, cunctis omnino ſit cariturus. Quòd ſi te cupiditas gloriæ ad tantam excellentiam perduxit, nihil eſt, quòd vel rationes, vel externa exempla requiramus. Sed non capit huius temporis anguſtia ampliſſimas tuas laudes, neq; eſt hic locus eas cõmemorandi. Quanquã non id timeo, ne dũ ſic loquor, auribus hæc tuis dediſſe videar. Maiora ſunt tua merita quàm vt adulationem patiantur. *Gonſ.* Ego vero Iacobe quæcunque bello vel pace geſſi, quæ qualiacunque ſunt, certe longè inferiora iſtis laudibus eſſe cognoſco, ita equidem geſſi, vt præter honeſtam & gloriam nihil ex rebus humanis mihi vel quærendum, vel optandum putarem. Opes enim, & honores, diuitiæq; non ſunt illa quidem, ſi ſequãtur, admodum repudianda, quippe quibus adiuti optimi viri res clariſſimas geſſere. At vbi vel honeſtas, vel gloria præponderabit, magnis erectiſq; animis pro nihilo erunt habenda. *Iac.* Ego vero Gonſale, quid in hac quæſtione verum ſit, iam nihil ambigo. Nam tua mihi authoritas pro ſumma ratione eſt. Qui tecum me hercule vel errare malim hoc in loco, quàm cum alijs multis rectè ſentire. Nam ſi error eſt, qui tales, tantoſq; fructus afferre ſolet, præcandum eſſet, ſummiſque votis optandum ab immortali deo, vt hoc in primis errore omnes homines, præſertim qui publico aliquo funguntur munere, imbuerentur. Sed quoniam plerique ſunt, qui diſſentiant, adeo, vt ne authores quidem defuerint, qui libros ſcripſerint de contẽnenda gloria, pergratũ eſſet mihi, credo, & huic Petro, qui cũ ſæpe antè de hac re ſum collocut⁹, ex te audire, quid ijs reſpõdeas, quæ cõtra dici ſolent. Aiunt enim gloriã appetere ambitioſi hominis eſſe, ambitionẽ aũt inter vitia numerari, nõ eſſe igitur gloriã appetendam. Deinde glorioſum hominẽ appellare in probris eſſe, nõ in laudibus: quid autem eſſe glorioſum hominem, niſi gloriæ appetentẽ? Gloriam igitur potius eſſe contemnendam. Tum appetitione gloriæ bella omni peſte humano generi pernitioſiora exorta ſæpe fuiſſe contendũt. Ad hæc multos commemorant, qui dum ne minimam quidem gloriæ iacturam facere voluiſſent, florentes reſp. euertêre. Et Lacedæmoniorũ ducem Callicratidem non caruiſſe iuſta reprehenſione, qui conſulentibus, vt claſſem ab Arginuſis remoueret, nec cum Athenienſibus prælio decerneret, reſpondit, Lacedæmonios claſſe illa amiſſa, aliam parare poſſe, ſe fugere ſine ſuo dedecore non poſſe. Sed hoc vulnus Lacedæmonijs.

Argumentũ quib probatur gloriã eſſe contẽnendam.

monijs haud ita magnum fuiſſe, illud peſtiferum, quo cum Cleombrotus inuidiam timens, temere cum Epaminunda conflixiſſet ipſorum opes corruerunt. Contra vero, Q. Fa. Maximum laudibus efferri, qui nihil ſollicitus, quid de ſe homines loquerentur exiſtimarent, remp. amiſſam Romanis reſtituit. Atque hæc quidem ferè ſunt, vt opinor, quæ ijs obijci poſſunt, qui gloriam eſſe appetendam contendunt. niſi ſi quid Petro addendum eſſe videtur. *Pet.* Mihi verò videtur. Nam qui religionem Chriſtianam ſanctius colunt, hanc ipſam religionem in primis opponunt, qua iubemur omnes res humanas contemnere, & omnia noſtra tum dicta, tum facta ad ſolum deum referre. Itaque gloriam iſtam quam illi caducam inanemque vocant, appetere hominis eſſe irreligioſi, & diuinorum præceptorum contemptoris. Addunt & qui ſubtilius iſta rimantur, Peruerſè rebus vti, qui gloriam tam intemperanter appetant. Nam cum honeſtis factis ſuis gloriam quaſi finem proponant, ipſam virtuti, quam ſequi debet, anteponunt. *Gon.* Ergo vos inſtructi hodie, & quaſi armati ad decertandum veneratis. At videte, ne parum glorioſa ſit futura victoria de imparato & inermi. Quanquam ego ad huiſmodi pugnam paratus, aut armatus eſſe, qui poſſum? Vos equidem initio ſatis fore contentos putabam, ſi quid hac in re ſentirem, ſimplici oratione, & domeſtico ſermone declararem. Quid nunc (malum) ad iſtas me ſubtiles philoſophorum argutias reuocatis, tardum & hebetem hominem? *Fac.* Non vt certaremus Gonſale ea, quæ obijci poſſe videbantur, commemorauimus, ſed vt contradicentibus quid reſpondere poſſimus, ingenio, vſu, ſapientiaque tua edoceremur. quibus rebus tam egregiè munitus es, vt nemo te magis in pace ad omnes virtutes vel fungedas, vel explicandas, quã in bello ad dimicandum inermẽ, aut imparatum valeat offendere. Quare noli iſta virium extenuatione tã honeſtum, & nobis peroptatum munus defugere. *Gon.* Faciam quia rogatis. Nefas enim duco me vobis, quorum alterum diligo vt fratrem, alterum vt filium amo, quicquam negare rogantibus. Modo memineritis negotium à me cauſa veſtra, non ſpõte mea fuiſſe ſuſceptum. Vt ſiqua erunt, (vt certe multa erũt) à me inepte, ac imprudenter dicta, eã culpam non mea temeritati, ſed iniquiori rogatui veſtro aſſignetis. Neque verò vos illud moueat, quod quidam authores de contemnenda gloria ſcripſerunt. nam & quoidam audio quartanæ, alios adulteræ Helenæ: facetiores, muſcæ laudes ſcripſiſſe. Ad ſummam nihil eſt à communi hominum ſenſu tãtum abhorrens, quod iſti ſuarum argutiarum præſtigijs nõ perſequantur. Sed qui de contemnenda gloria libros ſcripſerunt, ijs eò minime credẽdum eſt, quoniam ijdem affectatione gloriæ illis ipſis libris ſua nomina aſcribentes, inſigni inconſtantia fidem ſibi derogarũt. Nec tã intereſt (vt philoſophos cõfirmare video) ad veritatẽ conſtituen- *Refutantur præcedentia argumenta.*

dam,quid homines loquantur,quam quid faciant. *Sed eſt ambitionis, quæ vitijs annumeratur,gloriam appetere.* Quęro quid ambitionem illi appellant? Nam ſi ambitio eſt,laudem quibuſcunque artibus affectare, auram popularem captare,adulationibus delectari,honores, præfecturaſq; ambire,vt primo loco ſedeas, vt primus dicas ſententiam, ambitio vitium eſt,& id quidem non mediocre, denique quod non poteſt niſi in leuem,& ſtultum hominem cadere,Sed hoc tantum abeſt ab appetitu illo gloriæ,de quo loquor,vt ſit ei penitus contrarium. Ego enim eâ gloriam appeti volo,quę altis radicibus innitatur,quę per ſolam virtutem contingit,imò quæ ſola(vt doctiſsimis viris placere video) virtutis eſt præmium.Qualem gloriam appetebant,Ariſtides & Themiſtocles inter Athenienſes.qualem his ſimiles Catones, Scipionesque inter Romanos:quorum alteri cum moribus,(vt ait Seneca)alteri cum hoſtibus bella gerebant.qualem inter noſtros Cidus olim,& Fernandus Gonſalus.poſt ipſos Ignigus Luppus Mendocius,Rodericus Villandrandus,& cæteri, de quibus legiſtis apud Fernandum Pulgarium noſtratem ſcriptorem Qualem Alfonſus Petrus Guzmanus,qui poſt ſemeſtrem Tariffæ obſidionem hoſti Ioanni, qui cætera omnia fruſtra expertus fuerat, minitanti,niſi oppidum dederet, filium ſe illius comitem ſuum interfecturum.Se verò reſpondit filium patriæ,neque eum immortalem genuiſſe:quo ſe orbari,ſi ſors ita ferret, quam à fide diſcedere ſibi optabilius eſſe.Illud enim fieri,vel cum ſua gloria poſſe,hoc ſine ſuo dedecore ac ſcelere non poſſe.Quin vt intelligas,(inquit) quanto magis apud me valeat(vt valere debet)virtutis fideique amor,quam pietas paterna, vel meo gladio iam licebit ſcelus meditatum perficias, vt vno facto filio meo veram vitam,mihi gloriam immortalem, tibi turpiſsimam ignominiam parias,& dum loquitur pugionem è muro deijcit, quo filius ſpectante patre continuo ab hoſte nefario confoſſus ac interemptus eſt.Et Proauorum memoria Aegidius Albornotius, qui externis bellis æternam gloriam ſibi, ac regioni noſtræ comparauit . Multi memoria noſtra.Quòd ſi huiuſmodi gloriam affectare ambitio eſt, nihil ego recuſem,quominus ambitioſus & habear,& appeller.Et ſi quis me reprehendat philoſophorum,hanc culpam excuſabo omnium exemplo, qui tum in bellis gerendis,tum in rebuſpub.adminiſtrandis præſtantiſsimi fuerunt.Quibus ego nunquam committam vt philoſophorum, quos equidem magnifacio,quemquam anteponam. Ego enim quod viris præſtantiſsimis,natiſq; ad iuuandam mortalitatem,& ad ciuitates cœtuſq; hominum conſeruandos in omni memoria placuit, id legem eſſe naturæ certum habeo.non ſi quid ingenioſi homines, ſed parum valentes vſu rerum in ſcholis & otio contra communem hominum opinionem excogitarunt. An me magis moueant Socratis aut Platonis artificioſe, & ſubtiliter dicta,quàm Fabricij,aut Scipionis, Marcelliúe fortiter & ſapienter

Digitized by Google

ſapienter facta? qua præſumpta opinione, dum bella gererem, haud fateri erubeſcam, ita eram affectus, vt ex ciuibus noſtris patrum veſtrorum ſub quibus tyrocinium depoſui, & conſanguinei noſtri Iacobi, Comarienſis Marchionis, & aliorum præſtantiſsimorum virorum preclara geſta potius, quam Senecæ præcepta eſſem æmulaturus. Nec mihi magnarum virtutum ſpem illa indoles dabit, quæ non gloria excitetur, quæ vinciſe opinione ab æqualibus æquo animo patiatur. Malim (inquit Cæſar, cum eſſet in Celtiberiæ ignobili vico) hic eſſe primus, quam Romæ ſecundus. Qui ſpiritus inuictuſq; animus, dum illam gloriam ſequitur, videtis ad quantam rerum claritatem ipſum euexerat, niſi ad extremum illato patriæ bello cuncta fœdaſſet. Sed quantum in maximis rebus gloriæ valeat appetitus, tum magis intelligetis, ſi idem in paruis contemplari libuerit. Fingendi pingendiq́ue arte maximè mortalium Græci quondam valuerunt, ijdem vocum fidiumq́ue cantu cæteris longe præſtitere. cur tandem? nempe quoniam his artibus excellere glorioſum inter ipſos putabatur: adeo vt principes Græciæ, qui iſta ignorarent paulò ruſticiores (vt Cicero teſtatur) habiti fuerint. Vt merito illud eruditiſſimi viri elogium laudetur, honos alit artes, omnesq́ue incenduntur ad ſtudia gloria. Sed ne vetera repetamus, videre licet noſtra tempeſtate in maximis ciuitatibus, in quibus mercatura, & cura rei familiaris in primis curatur, militia & cura armorum negligitur, plurimos diuitijs affluere, & ampliſsima patrimonia poſsidere, ac viciſsim viros fortes, & ſtrenuos adeo deſiderari, vt bellum niſi externo, mercenarioq́ue milite, nec inferre poſsint, nec illarum propulſare. Quod contra fit cum in pleriſque alijs Hiſpaniæ populis, tum vel in primis in noſtra ciuitate. In qua mercatura negligitur, armis excellere pulcherrimum putatur. itaque non alia eſt maior, tuendę rei familiaris cura, quàm agricultura honeſtiſsimum ſtudium, & maximè naturale, quodq́ue ſolet hominum & animos & corpora ad labores, bellaq́ue durare. Denique quod antiquitas adeo omni mercaturæ præferebat, vt Romani conſules plerunque dictatoreſq́ue ab aratris excirent. Thebani legibus interdixerint, nequis ad publicum officium aſciſceretur, qui decem annos antè mercaturam exercuiſſet. Ne nos interim pigeat in noſtra ciuitate fortiores ciues habere, quam opulentiores. Dixi de noſtra ciuitate, vt domeſticis exemplis, & nobis notioribus vterer. Idem licet de tota ferè Hiſpania dicere. in qua cum viri fortes in maximo sẽper honore fuerint, sẽper viri fortiſsimi extitêre, magna copia: inter quos cum eſt ad bella peruentũ, nulla eſt maior contentio, quam quis primus murum cõſcendat: quis plures interficiat hoſtium: quis mai' periculũ ſpõte ſubeat: quis impetũ hoſtiũ fortiſsimæ ſuſtineat. Vidi ego militẽ, qui vexillũ ferebat in eo prelio quo ad Lirim amnẽ

cum

cũ Gallis cõfliximus amiſſo brachio,qui ſignũ ſuſtinebat,ſiniſtra manu, ne pede quidẽ relato, ſignum recepiſſe, dum turpe ducit loco cedere, quem ſemel occuparat.qui paulò poſt ingruentibus hoſtibus qui ſignũ maximè petebant,ſiniſtram quoque manum amiſit, tunc vero gloria videlicet accendente animum,cum ſtatuiſſet non ante ſignum, quam vitam amittere,id truncis brachijs complectitur,tandiuque loco immotus conſiſtit, donec hoſtis noſtrorum virtute repulſus terga dedit. qui cum parta victoria,ad me vocatus veniſſet,egoque ipſum pro tanto facinore collaudaſſem,& eſſe macte virtute iuſſiſſem, viſus eſt mihi prægaudio tantæ gloriæ partæ maximorum vulnerum dolorem non ſentire,nec membrorum orbitatem meminiſſe:quem ego viciſsim non verbis tantum,ſed etiam munere cõſolatus ſum,& ad regem cum teſtimonio & commendatione tantæ virtutis quaſi rude donata emeritum miſi. A quo & laudatus eſt,& non indigno præmio donatus. Atq; hos quidem & ſimiles partus edere ſolet appetitus gloriæ ſemel animo conceptus. Cum interim videre liceat mercenarios milites,quorum animus prædam tantum & mercedem,non etiam gloriã ſequitur,minimo quoque oblato periculo ſigna deſerere,detrectare prælium:aut commiſſo, de fuga magis,quam de victoria cogitare.quę vobis notiora ſunt,quam vt debeant a me exemplis confirmari,Quid ergo ? *Glorioſos ne milites optabimus, & de iis ſummæ virtutis ſpem concipiemus*:nam & hoc aitis quoſdam ſententiam noſtram oppugnare.Minimè verò. Sed qui huiuſmodi gloriam appetit,nũquam erit glorioſus.Nam quid aliud eſt glorioſum eſſe,niſi iactabundum eſſe,inanes gloriolas flare,& quæ non fecit, ſibi verbis arrogare: aut ſi qua fecit, ſæpe accerſita etiam occaſione in maius extollere. qua dementia tantum abeſt, vt quiſquam gloriam aſſequatur, vt ſiquid egerit laude non indignum, id totum importuna iactatione perdat:dum ab odientibus partim inuidiam,partim etiam cõtemptum meretur,initq; Fit enim neſcio quo pacto,vt homines aliena vitia libenter audiant, laudes vtcunque non æquis auribus accipiant; de ſe verò importunè prædicantem ferre neutiquam poſsint. Neque enim ibo inficias, incidere nonnunquam tempora, cum ſua facta citra reprehenſionem citraque inuidiam liceat prædicare. Et tunc maximè (vt mihi quidem videtur)cum tibi vitium id obijcitur, cuius oppoſitæ virtutis conſcius es,& potes aliqua documenta producere. vt Turnus ille Vergilianus:

Haud ita Acce experti Bitias & Pandarus ingens,
Et quos mille die victor ſub tartara miſi.

Inter ignotos quoque conceſſum eſt, qui ſe iuſta ratione ignorari non vult,ſuas virtutes citra arrogantiam commemorare. quod Vlyxem & Aeneam diuinos viros feciſſe maximi authores tradidere. Licet & ma-

quo

gno natu viris, ſuis exemplis commemorandis iuuenes ad virtutem cohortari. quam licentiam Neſtorem, nemine refragante, ſibi olim permiſiſſe accepimus. Deniq; niſi res ipſa tempusq; poſcere videatur, ſeipſum laudare ſummæ dementiæ, & inuidioſæ inanitatis eſſe ſemper putaui. Ita qui glorioſos homines damnant, magnum illi quidem vitium inſectantur, ſed quantum hoc ab illa animi generoſitate abhorreat, quam appetitionem gloriæ nuncupamus, ſatis arbitror explicatum. Quanquã vitiũ illud conſtat plerumq; cauſam fuiſſe virtutis. Pudet enim modo magna profeſſos, ſi res officium poſcat, factis non aliqua ex parte dictis reſpondere. *At bella illata, ſæpe initium habent ab appetitione gloriæ.* Credo ſi iuſta ſunt ſi legitima ratione inferũtur. Qualia multa maiores noſtri Mauris intulere. Qualia plura quam quiſquã memoria noſtra, Rex optimus Fernãdus fœlicibus auſpicijs geſsit. Mortalium Romani plurima, præſertim cum Carthaginenſibus, ob imperij æmulationem. Quæ verò per iniuriam inferuntur, vetera nouaque exempla animo complectimini, & veras cauſas inueſtigate, nulla reperietis, quæ non fuerint ab auaritia profecta: niſi ſi quos furor, iraque ad arma concitauit. Ninus Aſſyriorum Rex primus bellum mouiſſe memoriæ proditus eſt. Cuius cauſam qui reddunt, omnes ad auaritiam, cupiditatemq; regnandi referũt. Quæ cupiditas quantum diſtet à gloriæ cupiditate, hinc licet exiſtimare, quòd multi maximis populis dominantes, non modo inglorij vixerunt, ſed turpiſsima etiam ignominia pleni. Vt inter Aſſyrios Sardanapalus, Nero inter Romanos. Nam quod quidem ſcripſere, multos bella ſæpe quæſiſſe propter gloriæ cupiditatem, idque magnis animis, ingenijſque contingere, non eſt de iniuſtis bellis accipiẽdum. Hæc enim gerentibus ſeu victis, ſeu victoribus ignominiam potius, quam gloriã parere ſolent, ſed de ijs quæ iuſtis de cauſis ſuſcepta ſunt. vt pro religione contra impios, pro patria, pro Imperio, contra violentos: vt deniq; pro dignitate contra contumelioſos, huiuſmodi enim bella quærere, hoc eſt ſponte ſuſcipere, nec expectare, dum ſe vel principes, vel magiſtratus ad id munus inuitum deſtinauerint, ſummæ indolis eſt, & ſpe maxima plenæ. Nam quid hoc aliud eſt, quàm optimam occaſionem amplecti magnitudinem animi, cæteraque virtutes ſuas cum bono publico declarandi? Sæpe enim magnarum virtutum indoles latuit, priuata rerum gerendarum facultate. Virtutum nanque igniculi, quos hominib. à natura datos philoſophi docent, non modo nõ lucent, niſi excitentur, exerceanturq;, ſed etiã languelcunt, & interdum extinguuntur. quę cauſa facit, vt mihi nonnunquam veniat in mentem ſubdubitare, an optabilius fuerit noſtris, Granatenſe imperium ſtare: quàm penitus corruiſſe. Nam etſi regnum noſtrum propagauimus, hoſtem vltra mare ſubmouimus, magna tamen noſtrorum virtutis exercitamenta ſuſtulimus, yberem triumphorum materiam deleuimus. Itaq; ſubuereor, ne in tã-

to otio & ſecuritate multorum virtus langueſcat. quod metuẽs Romanis olim vir ſpectatiſsimus Scipio Naſica, ne Carthago prorſus excinderetur, aduerſus Catonis ſeueritatem perſuadebat. Non igitur gloriæ cupiditas iniuſta bella excitare ſolet, ſed iuſte ſuſcepta, victis difficultatibus, fortiſsimè ac ſtrenuè conficere. An putamus Alexandrum Macedonem, cuius poſt hominum memoriã in gerendis bellis excepto Cæſare prima ſine controuerſia laus eſt, ad illam claritatem fuiſſe peruenturum, niſi gloriæ inexplebili cupiditate ductus fuiſſet? qui cum in oppidi Sadracarum oppugnatione, edito incredibili militari facinore, anceps vulnus accepiſſet, à ſuis admonitus vti ſuæ magis ſaluti cõſuleret, nec tã ſecurus mortis in ea particula irrrueret, quid reſpõdeat attendite: *Ego* (inquit) *me metior non ætatis ſpatio, ſed gloriæ: Licuit paucorum opibus contento intra Macedoniæ terminos per otium corporis expectare obſcuram, & ignobilem ſenectutem. Quanquam ne pigri quidem ſibi fata diſponunt, ſed vnicum bonum diuturnã vitam æſtimantes ſæpe acerba mors occupat. Verum ego, qui non annos meos, ſed victorias numero, ſi munera fortunæ bene computo, diu vixi. Orſus à Macedonia imperium, Græciam teneo. Thraciam, & Illyricos ſubegi: Triballis, Mediſq; imperito: Aſiam qua Helleſponto, qua rubro mari abluitur poſſideo. Iamq; haud procul abſum à fine mundi. Quem egreſſus aliam naturam, alium orbem, aperire mihi ſtatui. Ex Aſia in Europæ terminos momento vnius horæ tranſiui, victor vtriuſq; regionis. Poſt nonum Regni mei, poſt vigeſimum atq; octauum ætatis annum: videórne vobis in excolenda gloria, cui me vni deuoui, poſſe ceſſare? Ego verò non deero. Et vbicunq; pugnauero, in theatro terrarum orbis eſſe me credam, dabo nobilitatem ignobilibus locis, aperiam cunctis gentibus terras, quas natura longe ſubmouerat. In hoc operibus extingui mihi (ſi fors ita feret) pulchrum eſt. Ea ſtirpe ſum genitus, vt multa prius, quàm longam vitam debeam optare. Obſecro vos cogitate, nos peruenisſe in terras, quibus ob fœminæ virtutum celeberrimum nomen eſt. quas vrbes Semyramis condidit? quas gentes redegit in poteſtatem? quanta opera molita eſt? Nondum fœminam æquauimus gloria, & iam nos laudis ſatietas cepit. Dij faueant, maiora adhuc reſtant. Sed ita noſtra erunt, quæ nondum attinginus, ſi nihil patrium duxerimus, in quo magnæ gloriæ locus eſt.* Et cætera quæ Curtius author egregius elegantiſsimè perſequitur, & ita perſequitur, vt planè oſtendat, virtutis documẽta, quæ maximè in Alexãdro poſteritas demiratur, ex gloriæ tantũ incredibili eius appetitu fuiſſe nata. Nã quod iſti de Callicratida, & Cleombroto addunt, nõ ego ſic gloriã appeti volo, vt temerè in certa pericula irruamus. Præſertim ſi in eius pugnæ diſcrimine ſalus reip. vertitur. Recte enim præcipiunt, qui docet prõptiores nos eſſe debere ad noſtra pericula, quã ad cõmunia. Ad ſummã ne ambiguitate ſermonis erremus, cum gloriæ intellectus latiſsimè patere videatur, ad omnemq; laudem pertinere, illã gloriam magnis viris expetendam eſſe dico, quæ virtutem ſequitur, & rectè factorum eſt comes. Ea vero eſt, vt doctiſsimi viri definierunt cõſentiẽs laus bonorum, incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute. Res videlicet ſolida & expreſſa, non adumbrata, non inanis, & quæ nec ab ſtultorum errore pendet, nec

Definitio gloriæ appetendæ.

per

per temeritatem,aut ſimile aliud vitium exquiritur. modo nequis eã, qui fortis ſit,temerarium dicat:aut prodigum,qui liberalis.Hæ nanque timidis auariſq; familiares ſuorum vitiorum reiectiones, prætextuſq; ſunt,& aliorum ſimiles.Nam cum in omni opere iudicio opus eſt, tum in ijs maximè,quæ ad honeſtatem,aut turpitudinem referuntur. Multi enim dũ vitia imprudenter vitarent,inciderunt in cõtraria.vt de Pauſania memorię proditum eſt.qui cũ nomen ſuum celebre fieri affectaret, Philippum Regem Macedonum virum illuſtrem interemit, reſpõſum Hermoclis ſtultè interpretatus. Qui roganti quomodo poſſet claritatem celeriter adipiſci,reſpondit ſi virum aliquem præclarum occidiſſet:fore nanq; vt illius gloria ad ipſum redundaret. Ita dum nominis obſcuritatem effugere temere cupit, parricidæ turpiſsimam nobilitatem adeptus eſt:dementia haud illi diſsimilis,qui pulcherrimum Dianæ Ephesiæ templum incendit. Non igitur per vitia ad claritatẽ peruenitur,virtutis via eſt,quæ ad veram gloriam perducit. Hanc igitur qui cupiunt,virtutem in primis amplectantur,neceſſe eſt, & ſæpe ſiniſtros vulgi rumores,ſed vanos contemnant. Neque enim Fabius Maximus, de quo paulò ante mẽtionem Iacobe feciſti, dum rumores eorum ſperneret,qui ſe timidum & cunctatorem vocitabant, gloriam non appetebat. Sed vir prudens & magnanimus præſentem vulgaris auræ reflatum vincens,cunctando ad veram gloriam properabat, Nam illud excelſi,magnique animi eſt, vt Ariſtoteli quoque magno in primis philoſopho audio placuiſſe, res magnas gerere parum laborantem, quid de ſe vulgus interim opinetur,cum tamen idem huius virtutis præmium maximè proprium gloriam eſſe,& hanc in primis à magnanimis viris peti dictitauerit.Sed hic locus anceps eſt, & lubricus. Nam vt hi qui paulò antè commemorati ſunt, Callicratidas & Cleombrotus, timẽtes inuidiã metuentis animi,temerè preliũ commisêre,dũ indecorę vitæ pulchram mortem præponendam eſſe iactarent, ſic pleroſque videas,qui cum timore periculi hoſti parum decore ceſſerint, ita excuſant ignauiam ſuam, vt prudenter ſe, non timidè feciſſe contendant; non illud audendi fuiſſe tempus, expectandam fuiſſe aliam rei bene gerendæ occaſionem. Indubitata pericula effugere prudentis non ſolum,ſed fortis etiam animi eſſe. Et cunctationem Fabij Maximi laudant, Cleombroti inuidiam commemorant. Sunt in vtranque partem rationes, quæ cum verè citantur, magnum debent habere pondus. Sed cauendum eſt, ne illa oratio non explicatio prudentis conſilij,ſed vitij prætextus ſit,per ſpecioſam vanitatem. Cæterum quoniam in huiuſmodi rebus plerunque non ſponte peccatur, ſed fallente ſpecie recti,is mihi ſemper potiorem ſui dabit ſpem, qui ad audendum promptior erit quàm ad cedendum. Cedendo enim pauci magnã laudem meruere,audendo multi res clariſsimas geſſerunt. Erit autem

ad audendum promptior, vt quisque gloriæ cupiditate maximè ducetur. Ad eundem modum licet de cæteris virtutibus iudicare. Nam quod Petre multis videri dixisti, religionem Christianam obesse, quominus pietatem, deumq; colentibus fas sit studiosè huiusmodi gloriam affectare, vos sic habetote. Religionem ipsam tanti esse, semperq; fuisse apud me, vt si mihi vnquam per sua fum fuerit, hanc cum appetitu gloriæ non posse cohærere, protinus sim de sententia discessurus. Nã quid stultius esse potest, quàm mediocre bonum summo & extremo anteferre? Gloria enim de qua tam multa dico, est illa quidem cunctis rebus humanis longo interuallo anteponẽda: sed illi præmio comparata, quod religio Christiana, se colentibus pollicetur, res est caduca, breuis, & pro nihilo habenda. Cæterum tantum abest, vt cum religione nostra eius appetitus pugnare mihi videatur, vt qui religionem contẽnat, hunc veram gloriam assequi non posse, certum habeam. Et quidem constat, vt quisq; optimus præstãtissimus q; fuerit in omni memoria, ita suæ religionis obseruãtissimum extitisse. In cuius rei exemplum quid vobis Marculum Regulum afferam, qui ne iusiurandum falleret, ad certam mortem redire (vt paulo antè dicebã) nihil est cũctatus? Aut L. Metellũ qui vt Palladiũ eriperet ex fano Vestæ conflagranti, non modo se amburi passus est, sed etiam luminib. orbari? cũ sint veterũ monumẽta eorum exemplis referta, qui tã studiosè religionẽ deosq; colebant, vt nullã rem neq; bellicã, neq; vrbanã nisi dijs consultis, captatis auspicijs, sæpe etiam conceptis votis nec publicè, nec priuatim inchoarent. Quòd si illi, qui tanto in deorum errore versabantur, tam diligentes se deorũ cultores exhibebant, quanto nobis Christianis pietas est studiosius colenda? quibus omni tali errore explicitis, munere diuino vnius dei cultus, ac vera religio à Christo Deo tradita est? sic igitur gloriam expetamus oportet, vt prima sit cura religionis. Sed si vera gloria, (vt sæpe dico) per virtutes exquiritur, & religio Christiana per virtutes maximè colitur, quid obsecro potest obesse, quominus religionem simul colere, & gloriam appetere honestè valeamus? At omnia nostra & consilia & facta ad solum Deum referre pietatis, ac religionis est. Certe vt ad finem vltimũ vt ad summũ bonum. Sed quid vetat alia diligere, cupere, desiderare, quæ si non vltimi finis, certe mediocris boni, honestiq; rationem habeant? Cum bonarum rerum (vt docent philosophi) bonus sit appetitus seu desiderium. Age verò qui sapientia & sanctitate clari præcepta nobis pietatis tradidere, ij, si virtutes ipsas per se & propter se expeti minimè vetant, cur nobis appetitum solidæ gloriæ interdixisse putari debent? qui cum sola virtutum via ingrediatur, vix, imò ne vix quidem ab amore virtutis seiungitur. quam ab ijs qui gloriæ ac honoris cupiditate maximè ducuntur, his quoque rebus (vt debet) virtutẽ anteponi, hoc argumẽto audio à philosophis concludi, quod ijdẽ

non à

non à quibuſuis hominib. nec quaſcunq; ob cauſas honorem atque laudem quærunt, ſed à prudentibus, & ijs quibus cogniti ſunt, atque virtutis cauſa. poſt ſummum igitur bonum, quo referri debent cætera bona, prima dignitas virtutis eſt, ſed proxima honoris & gloriæ. Quæ idcirco eſt à nobis in primis expetenda, vt hoc quaſi inuitamento excitati promptiores ſimus ad virtutes citra laboris ſenſum colendas. Et ſic via, quæ breuiſſima eſt ingreſſi, gradum ad ſummum bonum faciamus. Quid igitur ſibi vult religioſorum hominum & eorum prudentiũ cenſura, qui tam conſtanter appetitionem gloriæ inſectantur? An hos volumus leuitatis, & ſtultitiæ damnare? Minime verò, ſed quid illi accuſent, eſt etiam atque etiam conſiderandum. Nam cum nullus ſit animi motus tam honeſtus, tam ſua ſponte laudandus, quin niſi cõſilio & recta ratione regatur, poſſit in turpitudinem dilabi, appetitionem gloriæ præpoſteram, ſtultum & nihil habentem cum virtute commune, merito viri ſapientiſſimi conſectantur. Etenim videre licet pleroſque tam pernerſè rebus vti, vt dum ab hominibus parum rectè iudicantibus aliquã laudem mereantur, quid contrà Chriſtiana religio iubeat, parum laborent. Sic affecti, vt nihil dignum putent, in quod vel mediocre ſtudium, aut operam conferant, ex quo velut mercedem laboris certam laudem non expectent, petantque, & quæ virtutes alias videri poſſent, ijs non ob ipſarum honeſtatem funguntur, ſed ob hoc tantum vt inde laudem indipiſcantur, dum ſcilicet boni videri, quam eſſe malunt. Quo errore ſtulto ſimul & pernicioſo imbuti, dici vix poteſt, in quos flagitiorũ velut ſcopulos interdum impingant. Vidi ego nonnullos qui dum ſtultè fortis, & maximi animi laudem affectarent, vim inferre non laceſſiti gauderent: rapinas exercerent, nihil indigentes: homicidia frequenter, nulla, vel minima offenſa irritati patrarent. Ad ſummam omnia ſana & profana ita violarent, vt ſibi glorioſum putarent, ſi nomen conſequerentur non hominum modo, ſed dei etiam contemptorum. Nec mirum. Huic enim tanto ſceleri laudatores, & ij quidem non pauci, contingũt. Ex turba videlicet flagitioſorum, & eorum qui factionibus ſeruientes tyrannidem exercere in tenuiores, id demum fœlicitatem eſſe putant. Longum eſſet ſingula vitia commemorare, ex quibus ſtulti, ac perditi homines laudem nonnunquam aucupantur, & quod eſt indigniſſimum, applauſores inueniunt, cum non deſint, qui adulteria, ſtupra, fraudes & dolos velut victorias, de forti hoſte commemorent. Quam gloriæ appetitionem, ſi gloria eſt appellanda, & non potius deteſtanda peruerſitas, non dico viri Chriſtiani, & religioſi, ſed omnes mortales, qui modo aliqua modeſtiæ prudentiæq; particula valent, odiſſe in primis debent, & cunctis execrationibus deteſtari. quæ re vera ſtulta eſt, turpis eſt, flagitioſa eſt, & falſa perſuaſione corruptis moribus appetitur. Eſt & alia, quæ gloria à nonnullis appellatur, de qua paulo antè mentionem feci

honoribus fungi,magiſtratum gerere,& cætera, in quibus verſatur ambitio,quæ ſæpe indignis nullo ſuo merito,aut præſtantia, ſed largitione vel fauore principum, aut aliquo non laudabili artificio, nonnunquam etiam fortuna contingunt. Quorum appetitus in quibuſdam ad tyrannidem ſpectat, qui per eos ad regnum gradum facere moliuntur. Et quo alij patriæ ſaluti proſpiciunt,hoc ipſi,libertati eiuſdem inſidiãtur.In alijs ab arrogantia & ſuperbia initium habet:qui tunc ſibi maximè placẽt,&beati eſſe vidẽtur,cum alijs imperitant, & facienda præſcribũt,eaq; gloria(ſi gloria vocari debet) turgẽt & pueriliter intumeſcũt. Huiuſmodi gloriæ appetitum damnat Chriſtiana religio, hanc caducam,& merito inanem appellat.quæ ignauis interdum, ſed ambitioſis nõ minus,quã optimis viris patere ſolet:non illam quæ cum virtutibus implicitã habet ſocietatem.Nã qui honores bonis artib. hac mente petunt, vt reip.conſulant, miſeris iniuriam inferri ne patiantur, patriæ ſuum præſtant officium,& ex tantis virtutibus gloriam petunt, ij quidẽ in maximis & diuinis viris habendi ſunt,tantum abeſt, vt tanquam irreligioſi vituperari debeant. Quanquam gloria non cunctis vna,eadem que via quærenda eſt.Neq; enim omnibus eadem vel turpia vel honeſta ſunt.Ergo quam ſibi quibuſq; perſonam induerit,hanc cum honeſtate& conſtantia ſuſtineat,ſic veram gloriam adipiſcetur: ſic diuinis ſimul, ac humanis legibus ſeruiet.Aliud enim militem decet, aliud monachum, perferet hic ignominias patientiſſimè, iniuriam ſibi facientes ne verbo quidem vlciſcetur:vulnera intentantem fugiet ſolum,non armis cõtra pugnabit:hoc monacho honeſtum erit,hoc glorioſum,hoc laudabile.Idem in milite forti,quis bonus laudet imperator?Imò verò quis nõ vituperet & contra militis officium,& decus eſſe proclamet? At pium eſt & euangelicum, non reſiſtere malo. fateor atq; id optimũ eſſe dico, & perfectæ pietatis. ſed hæc perfectio in nullo minus deſiderari videtur,quã in milite:in quo ferox in primis,excelſus,inuictuſque contra omnem violentiam animus expoſcitur.Itaq; boni conſulendum eſt,ſi cõmunibus legib. Chriſtianæ religioni ſatisfaciat. Certe Ioãnes Baptiſta, rogantib.militib.quid ſibi ad recte viuendum eſſet opus facto,nihil aliud reſpondit,aut præcepit,quã ne cui vim aut calumniã inferrẽt eſſent q; contenti ſuis ſtipendijs. Ioannem Belalcazaris comitem virum præclarum,& cuius ſanctimonia merito celebratur, poſtquã imperio ſe vltro abdicauit.& magnis opibus faſtiditis,ſe totum religioni deuouit, ſancti Hieronymi prius,deinde Franciſci ſacris inſtitutis initiatus, quam multa credimus in eo ſqualloꝛe,& ſpontanea vilitate fuiſſe perpeſſum, quæ dum perſonam Principis ſuſtinebat, perferre idem turpe ſibi, & ignominioſum putaſſet? Vt intelligatur id demum eſſe veram gloriam, pietatem,& virtutes colere. Has porrò tunc maxime coli, cum officia colimus,quę ſuo cuiuſq; ordini,& dignitati maxime conueniũt.Nequis

eos tan-

eos tantũ religionẽ colere putet,qui beatorum Franciſci,Dominici,Benedicti,& cæterorum,quorũ ſanctitas eſt nobilitata, veſtigijs inſiſtunt, facta & vitam velut ad præſcriptum æmulantur.qui etiam ſi iure laudãtur,&merito vocãtur religioſi:neſcio tamẽ,an melius de Chriſtiana religione mereantur,quàm qui liberiore in vita remp.ſapienter, ac iuſte moderantur.Aut qui iuſta bella pro patria,pro regno, proque ipſa religione gerunt ſtrenuè Niſi forte Moſes,Dauid,Machabei, & cæteri, qui Iudæorum regnum propagabant, libertatem ſtabiliebant, minus religionẽ & pietatẽ colebant,quã aut Samuel,aut Helias,ac cæteri ſacerdotes vel prophetæ,qui tẽplo,& ſacris olim inſeruiebant.Quorſum hęc tã multa?Nempe vt appareat,religionis cultum non anguſtijs quibuſdam iniquioribus contineri,à quibus qui latum (vt aiũt) vnguem diſceſſerit, continuo violet religionem,aut ſe obſtringat crimine.Sed patêre latiſſime, & aliam alij colendi Deum honeſtam viam oſtendere, & multa huic concedere,quæ illi fortaſſe negantur. Nam quod alterum non decet forſitã, id in altero iure laudatur. Itaq; appetitus gloriæ ſiquis monachorum,& omnino eorũ ordini,qui ſe huic ſæculo vt ipſi loquuntur, renunciaſſe profitentur,parum cõuenire contendat, haud equidem poenam in magno diſcrimine:quanquam ſolidam gloriam, quæ (vt expoſuimus)virtute nititur appetere nulli bono viro non permittitur. Illis autem qui ſe ad literarum ſtudia excolenda, vel ad remp.pace aut bello adminiſtrandam contulere,qni non ſolum cæterarum rerũ cupiditatem adimit, ſed etiam ſine ſpe gloriæ & appetitione res præclaras agere præcipit,is mihi iubere videtur, onerariam nauim remis tãtũ impellere,& in alto ſine ventis nauigare.Præceptum me hercule durũ, imperioſum atq; difficile.At gloria ſequi debet virtutem,non appeti. Quaſi vero nos gloriam ante virtutem ponamus, & virtutes propter gloriam colendas eſſe præcipiamus.Nihil eſt Petre, quòd nobis iſta peruerſitas obijciatur,quibus hoc primum eſt,vt iuſtitiam,vt pietatẽ,vt cęteras virtutes ſtudioſe colamus.Illud tamen proximum, vt gloriam ante vitam ipſam,ne dum ante cætera omnia & corporis, & externa bona complectamur,amemus,cupiamus.quæ gloria adeo cum virtute coniuncta mihi eſſe videtur,vt qui virtutem amet,is gloriam amare : & qui gloriam cupit, virtutem idem cupere videatur. Quòd ſi res ſua ſponte conjunctiſſimas diſtrahere, & cogitatione ac mente contentionem inter ipſas excitare libeat,gloria ſit potius vel me iudice deferenda, quã virtus. Atque eo magis, quod vera gloria nulla poteſt exiſtere, quæ ab ipſa virtute non proficiſcatur.Vt enim ad ſcelus patrandum nulla occultandi opinione,nulla celandi ſpe adduci debemus, non ſi nobis vel Gygis illius annulus cõcedatur:ſic ad virtutes colendas nunquam nos is timor retardare debebit,ne optimũ, & ſua ſpõte laudabile factũ gloria nõ ſequatur.At hoc ipſũ optare,vt gloria ſequatur honeſtatẽ, id eſt qui bonus

vir ſit,

vir ſit, vt bonus idem haberi velit vituperare, nónne ambitioſæ cuiuſdã ſeueritatis eſt, & imperioſæ moroſitatis? An illum ego reprehendẽdum putem, & non potius ſumma laude dignum, & ſpe maxima plenũ, qui iuſtus & eſſe & haberi vult, qui fortis, qui tẽperans, qui liberalis? Ego verò, ſi detur optio, virtutum cultor eſſe, quàm haberi malim. Sed ſi vtrunque poſſim, & eſſe velim, & haberi cupiam. Nam quæ tam iniquæ poſſunt eſſe anguſtiæ, quam quibus nos intercludere moliuntur, qui virtutem appetere permittunt, gloriam vetant, quæ virtutis eſt indiſcreta comes? Simile facientes, vt ſiquis eſurientibus cibos ſalubres appetere cõcedat, palato etiam iocundos neget. Quod quid aliud eſt, quã pugnam nobis indicere cum natura? Ego cibo iocundi ſaporis in gulę irritamentum non exquiram, ſed ad ſatisfaciendum naturæ, & ſalubres, & gratos mihi dari peruelim. Iſti officiorum tetrici magiſtri, pietatis ac virtutũ ſeueri doctores, qui tam ieiunos, & aridos fines appetitioni noſtræ præſcribunt, quid cupiant ignoro. Age verò ſi licet ex omnium gentium factis, inſtituriſque commune hominum iudicium aucupari, qua in re magis omnium mortalium ſententiæ conſenſere, quam in proponendo honore qui à nobis ponitur in parte gloriæ, pro honeſtiſsimo præmio ijs, qui magnæ cuiuſpiam virtutis aliquod exemplum edidiſſent? Conſtat enim, nihil vnqnam à toto orbe cum maiore conſenſu receptum fuiſſe, quàm illuſtribus viris, qui patriam magno aliquo beneficio demeruiſſent, ſtatuas publicè cum titulis recte factorum erigere. Quod Athenienſium ſapientiſſimæ ciuitatis, vt ferè conſtat, inuentum fuit. Hi nanque primi omnium Armodio, & Ariſtogitoni tyrannicidis ſtatuas publicè poſuerunt. Cuius rei, ſi veram cauſam quærimus, non ea tantum fuit, vt bene merentibus maximo munere gratiam referrent, ſed multo etiam magis, vt immortalis gloriæ propoſito præmio, quo nullum, neque maius, neque honeſtius, excogitare mortalitas potuit, ingenuos & excelſos animos ad res magnas excitarent, cohortarentur, allicerent. Et quidem conſtat pleroſque conſpectis illuſtrium virorum imaginibus, recte factorum admonitos ſtudioſe captaſſe maximarum rerum occaſiones Vt. C. Cæſarem conſpecta Gadibus Alexandri Macedonis effigie, ad quam intuens fertur ingemuiſſe, quaſi pertæſus ignauiam ſuam, quod nihil tum à ſe memorabile actum eſſet in ea ætate, qua totum penè orbem Alexander ſubieciſſet. Fuerunt & alia per gentes non diſſimilia ad colendum virtutem irritamenta, cuncta pro recte factis ſolam gloriam promittentia. Vt apud Charthaginenſes annulorum ornatus. Nam pro expeditionum numero, in quibus quiſque militaſſet, annulos geſtabant. Et in noſtra regione tot obeliſcos ante cuiuſque ſepulchrum erigere mos erat, quot hoſtium occidiſſet. A quo non longe abhorrebat Lacedęmoniorum Scytharumque inſtitutum. Nam qui nullum hoſtium interemiſſet apud illos capiſtro cingi lege cogebatur, apud hos in ſolennibus e-

Athenienſes primo ſtatuas publicè erexerunt.

Digitized by Google

bus epulis pateram circumlatam prohicebatur accipere. Nunc ego libenter ab iſtis perquirerem, qui gloriam appetere fas eſſe negant, quid ad hæc mortalium inſtituta reſpõdeant. An velint omne genus humanũ inanitatis, ac ſtultitiæ damnare, quòd tam varijs inuitamentis concordi ſententia erectos hominum animos ad quærendam gloriam incitarent. Quæ ſi res eſt inanis, ſi futulis, ſi pro nihilo habenda, & excelſis animis ſpernenda, quid hoc eſſet aliud, quam homines fallere, & obtenta falſa honeſtatis ſpecie, per magnum errorem deludere? quod facere cum nemini bono viro licet, tum ijs eſt turpiſſimum, qui ferendi leges & optimis inſtitutis ciuitates informandi munus ſuſceperunt, an potius illorum prudentiã admiratione digniſſimam eſſe credant, & cunctis laudibus efferendam, qui optimis quibuſq; ac ingenuis animis appetitũ gloriæ inſitũ innatumq; eſſe intelligentes, honeſtiſſimorũ, ac illuſtriũ factorũ id præmium propoſuerũt, q maximè honeſtũ eſſet, & ſua pulchritudine huiuſmodi animos in primis alliceret. Quo fit, vt in bello optimi ac prudentiſſimi quiq; Imperatores dũ inſtãte pugna milites ad foriter, & ſtrenuè dimicandum oratione cohortantur, non ignari animos pro cuiuſq; natura eſſe tractandos, cupidis ſpem lucri, ſi vicerint: timidis maius victi fuerint, fugientibus periculũ proponant: deliciosis, quod ipſorũ fert libido, ex victoria polliceantur: honeſtis autem & liberaliter educatis ignominiã & indignitatẽ, ſi victi fuerint, oſtentent: gloriam, decus, honeſtatem, ſi victores euaſerint. Quippe quibus non eſt factu difficile perſuadere, ſatius eſſe honeſtam mortem oppetere, quàm pugnæ vel cum leui nota ſupereſſe: & gloria ipſa tãti eſt, vt pro hac nullum ſit periculum recuſandũ, nullus deprecãdus labor. Quo in loco plurimum valet maiorũ ſiqua extat virtus, & gloria cõmemorata. Mirũ eſt enim, qua mortaliũ animi alacritate ſic admoniti ad æmulandam maiorum ſuorum gloriam incendantur. Nónne videtis in bello cũ huius regni ſingularum ciuitatum vexilla conueniunt, quos animos, quos ſpiritus, quã ad dimicandũ alacritatẽ ſumãt noſtri ciues, cũ vexillũ Xerecienſis ciuitatis noſtro velut aſſurgere ac ſe ſubijcere conſpiciunt? Memores videlicet illius glorioſæ victoriæ, quam olim maiores noſtri retulerunt, fuſo fugatoque ingenti Maurorum exercitu, qui ciuitatem illam longa obſidione afflictam & armis, & inedia eò neceſſitatis compulerat, vt iam oppidani, viri alioquin fortiſſimi, & bellica gloria nullis (vt ſcitis) noſtræ nationis ſecundi, præſertim ſi res agitur equitatu, de ſe dedendo cogitarent. Quod factum eſſet, niſi noſtra ciuitas, cuius fidem implorarunt, his propere ac libenter auxilium tuliſſet. ſuſcepta ea prouincia, quam (vt accepimus) aliæ non minus opulentæ, vt nimis difficilem recuſarant. Cuius præſtiti beneficij gratiam immortalem, qua ratione videtis, viri gratiſſimi referre ſtatuerunt. Neque verò populi tantum & vniuerſæ ciuitates huiuſmodi exhortatione, ac commemoratione com-

mouentur, incitanturque, sed singulorum animi multo etiam magis. Hoc enim ferè claris parentibus orti, ijs qui humili loco nati sunt, prō. ptiores existunt ad virtutes capessendas, quod illi (nisi planè degeneri, & abiecto animo sunt) non se sua familia, suoq; nomine dignos arbitrantur, nisi paternam claritatem, quàm maximè possint, paribus virtutibus sustineant, vel si possint, etiam adaugeant. Hi verò nullo tali ad res magnas irritamento excitati, iacent plerumque, non sibi turpe putantes in patena obscuritate delitescere. Nisi si qui, quæ extra se sunt ad se nihil pertinere ratus, ita fuerit affectus, vt nobilitatem in sola virtute positam esse putet: seque ita comparauerit, vt claritatem, quam à maioribus nō acceperit, sibi parere, posterisq; tradere summa sit ope cōaturus. Cōstat enim huiusmodi animis nihil esse generosi, nihil excelsius, nihil ad præclara in omni virtute facinora patranda, neq; prōptius neque accommodatius. Citantur in huius rei testimoniū Tullus Hostilius, Tarquinius Priscus, Tullius Seruius, quos ex humili conditione ad fastigiū Romani regni magnæ suæ virtutes euexere. Cato item maior, qui Tusculi natus ignobilis, summis virtutibus optimi Oratoris, optimi Senatoris, optimi Imperatoris nomen est inter Romanos assecutus. Nec duo illi Arpinates silentio prætereuntur, C. Marius, & M. Cicero. Atque hos quidem & alios Romani hoc in loco commemorant, Græci suos, Galli suos, suos Germani, suos natio quæque solet fama celebrare. Verum nescio an vlla tot possit, quot nostra in testimonium adducere. quos sigillatim refere nihil est necesse, cum constet, ferè clarissimam quamque familiam, quę maxima in regno copia est, ab huiusmodi fonte dimanasse. Quæ à me idcirco dicta sunt, ne quis vestrum putet, cum appetitionē gloriæ ingenuis animis insitam esse dico, hos me tantum intelligere, qui claro aut summo loco nati sunt. Nam licet hi magna ex parte, id magno studio contendant (vt modo dixi) ne quid maioribus suis indignum efficiant, tamen plerosque videas adeo dissolutos, ignauos, degeneres, vt nobilitatem, licentiam peccandi esse putent, quique opes maiorum virtutibus partas, & quæ debent esse ad fungendas virtutes instrumenta, in luxu, ganea, cæterisque libidinibus Sardanapali more profundant: denique in socordia, & ignauia, & turpi otio vitam omnem traducunt. Et quod est odio maiore dignum, hi sunt qui claritatem nobilitatemque maiorum, quam ipsi suis flagitijs obscurant, fœdantque, maxime omnium iactare solent. Vnde manauit tritū illud vetustate prouerbium, quis patrem laudabit, nisi malus filius? Hos ego animos nunquā committam, vt ingenuos & nobiles appellem. Nam quis me ferat prudentiū virorū, si animū illū sustineam generosum appellare, qui nonnullis hominibus, vt de porcis est in prouerbio, pro sale datus est? Ergo generosos appello optima indole præditos, liberaliter institutos, turpia, & indignitatē respuentes, & qui ad officiū omne prōpti sunt, ad omnē virtutem pa

tem parati. Si ergo, vt redeat eò, vnde deflexit oratio, communi mortalium iudicio, atque teſtimonio ingenui, & generoſi animi nutu quodam naturali ad gloriam in primis feruntur, quis dubitare queat, quin gloriæ appetitus, maxime naturalis, ſit pulcher, honeſtus, & cum ipſius virtutis, atq; honeſtatis amore ſuapte natura coniunctus, & colligatus? prorſus vt ſi virtutes amare, amplecti, deſiderare, vt eſt, ſic honeſtum, pium, & ex officio eſſe dicatur, gloriam, quæ virtutum eſt conſectatrix appetere, contra vel religionem, vel officium eſſe dicere irreligioſum, & contra officium eſſe videatur. Habui hæc de gloria quæ dicerem, quam vos hortor, ſic cum virtute colatis, ſicq; ad eam liberos veſtros optimis clariſsimæ nonnulla tamen maiorum noſtrorũ virtutib. claritatis acceſſio inſtitutis formatos incitetis, vt hæc ciuitas, cui per ſe facta eſt, aliquo familiæ noſtræ lumine ſemper illuſtretur.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDÆ

DEMOCRATES PRIMVS SIVE De honeſtate diſciplinæ militaris Libri tres.

Ad optimum et clariſsimum virum D. Fernandum Toletum Albanorum ducem.

PRAEFATIO.

VM Bononiam veniſſem Clementem Pontificem maximum ſecutus, quo tempore hic Roma profectus, & Carolus Cæſar ex Pannonico bello reuerſus de ſummis videlicet rebus colloquendi gratia in eam vrbem conuenerũt, grauiſſimum mihi fuit poſt longam meã decem & octo annorum in Italia peregrinationẽ multos ex Hiſpana nobilitate ſũma ſpei adoleſcentes videre, & aliquorũ iocundiſſima conſuetudine, colloquioq; frui. Sed me omniũ maxime delectauit, quòd ipſorũ quoſdã animaduerti, non ad arma ſolu, ſed ad literas etiã præter morẽ noſtræ gentis factos eſſe procliuiores. Primus namq; mihi Hiſpanus hominẽ illuſtri loco natu videre, qui vel literas Latinas didiciſſet. Credo propter bella,

quæ iam olim à noſtris intra Hiſpaniam ipſam cùm Chriſtianæ religionis hoſtibus penè continenter gerebantur, Nam ſtudia doctrinarum pacis otia ferè perſequuntur. ſed poſtquam hæc optimorum, religioſorumq; principũ Fernandi & Iſabellæ virtute & ſapiẽtia data nobis eſt, & cõfirmata, hoſtibus partim ſubiugatis, partim etiam deletis, in dies, vt video frequentiores adoleſcẽtes ex nobilitate exiſtunt, qui conẽtur bellicã maiorum gloriã, laude quoq; doctrinæ more veterũ Romanorũ cumulare. Sed illud fuit permoleſtum, quod ipſorũ non paucos perſpexi ſcrupulis quibuſdam religionem attingẽtibus ſollicitari, quos mihi traxiſſe videbantur ex quorundã cõmercio, qui ſtudio rerũ nouarũ inflammati magnos hac memoria tumultus in dei Eccleſia cõcitarunt, cõuerſi (vt Paulus ait) ad vaniloquiũ & volentes eſſe legis doctores, nec tamẽ intelligẽtes, quæ loquuntũr, neq; de quibus affirmãt. Sed nulla erat maior illorum iuuenũ ſollicitudo, quã quod ſe vereri profitebãtur, ne non poſſet miles generoſus ſimul officio militari, ſimul præceptis chriſtianæ religionis ſatisfacere. quã opinionẽ, vel errorem potius, vt minuerẽ, præſẽs voce, quatenus licuit, in familiaribus congreſſib. elaboraui. poſtquã verò in vrbẽ reuerſi ſumus, quæſtionẽ ſcripto accuratius diſſerere cõſtitui, ac de bellorũ iuſtitia & honeſtate, de fortitudine, de magnitudine animi, cæteriſq; rebus, quæ proprius hanc quæſtionẽ attingũt, diſputare. quã pro ipſius multiplicitate, & varietate paulo latius explicatã, hoc libello cõplexus ſum. quẽ vt ad te potiſſimũ mitterem, Fernande Tolete, dux Albanorum inclyte, adduxerũt me tua ſingulares, & excellentes virtutes, atq; eadem hereditaria. Vt enim Albanũ principatũ, ſic eas tanquã iure hereditario à maioribus tuis traditas accepiſti, ac diligentiſſimè tueris. Dum in hoſtes fortem & magnũ animum, in tuos humanitatẽ & iuſtitiam præſtas, in omnes præſertim egenos ac tenuiores liberalitatem & magnificentiam. Et quod eſt omnium virtutum fundamentum, deum ſingulari quadam pietate veneraris itaq; virtutẽ bellicam, & ſimul Chriſtianam religionem tam ſtrenuè ſanctéq; colis, vt ad errorem, quẽ hic libellus inſectatur, conuincendũ, clarius exemplum per ſe ſatis ſuperq; videatur. Cæterùm vt ſermo velut diſceptandi commodius explicaretur, placuit nobis ipſum more Socraticorum in dialogi formam redigere, veriſq; parum commode ſuppetentibus, tres fictas à nobis perſonas, quaſi Roma loquentes inducere. Leopoldum Germanum hominem, nonnihil de Luthero referentem, Alfonſum Cæuaram noſtræ gentis, veteranum militem, & Democratem Græcum, cui primas in diſputatione partes, vt iam legens ipſe cognoſces, attribuimus. Oritur autem ſermo à Leopoldo Alfonſum alloquente, quem ſolum offendit ad montem Vaticanum in cœnaculo palatij pontificij deambulantem.

DE

Leopoldus.

QVID meditaris Alfonſe? nunquid noui ab Hiſpania? Nam publicum vobis tabellarium peruenisse, indubitato argumento ſunt frequentes epiſtolarum indices ad fores argentariorum propoſiti, & magnus Hiſpanorum concurſus ad faſciculos redimendos. A L. Ab Hiſpania Leopolde nihil noui, quod quidem tibi ſcire ſit cordi: omnes qua ſolent tranquilla pace fruuntur. Niſi quod prudentiorum animos ea cura ſollicitari conſcribunt, quis euentus ſit futurus huius periculoſiſsimi belli, quod princeps Turcarũ Solimanus Pannonijs, atq; Germanis infert. Ad quod propulſandum Carolus Cæſar rex noſter ſatis firmum exercitum comparaſſe dicitur. Nemo enim paulò modo peritior rerum ignorat, diſcrimine belli huius maxima rerum verti momenta, deq; ſumma propemodum agi reip. Chriſtianæ. Quanquam ſi vera ſunt, quæ nunciantur, peditũm centum millia, equitum verò triginta in armis eſſe, ſapiẽtia & autoritate Caroli Cæſaris, curaq; & diligentia Fernandi fratris eius Pannoniæ regis coacta, magna me ſpes habet, victoriam, ſi dimicatum fuerit, penes noſtros fore, quanuis hoſtium exercitum aſſeuerent quingentorum millium armatorum numerũ excedere. Nã licet noſtri ſint impares numero, tamen genere militum, virtute, peritia belli gerendi, armorumq; apparatu ſunt longè ſuperiores. L E. An iſta te modo ſollicitudo fatigabat, iam dudum in hoc pontificio cœnaculo ſolum obſtipo capite cornicum more deambulãtem? A L. Ea certè potiſsimum. Homini enim ciuili, & liberaliter educato nulla (vt opinor) cura potior eſſe debet, quàm earum rerum, quæ remp. attingunt. Sed hanc ipſam ſollicitudinem auget meæ profectionis in hoc bellum cogitatio. quam profectionẽ id ſolum moratur, q ò d tres equi, quos electos Neapoli reliquerã antequam in morbũ incidiſſem, à quo vixdum ſatis conualui, nondũ mihi ſunt adducti. Neq; enim ſtatui, fortis atq; officioſi militis eſſe, ei bello, quod Imperator præſens adminiſtret, non intereſſe, ſi per valetudinẽ ei liceat, aliaſq; magnas, aut neceſſarias occupationes. Præſertim ſi quis illius abſentis legatis, ac ducibus ſuam operam non ignauè multis in bellis præſtiterit: quod mihi arbitror accidiſſe, qui ſub Gonſalo Magno tyrocinium depoſui, nec ab eo tempore bellum vllum ab Hiſpanis eſt in Italia geſtum, cui ego non interfuerim, & meã virilẽ operam nauauerim. L E. Iſtum equidẽ animum Alfonſe & laudo, & amplector, qui nullam officij ſuſtineat intermiſsionem facere, ſed te iſta cura, ſollicitudineq; libero. Heri enim veſperi à Pãnonia Hippolyti Medicis legati literæ ſunt pontifici redditæ, quibus hoſtis nuntiatur, non expectato prælio perterritus aufugiſſe. A L. Miranda narras, & nullis ante ſæcu-

lis audita, tã ingẽtem exercitum, qui vel orbi vniuerſo formidãdus eſſe videbatur, nullo prælio fortunã expertũ, longè paucioribus cedentem confugiſſe. Cæterũ quis tibi huius auntij author eſt? Vereor .n. ne quis aulicorum, vt ſunt eorum pleriq; naſuti, tibi homini Germano, auidius fortaſſe de reb. nouis perquirẽti, quod magnopere te cupere intelligebat, id pro certo ludens affirmauerit. L E. Noſti Democratẽ, græcũ hominem, ſed à pueritia educatũ in Italia? propinquũ (vt audio) Dometrij eius, qui Peloponneſo dominabatur. A L. Ego verò ipſius conſuetudine diu ſum militiæ, perlibenterq; vſus. Fit enim non ſolũ philoſophia, ac literis græcis, latinitq; perpolitus, ſed etiã rei militaris, quã longo vſu didicit pitiſsim°. L E. Is mihi modo in põtificis, vnde egrediebatur, cõclaui, rei sũmã expoſuit. Nã & nobis olim, ex quo vnà in gymnaſio Patauino adoleſcẽtes philoſophabamur, familiaritas nec ea vulgaris intercedit. A L. An Democrates nobis adolauit à Pãnonia? quò nuper ipsũ ex Ciſalpina Gallia pueniſſe Hiſpanorũ exercitũ veteranũ ſecutũ, his paucis dieb. factus sũ literis amicorũ certior. L E. Aduolauit ſcilicet, per equos .n. diſpoſitos, cũ eo, qui, quas modo dixi, literas attulit celeriſimo curſu delatus peruenit, Clementẽ põtificẽ maximũ adhortaturus, vt opẽ quã in hoc apparatu Cæſarianũ exercitũ liberaliter iuuabat, tranſferat in bellũ Peloponeſiacũ. Illuc enim properat Democrates, ſi quam opem vel induſtria vel autoritate ſua poſsit noſtris afferre, qui fugata turcarũ maxima claſſe, & corone oppido Peloponneſi maritimo expugnato duce Andrea Doria multo maiora moliũtur. quin ipsũ Democratẽ aſpice ad nos venientẽ, à quo poteris exactius cũcta perdiſcere. A L. Ipſe haud dubiè Democrates eſt, ô ſalue Democrates? incolumẽ te à Pãnonico bello redijſſe gratulor. D E M. Tu quoq; Alfonſe ſaluus ſis. A L. Eſt ne verũ quod modo mihi referebat Leopold°, Turcarũ exercitũ nõdum tuba noſtrorũ audita, ſe fugæ mandaſſe? D E. eſt vero verius. A L. Agnoſco Caroli Cæſaris fortunã. D E. Agnoſce & induſtriam. Ea namq; prudentia exciuerat magnas Germanorum copias, quorum diſcordiæ propter Luteranos tumultus maximè fidebat hoſtis, eaq; diligentia militem veſtræ gentis veteranũ ex Inſubria, nouamq; Italorum manum ex reliqua Italia hoſtium aduentu nunciato, deducendam ad ſe in Pannoniam curauerat, vt quem & infirmum, & imparatũ offenturum ſe crediderat Solimanus, hunc tam inſtructũ inueneri, vt ſibi vires eius non eſſe tolerandas intelligens, ne experiendã quidẽ prælio periculoſiſsimo fortunam conſtitueret. A L. Quid igitur noſtri? nonne fugientẽ hoſtem inſequuntur? D E. Nõ viſum eſt opportunum, nam multorũ dierũ itinere à caſtris noſtris aberat, cum fugere cognitus eſt, quem ad munitiora loca, & bello extrahendo magis idonea ſe recipere putabamus. Vt conſequi eſſet perquam difficile. & alioquin noſtri ad propulſandũ bellum, quàm ad hoſtem extra Germaniæ Pannoniæq; fines perſequendum

quæ

dū paratiores erant, præsertim hyeme appropinquāte, & quo futurū erat iter, cunctis per hostium maleficium atque iniuriam, ferro & igne deuastatis: vt nihil reliqui facerent, vnde commeatus possent properantibus nostris suppeditari. Te verò Alfonse veteranum militem etiam atque etiam demiror, quæ tam magna causa distinuerit in Italia, vt à tam necessario honestoq; bello, cui Carolus Cæsar ipse præesset, sustineres abesse. te namq; & fortem virum, & ad munera bellica obeunda, si quenquam alium, promptum & impigrum perspexi: quo nomine tunc te magis, ac magis puderet, si scires ex Hispana nobilitate quot viros fortes, & quàm frequentem iuuentutem fama belli huius exciuerit, qui nec vocati, nec vllum præmium præter officium, & gloriam secuti ex cunctis Hispaniæ finibus certatim ad prælium, quo nemo dubitabat, quin esset decernendum accurrebant. quorum principes fuêre Fernandus Toletus, & Franciscus Soto maior stunica Albanorum Beiarensiumque duces. quorum ille paternæ virtutis æmulus (est enim vt scis Garsiæ Toleti filius, eius qui in Africa impetu hostium appetitus fortissime dimicans, ac egregiè sese vltus occubuit) factus modo hæres auiti principatus nihil habuit potius, quàm vt cùm frequenti electoque comitatu ad regem suum proficisceretur, & nihil suis opibus parcens, se quoque pro Christianorum publica causa discrimini belli huius exponeret. Hic verò magna vi pecuniarum ad militē conducendum præmissa, ipse cum paucis per dispositos equos magno tamen equitum comitatu subsequente, ne certamini non interesset, magno cōstantiq; animo properauit. qui vt claro documēto doceret, sibi nullam aliā causam fuisse peregrinationō illam suscipiendi, quàm vt pro Christiana libertate pugnando Cæsari suum præstaret officium, sublata per hostium fugā pugnandi facultate, missione impetrata statim domum, quemadmodum venerat est reuersus. A. L. An me aliud putas, quàm de illuc proficiscendo iā dudum cogitasse? sed aduersa valetudine prohibitus sum, à qua no nunc quidem satis vires pristinas recepi. Neq; enim ignoro, quantus nobilium, & summæ indolis adolescentium, fortiumque virorum vltro ab Hispania ad illud bellum factus fuerit concursus, & illorum quos nominatim principum aduentus officij magnitudinisque animi plenus, multorum nobis literis est perscriptus, & aliorū præterea principū vitorum, nec enim ipsos attinet nominatim recensere, quos pari animi magnitudine, eadem in regem suum, remq; publicā Christianam pietas ad bellum sacrosanctum concitauit: est enim sine scis, hominum nostrorum animis insitus quidā egregius religionis respectus. V. E. Ego verō id habeo multis exemplis exploratum. Nam cū rara sit *pietas* ijs, *qui castra sequuntur*, ne poëtæ prorsus aitipulemur, qui nul- *Lucan. lib. 10*
la eis neq; fidē, neq; pietatē esse prodidit: animaduerti tamē post vrbis Romæ direptionē in ea peste, quæ ingens paulo post exercitu Cæsariā-

dum

num ex varijs gentibus conflatum inuasit, plerosq; milites Hispanos, eum in morbum incidissent, prædam percupidè partam, ne vos videar ab omni crimine vendicare, religione tamen ductos spoliatis ciuibus restituisse: quod aliarum nationum cuipiam fortasse militi accidit, ego tamen (qui toto eo tempore in castris fui, multaq; diligẽter obseruaui) neminem nec vidi, nec ab alijs audiui, qui hoc officium Christianæ religioni tribuisset. quam de vobis existimationem auxit mihi vel plurimum in Pannonia superioribus diebus, honestissima eademq; iucũdissima eorũ iuuenum ex Hispana nobilitate, quos modo memorabã, consuetudo. qui cũ prõpti & alacres essent ad pugnam (vt omnes opinabamur) impudentem ineundam, & mortẽ pro Christiana religione, si fortuna tulisset, oppetendam, illud se modo subuenire dictabant, ne iustissima ira Dei propter Lutheranam impietatẽ Germaniã affligere, & hoste vindice, hostem vlcisci statuisset. Itaq; plurimus eis erat sermo de religione, & item de officio nobilis & christiani militis: cuius conditionem cõplures ipsorum non sine dolore accusabãt, in quibusdã dictitantes, nobilis militis (quẽ ipsi equitẽ, sed patrio vocabulo nũcupabãt) professionem cum præceptis Christianæ philosophiæ parũ cohærere.

A L. Vetus scilicet querela, sed quæ dudum nescio quo pacto cœperit inter Hispanam nobilitatem magis ac magis inualescere.

L E. Quid mirum? cum ne illud quidem satis constet, num bellum cum quouis hoste gerere, quod est militis officiũ, liceat per religionem homini Christiano.

D E. Scio Leopolde tuorũ Germanorũ quosdã non obscuri nominis id ipsum nuper dissuadere cœpisse. Atq; equidẽ metuo, ne illa, de qua modo dicebamus, querela ex istorũ cõmercio nata sit, aut aliunde fortasse pertenui capite orta, hinc vires etiã atq; etiã adquisiuerit.

A L. Tu verò Democrates quid sentis, nũ fortis nobilisq; militis professionẽ à Christiana doctrina putas abhorrere? Nã & mihi accidit, quorundã meorũ cõtubernalium huiusmodi querelis interesse, & in eã opinionẽ sum (vt verum fatear) iam pridẽ delapsus, non quod putẽ Christianis bella suscipere habendũ esse religioni, tã sæpe iustis, aut etiã necessarijs, vt mihi quidẽ videtur, suscipiendi causis incidentib. sed quoniam multa accidunt in vita, quib. interueniẽtib. viro forti sit necesse, aut famã, cuius ipsi decet esse maxima cura deserere, aut præcepta religionis negligere.

L E. Mihi quidẽ & ob istas, & ob alias causas sic prorsus videtur, nolo tamen quidquam temerè asseuerare, sed tu quid Democrates arrides? & non potius rationem contrà, si quam habes, exponis?

D E. Gaudeo te Leopolde cautiorem, quam solebas esse factum, qui cum planè tuã sententiã à dogmatis Lutheranis non alienã, paucis protulisses, memor tamen te non Saxoniæ, sed Romæ, & in ædib. pontificijs verba facere, dictũ notissima cautione, & tuorum quibusdã familiari, temperasti.

L E. Omitte Democrates mẽtionem facere Lutheri, & culpã eius, si qua est, nobis

Digitized by Google

nobis exprobrare, qui vim rationum in omni quæstione, aut sacrarum literarum testimonia, nõ cuiusquam hominis authoritatem sequimur. D E. præclare verò nobiscum actum est, si nõ licet, vt quisquam vir fortis sit, & idem Christianus, sed hæc quæstio maior, vt video, facta est, quorundam ingenijs, quàm vt paucis queat explicari. A L. Obsecro te Democrates quando in hunc sermonem incidimus, & mihi videris nõ imparatus aut immeditatus, his de rebus disserturus, vt nobis explices tuam sententiam, & Leopoldo viro in philosophia, & sacris literis exercitato, quem ad contradicendum paratum video satisfacias: sic enim mihi satisfactum fuerit, homini indocto, & vix qui Latinas literas didicerim, sed tua & doctrina, & rerum peritia, quid res hæc habeat veritatis edoceri percupido. L E. Mihi verò Democrates rem feceris perinde gratam, qui huic opinioni non tam pertinaciter adhæsi, vt ratione conuictus non sim libenter ipsam depositurus, te præsertim authore, qui ad studia doctrinæ, rei quoque militaris peritiam, diuinum illum Socratem imitatus, sic adiunxisti, vt mihi videaris inter huius memoriæ magnos viros excellere. D E. Opus quidem erat maiore otio & animo vacuo: cæterum difficile est, studio veterum amicorum abnuere, præsertim colloquium postulantium ad indagandam in re controuersa & ad plurimos pertinente veritatem, cuius inquisitioni nullum negotiũ esse præferendum principes philosophorum putauerunt.

Age igitur Leopolde, vt morem disputandi Platonicum teneamus, causam expone, cur tibi militia cum religione Christiana tantopere pugnare videatur. Ego quæ mihi contra videbuntur, nam te in magno errore versari certum habeo, iam conabor explicare. L E. Primum omnium quia (vt paulo ante dicebam) bellum omnino geretc, Christianis institutis, iureque diuino vetamur. D E. Contra ius ergo diuinum gessit bellum Iosue, & præter legem diuinam bello persecutus est tot reges, & ciuitates, dum nouas sedes populo Israelitico pararet. At raro, atque haud scio, an nunquam prælium iniuit iniussu Dei, à quo etiam, vt solẽ, lunamq; sisteret, dum suos hostes vlciscereturpugnans cum Amorreis impetrauit: vt pleraq; alia bella, quæ à Dauide, quæ à Machabæis, quæ à cæteris electi populi præfectis, iussu & ope Dei gesta sunt, taceantur. L E. Quem Iosue, quem Dauidem, quos tu mihi Machabæos narras? Iudæos homines, & memoriæ peruetustæ: de christianis quærimus, & lege vtentibus euangelica, non de Hebræis, quos scimus sanguinolentos fuisse, & quibus cum Christianis nihil est in hac parte commune. D E. Christianorum igitur Deus alter est ac Indæorum. L E. Deum quidem vnum esse, atque eundem omnium gentium, rerumque omnium conditorem, & gubernatorem profitemur. nam *idem dominus omnium*, vt inquit Paulus, *& diues in omnes, qui inuocant illum*: sed præcepta, & leges alias alijs datas esse nemo ignorat. Itaque Iudæis per legem belligerare licebat, Iosue. 10. Act. 10.

Christianis non item licet. Quid est enim quamobrem pugnare debeat, qui violento nó resistere, sed dextera gena colapho accepto, alteram
Math.5. cædendã exponere: & tunicã spoliare conanti pallium etiam dedere,
Matth.26. ab ipso Christo iubetur? à quo cum Petrus reprehensus sit, quòd aduersus impios & sceleratos pro innocentissimo domino strinxit ferrum, quæ poterit esse causa posthac, vt homo Christianus iniuriam iniuria repellat: qui ne pluribus agam suos hostes etiam diligere præcipitur? D E. Christus igitur veterẽ Iudæorum legem aboleuisse, & præcepta illis data penitus antiquasse tibi videtur? L E. Non mihi quidem solũ, sed cum alijs plerisq;, tum etiã Paulo, qui in epistola, quæ est ad Galatas, nihil aliud propemodum agit, quá vt veteris legis obseruationem perni-
Ad Gal.2. ciosam etiam, non solum inutilem esse doceat Christiano. *Ex operibus* (inquit) *legis non iustificatur omnis caro.* & paulo pòst, *Si per legem iustitia, ergo gratis Christus mortuus est.* & item, *Quicunq; ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt.* Tota deniq; epistola huc pertinet, vt lex illa, qua vtebatur populus Iudæorum abolita esse intelligatur. D E. Tu verò Leopolde vtri potius credendum censes, Christi ipsius Euangelicæ professioni, an Pauli (si quidquam ab eo discrepare videatur) epistolari doctrinæ? L E. Christi potius verbis, Deus enim est, in quem nec error potest, nec vanitas cadere, si Paulus à Christo dissentiat, sed dissentire non potest, idem est
2. ad Cor. 13 enim spiritus Sanctus, qui loquitur in vtroq;. imò & ipse Paulus Christum in se loqui profitetur his verbis, *an experimentum quæritis eius qui in me loquitur Christus?* D E. At Christus in Euangelio, *Non veni*, inquit, *legem soluere aut prophetas, sed adimplere.* E E. At ista professio Christi non tantum non discrepat à doctrina Pauli, sed cum ipsa congruit etiam ad amussim. In veteri n. testamẽto, quod legem & prophetas appellamus, pleraque omnia erant velut imagines, & figuræ seu vaticinia rerum futurarũ, quibus rebus per Christum perfectis, ac in ipso euenientibus, datoq; nouo testamento, vetus cum suis legibus antiquitatum esse non potest dubitari. Nam rebus ipsis præsentibus, quis potest vmbris, ac imaginibus esse locus? D E. Certè nullus. sed in veteri testamento nullam rẽ expressam & solidã, sed adumbrata cuncta, & meras imagines, aut prædictiones esse putas? L E. Fortasse cũcta. D E M. Etiámne leges illas, de quibus
Exod 20 est in Exodo, *Non occides, non adulterabis, non furtum facies,* & cętera id genus præcepta, quibus tamen obseruandis, parari vitam æternam, nõ vno loco, docet Christus in Euãgelio. L E. Præcepta decalogi omnino sunt excipienda, vigent enim in vtroq; testamento. D E M. Nó igitur omnia in vetere figura sunt, aut vaticinia. L E. Quasi verò simpliciter ipse fuerim locutus, & omnia dixerim, non pleraq; omnia, & cũcta fortasse. D E M. Laudo cautionem, ac vnde didiceris intelligo, sed cur ea potissimum vigent, cæteris abrogatis? An quia pertinent ad mores instituendos, & sunt ab ipsa natura profecta? Hoc enim & Augustino placet & Hie-

Aug. vet. & n. test. q. 44. Hier. 2 li. cõtra Pelagi.

ronyme

ronymo,vt cæteros taceam doctiſsimos theologos. L E. Certè, non quòd Hieronymus ita ſenſerit,aut Auguſtinus, qui homines fuerunt & potuerunt errare,ſed quoniam id cum ratione congruit, & Euangelica doctrina. D E. Non poſtulo Leopolde cum Hieronymi vtor, vel Auguſtini teſtimonijs,vt ipſorum ſcripta pari fide,ac libros,qui canonici nominantur proſequaris, id enim facere, vel ipſo in primis Auguſtino authore in epiſtola,quæ eſt ad Hier.vetamur:ſed magnorum virorũ, quorum cum ſanctitate doctrina,& ſacrarum literarũ peritia nobilitata eſt,& eccleſiæ authoritate probata dictis abſque ſumma & manifeſta ratione refragari,vide ne non ſit hominis non modo peruicacis,ſed etiam impudentis.verùm hæc aliàs,redeo ad præcepta decalogi,quę ſi vim ſuam idcirco in lege quoque euangelica retinere fateris, quoniam vt ſunt,ſic etiã habentur leges naturæ, ſi qua lex alia à iure itidem naturæ profecta eſſe reperiatur, qua ſanctos patres vſos fuiſſe conſtet in vetere teſtamento, hanc à Chriſto abrogatam eſſe nónne per te nefas erit exiſtimare? leges enim naturæ ad omnes homines, omneq; tempus pertinere,eruditiſſimorũ eſt conſenſus.certe Paulus, vt turpe viris eſſe doceret,comam geſtare,nihil aliud,quã naturæ legem ad Corinthios ſcribens allegauit:& in epiſtola,quæ eſt ad Romanos, tantum tribuit naturæ legibus,vt in eis ad bene ſancteque viuendum gentibus lege vacantibus,ſatis dicat eſſe præſidij,vt appareat, naturæ leges abſque temporis diſcrimine diuinis eſſe annumerandas. leges enim naturæ tanquam ab immortali capite,fonteque perenni, manare cõſtat,ab æterna lege, quã Auguſtinus Dei voluntatem eſſe definit, quæ ordinem naturalem conſeruari iubeat,contraque vetet perturbari. L E. Naturæ leges Democrates nullis neque diuinis, neque humanis inſtitutis abrogari poſſe, ſatis eſt à te,me nihil refragante declaratũ,ſed video nos à propoſito iã dudũ aberrare,vtrũ bellũ gerere,quod mihi nõ videtur,chriſtianisſit permiſsũ,quærebamus, tu neſcio quo pacto ſermonẽ ad naturæ leges auertiſti.

1. ad Cor. 11.

Ad Ro. 2.

Li. 1. de libero arbi.

D E. Age igitur Leopolde, explica nobis vtrum bellum aliquod duce natura ſuſcipi putes,an ſecus:& iam videbis,nihil nos à ſcopo declinaſſe.ſi enim illud dederis,& conſtare nobis voluerimus, qua ratione Iudæis,eadem etiam Chriſtianis bellare permiſſum eſſe confitebimur: ſin aliter,aliqua tamẽ fundamenta ſuperiore ſermone iacta fuerint,ad propoſitam quęſtionem dijudicandam. L E. Mihi verò longe aliter videtur, bella initio,pręter naturam ab immanib. hominibus,& certe ab ijs,qui naturam optimam, regnandi habendique cupiditate & ambitione corrupiſſent,orta eſſe: ſic enim traditum eſt nobis à maioribus, eademque poſt non alia ratione ſuſcipi,Egóne, quod eſt humanæ vitæ maxime pernicioſum,& præclaras ſæpe ciuitates ac optime inſtitutas,regnaq; euertit,hoc putem duce natura adminiſtrari?id ad ſummam,in quo vincimur beluarum immanitatem? Quando enim leones cum leonibus bella

gesserè? quãdo cum tigribus tigres? D E. Bellum igitur ad alterius iniuriam suscipere, contra naturæ legem esse dicis, ob eam opinor causam, quod est iniustum natura. L E. Sic prorsus existimo. D E. Bella ergo natura iusta, nonne iure naturæ suscipi confitebimur? L E. Certè, si iusta sit ego tamen nullum bellum natura iustum esse contendo. nam quod à lege diuina dissentit, id quomodo potest cum lege naturæ cõsentire? D E. Quàm vere, mox videro, certe constanter respondes. Sed iam quid sit natura iustum constituamus, & quid vicissim iniustum: vt hæc in bello considerantibus, planius quod quærimus appareat: & si placet Aristotelem summum philosophum authorem adhibeamus, qui *iustum natura id esse* definit, *quod vbique habet eandem vim, non quia sic placuerit, aut secus*. vides vt verba illius ex quinto Ethicorum Nicomachiorum libro, ad verbũ expresserim. ne quod authore Cicerone in quibusdam reprehendo, verba græca, dum latine loquor, inculcarem. Id porrò vbiq; vim eandẽ habere, docti viri interpretantur, quod est tale sponte sua, non quia sic placuerit legislatori cuipiam, aut alicui ciuitati. exempli causa, legatos comiter tractare, iustum est sponte sua: eosdem pulsare, vicissim iniustum. reddere & negare depositum eodem modo. quod quia hominum consensu & vsu dijudicatur, idcirco ius gentium à iureperitis appellatur eodem philosopho authore, qui alio in loco legem ciuilem vocat propriam, vtpotè vnius gentis aut ciuitatis: naturæ verò, communem, qua scilicet vtantur omnes nationes. id commune iustum, aut vicissim iniustum esse declarãs, quod esse tale omnes homines velut diuinatione quadam naturali interpretantur. Nunquid tibi videor rectè quid iustum natura, quid iniustum sit statuisse? L E. Non habeo, quid contra dicam. Nam quod omnibus videtur, hoc verum esse facile philosophis assentior, idque iudicium esse naturæ, certum habeo: sed isto modo, vereor, ne nihil nobis iustum natura relinquatur. Quid enim tam iustum est, de quo in iudiciorum tam infinita varietate, idem omnes homines non dico mundi, sed vnius ciuitatis eodẽ modo iudicent, cum etiam in rebus, quarum iudicium est in sensu, interdum sit magna dissensio, eundem cibum alio dulcem, alio diuersum iudicante. D E. Esto bono animo Leopolde, nam te isto scrupulo facilè idem Aristoteles explicabit, vt enim res dulcis, vel calida sit, an secus, credimus sensui rectè valentium, nec mouemur, siquid contra videatur ægrotantibus: sic (inquit ille) in bonis malisq; rebus discernendis, hoc est in virtutibus statuendis ac vitijs, bonorum iudicio standum est: quorum mens sana & animus habetur: non improborum, in quibus ægrotat vtrunque. virtus enim & virtute præditus rectè iudicat singula, est enim quasi mensura, & expetendarum, fugiendarumque rerum certissima norma. Cum aliquid igitur hominum communi sententia honestum vel turpe, iustum aut vicissim iniustum esse dicimus, prudenti-

Rhe. ad Her. lib. 2.

Ethi. 10.

Ethi. 3.

Ethi. 10.

um,

tim, ſtudioſorumque iudicia volumus intelligi, non etiam perditorum & prauis tum opinionibus tum etiam moribus corruptorum: nec ſi qua gens eſt adeo barbara, & inhumana, vt à ſenſu communi hominum abhorreat. quamobrem iure conſulti in definitione iuris gentium non id ſimpliciter eſſe aiunt quo gẽtes oẽs vtũtur, ſed addunt etiã, humanæ.

His igitur explicatis, vt quod quærimus appareat, iam mihi reſpõde vtrum iniuriam in alios inferre non lacеſſitum, ſed ſuis cupiditatibus ſeruientem; atque alios bonis ſuis ſpoliare, iniuſtum putes ſponte ſua. L E. Certe ſi quid aliud: & quoniam id ſcelus bellis potiſſimum patratur, idcirco bella contra naturæ legem eſſe dico. D E. Quid iniuriã propulſare, & immerito laborantibus opem ferre? nonne eadem ratione ſponte ſua, hoc eſt natura iuſtum eſſe confitebimur? vt enim magnus orator, & idem philoſophus egregius ſcriptum reliquit, & poſtea eſt à diuo Ambroſio repetitum in eo libro, quem ipſe quoque de officijs inſcripſit: *Qui non defendit, nec obſiſtit, ſi poteſt iniuriæ tã eſt in vitio, quam ſi parẽtes aut amicos, aut patriam deſeras.* Cic. 1. offic. vnde duorum magnorum imperatorum populi Romani in bello ciuili voces plurimorum ſermone & approbatione celebratæ proruperunt, quorum, qui patriæ libertatem cum ſenatu cõtra ſceleratos ciues tutabatur, verba quibus vtitur in euangelio Chriſtus, vſurpaſſe traditur, *qui non eſt mecum contra me eſt*: Matt. 12. alter, qui eidem patriæ ſeruitutem flagitioſiſſime moliebatur, ſui ſceleris cõſcius vicißim dictitaſſe fertur, pro ſe eſſe, qui non eſſet contra ſe. iniuriam igitur, vel in ſocios, vel in nos, quibus nihil ipſis charius eſſe poteſt, illatam propulſare, eodem modo iuſtum eſſe dicemus ſponte ſua. L E. Mea quidem ſententia. D E. Cum igitur bello legem naturæ violari, ſi ad alterius iniuriam ſuſceptum fuerit, fateamur: nonne idem iuſtum eſſe naturæ lege confiteri neceſſe eſt, ſi ad violentorum iniuriam propulſandam, & innocentes defendendum ſuſcipiatur? L E. Iſta quidem ratione ſic videtur, ego tamen quid præceperit Chriſtus, & euangelicæ doctrinæ, de qua initio dixi meminero: nec Pauli monita huc pertinentia contempſero qui non dico bella, ſed lites, quæ ſunt multo tolerabiliora mala, Chriſtianis ad Corinthios ſcribens, his verbis interdicit: *Iam* (inquit) *omnino delictum eſt in vobis, quod iudicia habetis inter vos, quare non magis iniuriam accipitis? quare non magis fraudem patimini?* 1. ad Cor 6. Chriſtus & Paulus iniurias inimicis nos condonare iubet, tu nos hortaris ad iniurias perſequendas? quæ vera ſunt, non poſſunt diſſidere. Aut igitur doce, hæc cum illis non pugnare aut cum Chriſti, & Pauli dictis refragari nefas ſit, deſino me tuis argutijs, ad iſtas naturæ leges reuocare. D E. Aequiſſima verò conditio, & quam ſanè lubens accipio vt ſumma igitur paulò altius repetatur, vtar (ſi tibi videtur) pauliſper oratione perpetua. tu interim, ſi quid diſpliceuerit, memoriæ mandabis, & poſtea tuo iure, & arbitratu contradices. L E. Mihi vero videtur, nec te quoad voles, interpellabo.

D E. Non te latet Leopolde multas maximasque fuisse inter philosophorum principes de finibus bonorum, & malorum dissensiones, alijs alio summum bonum summumq; malum metientibus: legisti enim opinor, quinq; illos libros, quibus hanc quæstionem Cicero, nescio doctiᵉ an elegãtius, est cõplexus. Et quid scripserit eius æqualis Marcus Varro doctissimus Romanorum, & quo processerit huius ratio veterũ sententias enumerando non ignoras. Quanquam enim omnes huius de Philosophia libri, iniuria temporũ interciderint, multas tamẽ eius sententias, & eas in primis, quæ hunc locum attingunt, diligenter persequitur Augustinus in libris, qui sunt de ciuitate Dei. Sed cæteris opinionibus magno doctorũ hominum consensu olim explosis, nemo fere iam pridẽ est, qui in Peripateticorum, & Aristotelis ab Stoicis & veteri Academia vocabulis magis, quã reb. dissentientium disciplinam, vt in reliqua philosophia, sic in hac quæstione, cæteris philosophis anteponat. Peripateticorum porrò de summo bono sententia notissima tibi est, & cunctis, qui Aristotelis libros de moribus legerunt, in vsu virtutis positum esse finem bonorum, quem ipse iam summum bonum, interdum felicitatẽ appellat. à quo virtutis vsu, quoniam interdum aduersa valetudine, aliàs excludimur egestate, ideirco & corporis, & externa bona, suppetere aiunt oportere, quibus vtimur, partim vt instrumẽtis ad fungẽdas virtutes, partim vt rebus necessarijs ad vitã liberaliter degendã. Sed cũ sit duplex virtus, altera διανοητικὴ, altera ἠθικὴ græce nuncupata, latine aũt (vt video) intellectualis, & moralis consueuit appellari: in alterutrius vsu satis esse præsidij, putant Peripatetici ad bene beateq; viuendũ: sed eos tamen beatiores esse, qui cognitioni veritatis vacant, & optimarũ rerũ contẽplationi, quãto scilicet intellectus cæteris animi partibus, ac res diuinæ humanis habẽtur præstantiores. Differit autem Aristoteles de ea felicitate, quæ potest in hominem mortalem cadere, nõ de illa, quæ vt est, sic vocatur à theologis æterna vita, quam efficit clara apertaq; Dei contemplatio: sic enim Christus patrẽ alloquitur: *Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verũ.* quod nemini datum esse constat in corpore mortali, præter Christum, de Mose & Paulo quærentibus eruditis. *Nunc enim videmus*, vt testatur Paulus, *per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem: cumque apparuerit, similes ei erimus, & videbimus eum sicuti est.* quanquam ne hanc quidem felicitatem philosophus intactam reliquit, nisi quòd ipsam non hominibus tribuit, sed dijs immortalibus, quos semper tradit esse beatos. vt igitur summorum philosophorum ratio vitam sapientium, qui Dei vitam, quatenus mortalibus est datum æmulantur, cunctis præfert longo interuallo, eos tamen qui in reipub. aut eius partium administratione cum virtute sunt occupati, à felicitate non excludit: sic christianis intelligere oportet, duplicem esse viuendi rationem, vtramque honestam & religioni consentaneam, sed quarum

Lib. 18.

1. & 10. eth.

Peripateticorum de summo bono sententia.

Ex. 10 ethic.

Io. 17.

1. ad Cor. 13.

10. Ethic.

quarum altera longe alteri præferatur. Hanc duplicem vitam, ne longius abieris, Christus ipse non obscure in duabus sororibus Martha & Maria significauit, eiusque discrimen aperuit. In Martha enim, quę hospitem Christum liberaliter excepit, & sedula in eam curam incumbebat, vt benignè ipsum, ac ciuiliter tractaret, quid aliud intelligimus, quam eorum vitam, qui colendis morum virtutibus se dedunt, & rebus agendis accommodantur. Nam in Maria, quę sedens ad pedes Christi. verbis eius erat intenta, philosophantium, contemplantiumq; vita, haud dubiè significatur. Cui quoniam Martha multorum errorem secutà, vitam ciuilem præferebat, dum sororis otium apud Christum incusaret, sic eius expostulationi Christus occurrit, vt vtramq; vitam honestam esse doceret, sed contemplantium multo præstantiorem. Nam *Martha Martha* (inquit) *sollicita es, & turbaris erga plurima. Porrò vnum est necessarium, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea.* quasi diceret. qui in re gerenda versantur, ac studeant honestarum rerũ administrationi vt Martha, hos, quanquam ipsorum vita laudanda est (nam cum virtute humanis tum necessitatibus seruit, tum etiam commodis) tamen multis sępe sollicitudinibus implicari, & turbulentis curis angi necesse est. Qui vero Mariam imitantes inuestigandæ veritati, & diuinarum rerum contemplationi vacant, horum vita tranquilla, & serena est, atq; longe perfectior. quippe cum eam, quoad licet, æmuletur, quæ iustos & amicos Dei vere beatos, cum ex hac vita migrauerint efficiet. Sed *vnum est* (inquit) *necessarium*, alterutrũ enim, virtutem morum, aut intellectus colere necesse est, vt recte viuatur. Nam qui vtraque neglecta, vecordię se ac turpitudini dederit, is non dico à Christianorũ, sed ab hominũ consortio repelli exterminariq; debet. Nam si quis forte tam stupidus est, vt putet Marthæ officium, ac liberale opus à Christo fuisse improbatum, legat Augustini libellum, quem scripsit de verbis domini, vbi hunc euangelij locum enarrat, & quantum sententia fallatur intelliget. *Quid ergo* (inquit) *putemus, reprehensum esse ministeriũ Marthæ? quam cura hospitalitatis occupauerat, quæ tanto hospite lætabatur? Hoc si verum est, omittant homines egentibus ministrare, vacent verbo, occupentur circa scientiam salutarem, nihil eis sit curæ, quis peregrinus in vico sit, quis egeat pane, valeant opera misericordiæ, instent vni scientiæ. Non ergo dominus opus reprehendit, sed munus distinxit. sequitur enim, Maria optimam partem elegit, quæ non auferetur ab ea. non tu malam sed illa meliorem.* hæc Augustinus. Sed apertius etiã Gregorius sese huius sententiæ grauissimũ authorẽ exhibuit, cuius verba ea sunt in moraliũ sexto libro: *Per Mariam*, inquit, *quæ verba residens audiebat, contemplatiua vita exprimitur. Per Martham exterioribus obsequijs occupatam activa vita significatur. sed Marthæ cura non reprehenditur, Mariæ verò laudatur: quia magna sunt activæ vitæ merita, sed contemplativæ potiora.* Vtraque igitur vita, non modo doctis morum hominum sed Christi Dei iudicio probanda est & homine Christiano digna.

Luc. 10.

Aug. de verb. domini.

gna. Contemplatio tamen longe anteponitur actioni. Neque verò solũ probanda ea vita est, quæ in rebus agendis versatur, sed ad hominum naturalem societatem tuendam necessaria. & hic fortasse commodissimus, & germanus est intellectus verborum Christi dicentis, *porrò vnum est necessarium*. Nam cum duas inter se viuendi rationes compararet: vnũ id est earum alteram vitam, quæ rei gerendæ accommodatur, necessarium esse dicit, ad vitam degendam. Nam si vt Maria, item Martha rerum ad conuiuium necessariarũ omissa cura, nihil aliud, quã audiendo Christo, eiusque doctrinæ vacasset, quis famulis & ancillis non suppetentib. cibos coxisset? quis mensam instruxisset? quis cætera ad cœnam necessaria parasset, Christoque & apostolis recumbentibus ministrasset? Vt hęc igitur munia, quibus nobis tota rerum agendarum ratio significatur, necessaria sunt ad priuatos, & paucorum vsus: sic ad mortalium cœtus, hoc est ciuitates conseruandum, plurimos esse necesse est, qui reip. præsint: Reges, Consules, Prætores, Senatores, Aediles, & cæteros pro cuiusque reip. forma magistratus: adde bellorum, si exstiterint Imperatores, Legatos, Tribunos militũ, Centuriones, & reliquos præfectos. sed quanquam hæc vita honesta est, & maximè necessaria: illa tamen quam elegerat Maria, dum vacaret contemplationi perfectior est, & præstantior. Nam & artium ac disciplinarum, non vt quæque maximè necessaria est ad vitam degendam, sic habetur præstantior. isto enim modo pistorum, coquorum, textorum, sutorumque artes primum sibi locum iure necessitatis vendicarent. sed contrà sese res habet, & quanto minus doctrina quæque necessitatibus, aut commodis humanis seruit, tanto cæteris, doctissimorum hominum iudicio præstat. Prima enim philosophia, quæ eadem Theologia nuncupatur, idcirco habetur omnium scientiarum nobilissima, quoniam non in rebus necessarijs, aut vtilibus humano ge neri versatur, sed maius quiddam & sublimius spectat in cognitione veritatis, & contemplatione diuinarum rerum occupata. quapropter philosophus hanc esse nobilissimam scientiarum præfatus, *omnes igitur* (inquit) *sunt hac magis necessariæ, præstabilior verò nulla*. Cum ergo neutra viuendi ratio sit per leges Christianas interdicta, vtriusque præcepta: & à Christo in euangelio, & ab Apostolis tradita sunt in epistolis, partim necessaria, eademque sufficientia ad rectè & ex Christiana religione viuendum, hæc autem sunt decalogi præcepta, ad quæ naturæ leges omnes referuntur, & quibus vita ciuilis contenta est, partim commodissima ad vitam alteram perfectiorem degẽdam, ad quam Christus, & apostoli non verbis solum, sed multo etiam magis opere, ac exemplo nos adhortabantur. æius generis ea sunt, quæ tu Leopolde paulo antè ex euangelio, & Pauli epistolis obijciebas, de contumeliarum, & rapinarum tolerantia, & item de vniuersa substantia amittenda, & pauperibus largienda, de cœlibatu, de virginitate,

2 Metaphy.

quam

quam præceptorum vim, & discrimen, ne sine authore locuti esse videamur, Christus ipse nobis, vt est in Euangelio, apertissimè declarauit. Qui cum in monte sedens his potissimum, & talibus monitis discipulos ad se, deumq;, quatenus licet, imitandum, adhortatus esset, vt se doceret non leges dare, quibus prætermissis, rectè viuere non liceat: sed viam monstrare ad eam, de qua diximus, vitam perfectissimam, illud adiunxit, *estote ergo perfecti, sicut & pater vester cælestis perfectus est.* Matth.5. idemque rogatus à quodam, quid boni faciens, vitam æternam consequeretur, respondit, *si vis ad vitam ingredi, serua mandata.* Matth.19. rursus de præceptis inquirenti, & num quid noui decalogo adderet, addubitanti: illis connumeratis, *non homicidiũ facies, nõ adulteraberis, nõ facies furtũ, nõ falsum testimoniũ dices,* Ibid. *honora patrem tuum & matrem tuam*, præceptum charitatis adiecit, *Diliges proximum tuum, sicut teipsum, in quo sermone omnis lex* (vt Paulus ait) *impletur* & Ad Gal.5. *in quo omnia* (vt idem alibi ait) *instauratur.* Cum hæc ergo necessaria & in eis satis virium esse, ad æternam vitam obtinendam docuisset: *si vis autem* (inquit) *perfectus esse, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me.* Ad Rom.13. Potuitne Christus necessaria præcepta, quæ in decalogo continentur, apertius distinguere ab alijs, quæ quia non habent vim legis obligantis, sed exhortationis ad meliorem, perfectioremque vitam, idcirco consilia magis, quàm præcepta vulgo solent à Theologis nuncupari, late patentem præcepti notionem ad legis duntaxat intellectum angustius docendi causa reuocantibus, itaq; male merentem male accipere iustitiæ est, iniuriam non repugnanter ferre perfectionis. Nam percussus dextra maxilla idcirco iubetur à Christo sinistram præbere (teste Augustino) vt dum vicem non reddit malo, perfectus sit. Matth.5. Aug. vet. & noæst. q. 68. *quoniam reddere vicem, iustum est* inquit, *sed nõ plenũ. Si verò dissimulet ab iniuria, plena iustitia est, et abũdãs.* Vt igitur in pauca conferamus: quæ paulo latius, quo minus in re dubitationis relinqueretur explicuimus, vides vt bellum non modo non sit contra legem diuinam, cum à fonte iustitiæ (vt sæpe accidit) exoritur, sed authore Deo suscipiatur. quod enim duce fit, ac magistra natura, id authore Deo fieri satis (vt arbitror) est declaratum. Deus enim, vt prima causa est vniuersæ naturæ, sic ordinem viuendi à natura præscriptum semper, in primisque teneri, & obseruari vult: tantum abest, vt quicquam statuat naturæ legibus aduersum. Nullum est autem decretum nec iustius, nec quod natura magis velit esse ratum, quam vt primum sese, ac sua quisque: deinde socios, sociorumque libertatem & commoda tueatur. *Nam qui suorum*, vt Paulus ait, *curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior.* 1.Tim.5. ad quod præstandum & improborũ iniurias propulsandas, quæ bella suscipiuntur, hæc magistra natura, deoq; duce suscepta esse non putare, vide ne hominis esse videatur, abiecto, maximeque demisso animo, & prorsus in vi rerum cognoscenda caligantis.

Contra Manicheos.

Nam culpare bella propterea quòd quidam in eis immatura morte delentur, dum pacem quærunt, qui certè aliquando erant morituri, timidorum est, inquit Augustinus, *non religiosorum nocendi cupiditas, vlciscendi crudelitas, implacatus animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua sunt huiusmodi, hæc sunt* inquit, *quæ in bellis iure culpantur.* Ad quæ iure puniendâ aduersus violentias resistentium, siue Deo, siue aliquo legitimo imperio iubente, gerenda ipsa bella plerumq; à bonis suscipiuntur. vnde Gregorius in epistola ad milites Neapolitanos, *Summa,* inquit, *militiæ lam inter alia bona merita, hæc est, obedientiam reipublicæ vestris tribus exhibere, quid quid sibi viriliter imperatum fuerit obtemperare.* Ergo qua ratione Abrahamo, qui legibus naturæ viuebat, & Iudæis accepta lege fas iustumque fuit belligerare, eadem Christianis bellum gerere fas est. *Noli* (ait idem Augustinus) *existimare, neminem Deo placere posse, qui in armis bellicis ministrat, cùm hoc erat Sanctus Dauid, cui dominus tam magnum perhibuit testimonium, in his etiam plurimi illius temporis iusti, in his erat Sanctus ille Centurio, qui domino dixit, Non sum dignus vt intres sub tectum meum, pacem,* inquit, *habere voluntatis est, bellum autem esse debet necessitatis, vt liberet Deus à necessitate, & conseruet in pace.* subesse igitur debet iusta causa: quod ita demum fiet, si bello nihil aliud quæsitum fuerit, quàm pax, maxima ciuitatum, ac societatis humanæ conseruatrix, & in qua tuenda vita ciuilis, tota propemodum est occupata, nimirum in rep. rectè, ac sapienter instituta.

Ad Bonif.

Matth 8.

Explicantur rationes, quibus Leopoldus probare volebat omne bellũ esse fugiendum.

Matth 26.

Quòd verò in castigatione Petri iniuriam à Christo armis propulsare conantis argumentum esse putas, non licere Christianis aduersus impiorum violentiam armis se defendere, & vim vi repellere, videris mihi illum Euangelij locum, aut oblitus esse, aut non perlegisse. Castigato enim Petro, castigandi causa subiungitur, *an putas,* inquit, *quia non possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum: quomodo ergo implebuntur scripturæ, quia sic oportet fieri?* itaq; non legem in eo sanxit, omni naturæ repugnantem, ne liceat improborum iniuriam vi, si aliter non datur, propulsare: sed imprudentiam eius castigat, qui Christum putaret, inuitum ad necem trahi, à qua esset humanâ ope, qui angelis imperare poterat, eripiendus, & non potius sponte sua, vt prædictum erat prophetarum vaticinijs ex decreto trinitatis.

Tertull. ad Marcellinum Lib. 3.

Si enim Christiana disciplina, vt ait Augustinus, *omnia bella culparet, hoc potius militibus consilium salutis petentibus diceretur, vt abiicerent arma, atque militiæ omnino renuntiarent: nunc autem dictũ est eis à Baptista Ioanne, neminem concusseritis, neque calumniam feceritis, sufficiat vobis stipendium vestrum.* Nam quòd bellum tibi contra naturæ legem videri dicebas, propterea quòd nullæ bestiæ, cum sui generis animantibus bellum gerere videantur, primùm erras in eo, si putas nullum esse ius naturæ, quod non sit idem hominibus cum cæteris animantibus commune. Quanquam enim ius naturale id esse, quod natura docuit animalia cuncta, iure consultus definierit, est tamen ius alterum, quod quia rationis hominum generi, seu speciem ma-

uis ap

uis appellari,peculiariter tributæ vim & iudicium affectatur, idcirco ius naturæ humanæ ſcilicet, & idem ius gentium, de quo paulò antè differebamus nuncupatur.Deinde animalia cætera non protinus à bellis auerſa videri debent,ſi raro quæ ſunt in eodem genere, aut nũquam pugnant inter ſe.Habent enim pleraq; omnia ſuos hoſtes, ſed in ſpecie diuerſa . Non gerunt bellum tigres cum tigribus, at gerunt canes cum lupis,his pecori iniuriam & necem hoſtiliter molientibus, illis innata quadam amicitia,& quaſi iuſtitia depellentibus.Quid vaccę?quid equę & mulæ?quid ſues?vt cæteras taceam id genus animantes,nónne luporum ipſæ, aliorumq; maleficorum animalium cateruas adeſſe ſentientes,ſeſe duce natura, in orbem velut infeſtam aciem inſtruentes colligunt,& paratæ ad pugnam in excubijs nonnunquam pernoctant, & irruentibus hoſtibus validiſſimè repugnant,ſe ſuoſque fœtus, cornibus, dentibus,calcibus,prout quæque armata eſt à natura, quoad vires ſuppetunt,commiſſo certamine defendunt?Itaq; non ſolum ratio, ac prudentium hominum cõſenſus, moſq; coætaneus hominũ memoriæ,bello iniurias à ſe,& ijs qui ſuæ cuiuſq; curæ,fideiq; commiſſi ſunt, propulſare iuſtum natura eſſe docet,ſed etiam vis innata,quæ cęteras animantes ad ſe ſuaq; tuendũ,ac defendendum impellit.vt nõ incommodè homines iniuſtos cædibus & rapinis ſtatum reipub.perturbantes, pacem bonorum ſollicitantes,tanquam lupos eſſe dicas,& malefica animalia: ciuitates & populos,quaſi pecus & armenta: reges & principes, velut paſtores: præſidia militũ, ceu canes pecuarios. Quam ſimilitudinem priſcis etiam poëtis, & philoſophis placuiſſe in primis animaduerti. Homerus enim,qui ſolet pater omniũ doctrinarũ appellari, non aliter ferè principes vocat,quàm paſtores populorum: & in veteribus ſacrarum literarũ monumentis Eſaias,Hieremias,cęteriq; vates,ad eas res ſignificandas, vix alijs nominibus vtuntur. ſed quid profana,aut priſca teſtimonia commemoro?cum Euangelicam doctrinam,& Chriſtum ipſum authorem habeamus?qui ſe bonum paſtorem,homines, pro quibus animam poſuit,oues & gregem, fraudulentos porrò & nocentes, lupos rapaces paſſim appellat in Euangelio.vt igitur paſtoris eſt officium gregem prudenter paſcere,& cũ res poſcit,lupis, cæteriſq; feris inſidiantbus,aut officientibus pecori,ſeſe atq; canes opponere : ſic principis partes ſunt,non ſolùm ciuitatis otio conſulere, & populos ſuos in officio ſine aliorum iniuria æquabili iure continere,ſed etiã improborum hominum iniurijs,quæ ſæpe exiſtunt,vi & armis,ſi aliter nõ datur,reſiſtere:ſiue priuatim inter ciues legib. neglectis, ſiue publicè ab externis hoſtibus inferantur.Nam qui hoſtibus ingruentib.per ignauiam cedit,nec ſtrenuè manu coacta cunctis opibꝰ atq; viribus,vel cũ vitæ ſuæ diſcrimine repugnat,nec res iniuſtè ablatas repetit,pœnaſq; ſumit de ſontib.legitimas (hæc enim ferè sũt iuſtiſſimæ cauſæ belli gerẽdi)is non

Cauſſæ iuſti belli.

di)is non principis officio fungitur, sed populos suæ fidei cõmissos sceleratissimè prodens, simillimus est mercenario, quem Christus maximè damnat in Euangelio. *Nam mercenarius* (inquit) *qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit ac dispergit oues ego* (inquit) *sum pastor bonus, & animam meam pono pro ouibus meis.* Ioan. 10. Episcopus ergo, qui Christum optimum & summum pastorem, ac eius Apostolos, hac in parte poscente officio voluerit (vt velle debet) imitari, quoniam eius præfectura, & quasi regnum spiritale est, contra improborum peccata, & hæreticorum impietates sese primum: deinde suos quasi legatos, & centuriones telis Apostolicis armabit, innocentia, modestia, temperantia, sanctitate: vt exemplo, item egregia quadam doctrina, vt oratione possit crimina castigare, & praua dogmata redarguere. *Arma enim nostræ* (id est apostolicæ) *militiæ non carnalia sunt* (inquit Paulus) *sed potentia Deo ad destructionem munitionum, consilia destruentes, & omnem altitudinem extollentem se aduersus scientiam Dei, & in captiuitatẽ rediges omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes vlcisci omnem inobedientiam.* quæ arma si à pertinacibus negligentur, coercebit eos etiam vinculis, desperata porrò sanitate, vltima præsidia petet à legibus Ecclesiasticis, & ciuilibus, quibus iustissimè hæreticorum pertinacia vindicatur. quorum scelus tanto est reip. perniciosius & acrius vindicãdũ, quàm prædonum & grassatorum, quanto pietas & religio externis bonis antefertur. Princeps aũt, (quẽ maximè vellẽ nõ minus virtutib. quã honoribus & dignitate cæteros excellere) primũ dabit operã, vt ciues æquabili iure contineat, & secundum religionem, ciuilesq; leges; deinde turbulentos & flagitiosos meritis pœnis prosequetur, ne status reipub. detrimentum patiatur. Hunc enim quasi scopum, spectat doctrina ciuilis, vt ciuitas salua sit, ac dignitate & commodis augeatur. Deinde si qua vis ab hostibus in suam ciuitatem parabitur, aut inferetur, hanc vt sine armis depellat, omni ratione conabitur, sed si hostes nec honesti respectus retardauerit, nec iustæ dehortationes ac denuntiationes, quæ feciali Romanorum iure continebantur ab iniuria deterrebunt authore Deo ducéq; natura, coacta fortium virorum manu, sumptisque armis ab iniustorum hominum immanitate & maleficio libertatem asseret; commodisque suis & suæ ciuitatis, ac sociorum prospiciet (vtiliter enim vincitur is, teste Augustino, cui licentia iniquitatis eripitur) nec res ablatas armis repetere aut fontes punire, turpe aut religioni habendum esse putabit. non denique pigebit eum, Abrahamum virum iustum, & amicum Dei nuncupatum æmulari, qui legem naturæ secutus, multis sæculis ante scriptas leges Hebræorum, bellum aduersus quatuor reges exultantes victoria suscepit: & præda onustos fudit ad Damascũ & spoliauit. à quo bello redeunti benedixit Melchisedech' sacerdos Dei altissimi, eũdéq; Deo benedictũ appellauit, quippe cum

Ad tit. 1.

2. ad cor. 10.

In epist. ad Marcellinũ.

Gen. 14.

pe,cũ munere functꝰ eſſet,quod Deo ſciebat eſſe pergratũ.Qui ergo bella cupit à mentib.hominũ adolori,rẽ cupit optimam, &omniũ maxime humano generi ſalutarẽ,ſed tunc iubeat bonos,iuſtoſq́ue viros,arma in alios vſus vitæ humanæ neceſſarios cõflare, cũ iniuſtitiã & ſcelus penitus à facinoroſorũ animis extirpauerit.Nili.n.lupos ſuſtuleris &maleficã animalia,nũquã paſtori perſuadebis,ne vtatur præſidio canũ.Hoc.n. eſſe principis officiũ,& ciuilis vitæ rationi cõuenire,Chriſti euangelica verba declarant apertiſſimè,qui licet ipſe perfectiorẽ, ſpiritalẽq; vitam delegiſſet,& propterea rogatus,an rex eſſet,ſuum *regnum non eſſe huius mundi* reſpondiſſet,illud tamen adiecit,*ſi ex hoc mundo eſſet regnum meum, miniſtri mei vtiq; decertarent.*Niſi forte tam ſtupidi, & in rerum intelligentia tam plumbei ſumus, vt putemus à Chriſto damnata fuiſſe regna & principatus ciuiles,ab hominibus duce natura,vel à deo potius conſtitutos.*Non eſt enim poteſtas*, vt teſtificatur Paulus,*niſi à deo,& quæ ſunt, à deo ordinatæ ſunt*:at Chriſtus *deo*,quæ *dei,Cæſari*, hoc eſt regibus & principibus, *quæ Cæſaris ſunt*,reddi iuſſit.nec iuſſit tantum, ſed etiam tributum, ſtatere dato,pro ſe ſoluit atque Petro,quamuis ipſe liber eſſet,ac immunis. Ne ſi tribuere poſtulatus recuſaſſet, cæteris exemplo noceret : qui factum Chriſti (quem fas eſt quoad licet imitari) ſecuti nihilo fortaſſe magis ſibi, quàm ei pendendum eſſe tributum ſtulte exiſtimaſſent. Cur porrò principibus tributa penduntur ? Num vt mare prædonibus infeſtantibus aut dum hoſtes agros rapinis, & maleficio deuaſtant,ipſi deſides in vmbra fruantur voluptatibus, & otia pacis pereunte repub. ſupini & ignaui ſpecie religionis prætenta conſectentur? Iudebat igitur Paulus cum principem negaret ſine cauſa portare gladium,hoc eſt armatorum habere præſidia, quem tamen Dei miniſtrũ appellat, & vindicem iræ ad malorum conatus, non magis opinor intra quam extra ciuitatem reprimendos Nam *ideo* (ait) *tributa præſtatis, miniſtri enim Dei ſunt in hoc ipſum ſeruientes*.quibus cum nos parẽre, ipſorumq́ue dicto,tum ad Romanos tum etiam ad Titum ſcribens audientes eſſe præceperit:putabimuſne, qui nos ad omne officium principibus præſtandũ abhortatur,hunc operam militarem,ſæpe neceſſariam,& pro libertate patriç,pro liberis & vxoribus, pro aris demum & focis ſuſcipiendam excluſiſſe?aut aliter ſenſiſſe,quàm Petrum apoſtolorum principem, qui nos *ſubditos eſſe* iubet *omni creaturæ propter Deum, ſiue regi quaſi præcellenti,ſiue ducibus tanquam ab eo miſſis,ad vindictam malefactorum,laudem verò bonorum, quia ſic eſt voluntas Dei*?.

Ioan.18. *Ad Ro.13.* *Marci 12.* *Matth.22.* *N.B.* *Ad Ro.13.* *Ad Tit.3.* *1.Petr.2.*

Nec enim bellum iuſtum eſſe putatur, quod non ſit principũ aut magiſtratuum authoritate ſuſceptum,nec ſi quod fuerit cauſis neq; neceſſarijs,neque honeſtiſſimis,quales ſupra memorauimus quæſitum.Itaq; non ſine magno crimine bellum geri puto ab ijs, qui contra Chriſtia-

ros operam ſuam militarem locant principibus externis, cum quibus nullam habent ſocietatem: eoque magis, ſi de cauſæ ipſorum honeſtate (quod plerumque accidit) ambigatur. tales enim tantum abeſt, vt bellũ geriant pacem ſpectantes (qui animus adeſſe debet iuſte bellantibus) vt hinc exoſi cupiant etiam gentium diſſenſiones & turbas: quod eſt omnino contra virtutem, & religionem. Bello autem legitimè ſuſcepto ad gloriam fortitudinis aliquid, ad iuſtitiam (teſte Auguſtino) nihil intereſt, apertè pugnetur, an ex inſidijs. vt enim ait poeta, *dolus, an virtus, quis in hoſte requiratur*: quando id non modo ab optimis etiam viris omni memoria factitatum eſſe conſtat, cum approbatione gentium, ſed in ſacrarum literarum monumentis legimus, fuiſſe à Deo imperatum Ioſue bellum gerenti cum ciuitate Hai, vt inſidias tenderet oppidanis. Itaque licet hoſtes fallere, inſidiari, ſtratagematis circumuenire. loquor enim de his artificijs, quæ more hominum, ac iure gentium permittuntur, non de perfidia, & dolo malo. Nam fides data, etiam hoſtibus eſt ſeruanda, & pactis ac pollicitis ſtandum. Neque verò ſolum cum externis, legitimiſque hoſtibus iuſta bella gerere conceditur chriſtianis, ſed etiam cum ſcelere improborum hominum tyrannidem affectantium, aut aliud reipub. magnum malum vel perniciem molientium, bella ciuilia exiſtunt, optimi & religioſi ciuis eſt, ſumptis armis, ſi aliter non datur, impijs ſceleratorum ciuium conatibus obſiſtere. Inertis enim atq; adeo vix hominis eſſet, domeſtico malo reip. laboranti, non cunctis opibus ſubuenire, ſed cæteris de ſtatu rerum dimicantibus ſocordem eſſe & otio languere, cynico verulo concedentem, vt pluſquam ipſe pudoris habere videatur. Nam cum Philippus Macedonum rex Corinthum hoſtili manu appropinquare nũtiatus eſſet, & Corinthij oẽs pro periculi magnitudine commoti, alij arma pararent, alij collabentes muros reficerẽt, aut lapides reficientibus miniſtrarent, alij alijs rebus parandis incumberent ad propugnandum neceſſarijs, Diogenes traditur, cum illius opera nullus vteretur, dolium quod inhabitabat, cœpiſſe in Cranio vrbis eiuſdem nobili loco diligẽter ſurſũ deorſumq; volutare. interrogatus porrò, quæ cauſa eſſet illius inuſitati laboris, reſpondiſſe, ne cæteris operantibus ipſe ſolus otio torpere videretur. Neq; verò ſolum Diogenis hoc ridiculè factum nos poteſt officij ſeuerioris haud mediocriter admonere, ſed sũmi etiam viri & grauiſſimi Stoici Porcij Catonis, qui virtutẽ magiſtra natura ſtudioſe percoluit, conſiliũ, quo eſt vſus in bellis ciuilib⁹ Põpeianis, quid talibus reip. tẽporibus bonũ ciuẽ facere oporteat declarauit: qui cũ à principibũs factionũ multis in reb. cauſa reip. diſſentiret, & neutrius mentẽ plane probaret, bello tamen exorto non ſibi quieſcendũ exiſtimauit, ſed eas partes fouendũ, quæ plus iuſtitiæ atq; honeſtatis habere videbãtur, Bruto etiam dehortãte: ad quem extat prudentiſſimum de hac re Catonis reſponſum.

Aug in Ioſue q 10. Aen 2.

Ioſue. 8.

Summum

Summum Brute nefas ciuilia bella fatemur,
Sed quòd fata vocant, virtus secura sequetur, lib. 2

& cætera, quæ carmine vobis noto persecutus est Lucanus. Nec mirũ est Catonẽ integris viribus arma pro rep. contra impiorum conatus sumpsisse, cum Sestius ætate decrepita, cui alterum crus fuerat i. Macedonia mutilatũ, deferri se iusserit in castra Pompeiana, cui cæteris ridentibus Põpeius assurrexisse, occurrissequè traditur, magnũ testimoniũ & vtilissimum exemplum ratus, si viri ætate atq; viribus exhaustis secum pro libertate publica commune periculum subire cernerentur. Qua de re Solonẽ Athenienſiũ legislatorem cauisse refert Aristoteles, vt qui exorta seditione populari, & scissa in duas partes ciuitate, neutri se adiũxisset, hic bonis omnib. publicatis, mitteretur etiã in exilium: cuius legis hanc causam reddebat Fauorinus philosophus, vt bonorum virorum semper ad pacem spectantium authoritas, quæ initio non suffecisset, ad nascentem seditionem coercendam, valeret sedatis animis ad dirimendam. cum in consilijs capiendis multo magis credatur socijs de re communi consulentibus, quam alienis, quorum fides plerunq;, oratioq; suspecta est, sed huiusmodi leges & præcepta in eas potissimũ ciuitates cõueniũt quæ suis legibus viuunt, & populari aut optimatum consilio gubernantur. In regia verò rep. optimus & prudentissimus quisque principis authoritatem semper sequetur contra seditiosos populos, ac ciues potentiores & turbulentos. Reges enim ac principes si boni sunt, sũma pietate coli debent, quasi præexcellẽtes à deoq; missi, vt Petrus ait, *ad vindictam malorum, laudem verò bonorum* sin mali, omni patientia tolerari, nisi forte ipsorum peruersitas, & prauitas tanta sit, vt in apertam, ac indubitatam regni, aut religionis perniciem & euersionem spectet. tunc enim publica salus, & verus Dei cultus vnius hominis furori, ac impietati, præferri debet, potiorq; & sanctior haberi. *obedire enim oportet* (vt Petrus aiebat) *Deo magis, quàm hominibus*: cætera verò principum, ac regum peccata patienter ferenda sunt, & ad Dei iudicium reijcienda: cui placet interdum populos ob ipsorum crimina iniquitate principum affligi. *nulla est enim potestas nisi à Deo*, vt Paulus testatur, qui nos principibus obedire iubet. Petro apostolo discolis etiam dominis parere præcipiente, hoc est difficilibus & iniquis: cuius rei clarissimum habemus exemplum Dauidis, qui cum esset rex Hebræorum diuina authoritate designatus, tamen Saulem genti eidem præter legem diuinam, qua iam erat iure regni priuatus imperitantem, sibiq; infensum semper est regia veneratione prosecutus, tantũ abest vt vi, aut dolo tentauerit ipsum de regno deijcere: & potuit paruo negotio eundem cum speluncam, in qua ipse latebat, successisset, solum & securum adortus obtruncare. 1. Petr. 2. Act. apo. 5. Ad Ro 13. Ad Tit 3. 1. Petr. 2. 1. Reg. 24.

Nũ tibi videor Leopolde difficultates, quib. impediebaris, commode satis-

satis esse demolitus? an adhuc hæres in salebra, & supereſt etiam num, quod tibi velis expediri? longioremque orationem desideras: ad quorundam bellorum honestatem asserendam? LE. Ego verò Democrates profiteor, me oratione tua non mediocriter fuisse delectatum. habet enim tanquam neruos, nec sine lepore adhibet quasi tormenta quædam ad extorquendam veritatem. Itaque tibi prorsus assentior. iuste suscipi nonnulla bella, eademque à legibus Euangelicis non abhorrere: nisi si quid contra videtur Alfonso. AL. Mihi verò nunquam fuit dubitabile: quin multa bella iustissime, & Christianæ religioni conuenienter gererentur: non solùm ad repellendas iniurias, aut res ablatas repetendas sumendasque de sontibus pœnas, sed ad subiugandos impios, qui pacem nostram sollicitant, & Christianæ religionis hostes, qui pijs excidium, aut seruitutem moliuntur debellandos: qualia multa gessisse memorantur optimi, & in primis religiosi principes, Constantinus, & Theodosius Romanorum Imperatores, & cum alij multi reges Hispaniæ, tum in primis Fernandus, & Alfonsus: quorum alter bonus, alter sanctus ex argumento fuerunt cognominati. ac vt cæteros principes viros omittam, Rodericus Cidus, cuius nescio gloria bellica, an sanctimonia magis sit nostrarum historiarum monumentis nobilitata: quibus traditum est, his cum impijs Saracenis depugnationibus, multa etiam edita fuisse miracula, piam honestatem talium bellorum significantia. sed tu mihi Democrates, quæ nunquam dubitaueram, magnis rationibus confirmasti, vt Leopoldo bellum omne studiose (vt videri poterat) Christianis interdicenti, aut in hoc certe nimis scrupulose differenti satisfaceres, quod scire cupiebam de rebus primatim interuenientibus, quæ militarem viuendi rationem, à Christiana disciplina videntur excludere, nihil hactenus cum iam deambulando defessi simus explicasti. DEM. Quæstio hæc Alfonse, quam de consensu militiæ cum Christiana religione tuo rogatu differendam suscepimus, tam multiplex est, & varia, vt nec paucis verbis possit, nec vno colloquio definiri. Hodie igitur de bello, quæ pars primum erat expedienda, disputauimus, cras hic, aut in hortis pontificijs cætera, si videbitur & otium erit, persequemur.

DE MILITARIS DISCIPLINAE HONESTATE LIB. II.

POstera igitur die, quàm illa fuerant disputata, mane cum pontifex maximus, vt sæpe solebat, in eos hortos, quibus est nomen ab amœno conspectu, secessisset, primus omnium Democrates venit, vt quemadmodum pridie conuenerat, sermonem repeteret, cum pontifici de rebus bellicis nitutam, nec multo pòst Leopoldus adest. Alfonsus enim postremus omnium aduenit, simul vt valetudine nondum confirmata, vitaret matutinam

Digitized by Google

tutinam Vaticani aeris intemperiem, simul vt comitatum iuuaret Maij oratoris Cæsarei, quo interueniente Democratis cum pontifice colloquium est solutum. Cum igitur illi à turba recessissent, seque amicè de more consalutassent, breui primum de rebus nouis sermone coiiato, iam enim rumor increbescebat, pontificem, ac Cæsarem, colloquendi gratia Bononiam iterum conuenturos, missa, inquit Alfonsus, ista faciamus, redeamusq; ad hesternam disputationē, sedentes tamen (si videtur) in his, quæ opportuna adsunt, subsellijs, sic enim sermo facilius explicabitur & audietur cómodius, à me prætertim, cui nondum satis in pristinam valetudinem restituto obfuit nimia hesterni colloquij deābulatio: tuq; Democrates, qui heri Leopoldū pernicioso errore liberasti, ne graueris hodie tua sapientia, scrupulū mihi, quo subinde iam pridem sollicitor, eximere. DE. Sedeam' Alfonse, quoniam sic tibi commodum est, & omnino ad colloquēdum magis (vt ais) opportunum. sed quo tandem scrupulo te dicis sollicitari? AL. Virtus, & gloria militaris sæpe in reb. extra bellum publica authoritate susceptum incidentibus, non posse mihi videntur angustijs christianarū legum contineri. DE. Quæ te (malum) ratio, aut quis potius error detrusit in tam vanam persuasionē? AL. Lex Christiana iubet, iniurias patiētissimè ferre, & humanā gloriā pro nihilo ducere, militaris animis tunc maxime probari videtur, cum ne minimæ quidem contumeliæ patiens, inimicorū iniurias cōstantissime persequitur, ac mortem ignominiæ præferens, nullum recusat periculū, ne quam gloriæ, laudisue iacturā patiatur. Hęc mihi non videntur inter sese cohærerre, nec mihi solum, sed plerisque etiam alijs, vt video. Hoc est enim (nisi fallor) caput illius querelæ militaris, de qua hesterno sermone meministi, qua sollicitudine si meū animum explicueris, magnas tibi, immortalesq; habebo gratias, credo item & Leopoldo rem fore pergratā, qui mihi heri videbatur his quoq; reb. nonnihil cōmoueri. LE. Mihi verò gratius nihil posset contingere. DEM. Dabo equidem operam, vt uobis morem geram. Sed antequam ad argumenta per vos allata respondeo, vt via & ratione philosophemur, necessarium esse puto, aliqua de virtutibus eis differere, quibus potissimū miles prudentiū iudicio commendatur: vt his, contrarijsq; vitijs perspectis, quod sit officium boni militis, quid ab eo discrepet, intelligatur. Laus enim virtutis est, & quo efficitur res quæq; bona, id virtus à philosophis nuncupatur, in hominibus quidem suo nomine, in cæteris reb' per similitudinem, ac translationem. Nam bonus magnes dicitur, & bonus equus: cum hic bene currit, ille ferrum bene allicit, & hæ virtutes ipsorum appellantur. bene nanque sua virtute, vt tradidit Aristoteles, res quæque perficitur. Cum igitur bonum gubernatorem dicamus, si quis bene & ex arte dirigat nauigium, bonum patremfamilias, qui recte curam gerit rei familiaris, & cęteros eodem modo, quam demum virtutem ab eo postulabim', qui se

Arist. 1 Eth.

1 Ethi.

qui ſe velit & eſſe,& bonum militem appellari? AL. Homines prudentiſſimi,qui rei militaris præcepta literarũ monumentis tradidere,multa præcipiunt obſeruari in milite deligendo. Qua enim regione ortus quiſque ſit,intereſſe putant, temperatas cæteris omnibus auteferentes, quales eſſe aiunt,quæ quarto,& quinto climate continentur. Nã quæ ad ſeptentrionẽ propi⁹ accedunt,in his robuſtiores quidem animos,& magis intrepidos,ſed tardiora ingenia prouenire:ad meridem contrà intelligentia præſtantes homines ſed infirmiores animis ad ſubeunda pericula generari:ad medium aũt homines naſci,vtraque re quantũ ſatis eſt valentes:qui nec in cõſilijs capiendis intelligentia,nec in ſubeundis periculis animo deficiant: quorum alter ſine altero planè infirmus eſt ad bella gerenda. Præterea in corporis habitudine magna eſſe momenta conſcribunt.Nam ſtaturæ proceritatem,latitudinem pectoris,membrorum agilitatem plurimum ſpei dare,roboris & virtutis confirmãt. DE. Iſta Alfonſe ſigna ſunt hominis bellicis muneribus accõmodati,& quidem nec vana,nec contemnenda. Nam quæ ciuitates rerum potitæ ſunt, has ferè vti cælo temperato nemo ignorat vt Athenas,ac Lacedæmonem in Græcia:& in Italia Romam,quę omnium maxime longe lateq; terrarum imperium tenuit. Item quorum virorum bellica virtus maxime nobilitata eſt,horum plerique & procero corpore, & lato pectore fuiſſe traduntur.vt Homero authore, cũ alij proceres in bello Troiano, tum maxime Aeneas & Hector ex Troianis,ex Græcis Telamoni⁹ Aiax & Achilles:quales ex Romanorũ principibus Iulius Cæſar, & Traianus Latinis hiſtorijs fuiſſe memorantur. AL F. His ego addam nõ vetera,nec aliena, ſed meæ memoriæ meæque gentis exempla clariſſimorum virorum,qui bellis Italicis claruere Tales enim fuere Gonſalus Magnus,Iacobus Mendoza,Ioannes Vrbinas,ac vt cæteros taceam,Iacobus Garſias cognomento Paredes.cui ſi corporis & animi robori,par ingeniũ& mẽtis valetudo contigiſſet, nemo ſub Gonſalo Magno meruit ſtipendium (quanquam ex ea militia multi præſtantiſſimi viri velut ex equo Troiano prodierunt)qui iuſtius hominum conſenſu tali imperatori ſucceſſiſſet,nunc autem,vt audio,penè miles ſequitur Carolum Cæſarem, ab ipſo in militiam ex Hiſpania reuocatus, nec ſenex deſinit magna documenta vigentis adhuc virtutis, cum admiratione omnium exhibere. DE.Opportunè tu quidem,& merito tales tantoſq; & duces & milites in exemplũ attuliſti,poteras & ſummos viros ex Italis, gentibuſq; alijs cõmemorare,quorũ bellica virtus his quoq; & bellis & temporib. enituit.Sed quanquam tales regiones & viri aptiores eſſe putentur ad bella gerenda,tamen extra illam etiã,de qua loquimur,quæq; maxime probatur,locorũ tẽperaturã,populos eſſe certũ eſt,fortes ſimul,& in obeũdis adminiſtrandiſq; bellicis muneribus prudentes.Carthaginenſes enim tertio climate continentur.Aſſures & Cantabri ſexto:conſtat tamẽ,minus nego.

nus negotij fuiſſe Romanis in cætero orbe ſubiugando, quã in his populis pacãdis, quippe à quib. multa maximaq; damna retulerũt, iniquis ſubinde fœderib. adacti, ſæpe de ſumma rerum periclitãtes. & à Germanis videmus bella magno non ſolũ animo, ſed etiã conſilio geri. Nec ſecus de ſingulis hominibus cenſeo breuis ſtaturæ, multos & eſſe & fuiſſe præſtanti animi magnitudine, qualis Tydeus heroicis tẽporib. fuit, carmine quoq; Homerico celebratus. Et quoniam tibi exẽpla noſtrę memoriæ placẽt, Bartholomæus Albianus, Petrus Pacius, Vgo Moncada, & ne ſingulos memorem, Fernandus Aualus, Marchio Piſcarius, in quo duce præſtanti magnã nuper iacturam fecit exercitus Cæſarianus. Non enim tauri robur, aut elephantis ad obeũda facinora deſideratur, ſed virtute animi res praclaræ geruntur, adſint modo vires ingenuæ, quibus breuis ſtaturæ homines pleriq; non deſtituũtur. Loquor aũt de militarib⁹ muneribus, quæ manu & armis obeũtur, non de officio imperatoris, quod nullas interdũ vires corporis requirere, ne longi⁹ abieris, teſtis eſt hac ætate locupletiſſimus Antonius Leiua. quo duce tenui, ac nulla potius valetudine inclitas victorias in Ciſalpina Gallia propter animi eius, & conſilij magnitudinem, Hiſpanorum parua manus de multo maioribus copijs reportauit.

Cæterum aliud eſt de indole, & bellicoſi viri ſignis, quæ à regione, & corporis habitudine ſumuntur, aliud de virtute diſſerere, qua cenſetur bonus miles, quæ cum habitus quidem animi ſit, non in ſpe quadam poſita eſt, ſed ex multis ſtudioſis actionibus ingeneratur. Hanc ego quã demum eſſe putares interrogabam, tu de indicijs militaris animi reſpõ diſti. AL. De virtute nemo dubitat. Nam quem fortẽ, & magnanimum putant, hunc bonũ militẽ & dicere omnes, & ſentire ſolent. DE. Fortitudo igitur, & magnitudo animi eſt, qua bon⁹ miles efficitur. AL. Haud dubie. DE. Qui negat ergo, bonum militem poſſe Chriſtianorum legib. ſatisfacere, is fortitudinem, & magnitudinẽ animi à chriſtiana religione dicit abhorrere. AL. Mihi quidẽ ita videtur, ſed mallem te iſta cũ Leopoldo diſputare, ne ipſe vel inepte reſpondendo retardem orationem tuam, vel bona cauſa videar ob inſcitiã cecidiſſe. Age igitur Leopolde, iam tu pro vtroq; reſponde. nónne tibi ſic videtur? LEO. Qui poteſt nõ videri? cum priore dato, poſterius ſit neceſſe confiteri. DEM. O miſeram igitur conditionem Chriſtianorum, ſi quatenus religioni ſeruiunt, nullum eſt eis cum virtutibus commercium. LB. Commercium eſt vel maximũ cum iuſtitia, prudentia, liberalitate, continentia, & cæteris omnibus virtutibus, quæ homines inter ipſos beneuolentia quadam, & humanitate conciliant: fortitudinem verò, & magnitudinem animi, vt tumidiores ſcilicet, & intractabiliores virtutes refugiũt. DE. Qualia officia ducãtur à fortitudine, & magnanimitate poſtea (ſi videbitur) diſſeremus, nunc aũt poſitũ ſit, nec. n. arbitror inficiaberis, has & eſſe, & in

lib. 4. moralium virtutum numero à philosophis reponi, præsertim ab Aristotele, qui animi magnitudinem cæteris omnibus anteponit. L 8. Quid tũ
lib. 6. postea? hoc enim nemo est, qui inficias eat. D 8. Philosophorum consensus est, & idem christianorum, sic omnes virtutes esse inter se cõnexas, & consociatas, vt vna sublata, omnes tolli sit necesse, quam veterum philosophorum sententiam Hieronymus inprimis, & Augustinus principes theologorum confirmarunt. quorum alterius ea verba sunt in Esaię expositione: *Omnes* (inquit) *vt tutes sibi coherent, vt qui vna caret, omnibus careat:* alter in libro de Trinitate sic scriptum reliquit, *Virtutes* ait, *quæ sunt in animo humano, quamuis alio & alio modo singulæ intelligantur, nullo tamen modo separantur ab inuicem.* Qua ratione igitur Christianis nec fortibus esse licet nec magno animo, eadem cæteras virtutes negatas eis esse, oportet confiteri. L 8. Scimus Democrates „ ab eruditis sic solere de connexione virtutum pronunciari, nec tamen ea vox, quam vim habeat ignoramus. Nemo enim hoc sentit, non posse esse quenquam liberalem, vt non sit idem fortitudine præditus. Cum passim videre liceat quosdam multis benigne factis, virtutem quæ liberalitas dicitur, esse consecutos: quibus tamen citra ipsorum vllam culpam nunquam vsu venit, vt pericula subirent, quibus adeundis fortitudo ingeneratur. Quæ ratio eadem est in cæteris virtutibus. Non enim vel natura, vel nostra voluntate solum virtutes morum contingunt, sed assuetudine quadam officiorum ingignuntur. Cæterum quoniam qui rite, & ex præceptis philosophiæ ipsarum aliquam colit, hoc est propter honestatem, & vt rationi pareat recte præcipienti, huic persuasum, & insitum sit necesse est, nullo loco sibi ab officio esse discedendum, idcirco quas re nondũ nactus est, sed electione tãtum, ac voluntate præcepit, eas nihilo secius habere dicitur,
lib. 1. Aduersus Pela. participatione videlicet, vt Hieronymus ait, nõ propriętate. si quis enim non sic animatus est, vt quocunq; natura rectaq; ratio, virtutu, n optima magistra duxerit, eò sit haud inuitus secuturus, hic adumbratam quamdam virtutis imaginem ostentare potest, veram & expressam effigiem habere omnino nullam potest. Non enim honestatẽ is sequitur, & rationis præcepta, in cuius animo hæc non idem ponderis habent, & vbique paria momenta. Ad hũc igitur modũ philosophis placet indiscretas esse virtutes, & quoniam sunt in reb. agendis ratæ quædã sententiæ (græci axiomata dicunt) omnib. virtutibus communes, quæ ad fingendam vnã virtutem cognitæ, ad cæteras accommodantur eodem modo, continenturq; prudentia, sine qua nulla morũ virtus consistit, & quæ vna si adsit,
lib. 6. omnes simul adesse Aristoteles est author. At vnam virtutem non quidem omnibus suis numeris absolutam, sed tamen iam adultã per se posse consistere, cæteris adhuc in illis quasi seminibus residentibus negare, nec rationi congruit, & vsui manifestarum rerum aduersatur. Non igitur Christianus, si fortis, & magni animi officia negligit, vt præceptis

seruiæ

seruat religionis, protinus aliarum virtutum inops & expers videri debet.

D E. Rectè tu quidem Leopolde, philosophorum sententiam de connexione virtutum explicasti, sed vide ne forte eisdem etiam nunc angustijs vrgeamur. Cur enim Christianus cæteras virtutes colit? nónne propter honestatem ipsarum, ac vt imperio rectæ rationis obtemperet? L E. Non ob id tantum, sed multo etiam magis, vt Dei longè grauioribus præceptis obsequatur. Cuncta enim Christianorum officia in Deum debent quasi in summum bonum, atq; vltimum finem contendere. D E. An id proprium esse putas Christianæ doctrinæ, vt virtutes referat ad vltimum finem? quis hoc non facit philosophorum? quibus summa dissensio est de finibus bonorum & malorum, de his enim qui dissentiunt, eos in tota philosophia dissentire, idcirco necesse est, quoniam cũcta præcepta, omniaque officia debent extremum finem, quasi scopum intueri. Contrà verò quibus de summo bono conuenit, horum disciplina parum potest in tradendis officijs, hoc est morum præceptis discrepare. Quo fit, vt Christianorum præcepta, quæ mores attingunt, aut nihil, aut minimum differãt à dogmatis Peripateticorum, quemadmodum heri differebamus. Nam idem propemodum est vtriusque summum bonum, eadem proposita felicitas. vt enim Peripatetici, sic & Christiani felicitatem sibi in summæ virtutis vsu erga rem perfectissimam statuunt. summam autem virtutem, & rem perfectissimam intellectum, & Deum (vt nec esse est) interpretantur, vt in contemplatione Dei felicitatem esse positam, dogma sit vtriusque commune, nisi quod Peripatetici naturam ducem, eiusdemque tenue, ac subobscurum lumen sequentes, & confusam quandam, ac subobscuram huius rei cognitionem nacti vt solent *inuisibilia Dei à creatura mundi, per ea, quæ facta sunt intellecta conspici*, habebant, seque felices fore arbitrabantur, si modo Deũ sibi, vel in ænigmate, & quasi speculo videre, ac contemplari contigisset. Christiani autem beneficio religionis, ac summa præsentis Dei in humana forma benignitate, & oraculis edocti, clarissimoque lumine collustrati: quoniam in longè maiorem, clarioremq; notitiam rerum diuinarum prouecti sunt: in vitæ mortalis peregrinatione felicitatem nullam agnoscunt, exclamante Paulo: *si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus: miserabiliores sumus omnibus hominibus*, sed eos tantum felices, ac verè beatos & credunt & vocant, qui coràm præsentem Deum intuentur in patria, sic enim ipsi beatorum vitam alteram appellant, & ipsum vident sicuti est. Quãquam enim felicitatem illam, quam iustis, & sapientibus hominibus philosophi tribuunt, non aspernentur, & beatos appellent, quicunque virtutum aliarum muneribus funguntur, eos tamen non re felices putant, sed spe futuræ beatitudinis. *Beati mundo corde* dixit Christus, sed quomodo beati? *quoniam* inquit, *ipsi Deum videbunt: & beati pacifici, quoniam*

ad Rom. 1.

1. ad Cor. 15.

Matth. 5.

quoniam filij Dei vocabuntur. Vides quàm valde Peripateticorum ratio cum Christianorum doctrina in moribus dirigendis conueniat? Vtrisq; Deum contemplari summum bonum esse placet, vtrique virtutis via ad felicitatem gradiuntur. Quibus illud itidem est commune, vt non solum virtutes, sed omnia facta & cogitata, res denique omnes, quæ in actionem humanam cadunt, ad extremum finem referri dicant oporte-
1. *ad Cor.* 10. re. Nam vt clamat Paulus, *Sive manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis,*
1. & 10. *Eth.* *omnia in gloriam Dei facite.* sic Aristoteles, *Omnia*, inquit, *sunt propter felicitatem appetenda* quod cum ita sit, aliqua nimirum esse debet prærogatiua virtutum, præter vltimi finis respectum: aliquid insigne, quo præstent, & à cæteris humanis actionibus discernantur: de quo nisi conuenerit inter nos, de militaribus virtutibus, & ipsarum cum alijs conuenientia, vel dissensione disputâtes, in incerto necesse est vagetur oratio nostra, nec de his licebit nobis quidquam certi definire. L E. Cõsilium laudo, & hoc in primis statuendum censeo. D E. Respõde igitur ad interrogata, sublato finis vltimi respectu, qui communis est (vt docuim') cunctis actionibus humanis, quid tandem est pręcipuũ in virtutib. quo
Eth. 1. à cæteris reb. discernãtur? An quia (quemadmodum idẽ Aristoteles testatur) etiam si nihil esset præterea, quo virtutes referrentur, ipsæ tamẽ per se, propter sui imq; honestatẽ essent expetendæ? L E. Sic videtur. D E. Ratio igitur interna colendi expetendiq; virtutes posita est in ipsarum honestate, qua sublata, perit virtutis & nomen & natura. L E. Meo quidem iudicio. D E. Qui honestatem ergo conténit in vna neglecto rectæ rationis imperio, à quo viro studioso nunquam est discedendum, is eãdem in cæteris virtutibus nónne videbitur eodẽ modo aspernaturus? L E. Videbitur omnino. D E. At Christianus, si te audiet, in fortitudine, ac animi magnitudine honestatem spernet: per te igitur eadẽ ratione aspernabitur in omnibus. ita fraudatus vna cunctis virtutibus spoliabitur. si enim cui insitum est, honestatẽ vbiq; sequi, & imperio parere rectæ rationis, is omnes virtutes habere putatur: qui honestatem vno in loco, ac propterea vbiq; negligit, & rectæ rationis imperiũ, in hoc quis tandem locus potest virtuti cuipiam esse relictus? Nisi fortè tam cæci sumus, & pertinaces, vt non simus recusaturi, quo minus cum fortitudine magnitudinem quoq; animi, quæ summa maximaq; officia in omni virtute persequitur, longè à virtutum choro submoueamus, reclamantibus non modo philosophis, sed theologis etiam religiosissimis: quorum nemo est hactenus repertus, qui has vel esse virtutes inficiaretur, vel à Christianorum consortio submoueret. scilicet quia nemo ignorat, complures hoc nomine in sacris literis commendari. *Scribo*, inquit
1. *Ioan.* 2. Ioannes, *vobis adolescentes, quoniam fortes estis* & Paulus, *Per fidem* ait, *fortes facti sunt in bello.* & ne singulos persequar, de Stephano legimus in actis Apostolorum, quòd *plenus gratia & fortitudine faciebat prodigia & signa magna in populo.*
Ad Hebr. 2. *Cap.* 6.

populo LE. Non ego Democrates fortitudinem ac magnanimitatem virtutes esse nego, neque quod eas dixerim à Christianis institutis abhorrere, velim sic mea verba interpreteris, quasi nullam nobis societatem cum illis virtutibus relinquam, non illuc valet oratio mea, sed vt intelligatur alia ratione fortes, & magnanimos à Christianis, alia cæteris gentib. ac philosophis & probari, & definiri. *Iustorum*, inquit Gregori⁹, *fortitudo est, carnem vincere, proprijs voluptatibus contraire, delectationem vitæ præsentis extinguere* philosophi virtutem hanc in bellicis maximè periculis cerni atq; versari docent, nec secus de magnitudine animi, quæ appetitum honoris & gloriæ moderatur, videntur mihi dissentire. philosophi enim de honore & gloria differunt, quæ ab hominibus contingit: Christianis *gloriari* non licet, *nisi in cruce domini nostri Iesu Christi*. Nam *qui gloriatur* (idem Paulus ait) *in domino glorietur*, à quo *gloria, & honor, & pax omni operanti bonum* citra delectum personarum. 6. Moral. Ad Gal. 6. 1. ad Cor. 1. Ad Rom. 2.

Non igitur probo istam rationem disputandi, vt cum agitur de legibus ac institutis Christianis, & quæstio est sacrarum literarum testimonijs dijudicanda. tu locum vrgeas decretis philosophorum, Aristotelis præsertim, tanquam Pauli nomen inculcando. Cui philosopho tantum tribuis in omni sermone, vt dicta eius nō hominis cuiusdam decreta esse, sed Dei alicuius oracula, cui refragari nefas sit, statuere videaris: & quod maximè indignum est homine Christiano, præcepta quoque religionis nostræ conaris ad Aristotelis normam dirigere: cuius tamen doctrinam constat cum plerisque articulorum, quibus quasi fundamentis nostra fides religioque nititur, pugnare. Hoc est illud, quod multi iam ferre non possunt in Aquinate Thoma, viro alioquin egregiæ doctrinæ & sanctitatis, qui Christianum vbique nititur Aristotelem efficere, Christianas leges Peripateticorum dogmatis confirmans, præter morē & sententiam veterum theologorum: ex quibus Hieronymus clamanti cuidam, ignoras hanc philosophorum esse sententiam? respōdit: *sed non apostolorum. Neq; enim* (inquit) *mihi curæ est quid Aristoteles, sed quid Paulus docuit.* & alio in loco, pulchrè philosophos à quibusdam Patriarchas hæreticorum appellatos asseuerat, qui Ecclesiæ puritatem peruersa doctrina maculauerint. Sed quid ego Hieronymi sententiam dictaque memoro? cum Paulus ipse nos hortetur moneatque, ne temerè philosophorum decretis assentiamus: *videte* inquit, *ne quis vos decipiat per philosophiam, & inanem fallaciam*: & Esaias clamet, *perdam sapientiam sapientum, & prudentiam prudentium reprobabo*. Vnde idem Paulus *sapientia* (inquit) *huius mundi, stultitia est apud Deum*: quod est haud dubiè de philosophis dictum: *qui dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt*. In dial. contra Pelag. 1. Ad Ephesios epist. 10 Ad Col. 2. Esa. 29. 1. ad Cor. 3. Rom. 1.

DE. Inuitus facio, vt à quæstione initio nobis proposita digrediar: sed quoniam tu me quasi de via ad impedita diuerticula detrudis, quæ nisi expedian-

expediantur, difficillima sit futura ratio de virtutib. disputandi, reiecta per te philosophorum authoritate: quid hac in parte verissimum esse putem: iam paucis explicabo. Pronunciata illa Leopolde, quæ articulos fidei propterea nuncupamus, quòd his velut artubus fidei Catholicæ membra distincta, in corpus vnum constringantur, non modo sensum nostrum excedunt, sed captum etiam, & intelligentiam humanę mentis. Quo factum est, vt neque indagari potuerint cuiusquam hominis ingenio, nec humano intellectu inuestigari, ad summam nulla ratione alia, in aliquam mortalium notitiam, quam diuinis oraculis peruenire. Quamobrem qui quorundam articulorum vt altissimam, sic mortalib. inaccessam, & soli Deo exploratam veritatem, volunt ratione naturali metiri, ac ipsorum mysteria, ad dogmata philosophorum reuocare, horum stulta sapientia est, & prudentia non probanda: hanc philosophiã Hieronymus contemnit, hanc damnat vbique Paulus, hanc vocat huius mundi sapientiam, stultam videlicet, & veritatis inanem. In his enim rebus, quæ rationem naturalem excedunt, non est liberè cæca mentis agitatione vagandum, sed intellectum oportet *in captiuitatem redigere in obsequium Christi* eius doctrinę, & sacrarum literarum testimonijs, quemadmodum cæteris in rebus fidem adhibentes, sic in his etiam incunctãter, ad quas intenta acies ingenij nostri caligat, quæque normam excludunt humanarum doctrinarum. Cum verò de moribus agitur, deq; virtutibus, & contrarijs rebus disseritur, prima est scripturæ sacræ, proxima tamen philosophorum authoritas, non quidem omnium, sed maximè probatorum: quales Platonici sunt, & Peripatetici, qui summum bonum virtutis actione metiuntur. Licet Augustinus Platonem cæteris omnibus anteponat, quia non solùm rectè sentit de bonorum & malorum finibus, sed etiam mundo tribuit initium, à quo asserit ipsum Aristoteles, & humanos animos ab interitu, & mortalitate fortiter & perspicuè vendicat, in quo ille alter balbutire nutasseque videtur, modo huc, modo illuc inclinans, prout rationibus à sensu ductis impellebatur, sed quanquam Platonem idem Augustinus verissimè tradat proximè omnium philosophorum ad Christianos accedere propter aliqua, quæ non tam ratione naturali inuestigasse, quam in Aegyptiaca peregrinatione ex sacris Hebræorum libris sumpsisse creditur, tamen posteriores tum philosophi, tum theologi, vt suprà testatus sum, nõ dubitauere principatum Aristoteli in omni philosophia dare, siue quæratur de natura earum rerum, quarum cognitio parari potest ratione naturali, siue de moribus, & recte viuendi præceptis disseratur: cum propter diuinum eius ingenium, & incredibilem doctrinam mirabili solertia ab eo multis libris explicatam, tum vel maximè quoniam Socrates & Plato, qui poterant in contentionem venire, nihil tam certum esse rati, quod non posset in diuersum paribus penè rationum momentis inclinari,

2. ad Cor. 10.

In li. de vtil.

De ciuit. Dei lib. 8 c. 9.

nari, omnia propemodum in medio reliquere, in vtramque partem disputantes. Aristoteles autem vt arbiter honorarius à natura datus, tam scienter diremit priorum philosophorum controuersias, tamque prudenter statuit de vi rerum naturalium, & bene ac beate viuendi ratione, vt eius dicta, non præcepta philosophi, sed naturæ leges, atque decreta rectæ rationis esse, doctorum fere consensu videantur.

Neque enim alios video (pace tua Leopolde dixerim) nimiæ vt ipsi garriunt, authoritati philosophi huius obmurmurare, nisi eos, quibus ille paulo notior est, quam Empedocles, aut Anaxagoras, quos olim fuisse nobiles philosophos audierunt. Quales sunt hoc tempore impietatis Lutharanæ magistri, qui omnis philosophiæ, ac theologiæ reconditoris expertes, inani quadam garrulitate, quam solam græcarum latinarumq; literarũ studio sunt consecuti, intumescentes de maximis viris, quos vix de facie (vt dicitur) nouerunt: stultè & arrogãtissimè iudicant: Aristotelem vt profanum & ab omni parte religionis auersum reijcientes, & cum alios scholasticos theologos damnãtes, vt valde Peripateticos, tum in primis Thomã Aquinatẽ: cui (me iudice) si rerum diuinarum & humanarum scientiæ par facultas orationis contigisset ad ea disponenda & illustranda, quæ summo ingenio & incredibili doctrina fuerat consecutus: erat fortasse aliquis ex veterib. Theologis, qui cũ ipso conferri posset: quem aũt anteferremus eidẽ. haberemus certè neminẽ. Quoniam igitur isti nugari paulo ornatius didicere, idcirco his neglectis, veteribus illis Hieronymo & Augustino, aut ex græcis Origeni vel Clementi se similes esse, ac (si placet Deo) pares etiam videri volunt: quos non modo eloquentia, & altissima cognitione præstitisse constat sacrarũ literarum, sed etiã in studio philosophiæ multũ ætatis consumpsisse. Quis enim, qui modo præstans illud Augustini opus legerit de ciuitate Dei, potest ipsum Platonis fuisse studiosissimum ignorare? Nam Hieronymum (quem tu mihi paulo ante obijciebas) cũ alijs philosophis græcè & latinè multã operã præbuisse, tum in primis Aristoteli, & eius græcè enarratori Alexandro, non solũ Rufinus Aquilegiensis testatur, sed ipse quoq; de se non vno loco profitetur: nec illud tacet, se Aristotelicos Alexandri cõmentarios è græco in latinũ vertisse, nisi vertere dicit frequẽter lectitare. Quid, vt ad Græcos trãseam Aristidẽ, quid Iustinum Christianos philosophos cõmemorẽ? quorũ ille Adriano principi apologeticũ pro Christianis librũ misit, sententijs philosophorũ conflatũ, hic Antonino Pio doctissimũ contra gentes volumen ex media philosophia deprõptũ. Nã Clementẽ presbyterũ Ecclesiæ Alexandrinę omniũ, vt Hieronymus testatur, eruditissimũ multos variosq; libros cõscripsisse certũ est, altissima doctrina refertos, quam hauserat magna ex parte ex fontibus philosophorum. Quem æmulatus Origenes

Epist. 43.

Ad magnum oratorem vrbis Romæ.

Origenes eius auditor, decem ſtromatum ſcripſit libros omnem religionis noſtræ doctrinam dogmatis philoſophorum confirmans. Non igitur recentiorum Theologorum (quos ſcholaſticos appellant) inuentum eſt, decretis vti philoſophorum: idem veteres ſumma authoritate & grauitate viri factitarunt, non modo ad Chriſtianorũ mores inſtituendos (in quo vel plurimum valet quid naturæ aptum ſit, quid diuerſũ dignoſcere) ſed etiã dum aliqua tractarent, quæ pertinerent ad fundamẽta Chriſtianæ fidei, & poſſent ex parte ingenijs hominum, & natura duce inueſtigari: vt de natura Dei, de virtute eius & ſimplicitate, de infinita tum poteſtate tum etiam ſciẽtia, de rerum omnium ſupernarũ & infernarũ procuratione atq; iuſtitia, & ſiquid aliud de Deo per ea quæ facta ſũt cõſpicit humanus intellectus, cui ſic indagãti *ſempiterna* quoq; *Dei virtus & diuinitas* (vt Paulus teſtatur) innoteſcit. Sed quoniam infinito rerum diuinarũ ſplendore perſtringitur, caligatq; acies humanæ mentis, non ſecus ac veſpertilionum oculi (vt ait Ariſtoteles) ad lumen ſolis, idcirco hac in parte ponderis haud multum habet authoritas philoſophorum. Nec admodũ ea vtendum eſt Chriſtianis, præterquã in eos qui ſibi familiarium & probatorum hominum teſtimonijs adducendi ſunt, vt ex quibuſdam vel demõſtratis, vel perſuaſis rebus, cæteris (quarum eſt fides difficilior) aſſentiri paulatim aſſueſcant. Cum autẽ de moribus agitur, quos ita demum optimè inſtitui ac honeſtiſsimè putamus, ſi ad naturæ regulã adformentur, tunc prudentium & doctiſsimorum virorum, quos philoſophos appellamus, authoritas non modo aſpernanda non eſt, ſed plurimum debet habere ponderis ad controuerſias, quę incidunt de virtutibus & vitijs dijudicandas. Philoſophi enim munus id maximè proprium eſt, quid adſciſcat natura, quid vitiſsim aſpernetur commodè ac ſcienter explicare. In quo præſtando quoniam doctorum hominum conſenſu primæ (vt video) Ariſtoteli ſuo iure referuntur, cum huius nomen vſurpo, non id debes Leopolde vel ſuſpectũ habere, vel inuidioſum, ſed putare potius, tunc me quaſi naturę legem, cuius ille optimus fuit interpres allegare.

Ad Rom. 1.

Metaphyſ. 2.

L E. Scitè tu quidem, & percommodè rem inter Chriſtianos & philoſophos cõpoſuiſſe in vniuerſum videri poteras, cæterũ ſermones de toto genere habitos veros non putat idem tuus Ariſtoteles, niſi cõgruant in partibus, & ſingulis rebus accommodentur. Redeamus igitur vnde digreſſi ſumus, & iam doce, ſi potes, de fortitudine, cuius pars à quibuſdã magnanimitas eſſe dicitur, Chriſtianos ipſam ſuo quodammodo definientes, à philoſophis non diſſentire. D E. Tergiuerſari iſtud quidẽ eſt, non cauſam ratione defendere. Cæterùm res eſt in expedito. Non enim quærimus de fortitudinis, ac magnanimitatis definitione, quã qui aliã afferunt, hos aliã quoq; rem ſentire neceſſe eſt, cum rei vnius vna

In lib. de motu animaliũ.

duntaxat

duntaxat ſit definitio. Sed de habitu animi, qui timores & audacias in periculis præſertim capitalibus ratione moderatur, qui cum ſit perſpicuè virtus, vt indicat virtutis definitio, ſi à Chriſtianis inſtitutis abhorrere ſtatuatur, quæ ratio hanc excludit à Chriſtianorum conſuetudine, eadem ſi quid ſuperiore diſputatione confectum eſt, cęteras omnes virtutes ſubmouebit: eodemq; modo de magnitudine animi iudico, quæ temperat magnorum honorum appetentias. Erras igitur, & quidē toto (vt dicitur) cęlo Leopolde, ſi putas, Chriſtianam philoſophiam has virtutes repudiare, vel in iplarum definitionibus à peripateticis diſsidere Chriſtianos, qui in ſanctis martyribus præter virtutes theologicas dictas, nil ęque vel admirantur vel laudant ac fortitudinem, & ingens inuictiſſimorum animorum robur: qui ne à fidei veritate, & pio religionis cultu diſcederent, cruciatus ac mortem ſubire nec metuerunt nec recuſarunt. vnde martyres cum ab alijs tum in primis à ſanctiſsimis, doctiſſimiſq; viris Maximo & Cypriano milites fortiſsimi nuncupantur. Nam quod Gregorius ait: *fortitudinem eſſe carnem vincere, ac proprijs voluptatibus obſiſtere, & extinguere huius vitæ delectationem*, abuſus in eo eſt fortitudinis vocabulo. Animi enim conſtantiam, quæ latiſsimè patet, ſerpitque ad omne genus officij, alieno nomine fortitudinem appellauit. propterea quòd ex omnibus virtutibus firmitas animi in hac potiſſimum eluceſcat. Quod mihi videtur Gregorius, ne nouum inuētum eſſe putes, vt pleraque alia in quæſtione morum à Cicerone mutuatus. Cuius ea verba ſunt in primo de officijs volumine: *Omnino fortis animus & magnus, duabus rebus maxime cernitur: quarum vna in rerum externarum deſpicientia ponitur, cum perſuaſum ſit, nihil homini niſi quod honeſtum decorumq; ſit, aut optare, aut expetere oportere: nulli neque homini, neque perturbationi, neque fortunæ ſuccumbere.* Quam deinde partem ita perſequitur Cicero, vt eum dicas non de vna quadam parte, ſed de toto genere virtutis diſſerere.

Ethicæ 2

¶ Nam quod pertinet ad gloriā humanā, de cuius deſpicientia Chriſtiani multa præcipiunt, ſi rem altius & diligentius inſpicias, eadē profecto reperias, aut quam minimum diſcrepātia pręcepta philoſophorū, cum de magnitudine animi diſſerunt, quæ appetitum gloriæ, ac honorum moderatur. Nefas enim puto, eo nomine Chriſtianorum diſciplinam infamare, vt quicquam in moribus natura honeſtum, iuſtumq; viderit aliorum hominum ſolertia, quod ipſi non perſpiciant, aut perſpectum per ſtultitiam, aut ſuperſtitionem repellant. Maneat igitur, conſtitutumq; ſit, theologis etiam conſentientib. Chriſtianos in tractandis morū virtutibus, & vitijs, quæ ratione naturali dijudicantur, à Peripateticis non diſſidere, crimen vtriſque exiſtimantibus in vita, ab ſtatu naturæ rectaque ratione diſcedere. L E. Sit ita ſanè, & iā ad reliqua pergamus. A L. Audite vero Democrates, & Leopolde, ego ſi me hodier-

na disputatione vestra delectatum esse negem, sanè mentiar: nam de natura virtutum, deq; ipsarum & consociatione & distinctione, tũ de summo bono, ac philosophorum autoritate, & Aristotelis præstantia, deq; Peripateticorum cũ Christianis in morum virtutumq; doctrina cõuenientia, multa scite, vt mihi videntur, & copiosè sunt à vobis disputata. Sed quod mihi à vobis expediri maximè cupiebam, id hactenus penè intactum reliquistis, quomodo inuicta vis animi, quocunq; nomine virtutis licet eam appellare, quæ in milite probatur. cum iniurias constantissimè persequitur, aut gloriam bellicam auidissimè consectatur, à Christiana religione non dissentiat, hac enim virtute per religionem Christianã repudiata, efficitur planè, vt bonꝰ miles esse nemo possit, & idõ bonus Christianus, quod erat caput institutæ disputationis, & proinde vobis tã longè producto sermone non negligẽdum. D E. Quasi verò quæ hactenus dicta sunt, ad hanc rem non maximè pertineant, cum declaratum sit, multisq; rationibus effectum, nullam esse omnino virtutem, quam religio Christiana non amplectatur. Sic igitur existimare debes Alfonse, nihil neque in re militari, neque in aliqua vitæ parte, à Christiana doctrina repudiari, quod virtutis nomine censeatur, nihil quod non sit etiam philosophorum, non modo religiosorum iudicio vitiosum.

¶ A L. Iniuriam igitur persequi, & hostes pertinaciter vlcisci, auidiusq; gloriam appetere vitiosum putas? D E. Ego verò certũ habeo, sic enim iudicant viri sapientes. A L. At non viri fortes, quorum famæ & gloriæ prima est, & maxima cura. Quis enim mediocris miles iniuria paulo grauiore lacessitus, non vitam putat sibi esse peracerbam, quamdiu nõ datur inimicum pœnis meritis vlcisci? Itaq; multos videas, desperata vendictæ tutioris occasione, vel iræ ac moræ impatientes, ad certamen singulare suum quemque inimicum prouocare, vt eo vel sublato, vel impulso ad deditionem, gloria deleant ignominiam: aut si fortuna tulerit, fortiter occumbendo doceant, sese turpitudini ac dedecori longe mortem anteferre. Nec alios videas ore pleniore à plerisque omnibus laudari, quàm qui inimicorum superbam petulantiam ad hunc modum repressérunt: quod vtique non fieret, si iniurias aut inimicos vlcisci haberetur vitiosum. D E. Si sic statuis Alfonse, nunquàm hominum vitijs approbationes, & plausus imperitæ multitudinis, sed virtutibus semper excitari, legem inducis, in vitam mortalium omni peste, mihi crede perniciosiorem. Quod enim venenũ vel ad veritatis splendorem obfuscandum, vel ad deturpandam morum honestatem tetrius excogitari possit, quam si fuerit hominibus persuasum, vt spreto iudicio sapientium prauas stultorum opiniones, & vulgi errores consectentur? A L. Non ego vel opificum sententiæ, vel agricolarum iudicio stãdum esse dico, cum de virtute militari disputatur, sed de fortitudine &

titudine & magnitudine animi fortes viros, & magnanimos optime iudicare certum habeo. D E. Recte tu quidē existimas, modo virtutes has à prudentia ne disiungas, quæ omnium virtutum est quasi magistra. Sed tu quos tandem fortes viros, & magnanimos appellas? A L. Haud equidem eos, qui ætatem in ocio, & vmbra transegerunt, quique tubam nūquàm, nisi in ludorum spectaculis audierunt. D E. Philosophos mihi videris à fortium virorum consortio seiungere. A L. Non eos tantum, sed omnes etiam alios philosophorum similes, quibus nunquam, aut vix accidit hostē videre, aut in castris pernoctare. Non enim sine causa dictum Annibalis celebratur, qui vt est apud M. Tullium, cum Phormionem philosophum aliquot horas Ephesi de imperatoris officio, deque omni re militari ambitiose cum cæterorum admiratione differentem audisset, quæsitūq; fuisset ab eo, quidnā ipse de illo philosopho iudicaret, respondisse fertur, *multos se deliros senes sæpe vidisse, sed qui magis, quā Phormio deliraret, vidisse neminē.* Non tulit videlicet Annibal arrogantiā vetuli philosophi, qui cū castra ipse nunquā vidisset, tanto imperatori sustineret, de re militari præcepta dare. D E. Te igitur authore milites duntaxat fortes, & magnanimos viros appellabimus? & eos putabim⁹ optime omnium de his virtutibus iudicare? A L. Mihi quidem sic prorsus videtur. D E. Qui vero rebus vrbanis obeundis robustum animum præstiterint, & tum publicas, tum etiam priuatas importunorum ciuium iniurias constanter repulerint, & Reipub. præsidentes impotentium audaciam nullo timore retardati cohibuerint, ne hos quidem per te nobis licebit fortes viros appellare? A L. Ego vero tales, tantosque viros fortes & magnanimos esse dico, & in numerum militum reponendos. Neque enim abhorret à militia, turbulentorum ciuium conatibus etiam sine armis obsistere, & nocentiū crimina meritis legitimisque pœnis vindicare. D E. Quid philosophos? si qui virtutes has non solum scholis, & meditatione, sed rebus publicis administrandis, & bellicis muneribus obeundis coluere, qualis fuisse memoratur apud Athenienses Socrates in primis, à quo velut fonte doctrina morum emanauit, & Timotheus Isocratis discipulus. Ex Romanis P. Africanus, L. Lucullus, & qui libros etiam de philosophia scripserunt Varro, Cicero, Brutus, & plerique alij, hos inquam metuemus propterea quòd fuerint philosophi, fortibus viris aggregare? aut in causa fortitudinis, tanquam ineptos iudices reijciemus? iudicioque stabimus turbæ militaris quæ magna ex parte robustis quidem & ad pugnandum manu accommodatis, temerarijs tamen & hebetibus hominibus consistit? An hoc ponderis & autoritatis plus habere debet talium philosophorum sententia, quòd ad rerum vsum, obseruandi diligentiam ingenij perspicacitatem, & doctrinæ cognitionem adhibuerunt? vt robustus agricola melius & fodiet, & arabit, quā vir consularis, aut senatorius delicatus: prudentius tamen de agricultu-

de orat. lib. 2

ra & singulis eius partibus edisserent, certioraq; præcepta dabunt Marcus Cato, Plinius secundus, vel Columella, & his ætate superior Theophrastus, qui hanc philosophiæ partem coluere, & elegantissimis libris sũt complexi, quàm quiuis rusticus arator, cuius pedes & manus colendo terram diuturnis laboribus obcalluerint.

¶ Vt enim cæteræ disciplinæ prudentium & ingeniosorum hominum diligenti variarum rerum obseruatione factæ sunt, non aliter debes hominibus existimare morum philosophiam contigisse. Ars enim bene dicendi, quæ faculeas oratoria nominatur, ex multorum orationibus collecta est, qui natura fuerunt eloquentes, nemo enim tanta ingenij felicitate donatus est à natura, vt cum multa recte diceret, non interdum in aliquod orationis vicium laberetur, sed multorum præstantibus ingenijs collatis, quæ magna ex parte natura ducuntur ad potiora facile fuit prudentibus hominibus virtutes sermonis atque vicia dijudicare. nec secus tum de virtutum aliarum, tum de fortitudinis & magnitudinis animi præceptis accidisse putare conuenit. Non enim quidquid vn⁹, aut alter vir fortis, & magnanimus factitauerit, id pro lege & quasi regula habendum est, vt recte de his virtutibus statuatur, [*nam vitijs nemo sine nascitur,*] vt inquit poeta. cæterum ex multorum talium virorum factis & consilijs eadem ratione facta est disciplina, qua de fortis & magni animi virtutibus, & contrarijs rebus optimæ iudicetur: quam quia philosophi partim etiam obseruatione, & vsu rerum, vt Socrates, & cæteri, qui bellicis quoque muneribus functi sunt, partim ratione, prudẽtiaque pepererunt & retinent, efficitur vt philosophorum prudentia, non vulgi militaris temeritate harum virtutum causa sit dijudicanda. Nam quòd ais Phormionem ab Annibale contumeliose fuisse dimissum, quòd de re militari, quam nũquam ipse expertus erat, coram se magno imperatore arroganter disputasset, poteram dictum Annibalis, & iure fortasse, nec sine bonis authoribus reijcere, vt inhumanum & planè barbarum: sed faciamus eum iuste senis damnasse leuitatem, num eadem causa fuerit eius, qui artem quam ipse nunquam sit expertus, velit summum artificem edocere, quod fieri nisi stultissime non potest: & eorum, qui de virtutibus iudicant, quarum scientiam profitentur, ab ijs acceptam, qui eam, & vsu rerum, & summis ingenijs pepererunt, & à quib. ipsi non abhorrent. Nam qui mortem perhorrescit, & res externas longe virtute inferiores pluris facit, quàm pro ipsarum dignitate, is non re tantum sed etiam nomine philosophi indignus est, in quarum rerum despicientia fortitudo & magnitudo animi nitescit. AL. Quid igitur causæ philosophi afferunt, cur iniurias persequi, gloriam expetere vitiosum putent, quando aperte nobis non licet ab ipsorum tribunali prouocare? quod mihi non magis rationibus, quàm authoritate tua persuasisti, cum te & strenuũ militem, & virũ eruditissimũ tã magnifice vi-

Horat. lib. 1 Sat. 4.

deam

deam de philosophis sentire. DE. Quid aliud esse causæ putas, nisi quòd id lõge abhorret ab ea, quã toties nominamus, magnitudine animi AL. Quid ais Democrates? nónne hoc inauditũ est, & præter omniũ hominũ sententiam? DE. Imperitorũ fortasse, & qui rerũ veritatẽ vulgi erroribus metiuntur. Nã qui sapientiũ philosophorum præcepta didicerit, & magnanimorum virorum facta & instituta meminerit, is multo secus existimabit. Ne temere igitur, aut arroganter causã sine authoribus, & testibus agere videamur, operæ pretium fuerit, si tibi videtur, quid maximi viri de fortitudine, ac magnitudine animi præceperint, paucis verbis explicare. AL. Mihi verò commodissimum videtur.

¶ DE. Vt summam igitur rei paulo altius repetamus, fortitudinem Alfonse & magnitudinẽ animi multi non duas virtutes esse putauerunt, sed vnã duntaxat duobus nominibus appellatam, quæ latissime pateat, pertineatq; non solũ ad malorum perpessionem, & ad mortis propter honestatem oppetendæ contemptum, sed ad omnium rerum externarũ despicientiam, quorum sententia neq; improbanda est, nec si rationis summam spectes, multum dissidet à Peripateticis: nos tamen sequemur Aristotelem, qui fortitudinẽ à magnanimitate distinguens, vtriusq; præcepta dat seperatim, ac prudentissime, vt cætera, diligenterq; persequitur, hoc igitur autore fortitudinem intelligimus virtutem, audacias & timores in adeundis sustinendisq; honestatis gratia mortis periculis ratione moderantem. licet enim timor, & audacia latissime pateant (cuncta enim mala metuuntur, vt paupertas, infamia, morbus) non tamen in harum rerum timoribus temperandis fortitudo cernitur: nam quædam mala timere non modo non turpe, sed honestum etiam habetur, infamiam namque metuere probitatis est & verecundiæ: non timere, vicissim impudentiæ, alia verò vt paupertas & morbus, timeri quidem non debent, nihil enim metuere oportet, quod non sit à culpa nostra profectum: qui tamen harum rerum timore non frangitur, hunc liberalem, & tolerantem, aut talem quendam non sine laude nuncupamus: fortẽ certe nec dicere solemus, nec sentire, præterquàm per translationem, & tolerantiæ similitudinem, fortis enim tolerantissimus est malorum, quæ crimine vacant, quorum quia mors est terribilissima, efficitur, vt qui in mortis honestæ periculis infractum, interritumque animum præbet, hic solus nomine suo vir fortis consuetudine consensuque prudẽtium hominum appelletur, est aũt mors honesta, quę propter honestatẽ & iustitiam oppetitur, vt in bellis iusta de causa susceptis, vbi virib. est locus, licetq; fortiter & viriliter agere. quanquã enim in morbo, aut naufragio, vel ruentib. fulminib. vir fortis non succumbit timori, (nã paulo vehementius non cõmoueri maius est humana fi mitate) inhui' tamẽ generis mortib. talibusq; periculis fortitudinis splẽdor parũ eluceſcit. A. fortitudinẽ q dẽ talẽ quadã virtutẽ intelligim' qua cognita

haud

haud sanè fuerit difficile, de contrarijs vitijs constituere. quæ duplici genere excessus, & defectus, vt pleraque omnia, continentur. excedendo porrò duobus omnino modis peccatur. aut enim confidendo quis in adeundis periculis exuperat, audaxque vocatur: aut sustinendis nihil timet, ne ea quidē, quæ vires humanas excedūt, vt terræ motus & maris tēpestates, & fulmina, quod vitiū neq; apud Græcos neq; apud latinos nomen inuenit, credo quia raro cadit in homines paulo modo humaniores: sed quia parū abesse vidētur à demētia, idcirco in quē cadit, hunc modo dementem, interdum appellare solemus stupidum. At qui infirmo animo est ad pericula subeunda, timidus is, atque ignauus appellatur, siue plus metuat, seu minus cōfidat, quàm oportet. sic enim dupliciter hoc quoque in extremo delinquitur. In quibus omnibus discernendis, vna est certissima regula à sapientibus tradita, & à nobis tenenda, diligēterque adhibenda, vt qui in ijs quę supra diximus, mortis periculis sustinet atque audet, aut vicissim metuit quæ & gratia cuius oportet, & quemadmodum oportet, & quo tempore, quarum rerum, iudicium est à prudentia petendum, hunc fortiter facere dicamus: cui autem horum quidquàm abest, eum in alterutro vitio esse putemus. Hæc est enim natura virtutis, vt nisi teneat omnes suas partes, statim sit honestatis nomen amissura. sed ratio finis plurimum habet & virium, & autoritatis in reb. agendis, vt efficiens causa in operibus naturæ, cum vtrunque sit suo modo principium, quod principium veteri græcorum prouerbio, dimidium totius esse dicitur. finis autem cuiusque virtutis proximus, est ipsius honestas.

Eth. 1. & Dionisi de diui. no cap. 4.

¶ Sublato igitur honestatis respectu, tota corruit substantia fortitudinis, licet interdum species quædam cōmentitia relinquatur, quod quinque modis accidere notauit Aristoteles: quidam enim facta virorum fortium imitantes, honores duntaxat, & gloriam sequūtur, aut increpationes fingiunt, & ignominiam, quæ ciuilis fortitudo nuncupatur, quæque idcirco proxime ad veram fortitudinem accedere dicitur, quoniā qui gloriam sequitur & honorem, quod est præmium virtutis maxime proprium, is virtutem ipsam & honestatem secutus esse videri potest. His quoque annumerantur, qui necessitate aut timore præsentis pœnæ à magistratibus propositæ, bellorum pericula subeunt: hoc tamen prioribus deteriores, quòd non pudore continētur in officio, sed metu, quo solent etiam mancipia contineri. Alij propter rei militaris scientiam, & armorum peritiam, cum non sint, fortes interdum esse videntur. quoniam specie vana periculorum quæ plerunque tyronibus in bello metum ob imperitiam incutiunt, ipsi minime deterrentur, vel quia vanitatem dignoscunt, cæteros fallentem, vel quoniam armorum vsu tutius hostem offēdere, seseque tutari valentes, quasi armati cum inermibus; vel athletæ exercitati cum infirmis, aut rudioribus pugnaturi sibi esse

Arist. 1. eth.

viden-

videntur.quæ fortitudo militaris idcirco vocatur, quoniam mercenarij milites hac potiſſimum valent, qui cognito certo periculo primi ſæpe fugam capeſſunt,ciuilibus copijs mortem turpi fugæ præferentibus. Ad hæc ira concitati multi pericula ſubeunt interriti, quos idcirco fortes interdum appellamus,quoniam & ipſis fortibus ira res videlicet impetuoſiſima vires,vt ait Homerus, ſubminiſtrat.quo fit, vt in concionibus militaribus, quibus acie inſtructa imperatores ad pugnam milites adhortari ſolent,illud vel in primis vſurpetur,ſiquid contumelioſè factum commemorari valet,quo militum animi poſſint ad indignationē concitari.intereſt tamen,quòd fortes honeſtatem ſequũtur, ira ſpiritus ſuggerente,iſti ſtudio vindictæ agitante dolore præcipites in pericula feruntur,more ferarum,quæ niſi irritentur,etiam in ſyluis fugiunt potius hominem quàm inuadant,ſed accepto vulnere in percuſſores irruunt nullo periculo aut timore retardatæ. Sed ne eorum quidē vera fortitudo putari debet, qui quòd ſæpe multoſque vicerint, ea ſpe confirmati,res formidabiles confidenter aggrediuntur. fortes enim honeſtatis,quam ſæpe dico,cauſa,res periculoſas ſuſcipiunt,iſti ob alias cauſas, dum ſe ſuperiores eſſe confidunt,quod ijs ferè ſolet vſu venire,qui ſæpe hoſtes non tam ſua virtute ſuperauerint,quàm illorum ignauia, qui ex multis victorijs, quemadmodum ebrij ex multo vino magnos ſpiritus & fiduciam ſumunt. Nam hoſte mutato,ſi fortuna reflare cœperit, perſpecto periculo vbi timor fiduciæ ſucceſſerit,non perſiſtunt :à quib.non multum abhorrent,qui propter periculorum ignorationem facta fortium virorum aliquatenus imitantur, hoc tamen deteriores, quòd illi res periculoſas, ſed quaſi explorata victoria prudentes aggrediuntur, quod habet aliquid dignitatis : hi verò dum putant nihil in re ſubeſſe periculi,quod procul abeſt ab omni laude. Vnde factum eſt, vt quidam vtile fore exiſtimarent, militibus de quorum virtute dubitaretur, aut occultare pericula,aut verbis,quoad fieri poſſet extenuare. quorum error pernicioſus primum aperta ratione conuincitur: quoniam ad prouiſa pericula complures ſe cogitatione,meditationeque muniunt, qui repentinis deterrerentur, in quibus inſita virtus & inueteratus habitus ſuum eluceſcit : deinde magnis exemplis,& ſummorum imperatorum autoritate refellitur,ac in primis Iulij Cęſaris,quem ſolitum eſſe conſtat, timentibus ſuis periculi magnitudinem, ac hoſtium numerum exaggerare : vt in Iubæ aduentus terribili expectatione conuocatos ad concionem militibus, *ſcitote* (inquit) *paucis his diebus regem affuturum, cum decem legionibus, equitum triginta, leuis armaturæ centum millibus, elephantis* &c.

AT.O factu igitur difficile Democrates,virum fortem inuenire,ſi in hominum generibus,nihil ſolidæ virtutis habetur, ſed inanis duntaxat ſpecies fortitudinis vicio cuidam obtentanec tamen dubito,

quin ista verissime tradantur, non solum ob tanti philosophi autoritatem, sed quia te differente, multa mihi exempla in mentē venerūt hominū mihi notissimorum, quæ cum ista doctrina valde mihi congruere videntur. Sed non oportet quenquam nominatim in inuidiam vocare. Reliqua igitur oratione tua non mediocriter sum delectatus, sed illud mihi fuit submolestum, quod nostri ordinis, hoc est militarem fortitudinem ad inanem quandam virtutis speciem retulisti, oblitus fortasse, te militē esse, dum partes agis philosophorum. Ego enim sic statuo, aut nullū omnino iure posse virum fortē appellari, aut hunc esse de militū ordine petendum. Nam si vt cæteræ virtutes, quod heri cū Leopoldo disserebas, sic fortitudo non inest à natura, sed consuetudine periculorū ingeneratur, quis pluribus quotidie, aut maioribus periculis exercetur, quàm miles? quis æstum, frigus, famem, sitim, vigilias que tolerando, partim corpori, tum etiam animo ad laboriosa discrimina subeunda callos obduxit? D E. Nemo certe. neque vnquàm ego committam, vt more quorundam iudicum stulte ambitiosorum, iniuste faciam in meos, ne iuste fecisse videar, vera igitur fortitudine in multis militib. & fuisse, & esse dico, nec aliter vnquam existimaui: sed neque in milites tantum fortitudinem cadere, vt quidam ipsorum leuissime iactant, & complures eorum videri magis, quàm esse tales certum habeo. Nec verò mirari debes, quòd nec facile, nec valde multis vera fortitudo contingat, nam virtus omnis in re difficili versatur, & cum ad vitium innumeris vijs aberretur, vna duntaxat via est, quæ ducit ad virtutem, & ea quidem, vt Hesiodus ait, longa, & ardua, asperisque difficultatibus impedita. Sed ratione fortitudinis explicata, parumper (si videtur) de magnitudine animi differamus, vt his virtutibus cognitis, quas optimo militi tribuimus, propositæ quæstioni finem aliquando faciamus.

¶ Intelligendum est igitur, vt pecunijs collocandis duplex virtus accōmodatur, liberalitas, qua paruorum ac mediocrium sumptuum magnificentia, qua magnorum moderamentum & quasi frenum continetur, sic honorū appetentias duab. virtutibus temperari quarum quę in paruis honoribus aut mediocribus cernitur, vocabulo quidem caret, vt multi affectus animi vacat, sed interdum nomen ab extremis mutuatur: quorum alterum ambitio dicitur, cum parui honores plusquàm communiter solent, expetuntur: quod est magnæ leuitatis, & qui hoc malo laborat ambitiosus: alterum neglectæ nec latine nomen inuenit, quidquid hoc vitio deficit, ἀφιλότιμος dicitur a græcis, quasi negligens in honore, nam hoc quoque vitiosum est, vt fere necesse, medium inter hæc a virtute quadam possideri, quæ qui præditus est, tunc ambitiosi vocabulum fugit, cum alterius extremi comparatione laudatur: tum in honore negligentis, id est, τῶν ἀφιλοτίμων, cum in ambitioli vocabulum cōnētatur, extremis de medio nominato, quasi de regione vndū occupa-

ta de-

r magis mirari.

tadecernentibus. quę verò virtus magnorum honorum cupiditates moderatur, magnitudo animi & magnanimitas appellatur, magnanimus enim intelligitur, qui vt est, sic magnis atque adeo maximis rebus sibi dignus esse videtur. quo fit, vt magnitudine quidem extremus sit magnanimus, ratione verò medius, nó enim plus, nec rursus minus appetit, quã pro ipsius dignitate, quæ cum maxima sit, rebus maximis est munerãda. quo in genere in primis est honor, quem bonorum externorum maximum esse declarat religiosorum, ac prudentium hominum vetustissima consuetudo, Deum immortalem honorandi, & hac potissimum ratione colendi, atque honore præclara facinora munerandi, summis viris id præmium omnium maxime cupientibus. hinc enim statuarum vsus emanauit, quas primi mortalium Athenienses Harmodio & Aristogitoni tyrannicidis publice posuisse creduntur. hinc coronarum multa genera, ciuicæ, murales, vallares, & obsidionales nuncupatæ, quibus Romani donabãtur, si quis ciuem seruasset, murũ primus aut vallũ conscendisset, obsidionemúe à suis depulisset, hinc denique triumphus natus est, qui Romanis eisdem immortalitatis instar erat. ne Carthaginẽsium, tuorumq; Hispanorum Alfonse morem vetustissimum referam. quorum illi, vt testatur Aristoteles, tot annulorum ornatum cuiq; permittebant, quot expeditionibus miles interfuisset: Hispani verò tot obeliscos circa sepulturam erigere, quot quisq; hostes in bello sustulisset, cum igitur honor in rebus externis haud dubie principatum teneat, efficitur, vt magnanimus honore & quidem magno sit dignus, & eo sese dignum existimet, vtque in hoc sibi sumendo maxime cernatur. *Poli 7.*

¶ Qua in re dupliciter, vt ferè assolet peccatur. quidam enim, cum honoribus digni sint, ipsi tamen sibi tales esse non videntur, & oblatos non admittunt, tanquã sua dignitate superiores, pusillanimi nũcupati: quod nomen licet pateat latius, ad omnesque pertineat, qui se minoris faciãt, quàm sint, siue parua mereantur, siue magna: iis tamen propriè tribuitur, qui magnam suam dignitatem non agnoscunt: quo vitio ipes infringitur res præclaras efficiendi, & industria langueſcit. Alij sunt in cõtrario vicio, teque magnis honoribus cum sint indigni, dignos tamen arbitrantur, qui græce quidem χᾶνοι, latine verò nisi fallor, arrogantes, & ijdem superbi nũcupantur, non multum à stolidis abhorrentes. Nã ignoratione sui res magnas aggrediũtur irrita opera, & interdũ laudem petũt, vnde ferũt etia vituperiũ, optime namq; præcipitur, vt qui ad rem gerendã accedit, caueat, ne id modo cõsideret, quã sit illa res honesta, sed etiã vt habeat efficiendi facultatẽ, itaq; arrogantes veterũ quoq;, vultũ, incessum, cæterumq; corporis ornatum studiose quærunt, atq; cõponunt, et quid quid inest opis passim ostẽtantes, de se quoq; multa iactat impune, dũ temere honoré hoc magis fugiẽtem insequũtur, quib. vitijs (ceu grauius errores dicẽdi sunt, nec enim his homines mali esse, sed aberrare

potius existimantur) inter se cõparatis. pusillanimitas magis vituperatur. Nã primũ repellit, & tollit ea bona, in quib. magna sunt illustriũ rerũ gerendarũ adiumẽta, deinde pigros homines cũctantiores esq; reddit ad præclara facinora, viciũ vel in primis dãnatũ à Paulo. ab hoc enim nos
2. Corint. 6. in Corint. dehortatur, cũ ait, *adiuuantes exhortamur, ne in vacuũ gratiã Dei recipiatis.* vna igitur, & perbreuis cautio tradita est, qua cõmode vtrunq; viciũ euitabimus, si in eo genere, neq; temere desperabimus propter ignauiã, nec rursus nimis cõfidemus propter cupiditatem. Est igitur magnanimus, vt diximus, qui magnis rebus & dignus est, & se ipse dignatur. Nã qui parua meretur, & paruis sese dignum cẽset, non caret is quidem virtute, sed quasi modestiæ nomine laudabitur, non magnanimitatis, quæ sine magnitudine non consistit, vt pulchritudo corporis nulla est sine proceritate, quanquã interdum in breui statura corporis habitudo mẽbris veluti ad mensuram congruentib. commendetur. quo fit, vt sine cumulata omnis generis virtute magnanimus esse non possit. Nam cũ honor præmiũ sit virtutis maximè proprium, & quo quisq; melior est, hoc maiores honores mereatur, satis intelligitur, qui maximis honorib. est dignus, eũ oportere in omni genere virtutis excellere, vt merito quidã à viris prudentibus rideantur, qui cũ absint ab omni virtute, & sint monstra prauitatis, tamen ob generis nobilitatẽ, & opes, quibus ad magnas tenuiorũ iniurias abutuntur, se in magnanimis viris, & honore dignissimis haberi volunt. quod eis accidit, dum timores imbecilliorũ, & leuissimorum assentationes, sic interpretantur, vt eas putent ad suam laudem, & suorum meritorum testimonium pertinere. qui tunc se etiã atque etiam errare cum suo magno malo cognoscunt, cum eos cogit grauis aliquis casus, de se vera iudicia hominum experiri. honor enim virtutibus emerendus est, non vi aut timoribus extorquendus.

¶ Itaque non facile virum inuenias, qui iure magnanimus appellatur.

A L. Mihi verò factu difficillimũ videtur, consideranti sicte de magnitudine animi differere, quasi nominis huius intellectu nõ vna quædam, sed prorsus omnes virtutes contineantur: quẽadmodũ de iustitia video à nonnullis disputari, eius vocabulo virtutes omnes complectentibus.

D E. Non est ita Alfonse, nec animi magnitudo eodẽ atq; iustitia modo in cæteris virtutibus spectatur. Nam cũ sit duplex iustitia: altera quę proprie intelligitur, quæq; constans & perpetua voluntas ius suum cuique tribuens definitur, altera quæ legitima dicitur, patetq; latissime: in hac omnem virtutem idcirco intelligimus, quoniam sic iustum vocamus eum, qui nihil agit contra legum præscripta, quibus legibus omnium virtutum præcepta continentur, & contraria vicia vindicantur, vt si quis signa deserat in acie, quod timidi est, aut se polluat adulterio furtoue constringat, quod est contra temperantiã & liberalitatẽ. Itaq; quocunq; officio fũgaris finib. id iustitiæ cõtinetur, vt legitima iustitia, hoc esse re

esse re intelligatur, quod virtus in vniuersum, licet sit ratione diuersa, nimirum quatenus iustitia ad alterum refertur, bonumque publicum spectat, cum virtus simpliciter talis habitus intelligatur. Magnanimitatis longe alia ratio est. quanquàm enim haec chorea virtutum omnium stipata esse debet, non tamen virtus omnis potest vt iustitia, sic magnanimitas appellari. Caeterùm illud est praeclarum huius virtutis, admirandumque munus, quòd caeteras omnes reddit multo augustiores, cum maxima quaeque & ardua officia in omni genere persequatur. exempli causa, fortitudinis est fortiter facere, magnanimitatis verò, id ipsum excellenter praestare, quale factum accepimus Horatij Coclitis Romani, qui caeteris etiam fortibus viris cedentibus, in ponte sublicio hostium aciem vnus tam diu sustinuit, donec à tergo pons interrumperetur. quo facto se armatus in Tyberim deiecit, ad suosq; tranauit. Ad hūc itaquemodum magnanimus, in virtute quaque magna semper spectat, quae ratio ipsum à cęteris virtutibus secernit, species enim virtutem viciorumque vicissim finibus potissimum suis discernuntur. Sed quanquā animi magnitudo in honoribus, vt diximus, & rebus contrarijs versetur, magnanimus tamen honores etiam magnos, sibi à probis viris delatos non magni facit, sed ipsis moderate delectatur: intelligit enim maiora etiam praemia suis virtutibus deberi, cum virtus cumulata nullis honoribus possit pro dignitate munerari, sed boni consulit, quoniam maiora praestari nequeunt. eos enim honores, qui à vulgo ob res parvas tribuuntur, vt se indignos penitus contemnit, nec popularibus sinistris rumoribus, vel repulsis commouetur, virtutis & meritorū suorum conscientia aduersus leuitatem & iniustitiam hominum confirmatus. itaque Porcium Catonem repulsis, tanquàm honoribus gaudere solitum Plinius secundus est autor. cum igitur praeter virtutem nihil magni pendat, efficitur vt neque pericula fugiat propter timorem, nec iniuriam in alterum inferre inducat animum. Qui enim parua ducit, quae caeteri demirantur, & in maximis rebus habent, cuius demum rei gratia hunc turpiter facere conueniet? licet autem in honoribus potissimum magnitudo animi cernatur, persequitur tamen omnes partes vitae fortunae, ita quidquid in diuitias, aut potestates prospere aut secus acciderit, feret moderate, nec gestiet in his secundo fortunae flatu, nec frangetur aduerso: cum in honore, quod multo maius bonum est, constantem se atque superiorem exhibeat. diuitiae nanque, & potestates ob honorem expetuntur. quo fit vt magnanimi contemptores esse videantur, cum neq; opes, nec imperia, nec magistratus, ac ne ipsum quidem honorem magnifaciant. videtur tamen fortunae fauore ipsa quoque magnanimitas augescere. pauperes enim, ac ignobiles à plerisque contemnuntur, & in his malis oppressa virtus manca interdum est ad officia fungenda. itaque nonnunquam vel frustra nititur instrumē-

tis destituta, vel ne conatur quidē, ne cum auto: itas absit opera nequid-
Iuuen. sat. 5. quam suscipiatur. *plerumq; enim ium*, vt inquit poëta, *quæ non audent bo nines pertus dicere lex*. Contra vero nobiles, & qui cum imperio sunt, ac opulenti, honore digni existimantur ob excellentiam, quidquid enim bono aliquo præ ar, honoratius habetur. Itaq; talib. etiam bonis magnanimitas inualescit. Nam licet viris duntaxat probis honor iure debeatur, idem tamen externis bon s à quibusdam exhibetur, vt dubium non sit, quin virtus his cumulata tanto magis honore digna censeatur. At sine virtute nulla neque nobilitas, nec opulentia magnitudinem animi præstabit, nec rebus magnis dignū quōquam efficiet. talis enim fructus maximè proprius est virtutis exactæ. Quo minùs ferenda est quorundā imperitura superbia, qui rebus duntaxat externis intumescentes, sibi magnopere placent, & præ se cæteros etiam virtute superiores spernēdos putant, contemptu solum magnanimos imitātes, quippe suis bonis
Ouid. lib. 13. metam. f. 1. dignitas cuique metienda est, non alienis, scitum est enim illud poëtæ, *Nam genus & proauos, & quæ non fecimus ipsi Vix ea nostra voco*. At externa quæ dicuntur bona, cuncta esse aliena, hoc ipsum nomen declarat, & quòd eadem fortunæ bona nuncupantur. Magnanimus igitur merito cōtemnit virtute inferiores, quoniam suis bonis, hoc est virtutibus excellit, & rectè iudicat. vnde fit, vt raro se periculis exponat, præsertim ob leues causas & res exiguas, pericula enim non suscipiuntur nisi ab ijs, quibus proposita præmia videntur esse magna: cum nemo nisi stultus, hamo aureo (quod vsurpasse traditur Augustus Cæsar) piscetur, præsertim pisces, quos parui facit. magnanimus autem, perpauca sunt quæ magni pendat. vt merito rideantur à prudentibus leuiculi quidam homines, qui laudem fortis & magni animi stulte in primis aucupantes, occasiones periculorum pro leuissimis etiam causis arripiunt, quos sæpe videas, aut mortem oppetere cum rectè iudicantium vituperatione, aut plagas turpissimas & damnosissimas accipere pro rebus vel turpibus, vel eiusmodi, vt eas vir magno animo ne disceptatione quidem dignas esse duceret, quod est non solum stulti, sed angusti etiam animi documentum, qui rumores imperitę multitudinis tanti faciat, vt eos vel cum discrimine vitæ colligendos esse putet. Nam cum dignitas, magnitudoq; rei officium poscit, vt si patriæ laboranti subueniendum sit, aut pro tenuiorum tutela contra impotentium iniurias decertandum, vel pro religione aduersus impios contendendum, nemo nec libentius, nec pari constantia, vel capitis adit pericula, vel iustitiæ ac omnis virtutis patrocinium exequitur, nemo suæ vitæ minus parcit. Mori enim huic potius est, quàm vt à talibus officijs per socordiam, aut ignauiam discedat. Illud quoque magni animi est, beneficijs alios libenter demereri: se verò eis adstringi, non æquo animo, nec sine pudore ferre. Nam beneficia conferre præstantis est, accipere vicissim inferioris, quamobrem ma-

gnani-

gnanimus, si quando fuerit benignitate prouocatus, gratiam refert maioribus officijs muneribúsve cumulatam, vt hac ratione qui prior tribuerat, liberalitate superetur, quæ res facit, vt quos beneficijs afecerit, hos magis, quàm bene de se meritos meminisse videatur. Natu qui patitur, quatenus patitur minor est efficientre, magnanimus autem cæteris præstare vult. Itaque sua in alios, quàm aliorum in se merita libentius audit. vnde mihi consuetudo, quæ apud Hispanos plurimum inualuit, nata esse videri solet, quibus dum principes viros aliquid de se bene meritos alloquuntur, ipsorumque captant beneuolentiam, illud in promptu est, & quasi legitimum, vt se profiteantur, illis esse obligatos, & ab eisdem maiora etiam sperare. Est itidem magnanimi, aut nullo modo, aut grauate precari quenquam, rogatum verò facile honestis precibus adquiescere. Ad hæc cum illustribus, & opulentis viris suam dignitatem retinere velle, mediocribus comem se, & perhumanum exhibere, & quod Vergilius scite, vereque cecinit de populo Romano: *Parcere subiectis, & debellare superbos.* hos enim superare magni negotij est, & gloriosum, illos insolenter tractare ac inhumanè, leuitatis & importunum. Obseruatum quoque est, magnanimum otij esse sectatorem, nec in negotijs properare, præterquam cum res adhortatur, in qua versantur magna momenta, aut de maximis honoribus agitur. Itidem paucis negotijs implicari, & his magnis & illustribus, & siquid detrimenti in re familiari, aut in paruis rebus alijs acceptum fuerit, vel immineat, ne querulum esse, nec ad deprecandum procliuem. id enim hominis est talibus rebus studentis. Ac vt tenuiora signa, sed quæ ne Aristoteles quidem prætermisit, persequamur, res quæ tota pulchritudine commendantur, quàm vtiles sibi & fructuosas magis quærere. hoc enim hominis est opulenti. ad hæc incessum eius esse tardum, vocem grauem, orationem non concitatam, nec enim properat, cui pauca sunt curæ, nec vehemens est, qui nihil magnum putat, ac perinde nihil magnoperè demiratur. Illud verò necessarium est adesse magnanimo, vt palàm & oderit, & amet. occultare namque timoris est, qui non cadit in magnanimum, ac vtrem longe antiquiorem habeat, quàm opinionem, magno exemplo Quinti Fabij maximi, *qui non pauebat rumores ante salutem*, vt ait Ennius. Item vt aperte & loquatur, & agat, quod est confidentiæ, libertatem illi contemptu rerum suggerente. Itaque & liber est & veritatis amator, nisi cum ad vulgus vtendum esse putat ironia, hoc est suarum virtutũ extenuatione, item vt viuere nequeat ad alterius voluntatem, præterquam amicorum, illud enim est seruile. Itaque omnes adulatores seruili animo sunt, & abiecti homines assentatores habentur. ac ne malorum quidẽ meminisse, magnanimi est, sed conniuere potius in commissis aliorum, & ipsorũ obliuiscì. Nam cũ sua

Aen. lib. 6.

in alios

in alios officiosè facta memorare alienum est ab hac summa virtute, tum aliorum in se commissa exprobrare, multo etiam magis. *nihil enim*
1. de offic. *laudabilius*, vt Cicero testatur, *nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate, atq; clementia.* in quo genere Iulium Cæsarem excelluisse legimus in Romanorum monumentis. Ad extremum magnanimo perquàm rarus sermo est de hominibus tum in laudem, tum etiam in vituperium. Nam cum aliorum de se laudationes parui faciat, multo minus ipse sua facta prædicare gaudet, hoc enim leuitatis est, & deforme. nec rursus aliorũ vituperationibus delectatur, suis enim magnis virtutibus princeps esse vult & superior, non aliorum infirmitate vel ignauia. prorsus vt ne de inimicis quidem male loquatur, nisi forte prouocatus, vt referat male merenti contumeliam. Atque hæc quidem præcepta de fortitudine magnitudineque animi à maximis philosophis præsertim ab Aristotele tradita sunt, sic à viris prudentibus de vtraque virtute differitur. A quibus virtutibus tantum abest vt religio Christiana dissideat, vt his potissimum fundata & latissime propagata mihi fuisse videatur per sanctissimos heroas, quos quia in testimonium veræ religionis, mortem forti magnoque animo pertulerũt, latini quoque græco vocabulo martyres solent appellare. Nam quis vnquam periculis adeundis, contemnendisque rebus, quas cæteri demirantur, fortiorem aut maiorem animum præstitit, quam apostoli? quis Græcorum aut Romanorum ob salutem patriæ seu libertatem aut humanam gloriam tam intrepide mortem subiuit, quàm ipsi, cæterique martyres ipretis impiorum minis, tyrannorumque sæuitia propter Christi religionem? quam non tam loquendo, quam fortiter moriendo cæteris hominibus probauerunt.

¶ L E. De his quidem virtutibus Democrates rectè mihi videris, & ex præceptis philosophiæ, Peripateticorumque decretis disseruisse. Cæterum siquid habẽt certi signa ista magnanimitatis, & quæ supra de notis boni militis referebat Alfonsus, vereor ne fortitudo magnitudoque animi, & proinde cæteræ morum virtutes, non in nostra voluntate, & meditatione positæ sint, sed à natura petendæ & exoptandæ. Nam quæ natura vel contingunt hominibus, vel negantur, vt proceritas corporis, latitudo pectoris, vocis grauitas, tarditas incessus, & his opposita, hæc ego non video, quomodo possint voluntarios habitus significare, cum opera naturæ auferri meditando semel ædita non possint, voluntarijs virtutum ac vitiorum actionibus nostro arbitratu moderemur. D E. Næ istud Leopolde non sine magna ratione suspicaris. Nam quæ nobis nec cupientib. adsunt, nec aspernantibus discedunt, hæc non possunt esse certa signa eorũ, quæ sunt in cuiusq; voluntate. cum ne effectus quidem naturales semper euadant, suaue antegressa vel prætenta signa consequantur. sed meminisse debes, id quod te legisse arbitror
5. Eth. 6. & magn. mor. 1. in theorematis philosophorum, duplex esse morum virtutis genus: alterum

terum naturale, rationis alterum. Est autem virtus naturalis (nam de priore genere iã satis multa disseruimus) innata quędam pronitas absq; ratione ad fortitudinis, exempli gratia, munera vel liberalitatis obeunda. Itaq; nobiscum nascitur, & paulatim, nisi contraria consuetudine cohibeatur adolescit. vt in pueris licet cõtemplari. hos enim videas varijs à natura prędítos habitibus, aliosq; ad alias virtutes, aut vicissim ad contraria vitia procliues, qui habitus nec laudandi materiam præbẽt, nec vituperandi, nó magis quàm velocitas, aut bona latera, vel his oppositæ debilitates. Tales enim virtutes cum intellectu velut oculo careant, sæpe notãtur homines in magna sua, vel etiam aliorũ incommoda transuersos agere. similesq; sunt validis cæcorum animaliũ corporib. quæ temerè concitata vehementer impingunt. cæterùm si ad naturalẽ accedat cum recta ratione, ea quæ propriè virtus intelligitur, tunc verò studiosus habitus facilè paritur, altius excipitur, pertinaci' inhæresci t, existitq́ue virtus perfectissima magnos viros efficiens, & summa laude dignissimos. Nam cum virtus naturalis abest vel oppositio malo est natura deprauata, quod vtinam in paucis eueniret, difficilè factu est, verã virtutem ingenerari. nec ea ferè nisi tenuis, & per summã curam assiduamq́ue exercitationem contingit, quæ exercitatio diu permolesta est, repugnante natura: & si curam remittas virtus ægre parta, paulatim effluit, sensimq́ue dilabitur. vt recte hominum naturas agrorum ingenio persimiles esse dicas: qui agri si feraces sunt, & vberes, coli tamen debẽt & exerceri, & sic fruges large ferẽt, atq; fructus commodissimos: aliter enim fructificare solent inutiliter, ac spinas, & herbas quandoq; mortiferas procreare. sin steriles & sabulosi, cura ingenti opus est, assiduoq; labore, vt aliquid inde proueniat, quod satis sit ad vsum aliquem humanæ vitæ necessarium. Tunc igitur optimus, & firmissimus virtutis habitus generatur, cum ratio & studium cum natura congruit, & officium ab eo manans, constantius editur & perfectius, non solum ob adiumenta naturæ, quæ ad aliquas virtutes sic natis hominibus plerumque suppetunt, sed etiam propter maiorem voluptatem, quam suggerit rationis cum natura consensus, voluptas enim vt philosophis placet, actionem reddit perfectiorem. itaq;, similis est ratio virtutis naturalis, si cum vera in eodem genere conferatur, atq; solertiæ (nam sic interpretor quam græci δεινότητα vocant) cum prudentia collatæ. Est enim solertia vis quædam mentis valens tum ad indagandum, tum ad agendum ea, quæ ducunt ad finem, qualiscunque is fuerit propositus. qui si honestus sit, ea vis laudabilis habetur: sin turpis, calliditas & versutia nuncupatur. Prudentia vero habitus esse definitur cum ratione verus eorum, quæ homini bona sunt efficiens. quia tamen sine solertia prudentia non consistit, efficitur, vt prudentes tum solertes, aliàs versutos

Ethic. 10.

Ethic. 6.

seu callidos appellemus,& contrà.Itaq; solers homo,& bonus esse potest & malus:prudens vt quisquam sit,qui non sit idem vir bonus. non licet. eodemq; modo virtute naturali & bene possumus & male vti, & rebus contrarijs accommodare.vera virtute,vt quisquàm abutatur fieri non potest,quemadmodum Augustinus & Aristoteles testãtur, qui ipso abusu vim amittit nomenq; virtutis.Non est igitur mirandum,si philosophi,atq; viri sapientes notas quasdam naturæ persequantur, quæ virtutes indicent innatas.tales enim commode signis naturalibus indicãtur propter magnam quam corpus habet cum animo societatem. Nam præter intellectionem, nullam in nobis actionem edi putat Aristoteles,quæ nõ sit corpori cum animo cõmunis.itaq; virtutes morales, quæ propriè dicuntur,quoniam cum affectibus connexæ sunt, non hominis parti,sed toti composito tribuendas esse docet,atq; omnes, etiã iustitiam in ea parte animæ generari & inesse,quæ rationis est expers, apta tamen parêre rationi,quanquam sine hac & intellectu,qui prudẽtia perficitur,nec generari queant,nec suis muneribus generatæ fungi. Aliud est enim studiosum esse,aliud studiosè facere. Nã hoc est fortem esse, temperantemq; & iustũ,sic appetitum habere domitum, & affectũ virtutis habitu,vt in periculis obeundis,in capiendis voluptatibus, in cõmercijs & distributionibus paratus sit,velitq; parêre rectæ rationi. Nã licet voluntas propriè cum ratione intelligatur, velle tamen interdũ quocunque appetitu dicimur peruulgata translatione:vt velle cœnare, velle dormire. qua translatione vsus mihi esse videtur Aristoteles cum iustitię disputationem exordiens diceret iustitiam esse,qua qui affectus est,iustè agit,& iusta vult, nisi forte verbum retulit ad rationem cũctis virtutibus moderantẽ,& cuius appetitus,quę voluntas dicitur,cõgruit cum appetitu sensus in actionibus cuiusq; virtutis morum,præter continentiã,quæ videtur esse in alio genere. Sic igitur affectus appetitus rationi obtemperat non grauatè.nimirum haud aliter, quã equus tractabilis effectus,& scienter assuefactus prudenti aurigæ,seu vectori paret. qui equus etiam in stabulo eadem quasi virtute censetur.Sed vt hic tractari,flectiq; sine rectoris scientia,& virtute,quæ potior est,nõ potest, sic appetitus ratione vacans,quamuis magnis virtutibus sit munitus, tamen sine voluntate,& prudentia principe virtute,quæ pertinet ad partem rationis,nec fortiter agere,nec temperãter,nec iustè deniq; potest. quæ ratio eadem est cæterarum studiosarum actionum. quibus actionibus consistit actiua vita.hæc autem idcirco parti rationis compoti prudentia prędirę tribuitur,quoniam recta ratio velut quidam architectus est in actionibus humanis,& ciuili vitæ moderatur. habitus autem studiosi haud dubiè retinentur in ea parte animæ, quæ concitatur affectibus,quorum mediocritates vocant virtutes hoc est in rationis experte, cui cum corpore plurimum constat esse commercij, quanquam prudentia, vt

Ariſt. magn. mor. 1.

Ari. de an 1.

Ethic. 10.

Magn mor. 1.

De ani. 3.

Ethic. 5.

Ethic. 7.

Digitized by Google

tia,vt tradit Ariſtoteles,cum virtute morum copulata ſit, & hæc viciſſim cum prudentia. Ad naturales igitur virtutes quantum faciat corporis conſtitutio,& habitudo,vel ex eo licet intelligere, quod in generatione traduntur,& fiunt plerumq;,vt in cæteris animãtibus, perinde in hominibus hæreditariæ.quo fit vt qui bonis cuiuſq; ordinis parentibus orti ſunt:de ijs bonam ſpem concipiamus:volente natura filios parentibus ſimiles generari,interdum etiam maioribus,vt de Aethiope Sicilienſi refert Ariſtoteles. ex cuius adulterio natam filiam colorem matris albæ imitatam eſſe,ſed qui natus eſt ex ea puerum, Aethiopis aui colorem retuliſſe memorat,quæ ratio cum ſimilis ſit in naturæ cæteris operibus,dubitari non debet, quin ad ſpem virtutum naturalium interſit,non ſolum qualib.quiſq; parentibus ſit ortus,ſed etiam qualibus maioribus:ſpe tamen quandoq; fallente. Quanquàm enim vt ex hominibus homo,ex beluis belua,ſic ex bonis viris naſci boni viri cenſeantur eiſdem philoſophis authoribus,ſæpe tamen natura hoc,cum velit, efficere non poteſt:ita fit nonnunquam,vt ex præſtantibus,& optimis viris filij degeneres,& mali procreentur. quemadmodum contrà ex malis,& ignauis præter ſpem boni ſtrenuiq; naſcuntur,ac virtute præſtantes.de quibus ſcitum eſt illud ſatyrici:

Ethic.10.

De natu. animal. lib.7. cap.6.

Malopater tibi ſit Therſites, dummodo tu ſis
Aeacidæ ſimilis, vulcaniaq; arma capeſſas:
Quàm te Therſitæ ſimilem producat Achilles.

Iuuen. ſat.8

Neq; verò ſi natura tanta ſunt ad virtutem,quanta diximus adiumenta, protinus vera virtus cuiquã natura vel cõtingit,vel eſt funditus negata, adſit modo rationis vſus. Nemo.n.aut naſcitur,aut volens efficitur tam vitioſus,vt penitus lumen rationis, & quod theologi vocant liberũ arbitrium,amittat:cuius ea vis eſt,vt cogere poſſit appetitũ quãlibet pertinaciter repugnantẽ, & habitum oppoſitum multis officijs obeundis, ac repetendis ingenerare.magno illuſtrium philoſophorũ exẽplo Stilponis Megarij,& Socratis Athenienſis.qui ſtudio,& honeſtarũ rerũ exercitatione viciosã naturã nõ ſolum domuiſſe, ſed magnis etiam virtutibus affeciſſe,& tanquam inſeruiſſe memorantur. Cæterũ nihil tã efficax eſt ad vitia naturalia corrigenda,quam bonorũ prudentiumq; parentũ cura teneros filios ſic educandi,vt amare honeſta,turpia viciſſim odio habere aſſueſcant. Nã cum virtutes omnes morales, vt ſupra diximus,in voluptatib.& dolorib.verſentur,magni refert,quib. quiſq; reb. oblectetur à puero,aut viciſſim doleat. Itaq; ſeruilitérne pueri, vt ferè egenorum,an liberaliter,vt filij locupletũ nobiliumq; ſolent, educentur,multum intereſt ad fortitudinem, ac magnanimitatem, de quibus vt arbitror) ſatis iam multa diſſeruimus . Audiſtis autem non à nobis excogitata,aut ingenioſa vanitate fictа,ſed quæ ſummi tum veteres,

Plat.in 1.de leg & 2.

cum etiam iuniores & Christiani philosophi magno consensu tradidere. quibus virtutibus cognitis, quoniam his potissimum constat, optimum non modo militem, sed ducem etiam censeri, facilis (vt arbitror) erit propositæ quæstionis definitio, & argumentorum, si quibus occurratur, confutatio. sed hãc partem, quoniam dies iam multum processit, in postmeridianum, si vobis videtur, differamus. pontifex enim in his hortis meridiabitur; ac nobis licebit sumpto cibo, in hunc ipsum locũ, qui commodissimus est ad congrediendum conuenire. id cum omnibus placuisset discesserunt.

DE MILITARIS DISCIPLINAE HONESTATE LIB. III.

NONA igitur diei hora omnibus, vt placuerat, reuersis, non statim licuit in locum eundem conuenire, quippe in quo pontifex valetudinis vel animi causa inambulabat, donecc̃ Francisco Quignonio, & Inacho Mendoza cardinalibus Hispani generis, & illustrium familiarum viris, qui fortè interuenerunt in conclaue prætorij recessit. tunc verò cũ in eum locũ succedentes consedissent, conuersus ad Alfonsum Leopoldus, cur inquit Alfonse Genesium (si fortè in comitatu adest Quignonij Cardinalis) non vocamus? vt interfit nostræ disputationi, & quid de his rebus sentiat intelligamus? vt enim nosti, nec abhorret ab his studijs, & solet talia munera libẽter obire. A L. Ille verò libẽtissime. quapropter heri cum à vobis discessissem, hominem adiui (nec enim à me longè in campo Martio diuersatur) vt ei colloquiũ hoc, disputationemq; vestrã denunciarem: molesteq; tuli, quòd ipsum offendi paulò grauius ægrotantem. qui tamen audita ex me propositæ quæstionis summa, præfatus se vehementer dolere, quòd sibi per valetudinem huic disputationi adesse non liceret, breui sermone vsus est, sed quo facilè indicaret, se Democrati si adesset, etiam atque etiam fuisse assensum. D E. Gratum erit, si nostra sententia hominum doctorum, eorumq; non imprudentium iudicio probabitur. L E. Redeamus igitur Democrates ad sermonẽ hodie nobis de militaribus virtutibus institutum, quo rectè tu quidem, & copiosè visus es mihi tũ de fortitudine, tum de magnitudine animi disseruisse. sed si hęc virtus, in qua laudanda tam multus fuisti, & merito (me iudice) fuisti, homines facit sibi magnoperè placentes (magnanimum enim magnis sibi rebus dignum videri confirmasti, & item aliorũ hominum contemptores) eademq; virtus diuitijs & externis bonis augescit, quî potest hæc cum disciplina Christiana cohærere, humilitatem in primis, & paupertatem commendante? sibi namq; placere, & alios vicissim despicere, superbi hominis esse videtur, & arrogantis. hoc autẽ vitiũ idcirco maximè omniũ detestatur Christiana philosophia, quoniam

quoniam humilitati contrariũ habetur, virtuti à Christo maxime omnium nobis ad imitandum propositæ: non solum verbis, cum ait, *Discite à me, qui mitis sum & humilis corde*: sed opere multo etiam magis. nam primũ cum Deus esset, homo factus est, infirmaque & contemptibilia mundi elegit: deinde, cum omni virtute cæteros omnes homines excelleret, eò tamen se demisit, vt pedes etiam suorum discipulorũ lauaret, ac ne persequar singula, tota vita Christi, in terris per hominem, quem suscipere dignatus est, disciplina morum fuit, humilitatem præcipuè commendans, vt ait Augustinus, qui alio in loco ad capessendam & obtinendam veritatem primam viam humilitatem esse testatur, & secundam, & item tertiam: vt inter partes eloquentiæ de pronunciatione traditur respondisse Demosthenes. Et Paulus Colossensibus scribens, *Induite* inquit *vos, sicut electi Dei, sancti & dilecti, benignitatem & humilitatem*. item ad Ephesios, *Obsecro vos, vt digne ambuletis vocatione qua vocati estis, cum omni humilitate & mansuetudine, cum patientia supportantes inuicem in charitate* Romanos autẽ, quos efferri sciebat, ex imperij magnitudine, atque gloria rerũ gestarum, velut exprobrans eis hoc, quod ipse tribuis magnis animis, magna cogitare atque efferri vetat: *Ne sitis* (inquit) *alta sapientes, sed humilibus consentientes*. De paupertate verò quid dicam? cum Christũ cõstet ex paupere virgine vito pauperi desponsata natum, damnatis vbique diuitijs pauperem vitam perduxisse, eundemque apostolos nullos nisi pauperes habuisse? ad hæc euangelium epistolasque Pauli paupertatem in primis commẽdare, insectari diuitias, tanquàm maxima virtutis & religionis impedimenta? *beati pauperes* aiebat Christus, *quoniam vestrum est regnum Dei*. idem, *Facilius est*, inquit, *camelum per foramen acus transire, quàm diuitem intrare in regnum Dei* & alio loco: *Omnis ex vobis, qui nõ renunciat omnib. quæ possidet, nõ potest meus esse discipul⁹*. quam doctrinam Christi explicans Paulus in ea, quæ est ad Timotheum epistola exclamat, *Habentes alimenta & quibus tegamur, his contenti simus, nam qui volũt diuites fieri, incidũt in tentationẽ, & laqueũ diaboli, & desideria multa stulta & nociua, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. Radix enim omnium malorum est cupiditas*. Cum igitur tota penè Christiana disciplina (vt testatur etiam Augustinus) sit humilitas, & perinde paupertas, haud equidem video quomodo recte possit ei cum ista elatione animi, quæ magnanimitas dicitur, & diuitijs tantopere gaudet, conuenire.

Matth. 11

1 Cor. 1

Ioan. 13.

De vera religione

In Epist. ad Discor. Cap 3.

Cap 4.

Rom. 12.

Luc. 6. Marc 10.

Luc. 14.

1. ad. Tim. 6.

ED. De diuitiarum Leopolde, paupertatisque ratione dicemus paulò pòst, nunc (si videtur) de humilitate differamus: cuius me peropportune admonuisti. Nam de magnitudine animi disputantes, nullam facere mentionem humilitatis, vitiosum fortasse videatur, vtique si res agatur inter homines Christianos, à quibus maxime virtutem hanc nominatã, inprimisque celebratam esse certum est, vocabulo veteribus philosophis tum græcis tum etiam latinis propemodum ignoto. Hebræos enim video neque vim huius virtutis, neque nomen ignorasse. Itaque cæteri

his modo rebus proprie tribuebant humilitatem, græcè ταπεινωσιν & ταπεινοφροσυνα nuncupatâ, quę depressa humi parum sese in sublime tollerent, vt myricas, arbustaque cætera, & pastorum casas humiles solent latini poetæ nuncupare. tum per tanslationem homines eos vocabant humiles, qui essent vel animo vel fortuna deiecti. quod ad vituperium potius & infirmitatem quàm ad laudem & virtutem referebant. Christiani verò diuinis sacrarum scriptarum oraculis edocti grauissimum peccatorum esse superbiam, atque hoc scelere & luciferum cum suis angelis corruisse, & primum hominem se suamque posteritatem corrupisse, nullam æque virtutem demirati, amplexique sunt, ac eam, quæ maxime cũ hoc crimine pugnaret: & quã in Christo ac eius apostolis clarissimo lumine fulsisse intelligebant, humilitatem idcirco vocatam, quoniã vt superbi, quidquid in ipsis est facultatis tũ verbis & ostentatione, tum etiã opinione exaggerantes efferuntur, non hominès tantũ, sed diuinas sæpe leges contemnentes: sic humiles appellati suarum imbecillitatum magis, quàm virium memores cohibent animi tumores, Deumque primum summa pietate colunt, reuerenturque, vt omnis virtutis, & cunctorum bonorum authorem: deinde angelos & ciues cęlestis Ierosolymæ, tũ homines cæteros, quò se putant virtute, munereque Dei præstantiores, hoc sibi pręferũt maiore interuallo, humilitas enim quãuis serpat etiam ad humanã societatem, primũ tamen ac præcipue versatur in diuino cultu: & ea reuerentia, qua supplices Deum veneramur, exiguitatem nostram, & illius maiestatem agnoscentes. quo factum est (vt modo dicebam) ne tam præclara virtus fuerit à veteribus philosophis celebrata. Præter Platonem, cui' ea verba sunt in opere de legibus:

Lib. 4. *Deum (inquit) semper assectatur iudicium vindex eorum, qui à lege diuina desciscunt: cui iudicio adhærens, qui beatus esse debet, eundem sequitur, humilis atque modestus: qui verò superbia efferetur, vel opibus aut honoribus formæue corporis intumescit, inuenili & stulto flagrans animo, quasi nullo præfecto ducéue indigeat, sed ipse potius valeat aliorum esse dux & moderator, hic deseritur à Deo, relictusque & alios sui similes nactus, exultat, nec sine vulgi laude conturbat omnia.* Atque hæc quidem Plato de humilitate & superbia diuinitus, vt pleraque, memorauit, cæteri autem antiqui philosophi de virtutibus morum differentes: eas potissimum & penè solas persecuti sunt, quæ communitatem hominum: vitamque ciuilem attingunt, humilitas enim pars est, & quidem præcipua religionis, quæ vt à iunioribus theologis definitur: homines facit supplices esse deo: & propter Deum cæteris hominibus concedentes: hortante nos Petro apostolo, ac dicente, *Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum*. quanquam si placet priscorum theologorum, qui philosophiam inuolucris fabularum tradiderunt, præcepta repetere, ab illis quoque humilitatem vel in primis commendatam esse haud dubie reperiemus. Quid enim aliud egerũt Homerus & Hesiodus,

quos

quos veteres theologos Aristoteles appellat, gygantũ cum dijs pugnam
casumque memorantes, nisi homines admonuerunt, vt Deum supplices
colerent, cuius potentiæ hominum vel robustissimorum vires compa-
ratæ vmbra quædam inanis, gygantum exemplo videri possunt. aut cer-
te simia, quemadmodum testatur Plato, de homine etiam sapientissimo *Plat. in Hip-pia maiore.*
verba faciens, quę recordatio propria est humilitatis? Sophocles quoq;
prudentissimus poëta, Aiacẽ facit per superbiam perire, cum viribus hu
manis fretus opem diuinam cõtẽpsisset, spreto patris consilio qui pro-
ficiscenti ad bellum nihil aliud quã Dei reuerentiam, hoc est humilita-
tem, commendasset. Sed quoniam humilitati in humana etiam cõmuni-
tate suum esse locũ paulo ante dicebam, erras Leopolde, si hanc fortè
putas, vt nomine, re itidem fuisse ab antiquis philosophis ignoratam.
Non igitur fuit humilitas ab illis ex moralium virtutum choro reiecta
sed potius in honoratissimo loco collocata, est enim (nisi prorsus ego
excutio) pars eius virtutis, quam tu videris ipsi cõtrariam esse existima-
re, magnanimitatem dico, tantopere à nobis paulo ante veterum testi-
monio laudatam.

¶ LE. Quid ais Democrates? humilitatem putas partem esse magnanĩ-
mitatis? quid hoc aliud est, quàm ignem cum aqua copulare? Nónne ma-
gnanimitatis est animum attollere, & quasi inflammare ad res magnas
concipiendas? humilitatis contrà deijcere, & velut extinguere ardorem
concitatum? Atqui contrarios esse habitus, quorum actus sunt oppositi,
ipse tuus Aristoteles est auctor. DE. Speciosum argumentum, sed ener- *Ethi. 5.*
ue. nam tu mihi vicissim respondε, Animum impellere ad magna perí-
cula subeunda, eundemq; à magnis periculis ratione deterrere, nónne
opera contraria esse, eodem modo confitebimur? LE. Fortasse. DE. At
vtrunque opus esse fortitudinis, consensus est philosophorum, nimi-
rum, quoniam quæ inter se se pugnare videntur in rebus agendis, hæc
in eundem finem relata, societatem quandam habere existimantur. In-
telligendum est igitur in rerum difficilium, & arduarum cogitatio-
ne, ancipitem esse, & quasi lubricum motum animorum. nam quo vo-
luptas ob rei prestantiam impellit, honestasque vocat. inde dolor retra-
hit propter laborem, difficultasq; deterret, in quorum vtroq; sæpe mo-
dus exceditur, diuersaq; ratione peccatur. his autem vicijs vt occurra-
tur, non duabus virtutibus est opus, vt quidam falso putauere, sed vna sa-
tis est, quæ medium extremorum tenens, ratione, velut calcaribus, &
freno motus animi à dolore, & voluptate profectos, quatenus licet, im-
pellẽdo, vicissimq; reuocãdo moderetur. vt igitur liberalitas vna virtus
motus animi temperat in pecunijs dandis & accipiendis, fortitudo in
timore & audacia: sic magnanimitas in magnis honoribus petendis, aut
vicissim fugiendis. & quemadmodum liberalitas vt oportet dando, quã
accipiendo: fortitudo, audendo, quàm timendo magis cernitur: sic

magna-

magnanimitas in egregio magnarum rerum conatu,& honorum appetitu,ſuum & ſplendorem,& nomen magis oſtendit, quàm in talium rerum modeſta fuga,quæ cum pars magnanimitatis ſit,tamen humilitatis nomine plurimum eſt à religioſis hominibus celebrata. Nam vt in periculis capitalibus vna ratio impellendi,& reuocandi vnam efficit virtutem:ſic item in magnis honoribus, quoniam vtrobique hoc agitur,vt motus animi rationi pareat, ne vltra quam decet illecebra rei progrediatur,neue rurſus officium deſerat difficultate deterritus.quod moderamentum in periculis fortitudo, in honoribus magnanimitas, veteri vocabulo nuncupatur.ſed quemadmodum virum fortem, quatenus pericula ratione vitat,cautum poſsis appellare, ſic magnanimus vocatur humilis quatenus ratione cohibet magnorum honorum appetentias. Non igitur audiendi ſunt,qui humilitatem docent ad temperantiam eſſe referendam, Ariſtotelis teſtimonium parum videlicet appoſite doctrinæ ſuæ prætendentes,propterea quod Ariſtoteles temperatum eum appellet,qui vt eſt,ſic ſe paruis honoribus dignum eſſe cenſet. quos miror non aduerriſſe temperantiæ nomine non humilitatem illo in loco, ſed aliam longe diuerſam virtutem fuiſſe à philoſopho nuncupatam. humilitas enim non tenui virtute hominibus ſuam exiguitatem agnoſcentibus tribuitur,ſed ijs duntaxat,qui cum ſint magna virtutis dignitate,conuertentes tamen cogitationem ad ea,quibus deficiunt,inferioreſque ſunt his, cum quibus conferuntur, cohibent animi tumores, & non ſolum Deum,ſpiritaleſque ſubſtantias reuerentur, ſed hominibus etiam,quacunque ratione præſtantioribus concedunt. qualis Chriſtus fuit, Virgoque mater,quales item apoſtoli, viri omni genere virtutis decorati.non igitur humilitati,ſed ei virtuti nomen tribuit temperantiæ, quam paulo ante nomine vacare,ſed ab extremis modo ambitionis: tũ contrarij vitij vocabulum mutuari dixerat:hac enim cenſentur, qui rationi temperant,paruorum,& ordini, virtutique ſuæ conuenientium honorum appetentiam.quo intelligitur haud dubiè,eadem nõ ſuo, ſed alieno nomine temperantia per ſimilitudinem,vt pleraque, & translationem nuncupari, de qua tamen virtute idem Ariſtoteles in libris Eudemijs de moribus ad hunc modum ediſſerit: *Tali* inquit *habitu præditus videtur quidem,non tamen eſt magnanimo contrarius, neque enim opponitur ei in hoc,quod ſit vituperandus cum ſeſe habeat,quemadmodum ratio iubet,& eſt natura idem.atq; magnanimus:nam vterque quo dignus eſt, hoc ſeſe dignatur honore, & hic fieret dignitate ſuppetente magnanimus,nam ſe pro meritis honore dignaretur.* Ad hæc temperantia eodem auctore in eis modo voluptatibus temperandis haud dubie verſatur,quæ ſenſibus,nec his omnibus,ſed tactu & guſtatu capiuntur, honoris iocunditate nullo tali corporis ſenſu fruimur, ſed mente potius, vt docet Ariſto.tertio Ethi.Cæterum nulla virtus eſt,ex ijs quidem,quæ temperant humanos affectus,quin commode valeat per ſimilitudinem

Ethi.4.

Lib.3.

Ethi.3.

ac tran-

ac translationem temperantia nuncupari, quatenus vt temperantia in corporeis voluptatibus, sic cæteræ virtutes in sua quæque materia, concitato animo præscribit & modū imponit, ne vltra quā decet, illecebra voluptatis progrediatur. sic fortē sic etiā liberalem temperanter agere sæpe dicimus: in quo ille spreta morte, ab audacia: hic pecunias contemnens, temperat tamē à prodigalitate, ergo cū latissime pateat voluptas; pertinet enim ad omnē illecebram, qua capitur animus vel concitatur: & prudens voluptatis moderatio cunctis moralibus virtutibus sit communis: nihil mirum est, si earum quæq; continentia & temperantia receptissima translatione interdum nuncupatur, teste Aristotele, qui continentiam testatus, in eodem genere rerum versari, quo temperātiam, tamen intemperantes iræ, honoris, & lucri eos appellari tradit, qui sunt, harum rerum studiosiores, quas nemo dubitat, velut materiam esse fortitudinis: magnitudinis animi ac liberalitatis, contrariorumque vitiorum. Qua ratione haud equidem inficior, humilitatem posse temperantiam appellari, alieno tamen vocabulo, proprio enim & suo, magnitudo animi nuncupatur. Ethi. 7.

¶ Non enim si magnanimus, quem (vt diximus) omni virtute præditum esse oportet, & dignus est, & dignum se iuste putat honoribus, qui maximè conueniunt ordini suo, protinus quoscunque honores suo iure postulabit. Achilles enim apud Homerum, exceptis Atridis, procerū græcorum sine controuersia erat honoratissimus, sed cum se voluit Agamemnoni æquare, nec putauit regi concedendum, Nestoris sapientissimi senis oratione taxatus est, & omnium prudentium iudicio superbiæ crimine damnatus. Romanorum vero Q. Fabius Maximus, Marcus Marcellus, vt cæteros taceam viros magnanimos, consulares honores, qui maximi erant in sua rep. poterant sibi iure delatos esse putare: eosdem quis tulisset, si quis eorum in sua ciuitate honores regios affectasset? Certe African⁹ Scipio ad vrbem Hispaniæ Betulam Asdrubale deuicto, cum circumfusa omnis multitudo Hispanorum & ante deditorum [& pridie captorum, ac sine pretio dimissorum ingenti consensu regem eū appellasset, silentio per præconem facto, sibi maximum esse nomen imperatoris dixisse traditur, quo se milites sui appellassent, regium nomen alibi magnum, Romæ intolerabile esse. Itaque vir summus per vnam magnanimitatis partem honores imperatorios suis virtutibus conuenientes adsciuit: per alteram, quæ humilitas vocatur, regios velut superbos, & inuidiosos repudiauit. Age vero fingamus aliquem choro virtutum o⁹mnium stipatum, eundemque in rerum fastigio positum, facesse Romanorum principem, multo etiam Traiano meliorem, vniuerso quoque orbi dominantem, permittemus ne huic, vt arroget sibi diuinos honores? quibus stulti quidam reges, ac imperatores affectatis, magnam ridendi materiam prudentibus viris præbuere, nullus igitur homo tantus

est,aut tantopere præstans meritorum magnitudine, in quo non sit humilitati locus, dum vel se cum potioribus, vel tenuitatem humanam comparat cum infinitate diuina. Vt magnanimus is esse intelligatur,qui magnis quidem honoribus est dignus,& his sese dignum existimat,non tamen sua dignitate maioribus. hoc est enim quod Aristoteles ait, magnanimum esse quidem magnitudine extremum, medium tamen tenere,si rationem spectes. quod idem alio in loco apertissime docet magnanimum definiens: qui se honore dignatur, nec minore suis meritis, nec maiore. Itaque eiusdem virtutis est,summis viris,à quibus virtute, quæ Dei munus est (*vt omne datum optimum & donum perfectum*) non superatur, se parem ducere sua merita Deique munera existimatione recta metientem,& qua inferior est, potioribus concedere, magno & illustri Aristidis exemplo. qui in bello Marathonio, cum inter Athenienſium imperatores, quos ea ciuitas more suo complures cum æqua potestate eidem bello præfecerat,excepto Milciade dignitate,gloria,potentia primus haberetur,Milciadi tamen,cuius prudentiam in bello gerendo anteponebat suæ,concessit vt solus imperaret. Nam cum inter ipsos duces conuenisset, vt vicissim per dies singuli, summam rei administrarent: Aristides suæ diei ius imperandi transtulit in Milciadem. quam modestiam,animique magnitudinem cum nemo collegarum sustinuisset non imitari, summa auctoritas imperandi ducum omnium consensu delata est vni Milciadi : atque id consilium constat, sublatis contentionibus glorioſissimam de Medis victoriam Athenienſibus peperisse. Poteram hoc in loco illustria magnanimorum Romanorum referre: sed commodius eadem à monumentis sacris mutuabimur: Paulumque autorem adhibebimus: virum diuinum,& re vera magnanimum : qui cum gratiã perpendit,qua fuerat donatus à Deo,ceteris apostolis nihilo se inferiorem profitetur: de primis enim loquebatur,cum diceret: *Mihi enim qui videbantur esse aliquid,nihil contulerunt: sed contrà cum vidissent, quòd creditum est mihi euangelium præputij, sicut & Petro circumcisionis (qui enim operatus est Petro in apostolatum circumcisionis: operatus est mihi inter gentes) & cum cognouissent gratiam, quæ data est mihi, Iacobus, & Cephas, & Ioannes (qui videbantur columnæ esse) dextras dederunt mihi & Barnabæ societatis* & paulò pòst Petro se Antiochiæ in faciem restitisse profitetur, propterea quòd reprehensibilis esset, nec dubitat multis in locis cæteros homines, vt suas virtutes æmulentur adhortari. *Volo* (inquit ad Corinthios scribens) *vos omnes esse, sicut me ipsum* & alio in loco: *Imitatores* (ait) *estote mei, sicut & ego Christi*. sed & Philippenses eisdem propemodum verbis adhortatur. idem contrà cum sua delicta recondatur, humi se deijcit, nec Apostolorum ordine dignatur. *Ego* (inquit) *sum minimus apostolorũ, qui non sum dignus vocari apostolus qui persecutus sum ecclesiã Dei*. quo in loco vbi se per humilitatem depressit, protinus per alteram magnanimitatis partem extollit. *Non gratia* (inquit,) *Dei sum, id quod sum*

Ethi.4.

Magnorum morali 1.

Ad Gal.2.

1.Cor.7.
2 Cor 4.& 11.
Phi 3.
1.Cor.15.

&

& gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboraui. vt alio in loco, *Non sum liber? non sum apostolus? nonne Christum vidi? nonne opus meum vos estis in domino?* Vides, vt humilitas non modo à magnanimitate non dissideat: sed maximam etiam habet cum ipsa societatem, est enim virtus eadem, quæ motus animi in magnis honoribus moderatur. Nec te moueat, quòd Christus præter suam dignitatem pedes lauit apostolorum. neque enim turpiter aliquid deliquit ignauia vel ignoratione suæ dignitatis: quod pusillanimis accidit: sed auctore Paulo quæ *stulta sunt mundi elegit, vt confundat sapientes: & infirma mundi, vt confundat fortia; & ignobilia mundi & contemptibilia, & ea quæ non sunt, vt ea quæ sunt destrueret; vt non glorietur omnis caro in conspectu eius.* cæterum qui apostolorum pedes tum lauit, vt exemplo damnaret leuitatem ambitiosorum, ac superborum: hic eisdem paulò pòst dixit: *Vos me vocatis magister ac domine, & bene dicitis, sum etenim.* Itaque id officium optime poterat humilitate salua præterire, sed cuique licet à suo iure decedere, quod sine alterius iniuria fiat, præsertim Christo, qui sponte sua criminum alienorum pœnas dare voluit innocentissimus supplicijs affectus & morte cum ignominia. ac vt verbis vtar Pauli, *Humiliauit semetipsum factus obediens vsque ad mortem, mortem autem crucis.* Itaque à Christo & apostolis perfectissimis hominibus multa facta sunt, quæ possunt à nobis sine crimine præteriri. nam mediocribus hominibus, si morum teneant & affectuum mediocritatem, etiam citra apostolicam perfectionem licebit iustitiam, virtutes omnes amplectentem colere, *in qua qui seruit Christo*, vt ait Paulus, *placet Deo & probatus est hominibus.* hunc igitur recte humilem simul atque magnanimum, & dicemus & sentiemus. qui primum supplici pietate deum colet, deinde recto iudicio sua, cæterorumque hominum merita, virtute potissimum metitus, alijs se vel postponet, vel quemadmodum ratio postulabit anteferet. Deum enim colit, qui virtutem, opus, atque donum eius colit, virtus autem non in alijs modo pro sua magnitudine colenda est, sed vbilibet etiam in se ipso cuique nihilo secius pro merito tum tacita existimatione, tum etiam verbis veneranda, scitum est enim illud Augustini, *Cum humilitatis causa mentiris, si non eras peccator antequam mentireris, mentiendo efficeris quod vitaras.* & alio in loco, *Nō ita caueatur* inquit *arrogantia, vt veritas relinquatur.* Quæ omnia huc pertinent, vt de se quisque etiam humilis non secus, ac res est, vel sentiat vel loquatur. nec enim aliter sentiendum est, aliter loquendum. *Nam quomodo*, inquit, *est humilitas, vbi regnat falsitas?* Et profecto dissimulatio, quæ græce dicitur ironia, vitiū est nō solum à religiosis viris, sed à philosophis etiā dānatū. Cauendū est tamē, ne nobis imponat amor studiumq; nostri, vt sæpe accidit in iudicando. quanquā non ignoro à quibusdā sanctis eisdemq; perdoctis viris humilitatō intelligi, cū sua quisque peccata cum aliorum virtutibus conferens, ea

1. ad. Cor. 9.

Io. 13.
1. Cor. 1.

Ioan. 13.

Ad Phi. 2.

Ad Ro. 14.

Aug. de ver. apostoli.

Aug. super Ioan.

ratione se cunctis inferiorẽ arbitratur. quo pertinere videtur illud Pauli præceptum Philippẽses in hunc modum adhortantis, *Nihil per contentionem, aut inanem gloriam, sed in humilitate, superiores sibi inuicem arbitrantes, non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum.* cuius sententiæ atque præcepti summa est, vt qualemcunque virtutem alterius, & recte factum laudemus & veneremur, vicium & turpitudinem etiam in nobis aspernemur & contemnamus. quod nihil abhorret à magnitudine animi, quæ virtutem vbique cunctis rebus anteponit. Phil. 2.

¶ LE. De humilitate Democrates nulla nobis erit amplius concertatio, nam tibi equidem assentior ipsam neque cum militia, neque cum magnitudine animi pugnare, sed probè potius eisdem conuenire. Cæterum diuitiæ vereor, vt dixi, quibus animi magnitudinem augescere cõfirmasti, ne vehementer præceptis euangelicis aduersentur.

¶ DE. Magnarum virtutum, & egregiæ sanctitatis exempla Leopolde, si verũ quærimus, & libeat temporum memoriam à vetustate repetere, multo frequentiora, & plerumq; maiora in omni ætate à tenui fortuna viris edita, quàm ab opulentis, & locupletibus reperiemus. pauper erat Aristides, pauperior Phocio: cuius filiæ post mortem patris, qui munus Alexandri centũ auri talentorũ magno animo repudiauerat, nubiles tãdiu propter egestatem maritis caruere, donec publica pecunia dotatæ collocarentur, sed vt Athenienſiũ nemo his pauperior remp. attigit, sic nullus iustitia, frugalitate, magnitudine animi maior fuit, pares verò quã rarissimi. quorũ Aristidem constat nõ ob aliã causam in exiliũ scelere inuidorũ fuisse missum, nisi quod nimis iust⁹ esse videretur, vt Damõ Periclis præceptor, quòd nimis sapere. Romanorũ resp. ne singulos referam, tunc beatissima fuit, & omni virtute præstans, cũ consules & dictatores, ab aratro accersebantur: tunc corruit in omne flagitium delapsa, cũ suas opes & diuitias ferre non potuit. ergo quæ Fabricij, Reguli, Attilij, Cincinnati, ac Cn. Scipionis summorũ virorũ frugali, & modesta paupertate creuerat cum maxima gloria, eadẽ Crassi, Pompeij, ac Cæsaris ambitiosis opibus turpiter est labefactata. LE. quin tu Democrates profanas resp. omittis, & quod huius loci propriũ est ecclesiastica initia, progressũ, & hoc velut seniũ cõmemoras? Nũ tibi par sanctitas & religio sacerdotũ esse videtur, postquàm opes ecclesiasticę tã immensè creuerunt, & Episcopatus non modo Romanus, sed plerique etiam alij velut regna esse cœperunt, & tunc cum Petrus, cæteriq́ue apostoli stipe religiosorum hominum alebantur? & Paulus dum prædicaret euangelium, nec dies nec noctes operi pareens victum suis manibus quærebat: aut cum Clemens, Ignatius, Marcellus, Polycarpus, Athanasius, & exteri sanctissimi pontifices & episcopi paruo contenti sic sacerdotium suscipiebant, vt id non opulentiam, sed omnis virtutis exercitamẽtum, & occasionem martyrij esse existimarent. DE. ista quidem Leopolde

non abhorrent à vero,nec dubium eſt,quin inter initia naſcentis Eccleſiæ,& quandiu Chriſtianum nomen principib.erat vel inuiſum, vel ſuſpectum,cum cæteri Chriſtiani ſanctius viuerent,& religioſius, tum in primis ſacerdotes, qui cæterorum quaſi duces erant in certamine fidei, eorundemq; liberalitate in diem,aut tenui admodum cenſu viuebant, quàm poſt Eccleſiæ aſſertam libertatem, auctoritatemq; confirmatam, opibuſq; munitam.ſed huius mali culpa, ſi æqui iudices eſſe volumus, in moribus eſt,non in diuitijs:nec enim vnquàm vicio datum eſt cuipiam:quòd diues eſſet:at multis quòd diuitias malis artibus quærerent, vel vtcunque partis ad turpes voluptates, aut iniuriam & ſuperbiam abuterentur:quod pertinet ad morum corruptelam. L E. quid ſi morſi iſta corruptela ex ipſis naſcitur diuitijs? videmus enim non quidem omnes:ſed tamen magna ex parte diuites ſuperbos eſſe, & iniurioſos in tenuiores,aut turpibus etiam voluptatibus ſeruientes:pauperes contrà modeſtos,ſine alterius iniuria in officio cõtineri. D E. At hoc ipſum argumentum eſt,neutrius cauſam eſſe vel diuitias vel paupertatem,quòd neque omnes diuites mali ſunt,nec omnes pauperes boni.quod tamen oportuit,ſi aut in diuitijs ineſſet vicium,aut in paupertate virtus.nec igitur diuitiæ malum ſunt ſponte ſua, nec paupertas bonum:ſed vt veriſſime tradidit Paulus, *omnia munda mundis ſunt,coinquinatis autem & infidelibus nihil eſt mundum,ſed coinquinatæ ſunt eorum & mens,& conſcientia* L E. Cur igitur diuitum, quam egenorum plures proportione in vitio ſunt, & maiore iniquitate? D E. Nempe quia omnes homines procliues ſunt ad malum,& diuites maiorem habent tum licentiam, tum etiam occaſionem peccandi,quorum vtrunque pauperibus abeſt.ſed ſi propterea diuitiæ vituperandæ ſunt & paupertas laudanda, nimirum eadem ratione perſpicacia,& ſolertia,robur,venuſtas dabitur vitio:inſcitia, tarditas,infirmitas,fœditas erit in laudibus.ingenioſi enim intelligentes,robuſti,ac pulchri plus fallere,atque nocere poſſunt, quàm hebetes imperiti,imbecilli,& deformes.Morum igitur corruptio & prauitas,quibus malis Chriſtus & Paulus vt mederentur omnem licentiam,peccatiq́ue occaſionem ſubtractam eſſe volebant facit, vt diuitiæ pleriſque noceant,paupertas proſit,laboribus & rerum inopia viam ad voluptates & maiores iniurias intercludens. quæ tamen interdum ad rapinas nonnullos,& fraudes,ac periuria tranſuerſos agit. nec enim ſine cauſa Romanæ leges,egenorum teſtimonia,quàm locupletum minùs ponderis habere ſanxerunt.Certè Plato nec opulentiam, nec paupertatẽ vendicat à magnis incommodis,vtriuſq; tradens comitem eſſe ſtudium rerum nouarum. præterea ab illa turpes voluptates, ſegnitiemq́ue pari; hanc homines efficere maleficos & auaros. Sic Salomon prouerb. 30. *Mendicitatem* (inquit) *& diuitias ne dederis mihi, ſed tantum tribue victui meo neceſſaria,ne forte* & cæt. vt mediocritatem quandam vir ille diuinus,

Ad Tit. 1.

Li. 4. de rep.

quemadmodum cæteris in rebus, sic etiam in opibus maxime probare videatur.

¶ LE. Obsecro te Democrates, quoniam oportunè Platonem nominasti, citato loco, ex eo libro, vbi sic ille remp. constituit, vt nihil in ea suum quisq; habeat, sed sint omnia omnibus communia, putabimus ne Christo talem reip. rationē placuisse? hoc.n. mihi sæpe venit in mētem existimare recolēti, & Christum maximè homines adhortari solitum, vt sua quisq; bona relinqueret, & hoc initio à plerisq; Christianis fuisse factitatum, qui possessionib. distractis pretium apostolis in commune conferebant. D E. Noli hunc lapidem mouere Leopolde, non sunt omnia vbiq; differenda. Cæterùm Platonica resp. non solum ab Aristotele summis rationib. confutata est in eis libris, quos de republica conscripsit, vnde sumere poteris quæ ad hunc locum pertinebunt, sed hominum etiam vita, magnoq; consensu reiecta. quod est indubitato argumento, Christum nullam talem reip. formam voluisse in hominum vitam inducere. Nefas est enim existimare Christum irrito conatu id egisse, atq; in vniuersum præcepisse, quod nulli ciuitati, nulli populo persuaserit. nec sic Paulus, cæteriq; apostoli docebant, sed quemadmodum nuptijs cælibatum, sic diuitijs paupertatem præferebant propter vitæ, quam ipsi elegerant perfectionem, non ignari & nuptias, & diuitias esse ad humanam, ciuilemque vitam necessarias. Est igitur magni & religiosi animi diuitias in paupertate contemnere, in secundiore fortuna, eisdem prudenter vti ad beneficentiam & liberalitatem, & in vtraque conditione virtutem colere & libertatem retinere, cupiditatibus imperantem. his enim longè turpius, quàm hominibus seruitur. quam alteri, vt Cicero ait, *se adipisci posse arbitrantur si opes magnas habeant, alteri si contenti sint, & suo & paruo.* quorum neutrum abhorret ab ea, de qua tā multa diximus animi magnitudine. nec diuitias igitur, vt de gloria diximus, vel optare vel habere turpe ducendum est, nec rursus paupertatem fugere vitiosum. nā qualiacunq; siue bona expetere, quatenus modo bona sunt: siue mala vitare, qua talia sunt nulla lege prohibemur. diuitias autem nemo ignorat, bonis fortunæ annumerari, paupertatem malis. cæterum fortunæ non ea vis est, vt quenquam possit vel bonum secundo flatu, vel malum efficere, si reflauerit; qua ratione ducti Stoici nihil in bonis habebant aut malis, præter virtutes & vitia, quibus homines boni & vicissim mali censentur, præposita & reiectanea nuncupātes ea, quæ ab Aristotele cæteriq; Platonis alumnis corporis vel externa bona & mala nominantur: bonum esse statuentibus, quidquid adscisicit natura: malum, quidquid vicissim aspernatur. Illud tamen dubiū non est, quin virtus ad officiosa munera fungenda sæpe bonis non solum corporis (quod est animi velut instrumentum) sed externis etiam iuuetur. fieri enim non potest (inquit Aristoteles) aut non facilè fit, vt is

Polit. 2.

De offic. li. 1.

Eth. 1.

agat

agat res præclaras,cui desunt facultates, Nam liberalitatem exercere vel eodem tacente constat sine diuitijs posse neminem, magnificétiam verò multo etiam minus. vtraque enim virtus in pecunijs rectè collocandis maximè cernitur:sed illa in paruis aut mediocribus,hęc in sumptibus magnis intelligitur.Transi ad iustitiam,quæ tanquã lucifer dicitur inter cæteras virtutes elucere, nónne opes illa quasi neruos desiderat?quibus non suppetentibus,ne otiũ quidem suppetit ad gerendã rem publicam,magistratibus & principibus necessarium,nec vires ad impotentium cupiditates coercendas,ipsosq; cum tenuioribus pari iure cõtinendos.Age verò ciuilẽ vitam omittamus, quæ haud dubiè sine opib. non consistit, egóne philosophantium quidem contemplantiumq; vitę locum relinqui dico,si rem familiarem omnino subtraxeris?Nam vt intellectus in homine sine vita & sensu, quæ res nobis sunt altera cum stirpibus,alter cum beluis cõmunes,inesse non potest:sic in magna esuritione,& nuditate,vel grauiori morbo corporis, animus à pulcherrimarum,diuinarumq; rerum contemplatione ad quærendas res vitæ,ac valetudini necessarias sollicite reuocatur. LE. Tu igitur eorum consilium damnas,qui suis facultatibus,si quas habebant,reiectis, viuunt in ocio aliorum liberalitate,tanquam horum vita violenta sit,& contemplationi,ac naturæ legibus inimica.I nunc & Lutherum lacera maledictis,qui ob hoc ipsum monachorum instituta non probat, quia volunt inuitissimo Paulo *nũ laborãtes ex alieno viuere.* D E. Lutherum Leopolde iube cum sua insciția,vel nefaria potius impietate valere,cæteros monachos ex se ipso metientem, ego enim vitam apostolicam omni viuendi rationi præfero.in qua Christum ipsum imitantur, qui opere & sanctitatis exemplo iuuantes plurimos, religioni vacant, & optimarum rerum,doctrinarumq; contemplationi.neq; enim refert, ad otium contemplationis ex suo,an ex alieno necessaria ad vitam suggerantur.quãquam non ex alieno,sed ex sibi debita mercede viuere dicendi sunt,qui eorum *carnalibus*,vt inquit Paulus,aluntur,quos ipsi *spiritalium suorum participes* effecerunt,docendo,admonendo,Deumq; peccatis populi succẽsentem precibus sacrificijsq; placando.Non igitur vituperandum, sed summa laude horum institutum dignum esse dico:illud tamen contendo,ne horum quidem vitam sine opibus constare posse tuis,vel alienis. fac enim esse omnes Christianos egenos, quis alimenta esurientib.subministrabit?quis nudos vestiet?ægrotantes curabit?quod si egenis Christianis licet in otio literarum aut contemplatione alienis opibus viuere,cur non diuitibus, suis? honestis artibus sine alterius iniuria partis & cum labore,quemadmodum Paulus præcipiebat.*Nam qui furabatur* inquit, *iam non furetur, magis autem laboret operando manibus suis,quod bonum est, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti.*

Ad Ephe. 4.

Ad Rom. 15.

Ad Ephe. 4.

¶ LE.

¶ L E. Rectè Democrates mihi quidem videris, & ingeniosè diuitiarũ causam peroraſſe, ſed dicat fortaſſe quiſpiam, neque ad liberalitatem, nec ad magnificentiam, cęteraſq; virtutes colendas opus eſſe diuitijs. primum quia natura, cuius legibus ipſe tãtopere patrocinaris, paruo & parabili contenta eſt: deinde, quia ratio virtutem efficiens non in opere poſita eſt, ſed in animo, & voluntate. ſiquis enim ſic animatus affectusque ſit in ſumma paupertate, vt ſi diuitiæ ſibi contingant, eis ſit ad liberalitatem, ac magnificentiam perlibenter vſurus, hũc credo nemo negabit, liberalem eſſe atque magnificum, eadem ac in criminibus ratione, quorum aliqua cogitata duntaxat, ciuilibus quoque legibus capitali ſupplicio vindicantur. Nam quod ait Ariſtoteles, virtutes operibus indicari, cum voluntates lateant, & iniuſti quandoq; iuſtè agendi voluntatem mentiantur, hoc ad virtutis declarationem pertinet, hominumq; notitiam, non ad rem aut eiuſdem rationem, cuius efficiens voluntas homines fallere poteſt, Deum non poteſt, corda humana perſcrutantem, & apud quem *gloria* cuiuſque eſt ſuæ *conſcientiæ teſtimonium*. hominibus enim ſuademus, Deo autẽ manifeſti ſumus, vt ait Paulus. Et Chriſtus, *Quicunque mulierem viderit ad concupiſcendum, iam mœchatus* (inquit) *eſt eam in corde ſuo*, quod de libidine & adulterio dictum ad omnia peccata & contrarias virtutes conſenſu doctiſſimorum commodiſſimè transfertur. Nam viduam pauperculam, quæ miſit æra duo minuta in gazophylacium, pluſquam diuites omnes miſiſſe idem Chriſtus teſtatus eſt, propter maiorem videlicet animi eius liberalitatem. *Si enim voluntas prompta eſt* (vt inquit Paulus) *ſecundum id quod habet, accepta eſt; non ſecundum id, quod non habet*. Quid quòd actiones externæ per ſe nec honeſtæ cenſentur eſſe, nec turpes, vt internis accedentes ipſas honeſtiores reddant, aut turpiores. Nam cum ab inuitis eduntur, aut per ignorantiam, breuiter cum voluntas abeſt, nec laudi tribuũtur, nec vituperio, & minima ſunt inſitæ virtutis aut vitij documenta. Adde quòd ſi quando videntur obiri voluntariè, tamen tunc neceſſitate quadam naturali parent imperio conſtantis, ac certæ voluntatis: vt hac quoque ratione nec apud Deum, nec apud homines laudem & gloriam, aut res contrarias mereantur.

Ethic.10.

2.ad Cor.1.

Matth.5.

Luc.21.

2.ad Cor.8.

¶ D E. Non ego Leopolde cum diuitias à ieiuna quorundam, & ſi verũ fari licet, ambitioſa ſeueritate aſſero, Cręſi, aut Midæ theſauros ad vitam ducendam præſertim priuatam deſiderari dico. Nam vt cæteris in rebus, ſic in diuitijs modus eſt optimo cuiq; tenendus. tantumq; rei familiaris auctore philoſopho deſiderandum, quàtum ſatis ſit, ad ſumptus & neceſſarios & liberales. non ſolum nobis pro cuiuſq; conditione, ſed etiam .js quibus tenemur ex noſtris facultatibus impartiri, præſertim domeſticis, qui noſtræ fidei sũt lege naturæ, atq; diuina cõmiſſi. *Nam qui ſuorum, & maximè domeſticorum* (vt Paulus teſtatur) *curam non habet, a*

Ethic.10.

1.Tim.5.

fidem

fidem negauit, & est infideli deterior. Itaq; homo ciuilis (vt docet Aristoteles) & qui se rebus agendis tradidit, vt multis alijs rebus, sic opibus indiget ad res gerendas: & quo maiores & clariores, hoc etiam pluribus. honorati enim nobilesque ciues pluribus indigent, quàm obscuri, & ignoti. Nam Reges & principes sine magnis opibus infimi sunt, ab hostibusq; despiciuntur. qui verò philosophiæ se, contemplationiq; dedunt, hi diuitijs parum indigent, quæ ipsis potius impedimento sunt ad contemplationem. paruo igitur contenti esse debent, præsertim suo, studia enim literarum otium in primis requirunt, & animi tranquillitatem. quorum vtrumque egestas excludit, nisi adsint necessaria ad victum, reliquumque cultum. sine quibus negat Aristoteles naturam sufficere ad contemplandum. *Ethic 10.* Est tamen genus quoddam philosophandi, quod non tam in doctrinis versatur, & studio literarum, quàm in commentatione mortis, & cohibitione humanæ cupiditatis, superbiæ ac peruicaciæ. hæc enim nisi cunctis rationibus coerceantur, nos ducunt (vt Paulus ait) in interitum & *in laqueum diaboli*, quibus malis vt occurrant, qui ad hunc modum philosophantur, homines egregia in Deum pietate, ac religione per omnem laborem, curam, sollicitudinem, affligere sibi proposuerunt, & quasi domare corpora sua, & affectus, omnesque carnis quæ militat aduersus spiritum, prauas appetentias refroenare. qui omnes paupertatem in primis suscipiunt, & profitentur, sed ita vt ipsorum quidã diuitias vniuersi habeant in commune, vnde alantur, singuli nihil omnino suum: alij tam publicè, quàm priuatim egeni viuant in diem stipe ab hominibus religiosis, ac liberalibus emendicata: vtriq; sanctitatem egregiè, pietatemque colentes vtrique ex parte vitam Apostolorum imitantes. Horum igitur institutio paupertas, aut etiam mendicitas vel accersita conuenit, nuditasque, ac omnis vitæ difficultas. hi sunt in primis de quibus ait Christus, *Beati pauperes, beati qui lugent, beati qui esuriunt.* *Matth. 5.* ad talem quandam, aut huic non multum absimilem vitam & Christus, & Paulus homines adhortabantur, quos diuitias vt abijcerent cõmonebant. sed quanquam hæc perfectissima, proximaq; via est, & quasi compendiaria ad vitam æternam, non tamen sola, nec prorsus necessaria putari debet. Nam *in domo* Dei *patris, mansiones multæ sunt,* ad quas (vt *Io 14.* Paulus ait) non omnes vna, sed alius alia via progreditur. *diuisiones* enim *1 Cor. 7.* *gratiarum & operationum sunt, idem verò Deus, qui operatur omnia in omnibus. sicut enim in vno corpore multa membra habemus omnia autem membra non eundem actum habent ita multi vnum corpus sumus in Christo, singuli autem alter alterius membra,* *1. Cor. 12.* *Ad Rom. 12.* *habentes donationes, secundum gratiam, quæ data est nobis, differentes.* in quarum donationum commemoratione non prætermisit Paulus liberalitatis opus, quod est fructus diuitiarum, cum ait, *Qui tribuit in simplicitate.* Propterò *Rom. 12.* Christus cum Apostolos mitteret ad prædicandum Euangelium, apud optimum quemque vrbes ingressos diuersari, eiusque liberalitate, quæ

ſine opibus non præſtatur,vti præcipiebat:illud adijciens, *Qui recipit vos, me recipit: & qui me recipit,recipit eum, qui me miſit. Qui recipit prophetam in nomine prophetæ,mercedem prophetæ accipiet, & qui recipit iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti accipiet. Et quicunq; dederit vni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ tantùm in nomine diſcipuli,amen dico vobis,non perdet mercedem ſuam.* Non igitur pauperib. tantum aditus eſt ad regnum cælorum,ſed ijs etiã nihilo minus,qui pauperes & iuſtos ſuis opibus liberaliter fouent.vt enim illos,ſic hos fore in die iudicij ad dexteram Dei,pollicitus eſt Chriſtus, & audituros ab ipſo ſummo iudice *Venite benedicti patris mei, poſſidete paratum vobis regnũ à cõſtitutione mundi:eſuriui enim & dediſtis mihi mãducare, ſitiui & dediſtis mihi bibere, nudus eram, & cooperuiſtis me quidquid enim feciſtis vni ex iſtis fratrib. minimis,mihi feciſtis.* Itaq; Paulus Timotheũ iubet,vt diuitibus huius ſæculi præcipiat, non diuitias abijcere(ſciebat enim,vt Chryſoſtomus interpretatur,diuitias non eſſe prohibitas) ſed non efferri, *non ſperare in incerto diuitiarum, bene agere,facile tribuere, & cõmunicare.* Neq; enim diuitias expauit Paul⁹, vt inquit Auguſtinus, ſed morbum diuitiarum,hoc eſt ſuperbiã. Diuitiæ igitur bonis & Chriſtianis hominib.tantum abeſt,vt noceant,vt præbeant etiam multas ad virtutẽ & religionem colendã & exornandam cõmoditates.ſunt.n.quaſi caput & fons beneficentiæ & liberalitatis, qua pauperes ſubleuantur,& magiſtri morũ,ac religionis ſacrorumq; præfecti aluntur,tẽpla ſurgunt,& exornantur, ea magnificentia quædã dotata,vt cenſus non modo procurandis faciendisq; ſacris,& ipſorũ miniſtris alendis ſufficiãt, ſed etiã ad multorũ pauperũ indigentiã alleuandam. Qui cenſus ſi ab epiſcopis quibuſdã, aliiſve ſacerdotib. malè adminiſtrantur,qui nõ domini,ſed quaſi quæſtores & diſpenſatores ſunt Eccleſiaſticarũ opũ,hæc culpa morũ(vt ante dicebã)eſt,non diuitiarũ. Iuſti enim ac religioſi epiſcopi,& ſacerdotes,quo ditiores,hoc ſanctiores ſunt,& reip.magis vtiles, plurimis hominibus pupillis, & viduis, egeniſq; cæteris eccleſiaſtica bona ſedulo pro ſibi cõmiſſo munere impartientes. Et profectò Leopolde ſi æqui eſſe volumus,nec ſtudioſè(vt quidam)ſacerdotib.obtrectare, quanquã ipſorũ quidã bonis eccleſiaſticis abutantur,illud tamẽ cõfiteri neceſſe eſt, eorũ bonorũ maximã partem à ſacerdotib.in vſus pauperũ diſtribui.cęteros.n.ciues etiam diuitijs affluentes, timidè & cũ pudore quiſquã ſanguine proximorũ rogare ſuſtinet,vt aliquid ſibi inopia laboranti impartiatur de magnis opib. ad filiam exẽpli gratia collocandã, aut alias vitæ neceſſitates tolerandas, ne quaſi filijs,aut nepotib.quorum eſt ius hęreditariũ,iniuriã facientes repellantur:à ſacerdotib.aũt non ſolũ fratres & ſorores, ſed horũ etiã filij,cæteriq; conſanguinei tã incunctanter iuuari ſe petunt,vt nõ precari,ſed optimo ſuo iure poſtulare videantur.itaq; velis nolis, dandũ eſt, opportunè,importunè flagitãtib.& rationem plerumq;,ſi tuã indigẽtiã excuſes,accepti & expenſi repoſcentib.ita fit vt maxima pars cenſus ad pauperes præſertim conſanguineos perueniat, ſaluo iure charitatis,quæ

Matth.10.

Matth.25.

Ti.6.

Aug.in ſerm. de ver.euan.

tis,quæ rationem ſequitur neceſſitudinum naturalium.

¶ Quod verò aiebas,virtutem etiam ſine opere cõſtare,propterea quod virtutis ratio,quemadmodum vitiorum tota in animo, & volũtate poſita ſit,tibi vehementer aſſentior,ſi hoc dicis, hactenus quodq; crimini verti,aut virtuti tribui,quatenus eſt voluntarium. aliter enim nullius factum neque vi,neque ignorantia excuſaretur. ſed voluntatis eſt, non ſolùm agenda velle,ſed vt fiant, cæteris potentijs imperare, quod plerumq; ſimul fit,atque eodem motu,quẽ philoſophi iuniores, donec animo & voluntate continetur, actum elicitum appellant. nam ſi voluntatis imperio cæteræ potentiæ pareant,& munus exequãtur, harum quoq; opus ad volũtatem refertur,quaſi ad fontem & autorẽ,vocaturq; actus voluntatis imperatus, & vterq; vno nomine dicitur humanus actus.propterea quòd homo quatenꝰ homo eſt,particepſq; rationis, per liberũ arbitriũ,quod voluntatem cõſueuimus appellare,vtriuſq; principium exiſtit.Cæterũ talis actio nõ ſolũ habet per ſe quidquã honeſtatis vel turpitudinis,ſed vtraq; re vincit etiã electionem.Vt enim velle, ſic etiã agere hominis eſſe finis ſtatuitur.Cũ finis cuiusq; rei,ſit propria ipſius operatio.vt finis equi eſt currere,pecudarij canis,pecus à maleficis animalib.cuſtodire,& quot operationes tot fines habeantur,quorũ philoſopho teſte,eo quiſq; potior eſt,quo perfectior:eſt autem perfectior ex duobus is,qui ſi contingat,alter non deſideretur: imperfectior contrà,poſt quem alterũ præterea requirimus. Vt ſi adſit iuſtitia(vtar enim eiuſdẽ Ariſtotelis exemplo)alia tamẽ deſideramus,ſi felicitas, hac vna contẽti ſumus.quo perſpicuè intelligitur felicitas iuſtitię,cuius nomine virtutes omnes continentur præſtare. Cum igitur duæ ſint propriæ hominis actiones & fines citrà vltimũ,bene velle,& bene agere, & bona voluntate ſuppetente,actio quoq; deſideretur, poſt bonam actionẽ, non item bona voluntas requiratur, quippe quæ bona actione contineatur,vt in felicitate iuſtitia,dubitari non debet, quin bene agere, quàm bene velle perfectior finis,ac proinde præſtantior,& honeſtior habeatur,quæ ratio eadẽ eſt in peccatis.Age verò, vt rem accuratius perquiramus,ſi finis cuiuſq; rei eſt,quo fertur eadem ac intuetur,nónne actio, quo fungi vult quiſq;,voluntatis eius proximus erit finis? Nam verũ & falſum,quæ ſpectat intellectus,vt philoſophi docent,in mente ſunt,bonum & malum,quæ voluntas intuetur in rebus habetur.finem porrò in rebus agendis principem eſſe,non eſt philoſophi dubitare.Itaq; ſi verũ quærimus,idcirco voluntas bona eſt,& honeſta. quoniam opus ipſum quod molitur,eſt bonũ & honeſtum.Huc enim valet,quod tradidit Ariſtoteles,honeſtarum rerum cupiditates laudandas eſſe,turpium vituperandas.vt dubium non ſit,quin actiones voluntati præferantur. Nam propter quod vnumquodq; tale eſt,id magis eſſe tale, rata ſententia eſt philoſophorum. LE. Voluntatem igitur bonam eſſe dicis, quoniam o-

1.et 10. Eth.

Ar.i. magn. moral.

6. Metaphyſ

Eth.10.

Poſt 1.

3. Ethic. pus, quod editur est bonum? D E. Num miraris, si vt cæterarum rerũ, sic animi honestatem ex ipsius fine metior autore philosopho, qui suo rẽ quamq; fine decerni testatur? L E. Actus externus, si voluntas absit, quæ

3. de ani. est appetitus cum ratione, nec honestus habetur nec turpis. Nam idem Aristoteles negat, vllam esse vel bonam, vel malam actionem sine intelligentia & more, quod pertinet ad electionem. Itaque nec turpia vituperanda esse tradit, nec honesta laudanda, nisi fuerint voluntaria: scilicet quia talia nomine tenus, non etiam re vel turpia, vel honesta esse intelliguntur. D E. Ego Leopolde cum hominem appello non statuam dico marmoream, aut cadauer, sed corpus anima rationis participe formatum. sic cum actum externum cum interiore confero, voluntariũ actum intelligi volo, non vi expressum, aut ignorantia naturáve editum,

5. Ethic. quo in genere fateor nec turpitudinem inesse, nec honestatem. Nemo enim nisi volens (vt testatur philosophus) vel iustè agit vel iniustè. nec est iniustè, timidéve agere, cum vxore aliena cõcumbere, aut proiectis armis terga dare, & similia facere, sed sic se habentẽ facere, hoc est scientẽ & volentem, præterquã ex accidenti. Est igitur voluntas actionis quasi forma, & in iudicio morũ magis spectatur, quã opus. qualis enim

3. Ethic. quisq; morib. est, tales solet facere electiones, & in actiones similes voluntas eius est procliuis. At opera interdum venditationes sunt, & ficto etiã vultu, non solum verbis ostentantur. Itaque voluntas quo largior est, & promptior, eo magis vel sine opere, si facultas abest cum ab hominibus laudatur, tum Deo grata est, & maiore charitate gratiaq; suffunditur. sed par voluntas cum opere sanctior habetur, & maiore præmio nescio an essentiali (vt theologi loquuntur) at certè accidentario re-

Ethic. 10. muneratur. Neque vero noua quæstio est, in virtute vtra potior habeatur, electio, qua volũtas intelligitur, an actio, sed à Socraticis vsq; temporibus inter philosophos agitata: quam sic Aristoteles expediuit, vt perfectionem in vtroq; simul constituerit, hoc est in actione voluntaria, & ab electione profecta. Nam quod ais posita volũtate certa & cõstanti, siue vt nunc loquũtur, efficaci, necessitate naturali, si facultas adsit, actionem existere, leuissimum argumentum est: cum eadem propemodum ratione affirmare liceat, ipsum velle non liberum esse, sed necessarium. propterea quòd posito voluntatis motu, ipsam velle necesse est. quidquid enim est, quando est, necesse est esse, vt docent philosophi. nõ est igitur ita, sed cum homo voluntate operatur, tam actio externa voluntaria est, quàm ipsum velle. voluntarium enim atq; liberũ esse intelligitur, quidquid à principio libere agente, hoc est à volũtate proficiscitur. quod nihilo minùs actioni externæ conuenit, quàm electioni:

Matth. 15. vel Christi ipsius testimonio, cui' ea verba sunt in Euãgelio: *De corde exeunt* (inquit) *cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ.* Neq; verò solũ tales actiones liberę sunt, & volũtarię, sed

si quis

si quis habitus ab ipsis fuerit ingeneratus, actiones etiam ab hoc iam natura prodeuntes pro voluntarijs, & liberis à philosophis habentur propter libertatem voluntatis, vnde quasi à fonte ipsorum initia per habitum & priores actiones ducuntur. Nam quorum principium est, in ipso (vt tradit Aristoteles) hæc & agere, & non agere in eiusdem est potestate. Quanquàm igitur virtutum, vitiorumque ratio in voluntate, siue electione potissimum intelligatur, perfectio tamen in actione voluntaria consistit. Nam si ratione, scienterque gubernator nautis, vt explicét vela: dux militibus imperet, vt ineant in hostes pugnam; rudentibus tamen, & armis non suppetentibus, aut re alia impediente neutrius imperio pareatur, constabit quidem officij ratio ducis, & gubernatoris, qui quod in ipsis erat præstiterunt, sed irritus conatus officium inchoatum faciet, ac imperfectum, sic boni consulendum est, si quis beneficia, quæ inopia rei familiaris excluſus, opere conferre nequit, præstare sit animo & voluntate paratus, huiusmodi tamen officium nemo dicet esse perfectum, nec enim pauperum indigentia bona cuiusquàm voluntate, si res absit, subleuatur, qui finis est liberalitatis. Nefas est autem existimare, in Christiana rep. cum cætera sint perfectissima, & vberrima, plena gratiæ, ac libertatis, locum non relinqui quarundam virtutum perfectioni. Perfectum igitur officium, & Deo maxime gratum, auctore Paulo est, quod à *fide* profectum *per charitatem operatur*, quæ charitas non modo Deum spectat, sed etiam proximum. Eodemq; modo de criminibus statuendum est, non solum in voluntate peccatum esse, sed in operibus etiam à voluntate profectis plerumque maius, cum præsertim aliqua sint ipso genere mala, vt testatur Aristoteles, & quæ nomine ipso turpitudinem præferunt, vt furtum, & adulterium, & in decalogo non cupiditates tantum, sed praua etiam opera lege diuina prohibeantur. Vides vt diuitiæ pro cuiusque conditione moderatæ partim necessariæ sint ad vitam degendam, & aliquas virtutes perfecte colendas, tuendamque societatem hominum, & libertatem: partim vtiles ad cultum diuinum & templorum ornamentum: tantum abest, vt à Christo vel apostolis damnatæ fuisse putari debeant, cum diuitum auaritiam, & inexplebilem habendi cupiditatem magna cum seueritate castigarent, & eas docerent minimum apostolicæ vitæ conuenire.

3. Ethi.

ad Gal. 5.

Ethi. 2.

¶ A L. Satis iam mihi superque Democrates & Leopolde de magnitudine animi, eiusque partibus, & vitijs contrarijs disseruisse, & meo quidem iudicio prudentissime videmini, sed quanquam vestra disputatione sum equidem vehementer delectatus, cupio tamen audire, expectoq; Democrates, quid ad ea respondeas, quibus me tanquam scrupulis quibusdam sollicitari, explicarique velle, & initio, & si meministi, iam sæpe sum professus. DE. Scio quos scrupulos dicas, memoriaque teneo, ego vero de fortitudine & magnanimitate paulo accuratius edisserens nihil a-

nihil aliud egi, quàm vt altioribus iactis fundamentis, quærelis ista militaribus satis facerem. vt igitur quæstio commodius explicetur, ne te pigeat obsecro, sæpe vt ais testata breui nunc oratione referre. A L. Faciam verò perlubens. Miles mihi non videtur posse religioni Christianæ simul,& officio militari quibusdam in locis satis facere. D E. At Ioanni Baptistæ videbatur.qui rogatus à militibus,quid se facere oporteret respondit,*neminem concutiatis,nec calumniam faciatis,& contenti estote vestris stipendijs.* Sed quibus tandem in locis id tibi non posse videtur? A L. Primum vbi certamen est de fama. quia gloriam mundanam appetere criminosum est hominibus Christianis,eandem cunctis rationibus quærere,ad laudem militarem pertinere putatur, deinde in causa iniuriarum. quoniam iniurias persequi,& inimicos fortiter vlcisci,quod ab optimo milite expectatur,alienum est legibus Christianis. Itaque iniuria paulo grauiore lacessitum in singulare certamen inimicum prouocare optimi,& generosi militis esse dicunt,Christiani & religiosi negãt: eodemque modo prouocatum pugnam non detrectare, quod pertinet ad laudem fortitudinis. D E. Recte tu quidem Alfonse pauciq; veterem quærimoniam explicasti, respondebo igitur ordine, si prius tamen explicueris,quid gloriam mundanam appelles. A L. Haud equidem eam, qua frui creduntur iusti, cum ex hac vita migrauerint.eandem enim iã gloriam,iam beatitudinem,tum vitam æternam à viris religiosis appellari video.sed gloriam mundanam appello,quæ homines virtute præstantes nobilitat in hoc mundo,& illustri nomine decorat,quæ à nonnullis bona fama,ab alijs honor etiam appellatur,propterea quòd sit pars honoris potissima.Nam cum eius,qui honoratur excellentię testimonium honor esse intelligatur,hoc nulla re tam locuples hominib. contingit,quã bonorũ consentiente laude,& iudicio de præstante virtute, hoc est gloria,sic enim hæc à philosophis definitur. D E. Rem dicis pulcherrimam, & quam ego non dubitem,cæteris omnib. externis bonis anteferre, sed tu quamobrem existimas huiusmodi gloriæ appetentiam esse Christianis hominibus interdictam? A L. Quoniam video inanem gloriam magno consensu à nostris philosophis damnari. D E. Quasi verò à Christianis tantùm improbetur inanis gloria,& non ab omni philosopia doctorum omnium,prudentiumque iudicio reijciatur, sed tu quam gloriam appellas inanem? A L. Quam quidam, vt video,viri doctissimi, qui triplici ratione docent inanitatem gloriæ deprehendi, primum, si non re ac virtute solida,sed *simulatione & inani ostentatione*,& vt Cicero ait,*ficto non modo sermone,sed etiam vultu quæsita* sit:deinde,si à quibus non oportet petatur:postremo,si referatur aliò,quàm in Dei laudem,vel aliorum hominum commoditatem.Peti autem affirmant, à quibus non oportet, quæ ab hominibus quæritur,auctore Paulo,qui ait: *Non quærentes ab hominibus gloriam*,cũ sit humanũ iudiciũ incertũ,& fallax. D E. Scio quosdã viros alioquin

Luce 3. Impedimenta bellorũ minus iustè à Christianis suscipiuntur.

Responsio ad impedim.

Inanis gloria triplex off 2.

1. Thes. 2.

lioquin eruditiſſimos ſic de gloria diſſeruiſſe, quibus cæteras quidem aſſentior, ſed profecto, qui hominum etiã optimorũ, & prudentiũ iudiciũ reijcit, eiuſque tollit certitudinem, & auctoritatẽ, is ego non video quẽ locum prudentiæ, quõ humanis virtutib. relinquat. Nã quem alium prudentem dicere ſolemus, vel intelligere, niſi eum, qui recte poteſt de petendis reb. aut viciſſim fugiendis iudicare? vt indicat definitio moralis virtutis, quæ habit⁹ electiuus eſſe definitur, poſitus in mediocritate quo ad nos, quemadmodum prudens definiret, hõc eſt ſtatueret & iudicaret. *Ethi. 2.*

Age verò ſi bonorum hominum, & prudentium incertum eſt iudicium, cur ab his recte, non à malis, & ſtultis honeſta à turpibus rebus dijudicari, magno conſenſu philoſophi tradiderunt? Non eſt igitur ita, neq; inanitas gloriæ ſatis arguitur eo quòd ab hominibus petatur, modo boni ſint, & prudentes, quorum iudicio probari volumus. Alioquin Paulus præfatus, *qui iuſtitiam colit, hunc Deo placere*, perperã addidiſſet & *probatum eſſe hominibus*. in quam ſententiã illud etiam dictũ eſt ab eodẽ, *prouidentes bona non tantũ corã Deo ſed etiã corã hominibus.* quib. verbis declaratur, quæ Dei iudicio bona, malaque iudicantur, eadem à bonis & prudentibus hominibus recte magna ex parte probari, viciſſimque damnari. Nam quod ſcriptum eſt in pſal. 52. *Qui hominibus placent confuſi ſunt, quia dominus ſprevit eos.* & quod Paulus ait, *Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſeruus non eſſem*, de malis hominibus intelligendum eſt, vt cum idem dicit, *Nónne homines eſtis?* non de bonis, quorum eſt haud dubie rectum iudicium. Gloria igitur ab hominibus non ſemper adumbrata, & inanis eſt: ſed expreſſa interdum ab ipſis & ſolida maximis & ſpectatis viris contingit. quæ ab Ambroſio clara cum laude notitia eſſe decernitur: ſed expreſſius & magnificentius à Cicerone definitur: *conſentiens laus bonorum: incorrupta vox bene iudicantium de excellente virtute.* quid tu Leopolde cenſes? an tibi videtur talis quoque gloria inanis eſſe? L E. Minime verò, ſed ſolida & vera. Itaque hac quoque in parte tibi prorſus aſſentior. tu tamen vide, ne in huius etiam gloriæ (qualiſcunque ſit) appetitu, peccatum inſit. Nam idem Cicero (quem de virtutibus, & officijs optime diſputaſſe conſtat) cauendam eſſe ait vel in primis gloriæ cupiditatem, & Auguſtinus noſter, ſanius videre dicit eum, qui amorem laudis, vitium eſſe recognoſcit. D E. Nihil eſt in rebus humanis Leopolde tam honeſtum, & bonum, cuius non plurimum gratiæ vel totum potius, bonitatiſque decedat: ſi quis decore ipſius ad rem turpem abutatur. quid enim honeſtius, quàm pecunias egentibus liberalitatem impartiri? at hoc ipſum turpe redditur, & liberalitatis nomen amittit, ſiquis ea virtutis ſpecie ad tyrannidem ſpectans, patriæ libertati inſidietur, aliudúe turpe moliatur. quòd ſi hoc poteſt in virtutẽ cadere, vt crimen fiat abutẽdo: quãto magis in gloriam, quæ bonis externis annumeratur? cuius appetitũ bonũ ſponte ſua hor-

Rom. 14. vid. Rom. 12.

2. Tuſc. queſt.

lib. 1. offic.

De ciui. Dei. l. 5. cap. 13.

ac liberaliter inſtitutis hominibus,ſiue quis in pace rep. adminiſtranda iuſtitiam colat, ſeu vitam priuatam cum egregia virtute & bonorum approbatione degat.Itaq; Auguſtinus, cuius tu mihi teſtimonium obijciebas, amorē laudis peccatū eſſe ſtatuentis, idem crudelē eſſe dicit, ſi quis rectè facti conſcientia fretus famā ſuam contēnat.i.pro nihilo ducat quid homines de ſe vel loquantur vel ſentiāt, vt intelligatur,ab ipſo non omnis laudis appetitus damnari,ſed prępoſterus,vel à veritate diſſentiens.Quid eſt enim gloriam rōne petere,niſi virtutem maxime colere?quod bonis omnibus eſt propoſitum. Nā qui vult excellētem ſuam virtutem cognitam eſſe,& bonorum ac prudentium hominum iudicio probari,& ob eam honorari quod eſt rectè gloriā appetere, nō is virtutem præpoſtere colit propter gloriam,aut honorē, vt falſo quidā exiſtimant,ſed gloriā & honorē amat propter virtutē,quemadmodū Ariſtoteles de felicitate differens interpretatur, quod eſt ad Deū appetitum gloriæ referre.Deū enim colit,qui virtuti dat operā.Itaq; Socrates hanc viā proximā ad gloriā, & quaſi cōpendiariam dicebat eſſe.ſiquis id ageret,vt qualis haberi vellet,talis eſſet:finaliū dicis appetitū gloriæ,à via virtutis abhorrētē, facile tibi aſſentior,eū eſſe Chriſtianis hominib.interdictū,ſed qui talē putat generoſis,boniſq; militib.conuenire, vehementer errat,nimirū ſi quid nobis ſuperiore diſputatione confectū eſt, ac bonū & generoſum militem intelligere oportet,fortem & magnanimum.Nam qui legitimum etiam honorem , & ſuis virtutibus debitam gloriam nō magni facit,quod magnanimi proprium eſſe docuimus, is quomodo poteſt accerſitam,& inanē gloriam ex aliorū errore per mendacium aut fictionem,res itidem magna nimitati inimicas affectare?

Aug in ſer: de vita & moribus clericorum.

Ethi.lib.2.

¶ Nunc venio ad eam partem querelæ militaris,in qua ſe plurimū quidam,& nimis ambitioſe iactant, inferius eſſe dictantes generoſi militis dignitate,acceptas iniurias grauiores non pertinaciſſime perſequi, aut ab inimicis pœnas communibus legibus, & non armis potius exigere, præſertim certamine ſingulari,& hanc eſſe maximā cauſam,cur non liceat bonum militem eſſe &eundem bonū Chriſtianū,propter religionis præceptū de iniurijs condonandis,ſcriptum eſt enim:*Mihi vindictam, & ego retribuam.* &Chriſti verba illa ſunt ex Euāgelio:*Ego dico vobis,diligite inimicos veſtros,benefacite iis,qui oderunt vos.* nec verò ſolum verbis hoc præceptū dedit Chriſtus,ſed exemplo etiam confirmauit,pro eis à quibus morti tradebatur patrem deprecatus.Et Paulus, *Benedicite* (inquit) *perſequentibus vos,benedicite,& nolite maledicere.* hoc enim negant generoſum militem decere.nónne Alfonſe,hæc ſumma eſt alterius partis militaris querelæ?

Reſponſio ad ſecundū impedimentū.

Deu 32.

Matth 5.

Lucæ 23.

Ad Ro 12.

A L.Maxime. D E Cur autem decere negant,nobilem militem iniurias condonare? A L.Nimirū quoniā id militari virtuti cōtrariū eſſe putatur, & laudi inimicum,nam hoc quoque (vt video) ad gloriam referri ſolet. D E. Quid ita? nónne militaris virtus fortitudinis, & magnanimitatis

ratione definitur? A L. Certe, si recte vos ante, vt mihi quidē videmini, de militis virtute statuistis. D E. At magnanimi propriū esse docuimus, facile, si quid in se cōmissum fuerit, remittere, & ex omnib. minime malorū meminisse: id igitur præstare, nō est cōtra militis officiū. A L. Argutiæ sunt istæ philosophorū, quæ dissentiētib. silētiū fortassis imponere valeāt, persuadere certe nihil possint contra receptā fortiū hominū, ac inueteratā opinionē. D E. An potest imperitorū hominū existimatio, vt nebulā quādā effundere veritati, sic eius vim tollere, & splendorē penitus extinguere? A L. Nō audeo id quidē dicere, sed cū agitur de gloria, plurimū valet hominū opinio. Tolle hominū existimationē, quomodo poterit gloria, de qua quæritur contingere? quæ per te quoq; in iudicio, vocibusq; hominū posita est. D E. De stabili & solida gloria disputam⁹, nō de fluxa & inani, illius aūt fundamentū res solida est, præstansq; virtus, qua sublata, siquid secus homines existimēt, error id appellari debet, nō opinio. Tūc igitur gloria recte nuncupabitur, cū expressa excellensque virtus, iudicio, & voce bonorū & prudētiū virorū approbabitur. qui de virtute iudicantes rē ipsam spectant, non quid vani, & imperiti homines loquātur. Et alioquin magnanimi est, rē spectare ac veritatē colere, cōscientia recte facti contentū, rumores populares vanos quidē pro nihilo ducere, veros & laudes non magni facere. *Mihi enim* (dicebat magnanimus Paulus) *pro minimo est, vt à vobis iudicer, aut ab humano die.* Cōdonare igitur iniurias, vt est, sic esse magnanimi opus, boni, & sapientes existimāt. Itaq; harū condonatio nihil obstat, quo minus liceat & bonū militē esse, & religiosum Christianū. A L. Cur igitur obsecro tantopere inualuit ista inter milites opinio, quorū multi & boni viri & prudentes habētur, vt timori detur ac ignauiæ, si quis iniurias æquo animo ferat, impunitasque relinquat? quoniā tam inueteratam, tamque insitā militibus opinionem penitus vanā esse dicere nihil habet probabilitatis. D E. magna videlicet rōne, qui enim à multis criminib. & plerunq; maximis, quæ sine difficultate perpetrātur, nec respectu religionis, nec amore virtutis cohibetur, hic cur officio aut religione credatur à periculosis & difficilib. peccatis abstinere? & non timore potius, & ignauia? Iniurias igitur persequi tū religioni Christianæ, tū etiā virtuti, quę magnanimitas dicitur, contrarium est, sed stulta vulgi militaris opinione factum est, vt id vulgo putetur ad laudem militarem pertinere, bonis, & prudentibus longe aliter iudicantibus. Sed cum adulterari, hominē innocentem pēr occasionē occidere, spoliare tenuiores, & cætera id genus flagitia perspicuè sint contra virtutem & religionem, in eaque cernantur plerique milites ferri præcipites, nullo nec virtutis freno, nec religionis retardati, cur talium quisquam virtuti ac pietati seruire putetur, cum lacessitus fert iniurias dissimulāter? & nō potius vltionis difficultatibus & ignauia deterreri? Fingamus enim animo bonū aliquē perfectumq; militē (nam talem inuenire rarissimum est) qui planè fortis sit, & re vera magna-

a Cor. 4.

nimus nullo ſe ſcelere cõtaminãtẽ ſed ſtudioſe ſeruientem virtuti & religioni, ſolidamq; gloriã cõſectantem, qui præbuerit magna & clara vt militaris, ſic aliarũ virtutũ documẽta, & hũc faciamus iniuriã fortè acceptã male de ſe merito virtutis, ac pietatis cauſa remittere, quis tot tãtarumq; virtutũ memor, huius optimè, magnoq; animo factũ in diuerſã partẽ interpretabitur? A L. Multi fortaſſe milites. D E. Credo, quia multi ſtulti ſunt, & rectũ iudiciũ prauis & morib. & opinionib. corrupere: nemo tamẽ bonus, nemo prudens recte factũ nõ probabit. quanquã magnanimus (vt ſæpe diximus) dum ipſe recte faciat, quid homines loquãtur, parũ laborat, ſtultorũ iudiciũ penitus contemnens. A L. iſto igitur modo quid obſtat, quo minꝰ miles aliquis: cuiꝰ ante acta vita latrocinijs, adulterijs, homicidijsque fuerit fœdata, poſſit ad breue recepta ſanitate, pœnitẽtiaq; ductus iniuriã cauſa pietatis inimico cõdonare, & ſic officio fungi boni militis, & Chriſtiani? D E. nihil omnino prohibet. Nã & mẽdaciſſimũ quẽq; licet aliquãdo verũ dicere, ſed quẽadmodũ huic vera dicẽti ab ijs nõ creditur, quib. reliqua ipſiꝰ vanitas eſt nota: ſic illiꝰ animũ nemo probat, ne in recte quidẽ facto, qui prauã illius mẽtem fuerit cæteris in rebus expertus. ¶ Si verũ ergo quærimus Alfonſe, militaris iſta querela plus habet ambitionis, quàm grauitatis & iuſtitiæ: vt illa altera quorũdã huic nõ prorſus abſimilis querimonia plus impietatis, quã intelligentiç, qui religionẽ Chriſtianã in eo ſuſtinent vaniſſime dãnare, quòd homines reddat ignauos, & ad imperandũ ineptos, & quo planius ſuã ignorantiã cũ impietate prodãt, haud alio nomine religionis iniquitatẽ accuſant, quã quod dolis, mẽdacijs, inſidijs, ſceleribuſq; vafrorũ, & improborũ hominũ ad tyrannidẽ tuendã non ſuffragetur, quo quid poteſt eſſe dictu vel indoctius, vel ſceleratius? iuſti enim ac legitimi imperij diuturnitatis optimꝰ cuſtos eſt ſubditorũ populorũ amor, hic aũt nõ dolis, nec prauis artibus, ſed pietate in Deũ, iuſtitia, humanitate, magnitudine animi, ac vt ſemel dicã, omnium virtutũ opere multo magis, quã vt iſtis placet, opinione ſimulationeque alitur, vana ſiquidẽ exiſtimatio celeriter excidit, ac in diuerſũ mutata pro beneuolẽtia odiũ affert certiſſimã tyrannorũ perniciẽ. caput igitur harum querimoniarũ eſt ignorantia. huc enim ſummorũ philoſophorum adhortationes ſpectãt, hoc omnes bene inſtitutarũ ciuitatũ leges petunt, vt ex virtute ſine alterius iniuria viuatur, & hæc ſumma eſt præceptorũ Chriſtianæ pietatis. nec aliter Paulꝰ vim illius oraculi interpretatur, *Diliges proximũ tuum ſicut te ipſũ*: quod iſti non intelligentes philoſophorũ leges, ciuileſq; probant, religionis ſanctitati, qua nihil poteſt æquiꝰ excogitari ſuccẽſent. Sed redeo ad militarem iactationem, quæ quidem tolerabilior videatur in ijs militibus, ſi qui excepta cauſa laudis, & iniuriarum, cæteris in rebus egregie pietatẽ Chriſtianã colũt, ac religioſe præceptis eius obtẽperãt. at eorum vanitatẽ, & arrogantiã quis ferat (qui cũ nullã non partem religio-

Ad Ro. 13.

nis violent,& hac contempta, omnibus ſe quotidie ſceleribus obſtrin-
gant,ſuſtinent tamen propter id quod rariſſime, fortibus quidem viris
accidit,ſeueritatem religionis in eo accuſare, quòd ſibi per eam forti-
ter agere non liceat,& ſimul officio boni militis & Chriſtiani ſatisface-
re:cum ab vtroque toto,vt aiunt,cœlo,cæteris vitæ partibus abhorreãt.
Itaq; videre licet,milites quoſdã multis alioquin criminibus infames,
in vlciſcendis iniurijs, aut æmulationis gratia præpoſterã laudem cum
ſuo magno periculo per ſummã incõſtantiã affectare,inimicos interdũ,
aut æmulos ad certamẽ ſingulare prouocantes.vbi ſæpe volẽte Deo me-
ritas luunt ſuorũ flagitiorũ pœnas. A L. At enim ſcimus viros multos il-
luſtres,& probos,vt probos ſolemus appellare, qui minimis vitijs im-
libr. ſat. 3. plicantur,hæc enim non ſunt ad viuũ reſecanda,*nam vitijs nemo ſine naſcitur*
(vt ait Horatius)aliquos igitur tales iam accepimus,& vidimus,non di-
co iniuriæ obliterandæ gratia,ſed ſolo laudis amore præter iſtã philo-
ſophorũ normã maxima pericula,& quæ poterant ab ipſis ſine crimine,
aut nota præteriri,ſuſcepiſſe.Vt enim taceã Athenienſium, Lacedæmo-
niorum, Romanorũq; vetera exempla,quæ ſunt ſcriptis diſertorum ho-
minum græce & latine celebrata, memorare poſſem Hiſpanorũ cõplu-
res huius rei locupletiſſimos teſtes memoriæ recentioris,in primiſque
illuſtrium familiarum viros Emanuelẽ Leonẽ,& Suerum Quignonium.
quorũ(vt accepimꝰ)Emanuel,patrũ,vel noſtra potius memoria in Afri-
cã traiecit ad quęrẽdas laudis occaſiones,ac de more indicto bello, per
vniuerſam Mauritaniã fortiſſimũ quemq; ad ſingulare certamen prouo-
cauit,quæ fama & æmulatio cũ ex tota penè Africa multos fortiſſimos
viros in locũ pugnæ deſtinatum euocaſſet,ſepẽ deuictis & obtrũcatis
(cæteros enim periculi mortiſq; certitudo à pugna deterruit) in Hiſpa-
niã cum ſumma laude occiſorũ capita, quæ nos pueri ſpectauimus Hi-
ſpali,in triumphum ducens remeauit.Suerus aũt Quignonius eadẽ cu-
piditate ingens & animi & corporis robur oſtentandi, auorũ memoria
ineunte anno,quo erat Compoſtellę Iubileus de more celebrandꝰ, qua
via Compoſtellam eſt peregrinis exterarum nationum, quos religio
ſolet frequentes exire,pontem Vrbici amnis ad Aſturiã cuſtodire ſta-
tuit,hac lege viatorib.propoſita,vt quiſquis vellet tranſire pontẽ,vel ſe
quaſi victũ & virtute inferiorem dato munuſculo profiteretur,puta cal-
cari,ſeu chirotheca: vel ſi hoc alienum duceret ſua gloria & dignitate,
nõ aliter,quàm victo,cuſtode tranſiturus.ſingulari ſe pedeſtri, ſeu mal-
let equeſtri certamini compararet,ad quod ille arma generis omnis,&
equos vtriq; paratos habebat quo bello publicè per nobiliſſimas Gallię,
Germaniæ,Britãniæq; ciuitates indicto,multi fortiſſimi viri cõfluxere.
quorũ nemo pontẽ tranſire tentauit,quẽ non Suerus aut deuicerit(qui-
buſdam etiam interemptis) aut deditionem facere ex legis præſcripto
coegerit. D E. Tales quoſdã ex illuſtribus viris extitiſſe, qui ad egregias

corporis,

corporis,animiq; vires oſtentandas,affectata populari laude, quaſi tem peſtatem in tranquillo, ſic pericula in pace quærerent, nemo dubitat. quod ſcio multis præterea Hiſpanis ex mihi notis accidiſſe, veluti Io. Vrbinæ,Didaco Garſię,ducibus ſpectatę virtutis & magni nominis,qui non ſemel,ſed ſæpius cauſis nō tam neceſſarijs, quàm ambitioſis inimicos,aut æmulos,ad certamen ſingulare prouocarunt, & victiſſe glorioſum putauerunt.Sed vt ipſe dicebas,nemo viuit ſine crimine,nemoq; ēſt conſtans eſt in virtute,vt non interdum ab ipſa dilabatur:& vt alij ſunt ad alia,ſic fateor magnos animos,cū à recta via diſceſſerint,in hæc duo vitia procliuiores eſſe,vt laudē affectent immoderate, à fortitudine in audaciam dilapſi,ſintq; iniuriarum pluſquā oportet impatiētes.quę vitia quanquā minus vituperantur quā ea quib.ignaui ſolēt implicari, vitia tamen ſunt,nec animi magnitudini cōuenientia, vt bonum vinum aceſcit potius,quàm vapeſcat, vtrouis tamen vitio gratiā & bonitatem amittit.& bonus enſis impactº cōminuitur magis,quā hebetetur,vtrunque tamen eſt detrimentū. ¶ Quod verò pertinet ad ſingulare certamē, quoniā in frequenti corona,& quaſi theatro decernere pulcherrimum hoc tēpore pleriſq;,& magnorum virorū opus eſſe videtur,nollē quenquā ignorare,hanc conſuetudinē commilitonū inter ſe pugna ſingulari decernēdi plurimū abeſſe à veteri tū Græcorum,tū Romanorum militari diſciplina,apūd quos qui in tale certamen deſcendiſſent infamia notabantur.id enim munus ſeruorum erat,& viliſſimorum hominum, qui ſanguinem venalē habebāt,gladiatores nuncupati. nā horum paria in theatris ſpectandi gratia, & iuſtis exequiarū magnorum virorū edebantur. quāuis hæc ipſa ſpectacula,optimi ac prudentiſſimi principis Cōſtantini lege,vt crudelia,& inhumana,ſublata ſunt. Itaq; Hiſpanos tuos mirer,gentem non modo bellacem,ſed etiā humanam & grauem, hunc apud eos morem inueteraſſe, longe videlicet ex veteri memoria repetitum,vt non ſolū ingenui homines,ſed clari etiā & illuſtres ſæpe æmulationes & controuerſias, quas diſceptando vel finire non potuiſſent,vel noluiſſent,armis & ſingulari certamine decernerent. quam operam gratuitam Africano Scipioni patris,patruiq; mortis cauſa multi ad nouam Carthaginē præſtitiſſe memorantur, quidam à regulis miſſi ad ſpecimen inſitæ genti virtutis oſtendendum,alij æmulatione ducti, Corbis autē & Orſua patrueles fratres, viri illuſtres de principatu Ibiciuitatis ambigentes. Nam cum verbis diſceptare Scipio vellet,ac ſedare iras,negauerunt ambo,aliū ſe Deorū hominúmve,quàm Martem iudicem habituros.Itaq; ab Hiſpanis ad Italos & Græcos hæc pugnandi conſuetudo videri poterat poſt labefactatum imperium reip. Romanæ permāſiſſe,niſi Carolº Pipini filius Francorū rex,& idē Romanorū imperator,lege Longobarda nuncupata,& item Otho imperator, ac rex Italiæ tam longo poſt Scipionem tempore ſanxiſſent,vt quædam cauſæ

hoc genere pugnæ teſtibus non ſuppetentibus dijudicarentur. quibus tamen legibus antiquatis iure pontificio tanquam immanib. & iuri diuino contrarijs, conſuetudo omni philoſophia & recta ratione dãnata perſeuerat inter milites præſertim Italos, Hiſpanos, & Græcos, æmulationis vel iniuriarum cauſa decernẽdi. quæ rationis & humanitatis minimum, ambitioſæ feritatis plurimũ habet. Inter Gallos enim, Pannonios, Britãnos, Germanos, cæteraſq; Septentrioni adiacentes nationes, rariſſimum eſt talia certamina ſpectare, quanquam ſint alioquin gẽtes ferociſſimæ, & facile mortem contemnentes, ſcilicet quonia his natura inimicitiarum irarumq; modum imponit: nos qui cæteris mortalib. humaniores eſſe gloriamur, eaſdem ſæpe prauis opinionibus alimus, à leuitate, ſi verum quærimus, ambitioneq; profectis. Sæpe namq; ſum' ad noſtras contumelias ingenioſi. quam peruerſitatem damnans Gonſalus ille magnus (quem ego parem ſummis cuiuſq; memoriæ viris ſemper exiſtimaui) dicere ſolebat, ſtamen honoris generoſo militi craſſius eſſe nendum, docens videlicet paulò duriuſcula tranſlatione, ſi quid in nos dictum fuerit, aut factum paulo liberius vel cõtumelioſius, id eſſe non amarè querimonia ingenioſa, ſed craſſa, vt dicitur Minerua, humanè, & quantum res patitur, diſſimulanter interpretandum. ne leuibus ex cauſis temerè ad capitalia diſſidia, & talia certamina progrediamur, quæ facilè, nec ſine principum magna culpa his temporib. in Italia præſertim permittuntur, præter veterem, vt dixi, Græcorum & Romanorum diſciplinam militarem, per quam olim prouocare licebat ex hoſtibus aliquem ad ſingularem pugnam, & vtroq; exercitu ſpectante ſuperare, pulcherrimum glorioſumq; habebatur. ſic in bello Troiano Paris pugnauit cum Menelao, Hector cum Aiace, in Thebano Eteocles cum Polynice: ſic ex Romanis, ne ſingulos referam, Manlius cum Gallo, à quo deuicto propter torquem eidem detractum, Torquati cognomen tulit, & ante hunc eodem ferè modo tres Horatij cum tribus Curiatijs de ſumma rerum, publica auctoritate dimicarunt, quos imitati noſtra memoria vndecim Hiſpani permittente Gõſalo magno cum totidem Gallis de gloria duntaxat, exercitibus ſpectantibus, equeſtri pugna decertarunt, dubiaq; victoria interuentu noctis, cũ maiore tamen Gallorum detrimẽto diſceſſere. eodemq; genere pugnæ paulò pòſt tredecim Itali ex eodem exercitu parem quoq; Gallorum numerum deuicere. Nec vero ſolum militibus tunc illud fuit conceſſum, ſed ineunte bello dux ipſe Gonſalus, dum ſe Bariletæ cum Hiſpanorum parua manu contineret, Gallorum ducem fœderis perculſi violatorem dirimẽdarum controuerſiarum gratia ad ſingulare certamen prouocauit. Nec mirum eſt, Gallũ pugnã detrectaſſe, qui datas acceptasq; in regni Neapolitani diuiſione leges, fretus ſuorum multitudine cõtemſerat. Cõſtat igitur tales cum hoſtibus pugnas, vt his temporibus, ſic olim inter

claros

claros etiam viros non modo per leges conceſſas fuiſſe,ſed etiam vſitatas:commilitones autem inter ſe,vt nunc fit, gladiatorum more dimicaſſe,nullos antiquitus video neq; conſuetudine illarum,quas dixi gẽtium,neq; legibus fuiſſe permiſſos. A L. Alia eſt gladiatorum abiectiſſimorum hominum cauſa,qui vel empti pretio, vel mercede conducti in ludis theatralibus dimicabant:alia honeſtorum, & fortium virorũ, qui laudis ſtudio, aut dirimendæ controuerſiæ cauſa inſpectante exercitu,aut in corona militari depugnant. D E.longe quidẽ alia,ſed vtraq; in milite non modo contra religionem Chriſtianam, ſed etiam præter veterem militarem diſciplinam.

¶ A L.Nunquámne igitur licebit Chriſtiano militi ſingulari pugna decernere? D E.Licebit, quoties multis fuerit ſimul pugnare permiſſum. Quibus enim turmatim, legionatímve dimicare per Chriſtianas leges permittitur,hos quid prohibet pro eadem cauſa,& cũ eodem hoſte cõligere ſingulariter?An minus licuiſſe arbitremur, Dauidi Philiſtæum Goliatũ pugna ſingulari proſternere, quã ſi hoc idẽ conſerto multorũ prælio peregiſſet?Nã cum hoſte legitimo,vtcunq; in bello depugnare, non eſt tentare Deũ, quod lege diuina vetamur, ſed officio fungi boni militis:nec hoſtem tollere,eſt homicidium patrare, naturæ quoq; lege prohibitum,quod fit,cum innocens homo,& indemnatus iniuſſu principis,aut magiſtratus occiditur,ſed victoriam quærere hoſtium numero diminuto.commilitonum inter ſe,aut ciuium diſſidentium longe alia ratio eſt.Turpiſſimũ eſt enim belli ſocios, quos oportet ope mutua cauſam cõmunem defendere,ſtulta,vt ſæpe fit,ac pernicioſa ambitione inter ſe pugnare,aut velle ſuas priuatas controuerſias ferro potius dirimi velut ſortib. impijs,quàm cõmunib.legibus dijudicari. A L. Quid ſi non detur alia facultas dijudicandi,vt poſſet vſu venire? D E.Quo tãdem id pacto? A L Faciamus aliquem audacia furentẽ hominem, falſo detuliſſe ad imperatorẽ,me cogitatis inſidijs læſiſſe maieſtatẽ, ſe vno fruſtra magnis pollicitationibus in ſceleris ſocietatem adſcito,qui me facinus inficientem,armis ſe,cum aliter non detur, profiteatur adactu-rum imperatore credulo inſtitutũ eius pertinaciter approbante,vt mihi armis crimen intentum repellere ſit neceſſe,vel certamine detrecta to,cauſa cadere cum certo periculo non ſolum infamiæ, ſed necis etiã, aut exilij,addẽ etiam bonorum publicationem.hoc igitur ſi mihi forte accidat,quod omen auertat Deus immortalis,ne tũc quidem mihi liceat per Chriſtianæ religionis ſeueritatem,pro meis fortunis,pro mea fama,pro mea ſalute depugnare? D E.Tot rebus congruẽtibus Alfonſe, ſi quis miles certamen recuſaret, hunc ego nõ fortiter prudentérve agere,nec religioſè crederẽ,ſed ignaue & ſtultè ſe,ſuaq; prodere iudicarẽ. nec enim tale certamen ſuſcipere eſſet turpiter agere(quẽadmodũ quidã exiſtimant)vt honeſtũ aliquid contingat,quod facere Paulo auctore

1.Reg.17.

vetat:

Rom 3. vetamur,ſed arctiſſimis anguſtijs ſine ſua culpa intercluſum magnam & intolerabilem iniuriam inferenti,ea ratione, qua ſola datur obſiſtere.quod eſt honeſtiſſimum iure naturæ magno tamen ſcelere prouocãtis,& ſingulari principis iniuſtitia.Sed quid attinet huc afferre,quæ cogitatione finguntur,nec multis ſæculis vſu veniunt,vbi quæritur de ijs, quæ quotidie patrantur,& legibus tum pontificijs,tum etiã diuinis prohibentur?Hoc igitur dico,non licere Chriſtiano cuiquam pugna ſingulari,niſi cum hoſte legitimo decernere, ſi aliter detur,pacem ſine maximis incommodis,ac impendente graui iniuria retinere, vel ſe legibus tueri,famq; dignitatem.nunquam tamen, vt euentu pugnæ anceps cõtrouerſia velut Marte iudice dirimatur.Non eſt enim cõmittendum,vt tentare Deum eiuſq; iuſtitiam experiri velle videamur.At ſi grauiſſima iniuria,intolerabilia q; damna impendeant,cæteris nobis legum, principisq; ſubſidijs ademptis, qualem cauſam fingere me paulò ante iubebas,haud equidem verear,Deum nobis iratum fore, ſi vltima præſidia petemus à lege naturæ, quæ nulli vnquam interdixit, vim vi repellere, aut iniurias quàm honeſtiſſime poſſet, vel neceſſaria ratione propulſare.

¶ A L. Aequiſſima verò ſententia, & cui nemo non videatur etiam atq; etiã aſſenſurus.Sed obſecro te Democrates, quando nos huc ſermo deduxit,ne graueris illã huic finitimam quæſtionẽ nobis expedire,de qua nuper me audiẽte magna fuit inter egregios milites altercatio,propter recẽtẽ memoriã pertinaciſſimi certaminis duorũ robuſtiſſimorũ meæ gentis militũ Spinoſæ,& Guſmani,quibuſdam in cœlũ efferentib. laude,alijs contrà vituperantib.Guſmani conſiliũ,qui proſtratus, ac omni ſpe victoriæ deiectus pernecari maluit,quã facienda deditione ſe victũ confiteri.cui ſimile quiddã contigerat Sanctecrucio,qui Ferrariæ in nobili ac frequenti corona victus eſt ab Azeuedo. Quid igitur ipſe ſtatuas ſcire velim,ſi commiſſo certamine,talib. ex cauſis ſuſcepto, generoſus miles amiſſo telo,vel quacunq; ratione,tam miſeraliter laboret,vt nulla ſuperſit amplius ſpes neq; victoriæ omnino,neq; vitæ,niſi cedat,vtrũ huic honeſtã putes,mortẽ oppetere inuicto animo, an facere deditionẽ,ſi qua ex parte,ſi quave ratione, ſibi valeat in extremis malis conſulere.Nam ſi mori honeſtius eſt, ac fortius,vt fert multorũ militum opinio,hic erit alius locus,in quo ratio militaris videri poſſit cum diſciplina Chriſtiana diſſentire.Illud quoq; à te perlibenter diſcerem,facta de ditione ab eo, qui turpem cauſam fouebat,quiq; lætaliter cõfoſſus paulo pòſt efflauit animam, quale Dei iudicium fore de hoc licebit ſperare,ſi rite confeſſus fuerit peccata ſua:vel ſi hoc non detur, ſaltem pœnitenti animo Dei miſericordiam implorauit,cum illud cõſtet,ſic peremptis hominibus Eccleſiaſticam ſepulturam iure pontificio negari.

D E. Dicã equidẽ quod ſentio,nec me rigidã quorũdã ambitioſaq; oratio(ne-

tio (neque enim quid ſibi velit ignoramus) obſtabit, quo minus explicem liberè, quæ tum à prudentiſſimis, eiſdemque fortiſſimis viris didici, tum certa ratione ſum edoctus. Sic igitur cenſeo, quod attinet ad priorem quæſtionem, fortem militem, ſi quando acciderit, vt in tale certamen deſcendat, hoc animo accedere oportere, nihil vt minus cogitet, quàm de facienda deditione, ſed ſibi ſtatuat, vel vincendũ eſſe, vel moriendũ. Sic enim fiet, vt periculi mortiúq; ſecurus ſtrenue acriter q; vrgeat inimicũ, nec quidquàm reliqui faciat ad egregiam virtutem. Ergo commiſſo certamine, qui hoſtem viriliter obtruncat, vel cogit ad deditionem, hunc eſſe ſuo iure in ſtrenuis, & ſpectatis militibus habendum dico: ac viciſſim in timidis, & ignauis, qui non tam virtute hoſtis, quàm ſua ignauia vincitur, facitve deditionem, antequàm ſpes victoriæ, & quoquo modo repugnandi facultas fuerit omnino ſublata. Qui verò præſenti animo cuncta præſtiterit, quæ à forti milite deſiderantur, maiore tamen hoſtis aut robore, aut armorum peritia, aut fortuna denique ſuccubuerit, ne hunc quidem ſua quadam laude fraudandũ puto. qui quod in ipſo erat præſtiterit inuicto animo: quæ vna & magna ratio eſt virtutis colẽdæ. quòd ſi victus vtcúq; ſuperetur effugere nõ poteſt quandá in vulgus infamiã, tamen certũ habeo maioris animi eſſe, nõ ſolũ prudentiæ, in tantis rerũ anguſtijs deditionẽ facere, quàm mortẽ iã voluntariam nihil proficientem oppetere. Cuius rei dubitatio nõ ſolũ indigna eſt homine Chriſtiano, ſed abhorret etiam ab humanitate, & ipſa, de qua quæritur fortitudine. Quid eſt enim talibus in certaminibus deditionẽ facere, niſi victum ſe ab hoſte cõfiteri? loquor enim de his pugnis ambitioſis, quæ iniuriarum cauſa, vel hac prætenta, de gloria & æmulationis gratia, vt nunc ferè aſſolet ſuſcipiuntur. Quod igitur non in tenebris aut ſolitudine, ſed in media luce, & populo vel exercitu tanquam in theatro ſpectante geſtum eſt, id ne coram ipſis teſtibus fatearis, mortem præoptare, nonne furoris eſt, & extremæ demẽtiæ? A L. At enim mors eſt ignominiæ præferẽda. D E. Nõ eo inficias, ſi ineſt in ignominia, facti vel animi turpitudo. Mors enim potius oppetẽda eſt viro forti, quã turpiter aut ignaue faciendum. hic autem nulla eſt alia ignominia poſt certamen inſtitutũ, niſi fuiſſe victum, quod nec vitari iã poteſt, nec iure vituperari, cũ vacet culpa, quæ potiſſima ratio eſt veræ ignominiæ. A L. Quid ſi victus honeſtã cauſam tuebatur, & crimẽ falſo ſibi obiectũ repellebat? etiãne huic cõſiliũ dabimus, vt faciat tali tẽpore deditionẽ, & crimẽ intentũ fateatur? D E. Moriendũ potius eſt, quã falſum crimen confitendũ. Nam cum mentiri ipſum per ſe turpe eſt tum cum ſua vel alterius infamia turpiſſimum. Sed victor more huius temporis cum abolita lege Longobarda de gloria ferè, vt dixi, vel iniuriarũ cauſa decertatur, non poſtulat à victo, vt in ſe quidquam fateatur, tantum petit, vt ſe dedat. Hoc autem non eſt confiteri crimen,

sed se victum esse fateri: tunc esset, si semper & indubitato peior causa vinceretur, quod nunc abest. Vt declarãt cum alia quotidiana exempla, tum nobile illud Spoletanorum fratrum, de quibus extat Innocentij tertij Pont. max. rescriptum. qui fratres cum furtum sibi obiectum certando expellerent, quod est postea apud alium repertum, victi tamen sunt, Deo propter alia ipsorum peccata permittente. Ergo victor imperitaq; multitudo, vtcunq; velit interpretetur, deditionis tamen non est alia vis, quàm quòd se victus victori tradit: nec aliud in his malis dedecus est, quàm succubuisse, quod ipsum totum est opinabile. qui verè rectèq; iudicant, vbi non est culpa, nullam ignominiam agnoscentibus. Nam victum necessitate cedentem se victori dedere, hoc est in ipsius se potestatem permittere, in qua iam est, nihil addit noui dedecoris, quod sit tanta iactura redimendum. Nisi fortè putamus, qui iam superatus est hunc moriendo posse, quominus fuerit victus recusare. Sed faciamus ignominiam iam acceptam, cum vitari nullo modo possit, posse tamen moriendo non nihil subleuari, quæ dementia est? quis furor per Deum immortalem, vt leuius reddat tolerabile incommodum opinabilis dũtaxat infamiæ, vtpote sine culpa contractæ, extremum malum sponte subire præter omnem rationem? A L. Hæc Democrates, vt video, non ratione gubernãtur, sed opinione geruntur, atq; more militari. D E. Quousq; tandem non pudebit nos, vulgarem & inanem persuasionem solidæ virtuti præferre? aut quid leuitate hac potest magis contrarium excogitari magnanimitati? quæ cum cæteras res humanas paruas putet, tum pro nihilo ducit rumores populares. Age verò, qui tam excors est, vt multorum errorem asserat certæ rationi præferendum, hic quem tãdem locum relinquit inquirendæ veritatis, aut de quibusuis rebus disputandi? Quid enim ratione fiat, quæri solet à sanæ mentis hominibus non quid stulte vel furiosè, nisi forte vt hoc vitetur cognitum, illud sine cũctatione petatur. quanquam id perspicuum est, qui vt seruiat multorum errori, se rationem sequi negat, hunc apertè profiteri, se neq; fortem esse, nec magnanimum, nulla denique virtute præditum, nec virtutis aliud, quàm vmbram fortassis quandam consectari. Nam quod ais, morem quoque militarem suffragari huic errori, negligenter mihi videris, quid maxima ex parte fiat à fortibus etiam militibus obseruasse. A L. Nonne plerique omnes milites sic loquuntur, moriendum esse potius, quam faciendam, etiam tali tempore, deditionem? D E. Nonne plerique omnes milites se dedunt potius tali tempore, quam oppetant mortem voluntariam? Neque enim tam interest, quid homines loquantur, quàm quid faciant. Veritas enim in rebus agendis, vt philosophorum sapientissimi testantur, non ex verbis, sed ex factis, vitaq; hominum iudicatur. Nam vt quidam encomium, vt dicitur, leuissime canunt ante victoriam, sic multi multa iactant ambitiosè præter animi

Cap. significantibus de purgatione vulg.

Arist. lib. 10.

sen-

ſententiam,tomereque magna,vt ſibi videntur,loquuntur, & de ſe tacitè pollicentur,ad rumores populares colligendos,qui in tales anguſtias detruſi bonitate naturæ rationem præferunt priſtinæ ſuæ,& reliquorum ſtultæ iactationi.Nunquàm igitur ego committam, vt huic militi qui cum fortiter,ac ſtrenuè depugnaſſet,iniquitate tamen fortunæ,quę in prælijs maxime dominatur, non ſua ignauia victus eſt, & extrema neceſſitate compulſus deditionem fecit, ,quenquam eorum anteferam qui cum nullum ipſi præbuerint egregiæ virtutis documentum , ſuſtinent tamen ſtulte magnificis verbis illius prudenter ac fortiter factum vituperare. Huius enim virtus & animus iam re mihi notus eſt, & certam ſpem dedit,ſi æquiore fortuna fuerit vſus,egregiam ſe laudem per occaſionem meriturum. illorum audio quidem magna verba, certum indicium fortitudinis nullum fortaſſe vidi, nec habeo quidquàm exploratum,quo poſſim,quid ipſi tali tempore præſtituri ſint, tam certa cõiectura polliceri.Vt igitur nihil mouearis religionis reſpectu,quod ipſum eſt ſummum malum,& extrema infamia in homine Chriſtiano, tamen ſi putas non iam repugnando,amiſſa videlicet facultate,ſed prębendo iugulum nihil proficientem,non tibi,non patriæ, non reipublicæ conſulentem,mortem oppetere,quam potes ſolo verbo, ſine culpa vel nouo dedecore vitare pulchrum eſſe,& fortitudinis opus,vehemẽter erras.Illud enim iam non eſt,vt quidam iactant,fortiter facere, ſed ſtultiſſime pati. Huc itaque valet tritum illud inter milites verbum, vincendum eſſe aut moriendum viro forti,vt nec mortis timor,nec periculum obſit,quo minus fortiter ac intrepide inimicum oppugnemus non vt viribus exhauſtis,ac vtcunque repugnandi facultate ſublata,vltro mortem accerſamus.quod eſt hominis planè ſtupidi, vel perfracto animo. Quanto illud ſanioris mentis eſt, & integrioris animi in extremis malis bene ſperare? & qui lætaliter eſt vulneratus deſperata corporis,animæ ſaluti conſulere,cui vero ſpes aliqua vitæ ſupereſt,reſeruare ſe meliori fortunę? Multi enim quorum exemplorum plena vita eſt,cum infeliciter aliquando pugnaſſent, non ſolum maiore virtutis laude ignominiam deleuere, ſed etiam optime de patria, vel republica merendo ſummam gloriam ſunt conſecuti.Quòd ſi quis mortem præoptat,ne viuus infamia,& infelicis caſus recordatione conficiatur: ſimiliter omnino facit,vt qui mortem ſibi conſciſcit,quo effugiat calamitates. quod timidi eſſe & proſtrati animi, teſtis eſt non modo Auguſtinus,ſed Plato etiam, & Ariſtoteles.Nec tamen fuiſſe miror, qui Guſmani imprudenter,ne dicam ſtulte & impie factum laudibus efferrent & fortaſſis ore pleno laudarent, non ſolum quoniam à ſolertibus hominibus ſæpe inſania inter inſanientes non inutiliter ſimulatur,ne quos animi forſitan robore,intelligentiaque excellunt, ab ijs magnitudine verborum,cum aliqua popularis exiſtimationis iactura ſuperari videantur

antur,sed etiam quia multi milites tanta cupiditate laudis indomiti ac feri animi flagrant,vt beluis immanibus,quam prudentibus & præstãtibus hominibus similes & esse,& haberi malint, vrsi vel leonis feritatem virtutibus humanis præferentes.Quæ perniciosa peruersaq; ambitio quantum absit ab ea,quam sæpe dico, magnitudine animi, satis est, vt arbitror,à nobis supra declaratum Asia est enim Sancti crucij causa: qui licet succiso femore in genu concidisset,non tamen nec gladium amisserat,nec spẽ posse se in micũ male accipere,si ille vt relato pede largius manãte sanguine ad victoriã vtebatur,sic cominus pugnare perrexisset.Quem porrò exitum certamẽ habuerit non ignoratis. Sanctic rucius.n.non fecit ille quidem deditionem, nec tamen se passus est iugulari.quanquam victus fuerit Alfonsi ducis iudicio.qui victo consulens paulatim deficienti,& iam penè quasso sanguine pugnã diremit. Quod autem quæris de spe diuini iudicij in eum,qui turpem causam defendẽs occiditur,quæstio non habet difficiles explicatus.Nam qui delicto pertinaciter indulgens obierit, peccati tenetur in spiritum sanctum: *quod nec in hoc sæculo remittitur,nec in futuro.* Qui verò malorum pœnitentia tacta vel puncto temporis ante emissum spiritum, Dei misericordiã imploraueri t,de hoc nihil est quòd desperemus. Nam testibus Iohele & Paulo,*quicunque Dei nomen inuocauerit*,saluus erit. *nec Deus vult mortem peccatoris,sed vt conuertatur, & viuat*,vitam scilicet æternam.Nam quòd sepultura in loco sacro sic interemptis ab ecclesia negatur,hoc non tam pertinet ad animæ efflatæ præiudicium,quàm ad infamiam:qua viui solẽt multomagis interdũ quàm peccato deterreri.Cæterũ vt Christiani,sic viri fortis est,ac magnanimi(vt sæpè dico)talia certamina, quoad fieri potest euitare,& nunquã ambitionis,aut vltionis gratia:deniq; nisi ob honestissimã,eandemq; necessariã causam, qualem suprà expoſuimus suscipere.

Matt.12.
Ioh 2.
Rom 10.
Ezech.18.

A L.Obsistere igitur iniuriæ venienti Christianis decernis esse concessum,illatas persequi negatũ? D E.Sic equidem statuo.¶ A L.Nullane ergo relinquetur male meritos vlciscẽdi ratio?sed magna impunitas erit prauis hominib. in bonos,& magnanimos debacchandi patientia fortium virorum abutentibus ? quid hoc aliud est quam dare improbis & iniustis peccandi licentiam , & optimos quosque reddere iniurijs opportunos? D E. Nonne leges sunt, quibus crimina pro merito vindicantur? non magistratus? qui *ministri Dei sunt*(vt Paulus ait)*& vindices in iram ei qui malum agit*? A L.Imbecilliũ & ignauorũ hominũ est, accepta iniuria magistratus fidẽ ad vltionem implorare. D E. At fortiũ & magnanimorũ,cũ infertur,robusto animo repellere,illatã porrò pœnitentib. quod ad se pertinet cõdonare. Nec tamẽ si nostræ nobis iniuriæ exẽplo Christi,vt docet Chrysostomus,magno animo ferẽdæ sunt, protinus reipubl.contumeliæ, aut damna negligenda. Interest autem reipublicæ quam Deus in primis saluam & tranquillam esse vult, ne crimina maneant impunita. Quæ maiorem sæpe ciuitatibus exemplo,

Rom.13.

quàm præsenti malo pernicié afferũt, nisi legitimis pœnis vindicentur Vindicta enim pars est, & quidem magna iustitiæ, si tamen nõ ad explẽdum priuatum odium sumatur, sed ad correctionẽ malorum spectet, & bonorum tranquillitatem. Quod munus regibus ac magistratibus, belliq; ducibus commissum est, ne priuatis ciuium, aut militum contentionibus, & certaminib. status reipublicæ perturbetur, cui° optimus quisque debet esse cõlens, & studiosissimus. Quo fit, vt magistratibus, & quicunq; personam gerunt reipublicæ per diuinas leges, humanasq; liceat, iniurias in se illatas rite vindicare, non iræ priuatæ, odiove indulgentibus, sed ne quid detrimẽti res, aut dignitas publica patiatur. Nam quòd vereris, ne vir optimus & magnanimus iniuriæ fiat per has leges o; portunus, nequidquam sollicitaris. Multa enim sunt, quæ tales viros ab iniurijs contumelijsq; tutentur. Est enim (vt diximus) fortis & magnanimi, neminem lædere nisi lacessitum, nullius dictis, aut factis obmurmurare, nullius neque laudi, neque commodis inuidere, aut obtrectare. res quas alij demirantur, præter virtutem pro minimo ducere, multos iuuare, ac beneficijs, & gratuita, liberaliq; opera demereri. cunctis demum officijs & virtutibus, omniũ in se animos cum laude, ac beneuolẽtia cõuertere. Nihil est enim amabilius, nihil plausibilius virtute. Talẽ igitur virũ, quis lædere inducet animum? aut quis potius non colet, ac demirabitur? Quòd si quis tam peruersæ mentis, tamq; depranatorum morum fuerit, vt virtutem oderit studiosè, quod in fortem & robustum animum cadere non potest, hunc tamen vt pessima quæque nancipia timor pœnæ ab inferenda in fortem, & optimum virum iniuria deterrebit. Timebit enim leges, quibus talis mentis, factiq; peruersitas, & turpitudo dignis supplicijs vindicatur. timebit, & multo fortasse magis, ne iniuria, quam inferre molitur, fortiter propulsata (propulsare enim optimo, & sanctissimo cuique licet) recidat in suum magnum malum. Quòd si quis per insidias, & captatam occasionem se iniuriam sine præsenti pœna inferre posse confidat, metuet tamen, ne id quod interdum accidit, vir alioquin optimus, & patientissimus, iniquius ferat rei indignitatem, & ira, quæ res est in primis violenta depulsus, paulũque virtutis ac religionis angustias egressus fortitudinem in audaciam conuertat, ac iniuriam turpiter & cum infamia auctoris illatam, seueritus multis approbantibus vlciscatur. Hæc mihi in mentem venerunt, quæ de militaris disciplinæ & Christianæ religionis conuenientia pro temporis angustia differerẽ, conueniẽter (vt arbitror) piorũ & catholicorum sententiæ, à qua statui nunquam discedere. Cætera (si quæ præterea desiderabitis) à doctioribus petetis, & magis otiosis. LE. Tu verò quæ huius erant loci, cuncta mihi videris acri ingenio, exquisitaque doctrina copiosissime collegisse, meque tali tuo sermoni interfuisse vehementer delectauit. AL. Ego verò profiteor nullas iam pridem horas

nec vtilius, nec iocundius, quam hoc biduo, dum vos audirem traduxisse: tibiq; Democrates ingétem habeo gratiam, quòd mihi diuturnam, eandemque difficilem dubitationem exemisti. DE. Si vobis satis feci, tuli nostri colloquij fructum, quem maximum optabam. Sit igitur disputationi modus. Iam enim aduesperascit, & pontifex ad palatium regreditur.

FINIS.

ARNOLDVS MYLIVS ARN. F. Birckmannus.

LECTORI.

SCRIPSIT *Geneſius Sepulueda dialogum alterum* de iuſtis belli cauſis, *quē inſcripſit* Democrates ſecūdus, *in quo iſtam quæſtionem peritiſſimum explicauit:* An liceat bello Indos proſequi, auferendo ab eis dominia poſſeſſioneſque, & bona temporalia, & occidendo eos ſi reſiſtentiam appoſuerint, vt ſic ſpoliati & ſubiecti, facilius per prædicatores ſuadeatur eis fides. *De qua controuerſia quia tunc grauiſſimæ erant doctorum diſputationes, latuit ad tempus liber inter priuatos, donec vicit eorū ſentētia qui publicandum exiſtimabant. Editus igitur eſt Romæ curante Antonio Auguſtino ſacri Palatij auditore, ſed cum inter Italos maximè & Hiſpanos iſta controuerſia ageretur, & pauca admodum exemplaria excuſa eſſent, ad exteros non peruenit, adeoque in ipſis Hiſpanorum manibus intercidit. Damus ergo iſtius libri apologiam, qua libellum ſuum contra oppugnantium rationes defendit. Fruere Lector, & ſi per te editi libelli exemplum habere licuerit, deuinces nos tibi memoria beneficij ſempiterna.*

Colonia Vbiorum.

Aluarus

Aluarus Gomecius libro octauo de rebus gestis Franciſci Ximenij.

ANNO quadrageſimo Ferdinando Barriouero rectore, cum noui orbis per Hiſpanos patefacti indigenæ, duro & acerbo ſeruitio à militibus noſtris premerentur, ſeruos eos eſſe contendentibus, quaſi Barbari homines & contumaces, palamque religionem auerſantes, iure belli iuſtiſſimè capti eſſent: Geneſius Sepulueda vir noſtra tempeſtate doctrina & eloquentia illuſtris, illorum cauſam libello elegantiſſimo, alijs contra aſſerentibus, defendit. Huius rei cognitio noſtræ academiæ commiſſa eſt: quæ poſt longam cum Geneſio diſputationem, hiſce verbis ad regium ſenatum ſcripſit. Doctrina huius libri accurate probat quod aſſumit: ſed quoniam non eſt ſatis tuta, librum hũc imprimi aut euulgari æquum non eſt. Atque ita iuxta Complutenſis academiæ decretum factum eſſe, in hunc diem videmus.

APOLOGIA IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE PRO LIBRO DE IVSTIS BELLI CAVSIS.

Ad Ampliſſimum, & Doctiſſimum præſulem, D. ANTONIVM RAMIRVM Epiſcopum Segouienſem.

COMMENTATIONEM tuam Præſul Ampliſſime, quam de bello Barbarico aduerſus meum de iuſtis belli cauſis libellũ elucubraſti, & mihi miſiſti, Cordubæ accepram non ſine quadam conſilij tui demiratione perlegi. Mirabar enim, quæ te cauſa impuliſſet, vt elucubrato libello meam huius generis ſentẽtiam, oppugnare animum induceres, hominis primũ tui, tuarumque virtutum, & dignitatis ſtudioſi & cupidi, deinde publicam & honeſtiſſimam, noſtræ nationis & principis, cui tu plurima debes, cauſam aduerſus quorundam pertinaciam apertiſſimis, & grauiſſimis diuinarum ſcripturarum, & ſacrorum doctorum teſtimonijs, & firmiſſimo rationum præſidio, & eccleſiæ auctoritate defendentis. Nã te virum prudentem & antiſtitem grauiſſimum ambitioni ſeruiſſe, vt

inge-

ingeniũ tã alieno loco, & doctrinam oſtentares adduci non poteram. Præſertim cum parum, aut nihil detuo afferas, ſed pleraq; omnia aliena, nec ſatis tua ſingulari eruditione digna, & ab his ſumpta, qui calumniis, & ſtrophis, parum vel prudenter, vel modeſte, ne quid grauius dicam, in mea ſentẽtia honeſtiſſimam Reipublicæ, ac Regum noſtrorum cauſam oppugnant. Sed cum omnia ſolicito animo & vaga cogitatione perlustraſſem, in eam potiſſimum opinionem adductus ſum, vt te virum optimum, & perhumanum, nihil aliud ſecutum fuiſſe, quam officium exiſtimarem, & libello, quo rationum, quibus maxime nituntur aduerſarij, momenta complexus es conficiendo, ad meq; mittendo, id egiſſe, vt vel me errantem & rationibus cedentem, in viam reduceres, aut ſi perſiſterem in ſententia, quomodo obiecta diluerem, me reſpondente planius intelligeres. Faciam igitur quod tacitus iubes, imo vero pluſquam iubes, proponam enim non tua ſolum argumenta, ſed etiam omnia, quæ mihi vel Compluti, vel Salamanticæ fuerunt obiecta, & interiectis more ſcholaſtico mearum rationum fundamentis, & confirmationibus, ad ſingula reſpondebo, refellamq; calumnias non tuas (noui enim animi tui candorem, ac ſimplicitatem) ſed quorundam, ambitione aut etiam grauioribus animi morbis laborantium hominum, quos certum habeo, omni ope elaboraſſe, quo te, vt multos alios eiſdem præſtigijs ludificarentur. Sed primum omnium deponenda tibi eſt falſa perſuaſio, ſi forte putas Salmanticenſem aut Complutenſem academiam contra meum libellum iudicaſſe, non enim vniuerſitatis illud iudicium fuit, ſed paucorum corruptorum hominum artificium, non communis ſententia, ſed duorum aut trium vtrobique præſtigiæ quorum cæteri auctoritatem propter doctrinæ maiorem opinionem ſuo iudicio prætulerunt. Sic igitur diſputationem ordiris *Quæſtio eſt*, inquis, *an liceat bella indis proſequi auferendo ab eis dominia, poſſeſſioneſque, & bona temporalia, & occidendo eos, ſi reliſtentiã apponerent, vt ſic ſpoliati, & ſubiecti facilius per prædicatores ſuadeatur eis fides.* Quæſtionem autem, vt de mea ſententia differatur, ad hunc modum proponere quid aliud eſt, quam in limine vt aiunt offendere? & ipſo ſtatim diſputationis principio artes eorum prodere, vnde iſta ſumpſiſti? Qui cæterarum machinationem, quibus meum librum oppugnant, infinitati diffidentes præſidium petunt à falſis criminibus, & quas iniurias, & impia latrocinia acerrime meus liber insectatur, harum me patrocinium ſuſcepiſſe mentiuntur, vt mihi faciant inuidiam, ſibi verò concilient fauorem popularem, niſi forte meum librum vel non legerunt, vel lectum propter characteris paulo cultioris inſolentiam non intellexerunt. Quod multis accidiſſe ſenſi ex his, quorum ſuffragio res permiſſa eſt, vt ſcias ipſum à pleriſq; indicta cauſa fuiſſe damnatum, iure diuino & naturali repugnante. Ego igitur ne te mea ſentẽtia, de qua quæriſdum eſt lateat, hos barbaros non

Salmant. ne q. Complut. academia iudicauit contra libellũ Sepulueda.

non poſſeſſionibus & facultatibus ſpoliandos eſſe dico, nec in ſeruitutem redigendos, ſed Chriſtianorum imperio ſubijciẽdos, ne fidem, aut eius propagationem impediant, prædicatoribus obſiſtendo, & Deum per idololatriam blaſphemando, & ob alias ipſorum vtilitates. Aliter igitur quæſtio proponenda eſt ad hunc modum.

Quæſtionem ab Aut. Ramiro male poſitam corrigit.

Quæritur, vtrum barbari, quos Indos vocamus Chriſtianorum Hiſpanorum imperio iure ſubijciantur, vt barbaris moribus, & cultu idolorum ac impijs ritibus ſublatis ad accipiendam Chriſtianam religionem ipſorum animi præparentur, qui negant his rationibus dicuntur.

Argumenta quibus ducuntur qui negant bellum hoc iuſtum.

Primum ita diſſerunt *bellum, quo iſti barbari in Chriſtianorum ditionem rediguntur non eſt iuſtum, non igitur iure debellantur.* Illud probatur: iuſta bella definiri ſolent (vt inquit Auguſtinus. 23. q. 2. c. dominus) quæ vlciſcuntur iniurias, iſti autem barbari nulla iniuria Chriſtianos affecerunt, non igitur iure his bellum infertur. 1.

Secundò, *bellum quod ad credendam religionem pertinet, non poteſt eſſe iuſtum, religionis igitur prætextu bellum barbaris iuſtè inferri non poteſt*, Namq; ad fidem neminem eſſe cogendum teſtis eſt Auguſtinus in epiſtola Petiliani, & habetur. 23. q. 5. ad fidem, & concilij Toletani. 4. decretum eſt ad credendum nemini eſſe vim faciendum, de quo eſt in c. de Iudæis. diſt. 45. & c. maiores de bapt. & eius effectu. Idem teſtatur Gregor. in epiſtola ad Paſcas. de qua eſt in eadem diſt. c. qui Syncera. 2.

Tertiò *hoc bellum ſit contra Chriſti & Apoſtolorum exemplum qui perſuaſionibus tantum, nulla omninò vi adhibita religionem tradiderunt, non igitur iuſtè infertur*. Cum omnis Chriſti actio debeat eſſe noſtra inſtructio auctore Paulo Ro. 15. 3.

Quartò *finis huic bello propoſitus. 1. barbarorum conuerſio ad fidem, alia ratione, & ſine armis commodiùs obtineri poſſet. 2. per Euangelij prædicationem miſſis Apoſtolis, ſeu prædicatoribus, vt in primitiua Eccleſia factum eſt, non igitur eſt bellum inferendum.* Nam bellum neceſſitatis eſſe debet, id eſt cum nulla alia ratione belli finem pacemq; conſequi datur vt teſtatur Auguſtin. 23. q. 1. c. noli. 4.

Quintò. *Nulli genti bellum eſt inferendum, niſi antecedente monitione, & cognita pertinacia, nam obtemperantibus iniuſtiſſimè vis adhibetur. Quamuis igitur idolorum cultū deponere, & prædicatores admittere nolentibus, iure poſſit bellum inferri, primum tamen vt hæc facerent, eſſent admonendi, vt non aliter, quam ſpreta admonitione pertinacibus bellum inferretur. Hoc autem nunquam factum eſt ab Hiſpanis in hoc bello, nunquam igitur iuſtè hoc bellum intulerunt.* 5.

Sextò, *fieri non poteſt, aut certè difficillimum eſt, vt bellum hoc ſine peccatis, multisque malis geratur, vt res ipſa docuit, nunquam enim geſtum eſt ſine iniuria & maleficio magnisque incommodis, & iacturis barbarorum. Non eſt igitur gerendum ne ſpe quidem boni quamlibet magni, quod euenturum eſſe videatur*, non enim faciẽda mala ſunt, vt eueniant bona auctore Paulo ad Rom. c. 3. 6.

Septimò, *Non eſt iuris, aut per ſtatus Eccleſiæ ſiue Pōtificis de infidelibus iudicare, Papa ergo nec per ſe, nec per alium poteſt infideles ad cuiuſcūq; legis obſeruationem cōpellere.* Nō enim fuit talis poteſtas Apoſtolis cōceſſa, vt Paulus teſtatur. 1. Cor. 5 dicens *quid enim pertinet ad me de iis qui foris ſunt iudicare*, ergo nec Eccleſiæ. 7.

Digitized by Google

Contra hæc faciũt ſanctorum patrum apertiſſima teſtimonia & Eccleſiæ decretum factum, atq; declaratio.

Reſponſio probatur primo.

Reſpondetur *optimo iure iſti barbari à Chriſtianis in ditionem rediguntur.* Primùm, *quia ſunt, aut erant certè antequam in Chriſtianorum ditionem venirent omnes moribus, pleriq́ue etiam natura barbari, ſine literis, ſine prudentia, & multis barbaricis vitijs contaminati,* vt teſtatur hiſtoria generalis de ipſis ſcripta, & auctoritate Indici conſilij probata lib. 3. c. 6. *Barbari enim,* vt ait Thomas, polit. primo, lectione prima, *ſimpliciter nominantur, qui ratione deficiunt, vel propter regionem cæli, ex qua hebetes magna ex parte inueniuntur, vel propter aliquam malam conſuetudinem, qua homines fiunt quaſi brutales.* huiuſmodi autem gentes, iure naturæ, debent humanioribus, prudentioribus, & præſtantioribus. parere vt melioribus moribus & inſtitutis gubernentur, ſed ſi admoniti imperium recuſent, poſſunt armis cogi, & id bellum erit iuſtum iure naturæ, vt auctor eſt Ariſt. primo Politicorum. c. 3. & 5. & Thomas ibidem, quo factum eſt, vt imperium Romanorum in alias gentes fuerit iuſtum & voluntate Dei quæſitum, vt teſtatur Auguſtinus lib. 5. de ciuitate Dei. c. 12 & deinde *Romanis,* inquit, *conceſſit Deus maximum, & illuſtriſſimum imperium ad domandum grauia mala multarum gentium,* qui Romani propter gloriam multa vitia comprimebãt, id eſt, virtutes colebant. Ergo eadem potioreq́; ratione Hiſpani poſſunt Indos in ſuam ditionem redigere. Hoc idẽ aſſerit Sanctus Thomas de Reg. prin. lib. 3. c. 4. & deinde allegans Auguſtin.

2. Secundò *iſti barbari implicati erant grauiſſimis peccatis contra legem naturæ,* cuius ignoratio, nemini ſuffragatur, propter quæ Deus deleuit gentes peccatrices, quæ terram promiſſionis incolebant, cuncti enim idolorum cultores erant & plerique omnes immolabant victimas humanas. Nã quod Deus non occulto iudicio, ſed propter huiuſmodi idolatriam deleuerit eas gentes, teſtatur ſcriptura diuina non obſcure ſed verbis apertiſſimis. Sic enim ſcriptum eſt. *ne dicas, cum deleuerit eos dominus in conſpectu tuo, propter iuſtitiam meam introduxit me Deus, vt poſſiderem terram hãc, cum propter impietates iuſtitiæ delete ſint nationes,* & ibidem. *omnes abominationes, quas auerſatur dominus fecerunt diis ſuis, offerentes filios & filias, & combarentis igni* & explicans ſcriptura impietates propter quas deleta ſunt gentes: ſic. it. *Quando ingreſſus fueris terram, quam dominus Deus tuus dabit tibi, caue ne imiteris abominationes illarum gentium, nec inueniatur in te, qui laſtret filium ſuum, aut filiam ducens per ignem, aut qui ariolos ſciſcitetur, & obſeruet somnia, atque augaria, nec ſit maleficus, nec incantator, nec qui Pythones conſulat nec diuinos & quærat à mortuis veritatẽ. omnia enim hæc abominatur dominus, & propter iſtiuſmodi ſcelera de exit eos in introitu tuo.* Quibus teſtimonijs aperte declaratur has gẽtes propter idolorum cultum fuiſſe deletas. omnia enim peccata, quæ hic memorantur Theologorum conſenſu ad idolorum cultum referuntur, aut impiam ſuperſtitionem. Idem propè traditum eſt Leuit. 18. & 20. Item ob eadem peccata populum Iſraeliticum magna ex parte fuiſſe deletum, &

Deut. c. 9. c. 12. cap. 18.

tum,& in ſeruitutem & captiuitatem abſtractum, teſtatum eſt in pſalmis *Commixti ſunt*, inquit, *inter gentes, & didicerunt opera eorum, immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmonijs, & iratus eſt furore dominus in populum ſuum, & tradidit eos in manus gentium.* Adiuuat quod eſt ſapientiæ.12. & Exod.32. quibus rebus declaratur eis peccatis lex naturæ violari, cum ob eadem, vtriq; fideles & infideles puniti fuerint. Quare eiſdem de reb. memorans Cyprianus in exhortatione ad martyrium addit, *quod ſi ante aduentum Chriſti circa Deum colendum, & idola ſeruenda hæc præcepta ſeruata ſunt, quanto magis poſt aduentum Chriſti ſeruanda*, quæ verba habentur.23.q.5.c.*ſi audieris*. Cui planè aſtipulatur Ambroſius vt eſt.23.q.5.c.*remittuntur*. His teſtimonijs cum idolorum cultu modo per ſe, modo accedentibus humanarum victimarum ſacrificijs, cauſa iuſti belli ac internecionis fuiſſe memoretur, aperte declaratur idololatriam per ſe ſatis magnam & iuſtam cauſam præbere fidelibus ad bellum idololatris inferendum, vt Nicolao Lyræ viſum eſt. Numerorum.c.31. Illud præcipuè citanti, *ſubuertite omnia loca in quibus gentes, quas poſſeſſuri eſtis, coluerunt Deos ſuos.* Quod etiam Diui Thomæ doctrina, & teſtimonio comprobatur, qui cum ſecunda ſecundę.q.10. ar.8. ſcripſiſſet, infideles poſſe bello à fidelibus compelli, non vt credãt ſed vt fidem non impediant, blaſphemijs, vel malis perſuaſionibus, aut perſecutionibus; poſt hæc. q. 94. ar. 3. idololatria magnam blaſphemiam cõtineri, & opere fidem impugnari teſtatur. Quam doctrinam ſecutus Lyra, quo loco diximus, *vna* inquit *iuſti belli cauſa eſt, contra terrã, in qua Deus per idololatriã blaſphematur*, itaq; Auguſtinus in Epiſt.50. quæ eſt ad Bonif. docens pios reges ſeruire Deo idolorum cultũ oppugnando *ſic* (inquit) *Ezechias ſeruiuit domino lucos & templa idolorum, & excelſa quæ contra præceptum Dei fuerant conſtructa deſtruendo & Ioſias eadem faciendo. ſicut Rex Niniuitarum ad placandum dominum vniuerſam ciuitatem compellendo: ſicut ſeruiuit Darius idolum frangendum in poteſtatem Danieli dãdo ſicut ſeruiuit Nabuchodonoſor* &c. Nam quod Caietanus infideles negat iure poſſe à Chriſtianis ob infidelitatem debellari, intelligendum eſt ob ſolam infidelitatem, puniendi gratia, non autem ſi fuerint ſimul idolorum cultores, aut alia ratione nõ ſeruent legem naturæ.

Pſal.105. *Deut.12.* *4.Reg.18.* *4.Reg.23.* *Ioſ.3.* *Dan.14.*

Item alia ratione probatur conceſſum eſſe Chriſtianis bello perſequi idolorum cultores *auctoritate publica, & pontificia.* Chriſto enim ſecundũ humanitatem *data eſt omnis poteſtas in cælo & in terra.* Vt eſt Matthæi vltimo, hanc autem poteſtatem Chriſtus Petro vicario ſuo & ſucceſſoribus cõmunicauit, vt docet Thomas quæ poteſtas & ſi propriè verſatur in ijs quæ pertinẽt ad ſalutẽ animæ & bonis ſpiritualib. tamẽ à temporalib. quatenus ordinantur ad ſpiritualia non excluditur. vt eſt in eodem libro.c.13. Habet igitur Papa poteſtatem vbiq; gentiũ, non ſolum ad præ-

Probatur ratione bellum inferri iuſtè idololatris. *de Reg. Prin. lib.3 c.10.12*

dicandum Euangelium, ſed etiam vt gentes ſi facultas adſit cogat, legẽ naturę, cui omnes homines ſubiecti ſunt, ſeruare. vt Innoc. & Hoſtienſ. grauiſſimi Auctores tradiderunt, in c. quod ſuper his de voto quibus Ioan. Andreas & Panor. ſuffragantur.

Nam Chriſtus qui ſic præcepit Apoſtolis Matthæi vltimo *docete omnes gẽtes, quæcunq; mandaui vobis.* Idem naturæ leges, quæ decalogo, & dilectione proximi continetur, in primis ſeruari iuſſit. Vt autem infideles Euangelicam prædicationem audire & legem naturæ ſeruare cogantur, neceſſe eſt vt Chriſtianorum imperio ſubijciãtur, cauſaliter igitur vt vtar verbo pontificio hoc quoque pertinet ad poteſtatẽm Papæ, quod magnopere dirigitur ad ſpiritalia quæ ſunt eiuſdem poteſtatis. c. *per venerabilem. §. rationibus qui filij ſint legit.* Qui autem idola colunt ij maximè violant legem naturæ. Iure igitur Idololatræ bello poſſunt à Chriſtianis coerceri, vt ipſorum imperio ſubiecti ex lege naturæ viuere cogantur, néue per idolorum cultum ab ipſis Deus blaſphemetur, & offendatur. Legem autem naturæ ab idolorum cultorib. minimè ſeruari dubitari non poterit, ſi legẽ naturæ ab aliqua gente non ſeruari, quid ſit intelligatur. Quamuisq; enim omnia peccata mortalia ſint cõtra legem naturę, vt eſſe docet Auguſtinus, non tamen ſi qua in gente peccata mortalia patrantur, protinus hi dicendi ſunt legem naturæ nõ ſeruare, vt iuniores quidam theologi falſo putarunt. Nam eo quidẽ modo nuſquam gentium lex naturę ſeruaretur. Cauſa enim publica publicis moribus & inſtitutis dijudicanda eſt, vt docet Ariſtoteles non ſingulorum rectè, aut perperam factis. Sed ea demum gens legẽ naturæ non ſeruare intelligenda eſt, apud quam peccatum aliquod mortale in reb. turpib. non habetur, ſed publicè probatur, vt apud hos barbaros homicidium innocentium, qui multis in regionibus immolabantur, & vbique apud eoſdem idololatria, quod eſt peccatorũ grauiſſimũ. Quib. rationib. plane intelligitur non peculiari Dei voluntate & occulto iudicio, ſed cõmuni lege naturæ, propter memorata flagitia, quæ pertinent omnia ad idolorum cultum, illas gentes fuiſſe deletas. Itaque his diuinæ hiſtorię & ſacrorum doctorum teſtimonijs colligitur hos barbaros propter ſuas impietates, ſi iure ſummo agendum eſſet, potuiſſe & vita, & terris ac bonis omnibus mulctari ad iuſtam punitionem, quanto igitur magis iure poſſunt Chriſtianorum imperio ſubijci, nõ vt talia patiantur (nam poſſeſſionibus eos aut libertate priuare vetitum eſt lege Regum Hiſpanorum) ſed vt Chriſtianorum imperio ſubiecti à talibus flagitijs, quibus maximè Deus offenditur abſtinere cogantur, & meliorum rerum conſuetudine & piorum commercio ad veri Dei cultum & religionem accipiendam præparentur.

Cõtra Fauſt. lib. 22.

Polit. 3.

Huc

Huc quoque pertinet, quod est Deut. 20. *si quando*, inquit, *accesseris ad expugnandam ciuitatem, offeres ei primum pacem si receperit & aperuerit tibi portas, cunctus populus, qui in ea est, saluabitur, & seruiet tibi sub tributo, sin autem* &c. *deinde sic* (inquit) *facies cunctis ciuitatibus, quæ à te procul valde sunt.* 1. quæ sunt diuersæ religionis, vt glossa interlinearis exponit, quod in idololatras maximè conuenit, itaq; idolorum cultores designat, quamuis eorum iniquitates non essent completæ vt Amorrheorum, vt melioribus & pijs hominib. parentes ad veri Dei cultum ipsorum vel doctrina, vel exemplo dirigerentur.

Tertio, *innocentes homines, ne indigna morte trucidentur, seruare omnes homines inbẽtur lege diuina & naturali, si facere id possint sine magno suo incommodo.* 3. Cum igitur isti barbari singulis annis multa innocentium hominum millia ad impias dæmoniorum aras mactarent (constat enim in sola noua Hispanri singulis annis, amplius viginti millia immolari solita) idque prohiberi hac vna ratione posset, si proborum, & à talibus, & tam immanibus flagitijs abhorrentium hominum, quales sunt Hispani, imperio subijcerentur. Quis dubitet, vel hac vna ratione, iustissime barbaros potuisse & posse à Christianis in ditionem redigi.

Quarto, *homines periculosissime errantes, & ad suam certam perniciem contendentes, seu ignorantes id, seu scientes faciant, reuocare atque etiam inuitos ad salutem retrahere, iuris est diuini & naturalis, & officium quod sibi etiam inuitis præstari omnes homines sanæ mentis vellent.* 4. Omnes autem homines qui extra Christianam religionem vagantur æterna morte perire, si quis dubitat, non est Christianus. Iure igitur barbari salutis suæ causa ad iustitiam compelluntur. Hoc autem officium dupliciter præstari potest, vno modo per doctrinam tantum & exhortationem, altero vi quadam adhibita, & pœnarum metu, vt credere cogantur, sed vt tollantur impedimenta, quæ obesse possent fidei prædicationi, & propagationi. Priore modo vsus est Christus, & Apostoli, secundo vsa est Ecclesia postquam Regum & Principum Christianorum potentia, & præsidio munita est, & vtrumque factum, vt docet August. diuino & euangelico præcepto, quod conuiuij similitudine continetur Nam, cum primi inuitati venire noluerint, Secundi permonitu & doctrina fuerint ad epulas diuinas introducti, Postremi, vt intrent compelli iubentur. Qua de re Augustinus epistola vltima, & habetur. c *displicet.* 13. q. 4. cum ipsi primorum temporum ratio ab hæretico Donato obijceretur *Non attendis*, inquit, *quod tunc Ecclesia nouo germine pullulabat, nondum cõpleta fuerat illa prophetia, & adorabunt eum omnes Reges terræ, omnes gentes seruient ei. Quod vtique quanto magis impletur, tanto maiore Ecclesia vitur potestate, vt non solum inuitet, sed etiam cogat ad bonum.* ad cuius confirmationem subijcit Parabolam Euangelicam, de qua dixi. Nam quod est in concilio Toletano, &. c. maiores de bapt. & eius effectu neminem ad credendum cogi debere, planum & apertum habet intellectum, neminem nec vi, aut bello,

officium quo ad salutis viam barbari diuuntur duplex.

Luc. 14.

Psalm. 71.

nec minis compellendum esse vt Christianus fiat, baptismum que suscipiat inuitus. Cuius ratio est, quoniã ea vis esset inutilis, nemo enim voluntate, quæ cogi nõ potest repugnante, potest effici fidelis. Itaq; doctrina & persuasionibus vtendum est. Cæterum, vt quisquã deponat omnia impedimenta vt superbiã licentiamq; peccandi, quæ obesse possent tradendæ doctrinæ, minis, & pœnarum metu iustissime cogitur auctoribus Augustin. Amb. & Gregorio: nam quod est in concilio Toletano. idem Augustin. qui vim probat, multo ante dixerat *ad fidem*, inquit, *nemo cogendus est, vt dictus.* alloquitur autem hæreticum Petilianum. 23. q. 5. *ad fidem, sed vos imperatoria lege non benefacere cogimini, sed malefacere prohibemini. Nã benefacere nemo potest, nisi elegerit quod est in libera voluntate Cũ aliquid ergo aduersus vos leges constituunt, admoneri vos credite, vt cogitetis, quare ista patiamini.* Adidem in Epistola ad Vincenti. ut habetur. 23 q. 6. c. *vides* sic scribit *Vides* inquit *nõ esse considerandum quod quisquam cogitur, sed quale sit illud ad quod cogitur, vtrum bonum an malum, non quod quisquam bonus possit esse inuitus, sed timendo quod non vult pati, vel reliquit impedientem animositatem, vel ignoratam compellitur agnoscere veritatem, vt timens vel respuat falsum, de quo contendebat, vel quærat verum, quod nesciebat, vt volens iam teneat, quod nolebat.* Nam licet contra hæreticos hæc differat Augusti. tamen rationes ipsius contra paganos similiter valere idõ ipse Augustin. docet in eadem epistola ad Vinc. vbi de legib. contra vtrosque latis memorat declarans, neutris vim factam fuisse à Christo, vel Apostolis, postea verò vtrisque illatam ab ecclesia potentia & legib. imperatorũ Christianorum munita, vt habetur. 23. q. 4. c. *non inuenitur.* in qua epistola docet eisdem rationibus iustam esse legem latam, aduersus sacrificia paganorum, & ab omnibus Christianis laudatam quæ habetur in .c. *de paganis & eorum sacrificijs* l. 1. ibi enim constituta est pœna capitalis & bonorum publicatio, si quis amplius sacris & ritibus paganicis vteretur: quam legem primum à Constantino, vt Eusebius in historia ecclesiastica & Hieroni. in chronicis testantur latam, & post à Constantio filio & alijs imperatoribus confirmatam vt piam & iustissimam pugnacissime defendit Ambro. apud Imperatorem Valentinianum. Gregorius autem in epistola ad Aldibertum Britanorum Regem, quæ est nom. lib. 60. hæc de rebus eisdem tradit. *Sic enim Constantinus quondam pijssimus Imperator Romanum Remp. à peruersis idolorum cultoribus reuocans, omnipotenti Deo Domino nostro Iesu Christo secum subdidit* &c. nec interest subiecti sint Pagani imperio Christianorum an secus, quibus vis salutifera est inferenda. Nam si Sibutus rex Hispaniæ, qui Iudæos vt Christiani fierent coegit, in sibi subiectos vim intulit, tamen factum eius non perinde probatur quia talis vis simpliciter, siue directe ad Christianissimum compellens, inutilis habetur, quia voluntatem cogere nequit, & pertinaciores facit. Prohibere autem à malo, quod fit lege Constantini, quæ eadem est Cõstãtij, magnum beneficium est, & quod, si absque incommodo nostro possumus, o-

epist. 30 31.

Sibutus rex Hispaniæ Iudæos ad fidẽ Christianam coegit.

mus,

mus,omnibus hominibus,vt proximis impendere iubemur,lege diuina & naturali. *Mandauit deus vnicuique de proximo ſuo* Hæc igitur eſt ratio ex Euangelica parabola,& Auguſt. Ambroſij & Gregorij doctrina, paganos vt ad Chriſti epulas intrent compellendi. Vt primum Chriſtianorũ imperio,ſi fieri ſine magno incommodo noſtro poſſit, qui non ſunt ſubiecti,ſubijciantur. Deinde vt lege Conſtantini conuenienter, Idolorum cultu & omnibus Ethnicis ritibus prohibeantur, tollanturque omnia impedimenta,quæ obeſſe poſſent euangelicæ prædicationi. Quibus rationibus, & teſtimonijs edoctus diuus Thomas. Ritus infidelium præterquam Iudæorum negat eſſe vllo modo tolerandos, ſi facultas adſit, *quamuis aliquando*, inquit, *fuerint ab Eccleſia tolerati, cũ. Scilicet erat magna infidelium multitudo* i. antequam eſſent Principes Chriſtiani, qui cogere poſſent. His autem rebus confectis, nulla præterea vis, nullus metus, quo Chriſtiani fiant, eſt adhibendus. Sed ita præparati doceri debent, & fidei prædicationi, vt Chriſtianiſſimum volentes ſuſcipiant, induci, vt ſapientiſsimi ac ſanctiſsimi Pontificis Gregorij decreto ſeu teſtimonio declaratur, quod habetur 23.q.4. *ſi nõ* . quo in loco Gennadiũ virum optimum & Chriſtianiſſimum laudat & ab omnibus laudari teſtatur, quod gentes paganas haud dubie non ſubiectas in Chriſtianorum ditionem bello redigendas curaret, non ob aliã cauſam, niſi vt cum eſſent debellatæ facilius in Chriſtianam religionem per liberam fidei prædicationem, inducerentur. Nam Gennadium ſcribit vbique laudari, quod bella frequenter appeteret, *non*, inquit, *deſiderio fundendi ſanguinis, ſed rãtum dilatandæ cauſa* Reip. *in qua deum coli conſpicimus, quatenus Chriſti nomen per ſubditas gentes fidei prædicatione circumquaque diſcurrat.* Loquitur autem non vt quidam ſomniarunt de Saracenis ſiue Mahumetanis, qui eo tempore nulli dum erant, nec vt alij, de Vandalis, qui iam fuerant à Belliſario deleti, nec vt alij de hæreticis, qui puniendi erant, non debellandi, nec gentium alieno nomine vocandi, ſed de gentibus in Africa interiore Romano Imperio finitimis, vt declaratur in extremo eiuſdem Epiſtolæ, quæ primi libri eſt 73. nec denique quod Chriſtianos infeſtarent, vt falſo quidam cauſantur. hoc enim excluſum eſt à Gregorio per verbum *tantum*, ſed vt à Chriſtianis debellati fidei prædicationem, & propagationem non impedirent. Hoc eſt. 2. quod Thomas ait *frequenter*, inquit, *Chriſti fideles contra infideles bellũ mouent, non quidem vt eos ad credendum cogant, ſed vt compellant, ne fidem impediant* explicans videlicet cauſam cur Gennadius, pium bellum infidelibus frequenter inferret. Nam gentes, quæ non ſunt Chriſtianorum imperio ſubiectæ multifariam fidem eiuſque propagationem ſi quis eam inducere velit impediunt. Primum quia publicam eius prædicationem non admittunt, vt conſtat etiam auctore Thoma libro 3. de Reg. prin. capite 16. nunquam ante Conſtantini tempus ſine mortis periculo publice fidem prædicare licuiſſe. deinde quia prædicatores etiam occultos

Eccl.17.

2.2. q.10. art.11.

2.2 q.10. ar.8.

Gentes multifariam fidei propagationem impediunt

cultos occidunt,& ne qui ſuorum conuertantur obſiſtunt & conuerſos perſuaſionibus,aut etiam perſecutionibus auertere conantur.vt ſæpe & a multis ante Conſtantini principatum factum eſt, & paſſim initio Eccleſiæ fiebat. Accedit quod infideles Chriſtianis ſubiecti facilius adducuntur,vt noſtros mores & religionem ſequantur.Non igitur ſola prædicatione & diſputatione vtendum eſt,nec in paganos,nec in hereticos, vt in primitiua Eccleſia cum nullus principum crediderat, ſed cum facultas adſit,vis vtilis & permiſſa quemadmodum expoſuimus,adhibenda.Hęc enim expeditiſſima ratio eſt gentes ad Chriſti fidem conuertendi,vt omni ſeculo res ipſa & exempla docuerunt. quæ exempla vim habent demõſtrationis teſte eodem Auguſt.in eadem ad Vincentiũ epiſtola.Cuius verba translata ſunt.23.q.6. *vides mea primitus* inquit *ſententia erat, neminem ad Chriſti & Eccleſiæ vnitatem eſſe cogendum,verbis eſſe agendum,diſputatione pugnandum,ratione vincendum.Sed hæc mea opinio non contradicentium verbis, ſed demoſtrãtium ſuperabatur exemplis.Nam primum opponebatur mihi,mea ciuitas,quæ cũ tota fuiſſet in parte Donati,ad vnitatem catholicam legum imperialium timore cõuerſa eſt. Quã nũc videmus ita animoſitatis veſtræ pernicię deteſtari,vt in ea nũquã fuiſſe credatur.* Et item aliæ multæ.Thomas quoque *quo animo*, inquit, *Conſtantinus conuerſus eſt ad fidem, baptizata ſunt circa partes Romanas plusquam centum millia hominum.* Quod euenire conſtat eodem modo in hac Indorum conuerſione, qui cum fuerint in ditionem redacti, & impijs ſacrorum ritibus prohibiti vix euangelica prædicatione audita, agminatim confluunt baptiſmum poſtulantes,ſic enim ferè hominum more ac natura comparatum eſt, vt victi facile in morem victorum & imperantium tranſeant,& facta, dictaque eorum libenter imitentur.Itaque hac ratione paucis diebus plures & tutius ad Chriſti fidem conuertuntur,quam fortaſſe trecentis annis,ſola prædicatione conuerteretur.*Fieri enim non poteſt*, vt Philoſophus ait,*aut non facile ſit, vt ea verbis mutentur,& extrudantur,quæ impreſſa ſunt moribus, temporeque diuturno retenta*,Itaq;vi op' eſſe ait,Vnde natę ſint leges,quę vim cogentem habent.Cui naturali dogmati maxime conuenit,Auguſt.Ambroſijque doctrina, & Eccleſiæ atque Gregorij ſapientiſſimi Papæ decretum in memorato cap.*Si non*. Quod ſolum per ſe poteſt omnem controuerſiam in hac cauſa cõmuni lege rationeque dirimire. Congruit etiam Ioan.Scoti doctrina,qui maiorem etiam vim in tradenda religione infidelibus & filijs infidelium adhiberi cenſet. 4. ſententiarum diſt. 4.q.vltima & Ioan. Maioris. 4. ſentiarum diſt. 44.q.3.qui hanc in barbaros expeditionem nominatim probat.

de Regni prin lib.3. c.16.

Ariſtot. Etic.10.

A'exander V Iſern.hiſp. regẽ hortat' eſt vt barbaros ſuo imperio ſubijceret.

Quas rationes atque decreta ſecutus Alexander Sex. Papa anno Chriſti 1493.Fernando & Iſabellæ Regibus noſtris,ab eximia religione Catholicis cognominatis oraculum & ſententiam ſedis Apoſtolicæ iuxta tradita deut.17. &.c. *per venerabilem,qui filij ſint legitimi.* ſciſcitantibus volentibuſque

busque, & ſuo iure petentibus reſcribens negotium dedit, & magnopere hortatus eſt, vt hos barbaros imperio ſuo ſubijcerẽt, & ad Chriſti fidem reducendos curarẽt, his verbis, quę ex bulla plumbata deſcripta ſunt. *Vnde omnibus diligenter, & præſertim fidei catholicæ exaltatione & dilatatione (prout decet Catholicos Reges & principes) conſideratis, more progenitorum veſtrorum claræ memoriæ Regum terras firmas & Inſulas prædictas, illarumque incolas & habitatores, vobis diuina fauente clementia ſubijcere & ad fidem catholicam reducere propoſuiſtis. Nos igitur huiuſmodi veſtrum ſanctum ac laudabile propoſitum, plurimum in domino commendantes, ac cupientes, vt illud ad debitum finem perducatur, hortamur vos quamplurimum in domino & per ſacri lauacri ſuſceptionem, qua mandatis Apoſtolicis obligati eſtis & viſcera miſericordiæ domini noſtri Ieſu Chriſti attente requirimus, vt cum expeditionem huiuſmodi omnino proſequi & aſſumere prona mente orthodoxæ fidei zelo intendatis. populos in eiuſmodi inſulis & terris degentes ad Chriſtianam religionem ſuſcipiendam inducere velitis & debeatis, nec pericula, nec labores vllo vnquã tempore vos deterreant, firma ſpe, fiduciaque conceptis, quod Deus omnipotens conatus veſtros feliciter proſequetur.* Hæc Alexander Pontifex. Cui & ſimilibus decretis non ſolum ſtare Chriſtiani homines eo decreto iubentur, ſed ſi quis non paruerit, aut cõtradixerit ipſo iure per dictum c. *per venerabilẽ* excommunicatur, & alioquin Chriſti Vicarium, vt in libro de diſpenſatione teſtatur Bernardus, tanquam ipſum Chriſtum, in ijs quæ non ſunt apertè contra Deum audire debemus. Cuius decreta & reſcripta in ijs, quæ fidem, aut mores attingunt, contemnere, hæreticum eſſe, magni Theologi tradiderunt. Quo igitur iure Chriſti Vicarius poteſt gentes omnes ab idolorum cultu, ſi facultas adſit, prohibere, & ad prædicationem Euangelicam audiendam compellere. Eodem valet ipſas imperio Chriſtianorum per ſe, aut Principes Chriſtianos ſubijcere. Cum hæc via expeditiſſima ſit & commodiſſima ad ea perficienda & ſalutem animarum comparandam.

Hanc epiſtolã huic apologiæ poſt finem ſubiecimus.

γ. Syluiũ in verb. Canonizatio.

Cæterum quidam docti quidem homines, ſed non perinde vſu rerum periti oportere tradiderunt, vt antequam bellum pararetur, miſſis legatis admonerentur barbari vt ab idolorum cultu deſiſterent, & Chriſtianæ religionis prædicatores publice admitterent, vt ſi poſtulatis adquieſcerent, ipſorum animarum ſaluti citra bellum conſuleretur, ſin autem hæc ab ipſis impetrari non poſſint, tunc iuſtis armis debellati imperata facere compellerẽtur quæ. admonitio, fateor, ſi abſque magnis difficultatibus, & vtiliter fieri poſſet, non erat repudianda, nec omittenda. Eſt enim ſimilis ei, quam Chriſtus fieri iubet in fraterna correctione, priuſquam ad denunciationem procedatur.

Antequã gẽtes bello ſubigantur per legatos admonendi ſunt, ſi prodeſſe poſſit.

Cæterum quemadmodum in fraterna correptione, inutilis admonitio omittenda eſt Theologorum conſenſu, & ad denunciationem, ſi res præſertim publica poſtulet, procedendum, ſic eſt de huiuſmodi ad-

monitione in hoc bello barbarico ſtatuendum, vt omittatur omnino, ſi prudenter exiſtimantibus inutilis fore videatur.

Admonitionē hanc quæ gētes ſunt inſtruēdi inutilem eſſe probatur.

Nā *debet qui arat, arare, in ſpe* fructus percipiēdi auctore Paulo 1.Cor.9& q̄ eſt inutile pro nullo habetur, vt dederat caput inter corporalia de trāslatione Epiſcopi, hanc autem admonitionem eſſe inutilem in tali cauſa, ac iccirco nunquam factam fuiſſe, multifariam declaratur. *Primum* quia eſt factu difficilis, & erat difficillima initio belli, tot enim nationes tam barbaras, immenſo Oceani & terrarum interuallo diſtantes, nullo linguæ commercio adire & admonere, nec ſolum quid reſponderent, ſed etiam quid facerent expectare, res eſſet tam difficilis, tanti ſumptus, tam longi temporis, vt facile principes omnes Chriſtianos à tali conatu deterreret. Itaq; hanc admonitionē, vt neceſſariam inducere, nihil aliud erat, quam expeditionem piam & barbaris ſalutiferam, ac proinde ipſorum conuerſionem, quæ finis belli eſt penitus impedire. Eſt igitur inutilis & proinde omittenda. Nam quæ ordinantur ad finem, hæc rationem boni, ex ordine ad finem ſortiuntur, quare quæ finem impediunt non habent rationem boni. Vt Thomas, ſecunda.2.q.33. ar.6.ad.3.tradidit. *Deinde* hæc admonitio, & ſi ſuperatis difficultatibus fieret, nihil tamen, aut parum proficerent, eſſet igitur inutilis & omittenda, non.n.eſt probabile, neq; vero ſimile, gentem aliquam per ſolam admonitionem & externæ nationis exhortationem adduci poſſe, vt inſitam & à maioribus acceptam religionem relinquat. Nam vt eſt in epiſtola Auguſt.ad Vincen. *ſi docerentur infideles, & non terrerentur, vetuſtate conſuetudinis obdurati ad capeſſendum viam ſalutis, pigrius mouerentur.* Si quis autem dicat non verbis ſolum admonendos eſſe barbaros, ſed etiam metu admoti exercitus terrendos, vt metu ſaltem imperata faciant, iam hoc eſſet difficultatem admonitionis plurimum augere, & vim facere, propter quam vitandam ipſi admonitionem inducunt, quæ vis ſi facienda eſt, non eſt omittenda vtiliſſima, quæ imperium Chriſtianorum accipere cogat. Præterea quamuis barbari metu impulſi prædicatores admitterent, & cultum idolorum ad tempus deponerent vel potius deponere ſimularent, tamen non dubium eſt, quin timore ſublato eſſent ad priſtinos mores reuerſuri & prædicatores eiecturi, aut ipſos etiam & ab ipſis conuerſos niſi ad priſtinam impietatem redirent occiſuri, vt initio naſcentis Eccleſiæ fiebat. Quæ omnia incommoda & difficultates debellatis barbaris facillime tolluntur, & ſic plus vno menſe in ipſorum conuerſione proficitur quam centum annis per ſolam prædicationem, non pacatis barbaris proficeretur. Non enim, arbitror, noſtri temporis prædicatores ſine miraculis plus efficerent, quam quondam Apoſtoli, *domino cooperante & ſermonem confirmante ſequentibus ſignis.* Quæ ſigna iam non ſunt à Deo poſtulanda, cum nobis liceat præceptum

1.

3.

Marc 16.

ptum eius ſequentes prudenti conſilio barbaros ad conuiuium euangelicum, qua diximus tatione compellere. Accedit quod barbarorum ſubiectio cauſa eſt magni Chriſtianorum concurſus quorum illi commercio, & conſuetudine facilius conuertuntur, & conuerſi commodius edocentur, conſtantius in accepta fide perſiſtunt nec in hæreſes labi permittuntur, & facilius barbariem exuunt, humanioribus & Chriſtianis moribus induuntur. Cum igitur duæ viæ ſint, quibus ad barbarorum conuerſionem procedi poſſe videatur, altera per monitionem ſolum, doctrinamque & prædicationem, difficilis, longa, & multis periculis, & laboribus impedita, altera per ſubiectionem barbarorum, facilis, breuis, & cum multis barbarorum commoditatibus expedita, vtra progrediendum ſit, non eſt prudentis hominis dubitare, præſertim cum Auguſtinum auctorem habeamus, qui expeditiore progrediendum eſſe, apertè verbis illis, quæ ex Paulo ante citauimus declarat. *Si docerentur*, inquit, *& non terrerentur vetuſtate conſuetudinis obdurati ad capeſſendam viam ſalutis pigrius mouerentur*, quibus plane docet Auguſt. non doctrina modo agendum eſſe, ſed vim etiam ſalutiferam, quæ viam doctrinæ muniat adhibendam. His rebus explicatis ſupereſt, vt ad obiecta reſpondeamus.

Reſpondetur ad argumenta quibus probant bellum eſſe iniuſtum.

Ad primum igitur reſpondeo bello quod idololatris infertur, non tam hominũ quam dei iniurias, quæ multo grauiores ſunt, vindicari, & alioquin iniuriam infert poſtulanti, qui iuſta poſtulata non facit, & qui parere alteri debet, is ſi admonitus imperium recuſet, iniurioſus eſt, vt appareat hoc bello, humanas quoq; non ſolum diuinas iniurias vindicari, nam nec iniuſtum bellum inferre, nec iuſtum illatum, ſi rite fuerit indictum propulſare licet ſine iniuria, non enim ſolum contumeliam inferre, ſed vtcunq; iniuſte in quenquam facere iniuria eſt.

Ad ſecundum fateor, neminem eſſe ad fidem cogendum, vt inuitus credat, inuitus baptizetur, vt pœnis, aut metu Chriſtianus fieri compellatur, quæ ſumma eſt decretorum & teſtimoniorum obiectorum. Eſſet enim vis inutilis, & irrita opera, nam credere voluntatis eſt, quæ cogi non poteſt. Idolorum autem cultores Chriſtianorum imperio ſubijcere, vt impijs ritibus abſtinere, & legem naturæ ſeruare, euãgelicos prædicatores ſublatis impedimentis audire cogantur, iuſtum eſt ac pium, & ab eccleſia comprobatum & factum eorundem ſacrorum Doctorũ teſtimonio Auguſt. 23. q. 4. c. *non inuenitur* Gregor. in Epiſtola ad Aldibertum, quæ eſt lib. 9. Sexageſima. 2.

Ad tertium Chriſti facta, ſiue actiones, ſi poſſumus imitari fas eſt & pium, ſed ita, niſi Chriſtus aliter ſtatuat. quanquam igitur Chriſtus 3.

ſtus nullum, nec paganum, nec hæreticum ad epulas euangelicas, hoc eſt ad fidem compulit, nec ipſe, nec Apoſtoli, idem tamen, cum Regum ac principum Chriſtianorum facultas eſſet, vt vtrosque, qua ratione diximus, compelleremus. præcepit in euangelica parabola. vt Auguſt. Ambroſ. Gregoriuſq; exponunt, & ita factum eſt ab Eccleſia tempore Conſtantini, item Gennadij, cuius bella Grego. maxime laudat, vt ſupra memorauimus. Hanc tertiam obiectionem accuratiſſimè confutat Auguſtinus in Epiſtola 50. quæ eſt ad Bonifacium. *Non conſiderant*, inquit, *aliud tunc fuiſſe tempus & omnia ſuis temporibus agi. Quis enim tunc in Chriſtum credidiſſet Imperatorem*. &c. Quod ergo quidam cauillantur euangelicam illam compulſionem, ad exemplorum & miraculorum vim eſſe referendam, commentitium eſt, & ſtropha hæreticorum ab Auguſtino in eadem ad Bonifacium epiſtola confutata.

4. *Ad quartum* nego commodius barbaros per ſolam prædicationem ad fidem induci, quam ſi prius fuerint debellati, quin potius niſi debellentur, multæ & magnæ difficultates obſunt prædicationi, & conuerſioni, de quibus ſupra diximus. Quæ omnia impedimenta tolluntur, ſi prius gentes fuerint in Chriſtianorum ditionem redactæ. Itaque bellum eſt neceſſarium ad prædicationem & conuerſionem, non quidem ſimpliciter, ſed quia rectè, hoc eſt, ſine magnis difficultatibus, res fieri non poteſt, niſi gentibus debellatis. Nam cum neceſſarium quinque modis dicatur auctore Ariſtotele, vno modo neceſſarium id eſſe intelligitur, ſine quo res, aut omnino, aut rectè fieri non poteſt. Bellum igitur neceſſarium eſt, niſi fortè barbari voluntate, & ſine armis in ditionem redigerentur. Nam via prædicationis ſine vlla vi longa eſt, & multis difficultatibus impedita.

Metaph. 5.

5. *Ad quintum*. Duplex hoc in bello intelligi poteſt admonitio, vna qua pax offertur, ſi fecerint imperata, vt præcipitur in Deuteronomio his verbis. *Si quando acceſſeris ad expugnandum ciuitatem, offeres ei primum pacem, ſi receperit, & aperuerit portas, cunctus populus qui in ea eſt ſaluabitur, & ſeruiet tibi ſub tributo.* Quæ admonitio non in hoc ſolum, ſed in omni bello iuſte inferendo neceſſaria eſt, ſi forte ratione, aut denunciatione periculi, ſine ſanguine hoſtes ad deditionem compellere, & quod petimus aſſequi detur. Alia eſſet admonitio, de qua ſupra memorauimus, & quam inutilem fore, ac proinde omiſſam, & omittendam eſſe demonſtrauimus.

c.20.

6. *Ad ſextum reſpondeo*, iſtam rationem, nihil magis contra hoc bellum facere, quam contra cætera, quacunque ratione fuerint illata, vix enim vnquam bellum geſtum eſt ſine magnis incommoditatibus, & iacturis, ſine aliqua iniuria & maleficio. Cæterum non ſi difficile eſt bellum & ex cauſa iuſta gerentem, iniurias & maleficia cauere protinus,

tinus, eſt impoſſibile, nec principi, cuius iuſta, vel iniuſta cauſa, bellum iuſtũ facit, aut viciſſim iniuſtũ aſſignanda ſunt crimina à militibus præter eius voluntatem admiſſa, nec ea ex cauſa iuſta, iniuſtam faciunt ſiue damnandam. Quod ſi pericula etiam & peccandi occaſiones Chriſtianis legibus vitare iubemur, non tamen cum maius alterum malum vitare eodem tempore neceſſitas adhortatur, aut ſi aliorſum vocet publica & magna commoditas. Nam licet nemo poſſit in eas anguſtias compelli, vt peccare ſit illi neceſſe, ſi tamen duo præcepta ſimul vrgeant, quæ ſimul adimpleri nequeunt, qui grauiori paret, altero prætermiſſo non peccat. Vt concilij Toletani decreto & Gregorij teſtimonio docemur diſt. 13. c. *duo mala* &. c. *nemi*, & Gerſonis regula morali & Ariſtot. doctrina Ethi. tertio. quæ ratio in bellis potiſſimum eſt ineunda, vt docet idem Ioan. Gerſon auctor grauiſſimus ibidem, Sic enim differit. c. *de auaritia* in bellis faciendis, quæ malis innumeris plena ſunt, nunc ad iſtos innocentes, nunc ad illos ſola vtilitas Reipub. excuſat à mortali, aut euitatio damni publici, notabiliter peioris, quam ſit damnum priuatum ex bello proueniens. Ex hoc igitur præcepto ſi mala & bona, quæ hoc bellum barbaris importat, ad calculos reuocemus, haud dubiè mala bonorum multitudine & grauitate prorſus obruantur. Summa enim malorum eſt, quod principes mutare coguntur, nec eos omnes, ſed quos oportere viſum eſt, & bonis mobilibus magna ex parte priuantur, auro ſcilicet, & argento, quæ metalla apud ipſos in paruo pretio erant, quippe qui, nec aureis, nec argenteis nummis vtebantur, & pro his ab Hiſpanis ferri metallum, quod ad vitæ plurimos vſus longe commodius eſt, accipiunt, præterea triticum, hordeum, legumina, frugiferarum arborum, & oleorum multa genera, equos, mulas, aſinos, oues, boues, capras, & alia multa barbaris nunquam viſa, quæ hinc allata feliciſſime proueniunt in illis regionibus. Quarum rerum ſingularum commoditate, vtilitas, quam barbari ex auro & argẽto accipiebãt, lõge ſuperatur. Adde nunc literas, quarũ barbari fũditus erãt expertes legẽdi, & ſcribẽdi prorſus ignari, adde humanitatem, optimas leges, & inſtituta, & quæ ſola vincit omnes omnium cæterarum rerum commoditates, veri Dei cognitionem, & religionem Chriſtianam, quibus rebus cognitis, & animadueꝛſis. qui hanc expeditionem impedire conantur, ne barbari veniant in Chriſtianorum ditionem, hos ego non barbaris humanè fauere vt ipſi videri volunt, ſed eiſdem plurima & maxima bona crudeliter inuidere contendam. Quæ bona ignaua & importuna ipſorum ſententia, vel tolluntur omnino, vel plurimum retardantur. Neque tamen negauerim poſſe tempus incidere, cum ſit à ſubiectione barbarorum licet cogendi facultas adſit, temperandum, vt ſi quis Princeps cum ſua ciuitate aut gente, non metu, & ſimulatione, ſed ſua ſponte bona fide

ſpiritu Dei afflatus, magiſtros Chriſtianæ religionis à noſtris poſtularet, ſi quo ue alio caſu recta ratio in maxima rerum humanarum varietate, quam vna regula metiri non poſſumus, barbarorum ſaluti aliter conſulere adhortaretur, legibus enim atq; præceptis, quid in quoque genere magna ex parte fieri oporteat cõſtituitur. Cætera quæ extra ordinem accidunt, iuſtorum Principum & proborum virorum qui rebus gerendis præfuerint prudentiæ, prout ratio boni publici poſtulabit, adminiſtranda relinquuntur. Vt Philoſoph. Polit. 3. & ethic. lib. 5. declarat.

1. Cor. 5. 7. *Ad ſeptimum*, quod Paulus ad ſe pertinere negat, *de eis qui foris ſunt iudicare*, hunc habet intellectum, non eſſe muneris Apoſtolici, vt à Chriſtianis ſic ab eis qui extra fidem ſunt, vitæ rationem poſcere, & vt Chriſtiane viuant poſtulare. Cæterum dare operam, vt ijdem ad Chriſti fidem conuertantur, ac eis euangelium prædicare & omnia quæ ad hoc commode præſtandum conducunt pro facultate conari, proprium eſſe muneris Apoſtolici non ſolum eiuſdem Pauli, ſed omnis omnium Apoſtolorum vita & ob id oppetita mors teſtificatur.

Quod vero pertinet ad editionem libri, in quo belli faciendi, Iuſtitia & ratio, & quod iure, quid iniuria fiat, declaratur & crudeliter, atque auare facta vituperantur, ſi quis miles aut præfectus per occaſionem libri ſe peccaſſe dixerit, is per ignorantiam affectatam, & malitiam, ſeu per ſcandalum Phariſæorum deliquiſſe facile conuincetur. Contra vero ex editione libri, hæc maxima commoda conſequentur. Tolletur magnum ſcandalum & infamia Regum noſtrorum & nationis, qui vulgo propter falſam, aut male intellectam quorundam Theologorum doctrinam injuſte & tyrannice hos barbaros in ſuam ditionem redegiſſe putantur, vt quidam nuper impudentiſſime prodidit. Deinde qui ex hac expeditione aurum, vel argentum retulerunt, quid iuſtè, quid iniuſtè parauerint, quid iure retinere poſſint, quid reſtituere debeant facile & ab ipſis, & à ſacerdotibus, quibus peccata confitentur, intelligetur. Nunc enim vtriq; in magna iuris ignoratione verſantur.

Vtrũ ſi rex perſtet in ſententia & cõfeſſio ſit in cõtraria iuſte poſſit rex ab ipſo abſolui.

Poſtremo, quæſtione perorata, *ſi Rex perſtet in ſententia, confeſſor contrariam probet, num recte picque ab eo poſſit abſolui*, reſpondes ſtatuiſque poſſe, propterea quod vtraque opinio probabilis ſit, ſeque pari doctorum numero tueatur, quod ſi ita eſt obſecro te Præſul grauiſſime, quid tibi & iſtis meis areopagitis in mentem venit in cauſa dubia regem veſtrum, veſtramque nationem iudicio veſtro condemnare infamiaque notare, & cum magno totius orbis ſcandalo ſummi ſacerdotis Eccleſiæque iudicium atque decretum tam ſine cauſa reijcere, vt contemnere videamini.

mini.hoc igitur dicerem,si causa, vt vobis videtur, esset dubia,nunc autem meis rationibus expositis, si verum quærimus nihil habet ambiguitatis. Istorum enim opinio,nec vera est nec probabilis.Nam quod memoras de doctorum seu iudicum numero vide ne parum diligenter rationem suffragiorum inieris pro ista enim opinione de scriptoribus solus Thomas Caietanus facit, nec id aperte, ex cæteris autem nemo, qui meæ sententiæ fundamenta ex me vel meis scriptis plane cognouerit, præter admodum paucos ambitione corruptos, qui veritatem scienter & pertinaciter oppugnant, ne ab eo quod voce,aut commentariolis ipsi vel adiurati amici prædicauerant, cum aliqua existimationis iactura discedere videantur. Nostra vero sententia auctores habet ex Philosophis Principem ipsorum Aristotelem Pol. 1. c. tertio & quinto. Ex iuris Pontificij peritis nobiscum faciunt consultissimi quique in .c. *quod super his voto*. Ex Theologis vero August. Ambro. Gregorius & Thomas,viri sanctitate & doctrina clari, qui omnes vim apertissime probant, vt in hæreticos, sic etiam in paganos vt demonstraui. Item Ioan. Scotus, qui.4.sententiarum dist. 4. q,vltima,maiorem etiam vim infidelibus horumque filijs adhibendam censet. Nicolaus Lyra numer. 31. Mag. Roa. explicans art. Poli.1. Io. Maioris qui. 4. sentent. dist. 44. q. 3.hanc in barbaros expeditionem nominatim probat. Alfon. Castrus lib.2 de iusta hæreticorum punitione,qui & ipse nuper Salmanticæ summa quæstionis,quam ipse cõfeceram diligenter, vt idem chirographo quod penes me est profitetur perlecta & considerata,libellum meamque sententiam sine vlla exceptione probauit. Ad summam meum librum antequam versutus & inimicus homo zizania figmentis disseminasset, nemo legit, & intellexit,quin magnopere probaret, in primisque quatuor doctissimi,& grauissimi viri Fernandus Gueuara,& Franciscus Montaluus regij consiliarij,Aluarus Moscosus,Didacus Victoria monachus Dominicanus, quibus singulis libri mei examen à regio consilio fuit commissum, quorum theologorum Iudicium, quod vterque sua manu operi subscripsit, subieci.

Iudicium doctorum virorũ de opere Sepulueda de iustis belli causis Victoria.

Perlegi hoc opus,in quo nihil inueni à veritate alienum, sed plura quæ legantur digna, adeoque opus cum auctore non modo commendo, sed admiror. Fr. Didacus de Victoria. Quam sententiam nunquam ille contra communem suorum persuasionem tam libere & incunctanter pronunciasset, nisi Franciscí fratris Germani doctissimi & animo ingenuo liberoque viri, qui bidui aberat auctoritate fuisset confirmatus, cum quo librum meum quem diu causis illatis retinuit & consilium communicasse claris coniecturis pro certo mihi persuasi. Moscosus autem ita subscripsit.

Moscosi iudicium. *Et ego legi hoc opus docte elaboratum, & nihil inueni quod meo iudicio probabilitate careat, immo ea quæ ex sacris literis & sacris doctoribus hic adducuntur, ita suadent huius doctoris intentum, vt nullus quamuis proteruus oppositum audeat affirmare.* Moscosius. Nec est silentio prætereundum grauissimum amplissimi & doctissimi viri Fernandi Valdesij Hispalensis Archiepiscopi & Inquisitoris generalis testimonium, qui cum meum librum & summam quæstionis, de qua dixi, semel & iterum legisset, nuper post præclarum illud iudicium in doctissimorum grauissimorumque virorum consessu. cum de his rebus quæ tunc erant in ore omnium, cui enim non scandalo fuit, res tam inperata? pauca disseruisset. *Dicam,* inquit, *quod sentio, qui hunc librum impediendi auctores initio fuerunt, hi multo magis ex officio facerent, si sedulo darent operam, vt idem grandioribus literis excusus ex pulpitis per omnem Hispaniam prædicaretur.* Idem sæpe professus est Petrus Ortisius, præstanti doctrina Theologus, in cuius immatura morte magnam nuper iacturam studia theologica fecerunt.

Iudicium Fer. Valdesij

Petrus Ortisius.

Petrus Sot. Petrus Sotus monachus Dominicanus Caroli Cæsaris sacræ confessionis administer, in epistola quam ad me misit, negat se vllo modo de iustitia belli huius dubitare, sed ne libri editionem properarem me in eadem epistola sollicitè semel & iterum, nescio qua ratione ductus, adhortatur. Idem palam asserunt Ioannes Aegidius, qui Salmanticæ ex cathedra theologiam docet, & Honcala canonicus Auilensis primarij theologi, quorum hic non voce tantum sed etiam scripto sententiam suam testatus est. Et Alfonsus Herrera monachus Dominicanus concionator regius vir doctissimus animo candido & ingenuo, qui cum mea scripta legisset, meque differentem audisset *ex me,* inquit, *Genesi coniecturam facio, nec puto à te quenquam dissentire, nisi qui te tuáq; scripta, vel non audierit, vel non intellexerit.* Item nobis suffragantur magno consensu Hispalenses theologi, qui nuper summam quæstionis diligenter perlegerunt, in primisque duo viri doctissimi Ludoicus Caruaialus Franciscanorum præfectus & Augustinus Sbaroia monachus Dominicanus, qui theologiam ex cathedra in suorum collegio docet. Præterea vir, vt auctoritate, sic doctrina præstans Michael Arcus Dominicani ordinis in Bætica præfectus Prouincialis, qui nuper in Cordubensi cœnobio re diligenter ex meis scriptis, meque differente perspecta, & cum doctis monachis non paucis collata, non solum meam sententiam cæteris, quos dixi, & inprimis Martino Mendoza, eiusdem cœnobij præfecto grauissimo & egregia doctrina viro consentientibus palam probauit, sed etiam mirari sese professus est, quæ causa impressionem libri huius moraretur, qui ad multorum errorem tollendum, & mentes scrupulis, & aculeis conscientiæ perperam fortassis iniectis explicandas magnopere pertineret, à cuius sensu non abhorrere virum ei

Ludouicus Carualius.

Augustinus Sbaroia.

Michael Arcus.

Martinus Mendoza.

doctrina

doctrina & auctoritate similem Dominicum cognomento sanctæ Crucis eiusdem ordinis ad Castellam præfectum Prouincialum, nuper mihi retulit Dominicus à Cruce cognominatus ad nouam Hispaniam Præfectus & ipse Prouincialis, qui cum alijs perspectæ probitatis & religionis monachis ex illo altero orbe missus fuit, vt Carolum Cæsarem coram quid boni publici, & iustitiæ ratio postularet edocerent, peterentque (id quod impetrarunt) vt pro sua prudentia, & æquitate tumultibus illarũ regionũ incolarum Hispanorum, & seditionibus leges temperando prospiceret. & pro sua sapientia modũ imponeret tãtis malis, quæ mala, si verum quærimus, ex vnius hominis vel errore nostræ huic sententiæ contrario, vel etiam temeritate & rerum nouarum studio primam originem habuerunt, pro quib malis, & quietis impatiente animo, qui nos quoque hic exercet homini malum cupere, vel imprecari alienum est meæ naturæ, & instituto, quin magis precor, vt deus illi meliorem mentem præbeat, quo discat aliquando quietas cogitationes turbulentis consilijs anteferre. Ad summam, vt vnde sumus digressi reuertamur, à nobis sunt omnes eruditi, quibuscunque meam sententiam, & rationes exposui, præter paucos quos dixi, ambitione, aut alio grauiore morbo corruptum, & repugnantem animum gerentes, quos ipsos tamen tergiuersantes, & laborantes disputatione coegi, vt ad leuissima & plane indocta commenta, nolo enim dicere puerilia, miserabiliter confugerent more factiosorum hominũm, qui in ciuilibus contentionibus, & magnis rerum angustijs ergastula soluunt. Longe igitur dispar nostra, & aduersariorum causa est. A quibus si ceteris in rebus tantopere vinceremur, quanto sumus superiores. Vna tamen summi Sacerdotis, & Ecclesiæ Sacrosancta, qua ipsi nitimur auctoritas in hac mores, & religionem publice attingente causa, omnes omnium aliorum iudicium sententias pondere, & maiestate apud pios omnes longe superaret, nec superaret modo, sed etiam pertinaciter obsistentes, hæreticos esse conuinceret. Vt igitur dicam quod sentio, & aliquando perorem, haud equidem video, quomodo istorum opinio defendi queat quæ fundamentis, & strophis hæreticorum nititur, euangelio, & sacrorum doctorum consentientibus declarationibus, & testimonijs aduersatur, à vetere iuditio Ecclesiæ dissentit, & nouum eiusdem grauissimum decretum, & rescriptum nostris principibus Apostolicum oraculum ex diuino præcepto (de quo est Deut. 17. &. c. *peruenerabilem*, qui filij sint legit) consulentibus datum contemnit, aut quomodo non sit hæretica, si rebus, & rationibus cognitis, cum pertinatia defendatur.

FINIS

Digitized by Google

DECRETVM ET INDVLTVM ALEXANDRI SEXTI.

Super expeditione in barbaros noui orbis quos Indos vocant

IN NOMINE DOMINI Amen. Noverint vniuersi hoc præsens publicum transumptũ inspecturi quod nos Iacobus Conchillos Dei & apostolicæ sedis gratia Episcopus Cathaniensis habuimus, vidimus, & diligenter inspeximus infrascriptas litteras felicis recordationis Alexandri Papæ sexti eius veras bullas plumbeas cum cordulis sericeis, croceique coloris more Romanæ curiæ impendentis bullatas sanas siquidem & integras ac omnimoda sustinere carentes huiusmodi sub tenore.

ALEXANDER Episcopus seruus seruorum Dei carissimo in Christo filio Ferdinando Regi & carissimæ in Christo filiæ Elisabeth Reginæ Castellæ Legionis, Aragonum, Siciliæ & Granatæ illustribus, salutem & apostolicam benedictionem. Inter cetera diuinæ maiestati beneplacita opera & cordis nostri desiderabilia, illud profecto potissimum existit, vt fides catholica & Christiana religio nostris præsertim temporibus exaltetur ac vbilibet amplietur & dilatetur, animarumque salus procuretur, ac barbaræ nationes deprimantur & ad fidem ipsam reducantur. Vnde cum ad hanc sacram Petri sedem diuina fauente clementia (meritis licet imparibus) euocati fuerimus, cognoscentes vos tanquam veros catholicos Reges & principes, quales semper fuisse nouimus & à vobis præclare gesta toti pene iam orbi notissima demonstrant: ne dum id exoptare sed omni conatu, studio & diligentia, nullis laboribus, nullis impensis, nullisque parcendo periculis etiam propriam sanguinem effundendo efficere, ac omnem animum vestrum omnesque conatus ad hoc iamdudum dedicasse, quemadmodum recuperatio regni Granatæ à tyrannide Saracenorum hodiernis temporibus per vos cum tanta diuini nominis gloria facta testatur. Digne ducimur non immerito, & debemus illa vobis etiam sponte & fauorabiliter concedere, per quæ huiusmodi sanctum & laudabile ac immortali Deo acceptum propositum in dies feruentiori animo ad ipsius Dei honorem & imperij Christiani propagationem prosequi valeatis. Sane accepimus quod vos qui dudum animum proposueratis aliquas insulas & terras firmas remotas & incognitas ac per alios hactenus non repertas quærere & inuenire, vt illarum incolas & habitatores ad colendum redemptorem nostrum & fidem catholicam profitendum reduceretis: hactenus in expugnatione & recuperatione ipsius regni Granatæ plurimum occupati, huiusmodi sanctum & laudabile propositum vestrum ad optatum finem perducere nequiuistis, sed tandem sicut domino placuit regno predicto recuperato, volentes desiderium adimplere vestrum dilectũ filiũ Christophorũ Colõ virum vtique dignum & plurimum commendandum, ac tanto negocio aptum cum nauigijs & hominibus ad similia instructis, non sine maximis laboribus & periculis ac expensis destinastis, vt terras firmes & insulas remotas & incognitas huiusmodi per mare vbi hactenum nauigatum non fuerat diligenter inquiriret. Qui tandem (diuino auxilio facta

extre-

extrema diligentia in mari Oceano nauigantes certas insulas remotissimas & etiam terras firmas, quæ per alios hactenus repertæ non fuerant) inuenerunt, in quibus quam plurimæ gentes pacificè viuentes, & vt asseritur nudi incedentes, nec carnibus vescentes inhabitant, & vt præfati Nuncij vestri possunt opinari, gentes ipsæ in Insulis & terris prædictis habitantes, credunt vnum Deum creatorem in cœlis esse, ac ad fidem catholicam amplexandam & bonis moribus imbuendum satis apti videntur, spesque habetur quod si erudirentur, nomen saluatoris domini nostri Iesu Christi in terris & insulis prædictis facile induceretur. Ac præfatus Christophorus in vna ex principalibus Insulis prædictis iam vnam turrim satis munitam, in qua certos Christianos qui secum iuerant in custodiam, & vt alias Insulas ac terras firmas remotas & incognitas inquirerent, posuit, construi & ædificare fecit. In quibus quidem Insulis & terris iam repertis aurum, aromata, & aliæ quamplurimæ res pretiosæ diuersi generis & diuersæ qualitatis reperiuntur. Vnde omnibus, diligenter & præsertim fidei catholicæ exaltatione & dilatatione (prout decet catholicos Reges & principes) consideratis: more progenitorum vestrorum, claræ memoriæ Regum, terras firmas & Insulas prædictas illarumque incolas & habitatores vobis, diuina fauente clementia, subijcere & ad fidem catholicam reducere proposuistis. Nos igitur huiusmodi vestrum sanctum & laudabile propositum plurimum in domino commendantes, ac cupientes, vt illud ad debitum finem perducatur, & ipsum nomen saluatoris nostri in partibus illis inducatur: Hortamur vos quam plurimum in domino, & per sacri lauacri susceptionem, qua mandatis apostolicis obligati estis, & viscera misericordiæ domini nostri Iesu Christi attente requirimus, vt cum expeditionem huiusmodi omnino prosequi & assumere prona mente orthodoxæ fidei zelo intendatis, populos in eiusmodi insulis & terris degentes ad Christianam religionem suscipiendam inducere velitis & debeatis, nec pericula, nec labores vllo vnquam tempore vos deterreant, firma spe fiduciaque conceptis, quod Deus omnipotens conatus vestros feliciter prosequetur. Et vt tanti negotij prouinciam apostolicæ gratiæ largitate donati liberius & audacius assumatis: Motu proprio, non ad vestram vel alterius pro vobis super hoc nobis oblatæ petitionis instantiam, sed de nostra mera liberalitate & ex certa scientia, ac de apostolicæ potestatis plenitudine, omnes insulas & terras firmas inuentas & inueniendas, detectas & detegendas versus occidentem & meridiem, fabricando & construendo vnam lineam à polo arctico scilicet septentrione, ad polum antarcticum scilicet meridiem, siue terræ firmæ & insulæ inuentæ & inueniendæ sint: versus Indiam aut versus aliam quamcunque partem, quæ linea distet à qualibet insularum, quæ vulgariter nuncupantur de los Azores & Cabo verde centum leucis versus occidentem & meridiē. itaq; oēs insulæ & terræ firmæ repertæ & reperiēdæ, detectæ & detegendæ à præfata linea versus occidentem & meridiem, per alium regem aut principem Christianum non fuerint actualiter possessæ, vsque ad diem natiuitatis domini nostri Iesu Christi proximè præteritum à quo incipit Annus præsens millesimus quadringentesimus nonagesimus tertius, quando fuerunt per Nuncios & Capitaneos vestros inuentæ aliquæ prædictarum insularum. Auctoritate omnipotentis Dei nobis in beato Petro concessa, ac vicariatus IESV CHRISTI qua fungimur in terris, cum omnibus illarum dominijs, ciuitatibus castris, locis & villis, iuribusque & iurisdictionibus ac pertinentijs, vniuersis vobis heredibusque & successoribus vestris, Castellæ & Legionis Regibus, in perpetuum, te-

nore præſentium donamus concedimus & aſſignamus, vosque & hæredes ac ſucceſſores præfatos illarum dominos cum plena libera & omnimoda poteſtate auctoritate & iuriſdictione facimus, conſtituimus & deputamus. Decernentes nihilominus per huiuſmodi donationem conceſſionem & aſſignationem noſtram nulli Chriſtiano principi qui actualiter præfatas inſulas & terras firmas poſſederit, vſque ad prædictum diem Natiuitatis domini noſtri Ieſu Chriſti, ius quæſitum ſublatum intelligi poſſe aut aferri debere. Et inſuper mandamus vobis in virtute ſanctæ obedientiæ (vt ſicut etiam poſlicemini & non dubitamus pro veſtra maxima deuotione & regia magnanimitate vos eſſe facturos) ad terras firmas & inſulas prædictas viros probos & Deum timentes doctos peritos & expertos ad inſtruendum incolas & habitatores præfatos in fide catholica & bonis moribus imbuendum deſtinare debeatis, omnem debitam diligentiam in præmiſſis adhibentes. Ac quibuſcunque perſonis cuiuſcunque dignitatis etiam imperialis & regalis ſtatus, gradus, ordinis vel conditionis ſub excommunicationis latæ ſententiæ pena, quam eo ipſo ſi contrafecerint incurrant, diſtrictius inhibemus, ne ad inſulas & terras firmas inuentas & inueniendas, detectas & detegendas verſus occidentem & meridiem, fabricando & conſtruendo lineam à polo arctico ad polum antarcticum ſiue terræ firmæ & inſulæ inuentæ & inueniendæ ſint: verſus Indiã aut aliam quamcunque partem: quæ linea diſtet à qualibet inſularum quæ vulgariter nuncupantur de los Azores & Cabo verde: centum leucis verſus occidentem & meridiem, vt præfertur pro mercibus habendis vel quauis alia de cauſa accedere præſumant, abſque veſtra ac hæredum & ſucceſſorum veſtrorum prædictorum licentia ſpeciali. Non obſtantibus conſtitutionibus & ordinationibus apoſtolicis cæteriſque contrariis quibuſcunque: in illo à quo imperia & dominationes ac bona cuncta procedunt confidentes: quod dirigente domino actus veſtros ſi huiuſmodi ſanctum & laudabile propoſitum proſequamini breui tempore cum felicitate & gloria totius populi Chriſtiani veſtri labores & conatus exitum feliciſſimum conſequentur. Verum quia difficile foret præſentes litteras ad ſingula quæque loca in quibus expediens fuerit deferri: volumus ac motu & ſcientia ſimilibus decernimus: quod illarum tranſumptis manu publici Notarii inde rogati ſubſcriptis & ſigillo alicuius perſonæ in eccleſiaſtica dignitate conſtitutæ ſeu curiæ eccleſiaſticæ munitis eadem prorſus fides in iudicio & extra ac alias vbilibet adhibeatur, quæ præſentibus adhiberetur ſi eſſent exhibitæ vel oſtenſæ. Nulli ergo omnino hominũ liceat hanc paginam noſtræ commendationis hortationis, requiſitionis, donationis, conceſſionis, aſſignationis, conſtitutionis, deputationis, decreti, mandati, inhibitionis, & voluntatis, infringere vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri & Pauli apoſtolorum eius ſe nouerit incurſurum. Datis Romæ apud ſanctum Petrum, Anno incarnationis dominicæ, milleſimo quadringenteſimo nonageſimotertio, quarto nonas Maij pontificatus noſtri anno primo.

HAEC declaratio decretum atque conceſsio Sacrorum canonum ſententiæ conſentit quæ habetur cap. *per venerabilem* 5. *rationibus qui filij ſunt legitimi* & cap *ſi nõ* 23. q. 4. *in quo* inquit Gregorius *iuſtum ſanctũque eſſe bellum quod infidelibus à Chriſtianis infertur vt eis imperio ſubditis prædicari poſſit Chriſti euangelium, ne ſi imperio ſubditi non ſint, prædicationi & conuerſioni eorum qui eremiderint impedimento eſſe poſſint.* Idemq; decretũ atq; cõceſsio poteſtati Chriſti initur qui cũ ei ſecundũ humanitatẽ, vt Hieronymus & Auguſtinus exponunt *data fuiſſet omnis poteſtas in cælo & in terra*, hanc poteſtatem

Matt. 28.

tem communicauit vicario ſuo, quæ quamuis ordinetur ad ſalutem animarum & bona ſpiritalia, non tamẽ excluditur à temporalibus quatenus hęc ordinantur ad ſpiritalia vt Tho. teſtatur. Subiecto autem barorum ad Euangelij prędicationem ordinatur, ad quam Papa non ſolum poteſtatem habet à Deo, ſed etiam præceptum Euangelicum. Non quod Paulus ad ſe pertinere negat *de ijs qui foris ſunt iudicare*. hunc habet intellectum non eſſe muneris apoſtolici vt a Chriſtianis, ſic ab ijs, qui extra fidem ſunt vitæ rationem poſcere, vel ab eis vt Chriſtianè viuant poſtulare. Cæterùm dare operam vt ijdem ad Chriſti fidem conuertantur proprium eſſe muneris apoſtolici, non ſolùm ipſius Pauli, ſed omnis omnium apoſtolorum vita, & ob id oppetita mors teſtificatur. Vide Auguſtini Epiſtolas. 48. & 50. & 204. quæ ſunt ad Vincentium ad Bonifacium ad Donatum, & citantur in decretis. 23. q. 4. c. *non inuenitur*. c. *ſi Eccleſia* c. *diſplicet*. q. 6 c. *vides*: item Epiſtolas Gregorij 73. primi libri & 60. noni & Ambroſij Epiſtolas 30. & 31. Nam licet in hæreticos diſputat Auguſti. in eiſdem rationibus à Charitate profectis concludit iuſtè paganos compelli vt deſiſtant idololatria dicto cap. *non inuenitur*. Thomas ſecunda ſecundę. q. 10. art. 8. *infideles* inquit *compellendi ſunt*. ſi facultas adſit ne fidem impediant blaſphemijs, vel alia ratione & ideo frequẽter bellũ in eos fideliter mouent, idẽ. q. 94. art. 3. teſtatur idololatria magnã blaſphemiã contineri & fidem opere impugnari. Vnde Lyra ſuper Numer. c. 31. iuſtum eſſe bellum dicit contra idololatras, ne Deum blaſphement per idololatriam. Sed omnium maximè facit. c. *ſi non*. 23. q. 4. vide etiam Innocentium & Hoſtienſem & Panormitanum in c. quod ſuper his de voto. Itaq; vis prohibita. c. *de Iudeis* diſt. 45. eſt ne quis inuitus baptizetur aut Chriſtianus eſſe cogatur. Nam deponere idololatriam & Chriſtianorum imperio parere iuſtiſſimè compelluntur infideles, ne fidei prædicationem & propagationem impediant, & facilius conuertantur non tamen ſunt, nec poſſeſſionibus ſpoliandi, nec in ſeruitutem redigendi.

de regn. prin lib. 3. c. 10. 13.

1. Cor. 5.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS COHORTATIO.

Ad CAROLVM. V. *Imperatorem inuictissimum, vt facta cum Christianis Pace, Bellum suscipiat in Turcas.*

QVANQVAM omnis consultatio, quæ de rebus maximis suscipitur, ab eo præsertim qui velit Regi, aut Imperatori consilium dare, difficillima mihi semper est visa Cæsar inuictissime, eoque periculosior, quid si res successerit è sententia? non qui consilium dederit, sed qui rem gesserit laudatur, sin par euentus consilio quãlibet recta ratione inito defuerit, hunc venia plerumque cum miseratione consequitur, culpa vero & inuidia omnis in consultorẽ transfertur; tamen in ea tempora reipub. incidimus Christiani, vt si cui quid in mentem venerit, quid ad bonum publicum pertinere putet, id vllo tali metu aut periculo retardatum in tanta rerum difficultate tacere, contra fas & pietatem mihi esse videatur. Neque verò ignoro tibi in maximis difficultatibus neque consilium vnquam, neque animum defuisse, qui tuorum hostium consilia tam prudenter frustratus es, & conatus tam fortiter repressisti, vt nemo te hactenus ad bellum vel simultatem sine suo maximo incommodo, & tua summa gloria prouocauerit. Sed quia nec tua fortuna debet tuorum in te, remque publicam pietatem excludere, & bellum impendet maximum, atque omnibus, quæ nostra memoria gesta sunt Christianis periculosius, quippe cuius discrimine maiora quam vnquam, rerum momenta versantur, explicare tibi constitui, quæ mihi nuper, cum esset nunciatum Turcas capta Buda Vrbe ad Viennæ obsidionem properare, sollicite de Christianorum Repub. & imminenti periculo commentãti, non inutilia visa sunt, quæ tibi in Italia, quo nuper optimis, vt spero, & Christiano populo salutaribus auspicijs aduenisti, de summa rerum consultanti suggerantur. Tuæ verò sapientiæ, atque humanitatis fuerit, non dicentis perquam tenuem fortunam, sed pium in te, Remque pub. animum, & momenta rationum spectare,

ſpectare. Dicam enim de genere belli, & de Turcarum noſtrisque viribus & facultatibus, atque ita dicam, vt appareat, neque contemnendum eſſe hoſtem, cui, niſi maturæ fuerit obuiatum, noſtra ſalus, & libertas, ſummum diſcrimen, atque periculum ſit aditura, neque rurſus tam magnum, vt pertimiſcendus ſit, aut maior habendus, quam vt queat tuis armis ſuperari. Nam bellum, Carole Cæſar, multis ſæpe de cauſis ſolet à mortalibus iniri. Iuſtè quidem ad res ablatas, cum iure nequeunt, armis repetendas, vel ad iniurias propulſandas, & vim illatam repellendam. Iniuria verò quoſdam, vt bellum inferrent, ambitio regnandique cupiditas coegit. alios habendi libido concitauit ad arma. fuerunt, quos auaritia ſimul, & ambitio ſollicitauerit. Sed cum bellum omne iniuſtè ſuſceptum deteſtandum ſit, atque mortalibus omni peſte & alluuione nocentius, cætera tamen ludus quidam, & leuiſſima videri poſſunt. ſi ad genus Belli huius ſpectetur, quo noſtri hoc eſt Chriſtiani homines, à barbara Turcarum immanitate infeſtantur. non enim de Gloria certamen eſt, in qua vinci ſit indecorum, non de Imperio, & facultatibus, quibus expoliati ſolam inopiam, nec eam turpem, aut ſeruilem incurrant, ſed pro patria, pro liberis, pro aris & focis, ad ſummam pro ſalute & libertate, proque ipſa religione pugnandum eſt. Reſipiſcant igitur aliquando, & ſuam cæcitatem, ac miſerandum furorem agnoſcant, qui cum principis cuiuſpiam Chriſtiani paulo ſæuius imperium patiuntur, ſatius eſſe clamitant, perpeti Turcarum dominatum. O vox cæcorum hominum turpiſſima, & ab omni religione, atque ingenuitate aliena, ſi quidem ex animi ſententia prolata ſit, non vi præſentis doloris expreſſa! Nam quæ tanta eſſe poteſt Chriſtiani principis in Chriſtianos importunitas, quæ non ſit longo interuallo præferenda, vel mitiſſimo Turcarum dominatui? Si quis enim Chriſtianus populus ab aliquo Chriſtiani nominis, qui ſe pro principe tyrannum gerat, quamlibet auare atque crudeliter vexetur, aliqua tamen habet, quibus præſentium malorum leuius dolorem ferre poſſit. Primùm quod retinet non modo Chriſtianam, ſed ciuilem etiam libertatem, oppreſſam illam quidem, ſed quæ facilè valeat emergere, & plurifariam excitari, vtitur enim ſuis legibus magna ex parte, ex ſuis habet magiſtratus, formam demum retinet Regiæ, ac liberorum hominum Reipub. quamquam Principis, aut ipſius præfectorum libidini aliqua ex parte pareatur. Deinde quod ſpes eſt, poſſe aliqua ratione eam calamitatem in mitiorem conditionem commutari. Sæpè namque iniquus ſæuuſque princeps ad ſanitatem rediit, vel ætatis medicina, vel obiurgatione amicorum,

Chriſtiani principis ſũma importunitas, mitiſſimo Turcarum dominatui præferenda.

amicorum:aut certe metu & temporibus adductus. quid ſi minus contingat:certior ſpes eſt in fortunæ inconſtantia:quæ Reges:& regna pro ſua libidine variat:vel certè in communi hominum fragilitate: quos natura non perpetuos nec immortales: ſed breuis vitæ & mille mortis generibus obnoxios effinxit:cum ſæpe improbo,& parum pio Principi diſſimillimus ſucceſſerit: qui iuſtitia & religione ſubiectos ſibi mortales ſanctiſſimè moderarent:& vexatas ciuitates, legeſq; in priſtinam dignitatem reſtitueret. At qui ſemel Turcarum grauiſſimo ſeruitutis iugo colla ſubiecerint:ijs rogo, quid tandem ſolatium ſupereſt tantorum malorum?qua ſpe valeant præſentem calamitatem ſine ſummo dolore tolerare: non modo libertate, ſed ſpe quoque libertatis amiſſa? Qualis enim ſit Chriſtianorum conditio:quos premit Turcarum dominatus:ex eorum ſeruitute licet intelligere:quibus cum tyranno ſuo natio & religio communis eſt:libertasque,vt inter ipſos maxima. Quib. primum omnium ad tollendas omnes veræ libertatis occaſiones:litterarum ſtudium penitus eſt interdictum: & ingenuarum doctrinarum cognitio prohibita:quæ ſolet in primis mortalium animos ad veram religionem:& libertatem excitare. Itaque nulli ſunt apud ipſos Philoſophi,nulli Oratores,Theologi nulli. Ad ſummam ipſa Græcia ingeniorum feraciſſima,& omnis quondam Philoſophiæ, ac bonarum diſciplinarum magiſtra: & quæ cæteris mortalibus omnis humanitatis notitiam & cunctarum ſcientiarum cognitionem, quamdiu libera fuit,diffundebat: poſtquam Principium Chriſtianorum diſcordia facta eſt ditionis Turcarum:tam obruta eſt omnis generis literarum ignoratia:vt vix vnum in tota ipſa reperias, qui vel ſemiplenam notitiam habeat eius ſermonis:quo veteres illi ſapientiæ ac doctrinarum magiſtri: quorum nunc ſcripta demiramur vſi ſunt. Deinde cum omnis Reſpub. ſiue popularis, aut quæ paucorum conſilio gubernatur: ſiue Regia, quam cæteris præfert ſchola Peripateticorum, legibus ſapientium virorum fundata ſit,nec ſine legibus valeat ſuam dignitatem, aut nomen ſaltem retinere, Turcarum populi tam dura ſeruitute depreſſi ſunt, vt nullas habeant leges,nullis inſtitutis gubernentur paucis, quibuſdam exceptis tyrannorum libidini ex animo ſim commoditatis, quorum vnum execrandum: in primis,ipſis tamen ſanctiſſimum, ex quo facilis fuerit de reliquis coniectura,non fuerit alienum commemorare.Cautum eſt inter Turcas, vt non ſolum inteſtato ſine liberis decedentium bona regio fiſco adiudicentur, ſed in omni hæreditate Rex tanquam vnus ex inde mortui filijs pari cæteris portione ſuccedat O nouum genus tyrannidis, & prioribus ſæculis apud humaniores gentes inauditum.O auaritiam intolerabilem.Parum ne vitium fuit, omnium municipium ac ſubiectorum fortunas, & patrimonia ludibrio, quoties collibuiſſet,more veterum tyrannorum habere,niſi de nefanda rapina & de-

Turcarum miſerrimus ſtatus.

Rex turcarū in omni hæreditate tanquā vnus ex filijs pari portione ſuccedit.

& deteſtando latrocinio inuiolabili lege caueretur : vt mirari deſinamus, inter Turcas nullos eſſe Satrapas, nullos Tetrarchas, nullos denique ea poteſtate, ac dignitate, qua ſunt apud nos Comites, Marchiones aut Duces appellati. qui ſibi eam dignitatem initio per clara facinora pepererunt, iuſtis, ac benignis Regibus egregiã virtutem pari præmio remunerantibus. Atq; talis quidem eſt Turcarum conditio, huiuſmodi legibus & inſtitutis eorum Reſp. gubernatur. quod ſi tam dura eſt eorum ſeruitus, qui bello noſtram libertatem laceſſunt, & religionem oppugnant, quid tandem vos ſperare oportet, ſi (quod abominor) eſſemus eorum armis ſubiugati? aut quid aliud eſſemus futuri, quam miſerè ſeruientium mancipia, & abiectorum ſeruorum infeliciſſimi vicarij? ad ſummam miſellis his *Iudeis* abiectiores, qui inter nos peregrinantur, & *quorum* eſt (vt inquit Poëta) *Cophinus fenumq; ſupellex*. Sed quid agimus coniecturis? Græcos ipſos percontemur, quorum gemitus ad nos quotidie, atque lachrymæ deferuntur tacite noſtram fidem, atque opem implorantium, illorum ſeruitutem multo etiam grauiorem opinione noſtra reperiemus. A quibus non ea modo tributa exiguntur, ad quæ penſitanda vix ſudores continui, & ærumnoſi miſerorum labores ſufficiunt, ſed filiorum dignitate oris, corporis habitudine, ac virtutis indole præſtãtiſſimi, quique ab infeliciſſimis parentibus, quibus ne dolere quidem aperte licet, abſtrahuntur: vt religioni Chriſtianæ in pueritia renuncia re compulſi, & in errore Mahumetæo enutriti, cum ad ætatem militiæ peruenerint ſatellites fiant, Regiæq; tyrannidis miniſtri: ab ipſis Genizari nuncupati: & cum bello laceſſimur, præcipui Chriſtianorum oppugnatores. Horum igitur duriſſimam ſine ſpe libertatis ſeruitutem, horum ærumnoſos labores vix ad vitæ neceſſaria & miſerum ſpiritum ducendum, cum eſt trbutis ſatisfactum, ſufficientes, horum pro chariſſimorum liberorum diuulſione gemitus triſtiſſimos, horum omnis generis calamitatem, etiam hoſtibus miſerandam, & morte ipſa intolerabiliorem contemplentur Chriſtiani, qui tyrannide cuiuſpiam ſuorum vexãtur, & conditionem ſuam malis illorum comparatam, libertatem ſummam putabunt. Quod cum ita ſit, & bellum atrox nobis impendeat, impendeat autem, immo verò iam vrgeat illatum ab hoſte ſuperbiſſimo, qui Buda vrbe magna nuper & opulenta capta, Viennam premit obſidione, ac ex illo ſucceſſu magnis ſpiritibus & audacia ſumpta, reliquo Chriſtiano orbi turpiſſimam ſeruitutem, auſi hanc reculet, crudelem mortẽ minitatur, te Carole Cæſar omnes Chriſtiani, te pij omnes, omnes Catholici, quorum ſalus atq; libertas tibi potiſſimum tuęque fidei commiſſa in ſummum periculum atq; diſcrimen adducitur, te inquam orant, obſecrant, & obteſtantur, id quod tua te ſponte agere certe ſcio, & ipſe, hoc te animo in Italiam nauigaſſe, ſoles clara voce profiteri, vt publicam Chriſtianorum cauſam ſuſcipias, & pace compoſita, in-

Iuuen. lib. 2. ſat. 3.

itoq; fœdere cum cæteris principibus, ac populis Christianis periculosissimum bellũ,& impium hostem à nostris ceruicib. depellas, libertatem,& religionem Christianam ab immanium barbarorum crudeli dominatu,& impietate defendas, ad quæ maturandum,& primo quoq; tempore cunctis opibus annitendũ, quamquã satis impelli debebas vel optimi, ac fortissimi Pãoniæ Regis Fernãdi fratris tui necessarijs precib. fidẽ tuã in magno periculo & summis difficultatib. implorãtis, vel auiti imperij discrimine, q̃ in proximo periclitatur, multo tamẽ magis totius Christianæ reip. ratio,& religionis respect' apud te optimũ pissimumq; Principẽ valere debet, quib. tali suo tempore aduersus crudelissimi tyrãni scelus,& impietatẽ nisi suppetias opũq; tuleris, vide ne quas nõ defendis, cũ possis, easdẽ prodere, ac deserere videaris. Scio. n. ti bi nõ suspectos modo impietatis nomine, sed inuisos etiã nefarios homines: quos audio sacrilegas voces spargere falso Christianissimi colore prætextas, nõ esse Christianæ tolerãtiæ Turcarũ violẽtiæ, quã Dei flagellũ esse iactãt, ferro & armis repugnare, Christianis. n. non vi, sed patientia superandũ esse, quorum hominũ vocem nõ vt cæterorum hæreticorũ placita, à mentis errore, non ab ambitione,& opinionis prauitate manasse certum habeo, sed ab auctoris scelere, & insidioso sacrilegio, qui muneribus ac pollicitis Turcarum corruptus, nefandas insidias tendit libertati Christianorum, quibus insitũ est, & maiorum sapiẽtia, ac religione traditum, vt cætera bella, quæ inter pios geruntur, ciuilia & domestica, quæ verò cum Turcis & cæteris impijs, iustissima & plena pietatis esse putẽt. Nec. n. (quia nunquã Christus Deus,& idẽ homo: nostræ religionis auctor, neq; eius Apostoli, quorũ doctrina & miraculis eadem est amplificata, cũ ijs bellum non gesserunt, ad quos à veteribus cæremonijs, aut vano commentitiorũ Deorũ cultu reuocandos,& vera Christianaq; religione imbuẽdos, quod non vi sed persuasionibus fieri debet mittebantur) protinus ipsam sacrosanctã religionẽ nostramq; libertatẽ posteri Christiani quacunq; ratione detur, etiã armis tueri, ac propugnare dubitabimus: aduersus eorum auaritiam, & crudelem impietatem, qui nos opibus,& imperio expoliare,& in durissimam seruitutem redactos, à veri Dei cultu in suos nefandos errores traducere cũctis rationibus moliuntur, atq; conãtur. Si enim quoniam neq; Christus neq; Apostoli bellauerunt, ne nobis quidem vlla ratione bellum gerendum est, propterea quod illorum vita,& actiones debent esse nostra doctrina, nónne eadem ratione quia Christus adulteram ream non condemnauit, idcirco adulteria Christianis permissa esse putabuntur,& vicissim negata coniugia, quoniam neq; Christus, neq; Apostoli, postquã adhærere magistro, vxores duxisse memorantur? Si non est ijs obsistendum, qui nos plusquam hostiliter infectãtur, ne Dei flagello resistamus, cur latrones, sicarios, & homicidas non patienter perferimus? cur ve-

Ioan. 8.

neficos

neficos iusta morte mulctamus? Cur parricidas conijcimus in culeum? quorum omnium flagitijs & sceleribus tanquam durissimis flagellis, Deo permittente quotidie torquemur. Nam istorum pulcherrimo decreto religionem violare videri debent, qui sceleratos, & impios legitimis pœnis prosequuntur: quod ipsum putare, impium est, & sceleratum. At enim Christus vetat violentis reluctari, qui tunicam auferēti, pallium quoq; iubet relinquere: & vnam maxillam percutiēti alteram feriendam exhibere. At Paulus Apostolus, idemq; doctor gentium appellatus, neq; ea Christi verba oblitus, nec quam vim habeant ignarus, cum ei esset iussu Pontificis Ananiæ colaphus incussus, tantum abfuit, vt genam alteram ministro feriendā præbuerit, vt Pontificis insolentiam, qua ratione licuit vlciscēs dixerit, *percutiet te Deus paries dealbate*. quod Apostoli factum, declarat illa verba Christi non esse simpliciter accipienda, nec in homines cunctos, aut omnia tempora conuenire. Sed hęc & pleraq; alia Christum docuisse, non quod homines vellet, ipsis tanquam legibus obligari, sed partim vt viam ostenderet ad summam perfectionem ijs, qui cęteris morum & religionis magistri futuri essent nō solum doctrina, sed etiam cōtemptu rerum humanarum, partim vt insolentium hominum peruicaciam atq; superbiam summæ tolerantiæ, & abiectionis voluntarię commendatione coerceret. Tolerantia enim virtus est, & quidem maxima, nam sic interdum magnitudo animi vocatur, sed cum ciues inter se priuatas offensiones patienter ferunt, & iniurias quas vlcisci poterant inimicis suis condonant, cum verò Resp. ab hostibus appetitur, aut religio ab impijs oppugnatur, qui non resistit hostili violentiæ, cum potest, is non tolerantis laudem feret, sed timidi & desertoris inuidiam apud sapientes & religiosos mortales incurret. Non obstitit Christus Iudæorum violentiæ, sed abiectorum hominum contumelias per summam indignitatem pertulit, nec genus mortis ignominiosum recusauit, quid ni perferret? qui de cælo descenderat in hoc à patre missus, vt Deus homo factus, indignissimam mortem pro mortalibus oppeteret. Sed idem Christus rogatus num Rex esset respondit, *Regnū meum non est de hoc mundo, alioquin ministri mei vtiq; decertarēt*, apertissime innuens duplex esse Regnū, alterū animarū, quod spiritale non incommodè voces, quod est propriè sacerdotū, & quod tunc Christus exercebat, alterum ciuile, quod legibus humanæ prudētiæ, quæ data est nobis à Deo, ad rectè beateq; viuendum, gubernatur, quale tuum est & cæterorum Regum & Principum, ac illius administratoribus non ferro & armis pugnandum esse, sed precibus & lachrymis, ac iniuriarum tolerantia, nisi cui sit vtriusque regni commissa administratio. ciuilium autem Regum lōge aliam esse rationem. His namq;

Luc. 6.

Act. 23.

Quomodo intelligenda Christi verba Luc. 6. si percusserit maxillam &c.

Ioan. 18.

& ipſorum miniſtris, hoc eſt ciuibus & clientibus cum iniurijs & violentis hoſtibus gnauiter eſſe dimicandum. & profecto principum officium leges diuinæ iuxta & humanæ id potiſſimum eſſe voluerunt, vt ſuos iuſtitia prudentiſſimè moderentur, alienos ab iniurijs inferēdis fortiſſimè prohibeant. Conſtat enim Reges initio rerum, penes quos tunc gentium, & nationum imperium erat, non vi, non dolo, non ambitione populari ſibi regna peperiſſe, ſed iuſtitiæ ac virtutis opinione, & ſpectata inter bonos moderatione, conſentientibus populis ad faſtigium eius Maieſtatis fuiſſe prouectos, vt eſſet, qui potentiorum iniurias à tenuioribus iuſtè, ac ſanctè propulſaret, cœtuſq;, & concilia hominum, hoc eſt ciuitates, in pace & libertate æquabiliter conſeruaret, Rēq; pub. non ſolum ab impugnantibus defenderet, ſed opibus augeret, ac dignitate, quæ qui rectè præſtiterint, hos ſapientes optimoſq; Reges, & Principes omnes mortales, omni memoria, & cunctis in regionibus putaue re. quorum mortalium conſentientem vocem & opinionem placet ſapientibus legem eſſe naturę, à qua diuina nunquā diſſenſit. quoniam natura quid aliud eſt, niſi cauſarum conſtans ordo: quarum prima, & cęterarum moderatrix Deus eſt? Ita qui naturam optimam ducem incorruptus ipſe moribus, ac opinione ſequitur, Deum ipſum ſequitur, & viciſſim *qui ei repugnat: cum dijs* immortalibus *more Gigantum*, vt magnus Orator, & idē Philoſophus ait *Bellum gerit*. quid porrò magis eſt cōtra naturam, quam iniuria laceſſitum, vbi nō modo imperium & dignitas, ſed libertas & ſalus in diſcrimen vocatur non repugnare? quid magis contra religionem, quā religionis hoſtibus, quacunq; ratione datur, non obſiſtere? An licet brutis animantibus ab inimicorum maleficio, ſuā & ex ſe genitorū vitam, & libertatē defendere, ad quod nonnullis cornua, quibuſdā dentes aut vngues acutiores, alijs alia arma natura tribuit: Chriſtianis hominibus non licebit? Age verò Abraham vir iuſtus in lege naturę, & Dei voluntati obſequentiſſimus, non nepugnauit cum Chodorlaomor Elamitarum, & cæteris Regibus belli ſocijs, qui Sodomorum, & Amorreorū Reges in valle ſylueſtri ſuperauerant, & maximam prędam abigebāt cū pleriſq; captiuis, in quib. erat Loth filius fratris Abrahā, eoſdemq; in fugā verſos vſq; Sobā, & Phenicē ſtragē magnā edēdo perſecutus eſt? cui ex victoria reuertēti obuiā proceſſit Melchiſedech rex Salē, & idē Sacerdos Dei altiſſimi, proferēſq; panē & vinū, ei (vt legitur in ſcriptura ſacra) benedixit. Quid Iudæi populus electꝰ à Deo, & quorū Reſp. nō humano cōſilio, ſed peculiari Dei prouidentia adminiſtrabatur, & in quorum locum Chriſtianus populus ſucceſſit, lege per Chriſtum non ſoluta, ſed mutatis cærimonijs completa & declarata, nónne ſacris literis ſæpiſſimè traduntur, non modo propulſaſſe, ſed bellū etiā intuliſſe? Iuſtiſſimā arbitrantes expeditionē, quęcunq; in impios, & à verò Dei cultu abhorrētes ſuſciperetur. Hinc. n. clarus virtute, ac

Cicero in Catone Maiori.

Gen. 14.

te,ac ſanctitate Ioſue,hinc complures,qui iudices vocati ſunt, hinc Regum optimi quique nobilitati:quorum Saul tamdiu Rex optimus,Deoque acceptiſſimus eſt habitus, quamdiu cum impijs Iudæorum hoſtibus acerrime pugnauit,tunc vero regno pulſus iubente Deo,cum parum ſeuere tractaſſet Agag Regem Amalech,cui ciuitati,quod excedētib. Aegypto iudęis obſtitiſſet in via,crimini dabatur.quamquam populum vniuerſum ad internecionem ceſsiſſet,& Regem captiuum duxiſſet.Nam Dauid maximū,& Regem,& Propheram, nemo eſt,qui neſciat ob egregiam virtutem,quam aduerſus Philiſtęos,& cæteros veræ religionis hoſtes dimicans oſtentauit,è paſtore factum eſſe Regem, & in Saulis loco ſubrogatum,tantoque cæteris & ſanctiorem,& clariorem habitum,quā to plures victorias de hoſtibus retuliſſet.vt Iudam Machabæum,Ionatā, & Eleazarum cæteroſq; Iſraelitici populi ſanctiſſimos, ac nobiliſſimos duces omittam.quos tradit ſcriptura diuina, nullam vnquam Deo magis acceptam mactaſſe victimam, quam cum hoſtes ſuæ religionis quā plurimos occidiſſent,duce Deo.qui quod ſuo populo iuſte bellanti vindex ſemper adiutorq; adſit,*Deus exercituum* in ſacris monumentis vocitatur.Porro principum imperio, vt cæteris in rebus, ſic vel in primis in bello iuſte gerendo chriſtianos obtemperare fas eſſe, auctor eſt Petrus apoſtolorum princeps, qui *Regi* parere præcepit *quaſi præexcellenti: Ducibus tanquam à Deo miſſis ad vindictam malefactorum & bonorum laudem* & Paulus doctor gentium.*Omnis* inquit *anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non eſt enim poteſtas niſi à Deo* &admonet *illos principibus, & poteſtatibus ſubditos eſſe,dicto obedire,paratos eſſe ad omnem bonum opus*. Neque enim minus officium militare Regibus præſtari debet à ſuis. quam tributum, quod Chriſtus & Paulus eis ſuppeditari iubet. quod tamen officium ſic obeundum eſt,vt ab iniurijs & maleficio in ſocios & pacatos abſtineatur,præcepto Ioannis Baptiſtæ:qui,vt eſt in euangelio,militum ordini, quid ſe facere oporteret conſulenti, militiam ciuilem legitimamque probans, ſic reſpondit:*Neminem concutiatis neque calumniam faciatis, & contenti eſtote ſtipendijs veſtris*. Hæc cum ita ſint Sapientiſsime Imperator potes ne dubitare,quin auctor eius ſceleſtiſſimæ vocis,quæ Chriſtianis bellum iuſtum et neceſſarium in ſuæ religionis inimicos interdicit,infenſior ſit, & capitalior hoſtis chriſtianæ religionis.quam non dico omnes hęretici qui fuere vel ſunt,ſed ipſi etiam quibus tantopere fauet Turca, & cum quibus in eandem & libertatem noſtram cōſpirauit?in cuius monſtri fraudibus & inſidijs detegendis ſcio longius meam orationem prouectam eſſe tanti ſceleris indignatione, quam tua ſapientia, et animus maximarum & pulcherrimarum rerum amore flagrans, atque huius expeditionis ſua ſponte cupidiſsimus poſtulabat, ſed non fortaſſe quam opus erat,ad plane conuincendam inſidioſam iſtius vanitatem. De genere igitur belli ſatis, quod eiuſmodi eſſe intelligis, vt cum libertas & populi

epiſt.1.c.2.

ad Rom.c.13.
ad Tit.c.3.

Matt.c.21.
Marc.12.
ad Tit.3.

Luc.3.

puli Christiani status agatur,& in magnũ discrimẽ summa religionis vẽ cetur, non solum tuum, sed omnium christianorum animos excitare, atque inflammare debeat.Tã mihi de huius belli gerendi facultate pla ne,ac verissime differenti parumper te animum intendere peruelim, vt me suggerente hostium infirmitatem intelligas, & vires tuas recognoscas. Nec animi tui reprimat magnitudinem alacritatẽve minuat error quorundam,qui non genere ac virtute militum,sed copia& numero robur exercitus metientes, timide iudicant de tuis hostiumque tuorum viribus.qui si Græcorum latinorumque monumenta litterarum perlegissent,quibus res ac bella continentur, quæ ab hominibus orbis nostri hoc est ab ijs,qui hanc mundi partem incolunt, quam Europam appellamus,cum illis Asiaticis nationibus gesta sunt, ex quibus ferè confusus commistusque est Turcarum exercitus,scirent vtique maximas sæpe istorum copias parua nostrorum manu fusas fugatasque fuisse,nec ignauorum hominum quãlibet magnam multitudinem fortium virorum iusto modo exercitui parem, nedum pertimescendam putarent. Vt enim omittamus Troiana tempora cum Ilienses ac Teucri, quos nunc Turcas paulum immutato vocabulo quidam putant appellari, cum infinitis propemodum auxiliaribus copijs, ex Asia reliqua, & finitimis regionibus, ab exercitu Græcorum, si ad illorum numerum spectes, exiguo victi esse referuntur, incensa Troia vrbe tunc Asiæ opulentissima, ne videamur Poetarum figmenta contectari, legimus in veterum probatæ fidei monumentis Xerxem Persarum Regem, quorum imperio maioris Asiæ magna pars vsque ad AEgyptum, & Pontum parebat,exercitum quinquẽnio comparatum septingentorum millium de Regno,de auxiliaribus trecentorum millium armatorum, ex ijs videlicet gentibus,ex quibus plurimum constat nunc Turcarum exercitus,in Græciam traiecisse,quæ non immerito vix tantum mortalium numerum flumina ipsa siccantem capere potuisse fertur.Cuius Regis tanta fuerit inito superbia,virumq; fiducia,vt quasi naturæ dominus mõtes altissimos in planum deduxerit, vallium conuexa vicissim æquauerit,et fretum Hellespontiad copias traijciendas ponte commiserit.Sed quam terribilis ingressus eius in Græciam fuerit, tam turpem & fœdum fuisse discessum. Duobus enim magnis vulneribus terrestri pugna a Leonida Lacedæmoniorum Rege,qui cum paucis Thermopylas occuparat acceptis, cum maris fortunam, quod innumeris nauibus repleuerat,tentare placuisset, prælo nauali à paucis Græcis victus fuisse traditur ad angustias Salamini freti, & maxima clade perculsus, Mardonio Duce cum trecentis hominum milibus relicto, in regnum se suum turpissima fuga recepisse. quem paulo post idem Mardonius, à paucioribus Græcis terrestri certamine superatus, tantoque amisso exercitu imitatus est,cum paucisque profugit. Ex quorum hominum ignauia quanquam facile fuerit cæterorum Asianorum mollitiem vel

Altera orationis pars de facultatibus gerẽdi belli.

Pugna Xerxis ad Thermopylas.

Probatur veterũ Asianorum exemplo magnum eorum exercitum à minori sæpissime fusum.

noſtris mulieribus ſpernendam exiſtimare, magis tamen eos contemnas, ſi ſcias, Darium huius Xerxis patrem, paulo ante in Campis Marathonijs cum ſex centum millibus Aſianorum à decem millibus Athenienſiũ, & Platenſibus auxiliaribus mille, duce Miltiade fuſum, et ſuorũ ducentum millibus amiſſis ad naues confugiſſe. Ne quis autem tam turpis ignauiæ culpam ad tempora fortaſſe transferat, vel ad regum, aut ducum inertiam, quaſi poſterorum mutatis Ducibus egregia aliquando virtus eluxerit, iam ſi placet quam ſtrenue multo poſt tempore bellum propulſauerint, ſibi à Macedonibus illatum diſpiciamus. Triginta duo peditum, equitum quattuor millia, naues centum octoginta fuiſſe traduntur, quas Alexander Macedo cognomento Magnus in Aſiam intulit, plenus fiducia & alacritate, nec tam paruam manum copijs Darij Aſiam latiſſime vſque ad Indos imperio tenentis, cui nec animus, nec rei militaris ſcientia traditur abfuiſſe, & tot gentium coactis viribus opponere dubitauit. Sed nec tantis auſis par abfuit euentus. Primo enim congreſſu in campis Adraſteis ſexcenta Perſarum Aſianorumque millia cum rege ipſo ſuperaſſe, & maxima ſtrage edita in fugam vertiſſe memoratur, ſuorum non plus nouem peditibus, & centum viginti equitibus deſideratis. Quod ſi libet ad ea tempora deſcendere, quibus Romani cum Aſianis nationibus bellum geſſere, nihil fortiter, nihil ſtrenue, nil denique ſine turpi ignauia eos feciſſe reperiemus. Cum enim Atilius Romanus Conſul aduerſus Antiochum Syriæ & minoris Aſiæ Regem miſſus eſt, in prima belli congreſsione hoſtes fugiſſe caſtraque ditia victoribus reliquiſſe memorantur, ipſeque Rex fugientibus ſeſe Ducem præbuiſſe. qui redintegrato in Aſia bello iterum ab AEmilio Scipione paruo negotio ſuperatur, cæſis hoſtium quinquaginta millibus, captis vndecim. Nam Iulium Cæſarem, quis ignorat cũ in Syriam & inde Pontum ferocientis Pharnacis magni Mithridatis filij nuncio commotus tranſiuiſſet, intra quintum quam affuerat diem, quatuor quibus in conſpectum venit horis, hoſtem cum exercitu acie vna profligaſſe. Vnde titulus ille in Pontico triumpho. *Veni. vidi. vici.* Itaque crebro Pompeij felicitatem commemorabat, cui præcipua militiæ laus de tam imbelli genere hoſtium contigiſſet. vſque adeo Aſianos homines, cum in aciem ac prælium aduerſus orbis noſtri æ viros educũtur, non ea cura ſollicitat, qua ratione ſtrenue pugnando, ac hoſtem feriendo victoria potiantur, ſed qua via fugientes noſtrorum victrices manus euadant. quod altero, & tertio prælio (totiens namque bellum Darius per latiſſimum regnum fugitans redintegrauit) conſtantiſſime declarãt. In vtroq; enim vix primo impetu Macedonũ tolerato, ſe fugæ mandarũt, & impia trepidatione abiectis armis vſq; ad victorũ laſſitudinẽ more pecudũ trucidabãtur, vt nõ ab re Alexãdri Moloſſi celebretur elogiũ, qui cõparans hoc Alexãdri bellũ cũ illo, quod ipſe Romanis illaturus in Italiã venerat, ſe dictabat ad virorũ, illũ ad fœminarũ cõclaue proceſsiſſe. Ex his gentib. Cæſar inuictiſſime ſunt copiæ, quib. ingentia

gnum hostium equitatum prosternat. Agnosce igitur Imperator maxime vires tuas,& tuorum virtutem, robur & inuictos animos ante oculos ponens, hostium vecordiæ, imbecillitatis, atque ignauiæ recordare,nec dubitare poteris,quam sit indignum te Germaniç principe,Hispaniarum ac tot prouinciarum rege,simulque Romanorum Imperatore,vel infinitam Turcarum multitudinem non contemnere,cum in eos iustas tuorum copias eduxeris, quas tibi haud difficile profecto fuerit comparare,immo iam propemodum habes in Italia comparatas.paruo enim supplemento ex his fiant duo iusti atque legitimi exercitus electorum virorum, quos fortiter opponas, quamuis innumeræ fortium gentium,nedum imbellium multitudini,vt veteres Romani viri summa rei militaris & doctrina,& experientia factitabant. qui orbis terrarum victores cum infinita multitudo ex gentibus pugnacissimis rebellasset, nimia necessitate cogente,duos Duces cum duobus iustis exercitibus mittebant,iustum exercitum peditum viginti, equitum quatuor millia desinientes,maiorē nāmq; multitudinē & inutilē pugnæ, & facile cōmeatus inopia laborare reperiebant.cuius rei Flauius quoque Vegetius in eo libro meminit,quem de re militari ad Valētinianū Cæsarem diligentissime ac eruditissimè conscripsit. Nisi forte quoniam auro cæterisq; diuitijs affluentior est Turcarum exercitus,idcirco à nostris, qui armati ferro,non torquibus ornati ad prælium procedunt, eundem inuictum esse putamus,cum longe aliter sese res habeat:auro nāque onusti milites,cur expolientur habent,non cur metuantur.In quam sentētiam Annibal respondisse fertur Antiocho milites suos preciose armatos & auro fulgentes ostentanti.Rogatus enim ab eo vtrum satis ei virium in tali exercitu ad superandos Romanos esse videretur, *plane* inquit *hæc satis fore puto Romanis,quamquam auaritissimi sint*.Quare noli Cæsar solicitus esse, quibus opibus bellum ducas, quibus facultatibus tuas copias diutius alas, incepto tātum opus est,cætera res ipsa expediet. Si enim hostem semel prælio deuiceris (quam victoriam tua tibi tuorumq; virtus, & fortuna, & Christus ipse,pro cuius populi libertate atque salute pugnabis,indubitatam pollicentur)præda ipsa, & hostium exuuiæ abunde in longum tempus sufficient, ad copias tuas nutriendum. Sed quid ego parua loquor?& de castrorum militumque exuuijs mentionem facio? Nolo te Cæsar de militari,aut castrensi præda, quamuis ingenti & tuos milites ditatura cogitare,sed iam nunc in plurima eademque opulentissima regna animum intendere. Non iam de vnius ciuitatis imperio exercitus tuus depugnabit,non de regno Neapolitano,aut Ducatu Mediolanensi, Italiæ atque Galliæ Cisalpinæ partibus certamen erit, ad quas tutandas minime sufficiunt ipsorum vectigalia, & pro quibus iam pridem inter principes christianos tanta contentione dimicatur, vt attritis mutua pernicie nostrorum viribus,& exhaustis opibus,affectum bellum com-

Exercitum iustus,quis apud Romanos.

muni hosti, nisi reditum fuerit ad sanitatem, traditurí videamur: cui ex nostra discordia magis, quam ex suis viribus audacia creuit. Quod si in hunc & cæteros nostræ religionis hostes arma eadem nostri ex mutua cede collatis viribus conuertissent, facile nimirum erat, sanguine christianorum his paucis annis in Italia & Insubria mutuis vulneribus effuso, Africæ atque Asiæ imperium ditioni Christianorum adiecisse. Non igitur posthac *de pauper* (vt ille ait) *regno pugna* erit, sed præmium tibi huius sanctissimi ac sacratissimi belli victori multorum regnorum, & maximæ ac opulentissimæ partis orbis imperium proponitur. Te namque Græcia, Thessalia, Macedonia, Thracia Christianorum nuper regiones: sed post ob nostrorum discordiam imperio Turcarum submissæ, adhuc tamen integras Christianorum ciuitates retinentes, cum maxima expectatione desiderant, vt se asseras in libertatem à crudeli dominatu barbarorum, quibus populus non modo nihil repugnantibus, sed gnauiter etiam vindici suę libertatis opitulantibus, quãti demum negotij fuerit, transmisso breuissimo freto Pontum, Phrygiam, Bithyniam, Capadociam, Lyciam, Ciliciam, & cæteras Asiæ minoris Prouincias, cumque Arabia vniuersam Syriam, cuius pars Iudæa est, & vrbs sacra Hierusalẽ, vsque ad Aegyptum subiugare, gentes vt ditissimas, sic molles & imbelles, ac ne repugnaturas quidem tibi, si semel à te victum regem suum intellexerint, qui vniuersas regnivires cõtulerit ad difficillimum bellum profecturus, quib. prouincijs cum fueris potitus, quod regnum, quæ natio possit tuis viribus obsistere, quominus hunc orbem tripartitum cum eo, (quem antichthones tenere putantur) Fernandi aui tui tuisque auspicijs Hispanorum ditioni & religioni Christianæ nuper addito imperio valeas continuare? facultatibus abunde tibi suppetentibus ad copias tuas vel multo maiores numero, quã diximus, liberaliter alendas. Vt enim Aegypti, & Assyriæ, Arabiæque fœlicis diuitias & vbertatem sileamus, Asia minor, qua multæ gentes modo memoratæ continentur, tam opima est, & omnium fructuum, pactionisque, ac rerum exportandarum ferax, vt ex hac vna populo Romano maiora vectigalia, quam ex tota Europa fuisse, veterum testimonijs acceperimus. atque hoc tempore constat, hanc regi Turcarum tam inuidiosas opes velut perennem inexhaustumque fontem subministrare. Quin igitur Cæsar expergisceris? & impiger viam hanc ingrederis, quam tibi fata Deusque ad res maximas, & orbis terrarum imperium commonstrant. An vero tu solus tuam fortunam ignorabis? de qua sic omnes mortales opinãtur, cum videant fœliciſsimos vbique successus tuos, & præter omnium opinionem mirabiles, ac vicissim miserandos eorum casus, quicunque te ad inimicitias, siue bellum prouocauerint, vt res tuas non viribus hominum geri putẽt, aut humano consilio, sed superum prouidentia, et propriore Dei cura gubernari. & te tacita Dei voce ad rerum fastigium euocari. Age igitur

Statius lib. 1 Thebaid.

Conclusio.

Impe-

Imperator fœliciſsime,& omnes cunctandi mores abrumpe, omiſſisq; his bellis,quæ ſi verum quærimus,parum habent & emolumenti,& dignitatis,optatiſſimaque pace Chriſtianis reddita, ad hæc propera, in hæc toto animo & cunctis opibus incumbe, ad quæ officium te imperatoris vocat, pietas hortatur tum in patriam, tum in Deum & religionem, quæ cum libertate, & ſalute reipublicæ Chriſtianæ (hæc enim cuncta implicita inter ſe ſunt atque cohærent) in ſummum diſcrimen adducitur.ſuccurre pio fratri,fer opem cæterisChriſtianis laborantibus,qui tuam fidem cum gemitu & lachrymis implorant,aduerſus ſæuiſſimum hoſtem, qui orbi chriſtiano, ſi duriſſimam ſeruitutem recuſauerit,ſupplicia & excidium minitatur. In quem ſic animatus eſſe debes,ſic tota mente ad hoc bellum incumbere, non vt ſatis habeas ignauam multitudinem,noſtræ diſcordiæ fidentem,& ſe paruo ſucceſſu iactantem à noſtris ceruicibus repellere,ſed vt hoſtes ipſos vel à te tuiſque victos,vel(quem nuncium in horas expecto)antequam tu illuc cum exercitu poſsis peruenire, virtute Germanorum repulſos, conſtanter vſque in intimum regnum plenus fiducia & alacritate perſequaris. Ne viribus reſumptis quod ea via non proceſſerit, alia expeditiore aggrediatur,& ſemper illius aduentus ſit Chriſtianis cum perpetua ſollicitudine pertimeſcendus.vt miſeram Græciam & finitimas Chriſtianorum regiones cum Byzãtio regia iampridem Romanorum Imperatorum in libertatem aſſeras,& minoris Aſiæ opulentiſſimæ regionis, & finitimarum gentium vſque Meſopotamiam,& Aegyptum imperio potitus, in ſancta vrbe Hieruſalem teſte noſtræ redemptionis oculata , & primo atque præcipuo Chriſtianæ religionis ſacrario victor Deum adores, & debitis ſacrificijs pro tanta victoria cum ſumma pietate veneris, ſimulque iuſtis precib. exores,vt qui cœpta ſecundauerit, idem Dux ſit atque auctor, vt te Imperatore,& bellum adminiſtrante reliquus terrarum orbis ditioni Chriſtianorum,& ſanctiſsimæ religioni adijciatur.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS,

De ratione dicendi teſtimonium in cauſis occultorum criminum, dialogus qui inſcribitur,

THEOPHILVS.

Ad generoſum Dominum

FERNANDVM SYLVAM, comitem Centiſontanum, Cæſar. Maieſt. Legatum &c.

PRAEFATIO.

VTrum boni viri ſit magnis commodis, adhortãtibus, quidquàm facere præter honeſtatem, quam ſuſceptam conſtet non mediocre damnum allaturam, ſæpe & à multis dubitatum eſt Fernande Sylua comes inclyte Centiſontane. Importuna videlicet quæſtio, & excelſis, ac magnis animis indigna deliberatio. tu verò, cui propoſitum eſt, ſemperq; fuit, virtutem colere, conſtanterq; gloriam maiorum tuorum æmulari, vt nulla ſollicitari ſoles id genus conſultatione, ſed omni loco virtutis laudem quamlibet magnis commodis anteferre: ſic eas quæſtiones inprimis odiſti, quæ vtilitatis afferunt cum officio & honeſtate contentionẽ: contrà verò ijs delectaris maxime, cum ab hominib. doctis diſputantur, quæ declarant, duarum rerum honeſtarum vtra honeſtior, ac bonis viris ſuſcipienda potius eſſe videatur. Neque verò ſolum tales philoſophorum diſputationes libenter audis, cum otium ſumis à reip muneribus, quæ Cæſaris legatus Romæ cũ egregia tua laude geris: ſed te quoq; iuuat interdũ pro tua ſingulari prudẽtia, & acerrimo ingenio philoſophari: & cum viris eruditis res in hoc genere controuerſas, & ſcitu dignas diſſerere. qualis nuper quæſtio à te fuit, & prudẽter propoſita, & magno ingenio diſputata. Cũ ſermo incidiſſet de ratione occultæ arimina celãdi. Aderat enim quidã præſtãti doctrina theologus, qui rogatus à te, num

te,nũ quãdo liceat bono viro,ne ſocium ladat roganti ſe iudici veritatẽ quauis arte verborum occultare inficiando:cum ſuam ſententiam expoſuiſſet, quorundam iuniorum theologorum decretis conſentaneam, magna fuit vobis & diſſentiens altercatio,dum ille charitatis iura,atq; humanitatis vrgeret, tu religionem opponeres,& ſacramentum veritatis.qua de re cum parum vobis conuenisſet,& controuerſiam ipſe cuperes accuratius excuſſam certa ratione definiri,me qui tunc Romae agebam,poſt paucos dies,quid eſſet mei iudicij rogaſti,ac tibi ex animi ſententia ſuffragãtem rationibus aduerſarij doctiſſimi (qui forte aderat) reſpõdere iuſſiſti.inſtituta igitur hortatu tuo,in longumq; protracta diſputatione, dum vterq; ſuam ſententiam diligenter tueretur,nihil tamen certi definitum eſt,tum propter varios, & difficiles quaſtionis explicatus,tum quia ſit neſcio quo pacto,vt quam quiſq; ſententiam rogatus dixerit,hanc licet in commune conſultetur,non modo velit eſſe potiorem,ſed interdum etiam minus probabilibus rationibus, quàm quibus niti videat diſſentientem ſibi propemodum perſuadeat,nec praeter officium putet,omnes animi ingenijq; vires in defenſionem eius intendere. Ita fit ſaepe,vt ingenioſorum hominum contentionibus veritatis lumen offuſis tenebris deliteſcat. Sed eam quaſtionem mihi poſtea recolenti & vtriuſq; partis momenta rationum accuratiùs perpendenti,res viſa eſt in primis digna,quae non voce tantùm,ſed ſcripto etiam tibi,ac caeteris prudentibus & pijs hominibus explicaretur. Nec enim parum pertinet ad moderandam religionem,& ſaepe poteſt, niſi fuerit dijudicata, bonorum ac religioſorum animos ancipiti conſilio diſtractos perturbare.Ita q; dialogum more veterum theologorum, & quorum eſt magna in primis authoritas,confeci duarum fictarum à me perſonarum,quarũ Philetus contradicentium, Theophilus noſtram ſententiam, & ſentiendi rationes explicabit.Quem librum ad te mitto,hoc equidem libentiùs,quoniam video quam tu ſententiam pro ſingulari prudentia tua probabas, ingenioſeq; tuebaris,hanc veteribus,& primarijs theologis placuiſſe. De quo edendo libello quo minùs dubitarem ea res effecit, quod cum in Hiſpaniam poſt continentem viginti duorum annorum Italicam peregrinationem Carolum Caſarem eiusq; voluntatem ſecutus rediiſſem,offendi praeter ſpem, illam veterum ac ſummorum theologorum conſenſu damnatam opinionem, quorundam doctiſſimorum alioquin & primae claſſis theologorum publicè docentium animis penitus inhaerentem, & ferè ſtudioſorum auribus & mentibus inculcatam, vt ſi veritas in hac cõtrouerſia rectè(quemadmodum ſpero) fuerit noſtra vel induſtria vel diligentia,aſſerta & patefacta,verendum nõ ſit, ne temerè aut parum vtiliter hanc ſcribendi curam & laborem ſuſ. epiſſe videamur. Vt igitur res quaſi agendo,nõ velut enarrando proponatur, ſic enim commodiùs

disputantium rationes explicari videntur: dabimus hoc differentibus exordium.

Personæ dialogi, Philetus, & Theophilus.

Summarium.

1. *Crimen occultum proximi celare tenemur lege naturali & diuina.*
2. *Crimen occultum proximi licet indicare in alterius vel reip. periculo.*
3. *Vtrum sit parendum iudici inquirenti de manifesto crimine, sed occulte admisso.*
4. *Homo non est iudex occultorum criminum, sed solus Deus.*
5. *Crimina occulta non sunt credenda, nisi certis indicijs comprobantur.*

CAPVT I. PHIL.

1. Proverb. 11.

VIR bonus semper celabit occultum cuiusque crimen, scriptum est enim in libro prouerbiorum, *Qui ambulat fraudulenter reuelat arcana: qui autem fidelis est, celat amici commissum.* TH. Etiámne in reipublicæ discrimine tacebit, vel si crimen spectet in perniciem ciuitatis? PH. Nequaquam, sed tali Reipublicæ tempore diligenter conabitur scelestum illum hominem à cogitato scelere deterrere, si tamen dehortando nihil profecerit, nec alia honesta ratione obuiam iri posse videat venientibus malis, non dico reip. sed vnius innocentis hominis salute poscente, cogitatum illud crimen deferet ad eos (Augustino authore) qui magis prodesse possint, quàm obesse, vel ad magistratus, si rei magnitudo postulabit, vel ipsum, cui malum paratur admonebit, & hæc omnia pro ratione Christianæ charitatis prudẽter moderabitur. TH. Rectè tu quidem, & ex præceptis Christianę philosophiæ, boni prudentisque viri officium in tali causa ac difficultate expedienda mihi videris, atque paucis explicasse. Non igitur sem-

Vide Th. 2 2 q 33. ar. 7 & 4. senten. di. q. 2. ar. 7. ad secũdum argumentũ, q. 1 & gabr in can. lect. 74.

2. per occultum crimen alterius est celandum. PH. Semper quidem, sed nisi ex celando extiturum esse constet maius aliquod alterius damnum, quàmquod author criminis, si proditus esset incurreret. Nunquam est enim committendum, vt quidquam faciamus contra legem naturæ, & diuinam, quam violari constat, si quis indicet alterius occulta peccata. Nam si quisque recta ratione velit, suum occultum crimen ab altero non prodi, omnes tenemur alterius occulta crimina celare lege naturæ, quam Christus in Euãgelio confirmauit his verbis: *Omnia quæcunque vultis, vt faciant vobis homines, ita & vos facite illis: hæc est enim lex & prophetæ.* Item quia rectè nemo vellet, suam famam ab altero deturpari (quod maximè fit occultis criminibus prodendis) hac quoque ratione iuris est & diuini, & naturalis, occulta crimina celare. TH. Rectè tu quidem docuisse mihi videris, scelus esse temerè sociorum occulta crimina deferre, & ipsos peccatis prodendis infamare nec id mihi fuit vnquam dubitabile, sed si homicidium

Matth. 7.

(exem

(exempli cauſa)te vno vidente fuerit patratum,& cadauere propè domum tuam reperto,prætor authorem ſceleris inquirens, te vocet,ac de homicida percontetur, quid iuratus huic iudici reſpondebis? P H. ſi me vocauerit non parebo. T H. Quid ſi te venire coegerit? P H. Iurare ac reſpondere quatenus potero recuſabo. T H. Reſiſtes igitur, quãtum erit in te,poteſtati ſublimiori,ac proinde ordinationi Dei, *cui qui reſiſtit, ſibi damnationem adquirit* authore Paulo. P H. Non reſiſtit poteſtati, qui non paret iniquis eius imperatis.nam præfectis *poteſtatem in ædificationem* eſſe datam,*non in deſtructionem*, idem Paulus teſtatur. T H E. An tibi videntur iniqua imperata,quæ huc pertinent,vt ſontes pro ſceleribus commiſſis plectãtur,ab eo qui *Dei miniſter eſt,vindex in iram ei,qui malũ agit* P H. Quod iuſtum eſt,id Deus iubet,vt iuſtè exequamur: prætor autem vindex eſt, & iudex criminum manifeſtorum, occulta peccata Dei iudicio reſeruantur:ſiquidem homo ea tantum videt,quæ apparent, Deus autem intuetur cor,vt eſt in libro regum:ac vt Paulus teſtatur,*Deus in die iudicij occulta hominum iudicabit*. Qua de re Sixtus ſecundus Papa & martyr in epiſtola,quæ eſt ad Epiſcopos Hiſpaniarum,hæc ſanctiſſimè,ac prudentiſſimè ſcripta reliquit: *eorum*(inquit) *quæ homini ſunt incognita, ſolus Deus iudex eſt iuſtus*. Et paulo pòſt:*Nullus ergo poteſt ex humano condemnari examine, quem Deus ſuo iudicio reſeruauit*. In quam ſententiam Vrbanus ſecundus in quodam reſcripto taxans quorundam clericorum peccata : *De manifeſtis* (inquit)*loquimur,ſecretorum autem Deus cognitor eſt, & iudex*: prætori ergo malè rempublicam adminiſtranti,ac prçter leges & officium ſuum,inquirenti in occulta crimina,qui paret, hic nõ ſequitur Dei ordinationem, ſed comes efficitur peccantis. T H E. Illa quidem oracula ſunt ſcripturæ ſacræ,& nemini Chriſtiano dubitanda:nec eſt qui refragetur his Sixti Vrbaniq; pontificum decretis,quibus declaratur,vnius eſſe Dei hominum cogitationes perſpicere & nullum crimen quamlibet occultum poſſe diuinum iudicium effugere, huc enim pertinere dicta pontificum,declarant proxima verba Sixti in eodem loco, quæ tamen fuit à Zeferino mutuatus.*Nam de occultis* (inquit)*cordis alieni temerè iudicare peccatum eſt: & cuius non videntur opera niſi bona, iniquum eſt ex ſuſpitione reprehendere.* Item *quamuis vera ſint* (inquit) *non tamen credenda ſunt, niſi quæ certis indicijs comprobantur:niſi quæ manifeſto indicio conuincũtur:niſi quæ iudiciario ordine publicãtur.* Quo fit vt etiam ſi qui teſtes iurati,dum inquiritur in aliquem, ſe vidẽtibus confirmẽt,crimẽ aliquod ab eodẽ admiſſum, non tamẽ liceat per leges pontificias in ipsũ animaduertere, ſi crimen nulla nec popularis querela,nec fama præceſſerit. ad ſummã ne talia teſtimonia iudices admittãt, néve propter famoſos libellos clã ſummiſſos in quenquã de criminib.occultis inquirant,cautũ lege eſt Innocẽtij tertij põtificis maximi.His tamẽ nõ efficitur,vt præſes præter officiũ ſuũ faciat,cũ admonit° homicidij manifeſti quidẽ,tamẽ occultè cõmiſſi,authorẽ ei° cunctis rationi-

Rom.13. 3.

2.Cor.13. 2.

Rom.10. Deut.16. 4.

1.Reg.16. Rom.2.

Ex lib. cõcil.

Diſtin.32. erubeſcant.

5.

Cap. inquiſitionis de accuſa. Et inquiſi §.3.

rationibus inquirit: nisi forte volumus damnare ius gentium & leges, tum ciuiles, tum etiam pontificias: quibus cauetur, vt præsides ac iudices quorundam etiam occultè commissorum criminum authores, diligenter per coniecturas quoque, & indicia perquirant, & his magnis suppetentibus tormenta etiam suspectis adhibeant.

Summarium.

1. *In crimina occulta, sed non penitus, iudici licet inquirere.*
2. *Parendum est iudici non solum cum constat ipsum imperare iusta: sed etiam cum de iustitia imperatæ rei dubitatur.*
3. *Si crimen est manifestum: licet iudici occultum autorem inquirere: etiam si nulla antegressa fama aut suspicione quisquam grauetur.*

CAPVT II.

Cap qualiter de accusa. el. 2.

1. NOn est ergo ius omnia crimina occulta inuestigare: sed multa patrantur occultè, quæ clamoribus popularibus ad prætorem deferuntur, in quæ iudices inquirere solent: & iure solent (vt Innocentius tertius scripsit in concilio generali) & auctores inuestigare: & quoniam huiusmodi est homicidium, de quo est nobis suscepta disputatio: idcirco diligenter inquirere: & quos visum fuerit adactos iureiu-
2. rando de homicida illo percontari. Neque verò solùm extra dubium bonus & religiosus ciuis præfecto Reip. obtemperabit: sed etiam si ambigat, iure an secus ab inquirente iudice interrogetur, parere debebit, & si quid sciat indicare. Nam rebus dubijs fas est de magistratuum consilio & iudicio rectè sentire, & ipsorum iussa facere, quippe quorum volũtas & authoritas pro ratione debet esse dubitãtib. vt ipsa ratio docet, & viri prudentissimi tradidere. quo planè intelligitur contra iustitiam esse prætori officium suum ad hunc quem dicebamus modum obeunti, & quæ iusta esse ducit præcipienti non parêre. Atque eo magis quòd talis reticentia posset esse in causa, vt innocens quisquam propter suspiciones non contemnendas illas quidem, sed tamen vanas in discrimen, vt sæpè accidit, non modo famæ, sed etiam vitæ tormentis adhibitis vocaretur. PH. Ista quidem ratione nonnihil moueri poteram, sed me confirmat theologorum ille consensus, testimonium ferri de occultis criminibus non deberi. TH. Theologorum consensui, nunquam (si me audies) refragaberis: sed vide ne nullus theologorum exceptionem illam non admittat; dummodo occulta crimina fama sinistra non præcesserit. PH. Scio istam exceptionem pleriſque omnibus theologis placuisse: sed author eius, de quo quæritur homicidij nulla criminis eius antegressa fama grauatur, talem enim causam confingimus. TH. Est vt ais: atque ideo præter officium iudicis est, in eum priua-
3. tim, ac nominatim inquirere, sed quoniam homicidium patratum esse constat

Palud. 4. sent. di. 19. q. vltima.

Vide Io. Gerson. parte 2. alph. 34.

conſtat,populo fortaſſis ipſum,& certe bonis viris deteſtantibus, prætor non poteſt autoris inueſtigationem ſine magna culpa negligere. cũ autem de crimine non dubitatur quo pertinet inquirendi ſollicitudo, niſi vt autor eius occultus patefiat inueſtigatus? P H. Hoc ergo crimen manifeſtum eſſe dicis non occultum, quãuis autor ignoretur: ac proinde ius eſſe,vt prætor autorem inquirat,& inquirenti pareatur: ſi hoc igitur aſſeueras,nihil pugno. T H. At pugnabas paulo ante: & te iudici negabas vlla ratione obtemperaturum. P H. Scilicet quia non animaduertebam,crimen illud ex parte manifeſtum eſſe, ac huiuſmodi, vt more ac iure poſſit in ipſum prætor inquirere.

Summarium.

1. *Quid faciendum,ſi iudex inquirat in penitus occulta crimina, propoſitis cenſuris & excommunicatione.*
2. *Celare verum ſepe licet,inficiari nunquam, nec pro ſalute hominis.*
3. *De viſitatis collegiorum & cœnobiorum inquiſitionibus ſeu viſitationibus: & formula iurandi rogatos teſtes.*
4. *Incommoda quæ ſequuntur ſi formula prætermittatur.*
5. *Quam diuerſa ratio ſit ſacerdotis noſtæ per confeſſionem criminum negantis: & eius qui aliter nouit.*
6. *Inficiatio criminis occulti quomodo interpretanda.*

CAPVT III.

SEd faciamus non modo autorem, verum etiam crimẽ ab omnibus, 1.
præterquam à me & eo qui commiſit ignorari,exempli cauſa: faciamus ignotum quendam & peregrinum hominem à Titio ruri ſuo fuiſſe,me vno conſcio,interemptum,& humatum, quem nemo vnquã poſtea in vrbe requiſiuerit: omnibus Titium virum eſſe bonum exiſtimantibus,& abhorrentem à talibus criminibus: at ſeuerum, ac potius importunum iudicẽ edictis monere populares, vt ad ſe omnia cuiuſq; generis homicidia in vrbe patrata deferãt: magnis pœnis propoſitis, ſi quis conſcius non indicauerit: tũc me profiteor,nec iudici pariturum, nec (vt res habet) ſi me teſtificari coegerit reſponſurum, ne ſocium infamem,& perdam occulto crimine prodendo. T H. Etiámne propoſito ſacrorum interdicto(quod ſi placet vocetur etiam à nobis vt vulgo ſolet excommunicatio) imperium detrectabis? Affingamus enim rem geri Bononiæ,vbi præſes habet vtrumque iuſtitiæ quaſi gladium. P H. Ego verò nihilo minus. Nam in quo mihi iudex imperare iure nequit, in hoc meum nullum erit peccatum,ſi temere imperioſo non paruero: interdicere autem,ſiue(vt nunc loquimur)excommunicare, neminem licet niſi propter capitale peccatum: quale illud hominis Corinthij, 1.Cor.5.
de quo Paulus in epiſtola. T H. Quo tempore, & quatenus minæ iu-

Vide. Th 2.2 q 33 ar. 7. ad 5 arg.

dicis,& imperata negligenda esse videantur,pòst si tibi videbitur differemus:nec erit fortasse nobis hac de parte controuersia: nam tibi facile equidem assentiar, talia iudicum edicta & imperata sic esse accipienda: vt putemus aut ipsos nolle de crimininibus occultis inquirere: aut si velint,non tameu esse parendum iniustis eorum imperatis. Nunc illud videamus, quod ais, te si coactus fueris dicere testimonium,ne tunc quidem,vt res est indicaturum:ista enim oratio, quam vim habeat,non satis intelligo. Aliud est enim celare verum quod bono viro multis in causis permittitur:aliud falsum dicere mentiendo: quod auctore Augustino non datur,vel pro vita hominis, sine crimine, iuratus ergo quid tunc iudici respondebis? PH. Crimen diligenter celabo:& me dicam nihil scire,nec notam verebor,si quis mihi mendacium obiecerit,quoniam cum sic loquor, ea dico, quæ planè iudex intelligat,& vere ad mentem non modo meam, sed etiam ipsius respondeo. Nam cum ille me de ijs crimininbus roget,in quæ iure potest inquirere, hoc est de non occultis,sic enim interpretor,& iure interpretor ipsius animum:ego itidem respondeo,me nihil scire eorum videlicet de quibus ille me rogat,& rectè atque vere respondeo. Nam si quis me roget hodie:viderim ne Titium,quem ipse quæritat, cum heri ambo fuerint apud me cœnati, vere negem,si non viderim hodie,quippe recte intelligo,de hodierno me die interrogari.Nec aliter video in vsitatis, & anniuersarijs inquisitionibus collegiorum,& cœnobiorum vel iudices, vel sodales scholasticos, & monachos, tum edicta, tum rogata, & responsa interpretari. TH. Ingeniosum commentum & speciosum, sed nihil habens aut parum veritatis: non quid recte, & vere sic respondeat,si quis exploratum habeat, iudicem sua verba in eum sensum acceptum, sed quia in ijs quas dicis & similibus inquisitionibus, non indocti nec imprudentes iudices formulam testium rogandorum ab Innocentio tertio institutam non prætermittunt,qua in primis exceptio criminum occultorum explicatur, nec equidem video, quomodo possint eam citra grauem culpã prçterire.sic enim episcopo Vercellen. rescripsit *Formam vero iuramenti, quam à clericis Nouariensibus super inquisitione facienda in hoc negotio recepistis,in similibus volumus obseruari: vt videlicet iurent clerici,quòd super ijs,quæ sciunt vel credunt esse in sua ecclesia reformanda,tam in capite, quàm in membris,exceptis occultis criminibus,veram,& plenam dicant inquisitoribus veritatem.* Hac enim formula contra legem prætermissa, indocti homines,ac istius subtilis interpretationis ignari, putantes se de cunctis omnino criminibus interrogari, vel socium prodent occultum crimen indicando,vel(contrà quam ipsi fieri putant oportere) peccatum alienum per humanitatem celantes, ipsi se obstringent suo,propter errantem conscientiam,quæ vbi nullum est,ibi solet interdum peccatum parere.vt testatur Paulus.Doctiores autem scrupulosa, vel prudenti potius

in 5 art. & habetur 2.2 q. 2. nequis.

De accusati. ea qualiter ei primo.

Ro. 4.

tius cogitatione roganti verba perpendentes, quomodo possunt non magnopere dubitare: num sibi liceat, in eum sensum verba iudicis simpliciter loquentis interpretari? ad cuius intelligentiam debent suum responsum accommodare, cum animis non perspectis, ius sit à verbis non discedere: & iudices interdum de occultis etiam criminibus iure & iniuria videamus inquirere? PH. Vir doctus, nec superstitiosus verba iudicis perinde ac lege cauetur interpretabitur: nec erit sollicitus, ne quid lateat in iudicis animo iuri atque legibus aduersum. Vt sacerdotes solent, cum se scire negant peccata, quę per sacram confessionem nouerunt. TH. Sacerdotis longe alia ratio est. Deus enim & Ecclesia, ipsaq; ratio naturalis arcanum sacræ cõfessionis, quod multis scriptis legibus nominatim est sancitum, tam sanctum esse voluerunt, vt in nulla, prudenti modo & coacta, sic cognitorum peccatorum inficiatione possit esse, vel periurium, vel mendacium propter sacramenti huius maiestatem, & maximam publicamque religionis christianæ perturbationem: quam existere necesse esset si quo tempore, si qua ve ratione religiose confessum prodere liceret. Tunc enim quis non timide, atq; cunctanter ad hoc sacramentum accederet? immo verò quis non vehementer à sacra confessione deterreretur, qui modo sibi conscius esset criminis alicuius, quo patefacto, posset infamiæ, & fortasse salutis etiam periculum adire? Itaque Thomas peccatorum in confessione cognitorum occultationem esse dicit de substantia sacramenti: quod nemo tribuit alteri cognitioni: si quis secus nouerit quamlibet occulta crimina: quippe quæ multifariam licet interdum indicare. Præterea sacerdos aliam personam induit, dum sacramentum administrat, aliam dum testis producitur inuitus. Hic enim priuatam magistratibusque subiectam: illic Christi personam gerit, cuius est administer, nullo ne pontifice quidem maximo inferiorem. Vt autem quæ vel iuratus quisque promiserit, vt publica persona, ea priuatus cum abierit magistratu præstare non tenetur: nec propterea quòd non fecerit, periurus habebitur: sic qui negat se scire priuatus, quæ nouit vt minister dei ac sacramenti, non mentitur, nec periurium incurrit. quæ personarum diuersitas nulla est in teste, qui rogatur de criminibus occultis. Vt enim priuatus nouit, sic priuatus producitur, vt dicat testimonium. Atq; hæc quidẽ à magnis theologis traduntur, vt sacerdotis illã inficiationẽ vindicent à periurio, & vanitate quæ palam est, vt dixi minime in eum cõuenire, qui de peccatis occultis testimonium dicit. Cæterũ nescio, hac in causa an nihil magis sacerdoti suffragetur, q̃ publica christianorum doctorum iuxta, & indoctorum interpretatio: quæ declarat, hunc intellectum habere simplicẽ sacerdotis inficiationem se nihil scire præterquam vt deum vel administrum dei, & sacramenti. vt si quis aliter verba inficiantis acceperit, sacerdos tamen sit extra culpam & menda-

Despõ. cap. ex literis.

5.

4. dist. 21. q. 3. ar. 1.

Vide palu. li 4. dist. 21. q. 3.

cium propter publicam & receptam interpretationem. quemadmodum ſi quis iuret prætori, vera ſe ad omnia rogata reſponſurum, nihil opus eſt, vt addat illud: dummodo fuero, quę iuſta ſunt & honeſta rogatus: nam ipſo tacente lex communis & mos hominum interpretatur. P H. Si mos iſte, & conſenſus chriſtianorum facit, vt ſacerdoti liceat eorum, quæ nouit, notitiã inficiari, fuit profecto tempus, cum id non liceret, nimirũ ante, quàm de hoc inter chriſtianos conueniſſet, aut hic mos inualuiſſet: quod nemo tradit theologorũ. T H. Fateor, ſi quod tempus tale fuit: nullum tamen fuiſſe reor: ſed inſtituta cõfeſſione protinus apoſtolos (vt tutius eſſet eius arcanum à tyrannorum violẽtia: néve quis eo timore à cõfeſſione deterreretur) hác interpretationem inſtituiſſe: magnoq; cõſenſu chriſtianorũ comprobatã poſteris quaſi per manus voce tenus tradidiſſe. Quòd ſi contendas aliquod tẽpus inſtitutæ cõfeſſioni, & huic interpretationi interfuiſſe: quo per me non liceret ſacerdotibus peccatorũ cognitorum per cõfeſſionem notitiam ſimpliciter inficiari, haud equidem ponam in magno diſcrimine: modo ne idcirco putes, fuiſſe minus ſanctum arcanum confeſſionis. Faciamus enim fuiſſe. quæris quid tunc faceret ſacerdos rogatus à prætore: cui dediſſet iuſiurandum? prudenter reſponderet, ſi ſe negaret ſcire quidquã eorum, de quibus teſtimoniũ ferre poſſet aut deberet: aut alia non diſſimili verborum cautione citra mẽdacium vteretur. Ego vero his quoque temporibus talem quandam cautionem adhibere cenſeo ſacerdotes: vt non ſolum mendacium vitent, ſed etiã ſpeciem mendacij: quemadmodum doctiſſimis quibuſdam theologis placere video: præterquã ſi magna neceſſitas cogat, præſidium petere ab hac, quam dicimus, communi chriſtianorum interpretatione: qua nondum inſtituta, fortis ac religioſi ſacerdotis fuiſſet, mortem potius oppetere, quàm vel falſum reſpondere, vel arcanum confeſſionis violare: cum neutrum fieri poſſit ſine crimine. Alia ratio eſt occulta crimina ſecus cognita celãdi: quæ interdum non modo citra crimen indicantur ſed etiam officioſe: & quorum notitiam inficiãti nulla talis legitima interpretatio ſuffragatur. P H. Ego vero & legitimã euangelicã interpretationẽ affero. Chriſtus enim à diſcipulis ſe de iudicij extremi tempore rogantibus ſic reſpondiſſe traditur in euangelio: *de die illo & hora nemo ſcit nec angeli in cælo, neq; filius, niſi pater.* Nam cum dubium non ſit, quin filius perinde ſciat atque pater: filius neſcire dicitur, ita videlicet, vt expediret de hoc homines ab ipſo doceri: quemadmodum Hieronymus exponit: vel neſcire dicitur, id eſt non facere homines ſcire: vt Auguſtinus interpretatur. Cur enim mihi non liceat inficiationem notitiæ criminis occulti eodem modo interpretari? vt cum ſe quiſquàm id neſcire dixerit, ad indicãdum neſcire intelligatur. T H. Res dubias & ignotas certis & exploratis confirmare ſolent, qui via & ratione philoſophantur: tu quæ

Vide gabriel. 4. ſen. di. 21. q. vltima

Marc. 13.

Hieronym. in Matth. Aug. nihil. 83. q.

6.

obſcu

obſcura ſunt,& incerta obſcurioribus & ambiguis declarare niteris & confirmare. Quid enim magis anceps & dubium eſt,quàm intellectus eius loci,quē citaſti ex euangelio?Nam vt miſſam faciam Arrianorum expoſitionem impietati ipſorum accommodatā: qui verba ſimpliciter accipiūt,vt filium faciat minorem patre,nónne vides,quāta ſit diuerſitas explicandi inter catholicos doctores? Hieronymus quemadmodū dicis enarrat, & item Auguſtinus qui in opere de Trinitate aliter locum his ſcilicet verbis declarat,*In omnibus* (inquit)*quæ deus ignorare ſe loquitur, ignoratione non detinetur: ſed aut tempus eſt non loqueudi, aut diſpenſatio non agendi.* & paulo poſt,*Si itaque* (dicit)*filius neſcit,ſacramentum eſt,vt taceat.* Origenes neſcire accipit pro non experiri:& filium pro eccleſia, quippe cuius corporis caput eſt Chriſtus.Quidam filium dei non vnigenitum, ſed adoptiuum intelligi volunt: vt tradit Baſilius. Nec deſunt, qui affirment illis verbis negari Chriſtum ſcire quatenus homo eſt,ac(vt ait Petrus Paludes)*per ſcientiam acquiſitam, ſed per infuſā.* Nec illa eſt incommoda interpretatio(à qua Auguſtinus non abhorret)vt filius neſcire dicatur à ſe videlicet,ſed à patre:ſcientiam enim & quæcunque filius habet,habet à patre,cum ſe ipſum,hoc eſt ſuam eſſentiam, à qua non differunt re,quæcunque in ipſa ſunt habeat à patre,non à ſe. Sic igitur nōnulli,& alij aliter interpretantur. Quod ergo dubium eſt,quomodo intelligi & accipi debeat in magna ſententiarum & enarrationum varietate fundamentum faciemus,quo fulciatur ea ſententia, quam tueri moliamur contra veterum & ſummorum theologorum auctoritatem?Et ſcripturæ ſacræ ac reſponſionis Chriſti myſterium, vel (quemadmodū Auguſtinus ait)ſacramentum, in cuius intelligentia tantopere viri doctiſſimi laborant varijs modis interpretantes, ſuſtinebimus in vitam communem ad cuiuſpiam quamlibet magni viri enarrationem transferre: eoque nitentes quidquam contra non modo veterum & grauiſſimorum doctorum,ſed communem hominum ſenſum quaſi legem inducere?

4. *ſent. d.* 11. *q.* 3.

In li. de verbis domi.

Summarium.

Explicantur rationes cur ſacerdoti ſimpliciter inficiari liceat quæ nouit per cōfeſſionem: non autem ſi quis aliter occulta crimina nouerit.

CAPVT IIII.

PHI. Et quid prohibet occulti criminis extra confeſſionem cogniti ſimplicem inficiationem, tali chriſtianorum conſenſu, ſimilem habere intelligentiam?vt negari quaſi pluribus cognitum intelligatur: & tanquam reſpondiſſet conſcius, ſe nihil ſcire, quod quidem indicare debeat? TH. Nihil certe, ſi de hoc perinde conſentiant Chriſtiani:

ſtiani:ſed non conſentiunt,nec par eſt conſentiendi ratio. P H. Satis cõſentiunt,cum lex omnibus probata ſic iudicis ſimpliciter rogantis animum interpretatur,vt de non occultis videri debet interrogare: quæ interpretatio eodẽ iure ſimpliciter reſpõdentis inficiationi accõmodatur. T H. Et quæ tandem lex iudicis animũ, aut talẽ eius orationẽ interpretatur? P H. Illa videlicet,quæ pręſcripta formula rogãdi teſtes, iudicibus interdicit:ne temere de criminibus occultis inquirant. T H. Vide quantũ opinione fallaris:lex illa docet potius verba iudicis,quibus teſtes rogãtur,non eſſe ſubtiliter interpretãda,ſed perinde vt ſonat:& ſecundũ cõmunem intelligentiã accipienda: dũ ſic formulam præſcribit rogandi teſtes,vt explicet occultorũ criminum exceptionẽ:quę ſuperuacanea videri poterat,ſi legitima eſſet talis interpretatio. Illa igitur lex tibi nihil ſuffragatur:ac obſtat potius, niſi ſi quam aliam habes, quã nullam eſſe reor:cuius auctoritate iuſtius interpretationem iſtam contrariam cõmuni hominum intelligẽtiæ tuearis. Quid igitur iudex velle debeat,iure & legibus facile eſt peritis hominibus explicare: quid autem velit ex verbis ipſius ſimpliciter acceptis eſt indicandum. Cum igitur iudex teſtes abſque exceptione de cunctis criminibus interrogat in magna culpa eſt propter rationes, quas ſupra memorauimus. Quo circa a doctis & religioſis teſtibus,antequam reſpondeant, admonendus eſt,vt verbis aperiat animum ſuum: ne velle videatur, de occultis etiam criminibus præter leges inquirere:tunc ſi de non occultis rogare ſe dixerit,licebit teſti occulti dumtaxat criminis conſcio, ſe nihil ſcire reſpondere:ſin aliter,quid hic vir bonus facere debeat, iam(ſi placet)conſideremus.

Cap. qualiter de accuſa. el. 1.

Summarium.

1. *Interrogantis & reſpondentis verba accipienda ſunt ſecundum communem intelligentiam.*
2. *Quam vim habeat illa expoſitio mentiri eſt contra mentem ire.*

CAPVT V.

1. TV igitur productus quid conſilij caperes,ſi ſe iudex indicaret,velletque ſibi de occultis etiam criminibus reſponderi? Exempli gratia:ſi manifeſtis homicidijs,ſed occulte patratis, vehementer commotus,& putans tali tempore legem illam iure poſſe præteriri,quæ inquiri vetat in occulta crimina:aut malitia & pertinacia te cogat etiam de quãlibet occultis homicidijs reſpõdere:quid iuratus huic iudici reſpondebis? P H. Nunquàm me iudicis vel temeritas, vel ſtultitia ſic tranſuerſum aget,vt præter legem naturæ ſociũ prodam,& infamem. Nam quod mihi ſponte facere non licet,id nõ poteſt per alterius iniuriam coacto licere. TH. Quid ergo iudici reſponſionem flagitanti re-

ti reſpondebis? PH. Non ego quidquàm narrabo falſi, nec fictam narrationem prætexam ſpecioſis mendacijs, ſed me de occulto illo crimine percunctanti nihil aliud etiam tunc vel iuratus, quàm me nihil ſcire reſpondebo, hoc autem prolatis verbis, nam illud in mente mea ſubiungam, quod quidem debeam indicare, nihil ſollicitus quomodo iudex iniquus ſit meam orationem accepturus. TH. Te igitur dicis (ſcio quibus autoribus) nõ longa oratione, ſed paucis verbis peieraturum. PH Non peierat, qui non mentitur: nec mentitur, qui nõ dicit contra mentem. Nam mentiri id demum eſſe interpretantur, contra 2.
mentẽ ire: qui ſic ergo mẽte cõcepit, nihil ſe in ea cauſa ſcire, quod euulgare debeat, is non dicit cõtra mentẽ, ſi ſe neget, quidquã in ea cauſa ſcire: etſi voce prætermittat illud, quod quidem indicare debeam, cum ſit ſatis id mente excipere, & tacita cogitatione loqui. TH. Quis te docuit tam belle nugari? Quis tibi periuriorum tam pulchram latebram indicauit? Nam iſto quidem modo nec ego mẽtiar, ſi me dicã, nunquã Hiſpaniã vidiſſe: modo illud cogitatione adijciã: his quidam viginti duobus annis, poſtquam ab ea ſum in Italiã Bononiamq; profectus: qua mẽdacij excuſatione ſi vti vellẽ, quis me ferret grauiũ prudentiumque virorum? Si quid igitur veri habet vulgaris iſta interpretatio contra mẽtem ire: hoc declarat, mentiri eſſe aliud animo ſentire, aliud fallẽdi gratia ſignificare: ſeu verbis id fiat, ſeu geſtibus aut factis. Nam recte Auguſtinus mendacium eſſe definit, falſam ſignificationem cum intentione fallendi. Verborum autem ſignificatio ſeu proferantur ea ſingulatim, ſeu in orationis complexu, non dicentis arbitratu temperanda eſt: ſed ad communem loquendi conſuetudinem, & intelligẽtiam: ſic enim iure cauetur accipienda & accõmodanda. Ergo ſi dicas, te nihil in ea cauſa ſcire, haud dubie mentiaris: falſa eſt enim orationis ſignificatio, & ab eo quod occultas animo diſſentiens: quia te nihil omnino ſcire, & tu dicis, & quicunque te audit intelligit: tu tamen tibi conſcius es, te aliquid ſcire, quamuis id non putes enunciandum.

In li. contra mendacium

Deſpõſa cap. ex literis

Summarium.

1. *Interpretatio verborum Gregorij dicentis: oportere non verba, ſed animum dicentis conſiderare.*
2. *De puerili ampbibologia, qua quidam vtuntur ad rationem mendacij tollendam.*

CAPVT VI.

PH 1. Tu igitur nugari putas Gregorium in libro moralium, cum nos docet, *oportere non verba, ſed dicentis animum conſiderare.* 1.

TH. Ego vero & grauiſſimam, & ſanctiſſimam eſſe iſtam Gregorij doctinam, certum habeo: quæ declarat, non eſſe malitioſe interpretanda verba eius, qui plane loquitur & ſine fraude: quod boni

boni & æqui homines intelligant etiam si quod verbum exciderit loquenti, siue vtcumque prolatum fuerit, quod possit in calumniam rapi malitiosa interpretatione. Hæc enim sunt, si recte memini, verba Gregorij ex moralium libro xxvj. *Humanæ aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant: diuina vero iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Certe noverit ille, qui intentionem ac voluntatem alterius varijs explicat verbis: quia non debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem, quia non debet intentio verbis deseruire, sed verba intentioni,* quam orationem Gregorij quis non videat ad calumniam dumtaxat refellendam pertinere? Calumniatur enim, *qui intentionem & voluntatem alterius* (vt ipse ait) *varijs explicet verbis*. Nam licet in dubijs non sit à verbis discedendum, vt Alexander tertius Archiepiscopo Cantuariensi rescripsit, vt modo dicebamus: tamen cum de intellectu constat, animus potius loquentis considerari debet, quam verba. Sic enim locum viri doctissimi interpretantur qui docent, cum calliditas adhibetur ab alterutro dicente, vel accipiente, tum deum orationem accipere ad mentem eius, qui simpliciter intelligit: quemadmodum igitur Gregorius calumniam eorum taxat, qui contra loquentis indubitatam mentem verba malitiose interpretantur, sic Augustinus & Isidorus stultitiam eorum damnant, qui se per dolos & astutias putant, posse mendacium, aut periurium effugere. Isidorus enim sic scripsit in libro sententiarum secundo: *Quacunque arte quis iuret, deus tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille, cui iuratur intelligit.* Augustinus autem in quodam sermone, *Multi falluntur* (inquit) *in hoc, & putant, quia nihil est, per quod iurant: ideo non se crimine periurij teneri. Prorsus periurus es, quia per id, quod sanctum non putas, falsum iuras: si tu illum sanctum non putas, sanctum putat, cui iuras: non enim quãdo iuras, tibi aut lapidi, sed proximo tuo iuras.* Quibus Isidori & Augustini verbis satis intelligitur, nec dicentis astutia mendacium, aut periurium vitari, & de verborum veritate ad mentem audientis, & verba secundum communem intellectum accipientis esse iudicandum, siquidem (vt Gratianus vir doctissimus, & idem grauissimus ait) *deum duplicitatis aspernator simplicem intentionem vtriusque considerat*: & tam ex parte recipientis, quàm ex parte præstantis verborum artem aspernatur, & odit. Vt igitur redeamus ad illam tuam responsionem, si crimen occultum, cuius conscius es, te scire neges, tibi fortasse non nihil dicas, certe roganti iudici mentiaris.

2. Nã ad eius intelligẽtiã verba tua falsa sunt. quo planè cõuincitur leue illud (ne puerile dicã, & ioculare) cõmentũ quorundã, qui se posse putãt ingeniose iudicũ diligentiã frustrari, citra mẽdacij crimẽ: si quauis amphibologia etiã inusitata, & alijs incognita, peũctantẽ eludãt. Sic enim docẽt exẽpli causa: si prætor Titiũ, quẽ tu fugientẽ domo tua recẽperis, nominati vestigans, ei insequẽs ex interuallo, te roget, vel iuratũ in hũc modũ: vidisti huc ingrediẽtẽ Titiũ? nõ peierabis ac ne mẽtieris quidem,

Habetur 2.2 q 7 cap. humanæ.

Cap. ex lib. desponsata.

Glo in cap. humanæ. 2.2 q. 5.

Glo. in cap. qui peierat, 2.2.q.5

Habetur 2 2 q 5. cap. quacunque.

Et habetur. 2.2 q 5. cap ecce dico.

dem, si sic responderis: haud equidem vidi huc ingredientem Titium, dummodo manu latenter admota sinui tibi partem tuæ tunicæ demonstres. Negant enim huc pro nomine domum magis, quàm sinum tuum significari. Itaq; satis esse in alterutro intellectu ancipitem inficiationem esse veram. Nam simili verborum dubiorum artificio cũ alios de quibus est in scriptura sacra, tum in primis Abraham & Iacob mendacium effugisse, cum ille Saram filiam fratris, sororem suam esse diceret, hic primogenitum se esse cæco patri affirmaret, cum esset posterior Esau, propterea quòd sororis nomine etiam cognatam, fratrisq; filiam mos esset Hebræis significare, & primogenit' intelligi possit vt primum fratrum genitura, sic item si quis tali iure censeatur cuiusmodi erat Iacob, cum emisset ab Esau ius primæ genituræ. Quasi verò similis aut par ratio sit veræ legitimęq; amphibologię, & eius quam sibi quisq; temerè fingat, nec præterea valeat quisquam hominum diuinare. Qua velle sibi in mendacio patrocinari (nisi ego magis fallor) hominis est haud leuiter errantis, aut certè parum piè ludentis in rebus maximè seriis, & religionem attingentibus. Nam vir grauis, aut misericordia ductus & indulgens humanitati simpliciter mentietur officiosum mendacium, vel cum volet (semper autem velle debebit) omninò non peccare, tacebit, aut si minus id dabitur, verùm fatebitur nullis adhibitis verborum technis, authore Augustino, qui sic scripsit in libro de conflictu vitiorum, & virtutum: *Nec artificioso mendacio, nec simplici verbo oportet quenquam decipere, quia quomodolibet mentitur, occidit animam.* & alio in loco: *Si quis* (inquit) *ad te confugerit, qui de mendacio tuo possit à morte liberari, non es mentiturus: os enim quod mentitur, occidit animam, nec vi præstes, mentiri studeas, nec qualibet fallacia vitam alicuius defendas.* Quanquam quod pertinet ad illa sanctorum patrum exempla, longe rectius & commodius Abraham & Iacob de mendacio purgari contenderim, si (quemadmodum credi par est) sic eos locutos esse dicamus latenter admonitos à iubente Deo, cuius voluntati qui paret, is recte pieq; facit, licet interdum nescientibus hominibus peccare videatur: ac eodem modo iudicio de lenocinijs & blanditijs, quibus illectus est à Iudith Olofernes, & quibusdam alijs, in vetere testamento memoratis. Qui si talia fecissent iniussu Dei, vix, aut ne vix quidem possent à peccato vendicari. Talia verò exempla si quis dubitat, recténe possint ad communem Christianorum vitam transferri, Gregorium adhibeat authorem, cuius illa est grauissima sententia: Si quis per vetus testamentum, suum vult tueri mendacium, quia minus illic quibusdam fortasse nocuerit, dicat necesse est, rerum alienarũ raptum, retributionem iniuriæ, quæ infirmis illic concessa sunt, sibi nocere non posse, quæ omnia cunctis liquet, quanta animaduersione veritas insequitur, quæ nobis iam significationis suæ vmbra postposita, in vera carne declaratur.

Gen. 20.

Gen. 27.

2.2.q 2 nec artificioso.

2.2.q.2.ca si quis.

Iudith.11.

Habetur 2.2 q. 2 si quis.

Summarium.

1. *Confutatur eorum ratio, qui mendacium falſum reſpondentis excuſant: quaſi abſit inficianti fallendi voluntas.*
2. *Quædam quæ inuoluntaria eſſe videntur, probantur eſſe voluntaria Ariſt. & Auguſtini authoritate.*
3. *Quid ſit fallere in definitione mẽdacij, & quod deceptiones quædam ſunt ijs qui falluntur ſalutares.*

CAPVT VII.

PHIL. Quoniam me vrges inuidia vocabuli (eſt enim mendacij nomen vehementer odioſum) iam illud cõfitebor & contendã, quod
1. *Aug. in li cõtra mẽdaciũ.* eſſe arbitror Auguſtini verbis conſentaneum, me tunc falſum fortaſſe dicere, ſed mendacio non implicari. Vt enim ſi quis quod non eſt, id eſſe putans affirmet, falſum quidem dicat, ſed non mentiatur, quoniam id errore facit, non animo fallendi, ſic nec is mentiri putandus eſt, qui falſum iudici reſpondet, non vt eum fallat, vel falſam dicat, ſed ne ſocium perdat & infamet. in ipſa enim mendacij definitione Auguſtinus, quem authorem citaſti, ad falſam ſignificationem adiecit animum fallendi, hoc eſt dicendi falſum. TH. Non ſatis intelligo quid dicas, niſi forte huiuſmodi eſt, præter huius boni viri voluntatẽ eſſe falſum dicere (quoniam fallere ſic ipſe interpretaris) ſed eò ferri tota volũtate, quæ intentionis nomine ab Auguſtino nuncupatur, nõ vt falſum dicat, ſed vt ſocij ſeruiat commoditati. An rectè interpretor orationem tuã?
Lib. 3. PH. Tu verò rectiſſime. Nam volũtatem finis eſſe, vt electionem eorũ, quæ ducunt ad finem, conſentiens eſt philoſophorũ doctrina. TH. Hũc igitur contendis, non voluntate, ſed inuitum ſignificare falſum. Ac proinde non mentiri, cum abſit animus fallendi, falſúmve dicẽdi. PH. Id ipſum. Nam quid magis alienum eſt à bono viro, quàm volentem, &
2. nulla vi coactum enũtiare falſum? TH. Iſto igitur modo cum ſuas quiſquam merces, aut pretioſam ſupellectilem in mare iactat, vt vim fluctuum, & tempeſtatis effugiat, id factum inuiti hominis eſſe dices, atq; coacti. PH. Sic prorſus exiſtimo, nec id opus voluntarium mihi eſſe videtur. quis enim velit ſuum magnum malum, & grauiſſimam iacturam? TH. At Ariſtoteli videtur prudentiſſimo naturæ interpreti, & morum grauiſſimo magiſtro, qui ſic ſcripſit in tertio libro Ethic. Nicomachi: *Nemo (inquit) ſimpliciter iacturam facit in tempeſtate volens. Id tamen vt ſe cæteroſq; conſeruent, faciunt omnes ſanæ mentis, ita cum mixtæ ſint huiuſmodi actiones, voluntariæ tamen magis eſſe videntur. tunc enim cum fiunt, expetendæ ſunt. finem verò actionis ratio temporis moderatur. quamobrem cum quiſque agit, tunc actio voluntaria vel ſecus appellari debet. tunc autem volens agit. Nam principium mouendi partes inſtrumentarias in talibus actionibus in ipſo eſt. quorum autem principium eſt in ipſo, hæc agẽdi an ſecus, in eiuſdem eſt poteſtate, quo fit, vt tales actiones ſint voluntariæ.* Hanc Ariſtote-

lis de

lis de naualibus iacturis ſententiam transfer ad illius boni viri pronunciatum, iam intelliges ipſum volentem dicere falſum, ac proinde mentiri, licet non dicturum, ſi poſſet alia ratione malis impendentibus occurrere. Itaque dum cupit humanè facere ſocij cauſa, facit contra legem Dei mentiendo. Ne vero putes philoſophorum præcepta à ſanctorum patrum decretis abhorrere, audi quid ſcripſerit Auguſtinus, cum vellet hanc ipſam controuerſiam dijudicare. *Merito* (inquit) *quæritur, quæ ſunt peccata nolentium, vtrum quæ à neſcientibus committuntur, an etiam rectè dici poſſet, peccatum eſſe nolentis, quod facere compellitur, nam & hoc contra voluntatem dici ſolet ſed vtique vult id, propter quod facit tanquam ſi peierare nolit, quod tamen facit cum vult viuere, ſi quiſquam, niſi fecerit, mortem minetur, vult ergo facere, quia vult viuere, & ideo non per ſe ipſum appetit, vt falſum iuret, ſed vt falſum iurando viuat. Quod ſi ita eſt, neſcio vtrum poſſint iſta dici peccata nolentium, quatiter hic dicuntur peccata expianda. Nam ſi diligenter inſpiciatur, forte ipſum peccare nemo velit, ſed propter aliud quod vult peccat, omnes quippe homines, qui ſcientes faciunt, quod non licet, vellẽt licere facere, vſque adeo ipſum peccare nemo appetit propter hoc ipſum, ſed propter illud, quod ex ipſo conſequitur. hæc ſi ita ſe habent, non ſunt peccata nolentium niſi neſcientium, quæ diſcernuntur à peccatis volentium.* vides Ariſtoteles, & Auguſtinus conſentientes, quàm valde ſententiæ tuæ refragentur? contra tantos igitur & tam graues authores ſuſtinebis etiam nunc aperto errori patrocinari? Age verò ſi ſic ſtatuis qui fallit falſúmve dicit temporibus adductus, non dicturus, ſi poſſet aliter vitare malum, huic abeſſe fallendi, falſúmve dicendi animum & voluntatem, & propterea non mentiri, non vides eos, qui perniciosiſſime mentiuntur, te authore ſeſe poſſe à mendacio vendicare? etiam ſi quis Chriſtianus cum ſit, ac rectæ fidei, Chriſtum neget eſſe Deum, vt necem ſibi ab hæreticis aut impiis intentatam effugiat, quo quid magis poteſt Baſilidis errori, aut Elceſaitarum ſuffragari? hic enim non fallendi libidine falſum dicit, ſed ob id duntaxat, vt mortis periculum euadat, cuius mendacium pernicioſum eſſe conſtat, atque mortiferum: *Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem*, vt teſtatur Paulus. Et Chriſtus, *qui me negauerit* (inquit) *coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei.* ex quo planè intelligitur, non ſatis eſſe, veritatem animo concipere, niſi eandem cum res poſcit confiteatur. Res autem poſcit, quotieſcunque eſt aliquid pronunciandum. Nam Chriſtum negare, qui negat veritatem, Chriſtus ipſe docet, cum ait: *Ego ſum via & veritas.* Ad ſummam, ſi tibi conſtare velis, confitendum eſt, in tanta hominum vanitate, tot mendaciorum technis atque fraudibus (octo enim genera mendaciorum numerat Auguſtinus) mentiri neminem præter eos ſi qui mentiuntur libidine dumtaxat mentiendi, nullum inde præterea commodum expetentes, quod rariſſimum eſt, nec tam malorum ſiue iniuſtorum, quam leuiculorum hominum vitium, vel potius inſania:

In lib. quæſt. & habetur 15. q. 1. c. mereſtè.

Rom. 10. Luc. 12.

Io. 14.

In li. de mendacio & habetur 2. 2 q. 2 primum.

quocirca Auguſtinus mirum mendacium id eſſe tradit, quam ſententiam non video, quomodo poſſis contra eundem Auguſtinum, theologorumq; conſenſum tueri. Nam quod philoſophis placere dicebas voluntatem eſſe finis, vt electionem eorum, quæ ducunt ad fidem, vide ne hoc aliter ab eiſdē philoſophis tradatur, non enim (ſi rectè memini) voluntatem finis eſſe dicunt, ſed ipſam magis eſſe finis, quàm eorum ſcilicet, quæ ducūt ad finē, in quib. verſatur electio, nō inficiantes, hæc quoq; ad voluntatē pertinere. Nā qui poſſint? cū electio abſq; volūtate nulla ſit, vt interim taceā, quòd finis ab eiſdē philoſophis vocatur, quocunq; animus voluntaſq; fertur, fertur aūt interdū in ea, quæ prorſus aſpernaretur, niſi anguſtijs iniquioribus intercluſus, illa tunc temporis putaret expetenda, cum minus malum eiſdem philoſophis authoribus bonum quodāmodo eſſe videatur. quod ijs accidit, qui mētiri malunt, aut iacturam facere rei familiaris, quàm mortem oppetere. ſed finis alius alio potior eſt, & in quoq; genere vel actione licet alia ſint, quæ rectè poſſint appellari fines, hoc tamen nomen id ſibi vendicat potiſſimū, cuius gratia cætera fiunt, & qui agit ab hoc potiſſimū nominatur. Nā qui lucri quæſtuſq; cauſa adulteratur, & quaſi mercedem capit ab adultera, hic non tam intemperans adulterq; vocandus eſt, ſi philoſophis credimus, quā iniuſtus & auarus. Vtrumq; tamen rectè nominari poſſe, nemo dubitat: eodem modo qui falſum dicit, vt periculum euadat, timidi potiꝰ nomen feret, quā vani & mendacis, tamen fuiſſe mentitū nemo debet dubitare, quæ eadem ratio eſt eius qui falſum reſpondet iudici, vt ſuis alteriúſve incōmodis occurrat, quippe volēs iudicē fallit, quæ ſumma ratio eſt, vt ſæpè diximus, mentiēdi. PH. Ergo tu iudicem ab eo falli exiſtimas, qui hæc ipſum celat, de quib. ille iuſtius ageret, ſi nō inquireret. TH. Ego verò certum habeo, ſi celat reſpondendo falſum. An tu neminem falli, ſine ſua quantulacunq; iactura vel damno putas? PH. An ego non putem? vel me falli exiſtimem, ſiquis vir bonus præcipitem in aliquod meum magnum malū falſa me oratione, ſed tamen ſalutari reuocet à conſilio pernicioſo? TH. Imò vero te fallat authore Auguſtino, fallacia tamen non ſibi, leuiter quidem, attamen peccanti, ſed tibi ſalutari (fallit enim, qui falſum qualecunq; alteri pro vero perſuadet) & mentiatur, ſed mendacium officioſum, quod genus peccati leuiſſimum, ſi non eſt committendum, authore Auguſtino, non dico vt alterius hominis ſaluti & famæ conſulatur, ſed nec vt ſuæ quiſq; perſpiciat (*non ſunt enim facienda mala, vt eueniant bona*, vt Paulus docebat Romanos) quanto turpius erit in qualicunque cauſa, vt vitet quis alterius cuiuſpiam damna, falſum iudici iureiurando confirmare, quod efficitur etiam turpius & grauius, ſi quam iudex habeat probabilem cauſam crimen inueſtigandi rumore aut ſuſpicionibus antegreſſis, tunc enim vel citra iuſiurandum turpiter ac perniciosè mentiatur, qui iudicis iure ſuſceptam

Lib. 1. *Lib. 5.* *Lib. 1.* *Lib. 5.* *In expoſ. græſ. 5.* *Rom. 3.*

ſuſceptã operã fruſtretur ſua vanitate. PH. Quid igitur vir bonus faciet, ſi in tale tempus inciderit? quem video per te ijs auguſtijs intercluſum, vt quocunque ſe vertat, ſit magnam plagam accepturus? aut enim ſe obſtringet mendacio, ac potius periurio, vel ſocium prodet, & infamabit, quorũ vtrumq; eſt impium atque nefarium, & contra leges diuinas & naturales. Quid conſilij dabis his difficultatibus implicato?

Summarium.

1 *Non poteſt tempus incidere, quo ſit neceſſe cuipiam turpiter agere.*
2 *Omnium legum interpres eſt & quaſi moderatrix recta ratio.*

CAPVT VIII.

THE. Dicam equidem quod ſentio, & quod me ratio docuit, præceptiſque magnorum virorum, arbitror eſſe conſentaneum, Primum 1.
omnium meminiſſe debes, id in quo omnes, qui via & ratione philoſophantur, omneſque theologi conſentiunt, nullum tempus incidere poſſe, quo ſit neceſſe cuipiam turpiter agere, ſeue obſtringere peccato. Nam quod vitare quis, aut viciſſim præſtare non poteſt, hoc vt vitet aut præſtet, nemo poteſt lege diuina obligari, qui autem contra legem Dei non facit, dicit, aut cogitat, vt totam peccati definitionem complectamur, hunc certum eſt non teneri nec peccati, nec turpitudinis. Ex quo intelligitur haud dubie, nullas diuinas leges, vel etiam naturales (omnes enim naturales diuinæ ſunt, licet non reciprocetur) eſſe inter ſe penitus contrarias, quamuis interdum tales eſſe videantur, non dico ſimpliciter, vt altera in vniuerſum iubeat, altera vetet, exempli gratia, mentiri vel furari, in quo eſſet aperta legum diſſenſio, & latoris inconſtantia, ſed ne tum quidem, cum tempus incidit, quemadmodum ſæpe in magna rerum agendarum varietate ſolet, vt altera ſuſcipi aliquid, vel omitti iubere, altera vetare videatur. Intelligendum, eſt enim, omnium cuiuſque generis legum, quibus humana vita dirigitur, moderatricem, hoc 2.
eſt interpretem, eſſe rectam rationem, quę Dei legem æternam aſſectatur. à qua lege æterna omnis lex iuſta proficiſcitur, eſt enim lex æterna ſumma ratio, cui ſemper eſt obtemperandum, quemadmodum tradit Auguſtinus ſimul affirmans eiuſdem legis notionem ſcriptã eſſe in mentibus noſtris. Cur enim qui fame conficitur, extremaque inopia laborat, ſi rem alienam ad cibum vitæ neceſſarium auferat inuito domino, is nõ tenetur diuina lege, qua furta ſeuere vindicantur? nempe quia recta ratio ſic illud Dei præceptum interpretando in tali cauſa moderatur, quaſi neceſſitas omnia faciat omnibus communia, furtiq; rationem excludat, melius eſt enim vt copioſus ſupellectile vna priuetur, quàm vt egenus fame pereat, & quia ſic iudicat, & interpretatur recta ratio, idcirco ſic Deo placere dicimus, qui eſt omnium & rerum dominus, & legum ſummus moderator. *De lib. arbit. lib. 1.*

Summarium.

1. *Summa omnium legum est, vt semper fiat quod iustum & æquum sit: pro rerum & temporum ratione & facultate.*
2. *Præcepta decalogi non admittunt nouam interpretationem.*
3. *Comparatio cæterarum legum naturalium cum præceptis decalogi.*

CAPVT. IX.

1. Hæc igitur summa est omnium iustarum legum de rebus agendis, hoc potissimum iuris est tum diuini, tum etiam naturalis, vt semper vitentur grauiora mala, semper fiat quod iustum & æquum sit, semper rectæ rationi pareatur. Hanc enim normam esse virtutum & vitiorũ, docent nõ modo theologi, sed etiã philosophi, qui cũ res quã optime fieri potest, efficitur pro rerũ videlicet facultate, tũc eadẽ natura duce & authore fieri cõfirmant, quãuis scriptũ & formula cuiuspiã legis aliorsũ vocare videatur, omnis .n. lex etiã naturalis, sic est accipienda & interpretanda vt si quid acciderit in tãta rerũ varietate & incõstantia, ꝙ aliter fieri, quã lege cauetur, melius esse monstret recta ratio, non putemus eã legem aliter faciendo violari. forsitan enim natura non patitur rerum agendarum, vt lex aliqua simplex, & vniuersalis à quocumque etiam ab ipsa natura, vel Deo feratur, quæ singulis euentis & actionibus semper sic accõmodetur, vt nihil accidere possit, in quo eadẽ desideret aliquod rectæ rationis moderamen seu interpretationẽ, nec id latoris culpæ tribuendũ est, aut ignorãtiæ. sed ipsi naturæ rerum, quæ talis est, vt modo dicebam, & docent philosophorum maximi. Quæ cum ita sint, religio tamen Christiana quasdam leges diuinas tam ratas, & sanctas
2. esse voluit, vt nullo vnquã tempore Christiano liceat ab ipsarũ scripto discedere, præterquàm in ijs, quæ rectæ rationis interpretatio ab ecclesia publicè iam recepta, & prudentium, ac piorum consensus excepit, nõ si vel maxima commoda aut incommoda priuata vel publica adhortari videantur, seu vicissim dehortari, aut si quis locus etiam nũc esse potest nouæ interpretationi, rei genere ac magnitudine postulante, eam non singulis quamlibet doctis viris permittitur, sed vniuersæ ecclesiæ eiusque præfecto pontifici maximo reseruatur, hæ vero leges sunt præcepta ipsa decalogi in eo intellectu, quo sunt ab ecclesia declarata, à quib. velut fontibus manant reliquæ omnes iustæ leges, quæ mores attingunt,
3. tum pontificiæ, vel ciuiles, tum etiam naturales, quas vt prudẽtium hominum naturalis ratio deriuauit, sic eadem sæpe in varietate rerum existentiũ exponendo moderatur. harum igitur posteriorum legũ etiã naturaliũ, nõ ea vis & autoritas est, vt possint, aut debeant cũ illis suis quasi capitibus comparari. quamobrem si venerint in contentionem, nullo

Ethi. 1.

Plato in ciuili Arist. Ethi 5.

vnquàm

vnquàm tempore eſt à principe lege diſcedendum. Sed ſi quando duæ te poſterioris ordinis leges ſic in diuerſa diſtraxerint, vt ſimul vtrique ſatisfacere non poſſe videaris: nunquàm errabis, ſi quo te cunque duxerit recta ratio, huc ſequeris, quamuis ſcriptum alterius legis videatur in diuerſum reuocare. quod facit qui celat potius occultum ſocij crimen, quàm pareat iudicis imperio iniuſte ſuum munus exequentis, quamuis ſimplici lege ſit cautum, vt præfectis pareamus. *Ro.13. etiam ſupe 2.*

Summarium.

1. *Rectæ rationis iudicium, eſt iudicium bonorum ac prudentium virorum.*
2. *In duarum legum contentione, præterеunda eſt quæ minore vinculo, aut pauciorib⁹ nexibus obligat: nec in eo peccatur.*

CAPVT X.

PHI. Optimam tu quidē, & pulchram rationem cōſtituiſti dirimendi cōtrouerſias, ſi quādo leges venerint in cōtentionē, vt omni ſcripto legis ſemper iudiciū rectæ rationis præferatur, ſed mihi negociū nihilo magis expediſti. adhuc enim hæreo ad eandē ſalebrā, & quod ſit iudiciū rectæ rationis, ignoro, eoq; magis, quòd ſæpe eandē causā alij aliter dijudicant penitus cōtraria decernentes, quorū quiſq; ſuum iudicium à recta ratione profectū eſſe contendit. TH. Tibi videlicet arbitrabar theorema philoſophorum non excidiſſe, quo bonum & rectū id eſſe docent, & viciſſim malum & prauum, quod tale iudicatur eſſe, à bonis & prudētib. hominib. quo perſpicue intelligitur, rectā eſſe rationē qua viri probi & ſapientes diriguntur. Hæc eſt enim ratio manans ab ea, quā legē æternā appellamus. Itaque philoſophi tum priores, tum etiam qui Chriſtianè philoſophantur, exceſſuum, & defectuū mediocritates, quæ virtutes nominantur, tunc recte conſtitui docent, eum ſic à prudentibus viris definiuntur. vt autem nos ratio docet, vtq; ſancti patres definierūt in octauo concilio Toletano, viri prudentis eſt, in tali legum diſcrepā tia, quæ quamque prætermiſſam legem incommoda, ac turpitudines ſequi videantur, diligenter conſiderare, & his inter ſe collatis, in qua lege prætermittenda minus perſpexerit eſſe mali, hanc tali tempore prætermittere turpe non eſſe conſtituere. Nam minus malum (vt ſupra dictum eſt docentq; philoſophi) vicem habet boni. Itaque *hoc placet Deo, & probatum eſt hominibus*, vt verbis vtar Pauli, hoc maxime naturæ conſentaneū eſt: quæ vellet illa quidem ſemper opus abſolutum conficere, ſed cum id non datur, materia, quam tractat, aut alia re quapiam impediente, ſatis habet, ſuum munus ſtrenue pro facultate, & ratione rerum ſuppetentium obire, nec id eſſe putat præter ſuam dignitatem. Quanquàm huiuſmodi quoque legum interpretatio ſæpe prudentium hominum

1. *Ethi.2. cap.2.*
2. *Ethi.5. Roma.14.*

Digitized by Google

ſtiani: ſed non conſentiunt, nec par eſt conſentiendi ratio. P H. Satis cõſentiunt, cum lex omnibus probata ſic iudicis ſimpliciter rogantis animum interpretatur, vt de non occultis videri debet interrogare: quæ interpretatio eodẽ iure ſimpliciter reſpõdentis inficiationi accõmodatur. T H. Et quæ tandem lex iudicis animũ, aut talẽ eius orationẽ interpretatur? P H. Illa videlicet, quæ prętcripta formula rogãdi teſtes, iudicibus interdicit: ne temere de criminibus occultis inquirant. T H. Vide quantũ opinione fallaris: lex illa docet potius verba iudicis, quibus teſtes rogãtur, non eſſe ſubtiliter interpretãda, ſed perinde vt ſonat: & ſecundũ cõmunem intelligentia accipienda: dũ ſic formulam præſcribit rogandi teſtes, vt explicet occultorũ criminum exceptionẽ: quę ſupervacanea videri poterat, ſi legitima eſſet talis interpretatio. Ita igitur lex tibi nihil ſuffragatur: ac obſtat potius, niſi ſi quam aliam habes, quã nullam eſſe reor: cuius auctoritate iuſtius interpretationem iſtam contrariam cõmuni hominum intelligẽtiæ tuearis. Quid igitur iudex velle debeat, iure & legibus facile eſt peritis hominibus explicare: quid autem velit ex verbis ipſius ſimpliciter acceptis eſt indicandum. Cum igitur iudex teſtes abſque exceptione de cunctis criminibus interrogat in magna culpa eſt propter rationes, quas ſupra memorauimus. Quo circa a doctis & religioſis teſtibus, antequam reſpondeant, admonendus eſt, vt verbis aperiat animum ſuum: ne velle videatur, de occultis etiam criminibus præter leges inquirere: tunc ſi de non occultis rogare ſe dixerit, licebit teſti occulti dumtaxat criminis conſcio, ſe nihil ſcire reſpondere: ſin aliter, quid hic vir bonus facere debeat, iam (ſi placet) conſideremus.

Cap. qualiter de accuſa. el. 1.

Summarium.

1. *Interrogantis & reſpondentis verba accipienda ſunt ſecundum communem intelligentiam.*
2. *Quam vim habeat illa expoſitio mentiri eſt contra mentem ire.*

CAPVT V.

1. TV igitur productus quid conſilij caperes, ſi ſe iudex indicaret, velletque ſibi de occultis etiam criminibus reſponderi? Exempli gratia: ſi manifeſtis homicidijs, ſed occulte patratis, vehementer commotus, & putans tali tempore legem illam iure poſſe præteriri, quæ inquiri vetat in occulta crimina: aut malitia & pertinacia te cogat etiam de quãlibet occultis homicidijs reſpõdere: quid iuratus huic iudici reſpondebis? P H. Nunquàm me iudicis vel temeritas, vel ſtultitia ſic tranſuerſum aget, vt præter legem naturæ ſociũ prodam, & infamem. Nam quod mihi ſponte facere non licet, id nõ poteſt per alterius iniuriam coacto licere. TH. Quid ergo iudici reſponſionem flagitanti re-

ti veſpondebis? PH. Non ego quidquàm narrabo falſi, nec fictam narrationem prætexam ſpecioſis mendacijs, ſed me de occulto illo crimine percunctanti nihil aliud etiam tunc vel iuratus, quàm me nihil ſcire reſpondebo, hoc autem prolatis verbis, nam illud in mente mea ſubiungam, quod quidem debeam indicare, nihil ſollicitus quomodo iudex iniquus ſit meam orationem accepturus. TH. Te igitur dicis (ſcio quibus autoribus) nõ longa oratione, ſed paucis verbis peieraturum. PH Non peierat, qui non mentitur: nec mentitur, qui nõ dicit contra mentem. Nam mentiri id demum eſſe interpretantur, contra 2.
mentẽ ire: qui ſic ergo mẽte cõcepit, nihil ſe in ea cauſa ſcire, quod euulgare debeat, is non dicit cõtra mentẽ, ſi ſe neget, quidquã in ea cauſa ſcire: etſi voce prætermittat illud, quod quidem indicare debeam, cum ſit ſatis id mente excipere, & tacita cogitatione loqui. TH. Quis te docuit tam belle nugari? Quis tibi periuriorum tam pulchram latebram indicauit? Nam iſto quidem modo nec ego mẽtiar, ſi me dicã, nunquã Hiſpaniã vidiſſe: modo illud cogitatione adijciã: his quidam viginti duobus annis, poſtquam ab ea ſum in Italiã Bononiamq; profectus: qua mẽdacij excuſatione ſi vti vellẽ, quis me ferret grauiũ prudentiumque virorum? Si quid igitur veri habet vulgaris iſta interpretatio contra mẽtem ire: hoc declarat, mentiri eſſe aliud animo ſentire, aliud fallẽdi gratia ſignificare: ſeu verbis id fiat, ſeu geſtibus aut factis. Nam recte Auguſtinus mendacium eſſe definit, falſam ſignificationem cum intentione fallendi. Verborum autem ſignificatio ſeu proferantur ea ſingulatim, ſeu in orationis complexu, non dicentis arbitratu temperanda eſt: ſed ad communem loquendi conſuetudinem, & intelligẽtiam: ſic enim iure cauetur accipienda & accõmodanda. Ergo ſi dicas, te nihil in ea cauſa ſcire, haud dubie mentiaris: falſa eſt enim orationis ſignificatio, & ab eo quod occultas animo diſſentiens: quia te nihil omnino ſcire, & tu dicis, & quicunque te audit intelligit: tu tamen tibi conſcius es, te aliquid ſcire, quamuis id non putes enunciandum.

In li. contra mendacium

Deſpõſa ex literis.

Summarium.

1. *Interpretatio verborum Gregorij dicentis: oportere non verba, ſed animum dicentis conſiderare.*
2. *De puerili ampbibologia, qua quidam vtuntur ad rationem mendacij tollendam.*

CAPVT VI.

PHI. Tu igitur nugari putas Gregorium in libro moralium, cum nos docet, *oportere non verba, ſed dicentis animum conſiderare.* 1.

TH. Ego vero & grauiſſimam, & ſanctiſſimam eſſe iſtam Gregorij doctinam, certum habeo: quæ declarat, non eſſe malitioſe interpretanda verba eius, qui plane loquitur & ſine fraude: quod boni

boni & æqui homines intelligant etiam si quod verbum exciderit loquenti, siue vtcumque prolatum fuerit, quod possit in calumniam rapi malitiosa interpretatione. Hæc enim sunt, si recte memini, verba Gregorij ex moralium libro xxvj. *Humanæ aures talia verba nostra iudicant, qualia foris sonant: diuina vero iudicia talia foris audiunt, qualia ex intimis proferuntur. Certe nouerit ille, qui intentionem ac voluntatem alterius varijs explicat verbis: quia non debet aliquis verba considerare, sed voluntatem & intentionem, quia non debet intentio verbis deseruire, sed verba intentioni,* quam orationem Gregorij quis non videat ad calumniam dumtaxat refellendam pertinere? Calumniatur enim, *qui intentionem & voluntatem alterius* (vt ipse ait) *varijs explicet verbis*. Nam licet in dubijs non sit à verbis discedendum, vt Alexander tertius Archiepiscopo Cantuariensi rescripsit, vt modo dicebamus: tamen cum de intellectu constat, animus potius loquentis considerari debet, quam verba. Sic enim locum viri doctissimi interpretantur qui docent, cum calliditas adhibetur ab alterutro dicente, vel accipiente, tum deum orationem accipere ad mentem eius, qui simpliciter intelligit: quemadmodum igitur Gregorius calumniam eorum taxat, qui contra loquentis indubitatam mentem verba malitiosè interpretantur, sic Augustinus & Isidorus stultitiam eorum damnant, qui se per dolos & astutias putant, posse mendacium, aut periurium effugere. Isidorus enim sic scripsit in libro sententiarum secundo: *Quacunque arte quis iuret, dem tamen, qui conscientiæ testis est, ita hoc accipit sicut ille, cui iuratur intelligit.* Augustinus autem in quodam sermone, *Multi falluntur* (inquit) *in hoc, & putant, quia nihil est, per quod iurant: ideo non se crimine periurij teneri. Prorsus periurus es, quia per id, quod sanctum non putas, falsum iuras: si tu illum sanctum non putas, sanctum putat, cui iuras: non enim quãdo iuras, tibi aut lapidi, sed proximo tuo iuras.* Quibus Isidori & Augustini verbis satis intelligitur, nec dicentis astutia mendacium, aut periurium vitari, & de verborum veritate ad mentem audientis, & verba secundum communem intellectum accipientis esse iudicandum, siquidem (vt Gratianus vir doctissimus, & idem grauissimus ait) *deus duplicitatis aspernator simplicem intentionem vtriusque considerat:* & tam ex parte recipientis, quàm ex parte præstantis verborum artem aspernatur, & odit. Vt igitur redeamus ad illam tuam responsionem, si crimen occultum, cuius conscius es, te scire neges, tibi fortasse non nihil dicas, certe roganti iudici mentiaris.

2. Nã ad eius intelligẽtiã verba tua falsa sunt. quo planè cõuincitur leue illud (ne puerile dicã, & ioculare) cõmentũ quorundã, qui se posse putãt ingeniose iudicũ diligentiã frustrari, citra mẽdacij crimẽ: si quauis amphibologia etiã inusitata, & alijs incognita, pcũctantẽ eludãt. Sic enim docẽt exẽpli causa: si prętor Titiũ, quẽ tu fugientẽ domo tua recẽperis, nominatí vestigans, ei insequẽs ex interuallo, te roget, vel iuratũ in hũc modũ: vidisti huc ingrediẽtẽ Titiũ? nõ peierabis ac ne mẽtieris qui dem,

Habetur 2. 2 q. 7 cap. humanæ.

Cap. ex lib. desponsata.

Glo. in cap. humanæ. 2. 2 q. 5.

Glo. in cap. qui peierat, 2. 2. q. 5

Habetur 2. 2 q. 5. cap. quacunque.

Et habetur. 2. 2 q. 5. cap. scire dico.

dem, si sic responderis: haud equidem vidi huc ingredientem Titium, dummodo manu latenter admota sinui tibi partem tuæ tunicæ demonstres. Negant enim huc pro nomine domum magis, quàm sinum tuum significari. Itaq; satis esse in alterutro intellectu ancipitem inficiationem esse veram. Nam simili verborum dubiorum artificio cũ alios de quibus est in scriptura sacra, tum in primis Abraham & Iacob mendacium effugisse, cum ille Saram filiam fratris, sororem suam esse diceret, hic primogenitum se esse cæco patri affirmaret, cum esset posterior Esau, propterea quòd sororis nomine etiam cognatam, fratrisq; filiam mos esset Hebræis significare, & primogenit' intelligi possit vt primum fratrum genitura, sic item si quis tali iure censeatur cuiusmodi erat Iacob, cum emisset ab Esau ius primæ genituræ. Quasi verò similis aut par ratio sit veræ legitimęq; amphibologię, & eius quam sibi quisq; temerè fingat, nec præterea valeat quisquam hominum diuinare. Qua velle sibi in mendacio patrocinari (nisi ego magis fallor) hominis est haud leuiter errantis, aut certè parum piè ludentis in rebus maximè seriis, & religionem attingentibus. Nam vir grauis, aut misericordia ductus & indulgens humanitati simpliciter mentietur officiosum mendacium, vel cum volet (semper autem velle debebit) omninò non peccare, tacebit, aut si minus id dabitur, verùm fatebitur nullis adhibitis verborum technis, authore Augustino, qui sic scripsit in libro de conflictu vitiorum, & virtutum: *Nec artificioso mendacio, nec simplici verbo oportet quenquam decipere, quia quomodolibet mentitur, occidit animam.* & alio in loco: *Si quis* (inquit) *ad te confugerit, qui de mendacio tuo possit à morte liberari, non es mentiturus: os enim quod mentitur, occidit animam, nec vi præstet, mentiri studeas, nec qualibet fallacia vitam alicuius defendas.* Quanquam quod pertinet ad illa sanctorum patrum exempla, longe rectius & commodius Abraham & Iacob de mendacio purgari contenderim, si (quemadmodum credi par est) sic eos locutos esse dicamus latenter admonitos à iubente Deo, cuius voluntati qui paret, is recte pieq; facit, licet interdum nescientibus hominibus peccare videatur: ac eodem modo iudicio de lenocinijs & blanditijs, quibus illectus est à Iudith Olofernes, & quibusdam alijs, in vetere testamento memoratis. Qui si talia fecissent iniussu Dei, vix, aut ne vix quidem possent à peccato vendicari. Talia verò exempla si quis dubitat, recténe possint ad communem Christianorum vitam transferri, Gregorium adhibeat authorem, cuius illa est grauissima sententia: Si quis per vetus testamentum, suum vult tueri mendacium, quia minus illic quibusdam fortasse nocuerit, dicat necesse est, rerum alienarũ raptum, retributionem iniuriæ, quæ infirmis illic concessa sunt, sibi nocere non posse, quæ omnia cunctis liquet, quanta animaduersione veritas insequatur, quæ nobis iam significationis suæ vmbra postposita, in vera carne declaratur.

Gen. 20.

Gen. 27.

2.2.q 2 nec artificioso.

2.2.q.2.c. si quis.

Iudith.11.

Habetur 2.2 q. 2 si quis.

Summarium.

1. *Confutatur eorum ratio, qui mendacium falsum respondentis excusant: quasi absit inficianti fallendi voluntas.*
2. *Quædam quæ inuoluntaria esse videntur, probantur esse voluntaria Aristot. & Augustini authoritate.*
3. *Quid sit fallere in definitione mēdacij, & quod deceptiones quædam sunt ijs qui falluntur, salutares.*

CAPVT VII.

1. PHIL. Quoniam me vrges inuidia vocabuli (est enim mendacij nomen vehementer odiosum) iam illud cōfitebor & contendā, quod esse arbitror Augustini verbis consentaneum, me tunc falsum fortasse dicere, sed mendacio non implicari. Vt enim si quis quod non est, id esse putans affirmet, falsum quidem dicat, sed non mentiatur, quoniam id errore facit, non animo fallendi, sic nec is mentiri putandus est, qui falsum iudici respondet, non vt eum fallat, vel falsam dicat, sed ne socium perdat & infamet. in ipsa enim mendacij definitione Augustinus, quem authorem citasti, ad falsam significationem adiecit animum fallendi, hoc est dicendi falsum. TH. Non satis intelligo quid dicas, nisi forte huiusmodi est, præter huius boni viri voluntatē esse falsum dicere (quoniam fallere sic ipse interpretaris) sed eò ferri tota volūtate, quæ intentionis nomine ab Augustino nuncupatur, nō vt falsum dicat, sed vt socij seruiat commoditati. An rectè interpretor orationem tuā? PH. Tu verò rectissime. Nam volūtatem finis esse, vt electionem eorū, quæ ducunt ad finem, consentiens est philosophorū doctrina. TH. Hūc igitur contendis, non voluntate, sed inuitum significare falsum. Ac proinde non mentiri, cum absit animus fallendi, falsúmve dicēdi. PH. Id ipsum. Nam quid magis alienum est à bono viro, quàm volentem, & nulla vi coactum enūtiare falsum? TH. Isto igitur modo cum suas quisquam merces, aut pretiosam supellectilem in mare iactat, vt vim fluctuum, & tempestatis effugiat, id factum inuiti hominis esse dices, atq; coacti. PH. Sic prorsus existimo, nec id opus voluntarium mihi esse videtur. quis enim velit suum magnum malum, & grauissimam iacturam? TH. At Aristoteli videtur prudentissimo naturæ interpreti, & morum grauissimo magistro, qui sic scripsit in tertio libro Ethic. Nicomachi: *Nemo (inquit) simpliciter iacturam facit in tempestate volens. Id tamen vt se cæteroſq; conseruent, faciunt omnes sanæ mentis, ita cum mixtæ sint huiusmodi actiones, voluntariæ tamen magis esse videntur. tunc enim cum fiunt, expetendæ sunt. finem verò actionis ratio temporis moderatur. quamobrem cum quisque agit, tunc actio voluntaria vel secus appellari debet. tunc autem volens agit. Nam principium mouendi partes instrumentarias in talibus actionibus in ipso est. quorum autem principium est in ipso, hæc agāt an secus, in eiusdem est potestate, quo fit, vt tales actiones sint voluntariæ.* Hanc Aristote-

Aug. in li cō tra mēdaciū.

Lib. 3.

2.

lis de

lis de naualibus iacturis ſententiam transfer ad illius boni viri pronunciatum, iam intelliges ipſum volentem dicere falſum, ac proinde mentiri, licet non dicturum, ſi poſſet alia ratione malis impendentibus occurrere. Itaque dum cupit humanè facere ſocij cauſa, facit contra legem Dei mentiendo. Ne vero putes philoſophorum præcepta à ſanctorum patrum decretis abhorrere, audi quid ſcripſerit Auguſtinus, cum vellet hanc ipſam controuerſiam dijudicare. *Merito* (inquit) *quæritur, quæ ſunt peccata nolentium, vtrum quæ à neſcientibus committuntur, an etiam quæ fieri compellitur, nam & hoc contra voluntatem dici ſolet ſed vtique vult id, propter quod facit tanquam ſi peierare nolit, quod tamen facit cum vult viuere, ſi quiſquam, niſi fecerit, mortem minetur, vult ergo facere, quia vult viuere, & ideo non per ſe ipſum appetit, vt falſum iuret, ſed vt falſum iurando viuat. Quod ſi ita eſt, neſcio vtrum poſſint iſta dici peccata nolentium, qualiter hic dicuntur peccata expianda. Nam ſi diligenter inſpiciatur, forte ipſum peccare nemo velit, ſed propter aliud quod vult peccat, omnes quippe homines, qui ſcientes faciunt, quod non licet, vellet licere facere, vſque adeo ipſum peccare nemo appetit propter hoc ipſum, ſed propter illud, quod ex ipſo conſequitur. hæc ſi ita ſe habent, non ſunt peccata nolentium niſi neſcientium, quæ diſcernuntur à peccatis volentium.* vides Ariſtoteles, & Auguſtinus conſentientes, quàm valde ſententiæ tuæ refragentur? contra tantos igitur & tam graues authores ſuſtinebis etiam nunc aperto errori patrocinari? Age verò ſi ſic ſtatuis qui fallit falſúmve dicit temporibus adductus, non dicturus, ſi poſſet aliter vitare malum, huic abeſſe fallendi, falſúmve dicendi animum & voluntatem, & propterea non mentiri, non vides eos, qui perniciosiſſime mentiuntur, te authore ſeſe poſſe à mendacio vendicare? etiam ſi quis Chriſtianus cum ſit, ac rectæ fidei, Chriſtum neget eſſe Deum, vt necem ſibi ab hæreticis aut impiis intentatam effugiat, quo quid magis poteſt Baſilidis errori, aut Elceſaitarum ſuffragari? hic enim non fallendi libidine falſum dicit, ſed ob id duntaxat, vt mortis periculum euadat, cuius mendacium perniciosum eſſe conſtat, atque mortiferum: *Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſsio fit ad ſalutem*, vt teſtatur Paulus. Et Chriſtus, *qui me negauerit* (inquit) *coram hominibus, negabitur coram Angelis Dei.* ex quo planè intelligitur, non ſatis eſſe, veritatem animo concipere, niſi eandem cum res poſcit confiteatur. Res autem poſcit, quotieſcunque eſt aliquid pronunciandum. Nam Chriſtum negare, qui negat veritatem, Chriſtus ipſe docet, cum ait: *Ego ſum via & veritas.* Ad ſummam, ſi tibi conſtare velis, confitendum eſt, in tanta hominum vanitate, tot mendaciorum technis atque fraudibus (octo enim genera mendaciorum numerat Auguſtinus) mentiri neminem præter eos ſi qui mentiuntur libidine duntaxat mentiendi, nullum inde præterea commodum expetentes, quod rariſſimum eſt, nec tam malorum ſiue iniuſtorum, quàm leuiculorum hominum vitium, vel potius inſania:

In lib. quæſt. & habetur 15. q. 1. c. merètè.

Rom. 10. Luc. 12.

Io. 14.

In li. de mendacio & habetur 2. 2 q. 2 primum.

quocirca Augustinus mirum mendacium id esse tradit, quam sententiam non video, quomodo possis contra eundem Augustinum, theologorumq; consensum tueri. Nam quod philosophis placere dicebas voluntatem esse finis, vt electionem eorum, quæ ducunt ad fidem, vide ne hoc aliter ab eisdē philosophis tradatur, non enim (si rectè memini) voluntatem finis esse dicunt, sed ipsam magis esse finis, quàm eorum scilicet, quæ ducūt ad finē, in quib. versatur electio, nō inficiantes, hæc quoq; ad voluntatē pertinere. Nā qui possint? cū electio absq; volūtate nulla fit,
Lib. 1. vt interim taceā, quòd finis ab eisdē philosophis vocatur, quocunq; animus voluntasq; fertur, fertur aūt interdū in ea, quæ prorsus aspernaretur, nisi angustijs iniquioribus intercluſus, illa tunc temporis putaret expetenda, cum minus malum eisdem philosophis authoribus bonum quodāmodo esse videatur. quod ijs accidit, qui mētiri malunt, aut iacturam facere rei familiaris, quàm mortem oppetere. sed finis alius alio potior est, & in quoq; genere vel actione licet alia sint, quæ rectè possint appellari fines, hoc tamen nomen id sibi vendicat potissimū, cuius
Lib. 2. gratia cætera fiunt, & qui agit ab hoc potissimū nominatur. Nā qui lucri quæstusq; causa adulteratur, & quasi mercedem capit ab adultera, hic non tam intemperans adulterq; vocandus est, si philosophis credimus,
Lib. 5. quā iniustus & auarus. Vtrumq; tamen rectè nominari posse, nemo dubitat: eodem modo qui falsum dicit, vt periculum euadat, timidi potiꝰ nomen feret, quā vani & mendacis, tamen fuisse mentitū nemo debet dubitare, quæ eadem ratio est eius qui falsum respondet iudici, vt suis alteriúsve incōmodis occurrat, quippe volēs iudicē fallit, quæ summa ratio est, vt sæpè diximus, mentiēdi. PH. Ergo tu iudicem ab eo falli existimas, qui hæc ipsum celat, de quib. ille iustius ageret, si nō inquireret. TH. Ego verò certum habeo, si celat respondendo falsum. An tu neminem falli, sine sua quantulacunq; iactura vel damno putas? PH. An ego non putem? vel me falli existimem, siquis vir bonus præcipitem in aliquod meum magnum malū falsa me oratione, sed tamen salutari reuo-
In expos. gres. 5. cet à consilio pernicioso? TH. Imò vero te fallat authore Augustino, fallacia tamen non sibi, leuiter quidem, attamen peccanti, sed tibi salutari (fallit enim, qui falsum qualecunq; alteri pro vero persuadet) & mentiatur, sed mendacium officiosum, quod genus peccati leuissimum, si non est committendum, authore Augustino, non dico vt alterius hominis saluti & famæ consulatur, sed nec vt suæ quisq; perspiciat
Rom. 3. (*non sunt enim facienda mala, vt eueniant bona*, vt Paulus docebat Romanos) quanto turpius erit in qualicunque causa, vt vitet quis alterius cuiuspiam damna, falsum iudici iureiurando confirmare, quod efficitur etiam turpius & grauius, si quam iudex habeat probabilem causam crimen inuestigandi rumore aut suspicionibus antegressis, tunc enim vel citra iusiurandum turpiter ac perniciosè mentiatur, qui iudicis iure susceptam

ſuſceptã operã fruſtretur ſua vanitate. PH. Quid igitur vir bonus faciet, ſi in tale tempus inciderit? quem video per te ijs auguſtijs intercluſum, vt quocunque ſe vertat, ſit magnam plagam acceptur us? aut enim ſe obſtringet mendacio, ac potius periurio, vel ſociu prodet, & infamabit, quorũ vtrumq; eſt impium atque nefarium, & contra leges diuinas & naturales. Quid conſilij dabis his difficultatibus implicato?

Summarium.

1. *Non poteſt tempus incidere, quo ſit neceſſe cuipiam turpiter agere.*
2. *Omnium legum interpres eſt & quaſi moderatrix recta ratio.*

CAPVT VIII.

THE. Dicam equidem quod ſentio, & quod me ratio docuit, præceptiſque magnorum virorum, arbitror eſſe conſentaneum, Primum ómnium meminiſſe debes, id in quo omnes, qui via & ratione philoſophantur, omneſque theologi conſentiunt, nullum tempus incidere poſſe, quo ſit neceſſe cuipiam turpiter agere, ſeúe obſtringere peccato. Nam quod vitare quis, aut viciſſim præſtare non poteſt, hoc vt vitet aut præſtet, nemo poteſt lege diuina obligari, qui autem contra legem Dei non facit, dicit, aut cogitat, vt totam peccati definitionem complectamur, hunc certum eſt non teneri nec peccati, nec turpitudinis. Ex quo intelligitur haud dubie, nullas diuinas leges, vel etiam naturales (omnes enim naturales diuinæ ſunt, licet non reciprocetur) eſſe inter ſe penitus contrarias, quamuis interdum tales eſſe videantur, non dico ſimpliciter, vt altera in vniuerſum iubeat, altera vetet, exempli gratia, mentiri vel furari, in quo eſſet aperta legum diſſenſio, & latoris inconſtantia, ſed ne tum quidem, cum tempus incidit, quemadmodum ſæpe in magna rerum agendarum varietate ſolet, vt altera ſuſcipi aliquid, vel omitti iubere, altera vetare videatur. Intelligendum, eſt enim, omnium cuiuſque generis legum, quibus humana vita dirigitur, moderatricem, hoc eſt interpretem, eſſe rectam rationem, quę Dei legem æternam aſſectatur. à qua lege æterna omnis lex iuſta proficiſcitur, eſt enim lex æterna ſumma ratio, cui ſemper eſt obtemperandum, quemadmodum tradit Auguſtinus ſimul affirmans eiuſdem legis notionem ſcriptã eſſe in mentibus noſtris. Cur enim qui fame conficitur, extremaque inopia laborat, ſi rem alienam ad cibum vitæ neceſſarium auferat inuito domino, is nõ tenetur diuina lege, qua furta ſeuere vindicantur? nempe quia recta ratio ſic illud Dei præceptum interpretando in tali cauſa moderatur, quaſi neceſſitas omnia faciat omnibus communia, furtiq; rationem excludat, melius eſt enim vt copioſus ſupellectile vna priuetur, quàm vt egenus fame pereat, & quia ſic iudicat, & interpretatur recta ratio, idcirco ſic Deo placere dicimus, qui eſt omnium & rerum dominus, & legum ſummus moderator.

1.

2.

De lib. arbit. lib. 1.

Summarium.

1. *Summa omnium legum est, vt semper fiat quod iustum & æquum sit: pro rerum & temporum ratione & facultate.*
2. *Præcepta decalogi non admittunt nouam interpretationem.*
3. *Comparatio cæterarum legum naturalium cum præceptis decalogi.*

CAPVT. IX.

1. Hæc igitur summa est omnium iustarum legum de rebus agendis, hoc potissimum iuris est tum diuini, tum etiam naturalis, vt semper vitentur grauiora mala, semper fiat quod iustum & æquum sit, semper rectæ rationi pareatur. Hanc enim normam esse virtutum & vitiorũ, docent nõ modo theologi, sed etiã philosophi, qui cũ res quã optime fieri potest, efficitur pro rerũ videlicet facultate, tũc eadẽ natura duce & authore fieri cõfirmant, quãuis scriptũ & formula cuiuspiã legis aliorsũ vocare videatur, omnis .n. lex etiã naturalis, sic est accipienda & interpretanda vt si quid acciderit in tãta rerũ varietate & incõstantia, p aliter fieri, quã lege cauetur, melius esse monstret recta ratio, non putemus eã legem aliter faciendo violari. forsitan enim natura non patitur rerum agendarum, vt lex aliqua simplex, & vniuersalis à quocumque etiam ab ipsa natura, vel Deo feratur, quæ singulis euentis & actionibus semper sic accõmodetur, vt nihil accidere possit, in quo eadẽ desideret aliquod rectæ rationis moderamen seu interpretationẽ, nec id latoris culpæ tribuendũ est, aut ignorãtiæ. sed ipsi naturæ rerum, quæ talis est, vt modo dicebam, & docent philosophorum maximi. Quæ cum ita sint, religio tamen Christiana quasdam leges diuinas tam ratas, & sanctas esse voluit, vt nullo vnquã tempore Christiano liceat ab ipsarũ scripto discedere, præterquàm in ijs, quæ rectæ rationis interpretatio ab ecclesia publicè iam recepta, & prudentium, ac piorum consensus excepit, nõ si vel maxima commoda aut incommoda priuata vel publica adhortari videantur, seu vicissim dehortari, aut si quis locus etiam nũc esse potest nouæ interpretationi, rei genere ac magnitudine postulante, eam non singulis quamlibet doctis viris permittitur, sed vniuersæ ecclesiæ eiusque præfecto pontifici maximo reseruatur, hæ vero leges sunt præcepta ipsa decalogi in eo intellectu, quo sunt ab ecclesia declarata, à quib. velut fontibus manant reliquæ omnes iustæ leges, quæ mores attingunt, tum pontificiæ, vel ciuiles, tum etiam naturales, quas vt prudẽtium hominum naturalis ratio deriuauit, sic eadem sæpe in varietate rerum existentiũ exponendo moderatur. harum igitur posteriorum legũ etiã naturaliũ, nõ ea vis & autoritas est, vt possint, aut debeant cũ illis suis quasi capitibus comparari. quamobrem si venerint in contentionem, nullo

Ethi. 1.

Plato in Ciuili Arist. Ethi 5.

2.

3.

vnquam

vnquàm tempore eſt à principe lege diſcedendum. Sed ſi quando duæ te poſterioris ordinis leges ſic in diuerſa diſtraxerint, vt ſimul vtrique ſatisfacere non poſſe videaris: nunquàm errabis, ſi quo te cunque duxerit recta ratio, huc ſequeris, quamuis ſcriptum alterius legis videatur in diuerſum reuocare. quod facit qui celat potius occultum ſocij crimen, quàm pareat iudicis imperio iniuſte ſuum munus exequentis, quamuis ſimplici lege ſit cautum, vt præfectis pareamus. *Ro.13. etiam ſupe 2.*

Summarium.

1. *Rectæ rationis iudicium, eſt iudicium bonorum ac prudentium virorum.*
2. *In duarum legum contentione, prætereunda eſt quæ minore vinculo, aut pauciorib⁹ nexibus obligat: nec in eo peccatur.*

CAPVT X.

PHI. Optimam tu quidē, & pulchram rationem cōſtituiſti dirimendi cōtrouerſias, ſi quādo leges venerint in cōtentionē, vt omni ſcripto legis ſemper iudiciū rectæ rationis præferatur, ſed mihi negociū nihilo magis expediſti. adhuc enim hæreo ad eandē ſalebrā, & quod ſit iudiciū rectæ rationis, ignoro, eoq; magis, quòd ſæpe eandē causā alij aliter dijudicant penitus cōtraria decernentes, quorū quiſq; ſuum iudicium à recta ratione profectū eſſe contendit. TH. Tibi videlicet arbitrabar theorema philoſophorum non excidiſſe, quo bonum & rectū id eſſe docent, & viciſſim malum & prauum, quod tale iudicatur eſſe, à bonis & prudētib. hominib. quo perſpicue intelligitur, rectā eſſe rationē qua viri probi & ſapientes diriguntur. Hæc eſt enim ratio manans ab ea, quā legē æternā appellamus. Itaque philoſophi tum priores, tum etiam qui Chriſtianè philoſophantur, exceſſuum, & defectuū mediocritates, quæ virtutes nominantur, tunc rectè conſtitui docent, eum ſic à prudentibus viris definiuntur. vt autem nos ratio docet, vtq; ſancti patres definierūt in octauo concilio Toletano, viri prudentis eſt, in tali legum diſcrepā tia, quæ quamque prætermiſſam legem incommoda, ac turpitudines ſequi videantur, diligenter conſiderare, & his inter ſe collatis, in qua lege prætermittenda minus perſpexerit eſſe mali, hanc tali tempore prætermittere turpe non eſſe conſtituere. Nam minus malum (vt ſupra dictum eſt docentq; philoſophi) vicem habet boni. Itaque *hoc placet Deo, & probatum eſt hominibus*, vt verbis vtar Pauli, hoc maxime naturæ conſentaneū eſt: quæ vellet illa quidem ſemper opus abſolutum conficere, ſed cum id non datur, materia, quam tractat, aut alia re quapiam impediente, ſatis habet, ſuum munus ſtrenue pro facultate, & ratione rerum ſuppetentium obire, nec id eſſe putat præter ſuam dignitatem. Quanquàm huiuſmodi quoque legum interpretatio ſæpe prudentium hominum

1. *Ethi. 2. cap. 2.*
2. *Ethi. 5. Roma. 14.*

hominum ſententia non contenta auctoritatem etiam requirit Pontificis maximi.

Summarium.

1. *Comparatio legis iubentis celare occulta crimina, & vetantis peierare vel mentiri.*
2. *Quædam ſponte facere non licet, quæ recte fiant propter malum vitandum.*
3. *Quo in genere peccatum tollat iuſtus metus certi periculi.*
4. *Ratio & tempus celandi ac vicißim indicandi crimen occultum.*

CAPVT. XI.

1. REdeamus igitur ad eas leges, quæ huius boni viri, cui conſulere volumus, animum diſtrahunt in varia conſilia, & vtriuſque vim, & autoritatem conſideremus. Altera dicit, *occultum ſocij crimen diligenter occultabis.* Iuſta lex eſt honeſta, & à natura profecta, ſed quam præterire licet aliquando, ſi ſpectet in alterius malum, & multo magis in tuũ, ac maxime omnium in periculo religionis, vel reipublicæ. Altera lex dicit, *non feres teſtimonium falſum*, legem audio ſacram diuinam & naturalẽ, non cuiuſuis ordinis, ſed ex ijs, quæ continentur in decalogo, breuiter à cuius ſcripto nemini vllo vnquam tempore licet diſcedere, non ſi neceſſe fuerit millies mortem oppetere, & tota ciuitas periclitetur. Quibus legibus comparatis, crimen eſt profecto crimen, dubitare, vera ſit alteri in contentione præferenda. P H. Iuſiurandum ergo, quod dedi, præbet mihi ius reſpondendi. T H. Minime verò, ſed neceſſitas, qua cogeris, tibi permittit reſpondere, cum prius non liceret: veritas porrò, & iuſiurandum, ne falſum iudici præſertim referas interdicunt. Non igitur verum eſt, quod tibi paulo ante ſumebas, ſi quid ſponte facere non licet, id nunquàm ne coacto quidem licere cuipiam, vt effugiat aliquod malum.

Vide Caietã in 2. 2. q. lxix. ar. 1 & 2. ad finem.

2. P H. Si qua vis allata poteſt non modo ſubleuare, ſed tollere etiam omnino peccatum, eodem modo non delinquet, ſi quis temporib. adductus
3. peierabit, aut vrgente neceſſitate adulterabitur. Hoc autem nec patitur religio, nec philoſophiæ ratio, quibus qui parere velit (omnes autẽ velle debebunt) is morietur potius, quàm turpiter faciat, facit autem turpiter, qui crimen occultum patefacit. T H. Longe alia cauſa eſt peierantis vel adulterantis, & eius qui inuitus prodit occultum alterius crimẽ. vt enim quis iureiurando falſum confirmet, vel adulteretur, recte fieri nunquàm poteſt. pertinet enim ad præcepta vetantia, quæ nullam patiuntur temporis exceptionem. Itaque mori potius eſt, vt modo dicebam, quàm ſe talibus criminibus obſtringere, nec poteſt vlla neceſſitas delinquentem à peccato vendicare, cum ſint ex eorum genere, quibus etiam Ariſtoteles mortem præferri oportere docet: occultum autem crimẽ celare, quod refertur ad præceptum charitatis, ex eorum numero, quæ affirmatiua nuncupantur à theologis, & temporis interminationem ad

Ethi. 3.

mittunt,

Digitized by Google

mittunt,tantum abeſt,vt ſemper ſit honeſtum, vt interdum turpe etiam habeatur,nimirum cum crimen ſpectat in alterius perniciem,vel ſaltē mediocre malum,in periculo reipublicæ,qua religio quoque continetur,multo etiam magis,niſi aliter,quàm indicando obſiſti poſſit impendentibus malis.Ergo ſi crimen occultum indicare iam licet, iam ſecus, conſideranda eſt ratio huius diuerſitatis, & eam ſemper tenere iuſtitiæ fuerit,atque prudentiæ,eſt autem vtrobique ratio charitatis in ſocium, quæ te iubet,vt conſulas ipſius commoditatibus. Celas occultum ſocij crimen,recte facis,quia te charitas adhortatur, ne ſociū lædas.Enūcias crimen in alterius periculo,vt euites maius malū,rectius facis, quàm ſi taceas.Hoc enim exigit ratio charitatis, vt ſi vtrumque fieri non poteſt, innocenti potius de maiore vel pari malo periclitanti proſpicias, quā ſontis & malecogitantis impunitati.Si tibi ergo charitas præcipit ſocij crimen enunciare in alterius periculo, cur eadem tibi id ipſum nō permittat in tuo pari diſcrimine?Num Chriſtiana charitas probat ordinem præpoſterum dilectionis?vt quis alterum magis diligat, quam ſe ipſum repugnante natura?Si quis igitur tyrannus, perſpectæ ſæuitiæ, id tibi malum,niſi crimen indicaueris,intentet, propter quod malum in altero vitandum licet indicare,nihil peccabis indicando,ſed fungeris potius officio religioſæ charitatis, quæ ſemper eſt naturali conſentanea, & facit etiam,vt quædam permittantur in ſua cauſa, quæ in aliena ſunt criminoſa.Nam ciuem indemnatum iniuſſu magiſtratus interimere,crimen eſt,& quidem magnum:ſed ſi hoc facias coactus, iniuriam videlicet repellēdo cum moderamine inculpatæ tutelæ, iuſte facias,licet lex quædam naturalis & diuina iubeat,vt vitæ hominis parcas, etiam male de te merentis. Quid ita?nimirum quoniam ſi leges in contentionem venerint, illa tibi ſanctior eſſe debet, quæ te tuam vitam tueri iubet, quod præſtare ſcilicet, vt fingimus, non potes, niſi aggreſſorem occidas.

Summarium.

1. *Quando vir bonus vltro, quando rogatus aut iuſſus accedere vel ſecus debeat,ad ferendum teſtimonium.*

CAPVT XII.

QVod autem dicebas theologorum conſenſu nulla lege quenquam obligari,vt de occultis criminibus teſtimoniū dicat, theologi (ſi diligenter inſpicias)quæſtionem hanc non ſimpliciter definiunt, ſed intereſſe docent, vltróne crimen deferas, an rogatus ab altero vel iuſſu legitimi iudicis ad dicendum teſtimonium accedas. Nam his autoribus vltro crimen ſocij deferre,nec boni viri eſt,nec religioſi,præter quàm (vt modo dicebam) ſi vergat in cuiuſpiam incommodum vel rei

publicæ iacturam, quibus malis occurrere non aliter valeas, aut antegressa fraterna correptione (sic enim vt scis, vocant amicam & piam admonitionem) si ratio postulat peccati, nam tunc imminentis mali eum, cuius scire interest admonere, & male cogitantem nominatim, si rei magnitudo poscet indicare, non delatoris inhumani opus, sed iusti, & boni viri officiũ esse decernitur: modo id facere possit sine suo periculo. Nã quæ delatio aliàs vtilis & honesta fraudi esse potest deferenti, nisi crimen probauerit, hanc probationibus minus suppetentib. præterire prudentis est autore Augustino, & legibus cauetur. Sin autem rogeris, vt testimonium dicas, tunc causæ genus est considerãdũ, nã iniuria laboranti, præsertim in capitis aut famæ discrimine, qui cum valet, non opitulatur, perinde peccat, sceleri cõsentiens, ac si reum calũnijs oppugnaret, rectè viris doctissimis interpretantibus consentire eum, qui tacet, cum possit refellere. Nã qui à socio iniuriam (vt testatur Ambrosi⁹) si potest nõ repellit, tam est in vitio, quàm qui facit. nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare, vt Anastasius & item Damasus Pontifices scripsere. Vir igitur bonus innocentẽ reum iuuare suo testimonio non grauabitur. scriptum est enim in psalmo, *Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate.* & in libro prouerbiorum *Erue eos qui ducuntur ad mortem* ergo vt innocentem vendices à calumnia, non dico rogatus testimonium ferre debes non grauatè, sed si te nemo roget, prudenter curare, vt reus innocens testimonio tuo subleuetur. Alia ratio est, si te roget accusator, vt testimonium dicas in sontem reum, quo ille conuictus pœnas luat commissi criminis. non enim delinquens, si nec vltro nec accusatoris rogatu ad oppugnandum reum properabis: sed si te iudex vocet, iubeatque ferre testimonium, parêre debes modo iure præcipiat, hoc est nisi crimen fuerit penitus occultum, & huiusmodi, vt celatum nulli officiat. nam in occulta & talia crimina ius non est inquiri, nec eadem à conscijs indicari.

de hære. in sexto ca. nolentes. in hõ. de pœni & habetur 24. q. 7 plerunque.

Psal. 81. & 14.

de accus. c. q. taliter. ef. l.

Summarium.

1. *Quid faciendum si iudex propositis cum alijs pœnis, tum etiam excommunicatione, inquirat, de crimine prorsus occulto.*
2. *Id quod imprudentes iure iurando sumus polliciti si turpe esse rescierimus, præstare non tenemur.*
3. *Declaratur temeritas sententiæ dissentientium ab autoris opinione.*

CAPVT. XIII.

VT igitur quæ plurib. verbis, ac diffuse à nobis exposita sunt, in pauca cõferamus, si manifesti criminis latẽtẽ autorẽ iudex legitim⁹ vestigans iusiurãdũ à te petat, ac testimoniũ veritatis, parêre debes suũ officium

officiũ more ac iure etiã gentiũ obeunti. ſed ſi nec fama criminis, nec rumor vllus increbuerit, & autor in nullã venerit ne mediocrẽ quidẽ ſuſpicionem, non eſt iudici obtemperandum, ſi quo errore, ſi quaúe temeritate compulſus inquirat in talia crimina, quæ proprie vocantur occulta. Itaque ſi iubeat edicto publico, vt ad ſe crimen autoremque deferat, quicunque ſit conſcius (exempli cauſa) cuiuſpiam homicidij magnis pœnis propoſitis, etiam excommunicatione, ſi quis edicto non paruerit, vir bonus homicidij prorſus occulti cõſcius, putabit edictum ad ſe nihil pertinere. Nam aut iudicem fortaſſe nolle contra legis præſcriptum homicidia talia inueſtigare: aut ſi velit, tamen in hoc ei non eſſe parendũ, & minas ipſius parui pendet, confirmatus dogmate de quo (vt ante dicebas) oẽs theologi conſentiũt. Atq; eodem modo iudico de præceptis, minis, & perquiſitionibus, quibus præfecti & iudices vtuntur in monachos, & ſodales ſcholaſticos, & talibus. Si porrò vir ille bonus nominatim vocatus, adactuſque fuerit iure iurando, verum ſe ad omnia rogata reſpõſurum, recte negocium ad hunc maxime modum expedient: ſimpliciter interrogatus, ſit ne conſcius alicuius homicidij, ſe negabit ſcire quidquàm eorum, de quibus debet teſtimonium perhibere, vrgẽte porrò iudice, vt ſimpliciter reſpondeat, ipſum admonebit officij ſui, vt iuris formulam teneat rogandi teſtes occulta crimina excipientẽ, ne quis putet ipſũ de arcanis etiã cõtra ius & fas interrogare. Quòd ſi iudex indicet ſuam temeritatem, ab eodemq; petat, ſit ne conſcius homicidij cuiuſpiam quamlibet occulti, tunc multo minus reſpondebit: ſed ipſum obſecrabit, vt ſe contineat in officio ſuo, nec præter leges inquirat in occulta crimina. Nam licet iurauerit, ad omnia ſe rogata reſponſurum, tamen iuſiurandum de permiſſis duntaxat, & iuſtis reb. datum eſſe, leges interpretantur: prorſus vt ſi quid imprudens aut temere fueris iure iurando pollicitus, id ſi turpe eſſe reſciueris, præſtare nó tenearis. Eſt enim contra officium nonnunquã (vt teſtatur Ambroſius) promiſſum ſoluere ſacramentum. Nam cum temere iuraſſet Dauid ſe occiſurum Nabal, non tamen impleuit iurationem (vt ait Aug.) maiore pietate ductus. ſin autem fuerit allata vis, aut intentatum par vel maius dãnum: quàm quod ille proditus incurreret, iniecto timore non vano, nec contemnendo, cum iam impune tacere non liceat, crimen ſimpliciter indicabit, ſeruato iure atque ordine charitatis, vt cum ſpectat in magnũ alterius vel reipublicæ malum, faciendum eſſe docent theologi, differentes de fraterna admonitione. At cum tacere permittũt leges, nec vlla vis extrinſecus adhibetur, quæ temeritas eſt per Deum immortalem, vt quiſquàm inficiando ſe ſcire aliquid, reſpondeat vel falſum, vt ego dico, vel vt ipſe confiteris, ſuſpectum, & ancipitis veritatis, cui tacendo licet celandi legi atque officio ſatisfacere? Hæc eſt enim tua & eorum, quos tueris non ferenda culpa, quòd ſine vlla neceſſitate falſum di-

1.

2.

offi 1. & habetur 2.2. q. 3. eſt etiam. 1. Reg. 25. Inſer. de io: decol. & habetur 2.2. q. 3. Iuranti.

cere ſuadetis, aut certe quod tale pleriſque, nec ſine magna ratione vi-
1. Theſſ. 5. deri poſſit, reclamante Paulo, qui nos monet, vt non tantum à malo abſtineamus, ſed etiã ab eo, quidquid ſpeciõ mali præ ſe fert. Sed nec ea ratio contemni debet, quæ iſtam ſententiam periculi plenam eſſe declarat: fieri enim poteſt, & ſæpe vſu venit, vt quod penitus occultum crimen quiſquam eſſe putet, nec eius vllam famam præceſſiſſe, id ab alijs ſcia-tur, aut venerit in ſuſpicionem legitimam. Quod ſi accidat, & conſcius id ſe ſcire neget, non ſolum peccabit peierando, ſed fortaſſe conuictus periurij pœnas legibus dabit: quod periculum nullum eſt in eo, qui tali tempore tacendo ac reſponſionem differendo tamdiu crimen occultat, donec iure reſpondere compellatur.

Summarium.

1. *Vir bonus alterius peccati conſcius, tanquam neſciret, diſſimulet.*
2. *Si lata ſententia ſacris aliquem nominatim interdixerit niſi reſpondeat, ſub pœna excommunicationis tenetur reſpondere.*

CAPVT XIV.

PHI. Si virum bonum reſpondere vetas ne ſocium prodat, & infamet, permittas eidem cenſeo planè crimen indicare, tunc ſaltem cum de crimine cuiuſpiam nominatim inquiritur. tacendo enim, qui rogatur, perinde teſtimonium dicit, ac ſi crimen indicaret. quis enim tam obeſus eſt, vt non intelligat conſcientiam eſſe cauſam talis reticentiæ?

1. TH. Vir grauis & prudens, dum rationem ſequitur honeſtam in huiuſmodi cauſis, parum laborat, quo modo cæteri factum ſuum interpretentur, vt docet illud peruulgatum ſacerdotis exemplum, quem theologi facientem cum latronibus necem illi meditatis inferendã in proximo nemore, quod ipſe per confeſsionem vnius latronis rite, cæteris videntibus factam reſciuerit. Huic enim theologi conſulunt, vt ad oppidum ante nemus in via ſitum diuertat, nec calumniam metuat arcani violati, ſi cæteris latronibus magnam ſuſpicionem indicati ſceleris iniecerit. cum diuertendi alia poſſit eſſe cauſa, quàm cognitio criminis cogitati: cui ſimilis eſt ratio, eius de qua quæritur reticentiæ. Nam ſi quis ea referat, ad occulti criminis conſcientiam, præſto erit æquior interpres, qui conſilium id eſſe dicat prudenter cauentis, ne forte ſi de vno innocente rogatus ſemel reſponderit, dum licet tacere, de altero, & itẽ de tertio rogetur, donec ad ſontẽ veniatur, quẽ reticendo, cũ de alij reſpondiſſet, grauaret maiore ſuſpicione. Age verò quanti refert, nõ dico ad mulctã, qua nemo niſi planè cõuictus citra iniuriã afficitur, ſed ad famã, vtrũ in ſuſpicionẽ quæ ſæpe vana eſt, ſocium adducas, an aperte dines tuo teſtimonio? Nõ reſpõdebit igitur vir bon⁹ in tali cauſa, ne vel

ſocium

ſocium prodat contra officium, vel dum id humanè cauet, iuſiurandum violet, ac mentiatur. PH. Proponat ei ſeuerus iudex, niſi planè reſponderit, interdictum, ſiue excommunicationem, ſuadebis, vt contemnat etiam tunc Eccleſiaſticas pœnas? TH. Minimè verò, ſi lata ſententia ſacris ipſum nominatim interdixerit. prius enim quàm iudex ipſum nomine vocaret, & ſuum animum exponeret, minas eius, quaſi nihil ad ſe pertinentes iure non ſolum, ſed etiam impunè negligebat. Ita nec ipſe peccabat, nec iudex eum poterat innocentem excommunicare, nunc ſcandalum ponet popularibus, ſi viſus fuerit imperium iudicis contemnere, cui parêre magis debet ciuis priuatus, quàm quid ei° officij ſit præſcribere, præſertim ſi admonitus ille perſiſtat, & ſe contendat iure age e ſcripto legis pro rerum ac temporis ratione, bonum æquũ præferendo. lædere igitur rempublicam, videri poterit, & ob eam contumaciam iure fortaſſis iam excommunicari, excommunicatus porrò nominatim, etiam ſi fuiſſet iniuſtè lata ſententia, incurreret tamen grauia damna prohibitus ſacris, & conſuetudine piorum, atque infamiam impietatis bono & Chriſtiano viro non ferendam. quibus malis impendentibus ſua cuique commoditas, & fama charior eſſe debet iure naturæ & charitatis, quàm eius, qui crimen patrauerit: quod ipſe dum impunè licuit diligenter celauit. Ille verò celabit etiam nunc, ſi quam rationem inire poterit. Nam vrgente iudice, vt ſimpliciter quemadmodum eſt interrogatus reſpondeat, ſuperiorem iudicem apppellabit, quo vim huius, ac temeritatem effugiat. ſi tamen nihil profecerit, nec locus deprecationi apud alterutrum iudicem relinquetur, planè crimẽ indicabit, ne ſe periurio obſtringat negata veritate.

Summarium.

1. *Iudex quamuis te iniuſtè cogat, vt reſpondeas, tamen vt falſum reſpondeas, ne iubet quidem.*
2. *Auguſtini, Thomæ, Scoti ac cæterorum veterum theologorum ſententia.*

CAPVT XV.

PHIL. Dum paret igitur præſidi, diuinam legem, de celando ſocij crimen contemnet, fas autem erat, parêre potius Deo, quàm hominibus, vt Petrus nos docet in actis Apoſtolorum. TH. Non paret hominibus, qui coactus facit ipſorum imperata, tunc pareret, ſi faceret valens imperium detrectare. Cæterum iudex reſpondere cogit teſtem, falſum reſpondere non cogit, qui coactus igitur reſpondere, reſpõdet falſum: is nec paret Deo, cui odio ſunt *omnes qui loquuntur mendacium*, nec hominibus rectè iubentibus. Iudex enim non modo reſpondere iubet, in quo poteſt eius eſſe aliqua culpa, ſed etiam verum reſpondere. qua parte iuſtum eſt eius imperatum. PH. Coactus reſpondet falſum, qui

Actuum ca. 5

1.

Pſalm. 5.

non aliter poteſt ſaluti & famæ ſocij conſulere. TH E. Ad ineptias redis. non eſt id cogi, ſed imprudenter errare, ſi quis ſatius eſſe putet veritatem, & iuſiurandum violare, idq; in iudicio, quàm ſocij commoditatibus non pertinaciter ſeruire, inuito Auguſtino, qui ſic ſcripſit, in quinti Pſalmi expoſitione, *ſi quis* (inquit) *fortè non velit ad iſtam viſibilem mortem hominem prodere, paratus eſſe debet verum occultare, non falſum dicere, vt neque prodat, neque mentiatur, ne occidat animam ſuam pro corpore alterius.* ſic igitur docet Auguſtinus, dum mordicus tenet ſæpe à nobis memoratam doctrinam Pauli, quo authore nullum vnquam facies malum: vt vel magnum bonum aſſequaris. ergo vir bonus rem quemadmodum expoſuimus expediet, nec reprehenſionem verebitur, ſi quis ſe recentiorum theologorum arguerit. Nam ſe facilè tuebitur veterum & optimorum doctrina & authoritate. Veteres autē appello, noſtra & patrū memoria ſuperiores, qualis eſt Aquinas Thomas, qui hanc ſententiā planè & grauiſſimè tuetur. PH. At non Ioannes Scotus primarius theologus, cuius in ſimilibus cauſis ſententia magnum in primis pondus & habere debet, & ſolet. hic enim peccare negat, ſi quis in iudicio intentatum ſibi crimen etiam verum: modo ſit penitus occultum, inficietur: *intendens tamen* (vt ipſius verbis vtar) *negare illud vt propoſitum*, ſcilicet vt publicum, *quemadmodum ſacerdos facit de confeſſo.* TH. Agnoſco verba Scoti, quem ego ſecundum Thomam, vt eſt æquum, magnifacio, & totum locum memoria teneo, ſed Scotus illic noſtræ ſententiæ non refragatur. PH. Si mihi licet in mea cauſa crimen occultum inficiari, vt meæ ſaluti proſpiciam atque famæ, cur propter ſimiles, & pares rationes non liceat in aliena? TH. Primum tibi non licet per Scotum abſque omni culpa verum crimen tibi intentum inficiari, deinde etiam ſi maximè liceat, ratio tamen longè diſpar eſt, & diſſimilis tuæ cauſæ & alienæ. PH. Quomodo tibi videtur per Scotum non licere? TH. Quoniam ipſe dubius eſt ſententiæ, nec pro certo quidquam aſſeuerat. ſic enim quæſtione propoſita reſpondet. *Bonarum mentium eſt, culpam agnoſcere, vbi culpa non eſt, & ideo multo magis, vbi dubitatur, an ſit culpa, & qualis culpa, bonæ mentis eſt culpam agnoſcere, & ideo in tali caſu* (inquit) *tutum eſt, poſt talem negationem pœnitere indiſtinctè, de hoc tanquam de tali, quale eſt, vtpote ſub tali diſtinctione, ſi mortale, tanquam de mortali ſi veniale, tanquam de veniali* Quibus verbis Scotus perſpicuè declarat, ſe non modo ambigere, an ſit peccatum ſui criminis occulti inficiatio, ſed etiam mortiferum ſit, an dignum venia dubitare. Intelligebat enim ſacerdotis, qui per confeſſionem nouit alterius peccata, longè aliam eſſe cauſam, atque eius, qui ſibi conſcius eſt criminis occulti. Cuius rationis diuerſitatem animaduertens Io. Gerſon celeberrimus theologus, cum de ſacerdote nihil hæſitans aſſeueraſſet, de cæteris ſe planè profeſſus eſt dubitare. vt enim ſupra diximus, ſacerdoti notitiam inficianti religionis Chriſtianæ ratio, & ſacramenti maieſtas patrocinatur, eundem.

2. 2.2 q 29 ar. 1 & 2.

4 ſenten. di. 15. q. vltima.

4 ſenten di. 15 q. vltima.

2. parte ar. 3.

eundemque publicæ Ecclesiæ interpretatio, magno piorum sancita consensu vendicatà crimine & vanitate. reus autem nihil potest in mendacij excusationem præter rationem suæ salutis,& commodorum allegare:quibus si fuerit priuatus,nihil secus, atque meritus est perpetietur. loquitur autem Scotus de simplici inficiatione, quæ potest esse mendacium officiosum, non de ea quæ sit iureiurando confirmata, talis enim nunquàm dubitasset Scotus,quale peccatum sit, cum mendacium alioquin officiosum,perniciosum reddatur, si quis Deum testatus mentiatur præter Dei reuerentiã,à qua nullo tempore sine mortifero peccato discedit̃r.

Summarium.

1. *Quanti referat crimen quis suum occultum inficietur vel iudicet,an alienum.*
2. *Declaratur præceptum illud;diliges proximum tuum, sicut te ipsum.*

CAPVT XVI.

SEd faciamus id, quod nec Scotus affirmat, & priores theologi negant,licere reo sine peccato sibi vere intentum crimen inficiari,statim ne testi in aliena causa id ipsum permittetur? PH. Quid ni permittatur eodem modo?cum socij salus,& fama perinde, ac nostra chara nobis esse debeat?scriptum est enim non solum in Leuitico, sed etiam in Euangelio,*Diliges proximum tuum sicut te ipsum*,quod præceptum cætera omnia complecti,Paulus scripsit ad Romanos. TH. Fateor socium vel(si tibi theologorum vocabulum magis placeat, quàm Ciceronis) fratrem aut proximum esse nobis sicut nos ipsos diligendum, vt qualia nobis bona volumus,talia, & tali ratione proximo velimus, & vterque amor ad Deum,quasi ad vltimum finem referatur. sed neque natura, nec ordo charitatis poscit vt ego proximum meum æque diligam,ac me ipsum:proximior enim sum, vt ille ait, egomet mihi.Nam cum omnes homines inter se societate quadam teneantur, omnes omnium socij esse intelliguntur,& proximi,vt non modo Cicero, Sed Augustinus etiam interpretatur. cæterum cum sint societatis hominum complures gradus,eadem optimè ex præceptisq; tum philosophorum, tum etiam theologorum conseruabitur,si vt quisq; erit cõiunctissimus, ita in eum charitatis plurimum conferetur.vnde nos Paulus ad Galatas scribens adhortatur,*vt bona in omnes homines operemur, sed maxime* (inquit) *in domesticos fidei*. & in epistola,quæ est ad Timotheum, perinde probans delectum in gradibus societatis, & necessitudinis, *Si quis* (inquit) *suorum, & maximè domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior*. si nemo igitur tam coniunctus mihi est, quam egomet mihi,nemo vtique tam charus mihi esse debet, quàm ego lege diuina

1
Leuit.19. Matth.22. Marc.12. Rom.13. 1.
Offic.1. De doctr. Chri.1.
Gal.6.
Epist.5.

& na-

& naturali. Quo fit vt ſi qui dum à ſe iniuriam mortemq; repellit cum moderamine inculpatæ tutelę aggreſſorem occidat, aut ſibi ſumat aliena ad extremam inopiam tolerandam, hunc leges theologiąque fortiter & magno conſenſu vindicent à crimine. qui autem dum vim propulſat à ſocio cum pari moderamine inuaſorem peremerit, aut ex alieno ſubuenerit æque laboranti, huius factum timidius atque cunctantius tueantur, certe in quo Ambroſius virtutem Moſis commendauit, qui Aegyptium, vt Hebræum tueretur occidiſſe, id ab Auguſtino vitio datum eſſe video. ita tamen, vt in eo eximiæ virtutis indolem apparuiſſe confiteatur. accedit quòd hic teſtis reo non tantum diſcriminis, vel iacturæ affert ſuo teſtimonio, quàm reus ipſe ſibi confeſſione ſua. Nam confitentem reum infamia protinus conſequitur, & legis mulcta, vnius hominis teſtimonium non ſatis crimen alterius vel iudici probat ad pœnam legibus expetendam, vel cæteris grauibus hominibus, vt male de reo loquantur, vel ſentiant. Quam ob rem ſi reus ipſe ſuum crimen vel iuratus inficietur, etiam ſi poſtea fuerit legitime conuictus, nullas aut leuiſſimas legibus humanis dabit pœnas inficiationis, diuina punietur quidem, ſed leuius, quàm ſi in alieno periculo peieraſſet.

Offic. 1. Quæſt. 2 in Exod.

Summarium.

1. *Occaſio erroris Adriani, & cæterorum iuniorum nata ex verbis antiquorum perperam expoſitis, quaſi non confiteri veritatem hoc ſit quod veritatem inficiari.*

CAPVT XVII.

PHIL. Quid igitur venit in mentem Adriano viro docto & graui, in quodam loco ſuorum ſcriptorum teſtari, talem reum aut teſtem poſſe citra peccatum crimen verum occultum, aut eius notitiam inficiari, idque adeo incunctanter, quaſi non ſuum & paucorum nouum decretum induceret, ſed veterem ſententiam referret, doctorumque conſenſum, ſi nemini (vt ipſe contendis) ex theologis primarijs, ſine peccato id fieri poſſe placuit? TH. Suſpicor, quia perperā interpretatus eſt dogma, de quo valde theologi ac iuris periti cōſentiūt. quibus omnibus placet neque reum in ſua, nec teſtem in aliena cauſa de occulto crimine rogatum teneri, vt veritatem confiteatur, aut teſtificetur, ne ſi dederit quidem juſiurandum, ſe vera reſponſurum, præterquam ſi probatio ſemiplena, aut talis fama vel indicia præceſſerint, vt iure poſſit prætor ipſum de occulto illo crimine interrogare, tunc enim vt iure rogatur, ſic contra ius faciat, niſi reſpondeat, & cōfiteatur, ſeu teſtificetur, & ob eam rem grauiter peccet, conſenſu doctorum omnium. hoc igitur dogma ſic interpretari videtur Adrianus, vt non cōfiteri, hoc eſſe putet, quod inficiari, magno videlicet errore. Nam iurato etiam

to etiam reo licet non confiteri crimen, hoc eſt non reſpondere, quando iniuſtè petitur ab eo talis confeſſio, ſeu teſtificatio: petitur autē iniuſtè, ſi nihil eorum quæ diximus præceſſerit, itaq; vrgēte iudice, vt neget, aut confiteatur, ſine culpa vlla poteſt ſuperiorem iudicem appellare, & vim alia quacunq; ratione, modo ſit honeſta defugere, nulla adhibita fraude, nullo dolo, qui vim obtinet mendacij. licere autem crimē vere intentum ſimplici voce inficiari, etiā ſi reus aut teſtis ex induſtria aliud præter ea mente loquatur, quod iudex dum vocē illius interpretatur, aut accipit ſecundum communem intelligentiā, non intelligat, nemo veterum & nobilium theologorum, quod equidem ſciam affirmauit.

Summarium.

1. *Sententia Henrici de Gandauo ad verbum refertur, & item Thomæ: ſed Auguſtinus ante omnes author eſſe huius opinionis oſtenditur.*

CAPVT XVIII.

PHIL. Non legiſti videlicet Henricum Gandauum doctiſſimum virum, & magnæ in primis authoritatis, quem nominatim nō modo Adrianus, ſed quidam etiam alij iuniorum theologorum, quaſi authorem citant huius opinionis. TH. Ego vero legi, & totum locū ab iſtis citatum accuratiſſime conſideraui. Sed Henricus hoc dicit, quod omnes Theologi confitentur *Quando peccatum* (inquit) *eſt ita occultum* (vtar enim ipſius verbis) *vt non ſit contra ſubditum ſuper facto ſuo infamia vel ſuſpicio talis, vt cōtra ipſum per inquiſitionem opus ſit procedere, prælatus non debet petere à ſubdito, vt ſuum peccatum occultum confiteatur in capitulo, imò ipſe graviter peccat per hoc ſubditum ſuum de crimine ſuſpectum faciendo, & ipſe ſubditus in caſu iſto non tenetur ei obedire, ideo & ſi prælatus petat iuramentum ſuum ſuper hoc expreſſum, vt dicat de quo veritatem, quam nouit, non debet in hoc ei obedire. nec ſe ad iuramentum tale aſtringere, vlterius ſi aſtringat ipſum generali iuramēto ad dicendā veritatē ſuper interrogatis, & poſtmodū petat ſpecialiter ſibi dici veritatē caſus prædicti, dico quòd nō tenetur ei reſpōdere.* Audiſti Henrici verba, quorum ſumma eſt, grauiter peccare iudicē, qui nec fama, nec legitima ſuſpicione ductus, hominem ſibi ſubiectum rogat de crimine occulto, nec rogatum teneri crimen ſuum confiteri, nec iurare, nec ſi adactus fuerit generali Sacramento, iniquè interrogati reſpondere. licet igitur per Henricum, & fas eſt, crimen occultū non confiteri, licet non iurare, imperio iniqui iudicis neglecto, licet iurato nō reſpondere: crimen autē inficiari, falſum reſpondere, arte verborū mētiri, negare veritatē, per Henricum non licet, per Thomam verò multo etiam minus, cuius verba haud equidem grauabor recitare: *Si iudex* (inquit) *hoc exquirat, quod non poteſt ſecundum ordinem iuris, non tenetur ei accuſatus reſpondere, ſed poteſt vel per appellationem, vel aliter licet ſubterfugere, mendacium tamen dicere non licet.* Et paulò poſt in eadem quæſtione. *Accuſatus* (inquit) *non*

Aug. in ſumma. Col. 1. q. 33.

2. 2. q. 69 ar. 1.

ar. 2.

tenetur veritatem confiteri, sed illam solum, quam ab eo potest, & debet requirere iudex secundum ordinem iuris, puta cũ præcessit infamia super aliquo crimine, nisi aliqua expressa indicia apparuerint, vel etiam cum præcessit probatio semiplena. Hæc autem præfatus Thomas, ne quis se putaret posse crimen verum inficiari, quæ ratio esset expeditissima, subijcit, *Falsitatem tamen proponere in nullo casu licet alicui.* item vt omnem verborum artem ad crimen inficiandum excluderet, hoc etiam adscripsit: *Non licet ei falsitatem dicere, neq; etiam aliquem dolũ, vel fraudem adhibere: quia fraus & dolus vim mendacij habet, & hoc est se calumniosè defendere.* Potuit ne Thomas apertius istorum damnare sententiam, qui docent fas esse reo crimen verum sibi intentum arte verborum inficiari? quanquam huius sententiæ, si verum quærimus, non tam Aquinas Thomas quàm Aurelius Augustinus author esse dicendus est, vt indicãt eius verba, quæ supra ex quinti Psalmi expositione retulimus, idem pene quod Thomas ait, declarantia.

Cap. 16.

Summarium.

1. *Innocentij & Panormitani & aliorum iure peritorum sententia de secreto commisso: quæ conuenit cum veteribus theologis.*
2. *Eandem esse rationem arcani de peccato commissi: ac criminis occulti aliter cogniti.*
3. *Ante Gabrielem Vielem, qui planè tuetur authoris sententiam, nemo nobilis theologus oppositum asseruit.*

CAPVT XIX.

1. Ser. 2 parte alp. 34. p.

VBi est igitur doctorum iste consensus? quomodo communis omniũ sententia videri potest? quã propositã Io. Gerson non asserit, Scotus autẽ multo etiam minus, Henricus nõ probat cuius isti auctoritate nituntur, Thomas verò perspicuè damnat, qui omnes facilè principes suæ ac inferioris ætatis theologorũ habentur, & quam Augustinus his non ætate solum, sed etiam authoritate superior multis in locis improbauit? & à qua discedunt cum alij iure pontificio periti, tũ in primis Innocentius, & Nicolaus Panormitanus, qui si quis iusiurãdum socio dederit, nulli se arcanum ab eo sibi commissum indicaturũ, huic licere negant, vt iuratus se nihil scire respondeat. de quo (si quæris) eadem mihi præcipienda esse videntur, atque in causa criminis occulti aliter cogniti. standum est enim promissis, præsertim dato iureiurando, & cõmissum arcanum, si recte id fieri potest, diligenter occultandũ. Sed si arcanum commissum ab aliquo spectet in alterius aut reip. malum: Fraterna correptio cuius Christum habemus authorẽ, adhiberi debet, & male cogitantis pertinaciæ criminis delatione, vti diximus obsisti, atque eodem modo, si conscius ad dicẽdum testimonium iure vocetur. Nã morib. aut legibus officium suum obeunti iudici parendum est. nec iusiurãdum vinculum esse debet iniquitatis (vt ait Augustinus) ad fraudem

Inno. c. qualiter de accusationi. el primo.

2. Panor. cap. dilectus de excess. p. c.

In epist. ad Seuerum & habet. 22. q. 4. inter cet.

dem aut iniuſtitiam, nec obeſſe quo minus ſontes, in quos iure inquiritur veritate cognita plectantur, quod intereſt reip. quæ longe præferēda eſt priuatæ. alia ratio eſt, ſi arcanum de crimine penitus occulto fuerit commiſſum, tūc enim cum ad rationem criminis occulti accedat fides data, & iuſiurandum, multo diligentius occultandum eſt arcanum commiſſum, & iniqui iudicis temeritati, quemadmodum diximus obſiſtendum. Vt igitur ad id, vnde ſumus digreſſi redeamus, quantum ponderis huic Adriani, Ioānis Maioris, & aliorum recentium minutorum theologorum ſententiæ tribuere oporteat, qui cum cæterorm antiquorum, tum in primis Henrici Gandaui authoritate nitentes, tuentur hāc doctrinam, à qua tum alij theologi veteres abhorrent, tum in primis Henricus, ipſe pro tua prudentia conſidera. vt autem intelligas quā dudum cœperit inualeſcere commentum iſtud theologorum ad excuſandum mendacium falſi teſtimonij in aliena cauſa, nullū vt arbitror theologorū inuenies, qui auſus ſit hoc palā aſſeuerare ante Gabrielem theologum doctiſſimum, æqualem pontificatus Alexandri ſexti, qui & ipſe explicata Scoti ſententia de reo ſuum crimē occultum ſimpliciter, ſed artificio illo mentis inficiante, negat illum poſſe mendacium effugere, ſaltem officioſum, ac proinde peccatum: cuius cauſam reddens paulò poſt: *Quia verba* (inquit) *eius accipiuntur vt ſonant & ſecundum communē intelligentiam, ſecundum quam non ſunt vera.* quod ſi verum eſt etiam tunc, cum crimen reus inficiatur non iuratus, nullam enim vel hic, vel Scotus mentionem facit iurisiurandi, dubitari non debet, quin hoc authore, ſi quis crimen ſibi vere intentum iuratus neget, is peccatum mortiferum incurrat; cum mendacium officioſum addito iureiurando pernicioſum fiat, propter Dei, qui teſtis efficitur falſi, neglectam reuerentiam, quod mendacij genus mortiferis peccatis cōſenſu omni annumeratur, eſt enim periurium & contra præceptum decalogi. Aut igitur dicendū eſt, mendacia officioſa non eſſe peccata, quod nec Auguſtino, nec cuiquam nobili theologo poſt Auguſtinum placet, ac ne his quidem, quorum tu ſententiam explicaſti. aut qui ſuum crimen ad hunc modum, dato iureiurando inficiatur, ſe obſtringit mortifero peccato. quanto igitur ille magis, qui in aliena cauſa mentitur, de quo nobis fuit ſuſce, ta diſputatio. PH. A tot, tamq; grauium, & illuſtrium authorum ſententia difficilè factu eſt ſine iuſta reprehenſione diſſentire. Quare ſit iam modus hic diſputationi, nam tibi equidem aſſentior, his maximis authoribus contra religionem eſſe, ſcienter verum quacunq; arte verborum iudici præſertim inficiari, etiam in ſuo, non tantum in alieno periculo.

3.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS,

De ritu nuptiarum & dispensatione Libri tres.

AD REVERENDISS. ET ILLVSTRISS. Dominum Franciscum Quignonium S. R. Ecclesiæ Presb. Cardinalem, tt. S. Crucis in Hierusalem, Episcopum Cauriem.

PRAEFATIO.

MAGNA quæstio est (pater amplissime) ab ipsis vsq; Christi temporibus inter viros eruditos agitata, et in qua non parua vel reip. vel religionis momenta vertantur, quibus ex causis quáve ratione liceat homini Christiano vxorem repudiare. Quanquam enim Christus hac quæstione sibi à Pharisæis occasionem captantibus calumniandi proposita, omnes causas præter adulterium excluisse videatur, viri tamen sapientia & sanctitate clari, sic sunt verba eius interpretati, vt locum reliquerint plerisque rebus: quæ partim diuino aut naturæ, partim pontificio iure matrimonium infirmant: atque ita infirmant, vt his neglectis aut ignoratis, si nuptiæ fuerint contractæ, non liceat solum viro repudium vxori dare, aut hunc ab illo diuertere, sed interdum etiam sit Ecclesiæ cogente necessarium, nisi summi sacerdotis auctoritas per dispensationem appellatam interceſſerit. Quam quæstionem cum hoc temporis viderem magno studio magnaq; contentione doctorum virorum disputari, haud equidem ex officio me facturum putaui, si qui vel alijs silentibus quiescentibusq; loqui ac stylum mouere soleo, in tantis clamoribus conticerem, te præsertim ad scribendum (qui iubere: vo iure poteras) adhortante. dum quæ tua est publicæ piorum concordiæ religionisq; cura, ea cunctis hominibus, ad quos pertinere possunt, explorata esse & cupis, & quantum licet elaboras, quæ maxime conducant ad Christianorum controuersias dirimendas. Quod munus cum te auctore grauissimo cogitatione præcepissem, plus etiam oneris,

oneris, quàm mihi imponebatur ſponte ſuſcepi. nec placuit orationem meam cauſæ vnius auguſtijs intercludi, ſed vagari latius, & totam de ritu nuptiarū diſputationem (quatenus res matrimonium impedientes attingit) paulò accuratius, ſed ſtrictim tamen obire: ſimulq; haud paulò impeditiorem quæſtionem de diſpenſatione diſſerere. Cuius velut fonte ac viribus indicatis, legumq; generibus expoſitis, quantum per oracula diuina, ipſamq; naturam & decreta ſanctorum patrum cum in alias leges temperandas, tum in ſingula nuptiarum impedimenta pontificis diſpenſationi liceret mihi videretur, hoc quem ad te mittimus libello explicare curauimus. Nec enim dogmata modo Theologorum hu de rebus recognoſcere, ſed placita etiam iuriſperitorum conquirere tentauimus: & ſi quæ partes fuere philoſophorum, ne has quidem intactas relinquere conſilium nobis fuit. Ita demum rati, poſſe aliquid recte conſtitui, ſi cum ſacris literis ſanctorum ſapientiumq; virorum reſponſa, & cum vtriſq; naturæ in eandem ſententiam congruere videretur. Sed iã de definitione, inſtitutione, fine, impedimentiſq; nuptiarum diſſerere incipiamus. his enim rebus explicatis, reliqua inſtituti noſtri expeditius perſequemur.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS,

De ritu nuptiarum & diſpenſatione, Liber primus.

MAritale coniugium quod maioribus noſtris tum nuptias tum matrimonium appellare libuit recte vt arbitror, definietur, ſi viri atq; fœminæ ſocietas individua eſſe dicatur, libere ac legitime cõtracta, cauſa prolis generandæ. Quo, ſi Originẽ repetas, ſi finem, ſi auctorem ſpectes, nullum ex vocatis ſacramentis nec antiquius, nec honeſtioribus ex cauſis, nec deniq; maiore inſtitutũ auctoritate reperias. Conſtat enim cum cætera poſt peccatũ, & propter peccatũ inducta ſint, hoc vnum initio poſt ipſam ſtatim primorum hominum creationẽ, antequã peccarẽt ab ipſo Deo fuiſſe in paradiſo deliciarum inſtitutum: cum numine plenus dixit Adam, *hoc nunc oſs ex oſſibus meis, & caro de carne mea propter hoc relinquet homo patrem & matrem & adhærebit vxori ſuæ, & erunt duo in carnem vnam.* Gene. 2. Neque verò ſolum tunc à

Deo inſtitutum eſt matrimonium, ſed etiam à Chriſto confirmatũ Matthæi 19. Cap. Vbi vt propriè ſacramentum eſſet nouæ legis, non ſolũ (vt ante) officium naturæ ac reip. præſtandum, Chriſtus idem inſtituit: illis potiſſimum (vt pleriq; putant) verbis, *quod Deus coniunxit, homo non ſeparet?* Ioan. 2. Qui & nuptijs interfuerat in Cana Galilææ nec modo ſua præſentia auctoritatem fecerat, verum etiam edito miraculo (& quidem omniũ primo) mirifice commendans nobilitarat. Cum hoc igitur ſacramentũ (quo Chriſti & Eccleſiæ ſacra copula ſignificatur) bis inſtitutum eſſe tradatur, ante & poſt peccatum: primum officij gratia datum eſt, quinimò & imperatum hominibus: vt in magna ipſorum raritate ineunte mundo, & pari ratione ſtatim poſt diluuium, legitima prole genus humanum propagaretur, poſtea viro etiam in remedium contra adulteria & non permiſſos concubitus: cum ſit homo vt ad multa vitia, ſic in primis ad libidinem pronus ſuæ naturæ ſalacitate, qua omnia propemodum animalia vincit. Paulus enim apoſtolus ſic ad Corinthios ſcripſit *Bonum eſt homini mulierem non tangere, ſed propter fornicationẽ vnuſquiſq; ſuam vxorem habeat, & vnaquæq; ſuũ virum.* 2. ad Cor. 7. Quorũ verborũ praua interpretatio quoſdam hæreticos Tatianos dictos in id erroris induxit, vt nuptias omnino dãnarent: putantes apoſtolum, qui ſe per indulgentiam ea dixiſſe profitetur, nuptias rẽ turpẽ, vt maius malũ vitaretur permiſiſſe. Quorũ error tã longe abeſt à recta ſentẽtia & Chriſtiana veritate, vt naturæ quoq; bellum indixiſſe videatur. Quid eſt enim tam naturale, quàm maris & fœminæ coniunctio cauſa prolis generandæ, non ſolum hominibus, ſed cunctis etiã perfectis animantibus? Tolle hanc maris & fœminæ coniunctionem, omne genus non dico hominum, ſed animantium ſuſtuleris. Cum ſola igitur viri & fœminæ commixtio generis humani perpetuitatem tueatur, aut nulla prorſus damnari debet, aut ea probanda eſt, quæ per legitimum coniugium efficitur: & in rebus optimis, ac humano generi commodiſſimis & neceſſarijs numeranda. Nõ igitur eſt Paulus in eam ſententiam locutus, vt matrimonium lege diuina & naturali olim conſtitutũ, & nullo tẽpore intermiſsũ, atq; in euangelio à Chriſto confirmatũ, multifariamq; commendatum ipſe improbaret: ſed vt intẽperantes & libidinoſos peccati ſui remedium poſitũ eſſe doceret in matrimonio; quod ob aliam multo & iuſtiorem & honeſtiorẽ cauſam inſtitutum, & ſuſcipiendum, hanc quoq;, ſed accidentariam cõmoditatem habet, vt concubitus aliàs illicitos vendicet à peccato & turpitudine. Nam ſi quis non generationis, ſed explendæ libidinis gratia vxorem ducat, poterit fortaſſis coniunctio illa connubium appellari (ſic enim placet Auguſtino, dummodo ſeruetur vtriq; thori fides, nec partus ex induſtria impediatur) iſte tamen abutetur ſanctiſſimo ſacramento, nec præſtantiã matrimonij ſuo fine metietur. Nã qui veneficijs aut medicamẽtis ſterilitatẽ quærũt, adulteri ſunt nõ cõiuges appellãdi,

Aug. de bono cõiugali & habetur. 32. q. 2. c. ſolet quæri. Et. 4. ſent. di. 32.

Quod

Quòd ſi ab initio tales ambo fuerunt (inquit) *non iſti per connubium, ſed per ſtuprum potius conuenerunt ſi ambo tales non ſunt, audeo dicere, aut illa quodam modo eſt meretrix, ut ille adulter vxoris.* Hæc Auguſtinus. Non igitur inficiamur, quin virginitas in primis, quæ ab iſtis miris, vt debet, laudib. effertur, caſtuſque cælibatus in bonis habeantur *huc enim ſpectat oratio Pauli, & infirmitas incontinentiæ* (vt verbis vtar eiuſdem Auguſtini) *quæ eſt in carne per peccatum mortua, ne cadat in ruinam ſtultorum, excipiatur honeſtate nuptiarum*: non tamen ſi illa diuiniora ſunt & ſanctiora, protinus non erit res optima, & perfecta matrimonium. quòd non modo quaſi portus eſt incontinentia laborantium, ſed ſacroſanctum à Deoque inſtitutum ſacramentum, idemq; honeſtiſsimum officium: ſine quo nec ciuitas poteſt, nec religio conſtare, cum vtriuſque tanquam ſeminarium habeatur: quoniam domus, vt docent philoſophi, quàm efficit viri mulieriſq; generationis gratia cõiunctio, principium eſt vici, vicus ciuitatis. Cum autem officium, quod ſingulis hominibus confertur, bonum ſit ac laudabile, illud tamen teſte Ariſtotele lõge melius eſt & diuinus, quod reip. præſtatur. quo in genere vel in primis eſſe officium eorum, qui liberos legitime procrearint, declarant leges & inſtituta optime inſtitutarum ciuitatum, ac rerum publicarum: in ſquibus præmia publice cum laude propoſita erant multorum liberorum parentibus, vt inter Romanos ius trium liberorum, & cõtrà ignominia ijs, qui nullum procreaſſent: vt in populo Iudæorum maledicta erat & infamis ſterilis, quæ nullum fœtum poſteritati relinqueret. Quin etiã apud Romanos (vt auctor eſt Socrates in ſua hiſtoria Eccleſiaſtica) qui natas quintum & vigeſimum annum vxorem non duxiſſet, is hæreditatem adire vetabatur, veteri quidem lege. Sed quę fuerit à Conſtantino principe in virginitatis honorẽ temperata.

De nupt. & concupiſ.

Ariſt. 1 poli.

Ethi. 8.

SEd quanquam viri & mulieris generandi gratia qualiſcunque propemodum coniunctio olim matrimonium efficeret, & inter initia generis humani nihil præterea requireretur (cum etiam fratribus ſuas ſorores ducere non licuit modo, verùm etiam fuit neceſſe, ipſa neceſſitate delectum perſonarum auferente) poſtea tamẽ genere humano multiplicato, cũ in veteri, tũ in nouo teſtamento, partim diuina, partim põtificia lege cautum eſt, ne temere matrimonium inter quaſcunq; perſonas coiret, ſed certis cõditionibus ſeruatis: quæ ſi fuerint neglectę vel ignoratæ, matrimonium non conſiſtet. Nam ſunt res nonnullæ, quæ obſtant quidem matrimonio, quo minus ſine crimine contrahatur, tamen contractum non diſtrahunt. quæ ferè ſunt: ſi quis ſacerdotem ſuſtulerit, vxorem ſuam necauerit, raptor fuerit ſponſæ alienæ, aut inceſtus, filium ſuum in fraudem matrimonij baptizauerit, aut ex fonte baptiſmatis receperit, ſi pœnitentiam ſolennem ſubierit. ſunt tamen aliæ complures, quæ non modo contrahi vetant, ſed etiam ſi poſt fuerit contra-

De pr. & re qui preſbyt. 27. q. 2. ſtatutum 32. q. 7 ſiquis viduam. 30. q. 1. de eo. 33. q. 2. de his anti-qui.

contractum,diſiungunt.Multa enim huiuſmodi impedimenta reperias, ſi ſacras ſcripturas diligenter, & decreta patrum legeſque pontificias excuſſeris.

Ac primum omnium,ſiquis per vim ſibi illatam aut timorem incuſſũ, qui cadat in virum conſtantem,vxorem quam nollet ducere, aut mulier cui viro nollet nubere cogatur.Quod idcirco primo loco numerandum putaui, quia fundamentum & quaſi formam matrimonij eſſe liberũ conſenſũ,conſtat non ſolũ ſanctorũ patrũ, Ambroſij,Chryſoſtomi,& Idſiori,iuriſque pontificij teſtimonio,ſed etiam ciuilis : quotraditũ eſt nuptias non concubitu fieri ſed cõſenſu. cui conſenſui cum nihil magis aduerſetur,quàm vis aut metus, intelligitur haud dubie nulla re magis impediri matrimoniũ,quam vi aut metu,quę libertatem tollunt diſſentiendi.Non quo volũtas hominis vt velit quicquam aut nolit(qui à philoſophis iunioribus actus eliciti nũcupantur)cogi poſſit,præſertim externa vi(hoc enim eſſet voluntatem de voluntatte tollere, quæ libertate potiſſimum conſiſtit)ſed quoniam quem vis aut metus impellit, vt occurrens maiori malo,quicquam & velit & effici t, hunc nolentem efficere & coactum dicere ſolemus:vt qui ne faciat naufragium, iacturam facit:quem tamen volẽtem facere certum eſt,huius enim optio eſt mortem ſubire malit,an iacturam facere:& perinde illius,ducat vxorẽ quãpiam an plagas,vel ſeruitutem ſuſcipiat,ſeu etiam mortem, aut ſi virgo ſit, ſtuprum, eadem namque ratio eſt vtriuſque. Qui ergo vt ea mala vitaret, quæ ſi intententur conſtanti etiam viro metum incutiant, hanc duxerit,quam tali metu ſublato reiecisſet, is nolens & diſſentiens duxiſſe dicitur:atque fœmina eodem modo nupſiſſe.Ita quicunque contractus ex alterutra parte ab huiuſmodi cauſis fuerit profectus,non ſolum re, ſed nomine etiam matrimonij indignus ac irritus erit lege naturæ. Niſi fortè poſt id tempus,quo vis illata fuit, aut timor iniectus,nõ inuiti conuixere.qui enim cum liceret reclamare,conticuit,is tacite videtur conſenſiſſe : eoq; conſenſu matrimoniũ prius irritũ confirmatur.

Amb. in lib de virginib' & habetur, 27.q.2. cum inuiatur.& 4.ſenten. di 27. Chryſ.ſuper matth. eadẽ q.matrimonium. Iſid.eth.li 9. cap.7. & habetur eadem q.coniugis & 4 ſen di. 27.

4.ſent.di.29 31.q.2.De nupti. De ijs quæ vi met' ne cauſa.

Poſt vim & metum proximus eſt error in impedimentis matrimonij: quippe cuius cauſa ab eodem fonte eodemq; velut capite repetitur, hoc eſt ab eo,quod libet conſenſus defuiſſe videatur.Quanquam non omnis error matrimoniũ infirmat, ſed is tantum, qui pertinet ad ſubſtantiam vel ad ea quæ vt ſunt, ſic bona matrimonij nuncupantur. Siquis enim pauperem pro diuite,malam pro bona, mulierem, aut etiam meritricem pro virgine duxerit, non protinus matrimonium non conſtabit, his nanque qualitatibus nec ſubſtantia matrimonij mutatur (quæ vir eſt & fœmina) nec bonum eius impeditur. quod ab Auguſtino triplex eſſe traditur,fides thori,hoc eſt adulterij vitatio, proles,id eſt, liberorum procreatio, & ſacramentum, hoc eſt vita indiuidua. At ſi fuerit error in perſona (vt ſi mulier aliqua pro altera ſupponatur) matrimonium

4.ſen.di 30. 29.q.1 circa principiũ. 29.q.1 quod autem.

Super gen. & habetur. 4.ſen.di. 31.

monium non erit, mutata enim ſubſtantia, conſenſus eſſe qui poteſt in eius errore? Quoniam qui paratus erat in Iuliam verbi cauſa conſentire, is ſi in Corneliam ſimulantem ſe Iuliam eſſe deceptus conſentire ſe profeſſus fuerit, aut verba conſentientis protulerit, non continuò cenſeri debet conſenſiſſe, in Iuliam enim ſi adeſſet, paratus erat conſentire non in Corneliam, quæ ratio eadem eſt fœminarum in viros. Cui ſententiæ ſi occurratur exemplo Iacob, de quo eſt in libro Geneſeos (huic enim poſt diuturnam ſeptem annorum ſeruitutem, quam pactus ſeruierat pro Rachele, ſuppoſita fuit loco eius Lia) reſpõſum eſt in promptu, non prius Liam factam eſſe vxorem Iacob, quam cum ipſe dolo cognito acquieuit Laban exhortanti ſe, vt cum ipſa hebdomadam dierum copulæ adimpleret, & iterum nuptias Rachelis, ſi totidem ſeruiſſet annos paciſcenti. vt enim iam ſæpe dixímus, matrimonium quod nullum fuerit defectu prioris conſenſus, incipit eſſe, ratumque fit, ſi poſtea liber aſſenſus conſequatur. Similis propemodum ratio eſt, ſi fuerit error in conditione: hoc eſt, ſi perſona contrahentis ingenua credita, reperta fuerit ſeruire. ſi quis enim cum ſuus non ſit, alteri ſe tentet addicere, contractus ſponte ſua vacillabit, niſi alter haud ignarus conditionis quantulacunq; illius vſura, ſit æquo animo contentus. Quidam addunt nobilitatis errorem, qui tamen non aliter obſtat, niſi recidat in errorẽ perſonæ. Nam quæ fortè parata erat in nuptias ſenatorij adoleſcentis, quẽ nunquam viderat, conſentire: hæc ſi decepta fuerit plebeio pro ſenatorio ſuppoſito, matrimonium nõ erit propter errorem: qui dicitur quidem eſſe nobilitatis, ſed ſi verum quærimus, eſt potius perſonæ. Nam ſi eadem adoleſcentem de facie noſſet, & nobilem rata in eius coniugium conſenſiſſet, tali errore non magis infirmaretur matrimonium, quàm ſi in fortuna aut in moribus fuiſſet erratum. quod nihil officit cõtractui: cum tamen error in perſona matrimonium impediat lege naturæ. tollit enim liberum conſenſum in eo quod eſt velut ſubſtantia nuptiarum.

29. q. 1. quid autem. Cap. 29. 29. q. 2. ſi. quis ingenuum.

Ad hæc, ineptitudo ad operam coniugalem ignorata, eadem lege marrimonium infirmat. Nec refert natura id malum, an caſu, veneficioue fuerit contractum. Et quidem optima ratione. nam quo ſublato neuter nuptiarum finis contingat, hoc ſi abeſſe ab eo, cui paria non referũtur ignoretur, nutabit haud dubie, aut corruet potius matrimonium, commutationis iniquitate non cognita. Eſt autem naturalis ineptitudo in viro perpetua membri genitalis deiectio: quæ frigiditas appellatur, aut virilitatis orbitas: in fœmina naturæ coarctatio, vel ad omnes viros vel ad eum de cuius matrimonio agitur relata, in vtroque infirmior ætas: quæ finitur pubertate. Accidentaria vero, quæ per veneficia vel artes Magicas quæſita, virum tum ad omnium fœminarum concubitus, aliàs ad eius amplexus de qua quæritur, inutilem fecerit. Quibus

ex cauſis facto diuortio, compoti ad alterius nuptias tranſire licet: impoti non licet, niſi frigeat huic iniuria veneficij, qui cæteris mulieribus virilem operam dare non impediatur. Nam quæ mulier ob naturalium anguſtias hunc virum non admittebat, ea ſi alium experta priori fuerit habilis facta, ad ipſum priſtinum maritum (ſi ſimilis ſit vtriuſque conditio) lege reuocatur.

Præterea ſacri ordinis initiatio perinde obſtat matrimonio. Ita cum alijs clericis ſint permiſſa coniugia, ſacerdotibus, diaconis & ſubdiaconis penitus ſunt interdicta: & ſi fuerint contracta, dirimuntur: non ſolum quia ſtatuto Eccleſiæ talium matrimonia ſunt illegitima, ſed ea quoq; de cauſa, quod qui ſacris ordinibus initiatur, Eccleſiæ velut vinculo indiſſolubili copulatur, aſtringiq; videtur ſolemni voto caſtitatis quæ caſtitas cum liberorum procreatione conſtare non poteſt lege naturæ. procreatio enim (vt ſæpe diximus) finis proprius eſt matrimonij. Nam licet inter Mariam & Ioſeph, qui caſtitatem vouiſſe creditur, verũ fuerit coniugiũ, alia tamen ratio fuit illarum nuptiarum, in quibus ſine virili opera proles contigit diuinitus: & cætera quæ bona vocantur matrimonij affuerunt. Itaq; merito impedimentis huiuſmodi, caſtitatis aut religionis votum annumeratur, modo fuerit nuncupatum ſolenniter. quod efficitur: vel ſacri ordinis initiatione, vt quibuſdã placet, vel religionis authoritate Eccleſiæ cõprobatæ profeſſione. ſimplex enim votum quanquam obſtet matrimonio, quominus ſine peccato cõtrahi poſſit, tamen contractum non diſtrahit. cæterum peccabit letaliter, qui poſt talem voti nuncupationem ductam ſolicitauerit ad operã liberorum: & ſolicitatus ipſe, ne votum fallat, tenetur ad aliquam religionem commigrare: quoniam ipſius culpa factum eſt, ne poſſit aliter caſtitatem ſeruare.

di. 32. c. placuit, & 27. q. 2. c. vt lex.

4. ſent. d. 38.

Item diſpar religio irritum facit matrimonium: eſt enim contra vetus Dei præceptum, cuius illa verba ſunt: *Filias veſtras ne detis filijs alienigenarum & filios eorum ne accipiatis filijs veſtris*. Quod præceptum ſecutus Eſdras huiuſmodi coniugia, quæ filij Iſrael cum externis contraxerant ſeparauit. Neq; verò ſolum in teſtamento veteri hoc fuit obſeruandum, ſed in lege Euangelica multo etiam magis authoribus Ambroſio & Auguſtino. quorum alter in libro de patriarchis, alter ad Polentũ ſcribens, talia connubia vitãda prorſus, & nefanda eſſe confirmãt. Quibus Vrbanenſis concilij decretum vel in primis aſtipulatur. quo cautũ eſt, *vt quicunq; tantum ueſas admiſiſſe cognoſcitur* (vtar enim verbis ipſius) *à Chriſtiano cœtu atque conuiuio & à communione Eccleſiæ protinus ſegregetur*. Quod ſic tamen accipi debet authore Auguſtino: ſi quis cũ Chriſtianus eſſet, externæ religionis aut ſectæ coniugem duxiſſet. nam qui erant ante Chriſtianiſmũ coniuges, horum alterutri accepto baptiſmo vxorẽ vel maritũ in priſtina ſecta perſeuerãtẽ vel retinere licebat olim, ſi ſpes eſſet

4. ſent. d. 39. 1. Eſd. ca. 9.

22. q. 1. ſi quis.

Aug. ad Pole

futuræ pietatis.authore Paulo:vel si secus,repellere. 2.ad Cor.7.

Iam illud perspicuum est non licere cuiquam vxorem habenti alterã ducere,aut quæ vni marito est nupta alteri nubere.Quod si factum fuerit,adulterium vocari debet,non coniugium.Christi enim sunt illa verba in Euangelio: *Quicunq; dimiserit vxorem suam, nisi ob fornicationem, & aliam duxerit,mœchatur.* Nam si vxore repudiata aliam ducere non licet,profecto retenta multo etiam minus. neq; enim si vxorem repudiare peccatum est,protinus alteram ducere adulterium fuerit, si plures simul habere permittatur. & item Deus in constitutione huius sacramenti, *Propter hoc*,inquit, *relinquet homo patrem & matrem,& adhærebit vxori suæ.* Quo in loco quoniã vxori dixit,non vxorib. & addit, *& erunt duo in carne vna.* complurium vxorum connubia vetuisse videri potest. Itaque non opinione aut hominum instituto multarum simul vxorum cõiugium prohibetur,sed lege diuina & ea quadantenus naturali: vt viri doctissimi tradidere.qui si quid contrà à sanctis patribus factum traditur in veteri testamento, id eis quadã indulgentia Dei ac priuilegio contigisse, sed tamen tacito contendũt: quoniã vt lex ipsa publica de vxoris vnitate, nunquã apertè in veteri quidem testamento data esse reperitur,sed cordibus hominum naturaliter creditur impressa: ita nec priuilegium in eam seu dispensatio scripto aut verbo data esse legitur:sed(vt ipsorum verbis vtar)per inspirationẽ internã,quæ primũ facta sanctis patribus, per eorũ exemplum ad alios est deriuata. quo tempore oportebat hoc naturæ præceptum prætermitti, vt maior esset multiplicatio prolis ad Dei cultũ educandæ.Sed nequis putet hanc legẽ iuris esse naturæ quod proprie intelligatur,Augustini librum legat cui titulus est de bono cõiugali: in quo multa præclare, & illud in primis scriptum reperiet: *Antiquis iustis non fuit peccatum quod pluribus fœminis vtebantur, neque contra naturam hoc faciebant:cum non lasciuiendi causa,sed gignendi hoc facerẽt.neq; contra morẽ: quoniã eo tempore ea fiebant. neq; contra præceptum: quia nulla lege erat prohibitum.* Gen.2. Tho.4.sen.di.33.art.1. De diuer. cap.gaudemus.

Sunt præterea nonnulla crimina quæ perinde ac res supradictæ matrimonium impediunt. In primisq; si vxoris adulteræ flagitio maritus fuerit de medio sublatus, vt domum vacuam relinquat adultero, nefas esse sceleratæ mulieri post viri necẽ adultero nubere, decretũ est cõcilij Triburientis. Neq; verò solum in hunc modum patrato scelere, coniugium adulterorum sacra synodus detestatur: sed etiam si adulter marito viuente fidem nuptiarum vxori dederit, si marito ipsa superfuerit.licet enim maritus absq; adulterorũ culpa discesserit,quia tamẽ data est occasio vitæ coniugis insidiandi, merito est adulteris post pernicioſa pollicita matrimonium interdictũ. Ad hæc si quis viuæ vxoris pellicem solutam duxerit, non solum tunc nuptiæ non erunt, sed ne mortua quidem vxore si rursus pellicem ducere tentauerit: dummodo fuerit vtrique exploratum impedimentum.Nam si quæ facta est pellex hæc bona fide ignaraque doli consensit,matrimoniũ constabit, nisi ea- 31.q.1.si quis viuente marito. 31.q.1.relatum. De eo qui duxit ca. cum haberet,& ca. ex liter. & i. si quis vxorem.

dem cognita fraude reclamauerit: quæ omnia retro agere licet. Eadem est enim ratio viri in vxorem, quæ vxoris in virum.

Cõsanguinitas definitur.

RElquum est vt de consanguinitate & affinitate instituto nostro disseramus. his enim rebus intercedentibus, partim naturali & diuino, partim pontificio iure impediuntur, nullaque sunt matrimonia. Est autem consanguinitas (vt de hac prius disputemus) hominum ab eadem stirpe propinqua genus suum repetentium societas naturalis. hic est enim intellectus vulgatæ theologorum definitionis: qui consanguinitatem vinculum esse aiunt personarum ab eodem stipite descendentium carnali propagatione contractum. Quo plus autem minusue quiq; ab ea quam diximus stirpe discedunt, hoc plus aut min⁹ inter se consanguinitate contingunt. quæ interualla gradus solent à iuris interpretibus nuncupari: propterea quòd genus ab authore sui per quosdam velut gradus ad posteritatem descendat. Sed quoniam non omnes eodem inter se modo spectant, sed alij recta, vt pater filius & nepos: alij tanquam ex obliquo, vt fratres & consobrini vel patrueles, & qui sequuntur, idcirco alteri in recta linea descendere ascendereue, alteri ex latere venire dicuntur. Cæterũ quoto quiq; gradu inter se cõtingant aut distent, in descendentibus quidem aut ascendentibus non est dissensio. constat enim filium à patre primo gradu distare, nepotem secundo, pronepotem tertio, & cæteros eodem modo, nec refert ascendatne an descendat connumerandi ratio. quo enim gradu filius à patre, hoc pater à filio haud dubiè distat. Qui autem inter se velut obliqua consanguinitate ex latere coniunguntur, horum propinquitatis gradus aliter ab alijs computantur. nam iure ciuili fratres in secundo gradu collocantur, filij fratrum in quarto, & cæteri eodem modo. his enim computatio fit per lineam incuruam: quę verbi gratia à filio profecta ascendit ad patrem, & ab hoc rursus descendit ad alterũ filium. & sic tot gradus existunt quot sunt personæ hac ratione connumeratæ vna excepta. iure verò pontificio fratres habent primum gradum inter se, filij fratrum secundum: & pari ratione cæteri. Ita fit vt quot quique gradibus à communi principio distant, si pari interuallo descendant, tot inter se abesse dicantur. Nam si alter altero longius abierit, eius non propioris habendam esse rationem viri eruditissimi censuerunt, quorum veterem velut formulam Gregorius nonus lege sanciuit.

35. q. 5. ex. ad sedem.

35 quæst. 5. c. parentela.

De consang. & affin. vir qui & ibi gloss.

Quibus rebus constitutis, iam in quibus consanguinitatis gradibus & quo iure connubia sint prohibita dispiciamus. Iure igitur naturali non solum filijs atq; parentibus mutua connubia sunt interdicta (cæteris quoq; animantibus, nedum hominibus, tales coitus ducenatura vitantibus vt de equo traditum est à veteribus) sed cunctis etiam qui recta li-

cta linea deſcendendo aut aſcendendo collocantur. Naturalis enim re- *Ari. 1. poli.*
uerentia & obſeruantia filiorum in parentes & maiores (quæ ipſorum connubia reſpuit, propterea quòd coniuges pares eſſe debent lege naturæ) maior eſt in auos: & quo altius aſcenditur, hoc etiam magis auge- *ff de ritu nup. l. iure.*
ſcit. Quamobrem Paulus prudentiſſimus iurisconſultus, iure inquit *gentium.*
gentium inceſtum committit, qui ex gradu aſcendentium vel deſcen- *lege nup.*
dentium vxorem duxerit: quod in infinitum procedere Gaius eſt au-
thor. Inter eos autem qui oliqua conſanguinitate in quocunque gra-
du iunguntur, coniugia fieri non vetantur lege naturæ: niſi legem diui-
nam veterem, naturæ quoq; legem velis appellare, vt quidam abuten-
tes vocabulo.

Matrimonia igitur conſanguineorum ex latere venientiũ non ſunt
natura prohibita (cõſtat enim olim cum homines nullis niſi naturæ le-
gibus tenebantur, fratres etiã; cũ ſororibus in matrimoniũ conuenisſe) *Leuit. 18.*
ſed partim priſcis legib. diuinis vetita ſunt, partim põtificijs: vt de iure
ciuili taceam: quod multum in hac parte cum pontificio conuenire nõ
poterit dubitare, qui titulum eius De ritu nuptiarum perlegere non
grauabitur. Deus enim per Moſem populo Iudæorum (cui ſucceſſerunt
Chriſtiani) legem dedit, ne quis ad proximam ſui ſanguinis accederet
turpitudinem eius reuelaturus. ſed in huius præcepti explicatione ex
conſanguineis à latere ſorores tantum ex pari gradu venientibus exclu- *35. q. 3 pro geniem.*
ſit à matrimonio: ex alijs materteram & amitam, præterea neminem.
Iure verò pontificio, veteri lege Gregorij & Nicolai pontificum, & Lu- *35. q. 3. ca. ac*
gdunenſis concilij vſque ad ſeptimum gradum pertinebat prohibitio. *co 26. e nul-*
pòſt autem ab Innocentio tertio in generali concilio ad quartum gra- *li De cõſan.*
dum eſt reuocata, non ſine erudita præfatione, qua huius mutationis *cap. non de-*
cauſa ſtrictim prudenterq; redditur. *bet.*

Cur autem matrimonia conſanguineis inter ipſos olim permiſſa, pòſt
fuerint iure diuino atq; pontificio prohibita, prudentiſſime (vt cætera)
& accuratius explicat Auguſtinus in eo libro cui titulum fecit, de ciui- *li. 15 c. 16.*
tate Dei. Vt enim fratres cum ſororibus connubio iungerentur, neceſſi
tatẽ feciſſe tradit & hominum paucitatem: quæ cum ſumma eſſet initio
rerum & ſtatim poſt diluuium, cui pauci admodum ſuperfuere, genus
humanum per connubia vtcunque dabatur tunc fas erat multiplicare.
pòſt verò tali neceſſitate cauſaq; ſublata, habitam eſſe rationem dila-
tandæ charitatis: vt plura eſſent neceſſitudinis amoriſq; vincula quibus
homines aſtringerentur, ſi inter alios cognatio, inter alios affinitas be-
neuolentiam conciliaret.

Diximus de conſanguinitate, quæ non ſolum obſtat contrahendo
matrimonio, ſed dirimit etiam contractum, iam de affinitate quæ huic
finitima eſt, diſſeramus.

Affinitas definitur.

AFfinitas est vinculum necessitudinis cum externis, quod ex coitu naturali consanguineorum existit. Licet enim aliquando per vetitum concubitum, aut per matrimonium pontificis indulgentia priuilegioq; contractum congruat, vt qui consanguineus erat idem affinis efficiatur, hoc tamen ex accidenti præterque rationem affinitatis contingit. Nam ex illicito etiam concubitu affinitatem contrahi, declarat id quod Innocentius tertius ad Archiepiscopum Strigonien sem rescripsit: *affinitas* inquit *post matrimonium iniquè contractum, illi nocere non debet, qui iniquitatis particeps non existit*. loquitur enim de affinitate ex turpissimo coitu cum vxoris sorore nata.

De eo qui cõsan. vxor. suæ cap. tuæ fraternita.

Affinitatis genera explicãtur in glossa. nõ debet. De cons. q. aff.

Affinitatis porrò genera veteres tria esse statuebant, quæ matrimonia infirmarent. Primi generis affinitas ex coitu siue matrimonio consanguinei cum externa nascebatur; vt inter leuirum & glotem, inter Esau (exempli gratia) & Rachel vxorem Iacob fratris eius. secũdi porrò ex primi generis affinis cũ exteriore: qualis esset (ne à proposito exemplo discedamus) inter Esau & eũ qui mortuo Iacob Rachel vxorem duxisset. porrò tertium genus eodem modo per matrimonium siue concubitum secundi generis affinis efficiebatur. Sed cum tam longe lateque pateret affinitas, & olim matrimonia in nullo non genere impediret,

Eodẽ tit. ca. non debet.

concilio tamen Lateranensi (cui præfuit Innocentius tertius) antiquatę sunt leges pontificiæ, in secundo & tertio genere matrimonia interdicentes; & affinitas quæ connubijs non secus ac consanguinitas obstaret, ad primũ tantum genus iustissimis de causis reuocata contractaque est: atq; ita contracta, vt prohibitio, quæ veteri lege in omni genere ad septimum vsq; gradũ vt in consanguinitate serpebat, deinceps quarti gradus primi generis angustijs intercluderetur.

35. q. 5. porro de.

Gradus autem in affinitate numerandi eadem propemodum, quæ in consanguinitate ratio est. Nam vt in recta linea pater & filius primũ gradum efficiunt consanguinitatis, sic nouerca & priuignus, aut nurus & socer affinitatis primum gradum constituunt. Item vt ex obliquo fratres sunt in primo gradu consanguinei, sic leuir & glos affines maritus enim & vxor cũ caro vna efficiantur, non gradum facere sed quasi stirps & caput esse statuũtur, vnde velut rami hinc inde affines enascãtur. Ita quo quisq; propinquitatis gradu attingit eum, qui est tanquam caput affinitatis, hoc cum ipsius vxore per affinitatem coniungitur. quę ratio eadem est cum marito consanguineis vxoris. Cæterum licet affinitas, cognationis (cuius est quasi propago) rationem ad amussim prope dixerim æmuletur, atq; adeo à quibusdã cognationis nomine nuncupetur, interest tamen, quod cũ propinquitas longe vlterius progrediatur, affinitas vna persona externæ cognationis est cõtenta: vt exẽplo potest cõmodius explicari. cognatione non fratres solũ, sed filij quoq; fratrũ aut sororum, patrui, auunculi, patrueles, ac perinde cõsobrini inter se

propin-

propinqui ſunt. in affinitate verò omnibus mariti conſanguineis cum ipſius vxore intercedit neceſſitudo: ijdem cũ eiuſdem mulieris cognatis filijſve ex altero viro nullo tali vinculo conſtringuntur. Ac affinitas quidẽ quid ſit,& quib. ex cauſis oriatur,eiuſq; gradus expoſuimus. quibus rebus explicatis ſupereſt, vt quo iure & quatenus matrimonia affinitatibus impediantur,differamus.

Inter affines igitur, qui io recta linea quibuſuis interuallis collocãtur matrimonia,iure naturæ quibuſdam videntur eſſe nulla: velut inſitum ſit hominibus (qui modo naturam non corruptis moribus depraua uerint) vt patrum vxores proxima matribus ad quarum vicem propè videntur accedere obſeruantia ac reuerentia proſequantur. auorum porrò atq; proauorum,& qui deinceps ſequũtur,hoc etiam magis, quo in illorum quemq; maiorem reuerentiam coniugali æqualitati inimicam natura nobis ingenerauit. In obliqua verò linea matrimonia nullo gradu affinitatis per naturam excludi,declarant cum alia heroici tẽporis exempla, tum in primis Iacob: qui etiam Lia priore coniuge viuente Rachel ſororem eius primo ſibi affinitatis gradu cõiunctam vxorem duxit. vt in cæteris obliquæ affinitatis gradibus quam vim habeat natura,non poſſit dubitari: cum hanc ne in primo quidem gradu matrimonijs obſtare conſtet. At iure veteri diuino non ſolum nouercæ & priuignæ atq; nurus (quæ in recta linea collocantur) matrimonia prohibebantur, ſed etiam ex obliqua vxorem patrui ſine vlla exceptione, fratris verò niſi abſque liberis deceſſiſſet, matrimonio ſibi collocare nefas erat.

Intelligendum eſt tamen de impedimentis nuptiarum,quæ à cõſanguinitate aut affinitate proficiſcuntur confirmandis, nullam omnino mentionem à Chriſto vel apoſtolis factam in nouo teſtamento reperiri: quo factum eſt vt omnes huiuſmodi leges euangelicis tẽporibus ad Eccleſiaſtica decreta, nõ ad ius diuinũ aut naturale referẽdas eſſe ab acutiſſimis theologis cenſeatur, præterquã de cõſanguineis deſcendẽtibus aut aſcendentibus: quibus inter ſe matrimonia iure naturæ interdici,tradit Scotus. Thomas enim patris duntaxat & matris cum liberis cõnubia lege naturæ vetita eſſe cenſet: cæterarum perſonarũ diuinis aut humanis legibus prohiberi. Cuius ſententiam explicans Thomas Vius Caietanus,maximus hac memoria theologus,& Cardinalis religioſiſſimus,cum docuiſſet leges diuinas veteres cæterarum perſonarum connubia prohibentes iudiciales eſſe, nõ morales (niſi fortè ex accidenti) ac proinde euangelica lege abrogatas, & ideo inquit hodie nõ ligant, niſi quatenus ab Eccleſia ſunt aſſumptæ: ac propterea Papa diſpenſare poteſt cum omnibus perſonis, niſi cum matre & patre vt matrimonium contrahant. In affinitate enim nullam exceptionem faciunt, præter admodum paucos de quibus modo dicebamus: qui aſcendentium deſcendẽ-

Scotus 4. ſent. di. 40. q. 41.

Tho. 2. 2. q. 54. art. 3.

dentiumq; in recta linea affinitatem excipiunt, prohibitionem eius ad ius naturæ ſpecioſa magis quã vera ratione referentes. Nam cum rariſſima ſint priuignorum in nouercas obſeruantiæ ac pietatis documenta, plena vita eſt tragicis exemplis, quibus nouercarum in priuignos mutuum odium infamat: vt appareat legibus potius quàm naturali neceſſitudine tales nuptias prohiberi. In affinitate igitur religioſorum hominum prudentia eam rationem ſecuta, quam ſupra de varijs legibus conſanguineorum nuptias vetantibus authore Auguſtino retulimus, ſtatuit iure põtificio, vt perinde ipſa matrimonium ac conſanguinitas totidemque gradibus excluderet. Itaque olim ad ſeptimum vſque neceſſitudinis vtriuſque gradum prohibitio patebat: Innocentio autem tertio pontifice, vt ſupra diximus in Lateranenſi concilio ad quartum gradum eſt reuocata.

35 q. 3. cap. nullum. De cõſ. & affi. c nõ debet.

CONſanguinitatem & affinitatem duæ neceſſitudines æmulantur, quibus antecedentibus nihilo magis nuptiæ conſiſtunt: cognatio ſpiritalis, & quæ publicæ honeſtatis iuſtitia dicitur. Illius (quæ tũ ex baptiſmo tum ex confirmatione ſacramentis exiſtit) tria genera faciunt: vt primo contineatur ea, quæ renato velut filio cum patrinis matriniſque vocatis intercedit: hoc eſt cum eo, qui ipſum baptizauerit, confirmauerit ue, vel in baptiſmo aut cõfirmatione tenuerit, & alterutrius cõiuge. Nec refert de viris, an de mulierib. loquamur. Altero quæ his cum renaſcentis naturalibus parentibus exiſtit. qui compatres inter ſe & cõmatres appellantur. Tertio qua renatus cum patrinorum matrinarumue liberis cõiungitur. Sed quocunque genere cognatio ſpiritalis habeatur, pari ratione iure pontificio matrimonium infirmat.

4 ſen. di. 30. q 1. de eo quid.

Per leg. titulũ de cognatione ſpirituali & 30. q 1. De ſponſ. ad audientiam.

Atque illa eodem modo, quam publicæ honeſtatis iuſtitiam diximus appellari: inde ſumpto vocabulo quod in hoc impedimento ſanciẽdo maiores noſtri non vt in conſanguinitate & affinitate rationem ſecuti ſunt dilatandæ inter homines charitatis (quæ tenuis admodũ eſt in huiuſmodi neceſſitudine) ſed quod inter perſonas, quibus hæc intereſt, nuptiæ parum ex publica Chriſtianorum honeſtate conuenturæ videbantur. Oritur autem vt affinitas ex matrimonio, ſic & in eiſdem gradibus obſtans publicæ honeſtatis iuſtitia ex ſponſalibus etiam illegitime contractis, niſi ſi conſtet haud dubie cõſenſum abfuiſſe: vt in infantib. & furioſis ac mẽte captis intelligitur. Atq; hæc quidẽ ſunt res quib. præcedẽtib. nuptiæ (vt ſupra expoſuimus) impediuntur, quibuſq; neglectis ſi fuerint contractæ dirimuntur. Nam ſi ſemel legitimè conſtiterint, nulla ratio, qua diſtrahi poſſint incidere valet, niſi quòd adulteram cõiugem licet marito dimittere, Chriſto ipſo authore: qui rogatus à Phariſæis, num liceat homini vxorem ſuam quacunque ex cauſa dimittere, *quod Deus* inquit *conjunxit, homo non ſeparet: dico autem vobis quicunque dimiſerit vxorem ſuam*

27 q. 2. ca. ſi quis.

Matth. 19.

suam nisi ob fornicationem, & aliam duxerit, mœchatur: & qui dimissam duxerit, mœchatur. Quæ verba sic sunt cum aliorum sanctorum patrum consentienti sententia, tum in primis Hieron. & Augustini scriptis declarata, non vt propter adulterium cuiquam liceat coniugio dissoluto ad secundas nuptias migrare (hoc enim vt fiat nulla ratione potest contingere ijs, qui semel in Christo fuerint legitimo matrimonio coniuncti) sed vt casto marito permissũ esse intelligatur ab adultera vxore thoro & domo separari, & perinde vxori pudicæ à viro qui se tali crimine complicauerit, Nec enim vt testatur Hieronymus, adultera vxor dimittenda est & vir mœchus retinendus, sed apud nos inquit quod non licet fœminis, æque non licet viris, & eadem seruitus pari conditione censetur. Quam sententiam Augustinus quoque in opere de bono coniugali confirmauit, & itẽ in libro de adulterinis coniugijs. licet enim vxor adultera grauiori se crimine, quã mœchus maritus obstringat (quatenus hic ex matrimonij bonis appellatis thoro, & sacramento: illa etiã proli, quæ coniugij proprius est finis, iniuriam facit incertitudinem afferendo) tamen in vtroque satis magna causa est ad diuortium faciendum.

Hic de more Fabi. & habetur 4. sen. di. 35. & can 32. q. 5 præcepit, & proxima. Aug. super epistolã Pauli ad Cor & habetur 32. q 7. c apostolus. Ex cõ. tole. 12 & habetur 32. q 5. cap. præceptũ dñi ad occanũ habetur. 32. q 7. inter ueniente & proxima The. lib. 4. sent. di 35. Artic. pri. & alij do. in ea. di. In lib. de ser. domini, & vide 32. q 6. per totũ. De eo qui co. consan vxo. Iuæ discretionem ff. so. lu. matrimonio. l. cũ mutier De diuor gaudemus 34 q 1 cum per bellum. ff. de diuor. l. vxoris 3 q. 2 in fine. 32 q 5. propositio. De ciu. Dei i. 2.

Neque verò semper maritus adulteræ vxori repudium dare legibus permittitur, sed dantur exceptiones, quibus maritus adulterij crimen in vxorem intendens repellitur, quibusque cogitur eandem vel inuitus retinere. quæ septem omnino à sanctis ac eruditissimis viris numerantur. quarũ vna est de qua modo differebam, si ipse quoq; vir adulterij teneatur. nihil est enim iniquius authore eodem Augustino, quam causa fornicationis vxorem dimittere, si & ipse conuincitur fornicari. Altera est, si vxor à viro fuerit cuipiam alteri prostituta. exceptio enim lenocinij accusantem maritum etiam iure ciuili repellit. quarum exceptionum vtrique ius facit mariti par vel etiam maius crimẽ. paria enim delicta mutua compensatione tolluntur. Tertia exceptio datur, si repudiata ante vtriusque baptismum suo iure nupserit alteri. post enim eandem recipere Innocentij tertij decreto tenetur: scilicet quia huius adulterij culpa non vxori pudicæ assignari debet, sed viro qui talem repudiando adulterio facit occasionem. Quarta si post diuturnam absentiam mortuum maritum probabili coniectura credens alteri nupserit: vt si captus ab hostibus quinquẽnium à tempore captiuitatis excessisset. tũc enim mulier ad alias transire nuptias iure ciuili permittebatur. Quinta si ab eo qui se maritum in tenebris simulauerit, per dolum fuerit violata, ignorantia enim excusatur, cui similis est ratio si fuerit violenter oppressa: quæ sexta exceptio est. vis enim allata non leuat modo, sed tollit etiam omnino peccatum, authore Augustino, qui eius dictum vehementer laudat, qui in crimine violatæ à Collatino Lucretiæ duos fuisse dixit, sed vnum adulterium commisisse. Septima exceptio datur indulgentia mariti, si post vxoris adulterium operam inueris dando cum ea

redierit in gratiam.

4. sen d. 39. Sed quamquam fornicatione, quæ adulterium appellatur, proprie adulterorum coitus significetur, sunt tamen alia crimina, vt hæresis, aut impius deorum cultus, quæ per translationem & similitudinem adulteria, spiritalia tamen, & vocentur & intelligantur: quæque diuertendi licentiam perinde præbeant atque ea quæ proprie adulteria intelliguntur. Itaque Augustinus *idololatria* (inquit) *quam sequuntur infideles, & quælibet noxia superstitio fornicatio est.* Et alio in loco *non solum* (inquit) *mœchatio est illius qui carnem suam coinquinat, sed etiam qui simulachrum facit, mœchatur: quod si in his factis perseuerat, & pœnitentiam non agit, recede ab illa, & noli viuere cum illa.* Ad summã, fornicationis appellatio tam late patet authore Augustino, vt quodcũque flagitium coniugis alterutrius alteri vehementer ac pertinaciter obsit, quominus valeat religionem colere, eandem notionem & vim ac adulterium ad diuertendum habere intelligatur. Nam licet mariti crimina maxima turpissimaque sint, nisi tamen vxorem à religione, atque Dei cultu deterreant, non licebit vxori à marito facinoroso diuertere: nec è diuerso marito ob similes causas vxorem repudiare.

De ser. domini & habetur 18 q. 1. per idololatriam.

De adulte. cõiugijs li. 2. & habetur 28. q 1 nõ solũ.

Vbi supra de ser. domini.

Sed quod ratas nuptias adulterio tantum aut simili flagitio dirimi posse diximus, id sic accipi oportet, dum vtrique maneat ea vita, in quæ fuerit matrimonium contractum. Nam morte alterutrius interueniente, soluta est vinculo iugali persona superstes: nec alias nuptias asciscere authore Paulo vetatur. Mortem porrò duplicem esse, viri religiosi tradidere: naturalem, quæ est animæ atq; corporis discessus: spiritalem, cum religioni deuotus quispiam ex communi & mundana in spiritalem vitam migrat, & Deo quasi nascitur. ergo factum est vt professione quoque religionis matrimonium dissolui placuerit patribus sanctis. Vt autem post nuptias alterutri liceat religioni se deuouere, tribus omnino modis accidere potest: primo, si coniux adulterij conuincatur. secundo, si consentiat idem, siue perinde se religioni mancipauerit, siue in vita quæ dicitur secularis, citra suspicionem tamen incontinentiæ perseueret. tertio, quamdiu virili opera non fuerit matrimonium consummatum. Atque hoc quidem vltimo modo licet in seculari vita perseueranti ad alias transire nuptias: secus nulla ratione datur.

De conuer. con. constitutus c. cum sis eodem tit.

ea. verũ post eodem tit.

LIBRI PRIMI FINIS.

IOANNIS

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS,

De ritu nuptiarum & dispensatione, Liber Secundus.

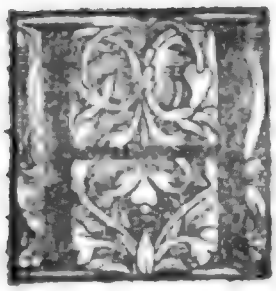

ACTENVS de impedimentis nuptiarum, hoc est, de ijs reb. quibus antecedentib. matrimoniũ nõ consistit, & quo res quæq; iure impediret, explicauimus, deinceps quatenus in singulis locus sit pontificis maximi dispensationi differem⁹. priuilegia enim iuniores, ac indulgẽtias principũ, dispẽsationes: & ipsum indulgere dispensare dicunt: nouis quidem vocabulis, sed quæ necesse fuerit in hac quæstione passim à nobis vsurpari. Dispensatio igitur (vt à viris doctissimis definitur) est iuris communis ob necessariam aut vtilem causã prudens relaxatio. quam, si volumus eius considerare principium, à natura profectam, nec vtiliter modo ad rẽp. administrãdam, moderandam q́ue religionem, sed etiam necessario summisq́ue rationibus inductã esse intelligemus. Quanquã enim dispensatio legibus & institutis, aduersa esse videatur, si tamen eius vim perquisitius atque diligentius inquiras, nihil aliud eam esse reperias, quàm legẽ quandam non libris cõscriptã in æneisue aut marmoreis tabulis incisã, sed quæ ab æterna lege deriuata, & in principum iustorum sapientumq́; animis impressa, cum res poscit, ea singulis ciuibus pro cuiusque merito dispensat, hoc est distribuit, ac impartitur, quæ scriptarũ legũ seueritate negata esse videri possunt. hominũ siquidẽ, vt Plato tradit, ac humanarũ actionũ inęqualitates faciunt, vt nulla lex queat, q́p cũctis simul cõmodissimũ sit atq; iustissimũ adamussim complecti, & quod semper optime cadat præcipere, nec rerũ humanarum ingens inconstantia permittit, simplicem quampiã artem de rebus omnibus, & in omne tempus constitui. Porrò legem similem esse ait homini pertinaci & imperito, præterq́; suum præscriptum nihil fieri permittenti. qui ne interpellari quidem se patitur, etiam siqua incidat extra ordinem causa, in qua commodissimum sit, aliter fieri, quam pro ratione, quam ipse semel instituerit. Itaque licet leges condere munus sit regiæ facultatis, negat tamen oportere, vt leges magis, quam vir regius prudentia instructus in administranda republica valeant, nimirum vt siquid inciderit, vt incidere persæpe solet, quòd secus fieri ac lege cauetur, honestũ ac iustũ esse pro sua sapiẽtia iudicauerit, nihil

Dispensatio definitur.

Plato in lib. qui ciuilis inscribitur.

rit,nihil veritus rigidam legis ſeueritatem,ipſe quod factu optimũ honeſtiſſimumq; fore putauerit,pro conditione temporum, negotiorum ac perſonarum ſtatuat. Vel abroganda penitus lege, quam temporũ viciſſitudo reip.inutilem reddiderit,alijſq;, ſi res poſcet ratioq; ſuaſerit, denuo condendis,vel quod longe ſæpius fieri oportet, aliquid in priuata quapiã cauſa præter legẽ publicã ſtatuendo,per eam, quã à veteribus diximus principis indulgentiam,à iunioribus diſpenſationem appellari,illis ad principis liberalitatẽ ſpectantibus, qui contra ſcriptas leges, aut mores pro cuiuſq; dignitate aut meritis,iuſtis denique de cauſis impartitur,his factum intuentibus,quo iura priuata ſingulis ob eaſdẽ cauſas præter communes leges quodam velut põdere ac menſura diſtribuũtur. Nam cum lege quod pleriſq;,magnaq; ex parte conſuerit,caueri poſſit:quod ſingulis exacte ac omni tempore,non poſſit:nec eſſe eſt,non ſolum vtile,ad iuſtitiam colendam,& vitam hominũ moderanda, vt princeps rexq; prudens legibus dominetur,atq; ita dominetur,vt non valde ſollicitus,quid leges contra iubeant,id ſemper ſequatur in tanta rerum varietate,quod rectiſſimum, ac commodiſſimum ſit primum reip. deinde ſingulis ciuibus citra reip.detrimentum. Nam & illa Platonis, qui nobis erit propter ſummã eius ſapientiam,& authoritatem ſæpe citandus,præclara prudentiſſimaque oratio eſt, ſapientem bonumque principem debere,non ſecus ciuiũ, reipublicæq; ſalutẽ, quam gubernatorẽ nautarum,nauiſque incolumitatẽ ſpectare. vt enim ille non ſcripta quædam,ſed artem pro lege adhibens ſuos nautas conſeruat,ſic(inquit) eorum adminiſtratio quam optima fuerit,qui talem imperãdi facultatem nacti vim artis legibus multo potiorẽ ſequuntur. Nam quicquid agunt prudentes principes,peccatum abeſt,modo id,quod quidem permagnũ eſt,tanquam ſcopum quendam intueantur,vt ciuibus ſuis arte atque ratione iuſtiſſima quæque diſtribuant, eoſdemque in officio contineant, conſeruentque,aut meliores,quoad fieri poſſit efficiant,quæ ratio(vt ad ſummi philoſophi authoritatem, gentium quoque teſtimonium accedat)tanti fuit nonnullis nationibus, vt leges omnes præter pauca quædã inſtituta à ſuis ciuitatibus ſummouerint,eaſq; morib.principũq; & magiſtratuũ prudentia maluerint gubernari quod in Africa & in Aſia pleriſq; populis accidit,& in orbe noſtro reip. Venetorũ.quid ita?nẽpe quia videbãt,ſi leges ſẽper eſſent ad amuſſim ſeruãdæ,ſæpe in ſũmo iure ſummã iniuriam ineſſe: ſin temporũ ac perſonarum habita ratione,priuilegijs & indulgentia principum aut magiſtratuũ, hoc eſt diſpenſationib. remittẽdę,id toties eſſe in tanta rerũ inæqualitate ac varietate faciendũ, vt id ſatius eſſe videretur, cuncta iudicia fidei,atque prudentiæ magiſtratuum committere.quarum gentium conſilium quanquam non omni ex parte ſapientiſſimorũ iudicio probetur,declarat tamen, qui legibus vtuntur,ijs legum relaxationes ſæpe & multum eſſe non ſolũ vtiles, ſed

Tho 1 2 q. 97 ar. 4.

etiam

etiam iustissimas & necessarias.

Quibus rebus expositis, quoniam leges condere, easdemque cum res poscit, dispensationibus remittere, munus esse diximus, principum ac regum dignitatis, huius rei causam operæ precium fuerit paulò accuratius explicare. hæc enim facultas quanquam sapientium virorum prudentia contineri videatur, merito tamen principibus ac regibus, summisque magistratibus iure gentium delata est, breuiter ijs, quorum summa authoritate resp. administratur. Cuius mihi rei quoquo versus intuenti quatuor omnino causæ fuisse videri solent. Vna, quia principis regisve prudentia in bene instituta rep non vnius, aut paucorum, sed multorum hominum vsu rerum, atque doctrina præstantium consilio, vt in condendis, sic in interpretandis, ac temperandis legibus iuuari & debet, & solet, authore Platone, cuius ea verba sunt: *Quoniam* (inquit) *non inuenitur rex in ciuitatibus, qualis in apum examinibus, qui ab ipso statim principio corporis, animique habitu cæteros vnus antecellat, necesse est conueniant, qui leges instituta-que conscribant, vestigia verissimæ reip vt par est obseruantes.* Altera causa est, quoniam cum legum quo magis quæque bonum publicum attingit, hoc iustior habeatur, optima ratione ipsas condendi vel interpretandi, aut etiã abrogãdi potestas penes eũ collocatur, cuius omnium maximè interest, remp. cui præest, saluam esse, atq; dignitatẽ & cõmoda sua retinere. q̃ cõdendis moderantisq; legib. potissimũ efficitur. Tertia ratio est, atque haud scio, an omnium maxima, quod iustorum regum atque principum animos in omni rep. condenda vel administranda, diuino sæpe impulsu magis, quam humano consilio ferri, ac vicissim reuocari, eorundemque Deum, quam priuatorum hominum, longe maiorem curam gerere prudentissimi homines omni memoria velut duce natura crediderunt. vt Homerici Nestoris de somnio maximi regis oratio declarat. quam hominibus insitam opinionem non solum magnorum philosophorum authoritas auxit, sed etiam oraculum illud diuinum confirmauit *cor regis in manu Dei*: & illud, *per me reges regnant, & legum conditores iusta decernunt. per me principes imperant, & potentes decernunt iustitiam.* vnde Augustinus rex inquit *adoratur in terris tanquam vicarius Dei* qui alio quoque in loco, *rex* (inquit) *Dei habet imaginem sicut Episcopus Christi*. Accedit quarta causa, quoniam iura legesque dare, eorum potissimum dignitati conuenit, quorum imperio velis nolis parendum est. Cum ergo principes ac reges, ea potestate sint, vt siue iusta præcipiant, siue imperent iniusta, nulli subiectorum sit tutum recusare: dubitari non debet, quin leges condere, easdemq; cum oportebit intendere, ac vicissim remittere, ad ipsos maximè pertineat.

Quatuor causæ quare dispensandi facultas ijs quorũ summa authoritate resp administratur, data sit.

Prouerb. 21.

Prouerb. 8.

Aug. vet. & noui test. q. 91. & 35.

Quo intelligitur hæc facultas ad eam potissimum scientiam doctrinamque referri, quæ ab Aristotele atque Platone ciuilis scientia nuncupatur, cui cæteras omnes disciplinas subiectas esse tradunt, à cuius

Arist. 1. ethic. Plat. in ciuil.

dignitate tã procul abeſt, doctrina illa iudiciaria, qua prætores inſtructi populis iura dicũt, cauſasq; iuxta legum à regib. conditarũ præſcripta dijudicant, quàm prętores à regibus, vt obiter errorem multorũ refellamus, qui putantes iudiciariam facultatem, à ciuili non differre, legum ciuilium cognitionem cæteris cunctis artibus, & facultatib. ſummorum philoſophorum iudicio prælatã eſſe falſo contendũt. cum hæc in foro duntaxat iudiciorumq; angustijs contineatur, ciuilis illa in foro, in caſtris, in ſenatu, in ſcholis philoſophorũ, ad ſummam in nulla non parte reip. verſetur, vt enim eſt facultas quædã domũ & rem familiarem gubernandi, quæ Græco vocabulo dicitur œconomica, quędam belli gerendi, quæ res militaris, item rectè dicendi, quæ oratoria, ſic alia reip. adminiſtrandæ ac ciuitates optimis inſtitutis, ac legibus in pace & in bello conſeruandi, quæ cæteris omnibus facultatib. præeſt, atq; legibus ipſis dominatur, regia facultas, eademq; ciuilis nuncupata. cuius quaſi ancillam & miniſtram eſſe iudiciariam illam, cui hæc cuſtodiendarum legũ à ſe latarum curam delegauerit, Plato teſtatur. Quòd ſi regum atq; principum tantã eſſe ferendarum, atq; moderandarum legum poteſtatem non ſolũ homines eſſe voluerũt, ſed Deus etiã, qui per Apoſtolũ Paulũ ſubditos nos eſſe iubet magiſtratib. & dicto audientes: ac per Petrum regi parêre tanquã præexcellenti, ducib. tanquã à Deo miſſis, qua tandem potentia eum eſſe credi par eſt, cui Chriſtus claues dedit regni cælorum, & ſummam contulit authoritatem verbis illis, *quicquid ſolueris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis: & quicquid ligaueris, ligatum:* ad ſummã quem terris excedens Eccleſiæ ſuæ ac reip. Chriſtianæ cum ſumma poteſtate præfecit, ſuiq; loco inter homines eſſe voluit. Hanc igitur poteſtatem cum in Petro Apoſtolorum principe datã eſſe cõſtet, ſummis ſacerdotibus eius ſucceſſoribus, nefas eſt dubitare, quin pontifici maximo, quem Papam appellamus, ferendi, abrogandi, intendẽdi, remittendiq; leges, poteſtas longe maior, quàm cunctis regibus & principibus à Deo tributa ſit. quid eſt enim ligare & ſoluere, niſi leges condere eaſdemq; pro ſua prudentia & arbitratu moderari, vel etiam ſi res poſcet abrogare? Aut quid aliud verba illa ſignificant, *q icq id ligaueris ſuper terram*, niſi illud, quamcunq; legem hominibus dederis, hęc authoritate Dei confirmabitur, eritq; rata: quancunq; legem abrogaueris, vel ex parte remiſeris, in tribunali Dei relaxabitur, quidquid demum iuſta de cauſa ſiue in vniuerſos, ſiue in ſingulos ſtatueris, ratum erit. Sic enim loquuntur omnes, vt qui legi ſubiectus eſt, hunc lege teneri, lege conſtringi, lege obligari, aut è diuerſo lege ſolutum eſſe dicant: vt non temerè quibuſdam viris doctiſſimis à ligando lex dicta fuiſſe videatur.

Ad Rom. 13. 1. Pet. 2.

Matth. 16.

Ths. 1. 2. q 90. ar 1.

Cæterũm quia leges non vno genere continentur, ſed quædam eſt naturæ, quædam ciuilis, diuina alia, alia pontificia: cuiuſmodi harum quæque

quæq; sit,& quatenus in quoq; genere pontificia potestas progrediatur, deinceps differemus,vt cũ de matrimonij legib. ac ipsarũ dispẽsatione, cuiꝰ rei gratia totã hãc suscepimꝰ disputationẽ,priuatim agetur,expeditior nobis sit ratio de singulis disceptandi. *Est igitur lex naturæ* (vt Cicero prudẽtissime definiuit) *quæ non opinio,sed innata vis inserit.* porrò cũ ea vis partim vniuerso generi animantium sit innata, partim per species quibusdã infita,efficitur,vt lex siue ius naturæ (nihil enim refert vtro modo nominetur)bipartitum esse statuatur, quasdam enim leges hominibus natura tribuit, quæ nobis sunt cũ cæteris animantibus communes: vt propulsationem iniuriarum , filiorum & procreationem & educationem,quod genus definiens iureconsultus, *ius*, inquit, *naturale est, quod natura omnia animalia docuit* alias peculiares, quæ idcirco sunt cæteris animantibus incognitæ,quoniam eas nõ sentiis nobis, sed ratio potius duce sociaque natura ingenerauit,huius exempla sunt, seruare pacta, legatos non pulsare, religionem colere,patriam & parentes piè venerari,quibus legibus constat ius gentium appellatum , quod inde nomen inuenit,quoniam ipso gentes omnes vtantur,quæ modo non sint tã barbaræ & efferatæ,vt humanitatem prorsus exuisse videantur . A quo velut fonte singularum rectè institutarum ciuitatum seu regnorum iura, quæ ciuilia nuncupantur emanarunt.Est enim ius ciuile , quod singulæ ciuitates moribus ac legibus à iure naturali atq; gentium aliquid addendo vel detrahendo deductis sibi constituunt,quoniam lex, quæ neque naturæ consentanea sit,neque rationi,fatua est,aut tyrannica, breuiter,indigna quæ nomine legis appelletur.

2.li de inuẽtione.

l.1.ff.de iure nat.gẽtium.

Ius porrò diuinum id potissimum intelligimus , quod præceptis sacrarum scripturarum continetur . Sed quoniam Deus idem est naturæ moderator & opifex,idem diuinarum scripturarum author , fit, vt diuina lex ius quoque naturæ à nonnullis appelletur. præter quàm, quod interdum congruit,vt aliquid sit natura iustum,quod Dei quoque præcepto sanciatur. quod quanquam vere,nec incommodè dici possit, nos tamen magis receptam , & inueteratam doctissimorum hominum loquendi sentiendiq; cõsuetudinẽ sequentes, in hac quæstione differenda discrimen mox expositum obseruabimus.Ius pontificium est,quod põtificum rescriptis,conciliorum sanctorumq; patrum decretis à iure diuino & naturali deriuatum,in ijs potissimum reb. versatur, quæ Sacramenta,cærimonias,reliquumque Dei cultum ac religionem attingunt. Sed iuris genera & varietatem explicuimus , iam in singulis quantum possit pontificia maiestas consideremus.

Isidor. lib 5. etb. & habetur d.1 ca.2

In qua disputatione vnũ quasi fundamentũ iustissimũ ac certissimũ, & ijs quæ natura duce ac religione authore , simulque sapientissimorum

Digitized by Google

rum virorum authoritate ſuprà conſtituimus, conſentaneum, iaciendũ eſt. In ijs omnibus non ſolum humanæ prudentiæ, ſed etiam naturæ vel diuinis legibus moderationi pontificiæ locum eſſe, quarum rectitudo ob hominum humanorumque actuum inæquabilitatem, inconſtantiam, ac temporum viciſſitudines, aut locorum diſcrimina huiuſmodi eſt, vt varietas, in eam vel omnino poſſit, vel ex parte cadere. Nam cum rerum ab hominibus agendarum inſtabilis ac varia natura nullam legem deſe ferri patiatur, quæ omnibus hominibus conueniat, omni loco atque tempori ſeruiat: neceſſe eſt in omni ſapienter inſtituta repub. aliquem (vt ſupra indicauimus) eſſe, qui huiuſmodi legibus imperet & pro naſcentium rerum diuerſitate, & ſingulorum hominum conditione ſanctè atque prudenter moderetur. Quòd ſi in alijs rebus publicis hominum ſapientia fundatis, diligentiſſimè cautum eſt à legiſlatorib. qui hanc poteſtatem in omnes leges, quibus vtitur reſpub. regibus ſiue ſummis magiſtratibus tribuerunt, nónne ſtultum eſſet, ne dicam nefarium & impium putare, id à Chriſto Deo optimo maximo, in ſua rep. & Eccleſia fuiſſe prætermiſſum? aut ipſum parcius legum quaſi habenas, quàm cæteros legumlatores, auariuſque poteſtatem illam vicarijs ſuis reliquiſſe? Multo igitur aliter ſeſe res habet, nec vllus vnquam legiſlator, nulla ciuitas, aut regnum, plenam cuipiam legum moderationem & imperium tam large, ac liberaliter, vel dedit, vel dare potuit, quàm Chriſtus Petro Apoſtolorum principi, eiuſque ſucceſſoribus pontificibus, cum ſoluendi atque ligandi poteſtatem his dedit, & claues regni cælorum attribuit, quod alta mente proſpiciens Leo Papa: *Matth. 16.* *24. q. 1. Ma-met.* *Mamet ergo (inquit) priuilegium Petri, vbicunque ex ipſius æquitate fertur iudicium.* Hoc igitur alte, vt quidem ſperamus, iacto fundamento, in promptu erit ad hunc veluti ſcopum intuentibus, omnes dubitationes ac difficultates expedire. Quæris num ſummi ſacerdotis poteſtas non modo legibus humana prudentia conditis dominetur, ſed ad leges etiam naturæ ſerpat, & eas quæ diuino iure continentur. Primum dico, quas leges neque natura, neque diuina ſapientia, ſed hominum voluntas ob aliquas commoditates prudenter ſanxerit, has pontificem poſſe pro ſuo arbitratu ex non ita magna cauſa, ac forſitan ſola voluntate relaxare. aut ſi res poſcet, abolita (vt in talibus fieri poteſt) rectitudinis cauſa, prorſus abrogare. deinde quod ad naturæ, diuinaſque leges attinet, nolo quicquam temerè aſſeuerare; fieri enim poteſt vt fallar, homo cæteris nec oculatior, nec ingenioſior: tamen ſi vera ſunt, quæ ſuprà diſſeruimus (vt eſſe omnino videntur) equidem non intelligo, cur de omnibus, quarum eſt eadem ratio, non ſit eodem modo ſtatuendum: putandumque nullam eſſe omninò legem, qua de rebus hominũ agendis, quidquam non communiſſimo ſeu primo principio ſanciatur, ſiue ea naturæ ſit, ſiue iuris diuini: de cæteris enim nihil, vt video, dubitatur, quin ca-

quin cadat aliquo modo in ſummi pontificis poteſtatem. Sed occurret aliquis vim ſcilicet rerum ignorans, ambitióſæve more hominum naturæ, Deoq; patrocinium parans exclamet, quam tu nobis immenſam, & incredibilem pontificis poteſtatem narras? An eſt homo quiſquã cui liceat, quod vix Deo immortali datum eſt, vt naturę vim afferat eius legibus inuertendis: vel ſi liceat, fas etiam ſit omniũ parentis ſagaciſſimæ iuſſis ac præceptis obmurmurare? Aut quis furor eſt, quæ tam impia temeritas, mortalem hominem, hoc vel ſibi arrogare, vel alteri tribuere, vt maiorem diuina ſapientia in ferendis legibus perſpicacitatẽ habere poſſit? Quaſi verò nos, cum licere aliquid pontifici in leges naturales, aut diuinas aſſerimus, bellum indicamus naturæ, aut cũ gigantib. vt eſt in fabulis, contra ſuperos conſpiremus, quod tantum abeſt à noſtris inſtitutis, vt ita demum leges iuſtiſſimas, & ad ſalutem hominum religioniſq; maieſtatem accómodatiſsimas fore profiteamur, ſi eis vel condendis, vel temperandis, vt cæteri principes, ſic pontifex, integram naturam velut ducem optimam ſequatur, & magiſtram ſolertiſſimam, diuinaſq; leges intueatur, credendum eſt enim Auguſtino, qui negat in temporali lege quidquam eſſe iuſtum, quod non ex æterna homines ſibi deriuauerint. *Li. 1. de libero arbi.* Sed quoniam (vt primum dignitati naturæ ſatisfaciamus) interdum efficitur, vt quidam corruptis moribus prauiſq; opinionibus obruentes naturę lumen, & quid ipſa ferat, non recta ratione, ſed ſua libidine metientes, legibus eius abutantur, ac ſuis deinde ſcelerib, falſam ſummæ honeſtatis ſpeciem prætendant: põtificiæ poteſtatis, regiæq; facultatis eſt, ad ſtultorum iudicia praua corrigenda, coercendãque improborum malitiã, ſi quid tale acciderit, vel accidere poſſe ſuſpicio ſit, huiuſmodi naturæ leges, non abrogare, aut inuertere (hoc enim furor eſſet experiri, vel ſaltem fieri poſſe putare) ſed prudẽti quapiam interpretatione temperando aliquid in eas, pro ſua prudẽtia publicè vel in ſingulorum cauſis conſtituere, hoc tamen non fuerit repugnare naturæ, ſed ipſam potiùs à cæcarum mentium ſtultitia, aut verſutarum calumnijs vindicare. Nam (vt fiat quod dicimus exemplo manifeſtius) quæ lex poteſt eſſe magis naturalis, quàm vt vi vis allata propulſetur, cùm ipſa natura mutas etiam animantes quaſdam cornibus, alias vnguibus, non nullas dentibus ad hoc munus armauerit? Sed quoniam pleriq; cum poſſent per leuiorem repugnantiam vim ſe impetentium depellere, tamen vel errantes opinione, vel vltionis libidini, ſeu forſitan odio inueterato indulgentes, ad magnas iniurias proceſſere, qui facti rei patrocinium ab hac lege naturali petebant: prudens legiſlator, vt malitiæ iſtorum occurreret, temperandam legem prudenti interpretatione pro ſua poteſtate putauit, ac adiecit, modo id fiat cum moderamine inculpatæ tutelæ: quòd ſi huiuſmodi additamento ſic perfici poſſet lex naturalis, vt æquè omnibus ſemper conueniret, multo profecto

minus negotij esset in legibus temperandis. Sed ecce aliæ non minores difficultates exiitunt: nam si licuit haud dubiè fuga tale periculum euitare, alia nimirum causa fuerit fortissimi & bello inclyti militis, si quis eum fuerit adortus, alia hominis ignaui & à bellica laude abhorrentis: interfecto enim aggressore longè secus de Thersite, quã de Aiace fuerit iudicandum non in foro tantum, sed etiam in scholis theologorum. Ille namque sine iactura sui nominis fugere poterat, huic vel pedẽ referre turpissimũ esset, ac mortis instar, quod exẽplũ in vna lege positum per plurimas potest facillimè transferri. Tãta est enim rerum humanarum varietãs, vt verissime dictum sit, plura esse negotia, quàm non modo leges, sed etiam vocabula. Si ergo legem naturæ temperare iurisconsulto, aut ei cuius authoritate ipse leges ferebat, licuit cunctis hominibus approbantibus: quanto magis permissum esse debet pontifici, qui omnibus principibus, ac regibus dignitate authoritateque præstat?

Age verò ne temerè & indoctè blandiri naturæ videamur, num eius vim, eiusq; constantiam tantam esse putamus, vt nulla re cursus eius impediri possit, aut aliorsum, ac semel intenderit deflecti: nunquam demum eadem peccare valeat, vt ipsius leges semper ratas, firmas, constantes, atq; sempiternæ rectitudinis esse credamus? At cum sit maximè naturale, vt ex homine homo, ex equo generetur equus: interdum tamen videmus, ex ipsis monstra quædam nasci à figura humana & equi forma procul abhorrentia, & cum ex tritico triticum, ordeum ex ordeo procreari natura velit: multis tamen in locis, hoc in auenã, illud in typhã degenerare notatur, quæ merito à philosophis naturæ peccata nuncupantur: qui naturale non id duntaxat intelligi volunt, quod semper fit perpetua quadam constantia (hoc enim citra Deũ & cælestes substantias non ita multis naturis est datum) sed quod efficitur magna ex parte, quod vsque adeo verum est in in ijs quę natura dicũtur esse iusta, vt ob hoc ipsum quidam veterum philosophorũ, nihil esse natura iustum putauerint, quoniam ex ijs, quæ talia esse dicuntur, nihil viderent, quod non aliquãdo iniustum esse reperiretur. Quorum sententiam Aristoteles rerum sagacissimus interpres ita refellit, vt natura iustum id esse doceat, non quod semper, sed quod vbiq; sua sponte, non autem opinione hominum eandem habet vim, magnaq; ex parte iustũ est: quod item aperta ratione declaratur. Reddere namque depositum natura iustum esse cõstat, tamen incidunt tempora, cum id facere contra officium maximè sit, vt si quis depositio gladio exire de potestate cœperit, depositumque repetat, iniustè profecto agat, qui arma furẽti ministrauerit: & pari ratione, qui thesaurum apud se depositum reddiderit paranti eo ad patriam oppugnandam abuti. quia tamen id efficere maxime ex parte iustum est, & hominibus vbiq; gentium insitũ

lib. 5.

non

non lege voluntaria ſancitum, idcirco depoſitum reddere, vt eſt, ſic eſſe dicitur natura iuſtum. Cum igitur quarundam legum naturalium ea conditio ſit, vt non omnibus temporibus hominibusq; conueniant, nihil mirum eſt, ſi eis quoq;, cum talia tempora inciduntꝰ poteſtas pontificia dominetur. non vt agat in diuerſum contrariam legem ſtatuendo, aut illarum quampiam abrogando (hoc enim eſſet naturam, quod fieri non poteſt, inuertere) ſed vt temporibus, qualia diximus, incidentibus quem oportuerit à lege naturæ publica, interpretatione, quam diſpenſationem vocamus excipiat. Ac vt mirari deſinas, naturæ leges, quæ verſatiles hominum mores attingunt, poſſe lima humanæ prudentiæ aliquatenus expoliri ac temperari. verte animum ad eas artes, quæ græcè à machinis, quas aduerſus naturæ conatus adhibent, mechanicæ nuncupantur, & multis in rebus inuenies id, quod longe mirabilius eſt, naturam ingenio artibuſq; hominum ſuperari. quæ natura cum ſæpe, vt teſtatur Ariſtoteles, contra quàm nobis eſt opus efficiat, arte tamen cogitur noſtris commodis inſeruire. *In mechan. ca.*

Sed intelligere oportet, id quod eſt à viris prudẽtiſſimis animaduerſum, vt ſunt in mathematis pronunciata quædam à græcis axiomata, hoc eſt communes ratæq; ſententiæ nuncupata, quale illud: quæ ſunt eidem æqualia, ea inter ſe quoque æqualia ſunt. & item: ſi ab æqualib. æqualia demas, quæ ſuperſunt, ſunt æqualia. ſic eſſe in rebus agẽdis quaſdã naturæ certiſsimas notiſſimaſq; leges, quæ nullã neq; dubitationem neq; correctionem admittant. cuiuſmodi eſt illa, omne bonum eſt petendum, omne malum fugiendum: & quæ ad hãc proximè accedit, virtus colenda eſt, vitium contrà repudiandum. Vtq; axiomata principia reliquorum illius generis theorematum, hoc eſt præceptorum, ſic leges huiuſmodi quaſi fontes & capita eſſe, vnde cæteræ naturæ leges deriuantur. Sed intereſt, quòd in mathematis vt principia, ſic cætera quæ ab ipſis emanarunt, ſempiterna ſunt & neceſſaria, leges naturæ nõ omnes habent eã firmitatẽ. Illud tamẽ eſt perſimile, quòd vtrobiq; principia certiſsima ſunt & perſpicua, & ob eã rẽ ponẽda in ratiocinationibus, non etiam confirmanda, cętera verò minus habent vel perſpicuitatis, vel etiam certitudinis & conſtantiæ, quo fit, vt in his ſecundas naturæ leges aliquid pontificibus, quemadmodum expoſuimus liceat, primas quæ ne mutari quidem poſſunt vllo modo, attingere nefas eſſe putetur. Sed de lege naturali ſatis, iam ad diuinam tranſeamus.

Diuinum ius eſſe diximus, quod legibus ac præceptis ſacrarum ſcripturarum authore Deo continetur, quod licet veriſsimum ſit (nam vt leges Solonis, leges Lycurgi dicuntur, quas hic Lacedæmonijs, ille dedit Athenienſibus, ſic leges diuinæ, quæ à Deo latæ ſunt: & vnaquæque nomen à ſuo latore mutuatur) tamen non omnes diuinæ leges vno ge-

Sic enim accepimus à maioribus, quod pontifex maximus iuſtis ex cauſis prudenterque decernit, id non hominem, ſed Deum potius deſinire. quas rationes, vt credibile eſt, ſecuti viri ſapientiſſimi, & ſummæ in iure pontificio interpretando, authoritatis, Innocentius papa quart⁹, Henricus cardinalis Hoſtienſis, Vincentius. Io. Andreas, & Ancharranus, negarunt extra fidei articulos vllas eſſe leges diuinas, in quas pontificis (cuius idem ac Dei tribunal eſſe tradunt) diſpenſatio cadere non poſſit. in quorum ſententiam manibus, vt aiunt, & pedibus iuit Nicolaus abbas Panhormitanus author ingenti & doctrina & grauitate. Sed vt cæteri, qui multi ſunt in hac ſententia, taceantur, non eſt tacẽdus vir memoria noſtra doctiſſimus, & cognitione iuris pontificij clarus Philippus Decius, qui cum iudicio ſuo incorruptus, non ad alterius voluntatem commentaretur, ſic ſcripſit quodam in loco: *Tu* (inquit) *adde, quòd Papa in omnibus diſpenſare poteſt p ꝛeter quàm in articulis fidei.* Nec ſpernenda eſt iure ciuili conſultorum authoritas, doctiſſimorũ videlicet, & Chriſtianorum: qui vt à Principe ius diuinum abrogari poſſe negant, ſic diſtingui, limitari, reſtringiq;, in aliquo caſu valere aiunt. Nam quod quidam addendum putant, niſi immineat peccatum lege diuina mortale, hoc ita intelligere oportet, niſi cauſa tam leuis ſit, vt id facere & permittere ſit peccatum mortale. hoc eſt enim, quod ex iure cõſultis iuniorum doctiſſimus Bartholus tradidit. *Nam quando cauſa* (inquit) *legis peccatum excludit, ꝛalet etiam contra ius diuinum diſpoſitio, ſecus autem minime.* nam ſi aliter additamentum accipias, quomodo contra legem Dei fieri aut permitti quidquam poſſit, in quo non immineat peccatum mortale? cum idipſum protinus ſit peccatũ mortale, aliquid cõtra legẽ diuinã facere. Nõ erit igitur diſpenſatio in legib. Dei, ſed ne naturæ quidẽ, niſi cũ res ipſa æquitasq; docet id facere, quanquã ſit contra legis ſcriptum, nõ tamen eſſe contra mentem legiſlatoris cũ aũt legiſlatorem dico, nõ modo principem, qui eam tulerit, ſed Deum etiam aut naturam intelligi volo. qui legiſlator quoniam quod factu iuſtum æquumque ſit, hoc ſemper fieri voluit, ſed de omnibus & ſingulis quæ in eo genere accidere poſſent, non potuit ſimplici lege cauere, idcirco hac deficiente, ſatius eſt per diſpenſationẽ contra, quàm ſecundum ipſam, licet ſit naturalis, agere. qua de re Thomas Aquinas in hunc maxime modum ediſſerit: *Quoniam actiones humanas pro temporum ac perſonarum ꝛerumque aliarum rationibus ꝛariare neceſſe eſt, ideo præcepta ſecunda, quæ ſunt ꝛelut concluſiones primarum naturæ legum, ita proceduut, non ꝛt ſemper, ſed ꝛt magna ex parte efficaciam obtineant, nam talis eſt* (inquit) *tota materia moralis. quare vbi ipſarum efficacia deficit, licite poſſunt præteriri.* Sed hæc cum prudentiſſime & ſanctiſſime eiſdem propemodum verbis diſſeruiſſet, quæ noſtræ ſententiæ punctis omnibus ſuffragantur, tamen quaſi metuẽs ne, ſi paulò ipſe largior in diſpenſationibus viſus eſſet, licentiæ ſqua cum

Iunio. de iure in c. quamo Hoſt. c. quamo. de tranſl. prel. Vincẽ. ꝛ pro poſuit d. concuſ. prel. Abbas ibidẽ Io. anchaꝛã. 374. Super c. quæ in eccleſiarũ de conſtitutionibus. Leg. vl. co. ſi contra. im.

Leg. omnes populi ff. de iureiurand.

Tho 4. ſent. d 33. ar 2. Vide eũdem 12. q. 97. ar. 6.

non mediocri animarum periculo interdum quidam abutuntur, authoritatem facere videretur adiecit: *Sed quia non est facile huiusmodi varietates definire, idcirco Deo authori naturæ ex cuius authoritate efficaciam habent reseruantur, vt legem præ ueri permittat, in illis casibus, ad quos legis efficacia se non extendere debet;* & talis licentia, dispensatio nuncupatur.

Quam sententiam haud equidem aliter (pace magistri dixerim) probari posse crediderim, quàm si tunc Deum dispensare velit intelligi, cũ per rectam rationem piorum mentibus, eorum præsertim qui religioni Christianæ præsunt, iudicium fit ab æterna lege, quæ mutari nequit, proficiscens, sic tunc fieri cõmodius esse quam pro legis naturæ præscripto, cuius rectitudo, vt tolli prorsus nulla ratione potest, sic temporib. incidentibus nonnunquam interpellatur. quod rectum iudicium, aut fallor, aut non longe abhorret ab ea, quam ipse internam inspirationem appellat, & olim iustis hominibus pro dispensatione fuisse tradit, vt multis vxoribus sine crimine iungerentur. Nam licet raro fiat, vt singulæ naturę leges deficiant, in omnibus tamen ob ipsarum multitudinem defectus frequenter accidunt. quibus interuenientibus, si semper essent oracula diuina consulenda, nónne Christianos necesse esset inextricabilibus sæpe difficultatibus implicari, cum nobis non datum sit, quod olim Mosi amico Dei, veras audiendo reddendoque voces ipsum scisciari? legum igitur siue naturalium, siue diuinarum defectus & moderamina solius Dei iudicio & potestati reseruari verissime dicas, si quod Christi vicarij iudicio & authoritate decernitur, id iudice authoreque Deo intelligas definiri. quam sententiam iampridem sanctorum patrum & ecclesiæ testimonio probatam esse declarat, id quod Innocentius tertius ecclesiæ Andeg. rescripsit, qui præfatus Deum suo tantum iudicio cõiugij vt carnalis, item spiritalis dissolutionem reseruasse, *non humana* inquit, *sed potius diuina potestate cõiugium spirituale dissoluitur, cum per translationẽ, depositionem, aut cessionem authoritate Romani pontificis, quem constat esse vicarium Iesu Christi, episcopus ab ecclesia repuetur* Sed alio in loco idem pontifex in eandem sententiam episcopo Maguntino hæc verba rescripsit: *Potestatem transferendi pontificis ita sibi reseruit dominus & magister, quòd soli beato Petro vicario suo, & per ipsum successoribus suis speciali priuilegio tribuit, & concessit, sicut testatur antiquitas, cui decreta patrum sanxerunt reuerentiam exhibendam. Non enim homo, sed Deus separat, quos Romanus pontifex, qui non puri hominis, sed veri Dei vicem gerit in terris ecclesiarum necessitate vel vtilitate pensata, non humana, sed diuina potius authoritate dissoluit.*

De transl. epi scop. inter corporalia.

Eodem tit. ca. quanto.

Si res igitur quæ venerit in controuersiam talis sit, vt eam legislator si adsit permissurus fuisse sapienti pontifici videatur. hanc neque facere permissu pontificis, nec ipsum dispensatione permittere peccatum erit, neuter enim faciet contra legem æternam, hoc est contra rectam rationem. est enim lex æterna, vt testatur Augustinus, ratio diuina vel voluntas Dei ordinem naturalem cõseruari iubens, perturbari vetãs. quæ nõ scripto

Aug. de lib. arbitrio.

Digitized by Google

ſcripto,ſed diuina ſapientia continetur:quam ab eo potius violari, qui cum res poſcit,non diſpenſat,docet ſcholium quoddam, ſiue gloſſa vocari debet,cuius verba ſubieci: *Patet* (inquit) *diſpenſationem quandoque eſſe debitam,& quod epiſcopus peccat ſi non diſpenſat, vbi eſt euidens ratio diſpenſandi*, hactenus gloſſa.nam cum res ſecus atque diximus habet, & facere, & diſpenſando permittere crimen eſt, nec diſpenſatio conſiſtit. Nam vt teſtatur ſcholium alterum:*non eſt tutus apud Deum, is cum quo papa diſpenſat, niſi ſubſit cauſa diſpenſandi.* his igitur quos ſupra memorauimus authoribus nihil eſt,quod ex iure pontificio conſultis aliorum præterea,qui plurimi conſentiunt,teſtimonium requiramus. Cum quibus theologi quãquam verbis nonnulli diſſentiant, re tamen ferè omnes conſentiunt : qui vbi ventum eſt in eam diſputationem,num in præcepta decalogi, quæ conſtat Dei ſimul & naturæ leges eſſe,diſpenſatio cadere poſſit, duplicem faciunt diſpenſationem:vnam qua lex prorſus abrogatur, in quo diſpẽſationis nomine abutuntur:alteram, quæ legem interpretatione moderatur.& cum priori locum eſſe negent in præceptis ſecundæ tabulę,poſteriorem non excludunt. quod nihil eſt aliud quàm in legibus illis diſpenſationem,quæ propriè intelligitur admittere,abrogationem repudiare.antiquatio enim ſiue mutatio legis,abrogatio eiuſdem eſt, non diſpenſatio,quæ diſpenſatio nihil aliud eſt, quam temporum, locorum perſonarumque ratione habita, cum neceſſitas vel vtilitas pro rei conditione poſcit legis duritiem ſic interpretatione mollire, vt aliquis tũc ea lege non teneri, cũ authoritate declaretur.Sed vt ad ſapientũ virorũ authoritatem,ac teſtimonia,momenta quoque rationum accedant,quęro ab illis diuinarum legum patronis ambitioſis, ſi in leges diuinas diſpenſatio cadere non poteſt,quomodo licuit Dauid cum ſuis comitibus propoſitionis panibus famem depellere contra legem Dei Achimelech pontifice diſpenſante, & factum Chriſto tam longe poſt in euangelio comprobante?cur ab optimis pontificibus in ſponſis votis eſt tam ſæpe diſpenſatum? *Illa enim vouete & reddite & vota tua nolite tardare*, vtrum in Scæuolæ aut Seruij Sulpitij reſpõſis habentur,an in ſacrarum ſcripturarum oraculis? Age verò quid turpius ſponte ſua, aut magis contra Dei præceptum,quàm fœnerari?crimen philoſophis vt naturæ aduerſum, magno conſenſu damnatum,& ſacræ ſcripturæ multis locis interdictum:at cum pignoris fructus in ſortem non computare, ſit haud dubie peccatũ fœnerantis,tamen Innocentius tertius ſic legem interpretatione mollitit,vt ea non tenere, ſi cui pro dotali pecunia fundus pignori datus eſſet,decreto publico declarauerit.

Gloſ.in c.duo ſanctio di.1.

Gloſ.in ca.nõ eſt deuoto.

3 ſen.di.37.

1.reg.21.

Matt.12.

Vide tit.de voto.

Pſal.75.

Eccle.5.

Ari.1.polit. Ca.ſalubriter de vſuris

Tranſeamus ad ipſa decalogi præcepta, ſi præceptum de iuriſiurandi obſeruatione remitti nullo pacto poteſt,quomodo pontificum decretis toties legimus eſſe relaxatum? ſi lex quæ furta vetat, non patitur diſpenſationem, cur in ſumma neceſſitate impune furari licet?aut quomodo

Vide tit.de iureiu.

Digitized by Google

Exod. cap. 3. modo Deus Iudæis excedentibus Aegypto furari non permisit solum, sed etiam est adhortatus? si patres absque exceptione pie colendi sunt,

Luce. 19. eisque parendum præcepto Dei, cur ipse dixit, *si quis venit ad me & non odit patrem suum & matrem, non potest meus esse discipulus?* ac ne singula persequar, si præceptum homicidij dispensatione temperari non potest, cur Christianis licet cum hostibus legitimis pugnare? cur de facinorosis pœnas capitis sumere? quod Deus præcepit Mosi, *ne patiaris* (inquit) *maleficos viuere.*

Exo. 22. Cur Sãsoni permisit Deus, vt se tẽpli ruina cũ tot hominib. inuolueret? sed illi de votis minus solliciti, in illis aiunt nõ sine iusta causa dispensari, vel eadem in meliora cõmutari, cũ videlicet secus fieri honestius, ac commodi⁹ esse videtur: in præceptis decalogi, quæ simul naturæ simul diuinæ leges sunt, haud satis illi quidem fortassis acute, sed quoquo modo possunt, tergiuersantur, *& præcepta* (inquiunt) *decalogi non simpliciter indispensabilia sunt*, vtar enim ipsorum verbis, *sed ad mentem præcipientis accepta. Nam quæ ius naturæ vetat, nolebat præceptum suum in summa necessitate* (*quæ alioquin res facit communes*) *obseruari. neque enim ab impotentibus debitoribus aliter debita exigi non possunt, nam id factum ne debet quidem furtum appellari, præsertim cum fiat non inuito rerũ omnium domino. Et pari ratione Deus* (inquiunt) *cum prohibuit homicidium, non istorum hostium, aut flagitiosorum hominum neces vetare volebat: idcirco enim Samsoni permisit, vt improbos homines occideret. Nam quòd ei licuerit sibi mortem consciscere, non defuit causa, quidem* (*vt credi par est*) *iusta, sed nobis non explorata. Atque eodem modo parentes coli iussos esse* respondent, *sed nisi filios à veræ religione atque Dei cultu conentur seducere.* cuius orationis summa (si verum quærimus) nõ alia est, quàm ea præcepta semper esse obseruanda, nisi cum accidit, vt id quod præcipitur, contrà fieri necessitas cogat, aut magna commoditas adhortetur, id nimirum quod in votorum quoque dispensationibus obseruatur. At isto quidem modo nulla lex naturæ consentanea dispensationem pati queat. ne illa quidem quę reddere iubet depositum, de qua supra diximus. Mens enim præcipientis, hoc est ratio naturalis, quæ legem illam mentibus hominum impressit, semper voluit obseruari, præterquam cũ ipsum reddere constet in magna repetentis aut etiam reip. iacturam recidere, aut quiddam huic simile accidat. ac eodem modo licet de cæteris statuere.

Responsio ad superiora, quomodo dispensatio fiat in Decalogo.

Istorum igitur ratio quanquam sit (vt est) verissima, tamen tantum abest, vt omnia præcepta decalogi vendicet à dispensatione, vt maxime confirmet, eorum quædam dispensationibus esse opportuna. quoniam hoc ipsum est genus quoddam, & quidem maxime omnium necessarium dispensandi, quæ fuerit mens præcipientis seu legislatoris in causis contingentibus cum authoritate, vt sæpe diximus, declarare. neq; enim cuiuuis est legem interpretari, sed cuius est condere, aut cui data sit ab illo plena legum moderandarum potestas. nam qui præcepta secundæ tabulæ ab interpretatione quoq; vendicare conantur, tanquam satis fue-

rint

rint ab ipso legislatore declarata, hi mihi videntur in quo legibus huiusmodi fauere maxime cupiunt, in hoc maxime eadem oppugnare æquitatem tollentes legum omnium velut animam & moderatricem, quod eis accidit, dum parum animaduerterent præcepta secundæ tabulæ in hominum societate mutuisque officijs & contrarijs rebus versari: aut obliti essent versatilem rerum agendarum inæquabilemque naturam, nullam cuiusuis generis constantem stabilemque normam admittere.

Simile namque videtur esse, à Deo vel natura legem aliquam de rebus hominibus inter ipsos agendis sempiternę rectitudinis poscere: atque ab artifice solertissimo, vt securim adamantinæ duritiæ ex plumbo aut auro conficiat postulare. Nam vt hic securim absoluta forma (quod positum est in ipsius artificio) fabricare potest, quæ scindenda duriore materia non retundatur, non potest (hoc enim ne Deus ipse quidem præstare valeat salua illorum metallorum natura) sic Deus atque natura dabit quidem de rebus agendis rectissimas leges, & quoad licet per materiam stabilissimas, sed vt cunctis temporibus causisque nunquam interpellata rectitudine seruiant, non patitur rerum agendarum varietas & inconstantia.

Sed vrgent isti argumento nõ tam recto, quàm specioso, quod in hũc modum concludunt: *quod ex antecedente necessario in bona & necessaria argumentatione colligitur, id quoque necessarium est: decalogi autem præcepta sunt huiusmodi, deducuntur enim ex illis principijs ratisque sententijs, quæ in rebus agendis fallere non possunt sunt igitur necessariæ, & sempiternæ rectitudinis. ex illa enim rata sententia, omne malum est fugiendum, concluditur oportere homicidia vitare in hunc modum: omne malum est fugiendum, homicidium autem malum est, fugiendum igitur. argumentatio est necessaria, propositio illa, malum est fugiendum, quæ antecedit, est principium indubitatum, & perinde necessarium. lex igitur quæ vetat homicidia, necessaria est, hoc est sempiternæ rectitudinis, ac proinde non magis interpretationem dispensationemque admittẽs quàm illud vnde ipsa deducitur axioma:* & pari ratione de adulterijs, & furtis, periurijs, cæteriisque id genus edisserunt, cuius argumentationis progressus quam vim habeat, est etiam atque etiam considerandum. tam fucatus est enim specie quadam veritatis, vt nullos egregie doctos viros fefellerit. Et primum nolo procax aut litigiosus esse videri, poteram enim dicere id quod quidam verissimum esse putauerunt, nullum esse tam ratum, tamq; perpetuę rectitudinis axioma in rebus agendis, quod propter harum incertitudinem ac varietatem ex parte non deficiat aliquando, nã quæ lex naturæ potest in hoc genere magis esse rata, quàm hæc ipsa quæ in argumentatione posita est, omne malum est fugiendũ? at incidunt tempora, cum in eas angustias coniecti sumus, vt leuius aliquod malum grauia vitantes, iustissima ratione sequamur: quod facere & ratio cogit, & magni philosophi cẽsuerunt, nisi fortè putamus, quod

Argumentũ quo probare volunt, cum decalogo nõ deberi dispẽsari.

Responsio.

Arist. eth. 2.

leuius est malum, id protinus malum non esse. At malum (inquis) leuius in tantis angustijs boni rationem habet. at istud patrocinium tam infirmum est, vt causam prodere videatur. hoc est enim quod nostra oratio efficere conatur, quod natura malum est, id temporibus effici tale, vt tanquam bonum eligatur. sed non est opus litibus. dabo tibi legem illam, per quam ratam esse, & sempiternæ veritatis, ac rectitudinis: non tamen protinus quod petis assequeris. argumentatio (inquis) recta est, ac necessaria. hoc ego non ibo inficias, antecedens autem propositio, omne malum est fugiendum, certissima est & sempiternæ veritatis: hoc quoque tibi largimur. quid igitur obstat, quo minus res tota confecta sit? nihil profecto, si hac sola propositione constaret antecedens. nunc illa quoque pars est antecedentis, homicidium est malum, quæ neque tam certa est, nec tam necessaria, quam prior: quippe cuius rectitudo cum magna ex parte adsit, quandoque tamen desideratur. & illa certissima est dialecticorum regula, ex antecedente, quod vna propositione necessaria, altera contingente consistit, in argumentatione etiam necessaria, contingens concludi, non necessarium. vt in rebus naturalibus ex causis necessaria & contingente, qui affectus existit, causam infirmiorem æmulatur. Nam hominem occidere quandoque non esse malum, docent non modo leges ciuiles, quibus capitalia crimina iustissime vindicantur, sed etiam historia sacra, quæ constat iussu Dei populos esse armis Iudæorum ad internecionem occisos.

Quid (vt cætera præteream, quorum est eadem ratio) in præcepto de cultu & pietate in parentes, negabimúsne posse dubitationes existere, quæ nequeant absque interpretatione præcepti huius explicari? qualis illa esset, agatne contra præceptum filius, qui patris rempublicã prodere molientis flagitium cum certo periculo capitis eius indicauerit, si summo patriæ discrimini nulla alia ratione possit occurere. nam si salus reipublicæ patris etiam vitæ præferenda est lege naturæ, quæ bonum publicum cuicunque priuato bono iubet præuerti: qui tali tempore patrem deserit, vt reipublicæ subueniat, is faciet profecto contra scriptum præcepti huius, fortassis tamen legem æternam rectamque rationem non violabit. quod verum esse non potest, si nullam id patiatur interpretationem, quæ dispensatio à theologis nuncupatur, quorum alioqui complures, & in primis vir accerrimo ingenio Scotus, negant, præcepta secundæ tabulæ leges esse naturæ, quæ propriè intelligantur: cadit igitur in ea dispensatio. sed vrgent etiam nũc speciosius: vt lex aliqua feratur, quæ non omnibus personis & temporibus conueniat, non potest nisi legislatoris vel imprudentia vel malitia contingere, has autem dicere in Deum & naturam cadere nefas est. nulla est igitur lex naturalis, & diuina, quæ exceptionem

3. sen. di. 37.

ptionem, ac proinde diſpenſationem patiatur. hoc argumentum in eo fallit, quod pro vero ſumit id quod eſt haud dubie falſum, accidere non poſſe, niſi culpa legiſlatoris, ne lex cũctis perſonis & téporib. ſeruiat. nã licet interdũ culpa legiſlatoris fiat, vt in lege iniquitas aliqua notetur, cõplures tamẽ leges ſunt, & iuſtiſſimæ & ſumma legiſlatoris ſapiẽtia conditæ, quarum rectitudo interdum deſideratur, ob rerum, in quibus verſatur conditionem variam & inconſtantem. quo in loco Ariſtoteles eſt magiſter adhibendus, cuius verba ex quinto Ethicorum libro non grauabor apponere, ſunt enim ad hanc quæſtionem accommodatiſſima.

Nam cum lex (inquit) *omnis vniuerſalis ſit, tamen fieri non poteſt, vt de quibuſdam recte in vniuerſum ſtatuatur. quibus igitur in rebus in vniuerſum ſtatuere neceſſe eſt, nec fieri poteſt, vt recte ſic ſtatuatur. in iis quod plerunque fit. lege canetur, peccatum non ignorate, & nihilo ſecius recta eſt. nam peccatum nec in lege eſt, nec in legislatore, ſed in ipſa rei natura: prorſus enim talis eſt rerum agendarum materia.* quæ cum ſummus philoſophus dixiſſet, ac diuinitus diſſeruiſſet, ne quid in hac quæſtione dubitationis relinqueret, quomodo & quando diſpenſatio fieri debeat edocens, ait: *Cum igitur lex vniuerſaliter loquitur in rebus agendis, & aliquid in eis accidit præter vniuerſale tunc recte fit, ſi qua parte legislator vniuerſaliter loquendo defecit, defectum emendetur quod ipſe quaque legislator dicat, ſi adſit: & ſi ſciat, lege conſtituat. Atque hæc* (inquit) *eſt boni & æqui natura, emendatio nimirum legis, qua parte deficit ob vniuerſale.* potuitne ſummus philoſophus diſpenſationis tempora, rectitudinem, neceſſitatem, & ipſam quaſi naturam apertius explicare? Diſpenſatio enim nihil aliud eſt, quàm boni & æqui cum authoritate declaratio. quod bonum & æquum neceſſarium eſſe tradit, ad temperandas leges etiam naturæ quæ in rebus agendis verſantur, ob earum incertitudinem. *Itaque decreto*, inquit, *eſt opus* (hoc eſt diſpenſatione, ſic enim neceſſe eſt interpretari) *quoniam indefinitæ rei indefinita norma eſt.* quæ Chriſtus non (vt arbitror) ignorans, nec immemor, complures eſſe leges hominibus à ſe de rebus agendis, hoc eſt incertis & indefinitis datas: quæ niſi prudentia cuiuſpiam, qui præſto ſit temperentur, neceſſe fuerit eccleſiam ſuam ſæpe difficultates inextricabiles incurrere, ſummum ſacerdotem in terris loco ſui cum ſumma ligandi & abſoluendi poteſtate reliquit: qui reipublicæ Chriſtianæ eiuſque legibus præeſſet, ac de rebus ſingulis extra ordinem incidentibus præſens pro bonitate & æquitate, quod in tanta rerum huiuſmodi varietate iuſtius, hominibuſque commodius cenſeret, etiam præter legem decerneret, quod in legibus diſpenſare dicimus. leges namq; etiã diuinas commodis ſalutiq; hominũ ſeruire debere, nõ hæc eſſe propter leges deferenda, Chriſtus haud dubie author eſt in euangelio, vbi ſabbatum factum (hoc eſt legem de obſeruatione ſabbati datã eſſe) propter hominem, non hominem propter ſabbatum clara voce profitetur.

Diſpenſatio quid.

Marc. 2.

quo in loco Dauid consilium, qui cum suis necessitate famis adhortante propositionis panes solis sacerdotibus in cibum lege diuina permissos, dispensante pontifice comedit, tantũ abest, vt damnaret, vt tanquam recta ratione initum in discipulorum suorum excusationẽ allegauerit.

Ad hæc (inquis) *interpretatio legum est, quam à præceptis secundæ tabulæ plerique theologi & in his Scotus non excludunt, nos autem de dispensationibus disputamus: leges porrò interpretari prudentiæ atq; doctrinæ sapientiam virorum munus est, non pontificiæ maiestatis officium.* scio quòd supra testatus sum nonnullos esse theologos qui cum re dispensationem naturalium diuinarumque legum admittant, verbis excludant, & inuidiam verbi fugientes in eas interpretationem cadere posse dicant, dispensationem negent: quasi vero dispensare quidquam aliud sit, quam legem prudenti interpretatione pro nascentium rerum necessitate commoditateq;, in vnius pluriumve causa mollire & relaxare. quæ interpretatio quanquam interdum scripto legis aliquatenus aduersetur, tamen quoniam hoc iustius esse commodiusque recta ratio & res ipsa docet, legem huic non obstare decreto quodam declaratur. quod siue interpretationem seu legis exceptionẽ, aut priuilegium, siue indulgentiam principis appelles, haud equidem admodum repugnabo, modo constet id esse quam summis theologis Thoma Scotoq; authoribus dispensationem nuncupamus. neq; enim ea vis dispensationis, vt quæ mala per se sunt, hoc est natura iniusta, hæc ipsa bona efficiat, atque iusta. hoc enim in legitimis duntaxat iustis vsu venit, sed vt declaret cum authoritate, sic fieri tunc iustius esse, quàm vt scripto legis naturalis est præceptum. ad quod munus obeundum quanquam viros bonos ac sapientes pontifex adhibere & debeat & soleat. ipsorum tamen officij est, quod rectum esse videatur consulere, pontificis decernere, & decreto authoritatem suam interponere, cum ob eas causas, quas supra communes ipsi cum cæteris principibus memorauimus, tum quia cum locum Dei teneat in terris, & pro Christo rempub. Christianam moderetur, fas est credere sæpe consilia iudiciaque eius, quam cæterorum hominum ac principum, proprius & efficacius Dei sapientia gubernari: cuius rei magnum habemus in euangelio & præclarum documentum, quo pontifex Caiphas homo neque probus, nec bonis artibus (Iosepho authore) sacerdotium indeptus prophetasse traditur à Ioanne, qui hoc (vt Augustinus ait) diuino sacramento propterea quòd pontifex, id est summus sacerdos esset attribuens adiecit, hoc autem à semetipso non dixit, sed cum esset põtifex anni illius, prophetauit. quem locum exponens Chrysostomus, *vide* (inquit) *quanta sit pontificiæ potestatis virtus: pontifex enim effectus, quanquam indignus esset, prophetauit tamẽ nesciens quid diceret.*

Tho. 1.2. q. 97. ar. 4.

Sco. 4. sentẽ di. 38. q. 1.

Io. 11.

Tho. quodlibet 10. ar. 15.

De præcepto et dispẽsatio.

Itaque optima ratione viri sanctitate & doctrina clari scriptum reliquerunt, maiorem fidem adhibendam esse vni pontifici aliquid in ecclesia

clesia decernenti, aut interpretanti, quàm multis simul sapientibus. *à quo enim potius* (vt Bernardus ait) *diuina consilia requiruntur, quàm ab illo cui credita est dispensatio mysteriorum Dei*: ipsum proinde, quem pro Deo habemus, tanquam Deum, in ijs quæ apertè non sunt contra Deum audire debemus.

At huic sententiæ nonnulla quoque decreta sanctorum patrum videntur aduersari. In primis illud Vrbani papæ: *Nam vbi aperte* (inquit) *dominus vel eius apostoli, & eos sequentes sancti patres sententialiter aliquid definierunt, ibi non nouam legem Rom. pont. dare potest.* & item illud Zosimi papæ *Contra statuta* (inquit) *patrũ condere aliquid vel mutare, ne huius quidem sedis potest authoritas.* 25. q. 1. *sunt quidam.* 25. q. 1. *cõtra.* ne singula decreta referamus, si quę in eandem sententiam reperiuntur quid igitur ad talia decreta, ad horum sententias quid respõdebimus? Illud nimirum quod in promptu est, si decreta hæc simpliciter accipiantur, non solum à diuinis omnibus legibus, sed à pontificijs etiam, papæ dispensationem excludent. quomodo igitur intelligenda sint hæc, & his similia, appositа his summæ authoritatis scholia seu glossæ vocari debent, exponunt, quorum summa est, ea dicta esse de ijs quæ pertinent ad fidem intelligenda. Nam Papam non modo contra apostolum dispensare, vt Martinum cum bigamo, sed etiam contra ipsius Christi præceptum, vt in iuramento Vrbanum cum quibusdam militibus, ac in voto Innocentium tertium cum clericis quibusdam, & item in euangelio dispensare interpretando ipsum, vt Alexandrum in numero testiũ. itaque verbum illud non potest, glossa interpretatur de facto, id est sine iusta causa: vt dubium non sit, illud quoq; Innocentij tertij negantis in gradibus consanguinitatis diuina lege prohibitis dispensare posse, eodem modo esse accipiendum. nam & ipse sic est locutus, non potest nec solet, quasi exponens verbum potest. si enim simpliciter non potest quid oportuit addere non solet? ergo non potest sine iusta videlicet causa, sine qua in huiusmodi rebus dispensare non solet. Ac ne quis miretur, illud non potest, dictum esse pro eo, non facile potest, nec sine magna & periusta causa, nolo hic Aristotelem citare, qui non fieri posse ea quoque interdum dici tradit, quæ fieri quidem possunt, non tamen recte. Sed qui glossemata, quæ modo citauimus parum habet fidei, legat Hieronymi epistolam ad Eustochium, in qua sic scriptum est: *Audaciter dicam, cum omnia possit Deus, iustitare virginem non potest post ruinam: valet quidem liberare de pœna, sed non valet coronare corruptam.* quo in loco, qui illud *non valet* simpliciter accipit, aut Hieronymum falsum facit, aut diuinam minuit potentiam. licet enim corruptis coronam virginum ne post pœnitentiam quidem tribuat Deus, quid tamen obstat, quominus si velit tribuere præter ipsarum merita possit? Quamobrem aliud glossema, non valere, id est non congruere potentiæ eius interpretatur. In supradictis ergo locis, & si quibus in alijs Papa in rerum agendarum legibus dispẽ- *di. 24. 11. q. 6. iuratos.* *De vot. & vo. rede. non est & deinceps de tes. licet.* *De restitutione spoliatorum. c. literas.* *Meta. l. 5.* 32. q. 5. *si Paulus.*

sare posse negatur, intelligendum est, nisi necessitas aut maxima commoditas adhorteturtalis deniq; subsit causa, vt sic fieri, quàm ex prescripto legis æquius esse recta ratio iudicaret. quod quia perquam raro accidit, raro licet in talibus legibus dispensare. siquidem pro conditione rerum & legis authoritate maior minorve causa subesse debet ad dispensandum. Quæ quanquam vera sint ac (vt spero) magnis rationibus à nobis confirmata, mihi tamen subuenerit in mentem venit, ne tetricorũ theologorum aliquis à nobis consilij nostri rationem paulò seuerius poscens, officium etiam requirat. quasi parum officiose agere videamur si cum grauissimi theologi hanc quæstionem sic tractauerint, vt quidã rem acutius perspicientes, suum iudicium dissimulasse, nec planè quid sentirent enunciandum duxisse videantur, ne si ad leges diuinas & naturales pontificijs dispensationibus aditum quamlibet angustum patefacerent, easdem prodere, ac licentiæ, quæ nonnunquam cum non paruo detrimento religionis vsurpatur, indulgere viderentur, nos eas quoq; sacrosanctas leges pontificiæ dispensationi obnoxias esse profiteamur. sed vtinã tam facile esset, eos qui paruis occasionibus inuitati diligenter errãt, ab ea culpa per veram doctrinam reuocare, quam recte potest institutum nostrum, à tali criminatione & calumnia vendicari. Nos enim leges à natura profectas à Deoque latas, quæ res modo attingant hominibus agendas, pontificis dispensationem admittere posse docemus, sed ita docemus, vt clara voce profiteamur, dispensationem non esse, cui non suppetat ea causa, quæ faciat recta ratione dijudicante, vt commodius æquiusq; fit tali tempore, aut tali casu sic statui, quàm proscripto publicæ legis, quæ venerit in controuersiam, dispensationem nihil aliud appellantes, quàm prudentem ac religiosam & grauissimo consilio faciendam in causis extra ordinem incidentibus interpretationem. non in his tantum legibus, quæ ad sempiternas illas rataſq; naturę leges, de quibus suprà memorauimus, proximè accedunt (quanquam hæ quo sanctiores çonstantioreſq; sunt, hoc rarius constantiusque sunt interpretandæ) sed in eis etiam, quæ longius ab eo velut fonte deriuatæ discessere, & sanctorum patrum conciliorumq; decretis sancitæ & confirmatæ sunt. nam quæ precibus, aut (quod longe turpius est) precio, breuiter alia ratione quàm exposuimus impetrata quæsitaue sit, hæc si verum quærimus quiduis potius aliud, quam dispensatio rectè nuncupabitur. nisi fortè ludere putamus Bernardum, à quo in eo libro, quem de cõsideratione ad Eugenium Papam misit, & alia præclare, & illud in primis scriptum est: *vbi necessitas vrget, excusabilis est dispensatio. vbi vtilitas provocat, dispensatio laudabilis: vtilitas dico communis, non propria. nam cum nihil horum est, non planè fidelis dispensatio, sed crudelis dissipatio est. qui paulò ante dixerat præsis vt prosis præsis vt fidelis servus, & prudens, quem constituit Deus super familiam suam, ad quid? vt des illis escam in tempore, hoc est, vt dispenses, non vt imperes.* quæ nequis putet

de le-

Vide petr. de pal. l. 3. d 40 Io. de Turr. in summade eccle. c 107

de legibus tantum naturæ vel diuinis esse dicta, Damasi Papæ decretũ mente perpendat, cuius illa verba sunt: *Blasphemare* (inquit) *spiritum sanctum non incongruè videntur, qui sacros canones non necessitate compulsi, sed libenter aliquid, aut proterue agunt, aut loqui præsumunt, aut facere volentibus sponte consentiunt. talis enim præsumptio manifeste vnum genus est blasphemiarum in spiritum sanctum. Hæc igitur scelera vitare qui volet, velle autem cum omnes Christiani, tum ij maxime debebunt, quibus est commissa religionis moderatio, hic nobis authoribus nunquam arguetur, in eam licentiam quæ iure vituperatur deflexisse, & munus sibi iniunctum à Deo, traditamq; potestatem sanctè ac religiosè moderabitur. At si quis non quod optimum factu sit quærat, sed studiosè captet occasiones errãdi, cuius erit æquitatis non potius eius perniciosam malitiam inijcturi, quàm nobis succensere si quod verum credimus, non dissimulãter explicamus?* Sed quanquam ad omnem dispensationem necessitas vel vtilitas desideretur, vt ipsius definitio, quam explicuimus suprà declarat, non tamen vbique paria necessitatis commoditatisve momenta requiruntur: sed quo lex quæque plus habet rectitudinis & authoritatis, hoc maiorem causam in dispensatione requirit. quæ igitur leges neque naturæ iustæ sunt, nec instituto diuino, sed legislatoris voluntate, cuiusmodi est, ne fœminæ aliquod sacellum ingrediantur, & quæ huius generis sunt, has parua causa suppetente, aut etiam sola pontificis voluntate licebit dispensando relaxare, cum possint etiam sine mediocri vel morum vel religionis discrimine penitus abrogari. leges verò diuinæ longe his maiorem causam poscunt, naturales porrò his etiam vehementiorem, & quo propius ab illis primis principijs, de quibus suprà diximus absunt, hoc etiam efficaciorem. omnis enim lex naturæ est etiam diuina, non item omnis diuina naturalis est. quæ igitur simul naturæ lex est, simul authoritate diuina firmata, in hac sine summa & manifesta necessitatis aut commoditatis causa dispensatio non erit. quo enim pluribus maioribusque vinculis res quæq; constringitur, hoc plures maioresq; vires ad sui relaxationem requirit. Ac dispensatio quidõ quid sit, & quam necessaria ad leges, quibus humana societas & religio conseruatur moderandas exposuimus. legum quoque genera, quæ & qualia habeantur, & quibus datum sit eas vel condere vel interpretari, aut in ipsis quoquo modo dispensare docuimus. ad hæc in legum quocunque genere dispensationem boni & æqui interpretationem esse declarauimus. quibus rebus in hunc modum constitutis constituta sunt omnia, in promptuque fuerit, omnes in hac quæstione difficultates expedire. redeamus igitur ad impedimenta matrimonij, & quatenus in singulis dispensationi locus sit consideremus.

25. q. 1. vbi latores.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS,

De ritu nuptiarum & dispensatione, Liber Tertius.

PRIMVM impedimentũ matrimonij vim & metum esse diximus, quibus libertas cõsentiendi submouetur, in quo dispẽsationi põtificis idcirco nullus est locꝰ, quia quod sua natura nullũ est, id consistere nullius hominis decreto potest. liberũ aũt consensum velut formam esse, atq; substantiam in contrahendo matrimonio, suo loco declarauimus. quæ ratio eadem est, eodemq; modo valet in secundo impedimento, quod in errore consistit personarum, quæ sunt quasi materia matrimonij, in qua qui errat, hũc nuptijs cõsensisse nemo prudẽs affirmauerit. quòd si error in conditione fuerit, pro ingenua serua summissa vel existimata, matrimoniũ quidẽ nõ constabit, vt indicauimus: sed quia error est extra substantiã matrimonij, & hoc impedimentũ iure pontificio dũtaxat est sancitũ, idcirco potestatem pontificiã non excludit. Sacri ordinis initiatio vt obstaret matrimonio, iure pontificio inductũ est. nam sacerdotib. nõ erat negatũ in pristino connubio permanere, vt ne nũc qui dẽ in Græcorũ regionibus. Nec nunc quidquam magis obest nostris, quàm quæ ab ipsis in sui initiatione vtcunq; vouetur castitas. Nã votis stare lege diuina iubemur, & castitas pugnat cum liberorũ procreatione, quæ summa cõmoditas est, & tanquã finis matrimonij. Ita neq; sacerdotib. neq; monachis, qui castitatẽ solẽni voto sunt professi, ablq; permagna causa dispensare licet. qualis ea fuit, quã quisquis ille fuit Papa secutus Ramiro regi Aragonũ quinto, de quo est in ipsorũ historia, qui monasticã sancti Benedicti religionẽ fuerat profectus dispensatione permisit, vt regnũ capesseret à fratre Petro sine legitimo successore relictũ, vxoremq; sacerdos etiã ad liberos in successionẽ regni procreandos duceret, ne regnũ ambitione principũ nouis imperijs studentiũ in magnas belli calamitates, ciuilesq; discordias incurreret. qualis itẽ causa fuit, vt Cælestinus tertius Constantiã Rogerij Neapolitani regis filiã à monasterio Pãhormitano post solẽne votũ eductã, Henrico sexto imperatori matrimonio collocaret. nec aliter statuere oportet de impedimẽto religionis diuersę. nã & hoc iure diuino vetere, nõ naturali olim nitebatur, nũc pon-

pontificio duntaxat quæ verò impedimenta in publicæ honeſtatis iuſtitia & conſanguinitate ſpirituali, & ijs criminibus conſiſtunt, quæ ſuprà memorauimus, ea quoniam iure pontificio inducta ſunt, minus cauſæ requirere certum eſt.

Complures eodem tempore vxores habere, quanquam nullo vetere diuinarum legum ſcripto aperte prohibeatur, ſed contrà conſtet ex hiſtoria ſacra multis hoc viris ſanctiſſimis quondã fuiſſe permiſſũ, nec vetetur iure naturali, quod proprie intelligitur, cum apud multas nationes id nunc paſſim vſurpetur: tamen quoniam lege euangelica interdictum eſt à Chriſto, idcirco in hac diſpenſatio non eſſet, quæ ſine ſumma & vehementi cauſa fieret. denique quanta erat illa, propter quam Deus in magna fidelium aut omnino hominum paucitate binas, & ternas aut eo amplius vxores viris ſanctis permittebat? Nam ſi bello, ſi quoúe alio malo neceſſitas eadem, aut ſimilis rediret, *credo* (inquit Scotus) *Deus eccleſiæ reuelaret, vt hoc rurſus diſpẽſando permitteret.* tem ſcilicet videbat vir perſpicaciſſimus, nec huic ſententiæ refragabatur, ſed quoniam res illi erat, cũ harum rerum auaris, parcius quidem eſt locutus. ſed ita, vt aperte quid ſentiret innueret. cuius enim prudentiæ fuerit negare, tali tempore ad permittendum id, quod in eiſdem aut ſimilibus rerum auguſtijs, Deum vt permiſſiſſe conſtat, ſic permiſſurum eſſe credi oportet vicario Dei poteſtatem abeſſe, cui ligandi & ſoluendi pleniſſima poteſtas data eſt, clauesque regni cælorum conceſſe? Neque enim ſi Innocentius tertius papa quibuſdam à paganiſmo ad Chriſtianam religionem conuerſis cum quę dam iure pontificio prohibita permiſiſſet, complures vxores, quoniam iure diuino vetantur, non ſuppetente ſatis magna cauſa negauit, protinꝰ ne in vrgentiſſima neceſſitate permittere poſſet, poteſtate priuatus videri debuit.

4. ſen. di. 35.

De diuor. ea gaudemus.

Leges diuinæ conſanguineorum inter ſe, vel affinium inter ipſos matrimonia prohibentes, cum res agendas atque hominum ſocietatem attingant, non prorſus illæ quidem pontificis moderationem reſpuere videntur, ſed quoniam haud dubie iure diuino vetere cõtinentur, & ſunt partim ipſi naturæ conſentaneæ, ſine ſumma cauſa diſpenſationem non paterentur, paterentur tamen fortaſſis, ſi ſumma neceſſitas poſtularet, qualis cum à Deo eſt in ipſis diſpenſatum. fac enim alluuione maxima, qualis Noe temporibus accidit, genus humanum præter fratres & ſoroꝛes pontificis periſſe, negabiſne tunc licere pontifici, vt matrimonium fratribus cum ſororib. diſpenſando permitteret? ego verò haud ſcio an tũc vel patri cũ filia, vel quod grauius eſt filio cũ matre matrimoniũ permitti poſſet, ſi non aliter poſſet genus humanum reparari. At hoc malũ eſſet, & humanæ naturæ contrarium. malum quidem, ſi non eſſet illud multo peius, & naturæ perniciоſius, totam ipſam naturam humanam perire pati, inciuiliores in eo rebus etiam inanimatis: ex quibus gra-

Huius ſententiæ fuit Martinus de magiſtris, in quæ de inceſtu.

ues,quarum est propria natura descendere ad vacuum replendum, ascendere notamus,& suam obliuisci,vt communi naturæ seruiant.quod magno argumento est,bonum in rebus cunctis, quo magis pertinet ad summam Reipub.hoc longius vnius aut paucorum commoditatibus esse præferendum lege naturæ.Nam qui factum damnant filiarum Loth, quæ generis humani,quod perijsse putabant,reparandi gratia patris cõcubitus per eius ebrietatem quæsiuerunt,hi credulitatem primum leuitatemque ipsarum accusant, quòd paruæ regionis gente deleta, omnes homines se exceptis absumptos putauerint. deinde quia licet verum esset,quod putabant, tamen non inconsulto patre ipsoque Deo procedere debebant,quo naturæ simul & diuina lege vetabantur. cæterum quis neget Loth virum sanctissimum & prudentissimum in tantis angustijs generi humano percunti,vtcunque dabatur consulturum, & vt liberos citra peccatum ex filiabus procrearet secum dispensaturum, id est non id contra, sed ad naturæ Deique legem fore interpretaturum? præsertim cum Ambrosium authorem habeamus, cuius ea verba sunt in libro de patriarchis. *denique & Loth sanctissimæ hanc causam quærendæ posteritatis habuerũt,ne genus deficeret humanum,& ideo publicis muneris gratia priuatã culpã præterxuit.* Ita quod in hoc statu rerum vel appetere flagitiosissimum est, & contra naturam,id in tantis rerum difficultatibus honestum esset & naturale, si non propria priuataque,certe publica natura: vt grauia contra suam, sed ad communem naturam,quæ pluris est,ascendunt, vt mox diximus, nequid existat inane,quod respuit vniuersa natura.

Porrò si consanguinitatis impedimenta, quo minus obstent matrimonijs pontificia dispensatione remitti possunt, quanto magis huic locus erit in affinitate?quæ cum ex illa pariatur laxioribus haud dubie necessitudinis vinculis homines constringit.sed vt sunt consanguinitatis &affinitatis gradus lege olim diuina nunc pontificia matrimonium impedientes, quorũ alius alio maioribus viribus eidem obsistit, sic ad dispensandum alius alio maiorem causam requirit.sed primum illud cõstat,difficilius pari gradu in consanguinitate,quàm in affinitate dispensari:ob causam statim explicatam, deinde in recta linea, quam in obliqua.& in hac quo quisque gradus ad principiũ propius accedit. causarum porrò dispensandi,quæ maximæ potest contingere, est humani generis in summa hominum paucitate reparatio,proximum locũ tenet religionis in magnis eius angustijs dilatatio, tum prout quæq; bonũ reip. magis attingit.primi generis causa fecit, vt fratribus suas sorores ducere licuerit:secũdi,vt singuli complures haberent vxores Iudaicis temporibus & ante.quæ duæ siue necessitates vrgentissimæ, quoniã post Christianorum memoriam nunquam aut ipsæ aut aliæ similes contigêre, ac ne vnquam contingant,faxit Deus optimus maximus, idcirco hactenus

Hæc est s. Th.semẽ. li. 4.senten.di 41.ar.2.

nec in

nec in talibus consanguinitatis gradibus, nec in vxorum multitudine à pontificibus dispensatũ est, sed ne dispensari quidé potuit, nulla tali tãtaque causa suppetente quo factum est, vt quidam pontificem nulla omnino ex causa in his posse dispensare falso putauerint. posset enim, si (quod abominor) in similes angustias genus humanum aut Christiani conijcerentur. hic enim non quid factum sit, fiatúe quærimus, sed omnino quid fieri possit in tam varia, tamque incõstante rerum humanarum natura, & tam plena vicarij Dei potestate. In affinitate vero, quæ non tã vehementem causam poscit, præsertim eorum, qui ex obliquo pari descensus gradu coniunguntur, dispensari potest etiam in primo gradu contra legis veteris diuinum præceptum, reip. causa poscente.

Nam cum de legibus complures vxores & consanguineorum matrimonia vetantibus inter iuris pontificij consultos sit nonnulla controuersia, de affinitatis, præsertim obliquæ, legibus magnus est omniũ propemodum consensus. qui enim seueriſſime põtificiæ potestati resistunt, quorum princeps est Speculator, cum omnia colligant, in quibus pontificiæ dispensationi locum esse negent, de affinitate nullam omnino mẽtionem faciunt. Sed theologus (inquis) eorum potissimum rationem authoritatemque sequeris, qui in studio iuris pontificij versantur : metui ne eorum diceres, qui argentariam faciunt. quasi verò non optime illi de sacramentis edisserant, aut de his theologus recte possit disputare, qui sanctorum patrum conciliorumq; decreta ex intima quidem theologia deprõpta, sed iam à iure pontificio petenda ignorauerit. nam doctrina quæ theologia dicitur, iurisque pontificij cognitio hanc inter se societatem habent, vt non natura seiunctæ, sed vi potius per hominum negligentiam diuulsæ videantur. quanquam ego hac in parte complures theologorum fautores habeo, in primisque totam Scoti familiam, quæ huic sententiæ suffragatur. sed licet apud me non tam illorum, horumúe, aut cuiſque hominis authoritas, quàm (vt par est) rationum momenta à sacris literis, ipsaque natura ducta valent, tamen cum ad hæc doctissimorum quoque virorum authoritas accedit, liberius audeo sẽtentiam meam explicare: in legibus ergo cuiusuis gradus affinium matrimonia prohibentibus, locum esse pontificiæ dispensationi, si modo adsit nec leuis, nec iniusta causa, hoc minus est dubitandum, quo magis congruunt non modo virorum doctissimorum testimonia, sed etiã exẽpla maiorum cum naturali eademq; legitima ratione supra à nobis accuratissime multitq; verbis explicata: quæ si vlla in alia veteris iuris diuini lege, in hac plurimum valere debet. cum affinitas saltem obliqua, lege tantum, non etiam natura impediat matrimonium, vt Iacob & duarum sororum, quas eodem tempore vxores habuit exemplo declarauimus.

Nam quæ fuerit absque sobole vidua relicta, hanc vxorẽ à fratre duci demortui mariti, tantum abest vt fuerit vnquã lege diuina vetitum, vt præceptũ etiã fuerit in vetere testamento, magna infamia proposita, si quis minus huic præcepto diuino paruisset, quanquã enim in Leuitico fratris vxor duci diuinis illis verbis prohibiti videatur, *turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis*, lex tamen in hãc sententiã est accipienda, vt viuente fratre nuptias eius, quæ ab ipso Iudæorum more diuerterit, prohibitas esse intelligamus: vel etiã mortuo, eius ex qua liberos procreauerit. Alio enim loco quæ absq; liberis vidua fuerit relicta, duci iubetur, & hoc lege posterius scripta, ne quis forte calũnietur, præceptũ hoc lege illa fuisse reuocatũ, cũ longe aliter sese res habeat, & lex illa hoc præcepto fuerit per exceptionẽ declarata. posteriorib. n. legib. priores vel abrogari solẽt, vel declarari, nõ ediuerso. hoc aũt præceptũ cũ habeatur in Deuteronomio, posterius esse certũ est, nisi forte vim græci vocabuli nescimus, & Deuteronomio significari secundã legẽ ignoramus. Quanquã hoc ipsum præceptũ, si temporũ memoriã replicare libeat, multo etiam ante datã illã legẽ obtentum à pijs atq; sanctis viris fuisse reperiemus. Legimus enim in sacrarũ literarũ monumẽtis mortuo Her primogenito Iudæ, præcepisse hunc Onæ filio alteri, vt Thamar, quam ille sine liberis reliquerat associaret sibi, semenq; fratri ex ea suscitaret. Vt credere fas sit, institutum hoc quod è longissima vetustate ante legem Leuiticã repetitũ, postea fuit in Deuteronomio scriptura confirmatũ, nullo non tẽpore ante legem euangelicã viguisse. Sed neque illum quem paulò antè exposui Leuiticæ legis intellectum maxime proprium esse, ac interpretationem conuenientissimam volo nobis fidem adhiberi quantacunque ratione asseuerantib. nisi Augustinum, cui nemo potest cum pudore (ne dicam, sine crimine) refragari, authorem habeamus, vtramq; legem his verbis, quæ ex ipsius super Leuiticum commentarijs descripsimus interpretantem: *Si fratre* (inquit) *mortuo intellexerimus prohibitum esse ducere fratris vxorem, occurrit illud quod excitandi seminis causa, si ille sine filijs defunctus esset, iubet scriptura esse faciendum, ac per hoc collata ista prohibitione cum illa iussione, ne aduersẽtur intelligenda est exceptio: id est nõ licere cuiquam defuncti fratris ducere vxorẽ, si defunctus posteros reliquit: aut etiam illud esse prohibitum, ne liceret ducere fratris vxorem etiam si à fratre viuo per repudium recessisset* quo in loco quãquã superuacaneũ fortasse videatur in re aperta testib. vti nõ necessarijs, citare tamẽ possẽ synagogæ Iudæorum testimonium, quæ præceptum illud hactenus obseruat religiose, vt nuper Romæ à Iudæorũ legis peritissimis perquirendo didicimus. qui hoc ipso anno in eadẽ vrbe, testati sunt vsu venisse, vt ipsorũ quidã dimissam à fratre sine sobole vxorem duceret, quod vtique ab ipsis non vsurparetur, si lex illa inter ipsos fuisset vnquam abrogata. nam qui legibus euangelicis, hanc dixerit esse sublatã, is de cæteris omni-

Cap. 18.

Deut. 25.

Gen. 38.

¶ 61.

omnibus matrimonij legibus idem ſtatuat neceſſe eſt, de quibus vel abrogandis vel confirmandis nulla omninò mentio eſt in nouo teſtamento facta. Sed quamobrem (dicet aliquis) cum cæteræ matrimonij leges hoc quoque tempore ſuam habeant vim, præceptum de vxore fratris, qui liberis orbus deceſſerit, ducenda Chriſtianis non obſeruatur? Ad hoc theologi alij aliter reſpondent. Scotus enim, vir acerrimo ingenio & idem doctiſſimus, eiuſque familia videntes has leges neque naturales eſſe, nec vnquam (vt prædiximus) à Chriſto aut Apoſtolis apertè cõfirmatas, eas nunc Eccleſiæ decreto vim habere, iureque pontificio initi afferunt, eoque referunt omnes leges conſanguineorum affinium matrimonia prohibentes, præterquam conſanguineorum deſcendentiũ duntaxat vel aſcendentiũ in linea: quippe qui iure naturę matrimonio coniungi nequeunt. Thomas autem non doctrina ſolum, ſed etiam ſanctitate vir clarus, quod pertinet ad præceptum de viduam à fratre ſine ſobole dimiſſam ducendo reſpondens ait: *Tunc* (inquit) *illud requirebatur, cum per carnis propagationem cultus religionis multiplicabatur, quod nunc locũ non habet.* quæ ſententia ſi vera eſt, Deique præceptum idcirco eſt ſeruari deſitum, quoniam ipſius potiſſima ratio iam pridem abeſt: ſi qua nunc magna cauſa incidat, vt id ab aliquo ſeruari, melius commodiuſque ſit, quam ſecus, quis furor eſt per Deum immortalem, id permiſſum eſſe negare Dei vicario diſpenſante. nam ſi Scotum eiuſque familiares audiamus, res eſt in expedito, quoniã quæ leges iure pontificio nituntur, in his pontificis diſpenſationi locum eſſe non eſt controuerſia. Ad hæc accedit iure pontificio conſultorum ſententiæ ſupra nobis explicata, quorum quidam, qui nimis alioqui parcè de pontificia poteſtate iudicant, vt eam inquiunt vxorem quis ducat, quam eius frater abſque ſobole dimiſerit, pontifex diſpẽſare poteſt: nam tale matrimonium permiſſum erat iure diuino, ſed quid opus eſt, iuris interpretum teſtimonia colligere, cum id ipſo iure pontificio & fieri poſſe & factum eſſe apertiſſimè doceamur? in quo primo lege receptum eſt Innocentij 3. decretum, qui Liuonienſibus quibuſdam, vt quas vxores ſine liberis à mortuis fratribus dimiſſas pagani duxerant, eas facti Chriſtiani retinerent diſpenſatione permiſit, ne tamen deinceps tales nuptiæ fierent, interdixit, quo intelligitur hoc, quod iure diuino licebat olim temporis cauſa, Chriſtianis temporibus vetitum eſſe, præterquam pontifice iuſta ex cauſa diſpenſante. Quo magis eſt conſilium eorum improbandum, qui nuper in hæc differere cœperunt, vt Henrico Britannorum regi optimo & religioſiſſimo, ſcrupulum inijcerent, ne contra religionem facere videretur, ſi Catharinam reginam pudicitiæ rarum, ac omnis virtutis exemplum, quã à fratre arcturo dimiſſam duxit, retineret. quãquam ille moriens non modo ſine liberis ipſam, ſed etiam inuiolatam reliquiſſet. quod regina ſemper eſt profeſſa, & rex ipſe Henricus qui verum

4. ſen d. 40 & 41.

4. ſen. d. 41. ar. 2.

Antonius Roſellus in lib. de poteſtate Papæ & imperatorn.

De diuor ea. vltimo.

verum non potest ignorare, vt audio, non inficiatur. isti enim contendunt & iactãt, non fuisse pontificiæ potestatis in illis nuptijs dispẽsare. quasi verò quod Innocentio licuit, tota Ecclesia cõprobante, id fuerit Iulio põtificij negatũ, vtriq; iusta causa, & huic forsitan maiore suppetente. Ille nanq; vt Liuonienſiũ quidam, pauci videlicet (vt est probabile, rara est enim talium nuptiarũ occasio) ijdemq; obscuri homines, in Christianismo, ad quẽ conuersi fuerant, hac indulgentia confirmarentur, legem ad id temporis relaxauit, quo Christiana religio lõgè lateq; diffusa erat: hic autem, vt inter reges maximos & præpotentes beneuolentia confirmaretur, repetito affinitatis vinculo, quod vel sublatũ omninò, vel certe nimis erat remissum, nullis liberis ex priore affinitate quæsitis qui pignora essent communia firmioris necessitudinis, vtq; tolerẽtur causæ, quæ inter ipsorum Christiana regna mari terraq; aliquãdo magna bella concitarant. Quid igitur obfuit huc disputationi, quod si affuisset, merito erat approbandũ? in his licet citra controuersiam dispensare, quæ põ sunt iure diuino, neq; naturali sancita, hic neutrum istorum obest. facilius in affinitatis, quã in consanguinitatis impedimẽto dispensatur: horum affinitas est, non consanguinitas: In causa principum clarorumq; virorum, quam si priuati sint aut obscuri: hi reges sunt magnorum regnorum, & regum filij, quiq; genus suum à regibus & imperatoribus, serie non interpellata longissimè repetunt. Iustæ causæ subesse debent & ad reip. bonum pertinentes: quę iustior esse potest, aut magis è rep. quam principum Christianorum concordia, & pax inter magna regna? si enim vt consanguineorum, sic affinium matrimonia, beneuolentiæ inter homines conciliandæ ac dilatandæ gratia (quemadmodum testatur Augustinus) legibus prohibentur, qua iustius quã amicitiæ & necessitudinis causa præter leges rep. poscente dispensando permitti possunt, cum vtroq; modo eadem commoditas contingat?

De diuor. ca. vltimo.

De ciuit. Dei lib. 15. c. 16.

Quòd si quis pertinaciter contendat legem fuisse diuinã, quæ in causa regia fuerit relaxata (quod tamẽ perperã dici suprà docuimus) haud equidem ponam in magno discrimine, modo constet id, quod est haud dubiè verum, non item esse naturalem. leges enim diuinas, quæ non etiam iure naturali nituntur, cerimoniales esse vel iudiciales, easdemq; à Christo per sacerdotij mutationẽ antiquatas abrogatasq; esse, cõsensus est theologorũ, ac iure pontificio peritorũ cõmunis, Hieronymo Augustinoq; authoribus, quo in genere leges omnes affinium, præsertim ex obliquo, matrimonia vetãtes haberi certum est. nec eis alio iure Christianos, quam pontificio constringi, vt dubitari nõ debeat, quin eas, qui relaxat, is Ecclesiæ decretum remittat, non legem diuinam, vel naturæ. quod si verũ est in cæteris, quanto in ea lege magis ita esse putari debet, quæ prohibet à fratre sine sobole relictam ducere? cuius nõ modo nulla mentio facta est in Euangelio, sed oppositum in veteri iubebatur. nã si non

Hier. 2. li cõtra Pelagi. Aug. vet. & no. ict. q. 44

Digitized by Google

si non tantũ absq; sobole sit relicta, sed etiam incorrupta, iam hic quis neget, non eam affinitatem, quàm publicæ honestatis iustitiam iure dũtaxat pontificio inductam obesse videri? Qui eã igitur legitimam atque iustissimam, & nulla non parte probandam dispensationem infirmare, ac labefactare quærunt, hi si verum fateri licet, quid aliud dicẽdi sunt, quàm Christianis principibus concordiam, ipsi regi summam etiam gloriam inuidere, quam sibi nuper pepererat suscepta, & prudẽtissimè defensa publica religionis causa aduersus hæreticorum impietatẽ. Neque enim ignoramus, quas isti machinas admouerint, quod tempus obseruauerint, ad animum optimi & clarissimi regis oppugnandum: cui hoc vnum obijci posse videtur, quod istorum dolis ac perniciosis conatibus non satis pro maiestate regia, cæteraq; sua prudẽtia restiterit. qui si religionem ac pietatẽ, & non potius malitiam publicè Christianorũ quieti pernicioſam sequebantur, cur inter initia nemo ipsorum acclamauit? cur tot annos passi sunt, mutua charitate, summa concordia religiosissimos coniuges permanere? & liberos ad regni successionẽ & spẽ posteritatis quærere? An inter ignobiles obscurasque personas res acta illa est? aut ignorare quisquam potuit, Catharinam reginam clarissimorum Hispaniæ regum Fernandi ac Isabellæ filiam, quam rex Britannorũm Henricus duceret, nuptam fuisse eiusdem gentium regi Arcturo, qui sine liberis decessisset? præsertim cum eam causam, si quid habuit ambiguitatis frequentissimo doctissimorum virorum theologiæ iurisque pontificij cognitione præstantium conuentu Romę iussu pontificis agitatam, & accuratissime disputatam fuisse necesse sit. quibus consultoribus, vt in cæteris vel mediocribus causis, si quid modo dubitetur, facere solet, sic in hac regia causa pontifex maximus authore spiritu sancto dispensauit. qui vbicunq; homines duo vel tres, nedum complures in nomine eius cõgregantur, præsto adest. Sed cur isti monita sua tãdiu distulerint, modo quærebam: nunc illud mihi responderi velim, cur tempus obseruauerint, cum labortis quibusdam simultatum causis, regis animus in principes reginæ consanguineos esset exacerbatus. Ego igitur neminẽ damno, difficile est enim hominem mortalem de occultis hominũ consilijs iudicare: si quid tamen cõiectura valet, ita magna sunt argumenta animorũ, quos non ea cura sollicitat, nequid contra religionem Christianam vel fiat, vel factũ inualescat, sed qu aliud nimirum agant, longè aliud moliantur: cuius si facti fuerint coimpotes, vix audeo dicere, quas turbas, quos tumultus inter principes Christianos sint concitaturi, quæ semina odij sempiterni inter magnos Christianorũ populos sparsuri. Ego verò, vt huic quæstioni finem aliquando faciam cũ ad hæc maxima mala, si quid nouatum fuerit impendentia, temporis diuturnitatẽ, quo regina in matrimonio regis bona vtriusq; fide fuit, & liberos in eo quæsitos accedere videam, quæ ratio apud sapientes

Matth. 18.

Ex le. in prouincia de ritu nuptiarũ ff.

tes principes vel plurimum valere solet, illud ausim fortiter asseuerare, etiam si initio non satis magna causa fuisset pontifici, quam vel maximam fuisse probauimus, in hac regia causa dispensandi, nunc summam esse non solum ad matrimonium confirmandum, sed etiam pœnis Ecclesiasticis, quæ maxime proponi solent, interdicendum, nequis amplius huius causæ agitatione, aut hac quæstione differenda publicam Christianorum pacem sollicitaret,

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS,

De fato & libero arbitrio,

Libri tres.

AD REVERENDISSIMVM ET ILlustrissimum Principem Ioannem Toletum Episcopum Cordubensem.

LIBER PRIMVS.

QVANQVAM plena est mortalium vita plurimarum rerum ignorantia, ipsaq; philosophia complures habet quæstiones nondum satis explicatas, nullam tamen esse puto, quæ tum veterum, tum recentiorum ingenia æquè torserit, & tam miserabiliter exercuerit, ac quæstio de fato, & eo, quod est in nostra potestate, quod græci Τὸ ἐφ' ἡμῖν, nostrorum iuniores liberum arbitrium appellant. Nam licet nullam reperias aliam, quæ plus ad morum institutionem pertineat, quæve ad moderandam religionem sit magis necessaria, difficile tamē dictu est, quanta de ipsa fuerit tum doctorum, tum etiam indoctorum dissensio. Itaque non modo physici, qui dogmata sua rationibus à natura ductis, & consentienti sensu confirmant dignissimam putauerunt in qua vel in primis elaborarent, sed hi multo etiam magis, qui diuinas literas tractant, & ob eam rem theologi nuncupātur. Sed cum multæ veterum philosophorum controuersiæ diuinis oraculis & Christianę religionis beneficio

beneficio diremptæ fuissent, quid in quaque veritimum sit constituto, abunde doctissimorum & egregia pietate virorum consentiente decreto effectum esse videbatur, vt nemo iam magis posset de voluntate & arbitrij libertate, quàm de mundi primordio vel animorum immortalitate dubitare, nisi hoc temporis, *author omnis impietatis, & infamia nostri seculi* Martinus Lutherus extitisset, qui dum è mentibus hominum religionem Christianam omnemq; Dei cultum nititur cunctis rationibus abolere, certissimam rem & principium tum philosophorum, tũ theologorum authoritate confirmatam in dubium reuocare tentaret, tanto studio & cõtentione, vt de seruo arbitrio librum, qui ipsa statim inscriptionis insolentia simul authoris temeritatem præferat, simul impiam arrogantiam, in Erasmum Roterodamum ediderit, cum hic de libero arbitrio librum docte & eleganter, ac perinde religiose conscripsisset, quo Lutheranum hunc errorem, ac potius fraudem & malitiosam impietatem scienter ille quidem & peracutè, sed iusto tamen modestius, ne dicam parcius & timidius insectatur. Qui si totam causam fuisset complexus, nec bonam partem intactam reliquisset, consuluisset vir eloquens & eruditus labori meo, meq; graui hoc scribendi munere liberasset. Nunc cum sententiam suam testimonio duntaxat sacrarum literarum confirmare contentus, dum satis religioni sic factum iri putaret, quid natura rerum humanaq; ratio poscat omiserit, officij esse duxi, quæstionem cuius discrimine maxima & morum & religionis momenta versantur, paulò altius repetitam, latiusq; etiam explicare, vt Lutherano furori, qui noua monstra nullo non tempore comminiscitur, nec cessat religioni pernitiosiores insidias machinari, hac in quæstione, quæ non minus philosophos, quam theologos attingit, cunctis rationibus, quantum studio & labore consequi possimus occurramus. Simul ne cum cætera eius impia & nefaria dogmata viri singulari tum doctrina, tum etiam grauitate multi singula libris editis cohibuerint, hoc quod non solum Christianæ religioni, sed omni diuino cultui, libertati hominum, cunctis legibus humanis iuxta & diuinis latenter insidiatur, campo liberiore debacchetur, si minus multorum testimonio, & scriptis refellatur. Quod opus, vt ad te Ioannes Tolete mitterem, me complures eædemq; iustissimæ causæ compulerunt: primum quia fas est me Cordubæ vrbis alumnum tibi pontifici Cordubensi, vt cæterarum frugum, sic huius generis lucubrationum primitias libare, deinde quoniam cum tu philosophiæ ac theologiæ studio non sine tua magna laude fueris à pueritia deditus, tibi potissimum, qui hanc quæstionem sumptam ex media vtraque philosophia optimè valebis dijudicare, huiusmodi munusculum conuenire videbatur: tum quia idem in priuatarum publicarumq; rerum administratione, perinde ac in omni virtute, pietateque, & religione colenda te ita geris, vt more tuæ clarissimæ

familiæ non vi fati,ſed prudentia,induſtria, ſtudióque rerum honeſtarum,ſic videlicet Deo naturaque volente res humanas rectè & pulchrè adminiſtrari & putes,& doceas,magnumque teſtimonium dicas aduerſus fatalem neceſſitatem.Sed antequam de ijs rebus dico, quæ propriæ cauſæ huius eſſe videntur,non erit alienum, qui fons tantorum malorum,& quaſi caput extiterit aperire,& de moribus & flagitioſis artibus Lutheri pauca breuiter commemorare. vt à quibus initijs profecta nefaria ſceleſtiſſimi hominis molitio vires paulatim ſumendo proceſſerit,intelligatur. Quo in loco illud pro comperto dicere audeo & conſtanter affirmare,quod mirum cuipiam fortaſſe videbitur, ſtudium eloquentiæ humaniorumque literarum Germanis hanc perniciosiſſimam peſtem inuexiſſe.Quod ipſum Alberto Pio principi Carpenſi placere in primis animaduerti,cui viro,ſi mihi credes, neminem huius ætatis non dico principum,ſed hominum,vel diuinæ & humanæ philoſophiæ cognitione,vel omnis humanitatis prudentia, & vſu plurimarum rerum antepones. Quamdiu enim Germania more patrio grauioribus diſciplinis intenta,rebus rerumq; ſolidæ cognitioni, non verborum inani garrulitati,ac ſermonis lenocinijs ſtudebat, proueniebant in ea acutiſſimi mathematici,perſpicaces philoſophi, theologi grauiſſimi,honeſtiſſimi,religioſiſſimi.vt non modo vana doctrina,ſed etiam optimis morib.ac exẽplis ad homines inſtituendos, & vera religione imbuendos eſſent inſtructi. Poſtea verò quam his optimis diſciplinis relictis ceptum eſt à leuiculis quibuſdam hominibus Latini Græciqué ſermonis cognitioni,ac dicendi facultati accuratius indulgeri, prouenere malo prauoque ingenio quidam,qui maledicorum impiorumque ſcriptorum commercio facile omnem impietatem caninamque maledicentiam imbiberent, ſeque ad morum peſſima quæque vitia multo etiam magis,quàm ad eloquentiæ virtutes dociles exhiberent. Itaq; nõ hominum tantum,ſed etiam Dei contemptores effecti,quantulamcunque dicendi facultatem comparauerant, hac ad omnem religionem tollendam abuti cœperunt.quorum partim iactatæ voces, partim ſcripta ſic Germanæ iuuentuti latitans venenum infundebant,vt paulatim corruptos animos,ad ſcelus impietatis concipiendum commodiſſimè præparauerint.Atque hoc quidem caput fuit, hæc origo cũctorum malorum:ſcelus videlicet & arrogantia impiorum quorundam, & audaciſſimorum hominum,quos non mediocris eloquentiæ ac eruditionis opinio Germanæ iuuentuti cõmendarat. Hinc enim Luthero nouarum rerum occaſiones ſtudioſè,ac cupidiſſime captanti,data facultas eſt ad omnes dolos fraudeſque ſecundo ſucceſſu connectendas. Vt merito fuerit à prudentiſſimis viris dubitatum,boni ne, an mali plus hominibus attulerit vis eloquentiæ. Vt enim animaliũ teſte Ariſtotele perniciosiſſimus eſt homo,ſi iuſtitia vacet,propterea quòd ratione omnibus armis,ſi

armis,si fuerit hac virtute destituta, ad nocendum accommodatiore, solus est præditus:sic hominum eos constat, esse nocentissimos, quibus data est eloquentia,si hac in peiorem partem abutantur.Nimirum quoniam facultatum,quæ à ratione proficiscuntur, hæc ad hominum animos tractandos, & quocunque libeat vt in optimam, sic in pessimam partem impellendos plurimum potest.At cum florentes Respub. maximaſque ciuitates sæpè eloquentium, sed improborum hominum facundia corruisse constet,& harum rerum exempla passim, si quis memoriam temporum replicauerit,occurrant,nescio tamen, an vllum sit quod cum hac pernicie, & Germanica calamitate comparatum non leuissimum esse videatur.Illud est igitur etiam atque etiam dolendum, Germanis eloquentiam post longum tempus in suam regionem per tam importuna atque leuia ingenia penetrasse, quibus longe optabilius,commodiusque fuisset,ingenuas artes more maiorum, rudi ac simplici sermone tractare, quàm sibi cum tanta pernicie omnia omnium Latinorum Græcorumq; ornamenta oration's peperisse. Ab his enim velut malorum satoribus venenata semina partim scelere, partim leuitate,ac imprudentia iactata,cum ea Lutheranus animus, quasi pestilens ager excepisset,tam mortiferas herbas, tamque venenosos serpentes,quàm videmus procrearũt.Martinus enim Lutherus homo natus ad seditionẽ, naturaq; impius & factiosus,cum videret Germanam iuuentutem sic ad impietatem imbuendam præparatam, nõ putauit tam præsentẽ occasionem sibi esse prætermittẽdam. Hanc vnam viam commodissimam esse ratus,qua se ex arctiore, & monastica vita, cui se initio nullo sano consilio,nulla religione ductus,sed partim leuitate,partim dum vitam sequitur otiosam & rebus fultam necessarijs addixerat, velut ex molestissima seruitute in laxiorem nequitiæ campum, & omnis luxuriæ licentiam vendicaret. si qua ratione posset per falsam religionis speciem,veram religionem euertere, & prætextu pietatis sanctissima quæque Christianorum instituta labefactare. Itaque homo versutus,& callidus,& ad dolos connectendos mirus artifex, non putauit è re fore,primo congressu ipsam velut arcem religionis inuadere. Sed ex quibusdam rebus,quæ tenuiores esse,minusque præsidij habere videretur,paulatim ad summa procedere.

Sumpta igitur occasione ex quorundam circulatorum sordibus, qui tunc forte indulgentias nuncupatas, à pontifice maximo iustissimis de causis concedi solitas,vèlut merces quasdam importunè venditantes, magnam in se plebis inuidiam concitarant, cepit in potestatem Papæ impudentissimè disputare, affirmans Papæ nullam esse potestatem, nullum ius in eorum animas,qui cum morte jam vitam commutassent. qua re cum indulgẽtiarum illarum authoritas plurimum imminuere-

tur, facile fuit concitato vulgo, & ministrorum auaritiam pertæso mẽdacium falsa veritatis specie prætextum probare. Tali porrò artificio illius populi patientia tentata, cum res ad votum succeſſiſſet, timidi esse putauit, tam fœlices successus non vrgere, & ad omnem Pontificis maximi authoritatem infringendam nõ gnauiter procedere. Ergo quasi summa pontificia potestas absque summa sanctitate, perfectiſſimiſq; moribus nullo tempore possit consistere, huc cœpit omnes loquacitatis neruos contendere, vt in maximorum pontificum & cardinalium vitam, quàm maxime posset inuidiam concitaret. Neq; enim abhorret ab artificiosa dicendi procacitate: qua fretus sæpe bonorum alioquin hominum eorundemque doctiſſimorum rudiorem orationem contempsit, sæpe imperitorum mentes elusit, atque dolosis mendacijs fascinauit. Pergit igitur summi pontificis & antistitum Romanorum mores iam scommatis, & dicterijs ex intima comicorum, epigrammatariorumq; officina depromptis vellicare, modo tetricis verbis, & grauibus sententijs acrius incessere: luxum ipsorum, inuidiosas opes, habendi regnandiq́ue cupiditatem per callidum artificium exaggerans. Qua in re facile fuit homini maledico, & dicendi artibus instructo sibi audientiam facere. Non solum quia primores vulgo & tenuioribus odio esse solent, sed etiam quia fit nescio quo pacto, vt homines eum bonorum laudationes iniquis auribus accipiant, aliorum vituperijs maximè delectentur. Credo quoniam multi aliorum virtutibus laudandis sua sibi vitia exprobrari putant. qui si de vitijs commemores gaudent, quasi eis quos vituperas, ipsi iudicio tuo præferantur. Quam criminationem hoc suscepit audacius, quia multos applaudores præsto fore sciebat ex grege illo studiosorum eloquentiæ, de quo supra mentionem feci. Eos præsertim, qui cum Romam aliquando non religionis causa, sed sacerdotiorum cupiditate confluxiſſent, re parum fœliciter gesta, in Germaniam remigrarant, ignauiæ ineptitudinisque suæ culpam ad pontificum cardinaliumq́ue ſiniſtros mores transferentes, iactantesque Romæ, neque honestis artibus locum esse, neque ingenuis disciplinis. quos non pudet apertiſſimo mendacio sui sibiq́ue similium exemplo fidem facere tentare. Vbi enim virtutis omnis, atque doctrinæ pleniorem mercedem maioraq́ue præmia, quàm Romæ licet sperare? Vti quotidie probitas, atque egregia doctrina plures, quàm in reliquo terrarum orbe, ex infimo gradu ad magna fastigia rerum extollit? Neque enim si Romæ fortunæ temeritate & diuersis artibus magis, quàm virtutum meritis quidam interdum efferuntur, protinus frigere virtus, & suis præmijs fraudari censenda est: cui maior ibi, certiorq́ue merces prope semper parata fuit. Cæterùm Roma doctrinam egregiam recto iudicio metitur, non vana quorundam persuasione, qui cũ paulò vltra primas literas processere, sibi (sed solis plerunque)

tunque)magnopere placent, ac doctissimi esse videntur, & in magnis viris numerandi. cum ipsis vel doctiorum ignota turba nullus propemodum in vrbe vicus non scateat. Adde quòd doctrina per se quamlibet excellens, nullis aliarum virtutum adminiculis fulta, infirma res est, nec digna vllis sæculis magno aliquo honore existimata. In quibusdã enim partim prauis moribus, partim imprudentia, & ineptitudine, tam funditus obruitur, vt lumen eius nusquam appareat. Isti tamẽ cum se digna patiantur, pontificum, & cardinalium iniquitatem, & non suam (vt par esset) ignauiam, & turpitudinem acculant. Nam qui ad non vulgarem eruditionem prudentiam, & mores humaniores, atque vitæ honestatem adiunxerint, hos si non cunctos, certe multos Romana liberalitas sine nationum discrimine complectitur, fouet, & exornat. In illorum igitur homiuum importunitate cum magnum sibi præsidium paratũ esse Martinus intelligeret, criminationem vrgebat confidentius. Quam causam cum homo scilicet innocentissimus, & ab omni suspicione criminis alienus cum magno vulgi ac imperitorum assensu, & istorum applausu peroraſſet, parũ negoti) sibi supersse putauit ad potestatẽ authoritatẽque Papæ funditus euertendam. qua sublata, ius pontificium, & ab ipso profectas leges sanctissimaque instituta corruere intelligebat. quibus dissolutis necesse esset, non solum vincula relaxari, quibus monachorum cuiuslque ordinis, vota atque vitæ institutiones astringuntur, quod ipse primum petebat, sed omnium Christianorum mentes in magnis multisque religionis erroribus versari. Quod si opera ipsius accidisset, in tanta rerum perturbatione sibi ad maiora molienda neque authoritatem, neque occasiones defuturum.

Quo in loco nollem quisquam sic orationem meam interpretetur, quasi studiose nitar istius reprehensionibus, si quæ à vero non prorsus abhorrent obsistere, vt à quopiam per talem indulgentiam, maiorem aliquam gratiam ineamus. Quid enim magis ab institutis meis abhorret, quàm vt vitiorũ patrocinio cuiuspiam gratiam turpiter captare sustineam? Non sum tam parno, tamque deiecto animo, per me verò qui Romanæ ecclesiæ (vt fas est) maiestatem semper sum religiose veneratus, non modo cõtruentem, sed etiam approbantem satyras quamlibet longas conficiat, & pranos sacerdotum Romanorum mores insectetur licebit. Quis enim me vel liberius, vel libentius solet hoc munus vsurpare? Sed illud maledici est, & aliud quàm peccatorum correctionem molientis, quorundam criminibus vitam omniũ condemnare. Multos enim habet, semperque habuit ecclesia Romana Cardinales Pontificesq; Maximi religiosissimos, sapientissimos, ac omnis virtutis colentissimos, quos enumerare longum esset: ac præsentes nominatim referre, partim inuidiosum, partim nomine captatæ gratiæ suspectum. Sunt & alij probabiles quidem, nec ab officijs cultuque virtutum auersi, sed qui rerum

humanarum cupiditatibus minus interdum reluctentur. Quorum mediocritatem si Martinus Lutherus, vir summus, ferre non potest, reddat nobis aurea sæcula, quæ (si poetis credimus) innocentissimos mortales, ad summam vsque senectam, ac ipsam mortem perducebat, nullis huiusmodi cupiditatibus sollicitatos, aut aliud genus hominum è lapidibus instar Deucalionis exsuscitet, qui talibus affectibus non tangantur. Nunc enim ea tempora successerunt, vt præclare iampridem cum hominibus actum esse videatur, qui paruis criminibus vrgeantur.

Nam cum ex hominibus Pontifices Maximi atque Cardinales cooptentur, hominum mores prius emendare debet, qui paratus est in his perfectissimos mores postulare. Nisi forte velit (vt est apud Matthæum) vel de spinis vuas, vel ficus de tribulis colligere. Quæ ne tacitus meam constantiam requiras, à me non idcirco dicuntur, vt dissolutorum, siqui sint, turpitudo oratione mea subleuetur. Tales enim sanctissimo illo collegio indignissimos esse dico, nec verbis solum castigandos, verum acrius etiam puniendos. Sed vt desinat Martinus aliquando omnes Romanos sacerdotes ad veterem disciplinam, quæ multum iampridem ex mortalium mentibus aboleuit, atque Petri sanctitatem innocentiamque tam imperioso supercilio tamque seuere reuocare. Quod quanquam optimum esset, cunctisque votis expetendum, boni tamen consulendum est, si in tanta hominum peruersitate sacerdotes quosdam probos sanctosque, nonnullos nec impios nec ab honestate, & virtutib. abhorrentes habeamus. Sed Martinus Lutherus, vir scilicet integerrimus, sanctissimus, & ab omni etiam suspicione criminis alienus, sacerdotem, qui non sit omnibus virtutum numeris absolutus, ferre non potest, morositate planè Roscians. Roscium enim pantomimum dicere solitum accepimus, nunquam se discipulum, quem quidem probaret inuenisse, non quod non essent quidam probabiles, sed quoniam siquid modo vitij esset, ferre ipse non posset. Quanquam proh Dei atque hominum fidem, quæ est ista tam insignis impudentia, & peruersa hominis inconstantia, vt qui tam morosus est in Romanorum moribus castigandis, vt ne mediocritatem quidem ferat, & minimis quibusque labibus offendatur, idem perditorum hominum commercio maxime delectetur, & horum consuetudine gaudeat? Quis enim Martino familiaris est, quis dogmata eius amplectitur, fouet, voce ac stylo dilatat, præter homines dissolutos, factiosos, & scelerum conscientia profligatos? Vt enim quondam Catilina patriæ tyrannidem affectante, scelerati omnes, & qui republica, legibusque stantibus saluti suæ diffidebant, ad illius amicitiam cupidissime conuolabant, & ad Mahumetem peccandi licentia homines allicientem cuncti eius ætatis hæretici, cuncti ecclesiæ catholicæ hostes, cuncti luxuriosi & dissoluti confugiebant.

bant, ſic nunc quo quiſque ſalua eccleſia catholica, & præſenti rerum ſtatu, vel pœnam criminum effugere, vel ſuarum libidinũ cupiditatumque compos fieri minus ſperat, hoc cupidius iurat in verba fraudeſque Lutheranas, eiuſque partibus non præſentia ſolum, & applauſu, ſed oratione, & ſcriptis opitulatur. De ijs enim loquor qui in ſtudio literarum verſati, ſibi & vulgo imperitorum aliquid eſſe videntur & ea opinione intumeſcentes indignatique (vt dixi) quòd vltro à pontificibus ad magna ſacerdotia non vocentur inanem garrulitatem, quam ſolam ſtudijs compararunt, arrogantiſſime in eccleſiæ contumeliam effutiunt, ſeque in Lutheranis non è grege quoſdam, ſed anteſignanos, ſigniferoſque, & eſſe & haberi percupiunt, ſperantes ſi coniuratio Lutherana proceſſerit, magnum aliquid ſe in noua & præclara republica futuros. Quorum principatum affectaſſe conſtat Vlricum Huttenum audacia furentem hominem, & alendis factionibus accommodatiſſimum: qui cum cæteris flagitijs homicidium ad thermas Viterbien. addidiſſet, Italicis finibus excedere, ac in Germaniam confugere coactus quaſi non ſcelerum ſuorum pœnam euitans, ſed mores ſacerdotum Romanorum pertæſus aufugiſſet, ad partes Martini Lutheri, cum primum licuit aduolauit, à quo ſumma cum lætitia exceptus, (neque enim turbulentiſſimi hominis ingenium Martinus ignorabat) & cepti facinoris curam habere iuſſus, ſe tam gnauiter ac ſtrenue gerebat, vt nemo vehementius in Pontifices Maximos, & Cardinales inueheretur, nemo in eccleſiam Romanam furioſius debaccharetur, nemo Lutheranas partes tueretur pertinacius. Prorſus vt quorundam inconſtantiam ſcripto etiam laceſſiuerit, quòd à Lutheranis dogmatis, quibus ante fauiſſe viderentur, deſciuiſſent.

Quod ſi Martinus in omnes pariter ſacerdotes præſuleſque Hiſpanos, Gallos, Germanos, atque Italos inueheretur, qui omnes ſunt propemodum in eadem cauſa, cunctorumque communiter vitam acrius etiam & vehementius, quàm pro merito laceraret, concedendum eſſet hominis indignationi, qui turpitudinis, ac peccatorum odio paulò liberius indulſiſſe videri poſſet. Nunc cum Romanorum duntaxat moribus offendatur, hos ferre nequeat, hos minime ferendos appellitet, quid capter, quid moliatur, cui rei tendat inſidias, ne patitur quidẽ nos dubitare. Non odit prauos mores Lutherus, qui ipſe mortalium omniũ eſt flagitioſiſsimus, non ducitur religione, quẽ ſanctiſſime iurarẽ, non magis Deum eſſe credere, aut non aliter, quàm Diagoram vel Epicurũ, quẽ debeat extimeſcere, ne vindex adſit aliquando; tanti ſui ſceleris ac impietatis, ſed opibus, auctoritati, imperioq; potentiorum inuidet. His vt par ſiat, vel ſuperior, ſi fieri poſſit, elaborat, hoc agit, hoc machinatur. Quo vna duntaxat via ingredi ſibi poſſe videtur, ſi auctoritas eccleſiæ Ro-

mana

manæ ſuis fraudibus fuerit abrogata. Ad quod facinus perficiendum, cõ omnium in florentiſſima quaque repub. turbulentorum ciuium artes, ac inſidias, ex veterum monumentis conquiſiſſet, & multis ſæpe ſeruitia ſpe libertatis, atque prædę concitata magno fuiſſe vſui ad ſeditiones cõcitandas reperiſſet, vtiliſſimum videlicet exemplum, quatenus licuit imitatus, vt illi ſeruos, ſic ipſe plebem, operaſque Germaniæ cœpit ſpecie religionis ad libertatẽ vocare, aduerſus antiſtites, & principes: quorum opes, conatibus ſuis, & quam moliebatur tyrannidi, obeſſe poſſe intelligebat, atque eos in primis aſſerere, quibus, monachorum religio, cui ſe aliquando conſecraſſent grauis eſſet atque moleſta, ſanctiorẽ vitam, turpem ſeruitutem appellans, ipſaque monaſteria, hoc eſt ſacra, & ſanctiſſima loca, non aliter, quàm proſtibula, & lupanaria vocans. Non ſolum vt multorum ſcelere ſuæ apoſtaſis ac defectionis flagitium vt lenius videretur efficeret, neque enim ignorabat, eam conditionem peſſimum quenque monachorum accepturum, ſed etiam vt ex tam egregia futura Phalange facultas eſſet Primipilos, & Anteſignanos educere: quos cæteris tardioris, ineptioriſque turbæ cohortibus, legionibuſque præficeret. Quę vox cum latius per Germaniam emanaſſet, ſcelerati omnes, omnes damnati legibus, ſeditioſi, turbulenti, nouarum rerũ ſtudio ſi vndique certatim accurrerunt. Qui hominem cupidiſſime complectentes, & adorantes, vt pergeret audacter, currentem adhortarentur, ac religioſum eius animum, ſanctimoniamque apud vulgus miris laudibus efferẽtes, à cœlo demiſſum eſſe Lutherum clamitarent vindicem tenuiorum aduerſus grauem Pontificum Romanorum, atque principum tyrannidem, & impotentiam. Omnes enim principes vno excepto (quem maxime videlicet metuebant) tyrannos eſſe confirmabant. Vnde quanta ſeditio exorta ſit in Germania, quanta calamitas, quot vrbium direptiones, quot cædes, quot ſtrages conſecutæ, quis valeat ſine magno dolore commemorare?

Ad hunc ergo modum, ſumptis ſpiritibus, & maiore auctoritate Lutherus, cum nouam tyrannidem, quam ſibi prætextu religionis pepererat, eo fore firmiorem exiſtimaret, quo plurium ipſe rerum auctor fuiſſe videretur, & ſtatim religionem Chriſtianam aperto conflictu totam demoliri difficile factu reputaret, nouam rationem commentus eſt ad eam paulatim, ſed funditus euertendam, vt omnes Eccleſiaſticas cerimonias è medio tolleret, omnia ſacrificia commutaret, peccatorum cõfeſſionem aboleret, omnes maiorum mores atque inſtituta conciliorũ ſanctorumque patrum antiquaret. Itaque tot ſceleribus patratis tot fabricatis dolis, cum præclaræ tyrannidi ſuæ fundamenta ieciſſe arbitraretur, omnia monachorum monacharumque cœnobia demoliri, nullum iam imperium recuſantibus imperat. Et cum vtrumque ſexum ab omni votorum, & ſanctarum inſtitutionum vinculo ſolutum eſſe iuſſiſſet, con-

set, contrahendi matrimonium facultate permissa. nec enim dubitauit, nefarium incestum sancto nomine, vt cætera flagitia solet appellare: ipse sibi pulcherrimam adolescentulam ex sacris virginibus, si tamen virgo erat, & non ab ipso ante quatuor annos, vt quosdam Germanos dicere audio, polluta, sanctissimo cónubio copulauit. Et miror si non est illius Christi verbis ex euangelio, quod toties impio ore contaminat, exemplí meú do vobis, & quæ sequuntur. Quo in loco profiteor me Martini imprudentiá etiã atq; etiá demirari, & in Luthero Lutherũ magnopere requirere: de cuius moribus, & animo quid sentirẽ satis supra, nec aliter, quá res habet explicaui. hominẽ esse factiosum, audacissimũ, rerũ nouarum cupidissimum, naturá impiũ, & intemperantem: sic tamen sẽper de ipsius ingenio existimaueram, vt ei magnum acumen, astutiam singularem, calliditatem egregiam attribuerem. Ita cum eius insidias, atque fraudes probe nouissem, subuerebar tamen, ne versutus homo, vt dolos, sic mores turpissimos diligenter occultans, honestatis specie, nó modo religionis, parũ perspicacibus imponeret. Nunc ipsum video nó tolum esse sceleratum & impiũ, sed plane bardũ, ac stultissimũ. Nã te hoc in loco, te inquã interrogo Martine, es ne adeo mentis inops, tanta scabie libidinis obcæcatus, vt te non videas, vel hoc vno facto, tuas artes, tuasque insidias prodidisse? & quod nihil aliud, nisi peccandi licentiam, & luxuriosam tyrannidem, per tot fraudes affectaueris declarasse? Salax vetule & cunctis scortatoribus impurior. Qui si omnes bonarum sectarum auctores nó dissimulanter odisti, ipsum saltem Epicurum, cuius dogmata incertũ doctrina, an moribus magis referre gaudes, fuisses imitatus. Qui cũ voluptatem cunctis rebus anteferret, ipse tamen a voluptatibus abhorrebat. Aut si fructũ, quem tantis laboribus petieras, æquo animo carere non poteras, secretis saltẽ, & domesticis libidinib. fuisses contentus, & quas posses verbotenus inficiari. Neque vero solum mores, & instituta maiorum Lutherus arrogantissime contemnit, sed præter vet⁹ & nouum testamentum, quicquid viri sanctissimi, doctrina, & auctoritate præstantes, quod literas sacras sua religioné attingat, conscripserunt, meras nugas, atq; ineptias esse cõtendit. Nó ignarus, videlicet, tantum horũ auctoritate dogmata sua nefaria, grauissimis testimonijs, scriptisque probatissimis impugnari posse reritus. Sed cũ voce diuinas literas se tueri pronunciet, tã tallis interpretationis ipsas contaminat, vt si idẽ illis simpliciter derogasset, multo minus fuerit pijs mortalib. nociturus. Nunc enim sacrarũ literarũ peruerse interpretatis verba, nouis moribus, quæ nullo sẽpore desinat pasturus, præ se ferens, facilius animos imperitorum [illegible] & tectos insidiatoris [illegible] præceptum [illegible] quod [illegible] aperte, [illegible] re, [illegible] maxime pernicioso, quem proxime de arbitrio inscriptum emisit. Nam cum cæteris dogma-

tis Christianam religionem per partes adortus, velut machinis impugnauerit, hoc vno de arbitrij seruitute, & omnium rerum, atque actionum necessitate, omni prorsus religioni diuinoque cultui bellum mihi videtur indixisse: vt iam quoniam Lutheranas insidias [illegible] velut præludio videmur aperuisse, in quo me partim miserata [illegible] quandam cæcitatis, partim iustissima tanti sceleris indignatio longius prouexit, quam putaram, ad propositam, de fato & libero arbitrio quæstionem veniamus. Quam sic ego tractare constitui, vt non solum quid ratio Christianæ religionis poscat explicetur, sed etiam vt remota religione, veterum philosophorum argumenta quantum valeat intelligatur. Quod neque ab re, nec præter causæ necessitatem mihi videor esse facturus, tum quoniam qui fati necessitatem inducunt, ijs consentaneum est, vt tollant omnem religionem: tum etiam, quia nonnullos videas tam præposterè in studio literarum ambitiosos, vt in philosophia, mathematicisque disciplinis eo se doctiores esse interligi velint, quo minus scripturæ sacræ testimonijs moueantur. Quorum enim quidam hoc Lutheri mendacium, quasi naturæ, aliorumque rationi consentaneum per summam stultitiam tueantur, sic cum vtrisque agendum esse videtur, vt etiam si religionis auctoritatem aspernentur, manifestis tamen, & à natura ductis argumentis, ipsorum error conuincatur, & hos appareat qua in re philosophiæ doctiores haberi cupiunt, in ea maxime prodere suam ignorantiam, & quantum à philosophiæ institutis abhorreant demonstrare. Neq; enim hæc propterea in Lutherum scribimus, cuius furor, & pertinacia eò processit, vt sit sanitas desperanda: sed communiter in omnes, qui volût quacũq; ratione, sententiam eorum damnatam [illegible]. Quam in parte, Aristotelem sequemur, cum [illegible] summũ interpretẽ Aphrodisiensem Alexandrum. Graecos [illegible] & in eruenda ex naturæ abditis veritate, & [illegible] est captus hominũ, perspicacissimos. Non quidem vt interpretes, sed veritatis rum ex fontibus haurientes, nostrum & iudicium, & [illegible] exemplo doctissimorum hominum adhibeamus. Sic enim fiet vt Lutheri mentis immanitatem ac flagitijs obcæcatæ nihilo minus, quam verborum captionibus occurratur, atque [illegible] rum testimonijs perperam [illegible] qui, nonnihil [illegible] quo decreta conciliorum, [illegible] gressionem fieret. Sed cum priorum quoque [illegible] rationem, & momenta rationum [illegible] illius de rerum veritate [illegible] nes præterea [illegible] ad reformandam religionem, religionis potissima scripturæ abuteretur, [illegible] cetur habet, futiles & cõmenticias eorum esse opiniones, qui [illegible]

Aristot. sequitur et Alex. Aphro.

Quæ ratione ductus Luth. fati necessit. asserit.

[illegible]

dentia,& consilio,& non potius fatali necessitate res humanas administrari existimarent, nec vllam vim diuinã prẽter legem naturalẽ agnoscit. Non ignarus videlicet, si hoc semel hominibus persuaserit, omnem religionem, quam pio Dei cultu contineri certum est, funditus esse perituram. Quis enim votis, quis precibus, quis sacrificijs locus relinquitur, si homines cuncta ineuitabili necessitate, nihilo secius futura esse crediderint? vt accuratius suo loco differemus.

Dogma fatalis necessit. conscientiæ Luth. conueniens.

Neq; vero mirũ, aut præter hominũ cõsuetudinẽ cuipiã videri debet, Martinũ Lutherũ, tot patratis sceleribus, in hanc sententiã sibi & humano generi pernicioſissimã processisse. Hoc enim ferè ab hominibus scelerum conscientia profligatis videmus factitari, vt postquam in profundũ peccatorũ deiecti, ceperint saluti suæ desperare: & regressum ad sanitatem, sine ingentibus laboribus sibi negatum viderint: in solatium tantæ calamitatis prauis opinionibus perniciosa remedia quærant. Videas igitur alios cum luxu atque turpitudine, viribus corporis, & iudicio animi corruptis viã honestatis arduam, & difficillimam intelligãt, virtutes, vana nomina commentaq. philosophorum esse, ad summam nihil aliud quam venditationẽ & ostentationẽ quandam esse iactare, dum felicitatem summumque bonum, sola voluptate metiuntur: alios ne scelerum pœna sibi sit post mortem extimescenda, animorum ætatem eisdem, atque corporum angustijs definire. Quosdam vt Martinum Lutherum suorum flagitiorũ culpam, quam neq; sibi, neque cæteris hominib. paulo modo oculatioribus excutere queunt, ad fati necessitatem transferre. Sed profecto opiniones huiusmodi hoc sunt reipublicæ nocentiores, quo maior est eius in quem inciderit audacia dicendi viribus nõ destituta. Quo magis est Lutheri audacissimi & loquacissimi hominis temeritati vijs cũctis occurrendum, sententiam iampridem mortalium consensu damnatam, atque explosam reuocanti.

Distributio totius operis.

Primum igitur in hac quæstione, tum philosophorum, tũ theologorum rationibus causam nostram confirmabimus. Deinde aduersariorũ philosophorum argumenta secũdo libro proponemus, eademq; vt philosophi refutabimus, tum in tertio incommodis, quæ eiusmodi errore cõmuniter consequuntur explicatis, diuersi cãptiones priuatim, vt ratio potent Christianæ religionis, refellemus. Quãquã profecto si hac in causa dijudicandi auctoritas quoq; prudentũ, & eruditissimorũ virorũ spectari debet, cũ fati necessitas ex philosophis, Democritum, & Heraclitum atq; Empedoclem, & si Plutarcho credamus, Parmenidẽ, præceptorum atque ritu dum temporum homines auctores habere feratur, nos Socratem habemus, qui habitus est mortalium sapientissimus, Platonem, Aristotelem, Xenocratem, Speusippum. Itaque singulos (ne sequar) vniuersam Academicorum, Peripateticorumque familiam, qui omnes libertati mortalium patrocinati, cunctos animorum motus, qui quidem

à ratione proficiscantur, à fatali necessitate constantissime vendicarunt. Iam vero (vt ad eos veniamus, qui sacrarum literarum testimonia secuti, sententiam suam hac in causa pronunciarunt) stant pro libertate voluntatis omnes Theologi Græci Latiniq́, quicunque post Christianorũ memoriam, hanc quæstionem attigere, præter Manichæum, Ioannem Vvicleſum hæreticos, & his longe detestabiliorem Lutherum, qui hoc solo causam in suam probabilem efficere posse videtur, quòd homo semissis, flagitiosus, atque nugator, & nulla ex parte cum aliquo membrorum comparandus, sic quorundam hominũ mentes potuerit infatuare, eccaq́ reddere, vt apertas ipsius technas, nec admodum latẽtes insidias nõ percipiant, & meritis pœnis prosequantur. Sed cum tot tantorumq́ virorum sententijs damnatum errorem argumentis persequi superuacaneum esse videatur, nolo tamen cuiuspiam auctoritas nobis quidquã in hac causa prosit, nisi rationum momentis simus superiores, & apertis argumentis errorem istius hæretici, & quos sequitur, philosophorum conuinçamus.

Confirmatio auctoris sententiæ.

Illud igitur ante oĩa positum sit in huiusmodi rationũ examine, quod est sine controuersia verũ, omniũ prudentiũ, ac eruditissimorũ hominũ consensu, & auctoritate confirmatũ, quidquid homines in omni ætate in omni regione, in omni ciuitate, docti pariter, & indocti communiter opinantur, id legem esse naturæ. Vtitur Aristoteles idẽ: idem hoc principio, vtuntur oẽs qui ratione, atque via philosophantur. Est enim hominib. multarum rerum insita cognitio, quam nullo præceptore, nullo humano instituto; sed ipsa natura docte, atque magistra didicere. Nihil est autẽ maiore consensu omniũ mortalium iudicatũ, quã esse multa in potestate hominum, quæ vt agendi, sic omittendi liberam atque integram habeant facultatem, vt leges & instituta declarant: quibus quãquam alijs alios, omnes tamen cœtus hominum, omnes nationes, omnes ciuitates, cunctos denique mortales semper vsos fuisse constat. Quæ profecto nunquam tam solerti hominũ diligentia condita fuissent, si actiones nostras, non humano cõsilio atque voluntate libera, sed fatali quadã necessitate geri, atq; administrari mortales credidissent. Quod si ita est, vt esse palam est atque res ipsa demonstrat, liberã esse nostram voluntatem, multaq; hominũ arbitratu, sine vlla necessitate fieri tesse ipsa natura concluditur & cõfirmatur. Præterea si quæ sensibus atque vsu rerũ nobis cognita sunt, ea vera esse statuendũ est, quid est vsu frequentiore nobis exploratum, quã quòd multa quotidie pro nostro arbitrio facimus, omittimus, reuocamus, nulla prorsus externa necessitate nostrã impellente voluntatem, aut vel illinc retrahente. Sed quoniam ad fatalis necessitatis cõfutationẽ, eam in primis via procedi posse videtur, qua nos mortalium consensum arbitrij voluntatisq; libertatem confirmauimus, quòd quies in omni sæculo multorum hominũ sermone, fati nomen

vsurpa-

vſurpatum fuiſſe conſtat, vt eam vocem vanam omninò dicere conſtãter à nobis dici non poſſe videatur, occurrendum eſt huic loco & hæc fati vulgaris vſurpatio, quam vim habeat explicandum. Neq; enim ibo inficias res pleraq; fato fieri, multaq; fato hominibus euenire, & reſtè quoſdam fato peremptos eſſe dici, fato diuitias conſecutos, fato in miſeria, & omnium rerũ inopia verſari: modo fatum quid ſit, & quibus in rebus verſetur, intelligatur: quod factu vel facillimum fuerit, ſi quis ipſam hominum loquẽdi conſuetudinem, qua fato quidpiã fieri dicunt, paulò diligentius animaduertat. Nam cum fato aliquis in aqua periſſe dicatur, alius ferro ſublatus eſſe, quidã laqueo ſit ſtrangulatus, nemo tamẽ vnquam loquitur, vt fato ſe dicat lyram temperare, fato librũ ſcribere, fato ſcabellum fabricare, in illud multo etiam minùs, fato ſe virtutes colere, & officijs fungi boni viri. Niſi ſi quis prædictã ſententiã tãpertinaciter tuendã ſuſceperit, vt non ſit recuſaturus, quominus vel his abſurdiora confiteatur. Ex quo intelligitur, fatum conſenſu hominum in rebus, quæ naturam conſequũtur verſari, non in artificioſis, & in ijs, quę à ratione proficiſcuntur. Porrò vt fatum, nihil aliud ſit, quàm ipſa natura, & quod natura ſit, id fato fieri dicatur. Neq; enim homo ex homine, elephantus ex elephanto natura procreatur, fato nõ item, ſed cũ re fatum, & natura conueniant, ſolo vocabulo diſtrahuntur, quæ nihil aliud ſunt, quam primæ cauſæ generationis naturalis ſingulorum efficientes: hoc eſt, corpora cæleſtia, & ipſorum rata, cõſtansq; vertigo. Omnis enim generationis initium eſt habitudo quædam diuinorum corporum per motum ad hæc noſtra mundi circumferentem. Quæ ſi effectus habeat in rebus caducis neceſſarios, dubitari non debet, quin & talis quoq; neceſſitas in rebus etiam mortalibus verſetur, ſin opera naturalia nõ ex neceſſitate procedunt, ſed interdum quo minus fiant impediuntur, ſimili modo de fato, rebuſq; fatalibus ſtatuendũ eſt: non procedunt autẽ ex neceſſitate, quanquam fiant magna ex parte, cum interdum naturæ, cauſa quępiam externa, quominus opus ſuum perficere valeat, obſiſtat. vt cum ex homine non homo, ſed monſtrum aliquod generatur: quæ igitur fato fiunt, non fiunt neceſſitate. Itaq; vt in quib. rebꝰ natura verſatur, in his aliquid efficitur præter naturam: ſic in quib. fatum, cuius eadẽ eſt vis aliquid præter fatum exiſtit, vt merito dicas ſuũ cuiq; naturam, ſuumq; fatum principium & cauſam eſſe ordinis earum rerum, quæ in ipſo natura fiunt. Cũ videre liceat homines pro ſua quẽque natura & viuere, & interire. Sed vt hæc magna ex parte ſieri notantur, ſic nõ ex neceſſitate fieri certum eſt. Huic enim naturali ordini, cura ſæpe, acriq; mutatione, occurritur, & præceptis medicorum. De voluntarijs autem animorum motibus atque actionibus longe aliter ſtatuendum eſt. Neq; enim animi voluntas vllo vinculo, cœleſtibus corporibus, ac ipſorum motibus alligata tenetur, ſed libera eſt & abſoluta

Quid fatum ſit, et quibus in rebus verſetur.

Fatum idem quod natura.

Voluntas nõ eſt cœleſtiũ motibus obnoxia.

contra omnem pronitatem. Cum tamen homo ex corpore & animo consiliat, & corpus, quemadmodum diximus, naturam suam affectetur, plerunq; animum allicit ad suas appetentias: qui propter societatem, quam habet cum corpore, raro naturalibus affectibus reluctatur. Ita fit vt qui natura pron' est ad luxuriã, is vita in libidinib. & ganeis traducere gaudeat, & talibus vitijs consentientem morte occumbat, ex magna parte. Hoc enim genus hominum cruditate cum qua bellum continens gerunt, ad extremum solet aboleri, cum calor naturalis libidinib. exhaustus facile copia ciborũ, qui neq; famem, neq; sitim expectauerint obruatur. Iam qui natura iracundus est, & animolus, is ita ferè viuit, vt iniuria quamplurimos afficiat, vulneret aliquos, nonnullos interficiat, quæ perraro quisquam commisit, vt non vi allata fuerit è medio sublatus. Sic quos natura pronos ad rapacitatem effinxit, horum vita in latrocinijs plurimũ, atq; rapinis versatur, postremò gula strangulante laqueo, sic legib. crimẽ vindicant, finitur. Ad eundẽ modũ de cæteris viuendi, moriendiq; generib. differẽdũ est. Quas vitas & mortes merito fatales nũcupamus, quod affectus naturales cõsequatur, & cõsentaneæ sint proprietati naturali. Nõ igitur quòd ita necessario eueniat, sed quia sic efficitur magna ex parte. Vitijs enim naturalib. si procliuitas ad vitiũ debet vitiũ appetitus, ratio sic interdũ occurrit, vt cura & consuetudine, mutet ea in contrarios habitus. In cuius rei testimoniũ Stylpo & Socrates nobilissimi philosophi commodissime citãtur, de quibus notum est, quid Cicero memoriæ mandauerit, sic enim scripsit lib. de fato: *Stylponẽ Megarcum philosophum, acutum sanè hominem & probatum, temporibus illis accepimus, hunc fuisse familiares, & ebriosum & mulierosum fuisse: neque hoc solere aut vitio superantes sed potius adiuuari. Vitii fami enim naturam ab eo fieri edomitam, & cõprehensam esse coërcitam, vt nemo vmquam vinolentum illum, nemo in eo libidinis vestigium viderit. Quid Socratem nonne legimus quem admodum notarit Zopyrus physiognomus, qui se profitebatur hominum mores, naturasq; ex corpore, oculis, vultu, fronte perno scere, stupidum dixit esse Socratem & hardum, quod ingenia contra non haberet, obstrusa & occultas partes, & obtusiores esse dicebat? Addidit etiam mulierosum, in quo Alcibiades cachinnum iustum mouisse dicitur. Sed hæc ex natura ipsa cuiusq; vitia maiora possunt, exiguiora autem, & fundum totum, vt is ipse qui ad ea propensus fuerit, à tantis vitijs auocetur, non est dubium quin ea non habiturus sit, sed in mediocritate studio, disciplina.* Nam & illud quoque additur, cum Zopyrus ritum alitantibus excussisset, quòd de Socrate tam aliena vitæ ipsius instituto iudicaret, affirmasse Socratem, nihil esse mentitum Zopyrum. Naturam Socratem talem esse natura, sed philosophiæ consuetudine meliorem fuisse factum. Sed quid veterum exempla repetimus, cum vti liceat quotidianis, & hoc ipsum ferè vsu veniat in hominibus liberaliter educatis? Quos à vitijs in quæ prochnes erat ipsorum natura, sæpe cura parentum & magistrorum disciplina reuocauit, atq; ita reuocauit, vt oppositis virtutibus præditos effecerit. Atq; hæc quidem est præstantissimorum philosophorum de fato & libero

Socratis & Stylponis exemplum.

bero arbitrio paucis collecta sententia: quam quia Lutherus auctoritatem nobis opponit veterum poetarum, quos fatum necessitatem rebus adferre sensisse contendit (in quo videat ipse quam constanter faciat, vt qui philosophos reijcit velut profanos, idem poetarum cómenta cũ mysteriis sacrarum literarũ cómisceat) ne pigeat nos cum ipso disserentes, poetarum testimonijs confirmare, simul vt veteres mortales multa præter fatum fieri credidisse demonstremus, simul vt Martinum suos poetas intelligere aliquando doceamus. Erimus autẽ duorum Homeri, atq; Vergilij, Græcorum, Latinorumq; facile principũ auctoritate contenti: quorũ Homerus omnium poetarum antiquissimus, & idem sapientissimus, in Odyssex libro primo Iouem hominum, atq; Deorum patrem cæteros superos sic alloquentem facit, dicam enim si potero latine.

Homerus & dissert.

Quam temere incusant mortales numina, nostri
Auctores sacrum si quid sensere malorum:
Cum præter fatum hos parat mens stulta dolores.

Poterat ne apertius Homerus fieri tolie. ere cer. Quinc. lo. munculorum quempiam, qui ex pẽ tolent ler. . . . cur. . . tuna commutare, nõ aliquem vulgarium . . . . offer quid sit verum ignorare, sed Iouem ipsum optimum . . . Deorum, cui par sit in propatulo esse quicquid alijs arcanum esse . . . possit, inducit, qui sic de fato sententiam pronunciet, vt immunes prorsus ab omni fatali necessitate, mentes humanas constituat. Virgilius autem non ex alicuius infirmioris Dei, aut laborantis hominis persona, cui dum seruiunt poetæ, sæpe aliter loquuntur, quam sentiant, sed ex animi sui iudicio totam de fato sententiam vno illo versiculo, de Didonis morte locutus complexus est:

Verg. Aen. 4

Nam quia nec fato, merita nec morte peribat. Manifestissime docẽs & fatũ nihil esse aliud quã natura, & quæcũq; præter fatum præterq; natura fieri. Quid enim aliud est non fato perire nisi quod ipse exponens ait, nõ merita morte, i. non ea quæ naturæ præter tempus debebatur, sed accersita & præter naturã nõ per ibat aut fato, aliquid ergo præter fatũ efficitur, nõ ipsum omnia fatali necessitate fieri. Atq; hæ quidẽ fere sunt rationes, hæc argumenta certissima ab vsu rerum ipsaq; natura profecta, quib. apertissime fata . . . . . euertitur. Quib. cum sacrarum literarũ testimonia plenissime consentiant, efficitur, vt vna

Eadẽ sentẽtia est & philo.

. . . . . ratione, & . . . . . in hac causa dijudicanda philosophorum, & theologorum . . . . quot hactenus, siue sub lege, siue sub gratia fuerint de vera religione. Loquor autem de electis, præmortalibus, vt ipsi loquuntur, verbo nouæ eloquentiæ. Nam de his, in quibus gratia desiderata . . . . argumentorum Lutheri cõfutatione. Sunt. n. testimonia sacrarum literarum, non ancipitia, non dubia, non obscura,

sed

sed quæ luce clarius humanę voluntatis liberam esse facultatem contestantur, & quidem tam multa, vt ea molestum sit annumerare. Cuiusmodi est illud Ecclesiastici: *Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui, adiecit mandata & præcepta: Si volueris mandata conseruare, conseruabunt te, & in perpetuum fidem placitam seruare. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris porrige manum tuam. Ante hominem vita & mors, bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi.* Qui locus tam aperte, tam sine circuitione, tam simpliciter, arbitrij libertatem explicat, constituit, atque tuetur, vt si quis nostrum sibi velit testimonium ex industria confingere, non tamen aperti° aliud excogitare posse videatur. Simile huic est illud Deuteronom. *Considera, quod hodie posuerim in conspectu tuo vitam & bonum, & è contrario mortem & malum, vt diligas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius, & custodias mandata illius, & cæremonias, atque iudicia & ritus atque multiplicetur, benedicatque tibi in terra ad quam ingredieris possidendam. Si autem auersum fuerit cor tuum, & audire nolueris, atque deceptus adoraueris Deos alienos, & seruieris eis, prædico tibi quod pereas, & parum tempore morieris in terra, ad quam Iordane transmisso ingredieris possidendam. Testes inuoco hodie cælum & terrã, quod proposuerim in vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam vt & tu viuas, & semen tuum.* Quæ verba, si motus animorum in alteram partem ferrentur necessario, non solum essent superuacanea, sed etiam ridicula, & indigna prorsus homine sano, nedum eo in quo spiritus Dei eloqueretur. Sed ne singula referamus, quæ sunt propemodum infinita, his adde præcepta & exhortationes, quibus refertum est vetus & nouum testamentum. Quæ procul dubio si nihil sit in nostra potestate, omnia non dico essent inutilia, sed stultissimè traderentur. Ac altissima quidem (vt spero) fundamenta iecimus causæ nostræ, eandemque grauissimorum testium auctoritate, & magnis argumentis confirmauimus. Nunc quia satis huius libri creuisse videtur magnitudo, ne continens lectio possit intentionem tui animi longitudinis tædio defatigare, reliqua in alterovolumine persequemur.

Eccl. 15.

Deut. 30.

DE FATO ET LIBERO ARBITRIO,

LIBER SECVNDVS.

ATALIS necessitas præsul grauissime, quantopere non solum cum religione Christiana, sed etiam cum sensibus, atque vsu rerum, omnique ratione naturali pugnet, abunde, vt videmur, superiore libro demonstrauimus. Sed quoniam veritas in quæstione quaque tunc maximè dignoscitur, si argumenta cum argumẽtis conferantur, in hoc volumine explicabimus primum, deinde refellemus rationes, quibus ducti prisci quidam philoso-

De Aristo. sententia

phi,

phi,omnium euentorum neceſſitatem induxerunt. Nam qui Ariſtotelem in hac ſententia fuiſſe tradunt,maximo ij quidem in errore verſantur: nihil enim magis à dogmatis Ariſtotelicis, quam fatalis neceſſitas abhorret.Cum ipſe libro περὶ ἑρμηνείας de futuris contingentibus accuratiſſime diſputet,funditus tollens ipſorum certitudinem , & in locis propè dixerim infinitis de poſſibili & contingente, mentionem faciat,vbique conſtantiſſimè naturam ipſorum aſſerẽs, quæ funditus tollitur omnium actionum neceſſitate. Ad ſummam cum ipſe in ſexto libro eius operis,quod eſt de prima philoſophia,non obſcure,aut paucis verbis, ſed palàm & accuratè teſtimonium dicat in talem agendarum efficiendarúmque rerum neceſſitatem, atque eam pronunciet ſententiam,quam nos in hac quæſtione,vt veriſſimam,& tum ſenſibus,atque vſu rerum,tum cum religione Chriſtiana,ex amuſſim congruentem latius explicantes tuebimur,vt facile appareat, qui de Ariſtotele talia memoriæ prodidere, hos Ariſtotelica prorſus ignoraſſe, aut certe perquã leuiter attigiſſe.Veteres igitur iſti philoſophi, vt ipſorum opinionem, quatenus ad hanc quæſtionem pertinet,explicemus,velut certum,& indubitatum aſſumunt,mundum hunc, qui vnus eſſe intelligitur, & cuncta in ſe à natura,ratione, ac intellectu vigente gubernatus complectitur,omnium rerum diſpoſitionem,& gubernationem ſempiternã obtinere,conſenſu quodam certoque ordine ita procedentem, vt priora ſequentibus,vt efficiantur,ſint cauſæ. cunctis rebus tam arcte mutuo cõnexu colligatis, vt nulla effici queat, quam velut cauſam non alia ſtatim conſequatur, atque eidem adhæreſcat, nec rurſus aliqua diſſolui, vt non ſecum quampiam ex poſterioribus trahat,velut ſibi colligatam, ad ſummam vt ſit neceſſe,quicquid fiat,poſt hoc aliud,quod ab ipſo velut à cauſa pendeat,conſequatur.Nihil enim eorum quæ in mundo ſunt nec eſſe,nec effici ſine cauſa poſſe, vtpote in quo nihil à cunctis prioribus abſolutum,& ſeiunctum habeatur. Fore namque vt mundus diſtrahatur,nec in vnitate,quam propter vnum ordinem, vnamque gubernationem habet,perſiſtat,ſiquis motus citra cauſam inducatur.Induci autem niſi omnia quæ ſunt,quæque fiunt, cauſam habeant antecedentem, quam neceſſario conſequantur.Itaque non magis fieri poſſe, vt quicquã ſine cauſa , quàm vt ex nihilo efficiatur. Deinde omnia quæ in mundo extra intraque lunarem globum fiunt,virtute quadam cœleſti gubernari:multarum rerum, atque ipſorum ſenſuum argumento nituntur confirmare.Conſtat enim æſtus maris reciprocantis conſtanti viciſſitudine lunarem motum aſſectari.ſolis verò acceſſu arbores frondeſcere, campos floribus,herbiſq; veſtiri,eodem regrediente,cuncta in diuerſum cõmuni,notaque cauſa commutari:cũ alia ſint,quæ peculiari,& ignotiore ſed proculdubio cæleſti moueantur:vt pulegium,quod ipſo die brumæ floreſcere grauiſſimi auctores prodidere. Quod ipſum in animalibus

Ciceronem deſignat.

Veterum philoſophorũ opinio de fati neceſſitate.

nihilo ſecius exploratum eſſe contendunt. cum pleraque omnia ad venerem, ad pugnam garritus, locorum mutationes, tempora cauſis præſcripta cœleſtibus obſeruent. Iam homines quoſdam iracundos naſci, alios ingenio mitiore, nonnullos in libidinem pronos: & alios ad alia natura procliuiores, ſed oēs ea conditione vel felici, vel aduerſa procreari, quam cuique aſtra, ipſaq; natura vel mater, vel nouerca naſcenti tribuerit. Quæ cum ſint haud dubiè vera, & vſu rerum explorata, ad eundē modū de cæteris rebus eſſe ſtatuendū, quarū cauſæ ſunt nobis occultiores. Cuncta enim velut catenatis cauſis, à cœleſtibus proficiſci, atque inde velut à fonte perenni latenti fluxu dimanare. Ita cum cauſæ primæ ſint neceſſariæ, (ſunt. n. cæleſtia quæq; neceſſaria) fieri vt quæcūque opera, quæcūq; actiones, etiā in caducis reb. edantur, ineuitabili neceſſitate procedant. Prorſus vt ipſe quoq; rationis ſiue expers, ſiue cōpos appetitus quicquid velit, huc impulſu quodam, neceſſario feratur. Nam appetitum ab intellectu verbi cauſa moueri, hunc à viſo, ſiue imaginatione, viſum à ſenſu, porrò ſenſum à rebus quibuſdam externis, ipſas ab alijs, donec ſit ad cœleſtes cauſas peruentum: quæ cū neceſſariæ ſint, & æternæ, vt cæteris rebus, ſic & appetituī neceſſitatem impartiatur. Eadē ratio eſt ſi appetitū ab ipſo protinus ſenſu, vel à viſo moueri facias, cū ſemper initiū à cęleſti quaſi capite repetatur. Nec. n. fieri poſſe, vt cauſa omni ex parte eodē modo ſeſe habente, res iā ſic, iā aliter eueniat, futuro alioquin motu quopiā ſine cauſa. Item fatū ipſum naturāq;, & rationē qua vniuerſum gubernatur, Deū eſſe aiūt, qui cūctis in rebus inſit, quæ ſunt, quæq; efficiuntur. Ita res ſingulas ad normā, gubernationemq; vniuerſi propria natura, ſuoq; fato fungi: ex huiuſmodi enim rerū obſeruatione natam eſſe aiūt Chaldæorū doctrinā, quæ aſtronomia nuncupatur, qui ex cuiuſq; genitura mores hominū, ingeniumq; mirabiliter identidem prædicant. Quòd ſi Chaldæorū prædictiones contrario rerum euentu nonnunquā refelluntur, tribuendū id eſſe partim ipſorū, qui prædixerint, artis ignorantiæ, partim cōmuni hominū imbecillitati, cui non datur ad rerum cœleſtium cognitionem præterquā tenuiſſimā, quālibet magno ſtudio, atque diligentia peruenire. quę ſi mortalium cuipiam perfecta contingeret, dubiū non eſſe, quin is omnia, quæ ſint cuique hominum euentura, prædictione certiſſima eſſet vaticinaturus: cum omnia conſerta contextaq; ſint naturali cauſarum colligatione. Quam ſententiam deorum oraculis atque vaticinijs vel in primis cōfirmant. Nam ne deos quidem quorum ſint certiſſimæ prædictiones, futura poſſe cognoſcere, niſi ad ea ſpectarēt, quorum ſic cauſæ natura contineantur, vt ipſa fieri ſit neceſſe. Itaque vidiſſe Apollinē neceſſarijs cauſis contineri, vt ab Oedipo Laius pater necaretur, & Iocaſta mater duceretur vxor, ac idcirco futurum id multo antè prædixiſſe: quod ſi poſſet aliter euenire, certum eſſe Deos ſæpe mentituros, & falſa

Argumentū ab aſtrologorum prædictionibus.

Arg. à deorū oraculis.

falſa fore ipſorum vaticinia. Atque hæ quidem ſunt rationes quib. nonnulli philoſophorum, vt fati neceſſitatem aſſererent, ducti eſſe videntur, & quas Lutherum ſecutum fuiſſe certum habeo. Ipſe tamen ne parum religioſus appareat, ac vt lupus rapaciſſimus, veſtimento ouis indutus, ſecuriores chriſtianorum animas inuadat, nulla philoſophorũ facta mentione, ſimulat ſe ſacrarũ literarũ auctoritarem, ac teſtimonia ſequi, quas ſuis dolis & portentis vt ſeruire cogat, cunctis rationibus elaborat. Sed cum hoc in tertio libro, quo eius argumenta, ipſorũq; refutationem reſeruamus, cõplura. Nunc ad Stoicos venio, quos nihil niſi paradoxon & præter hominum fidem loqui ſolitos eſſe, teſtãtur veterũ ſcriptorum monumentã, Plutarchi in primis, cuius extat opuſculum, cui titulum fecit, quòd incredibiliora Stoici tradunt, quam poetæ. Quorum Stoicorum rationibus dum ſic plane & aperte reſpondeo, vt nihil diſſimulatum, nihil inexcuſſum relinquatur, te pater ampliſſime, & in te omnes prudentes, atq; pios, quibus hæc noſtra legere libuerit attento animo (neque enim opus eſt dicere non repugnante) adeſſe peruelim. Quanquam profecto falſa iſtorũ & incredibilis opinio eiuſmodi eſt, vt ad refellendũ nullis rationib. extrinſecus allatis indigere videatur, cum ipſa ſe proculdubio conficiat, ſecũ pugnet, ab omni rerum vſu diſſentiat: *Nam* quod primo loco aiunt, *res omnes poſteri ſibus eſſe cauſas, quæ mutuis quaſi vinculis ſic inter ſe connexæ ſint, vt à primis pendeãt ſecundæ, & proximæ quæq; cũ præcedentibus cohæreſcant, atque id fati tanquam ſubſtantiam eſſe interpretantur*, hoc quis non videat, quam longe ab vſu rerum & ſenſibus noſtris abhorreat? Nam cum patres filiorum cauſæ ſint (oportet enim vt cauſæ per proprietatem repetantur, vt hominis homo, equus equi ſit in cauſa) qui liberis nunquã operã dedere, ſunt tamẽ cuiuſpiã filij, aut anteprocreãdi ætatem deceſſere, eos quorum tãdem poſteriorum cauſas eſſe dici conuenit? Multi enim debilitantur, aut penitus abolentur, antequam vires indepti fuerint procreandi, quos profecto non video cuius rei cauſas eſſe dici oporteat. Age verò excrementa, quæ per nonnullas corporis partes egeruntur, item monſtra quæ præter naturam eueniunt, & ſæpe adoleſcere nequeunt, ſed protinus abolentur, quarum tandem rerum cauſas eſſe putamus? quòd ſi cortex in amygdalis, exempli cauſa, teſtæ gratia generatur, teſta rurſus propter nucleum, & ſtirpes idcirco irrigantur, vt creſcant, & fructum ferant, plurima tamen in eiſdem inuenias, quæ nullam huiuſmodi rationem habeant, vt corrupti fructus, ſiue nuclei, vel qui prorſus exaruerunt. quos profecto nullius rei poſterioris cauſas eſſe dici poteſt. vt ſi verum quærimus, facile appareat, quemadmodum non omnia poſſunt efficere, ſic non quidquid ſit, cauſam habere, niſi forte ex accidenti, neque eſſe vel fore rei cuiuſpiam alterius cauſam. Nam quod iſti talibus victi rationibus ad cauſarum effectumque ignorationem confugiunt, quid aliud agunt, quam rebus difficilli-

Refellitur

mis facilitatem prętendunt, latebram mendacio fabricantes? Hac enim ratione, vel abſurdiſſima quæque liceat defendere, & ſpecie commentitia prætexere, velut cauſas quaſdam, eaſque probabiles, ſed nobis ignotas obtineant. Quæ ſi vera ſunt, multa nimirum citra cauſam efficiẽtur. quanquam ne oratio quidem illa, vel ſi maxime veram eſſe condonemus, magnopere vrget, alienum videri quidquam effici, quin cauſam habeat antegreſſam, nec id ſententiam noſtram labefactat. Nam & nobis ommiſſa huiuſmodi reſolutione, & conſequentium cauſarum neceſſitate, conſtanter tamen hoc ipſum tueri licet. Atque adeo ſi proprie rerum efficiendarum cauſas libeat inueſtigare, nihil vnquam ſine cauſa effici reperiatur. At non protinus quicquid futurum eſt, id omnino fatali neceſſitate procedet. Neq; enim ſi Philippus ſit, ſtatim vt Carolũ aut Fernandum, aliumve filium generet, ſitq; poſterorum cauſa neceſſe eſt. At ſi Carolus fuerit genitus, vt à patre tanquã à cauſa genitus ſit oportebit. Nam vt iacto fundamento, dum fieri non eſt neceſſitas, ſed domo ędificata, iactum fuiſſe fundamentum, eſt neceſſarium: ſic de cauſarum neceſſitate in operibus naturalibus opinari conuenit, vt non prioribus poſteriora neceſſario ſuccedant, ſed poſterius effecta, aliquam ex neceſſitate cauſam antecedentem obtineant. tametſi quædam huiuſmodi ſunt, vt habeant illa quidem cauſam, non tamen propriam, atque hiuc dum ageret ſpectantem, ſed quam accidentariam nuncupamus. Theſaurus enim ſi cui ſerendi gratia fodienti repertus eſt, cauſam, vt reperiretur, foſſionem habuit, non tamen propriam, nec hoc ipſum agentem, vt theſaurum inueniret. Nam cauſæ quæ propriæ intelliguntur, neceſſario, & ſemper, vel certe magna ex parte, quod petunt aſſequuntur: accidentariæ viciſſim raro. Atque hac quidem ratione ſimul abſque cauſa nihil fieri confirmare licet, ſimul casum, & fortunam, poſſibile itẽ, atq; contingens tueri, quarum rerum iſtis ſolum vocabulum retinetur. Iam quod eſſe poteſt apertius mendaciũ, quam quicquid aliud ſequitur, hoc ab illo exiſtendi cauſam mutuari: & quicquid antecedit, cauſam eſſe conſequenti? cũ in pleriſq; rebus, etiam quæ nullo temporis interuallo inter ſe conſequuntur, conſtet prius non eſſe cauſam poſterioris. Niſi forte putamus, inceſſus ſtatum eſſe cauſam, noctis diem auctorẽ, quod profecto non magis verum eſt, quã ſi quis tempeſtatem cauſam eſſe malaciæ dicat, aut æſtatis effectricem hyemem. Vt merito demiremur iſtorum ſeu inſcitiam, ſeu pertinaciam oportet appellare, qui vt de tempeſtate, & malacia diximus, ſic rerum naturalium cauſas efficiendi tradũt nimirum vt prius ſemper poſterioris cauſam eſſe contendant: ad hunc enim modũ quandam velut catenam, & perpetuum cauſarum ordinem connectunt, quominus quidquã ſine cauſa efficiatur, non intelligentes videlicet cõpluribus in reb. priora, vt ſtatim dicebamus, nihilo magis eſſe cauſas poſteriorũ, quàm ſtatũ incedẽdi. Cõſtat.n. nec ſtatũ inceſſui,

Nihil fieri ſine cauſa, nõ eſt argumentum neceſſitatis.

neque

neq; hunc illi viciſſim eſſe cauſam, ſed vtriq; ſtantis, ac incedentis voluntatem. Dierum autem atq; noctium quibus ſtatus eſt ordo, atq; conſtans viciſſitudo, vnam eandemq; cauſam eſſe, cui poteſt eſſe dubitabile? Exploratum eſt enim ipſarum, & ſuccedentiũ anni tẽporum cauſam eſſe ſolis circumactum, qui per obliquum circulũ, quem ſigniferũ nuncupamus, accedendo & recedendo vagatur, & auctor eſt plurimarum rerum viciſſitudinũ. Non igitur nox & dies, hyems & æſtas, inter ſe cætenatæ, conſertæq; ſunt, vt alterum alterius cauſam eſſe concludatur. Nec ob eam rem periculum eſt, ne mundus, & rerũ quæ in mundo ſunt vel efficiuntur, vnitas dehiſcat, & in partes diducatur, cum ſatis valeat ſolis huiuſmodi motus, continuitatem harum rerum conſeruare. Neq; niſi incedendi, ſtatus fuerit in cauſa, protinus temere, & citra cauſam fuerit inceſſus. Ex quo licet intelligere huiuſmodi cauſarum cõnexione ab iſtis excogitata, non rectè cauſam eſſe redditam, cur nihil temere efficiatur. Nam vt motus, & tempora à quibuſdam cauſis proficiſcũtur, non tamen motus à motu, neq; tempus à proximè antecedenti tempore velut à cauſa dicitur emanare, ſic de rebus ſtatuendum eſt, quæ in tempore & per motum efficiuntur. *At eſt* (inquiunt) *rerum effitiendarum aliqua cauſa, propter quã mundus vnus eſt, atq; ſempiternus, & ſemper eodẽ modo gubernatur.* Eſt omnino, & hanc quærere, & quænam ſit ſtatuere philoſophi vel in primis partes ſunt, non tamen ſic eſt accipienda, vt recentius à ſeniore generetur more naſcentium animalium. Adde quod non quiuis ordinis exceſſus diſſipat ordinem vniuerſum, nec res ordinatas labefactat. Sed quemadmodum non quæcunq; principis imperij tranſgreſſio regnũ affligit ſtatúmve ipſius euertit, ita ſi quid tale in ipſo mundo committatur, perſtat tamen vniuerſi fœlicitas, neque idcirco machina eius diſſoluitur. Nam ſi res haberet quemadmodum illi arbitrantur, quid eſſet mortalium vita, niſi ludus quidam naturæ tragicorum aut comicorum fabulis ſimillimus? perſonas ſingulis hominibus quas naſcẽtes indiuiſſent, ſic agentibus ad naturæ præſcriptum in vita, vt hiſtriones in ſcena ſolent ad dictata poëtarum. Et profecto non aliam cauſam fuiſſe puto, cur ſemper vel Democritus cachinnaretur, vel Heraclitus ploraret, niſi quia cũ vtei q; verſaretur (vt diximus) in hoc errore, vitã noſtrã ludum eſſe putabant, quod alteri ridiculũ, alteri videbatur miſerandũ: cum eflet magis ſtultitia ipſorum ridenda & miſerabilis, qui putarent hominem tam perfectum animal, & diuinitatis particeps, ad ludibriũ, & iocum Deo naturæq; fuiſſe procreatum.

Quid Democritus ſtulte rideret. Heraclitus ploraret.

Quod verò aiunt de cæleſtibus corpo ibus, ipſorum virtute res natiuas, atq; mortales gubernari, id in noſtræ ſententiæ confirmatione ſatis, quã vim habeat, arbitror eſſe declaratum, gubernari quidem mortalia corpora vel plurimum cæleſtib. motibus, non tamen idcirco fieri cuncta neceſſario. At ſunt cauſæ cœleſtes neceſſariæ. ſunt nimirum, nec iſtud nos inficiamur, ſi

mur,si tamẽ hoc dicis,corpora cœlestia ipsorumq; motus,quæ sunt nostratib.cãusæ,sempiternæ ac immortalis esse naturæ,sed hinc nõ efficitur,vt ipsorum cuncta opera necessario procedant.tunc fieret,si necessarias diceres,quasi suum opus necessario perficientes. Sed quod sumitur falsũ est in eo sensu,corpora cœlestia causas esse necessarias,prꝛterquam in quibusdam rebus, certe in caducarum rerum individuis nihil habet veritatis. Etsi enim sol & Sophroniscus causæ fuerunt Socratis procreandi,tamẽ sole atq; Sophroniſco existentib. fieri poterat,ne Socrates generaretur. Nã quòd causa eodem omninò sede habente modo fieri posse negant,vt res tum sic,iam secus efficiatur,hoc quoniã de causa duntaxat efficiẽte(qualis est cœlestis)loquũtur,probari minimè potest,cũ sit in ipsa materia momentũ vel maximũ,atq; ꝓ eius discrimine magna plerũq; varietas operũ ab eodẽ efficiente sine vlla ipsius mutatione manet.Quando ignis eodem tempore ceram laquefaciat, quo lutum concernit,aridum lignũ comburat, quo virens & madidũ ne calefacit quidẽ.Cui similis est astrorũ atq; motuũ cælestium ratio in res nostrates atq; caducas.Neq; enim semper Arcturus exoriens tempestatem facit.quid ita?quia tempestatis materia non semper, aut in omni tractu est quanto,vel quali ad vim cœlestem excipiendam accõmodata.Quòd si à rebus naturalibus fatalis necessitas manifestis rationibus excluditur,quid tandem existimare conuenit de humanis actionibus & motibus animi voluntarijs?Quanquam mirum est profectò,quę isti portenta confingant,dum humanis actibus eandem, quam rebus naturalibus necessitatem imponere machinantur.Sic enim differunt, *cum plurimæ rerum atq; eædem inter se distant ſumæ naturæ habeantur, si quidem non ſolum inter animata & animæ expertia naturæ diſcrimen exiſtit, verùm etiam animantium, inter ipſa, pro ſua rem quamque natura officio ſibi delegato fungi atque proprium munus obire, vt quæ fiunt à terra, natura terræ efficiantur, ignis quæ ab igni, animalium, quæ ab animalibus. Quod autem pro ſua natura cuique rei efficiatur, id vt aliter fiat, fieri nullo modo poſſe contendunt, fieri igitur neceſſitate. Nam hoc eſſe fieri neceſſitate, non vi allata fieri, ſed aliter effici non poſſe, vt lapis ſi demittatur nulla incuſſa vi deſcendit, ſed ſponte ſua & pronitate naturali: ſimili modo ignis nullius violentia conſcendit, ne tamen ſua ſponte efferatur, fieri nequaquam poteſt.* quod cum argumento(vt ipsis videtur)inuicto, collegerunt,se nescire profitẽtur,cur in animalib. quisquã his animaduersis aliter putet euenire.quippe quibus suus propriusq; motus sit ab ipsa natura tributus, quem naturalem impetũ siue appetitũ esse tradũt. Quandoquidem omne animal,in eo quòd est animal,per appetitũ moueri aiunt,sic fato per animal illũ motum obeunte.Ita cũ motus oẽs,& omnia mundi opera partim per terram exempli causa, partim per aerem,quædam per ignem,alia denique aliorum ministerio à fato perficiantur,quædam effici per animalia, quæ tamen nihilo minus, quàm cætera fatali necessitate fiant,quanquam quæ per animalia fiunt hæc in animalibus esse ac ipsorum potestate dicantur, cum hoc solo discrepẽt ab alijs

Quomodo cœlestes causæ sint necessariæ.

Magnum momentum in materia.

Stoicorum argumentum quid concludat.

ab alijs motibus, quòd hi per impetũ siue appetitũ, cæteri per grauitatẽ leuitatẽ, frigus, calorem, aliáſve cauſas edantur. Ex qua ſentẽtia iam error ille manifeſtiſſimus cõſequitur, nulla ratione tolerandus, vt neq; inanimatis animalia bruta, neq; his homines vlla ex parte perfectiores habeantur. Quid enim refert, grauitate an appetitu ſeu voluntate res moueantur, ſi tam hæc quã illa miniſtra duntaxat eſt, & merum inſtrumentum fati? Niſi fortè (quod nemo ſanus diceret) inter fabrorum inſtrumenta malleum incude, vel hanc forcipibus nobiliorem, aut perfectiorem eſſe putamus. At ſentiũt animalia, cũ cætera ſint huius facultatis expertia, intelligit homo, quod alijs animantibus non datur. Et quid tandem hoc eſt prærogatiuæ? ſi cum multa & varia intellexeris, in oppoſitum fati cõnari nihilo magis queas, quàm lapis in ſublime conſcendere. Atq; adeo noſtra conditio hoc eſſet, quam non intelligentium deterior, quo ſumus in rebus dignoſcendis perſpicaciores. Cum cætera ea tãtum via ingrediantur, quæ ab ipſis ſola cognoſcitur, nos cũ multas & diuerſas cognoſcamus, vna tamen, & ea peſſima plerũq; ingredi fatali neceſſitate compellamur. Neq; enim refert, qua nos ratione fatũ cogat, volentes an inuitos, cogit certe, vt nihil intereſt blanditijs imperioſis quiſquam, an minis ad præcipitium deducatur. Cõſtat autem hoc eſſe falſum, & animalia muta inanimatis eſſe potiora, hominẽ vtriſq;. non igitur fiunt omnia neceſſitate, ſcilicet quoniã multa ſunt in poteſtate animalium, non hominum tantum, ſed etiam brutorum, quanquã nõ proprie nec ita, vt in ipſis liberum arbitrium intelligamus. Errat .n. ſiquis putat canem verbi cauſa, cum ad biuiũ peruenerit neceſſitate naturali, qualis eſt in motibus inanimatorũ alterutra via procedere, quin ſit quodammodo in ipſius poteſtate, conſiſtat an pergat, hanc an illam viam ingrediatur, niſi quòd quemadmodum homo rationis, ſic propemodum ille iudicio ſenſus obſequitur, vt indicat ſæpe ipſius in talibus locis cunctatio, & vagi nonnunquã diſcurſus recurſuſq; inueſtigantis. Atq; hoc quidem mihi potiſſimũ animalia à non animatis differre, & ipſis præſtantiora eſſe videtur. Quandoquidẽ lapidẽ ita ſemper moueri notamus, vt niſi re quapiam externa cum deſcendit excludatur, curſum teneat ad perpendiculum, nec ante conſiſtat, quàm ſit nactus locum ſibi naturalem, cui ſimilis eſt ratio cæterorũ inanimatorũ, humana verò voluntas hoc plus habet, quam impetus animalium, libertatis: quòd licet voluntas ab intellectu, ſenſu, aut viſo, bonum vel boni ſpeciem oſtentante moueatur, nihil tamen horum eſt cauſa, quæ ipſam cogere ſic valeat, ne integrum ipſi reſeruetur, rem propoſitam reijciat, an amplectatur. Nam etſi voluntas ſemper ſpectet ad bonum, identidem tamen intellectus in eadem re duplex & diuerſum bonum oſtendit: exẽpli cauſa vtile ſi petatur, ſi fugiatur honeſtum, quod cum accidit, in poteſtate voluntatis eſt, vtrum bonum proſequi malit, vtile aſciſcendo, an honeſtum

Sequitur homines nihilo præſtare brutis.

Deterior eſſet hominis, quã brutorũ conditio.

Voluntas eo gi nõ poteſt.

ſtum reijciendo:vt dubium eſſe non poſſit, quin facultatem habeat oppoſitorum. Ad ſummam tam vaga eſt atque libera volũtas (ne quis eam trahi ſemper maiore bono, aut ipſius ſpecie cauilletur)vt in re quam vtilem ſimul & honeſtam, adde etiam, ſi placet, iocundam intellectus iudicauerit, poſſit, vt edere volendo, ſic actionem ſuam non volendo continere. Si non valet rem etiam auerſari, omni bono faſtidito, vt dicat iuxta poetam, *video meliora proboque deteriora ſequor*. cuius rei, ſiquis confirmationem requirit, experiatur in ſe ipſo, nullum argumentum præterea deſiderabit.

Prudẽtiores Stoici, quàm Lutherus.

Sed iſti cum rerum omnium fatalem neceſſitatem inducerent, tamẽ velut metuentes inuidiam, ne ſi incredibilia & cum hominum conſenſu pugnantia præciperent, in eam impudentiam inciderent, quam Martinus, vt eſt mortalium impudentiſſimus, neminimum quidem reformidauit, liberum arbitrium tueri quacunque poterant ratione conabantur. In quo illud conſtanter imprimis adijciebant (eſt enim huic opinioni maxime conſentaneum) liberum arbitrium nõ magis hominum, quã cæterorum animalium naturam attingere. Eos igitur motus in poteſtate animalium eſſe dicebant, quibus fatum per animalia fungeretur. & cum ab ipſis quæritur, qui fieri poſſit, ne ſit liberum arbitrium ſublatum, ſi res omnes fatali neceſſitate fiant, tergiuerſantur, & incommoda, vt cunque poſſunt, effugere tentant. Sed nihil proficiunt, nam præter nomen arbitrij nihil animalibus præcipui relinquitur. Aiunt enim liberum arbitrium poſitum eſſe in appetitu & aſſenſione, atque id demum eſſe animalia libero arbitrio fungi, non citra ſenſum in ſublime vel deorſum ferri promitate naturali, vt ignem aut terram, ſed appetitũ & aſſenſum, quocunque is vel ducat, vel reuocet aſſectari. quod eſt haud dubie falſum. Neque enim libero arbitrio tunc animal vtitur, cum ſpeciem ſeu viſum obiectum inſequitur, & in id quod videtur impetit, ſed hoc eſſet fortaſſe munus libenter obire. At non ſi quid eſt libens, id protinus à libero arbitrio proficiſcitur: eſt enim libens quod ex aſſenſione non violenta procedit, in nobis autem noſtroque arbitrio id eſſe dicitur, quod cum ratione & conſilio adminiſtratur. Ita quanquam ſit libens quicquid eſt in poteſtate noſtra, non tamen licet reciprocare, vt viciſſim omne libens ſit in noſtra poteſtate. Nam quicquid animalia rationis expertia impetu & aſſenſione faciunt, libenter faciunt: liberum verò arbitrium homini peculiariter eſt à natura tributum. Quid eſt enim hominem eſſe rationis participem, niſi rationem in ſe obtinere iudicem, & obiectas rerum agendarum, fugiendarumque ſpecies diſcernentem atque eligentem? Ita cum animalia rationis expertia, qualiſcunque rerum facies obijcitur, his obſequantur. & eaſdem cauſas aſſenſionum, atque impetus habeant, homo ratione præditus eſt, qua rerum agendarum viſa extrinſecus

Nõ eſt idem libenter. quod libere agere.

Quid ſit hominem eſſe rationis participem.

ſecus allata dijudicat,talia ne ſint,qualia eſſe videntur, vt falſis imaginibus reiectis veritatem rerum complectatur:quo fit,vt ſæpe à reb. iocunda ſpeciem præferētib.cohibens, quo in ipſas agitur, appetitū abſtineat, ratione videlicet huiuſmodi viſo refragāte, & multa perinde, quæ videntur vtilia reijciat. Vt planè intelligatur, liberū arbitrium in aſſenſione rationabili conſiſtere,quæ à conſultatione proficiſcitur,magno iſtorum errore,quib.eſſe placet in aſſenſione atq; impetu animali. Nam quid aliud eſt eſſe rationis particeps, quàm eſſe principium ſuarū actionum?Quemadmodū ergo eſſe animalis in eo conſiſtit,vt impetum habeat animalē,ignis vt calidus ſit & calefaciat(ſi recte hoc à quibuſdā traditur.)Sic hominis eſſe in hoc,vt rationabilis ſit,id eſt,in eo quòd tā agendi,quàm non agendi principium obtineat, prorſus vt qui liberum arbitrium ex nobis tollunt,eos hominem ex homine tollere, non poſſit dubitari.

Hominē tollit,qui liberum arbitriū tollit.

Nam quod aiunt quæ per hominē fiunt,ea nō poſſe aliter quā per cōſultationē fieri,propterea quòd homo cōſultandi facultate cēſeatur,id quidē probari non poteſt,quia non quæ facimus, omnia conſulto facimus.Sed plerumq; inſtante gerendæ rei occaſione, conſultationem omittentes ad munus obeundum properamus.Sæpe etiam negligentia aliáve cauſa quapiam conſultare prætermittimus. quòd ſi quædam conſulto,alia ſecus per homines fiunt, peraburdum dictu eſt, hæc eſſe in hominum poteſtate,quæ cōſulto efficiuntur, propterea quod nihil per ipſum aliter fieri,quàm per conſultationem poſſit.Porrò ſi quædā conſulto facimus,quædam inconſulto,nimirum quæ per nos fiunt, ea falsū eſt(quod illi tradunt)ſic fieri ſimpliciter, vt quæ per alias naturas efficiuntur,quòd ſi nobis per naturam licet quidpiā inconſulto facere,eiſdē haud dubiè aliud per conſultationem efficere licebit, non id tantum quod citra conſultationem facimus. Sed neq; illud verum eſt, idcirco ab hominibus obiri diuerſa munera, quòd externæ cauſæ eædē genere tum ſic,iā aliter impellant,vt homo nequeat oppoſitum eius,quod agit efficere.Neq; enim quæ per cauſam fiunt,ea ſemper ab externa efficiente cauſa proficiſcūtur, cum aliquid in nobis noſtraq; poteſtate ob eam rem eſſe dicatur,quia nos ipſi in hæc, quæ ſic efficiuntur liberam facultatem habemus,atq; eorū velut arbitri & domini ſumus,nō cauſa quæpiam quæ neceſſitatē extrinſecus afferat. Quapropter tales motus abſque cauſa facti eſſe dici ſolent, ſcilicet quia præter noſtrum arbitriū à nulla externa cauſa proficiſcuntur,homo enim principium eſt & cauſa ſuarum actionum.Et profecto eſſe hominem,nihil eſt aliud,quàm agēdi principium in ſe ad hunc modum obtinere, vt globus cauſam in ſe continet,vt per decliue volutando deferatur.Quare cum cætera externis cauſis obſequantur, homo vnus animalium immunis eſt ab hac obediendi neceſſitate,quoniam hoc eſt ipſius eſſe,vt principium in ſe at-

Homo principiū eſt & cauſa ſuarū actionum.

que cauſam obtineat ſuarum actionum, & ne prorſus cauſas extrinſecꝰ præſcribentes aſſectetur. quod ni ita eſſet, profecto ſemper in vnũ ſcopum intuentes terremur, & ſemper eodẽ modo iudicaremus. quod falſum in primis eſſe magno argumento eſt, quòd rem iam propter ſui honeſtatem petimus, tum propter iocunditatem, nonnũquã quia commoda nobis eſt & fructuoſa, vt nõ relinquatur dubitatio, nullas cauſas externas eſſe huiuſmodi actionũ auctores & effectrices. Quare vt qui nouit terram pondere ſuo deſcendere, animalia per impetum agere, quod talis ſit ipſorũ natura, is nullam cauſam præterea requirit; ſic nulla cauſa inueſtiganda eſt cur quæ fiat in hominis poteſtate, varijs modis efficiantur, animaduertentibus id demum intelligi hominem eſſe, principiũ eſſe & cauſam libẽ ſuarũ actionum. Sed neq; illud verũ eſt, homines inito cõſilio, ei quod ipſis videtur aſſentire, ac perinde rerũ viſum non ſecus atq; cæteras animantes conſectari. Neq; enim quicquid videtur, eſt viſum, cum viſum ſimpliciter & citra rationem à rebus externis ſuggeratur. quo fit vt in animalibus rationis expertibus plurimum dominetur. *At quædam* (inquiunt) *per rationem eſſe talia videntur*. certè ſed cum cauſam, vt huiuſmodi eſſe videantur à ratione mutuentur, nemo rectè viſa hæc, facieſque rerum nuncupauerit. Nam qui perpenſa examinataque re per conſultationem, ipſi aſtipulatur, is ſibi cauſa exiſtit aſſentiendi. Ac liberum quidem arbitrium rerum neceſſitate deleri, & qui liberum arbitrium tollit, hunc hominem omnino tollere, ſatis eſt à nobis explicatum.

Fundamentum 2. Stoicorum de deorum vaticinijs.

Venio ad illud argumentum de deorũ vaticinijs & præcognitione rerũ futurarum, quo iſti philoſophi, putabant cauſam ſuã vel in primis confirmari, & cui confidit maximè omniũ Lutherus. Sed hic locus aliter tractãdus erit, cũ huius hæretici captiones ſeparatim refellemus, aliter nunc, dũ phyſicos ratione naturali deorũ præſciẽtiã, & Chaldæorũ prædictiones, quibus ſimiliter occurritur, allegantes refutamus. *Deos enim futura præſcire non ſolũ eſſe probabile confirmant, ſed dictu etiam nefas ab ipſis horum quidquã ignorari, hoc ſi verum ſit, e fiti procul dubio, vt cuncta fiant neceſſitate, & fato quodam ineuitabili procedant. Quicquid enim futurum eſſe præcognoſcant, niſi neceſſario vt ipſi præcognouerint euenirt, ſed fieri aliter poſſit, conſequens eſſe, vt ſua ſæpe dij opinione fallantur, vanúq; ſit ipſorum præcognitio, rebus in diuerſum atque ipſi præuiderint recidentibus, huius porro præcognitionis caput ad cognitionem referunt fatalis cauſarum connexionis. Neque enim potuiſſe Apollinem Laium ab Oedipo filio obtruncandum, & matrem Iocaſtam vxorem ducendam eſſe præuidere, niſi proſſe exiſſet connexione cauſarum neceſſaria contineri, vt Laius Oedipum procrearet primùm, deinde ſeruo exponendum daret, tum hic à tergo paſtori, & ſic regi Corinthiorum Polybo traditus apud ipſum ignoratis parentibus ad multam ætatem educaretur*, & cætera quæ poëtæ tradiderũt, nota eſt enim fabula quam Sophocles in Oedipo tyranno accuratius exequitur, vt rediens ille ab oraculo Pythio ignotum patrem ignarus in via conficeret, & poſtremo Thebis Iocaſtam duceret.

Digitized by Google

duceret. Sed hac difficultate, quæ maxime omnium quibuſdam videtur inexplicabilis, ſe Alexander Aphrodiſienſis ſuperſtitioſe minime patitur implicari, ſed negans talem Deorum præcognitionem, inextricabilem nodum abſcindit magis, quam diſſoluat, vt Macedo illum Gordianum. Nam ſi hoc (inquit) rerum natura patiatur, & fieri poſſe permittat, vtique futura à dijs potiſſimum pręcognoſci dictu fas eſt, & maxime rationi conſentaneum. Sin autem huiuſmodi præcognitio, vt impoſſibilis à natura renuitur, profecto ne dijs quidem futura præſcire datum eſſe putare conuenit. Nam quæ ſua natura fieri nequeunt, ea nihilo ſecius apud Deos ſuam naturam retinere, cum diameter lateri fieri commenſurabilis, ne à dijs quidem immortalibus poſſit, nec vt bis duo ſint quinque, aut præteritorum quidquam non ſit elapſum. Sed ne velle quidem Deos, quæ natura fieri nequeunt efficere. Itaque res, quarum eſt ea natura, vt fieri perinde, atq; non fieri poſſint, Deos omnino futuras, aut viciſſim non futuras præſcire non poſſe. quoniam talis facultas huiuſmodi præcognitione tolleretur. quare qui velit (inquit) eã poteſtatem retinere, is deorum certam præcognitionem negabit, quod ipſum aduerſariorum ſermone confirmat, qui Deos idcirco futura proſpicere dicunt, quòd ita ſint futura neceſſario, non præcognituros, ſi res ſeſe aliter haberet, vt appareat dijs eandem imbecillitatem ipſorũ ſententia conferri, ſi facere impoſſibilia non poſſe, debet imbecillitas, ac impotentia nuncupari, per hanc enim prædictionem nihilo maiorem vim numinibus attribuunt, ſed hoc præſumpto, talem rerum naturam inducũt, neque ſenſibus conſentanea dicentes, neque vſui rerum conſentientia. Siquidem eadem via liceret, multa impoſſibilia fieri poſſe concludere, vt ſi quis ad hũc modum colligeret. Abſurdum eſt dictu deos ignorare, quot menſuras, exempli gratia quot vlnas pateat infinitũ, infinitũ igitur certis, atq; definitis vlnis abſoluitur, dijs aliter ignoraturis, quot vlnis illud mẽſuretur. ſed quoniam futura præcognoſcere datur, & talia qualia ſint præcognoſcere, dubiũ eſſe nõ debet, quin contingentia qui præcognoſcit, hic ea vt contingentia præcognoſcat. Neq; n. præcognitio facit vt contingẽs neceſſario ſit euẽturũ, quod ipsũ licet ex diuinis prædictionib. intelligere. Nã qui ita prædicũt, vt ſimul conſulãt, & exhortentur ad electionem actionemq; rerum opportunarũ, ij profecto res nõ quaſi futuras neceſſario prædicunt. Ad ſummam (inquit) ſi dijs iſti cuncta poſſibilia eſſe dicant, ſintq; etiam impoſſibilia dijs poſſibilia, nunquã tamẽ demõſtrabitur, propter futurorum præcognitionẽ, vt quæcũq; fiũt, neceſſitate efficiatur: ſin aũt impoſſibilia dijs quoq; talia eſſe conceſſerint, primũ eorũ partes ſunt, huiuſmodi præcognitionẽ haberi poſſe docere, deinde cõpotes deos illius eſſe demõſtrare. quoniã neq; manifeſtum eſt, neq; rerũ vſui conſentaneũ, deos ad hũc modum res futuras præuidere. Neque enim ſe diuinationem tollere,

Reſponſio Alex. Aph. ad deorum præcognitionem.

neq; futurā à dijs præcognosci inficiari, sed ita præcognosci contendere, atq; hominibus per vaticinia prædici, vt sese habet rerū ipsa natura, ne mortales ea commoditate fraudentur, quæ maxima ex diuinatione contingit, vt aliqua incōmoda caueamus, in quæ nisi Deus consuluisset, incidissemus. Sed Alexandrū cum sua de præcognitione Deorum sentētia dimittamus. Cæterum de veri Dei præcognitione, cum priuati Martinum refellemus, accuratius disputabimus.

Qualiter erant deorum responsa.

Nunc ad Apollinis & cæterorū dæmonū, qui falso dij esse putabātur, vaticinia, quib. mentes mortaliū eludebant, id quod verissimum est respondeamus: ignorasse illos res futuras, & vt vera quædā, sic multa falsa prædixisse, sed partim ipsorum dolis, partim hominum leuitate, factum esse ne illorum mendacia contrarijs rerum eueentis apertissimè deprehenderentur. Illi enim responsis flexiloquis, ambiguis, obscuris, oracula reddebant: homines verò quicquid euenissent, sic interpretabantur, vt ipsum oraculo prædictū esse videretur. At nonnulla vere, atque adeò multa Pythius Apollo, quæ rei certissimus euentus confirmaret prædicebat, nisi libeat mendacij omnes propemodū veterū historiarū scriptores cōdēnare. Certè multa, sed quæ tum casu euenirent, tū ordine naturali quidē, minimè tamē necessario. Dæmones enim quid causæ cœlestes ipsaq; natura vel efficiant, vel moliantur, multo exactius, quā sapientissimus quisq; Chaldæorū cognoscunt. Cum igitur constet naturæ conatus magna ex parte procedere, quod signa naturalia portēdere intelligerēt, id fore prædicebāt. Sed (quod est nostræ sentētiæ sanè magnū argumentum) non ignari cepta naturæ nonnunquam causis externis, atq; casibus impediri, præsertim vbi locus sit humanæ voluntati, omnib. responsis noctem, quā maxime poterant offundentes, latebrā obscuritatis adhibebant.

De astrologorū responsis.

Eadem ferè cadunt in Chaldæorū prædictiones. Neq; enim dubium est, quin Mathematici non dico casu (quanquā id sæpius efficiatur) sed ex arte quæ plurimorum & hominū & annorū obseruatione confecta est, quid natura moliatur cognoscētes, vera prædicāt, sed plerumq; falsa, non solū ob artis ignorantiam, qua ipsi excutiunt, aut eiusdē imperfectionem, quam isti causantur, verum quia non semper naturę molimina, neq; pariter vbiq; procedunt. Vnde fit, vt sæpe cū pluuiam fore certissimis signis portendentib. ex arte sua prædixerint, tamen pro ratione materiæ, hoc est vaporum exhalantiū, qui solent in aquam concrescere hic abunde pluat, vbi copiosi sunt & idonei, illic materia parce suppetente guttæ cadant rariores. Alio in loco vbi hæc penitus defecerit, ne nubila quidem appareant, quod profectò Mathematicis non deberet esse fraudi, qui pluuiam non quasi necessario in illo tractu futuram esse prædixerint, sed ita demum, nisi causis cœlestibus obstiterint impedimenta, quominus quod petunt assequamur. Porrò vt in huiusmodi rebus materia & aliæ quædam externæ causæ naturæ

ſæ naturæ fatiſque conatibus interdum obſiſtunt, ſic in rebus agendis hominis vaga & libera voluntas pronitati naturali, quam ſolam Mathematicus ex motibus aſtrorum poteſt prædicere. Hanc enim ſiquis natus parum fœlicibus aſtris, velit euincere, poteſt rebus oppoſitis aſſueſcendo in tantum ſuperare, vt in oppoſitum confirmatum habitum, hoc eſt alteram naturam illi, qua fuit in lucem editus contrariam nanciſcatur.

Nam quemadmodum aleatori, vt diuinus Plato dicebat, optimus quiſque iactus exoptandus eſt, ſed quicquid ceciderit, eo quam commodiſſime fieri poſſit vtendum: quorum alterum, hoc eſt fœliciter iacere, non eſt in luſore poſitum, alterum eſt in ipſius induſtria, vt dexter iactus aptiſſime ad vincendum accommodetur, ſiniſter vt quam minime poſſit officere: ſic expetendum cuique homini eſt, vt optimam habitudinem à natura ſortiatur, quod eſt ſupra ipſius facultatem. vt autem rectam cõfirmet ac augeat, vel prauam viciſſim emendet, & corrigat, non eſt votis aliunde petendum, ſed à prudentia cuique ſua (modo velit) per conſuetudinem & ſtudium ſuppeditabitur, quod Socrati & Stilponi accidiſſe ſupra memorauimus. Quos ſi Martinus Lutherus fuiſſet imitatus, profecto nunquam eò malorum proceſſiſſet, neque ſe tot tantiſque flagitijs ſibi, & Germaniæ perniciоſiſſimis obligaſſet. Nunc cũ pronitati naturali, quæ peſſima huic monſtro naſcenti contigerat, non modo non reſtiterit, ſed etiam ſacrilego, & deprauato animo per ſummum ſtudium indulſerit, quali ſua ruina multos homines inuoluerit, difficile eſt ſine magno dolore meminiſſe. Natus eſt enim Martinus (vt ab hominibus fide dignis accepimus) aſtris tam incommodis & importunis, vt ex ipſius genitura natalitijſque ſideribus, ſiquid veri ratio habet mathematicorum, facile appareat, ipſum ad talia ſcelera patranda maxime fore propenſum, & accommodatum. Habuit enim Horoſcopum capricornum, qui niſi aliorum aſtrorum benigniore aſpectu temperetur, falſa religione ſolet naſcentium animos imbuere, & homines facit ſimulatores, mendaces, inconſtantes, loquaces, infidos, libidinoſos. Oppoſitio Martis & Mercurij vanitatem rurſus, & mendacitatem Martini confirmat, quatuor planetæ in nona cœli regione magnas eum turbas falſa ſpecie religionis concitaturum eſſe portendebant. quam vitioſiſſimam procliuitatem ratione corrigere, vſque adeo nunquam tentauit, vt omni ſtudio & opera alere, & augere contenderit, & cunctis animi viribus fouere perſeueret. *Genitura Lutheri.*

Sed redeamus ad fati patronos Stoicos, & eorum pertinaciam quia cepimus, proprijs ſuiſque dictis refellamus. Nam licet res in fabulis, quas illi ſequuntur more veterum agatur, ratio tamen nihilo minus valebit in Martinianos. Illi enim cum multi ſint in laudanda diuinatione,

quam se solis auctoribus stare profitentur, & hanc in fidē adducant fatalis necessitatis, non solum à vero longissime abhorrent, sed prodigia quædam, & prorsus aliena de dijs comminiscuntur. Rogati enim cur si necessitate fatali res omnes eueniunt, responsa deorum scisscitantibus oracula in consilij exhortationisq; morem reddantur, quasi accepto responso, quædam homines & cauere valeant, & efficere: vt responsum, quod in testimonium adduci solet Laio Pythium consulenti redditum declarat. Cui Apollo *ne commiscas, inquit, vt filium quempiā pregeneres: si procreaueris obiturus ille ab ipso, & tota domus tua cruentabitur* ad hunc igitur modum interrogati respondent, idcirco Deum sic respondisse Laio, vt quæ fato futura erant adimplerentur. Nam quæ de Laio atque Oedipo cōmemorantur, nō fuisse euentura, nisi Apollo eo modo respōdisset. Neq; enim Laius filiū quem ebrius genuerat exposuisset, nec ille à pastore traditus Polybo Corinthio adulta ætate patrē cui ignoto ignotus obuiam factus est, interemisset, neq. parentes domi educat⁹ ignorasset, vt propter ignorationē alterū in via occideret, alteram vxorem duceret. Vt hæc igitur adimplerentur, totq; fatalis fabula perageretur, Deū tradunt per huiusmodi responsū speciem Laio præbuisse, quasi quę portenderentur effugere, atque euitare posset. Ita procreatū per ebrietatē filiū exposuisse, dū putat inuenientibus malis ad hunc modū occurrere, quidē expositio Oedipi, caput fuit & fons, vnde scelera omnia, oēs impietates, & incest⁹ tragici manarunt. Quæ qui ad hunc modū edisserunt, quo pacto diuinationem eiusq; cōmoditates, ac deorū in homines pietatem tueantur, ipsi viderint: mihi certe tali sententia euincta hæc euerti, atque corruere videntur. Nam diuinatio quid esse aliud intelligitur quam futurorum prænunciatio? At isti non prænonitorem Apollinē, sed eorum quæ prędicit, causam & auctorem faciunt. Nam quæ non aliter futura erant, quā si Deus eo modo respondisset, imò quæ vt perficerentur Deus ita respondit, ea profecto à Deo non prænunciata prædictaque fuisse, sed confecta ab eodem peractaque fateri conuenit. Quòd si deus cæteris viribus aliquo præstare par est, vt certe est, in eo profecto præstant vel in primis, quod mortalib. vt fiant etiam votorum compotes opitulētur, non quòd eos in ærumnas & calamitates inducant. Cum illorum interim sermone tantum absit, vt Pythius Laio fuerit opitulatus, vt omne studium omnēque conatum eò contulerit, vt nullum esset scelus, nulla tanta impietas, qua ipse ipsiusque domus non polluereturQuæ si vera sint, haud equidē video, quomodo sententia Epicuri, qui deorū tollit prouidentiā, nō plus habeat pietatis, aut cur omnis temeritas tali prouidentiæ non lōge debeat anteferri. Sed illos iam cum suis figmentis omissos faciamus, quorum studio vincendi eò processit pertinacia, vt si quam aliam fabulam nacti fuerint ex tragicis portentis poetarū, nihil sint recusaturi, quominus & fidē adhibeant, & inde fatalē necessitatē confirmare conētur. Nō

vel si

velsi Medea narretur alienis filijs consuluisse, suos propter pellicatum obtruncasse. aut Thyestes quidà pro cibo, filiorum carnib. vsus, tà lautas epulas fratre Atreo ministrante. Quos æquius erat, & philosophi grauitate dignius, hæc fabularum argumenta vt commentitia propter incommoditates, quæ consequuntur refellere, quam propter argumenta tot difficultatib. atq; incòmodis implicari. quò fit magis istorum peruersitas insignis, qui nó modo absurdissimis quibusq; fidem habent, sed causas etiá, cur ratione fiant reddere conantur. Sed de his hactenus, satis est enim sententiæ absurditatem, in quæstione quaque demonstrare.

Fundamẽtũ tertium Stoicorũ refutati

Restat vt aliud argumentum, quod isti ad tollendam liberam hominis facultatem excogitarunt, quam vim habeat explicemus, & quàm nihil procedat exponamus. *Nam si ea (inquiunt) in nobis sunt, quorum perinde opposita efficere positum est in nostra potestate, & hæc sunt laudationum, vituperationumq; materia, in quæ homines adhortari solemus, & à quibus deterrere, deniq;, pro quibus mortales tum supplicijs, tum vicissim honoribus afficiuntur, nimirum neque prudentia valere, neque cæteris virtutibus præditos esse, situm erit in hominum potestate: quoniã qui virtutem habet, non valet idem simul oppositum vitium excipere, non magis quam virtutem contrarium admittere: qui iam vitio aliquo teneatur, nec qui vitiosus est, huic iam licet nõ esse vitioso. Atqui absurdum dictu est, neque virtutes neque vitia esse in nostra potestate, ac proinde nec in ipsis laudationes, & vituperationes versari. Non igitur liberum arbitrium eiusmodi esse, vt vulgo homines opinantur, sed virtutes & vitia aliter esse in hominum potestate, scilicet quia quamus effugi vel declinari nequeãt, per ipsos tamẽ obeũtur.* Quod argumentum refellere atque eius imbecillitatem aperire in prõptu est paruiq́ negotij, si habitus huiusmodi, quomodo sint in nostra potestate explicuerimus. Habitus enim non ob id dicuntur esse in nobis postquam fuerint ingenerati, quia & non habere æque sit in nostra potestate. Sed quoniam antequam ingenerentur virtutum aut vitiorum habitus, optio nostra est, hunc an oppositum habitum induamur. quæ ratio perinde valet in artibus & disciplinis, quibus cum fuerint artifices instructi, non est iam in ipsorum potestate earum habitibus non esse præditos, ante tamen quam edocerentur haberent ipsos, an non haberent, integrum eis erat, atque permissum, vt intelligatur, longe dissimilem in futuris, atque in præsentibus & præteritis esse rationem. Nã quæ sunt, quæque fiunt, hæc non esse vel non fuisse minime licet, quod verò futurum est, non esse idem potest. Quoniam igitur ante virtutem obtinendam verum fuit dictu posse hunc, qui obtinuit, non obtinere, idcirco virtutem obtinere in potestate ipsius esse dicitur: quod si prudentiæ virtus, qua censetur, in ipso protinus ortu natura contigisset, neque eius opera fuisset diligentiaque parta, nimirum prudentem esse, non esset positum in prudentis potestate non magis quã bipedẽ esse, rationisúe participem, nec vllam laudem, quod talis esset mereretur. Sed homines fortasse in admirationẽ sui cõuerteret, quod à natura fuisset tã præstanti munere donatus. Eos enim laudib. prosequi cõsueuimus, qui cũ essent

Quomodo habitus sint in nostra potestate.

tenui

tenui valetudine & imbecilli natura, vt valentes ac firmi essent cura & exercitatione fuerunt consecuti, studium videlicet, ac prouidentiã cõmendantes. Nam si, quos nullo suo labore, ac sollicitudine, sed sponte naturæ firma & robusta valetudine conspexerimus, fœlices eos & fortunatos appellamus, quod sponte his citraque laborem suppetat, quod alij boni consulunt, si per magnos labores, atque curas consequantur. Hoc enim tantum abest, vt materia sit legitimæ laudis, vt sæpe ad imminuendam gloriam vsurpetur, si quo excellere quispiam existimatur. hoc ei beneficio naturæ contigisse, non cura industriaque ipsius comparatum fuisse dici possit, quemadmodum carmen illud Homericum docet, quo Agamemnon Achillis insolentiam superbiamque coercet.

quod natura contingit, nõ est materia laudis.

Robore si præstas, dedit indulgentia diuûm. Quod perinde, ac multo etiã magis in virtutibus, si cui natura contigissent eueniret. Vt Deum immortalem nõ laudamus propter partas virtutes, quæ in eo nullæ sunt, sed propter insitas & coæuas ac (vt theologi loquuntur) consubstantiales ipsiusque præstantem naturam, admiratione prosequimur. quod cum nequeat hominibus suppetere, ne postulandum quidem est a natura. At cum virtus propriæ cuiusque naturæ perfectio sit, nec fieri possit, vt quod imperfectum est, ad perfectionem perueneri, ne fieri quidem valet, vt homines qui (vt cætera) nascentes imperfecti sunt, cum virtutibus procreentur. Neque tamen iuficias eo, naturam hominibus ad virtutem obtinendam opitulari. quibus constat quædam velut semina virtutum cum mente ipsarum capaci naturæ beneficio suppeditari, quæ si studiose curentur, & accuratius excolantur, more frugum adolescunt, & fructum vberrimum ferunt: eadem neglecta iacent, interdum etiam funditus extirpantur. Quæ vis cæteris animantibus negata facit, vt homo licet corporis viribus à pleriſque animalibus superetur, natura tamen præstantior cæteris omnibus habeatur. Nam si homines cum virtutibus nascerentur, aut virtutum illa semina crescentibus hominibus, & ad perfectionem tendentibus vltro augescerent, suaque sponte prouenirent, vt ingrediendi robur, vt dentes, vt barba, & cætera, quæ nulla nostra cura, suo tempore per naturam contingunt, profecto virtutes non magis in nobis essent, quam singula quæ modo memorauimus. Ita prudentia, fortitudine, cæterisque id genus virtutibus mortales omnes omnino, vel certe magna ex parte præditi essent nec laudibus, vituperijs, præceptis adhortationibus locus relinqueretur: nec superesset aliud, quam vt virtutum diuinitatem admiraremur, & has sortitos fœlices esse diceremus. Sed quia res longe aliter habet, neque mortales cuncti, vel magna ex parte (quod signum esse solet rerum per naturam suppetentium) virtutibus instructos esse cernimus, sed bona consulimus, si vnum aliquem nacti sumus, qui præsidium à meditatione disciplinaque petens, dum fer-

Iliad. 1.

rei de-

ret deficienti naturæ ſuppetias, id conſecutus fuerit, vt quantum belluis homines antecellant poſſit eſſe documento, ſatis intelligitur virtutes comparare, ſitum eſſe in noſtra poteſtate, nec immerito laudari bonos, aut vitioſos iniuſte vituperari, nec exhortationes eſſe ſuperuacaneas, aut nequicquā leges adhiberi, quas ad recte beateque viuendū duces habeamus. Neque vero virtutes & vitia ob id tantum ſunt in noſtra poteſtate, quòd antequam nobis ingenerarētur, hoc ipſum erat optionis ſtudijque noſtri, verum etiam quia huiuſmodi habitibus ingeneratis, ſuper eſt etiānum facultas in nobis eoſdem abijciendi, & in oppoſitos per oppoſitam conſuetudinem cōmutandi. Quamuis enim qui fortis eſt, is timidus ſimul eſſe non poſſit, poteſt tamen fortitudinem, quā ſibi ſubeundis periculis aſſuefcendo pepererat, conſuetudine rerū oppoſitarū amittere. Eadem ratio liberalitatis & auaritiæ, cæterarumq; virtutū, & vitiorum, quæ mores attingunt reperietur. Nam quod natura cuipiam adeſt, id nulla cura nulla conſuetudine in diuerſum agas: vt ſaxum quod naturali atq; inſita grauitate defertur, nemo quālibet ſæpe in ſublime iacendo ſic efficiat, vt aſſuetum aliquādo ipſum ſua ſpōte ſuperiora capeſſat, cum interim mores hominū alij & alij pro diſcrimine conſuetudinis efficiantur. Ad hæc in rebus naturalibus primum habitus à natura mutuamur, deinde officijs per ipſos muneribusq; fungimur, vt videndi habitum non nobis ipſi peperimus, ſed cum nobis ſponte naturæ ſuppetat, videndi fungimur officio. In ijs aūt quæ non natura proueniūt, ex operibus, & actionibus habitus nobis comparamus, neq; enim ſecus artifex quiſquam efficitur, quā ſi artis munera ſæpe ad præſcriptum docentis obierit. cum igitur virtutes per curam nobis ac meditationē contingant, ſæpe enim a voluptatibus temperando tēperantes efficimur, vt fortes, pericula identidem ſubeūtes, dubitari non poteſt, quin virtutes nobis ſtudio curaque noſtra, non ſponte naturæ contingant.

Age vero qui virtutes vitiaq; mortalium referunt ad fatalem neceſſitatem, nec libertati noſtræ permittunt, virtutum ne via, an vitiorū ingredi malimus, quomodo ij ſibi cōtrarie velint, hominem propter quem cæteræ animantes gignūtur, & ad cuius ſalutē conſeruationemq; pertinent, ab eo vt queant vendicare, ne omnium animalium peſſimus fuerit a natura productus? Quoniam excepta virtute iſtorum ſententia nihil eſt in bonis, in malis nihil, ſi vitium excludas. At cum in cæterorum animantium nullum neq; virtus cadat neq; vitium, homines pleriq; omnes mali ſunt, atque adeo poſt hominum memoriam vnus aut alter bonus fuiſſe ab iſtis commemoratur, vt admirandū quoddā ac inuſitatum animal, ipſaq; plorentes rarus. Quod ſi peccata cuncta paria ſunt, nec malus alter altero peior [illegible] dogmate conſtituitur, & qui non ſunt ſapientes, omnes pariter inſanium, qui fieri poteſt, vt homo non ſit miſerrimus animantium, cui vitium eſt inſitum, & inſania hæreditaria? Sed

Homo peſſimus eſſet animalium per Stoicos.

qua homines natura præditos effecit, quod verum non esse, quis potest dubitare? cum vt Deum, sic naturam ex rebus quas sibi proposuerit, frustra nullam efficere & superuacaneam, cósensus sit philosophorũ, theologorumq; communis, simulq; constet, tali facultate hominẽ a Deo ipsa que natura nõ fortuito, vel ex accidenti, sed consulto & ex industria donatum & instructum esse. Cunctis autem rebus necessario euenientibus superuacaneam esse consultationem, perspicuum fuerit, deliberandi vsus, quis demum sit considerantibus. constat enim inter omnes mortales, hoc homini præcipui præter cæteras animantes à Deo & natura esse tributum, ne rerum visa temere bestiarum more consectetur, sed ratione præditus sit, qua visa, hoc est rerum species oblatas dijudicet, atq; discernat, vt facto iudicio, si res qualem speciem præbuerint, tales esse comprobentur, visis si bona sint assentiatur, & sic ad obeunda munera procedat: sin aliter, cæteris reiectis, eligat, sequaturq; quod omniũ maxime visum fuerit expetendum. Sæpe namq; & plurimis in rebus consilia cómutamus, ratione priorem opinionem redarguente, & quæ incõsulto fecissemus, hæc efficere propter consultationem omittimus: quid ita? nempe quia nos ipsi deliberationis, ac electionis, in quibus reb. consultatio versatur, domini sumus. Cur enim neq; de sempiternis consultamus, neq; de ijs quæ sunt haud dubie necessaria? nisi quia talem cõsultationem superuacaneam nobis & inutilem esse natura demonstrat. Sed neque de rebus agendis, quæ non sunt in nostra potestate, consilium capimus, deliberationem eiusmodi nullum nobis fructum allaturam esse intelligentes. Qui enim de re aliqua consilium capit, is verum agenda sibi ea sit an secus consultat, & simili modo si quis ad propositum bonũ & quasi finem pertinentia conquirat. Qui si forte in rem inciderit, quã vel fieri omnino, vel à se fieri non posse cognoscat, ab ea protinus desistit, sed alia inquirit, hactenusq; consultare perseuerat, donec id inuenerit, quod efficere positũ sit in ipsius potestate. hoc enim simulatque nactus fuerit, finem facit consultandi, velut inquisitionem ad initiũ rei gerẽdæ deduxerit, & rem propositam, atq; deliberatã exorditur. Sic aũt inquirit, quasi edoctus à natura sit, esse in ipsius arbitrio, hæc an opposita persequatur. Quæ causa facit, vt prudentes amicos adhibeamus, ne opinionis errore labamur, & post factum male iniri consilij pœnitẽtia tubeat, quæ & ipsa magno argumento est, fuisse nobis facultatem oppositum atque fecimus efficiendi. Ad summam, ne de ijs quidem consilium capimus, quæ à nobis aguntur: si præterita sint, quoniam inutilis esset huiusmodi deliberatio, sed in hoc genere de ijs duntaxat, quæ futura sunt cõsultamus. Sperantes videlicet ad electionem, & actionem ipsorũ, fructũ nobis quempiã huiusmodi consultationem allaturam. Nam si de ijs reb. consilium capere omittimus, ex quorum deliberatione nullũ cómodũ præter ipsam consultationẽ capimus, dubiũ esse non debet, quin de quibus

Quib. in reb. versatur consultatio.

bus consultamus, ex ijs aliquod præterea nobis emolumentum parizmus. Quod quid aliud esse censemus, quam vt pro ea facultate, quam nobis Deus & natura tribuit, quicquid velimus in huiusmodi rebus eligẽdi, ea consectemur, quæ ratio nobis commodiora esse demonstrarit, & res ipsas, veritatemque falsis rerum visis præferamus. Quod citra consultationem non contingit. At si quæcunque agimus, hæc ne agamus, nõ est in nostra potestate, sed agimus omnia ad superioris causæ præscriptum, qua necessitate ignis calore afficit, lapis descendit, si fuerit e sublimi demissus, globus per decliue volutatur, quæ tandem est vtilitas, quod emolumentum, cur tam solicite de rebus agendis consultemus? si quod inconsulto egissemus, hoc inito cõsilio agamus est necesse, ac præter deliberandi solicitudinem nullum est operæ pretium deliberandi. Superuacanea est igitur, & prorsus inutilis consultatio, ex quo cum fiat, (quemadmodum diximus) vt frustra Deus ipsaque natura vim tribuerit hominibus consultandi, quod dictu nefas est, & magnum in vtraq; philosophia peccatum, furor est, profecto furor, non solum impietas, facultatem oppositorum hominibus in rebus agendis abrogare, & necessitatem rebus omnibus inducere. Quid enim dictu absurdius esse potest, quàm a Deo naturaque mortales cunctos eludi studio inani, ac inutili opera consultandi?

Omnes leges essem inutiles.

Sequitur præterea ex hoc admirando decreto, id quod omnem societatem hominum peruertit, omnem ciuitatem labefactat, leges tum diuinas, tum humanas esse prorsus inutiles, nedum minime necessarias. Quoniam si res omnes ad præscriptum causæ superioris, quam isti fatũ appellant, necessario fiunt, nec hominis appetitus siue voluntas inti potest in oppositũ, non magis quam lapis demissus se à descensu cõtinere, quid tandem causæ fuerit, cur leges desideremus? aut quem finem possumus ex ipsis expectare? Nam quemadmodum lapidem, si deferri non debere dicas, nulla tamen lege, nulla dehortatione descensum eius cohibeas, naturâ suâ necessario consequentis, sic conditores ciuitatum nihil omnino ferendis legibus profecerint, si homines in sui quemque fati oppositum inducere, aut ab ipso reuocare tentauerint. Nulla est igitur legum, ac instituorum vtilitas, cum leges agenda præcipiant, rursusque vetent non agenda, & nos sæpe in diuersum fatali necessitate reuocemur, aut trahamur eodem, nihilo secius effecturi, si nihil lege caueretur. Sublata porrò legum vtilitate, leges stare qui possunt? his autem sublatis, perit nimirum omne officium, nec debet quidpiam vel dici vel haberi peccatum, vt neque laudibus præmijsque, neq; vituperijs, ac pœnis locus vllus relinquatur. Nam qui probari potest, vt si quis ignorantia, aut vi aliqua coactus deliquerit, hunc venia dignum esse dicamus, eos negemus, qui scienter quidem peccauerint, causis tamen se cogentib. obsistere non potuerint, cum sic nati, & ab ipsa natura affecti sint, vt nõ ma-

gis

gis queant, quæ agunt non efficere, quàm saxum ex alto demissum per se in descensu cõsistere. Quos si quis eo nomine reos faciat, haud equidem video, cur asino exprobrare non inducant animum, quod non sit elephãtus, aut porco quod animam, quæ illi propter inertiam pro sale data esse dicitur, potiorem non fuerit fortitus, objicere. Quis autẽ Dionysius aut Phalaris huc furoris, ac immanitatis processit, vt propter huiusmodi facta in quempiã animaduerteret? Longe igitur aliter sese res habet. Et cum alij plectantur iuste, quidã iniuria puniantur, in eos modo iuste putant mortales omnes animaduerti, qui consulto nulla cogẽte necessitate, sed suo scelere atq; nequitia sese criminibus obstrinxere. Quib. à Deo naturaq; optione data, factaq; copia, vtra via mallent, virtutis, an vitiorum ingrediẽdi, commoda & voluptates, officio atq; honesto prætulerũt: cæteris, qui è recta via propter alias causas deflexere, facile veniã per leges, & homines impetrãtibus. At isti morum pergraues magistri, & præclarus religionis auctor Lutherus, quid aliud egregio suo dogmate, quam peccatorum omnium & occasionem præbent, & latebram. Quo in loco eos philosophos admiror, quorum sunt nec turpes, nec improbandi mores, sed virtutis studio ac honestatis amore ducũtur, quòd nõ videãt, tali suo decreto flagitiosis, & sceleratis hominibus magnam scelerum excusationem suppeditari. Qui profecto sibi veniam nihilo minus deberi, possunt magistros conuincere, quã ijs, qui nolentes & inuiti in re quapiã deliquêre. Nam si suã causam, huiusmodi necessitatem allegãtes, ne ipsis quidẽ præceptoribus assertoribusque fati probare valent, dubium esse non potest, quin & ipsis & cæteris omnibus mortalib. insitum sit, ac persuasum, nobis esse rerum agendarum, & secus, liberũ arbitriũ à deo ipsaq; natura tributum, quos tamẽ minus miraremur, si saltem ipsorum vita, factaq;, cum dictis & præceptis aliqua ex parte consentirent. Nam qui persuasum habeant, hominibus diuersa quã agunt, agere per fatũ non licere, his consentaneum erat neminem accusare, laudare neminem, nemini conferre, ad summã nullum officium obire, quod indiciũ sit liberæ in rebus agendis facultatis. Nũc cum cæteros ad quædam peragenda nõ modo præceptis, sed etiam obiurgationibus adhortentur, nõnne taciti cõfitentur, posse illos, nisi admoniti fuerint, opposita atq; ipsis præcipiuntur, efficere? Quin & libros conscribunt ad animos adolescentum institutis atq; doctrina informãdos, quod opus non à fati necessitate, sed ab humanitate & beneuolentia profectum esse intelligi volentes, sic gloriam pro mercede laboris petunt, quasi dum scriberent officinm iubentes, & liberi secuti sint, nõ coacti fatalem necessitatem. Martino Luthero nihil sanè est, quòd hanc imprudentiam, aut inconstantiam objiciamus, qui hoc ipsum agit, hoc elaborat, vt homines a religione, à virtute in omnem impietatem, scelusq; traducat, quo multorum in flagitijs societate, ipsius scelera minus

Nemo iuste plectereturr.

Facti sui rediarguuntur Stoici.

Constantior in crimine Lutherus.

turpitudinis habere videantur, nec per summum studium aliam viam commodiorem hac, nec magis compendiariam excogitare potuit, ad excusandum sacrilegia, & incestus, vel suos, vel eorum, quos habet satellites impietatis, & quos legitimè solet fratres suos nuncupare. Vt enim Paulus sui similes, hoc est viros sanctissimos, & qui pro Christo, & Euangelica veritate occumbentes, honestissimum pulcherrimumq; testimonium præbuerunt, & miraculis claruere, sic Martinus suos vt græcè dicam συναποσάτας, compotores, collenones, sacrarum virginũ constupratores, breuiter quos fraudum, incestus, sacrilegij, ac omnis sceleris socios habet, fratres suos, dum Paulum imitatur appellat. Quibus cum Paulinis hęc est præclara similitudo, quòd illi continentia, castitate, humilitate, sanctimonia, cæteros ad Christi Dei religionem adhortabantur, & auctores non solum doctrina, sed etiam exemplo sui fuerunt, vt multi bona cuncta distraherent, & pijs pauperibus impartirentur, postremo oppetita morte pro fide idem, quod vita, testificati sunt, Lutherus autem cum suis fratribus homines, libidine, incestu, superbia, sacrilegijs ad omnem impietatem inuitant, seq; ad vrbes, oppida, fana, obsidendum, vastandum, diripiendum duces, & antesignanos præbent. Nequis interim miracula à sicarijs & sacrilegis expectet, aut miretur, quod nemo ipsorum vel claudum equum (quod pulchrè testatur testis locupletissimus Erasmus) sanare potuerit.

Quos fratres vocat Lutherus.

Sed redeo ad absurda & incommoda, quæ tam dura necessitas cogit homines, si fides errori huic habeatur incurrere, quorũ & illud esse constat, quòd hominum prudentia fatali tyrannide funditus excluditur, & pereunt omnes fructus, quos maximos ab ea nos capere putamus. Est enim prudentia rerum hominibus agendarum fugendarumq; cognitio. Et hoc à scientia differre dicitur, quod scientiâ est de rebus necessarijs, & quæ aliter habere nequeunt: prudentia de ijs, quæ aliter & aliter effici, aut vicissim non effici possunt. quæ si nulla sunt, vt certè non sunt, si cuncta necessitate fiant, prudentia nimirum non potest non esse sublata. Ad hæc si iniussu fati, hoc est præter eius præscriptum, nihil neq; agere neq; omittere possum⁹, quid obsecro talis cognitio potest habere vtilitatis? Ad summam (ne singula persequar) qua ratione leges cum necessitate fati stare non posse docuimus, hac tollitur prudentia, & quicquid à prudentia proficiscitur, hoc est virtutes omnes pereunt, omnia officia, laudes, præmia, gloria, & his oppositа tolluntur: religio item & pietas, & quicquid cœtus hominum conseruat, & solet ciuitates, regna, resq; publicas in cultu Dei, atque officio continere.

Prudentia perit fatali necessitate.

Nunc ad te venio Luthere, hoc est ad nefarias tuas calumnias, & sophisticas ineptias propalandũ. Sed illud prius videam⁹ (quod est morũ ac ingenij tui clarissimum speculũ) quid ad sacrarum literarũ testimonia com-

Incipit in Lutherum primum disputare.

mia commemorata, quæ tibi obijciuntur respondeas, quomodo cum apertissime libertatem arbitrij constituant, possint cum necessitate omnium rerum agendarum cohærere, quomodo non pugnantissime dissentire, hoc fac vt doceas, & præter eos, qui in tua verba iurarunt, cuipiam paulo modo doctiori, & cordato persuadeas, iam manus dabimus. Iam te plus effecisse fatebimur, quã si nõ dico claudũ equũ sanasses, quod te tuosq; negat (vt modo dicebã) Erasmus facere vnquã potuisse, sed mortuum hominem ad vitam post quatriduũ restituisses. Quo in loco Martine memento causæ nobis susceptæ in quo versetur status, ne mihi respondeas, quasi hoc in præsentia quæratur (quod tamen obiter perstringere erit fortasse necessarium) vtrũ homo per liberum arbitrium absq; propriore Dei gratia præstare possit officia, quibus dignũ, aut congruum sit, vt pro præmio sempiterna, beataq; vita tribuatur, aut saltem ad ea conari quod tu dum pernegas Erasmo, omnem prorsus volũtatis humanæ tollis facultatem, hæc enim ciuilis quæstio esset, & quæ sine discrimine totius religionis inter pios, & catholicæ fidei assertores posset agitari, mihi autem est tecum Luthere, id est, cum homine impio & sacrilego (quid enim dicam hæreticorum & Christianæ religionis hostẽ?) non pro fortunis (vt aiunt) & leuibus præmijs certamen, sed pro aris & focis, pro summa religionis, deniq; pro cunctorum mortaliũ libertate, quos ab indignissima seruitute, quam generi humano imponere moliris, asserere constitui, & ope diuina me asserturum esse confido. Respondebis igitur mihi, prout ratio causæ nobis susceptæ postulat, vt actionum cunctarum necessitatem, quã tuo de seruo arbitrio toto fermè libello inducere laboras, tuearis. Et primum ad illud, quomodo Deus reliquit hominem in manu consilij sui, hoc est in libera sua facultate, si nulla est hominis libera facultas, sed quicquid facit necessario facit? *Per manum* inquit *consilij intelligitur non liberum arbitrium, sed id quod habetur Genes. 1. & 2. homo constitutus est dominus rerum, vt libere illis dominaretur. Ibi enim homo potuit in rebus suo arbitratu agere.* Rogo te Luthere intelligis quæ dicis? aut tam excusus es, ac furens, vt tuorum verborum non videas repugnantiam? qui simul negas, arbitrij hominis libertatem, simul affirmas, datum esse homini, vt libere reb. dominetur, & in ipsis agat arbitrio suo? Quid est enim aliud rebus libere dominari, quam eisdem pro suo arbitratu vti, non vti, alicisere, dimittere, & posse vtcumque, in quamlibet partem vocare, & vicissim reuocare? quod ipse paulò post vel apertius confiteris, cum duo regna diuersa facis: vnum quo fertur homo suo arbitrio, & consilio, alterum in quo nõ relinquitur in manu consilij sui, sed arbitrio, & consilio Dei fertur. Quo pr iore rogno quid magis potest cũ rerum omniũ agendarum necessitate pugnare? At illa parua sunt dices, & in quibus non admodum versetur summa rerum: Parua quidem, sed eiusmodi, vt sint maximorum certissimum argumentum,

Verborum Lutheri repugnantia.

mentum. Qua enim ratione positum est in hominis potestate, atque optione, equo inuectus rus inuisat, an non: hac vt pauperi amico munuscula summittat, & laboranti opituletur, an non. At hoc officio nisi adsit gratia, non proficitur ad vitam æternam. Neque id ego nunc laboro, quantum hoc valeat ad fœlicitatem, satis est ad susceptā causam, vtriq; esse in hominis potestate, quod tu hoc in loco cōcedis, dum homini datum esse dicis, vt in rebus suo agat arbitratu. Nam vt tibi largiamur, ex se arbitrium sine gratia, præterquā ad peccādum, nullam habere facultatem, non protinus effeceris, vt ipsius non sit oppositorum æquā potestas. Si enim quicquid efficitur sine gratia, peccatū est, haud dubie multa peccata sunt ex diametro inter sese opposita, vt in Iudæo nunc vel Sarraceno suggerere, non suggerere necessaria pauperi: temperare, nō temperare à libidine, est autem arbitrij æqua ad peccatum omne potestas. nam cur hoc magis, quàm illud vetetur efficere, cum vtrumq; malum sit? est igitur arbitrio par facultas oppositorum. Sed videamus, si placet, perpetuam Ecclesiastici orationem, quam apte & cōmode Martinus interpretetur, verba sunt hæc: *Deus ab initio constituit hominem & reliquit illum in manu consilij sui, adiecit mandata & præcepta, si volueris mandata conseruare, conseruabunt te.* quorum intellectus simplex est & apertissimus, sic hominem à Deo relictum in arbitrio suo fuisse, vt si mandata seruare vellet, hoc præmium reciperet, vt ab ipsis conseruaretur, hæc est enim Augustini aptissima verissimaq; expositio. Martinus autem more suo inuertens & sensum, & cohærentia verba dilacerans ad hunc modum exponit: *Reliquit hominem in manu consilij sui*, id est, *secundum ipsum rerum dominum*. O pulcherrima & quadrantissima interpretatio. *Adiecit* (inquit) *mandata, non ea in quibus consistunt, & voluntas humana versatur, sed ea in quibus homo absque suo arbitrio alterius præscriptum, & voluntatem sequitur. Si hæc expositio proba est* (inquit) & clara, *euidimus.* Ista expositio si proba est Martine atque clara, nox est illustrior meridie: *sin minus* (inquit) *clara, locus redditur ambiguus, vt in vtrāuis partem magis valere debeat.* Specta perditissimam hominis impudentiam, cuiusmodi expositionibus velit soli tenebras offundere, ne ignorare possis, qua mente, qua rectitudine cætera sacrarum literarum loca adeuersus receptam doctissimorum, & sanctissimorum virorum sententiam interpretetur. Sed ad proxima verba procedamus, peiora, & longe turpiora reperiemus. Cum à Martino quæritur, si seruare mandata, non est in hominis potestate, qui possint non esse superuacanea illa verba, si volueris mandata seruare, quæ aperte potestatem seruandi in eo, cui dicuntur significant, respondet: *Si volueris verbum est subiunctiui modi, quod nihil asserit, sicut dialectici dicunt, conditionalem indicatiuus nihil asserere: vt si diabolus est Deus, merito adoratur: si asinus volat, asinus habet alas.* Alpice rursus quo veterator astuans confugiat, & quibus tricis implicetur.

Eccl. 15.

Ridicula Lutheri responsio.

Pueriles responsio Martini.

cetur. Ergo ne Martinus in rebus grauiſſimis, vbi vertitur ſumma religionis, à ſophiſtarum captiunculis præſidium petit, & ſuſtinet homo vaniſſimus, theologos & philoſophos, graues & ſapientes viros, ſophiſtas paſim in contumeliam appellare. Hoccine eſt ſpiritu Dei ſacras literas interpretari, fallentium ſophiſtarum præſtigijs, aut ludentium hominum iocis ſimiles efficere? *Nam huiuſmodi* (ait) *ſermone vtuntur parentes quando cum ſuis filiolis ludunt. Ergo ſimile eſt* (inquit) *ſi volueris conſeruare mandata, conſeruabunt te: & ſi aſinus volat, aſinus habet alas.* quàm feriatus eſſe debebat ſpiritus ſanctus, cum ad hos iocos, ad has nugas deſcendebat, quam oblitus diuinæ maieſtatis. Nam quis vnquam ſic eſt ſerio locutus ad cæcũ (ne ab exemplo conuenientiſſimo diſcedamus) ſi volueris videre, rem tibi gratiſſimam indicabo? Ad ſumam conſtat in illo ſenſu nunquam eiuſmodi orationem extra ludum, niſi in rebus, quæ fieri nequeunt, temere ad illum modum vſurpari. vt cum ita loquimur, ſi probatum fuerit, meridie non lucere, quanquam ne hæc quidem oratio à ioco prorſus abhorret. Niſi ſtulte Solon Athenienſis à viris prudentiſſimis laudatur, qui cum ſuis ciuibus per ſummam ſapientiam leges condidiſſet, interrogatus cur non lege cauiſſet, qua pœna mulctandus eſſet, ſi quis patrem occidiſſet? reſpondiſſe fertur, quia neminem eò ſceleris putaſſet proceſſurum. Cuius vel facti vel dicti, quæ poteſt alia eſſe cauſa laudandi, niſi quia quod lege cauetur, id fieri homines non ſolum poſſe putãt, ſed etiam ſolere. Valeant igitur aliquid iſtæ nugæ in ludo literario, & quæſtiunculis, & progymnaſmatis, quibus ingenia puerorum exercentur, ab ſcriptis non dico ſacris, in quibus ineſt ſumma dignitas & grauitas, ſed omnino ſerijs faceſſant, quæ non ad laqueos, & decipulas ſophiſtarum reuocanda ſunt, ſed ita interpretanda, vt poſtulat non improborum hominum malitia, aut inſipientium ſtultitia, ſed ſanorum ac prudentium communis intellectus. A quo cum iſtius interpretationes tantopere diſſentiant, nonne ſtultum videri poteſt, contra inſanientis hominis furorem longiore ſermone differere? cum ſit ſatis inſana ipſius verba, adhibita quantulacunque explicatione, commemorare. Sed audi portenta ſuperioribus etiamnum abſurdiora. Cum obijciuntur Luthero tot præcepta, tot exhortationes, conſilia, exprobrationes, quibus ſcatet vetus & nouum teſtamentum, quæ inutilia prorſus ſint & ſuperuacanea, ſi nihil poteſtati hominis permittatur, vna eſt ipſius & ea breuis ad omnia reſponſio: *alibus dictis oſtendi homini, quid facere debeat, non præcipi quæ poſſit efficere, vt videat* (inquit) *quàm nulla ſit ſua lux, & nulla voluntatis virtus, vt cognoſcat peccatum, non vt credat ſibi ineſſe aliquam vim efficiendi, breuiter vt tali cognitione noſtræ imbecillitatis humiliemur. Minas autem & promiſſiones huc pertinere, vt homines erudiantur, moueantur, excitentur, atque terreantur.* Hic ego quid dicam? aut quid inſecter tam profligatam hominis impudentiam? qui iniuriam profecto mihi videor eſſe facturus prudentibus hominibus, ſi tam curSolonis dictum,

Lutheri ineptæ reſpõſiõ quare tot ſint adhortationes in S.S.

ctis aperta mendacia ſtultiſſimæ interpretationis nitar ipſis accuratius
ad Rom. c. 3. explicare. *At Paulus per legem dicit cognoſci peccatum.* Quid ni dicat? cum ſit hoc legis maximè proprium, nõ ſolum diuinæ, ſed etiam humanæ, vt agenda ſimul doceat, ſimul agere præcipiat. per legem igitur cognoſcitur peccatum, quoniam niſi lex ſit, ignorari neceſſe eſt, quid ſit peccatum, quid virtus, quid officium, quod in eadem epiſtola docet Paulus his verbis, *concupiſcentiam neſciebam eſſe peccatum, niſi lex diceret, non concupiſces.* Imò verò niſi lex ſit, peccatum eſſe non poteſt. eſt enim peccatum legis tranſgreſſio, in quo eundem Paulum habemus auctorem
Cap. 7. *qui vbi non eſt lex* (inquit) *ne præuaricatio quidem.* Sed quoniam iſti tuo Luthere tam impudenti mendacio ſumis occaſionem ex verbis illis Pauli, *per legem cognitio peccati*, quæ reuera pugnantiſſimè diſſident à tua ſententia, non grauabor hoc in loco verba illa Pauli, quam breuiſſime potero, quo pertineant, plane & apertè, & quam vim habeãt explicare, vt te Pauli ſenſum vel ignorantem doceam intelligere, vel ex induſtria (quod magis credo) peruertentem, manifeſta veritate redarguam. Dico igitur Paulum illic longiore orationis, perpetuoq; tractu id agere, vt Chriſti aduentus quam fuerit ad cunctorum hominum ſalutem neceſſarius edoceat: hoc autem oſtendit, dum pluribus verbis peccata hominum acerrime, neglectumq; Dei cultum inſectatur. Homines enim clamat *repletos eſſe omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia*, & cæteris omnibus peccatis, quæ nominatim perſequitur. Ne quis autem verba ſua ſic acciperet, quaſi ingentes duntaxat dicta, & eos qui legem ignorarẽt, non etiam in Iudæos, quibus per Moſem & prophetas lex data eſſet, & voluntas Dei manifeſtata, prorſus vt illis Chriſti aduentus eſſet neceſſarius, Iudæi cum legem haberent, tali beneficio nihil indigerent, teſtatur Iudæos pluribus etiamnum, & maioribus flagitijs obligari, qui cum legem haberent, quid rectum, & viciſſim peccatum ſit oſtendentem, & recte agere præcipientem, inutiliter tamen eam atq; adeo cum ſuo detrimento retinerent. Nimirum quia lex tum demum eſt hominibus fructuoſa, cum quæ lege facere iubentur, exequuntur. Contra verò qui per legem peccatum cognoſcit, & quæ in cæteris accuſat, hæc ipſe patrat non inſcienter, is eo magis alius delinquit, quo minus poteſt ignorantiam
Cap. 2. excuſare, hoc eſt enim quod ipſe ait: *Propter quod inexcuſabilis es ô homo omnis, qui iudicas. in quo enim alterũ iudicas, te ipſum condemnas.* Et illud. *Lex ſubintrauit vt abundaret delictum.* lex igitur (inquit Paulus) Iudæis inutilis eſt, quoniam lege abutuntur, & ſcienter ea facere omittunt, quæ per legem iubentur efficere. cognitio enim legis rectum à peccato diſcernẽtis prorſus eſt non recte agentibus inutilis, quod eiuſdem proxima verba declarant, dicentis *Gloria, honor, & pax omni operanti bonum, Iudæo primum & Græco,*
Cap. 3. *nõ eſt acceptio perſonarum apud Deum. quicunq; enim ſine lege peccauerunt, ſine lege peribunt: & quicunque in lege peccauerunt per legem iudicabuntur. Non enim audito-*

res

res legis iusti sunt apud Deum, sed factores legis iustificabuntur. Potuit ne apertius suam mentem Paulus explicare? Non, inquit, auditores legis iusti sunt, sed factores legis iustificabuntur, hoc est cognitio legis absque operibus nullius est prorsus emolumenti, sed hic est legis fructus, vt ipsam edocti legitima faciamus. Vt sit multo satius qui legem ignorat, hunc rectè agere sponte naturæ, quã si quis cum legis cognitione à recte agẽdo cessaret, quod Iudæis accidebat, in quos ad hunc modum inuehitur: *Si autem tu Iudæus cognominaris, & requiescis in lege, & gloriaris in Deo, & nosti voluntatem eius, & probas vtiliora, instructus per legem, confidis te ipsum esse ducem cæcorum, lumen eorum, qui in tenebris sunt, eruditorem insipientium, magistrum infantiũ habentem formam scientiæ, & veritatis in lege. qui ergo alium doces, te ipsum nõ doces: qui prædicas non furandum, furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, sacrilegium facis.* Quæ omnia huc spectare, vt lex inutilis & supervacanea esse intelligatur sine operibus, nec ad cognitionem, sed actionem legem pertinere, vel apertius subiectis statim verbis declarat. *Circumcisio quidem prodest* (inquit) *si legem obserues, si autem præuaricator legis sis, circũcisio tua præputium facta est.* quorum est sensus apertissimus, lex prodest legis præcepta seruantibus, præuaricatoribus autem perinde est inutilis, ac si nulla sit. Iudæorum igitur peccata multis verbis insectatus, testatusq; omnes homines in peccato versari, non quod nunquã recte agerent, sed quia perquàm raro: non quod non possent recte agere, & præcepta legis seruare, assistente videlicet gratia Dei, quam frustra nemo vnquam imploravit (hoc enim pugnaret, cum eo quod dixerat: *Gloria & honor omni operãti bonũ, Iudæo primũ & Græco, & factores legis iustificabũtur,*) sed quia seruare negligerent. Partim ob pronitatem ad malum quã per peccatum primi parentis læso & imminuto, non sublato libero arbitrio contraxerãt, partim sua ipsorum nequitia. hoc igitur testatus, vt cõcluderet, nihilo minus Iudæis, quã gentib, opus esse reparatore Christo, ait: *Ex operib. legis non iustificabitur omnis caro corã illo, per legẽ. n. cognitio peccati* cap. 3. Quasi dicat, præcepta legis prauis hominibus nihil prosunt, quia quæ facere iubentur non exequuntur: si enim facerent iustificarentur, & si qui faciunt, iustificantur: dixerat enim paulo ante, factores legis iustificabuntur: cum autem præpostere agant, & sola cognitione peccati quę inutilis est, contenti legem frustrentur, legis præcepta obseruare negligentes, non iustificabuntur ex operibus legis, quippe quibus non funguntur. concludit igitur, dicens. *Nunc autem sine lege iustitia Dei manifestata est, testificata à lege, & prophetis. iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes, qui credunt in eum. non enim est distinctio, omnes enim peccauerunt & egent gloria Dei.* Atque hic quidem intellectus est verborum Pauli facilis, apertus, dilucidus, quem si quis paulo intentiore animo perpendere non grauabitur, malitiosam Lutheri simul, & stultam interpretationem luce clarius deprehendet.

Sed clamitat hoc in loco verſutia Lutheri, Chriſto, quem corde & opere crucifigit, verbo tenus patrocinantis, ſi poſſunt homines præcepta legis obſeruare, quid eſt opus Chriſto crucifixo? hoc opus eſt Luthere, vt ipſa facilius ſeruare poſſimus, quod prius ſine magna difficultate nō dabatur, vt ipſius meritorum magnitudine genus humanum, quod peccatis obrutum erat, ſubleuetur: vt qui recte egerint, ſempiterna fœlicitate fruantur. prius enim iuſti etiam ſanctiſque patres in lymbo quaſi in cuſtodia Chriſtum expectantes tenebantur, ante quem obtruſa erat ianua vitæ beatæ, quam ipſe omnibus iuſtis etiam ſuperioris temporis reſeruit, hoc eſt, cunctis hominibus qui virtutes & præcepta legis ante ipſum coluiſſent, vel in poſterum eſſent obſeruaturi. legem autem appello vel naturalem vel Moſaicam vel euangelicam. Opus eſt Chriſto, vt eius beneficio non ſolum ratio minus à concupiſcentia ſuperetur, ſed etiam homines præceptis ſeruandis magis proficiant, & præſentius præmium aſſequantur. Vt quæ prius data erant in ænigmate, iam clara luce teneamus, & pleraq; alia compleantur, quæ generi humano deus fuerat per prophetas pollicitus.

Cur Chriſti aduentus neceſſarius.

Sed redeamus ad præclaram Lutheri reſponſionem. *Præcepta* (inquit) *& exhortationes non ad actionem pertinent eorum, quæ præcipiuntur, ſed ad peccati cognitionem.* Stultus es Martine, an ſtultos putas ſummos philoſophos, qui præcepta virtutum eſſe prorſus inutilia clamant, ſi propter cognitionē petantur, non ob actionem: dementes omnes mortales, qui ne præceptū quidem eſſe putant, quod nō pertineat ad actionem: & tu ſolus extitiſti poſt hominū memoriā, q̄ ſapias qui recte ſacras literas interpreteris? Nōne vides tali tua interpretatione pro veris affirmari, quæ reſpuit hominū intellectus, quæ nō ſolū natura, ſed ne deus quidē ipſe poteſt efficere, vt præcepta non ſint præcepta, exhortationes non ſint exhortationes. Quid enim aliud eſt præceptum, niſi oratio, qua quid ſit agendum aut ſecus præcipitur, & imperatur? quid exhortatio, niſi ſermo, qui aliquid agere ſuadeat? quæ cum Martinus abeſſe dicat præceptis & exhortationibus, perinde facit, ac ſi neget hominem animal eſſe rationis particeps, hoc eſt dicat hominem non eſſe hominem. *Sed hæc* (inquit) *rationes humanæ ſunt argumenta, & hæc hominibus videntur abſurda, ſpiritui autem diuino longe aliter videtur.* Macte virtute Luthere iſta, iſta ratio commoda eſt, & cōueniens ſoluendorum argumentorum, non quam mortalium tarditas excogitauit. Perge cū iſto tam præclaro admirandoque inuento ſecurus ad exploratam victoriam in omni diſputatione, ſiue res fuerit cum doctiſſimis theologis vel philoſophis, ſiue cum acutiſſimis mathematicis: nec verearis ratas illas ſententias, ſi ab æqualib. æqualia demas: quę ſunt vni & eidem, noſti cætera. Sed cum tibi hæc axiomata obijcientur, reſponde, ſic homines arbitrantur, ſed longe aliter videtur ſpiritui ſancto. Quis enim cum hæc audierit, non obmuteſcet? quis non ſuccumbet?

Arith. 2.

Per Luth. efficitur vt præceptū nō ſit præceptū

bet? quis non manus dabit? nisi si quis eò furoris processerit, vt cum Deo pugnare audeat more gigantum, & spiritus sancti decretis obmurmurare. Sed tamen quia nos homunculi sumus Martine, & pro intellectus humani tarditate, quę audimus quęq; legimus interpretamur, permitte nos in nostra cæcitate spiritum illum, qui talia tibi oracula siue ex cado, siue ex œnophoro sumministrat, quod scire cupimus scisci tari, si humiliatio nec est in hominis potestate, nec si sit, quidquam faciat ad virtutem colendam, vel peccatum fugiendum, quid prodest cognitio, quæ sola præceptis ac exhortationibus suppeditatur, & sola per legem petitur? Si commonendo, erudiendo, excitando, deterrendo nihilo magis homines vel capessunt virtutes & officia, vel ab oppositis vitijs continentur, quid iuuant minæ, ac exprobrationes, quibus hæc tantum præstari dicis? Nónne satius erat, hæc tacite ab ipso Deo perfici, quam tot inania verba profundi, & surdo tam longam fabulam, vt aiunt, narrari? Audite responsum admirandum, oraculum diuinum auscultate. *Deus* (inquit) *præceptis, exhortationibus, exprobrationib. minis repleuit sacras scripturas, nō quòd excepta cognitione peccati, ac humanæ imbecillitatis, quidpiam ad pietatem, & virtutes fugendas, peccataq; vicissim euitãdu hæc hominibus opitulentur, sed quoniam sic placitũ est Deo satis est* (inquit) *nosse, quòd Deus ita velit*. O nefariã impudentiã Lutheri, ò cæcas quorundam Germanorum mentes. Hæc quisquã legit, & dubitat, qua mente, quo animo, quo spiritu detestanda ista bestia sacras literas contaminet? aut se patitur tam fatuis mendacijs tam turpiter eludi, apertisque dolis & manifestis insidijs ab homine furioso circumueniri? Nam qui tam monstrosis orationibus adquiescit, quo modo is Luthero refragabitur, si forte dixerit, quosdam homines asinorum animis informari, porcorum elephantos, sic enim videri spiritui sancto, licet aliter humana ratione iudicetur. Rogato enim cur tali figura mẽtiatur hominem, qui reuera sit asinus, in promptu erit illa responsio, sic Deo placitũ esse, satis esse scire sic Deum voluisse: satis aũt scire, qui sic audiat Lutherum affirmare. Sed huius perditissimi nebulonis arrogantia cum nullo non loco sese prodat stultissime, nescio tamẽ, an nusquã fiat manifestior, quam vbi nõ tam exponere, quam peruertere molitur illud ex Deuter. cap. 30. *Mandatum quod præcipio tibi hodie, non supra te est, nec procul positũ. nec in cælo situ, vt possis dicere, quis nostrũ valet in cælũ ascẽdere, vt deferat illud ad nos, vt audiamus & opere cõpleamus sed iuxta te est valde sermo in ore tuo, et corde tuo, vt facias illũ* quorum verborum hic est sensus simplex & lucidissimus: Mandatum quod tibi præcipio non est supra te, id est, supra vires tuas, sed iuxta, id est in tua potestate, in ore videlicet tuo, & corde tuo, si tuam in Deum pietatem profiteberis, eundemque psalmis & hymnis prosequeris, & item toto corde dilexeris, & adoraueris. Sed Lutherus locum in hunc modum peruertit. *Quid* (inquit) *Moses vultius verbis egentissimis & clarissimis, nisi se suo officio ceu fidelem legislatorem esse perfunctum*

Confutatur Luth. respõsio.

Quomodo exponit Lu. locũ Deu. 30

tum egregie, vt per quem non ſtet, quominus omnia ſciam, & habeam coram poſita præcepta, nec locum eis relictum excuſandi, quòd ignorent, vel non habeam præcepta, aut aliunde petenda eis ſint, vt ſi non ſeruauerint ea, culpa nec ſit legis, nec legiſlatoris, ſed ipſorum, cum lex adſit, legiſlator docuerit, vt nulla ignorantiæ excuſatio reliqua ſit, ſed ſola accuſatio negligentiæ, & inobedientiæ. Non eſt (inquit) *neceſſe leges è cœlo aut è finibus vltramarinis, aut procul afferre, nec potes prætexere, te illas nec audiuiſſe, nec habere: propè habes eas, vt quas præcipiente Deo, & me authore audiuiſti, corde percepiſti, & ore aſſiduo per Leuitas in medio tui tractandas accepiſti, teſte hoc ipſo meo verbo & libro hoc tantum reliquum eſt, vt facias illas.* Hactenus Martinus qui hoc loco exponendo tantum ſibi placet, vt vel hoc vnum ſatis eſſe iactet argumenti, plurima priores ignoraſſe, quæ ipſe vnus patefecerit & elucubrauerit. Atq; in hac controuerſia ſe contra omnes diſſentientes vel puero iudice certiſſimam victoriam expectare. *Nam quid eſt* (inquit) *ſupra te, quid procul? grammatica n. noſtra iſtis vocabulis nõ qualitatẽ aut quantitatẽ virium humanarum, ſed diſtantiam locorum ſignificat.* O præceptum nouum & admirabile, & nos ſcilicet rudes grãmaticam neſciebamus, & vim vocabulorum ignorabamus. Putas ne vulpecula nugatrix, quemquã fuiſſe vel eſſe, tam obtuſum & tardum, qui modo literas Latinas attigerit, vt neſciat, aut dubitet, quin ſupra, & procul notæ ſint locorum diſcriminis, vt vbique, ſic in hoc ipſo loco? Sed cum hoc omnes ſciãt, ne illud quidẽ quiſquam ignorat, paſſim huiuſmodi particulas ad vires & facultatem transferri, vt cum dicimus, ſupra captum eſt humani intellectus, ſupra conditionem humanam. Et Cicero qui credo non peſſime Latine ſciebat, quæ sũt in noſtra poteſtate, ea in nobis eſſe dicit: quæ vires noſtras excellunt, ea ſupra nos. vt cum ait: *Quæ ſupra hominem putanda eſt. Deoque tribuenda.* Loquitur autem de recta & conſtanti ratione. Age verò qui ſic eſt Cain allocutus, *Sub te erit appetitus eius, & tu dominaberis illius*, is vtrum ſciebat illud ſub, notam eſſe loci, an Deus, quod pueris eſt notiſſimum ignorabat? verba tamen ſua ſic intelligi voluit, non vt ſub pedibus ſtantis, aut ſedentis cathedra, cubantiſve lecto interpretemur, ſed ſub volentis imperio & poteſtate. Ita cũ Moſes dicit, non eſt ſupra te, nõ eſt in cœlo, locorum ipſum interualla loqui, nemo vnquam dubitauit, ſed cum loci diſcrimina dicit, more loquendi in omni ſermone frequẽtiſſimo, virium & facultatis exceſſum procul dubio ſignificare, omnes qui ſani ſunt arbitrantur. vt cum aliquis longo interuallo alteri præſtare dicitur, nõ is intelligitur, vt verba ſimpliciter ſonant, ante alterum eſſe multorũ ſtadiorũ interuallo, ſed eſſe multo excellentior. Sed quid verbis opus eſt, aut quid agimus rationib. humanis cum teſtimoniũ producere poſſim? ſpiritus ſancti, qui hunc locum ore Pauli ſcribentis ad Romanos apertiſſime interpretatur, his verbis: *Prope* (inquit) *verbum eſt in ore tuo, & in corde tuo, quia ſi confitearis in ore tuo dominum Ieſum, & credideris in corde tuo, quòd Deus ipſum ſuſcitauit à mortuis, ſalua eris. Corde enim creditur ad iuſtitiam, ore verò confeſſio fit ad ſalutem.* Etſi enim Paulus verba Moſis ad Chriſtum relata interpre-

Lib. 2 de nat. Deor. circa. 4.

ad Rom. c. 10.

terpretatur, ita tamẽ interpretatur, vt apertiſſime doceat, ſupra & iuxta quæ locorum alioquin præpoſitiones ſunt, facultatem ſignificare, quæ in ore hominis atq; corde conſiſtit. Quam expoſitionem Pauli ſi Lutherus aſpernatur, nihil eſt quòd miremur cæterorum doctrinam ab eodẽ contemni, aut Hieronymum & Originem tam nihil ſcire videri, vt nihil aliud eos facere dicat, quã ore ſacrilego ſcripturas deprauare, qui nugis totum orbem repleuerint. *Nam nemo eſt* (inquit) *qui ineptius & abſurdius diuinas literas tractauerit, quàm Origines & Hieronymus.* O luciferi profligatam impudentiam, ò nebulonis audaciam inauditam, tu ne de viris eloquentiſſimis, omnis diſciplinæ doctiſſimis, ſanctimonia præſtantiſsimis, quę vix in ſophiſtam aliquem ſemiſſem conuenirent, tam fricata fronte iactare ſuſtines? qua fretus facultate? homo vt de libidine perditiſſimiſq; moribus, & impietate taceam, ſola inepta loquacitate potens, & præter nonnullam ſacrarum literarum corruptã, & præpoſterã cognitionem, qua vel maior, cuiuis paulo modo diligentiori, nec tardo trib. aut quatuor annis facile contingat, omnis philoſophiæ ac bonarũ artiũ expers niſi nugas dialectorum imputes, quæ nihil graue, nihil Ariſtotelicum ſapiãt, qua tantum ſupellectile te inſtructum, ſed cũ maiore quã cæteros arrogantia & loquacitate ad ſacras literas contaminãdas acceſſiſſe conſtat. In quem illud epigramma tarij cõmodiſſime transferri poſſet:

Diſpeream ſi tu Origini præſtare matellam
Dignus es, aut porcos paſcere Hieronymi,

Iudicium Luthe. de Hieron & Origine.

Sed quanquam nefarium dogma Lutheri de cunctarum actionũ neceſſitate, in quo ſtatus cauſæ noſtræ verſatur vel hoc ipſo ſtatim corruit, ſi adoppoſitas actiones, etiã malas, & vitioſas homo habeat ex æquo poteſtatẽ, quod ipſe in reb. homini ſubiectis immemor ſui, ſecũq; pugnans cõfitetur, tamẽ antequã eius argumẽta reſello, de libero arbitrio quid affirmare ſacrarũ literarum teſtimonijs cõſentaneum mihi eſſe videatur, iam paucis explicabo. ſimul ne noſtra in incerto vagetur oratio, ſi quo feratur, & ſpectet hac in parte nõ habeat, ſimul ne Lutherus putet, quid quã ſe tã ſtulta garrulitate profeciſſe. Neq; enim dubitabo multo plus etiam libero arbitrio, quã Eraſmus, quem ipſe ferre non poteſt, attribuere. Dico igitur liberum arbitrium abſq; Dei peculiari gratia non ſolum conari in bonum poſſe, ſed etiam efficere bonum. Ne tu interim Martine illud nobis opponas, quo toties Eraſmũ eludere, ipſiuſq; argumenta fruſtrari malitioſa in primis cauillatione conaris, dũ loca ſacrarũ literarũ, quæ ille citauerit, vt conari in bonum, poſitũ eſſe concludat in noſtra poteſtate, aut nihil arbitrio noſtro tribuere calumniaris, aut plus etiã quã conatũ. Quaſi verò qui plus effecerit, is non minus etiã effeciſſe cenſeatur. Vlla igitur ſacrarum literarum loca libero arbitrio nõ conandi ſolum, ſed etiam faciendi poteſtatem largiũtur. Illud. n. furor eſt af-

est affirmare, præcepta, adhortationes, præmiũ, pœnã, cuipiam proponi cui facultas abſit efficiẽdi. Quid ergo? volumus ne Pelagianis ſuffragari qui liberum arbitrium per ſe quicquid velit efficere poſſe cõtendebãt? Nihil profecto minus, neq; enim ipſum per ſe abſq; Dei peculiari gratia valeat hominem ad fœlicitatem perducere. ſed eam ſententiã probamus, in qua plerique fuerunt viri ingenioſiſſimi, & in ſacris literis perſpicaciſſimi, poſſe homines per liberum arbitrium non ſolum velle & nolle, ſed etiã efficere & nõ efficere, quæ diuinis præceptis imperantur, licet vt perficiant, & ſic præmio æternæ vitæ potiãtur ipſis à ſe non ſuppetat, ſed à diuina liberalitate, quã gratiã peculiarẽ nũcupam⁹: poſſe denique fortiter, liberaliter, temperanter agere & recus, hoc eſt muneribus fungi, quæ moraliter bona vel mala nuncupãtur. Nunquã ego cõmittam vt Socratẽ vel Ariſtidem Athenienſes, Curium aut Catonẽ Romanos, Senecamve Cordubenſem, cũ vitia hominũ inſectabantur, cum à voluptatibus abſtinebant, cũ iuſtitiam, & cæteras virtutes ſtudioſe colebãt, non rectè feciſſe iactem, qui tamen neq; Iudæi fuerunt, neq; Chriſtiani, ſed naturæ legem ſequebantur. Cum autem homines dico per liberum arbitrium quidquã vel poſſe, vel efficere, non excludo vniuerſalem Dei efficientiam, qua cum ſingulis poſterioribus cauſis velut prima cauſa concurrit: hac enim ceſſante, homo ne aget quidem omnino, nedũ rectè aget. Sed ne momento quidẽ temporis conſeruabitur, nec ignis calefaciet, nec refrigerabit glacies. Cum igitur de ſingularum rerum natura deq; ſecundarũ cauſarum efficientia dicimus, vniuerſales, & priores nõ excludimus. Nã ſi ſolis actiones ſuſtuleris, nunquã homo valeat ex ſe hominem generare, nec arbor terre ſuum fructũ, ne ex Elephanto procreabitur elephantus. Illud addo, quoties homo per liberũ arbitrium efficit quod eſt in ipſo, toties ſuffundi ea gratia, cum qua valeat Dei mandata perficere, & ad fœlicitatem peruenire, hoc eſt enim quod reſtantur tot loca ſacrarum literarũ, ex quibus tu Luthere aut nihil concludi iactas, aut plus effici, quam petat Eraſmus, qui conatum aſſerit. Quale eſt illud *Si quis aud erit vocẽ meã & aperuerit mihi ianuã, intraboad illũ & cœnabo cum illo, & ipſe mecum* Quid eſt enim aperire domino ianuam niſi hominem facere, quod eſt in ipſo, ad Deum & Dei gratiam admittendam? Et *Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos*. Et, *Appropiquate Deo, & appropinquabit vobis*, quorum intellectus ſimplex, & clarus hic eſt: facite quod eſt in veſtra poteſtate erga me, & ego viciſſim vobis meam gratiam condonabo. quibus dictis tot alia ſcripturæ ſacræ loca conſentiunt, vt ea moleſtum ſit annumerare. Quoties igitur homo per Chriſti aduentum reparatus, etiam cum peccauerit, velit præcepta ſeruare, toties ſeruare poteſt. Nam velle, quod ipſa præſtat voluntas, cum ſit per ſe remiſſum & tenue, vires acquirit ex gratia, quam vocat Auguſtinus operantem; & quod homo viribus naturalibus

Liberũ arbitriũ poteſt ſine gratia percepta efficere, ſed nõ mereri

Apoc. 4.

Zacha. 1.

Iacob. 4

Digitized by Google

libus imperfecte,& fruſtra ad potiundum ſummo bono efficeret, hoc per gratiá cooperantem perfecte facit,& cũ lucro fœlicitatis. ſed quia in vtroq; longe maior eſt gratiæ diuinę quã virium noſtrarum efficientia,& vires præterea naturales donum quoq; Dei ſunt, idcirco ſcriptura ſacra,quæ nonnullis in locis,certe quoties præcepta dat vel exhortatur,facultatem liberi arbitrij,qualis & quantulacunq; ea eſt, haud dubie teſtatur,in alijs cuncta diuinæ gratiæ refert accepta, & ipſius opera facit,& merito facit.quoniam vt homo ſit, vt liberum arbitriũ habeat, vt aliquid poſſit efficere,beneficiũ eſt à diuina liberalitate proficiſcẽs. *Nam ſiue viuimus,ſiue morimur,domini ſumus*, vt ſcribit Paulus ad Rom.& ad Corinth *Nemo glorietur in hominibus,omnia veſtra ſunt,vos Chriſti,Chriſtus Dei* Item *quid habes quod non acceperis? Et,omnia poſſum in eo qui me roborat*. Si ad hunc enim modum talia ſcripturæ loca interpretabimur,omnia inter ſe cohærentia,& examuſſim quadrantia reperiemus, & communem prudentium hominum intellectum,ipſumq; rerũ vſum retinebimus:ſin aliter,diffidium neceſſe fuerit in diuinis literis excitare, & contra ſenſuum argumenta,& cunctorum hominũ iudicium multa paradoxa confiteri. Quibus explicatis in promptu eſt & expedito ad argumenta Lutheri reſpõdere, eademq; refutare,quæ omnia ferè ab Auguſtino, & Hieronymo, vbi errorem Pelagij nimium arbitrio tribuentis refellerunt,eſt mutuatus.Nequis forte putet Lutherum vel ingenio vel doctrina priores philoſophos aut theologos ſuperaſſe.Non eſt ingenioſior Martinus,ſed furioſior:non doctior,ſed impudentior,qui dubia pro certis citra cũctationem aſſeuerat,falſa pro veris fricatiſſima fronte pronuntiat,tenuiſſimam eis,& adumbratã ſpeciem veritatis prætendens.Fit enim neſcio quo pacto,vt nihil propemodum tã falſum ſit, quod nequeant importuna ingenia malitioſis interpretationib. inficere falſo colore veritatis. Quid enim hactenus excogitauit Lutherus, quod ante ipſum à pleriſq; non fuerit animaduerſum primũ,deinde magno conſenſu damnatum? Vergilium ferũt cũ Ennij carmina lectitaret, interrogatus quid ageret, reſpondiſſe,aurum ſeſe ex ſtercore Ennij colligere. Martinus Lutherus è diuerſo cum Auguſtini,vel Hieronymi aut cæterorũ doctrina & ſanctitate præſtantiũ virorum ſcripta legit,ſi quid agat rogatus verum reſpondeat,commodiſſimè dicat,ſtercus ſe colligere ex auro Hieronymi vel Auguſt.Qui prauo animo,peruerſoq; ingenio maiorum ſcripta verſat, vt damnatas opiniones excitet,& quæ alij excogitata velut veris obſtrepentia,vt fieri ſolet,ſibi obiecerint ac deinde refutauerint,hæc ipſe cogat in diuerſum,eiſdemq; ad impia dogmata,quaſi nouis inuentis aſſerendum impudenter abutatur.Non igitur ignorabant ea loca Hieronymus & Auguſtinus,non legerant oſcitanter, non negligenter diſpexerant:ſed omni cura & diligentia accuratiſſimè trutinarant : viri tamen ſanctiſſimi, ingenioſiſſimi, in ſacris literis eruditiſſimi etiam in

Rom.14. *1. Cor.3.* *2. Cor.4.* *Phil.4.*

Quidquid Martinus dicit vetus eſt et à veteribus damnatum.

eo loco,vbi vel ſtudiosè in liberum arbitrium diſputarẽt, nefas eſſe putauerunt,& contra omnem tum religionem, tum philoſophiã arbitrio in totum,libertatem abrogare. Qui mihi ad liberum arbitrium, etiam in ijs rebus, quæ ſummum bonum attingunt, aſſerendum huiuſmodi rationem ſecuti eſſe videntur.Homo per vim ſuæ volũtatis, cum eſt effuſus gratia,recte & vicißim praue agere poteſt,habet igitur liberum arbitrium,quæ argumentatio quam probe concludat, tunc magis intelligemus,ſi hoc idem in mortalib. virtutibus velut philoſophi cõſiderabimus.Nam quemadmodũ noſtrum animum gratia,quæ qualitas eſt ſupernaturalis,informare,non eſt in noſtra poteſtate ſitũ, ſed in Dei munificentia:ſic ne illud quidẽ vt virtute,exempli cauſa, temperantia quandocunq; libuerit afficiamur, nimirum quia repente nemo fit temperans,nec ſine longa conſuetudine temperandi. fac igitur neminem, cui abſit hæc virtus,poſſe agere temperanter:quod fortaſſe verum eſt,ſi exactũ officiũ requiras,tũc igitur à te petam, vtrũ temperantẽ hominẽ priuatũ eſſe putes temperãdi poteſtate & viciſſim nõ temperãdi,& certe negabis.Nã poſſe temperanter agere,certũ eſt & poſitũ:intemperanter autem,& ſenſus,& ratio teſtificatur.Neq; enim aliter quiſquã ex tẽperante intemperans efficeretur.Si tũc ergo in petendis & fugiẽdis voluptatibus liberum arbitriũ habere dicitur,cur negetur in cæteris reb, ſi gratia affectus rectè agere poteſt & ſecus?Nam licet homo gratia ſuffultus,nequeat tunc peccare,& in gratia ſimul perſiſtere, tamẽ eſt in eius poteſtate peccet,& gratiã amittat,& ſic animæ mortem incurrat:an retenta gratia,recte agat,& ſummũ bonum commereatur.Quæ ratio tã efficax mihi eſſe videtur,vt nõ ſatis intelligã,qua poſſit calumnia Martinus eam ludificari, vt liberum arbitriũ inane nomen, atq; nullã vim, nullam naturam eſſe tueatur.

Efficaciſſima liberi arbitrij confirmatio.

Sententia noſtra ad hunc modum explicata,ſupereſt, vt argumenta captionesq́ue Lutheri, quas homo leuiſſimus & idem glorioſus inuictas copias,& inexpugnabiles phalanges appellat, refellamus, ac inſidias,& eas nec admodum occultas & infirmas eſſe doceamus. Nõ quod ipſas putem parum acutè ab Eraſmo, vel non ſatis eleganter in libro, quem de libero arbitrio ſcripſit,fuiſſe refutatas.aut quas poſtea Lutherus edidit, poſſe paruo negotio refutari : ſed quia ſic ratio ſuſceptí nobis operis depoſcit, nec eſt præter morem veterum, aut recentiorum conſuetudinem, vt eandem cauſam complures interdum patroni aduerſus vnius accuſatoris calumnias tueantur. Sed huiuſmodi argumenta & ſacrarum literarum teſtimonia, quanquam homo loquaciſſimus Lutherus per inanem garrulitatem ſine fine multiplicet, atque dilatet, omnia tamen in pauca velut capita referuntur. Quorum eſt vnum eorum, quæ omnes homines in tenebris & peccatis verſari concludunt,omnes iniuſtos, omnes eſſe malos, ſed

Primum caput argu. Luth. ſoluitur.

per

per gratiam Dei iuſtificari. huc enim pertinet illud Pauli ad Romanos: *Reuelatur ira Dei ſuper omnem impietatem & iniuſtitiam hominum.* & illud: *Non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens.* & paulò pòſt, *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius,* & cætera, quæ in hanc ſententiam à Luthero congeruntur. In quod caput illud, quod in promptu eſt, & apertum reſpondebimus, omnes homines ignaros eſſe, & cæcos, niſi doctrina & luce Euangelica doceantur, & illuſtrentur: ſed edoctos & illuminatos ad cognita bona niti, eademq; per liberum arbitrium, quemadmodum expoſuimus, poſſe capeſſere. Nam quid ſtultius dici poteſt, quam quod affirmat Lutherus, qui rem quampiam ignorat, hunc ipſam efficiendi priuatum eſſe facultate: & quia voluntas nihil appetit incognitum, idcirco ad appetẽdum nullam vim eſſe voluntatis. Quaſi vero milites, qui ſæpe ſua cõſilia imperatore illis occultante, num ſibi ſit cum hoſtibus cõfligendum ignorant, vires amiſerint cũ hoſte dimicandi. Non colit quiſquã Deum, qui Deum prorſus ignorat, at cum cognouerit colet, ſi velit & adorabit. Iuxta illud Dauidicum: *Docebo iniquos vias tuas, & impij ad te conuertentur.* Non eſt quiſquam malus, & rectè agit: at fiet bonus, ſi velit, & recta operabitur, *declinabit* (vt pſalmo præcipitur) *à malo, & faciet bonum.* Dabimus igitur omnes homines eſſe malos, quia ſunt omnes ad malum procliues, quia diuina gratia deſtituti, nihil ex ſe perfectioris officij præſtare poſsũt, vt vitam æternam promereantur: quia bona hominis, vt hominis, tam imperfecta ſunt, vt peccata eſſe videantur, & ſic interdum appellentur, nec quidquam ad ſalutem ſine gratia proficiant. Ita cum in gratia multo maius momẽtum ſit, quam in noſtro vel conatu, vel opere, fit vt qui rectè operando conſeruantur, hos quoque gratis Paulus dicat iuſtificari, cum ait: *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius,* non quòd opera noſtra nihil faciant ad ſummum bonum aſſequendum, ſed quoniam hoc ipſum vt faciant, Dei eſt liberalitatis, qui volentes adiuuat, recte agentes præmio meritis infinito maiore proſequitur, quæ ne merita quidem forent, niſi Dei munificentia præmium eis propoſuiſſet. Ad ſummam quia nemo viuit ſine crimine. *Nam ſi dixerimus quòd peccatum non habemus, ipſi nos ſeducimus, & veritas non eſt in nobis* Sed qui dicit omnem hominem eſſe malum, is non affirmat omnem hominem eſſe omnis bonitatis expertem, ſicut nec omnis improbitatis, qui bonum. Sed quia nemo eſt vndiq; perfectus, bonum appellamus, qui licet paucis interdum aut paruis criminibus obligetur, cætera tamen ſtudioſus eſt, atque probus. Malum, qui vt recte nonnunquam agat, magna tamen ex parte verſatur in peccatis: & hoc eſt, ne videar ſine auctore loqui, quod Hieronymus ait in libro cõtra Pelag. hæreſim, cuius hæc verba ſunt: *Poſsibilia præcipit Deus, ſed hæc poſſibilia cuncti ſimul habere non poſſumus, non imbecillitate naturæ, ſed animi laſſitudine, qui cunctas ſimul & ſemper non poſsit habere virtutes.* Sed redibit ad ineptias Martinus, & hanc loquendi conſuetudinem hominum eſſe dictabit,

Cap. 1. Ibidem. Cap 3. Pſal. 50. Pſal. 36. 1. Ioan. cap. 1. Lib. 1.

dictabit, in ſacris literis qui loquitur, Deum eſſe, nõ hominem. Scimus Luthere diuinas ſcripturas non eſſe hominum voces, aut mortalium inuenta: at illud quoq; ſcimus, quod tu non debes ignorare, licet impudentiſſime ſoleas tergiuerſari, Deum mortales, vt mortales, non vt Deos, alloqui ſolitum: & cum hominibus nõ niſi humano more differere, qui cum mundum poſſet ſolo verbo conſeruare, non eſt tamẽ dedignatus ſibi hominem induere, vt homines, qui Deum Diuina forma, ne intelligere quidem ſatis poſſunt, nedum corpore ſentire, non ſolum verbis & more hominum, ſed etiam factus homo ipſe doceret Euangeliũ & præcepta daret, quod prius per Moſem & prophetas, hoc eſt per homines effecerat. Vt pudeat aliquando Martinum ſuis nos præſtigijs eludere tentare, vetantem ſacras ſcripturas ſiue præcepta dent, ſiue adhortentur homines, ſeu minis & exprobrationibus cõterreant, pro ſanctorum & prudentium hominum ſenſu ac intellectu interpretari, & nos ad ſua ſomnia, quæ Bacchus ſuggerit vigilãti reuocare. Cum igitur homines docti pariter & indocti ſic loquantur, vt malos & impios dicant eos, non qui nunquam, ſed qui raro virtutes colunt, & pietatem, & frequentes in peccatis, impietate, ſceleribuſq; verſantur, nimirum ſacrarum literarum verba, non ſunt aliter interpretanda. Qui autem bene raro agit, ſed agit, hunc nemo recte agendi facultate priuatum eſſe dixerit.

Deus homines humano more alloquitur.

Secundum caput argumentorum Lu. ſoluitur. Ioan. 15.

Alterum caput eſt teſtimoniorum, quibus homo ſine Deo quaſi ex ſe nihil efficere poſſe cõcluditur quale illud eſt Ioan. 15. *Sine ipſo factum eſt nihil.* apud quem alio in loco Chriſtus *ſine me* (inquit) *nihil poteſtis facere.* Sed huiuſmodi dictis, quibus eſt ſcriptura diuina referta, abunde puto explicando noſtram ſententiam reſpondimus, & quid valeant expoſuimus. Eſt autem ſumma, quia ſine Deo (qui rerum omnium eſt auctor, primaq; cauſa) nullus, ne minimus quidem motus exiſtit. At non ſi cauſa inferior nihil efficit abſq; ſuperiore, ſtatim nulla eſt inferioris facultas, aut hæc agit neceſſario. Neq; enim quia Philippus ſine ſola non genuit, nec potuit Carolum, idcirco Philippus nihil effecit, aut neceſſario Carolum procreauit. Ad hæc quia perfectum officium nullum eſſe poteſt, quin ab animo ſuffuſo gratia Dei peculiari proficiſcatur, poſtremo quoniam homines Dei beneficio & ſunt & viuũt, idcirco quicquid agunt ſuis viribus, id totum tribuitur virtuti eius, à quo vires, & eſſe ipſum acceperunt. Huc enim ſpectabat Paulus, cum diceret: *Non ſumus ſufficientes cogitare aliquid à nobis, quaſi ex nobis, ſed omnis noſtra ſufficientia ex Deo eſt.* 2. Cor. 3. quaſi dicat, ſi quid efficimus, aut poſſumus efficere, non eſt quod nobis magnopere tribuamus, cuncta enim referre accepta debemus munificentiæ diuinæ, quæ nobis eam facultatem liberaliter impartitur.

Tertium caput argumenti Luth ſoluitur.

Tertium caput verſatur in Pharaonis obſtinatione & Eſau ſeruitute, & eo q̃ regis cor in manu domini ſcripturis diuinis eſſe traditur.

Si Deus

& Deus (inquit) cor Pharaonis induranit, quis locus eſt libero arbitrio relictus? aut quid eſt in noſtra voluntate, ſi cor Regis, ac proinde cuiuſuis hominis eſt in manu domini? ſi Iacob Eſau nullo alterutrius merito præfertur Reſpõdeo: Deus cor Pharaonis indurauit, vt Moſes oſtenta omnia perficeret coram Pharaone, quæ dominus poſuerat in manu eius, & pœnas darent Aegyptij, & populus crederet, *quod viſitaſſet dominus Iſrael, & reſpexiſſet afflictionem illorum, & proni adorarent,* Moſemq; ducem à Deo miſſum ſequerentur. Poteſt enim deus hominis non ſolum cogitationi, ſed quod multo maius eſt, vim afferre voluntati, & eam quocunq; velit impellere, ac viciſſim reuocare: quod in ijs potiſſimum vſurpat, quorum imperio, & auctoritati parent regna & ciuitates. Hoc eſt enim quod teſtatur ſcriptura, *ſicut diuiſiones aquarum, ita cor Regis in manu domini, quocunque voluerit inclinabit illud.* Nimirum quoniam his miniſtris, & tanquam inſtrumẽtis vtitur prouidentia diuina ad hominum cœtus, & ciuitates gubernandas. Sed qui Regis voluntatem aliquando cogit, dum grande aliquid parat, & res maximas molitur, is non protinus videri debet liberum arbitrium in reliquum tempus, aut cæteris in rebus huic, & in vniuerſum hominibus ſuſtuliſſe. Age verò ſi vnius aut paucorum exemplum, ſi Pharaonis induratio debet ad cæteros omnes mortales transferri, cur Moſis itidem miracula ad cæteros omnes homines non transferantur? Cur non Ioannis in vtero ſanctificatio? Non eſt acceptor perſonarum Deus, vt quod in hoc afficit præmio, id in illo vindicet atrociore pœna: ſed neque eſt vlla lege tam arcte conſtrictus, vt nequeat ſuam benignitatem quibus viſum fuerit largius impartiri, cum hominibus nihil, niſi ex pacto voluntario debere poſſit, quod quaſi æs alienum perſoluat, ſed omnia gratis, vt expoſuimus, largiatur. Pharaonis igitur cor ſuperiora peccata grauiore crimine (vt interdum ſolet) vlciſcens indurauerit, fateor, Moſem ſcientiæ, & miraculorum claritate voluit eſſe commendatum, Mariam virginem antequam in lucem ederetur gratia imbutam, ne peccare poſſet confirmauit, Ioannem baptiſtam ſanctificauit in vtero matris, Paulum tunc cum Chriſti diſcipulos grauiſſime, ac ſeueriſſime inſectaretur, ſpiritu ſancto perculit, ac illuſtrauit. Ad ſummam, vt idẽ Paulus teſtatur, *cuius vult miſeretur, quem vult indurat,* quia nihil ex debito agit, nec ad alterius præſcriptum, & quaſi coactus. At priuilegium vel quorundam prærogatiua non tollit legem vniuerſalem, quæ officia cuiuſque præmijs remuneratur, ſcelera pœnis vlciſcitur, & animaduerſione. Niſi forte, quod regibus, ac principibus permittimus, vt quoſdam ſola ſua beneuolentia ſine ipſorum merito liberaliter habeant, & honoris auctos eſſe velint, nonnullorum interdum crimina ad cæteros exemplo deterrendos acrius etiam puniant, quàm lege vniuerſali caueatur, id Deo optimo maximo tam ſeuere negatum volumus, vt faciendi priuilegium, nullam ei prorſus facultatem relinquamus. Indignaturi eodem modo ſi pater familias operas, quæ ſerius ad

Exod. 4.

Proverb. c. 21

Ad Rom. 9.

vineam colendam peruenerint, liberaliter tractet, nec eas ad legem falcidiam reuocet horarum calculis. At ipse respondet in euangelio maledicorum calumnijs, se suo id iure, & sine cuiuspiam iniuria facere, qui cum neminem fraudet mercede pacta, quos velit liberalitate prosequatur. De Iacob & Esau post paulo respondebimus.

Luth. Argumentum de præcognitione Dei,

Nunc ad argumentum venio ductum à Dei futurorum præcognitione, quod propius nostram de fato & libero arbitrio causam attingit. Neque enim iam huc spectat, vt opem Dei, peculiaremque gratiam recte agendo necessariam esse demonstret, quod pudoris nimirum plus haberet, plus etiã pietatis, sed vt rerũ omniũ necessitatẽ inducat, cũcta vi quadam ineuitabili fieri concludens, ac fatali necessitate. quod quia Lutherus opere toto id maxime, & (si mihi creditur) solum petit, vt artificio machinæ huius omnem religionem euertat, idcirco idem argumentum opportunis in locis, in principio, & medio, calceq; libelli disponit, dum sibi tam occultas insidias in eo collocasse, tam inextricabiles plagas tetendisse videtur, vt nemo non possit incidere, nemo cum inciderit sine magno negotio sese valeat explicare. In quo argumento tanta se leuitate iactat, quasi à nemine prius id fuisset vnquam animaduersum, sed cœlitus ipsi diuino quodam oraculo demissum. Cum tamen in ludo literario inter prima dialecticorum exercitamenta, hoc vel in primis puerorum auribus inculcetur. *Ergo si Deus* (inquit) *futura præcognoscit, nimirum futura necessario eueniunt, a ioquin Deus sua præcognitione,* (quod nefas est dictu) *fallere, tur, Deus autem præcognoscit futura: igitur, ex necessitate res omnes eueniunt.* Respondeo, Luthere mendose colligis. Nam & Deus futura præcognoscit, & pleraque futura, contingenter eueniunt, nec protinus error sequitur in cognitione Dei. Vt autem intelligas, quam recte conclusio ista procedat iam aperte docebo meram esse decipulam, & captionem ex intimo sophistarum artificio depromptam, dum manifesto sophismate idem eodem modo, ac per Dei præcognitionem concludo. Non minus mihi certum est post factum, rem fuisse futuram, quàm ipsi Deo, antequam fieret: talis autem mea cognitio neque probat, neq; inducit necessitatem, ergo ne præcognitio quidem Dei. Fac enim nullam esse Dei præcognitionẽ, vt vis argumentationis intelligatur, nunc cũ certo scimus exempli causa regem Fernandum Granatam à Mauris recepisse, quæro à te, vtrũ antequam reciperet, hæc enunciatio, recipiet Fernandus Granatam, fuerit contingens, an necessaria? Si quoniam sic futurum erat, etiam Deo nescente erat necessaria, perinde vtiq; fuerit ad futurũ necessitatem, præcognoscat Deus, an non præcognoscat: si contingens, potest nimirum aliter euenire. fac ita esse, nunquã igitur recipiet, & tamẽ recipiet: alioquin nos, qui nunc recepturum fuisse certo scimus fallemur, recipiet igitur & non recipiet, quod fieri nõ potest: erat ergo necessaria. Hũc qui est haud dubie Paralogismus, & eadem via eademque ratione idem quod ille de

Eodem argumento contrar. probatur,

præco

præcognitione Dei concludit, fac Luthere, quod tibi erit & cuiuis dialectico perfacile, vt mihi refellas, & tuis ego verbis, istud quod in præscientia Dei initur sophisma refutabo, vt dubium esse non possit, quin vterque manifestus sit paralogismus, & præcognitio futurorum diuina, nullam in rebus nec inducat, neq; arguat necessitatem. Nã profecto nihilo coactiꝰ cõcluditur illo modo, Deꝰ rẽ fore prȩcognoscit, res ergo necessario erit, quam sic, res erit, ergo necessario erit. quare si nescis Martine, prȩcognitio Dei nõ magis est causa, vt res cõtingens eueniat, quã mathematicorum, vt luna verbi causa deficiat. Nã quẽadmodũ nullius vel affirmatio vel negatio rebus affert mutationem, sic nulla cuiuspiã cognitio vel ignoratio rerũ peruertit ipsarum naturam, vt eas reddat ex contingentibus necessarias, aut ediuerso. Res enim præcognitȩ eodem prorsus modo, quo si nõ præcognoscãtur, eueniũt, siue contingenter fiant, vt nostrates: siue necessario, vt motus cœlestes. Nec potest esse necessitatis futurorũ, aliter præcognitio Dei argumentum, quã si Deus idcirco futura præcognoscat, quòd sic ordine constanti, & necessaria connexarũ causarum consecutione, ita contineri, ac præfinitũ esse cognoscat vt Stoici differebant, quorum auctoritatem & doctrinam apud te longe plus valere certum habeo Luthere, quàm sacrarum literarum decreta. Sed istius & cæterorum Stoicorum error superiore libro palàm & aperte est à nobis refutatus. Itaque propter Dei præcognitionem velle futurorum necessitatem inducere, quasi Deus aliter ea scire non possit, quam si necessario sint futura, hominum est vim diuinã ignorantium: & intellectui diuino paulo plus, quàm magno cuidam astrologo tribuentium. Nobis autem, qui Christiani sumus non Stoici, Dei optimi maximi cognitionẽ non placet ex consertarum causarum necessaria consecutione pendere, sed Deum futura præcognoscere fatemur, quia immensa est diuina potentia, infinita vis eius intellectus, vt nihil apud ipsum sit præteritum, nihil futurum, sed cuncta in æternitate præsentia, sitq; ipsius præcognitio, quædã velut prȩsentiũ rerũ cõsideratio, qua res quæq; pro sua natura contingẽter vel necessario propriũ munus obire, nisi forte cũ vis extrinsecus affertur, vt multis in rebus interdũ fieri notamus, tanquã oculo diuino perspiciatur, quæ cõsideratio (nisi Deus, cuius nutui vniuersus mũdus, & eius singulæ partes obtẽperant, quicquã priuatim in naturã, seu rẽ aliquã statuat) nõ magis motibus siue naturalibus, siue voluntarijs vim facit, quã gestib. histrionũ spectatorũ in theatro contemplatio. Quo fit, vt Deus neminẽ absq; sua culpa damnare, neminẽ sine aliquo suo merito (qualecumq; id esse potest) conseruare exemplo Esau & Iacob argui possit, excepto quorundã gratuito priuilegio, de quo suprà memorauimus. Qui vt Esau Iacob minori natu seruiret ob eam rem statuisse videri potest, quoniam Esau peccata, & officia Iacob tam præsentia erant ipsi Deo ex æternitate post factum, quàm antequã vterq; nasceretur. Nã Gen. 25.

cum

cum homo pro libera ſua voluntate hoc velit, illud nolit, hoc efficiat, illud omittat, Deus motibus eius cunctis ſimul in æternitate ſpectator, adeſt, & pro ſuis quemque operibus vel damnat in ſupplicia ſempiterna vel pacta & promiſſa fœlicitate liberaliter proſequitur: quanquam male agere totum ſit improbitatis noſtræ, honeſta perficere gratiæ Dei peculiari plurima ex parte tribuatur, nonnihil ſtudio noſtro, quod & ipſũ tamen Deo referimus acceptum, qui nobis eſt vt ad vicium, ſic ad virtutem liberam largitus voluntatem. Atque ad hunc quidem modum paralogiſmum, cui præcognitio Dei occaſionem ſuppeditauit, abunde & aperte arbitror eſſe refutatum. Quanquam Deus immortalis, eſt ne quiſquam tam ſtupidus, à communi hominum intellectu tam alienus, vt etiam ſi captiones huiuſmodi confutare neſciat, ob eas tamen manifeſtiſſimo rerum vſui inducat animum refragari? & maiorem fidem ſophiſtarum præſtigijs, quam communi ſenſui hominum adhibere? quorundam, de quibus eſt apud Ariſtotelem, ſtultitiam imitatus: qui cum argumenta Zenonis acerrime in motum diſputantis ſoluere neſcirent, motũ, quẽ cunctis ferẽ ſenſibus percipiebant rationibus victi nullum eſſe confitebantur. In quo Diogenis philoſophi factum à prudentiſſimis viris merita laude vehementer commendatur, qui cum in frequenti conſeſſu talia Zenone diſputante, ſe multi victos eſſe confiterentur, aſſurgens cœpit coram cunctis imambulare, & quid ageret à Zenone interrogatus reſpondiſſe fertur, an non intelligis Zeno, me argumenta tua deambulando refutare? hoc enim vno reſponſo ſimul Zenoni impudentiam, ſimul cæteris ſtultitiam ſapienter exprobrauit: illi quòd ſuſtineret captioſis ratiunculis quicquam in vſu manifeſtiſſima conſtituere, his quod ingenioſorum hominum commentis temere ſe in eam opinionem induci paterentur, cui ſenſus omnis repugnaret. Quod Diogenis prudentiſſime factum omnes homines diligenter in primis imitari cenſeo. Qui modo veritatis non adumbratam imaginem, ſed ſolidam, & expreſſam effigiẽ in omni quæſtione naturali ſiue mores vel religionem attingente conquirunt, ne vafrorum hominum captionibus, & præſtigiatorum fraudibus imprudenter capiantur. Sed hæc prudentia cum ſedulo ſit nobis cũctis in rebus adhibenda, neſcio tamen, an nuſquã vtilior eſſe poſſit, aut magis neceſſaria, quam vbi de fato & libero arbitrio diſſeritur, ſiue res inter Philoſophos agatur, ſiue inter Chriſtianos Theologos, qui ſimul ſolent de vocata prædeſtinatione diſputare. Quamobrem Martine huc & illuc te verſa, tende omnes verſutiæ calliditatisque neruos, necte dolos, fraudes para, congere Pauli vel Ioannis quamlibet acute, ſed malitioſe interpretata loca, vt hominis neque operam, nec ſtudium quidquã facere concludas ad conſequendam fœlicitatem, vt hac perſuaſione lentos pigroſque nos reddas ad virtutes capeſſendas, & ab honeſtis ſtudioſisque laboribus ad ſocordiam voluptatesque traducas, & ita quàm plurimos

Diogenis prudentiſſime factum.

Concludit libros de libero arbitrio.

timos habeas ſocios tuorum flagitiorum, efficies fortaſſe, vt tardiores & minus eruditi neſciant laqueos & decipulas tui ſermonis explicare, nec pari orationis acumine refellere, nunquam tamen homini cuipiam prudenti, & cauto perſuadebis, vt magis credat tuis dolis, quàm ſimplicibus, planis, apertisque ſacrarum literarum teſtimonijs, quę homini libertatem opinionemque tribuunt recte ne, an ſecus agere velit, vitam an mortem, præmium an pœnam malit, qualia multa ſupra memorauimus, vt illud Eccleſiaſtici (neque enim me quędam repetere pigebit) capite 15. *Deus ab initio conſtituit hominem & reliquit illum in manu conſilij ſui, adiecit mandata, &* cætera. Et Deuter. cap. 30. *Teſtes inuoco hodie cælum & terram, quod propoſuerim vobis vitam & mortem, benedictionem & maledictionem. Elige ergo vitam vt viuas.* Et Zach. 1. *Conuertimini ad me ait dominus exercituum, & cõuertar ad vos.* Et illa ex nouo teſtamento, *Si vis ad vitam ingredi ſerua mandata.* Et alibi: *dedit eis poteſtatem filios Dei fieri*, vt cætera non minus aperta loca præteream quibus eſt ſcriptura diuina referta. Adde tot præcepta, tot adhortationes dehortationeſque, quibus, vt docuimus, nunquam Deus ſacras literas (quas ad hominum inſtitutionem conſtat eſſe à ſpiritu ſancto exaratas) repleuiſſet, niſi recte, an ſecus homines agant, in ipſorum eſſet poteſtate. Pari ratione ſi ſophiſma, quod à Dei prænotione cunctarum rerum neceſſitatem colligere molitur, refellere, quanquam ſupra eſt à nobis planè & aperte refutatum, & iam pridem conſenſu doctiſſimorum hominum reiectum, ſi tamen ignorantia forte, aut ingenij tarditate huic verbis occurrere, & oratione refutare neſcirem, ſic tibi Martine reſponderem: Quomodo Deus futura prænoſcat neſcio, ipſius prænotio quam vim habeat ignoro, hoc certo ſcio, pleraque fieri contingenter, liberam eſſe hominum voluntatem, & in quibuſcumque rebus verſatur, æque ſeſe in vtramque partem flectere poſſe. Rerum videlicet vſu, ac indubitatis experimentis edoctus, cunctorum ſenſuum adductus argumento, omnium hominum doctorum & indoctorum iudicio, hoc eſt lege naturæ in eadem ſententia confirmatus, quia video, ſi non ſit vaga liberaque noſtra voluntas, eſſe cunctas leges ſupernacaneas, quæ petenda, iuſſaque præſcribunt, ab oppoſitis deterrent, ac dehortantur: ludum eſſe mortalium vitam, & perfectiſſimum animalium hominem ad ludibrium eſſe natum, prudentiæ nullum locum relinqui, perire virtutes omnes, & ſecum laudes interimere, nullum quàm libet turpe facinus crimen eſſe, nihil quod iure valeat vituperari, conſultationem hominum eſſe prorſus inutilem. Poſtremo Deum & naturam à quibus fruſtra nihil effici conſtat, nequicquam hominibus tribuiſſe vim conſultandi, quam ſiquis à natura mortalium auferat, is ego non video, quomodo poſſit humanitatem in hominibus relinquere. Hæc ferè mihi pater grauiſſime in mentem venerunt, quę de fato & libero arbitrio conſcriberẽ. In qua quæſtione differenda ſi tibi forte vel longior aliquanto, vel ta-

Matth. 19. Ioan. 3.

Naturalis cauſſa liberi arbitrij.

zando Luthero concitatior visus fuero, illud tribues difficultati, quæ cum maxima sit, iudicio omnium in vtraque philosophia, sermonis angustias non patitur, hoc intolerabili procacitati Lutheri, quo nemo vnquam hæreticus furiosius contumeliosiusque in catholicos Christianos est debacchatus, nemo sacras literas æque imprudenter peruertere, nec tam aperte Christianam religionem labefactare tentauit.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS,

in ANTAPOLOGIAM

Pro Alberto Pio principe Carpensi, in Erasmum Roterodamum.

Ad Grauissimum Præsulem Rodulfum Pium, Episcopum Fauentinum

PRAEFATIO.

NVnquam putaram Rodulfe Pie præsul grauissime post alberti Pij principis Carpensis patrui tui, meique patroni obitum, qui nuper nobis, id est suis, iustissimũ maximumque dolorem attulit, illi verò ingentium laborum, & molestiarum finem imposuisse videbatur, quidquam euenire posse, quod vel nostrum mœrorem augeret, vel eius quoquo modo quietem, & tranquillitatem sollicitaret. Vir enim vt sapientia & doctrina, omni denique humanitate præditus, & animi magnitudine, cæterisque virtutibus præstans, sic rebus gestis præclarus, obijt procul à patria, paterna ditione, atque opibus, iniquitate fortunæ deiectus, quæ plerunque solet inuidere summæ virtuti, & viris optimis ac sapientibus bellum indicere, eosdemque velut studiosè & pertinaciter insectari, quam calamitatem vehementer augebat diuturnus morbus articularis, quo atrociter idem, & frequentissime vexabatur. Tantis igitur molestijs, & calamitatibus exhaustu, quis non putasset, illum sæuitiæ suæ fortunæ, dum ex hac vita, suo quidem optabili, sed suorum

rum incommodißimo tempore migraret ſatisfeciſſe? At ecce iterum fortuna eadem renouat bella priſtina poſt mortem, nec illius manes ſinit inoptata pace, hoc eſt nomen eius in mentibus hominum cum dignitate quieſcere, quaſi volens claro documento docere, verum eſſe quod Ariſtoteles tradidit, etiam in mortuos licere quidquam fortunæ temeritati. Neque enim defuerunt importuno, prauoq; homines ingenio, qui technis, & calumnijs eius famæ inſidiantes, Eraſmum virum alioquin (vt de egregia eius eloquentia, doctrinaq; taceam) & probum, & moderatum eò compulerint falſis & calumnioſis delationibus, vt librum ediderit in Albertum Pium vtroque ipſorum indigniſſimum, quo virum præſtantißimum, quantum quidem in ipſo fuit, infamaret, & ſui oblitus, maledictis, atque conuicijs præter omne decorum inceſſeret. Quorum conatibus vt occurrerem, officij mei, ac pietatis potius erga illum eſſe multis iuſtiſq; de cauſis exiſtimaui. Iſtorum igitur calumnijs reſpondere, ac Eraſmi querimonijs ſatisfacere conſtitui, hoc libello, quem ad te mitto, qui patrui gloriam atque præſtantiam, honeſtißimis ſed fœlicioribus (vt ſpero & precor) ſtudijs, ingentibuſq; virtutibus æmularis, & es ipſius, vt cæterarum rerum, ſic familiaritatum, & clientelarum legitimus hæres. ne cum eius in me meritorum, & beneuolentiæ optimus ipſe ſis teſtis, ingrati animi vitium, à quo ſemper abhorrui, iure mihi poſſes obiectare, ſi minus aduerſus iſtorum, à quibus ſumma iniuria famæ illius in diſcrimen vocatur, criminationes patrono cliens (quando ſic tulit præpoſtera fortuna) quantum ingenio & induſtria conſequi poſſem patrocinarer, in cauſa præſertim ipſius tam honeſta & expedita, vt commoda oratio neminem quamlibet indiſertum deficere poſſe videatur.

IOANNIS GENESII SEPVLVEDAE CORDVBENSIS,

Pro Alberto Pio principe Carpensi ANTAPOLOGIA

In Erasmum Roterodamum.

APologeticum librum Erasme proxime editũ à te in Albertũ Piũ principem Carpensẽ, inuitissimus perlegi, ac certamẽ, quod cũ ipsius manib. instituisti, cũ meo magno dolore spectaui. dolui enim, & quidẽ vehemẽter, vtriusq; vestrũ nomine: tuo, cuius sẽper fui studiosus, propter elegans ingeniũ, & prẽstantẽ doctrinã tuã, quòd oblitus theologici decori, non satis è tua modestia, & quæ tibi frequens in ore est, Christiana charitate, acerbitatẽ animi tui vtcunq; illatã temperaueris: Illius, quod princeps singulari pietate, grauissim⁹, & doctissimus, ijs cõuicijs, & contumelijs incessitur, quæ vix cadant in semisẽ, ac dissolutum hominẽ, leuiculũ & ab omni literatura abhorrentem. Histrio enim à te fit, & quidẽ ineptus, dũ ipsum facis aliena personã indutũ fabulã frigide saltare: extrema leuitate notatur, dum alieno nõ labore tantũ, sed etiam ingenio inanẽ, ac pueriliẽ gloriã eundẽ captare iactas. Iam verò literarũ quid ei relinquis, cui theologiæ, ac philosophiæ cognitionem demis, & politioris literaturę, omnemq; ingenuarũ artiũ notitiã detrahis, cũ constet ipsum cæteris studijs non inseruisse? Quæ conuiciorum importuna iactatio, quanquam apud eos, qui huius summi viri ingentes virtutes, ac omnis doctrinæ præstantiam perspexerunt, non plus habeat ponderis, nec minore cachinno excipiatur, quàm vana quondã pronunciatio Zopyri in Socratem virum diuinum, multa vitia ex eius forma colligentis, apud Alcibiadem, & cæteros Socratis familiares, talium in eo vitiorum ne vestigium quidem agnoscentes: tamen apud cæteros, quantus esset Albertus Pius ignorantes, ipsamq; posteritatem, tam dirum habet sponte sua venenum, tam gloriæ, & existimationi illius pernicioſum, vt ab ijs quibus Alberti nomen debet esse curæ, memoriaq; chara, sine scelere & impietate negligi non posse videatur. Scio igitur multos fore, qui velint, & possint maledicta tua refellendo, famæ eius patrocinari, hoc tamen officium magis à me video, & potiore quodam iure, quàm à cæteris expectari. Primum, quia nemo me familiarius Albertũ Rium coluit, nemini maior fuit occasio, mores illius, & doctrinã cognoscendi.

ſcendi. Deinde, quoniam cum illi Principi multi multa debeant, ego nihil me non debere profiteor, qui me Bononia ex collegio Hiſpanorum, propter nonnullam fortaſſe, quam de ſtudijs meis habebat opinionem ad ſe ſponte ſua vocatum (vt vir doctiſſimus hominum non indoctorum familiari cõſuetudine delectabatur) tã humanè ſemper, tamq; amanter multos annos tractauit, vt nihil vel honoris, vel benignitatis, nil denique fauoris cuiquam ſuorum tribuerit, quod mihi non fuerit ſanè lubens impartitus. quorum beneficiorum immemorem agere: hominis eſſet non ſolum ingrati, ſed etiam inhumani. Poſtremo, quod caput eſt, quoniam vbi tu conaris ingenij eius, atque doctrinæ laudem ad alios detorquere, aliquot te nominare poſſe nimis artificiosè dixiſti, ſed me vnum nominaſti, cuius ille abuteretur opera, ad fabulam iſtam peragẽdam, quam tu, vel (quod magis credo) homines aliqui calumniofi, qui ad te tam impudens mendacium detulerunt, vt à te gratiam aliquam inirent, ſtultè admodum commenti ſunt. Quam de me prædicationem falſam inprimis ſi diſſimulanter, & ſilentio præterijſſem: an nõ merito argui poſſem, arrogare mihi alienam gloriã, & per ſummũ flagitium iſtorum artificum technis obſecundare? Prouinciam igitur, quam recuſare ſine ſcelere non poteram, ſponte ſuſcepi, ſed eo animo, nõ vt Eraſmi famã læderẽ, cuius ingenio faueo acuto inprimis & eleganti, & doctrinã magni facio, ſed vt me iſtorum conatib. opponerem, qui mei dum viueret amantem patronum, & optime de me meritum infamare tentarũt: nec paterer ab importunis ingenijs, viro optimo, illuſtri, atque doctiſſimo turpiſſimã notam inuri, & eius nominis ſplendorem tenebris commenticijs obfuſcari. quod ſi abſque animi tui offenſione aliqua præſtari non poterit, tibi aſſignabis Eraſme, qui nos libello tuo in tam iniquas anguſtias conieciſti, vt inde aliter exire non liceat, niſi facta eruptione per eas copias, quas acie infeſta, ſed parum firma in Albertum collocaſti, dum partim indulgeres ſtomacho tuo, partim vaniſſimorum hominum figmentis acquieſceres. Neque enim adduci poſſum (vt paulo antè dicebam) Eraſmum virum probum, & pium, eò cæci furoris proceſſiſſe, vt quæ falſo iactat de Alberto Pio, ipſe fit per malitioſam calumniam commentus: ſed ab alijs ad ſe vaniſſime, & flagitioſe delata referre. In quo tamen ea culpa tua eſt. Primùm, quòd delatione, non dico vera, ſed ne probabili quidem omnino, temerè credita animum induxeris, ea literis mandare, quę vt vaniſſima eſſe omnes ſciunt, qui Albertũ Pium nouerunt, ſic nec probare valeas vllo modo, nec cordato cuiquam homini de tanto viro perſuadere. Deinde, quòd tuo malueris ſtomacho indulgere, quàm iudicio obtemperare: qui cum ſcires turpe, atque impium haberi, veteri etiam prouerbio vetante, mortuis maledicere, leuiſſima tamẽ excuſatione vſus, quòd mortui in te ſcribant, Alberti Pij manes improperijs & conuicijs exagitare

decreueris. Non est turpe Erasme in mortuos scribere, si parcas famæ, falso dicta vel acriter, si libeat, insectaris. Hoc enim non veteres tãtum philosophi, verum etiam Christiani, & egregia pietate viri (quod ipse non ignoras) factitarunt. Sed mortuos incessere maledictis, & nomini ipsorum insidiari, turpe habetur & nefarium. At respondebis te carptim citra Alberti nominis cõtumeliam, in ipsa libri præfatione polliceris, idque tum in epistola, tum in responsione abunde à te præstitum profiteris. Quid promissum, verbaq; audiam, cum facta videam? rudé theologiæ illum fuisse cõtendis, Philosophastrum vocas nugatoré, mendacé, surdam aspidem, senem delirum, impudentem, calumniatorem appellas, & dicis te à cõtumelijs temperare? An postulas haberi, agiq; modestiæ tuæ gratias, quod virum innocentissimum, re nõ minus quã cognomine pium, sicariũ, parricidam, proditorem patriæ, aut hæreticũ, & impium non appellaueris? Nam quod ais te in epistola & responsione citra contumeliam egisse cum Alberto, nihilo meliorem facis causam tuam. videri enim potes, authoritate viuentis deterritus, nõ voluntate & consilio tunc à maledictis abstinuisse, qui vix elatum tãtis improperijs laceraueris. Sed percussus inquis referio, & factum (si Deo placet) excu-
Matth. 12. sus exemplo Christi, qui non tacite passus est eorum malitiam, à quibus habere dæmonium, & rursus in Beelzebub eijcere dæmonia insimulabatur. Ita credo par scelus est, aut simile flagitium affirmantium Erasmum quidquam perperam vel locutũ esse vel sensisse, & eorũ qui Christum habere dæmonium calumniabantur, & tam vere tamq; moderate obtrectauit Erasmus, maledixitq; Pio, quã Christus castigauit Iudæorũ calumniatores. Facile est, & dicta, & facta Christi commemorare, at imitari longe difficillimum. Quanquam igitur qui Christũ audit, is malum pro malo non reddit, sed tolerando vincit aduersarium, non tamẽ à te requirimus Erasme eam patientiam, quę à Christo in Euangelio cõmendatur, vt percussus vna maxilla præbeas alteram feriendam; sed
Matth. 5. maxime vellemus, ne leuiter ictus, mortiferã (quantum in te fuit) plagam incussisses, nec te ad conuicia iactanda, sed ad prudenter respondẽdum, & quæ obijciebantur modeste refutandum comparasses. Sed clamabis, sat scio, te non leuiter ictum à Pio, sed grauissimè, quantum quidem in ipso fuerit, vulneratum: qui si te non mendacem dixerit, non nugatorem, non calumniosum, non hæreticum, ea tamen de te scripserit, quæ si vera sint, vix huiusmodi criminum turpem notam effugere valeas. Quàm vera sint, quæ in te Pius scripserit, postea videro, neque enim alb re fuerit, aliqua summatim, & strictim attingere, vt probata in parte viris prudentibus Alberti causa, qualis in toto fuerit, non possit dubitari. Illud certe confirmare possum, te perhumaniter ab ipso fuisse tractatum, & nullis apertis conuicijs, nisi perquam leuibus lacessitum. notare autem quædam in tuis scriptis, quæ falso, aut non satis vel grauiter,

vel

vel cõstanter, quæve minus catholicè dicta esse videantur, non est conuicia in te iactare, nec famam tuam studiosè lædere, sed inseruire veritati, maiestatiq; Christianæ religionis adesse. Iam verò quanti refert, quibus verbis res quæque significetur? Ablatum à te quidquam audias, an furto surreptum? parum religiosè dictum, an impiè? mentiris respõdeas, an non feci? erras, an calumniaris? Sed quoniã ipse, quòd acriore, quam velles censura scripta tua vexarentur, semel dolore incitatus cohiberi non potuisti, quo minus sæue in Albertum Pium inuehereris, iã (si placet) qualia sint, quæ illi obijcis consideremus.

Obiectiones in Albertum Pium. Prima.

Initio præfaris, *ipsum non suo iudicio, sed quorundam hortatu operam in te scribendi suscepisse.* Hoc si tuum est inuentum, iniustè facis, & parum Euangelicè, qui viro, quo nihil grauius fingi potest, summam lenitatis notam inurere moliris? Si ab alijs ad te delatum, temere admodum credidisti. Quid enim habet probabilitatis, hominem afflicta valetudine, & mole atque cura rerum maximarum pressum, non reip. vel religionis causa, sed vt libidini nescio quorum inseruiret, rem suscepisse difficilem atque laboriosam, & parum laudis habituram? Aut quis esset tam impudenter audax, vt viro principi, ac (vt dixi) impeditissimo, ab articulariq; morbo vix pauca interualla quietis impetranti, tantum molesti oneris tentaret imponere? ad summã, quo præmio veræ laudis adduci poterat vir eo splendore, doctrina & grauitate? *Glorioſum* inquis *fortasse putauit in Erasmum scribere.* Quàm vanè tibi blandiebatur Erasme, quisquis te in istam persuasionem detrudere curauit. Quàm longe abhorrent ista ab ijs, quæ in Epistola tua Albertum Pium de te prædicare solitum esse conquestus es, Erasmum nec philosophum esse, nec theologum, nec vllius solidæ doctrinæ. Quisquamne talia sentit de Erasmo, & glorioſum putat in Erasmum scribere? *At falsa fuit* inquies *delatio*, vt idẽ affirmat in Epistola sua, *talia vnquam ipsum iactasse de Erasmo.* Ita equidem existimo, tanta enim erat illius viri modestia, tanta humanitas, in eos præsertim, quos vel mediocris eruditio commendaret, vt eorum lapsus, si qui essent, excusare ingenioſe, & quidquid esset laudabile, in maius etiam extollere libenter soleret: tantum abest, vt de viris egregijs, male præter meritum loqueretur. At ipse vrges in tua responsione & libello testesq; producere paratus es, quibus eum, quæ dixisse negat, iactare solitum esse conuincas. Sed credamus Albertum de tua doctrina bene & loqui solitum, & sentire, statimne glorioſum putaret in te scribere vir tantus, tam illustris, tam non ambitioſus, & quod in primis meminisse debebas, in Italia natus, nec ignarus, qualis esset cæterorum Italorum de te opinio? Quos non perinde solitos esse demirari scripta tua, ac Germanos tuos, & meorum Hispanorum pleroſque, miror si tibi non est abunde exploratum. Nam quod ad te de Alberti vocibus

vanè

vanè(vt opinor)delatum eſt,id de multis Italorum non parui nominis, nec vulgaris doctrinæ,citra mendacium deferri potuiſſe,certo ſcio.cũ quibus profecto mihi,vt poſſem magnos viros citare teſtes,ingens pro te ſæpe concertatio fuit,cum ferre non poſſem,quorundam faſtum,tuique contemptum,qui te philoſophiæ expertem eſſe dicerent, Luciani magis,quàm Ariſtotelis familiarem,duplici vtentes argumento. Primùm,quòd homo Græca interpretandi ſtudio deditus, Luciani fabellas,quarum cognitione Latini,& theologi,& philoſophi, ſine vlla religionis aut morum iactura carere poterant,Latine expreſſeris diligenter:Ariſtotelis ne verbũ quid écouerteris,cũ eſſent nõ pauca illius viri diuini opera de philoſophia, quæ partim perperam, partim barbare conuerſa,latinam orationem deſiderabant. Deinde, quòd cum innumeros propemodum libellos edere nunquam deſiſtas, nullum tamen vnquam phyſicum argumentum tractaueris. In theologicis porrò ita te verſatum eſſe dicunt,vt multa in tuis libris ſint, quæ doctiſſimorum theologorum conſenſu reijciantur.Cum verò ad humaniores literas ventum eſt,quod demere non poſſunt,magnam tibi lectionẽ concedunt, ingenij promptitudinem,& argutias, orationiſque copiam tribuunt:ſed dicendi characterem,licet interdum exſurgas,humilem eſſe contendunt,& parum habentem grauitatis: ad ſummam, minimè Ciceronianum.ita te fœcundum eſſe magis,quàm facundum: dicterijs potius,& argutijs quàm ſententijs,orationiſque virtutibus lectorem allicientem. *Sed iſta* inquis *maleuolorum figmenta ſunt*. Quis negat:cuique fundamento fabricata,non eo inficias:nec ex iudicio,ſed à quorundam Italorum inuidia profecta, qui volentes ſuos in omni genere literarum exceilere, indignari videntur, ſi quis vltra montes(vt ipſi loquuntur)natus,ad rerum doctrinam, orationis quoque ornamenta adieciſſe putetur.Hoc quoq; tibi facilè aſſẽtiar,qui ſimili oratione vti ſoleo, ad conatus te ſic impetentium reprimendos, atque equidem vellem id quamplurimis eſſet perſuaſum, vtſi quid in meis ſcriptis,quæ non pauca,partim ex Ariſtotele, alijſque Græcis philoſophis in Latinum conuerſa, partim meo labore lucubrata,in manus hominum exierunt, naſuti homines improbarent, poſſem cum aliquorum fide culpam à mea tarditate,ad illorum inuidentiam transferre.nam & ego, licet iam ſextumdecimum annum agam in Italia, trans alpes tamen natus ſum:in Bętica,non in Luſitania,vt ipſe cum iterum Ciceronianum ſcriberes, putaſti:deceptus fortaſſe prouinciarum confinio, quæ in Hiſpania vlteriore,fluuio duntaxat Ana interfluente dirimuntur,licet Bętis,qui prouinciæ nomen dedit,Cordubam alluat, vnde nos eſſe legeras videlicet in meo de fato & libero arbitrio aduerſus Lutherum libello. Hunc enim à te deſignatum puto,cum me edito Romæ libello,præclaram ſpem de me præbuiſſe,in eodem Ciceroniano ſcriberes, quem cum anno ſuperiore

riore legiſſem,te per literas huius perleuis lapſus admonui,& egi gratias pro tam honorifico teſtimonio. Nam licet non ignorarem, quam vim habeat oratio, ſpem duntaxat in homine iam propemodum quadragenario laudantis, vt ſolet adoleſcentium indoles, cum facta nequeunt commendari. Illud tamen me tibi debere intelligebam, quòd feciſſes perhumaniter, vt malies de ſpe futuræ virtutis, quam de præſentibus vitijs,quæ illi ætati condonare videbaris,meminiſſe. Sed ad Italorum de te iudicium,vel inuidum potius(vt ipſi interpretamur)ſermonem redeo.Quî probari poteſt,qui talia de te(licet falſa ſint)prædicare ſolent,horum quempiam doctrina non vulgari in te ſcribere glorioſum putare?Nedum Albertum Pium,virum illa doctrina, & authoritate,cui hoc ipſum à pleriſque Italorum obijcitur, quod oblitus ſuæ dignitatis,in certamen deſcendere ſuſtinuerit,cuius etiam victoria parum eſſe habitura laudis.

Cauſſæ propter quas Albertus Pius in Eraſmum ſcripſerit.

Quid igitur cauſæ fuit,cur Albertus Pius in Eraſmũ ſcriberet? quid? niſi quod ipſe in ſuis libris teſtatum reliquit? Primùm quia prouocatũ ipſum epiſtola tua,nec vrbanitas tacere, nec ſuæ dignitatis ratio permittebat:ne vel ſuperbi,ſi te reſponſo non dignari: vel indoctæ tarditatis conſcij notam incurreret, ſi tibi ad obiecta reſpondere non auſus fuiſſe videretur. Quanquam igitur epiſtolæ tuæ multo pauciorib⁹ reſponderi potuit,tamen quia tu conqueſtus eras in ea, quòd ille ſcripta tua ſeminaria faceret Lutherani furoris, hac admonitione ſemel emiſſus,cohiberi non potuit, quo minus in eo campo paulo latius diuagaretur.Deinde emiſſo epiſtolari libello, cum tu paulo concitatius reſpondiſſes,& pleraq;,quę ille affirmabat,magna voce negaſſes,cõmentitia eſſe iactans multa,quæ à te dicta citabat,non putauit ſibi iam integrum eſſe,ſalua dignitate tacere,qui ſilentio cauſam optimam proditurus videbatur. Scripſit igitur opus illud elegans,& doctiſſimum, tibi tamen ſummopere ingratum,magno ſuo & labore,& ingenio: tum vt quæ prius dixerat,confirmaret: tum vt quæ in Epiſtolari libro ſtrictim perſtrinxerat,dilataret.

Secunda obiectio.

Obijcis deinde Alberto Pio, *quod libros in te nullo ſuo ingenio, nulla ſua doctrina, ſed quorundam neſcio quorum opera confectos parum pudenter ediderit. quoſdam enim contendis teſtimonia ſcripturarum ei ſuppeditaſſe, alios loca, quæ carperet ex tuis libris peperam magna ex parte decerpta ſuggeſſiſſe, alios expoliuiſſe dictionem, & verba latina ſubminiſtraſſe, ad ſummam in libris Alberti Pij, nihil ipſius eſſe, præter nomẽ, & carpendi libidinem, ac gloriolæ cuiuſdam cupiditatem.* Quo in loco, crede mihi Eraſme,acumen ingenij tui magnopere deſideraui,qui cum talem criminationem à falſis delatoribus deceptus adornares,nõ videris,te rem moliri,non dico falſam,ſed incredibilem prorſus, & omniũ qui legiſſent iudicio,ſtatim reijciendam. Nam cum duo potiſſimum ſint, quæ falſis criminationibus locum faciunt, & ſtruendæ calumniæ præbent occaſionem:alterum,ſi quod obijcitur,ab eius, qui accuſatur facultate, natura,&

tura,& moribus non abhorrere conſtet: alterum ſi eadem qualia in eodem ſint,ob eius obſcuritatem ignorentur:vtrumque profecto magnopere defuit iſtorum calumniæ. Quis eſt enim aliquo numero & honore?quis paulo modo doctior,non ſolum in Italia, ſed etiam in Gallia, Germaniaq; omni,& Hiſpania,qui Albertum Pium ignoret? Quis porro Albertum Pium nouit,cui non ſit audita,notaque ſapientia eius, doctrina, & eloquentia? qui ab ineunte ætate literarum ſtudio deditus, hortante ad id Ioanne Pico Mirandula ipſius auunculo, qui eius indolem florentiſſimam non ignorauit,tantum alli dua cura, & ingenij fœlicitate profecit,vt iam inde ab adoleſcentia,inter philoſophiæ, ac ingenuarum artium eruditos excellere putaretur, quod Aldus Manutius, quo præceptore humaniorum literarum fuerat vſus, in multis librorum,quos ei nuncupauit præfationibus,teſtatus eſt. Aggreſſus deinde ſacrarum literarum,theologiæq; ſtudium (vt erat ille vir natura perquam pius)non ſe ita comparauit,vt ſtudiorum amœnitates, quemadmodum pigri,tardiq; ſolent,ſequeretur:ſed quanto ſpinoſius quodque eſſe,ac plus habere difficultatis intelligebat,tanto cupidius,in hoc ſtudioſiuſque incumbebat,itaq; in ſcholaſtica theologia, cum cæterorum quoq; theologorum doctrinam perdiſcendam ſibi ſtatuiſſet, Scoti tamen ænigmata ante omnia perueſtiganda ſibi propoſuit: putans videlicet id,quod euenit, hac velut Sphinge ſuperata,nihil tam difficile fore,quod non ſuo ingenio, ac diligentiæ conceſſurum eſſe videretur, cuius victoriæ compos factus, quem non ille legit ſcholaſticorum theologorum? quam non quæſtionem, vel publicè vel priuatim cum viris doctiſſimis diſputauit?quod munus & libentiſſimè,& cum admiratione omnium vſurpabat,nihil enim illius ingenio acrius,nihil præſentius,nil denique perſpicacius,vt ſermonis lepòrem, ac vocis moderationem omittam,quibus dici non poteſt,quantum ſibi audientium animos conciliaret.

Nec mirum ingenioſum, & diligentem hominem in eam doctrinæ magnitudinem euaſiſſe, qui ſemper habuit domi viros Italiæ in omni genere literarum doctiſſimos,quibus partim præceptoribus, partim locijs ſtudiorum ad literarias exercitationes vteretur, quorum fuêre Aldus Manutius,Typhon Bizantius, Marcus Muſurus, viri vtriuſque linguæ cognitione præſtantes. Petrus Pomponatius præceptor meus, Ioannes Montdocus Hiſpalenſis, ſummi viri in doctrina peripatetica, quorum ille Bononiæ,hic theologiæ quoque cognitione præſtans,Piſis atque Patauij maximis præmijs propoſitis, philoſophiam docuerunt: Andreas Barrus magnus item philoſophus,adhęc Gratianus Brixienſis, cuius extant in Scotum commentaria,monachus Franciſcanus, Valerius heremita, viri theologiæ ſacrarumque literarum peritiſſimi, vt multos alios præteream egregia doctrina viros,cum quibus, quicquid otij ac tem-

ac temporis à publicis negotijs dabatur, disputando, ac de studio literarum, rebusque honestissimis colloquendo, libentissimè consumebat, vir non institutione tantum, sed natura quoque ab omni voluptate, libidineque alienissimus, quod enim otium adolescentes ea fortuna iuuenesque alij ludo, canibus, aut veneri dare solent, id Albertus Pius literis, ac honestissimarum rerum cognitioni tribuebat, & erat forma, orisque dignitate, ac reliqua proceri corporis habitudine, & suauiloquentia, cum quo vel nullus posset in Italia, vel pauci admodum comparari. Ne quis fortè putet præter opes, & generis claritatem, reliquas illi voluptatum occasiones defuisse. Sed cum robustiores annos in studiorum quasi palęstra & scholasticis disceptationibus consumpsisset, ætate ingrauescente, studium transfert ad mitiorem, magisque & iocundam, & fructuosam Augustini, Hieronymiq; & aliorum veterum, & grauissimorum theologorum lectionē. quos cum eorum monumenta noctu, dieq; versaret, sic admirabatur, vt Thomam tamen, ac Scotum spernendos non putaret, reliquosque scholasticos theologos, qui theologiam munire armis philosophiæ, quibus oppugnari solebat docuerunt. Iam verò sacras literas tam familiares sibi fecerat lectitando, vt nemini magis domus sua nota esset (vt inquit ille poëta) quàm ipsi historia vtriusque testamenti. Quanquam igitur Albertus Pius reip. administrationi multorum annorum præcipuam curam impenderit legationibus à maximis principibus, apud Iulium, Leonem, & Clementem Pontifices maximos functus; qui & ipsi prudentia eius, & consilio in summis rebus vtebantur: quidquid tamen temporis reipublicæ supererat in ea, de quibus modo dixi literarum studia conferebat. His itaque puer delectatus est, in his adolescens, & florentibus annis, summo ingenio, ac diligentia versatus, in his deniq; consenuit. Quæ cum notissima sint nō pontifici solum, & cunctis cardinalibus, quos mendacij testes citare nefas sit, verùm etiā omni propè dixerim orbi terrarum, miror cuius pudoris, aut prudentiæ fuerit in virum, cuius facundia, summaq; eruditio, cunctis hominibus erat perspecta, istam struere calumniam, quæ nisi in hominem infantissimum, & omnis doctrinæ rudem, probari cuiquā nō poterat. Quis enim dictionis adhibet expolitorem, nisi qui barbarus ipse est, & à politiore literatura alienus? Quis luggestores, cōmonstratoresq; scripturarum, argumentorū, dogmatumq; theologorū, nisi qui sacras literas, vel nunquā, vel perquā leuiter attigerit, ac theologiā prorsus ignorat? in quibus studijs Albertum Piū à puero fuam, quæ iam ingrauescebat ætatē consumpsisse, ignorare nemo potest. Quam igitur antiam, quā demum occasionem calumniatores nacti sunt, tam insigne mendacium, quod deferrēt ad Erasmum comminiscendi? Accidit enim ferè per malitiam delatoribus, mente, animoq; ægrotis hominibus, quod per errorem febrienti-

bus vſu venire Ariſtoteles teſtatur, vt enim hi perexigua quadã linearum in pariete deſcriptarum ſimilitudine decepti, animalia quædã videre videntur,& affirmant:ſic calũniatores & malitioſi homines quidquid vident,quod pati poſſit quoquo modo ſiniſtri cuiuſpia vel leuiſſimam ſuſpicionẽ,maligna interpretatione ad calumniã rapiũt: & quod temere,leuiterq; ſuſpicantur,ac ne ſuſpicantur quidem,ſed propter ſuſpicandi tenuiſſimã anſam cõfingunt,pro vero affirmant,& ad alios flagitioſiſſimè deferunt.Mihi ergo quoquo verſus ſpectanti, & omnes huius impudentiſſimi mẽdacij antas animo perluſtrãti, hæc vna potuit in mentẽ venire,q calũniæ qualẽcunq; locũ facere potuiſſe videretur.Albertus Pius(vt ſupra dixi)ta ſæue,tã pertinaciter articulari morbo, in quem annũ agens circiter quadrageſimum inciderat vexabatur,vt ſæpe totos tres,quatuorq; menſes in lecto iaceret, tã proſtratus,vt neq; pes, neq; manus officio ſuo fungi poſſent.In ea igitur calamitate, ſi quãdo à morbi ſæuitia dierũ aliquot inducias impetraſſet, vna illi requies erat, qua ægrum animum ſolaretur,audire aliquem legentem,aut cũ aliquo viro docto diſputare,vel cum ſolus eſſet,commentari aliquid in ſtudio literarum.Sed cum nec ipſe ſcribere poſſet,nec libros euoluere, opus illi erat librario,opus lectore:ac ſi cuius authoris ſententiã dictúmve, aut etiam verbum recognoſcere oportebat,& illi locus (vt nemini nõ identidem vſu venire ſolet)excidiſſet,cum inueſtigare per ſenõ poſſet, vt per alterum faceret neceſſe erat. quib. in rebus cũ aliorum vteretur opera,non induſtria manibus,& lingua,non ingenio:labore, non doctrina:video tamen non defuiſſe peruerſos homines, ſed tui ſtudioſos, qui hoc animaduerſo,dum Albertus Pius ægrotãs in te ſcriberet, vana, & maligna interpretatione,dum tali mendacio tibi nõ ingrato futuro, aliquam tuam gratiam promereri poſſe ſperarent, amanuenſium operam in calumniam detorquerent,ad nomen Alberti Pij,& quã te maxime grauaturam eſſe conſtabat authoritatem, ſummæq; eruditionis opinionem imminuendam. Si quos ægrotans Albertus Pius oculorum, manuumq; vicarios,ad opus lucubrandum habuiſſet, horum ingenio atque doctrina opus confectum eſſe, aliquibus poſſet conficto mendacio perſuaderi.Cæterum nihil aliud (crede mihi) tali conſilio profecerunt,quã vt te falſis delationibus nimis credulum eſſe, magno argumento declararent.Tu tamen plurimos nouiſſe affirmas, quibus copijs vſus ſit Albertus Pius,aliquot te poſſe,ſi res poſtulet nominare.An tibi, cum virum grauiſſimum ſummæ leuitatis reum faceres, & quem omnes ſciunt doctiſſimum fuiſſe,& elegantem, ipſe rudem literarum & infantiſſimum contenderes,non videbatur res poſcere, vt teſtes vel quãplurimos produceres,conſcioſq; proderes omnes, ne non aperte calumniari,ſed verũ crimen obijcere credereris ? Sed quis tam rudis eſt, vt non agnoſcat artificiũ?cum neminem vere poſſes, aliquot te nomi-

nare

nare posse, si res poscat scripsisti, me vnum nominasti. si res poscebat, cur cæteros tacuisti? Si non poscebat, cur me nominasti? Subijcis enim, *Sepulueda nemo non nouit, virum eruditum, & bene latinum.* quod cum legissem, tibi equidem Erasme magnam habui gratiam, quòd vir tantus me aliquid didicisse testat' sis, & latine nõ ignorare, sed multo maiorẽ habiturus, si testimonium istud minus alieno loco mihi contigisset, nec me in eius inuidiam laudasses, cui ego, quanquam in eisdem, atque ille studijs multos annos non negligenter fuerim versatus, semper tamen longe maiorem eruditionem, & Latinæ linguæ peritiam concessi. vel me igitur tacere debebas cum reliquis, vel omnes mecum nominare. Nam cur me potissimum nominandum putasti? An quia de me magis constare, & me quam cæteros notiorem esse credidisti? negas enim me à quoquam ignorari. Non equidem inficior, nomen meum ob aliquos meos labores in studio literarum, non quidem tam multis, quàm tu ais, sed certe non admodum paucis innotuisse. Cæterum quo me plures nouerunt, hoc plurimum testimonio, vanitas istius criminationis haud dubie conuincitur, nemo enim me nouit, qui nesciat toto eo tempore, quo Lutetiæ in te scribebat Albertus, me Romæ, aut certe in Italia fuisse. quod te magnopere miror non animaduertisse, cum talia prodere inducebas animum, nam non ignorasse certum habeo. Memini enim Placentiæ, cum eò peruenissent Franciscus Quignonius sanctæ crucis Cardinalis, quem literarum, ac omnis virtutis fautorem egregium, Stunica, & ego sequebamur, in legatione illa, qua cum duobus collegis ex vrbe, à Clemente pontifice Maximo obuiam Carolo Cæsari mittebatur. literas quasdam tuas vidisse, quib. viro erudito, tuique studiosissimo Alfonso Valdesio Cæsaris à secretis, ad eam epistolam respondebas, in qua ipse ad te paulo antè scripserat in mentione doctorum hominum, Stunicam, & Genesium se Placentiæ conuenisse. quibus literis iam tunc vanum istum rumorem spargere incipiebas, nam tale quiddam in eis me legere commemini, *Albertum Pium nescio quid in Erasmum parare, domique habere conductitium hominem, qui pro se scriberet.* de quo cum me Valdesius percunctaretur, ego nihil doli suspicatus, necesse est inquam, vt qui scribere ipse morbo implicitus nõ potest, librarium habeat, qui dictata excipiat, ac pro se scribat, quo vt principes ferè solent, semper vsus est Albertus Pius, etiam in valetudine firmiore. Sed tu videlicet hominem intelligebas, cuius doctrina & ingenio conficeretur opus, aut certe qui dictionem ipsius expoliret. Cũ hoc igitur tempore, me Placentiæ fuisse scires, & ante, ac post perseuerasse Romæ, credibile sit te non ignorasse, quid tibi venit in mentem, vt mea opera vsum esse Albertum Pium, in opere illo conficiendo, aut expolienda dictione asseuerares? Neque enim hoc ad epistolarem librum, quem ille Romæ ante vrbis direptionem eluculbrauerat, de quo mox dictam referre potes, qui sic scribis in calce libelli: *Recte facis, quod agit gratias*

Deo, cuius ope tam mirificum opus absoluerit, sed ingrate facit, qui nõ agat gratias Hispano dictionis expolitori, operis collectioni præfectis, & c. Quo in loco de opere Lutetiæ confecto te locutum esse certum est, in eo enim extremo, quas dicis gratias Albertus egit Deo. Nec dubitari potest, quin Hispani nomine eũdem Sepuluedam, de quo vno nominatim memmeras, designaueris. Cõstat enim Albertum Pium, multos annos antequam decederet, Hispanũ, qui literas didicisset, domi suæ habuisse neminẽ, præter Genesiũ Sepuluedam, quem ad te suspicor, appellatione varia delatum esse, quin etiam corrupto vocabulo. nam pro sepuluedo, sepuluelum habet tuus libellus, nisi forte culpa librarij vna litera mutata fuit. Ex quo factum est fortasse, vt eundem per obliuionem duos esse homines credideris. Ita cũ nõ ignorares Genesium Romę agere, Sepuluedam putasti eodem tempore Lutetiæ cum Alberto Pio in te scribente fuisse: qui cum neque ineruditus, neque Latinæ linguæ ignarus (vt ipse scribis) haberetur, eundemque constaret in Alberti Pij domesticis fuisse, maxime idoneus visus est istis Sycophantis, qui ex confictis operis vnus potissimum nominaretur: quorum ipse calumnijs inconsulte creditis, scripsisti agendas esse gratias Hispano, qui libri Lutetiæ lucubrati dictionem expoliuisset: cum neq; ego, quem eo loco designas, nec quisquam alter Hispanus, non expers literarum, eo tempore cum Alberto fuerit. cuius rei testes appello, quotquot Lutetiæ Albertum Pium, eiusque domesticos cognouerunt. omnibus enim notissimum est, Alberto Pio Lutetiæ commentanti neminem prorsus affuisse, cuius opera iuuaretur, præter vnum amanuensem Italum adolescentulum, qui vnus multorum ministerio fungebatur: idem namque in Alberti morbo propemodum continenti libros euoluebat, idem loca suo labore, Alberti ingenio, memoria, vel reminiscentia inuestigata legebat, idem excipiebat dictata. quod mihi ex alijs etiam exploratum, ipsemet adolescentulus his paucis diebus exposuit Romæ, dum suos ingentes labores in quorundam inuidiam commemoraret. Quid igitur de cæteris, quos nullos potuisti nominare, credi par est, cum me, quem vnum isti putauerunt non improbabiliter posse ad suæ calumniæ fidem faciendam nominari, constet ne potuisse quidem, etiam si maxime illi opus fuisset, & vterque cuperemus, quam isti confingunt operam nauare. cum ille Lutetiæ, ego Romæ commorarer, nec mihi (quod maxime doleo) post vrbis direptionẽ ipsum videre contigerit. vt illud interim taceam, quam diuersus sit meorum scriptorum stilus à librorum Alberti charactere.

Nam illud ne fingi quidem potest, librum de quo agitur, Romæ iam lucubratum, post editum fuisse Lutetiæ: cum tuus apologeticus, ad quõ refellendum ille rescripsit, editus à te fuerit, postquam Albertus Lutetiam peruenit, vbi librum epistolarem Romæ factum honestissimorum quorũdam theologorum impulsu, euulgari passus est. De quo si quæris, an eum viderim, dum ab ipso scribebatur, dicã equidem (calumniã nihil

nihil veritus) vt res est, aliqua vidi dum esset in ipsius manibus, confectum perlegi totum, sed ita perlegi, vt non indocti homines, doctissimorum virorum, quos amant & colunt, scripta solent, vt fructum aliquem, vel doctrinæ vel iocunditatis legendo caperē, non vt in viri eloquētis, summaq; eruditione libro, homo cunctis in rebus inferior, quid quam vel sensus, vel dictionis emendarem. quanquam ille, cum librum daret, mihi non interdixerat, quominus se, si quid in eo parū probassem admonerem: ille verò me ad hoc pro sua humanitate adhortatus erat, idem ipse pollicitus se facturum, in meo libello de fato, & libero arbitrio, quem aduersus Lutheri furiosum de seruo arbitrio librum, eodem tempore à me scriptū, quo Albertus ad tuā epistolā respondebat, vt ipse vicissim legeret, quēadmodū mea solebat, facilè impetraui, & quidquid displicuisset, annotaret oraui: quod nec imprudenter, nec præter doctissimorū hominū morem, ab vtroq; factū esse crediderim. neq; si vel maxime cōstaret, illum mea, aut me illius admonitione, iudicioue ductum, aliquo loco, aut etiam locis paucis verba quædā, vel fortassis etiā sensa adiecisse, detraxisse, vel commutasse, protinus vererer, ne apud doctos, prudentesq; viros, quidquā alterutrius famæ, ac eruditionis opinioni decederet. Hoc enim veteres factitasse certum est, quorū nunc ingenia, & scripta demiramur. nisi fortè puduit Plinium Secundum, virum eloquentissimum, eam inprimis epistolam euulgare, qua rogat virum doctissimum Arrium, vt librum, quem edere cogitabat, & illi miserat accuratè lectum & relectum emendaret. qui ad Scaurum quoque scribens, sic ait: *Recituturus orationculam, quam publicare cogito, aduocaui aliquos, vt vererer: paucos, vt verum audirem. Nam mihi duplex ratio recitandi: vna, vt sollicitudine incendar: altera, vt admonear, si quid fortè me vt meum fallit, tuli quod petebam, inueni qui mihi copiam consilij sui faceret.* Neque verò solum Plinius vir sapientissimus, id officium ab alijs sui similib. poscebat, sed alios ab ipso idē postulasse, cū alię eiusdem epistolę declarant, tū ea inprimis, qua Maximo viro doctissimo, quid de libris suis sentiret, exponit: ac ne singulos memorem, Brutū virum doctissimum, & eloquētissimum orationes suas, etiam in senatu cum omniū admiratione habitas, ad Ciceronem, qui eius ingenio hoc eruditionis, & facundię tribucbat, quod paucissimis suorum æqualium, antequā ederentur, huius rei gratia mittere solitū, eiusdē Ciceronis epistolæ testatur. quin etiā ipse Cicero, ne cæteros miremur, scripta sua emendādi gratia mittebat Pōpo. Attico, & quidē eo animo, vt ceras eius miniatulas, quibus ille quæ nō probasset annotabat, vt idē nō vno loco ad ipsum scribēs profitetur, extim. esceret. huc. n. pertinet illud Horatianū præceptū,

si quid tamen olim *in arte poni*
Scripseris, in Metij descendat iudicis aures.

quorum cautam diligentiam si tu Erasme fuisses imitatus, nec indulge-

re mal-

re malles ingenio tuo, quàm imperare, magnam tibi laudem peperisti, sed multo maiorem fuisses consecutus, non modo eruditionis, sed etiam eloquentiæ.

Perlegi ergo epistolarem librum Romæ, fateor, & illum fortassis aliquid admonui, quod mihi minus arrideret, vt ipse fecit in meo libello. Statimne igitur librum aliena opera, non suo marte (vt aiunt) confecisse argui debet Albertus Pius? Nam à quopiá alio præter librarium, ne lectum quidem fuisse librum, antequam perficeretur, si mihi affirmanti non credis homini nõ vano, & testi oculato, quem latere nihil poterat, crede iurato, nam testem appello Deũ immortalem, me nõ mentiri. Sed redeo ad librum Luteriæ inceptũ, & peractum, qui te plus offendit, & quem ipse acrius accusas. Quid habes argumenti, quando testem nullũ habes illum fuisse multorum opera confectum. *Ex varietate* (inquis) *characteris apparet.* Vbi est acumen tuum Erasme? An non vides te dictionis varietatem allegando, tibi non constare, criminationisque vanitatem prodere? Quomodo enim vera esse possunt, quæ pugnãt? Aut qui cõuenit Albertum Pium dictionis expolitorem habuisse, & characterem esse diuersum? Nisi forte id munus affingatur per summam stultitiam compluribus fuisse per partes iniunctum, vt dolus omnino latere nequiret. Sed si vnus erat expolitor, vt etiam sycophantæ detulerunt ad te, qui vnum Hispanum expolitorem memoras, expolitor iste tam præclarus, quomodo vnus potuit, nisi fortè ex industria, diuersis characteribus dictionem expolire An commortuum illum videri vis Alberto Pio? vt si quid supereſſet expoliendum, perficere non potuerit. Non est igitur opus ex. infecus allatis argumentis, ad criminationis malitiam conuincẽdam, ipsa per se, suaque inconstantia ruit. Quòd si vrgeas, rogesque, quomodo tam diuersus stylus potest esse vnius Alberti Pij? ego te vicissim, & verius percunctabor, quomodo potest diuersorum esse character, qui tam sui similis est? Nam quòd pauca quædam verbula, quibusdam in locis annotaueris, quæ magis theologicam simplicitatem præferant, quàm cultum Ciceronianum, candidius erat, id sestimationi mortis interuentu non recognitæ tribuere: quàm ex leuissima coniectura, cum cætera simillima sint, operarum diuersitatem velut argumento certissimo colligere, in vulgúsque prodere. Albertus enim Pius quàquá elegans esset, & latinæ linguæ doctissimus, cui studio, ætate ingrauescente multo etiam magis, quam in adolescentia se dediderat, ita se tamen à puero cõparauerat, vt semper rerum maiorem haberet curam, quam verborum, quo fiebat, vt sæpe cum quæstionem aliquam physicam, aut theologicam disputaret, mallet tamen ad nodum quempiam explicandũ, minus latina, sed nota verba, a Thoma vel Scoto, Alexandroue interdum mutuari, vt clarius, significantiusq; loqueretur, quàm Ciceronianis vti, si orationis inscitia philosophis, aut theologis, ad quos verba faceret, obscuritatẽ pari-

paritura videretur. quod in aliquo eius libri loco, quem mortis iniuria polire non potuit, ipsi de sensu magis, quam de oratione sollicito vsu veniisse, non debuit esse tam criminosum, vt ob id quasi de possessione totius libri deijceretur.

Quod porrò quasi probrosum iactas, *Albertum Pium scripta tua non legisse, sed ad decerpenda loca, quæ carperet, monachorum quorundam, aliorumque laboribus vsum fuisse*, id quidem fortasse non male coniectas. Obiectio tertia. sic enim existimo, dū ex meo instituto melior illius animum, ipsum antequam necessitate daceretur, nonnihil de scriptis tuis animi causa legisse, nihil enim est eis argutius, nihil festiuius: sed horas seueriores sacris literis, Hieronymoque, & Augustino, & his similibus, interdum etiam Aristoteli, vel Ciceroni libentius impendisse. Non quòd non sint multa in tuis libris, quæ horis etiam matutinis legi possint, & legentium operæ pretium absoluere. Sed quòd eorum authorum, qui Erasmum quantus est effecerunt, quàm Erasmi monumentis lectitandis vberiorem fructum capere se posse, non stulte (vt opinor) existimaret. Postea verò quàm, nescio quo fato, in eam necessitatem adactus est, vt consulere famæ suæ non posset, nisi quæ audita de tuis scriptis damnabat, scribendo refelleret, haud equidem credo ipsum tam hebetem fuisse, vt non intelligeret, nisi perlectis tuis libris non posse sparsas in eis sententias cognosci, nec incognitas refutari, putasse tamen parui interesse, ipsene per summum laborem inuestigasset, an ab alijs accepisset, qui huius rei gratia diligentissime libros tuos sponte sua perlustrassent. Sed locis indicatis, dum singula examinaret, certum habeo, omnia, quæ ad cuiusque intellectum facere possent, perlegisse virum prudentissimum, nec ignarum non aliter posse de ipsis, sine summa cæcitate iudicari. quod mihi non solum certa cōiectura, ab altissima viri prudētia ducta persuasit, sed illius etiam adolescentuli, quo lectore vtebatur, testimonium indubitatum, cui maiorē hac in causa fidem habendam censeo, quàm tibi, qui dum acrioris censuræ dolorem æquo animo ferre non posses, ipsum credidisse modo aliorum relationi, ijs verbis cauillaris, quæ me referre suppudet. *Nam non erat* (inquis) *viri prudentis, cæcatis schedis fratrum, ac famulorum, tam virulenter in proximum debacchari.* Quod tibi verbum excidit Erasme? Quove theologici decori respectus abierat? vt vir grauis, religionis, morumque magister in eo libro, quo de religione agitur, de Christo ipso, deque Triade differitur, sustineres tuam orationem ijs verbis fœdare, quæ vix Epigrammatariorum licentiæ permittuntur, nec vnquam à Comœdiarum liberrimis authoribus vsurpantur, nisi fortè cum personæ cuipiam illiberali seruiunt, mancipij simillimæ. Quanto melius consuluisses nomini tuo, si conuicijs, tam fœdisque vocibus vitatis, modeste, ac cum maximo pudore respondisses. ne dares ansam liberis hominibus cauillandi, te dum causa laboras (vt miseri quidam solent) ad maledicta confugere. Quid

re. Quid enim conuitia iuuant, si obiectis non satisfacias? Quid prodest comminisci præter omnem fidem, nedum veritatem, librum non Alberti Pij doctrina, sed aliorum ingenio, & labore confectum fuisse, si quæ magnis ille argumentis in te colligit, refelli nisi debilissimè non possunt? Quo tamen in loco (vt dicam quod sentio) non equidem miror tibi tam velociter commentanti aliqua non satis fuisse animaduersa. Maius est enim humano captu, vt quisquam velocissimo, nec reperito cursu delatus, obuia quæque perinde notet, perspiciatq;, ac si quis lẽto gradu procedat, & regrediatur, eadẽ sæpe obiens, oculisq; retractãs. Cũ igitur ipse libros tanta celeritate conficias, vt vni dare solidum mẽsem longum tibi videatur, tantumq; absit, vt velis eos ante editionem amicorũ iudicio more veterũ perpendi, vt sæpe ne ipse quidem satis repetita lectione recognoscas, nihil mirum est, nec tu debes indignari, aliqua in tuis scriptis doctissimorum virorũ lento iudicio examinata refelli, quę ipse si nondũ emissa, interiecto tẽpore, velut aliena relegisses, aut ab amicis fuisses admonitus, haud dubie mutasses in melius, aut expunxisses omnino: cum sit illud multo mirabilius, te tãta festinatione, tam multa, quæ iure laudentur prodidisse. Nam nec illud patitur natura rerum, vt magnæ res, ac perdiu duraturæ celeriter adolescant, vt in stirpium genere diuturniores, ac firmiores, longissimo tẽpore perficiuntur. & animaliũ viuacissima, eademq; perfectissima homo & elephãtus, tardissime omnium ad iustam magnitudinem perueniunt: cætera verò, quò festinatior est cuiusque maturitas, hoc celerius abolẽtur. Cuius rei non ignari viri prudentissimi, in perficiendis, edendisque libris magistram naturam adhibere censuerunt, vt quos diu velimus approbatione hominum durare, his tempus addamus, & sæpius recognoscẽdi diligentiam: dum probe sciant, non quàm multos quisque libros faciat, ad laudem interesse, sed quam bonos: nõ quã cito scribat, sed quàm docte, & eleganter. Plurima scripsit Marsus poẽta, Persius quã paucissima, sed notum est carmen doctissimi poẽtæ de vtroque. Iam illud quis nescit? Lucilium itidem poẽtam tanta celeritate versus facere solitum fuisse, vt stans pede in vno (quẽadmodũ Horatius ait) ducentos dicta ret: Vergilium contrà (quem paucissimos versus die cõposuisse scripsit Varus) tam tarde perficere, vt tanquã vrsa catulos suos lambendo, sic ipse sua carmina sæpe retractando formasse memoretur. At hic sua diligentia principatum inter Latinos poẽtas sine controuersia consecutus est, ille sua facilitate, quã videlicet eũ retractare pigebat, hoc tulit nominis, vt lutulentus cum fuerit, esse diceretur. Sed ne poẽtarum solũ exẽplis agamus, nónne Sallustium, cuius prima laus est in historia Latina, veterum monumenta testantur, nihil scripsisse, quod nõ diu, ac diligentissime retractauerit? Platonem quoque illum doctrina, & eloquentia diuinum, quẽ Cicero cum multis facile principem philosophorum appel-

appellabat,conſtat ſcripta ſua tam accurate recognouiſſe,vt ipſa pectinare diceretur.Eadem namq; reſcribebat ſæpe,addendoq;,& ſubtrahẽdo mutabat.Itaque poſt obitum eius,exordium librorum,quos ſcripſit de rep.repertum eſſe iterum,atq; ter ab eodem ſcriptum Laêrtius Diogenes eſt author.Quando igitur periculum eſt,ne rei bene gerendæ per moram elabatur occaſio, feſtinatio in cũctis actionibus laudatur. cum verò res & poſtulat,& patitur lenta conſilia, & diuturnam conſiderationem,ſine cauſa properare,quis non videt,neque grauitãtis eſſe, neque prudentiæ? Nec enim ſi exercitatiſſimos quoſdam oratores, vt ex tempore dicerent cauſarum neceſſitas coêgit, protinus id philoſophum,aut theologum decere putandum eſt, vt in librorum confectione,quos ad vitam hominum inſtituendam, de moribus, ac religione ſcribunt,quibus ſumma grauitas, ſummumque iudicium adhiberi debet,celerrimi ſtili laudem affectaſſe videantur.Sed iſta præcepta, dicet aliquis,rudibus fortaſſe,ac tardioribus data ſunt, Eraſmus homo doctiſſimus, ac diſertiſſimus, eam facilitatem exercitatione conſecutus eſt,vt multi per ſummum laborem,quod ipſe quaſi ludens facit,quare non valeant: fateor quamplurimos longo tempore,magna diligentia, minus efficere poſſe,quàm paucis diebus Eraſmum:at ſi quis neque doctrina,neque ingenio,nec denique exercitatione cedens Eraſmo, diligentiam adhibeat,negabimus ne hunc meliora, quàm Eraſmum præſtiturum? Ad ſummam,ſi Eraſmus ipſe imperet ingenio ſuo,vt accuratius ſcribat,& ſcripta ſua diligenter recognoſcat, nónne ipſemet maiora,doctiora,elegantiora,& quæ minus incurrant doctorum reprehenſionẽ efficiet? Age verò,ſi ipſe,quæ iam in vulgus feſtinanter edidit, hactenus integra ſibi reſeruaſſet,& nunc iterum,ac ſæpius relegeret,ac vt diligentiores,lentioreſque facere ſolent,accuratè retractaret, nihilne illũ nunc damnaturũ putamus,quod initio placuiſſet? nihil quod tũc eũ latuiſſet,inuenturum? Hæc igitur cum ita ſint,miror Eraſme, qui ſit iſte tam impatiens animus tuus,vt cum eius æquitate ferre non poſſis,multorũ eruditiſſimorum accuratam diligentiam,quibuſdam in locis oculatiorem eſſe,tua vnius in perpendendis,ac recognoſcendis,quæ incredibili velocitate ſcribis negligentia. At erat prudentiæ, modeſtiæque tuæ,quando longioris examinis,recognitionisq; tædium ferre non potes,ſaltem aliorum admonitiones patienter ferre : & ſi quid probi, ac eruditi viri,in tuis libris minus ſe probare profiterentur, in bonam partem accipere, non odio vertere, aut calumniæ, tum ſi qua recte in te notata eſſent(vt aliqua eſſe neceſſe eſt)in his nõ pertinaciter repugnare,ſi qua ſecus,ea moderate & ſine ſtomacho refellere.Nã hoc in primis Chriſtianum decet,hoc virũ grauẽ,hoc philoſophum. Nunquam enim philoſophia tanto in honore habita fuiſſet in Græcia,niſi doctiſſimorũ cõtentionib.diſſenſionibuſq; viguiſſet, vt grauiſſimꝰ author Cicero teſtatur.itaq; de philoſophia ſcribẽs,*tamẽ*(inquit) *abeſt,vt ſcribi cõtra nos nolim*ꝰ *Tuſc.queſt. vi lib.2.*

vt id etiam maximè optemus. cuius ſummi viri inſtitutum, ſi tib (ivt par erat) imitari placuiſſet, magnis te tuoſque concertatores moleſtijs, & ſollicitudinibus liberaſſes, dum æquo animo te redargui patereris, & cæteros ſine pertinacia, ſine iracundia, ſine contumelia refelleres. Nunc enim quiſquis in te ſcribit, ſtatim inuidus eſt, indoctus eſt, nugator eſt: ac ſi paulo acrius vrgeat, vt Albertus Pius, mendax etiam, & impudens calumniator. Quòd ſi talem videri vis, quicunque damnat quidquam in libris Eraſmi, ipſe quoq; Eraſmus in primis inuidus erit ſui, atque calumniator. Nemo enim plura damnauit in Eraſmo, quàm Eraſmus, qui nullum propemodum ſcripſit librum, quem non ſemel emiſſum, iterũ & tertio emendatum ediderit, quoſdam etiam ſæpius, vt librum adagiorum, ac conuerſionem noui teſtamenti, & adnotationes in idem, quas à te iam quarto editas eſſe, mihi primus Stunica retulit. In quo nu per iacturã non mediocrẽ fecerunt literæ, virtuteſq; omnes, mortuus eſt enim Neapoli, quam vrbem vt inuiſeret, paulo ante profectus erat Roma, dehortantibus amicis, ne alieno, & periculoſo tempore cœlum mutaret: morienſq; nobis, id eſt amicis, magnum ſui deſideriũ reliquit, homo, vt reliquam eius inſignem græce latineq; doctrinam taceam, ſacrarum, eccleſiaſticarumq; hiſtoriarum, quæ ſtudia potiſſimum æmulatus fuerat peritiſſimus, ingenij candidi, & ſupra quàm credi poteſt, vrbani: & quod his multo maius erat, innocentiſſimæ vitę, ſummę nõ morum tantum, ſed etiam verborum honeſtatis, veri (ſi quis vnquam) amantiſſimus, & perquam egregius pietatis cultor, qui quo animo ſcripſiſſet in te, moriens non obſcure declarauit: nam cum non pauca collegiſſet, quæ ne in quarta quidem editione tua noui teſtamenti probaret, mandauit hæredibus, ne commentarium, quod nondum poſtrema manu recognouerat, euulgarent, ſed ad te mitterent, vt illis ſuis laboribus admonitus poſſes, ſi velles, libros tuos emendare: nihil tale haud dubie mandaturus, ſi ambitione ductus, non ſtudio veritatis, eam prouinciam ſuſcepiſſet. Cur enim, ſi ſibi cõſcius erat, parũ, aut nihil in chartis illis contineri, prẽter ambitioſas calũnias, quas tu libenter in te ſcribentib. obijcere ſoles, opus nondũ editioni maturum dare flammis nõ potius mandaſſet? Sed ad rem. Cum ipſe ſcripta tua toties emendando, teſteris aliqua in eis eſſe, quæ limã, & cenſuram patiantur, non debebas tam obſtinatè negare alijs, quod ipſe tibi paſſim permittis, nec tam pugnaciter ſemel dicta tueri in aliorum admonitiones, vt te nihil vnquã erraſſe concedas. At erat fortaſſe non ſolum theologo, ac omnino Chriſtiano homine dignius, ſed etiam ad humanioris ingenij, maioriſq; doctrinę fidem faciendam accommodatius, vt cum à multis multa peccaſſe arguaris, culpam aliquam agnoſceres, vt manifeſtiſſima quæque confitendo, cætera de quibus magis ambigitur, te non ſuperba pertinacia, ſed recto iudicio tueri, quamplurimis probares.

Stunicæ mors.

Sed

Sed quoniam ſatis ad calumnias, quas iſti ſycophantæ in tuam gratiam impudentiſſime cõmenti ſunt, reſpondimus, & dolos, quibus Alberti dignitati, famæque inſidiabantur deteximus, ſimulque conuicia, quibus eius manes inſectaris, temere, ac præter omne meritum iactata eſſe docuimus: ſupereſt, vt obiecta in te ab Alberto Pio cum tuis refutationib. aliqua ex parte conferamus. Nam ſingula perſequi, nimis eſſet longum, & putidum fortaſſis, cantilenam (vt ipſe ais) toties cantatam recinere, eoque magis quòd iam non id agitur, vt quę tu aſſeris, falſa eſſe, vel etiam hæretica conuincantur, ſic enim ad obiecta reſpondes, vt vbique te id ſenſiſſe profitearis, quod neque religioni Chriſtianæ ſit contrarium, neque ſanctorum patrum, aut conciliorum decretis aduerſetur. in quo iam illud eſt, quòd Alberto Pio, & cæteris, qui in te ſcripſerunt, gratiam habeant catholici Chriſtiani, quòd quanquam te non adegerint, vt te perperã ſcripſiſſe confitereris aperte, tamen illud perfecerunt, vt ancipitia, ſuſpectaque tuorum librorum loca, & quæ poterant ab hæreticis Lutheranis in ſuam ſententiam, haud ſanè improbabiliter detorqueri, ſic interpretationibus temperaueris, vt ſi quid ſit, quod temere, aut minus catholice dictum fuiſſe videri poſſit, pœnitentiam præ te feras, & errorem tuum ſi non aperte, vtcunque tamen teſtificeris. vt ipſa (qualiſcunque eſt) tua confeſſione, veniam ab æquis, nec nimis ſeueris iudicib. merearis. Non igitur iam de tua mente diſſeritur, quam te optimam ſemper habuiſſe, vel ſi ſcripta tua maxime reclamarent, tibi tamen credendum eſſet, vbique id aſſeueranti, ſed de conſtantia dictorum tuorum, & acumine, nonnihil etiam de prudentia tua diſputatur. de quo tamen Albertus Pius, qua erat grauitate, & ſapientia (crede mihi) nunquam fuiſſet ſollicitus, niſi eam tuam culpam putaſſet (qualiſcunque eſt) poſſe ad multorum nocumentum redundare, qui dum libros tuos ſimplici animo legunt, te cui omnia tribuunt, longe aliter multa ſentire putant, quã ipſe factus reus (dum pro te dicis) ingenioſe interpretaris. quos etiam atque etiam admonendos putauit vir publicæ pietatis ſtudioſiſſimus, quo cautiores eſſent, nec libros tuos oſcitanter lectitarẽt. Cæterum quia tu factum inſtitutumque illius longe aliter interpretaris, quaſi ſtudioſe vexauerit ſcripta tua, nec habuerit latis magnam cauſam, ad ea loca, quæ commemorat ex tuis libris, velut lubrica, & ſuſpecta denotandum, res ipſa poſtulare videtur, vt rationibus vtriuſque veſtrum collatis, aliquot eorum diſcutiamus. nec enim erit difficile, ex parua velut indicatura, reũ totam citra magnum errorem æſtimare.

Conferuntur Eraſmi reſpõſiones ad obiectiones Alberti Pij.

Primum omnium cum obijcitur tibi Moria, in qua non ſolum cætera omnia omnium hominum ſtudia, etiam honeſtiſſima derides, verùm & ſacerdotum, monachorumque inſtitutis, viuendique rationi, ad ſummã ipſi religioni Chriſtianæ videris illudere, caput tuæ reſponſionis eſt,

Obiectio prima cum reſponſione.

ſcriptionem fuiſſe iocularem, non ſeriam, ſeruiumque fuiſſe perſonæ Moriæ, à qua nihil

ſani poſtulari debet, nihil non ſtultum & ineptum expectari. Quod eſt maxime contra te, affers in tuam excuſationem: An poteſt eſſe quidquam magis criminoſum, quam (vt cætera omittam) rebus iocularibus religionẽ Chriſtianam, eiuſq; miniſtros, & cum diuis, deiparaq; virgine Chriſtum ipſum admiſcere? Nam qui, dum de vanis hominum ſtudijs ſtultiſq; opinionibus agitur, mentionem facit de indulgentijs, anathemate, ceremonijs, de diuorũ ac beatæ virginis cultu, de Chriſti vita, ad ſummam de omni parte religionis Chriſtianę, quid hic aliud videri poteſt, quàm hæc omnia eodem loco habere, quo cætera, quæ ſine controuerſia ſunt vana & deridenda? præſertim poſt illa verba, *Vſque adeo Chriſtianorum vita iſtiuſmodi deliramentis vndique ſcatet, quas ipſi tamen ſacrifici non grauatim admittunt & aiunt, non ignari quantum hinc lucelli ſoleat accreſcere.* quæ verba cum latiſſime in Moria pateant, tu tamen in reſponſione laborans, ad ſuperſtitioſum cultum diuorum, & magicas preculas, aliaſq; id genus nænias contrahere conaris. An tibi videris obiectis ſatisfacere, ſi quæ in vniuerſum dicta ſunt, ad paucos, paucaq; referri debere, ſine vlla ratione contendas? Omnem vndique Chriſtianorum vitam dicis, & vis à Pio paucos religionis cauſa peregrinantes, & deliras quaſdam anus intelligi? Gelſillet tibi forſitan morem, niſi illud ex eodem ore prodijſſet, *videtur enim Chriſtiana religio, quandam habere cum ſtultitia cognationem.* qua voce quid hoſtilius religioni noſtræ ab ipſo theomaſtige Luciano, vel Auerroi, quem ipſe merito blaſphemum appellas, expectari poſſet? Ad quod nihil reſpondes Alberto Pio nec profecto quid reſpondere valeas intelligo, niſi fortè ad illam inanem & perquam frigidam excuſationem confugias, non eſſe dandum crimini ſtultitiæ, ſi ſtultiſſimè garruletur. quæ excuſatio poterit haud dubiè culpam ſtultitiæ nonnihil, atque adeo plurimum ſubleuare: at qui tam effrenatam beſtiam talibus verbis ſubornatam, non contentus profanis omnibus locis, etiam honeſtiſſimis, in templa itidem, & ſacraria produxerit, vt in ſacerdotes, ac monachos, ſacrorumque ritum procaciter debacchetur, ac ipſam religionem Chriſtianam ſibi cognatam, hoc eſt ſtultitia, & erroribus plenam eſſe jactet, hunc quis valeat vel à crimine vel ab imprudentia ſaltem vendicare? A cuius rei conſcientia, ipſe videlicet non abhorrens, inextricabilibuſq; difficultatibus implicitus, cogeris homo ſapiens, & grauis, deliranti ſtultitiæ præter omne decorum patrocinari, vt tibi nõ liceat conſtanter in ſententia permanere, qui præfatus ſtultitiam ſtultiſſime locutam, rurſus eandem quæ omnium ſtultiſſimè dixit, ea ſapientẽr dixiſſe probare niteris, vt fieri poſſe doceas, quod naturam non pati, veteres crediderunt, vt cum ratione quiſquam inſaniat. Itaque mirabilem latebram excogitaſti, quo confugeres acculatus, *quòd Chriſtum dixeris, delectatum fuiſſe pueris & mortonibus. Nam te de ſtultis huius mundi locutum*
1 Cor. 1. *eſſe videri vis, non de ſtultis apud Deum.* Ingenioſum inuẽtum, ſed nihil ad rem.

Nam

Nam quos Paulus ſtultos huius mundi vocat, nemo vnquam moriones vocauit, imò nulli magis ſunt à morionib. diuerſi, ſunt enim ſtulti mũdo, quæ diuitias, gloriã, voluptates, ac cætera, quæ mundus admiratur, pro nihilo habentes, virtutem, & religionẽ colunt, viri ſcilicet pietate in Deum, magnitudine animi, prudentiaq; præſtãtes, & quibus certè cũ fatuis, quos moriones vocamus, nihil eſt commune, imò nihil non diuerſum. Sed faciamus à viris doctis, & ſacrarũ literarũ peritis, hos quoque poſſe ratione aliqua nomine morionũ intelligi, ſtatimne ſine magna culpa dictum putabimus, Chriſtum morionib. fuiſſe delectatum? in eo præſertim libro, qui non doctis theologis ſcribebatur, ſed imperitæ multitudini, quæ ficus (vt aiunt) ficus, & ligonem ligonẽ appellare ſolita, tale verò ſtultorum diſcrimen ne ſuſpicata quidem, cum moriones audit, homines intelligit, quos natura fatuos finxit, & à pecude parum rationis vſu diſcrepantes, quibus lauti leueſq; homines delectantur, riſum captantes ex eorum ſtupore, & miſeranda calamitate. Cũ hãc igitur leuitatem Chriſto Deo tribuere Moria videatur, nónne ſtultiſſimè facit, & præter omnem reuerentiam, ac pietatem, quæ filio Dei optimo, & maximo, debetur? Sed dices fortaſſe : *Iam non moriones loquitur Moria, ſed pro his piſcatores vſurpat* . agnoſco clara indicia pœnitentis animi, atq; vtinã ſic in cæteris Moria reſipiſcat, præſens tamen pœnitentia nõ tollit, ſed augit potius peccati prioris argumentũ. quãquam nõ eſt opus indicijs, cum ipſe peccatum agnoſcas, vel in eo, quòd fueris ſacræ ſcripturæ verbis parum reuerenter iocatus, niſi quòd factũ excuſas aliorum exemplo, à multis enim id fieri dicis. quaſi verò qui latrocinantur, non poſſint iſto modo, longe plurium exemplo culpã ſui ſceleris excuſare. Multo igitur magis è tua dignitate fuiſſet in ea reſpõſione perſtare, ſtultitiam ſtultiſſimè res ſacras, & religionẽ, atq; Chriſtum attigiſſe (de reliquis enim nihil laboro) & in eo tuã culpam ingenue confiteri, quam temere factum, non ſine maioris pertinaciæ ſuſpicione quapiam, frigidiſſime, ac debiliſſime tueri.

Sed iam moriam ſuo quodã modo, iure inſanientem dimittamus, neſi graui, iuſtaq; Alberti Pij cenſura taxatam, nec reſipiſcentẽ diutius vrgeamus, ipſi quoq; operam ludentes ſtultè facere exiſtimemur, & monachorũ cauſam, qui ſe ab Eraſmo, tum ioco, tum etiã ſerio paſſim læ- *Obiectio ſe-*
di, ſummaq; iniuria affici cõqueruntur, parumper differamus, pro qui- *cunda pro*
bus cum tibi Pius obtrectat, quòd varijs in locis totum ipſorum ordi- *Monachis*
nem, ac inſtituta damnes, ſumma tuæ reſponſionis eſt, *te non monachos ac contra Eraſmi cauſare, ſed prauos, ac ſuperſtitioſos monachos, non ipſorum inſtituta damnare, ſed vitia.* num cum e-
quod ſi vere affirmas, non ſolum iniuria negotium tibi facelſit Pius, *iuſdem reſp.*
verùm, eſt quòd omnes monachi tibi gratias etiam atque etiam agant, teq; ſumma beneuolentia proſequantur. Nulli namq; homines tam ſeuere vel caſtigant, vel puniunt malos monachos, quàm boni monachi:

nachi: nulli sunt acriores omnium vitiorum, ac flagitiorum censores. Cur igitur omnes, propè dixerim, monachi vno nomine oderunt Erasmum? & quo quisq; sanctior est, ac pietatis amantior, hoc etiam magis ad nomen Erasmi commouetur: ac vicissim nulli ipsorum sunt, qui minus de te male loquantur, quam qui à monachatu defecerunt, aut defectionem (si qua ratione detur) moliuntur. quod contrà fieri oportebat, si vitia, prauosque ipsorum mores, non etiam ordinem, ac statum improbares *Sed tardi sunt* (inquis,) *aut malitiosi monachi, & qui monachis patrocinãtur, in verbis meis interpretandis.* Quib. verbis? Miror enim quenquã ingeniosũ esse in suam contumeliam. *Monachi* ais *viuunt in otio, & aliena liberalitate saginãtur, possidentes quod citra sudorem illis obuenit, nihil interim dicam de vitiosis.* Quid est, quod monachi, ipsorumve patroni in ista oratione non intelligunt, aut malitiosè interpretantur? Nam te de bonis monachis hoc in loco fuisse locutũ, ipse (quod negare non potes) cõfiteris. *Non vident* (inquis) *aut se videre dissimulant, me non accusare monachos, sed ipsorum probos cum probis ciuibus comparare.* imo verò quoniam illud maximè vident, idcirco tibi non iniuria etiam atque etiam irascuntur. *At confero* (inquis) *non æquo, neque dico nihil interesse, sed non adeo multum.* Iam hic quoque gratiam debemus Pio, quòd Erasmum adegit, vt monachatum, quem improbare passim putatur, vita ciuili potiorem esse confiteretur. Sed an ista hæc professio cum verbis modo recitatis conueniat, videamus. *Omisit* (inquis) *malitiosè Pius verba illa cohærentia, isti id est ciues, quod sua pepererunt industria, pro suis quisque facultatibus impertiunt egentibus.* quasi verò hoc, quod studens breuitati Pius tacuit, non inprimis augeat monachorum iniuriam. At conferre alteros cum alteris, non est iniuriam facere monachatui, & tu nihil aliud, quàm confers. Confers, quis non videt? sed ita confers, vt nihil aliud agere videaris, quàm vt in monachos etiam probos, omnium laicorum, ac ciuium inuidiam, & odium quam maxime concites. *Non dixi* (inquis) *lasciuiunt, inguini & veneri indulgẽt. sed viuunt in otio, & aliena liberalitate saginãtur* O pulchra excusatio, & quæ facile possit optimorum monachorum cõtumelioſæ plagæ mederi, si constet, eos à te non scortatores appellari, sed fieri duntaxat fucis, altilibusque porcis simillimos. Est igitur vero verius, quod ais, te ipsos conferre, non æquare. comparas enim, & monachorum vitam, statui ciuium longo interuallo postponis: postponis dico, imò verò ciues laudas in monachorum inuidiam, velut mutuæ charitati, & reip. seruientes, & quidquid in eis vitij est, omnino taces: monachos vituperas, quòd otio torpeant, ciuiumque benignitate, si nõ & veneri, certe gulæ, atque ventri indulgentes abutantur, de monachorum ieiunijs, vigilijs, lucubrationibus, patientia, irrequietis, dum sacra, remque diuinam peragunt, laboribus, ne verbum quidem facis. An quia non arant, vel metunt, otiosi esse, & nihil agere tibi videntur? quibus (vt euangelicarum concionum, confessionumque magnos & fru-

Quo-

(quos ſos labores omittam) mane euigilandum eſt, intempeſta nocte ſurgendum. Ad ſummam, qui noctes & dies in faciendis rebus diuinis, canendis hymnis, fundendiſque precibus ſunt occupati. Aut putas, officia quæ pie religioni, quàm quæ reip. ciuiliter impenduntur, minus vel fructus habere, vel dignitatis? Hæc igitur cum taceas, & otium monachis, ſaginamque obijcias, iubes Pium meridie caligare, vt te non cernat, aut quam maxime ſuſpicetur, odiſſe monachorum ordinem, ac ſtudio te vitam ipſorum incuſare? Quid, ſi neſciret, qualia de ipſis ſcripſeris in funere, & quam multa fueris commentus, vt omnibus cũ riſu perſuadeas, monachos auaros, & ſordidos eſſe, procaces, petulantes, & impudentes. Aut ignoraret, te eoſdem ſolitum eſſe hiſtriones appellare, ad quos phariſæi collati, ſimplices videantur, atque ſynceri? Quorum tamẽ verborum inuidiã ſic putas depelli poſſe, ſi te non monachos omnes hiſtriones, & fictæ ſanctimoniæ oſtentatores vocaſſe, obiurganti Pio reſpondeas, ſed hypocritas duntaxat, in quo quis eſt tã hebes, aut tardus, vt tibi repugnet eandẽ rem varijs nominibus, ſed eiuſdem intellectus appellanti? Aut quis neſcit hypocritam græce, hoc eſſe, quod hiſtrionẽ aut ſimulatorem latine? intelligebat igitur, te hypocritas tantũ monachorum hiſtriones, & fictæ ſanctitatis ſimulatores dicere: ſed illud non ignorabat, te paſſim eã opinionem præ te ferre, vt omnes vel perditos, & diſſolutos eſſe, vel certe ſimulatores, & hypocritas exiſtimare puteris. quod cum aliàs, tum eo loco aperte declaras, vbi ſic ſcribis: *Quòd vigilias, quòd ieiunia, quòd ſilentia, quòd preculas, quòd reliquas id genus obſeruationes non præterimus, nihil moror: in ſpiritu tamen non credam eos ambulare, niſi videro fructus ſpiritus.* Quorum verborum inuidia preſſus, ad hũc modũ reſpondes Pio: *Quid illis verbis indico? non ſtatim eos ambulare in ſpiritu, qui ieiunant, aut preculas præſcriptas abſoluunt, ſi abſint fructus ſpiritus.* Iſtud te dicere nemo dubitat, ſed quorſũ tandẽ? percũctabitur Pius, vtrũ id agis eo loco, vt nos dialecticã doceas, & quid rẽ quamq; ſequatur, aut ſecus, oſtendas? An quemadmodum omnes, qui ea legunt interpretantur, aperte ſignificas te de monachis tam male ſentire, vt etiam optimus ipſorum quiſque ſuſpectus tibi ſit, ne quam præfert ſanctitatem, hypocriſis ſit, atque pietas ſimulata: nec aliter te monachos timere, etiam ad monachatus præſcriptum viuentes, quã Laocoon ille Vergilianus *Danaos, & dona ferentes* metuebat, *Aeneid. 2.* nequis.n. dubitare poſſet, te de optimis loqui, illud addis paulò pòſt: *Non ego nunc loquor de his monachis, quorum mores etiam mundus deteſtatur, ſed de iis, quos vulgus miratur, non vt homines, ſed vt angelos.* Ad hæc ne fortè erraremus, putantes à te homines ſolum, non inſtituta etiam taxari, in eorum morem, qui fraudem quampiam, aut occultum facinus detegere volunt, exordiens ais: *Cæterum verũ fateri fas eſt, nònne videmus arctiſſimũ quodque monachorum genus, religionis faſtigium aut in ceremonijs, aut in certa lege pſalmorum, aut labore corporum ponere? quorum vita laborioſa Iudaicis ſuperſtitionibus eſt ple-*

 na, nec

na nec ab vllis laicorum vitijs immunis, imò in nonnullis magis contaminata. quo in loco, quis non ſuſpicetur, te damnare monachatum? cum etiam in ijs, qui arctiſſime, hoc eſt maxime omnium ad normam ipſius viuũt, monachatum nil aliud eſſe ſignifices, quàm vitam laborioſam (licet parum conſtanter eadem otioſa dicatur & laborioſa) plenam Iudaicis ſuperſtitionibus, nullius criminis cæterorum hominum expertem, quibuſdã etiam peccatis laicos omnes ſuperantem? Qua oratione monachis atrociter laceratis accuris idem oleo frigidiſſimo, quo linas ipſorum cõtrita capita. præfatus enim te non de perditis ac diſſolutis agere, ſed de his, quos vulgus miratur, vt angelos, ſubijcis, *q. os ip. os tamen offendi nõ oportet hoc ſermone, qui vitia notat, non homines.* quod perinde eſt, ac ſi quis egregio cuipiã, & innocẽti viro, ſed cuius authoritatẽ intelligat conatibus ſuis obſiſtere, periculoſũ ex induſtria vulnus infligat, deinde poſtulet abeodẽ, ne ſe putet offenſum, nam eo telo non ipſum, ſed alios de quorũ crimine conſtaret, fuiſſe petitos. Tu tamẽ calumniatorẽ vocas Pium, quòd plagæ meminerit, & tã ſalutiferã medicinã fuerit oblitus, & illud nõ abſimile tacuerit: *Nec dammc eſt, inter eos eſſe plurimos, qui literis, & ingenio adiuti ſpiritus myſteria deguſtarunt* Quibus verbis ipſe putas omnẽ reliquæ orationis inuidiam declinari, cum ea tamen conſtet, nihil ad monachatus commendationem pertinere, ſed ad ingenij laudem, & fauorem literarum: quibus qui fuerit præditus, etiam in monachatu probari poſſe ſignificas. vt ſi qd laudis tulerint huiuſmodi monachi, doctrinę referatur acceptum, non monachatui: quem tu negare ſoles pietatem eſſe, ſed vitæ genus, pro ſui cuique ingenij, corporiſque habitu, vel vtile, vel inutile. Cæterum hoc quanquam ſit (vt eſt) contra monachatus dignitatem, tolerabilius tamen fuerit, quàm quod eundem appellas *naſſã*. velut perinde ſit adoleſcentẽ ad monachatũ allicere, atq; piſces ad naſſam. ſi hoc enim eſt monachatus adoleſcentibus, quod piſcibus, naſſa, certe naſſam nemo ignorat decipulam eſſe piſcibus mortiferam & inſidias pernicioſas. Quorum dictorum non immemori Pio, te monachatũ magnopere ſubiratum velle ſuſpicionem addidit, hoc quod ſcribis idem in principe Chriſtiano, *Et forſitan expediret reip. non eſſe tot monachos, nec eſſe modũ.* Nam quem ſemel, & repente tolli non poſſe intelligebas, ſenſim paulatimque decreſcendo, penitus aboleri poſſe, forſitã illic videbaris ſperare. Sed tu dictũ excutias Deus immortalis, quam negligenter. nam primum ſic ais, *q. idcirco forſitan eſſe, non aſſeuerat.* quod verum eſſe facile tibi dixiſſet Pius, qui vim (puto) talium verborum non ignorabat. Sed quid prodeſt adiuerbium forſitan non adhiberi teſtimonijs, quibus quæ videntur iurati homines teſtãtur, nec cum aliquid aſſeritur, de quo dubitare nemini liceat, quales ſunt articuli fidei, & mathematicorum axiomata, ſi conſtet id paſſim ab eis vſurpari, qui in re controuerſa ſuam proferunt ſententiam, & quid maxime probent, enunciant? quod ab Ariſtotele sũmo phi-

mo philosopho fuisse inprimis factitatum, cum alij eius cuiusque generis libri testantur, tum ij maxime, quos de moribus scripsit, quorum doctrina non proxime abest, à certitudine mathematica. vbi nulla ab eo frequentius vsurpantur vocabula, quã fortassis, & videtur. Quæ quoniam non tam cunctationis, quàm modestię notę sunt, idcirco vulgo ab eruditis tẽperamenta philosophica nuncupantur. Deinde negas te simpliciter dixisse *expedi*[re] vt sit monasteriorũ mod⁹, sed *expedire reip.* Addisque te *principi scribere, non episcopo* quasi verò reip. possit quidquam expedire, quod sit contra religionem, eiusúe quoquo modo maiestatem, vel authoritatem minuat, aut principis Christiani religionis cura, non debeat esse prima, atque omnium longe maxima. Sed de monasteriorum modo haud equidem credo, Albertum Pium fuisse tecum magnopere depugnaturum. Nemo est enim tam monachorũ studiosus, qui velit omnes vel plerosq; ciues esse monachos, aut tot esse in vrbe monasteria, vt ciuium domibus numero atque opibus adæquentur. Sed cũ à te videret monachos iam histriones, ac hypocritas, iam velut fucos, tum quasi porcos saginæ deditos appellari, interdum etiam pediculosos, velut exprobrante ipsis paupertatem à Christo inprimis commendatã: Ad hæc monachatum affirmari non esse pietatem, sed vitæ genus, & hanc vitam etiam in arctissime viuentibus plenam esse Iudaicis superstitionibus, & nullis non vitijs laicorum implicatam: Item ad monachatum non aliter adolescentes rerum imperitos allici improbissimis hortamentis, quàm pisces ad mortiferam naslam: ad summam, cum animaduerteret te passim in monachos inuehi velut perditos, dissolutos, auaros, & impudentes, aut certe simulatores, & quasi pharisæos, vel proxime accedentes ad Iudęorum superstitiones, nihil mirum est, si te cum monasteriorum modum præcipere audiebat, aliquid præterea grauius, & monachatus abolitionem moliri suspicabatur.

Tertia de culta Deorum.

Sed à monachorum causa ipsa nos res admonere videtur, vt ad quæstionem de culto dinorũ transeamus, Nec enim desunt homines nó inurbani, qui tuis colloquijs perlectis, te cauillentur in eis potissimũ Lucianum magistrum, non solum scribendi, sed argumenti etiam genere imitari voluisse. Lucianus enim (quod tu maxime nosti) homo naturà festiuissimus, sed philosophis magnopere infensus, & à cultu deorum, quos nullos esse putabat (si quis vnquam) alienus, dialogorũ seueritatẽ quibus ante ipsum res duntaxat ad naturam, aut mores pertinentes tractabantur, ita remisit, vt eos coegerit lusibus, & iocis comœdiarum inseruire, & dialogum cum comœdia primus omnium (quod ipse gloriatur) copulauit. Quo genere scribendi in nullos magis per risum, & iocum inuehitur, quam in Deos & philosophos. Te igitur videri dicunt, certare voluisse cum Luciano, ne ille festiuius græce Deos & philosophos, quàm tu Latine, eodem scribendi genere, diuos & monachos,

res quæ videri possunt non penitus absimiles, exagitare existimetur. à qua suspicione haud longe videlicet abhorrens Plus, non temere rationem à te poscit, cur qui pium te, & maxime Christianum esse profiteris, ea cum aliàs, tum maxime in colloquijs scribas, quæ cultum diuorum beatæque virginis superuacaneum esse significare videantur. Quæ tu primum sic excusas, *colloquia, opus esse in hoc comparatum, vt illecebra voluptatis pueri veluti per lusum discant Latine, nimirum vt hac ratione doceas, iniqui esse, & morosi iudicis, exigere in ludo puerili rationem dictorum, ac seuere postulare.* Nemo à te petit Erasme, vt quãdo ex fastigio theologiæ, & sacrarum literarũ enarratione in istam curam, vt pueros Latine doceas, te demittere non grauaris, ea porrigas legẽda pueris, quæ ipsos, vel seueritate orationis, vel materiæ obscuritate à legendo deterreant. Sed illud quis probet, talibus fabulis informes puerorũ animos imbuere velle, vt ab ineunte ætate discant religionẽ si non contẽnere, certe minus reuerẽter colere, nec diuos venerari, ad quorũ imitanda exẽpla, cunctis rationib. accẽdi, prouocariq; debebãt. Nec enim ignoramus, quid Aristoteles & cæteri philosophi, magniq; viri præcipiant de puerorũ educatione, & quanti referat ad virtutes, & pietatẽ, ac his opposita, quib. rebus homines vel delectari, vel dolere, à teneris assuescant. Ducuntur maxime fabulis, & lusibus pueri, quis ignorat? sed nullus ne iocus, aut statim frigidus erit, in quo monachi, sacerdotes, diui, Christi mater, ipsa denique religio Christiana materiæ non bonam partem suppeditauerit? Aut minus habebitur blasphemus, qui res diuinas, & sacras riserit, quam qui iratus maledixerit? in quarum rerum cultu, siue administratione, si quid esse putabas, quod propter simplicium hominum ineptias, & superstitionem, aut fortassis sacerdotum quorundam cupiditatem, merito taxari posset, parcius erat agendum, & serio, nec vspiam minus, quàm in iocosis libellis, quos puero dicatos, pueris etiam scribebas, ne quid ei simile faceret, quod de Lucilio tradit Horatius,

lib. 1. sat. 4. *Dummodo risum* (inquit)

Excutiat sibi, non hic cuiquam parcet amico:
Et quæcunq; semel chartis illeuerit, omnes
Gestiet à furno redeuntes scire lacuq;,
Et pueros, & anus.

Sed quanquam cerebrosos appelles eos, qui huiusmodi iocorum rationẽ à te seuerius reposcunt, pergis tamen illud tuum admirandũ, plenumq; pietatis naufragiũ ab omni culpa defendere. *Nam pingũtur illic* (ais) *varii vulgarium hominum affectus, quorum suos quisque prodere solet in tali discrimine.* Sed priusquam dico de naufragij dialogo, quid sentiam, indicabo tibi Erasme meam negligentiam, profiteor enim me ad id vsq; tempus, quo hanc scribendi curam suscepi, reliquorũ scriptorũ tuorũ perpauca, & carptim, colloquiorũ aũt ne verbum quidem legisse. eadẽ nimirũ

ratio-

ratione, quâ de Alberto Pio memoraui, quod theologiã ex sacris & literis, & doctorib. philosophiã ex Aristotele, eloquentiam ex Cicerone, quàm ex libris Erasmi, licet sint (vt sunt) eloquentes, & eruditi, vberius mihi contingere posse existimabam. Sed hoc labore suscepto, ne mihi vere obijcere posses, q̃ de Alberto Pio leui sanè ex causa suspicaris, voluisse me de tuis libris antequam legerẽ, iudiciũ facere, & alia vidi, quæ opus esse putaui, & aliquot colloquia perlegi, sed illa inprimis, in quibus de funere agitur, de naufragio, de peregrinatione religionis causa suscepta. Quæ cum legerem, Deus immortalis, quantum ego risi, quàm mihi præ te visus est ipse quoque facetiarum pater Lucianus frigere: sed illa iocorum, atque salium iocunditate (quæ sæpe mentem obcæcat, quo minus videat, si quid mali sub ea latitat) refrigerata, rem paulò seuerius intentioriq; animo recolere cepi, vbi cum ea quæ de affectibus ab animo pio profectis edisseris, sine risu perpendissem, da veniam Erasme, non potui non magnopere in eam suspicionem venire, in qua erat Albertus Pius, te cum ea scriberes, longe aliam mentem habuisse, quàm ipse nunc affirmas dum improperantibus satisfacere laboras. in quo si forte fallus sum opinione mea, difficile est enim Erasmo maximo viro, de animi sui sententia in causa pietatis testificanti non credere: illud certè confirmare possum, te maximam occasionem dedisse, vt quicunque ea tua colloquia legerit, putet, te de monachatu in funere, de cultu diuorum in peregrinatione, de hoc ipso, & vocali confessione, ac de votis nuncupatis, non rectè sensisse in naufragio. Nam (vt redeamus vnde fueramus digressi) quòd ipsum excusas, quasi in eo nihil aliud, quàm varios vulgarium hominum affectus describeris, nihil affers, pios enim religionis affectus sic depingis, vt ipsos planè irridere videaris. *At non stat ita* (inquis) *probo, quidquid ibi gestum est, vt rursus nec improbe si probo omnia, commemoratur illic confessio sacramentalis: si improbo omnia, damnata est inuocatio Dei.* Non erat opus tibi tam pulchro dilemmate, vt nobis fidem faceres, te non omnia improbare, quæ gesta narrantur in naufragio, de hoc enim neminem ambegisse puto. Illud tamen nullis vnquam argumentis persuadebis, te non Adolfi personam probare, qui functus periculo totam fabulam enarrat. Hunc enim facis prudentem hominem, & ab omnibus ineptijs, ac superstitione alienum. At hic nec confessus rite est, vt alij, cum esset copia sacerdotum, nec in summo discrimine de voto nuncupando, vt cæteri cogitauit, nec denique diuorum quenquam, quod alios inepte facere putabat, sed solum Deum inuocauit, licet qua ratione inuocandi sint diui, nimirum vt apud Deum pro nobis intercedant, se nouisse apertissime declaret. Erras igitur Erasme, si te nullam putas in eo naufragio iacturam opinionis, quæ de tua singulari pietate habebatur feciſſe, apud viros graues, & egregiè pios, quorum sententiam semper est secutus Albertus Pius.

Examinatur Erasmi dialog. de peregrinatione.

Nã quid ego de peregrinationis dialogo dicam? quo si quis (nõ prorsus obesus, & tardus) accuratius perlecto, te non putauerit diuorũ cultum deridere, velut planè superstitiosum, & inanem, nulliſq; nisi sacrificis fructuosum, qui per huiusmodi figmenta plebeculæ Christianæ, simplici ruditate ad suum quæstum abutantur, nihil recuso, quo minus ipse per me viceris, & Albertus Pius mendax, & calumniator habeatur. in quo de cęteris diuis nihil est quod conqueramur, cum ipsi beatissimæ virgini Christi matri tuus ille dialogus videatur insultare, conficta Epistola ipsius ad Glaucoplutum, qua facis eandem primum Glaucoplutο, ac potius Luthero gratias agentem, quòd superuacaneum esse docuerit, diuos inuocare, deinde omnia propemodum pia, & impia vota mortaliũ damnante. Quid enim habet vel impietatis vel ineptitudinis, si clamet grauida, da mihi facilẽ partũ: nauta, da prosperos cursus: agricola, da tempestiuã pluuiam? Aut quantum abhorrent ista, à quotidiano pane, quem Christo authore, pie petimus à patre cæleſti? Cuncta enim hæc ex eorum genere sunt, quę vt (Augustinus ait) non appetuntur propter se, sed propter salutem corporis, & congruẽrem habitum personæ hominis, quo habitu non sit inconueniens eis, cum quibus honeste viuendum est. Quam orationem sic concludit Augustinus: *Ista ergo cũ habentur, vt retineantur cum non habentur, vt habeantur orandum est.* Iam ea petitione quid potest esse honestius? aut magis pium? si clamet Aulicus, da vere confiteri in mortis articulo? Et Episcopus, serua meam Ecclesiam? At hæc omnia virginem Dei matrem facis velut inepta, & inania fastidientem. Sed tu rursus, vt Epistolam excuses, ad iocorum latebram recurris, velut ioci, & lusus nulla sit reddenda ratio. quod perfugium, quàm parum habeat præsidij in sacris diuinisq; rebus, abunde (vt arbitror) dũ de Moriæ stultæ dictis ageretur edocuimus. Sed cum tu Moriæ dicta, quibus piorum aures offenduntur excuses, quod personæ stultitiæ in ea maxime fuerit inseruitum, quo modo vel crimina vel ineptias excusabis eius Epistolę, quã idẽ tribuis virgini matri? cuius personæ nihilo secius erat seruiendum. An cum decoro laudabit Christi mater hæreticorum impietatem, quæ tollit diuorum cultum? sacris doctoribus (vt docet Pius, neq; enim hic actum agere oportet) reclamantibus? Cum decoro damnabit mortalium vota, etiam quæ Christus probaret? Cum decoro ambitiosam leuitatem præ se feret, & conqueretur, quòd solita gemmis, & auro vestiri, mutatorijs, aureisq; & argenteis donarijs abundare, iam vix tegatur dimidiato pallio, eoq; à muribus corroso? *Non probat* inquis *virgo quòd Lutherus damnarit inuocationem sanctorum*, at tu cogis ipsam, vt Epistola sua se probare fateatur. Cui magis quã ipsi de sua sententia credendum est? quæ velut cauens, ne posset ignorari, quo tempore Christianorum vita beneficio Lutheri fuerit ex superstitione liberata, diem adscripsit calend. Augusti, anno filij sui passi 1524. Quo in

loco

loco cum talem tu orum dictorum excusationem nemini probari posse perspiceres, eam orationem vsurpasti, qua multi significare solent, quæ aduersarij, vt verissima, & indubitata opposuerint, ea se pro falsis ducere, vel admodum incertis. Exclamas enim, *ô blasphemiam*, & mox addis, *inuocatio sanctorum non est articulus fidei*. At ne peccata quidem confiteri inter articulos fidei cõmemoratur, si quis tamen peccatorum confessionem ab Ecclesia, sacrisque doctoribus receptam tollere vellit, an non is protinus & erit, & habebitur hæreticus? Sed pergis. Quid sequitur? *commemoratur intolerabilis superstitio hominum omnia expostulantium à virgine, quasi possit imperare filio cum patre regnanti, nec illi fas sit, quidquam negare precipienti, cum nondum sit emancipata*. Quisquámne tam tardus est, & à communi sensu hominum alienus, vt hoc animo accedat ad virginem matrem exorandam? Aut si cui fortè deliræ anui, quæ prorsus iam desipuerit, tale quidquam posset accidere, propterea ne cæterorum preces, quæ piam interpretationem habent calumniabimur? quales hæ sunt, quas paulo ante memorauit, & nautarum acclamationes, quas rides in naufragio, *Salue regina*, *stella maris*, *regina cœli*, *domina mundi*, *porta salutis*, quas cum Pius optimam, & commodissimam interpretationem habere doceat, ipse vrges, & periculum esse ais, ne istæ commodæ interpretationes, inducant nobis pro religione superstitionem. Sed tibi Pius vicissim, & verius fortasse dicat, periculum esse, ne illæ iocosæ cauillationes, pro risu pariant nobis impietatem, præsertim cum eo licentiæ processerit iocus, vt ausus sit, virginem Christi matrem Veneri in maris præfectura sufficere. Quàquam ego non video, cur tantopere acclamationibus illis nautarum virginem matrem inuocantium Erasmus offendatur, cum Chrysostomus vir sanctissimus, & idem doctissimus, multo pluribus, maioribusque titulis crucem prosequatur, cunctis Christianis, etiam eruditissimis, & maximè pijs approbantibus. *Crux inquit ipsa Christianorum, crux dux cæcorum, crux naufragantium gubernatrix, crux pericitantium portus, crux debellatio diaboli, crux lumen in tenebris sedentium*, & item centies crucem in eadem homilia talibus vocibus appellat. Sed ad Epistolam redeo, qua si tibi bellum videbatur, hac quoque in parte Lucianum imitari, qui Saturnum facit simili Epistola sibi Luciano pro pauperibus respondere, saltem illius diligentiam, atque curam non neglexisse. Saturnus enim Lucianicus, nec gratias agit Diagoræ, aut Atheo cuipiam alteri, quòd sui, cæterorumque deorum cultum submouisset, & ea solum vota pauperum reijcit, quæ nemo non videt esse ridenda: quale illud, vt omnes homines pares opibus fierent, & facultatibus: at Erasmica virgo primùm gratias agit tollentibus sui, ac cæterorum deorum cultum: deinde pleraque vota hominum inculta, quæ honestissimè à diuis, tanquam apud Deum intercessoribus petuntur. Postremò suam ambitionem, & auaritiam fassa, haud obscurè

docet:

docet diuorum cultum sine vlla alia, quam sacrificiorum quæstus iactura posse ab hominum mentibus aboleri. Quæ cum talia sint, & tam scãdali plena, tu tamen ferre non potes, quòd tibi obijciantur à Pio, & satisfactum putas si dicas; *Sunt hæc ludicra, fateor, sed non minus ludicra sunt, quæ docet Beda.* Ego quid doceat Beda nescio, neq; .n. mihi cupienti, dum hæc proderem, contigit ipsius scripta videre: illud scio, ista Epistola vt matri virgini, & cæteris diuis contumelioſa, omnium, non dico egregiè piorum, sed honestissimorum grauiumq; virorum aures animosq; vehementer offendi.

Sed quoniam quibus in colloquijs visus es Alberto Pio de cultu, & inuocatione diuorum non satis religiose sentire, in his de votis, ac votorum nuncupatione, suspectam eidem mentionem non semel facis, haud erit alienum post diuorum cultum, aliquid de votorum nuncupatione dicere, & qualis sit hac in parte illius censura, parumper disputare, qui cum proferat multa loca ex varijs tuis scriptis decerpta, quibus votorum nuncupationem videri potes improbare, respondes primùm *se non improbare vota, sed vota non necessaria, vel inutilia.* Rogatus autem à Pio, quæ sint vota inutilia vel non necessaria, *ire* inquis *Hierosolymam, nulli necesse est, qui non vouit, cum possit Christi vestigia melius in Euangelicis literis visere est etiam inutile, si domi relinquit vxorem, & liberos, quibus ipso præsente est opus, nec fortasis inutile tantum, verum etiam perniciosum.* Plus respondes interroganti, quàm ipse cupiat à te doceri. Quærit à te quod sit votum non necessarium, & inutile, ipse pro exemplo subijcis, quod est non modo inutile, sed etiam perniciosum. talia enim vota nemo non videt stultissime suscipi, si præstari sine magno crimine non possunt, quod his accidit, qui naturę atque diuinis legibus neglectis, quibus adesse vxori, eandemque & liberos alere nostris laboribus, si non detur aliunde, iubemur, voluntarijs votis in suorum perniciem obligantur. Non igitur quærit Pius, quæ sint etiam damnosa vota, sed quæ solum non necessaria vel inutilia: non quòd nulla putet esse inutilia duntaxat vota, multa enim à theologis gratia exempli memorantur, vt si quis voueret, se panem gladio nunquam diuisurum, aut caput nunquam die veneris lotarum, quæ nec opere, nec exemplo pietatis, sint cuiquam profutura. Sed quia tu quoties in hanc mentionem incidisti, sic scribis de votorum nuncupatione, vt omnia vota velut inutilia, & superuacanea, si non etiam stulta & perniciosa, damnare videaris, quod aperte facis in naufragio, & in colloquio peregrinationis. Sed agedum respondeo mihi pro Pio, si à votis non necessarijs, aut etiam inutilibus abstinendum censes omnibus Christianis, quæ tandem putas esse suscipienda? Aut illud potius responde, à quibus votis vt abstineant admonendos esse censes omnes Christianos, ea vtrum suscipere bonum esse putas, an secus? & certè negabis. Nam cur si suscipere malum nõ sit, ab ipsis iubeas abstinere?

Quarta de nuncupatione votorum.

At per

At per te abſtinendum eſt ab omnibus, per te igitur quodcunque votum ſuſcipere malum eſt. *Non ab omnibus* inquis *abſtinendum dico, ſed à non neceſſarijs, vel inutilibus, & hæc temere ſuſcipi à Chriſtianis affirmo.* Audio, ſed quod tandem putas eſſe votum, quin ſit vel inutile, vel certè non neceſſarium? An poteſt eſſe quidquam magis cõtra voti rationẽ, quã ſi neceſſitate aliqua nũcupatio eius extorqueatur, cũ votũ à theologis definiatur, teſtificatio quædã promiſſionis ſpontaneæ, quæ Deo, & de ijs quæ Dei ſunt fieri debet. Nec enim puto eam in te leuitatem cadere poſſe, vt vota neceſſaria dicas, quæ de rebus ad æternam ſalutem neceſſarijs ſuſciperentur, quæ res præceptis contentæ aut nullo modo votis quaſi materiam ſubminiſtrant, aut certè nimis impropriè, & hoc quatenus eædem ſunt voluntariæ. Ire Hieroſolymam nulli, qui non vouit, neceſſarium eſſe dicis, & recte dicis. Nam neque omnino eſt neceſſarium, nec ad bene, beateque viuendum: citra hoc enim poteſt fœlicitas cõtingere, ſed eadem ratione, nec virginitatem, aut quoquo modo caſtitatem ſeruare, alioquin nuptiæ, damnarentur, atque cætera eodem modo. Omnia igitur vota temere ſuſcipiuntur. porrò temerè ſuſcepta idem pro nullis ducenda eſſe confirmas, ex quo fit, vt nullo voto poſſit quiſquam obligari, quod eſt dogma Lutheranum, & à peſſimis quibuſque monachis, & preſbyteris maximo plauſu receptum. Cur ergo Pium incuſas, quod talibus tuis dictis, offendatur? *Sed loquor* inquis, *de vulgaribus votis.* At multa vulgaria vota ſanctè, & pie ſuſcipiũtur, & hoc ipſum inprimis, quod pro exemplo poſuiſti. Si quis incenſus deſiderio ea loca videndi, & adorandi, vbi Chriſtus natus, educatus, atque mortuus eſt, vt genus humanum redimeret, voueat ire Hieroſolymam, nullo officio, quod præſtare cuiquam debeat, tali voto refragante: quod votum tam ſanctum eſſe voluerunt maiores noſtri, ſanctiſque patres, vt eius cum pauciſſimis relaxationem ſoli Pontifici Maximo, Eccleſiæ decreto detulerint. Si hoc igitur votum, nihil veritus authoritatem Eccleſiæ, temerè ſuſcipi conſtituis, propterea quòd non ſit neceſſarium, ac proinde habendum eſſe pro nullo: quid de alijs putandum eſt, quæ quanquam ſint pia, & ſancta, minus tamen grauitatis habent? *Sed melius* inquis *veſtigia Chriſti in literis Euangelicis viſuntur*, fateor. Sed cur his piam diligentiam inuideamus, qui lectis & fortaſſe relectis Euangelijs, loca viſere cupiunt, vbi quæ legerint, geſta ſunt? *Sed morem gerat* inquis *animo ſuo, ſi cui cordi eſt Hieroſolymam, aut Compoſtellam viſere, votum interponere non eſt neceſſe.* Audit verba Pius, ſed quorſum ſpectes, attendit. Nam primùm ſentire videris opus pietatis melius libere agi, quàm ex voto, reclamantibus theologis. Deinde pergis, & talia vota temerè ſuſcipi dicis, tum addis, *temerè ſuſcepta pro nullis eſſe habenda*, quod nihil eſt aliud, quàm omnium talium votorum obligationem tollere. Age verò ſi à vulgaribus tantum, & non neceſſarijs votis abſtinendum eſſe, & ea temere ſuſcipi putas: de reliquis, quid

tandem censes? de continentiæ inquam, religionisque votis, quæ nihilo magis sunt necessaria? hæc enim potissimum à votorum vulgari turba videris eximere. *Plurimum* (inquis) *conduceret ad expediendam causam matrimonij, si statuerit Ecclesia, votum castitatis irritum esse, nisi cum authoritate præsulis suscipiatur, quem oporteret in hac re esse difficillimum: deinde inter simplex votum, & solenne non esset tantũ discrimen.* Iã hic quis nõ videat, tibi non magnoperè placere, vt suscipiatur votum castitatis? nam de religionis seu monachatus voto quid sentires, abundè quæ supra diximus declarant. *Cæterum quid hic* (inquis) *aliud agitur, quàm ne coniugati voueant continentiam sine authoritate præsulis, quem in suscipiendis talibus votis nolo esse faci'em? & tamen addo, si statuerit Ecclesia.* Agnosco Erasmi responsionem, qui vt in multis alijs, sic hoc loco ad partem reuocat accusatus, quod ante dixerat in vniuersum: sine exceptione scripseras votum castitatis, nunc de tali coniugatorum voto, te vis intelligi locutum, propterea quòd agitur de matrimonio: diceres aliquid, si vota castitatis ante nuptias suscepta nihil obessent matrimonio: nunc cum simplex libertatem impediat sollicitandi coniugem sine peccato ad liberorum operam, solenne distrahat etiam secutas nuptias Ecclesiæ decreto, cur te putaret Pius de coniugatorum, non de quorumcunque talibus votis locutum? *Nec tamen* (inquis) *damno decretum Ecclesiæ, sed plurimum dico conducturũ, si sic statuerit Ecclesia, hoc enim potest Ecclesia.* Potest, quis ignorat? si satius esse iudicauerit. Potest enim & longe maiora. Nunc cum summa ratione, atque duce Spiritu Sancto, qui legibus Ecclesiæ sapientissimè pro temporib. moderatur, aliter Ecclesiæ visum sit: non potest æquo animo ferre Pius, quòd tibi non satisfaciat, & cupias discrimen tolli, inter simplex & solẽne votum: quo sublato, quid obstet monachis, aut presbyteris, quo minus ducere possint vxores, quod non facile summoueatur? cum matrimonium non dirimatur simplici voto, nec secuto, nec antegresso. An te non vides maximam ansam præbuisse Luthero, vt cum alia, tum inprimis votum continentiæ damnaret, & monachos, ac presbyteros ad nuptias inuitaret? qui nec illud prodere dubitasti, *eos malo afflari spiritu, qui clam, aut inuitis parentibus sese dedunt in monasterium, vnde se extricare non valeant, propter votum videlicet solenne.* quo loco recitato, velut cuncta sint cum summa pietate dicta, quæris, quid in his non probet Pius? An impiè dictum putet, eos malo afflari spiritu, qui inscijs, aut inuitis parentibus dedunt sese in monasterium? An ille non putaret opus pietatis, cuius si non semper, certe plerunque Sanctus Spiritus est author, malo spiritui acceptum sine exceptione impiè referri? quam contumeliam constat minime omnium tulisse Christum. *Sed illud* inquis *à me dictum non est.* Quid igitur? verisimilius esse multos malo afflari spiritu. Recita totum locum: *Atqui palàm est, quod multos afflauit spiritus stultitiæ, temeritatis, phreneseos, ambitionis, auaritiæ, libidinis, & luxus certè eos, qui clam aut inuitis parentibus, quibus lex diuina iubet obediri, dedunt se in id vitæ genus,*

ste gemit, vnde nõ queant ſeſe in poſterum extricare, verisimilius eſt, malo afflari ſpiritu.

Hic verbum multos non video additum eſſe in parte orationis poſteriore, ſed abſolutè dictum, certe eos, quod planè ſignificat conſuetudine ſermonis latini, exceptionem ſtatim in vniuerſo factam, in ea parte nullam eſſe, tu tamen verbum multos quod ſtatim præceſſerat, ſubaudiendum eſſe contendis. Hoc ſi cuiquam mediocriter perito ſermonis latini perſuaſeris, falſo (vt ipſe vis) & calumniosè collegit Pius. Sin aliter, quod certum habeo, ne tergiuerſemur Eraſme, ſed cõfiteamur ſummo nos iure ab Alberto Pio, quod neque grauiter hæc, neque ſatis piè locuti fuerimus incuſari: præſertim memores quid doceat Chriſtus in Euangelio *Nam qui amat* (inquit) *patrem aut matrem pluſquam me, võ eſt me dignus.* Matth. 10. quæ verba planè ſententiam iſtam redarguunt, qua factum horum condemnas, ea potiſſimum ratione, quòd patris aut matris voluntatẽ, pietati in Chriſtum non anteponant. merito igitur increparis, quòd ea de votis prodideris, quibus omnia vota videris improbaſſe. Aut certe (quę non leuis eſt culpa) publico de ipſis Eccleſiæ, & Chriſtianorum decretis obmurmurare. quaſi plus videat vnus Eraſmus in rep. Chriſtiana, quàm tot oculatiſſimi, grauiſſimi, ſapientiſſimiq; viri: quorum ſententia, & authoritate, ſuggerente Spiritu Sancto, hoc ſtatuit Eccleſia, quod Eraſmus vellet emendari, non de votis ſolum, ſed etiam de pleriſq; rebus alijs: vt in negotio matrimonij, de quo item ſcribis, tibi videri multo minus perplexum fore, ſi quæ de cognatione ſpiritali cõſtituta ſunt, exhortationis vim habeant, non præcepti.

Quinta de ceremonijs Eccleſiaſticis.

Nec longè aliter differis de cæremonijs, quarum encomium ſatis impudenter ſuo more Pium aſſumpſiſſe, non ſatis ipſe módeſtè cauillaris, quem locum, qui nobis erit vltimus in hac cauſa, vbi Pius alio tamẽ ordine vrget, reſpondes, *te de hac re iam ſæpe, atq; multis reſpondiſſe*: quod quid habet argumenti, niſi te ſæpe, & multis non ſatis feciſſe? *Non damno* inquis *ceremonias ab Eccleſia conſtitutas, ſed hominum ſuperſtitioſas tantum, aut homines his fidentes, & in his conquieſcentes.* Hoc ſi verum eſt, miror tot, tamq; oculatos viros in re non obſcura hallucinaſſe. Recita igitur loca, in quibus cum Pio tam multi cæcutiunt. *In methodo* inquis *ſcripſi, euolue teſtamentum omne nouum, nihil vnquam inuenies præceptum, quod ad ceremonias pertineat.* Hic cum te Pius citatis locis apertiſſime redarguat, recipis te ad notiſſimum, ſed debile inprimis perfugium, vt anguſtè reuoces ad partem, quod latiſſimè dixeras & in vniuerſum. Nam *te de cibis duntaxat, & veſtibus ac inedia, & talibus locutum eſſe videri vis*, non de alijs, de quibus docet Pius factam eſſe mentionem in nouo teſtamento. Ingenioſa nimirum reſponſio, & quæ ad plurimos nodos explicandos facilè poſſit accommodari. Si quis igitur Ariſtoteli omne animal pulmone præditum eſſe præfatus piſcium & inſectorum exemplo redarguatur, quibus negat idem philoſophus eam partem à natura datam, ſtrenuè expediet Eraſmo

authore difficultatem, si non de aquaticis, sed de terrestribus duntaxat animalibus, eisq; spirantibus dictum suum intelligi se velle reclamet. Ita cum te vrgeat tua definitione, qui ceremoniam esse definis, quidquid externè geritur, ad cultum diuinum, vel religionem pertinens, vt per te sacramenta quoque sint ceremonijs annumeranda, de quibus plurima mentio est in Euangelio. cum igitur te Pius tuis armis ad hunc modum oppugnet, confugis idem ad Aristotelis doctrinam, qui verba interpretari iubet secundum materiam subiectam: quasi huic præcepto sit locus, vbi interuenit definitio. quam idem philosophus nullam esse docet, si vel tantillam exceptionem patiatur. Na quod ais, *te de sacramentis non ambigere, & ea in multis tuorum operum locis probare*: hoc Pius dicat non erratum tolli, sed indicari potius tuorum dictorum inconstantiam. vt Marcus Tullius de Epicuro tradidit. qui cum summum bonum voluptate metiretur, interdum tamen continentiam, & cæteras virutes haud quaquam sibi constans laudabat, & sine his negabat fœlicitatem posse contingere. Sed demus, Erasmum mente sacramenta, quæ oratione complectitur, excluisse, & de ceremonijs, quæ ab Apostolis, sanctisque patribus ad nos quasi per manus traditæ peruenerunt, non fieri apertam mentionem in nouo testamento, & verba Methodi quo pertineant videamus. *Non statim* inquis *damnatur, quod in Euangelio non præscribitur*. Illud (opinor) non ignorabat Pius, sed spectabat, quo caneres nobis istam cantilenam. Nam paulò post scribis, *& nos ad hæc omnia pene surdi plus quàm Iudaicis constitutionibus oneramus Christi sanguine liberos*. qua oratione significas ceremonias inductas esse contra libertatem Euangelicam. quæ cum ducta sint in vniuersum de ceremonijs, rursus dictum contra his ad quorundam peculiarem superstitionem, qui ob escam carnium, aut ieiunium, adigunt fratrem ad capitis periculum, homines periculose superstitiosi, nam de constitutionibus publica cum authoritate traditis, negas fieri mentionem. Sed rogo te Erasme, si ceremonias dicis, neque inter has, & illas distinguis, cur alterutras alteris minus à te damnari existimemus? præsertim cum alijs in locis, haud dubiè de ceremonijs Ecclesiasticis simillima conscripseris: vt in Epistola ad Episcopum Basilionsem, vbi & alia, quibus delectum ciborum vehementer accusas: & sine delectu, & illud in primis habetur: *Paulatim irrepsit consuetudo, quæ diem veneris pisculentum nobis reddidit deinde vbi hoc successit, adiuncta est & sabbati dies: nunc & mercurii periclitatur, ob idque genus ol seruatiunculas videmus homines affligi, & denique mori, sibique Christianos videri, cum sint Iudæi. In ciborum enim delectu, & ieiunijs, nostrum onus durius videtur, quàm illorum, & tamen Iesus dominus dixit, quod intrat in os non coinquinat hominem.* Quis enim nō videat, hic te de institutis Ecclesiasticis loqui, vbi nō solū de sabbatho, sed & veneris die, quo Ecclesiæ præcepto ab esu carniū abstinemus, cōquereris? An nos hic quoq; iubebis imperiose, vt de Carthusianorū, aut aliorū peculiaribus

Matth. 15.

ſiarib. conſtitutionib⁹hæc dicta eſſe intelligamus? Quo in loco aperte redarguit obliuionẽ tuã Pius, qui cũ ſcriberes, *paulatim irrepſit conſuetudo, quæ diem veneris piſculentum nobis reddidit.* & c. non memineris Auguſtini etiã tempore quarta, & ſexta feria ac ſabbato ieiunare ſolitam eſſe plebem Romanam, vt ipſe Auguſtinus ſcribit ad Caſſulanum: niſi forte ieiunantes carnibus tum veſci ſolitos (quod temere & ſine ratione dixeris) contendas. Vbi cum ſcribas, onus noſtrum, dubitari non poteſt, quin de Chriſtianis vniuerſis, & communibus eccleſiæ decretis verba facias: ac perinde cum ais in eadem epiſtola: *quòd ſi pietas non periclitatur ex ceremoniis, cur Paulus tanto ardore pugnat aduerſus ceremonias Moſaicæ legis?* Quo in loco te Pius apertiſſime conuincit, male colligere ceremonias in vniuerſum à Paulo damnari, propterèa quod Moſaicas damnet obſiſtentes euangelicæ liberalitati: tu tamen ridendo te poſſe putas hanc inuidiam declinare: ſic enim cauillaris, *hic docet nos Pius dialecticam, male ex particulari colligi vniuerſalem.* & mox addis, *Non dico vir acutiſſime, quod damnarit ceremonias, ſed quòd aduerſus illas contra Chriſti gratiam inualeſcentes pugnarit.* Imò verò dicat Pius, quòd Moſaicas damnauerit Paulus, argumentum ipſe facis, ceremonias quaſcunque obeſſe pietati, ac proinde has, quibus nunc vtũtur Chriſtiani. Sed quæris quomodo damnaret Paulus has noſtras ceremonias, quas non nouerat? difficilis quæſtio. tu tamen viciſſim reſponde, Quomodo cum noſtri temporis ſimoniam taxamus, hanc dicimus à Petro damnatam? Viderátne Petrus, huius temporis peccata? An quod in genere damnatur, id non magis in præſens, quàm in futurum damnatum oportet intelligi? In eundem ſenſum dictum eſt, quod Pius improbat, ex epiſtola ad Vuolzium: *Si mediocris* (ais) *religionis peſtis latreret in ceremoniis, Paulus non tam acriter in omnib. ſuis epiſtolis, in eas deſtomachuretur.* Quæ verba ſic nunc interpretaris, *latet in illis peſtis* non ex ipſarum natura, ſed ex hõminum vel ſuperſtitione, vel hypocriſi. Quod ſi ita eſt, ſuperſtitio, & hypocriſis accuſanda erat, nõ taxãdæ ceremoniæ: ſine quibus aut vix, aut nullo modo religio cõſiſtit. ſacrificia enim qualiacunque, atque piæ obſeruationes, quæ magna pars eſt religionis, quid aliud ſunt, quàm ceremoniæ? Certe nulla natio paulo modo humanior vnquã fuiſſe legitur, quæ religionem abſque ceremonijs coleret: licet quidam, vt Mahumetæi, pauciſſimis ſint contenti. quo planè intelligitur, ceremonias naturæ comites eſſe religionis. *At non offendor* (inquis) *ceremonijs, ſed multitudine ceremoniarum indies gliſcentium: nec dico eas abolendas, ſed contrahendas.* Aequiſſima profectò ſententia, ſi quid nimium eſſet in eccleſiaſticis ceremonijs, in cunctis enim rebus extrema eſſe vitioſa, mediocritatem laudari, rata ſententia eſt philoſophorũ: qui & illud præcipiunt, vt cum vnum extremum nimis inualuerit, declinemus ad alterum, vt hac ratione medio gaudere, eoque contenti eſſe incipiamus. quod præceptum non ſolum in ceremonijs, ſed in pleriſque alijs rebus taxandis Eraſmum fuiſ-

ſe ſecutum, cum tibi contra tuos obtrectatores adeſſe nitimur, affirmare ſolemus. Nihil enim video, quo poſſit honeſtius tuum inſtitutum excuſari. Sed laboramus, cum nobis occurritur magnis documentis, quibus argueris, in hoc præſtando tam valide modum exceſſiſſe, vt quantum in te fuerit ipſum velut lignum fregeris, quod Ariſtotele authore in diuerſum flectendo, dirigere cupiebas: quibus documentis plenus eſt liber Alberti Pij. quod igitur immodicas ceremonias tibi placere negas, nõ tibi ſuccenſet Pius, ſed quòd immodicas facias, quæ ab eccleſia ſunt optima ratione conſtitutæ, tibi fortiter aduerſatur. Sed tu illius epiſtolæ ad epiſcopum Baſiliẽſem, qua toties vexare ceremonias incuſaris, pharmacum eſſe putas in illis verbis: *Non probo contumaciam iſtorũ, qui palàm & inſultantes velut in ludibrium publicæ conſuetudinis carnes edunt: ſed hactenus damno, vt docendos, admonendos, & ſi res poſcat, etiam increpandos exiſtimem, non vt paricidij reos deferendos apud magiſtratus.* Nam hæc te ſcripſiſſe profiteris in eos, qui tum Baſileæ cœperant palàm veſci ouis, & carnibus, in Quadrageſima. Quàm periculoſũ debet eſſe malum, cui cogeris mederi, tam ancipiti remedio? Aut enim ego, qnid dicas, prorſus nõ intelligo: aut iſta oratio, quàm minimum fauet eccleſiaſticis ceremonijs. nõ (inquis) *eorũ factũ, qui carnib. in veſcũtur probo quadrageſima.* Iſto ſermone nihil honeſtius. Sed quorum tandem id factum te non probare dicis; An omnium, qui carnes edunt in quadrageſima? Nihil minus, ſed eorũ, qui palàm id faciunt, & inſultantes, velut in ludibrium publicæ conſuetudinis. Propter ſcandalum igitur, & contumaciam, tibi diſplicere ais iſtorum conſilium, non quia faciant contra ceremonias, & mores eccleſiæ, aut legem potius firmiſſimam. Nam ſi præcepta maiorum in ſingulis prouincijs (vt Hieronymus ad Licinium ſcribens eſt author) pro legibus apoſtolicis habenda ſunt, & in omnibus, in quibus nihil certi definit ſacra ſcriptura (vt Auguſtinus ad Caſſulanum ſcribit) mos populi Dei, atque inſtituta maiorum pro lege tenenda ſunt: quanto firmioris legis vim, conſuetudo habere debet, quæ maximo totius orbis Chriſtiani, eccleſiæque in concilio Laodicenſi conſenſu recepta, confirmataque eſt, & (vt ferè conſtat Hieronymo & Ignatio, Ioan. Euangeliſtæ diſcipulo, authoribus) ab ipſis vſque Chriſti vel apoſtolorum temporibus repetita, ad noſtram vſque manauit ætatem? Qui ergo moderate idem, in occultoque, etiam ſine neceſſitate fecerint, horum inſtitutum, quis non putet à te haud admodum improbari? Præſertim cum in eos ipſos, qui palàm faciunt, & in ludibrium ceremoniarum, & vetuſtiſſimæ conſuetudinis eccleſiæ, non aliter animaduertendum eſſe cenſeas, quàm vt admoneantur, vel cum ſeueriſſime, etiam increpentur. cum tamen conſtet eos pro hæreticis habendos, qui peruicaciter, & inſultantes contẽnunt huiuſmodi ſanctas, & eccleſiaſticas cõſuetudnes, & ſanctiones. Sed iã finẽ huic quæſtioni faciamus. Nam de feſtis, de can-

tu, de

tū, de cereis, de ornatu templorū, & alijs id genus ceremonijs, cæteriſq; rebus longum eſſet, & ineptum fortaſſe, ſingulatim, quę tu ſcripſeris, & quid ſumma in eis ratione reprehendat Pius cōmemorare. cum facilis ſit de cæteris omnibus cōiectura ex his ipſis paucis, quæ inuitāte materia pluribus verbis, quàm inſtitueram diſſerui, ſummatim tamē. neq; enim mihi propoſitū fuit (quēadmodū ſupra dixi) vt ſentētias Pij magno ipſius ingenio atq; doctrina accuratiſſime confirmatas, nouis ipſe argumentis per inanē operā corroborarē, cū nulla ſit inter vos de reb° ipſis controuerſia. Sed vt diluris calumnijs, & criminationibus, quæ in Pium intendebantur, excuſationes, reſponſioneſq; tuas, quibus illius cenſuram velut iniquam excludere conaris, parum eſſe validas, quam breuiſſime poſſem edocerem. Summa igitur culpa, quam tibi Pius cū multis aſſignat, non in eo eſt, quòd quæ recte vereque ſunt à maioribus vel inſtituta vel tradita, ea te dicant aperte clariſque vocibus improbare: ſed quòd de nonnullis ita diſſeruerīs periculoſis ſcrupulis ſerendis, vt nunquam hæreſis Lutherana exoritura fuiſſe videatur, niſi Eraſmi vel ioci, vel moroſæ querimoniæ præceſſiſſent: aut ſi fuiſſet exorta, non tā facile præparatis hominum animis excipienda, nec tam late manatura. Sic enim nonnulli aiunt, quod ioco dictum fuerit ab Eraſmo, hoc paulo poſt ſerio Lutherum aſſeueraſſe: quod ille dubitauerit, hunc ſine cūctatione aſſeruiſſe. Ad ſummā (inquiūt) quicquid ille innuit, hic ſtrenue, ac diligenter exequitur. Offenditur multitudine monaſteriorum Eraſmus, Lutherus omnia monaſteria demolitur. Muſſat ille, neſcio quid, de cultu diuorum, Lutherus cultum diuorum execratur. Alter vult ceremonijs, cantibus, feſtis modum imponi, alter ſummouet hæc omnia. De primatu Petri, & eccleſiæ Romanæ, neſcio quid, quęrit Eraſmus, Lutherus Petrum redigit in ordinē, & omnes apoſtolos pares facit, eccleſiamque, & epiſcopum Romanum, nihilo cæteris dignitate præfert. Videt aliquid Eraſmus, quo decreta quædam eccleſiæ poſſent in melius emendari, Lutherus eccleſiæ, & conciliorum decretis omnem adimit authoritatem: & ad hunc modum de pleriſque alijs Lutheri dogmatis loquūtur. *Sed cur* (inquis) *impia Lutheri malitia fraudi ſit Eraſmo, qui bona, & pia mente de his omnibus diſſeruit?* Hic metuo, ne non deſint increduli, ijdemque liberi homines, qui ſe de tali tua mente nōnihil dubitare dicant, pœnitentiæ magis, quàm animi conſtantiæ tribuentes, quòd poſtea ſcripſeris in Lutherum: tamen Albertus Pius nunquam te cum impijs, aut hæreticis conſenſiſſe putauit: ſed hoc egit toto libro, vt te aliqua nec conſulte, nec grauiter ſcripſiſſe doceret, quæ Luthero homini turbulento, ac impie factioſo occaſionem præbuerint, tam magnos tumultus in Dei eccleſia concitandi, dū inſeruires partim ambitioni, quo ſingularē quandā doctrinā oſtentares: partim ſtudio rerū nouarū, quas

non

non tam longe proceſſuras in ipſarum exordio putaſſes, ſed nimiam,& præpoſteram multorum, vel ſuperſtitionem, vel morum corruptelam in diuerſum agendo temperaturas. Quam prouinciam ſi (vt ſupra docui) non ambitione ſuſcepit Albertus Pius, vt cum Eraſmo contenderet,quem magnum licet,& præſtantem virum, tamen ne vincere quidem vir princeps, & ſingulari doctrina, acerrimoq; ingenio,& maioribus rebus aſſuetus,ad ſummam,ab huiuſmodi ambitione alienus,putaſſet ad ſuam gloriam magnopere pertinere:ſi non item odio tui,quem amabat potius propter eximiam eruditionẽ,& eloquentiam:ſed vt à te prouocatus,incuſatuſque, quòd temere de tuis ſcriptis talem opinionem concepiſſet, ſimul ſuam famam tueretur, ſimul ſimplices Chriſtianos,ſuſpectorum in tuis ſcriptis,lubricorumque locorũ admoneret,haud debebas illi tãtopere ſuccenſere,vt non ſolum crederes impudentiſſimæ calumniæ de conductijs, aut precarijs operis : ſed etiam virum doctrina, genere rebuſque geſtis clariſſimum, conuicijs, & ipſo,&te iudicio cunctorum prudentium indigniſſimis mortuum etiam lacerares,qui te vel nullo,vel leui admodum maledicto,idq;propocatus laceſſiuerat.Quanto eſſet humanius,digniuſq; homine & chriſtiano,& religioſo, vt quando vides, multa loca tuorũ ſcriptorũ à pleriſque omnibus theologis,non ſolum à Pio,tum ſcholis,tum libris improbari,partim vt ſuſpecta, & ancipitia, partim vt quiddam grauius præferentia,pareres amicis,ſanctiſque monitis Pij,ac omnis contentionis oblitus cuncta ſcripta tua,ſed tanquam aliena ſedato animo, & de veritate ſolum, publicoque Chriſtianorum doctorum iuxta & indorum commodo ſollicitus,accuratiſſime recognoſceres,omnia lubrica, ſinuoſa, vel quoquo modo impedita loca, quibus aliquos non temere offendi poſſe exiſtimares,ſic in optimum ſenſum confirmares,explicares,ac expedires, vt nemo poſſet talium tuorum dictorum ſiniſtra interpretatione, vel labi in minus pias opiniones, vel quæ bona mente ſcripſeris,quaſi malitioſe tradita criminari. Nam licet *omnia munda* eſſent,tamen authore Paulo *malum eſt homini,qui per offendiculum manducat.* Iubet Deus per apoſtolum, à cibis etiam haud dubie mundis abſtinere, ſi periculum ſit,nequis fratrum ſcandalizetur,nos ab ijs,quæ pleriſque videntur immunda,ne complures offendamus,non abſtinebimus? quãquam enim hoc varijs Apologijs iam bona ex parte præſtiteris, quibus obiecta loca ingenioſè interpretando, à te nihil non bona mente ſcriptum eſſe profiteris,ac probare contendis,difficile tamen factu eſt, nimiſque longum,tuas Apologias multas,& diſperſas perlegere.& alioquin ab homine Chriſtiano, cui publica ſynceræ pietatis ratio, longe antiquior eſſe debet,quàm omnis mũdana gloria, ſimplicius quiddam deſideratur,& illi ſimile,quod Auguſtinus pia ſimplicitate præſtitit in ſuo libro retractationum.qui maluit cum aliquo ſuæ laudis diſpendio,

ad Rom. 14.

veritati

veritati non ſatis prius animaduerſæ, & Chriſtianæ pietati inſeruire, quàm publicam religionis cauſam, ne quam humanæ gloriolæ iacturã faceret, deſerere. cuius ſanctiſſimi, eiuſdemque ſapientiſſimi viri exemplum, vt imiteris, illud te etiam atq; etiam adhortari debet, quod iam tibi per ſeueram, grauiſſimamque Pariſienſis academiæ cenſuram, familiare præſidium ablatum eſt, quo in ſingulos tuos obtrectatores, cum applauſu nonnullorum vtebaris, dum eos vel ambitione ductos, qui cum Eraſmo contendere ad ſuam laudem pertinere putarent, vel ira, & odio cenſuræ tuæ concitatos, in te ſcribere aſſeuerares. Quis enim credat, ſi tibi forte hoc veniat in mẽtem affirmare, tot, tantoſque viros, tam doctos, tam pietatis publicæ ſtudioſos, non tumultuario cõſenſu, ſed longo tempore, & diligenti conſideratione adhibita, dicatis in hoc opus diebus, in Eraſmum vel odio, vel ambitione conſpiraſſe, vt temere tam multa loca improbarent in tuis ſcriptis, aut ſine ſuumma ratione, libro paulo poſt Alberti operis editionem publicato damnarent? Quorum cum multa ſint eadem, & quæ Pius annotauit, cæteraque ſimillima: tuæ prudentiæ, æquitatiſq; fuerit, vt illorum, ſic & huius admonitiones in bonam partem accipere, & à bono, pioq; animo, non ab ambitione, aut maleuolẽtia profectas fuiſſe putare. quod ſi feceris, multo profecto commodius, tutiuſque (niſi me ſententia fallit) tuo nomini apud omnes bonos, & pios atq; conſcientiæ animæq; tuæ proſpicies. Præſertim cum iam ea ætate ſis, ad quam cum peruenimus, nihil magis vel decet, vel expedit, quàm ſpretis rumoribus popularibus, qui ambitioſis contentionib. interdum colliguntur, ea cunctis viribus, atq; opibus curare, quibus paulò pòſt noſtram cauſam ſummo iudici probem⁹, cui nihil magis inuiſum eſt peruicaci, aut ſui amante: nihil gratius modeſto animo, & errata ſua, vtcunque fuerit admonitus, agnoſcente. Nec illam curam negligere debet vir prudens, & poſteritati ſeruiens, quique minime velles, tuarum vigiliarum lectionem cuiquam interdici: ne ſi hac ratione, quæ vel ſola in id, vel potiſſima tibi patere videtur, tuorum obtrectatorum conatibus, dum licet, non occurreris, quod illi te viuente, qui tuos libros gratia, & authoritate tueris, aſſequi nequiuerint, id mortuo perficiant: ſcis enim quos crabrones, & quàm interdum propoſiti ſui tenaces irritaueris. Quod vero ad me attinet, qui cauſam honeſtiſſimam ſummi viri, & de me optimè meriti patroni, aduerſus iniuſtas tuas criminationes, & querimonias, quam ſine magno meo crimine negligere mihi non licebat, egi quàm potui modeſtiſſimè, iniuſtè profecto ages, ſi meum officium, aut pietatem potius in demortui memoriam, ambitionẽ quampiam, tuiúe maleuolentiam interpretabere is. Nam ſi quid eſſet in me vel ingenij, vel eruditionis, quod ſcribendo vellem oſtentare, non deerant vberiora, & minus inuidioſa argumẽta. hic enim quid habet gloriæ aliena inuenta confirmare? Odij porrò aut

maleuolentiæ nulla nobis interceſſit cauſa: amoris, & beneuolentiæ duplex, & magna. Primum quoniam tu quoties de me in tuis ſcriptis mentionem facis, hoc, quod ego neque poſtulo, neque agnoſco, mihi laudis impartiris: quæ quo maior eſt tenuitate ingenij mei, hoc pl⁹ me debere intelligo ſingulari tuæ in me liberalitati. Deinde quoniam cũ ſtudiorum communio, non parum aut ſoleat, aut debeat ingenuos animos conciliare, nos eadem via ingreſſi ſimus literarum, niſi quòd tu ſuperato monte iam tenes cacumen, ego adhuc in radicibus hæreo. Neq; enim ſi aſſentior Alberto Pio, quædam in tuis libris improbanti, protinus te non ſummum eſſe virum exiſtimo. Nam ſis licet quamlibet magnus, homo tamen es, vt neque te quiſquam mirari debeat alicubi fuiſſe lapſum, nec ipſe magnopere moleſtè ferre, ſi tot à te, tamq; varijs libris editis, aliquæ tuæ incuriæ aliorũ accurata diligentia redarguãtur.

FINIS.

INDEX

RERVM MAXIME MEMORABILIVM, QVAE IN HIS IOAN. GENESII SEPVLVEDAE OPERIBVS CONTINENTVR.

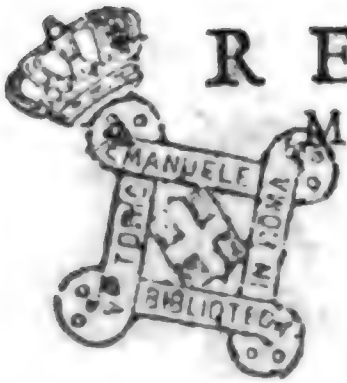

A.

Actio

Bona vel mala niſi voluntaria ſit non eſt laudãda vel vituperãda 404. actiones hominum volũtariæ ſunt 474. agere liberè non eſt idẽ quod libenter agere 560.

Admonitio

Qua barbari ſunt inſtruendi inutilis eſt 434.

Adulterium

Eſt cauſſa repudij 492. 504. adulteram vxorẽ maritus quibuſdam ex cauſis retinere tenetur 505. adulteriũ ſpiritale 506. adulterium quid 499.

Aduocati.

Aduocatorũ & procuratorũ fraudes. 87.

Ægidius Albornotius

Bononiæ collegium Hiſpanienſe cõdidit. 1. eius gen⁹ & natales. 4. in Toloſanũ gymnaſium mittitur. 4. Alphonſo Caſtellanorũ Regi fuit à ſecretis 5. donatur archiepiſcopatu Toletano 5. Auenionẽ ad Clemẽt. VI. P. M. proficiſcitur 5. Card. creatur 6. põtificij exercitus dux eligitur 6. Mediolani Archiepiſcopi Ioannis Matth. F. opem implorat 7. quinis denis caſtris Florẽtiam peruenit 9. Senã cõtẽdit cuius primores tumultuabant 9. Meuaniam & Montem Faliſcorũ præſidijs muniuit 9. Germanos, qui Mõtẽ Regalẽ & Comitẽ Lãdinũ duces ſequebãtur, conatur à Ioanne

à Ioanne Vico ad exercitū Eccleſia ſticū auertere 10 Peruſiæ tumultū ſedat 10. legatos mittit ad Ioannē vicum 9. in mōtem Faliſcorū hyemandi cauſſa contendit 11. Epiſcopum Pacenſem ad Pontif. ablegat vt pecuniā ſuppeditet 12. templum S. Laurētij prope vrbē veterem expugnat 13. Corſidium vi capit 14. Toſcanellam capit 14. Cornetum oppugnat 16 per legatos Almeria nos ad ſe adduxit 18. legatos mittit ad graſſantes Germanos 18. Sutriū cum arce recipit 23. Interamnam recipit 23. Veientanā vrbē obſidet & expugnat 23. apud Pōtif. falſo inſimulatur, quod cū Malateſtis foedus percuſſiſſet 25. Carolo Cæſari obuiā profectus, ducentos equites auxiliares obtinuit 30. Romā vocatur vt imponat coronā Carolo IV. Imperatori 29. eius oratio ad milites in agro Ariminēſi 31. Galeotū à militib. ſuis emit 34. mittit literas ad Barnabouē ne auxilia ferat Ordelaphio 42. Auenionē cōtēdit ad Pōtificē 44. in Hiſpaniā cogitat, vt cognatos diſſidētes cōponat 46. eius laudes 46 denuo belli curā ſuſcipit 46. Neapolim proficiſcitur vt fraticellos cōprimat 48. Ioannā Reginā cū principib. conciliat 48. à Bononienſib. lętè excipitur 51. Bononienſib. mittit ſubſidiū 53. febri laborat 55. Bononiēſē legationem deſerit 58. leges ſtatuit, quę cōſtitutiones Aegidianæ appellātur 59. ſibi mortuo, monumētū cōdit Aſſiſij 61. pſi iuſta perſoluūtur in ſingulos annos Aſſiſij & Bononiæ 61. inuiſit corp⁹ S. Frāciſci 61. collegiū Bononiēſe teſtamēto condi iubet 62. Viterbij teſtamentum cōdit 62. 63. moritur 62. eius oſſa ex Aſſiſio Toletum deportantur 62.

Aegyptij

Ratione tēporū reperiebant ab anno, quo venerunt in ditionē pop. Rō. anno principatus Auguſti. 14. 308.

Aequitas.

Eſt ſummo iuri anteponenda. 88.

Aera.

Numerum non ſignificat cōtra Hermolaum Barbarum 306. eius initiū 304. apud Hiſpanos origo 307. nomen vnde ductum 308.

Affinitas.

Definitur 502. eius genera quæ olim matrimoniū infirmabant 502. quę iā impediūt 503. in affinitate Pōtifex diſpēſare poteſt 530. in affinitate facilior diſpēſatio quam conſanguinitate. 531.

Albertus Pius Princeps Carpenſis

Propter quas cauſſas ſcripſerit in Eraſmū 601. eius præceptores & ſtudiorū ſocij 602 legat⁹ ad tres pōtifices 603. eius ſtudiū 603. ei⁹ obiectiones cōferuntur ad reſponſiones Eraſmi 613. & ſeq.

Albornotius Richaſulo.

Cum præſidio in vrbe veteri relinquitur. 19.

Aldus Manutius

Præceptor Alberti Pij in humanioribus. 602.

Alexander Magnus.

Illius ſtudium gloriæ 330.

Alexander VI

Fernādū & Iſabellā Hiſp. reges anno. 14 93. hortatus eſt, vt barbaros ſuo imperio ſubijcerent 432 eius decretum ſuper expeditione in barbaros noui orbis 442.

Alphonſus

Rex Caſtellanorum moritur. 5.

Alphonſus Toletanus, Pacenſis Epiſcopus.

Aegidij belli ſocius 7. maiori exercit⁹ Pōtificij parti pręfectus, Ariminēſē agrū populatur 31 fines Cæſenatiū vaſtat 37. recipit Sanctum Angelū & Sauignanū 38. pugnat prope Fauentiam cū Ioanne Manfredo. 40. Fauentiā oppugnat & occupat 41.

Ambitio.

Varia Reipub. genera excogitauit 92. quid 326.

Ambrosius Vicecomes.

Dux latronum exercitus 593.

Amor.

Gloriæ, maximum incitamentum ad res præclarè gerendas 318.

Anchinus Bongarbus.

Exercitus Barnabouis dux tria oppida agri Piceni occupat 53. oppidis relictis fugit 53. pacem impetrat 60.

Andreas Salamoncellus.

Cum Ioanne Vico congreditur 14. Arcē Abbatis obsidet & capit 15.

Androinus Abbas Cluniacensis.

Custos Cæsenæ relinquitur 43. in Aegidij Albornotij locū ab ipso suffi-citur, 44. Cardin. factus, mittitur à Pontifice ad Barnabouem, vt cedat iure Bononiæ 58.

Animal.

Quomodo vtatur libero arbitrio 560.

Animus.

Eius facultas duplex 84. vis animi maior in paruis corporibus. 107.

Annus.

Eius initium 156. & seq. dupliciter vitiatus 297. quomodo corrigi possit 300. deprauati incōmoda 290. emēdādi duplex ratio 291. apud priscos varijs spacijs claudebatur 292. Romanus 365. diebus cōstituitur 293. deprauationis causſæ 294. ex anni correctione secuturę vtilitates 300.

Antonius Philaretus.

Vrbinum occupat 6.

Antonius Nebrissensis.

Grammaticus 66.

Antonius de Burgis.

I.C. professor Bononiæ 66.

Antonius Augustinus.

Approbat libellum Genesij Sepulvedæ de iustis belli causſis 225.

Appetitus.

Gloriæ, ingenuos animos in omni virtutum studio exercet 320.

Aqua

Aquarum commoditas salubris 115.

Arbitrium

Eius libertas 387. arbitrio hominum ex æquo & bono multa dijudicanda 86. arbitrium liberum consistit in assensione rationabili 561. arbitrij libertas per peccatum primorum parētum læsa est & imminuta, non sublata 579. arbitrium liberum nō solum potest conari bonum sed etiam efficere 583. arbitrij liberi efficacissima probatio 586. arbitrij liberi causſa naturalis 593.

Arbor.

Arbores quę glandem ferunt non omnes gallam proferūt, contra Plinium 180.

Aristides

Eius animi magnitudo. 394.

Aristoteles

Eius laus 71. 261. etica politicis præferenda 132. princeps philosophorū 368. à Pythagorica παλιγγενεσία abhorruit 234. quod saluatus sit probatur 260. multos inuidos habuit 261. eius patria 273.

Arx

Arces præsidijs muniendæ 112.

Asiani

Ingenio excellunt 114. eorum in bello ignauia 454.

Assisium

Se tradit Aegidio Albornotio 23. ibi est corpus S. Francisci 61. quid ipsi legatum ab Aegidio 63.

Astrologi

Non semper de futuris vere iudicare possunt 564.

Athenienses

Eorum Imperatores 94. primi statuas publicè erexerunt 356. 379. annum incipiebāt post solstitium æstiuum 160.

Augustus Cæsar

Quo anno orbem descripsit 304. Augustas

gustas tabulas confici iussit de situ orbis 305.

Aula

Aulicorum incommoda 204.

B.

Betis fluuius

Duobus ostijs emittitur in Oceanum Atlanticum 189.

Barbari

Armis cogendi 73. definiuntur 426. antequam bellum ipsis inferatur, necessario nō sunt per legatos admonendi vt resipiscant 433.

Barnabos

Ioannis Archiepiscopi Mediolanensis successor 38. Ordelaphio auxilia mittit 42. Ioannis Archiepiscopi Mediolanensis ex fratre nepos 42. literas mittit ad Aegidiū pro Ordelaphio 43. queritur apud Aegidium de Bononia occupata 50. bellū mouet contra Aegidium 53. cum exercitu Bononiensem agrum infestat 53. bellum instaurat 56.

Bellum

Bella ciuilia Romæ 96 belli finis pax 108. eius iustæ causſæ 108. 112. 268. 329. 349. 355. 425. 447 contra Barbaros 109. an à Rege an à Ducibus gerendum 110. extra fines melius ab alijs geritur 111. bellum gerere non est contra instituta Christiana, neq; ius diuinum 345 353 354. 450. bella iniusta quæ 357. 447. bello legitimè susceptō nihil interest apertè pugnetur, an ex insidijs 358. contra Indos iustè suscipitur 240. argumenta eorum, qui negant cōtra Indos bellum iustè susceipi 425. eorum qui probant esse iustū 426.

Bernardinus Poletanus

Rauennæ tyrannus 38.

Blescus Fernandus

Aegydij belli socius 7. præficitur potiori exercitus parti 28. Phalaronē oppidum expugnat 29. Aesim vrbem expugnat 34. cum vna partè exercitus contra Gentilem mittitur 17. Firmum capit 37. cum exercitu in Aprutium properat 38. occiditur & Bononiæ sepelitur 55.

Bona

Ab Hispanis in Indiam allata 73. 437. bonum publicum priuato anteponendum 522, summum bonum in quo consistit 365.

Bonifacius Vrbeuetanus

Tertiæ parti exercitus Ecclesiastici præficitur 37.

Bononia

Aegidij opem implorat 48. qua ratione ad Mediolanenses deuenerit 49. de recipienda deliberatio 49. 12. Cal. Iulias Bononiæ equorum pernicitate certatur, in memoriam partæ victoriæ 55. collegium Bononiæ testamento condi iubet Aegidius 62. Bononiæ præses habet vtrumq; iustitiæ gladium 465.

Britanni

Et Pānones in agrum Camerinatem debacchantur 59. eorum perfidum consilium 60.

C.

Cesena

Expugnatur 43.

Calor

Nimius corpora debilitat 115.

Carolus

Aduadula, præfectus præsidij montis Falisorum 13. IV. regis Vngariæ filius, à Pontif. Imperator creatur 30. V. Tunetum expugnauit 111. eius decimatio 103.

Cerimoniæ

Ecclesiasticæ probantur contra Erasmum 627.

Certamen

Singulare apud antiquos infame 413. apud varias gentes nunc est in vsu 414. quando Christiano militi permittitur 415.

Christophorus Colon
Primus nouas insulas inuenit 442.
Christus & Christiani.
Christianis bello nō est interdictum 112. à Iudæis differunt in celebrando paschate 298. Christus natus est initio anni Augusti XLII, 307. Christiani hominis perfectio 393. Christiani principis summa importunitas mitissimo Turcarū dominatui præferenda 447. Christi aduentus cur fuerit necessarius. 580.
Ciuis.
Ciuium diuisio 74. ciuis, quis propriè 74. bonus, virtute præditus 75. ciuis iudici, si ab ipso interrogetur de crimine manifesto, indicare debet quid sciat 464. 482. ciuilis facultas quantum differt à iudiciaria 519.
Ciuitas
Ciuitates plerq; quæ tyrānis seruiebant, per legatos se tradunt Pontificis potestati 15. ciuitatibus imperium est necessarium 74. earum origo 74 finis 74. definitio 75. ciuitatis felicitas versatur in optimis legibus 82 ciuitas necessitate naturæ consistit 516.
Clementia
Clementiæ principum exempla 24.
Cælibatus
Confertur cum matrimonio 198.
Cognatio
Spiritalis impedit matrimoniū 504. triplex est 504.
Collegium
Bononiense testamento cōdi iubet Aegidius 62. hęres ex asse Aegidij 64. describitur 64. quo tempore conditum 66. eius priuilegium 69. cōstitutiones 69. *Societas* Iesu Corduba ædificauit Ioannes Corduba Decanus 272.
Columba
Columbas educare licet, quę sese ipsę pascunt agrestibus seminibus 237.
Comes Landinus
Italiam infestat 9.
Cometæ
Romæ visi 147. cometa quid sit 148.
Complutum
Complutensi academiæ iudicium de Sepuluedæ Democrate secundo 423. non condemnauit Democratem secundum 424.
Concilium generale
Optima ratio hæreticos conuincendi 162.
Consanguinitas
Definitur 500. quibus consanguinitatis gradib. connubia prohibentur 500. 501. quare matrimonia inter cōsanguineos olim permissa, post sunt prohibita 501. cum consanguinitate pontifex dispensare potest 529.
Consiliarij
Sunt regi adhibendi 104.
Constantinus
Lege prohibuit idololatriam sub pœna capitis 430.
Consultatio
In quibus reb· versatur 571. si fati necessitas admittatur, est superflua & inutilis 570.
Consuetudo
Habitum ingenerat 85.
Conuiuium
Quale esse debeat 208.
Corban Marci 7.
Quid significet 131.
Corduba
Cordubæ situs & soli bonitas 116. Cordubēsium ingenia 117. Cordubæ conditor 243. Cordubensium res bello præclarè gestæ 284.
Cornetum
Ab Aegidio oppugnatur 16.
Corsidium
Vi capitur ab Aegidio Albornotio 24.

Crimen

Occultum proximi celare tenemur lege diuina & naturali 462. celare licet, non autem inficiari 466 licet indicare in alterius periculo 462. non est credendum nisi certis indicijs comprobetur 463 celandi & viciſſim indicandi ratio 481. *quæ* crimina matrimonium impediũt 499.

Crudelitas

Regi fugienda 103.

D.

Defendere

Defendens turpem cauſſam, ſi in pugna occidatur, peccat in Spiritum S. 420. in tali pugna mortuus non ſepelitur in loco ſacro 420.

Deus

Maiorem habet curam regum & principium quam priuatorum 509 homines humano more alloquitur 588: vtitur regibus tanquam inſtrumentis ad gubernandos homines 589. Dei futurorum præcognitio nullam inducit in rebus neceſſitatem 590.

Dij

Deorum apud Ethnicos præcognitio qualis 563. dij ignorabant futura 564 eorum reſponſa qualia 564.

Diſpenſatio

Definitur 507. 523. eius neceſſitas 508. 518. diſpenſandi facultas quare penes illos tantum, quorum eſt ſumma reip. adminiſtratio 509. diſpenſatio duplex 519. vtrum cadat in præcepta decalogi 519. & ſeqq. decreta Sanctorum patrum contra diſpenſationem quomodo interpretanda 525. diſpenſatio quæ precibus aut precio impetratur irrita eſt 526. diſpenſandi præcipuæ cauſſæ 530.

Dines & Diuitiæ

Diuites cur plures vitioſi quam pauperes 397. Diuitiæ per ſe non ſunt malæ 397. nimiæ non ſunt expetendæ 400. non ſunt abijciendæ 402 diuitiarum non eſt culpa ſed morum quod male expendantur. 402.

Dominus

Quis ſit 72.

E.

Eccleſiaſtici

Quomodo cenſus ſuos debeant expendere 402.

Educatio

Liberorum qualis 107.

Egeſtas

Excludit otium & animi tranquillitatem 401.

Electio

Regũ, quare iuri hæreditario ſit poſthabeda 99. an actio præſtet in virtute 404.

Epigramma

In obitum Stunicæ 140.

Epiſcopus

Epiſcopi ſunt adminiſtri Pontificis 92. eorum officium 356.

Epiſtola

Pontificis ad Aegidium de ineunda pace cum Malateſtis 36. earum varia genera 120.

Eraſmus Roterodamus

Reprehenditur in Ciceroniano ſuo 137. eius obiectiones in Albertum Pium 599 in Italia non fuit tantæ authoritatis quam in Germania 599. eius in ſcribendis libris velocitas 610, non vult ab alijs iudicium ferri de ſuis ſcriptis 611. eius moria reprehenditur 613. cõfertur Luciano 619 eius dialogus de peregrinatione examinatur 622.

Error

In bonis matrimonij impedit matrimonium 496 cum errore in bonis matrimo-

matrimonij pontifex dispensare non potest 528.

Eugubium

Sese dedit Aegidio 19.

Exercitus

Pontificius fame laborat 11. in tres partes diuiditur 37. *iustus*, quis apud Romanos 457.

F.

Fatum.

Quid 549. de fati necessitate argumenta Stoicorum 558. & seqq. ex fati necessitate quæ sequantur incommoda 570 & seqq.

Februarius

A Februo dictus 293.

Felicitas

Quam Peripatetici statuunt, quantum differat à doctrina Christianorum 365.

Ferdinandus Toletus

Garsiæ Toleti filius 343.

Fernandus Pincianus

Corrigit Pomponium Melam 177. Plinium castigauit 179. in Plinij observationibus reprehenditur 183.

Fides

A rege data seruanda 104. data hostibus, seruanda 358. quæ necessaria ad salutem 259. ad fidem nemo cogi debet 430 435.

Firmum

Capitur à Blasco 37.

Fœnerari

Quando permissum 519.

Fortis & Fortitudo

Fortitudo Christiana quæ 367. quæ militi necessaria est, qualis 371. & magnanimitas, non sunt contrariæ Christianæ philosophiæ 371 fortes viri qui censendi 373. fortitudo virtus, quid 375. fortitudini vitia contraria 376. eius species commentitia, quinq; modis accidit 376. fortes honestatis caussa, pericula subeunt 377. forti viro mors potius expetenda quam turpiter faciendũ 417. fortis viri officium 421. vitia fortitudini contraria 376.

Fortunius Garsias.

I. C. professor Bononiæ 66. eius laus 282.

Forum Liuij

Se dedit Aegidio 43.

S. Franciscus

Eius corpus Asisij 61.

Franciscus Ordelaphius.

Fauentiæ tyrannus 38. agros populatur 39. à Quilianensibus irruptione facta fugatur 39. pugna victus 42. Foroliuij expulsus, Mediolanũ ad Barnabouem confugit 43.

Franciscus Estensis.

Dux exercitus Barnabouis 55. viuus capitur. 55.

Fraticelli.

Fraticellorum hæresis in Italia 47. publicè punitur 48.

Furtum.

Non est, si quis in extrema inopia alienam rem auferat ad sustentationem 477.

G.

Galeotus Malatesta.

Orationem habet ad milites in agro Ariminensi 32. in prælio capitur 34. Ariminensibus in subsidiũ mittitur 31. ab Aegidio veniam & pacẽ petit 35.

Garsias Albornotius.

Aegidij belli socius 7. Aegidij ex fratre nepos, interficitur. 57.

Gaspar Contarenus.

Eius iudicium de libello Sepulvedæ de correctione anni. 156.

Genizari.

Qui sunt apud Turcas 449.

Gennadius.

Laudatur quod gentes bello redegerit in Christianorum ditionem vt facilius inducerentur ad fidem 431.

Gentes.

Per le-

Per legem naturę ſaluari poſſunt 347 multifariam fidem impediunt 431.

Gentilis Molianus

Omnia ſua reddit pontifici & cũ Aegidio paciſcitur 26. eius ad tyrannos defectio 30 Blaſcum, Firmum admittit 28. ipſi finibus Eccleſiaſticis interdicitur 37. Picenum agrũ infeſtat 41. moritur 41.

Germani

Germanorum ſocietas in Italia prædatur 18. vaſtant agrum Picenum 38. cum Aegidio fœdus percutiunt 40. eorum laus in gerẽdis bellis 456.

Gloria

Definitur 76. 407. gloriæ ſtudioſi optima regna & reſpublicas condiderunt 317 gloriam non eſſe appetendam probatur 324. glorioſum eſſe & gloriam appetere, quid differunt 328. gloriæ appetendæ definitio 330. religioni Chriſtianæ non eſt contraria 332. quæ ſit fugienda 333. 408. gloria eſt præmium virtutis 336. gloria mundana 406 inanis triplex 406. gloria eſt appetenda 408. gloriam cum ratione petere, eſt virtutem colere 459. argumenta de contemnẽda gloria refutantur 325.

Gometius Albornotius Carillus, Conchenſis.

Eccleſię theſaurarius 3. ad Bononienſes habet orationem 54. vulneratus Petrum Farneſium ſubſtituit 55 ipſi diſcedenti donum à Bononiẽſibus offertur 57. eius ad Britannos legatio 59. Anichinum & Ambroſium tyrannos bello perſequitur 60 fugat & vincit Britannos 61. Romam mittitur ad Vrbanum vt antiquam ſedem reperat 62.

Græci

Græcarum literarum defenſio cõtra zoilos 311.

Guarinus

Latro famoſiſſimus 41.

Gubernare

Gubernandi forma optima 75.

H.

Habitus

Quomodo ſint in noſtra poteſtate 367.

Hæres & Hereditas

Hæreditarium ius regni melius actutius 99. hæreditarij reges tyranni non ſunt, licet ad tyrannidem proclives 78.

Hæretici

Hæretici etiam occultiſſimi, ſunt excommunicati 210.

Hebræi

Annum incipiebant poſt æquinoctium vernum 160.

Henricus VIII.

Rex Angliæ, diſpenſante Põtifice duxit vxorem fratris Catharinã, Fernandi & Iſabellæ Hiſp. regum filiam 533. propter quas cauſſas iuſta fuerit iſta diſpenſatio 534.

Hidalgi.

Apud Hiſpanos vnde orti 169.

Hiſpani & Hiſpania.

Hiſpanorum reges occiſi 100. hiſpania quare Italia ſalubrior 115. hiſpani ab anno 1572. annum à Chriſti natali computarunt, non ab Auguſti imperio 303. hiſpanorum præclarè in bello geſta 314. 456. hiſpani quæ bona in Indiam adferant 73. 437. in Hiſpania prætores ſine prouocatione 106. in Hiſpania pueri à regibus hæredes relicti 98.

Hiſpellum.

Aegidio ſe dedit 23.

Hiſtoria.

Hiſtoriæ ſcribendæ difficultas 254. hiſtorias olim proceres ſcripſere 170.

Homo.

Hominū tria genera 72. hominis Christiani pfectio 353. homo quo honoratior hoc sit ditior 401. hominis duæ propriæ actiones 403. de homicidio licet iudici inquirere, & testes examinare 464. perniciosissim' animaliū est homo si iustitia vacet 538. hominis status deterior quā brutorū, si omnia necessitate fati fiāt, 559. 569. quid sit esse hominem rationis participē 560. hominē tollit qui liberū arbitriū tollit 561. homo principiū est & causa suarū actionū 561 homo cæteris animantib. natura præstātior 568.

Honor.

Est virtutis præmium 1.

Humilitas.

Quæ 390. pars magnanimitatis 391. 395. non est referenda ad tēperantiam 392.

I.

Iacobus Pontinus de Leon.

Rector collegij Hispanorum Bononiensis 3.

Iacobus Stunica.

Eius mors 139. 612. eius laudes 612.

Ianuarius.

A Iano nominatus 292.

Idololatria.

Idololatriam grauissimè punit Deus 426 satis iusta causa est ad bellū idololatris inferendum 427.

Imperium & Imperator.

Imperandi duo genera 72. imperiū ciuile 72. herile 72. imperatores Athenienses 94. imperator Turcarū in omni hæreditate tanquā vnus ex filijs succedit 448.

Indus & Indi.

India iure debellatur 73. indorū barbaries 73. indi quæ bona ab Hispanis acceperint 437.

Indulgentia.

Indulgētiæ datæ ijs qui lecticā Aegidij portabant 62. indulgentia improbos inuitat ad peccatum 268.

Ineptitudo.

Ad copulā coniugalē irritū facit matrimonium 497. duplex est, naturalis & accidentaria 497.

Ingenium.

Ingenij liberi officium 2 3.

Iniuria.

Iniurias vlcisci nō obstat Christianorum institutis 267. cōdonare bono militi & simul Christiano licet 410. iniuriæ legib. vindicādæ 420. iniuriam propulsare licet 421. iniuriam à socio cū nō repellit qui potest, tā est in vitio quā qui facit 482.

Innocentius VI.

Pontifex, succedit clemēti VI. 6. eius ad Aegidium epistola de pace cū Malatestis ineunda 36. moritur 56.

Interamna.

Se dedit Aegidio 23.

Ioannes Alerianus.

Ameriæ tyrannus 17.

Ioannes Cancutius.

Præfectus Eugubij 19.

Ioannes Manfredus.

Foroliuij & Cesenæ tyrannus 38. Fauentia cum familia electus, paecem ab Aegidio impetrat 41.

Ioannes Genesius Sepulueda.

Alumnus collegij Saguntini 68 complutī operā dedit philosophiæ sub Xantho 69. Caroli V. historicus 71. 134. 161. 193. Romæ pontificis, & in Hispania regis aulicus 71. natus Sepulucdæ 115. quare suas epistolas ediderit 120. 121. familiaris fuit domui Mendozaiorum 121. mittit Erasmo antapologiam pro Alberto Pio 123. hortatur Erasmum vt scripta sua purget 124. promittit commentarios in etica Aristotelis 132. alumnus collegij Bononiensis 134. meteorologica à se conuersa Carolo V. dicauit 138. non vt obtrectator scripsit antapologiam in Erasmum.

raſmum 146. mittit Pariſios commentaria Aphrodiſei in Ariſtotelis metaphyſicam à ſe conuerſa 150. qua ratione ductus ſcripſerit libellum de correctione anni 290. Democratem ſecundum defendit 219. epitaphium ſibi ſtatuit 248. ſibi ſepulturã deſignat 248. eius laudes 275. viuendi ratio 276. iudicium de Sleidani commentarijs rerum Germanicarum 280 eius Marianum deſcribitur 244 quare defendat Albertum Pium contra Eraſmum 596.

Ioannes Luppus de Mitina.

Collegium ſtatuit in ſuburbano Saguntiæ 68.

Ioannes Matth F.

Archiepiſcopus Mediolanenſis, Pontifici opem ſuam addicit 8. Aegidio auxilia mittit 14.

Ioannes Monteſdoca.

Philoſophię profeſſor Patauij 66. & Piſis 602.

Ioannes Olegius.

Bononiæ præfectus 48. Bononiã tradit Aegidio 50.

Ioannes Vicus.

Viterbium occupat 6. Ioannis Vici exercitus in prælio inferior 14. eius inſidiæ ad montem Faliſcum non ceſſerũt optato 16. Aegidij conatus prope Viterbium reprimit 17. vnam ex filiabus ſuis Anibaldo Montis regalis fratri cum dote ſpopondit 18. legatos mittit ad Aegidium de ſe dedendo 20. Ioanni Vico cum tota familia Viterbio 12. annis interdicitur 22. Corneti vicarius creatur 24. Vrbeuetanos expugnat 12. eius equites 500. ad Aegidium deficiunt 13. cum parte exercitus Aquampendentem proficiſcitur 14. in itinere multis ſuis amiſſis fugatur 14. 15.

Iris.

Noctu Romæ apparuit 147. quod nocte fieri poſsit, cõtra Plinium probatur 148.

Italia.

Italiæ pars, quę Eccleſiaſticę ditionis erat, opprimitur à Tyrannis 6. Italia pacata 62. Italorũ laus in bellis gerendis 456.

Iudex.

Iudicare qui dicũtur 74. iudex occultorum criminum ſolus Deus 463. iudici licet occultum crimen inquirere, ſi crimen ſit manifeſtum, aut aliqua indicia præceſſerint 465 486. iudici reſponderi debet iſto ſenſu quo iudex accipit, non quo interrogatus intelligit 467. iudex ſi teſtes interrogat abſq; exceptione, animũ ſuũ explicare debet 470

Iudicium.

Iudicia doctorum virorum de libello Sepuluedæ de iuſtis belli cauſſis 419. *iudicium rectæ rationis*, ſi inter duas leges contentio ſit, litem dirimet 479. quod ſit 479.

Iulius Cæſar.

Calendas Ianuarij reiecit in diem octauum poſt Brumam 295.

Ius.

Gentium vel naturæ quid 82. 349. 354 511. naturæ, duplex 511. ius ciuile quid 512. diuinum 511. pontificium 512.

Ius Iurandum.

Accipiendum eo animo, quo proponit ille cui iuratur 472. iuramenti in viſitatione clericorum formula 466. datum de permiſſis tantum & iuſtis reb. leges interpretantur 483. ſi turpe quid iureiurãdo pollicit' fueris, præſtare nõ teneris 483.

Iuſtitia.

Iuſtum & iniuſtum natura quid 348. 514. iuſtitia duplex 380.

L.

Latro.

Latrones Flaminiã depopulantur 59.

Ledesma.

Romanis Bletisa fuit 281.

Leges.

Legũ vtilitas 82. 87. leges duplices 82. legũ latori quæ considerãda 82. leges quando ferendæ 85. de reb. singulis statui nõ possunt 86. 508. 517. litiũ causa non submouẽdæ 87. legũ verbis non semper inhærendũ 86. 88. leges pro ratione temporũ moderari possunt 114. 507. legũ finis 205. legib. sancitũ est, vt quædã causæ testib. non suppetentib. singulari certamine dijudicẽtur 414. lex vetus Iudæorũ abolita est 346. lex naturæ quę 452. 511. 548. duplex 511. legũ omniũ interpres, est recta ratio & moderatio 477 legũ summa est, vt semper fiat quod iustũ & æquũ est 478 si inter duas leges vna sit transgredienda, prætermittẽda est illa, quæ minus habet mali 479. lex dicitur à ligãdo 510. eius varia genera 510. leges sunt malorũ vindices 516. leges diuinæ quæ 516. lex æterna quid 518. leges semper & in omnib. causis seruire non possunt 521. leges diuinæ, quæ non itẽ sunt naturales, mutari & moderari possũt 534. leges omnes si admittatur fati necessitas sunt inutiles 572. legis cognitio absq; operibus nullius est emolumenti 579.

Leuca.

Cõstat quatuor millib. passuum 169.

Liberalitas.

Est fructus diuitiarum 401.

Ligerius Androinus.

Viterbij prętor loco Ioannis Vici 20. Viterbiensib. conuocatis ipsos ad pacem hortatur 20.

Lites.

Litiũ prorogatio ex culpa legislatoris 88.

Ludouicus Auila Stunica.

Commentarios scripsit rerũ à Carolo V. in Africa gestarũ 144. scripsit commentarios de reb. Caroli Cæsaris in Germania gestis contra fidei desertores 171.

Ludouicus Bauarus.

Imperator, hostis Ecclesiæ 6. in Italiã irruit 29. Antipapã creat Romæ 31.

Lupus de Luna.

Archiepiscopus Cęsaraugustius Aegidio belli socius 7. auunculus Aegidij 56. præficitur exercitui contra Barnabouem 57.

Lusitani.

An rectè Aethiopes in seruitutem redigant 109.

Lutherani.

Lutheranorum superbia 369.

Lycurgus.

Lycurgi error in scribendis legibus 85.

M.

Magistratus.

De legibus & rebus singulis decernere potest 86. gestæ Reip. rationem reddere debet 106. sortiri magistratum reip. popularis est 105.

Magnanimus & Magnanimitas.

Magnanimus quis 379. 380. 394. 421. magnanimitati cõtraria vitia 379. magnanimitas reddit cæteras virtutes augustiores 381. magnanimitatis exępla 393. magnanimus potest esse aliquis & simul humilis 395. magnanimitas aliquando tolerantia appellatur 451.

Malatesta de Malatestis.

Fanum occupat 6. eius legati occurrunt Aegidio Albornotio ad Furnum nouum 9. pacem cupit cum Aegidio 26. conatur Molianum ab Aegidio abducere 27.

Manlius Torquatus.

A torque ablato ita appellat' est 414.

Marapetinus.

Nummus.

Digitized by Google

nummus Caſtellæ 63.

Martinus Garſias.

Barcinonenſis epiſcopus 66.

Martinus Lutherus.

Scripſit librum de ſeruo arbitrio contra Eraſmū Roterodamū 537. monachus religionē abiecit 539. Germanorū animos alienos reddit à Pōtifice 540. Germanos ad libertatē ſuſcitat 544. quomodo progreſſus in noua religione inducēda 537 & ſeqq. moniale ex monaſterio ſibi copulauit 545. qua ratione ductꝰ fati neceſſitatē afferuit 546. eius genitura 565. quales habuerit cōmilitones 574. quomodo explicet locos SS. de libertate arbitrij 575. & ſeq. arrogans eius iudiciū de Hieronymo & Origine 583. nihil excogitauit quod à veterib. non fuerit damnatū 585. argumenta eius contra liberū arbitrium 586 & ſeq. cal. Aug. 1524. abrogauit cultum diuorum 622.

Matrimonium.

Definitur 493. eius dignitas antiquitas & finis 493. & ſeq. eſt ſacramentum 493 495. matrimonij impedimenta 495. & ſeq. eius forma eſt liber conſenſus 496. eius bonū triplex 496. matrimoniū quod propter vim initur, ratū fit, ſi poſtea liber aſſenſus cōſequatur 496. 497.

Mediolanum.

Mediolanenſis principatus, nullo iure ſucceſſionis datur Luchino à Benedicto XII. 42.

Mentiri & mendacium.

Non licet vel pro vita hominis 466. 473. 486. eſt contra mentē ire 471. mendaciū eſt falſa ſignificatio cū intentione fallendi 471. officioſū addito iuramēto fit pernicioſū 491.

Mercator.

Mercatores magiſtratū ne gerāt 105.

Miles.

Qualis eſſe oporteat 362, militis boni virtutes 363, miles fortis in certamine propter gloriam ſuſceptō, antequā ſe dedat mortem eliget 416.

Mille paſſus.

Millia paſſuum Romani per colūnas diſtinxerunt 168. columnæ in milliari poſitæ inſcriptio 170.

Moderatio.

Eſt adhibenda poſt victoriam 113.

Modus.

Habendus in omnibus rebus 400.

Monachi.

Monachorū vita omnibus vitæ generib. præſtat 399. monachi ex ſuo viuūt non alieno 399. defenduntur cōtra Eraſmū 615. corū labores 616.

Monarchia.

Monarchiā Romani retinuerunt 97.

Mors.

Quando pro alijs ſubeunda 270. honeſta 375 viro forti potius expetenda quā turpiter faciendū 417. in certamine, quādo vitari poteſt, non eſt expetenda 419. mors glorioſe appetenda 319. duplex eſt, naturalis & ſpiritalis 506.

Morus.

Oppidum eiecto præſidio ſe dedit Blaſco 29.

Muſæ.

Solitudinem amant 135.

N.

Narnienſes.

Et Spoletani ſe dedunt 23.

Natura.

Paruo contenta 199. natura humana ſimilis agro 385. natura contingēs, non eſt materia laudis 568.

Neceſſarium.

Eſſe aliquid, quinque modis dicitur 436. neceſſariæ quomodo ſint cauſſæ cœleſtes 558.

Nicolaus Acciaiolus.

Conatur inter Aegidium & Malateſtas bellum dirimere 31. legatus Cæſaris contendit apud Aegidiū Albornotium vt cum Malateſtis fœdus cū conditione ſeriat 35.

Nobilitas

Nobilitatis quatuor genera 74. nobiles ſæpe à maiorum virtutibus degenerant 339.

Nucerini

Se dedunt 23.

Numerus

Impar, Romanis fauſtus 293.

Numantia

Eius ſitus 195.

O.

Officium

Officia omnia extremũ finẽ ſpectare debent 365. officiũ quo ad ſalutis viam barbari ducuntur, duplex 429. 435. officium perfectũ quod 405.

Optimates

Optimatum ſtatus quid 75 80. quare melior videatur aliis reip. formis 89. optimatũ ſtatus & paucorũ potentia in quo differunt 80.

Ordo ſacramentum

Impedit matrimonium 498. in ordinis ſacramento diſpẽſari poteſt quãtum ad matrimonium, ſi ſubſit grauis cauſſa 528.

Oroſius

D. Auguſtini auditor 195.

Oroſpeda

Oroſpedæ montis ſitus 188.

P.

Parcere

Parcendo malis fit bonis iniuria 103.

Patriarchia Aquilegienſis

Rauennam & Ceruiam recipit 38.

Paucorum potentia

Et ſtatus optimatum conferũtur 80. paucorũ potẽtia quid 81. ei reſpublica popularis contraria 81.

Pax

Pacis fœdera ab Aegidio inita cũ Malateſtis 36.

Pax Auguſta

Bætica colonia Romanorũ 169. iam Badaioz appellatur 169.

Peccare

Peccandi nulla vnquã eſt neceſſitas 477. peccatũ eſt legis trãſgreſſio 578.

Pelagius

Primus Hiſp. rex deuictis Gothis 99.

Peregrinari

Peregrinantium incommoda 198.

Peripatetici

Peripateticorum de ſummo bono ſẽtentia 350.

Perſæ

Quatuor viros eligebant qui regis hæredem inſtituerent 108.

Peruſini

Aegidio Albornotio ducentos equites mittunt 21.

Petrus Arueus

Qui & magiſter Epiſtolæ, theologus 67. Martyr ibid.

Petrus Corbarienſis

Franciſcanus, antipapa contra Ioannem XXII. 30. moritur 30. 47.

Petrus Crudelis

Moritur 79 100.

Petrus Farneſius

Vulneratur 55.

Petrus Frius

In collegiũ Bononienſe beneficus 68.

Petrus Pomponatius

Præceptor Sepuluedæ 602. Bononiæ philoſophiam docuit 602.

Petrus Sotus

Dominicanꝰ, Caroli V. cõfeſſariꝰ 440.

Petrus Vicus

Veientanã vrbem vendidit Lucæ Sabellio 23. Viterbii præfectus 13.

Philippus II.

Quadrageſimꝰ quartus rex Hiſpaniæ poſt Gothos 99. nuptias parat cũ Maria filia Ioãnis Portugalliæ regis 168.

Philoſophia & philoſophi

Philoſophia docet timere mortẽ 77 quid ſit 213. philoſophis ſolitudo cõmodiſſima 202 philoſophi quales reijciẽdi 367. & ſeq. philoſophorũ libris vſi antiqui Eccleſiæ patres 369 philoſophi diuitijs non egent 401. philoſophi qui fati neceſſitatẽ aſſeruerunt 447 philoſophi Ethnici ſalutem conſecuti ſunt 257

Piſaurus

Occupat Ariminum.

Digitized by Google

Plebs

Plebis diuiſio 74. cũ trecentis equitib. Aegidio pecuniam ſub mittit. 14.

Pontifex

Aegidium Abornotium literis conſolatur ob mortem Garſię nepotis 57. Romam redijt 62. habet poteſtatem cogendi gentes ad ſeruandã legem naturæ 428. pontificem, in iiſs quæ non ſunt apertè contra Deum, tanquã ipſum Chriſtũ audire debemus 433. põtifex diſpẽſare poteſt cum omnib. perſonis in matrimonio, exceptis, patre & matre 503. eius poteſtas 510. 512. dignitas 518. 523. & ſeq. pontifex facultatẽ habet oẽs leges moderandi 512 quomodo moderari poſſit leges naturæ 513. quomodo diſpenſare poſſit in legibus diuinis 516 quod pontifex decernit, Deus decernit 517. 518.

Præcepta

Ad actionẽ pertinent non cognitionẽ 580. præceptum eſt oratio qua quid ſit agendũ aut ſecus præcipitur 580. ſecundũ Lutherũ præcepta, non ſunt præcepta 580.

Primogentura

Primogenituræ ius Bononiæ & in Hiſpania 90.

Princeps

Principis boni officium 356. principi neceſſariæ virtutes 101.

Prudentia

Imperatoris virtus 75. definitur 385. 574. à ſcientia quomodo differat 574. cõceſſa fatali neceſſitate, perit. 574.

Pugna

Committitur inter Eccleſiaſticũ exercitũ & Ioannẽ Vicũ 14. cum latronibus temeraria 39. *pugna commiſſa* cũ Ioanne Manfredo prope Fauentiã 40. prope Bononiã 55. ad Salatolũ 57.

Q.

Quintilianus orator

De Quintiliani patria cõtrouerſia 272.

R.

Ratio

Duplex 85. omnium legum interpres eſt 477. rationis rectæ iudiciũ quod ſit 479. ratio recta quid 479.

Rauenna

Per vim ſe dedit Aegidio Albornotio 58.

Regnum

Quid 75. regnorũ duo genera præcipua 76. regnũ probatur eſſe cæteris reip. formis præſtantius 89 90. cũ alijs rebuſp. cõparatur 92. regni felicitas 101. regnũ duplex, ſpiritale & ciuile 451. obiectiones propoſitę cõtra regnum diluuntur 92.

Religio & religioſi

Religioſorũ vitæ gen⁹ 401. religio diſpar impedit matrimoniũ 498. religioni ſe deuouere licet trib. modis 506.

Reſpublica

Reipublicæ formæ duæ 74. reip. rectæ tria genera 75. reſp. vel Timocratia quid 75. reip. deprauatę genera ibid. popularis quę 81. vnius an pluriũ arbitrio melius regatur 89. cõtinetur præmio & poena 101. reip. bene gerendæ modus 205.

Rex

Propriè dictus 76. regis & Tyranni diferimẽ 76. reges hæreditarij tyrãnorũ fũt, licet ad tyrãnidẽ proclines 78. reges cõſtituẽdi varia ratio 90. 91. regis definitio 91. reges dupliciter creãtur 97. rex natus an electus præſtet 98. regi qui finis propoſitus 101. regis exẽplũ tota reſp. imitatur 101. rex nõ debet eſſe nimis liberalis 101. regi ſuperbia fugienda 102. rex ſi perſtet in ſententia probabili & cõfeſſor contrariã probet, an rectè ab eo poſſit abſolui 438. regi ducenda procera vxor 107.

Robur arbor

Roboris natura 180.

Rodulphus Camerinus

Obuiã procedẽ Blaſco ipſi ſe dedit 28.

Romani

Digitized by Google

Romani

Quare Romanis nomẽ regis inuisum 78. Romanorũ reges occisi 99. romani an orbẽ iure subegerint 109. apud Romanos quod fuerit anni initiũ 295. Romani victis gentib. argentũ in tributis imperabãt, nõ aurũ aut aliud metallũ 306. Romani excludebãt ab hæreditate qui nat⁹ 25 annos vxorem nõ duxisset. 495.

S.

Sacerdos

Sacerdotes prius vitã suam emendẽt antequã alios reprehendant 154. sacerdoti interrogato licet negare quæ in cõfessione audiuit 467.

Salmantica

Salmãticẽsis academia nõ cõdẽnauit Genesij Democratẽ secundũ 424.

Sancti

Sanctorum cultus defenditur contra Erasmum 619.

Scientia

Ciuilis, præest reliquis omnibus disciplinis 509.

Seditio

In castris Aegidij Albornotij 16. interitum adfert reipubl. 94. seditiones in regno facilius extinguuntur 95.

Segobriga

Olim, iam Sepulueda dicitur 169.

Septentrio

Septentrionis incolæ cęteris nationibus animo præstant 414.

Sepulueda

Oppidum, olim Segobriga dictũ 115. 469. eius descriptio 116.

Seruus

Quis sit 72.

Sibutus

Rex Hispaniæ Iudæos ad Christianã fidem coegit 430.

Sol

Solstitium brumale quando incidat 159. sol vmbras parallelas iacit 238. solis motu ignorato quæ sequantur incommoda 291.

Solertia

Quid 385.

Solimannus

In bello Panonico fugit aduentante Caroli V. exercitu 342.

Stoici

Argumẽta stoicorũ de fati necessitate 558. & seqq. stoici factis propriis redarguunt fati necessitatem 573.

Stulti

Hui⁹ mũdi qui apud Paulũ 1. Cor 1. 615.

Superbia

Regi fugienda 102.

Supplicare

Supplicandum non est nisi pro bonis 103.

Sylla

Syllæ crudelitas omnium aliorũ crudelitate maior 97.

T.

Tarquinius

Romæ tyrannus 94.

Tatiani

Tatianorum hæresis 494.

Tempus.

Est motus solis 292.

Testis

Si testis à iudice interrogetur de crimine prorsus occulto, non tenetur respondere etsi iuratus, inficiari tamen non licet 483. 489.

Timocratia

Quæ 81. triplex 81.

Theodorus Gaza

Libellum edidit de mensibus Græcorũ 301. errauit in cõuertendis latine græcorum mensibus 302.

Theologia

Omnium scientiarũ nobilissima 352.

Toletum

Puteis caret 16. regia sedes Hispaniæ 116.

Tribunus plebis

Tribuni plebis quare creati 92. aliquot propter seditionẽ Romę cæsi sunt 95.

Trientius

Tributum.

Imperatum non eſt, cum orbis ab Auguſto deſcriberetur 305. tributa principibus cur pendantur 357.

Tudertini.

Se dedunt Aegidio Albornotio, ipſique ducentos milites ſubſidio mittunt 28.

Turca.

Turcarū miſerrimus ſtatus 448. Turcarum imperator in omni hæreditate tanquam vnus ex filijs ſuccedit 448.

Tuſculani.

Se dedunt Aegidio Albornotio 17.

Tyrannis.

Regno contraria 76. eius cum rege collatio 76 tyrannus quare ciues extenuet 77. tyrannicidæ apud Græcos laudati 78. tyrannus quouſque tolerandus 78. eorum infelix exitus 79. tyranni quidam facti humaniores 79. tyrannus in regem quo modo tranſeat 80.

V.

Veientana vrbs.

Venditur Sabellio 23.

Venetia.

Venetorum reſpubl. non legibus, ſed principis prudētia gubernatur 508.

Veritas.

In rebus agendis non ex verbis, ſed factis iudicatur 418.

Vincentius Laudenſis.

In prælio obtruncatur. 55.

Vindicta.

Fas eſt iuſtitiæ 421.

Vir.

Viri probi euadunt tribus rebus 114.

Virtus.

Duplex 82. 350. virtutes principi neceſſariæ 101. virtutes adquirere ſitū eſt in poteſtate hominis 367. & ſeq. virtutes ita ſunt inter ſe connexæ, vt ſublata vna omnes tolli ſit neceſſe 364. virtutes ſunt expetendæ propter ſe 366. virtus moralis duplex 384. naturalis quid 385. virtus ad officioſa munera fungenda externis bonis iuuari debet 398. & ſeq. virtutis ratio nō in opere poſita eſt, ſed animo & voluntate 400. virtus definitur 407. vitium fit abutendo 407.

Vis.

Si per vim cogitur aliquis ad matrimonium, matrimonium diſſolui poteſt 496. cum vi qua homo cogitur ad matrimonium papa diſpenſare nō poteſt 528. vim vi quomodo repellere licet 513.

Vita

Actiua vtilior contemplatiua, ſed nō dignior 83. actiua & contemplatiua comparātur 231. 351. actiua neceſſaria eſt ad vitam degendam 352. contemplatiua præſtantior actiua 352.

Viterbium

Viterbij tumultus excitatur 13. teſtamentum condit Aegidius Albornotius & moritur 62. 63.

Vitium

Vitia poſſunt mutari in cōtrarios habitus cura & conſuetudine 550.

Vlricus Huttenus

Cum propter homicidium Italia cederet, fugit ad partes Lutheri in Germaniam 543.

Voluntas

Eſt actionis forma 404 cogi nō poteſt 435. 559 libera eſt 549.

Voluptas

Actionem reddit perfectiorem 385.

Votum

Simplex nō diſſoluit matrimonium 498. votorum nūcupatio aſſeritur contra Eraſmum 624.

Vrbanus V.

Succedit Innocentio VI. pontifici, dictus primo Guilielmus Chryſaurus 56.

Romani

Quare Romanis nomẽ regis inuisum 78. Romanorũ reges occisi 99. romani an orbẽ iure subegerint 109. apud Romanos quod fuerit anni initiũ 295. Romani victis gentib. argentũ in tributis imperabãt, nõ aurũ aut aliud metallũ 306. Romani excludebãt ab hæreditate qui nat⁹ 25 annos vxorem nõ duxisset. 495.

S.

Sacerdos

Sacerdotes prius vitã suam emendẽt antequã alios reprehendant 154. sacerdoti interrogato licet negare quæ in cõfessione audiuit 467.

Salmantica

Salmãticẽsis academia nõ cõdẽnauit Genesij Democratẽ secundũ 424.

Sancti

Sanctorum cultus defenditur contra Erasmum 619.

Scientia

Ciuilis, præest reliquis omnibus disciplinis 509.

Seditio

In castris Aegidij Albornotij 16. interitum adfert reipubl. 94. seditiones in regno facilius extinguuntur 95.

Segobriga

Olim, iam Sepulueda dicitur 169.

Septentrio

Septentrionis incolæ cæteris nationibus animo præstant 414.

Sepulueda

Oppidum, olim Segobriga dictũ 115. 469. eius descriptio 116.

Seruus

Quis sit 72.

Sibutus

Rex Hispaniæ Iudæos ad Christianã fidem coegit 430.

Sol

Solstitium brumale quando incidat 139. sol vmbras parallelas iacit 238. solis motu ignorato quæ sequantur incommoda 291.

Solertia

Quid 385.

Solimannus

In bello Panonico fugit aduentum Caroli V. exercitu 342.

Stoici

Argumẽta stoicorũ de fati necessitate 558. & seqq. stoici factis propriis redarguunt fati necessitatem 573.

Stulti

Hui⁹ mũdi qui apud Paulũ 1. Cor 1. 615.

Superbia

Regi fugienda 102.

Supplicare

Supplicandum non est nisi pro bonis 103.

Sylla

Syllæ crudelitas omnium aliorũ crudelitate maior 97.

T.

Tarquinius

Romæ tyrannus 94.

Tatiani

Tatianorum hæresis 494.

Tempus.

Est motus solis 292.

Testis

Si testis à iudice interrogetur de crimine prorsus occulto, non tenetur respondere etsi iuratus, inficiari tamen non licet 483. 489.

Timocratia

Quæ 81. triplex. 81.

Theodorus Gaza

Libellum edidit de mensibus Græcorũ 301. errauit in cõuertendis latine græcorum mensibus 302.

Theologia

Omnium scientiarũ nobilissima 352.

Toletum

Puteis caret 16. regia sedes Hispaniæ 116.

Tribunus plebis

Tribuni plebis quare creati 95. aliquot propter seditionẽ Romę cæsi sunt 95.

Tributum.

Imperatum non eſt, cum orbis ab Auguſto deſcriberetur 305. tributa principibus cur pendantur 357.

Tudertini.

Se dedunt Aegidio Albornotio, ipſique ducentos milites ſubſidio mittunt 28.

Turcæ.

Turcarũ miſerrimus ſtatus 448. Turcarum imperator in omni hæreditate tanquam vnus ex filijs ſuccedit 448.

Tuſculani.

Se dedunt Aegidio Albornotio 17.

Tyrannis.

Regno contraria 76. eius cum rege collatio 76. tyrannus quare ciues extenuet 77. tyrannicidæ apud Græcos laudati 78. tyrannus quouſque tolerandus 78. eorum infelix exitus 79. tyranni quidam facti humaniores 79. tyrannus in regem quo modo tranſeat 80.

V.

Veientana vrbs.

Venditur Sabellio 23.

Venetia.

Venetorum reſpubl. non legibus, ſed principis prudẽtia gubernatur 508.

Veritas.

In rebus agendis non ex verbis, ſed factis iudicatur 418.

Vincentius Laudenſis.

In prælio obtruncatur. 55.

Vindicta.

Pars eſt iuſtitiæ 421.

Vir.

Viri probi euadunt tribus rebus 114.

Virtus.

Duplex 82. 350. virtutes principi neceſſariæ 101. virtutes adquirere ſitũ eſt in poteſtate hominis 367. & ſeq. virtutes ita ſunt inter ſe connexæ, vt ſublata vna omnes tolli ſit neceſſe 364. virtutes ſunt expetendæ propter ſe 366. virtus moralis duplex 384. naturalis quid 385. virtus ad officioſa munera fungenda externis bonis iuuari debet 398. & ſeq. virtutis ratio nõ in opere poſita eſt, ſed animo & voluntate 400. virtus definitur 407. vitium fit abutendo 407.

Vis.

Si per vim cogitur aliquis ad matrimonium, matrimonium diſſolui poteſt 496. cum vi qua homo cogitur ad matrimonium papa diſpenſare nõ poteſt 528. vim vi quomodo repellere licet 513.

Vita.

Actiua vtilior contemplatiua, ſed nõ dignior 83. actiua & contemplatiua comparãtur 231. 351. actiua neceſſaria eſt ad vitam degendam 352. contemplatiua præſtantior actiua 352.

Viterbium.

Viterbij tumultus excitatur 13. teſtamentum condit Aegidius Albornotius & moritur 62. 63.

Vitium.

Vitia poſſunt mutari in cõtrarios habitus cura & conſuetudine 550.

Vlricus Huttenus.

Cum propter homicidium Italia cederet, fugit ad partes Lutheri in Germaniam 543.

Voluntas.

Eſt actionis forma 404. cogi nõ poteſt 435. 559. libera eſt 549.

Voluptas.

Actionem reddit perfectiorem 385.

Votum.

Simplex nõ diſſoluit matrimonium 498. votorum nũcupatio aſſeritur contra Eraſmum 624.

Vrbanus V.

Succedit Innocentio VI. pontifici, dictus primo Guilielmus Chryſaurus 56.

Vrbenetani
Setradunt Aegidio Albornotio 17.
Vrbs
Vrbium condendarum situs & ratio 114. locus aptus vrbi condendæ deligendus 115, vrbium maritimarum commoditas 117.
Vxor
Quãdo ducenda 107. procera regi ducenda 107.

X.

Xanthus Miranda.
Compluti Sepuluedæ præceptor 69.
Xerxes.
Xerxis pugna ad Termopylas 454.

FINIS

ized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

by Google